CORPUS SCRIPTORUM HISTORIAE BYZANTINAE.

EDITIO EMENDATIOR ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

AUCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE BORUSSICAE

CONTINUATA.

MICHAEL GLYCAS.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXVI.

MICHAELIS GLYCAE

ANNALES.

RECOGNOVIT

IMMANUEL BEKKERUS.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXVI.

IMMANUELIS BEKKERI
PRAEFATIO.

Michaelem Glycam qui primus Graece edidit, Philippus Labbeus codicibus manuscriptis usus est ut multis et bonis ita plerisque sero impetratis, siquidem ipse „monendum" inquit „censeo lectorem ante aliquot annos me editionem Graeci textus ex duobus bibliothecae nostrae manuscriptis codicibus mutilis atque imperfectis maturare coactum fuisse, eundemque postea contulisse ac supplevisse partim ex manuscripto codice chartaceo optimae notae, a celsissima principe Iohanna Baptistide Borbonia, generali ordinis Fontisebraldensis antistita, ex locupletissima archimonasterii sui bibliotheca deprompto atque humanissime subministrato, partim ex variis excerptis ad me transmissis cum Roma a V. C. Luca Holstenio, eruditione omni atque humanitate perpolito, ex codice Vallicellano RR. PP. congregationis Oratorii, tum Augusta Vindelicorum a R. P. Simone Wagnereckio, societatis nostrae theologo τῷ μακαρίτῃ, ex bibliothecis Bavarica atque eiusdem celeberrimae rei publicae Augustanae." non potuit igitur vir

egregius, quod decebat, scriptori suo, ubi laborabat, ibi succurrere, sed in extremo demum volumine orationi eius mendis obsitae lacunisque hianti mederi coepit. ego vero decessoris mei incommodum commodum meum arbitratus, nihil admodum quod agerem superesse putavi, si quicquid Labbeus vel emendationis vel supplementi in notarum suarum latebris abdidisset, id inde protractum suisque locis repositum in praesentem usum converterem. feci sedulo, paratisque copiis contentus novas adeo non requisivi ut etiam ultro oblatis abstinuerim, velut illo, quem ab ipso trans Oceanum Bostonio Pickeringi promittebat humanitas, seculi, ut fertur, decimi tertii codice. notas autem Labbei, quippe demptis quae criticum usum haberent exinanitas, omittendas esse censui. nec servavi quae praeterea addiderat editio Parisiensis, codicis Fontisebraldensis indicem, Glycae disputationes duas theologicas a Pontano Latine editas, Meursii de Theodoro Metochita praeloquium, Nicephori Gregorae de eodem Theodoro orationem funebrem, Leunclavii denique annalium Glycanorum ad captam a Turcis urbem continuationem: ea enim omnia aut parum necessaria esse videbantur aut ab hoc historiae Byzantinae corpore aliena.

Scrib. Berolini id. Ian. a. 1835.

LABBEI DEDICATIO.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

IULIO CARDINALI MAZARINO.

Cum redditam Europae pacem, teque auctore tandem et actore uno perfectam, ordines omnes summis gratissimi animi significationibus prosequuntur, Princeps Eminentissime, tum litterarum est doctrinarumque omnium proprium hoc sibi beneficium immortaliter praedicare. et auctos tamen hoc munere labores intelligunt suos; meritoque dubitant qui respondere iam meritis tuis possint, quae ne inter bella quidem ornando tibi pares erant. sed recreantur tamen hoc solatio, quod novarum sibi virium accessio facta est, neque iam in Gallia tantum, sed etiam apud gentes caeteras, quidquid ubique litterarum et linguarum est, tuis praeconiis resonabit. cum enim belli tempore optime de Gallia, secus de his quos hostes temporum iniquitas fecerat, meritus esses, nunc populos omnes concessae pacis munere devinxisti. admirabilis tot vocum, tot studiorum, tot nationum concentus existet, gloriae tuae suaeque felicitati gratulantium; in quo primas eruditi tenebunt, quorum artes veluti alumnas perpetuis complecti beneficiis ac fovere non cessas. patere, Princeps Eminentissime, meam quoque in illo concentu, aut potius societatis nostrae vocem per me resonantem, audiri, neque iam communia illa et in omnes sparsa populos beneficia, sed immortalia in nos merita celebrantem; qui et multis iam pridem tibi sumus nominibus obstricti, et recens illud quanquam omnium commune pacis beneficium nobis proprie collatum agnoscimus. cum enim instituti nostri sit et optimarum artium disciplinas profiteri, quarum studiis nihil est armorum strepitu infestius, et excolendis hominum moribus studere profligandaeque impietati, quae impunius inter bella

grassatur, Tu constituta pace et languentes ac prope semianimes litteras excitasti, et neglectis ac veluti profugis virtutibus Europam omnem quasi templum aliquod aperuisti, in quo quiete deinceps ac placide colerentur. et habebit tamen in illa tranquillitate hostes suos religio, minus quidem furentes audacter, sed non minus idcirco metuendos: habebit et suos societas nostra, cui non indecorum est eosdem, a quibus ecclesia vexatur, adversarios, eundem, a quo defensa est religio, vindicem Te ac patronum experiri. perge, Princeps Eminentissime, de utraque bene mereri: sic tibi vicissim utraque, quod summum habet, gratissimo animo rependat, altera dignitatem orbis terrarum supremam, altera plenam religionis amorisque reverentiam. hi sunt, Princeps Eminentissime, societatis nostrae sensus, quos profiteri per me voluit. inter haec eius vota et terrarum omnium gratulationes patere hoc tibi quamvis tenue donarium, dum maiora exsolvamus, appendi. laudabunt alii, scio, in quadripertitis nostri dicam, an potius Tui, e Sicilia oriundi Michaelis Glycae annalibus, historiae sacrae ac profanae mirabili dexteritate insertam theologiam, divinarum litterarum interpretationem et assiduum sanctorum patrum usum cum medicinae scientia ac rerum naturalium cognitione coniunctum, principum Romae et Constantinopoli imperantium sibique invicem ordine succedentium a Iulio Caesare ad Alexii Comneni obitum res praeclare gestas ingeniose connexas, certantem cum eloquentia ingenii felicitatem, cum rerum varietate incredibili non inconcinnam brevitatem, digressiones denique ad levandum lectoris taedium suis apte locis collocatas. ego vero neque in hoc neque in aliis, quae Tibi a nobis offerri possent, muneribus, quicquam magnum Teque dignum, aestimare statui, nisi cui Tu laudator et approbator accesseris. vale, et in multos annos felix vive. Dabam Lutetiae Parisiorum kal. Decemb. anni 1659.

Eminentiae Tuae

addictissimus Philippus Labbe
soc. Iesu presbyter.

AD OPTIMUM
ET ERUDITUM LECTOREM
PRAEFATIO.

Michaelis Glycae Annales, nunc primum utraque lingua orbi cognitos, cum tibi Regiis typis repraesento, optime lector, nolim existimes unius dumtaxat historiae aut chronici scriptorem, quales eodem fere tempore uberrimo proventu extulit Graecia, Iohannem Zonaram, Georgium Cedrenum, Constantinum Manassem similesque, sed theologum simul, sacrarum litterarum interpretem, medicum naturalisque scientiae indagatorem solertissimum exhiberi. ita enim ab orbe condito, quod et alii facere aggressi sunt, usque ad obitum Alexii Comneni et annum Christi MCXVIII patriarcharum regum atque imperatorum res gestas, historiamque omnem Iudaïcam Romanam ac Constantinopolitanam pertexuit, ut eodem contextu controversas inter theologos philosophosque quaestiones agitaverit, ac de rebus omnibus quae in caelo aëre terra ac mari fiunt, de avibus piscibus animalibus, homine atque angelis disseruerit, sequutus veterum patrum Eustathii Basilii Nysseni Chrysostomi Sinaïtae Pisidae aliorumque vestigia ac pene verba, qui opus sex dierum, quod Graeca voce Hexaemeron dicere solemus, singulari diligentia concinnarunt.

Patriam docent mss codices, qui *Σικελιώτην* constanter appellant; nec abluderet additum *τοῦ Γλυκᾶ* cognomen, si labente duodecimo Christi saeculo, quo vixisse circa annum MCL videtur, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret. privatus an in magistratu aut dignitate aliqua publica, militari aulica forensive ornatus, coniugatus an caelebs vixerit, plane nescio; nec adspersa singulis fere paginis *υἱοῦ*

τέκνον καὶ ἀγαπητοῦ vocabula patrem potius quam seniorem ac magistrum, discipuli aut amici iuvenis gratia opus illud elucubrantem, designant. praeter Annales scripsisse dissertationes theologicas ex specimine Pontani nostri opera edito didici; epistolas quoque V. C. Leo Allatius adiungit, quas nondum vidi. caetera de eo mihi ignota profiteor. hoc certe exploratum, studiis a puero deditum fuisse, φιλόπονον καὶ φιλομαθῆ, qui tot tamque varios sacros profanosque scriptores evolverit, ex eorum operibus illustria quaeque excerpserit, miroque artificio in unius orationis seriem contulerit.

Ad Graecum Annalium textum quod spectat, illum ex duobus Claromontani nostri collegii exemplaribus describendum curavi, eorumque lacunas librariorum fraude aut incuria frequentes partim ex Fontisebraldensi codice a celsissima Principe sacri illius Parthenonis antistita generali, Iohanna Baptistide Borbonia, mihi humanissime communicato, partim ex submissis Roma Vallicellani ac Monachio Bavaricorum codicum subsidiis a VV. CC. Luca Holstenio et Simone Wagnerechio S. I. P. supplevi, variantes lectiones adscripsi, Leunclavii interpretationem in plerisque emendavi, aliaque insuper adieci, quae ex Annotationibus commodius repetentur.

Unum tamen hic omittere nequeo, Iohannem Meursium delibatum ex parte III annalium nostri Glycae τεμάχικος, a Iulio Caesare ad Constantinum Magnum, Graece ac Latine Lugduni Batavorum edidisse et Theodoro Metochitae falso tribuisse, additis brevibus notis et Nicephori Gregorae naenia; quae suis locis inserere non dubitavi, ut nihil necesse sit iterum praelo subiicere Romanam illam, ut appellat, Historiam. tantum te morabor, erudite lector. vale, et quod facis, studiis nostris favere perge.

IOHANNIS LEWNKLAVII, AMELBURNI,

AD GENEROSUM ET ILLUSTREM VIRUM

IOHANNEM BARONEM KITLICIANUM,

CRAINI AC DRENCAVIAE DOMINUM

IN ANNALES GLYCAE LATINOS

PROOEMIUM.

Est in familia Caesaris nostri, Domine, vir praestans ingenio, cognitionis varietate, rerum usu, et virtute propemodum singulari, Sambucus ille meus; cuius ego frequenter apud amicos, et iucunde quidem, recordari soleo. nam iis dotibus, supra complures huius aetatis ex doctrina claros homines, divinitus est exornatus, ut inter nos iam ab annis aliquot amicitiam non vulgarem civisse non ex animo gaudeam solum, verum etiam in aliqua felicitatis parte ponam. cur enim illum hominem non maximi faciam, qui publicatis egregiis ingenii monumentis, emblematis solerter excogitatis et per arguta quaedam idyllia declaratis, Dioscoride purgato et illustrato, varietatum libris non illis quidem adhuc editis, sed suo tamen tempore proferendis, omnes in admirationem sui rapit? ne dicam quantum in eo laudis mereatur pervestigandae antiquitatis indefessum sane studium, quo non sine magnis impensis tot rarissima priscorum numismata conquisivit, tot eximios in omni disciplinarum genere libros ab interitu vindicavit; quos ipsos aliorum quorundam invidorum more non intra carceres et septa privata coercet, sed animo lubente, quae viri perhumana benignitas et memoranda libe-

ralitas est, cum universis communicat. immo non ipse tantum iis expoliendis et ad editionis maturitatem perducendis incumbit, ut publicam ad utilitatem in medium prodeant, sed etiam aliis pleraque velut extrudenda mittit, ne quod nostrum scilicet commodum remoretur, dum ipse gravioribus curis et occupationibus impeditus bonorum desiderio, thesauris longe pulcerrimis ex caligine quarumdam quasi latebrarum eruendis, satisfacere nequit. atque huius sane tam sancti, tam laudabilis instituti fructus amplissimos percipit, dum et a litteratis ubique gentium se coli atque observari videt, et in magnorum illustriumque virorum gratia suaviter adquiescit. Caesar quidem, ceu Philadelphus alter, alterum quemdam Demetrium Phalereum bibliothecae praefecit, ac historici munus ei mandavit; quas ad res quem alium magis idoneum reperiret, equidem non video. nec est cur eius viri consilia, qui universitatis historiam cum variarum disciplinarum scientia tam feliciter complexus sit animo, maximis in momentis rerum ab augusto sapientissimoque principe et requiri lubenter et magnopere probari dubitem. ut autem id exponam quod hic locus et instituta oratio postulat, misit ad me quoque Sambucus superioribus his annis proximis duos annalium scriptores Graecos, Michaelum Glycam cognomento Siculum et Constantinum Manassem; quorum utrumque Latinum in sermonem converterem ac publici iuris facerem. solet enim putare nostras, ut cum poëta loquar, esse aliquid nugas, hoc est, eam nos linguae Graecae cognitionem consecutos esse quae transscribendis in Latinam veterum scriptis utcumque par sit; in quo ut amici plenum insignis erga me benevolentiae iudicium satis agnosco, ita meas vires ac in utraque lingua facultatem nemo me rectius metiri vel potest vel debet. quoniam vero non prorsus reiecturos homines eruditos sperabam quod auctore tali viro praestandum reciperem, praesertim ostendente per literas se auctoritatem consilii sui nunquam defugiturum, feci sane quod ille iubebat, et utrumque Romana civitate donavi, non ut imperator quispiam, sed velut unus ex multis, qui eius rei curandae mandatum ab imperatore haberet. cumque prior hoc tempore Glycas in publicum exeat, Constantino mox subse-

staturo, libet hoc loco spectatoribus hominis Graeci et omnino hactenus incogniti, quid ius civitatis adeptus vicissim rei publicae fructus ex se promittat, quam brevissime poterit, indicare. nimirum agnoscit in civitatem admitti se non debere nudum ac inopem, ne lustro appetente, censoribus pervulgatum illud *ex animi sententia* praefantibus, egestatem mox ipse suam fateri cogatur, et loco motus vel aerariorum in numerum ordinemque redigi vel capite censeri vel prorsus iure civitatis excidere, quod quidēm amittere turpius quam ab initio non impetrasse. quamobrem diviso in trientes facultatum huius asse, deque iis aestimatione facta, videamus an in censum redigi possit. universà Glycae commentatio quattuor in partes est distributa. earum prima rerum primis sex diebus ab ortu mundi conditarum enumerationem praeclaram continet, immistis passim arcanis naturae, cum admirabili expositionis varietate, quae religiosum et amantem opificii providentiaeque divinae lectorem non potest non singulari voluptate quadam adficere. secunda temporum seriem ab initio mundi usque ad Christum ex ecclesiae doctrina praecipue tradit, et eius causa cui librum elaboravit (appellat autem hunc filium) plurima de sacris intertexit. quippe primorum imperiorum tam initia quam progressus ex iis tamquam certis testibus petere maluit, cum de Nabuchodonosore, de liberis eius totoque Assyriorum imperio, ut omittam antiquiora, perpauca vel nulla potius memoratu digna in extrariorum, quos gentiles dicimus, scriptorum monumentis reperiantur. sic autem haec tractat ut obiter de quaestionibus minime vulgaribus disserat, citatis auctorum gravissimorum testimoniis; quorum cum non pauci nobis plane sint incogniti, pretium nos operae facturos existimabamus, si antiquitatis studiosorum in gratiam illorum nomina statim huic prooemio subiiceremus. et iudicat profecto Glycas noster de maximis rebus haud absurde, quibus in rebus recte conformata esse ac praesertim illorum iudicia, quorum animi per aetatem adhuc nonnihil caecutiunt nec verum pervidere possunt, plurimum interest, verbi gratia de praedictionibus astrologicis, de vi siderum, an ea mentes hominum regant, de monstrosis fetibus, de divinationibus, de fato, de bonis

et malis geniis, de animo, de praevisione divina, num illa peccati causa sit, de obdurationibus impiorum, de magicorum et verorum prodigiorum discrimine, quo loco de Antichristi etiam miraculis ac praestigiis agit; de variis tam philosophorum quam haereticorum opinionibus. quodsi quis arbitratur hisce de rebus minime disserendum vel in historia vel in annotatione temporum, is sciat primum haec iunioribus esse perscripta, quorum animos rectis sententiis, ut paulo ante significabamus, imbui permagni refert. deinde velim Glycae nostro vel illam ob causam sit aequior, quod pleraque non ita prolixe nec confuse tradiderit ut Cedrenum et alios factitasse videmus, qui compendia quaedam promittentes volumina prorsus ingentia, quaeque sine taedio pellegi nequeunt, posteris reliquere. post Christum natum, parte scilicet operis tertia, cum imperio Romano historiam ecclesiae coniungit. est autem heic accuratus admodum in brevissimis annorum notationibus, quibus imperatores singuli rerum potiti fuerunt. non omnia quidem illorum vel dicta vel facta recenset (nec enim hoc vel instituerat vel etiam facere debebat, annales mundi breves scripturus), memoria tamen indicationeque digna minime praeterit. et quia tandem imperium Romanum Byzantium sive Constantinopolim Graecos ad homines translatum fuit, eius ipsius regni seriem ac res ab regibus gestas diligenter extrema in parte prosequitur, quod existimaret ibi principis atque maximi per orbem terrarum imperii sedem esse, cum quo res occidentis, hoc est nostras, minime conserendas statueret. hanc ipsam ob causam nostra silentio praeterit, quorum ex aliis notitia peti non difficulter potest. vicissim nostri fere nihil de orientalibus istis principibus post factam Caroli magni temporibus imperii divisionem memoriae prodiderunt, conantibus utrisque suae nationis hominibus opera sua servire. possum autem vere polliceri lectoribus in hac extrema parte multa notatu apprime digna reperiri, quorum ne verbo quidem prolixarum historiarum scriptores meminerunt. atque harum in rerum expositione pervenit ad ea tempora quae nostram hanc aetatem annis paulo amplius cccc praecesserunt, hoc est ad Iohannem Alexii Comnenum, cui Pulchri cognomen datum fuit. arbitror

ex his abunde iam liquere Glycam nostrum quosvis apud censores facile dignum se probaturum qui Romanam in civitatem admittatur. ceterum ut partim non essent qui forte res ab sequentibus Iohannem principibus gestas desiderarent, partim ut ipse Glycas eo confidentius in hominum oculis hac etiam commendatione fretus appareret, adiicere quoddam velut ἐπίμετρον de nostro voluimus, quo census eius nonnihil augeretur. de certissimis enim scriptoribus, in quibus locum facile principem obtinent Choniatas Acuminatus, Nicephorus Gregoras, Laonicus Atheniensis, Byzantinam historiam, filum ipsius Glycae secuti, ad eius regni per Turcos eversi finem contexuimus, ut quod sparsim hactenus et ex variis petendum erat, uno iam libro commode lectores comprehensum invenirent. apud te vero, Domine, novum hunc civem Romanum ab initio sistere volui, quod futurum plane mihi persuaderem, ut si tibi, censori polito et incorrupto, probaretur, eo facilius aliorum sibi gratiam atque benevolentiam conciliaret. praeterea iure quodam tuo tibi se offert, quod hominis opera degentis in tua familia vestem Romanam induerit. denique Sambucum, qui princeps in eum beneficium hoc lucis liberioris contulit, in os laudare prae verecundia non ausus. apud te virum praeclare de litteris meritum et adhuc cottidie merentem praedicare voluit, quem sciret eruditorum studiis ad rei publicae commoda spectantibus quam honestissime cupere. dixi.

GLYCAS SAMBUCO.

Non proditurum me Sambuce sperabas
solum, toga recens amictum Romana,
qui palliatus more antehac eram Graio.
comitarier me nimirum imperatorum
Themis meorum et dulcis ille debebat,
mecum Manasses, qui delituit invitus.
sed surripuit illam ungulae leoninae
nequiterque clamque clepsit et fugiens secum
quidam abstulit, Phrygia de gente cui nomen,
numquam hoc aperto pol Gradivo facturus.

imbellis ille comes Berecynthiae matris.
et sunt, vereri qui solent, ne tam longo
dum tempore exspectamus hunc Phrygem, demum
cum risu anus Phrygia prosultet in scenam.
hunc alterum ante me gnarum Ausonum linguae
premens acerba sors et invidum fatum,
exire non sinunt foras, secuturum
tamen brevi, sub ipsam scilicet brumam.
sic dum latet Themis, nos ambo prodimus.
usu venit, iactari quod solet vulgo:
primi ultimi fiunt, et ultimi primi.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΒΙΒΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΒΙΒΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ *).

Βραχυσύλλαβον ἐγχαράττω σοι τοῦτο τὸ γράμμα, τέκνον μου P. 1
φίλτατον. εἰ γὰρ καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι πόνοις οἱ τὰ V. 1
χρονικὰ συλλεξάμενοι διηγήματα ὥστε φιλοτίμως ἐκθέσθαι τὰ
οἰκεῖα συντάγματα, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις ἐγὼ τὰ τοιαῦτα συμπεριλα-

*) Titulus Vallicellani codicis (V) sic habet, *τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ χρονικὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικόν, διεξιὸν κατ' ἐπιτομὴν περί τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περί τε τοῦ φωτὸς αυτοῦ, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις ς', περί τε τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδάμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς.* Fontisebraldensis (F) vero paucis mutatis sic incipit *τοῦ σοφωτάτου καὶ μακα-*

MICHAELIS GLYCAE

ANNALES

A MUNDI EXORDIO USQUE AD OBITUM ALEXII COMNENI.

PRIMA PARS

INTERPRETE IOHANNE LEUNCLAVIO.

Hunc etiam brevem commentarium tibi, carissime fili, conficere lubuit. quanquam enim scriptores annalium in eo nimiopere laborare video ut ambitioso quodam orationis genere cogitationes suas expo-

βῶν (οἶδα γὰρ ὅτι καὶ πάνυ καταβαρύνει τὰς ἀκοάς, εἴπερ ὁ λόγος εἰς μῆκος ἐπεκταθείη) βραχεῖαν ἰδού σοι καὶ ταύτην τὴν βίβλον συντίθημι.

Πρὸ πάντων οὖν εἰδέναι σε ἄξιον ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τοῦτον τὸν κόσμον ὁ θεός, ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν
P. 2 ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν. ἠδύνατο οὖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰ πάντα παραγαγεῖν, οὐρανὸν δηλονότι, γῆν καὶ θάλατταν, ἰχθύας τά τε πετεινὰ καὶ τὰ τετράποδα καὶ πρὸς τούτοις τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀφορμῆς ἐπιδράξονται οἱ ἐξ αὐτομάτου τὰ πάντα παραχθῆναι λέγοντες, ἡμερῶν ἐδεήθη ἓξ ἐπὶ τῇ παραγωγῇ τοῦδε τοῦ κόσμου ὁ δημιουργὸς ἡμῶν καὶ θεός, ὥς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. εἰ γὰρ καὶ οὕτω τῶν ποιημάτων ἀπαρτισθέντων αὐτόματα ταῦτά τινες ἐφαντάσθησαν, πολλῷ μᾶλλον εἴπερ ὁμοῦ καὶ κατὰ ταὐ-
V. 2 τὰ εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν. ἐν ἓξ δὲ καὶ μόναις ἡμέραις, καὶ

ριωτάτου etc. sequuntur aliquot versus cum titulo *στίχοι ἴαμβοι εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον*:

βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
. . . . λόγου χάριν
λόγος . . . . . κλῆσις ἡ συγγραφέως,
ἣν ἐκ γένους ἔσχηκε γλυκεπωνύμου
Γλυκᾶς ὁ γράψας Μιχαὴλ τὸ βιβλίον,
θεοῦ λόγων νοῦς καὶ κανὼν τῶν δογμάτων.

integre vero atque emendate leguntur in Claromontano (C) et quibusdam aliis:

βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
εἰς τὸ γλυκὺ σύνταγμα σχεδιασθεῖσα
ἔργοις παρέσθω κλῆσις ἡ γεγραφότος,
ὃς ἐκ γένους ἔσχηκε Γλυκετῶν λάχος
ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον,
θείων λόγων ἔννοιαν περιλαμβάνον. Labb.

12. ὁ deerat.

nant, ego tamen meum secutus institutum, quae ab iis essent tradita, paucis comprehendere malui, quod cognitum habeam prolixis orationibus aures hominum obrutas taedio quodam adfici.

Ante omnia vero scire debes deum sex dierum spatio mundum hunc condidisse, ac die septima rerum creationi fine imposito quievisse. poterat quidem uno die res universas in ortum producere, nimirum coelum, terram, mare, pisces, volucres, quadrupedes bestias, et in his hominem ipsum: sed ne occasionem erroris hinc sui arriperent qui fortuito casu orta perhibent omnia, diebus sex mundum hunc absolvere voluit, quemadmodum aureus orator ille Iohannes tradit. nam si hoc etiam modo creatis absolutisque rebus, ausi quidam sunt imaginari casu quodam ortas, multo magis id fecissent, si pariter eodemque tempore conditae fuissent. placuit iti-

οὐ πλέοσιν ἢ ἐλάττοσι, τουτονὶ παραχθῆναι τὸν κόσμον ηὐδόκησεν, B *ἵνα καὶ ἡμεῖς διδαχθῶμεν ἐντεῦθεν ἓξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κεχρῆσθαι πρὸς μόνην δοξολογίαν θεοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ δημιουργὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιεῖν. εἰ δὲ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις εὕρηται λέγων „ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι," μὴ θαύμαζε. τότε μὲν γὰρ ὁ θεός, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, τουτέστιν ἔστη τοῦ δημιουργεῖν· μετὰ γὰρ τὴν ἕκτην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν. ἐπειδὴ δὲ τὰ δημιουργηθέντα συνέχων ἔκτοτε καὶ συντηρῶν οὐ διέλειπεν (εἰ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶν ἦν, οὐκ ἂν* C *ἐπὶ τοσούτοις αἰῶσι τὰ τοιαῦτα διήρκεσε), καὶ λίαν εὐλόγως καὶ τήμερον ἐργάζεσθαι λέγεται.*

Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὐρανὸν ἐκεῖνον τὸν πρῶτον, τὸν περικαλλῆ τε καὶ ἄναστρον, περὶ οὗ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ περὶ τῆς μετὰ ταῦτα καταστάσεως διεξιών, οὕτω φησίν „εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι."

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. πρόσεχε, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο ἐνταῦθα ἠπόρηται, πῶς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν πρότερον, εἶτα τὴν γῆν. D

1. *πραχθῆναι* P (i. e. editio Parisiensis). 12. *γὰρ* deerat.

dem deo sex tantum diebus, non pluribus nec paucioribus opificium mundi huius absolvere, ut sciremus nobis quoque sex cuiuslibet septimanae diebus laborandum, septimumque diem soli celebrationi divinae impendendum. nam ea de causa opifex quoque noster ab omnibus operibus suis septimo die quievit. nec est quod dominum in evangelio (Iohan. 5 17) dicere mireris „pater meus operatur hactenus, et ipse operor." nam tum quidem temporis, ut Chrysostomus ait, ab operibus universis quievit, hoc est creare desiit: quippe post sextum diem haud quaquam in ortum de nihilo quicquam produxit. quia vero secundum id creata conservare non cessavit, absque quo foret, in hodiernum illa diem non durassent, iccirco etiam modo non abs re operari dicitur.

Enimvero primo die coelum ac terram condidit, coelum inquam illud princeps, perpulcrum, sideribus carens, de cuius imagine Iohannes evangelicae auctor historiae, de secutura secundum haec rerum instauratione loquens in revelatione sua (21 1), sic ait. „videbam coelum novum terramque novam, et mare prius nusquam erat."

Deus, ait sacrae historiae scriptor (Genesis 1 1), initio coelum et terram creavit. animadverte, fili, dubium hoc loco quiddam inci-

ἐπειδὴ γὰρ τὰ θεμέλια καταβάλλονται πρότερον, εἶθ' οὕτως ὁ ὄροφος, ἔδει πάντως παραχθῆναι τὴν γῆν καὶ τότε τὸν οὐρανόν. ἀλλὰ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. ἐπειδὴ γὰρ πάντα τοῦ θεοῦ ὑπὲρ φύσιν, ἐστὶ καὶ τέχνης ἀκολουθίαν, καινὸν πάντως οὐδὲν εἴγε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου τούτου παραγωγῆς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε πρότερον, εἶτα τὴν γῆν. καὶ οὕτω μὲν ὁ θειότατος Ἰωάννης· ἕτεροι δέ φασιν ὅτι ὁ ἀριστοτέχνης θεὸς τὸν οὐρανὸν πρότερον παραγαγών, εἶτα τὴν γῆν, ἀπόρρητον αὐτοῦ σοφίαν καὶ τέχνην παρέστησεν. ἐπειδὴ γάρ, P. 3 ὡς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι διὰ τῆς ὀξείας κινήσεως τοῦ οὐρανίου σώματος ἑδράζεται κατὰ χώρας ἡ γῆ καὶ συσφίγγεται, ἔπρεπε πάντως τὸν συνοχέα παραχθῆναι πρότερον, εἶτα τὸν συνεχόμενον. εἰ δὲ καὶ πλέον ἐπαπορήσειέ τις ἐνταῦθα, πῶς ἡ γῆ, λέγων, οὐκ ἐξέστη τῆς οἰκείας βάσεως ἀκινήτου τοῦ οὐρανοῦ γεγονότος, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ὁ μέγας Μάξιμος, ἡνίκα ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἔλεγε „στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαὼ καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλώμ," τότε πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν ὅτι ὅπου βούλεται ὁ θεός, νικᾶται φύσεως τάξις. εἰ γὰρ ἐν τῇ χειρὶ B αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, εἰ καὶ τοὺς στύλους τῆς γῆς αὐτὸς ἐστερέωσε, καθά φησιν ὁ Δαβίδ, εἰ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν

4. ἀκόλουθον F.

dere, qui coelum prius condiderit, ac deinde terram. cum enim priore loco fundamenta iaciantur, atque ita deinde tectum imponatur aedificiis, omnino terra prius in ortum producenda erat, ac tum demum coelum quoque creandum. verum aliter egisse deum nequaquam tibi mirum videatur. nam cum opera ipsius omnia naturae leges excedant et omnem artis seriem, nihil novum, si etiam in mundi creatione coelum priore loco, terram secundo condidit. hoc modo divinus ille Iohannes hanc dubitationem explicavit. alii vero dicunt deum summum artificem primum coelo condito deinde terram creasse, ut hoc ipso ineffabilem sapientiam artemque suam declararet. nam cum de sententia Gregorii Nyssensis, hominis rerum divinarum peritissimi, per coelestis corporis motum celerrimum suo in loco terra stabiliatur et quasi constringatur, omnino conveniebat id prius creari quod alterum contineret quam quod contineretur. quodsi iam quis amplius dubitet, qui factum sit ut terra de fundamento suo non fuerit emota, quo tempore coelum non agitabatur motuve suo ferebatur (hanc enim quaestionem eximius ille Maximus in iis quae ad Thalassium scripsit movet) Iesu Nave F. dicente „sol apud Gabaonem subsistat et luna ad vallem Aelonem;" ei respondebimus, ubi deus velit, ordinem naturae vinci. nam si eius in manu sunt terrae limites, si terrae columnas ipse stabilivit, ut Davides loquitur, si

ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ὥστε μὴ κλιθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα,
μὴ θαύμαζε εἴγε καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀκινήτου ποτὲ μείναντος
τῆς οἰκείας ἡ γῆ βάσεως οὐκ ἐξέπεσεν. εἰ γὰρ καὶ φυσικῷ
λόγῳ τὰ πάντα γίνονται σήμερον, ἀλλ' ἐπειδὰν ὁ τῆς φύσεως
βουληθείη δεσπότης, τότε καὶ ὑπὲρ φύσιν ὁρῶμεν οὐκ ὀλίγα
τῶν πραγμάτων γινόμενα.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν. καὶ ἐπειδή, καθώς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ἐξ
ἀντιφράξεως τοῦ οὐρανίου σώματος βαθὺ σκότος ὁ ἀὴρ ἐνε- V. 3
δύσατο (καὶ σκότος γάρ, φησίν, ἐπάνω τῆς ἀβύσσου), πα- C
ρήγαγε τὸ αἰσθητὸν τοῦτο φῶς ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς.
οὐδὲ γὰρ ἀπορρῶγά τινα τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἐκείνου τοῦ ταῖς
ἀΰλοις προσόντος δυνάμεσιν ἐναποληφθῆναι ἔπρεπε τῷ ὑλι-
κῷ τούτῳ κόσμῳ καὶ ὁρατῷ, ὅτι μηδὲ κοινωνία τοῖς ἐν ἀμφο-
τέροις νοητοῖς. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ διεστηκέναι μὲν ἀπ' ἀλ-
λήλων τόν τε νοητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰσθητόν, ἑστηκέναι δὲ
τῶν ἰδίων ὅρων ἐντὸς ἡ θεολόγος γλῶσσα τρανότατα ἔφησε.
πρόσεχε οὖν. ἐπειδὴ γὰρ προστάγματι θείῳ περιετάθη ἀθρό- D
ον ὁ οὐρανὸς σῶμα ἔχων συνεχές, ἱκανὸς τῶν ἔξω διαστῆ-
σαι τὰ ἔνδον, ἀναγκαίως τὸν ἐναποληφθέντα αὐτῷ τόπον
ἀφεγγῆ κατέστησε, τὴν ἔξωθεν αὐγὴν διακόψας. εἴ τι γὰρ

13. ἐναπολειφθῆναι P. 14. τοῖς] τις F. 20. ἐναποληφθέντα ego: ἐναναπολειθέντα F, ἀναπολειφθέντα P.

terrae fundamenta certa firmaque iecit, ut perpetuum ea loco non moveantur, desine mirari quod aliquando coeli motu quiescente de fundamento suo terra non exciderit. quamquam enim omnia ratione naturae consentanea fiant hodie, tamen si quidem ita naturae dominus ille velit, etiam supra naturae leges accidere non pauca videmus.

Creavit igitur initio coelum et terram. et quia, sicut eximius ille Basilius ait, ex obstructione corporis coelestis aër caliginem altam induerat (erant enim, inquit Moses, offusae abysso tenebrae), lucem hanc sensilem produxit deus, ut in terris ea luceret. quippe non conveniebat ut rivus quasi quidam et particula lucis illius intellectilis, quae expertibus crassae materiei potestatibus adest, in hoc crasso et adspectabili mundo relinqueretur, cum harum utraque nihil inter se commune habeat. nam lucis ipsius ratione mundus intellectilis et sensilis inter se diversi sunt, et utriusque lux suos intra limites consistit, quemadmodum Gregorius Theologus clarissime scripsit. animum igitur iis quae dicturi sumus adverte. cum mandato divino coelum circa res inclusas subito velut extensum fuisset, corpore continuo praeditum, quod facile interiora separare ab extrariis posset, necessario factum est ut inclusus intra coelum locus expers

ἦν πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ τοῦδε κόσμου συστάσεως, ἐν φωτὶ διῆγεν ὁμολογουμένως, ὡς ὁ θειότατός φησι Βασίλειος. οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιαι στρατιαὶ ἐν σκότει διῆγον, ἀλλ' ἐν φωτὶ καὶ πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ. τὸ τοίνυν ἐγκόσμιον σκότος τῇ τοῦ οὐρανίου σώματος παρυπέστη σκιᾷ. ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. οὐδὲ γὰρ προηγεῖται τῆς ἡμέρας ἡ νύξ, ὡς ἔδοξέ τισιν ἀμαθέσι. τὸ P. 4 γὰρ σκότος ἐκεῖνο τὸ πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὁρατοῦ τοῦδε φωτὸς οὔτε οὐσία τίς ἐστιν (ἐξ ἀντιφράξεως γὰρ ὑφέστηκεν, ὡς προείρηται) οὔτε νὺξ ὠνομάσθη παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς, ὥς ἐντεῦθεν τῆς ἡμέρας τὴν νύκτα προτάττεσθαι. εἰ γὰρ καὶ τοῦ Μωσέως ἤκουσας λέγοντος ὅτι μετὰ τὸ διαχωρίσαι τὸν θεὸν ἀναμέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀναμέσον τοῦ σκότους τὸ μὲν φῶς ἡμέραν ἐκάλεσε, τὸ δὲ σκότος ἐκάλεσε νύκτα, μὴ θαύμαζε. οὐδὲ γὰρ τὸ σκότος ἐκεῖνο τὸ πρότερον, ὡς Ἰώσηπος ἐν τῇ καθ' αὑτὸν ἀρχαιολογίᾳ φαίνεται λέγειν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν συστολὴν τοῦ φωτὸς χώραν αὐτίκα λαβόν, ἐκεῖ- B νο νύκτα ἐκάλεσε. „καὶ ἐγένετο" γάρ φησιν „ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ ἡμέρα μία." καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι ὅτι ἡ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ φωτὸς ἐν τῷ κόσμῳ κατάστασις οὐχὶ νὺξ ἦν ἀλλὰ σκότος. τὸ μέντοι διασταλὲν πρὸς

15. ὡς — λέγειν om CF.

lucis maneret, secreta nimirum ab eo luce illa extraria. nam si quae extiterunt ante mundi huius sensilis et interitui obnoxii ortum, haud dubie in luce versabantur, ut magnus ille noster Basilius inquit, nec vel angeli vel caeterae coelestes copiae in caligine degebant, sed in luce ac omni laetitia spirituali. quamobrem sequitur has in mundo primum condito tenebras ex corporis coelestis umbra fuisse profectas. hoc tamen loco diligenter a nobis considerari quippiam, operae pretium fuerit. non diem nox praecessit, ut imperitis quibusdam videtur. nam illae tenebrae quae ante lucis huius adspectabilis creationem extiterunt, nec essentia quaedam erant (etenim ex obstructione quadam ortae sunt, ut prius est indicatum), nec sacris in litteris nox appellantur, ut inde concludi possit diei noctem esse praeponendam. quanquam enim dicere Mosem audias deum, postquam lucem a tenebris distinxisset, lucem quidem appellasse diem, tenebras vero noctem, mirum id tamen nequaquam tibi videatur. quippe non caliginem illam priorem, quemadmodum in libris Originum suis sentire Iosephus videtur, sed eam quae post collectionem lucis suum mox locum accepit, noctem vocavit. sunt enim haec verba Mosis „facto vespere ac mane dies unus extitit." iccirco potius magno Basilio fidem habe, qui ait eum statum rerum, qui ante lucis ortum in mundo exstiterit, non noctem sed tenebras fuisse, cum id quod

τὴν ἡμέραν, τοῦτο νὺξ ὠνομάσθη, ὅπερ νεωτέρας προσηγορίας μετὰ τὴν ἡμέραν τετύχηκεν. οὐκοῦν ἡ ἡμέρα προηγεῖται τῆς νυκτός. τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο διακεχυμένον ὂν ἁπανταχοῦ συνεστέλλετο κελεύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτὸ θεοῦ, συστελλόμενον δὲ πάροδον ἐδίδου τῇ νυκτί, καθά φησιν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος ὁ καὶ μάρτυς Χριστοῦ, καὶ μετ' ἐκεῖνον C ὁ μέγας Βασίλειος. ἔνθεν τοι καὶ τὸ μῆκος ἀμφοτέρων ἐπισυνάπτων ὁ Μωσῆς καὶ μίαν ἡμέραν ἀποκαλῶν, οὕτω τὴν ἐκμέτρησιν τῶν χρόνων ποιεῖ, „καὶ ἐγένετο" λέγων „ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία." ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητέ, ὡς εἴγε τὸ σκότος ἐκεῖνο προηγεῖτο τῆς ἡμέρας, ἐκεῖθεν ἂν ὁ Μωσῆς καὶ τὴν τῶν ἡμερῶν ἐποιεῖτο ἐκμέτρησιν. ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ καὶ αὐτὸς ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον τρίτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησὶν ὅτι εἰπὼν ὁ Μωσῆς „καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία" ἔδειξε σαφῶς ὅτι τὸ τέλος τῆς νυκτὸς πλήρωμα τῆς ἡμέρας ἐστίν· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀμφοτέρων τὸ μῆκος ἡμέραν μίαν D εἰκότως ἐκάλεσεν. οὕτω μὲν οὖν, ὁ μέγας Βασίλειος περὶ τοῦ Μωσέως φησίν, ἵνα τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως ἀποδῷ τῇ V. 4 ἡμέρᾳ, πρότερον εἶπε τὸ πέρας τῆς ἡμέρας, εἶτα τῆς νυκτός, ὡς ἑφεπομένης τῆς νυκτὸς τῇ ἡμέρᾳ *). ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ

4. τοῦ deerat. 8. καὶ] διὰ P. 9. ποιεῖται? 17. τούτων P. *) Damasceni apud Leunclavium locus deest CFV.

diei deinde oppositum fuerit, noctis nomen acceperit, appellationem scilicet diei voce recentiorem. quapropter noctem dies praecedit. nam lux illa hinc inde diffusa colligebatur mandato dei, qui eam condiderat; collecta vero, ut Iustini philosophi Christique testis ac eundem secuti Basilii verbis utar, nocti velut aditum quendam patefaciebat. quo fit ut spatium utriusque coniungens Moses, idque diem appellans unum, temporis mensuram quandam instituat, cum ait „facto vespere ac mane dies unus exstitit." quamobrem animadvertito, dilecte fili, quod si caligo ea diem praecessisset, omnino Moses dierum inde mensuram facturus fuerit. confirmat haec etiam aureus orator ille noster. sunt enim haec ipsius verba oratione de sex dierum operibus tertia „cum dicit Moses, facto vespere ac mane dies unus exstitit, perspicue demonstrat, finem noctis integrum diem absolvere. nam eam ob causam utriusque spatium recte diem unum appellavit. eodem modo magnus etiam Basilius inquit Mosem, ut priores ortus partes diei tribueret, primum diei finem expressisse, deinde noctis, tanquam nocte diem sequente. quinetiam Damascenus ille Iohannes, capite decretorum suorum 20, sic de hac quaestione disserit: „prior extitit dies, ac nox posterior. itaque nox diem sequitur, et ab initio diei noctisque numeratur." quamobrem in hac

Ἰωσήπου· σκότους γὰρ ἐκεῖνος ὡς Ἰουδαῖος ὑπάρχων μεστὸς ἀναβλέψαι πρὸς τὸ φῶς οὐκ ἠθέλησεν. ἔνθεν τοι καὶ τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας προέταξε.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα εἶπεν ἡμέρα μία, καὶ οὐκ εἶπεν ἡμέρα P. 5 πρώτη; καίτοι γε τοῦτο ἦν ἀκολουθότερον, εἴγε μετὰ ταῦτα ἔμελλε λέγειν „καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα δευτέρα·" τῆς γὰρ δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ἐξ ἀνάγκης πρώτη κατάρχει τε καὶ προηγεῖται. εἶπεν οὖν ἡμέρα μία τὸ μέτρον ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιορίζων, καὶ συνάπτων τοῦ ἡμερονυκτίου τὸν χρόνον, ὡς τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν μιᾶς ἐκπληρουσῶν ἡμέρας διάστημα, συνυπακουομένης τῇ ἡμέρᾳ δηλονότι καὶ τῆς νυκτός· καὶ γὰρ ἡ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γίνεται.

B Καὶ περὶ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ πλέον οὐ δεῖ πολυπραγμονεῖν, εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὡσεὶ καπνὸν αὐτὸν στερεωθῆναί φησιν ὑπὸ θεοῦ, τὴν φύσιν ἐντεῦθεν αὐτοῦ παριστῶν, ὅτι λεπτὴ λίαν ἐστίν. ὁ δὲ Πλάτων οὐσιωθῆναι λέγει τὸν οὐρανὸν ἐκ τῆς αὐτοειδεστέρας μοίρας

20. αὐτοειδεστέρας P.

parte missum mihi Iosephum facito, qui cum, ut natione Iudaeus, caliginis plenus fuerit, ad lucem suspicere noluit, eaque de causa noctem ante diem numeravit.

Verum cur unum diem Moses, non primum dixit, cum ait „facto vespere ac mane dies unus exstitit?" cur, inquam, non potius dixit, dies primus exstitit? etenim hoc rationi magis consentaneum fuisset, quando secundum haec dicturus erat „factoque vespere ac mane dies alter exstitit." quinetiam secundum et tertium diem primus necessario praecedit. nimirum diem unum dixit, mensuram diei noctisque definiens, et spatii diurni nocturnique cursum coniungens, tanquam explentibus intervallum ac tempus diei (nocte interim sub diei vocabulo comprehensa) viginti et quattuor horis. nam coeli ab uno eodemque puncto moti ad idem reversio diei unius spatio fieri consuevit.

De coeli autem essentia naturaque curiose quippiam inquiri amplius haud oportet quam quod vates Esaias dixit, coelum a deo tanquam fumum quendam stabilitum esse; quibus verbis eius natura declaratur esse admodum tenuis. Plato coeli essentiam constare tradit ex parte quattuor elementorum sive principiorum lucidiore, atque illa ipsa re caeteris a corporibus secundis differre: nam ea de parte crassiore orta esse. secutus est autem has opiniones Plato propterea quod materiem corporis expertem praeexistere putaret, de qua oriri volebat elementa illa quattuor, ex quibus mundus hic universus con-

τῶν τεσσάρων στοιχείων, κἂν τούτῳ διαφέρειν τῶν λοιπῶν σωμάτων αὐτόν· ταῦτα γὰρ ἐκ τῆς παχυτέρας μερίδος τὴν γένεσιν ἔσχηκεν. ταῦτα δὲ πάντως ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἐπειδὴ προϋπάρχειν ᾤετο τὴν ἀσώματον ὕλην, ἀφ' ἧς ἄρα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. ἀλλ' ἐρρέτωσαν, ὡς μέγας φησὶ Μάξιμος, C οἱ λέγοντες ὅτι οὐδὲν ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἡμεῖς γάρ φαμεν, ὥσπερ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ πεποιηκότος οὐκ ἔστι πέρας, οὕτως οὐδὲ τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ δυνάμεως κατάληψις. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἑτερούσιον τὸν οὐρανὸν καὶ πέμπτον σῶμα καλεῖ. καλεῖ δὲ αὐτὸν ἑτερούσιον καὶ ἄλλο τι παρὰ τὰ τέσσαρα, ὅτι καὶ ἡ κίνησις ἀμφοτέρων ἄλλη καὶ ἄλλη. τὰ μὲν γὰρ ἄνω φέρονται ὡς κοῦφα, τὰ δὲ πάλιν ὡς βαρέα ὄντα κάτω κέκτηται τὴν φοράν· ὁ δὲ οὐρανὸς κυκλικὴν ἔχει τὴν κίνησιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἄλλο τι παρὰ τὰ τέσσαρα δοξάζει αὐτόν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ἡμεῖς δὲ καταβάλλεσθαι ὑπ' D ἀλλήλων ἀφέντες αὐτούς, τῷ θεόπτῃ πεισθῶμεν Μωσεῖ λέγοντι „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν." κἀντεῦθεν ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὁρωμένων τὸν ὑπέρκαλον ἐννοώμεθα, ὡσαύτως ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀναλογιζώμεθα τὸν ὑπερμεγέθη καὶ ἄπειρον· κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἐκ τεσσάρων μὲν

3. ταῦτα — κατάληψις om F aliique. 16. θεόπτῃ] αὐτόπτῃ Leunclavius. 22. καὶ τί — τοσαῦτα om F.

staret. verum enimvero valeant illi, ut insignis viri Maximi verbis utar, qui de nihilo quicquam ortum negant. nos enim profitemur itidem, ut maiestas et amplitudo creatoris nullis sit inclusa descriptaque terminis, ita nec sapientiam eius nec potestatem percipi posse. Aristoteles autem alterius cuiusdam essentiae coelum esse putat et quintum corpus appellat. addit esse coelum alterius essentiae, nimirum ab essentia quattuor elementorum diversae, propter illam causam, quod amborum motus diversi sint. nam elementa quattuor partim ut levia sursum feruntur, partim ut gravia sic a natura comparata sunt ut deorsum motu suo vergant, cum interim coelum in orbem feratur. de quo sequi necesse sit ut diversum a quattuor elementis esse quiddam statuatur. haec sunt horum opiniones. nos autem facta illis potestate seipsos evertendi ac lapidandi, Mosi fidem habeamus, ut qui rebus ipsis ab se perspectis dixerit „initio deus coelum ac terram creavit." adeoque deinceps ex ipsarum rerum sub adspectum cadentium pulchritudine pulcherrimum illum rerum auctorem animo complectamur, perinde ac de magnitudine creatorum eorundem conditorem ipsorum percipimus. et quid multis verbis opus

οὖν στοιχείων τὰ κτίσματα συνέστησαν, πλὴν οὐκ ἐκ τῆς
ἀσωμάτου ὕλης τὰ στοιχεῖα τὸ εἶναι εἰλήφασι κατὰ τοὺς
P. 6 ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ θεοῦ· ἐν
V. 5 τῇ πρώτῃ γὰρ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐξ οὐκ ὄντων παρήγαγε τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ θεός, τηνικαῦτα καὶ αὐτὰ συμπαρή-
γαγε τὰ στοιχεῖα, ὡς ἐντεῦθεν πάντα πρὸς τὸ εἶναι παράγε-
σθαι. καὶ περὶ μὲν τοῦ οὐρανοῦ τοιαῦτα.

Περὶ δὲ τῆς γῆς εἰδέναι ὀφείλεις ὅτι μέσον αὕτη τοῦ
παντὸς ἀπῃώρηται. καὶ τοῦτο γνοίης ἂν ἐκ τῆς τῶν ἄστρων
κινήσεως. ἰσομεγέθη καὶ γὰρ σύμπαντα φαίνεται ἡμῖν ἀνα-
τέλλοντα καὶ μεσουρανοῦντα καὶ δύνοντα. καὶ τοῦτό ἐστιν
ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ περὶ φωστήρων ἕκτῃ αὐτοῦ
B ὁμιλίᾳ φησί, „τῷ δὲ ἡλίῳ οὐδείς ἐστιν ἐγγυτάτω καὶ οὐδεὶς
πορρωτάτω, ἀλλ' ἐξ ἴσου τοῦ διαστήματος τοῖς κατὰ πᾶν
μέρος τῆς γῆς κατῳκισμένοις προσβάλλει." πρόσεχε οὖν. εἰ
γὰρ παρήλλαξεν ἡ γῆ τὴν μεσότητα, ἐχρῆν ὁποτέρῳ μὲν
προσκεχωρήκει τῶν πέριξ μερῶν, ἐκεῖσε τὰ ἄστρα γινόμενα
ὁρᾶν μείζονα, ἀφ' ὧν δὲ διέστηκεν αὕτη, ἐν τούτοις ἐλάσ-
σονα ταῦτα ἀθρεῖν. νῦν δὲ ἁπανταχόθεν ἴσα ὁρώμενα δίδω-
σιν ἡμῖν ἐννοεῖν ὅτι μέσον ἡ γῆ τοῦ παντὸς ἀπῃώρηται. καὶ
γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ καθάπερ εἴπομεν, ἀπῃωρημένη
αὕτη παρήγετο κατ' ἀρχάς, οὐκ ἂν αἱ κατὰ τόπους κινήσεις

14. τοῖς] τοῦ P.

est? de quattuor quidem elementis omnia producta sunt, verum non ex illa materie corporis experte naturam essentiamque suam elementa acceperunt, quae extrariorum est sententia: sic tamen haec intelligantur, ut omnia rerum ab opifice profecta fateamur. nam die primo, quo caelum ac terram de nihilo in ortum produxit, ipsa simul elementa condidit, ut inde porro caetera provenirent. atque hactenus et huiusmodi de caelo dicta sunto.

Terram scire debes in universitatis rerum medio quasi suspensam esse; quod ipsum licet de siderum motu cognoscas. nam ea nobis esse magnitudinis eiusdem videntur omnia, sive oriantur sive medio sint in coelo sive occidant. atque hoc illud est quod magnus noster Basilius in oratione sexta de luminaribus ait, neminem soli proximum esse nec a sole longissime distare, sed eum intervallo pari ad quasvis terrae partes inhabitantes accedere. quamobrem haec velim tecum ipsius ante consideres. nam si medium huius universi locum terra non obtineret, sequi necesse foret ut ad quamcunque partem forte propius accederent sidera, istic maiora viderentur, a quibus autem longius abessent, in iis minora conspicerentur. nunc vero cum quibusvis ex partibus appareant aequalia, cogitandum nobis relinquunt terram in universi medio pendere. nam absque illo foret, hoc

αὐτῆς ὑπ' ἀνέμων ἐγίνοντο. αἴτιος μὲν γὰρ τοῦ σεισμοῦ ὁ C θεὸς κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην „ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν," τὸ δὲ συνεχὲς τούτου γίνεται καὶ παρὰ τὴν τῶν ὑπογείων ἀνέμων κίνησιν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπιόντων μεγάλων σεισμῶν ἄνεμοι τῷ τότε οὐκ εἰσίν, ὡς ἐγκλειομένων αὐτῶν ὑποκάτω κατὰ τόπους καὶ μᾶλλον ὑπάντρους.

Εἰ δὲ καὶ τί ἐστιν ὁ ἄνεμος ἐπιζητεῖς καὶ πόθεν ἔχει τὴν γένεσιν, εἰδέναι ὀφείλεις ὅτι τινὲς μὲν τὸν ἀέρα φασὶ κινούμενον τὰς τῶν ἀνέμων αὔρας παρέχειν ἡμῖν, ἕτεροι δὲ πάλιν ἐκ τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως γεννᾶσθαι τὸν ἄνεμον φάσκουσιν. οἷς δὴ καὶ προσέχειν σε πλέον βούλομαι. ἡ μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος κίνησις ἔκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρά, ἡ D δὲ τοῦ ἀνέμου βιαιοτέρα τε καὶ τυραννική. καὶ δῆλον ἐξ αὐτῶν τῶν σεισμῶν· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ σεισμὸς εἰ μὴ ὑπόγειος ἄνεμος. τεσσάρων δὲ ὄντων ὡς εἰπεῖν καθολικῶν ἀνέμων, ἀπηλιώτης μὲν καὶ ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρόταται, βορρᾶς δὲ καὶ νότος τυραννικώτατοι, διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ πόλῳ, ὅθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γινόμενος ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκεῖσε χωρία, ἀλλὰ μένει ψυχρά, ψυχρὰ δὲ ὄντα ἀεὶ ἔνικμά εἰσιν, ὥστε ὄμβρων πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψῦξιν, εἶτα τῆς γῆς διαβρόχου

est nisi locum istum initio rerum sortita esset, non etiam per ventos certis in locis quateretur. etenim terrae motionis causa quidem est deus, secundum illud vatis verbum „qui terram adspicit et eam facit tremere:" verum plerumque ventorum subterraneorum vis accedit. propterea vehementibus in succussionibus terrae nulli sunt venti, tanquam inclusis eis infra terram, locis praesertim cavernosis.

Quodsi etiam cognoscere vis quid sit ventus et unde oriatur, scito nonnullos tradere quod aër motus ventorum nobis auras praebeat. alii vero de fumea quasi quadam evaporatione ventum gigni dicunt, quibus habere te fidem volo. nam aëris motio quietior est ac mollior, venti vero vehementior, maiore vi atque impetu ruentis. potest hoc ipsis ex motibus terrae cognosci: nihil enim aliud est terraemotus quam ventus subterraneus. cum autem quattuor sint (ut ita loquar) universales venti, subsolanus quidem ac favonius non admodum vehementes sunt, aquilo vero et auster impetu ac vi maxima ruunt. nam cum locis aquilonali australique polo subiectis, unde tam aquilo quam auster oriuntur, solis desit praesentia, necesse est ea minus incalescere, semperque tum frigoris copia tum humoris abundare. quo fit ut propter frigiditatem exortis frequenter imbribus irrigataque plurimum terra copiosi fumeique vapores istic adscendant,

γενομένης, πολλὴ καπνώδης ἀναθυμίασις ἀναδίδοται, καὶ διὰ
P. 7 τοῦτο σφοδροὶ ἄνεμοι γίνονται, ὅ τε βορρᾶς καὶ ὁ νότος. ἐν
δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος
οὐκ ἐᾷ ψῦξιν γενέσθαι πολλήν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε πολὺς
ὑετὸς γίνεται οὔτε πολλὴ ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις, ἅτε τῆς
γῆς μὴ διαβρεχομένης. ἔνθεν τοι καὶ οὐ σφοδροὶ γίνονται
ἄνεμοι. ἀλλὰ καὶ ἐτήσιοι βόρειοι ἄνεμοι γίνονται μεθ' ἡμέ-
ρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς, μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπι-
B τολήν, τηνικαῦτα γὰρ τῆς χιόνος λυομένης αὖραι γίνονται
ψυχραὶ βόρειοι. καὶ τούτου χάριν οἱ διαληφθέντες ἄνεμοι
τῷ καιρῷ τούτῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπάρχονται πνεῖν. καὶ
V. 6 περὶ μὲν τούτων οὕτως· ἄνεμον δὲ παρ' Ὁμήρῳ καλούμε-
νον θύελλαν ὁ Ἀριστοτέλης τυφῶνα καλεῖ, διὰ τὸ παχὺ εἶ-
ναι τὸ πνεῦμα καὶ οἱονεὶ τύπτειν τῇ φωνῇ τὸ παρατυχόν. αἰ-
τία δὲ τοῦ τοιούτου ἀνέμου ἀτμὶς παχεῖα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν
C νεφῶν φερομένη, εἴτε κατὰ γῆς εἴτε κατὰ θαλάσσης, ἥτις
προσπταίουσά τινι ἀντιτύπῳ σώματι ἀναπάλλεται εἰς τοὐπί-
σω, ἐπεὶ δὲ τὸ ἀναπαλλόμενον κωλύεται εἰς τοὐπίσω χωρεῖν
ὑπὸ τοῦ ὄπισθεν ἐπακολουθοῦντος, ἐπὶ τὰ πλάγια διακλᾶται,
εἶτα κἀκεῖσε ἀντιτύπῳ συναντήσασα πάλιν διασκορπίζεται,
καὶ γίνεται ἑλιξίτης συστροφὴ τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα
καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης τὰ παρατυχόντα σώματα.

21. ἑλιξῖτις?

de quibus aquilo et auster, venti longe vehementissimi gignuntur. e diverso cum in locis Orientalibus et Occidentalibus perpetuo sol moveatur, magnum istic frigus oriri non patitur. qua de causa nec frequentes ibi pluviae sunt, nec evaporationes istae fumo consimiles excitantur, cum ipsa etiam terra non admodum sit irrigua. unde sequi animadvertis non acres impetuososve ventos inde provenire. praeterea venti quidam anniversarii, quos etesias appellant, iique boreales, diebus ab aestiva solis conversione viginti, sub canini sideris ortum existere solent. nam cum id temporis nives colliquescant, aurae quaedam frigidae ac boreales efficiuntur. quae causa est ut tum venti, quos indicavimus, flare singulis annis incipiant. atque haec de his dicta sunto. caeterum ventum illum quem thyellam Homerus appellat, Typhonem vocat Aristoteles, (Latini turbinem), propterea quod flatus ipse crassus sit, quasique sono suo verberet id in quod incidit. eius venti causa est vapor quidam crassus, sursum e nubibus delatus, sive hoc terra fiat sive mari, qui quidem vapor in corpus aliquod solidum et obsistens illisus retro torquetur. et quia per vim retro actus hic vapor cedere nequit, obsistente illico quod a tergo sequitur atque imminet, iccirco veluti fractus in transversum agitur. ubi consimili modo exceptus a corpore quopiam solido rur-

ἔνθεν τοι καὶ σίφωνα τὸν τοιοῦτον ἄνεμον καλοῦσι· κατὰ κύκλον τε γὰρ εἱλεῖται περὶ τὴν γῆν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν αὖθις ἐπανακάμπτει ἀρχήν, ὅθεν καὶ λίθους ἐφέλκεται καὶ D χοῦν ἐπισύρεται καὶ λέμβους ἀνασπᾷ, ἃ δὴ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις καταρρηγνύμενα θαῦμα τοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσι καὶ ἔκπληξιν. ὁ δὲ ἐκνεφίας ἄνεμος ὁμοίως σχεδὸν τῷ τυφῶνι· πλὴν ὁ τυφὼν ὁρᾶται διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσίαν ἐκ τοῦ νέφους ἐφέλκεσθαι. καὶ οὐδὲ ὑετὸς παύει αὐτόν, εἰ μὴ μόνος ὁ βορρᾶς. καὶ ταῦτα μέν, ἀγαπητέ, κατ' ἐπιτομὴν ἐσχεδίασται διὰ σὲ πολλὰ τῶν τοιούτων ἐφιέμενον.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ παρήγαγεν ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτὸ P. 8 τὸ στερέωμα, ὥστε διαχωρίζειν ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. ὕδωρ ὁ θεὸς ἐναπέθετο διὰ τὴν τοῦ ἡλίου θερμοτάτην φοράν τε καὶ ἔκκαυσιν· καὶ εἰ μὴ ἔκειτο ὕδωρ ἐπινοτίζον, συνετρίβη ἂν ὑπὸ θέρμης ὡς ἄγγος ὀστράκινον μέσον φλογὸς ἱστάμενον καὶ ὕδωρ μὴ ἔχον. καὶ κάτωθεν διὰ τοῦτο ὕδατα πολλά, ποταμοί τε καὶ λίμναι καὶ θάλασ- B σαι, ὥστε μὴ καταφλεχθῆναι τουτὶ περίγειον τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θερμοῦ. ᾔδει γὰρ ὁ θεός, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅσον ἀφώρισε τῷ κόσμῳ χρόνον εἰς διαμονήν, καὶ πόσην

sum dissipatur; fitque venti quaedam inflexio et turbo, sustollens in altum quicquid vel terra vel mari corripuit. hinc fit ut ventum hunc etiam siphonem appellent. nam in orbem circa terram agitatur et suum ad initium reflectit; quae causa est quamobrem ingenti vi lapides attrahat et terrenum pulverem rapiat et naviculas evertat. eae deinceps in alia loca distractae admirationem quandam et stuporem in spectatoribus excitant. ventus autem is quem Ecnephiam vocant, propemodum huic typhoni similis est, nisi quod typhonem etiam cernimus propter crassiorem eius essentiam e nube detrahi ac protrudi, quam ne pluvia quidem dissipare potest, solo borea excepto. haec tua causa, dilecte fili, breviter exponere lubuit, quando rerum huiusmodi cognitionem expeti abs te mirifice scio.

Altera die deus ex aquis firmamentum condidit, quod interstingueret aquas, praesertim secretis illis quae supra firmamentum existunt. et quanam, obsecro, de causa deus supra firmamentum aquam collocavit? propter ardentissimum solis motum atque calorem. nam nisi aqua istic esset reposita, aestus instar vasis testacei media in flamma stantis et ab aqua destituti omnia disperderet. et infra firmamentum itidem aquae variae, flumina stagna maria sunt, ut ne partes hae terrestres propter caloris immensitatem exurantur. norat enim deus, quemadmodum Basilius ait, quantum mundo temporis ad durationem eius destinasset, et quantum fomenti reponendum igni fo-

χρὴ τῷ πυρὶ προαποθέσθαι δαπάνην. καλῶς οὖν ἔλεγεν ὁ
Δαβὶδ „ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων·" ἐπειδὴ
γὰρ τὰ ὕδατα τὴν γῆν ἐπινοτίζοντα φυλάττουσιν αὐτὴν ὥστε
μὴ καταφρυγῆναι τῷ πυρί, ἀληθῶς ἂν εἴη ταῦτα τῇ γῇ θε-
μέλιον ὀχυρώτατον. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τὰ
ὕδατα καθάπερ τι θεμέλιον ὑπανέχουσι τὴν γῆν, ὁ χρυσορ-
C ρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ἀριδηλότερον
ἔδειξε, κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί „ἡ γῆ, ἐὰν ἐπιλίπωσιν
αὐτὴν αἱ πηγαὶ καὶ ἡ παρὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν
ἐνσπειρομένη νοτίς, καταφρυγεῖσα τελείως ἀπόλλυται." ἔσται
μέντοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρί, ὡς ὁ προφή-
της Ἡσαΐας φησὶν ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν διαλέγε-
ται „ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς πο-
ταμούς σου ξηρανῶ."

Παράγει οὖν ἐξ ὑδάτων τὸ στερέωμα ὁ θεός, καλέσας
αὐτὸ καταχρηστικῶς οὐρανόν. κυρίως μὲν γὰρ οὐρανὸς ἐκεῖ-
νος ὁ πρῶτος λαβὼν ἐξ οὐκ ὄντων τὴν σύστασιν· κατὰ δεύ-
D τερον δὲ λόγον καλεῖ οὐρανὸν ἡ γραφὴ καὶ αὐτὸ τὸ στε-
V. 7 ρέωμα τὸ ἐξ ὑδάτων, ὡς εἴπομεν, γεγονός. ἐπίγνωθι οὖν
ἐντεῦθεν ὅτι δύο παρέδωκεν οὐρανοὺς ἡ γραφή. καὶ οἱ μὲν
Ἕλληνες ἕνα διισχυρίζονται εἶναι οὐρανόν, ἅτε τῆς Μωσαϊ-
κῆς ἱστορίας παντάπασιν ὄντες ἀμύητοι· ὁ δὲ μέγας Βασί-
λειός φησιν ὅτι τοσοῦτον ἀπέχομεν τῷ δευτέρῳ ἀπιστεῖν ὡς

ret. propterea praeclare dictum est a Davide (Psalm. 23 2) „qui terram in aquis fundavit." nam cum aquae terram humectare non desinant, et eam ut immunis sit ab ignis exustione conservent, recte dici aquae fundamentum illius firmissimum possunt. quae quidem ita se habere ac fundamenti cuiusdam instar aquas terram sustinere, Iohannes Chrysostomus in libro de statuis illustrius etiam ostendit, his verbis utens „terram a fontibus suis desertam et ab humore, qui a mari ac fluminibus ei velut inspergitur, necesse prorsus est exarescere. et erit aliquando tempus, cum ab igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster Esaias inquit (19 5), cum universitatis huiusce deo quasi colloquens, „qui ad abyssum ait, deserta esto, cunctique fluvii tui exarescant."

Itaque deus ex aquis firmamentum condidit, et ipsi quoque coeli nomen dedit: sed proprie coelum vocatur illud quod prius est conditum, et quidem ex nihilo. secunda vero significatione coelum sacrae litterae vocant etiam fundamentum hoc ex aquis, ut dictum est, ortum. de quo iam intelligis tradere litteras sacras duos coelos, tametsi coelum unicum esse statuant ethnici, prorsus scilicet historiae Mosaicae rudes et imperiti. quin magnus etiam Basilius ille scripsit, tantum abesse ut

καὶ τρίτον ἐπιζητεῖν, οὗ τῆς θέας ὁ μακάριος Παῦλος ἠξίωτο. καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖν εἴωθεν οὐρανὸν ἡ γραφή· „τὰ πετεινὰ" γάρ φησι „τοῦ οὐρανοῦ," καὶ „δώσει κύριος ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ." αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ εἰκοστῷ αὐτοῦ κεφαλαίῳ παρίστησι, τρεῖς εἶναι λέγων οὐρανούς, αὐτίκα τὸν ἐξ οὐκ ὄντων ἐξ ἀρχῆς παραχθέντα, τὸν ἐξ ὑδάτων τε λαβόντα τὴν σύστασιν καὶ αὐτὸν τὸν ἀέρα. καὶ δηλοῖ τοῦτο ἡ γραφὴ λέγουσα „τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ." πρόσεχε οὖν. ὁ πρῶτος μὲν γὰρ οὐ- P. 9
ρανὸς ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῖν ὑφηπλωμένος ἀήρ, δεύτερος αὐτὸ τὸ στερέωμα, καὶ τρίτος ὁ ἐξ οὐκ ὄντων κατ' ἀρχὰς γεγονώς, εἰς ὃν δὴ καὶ ὁ πάμμεγας ἡρπάγη Παῦλος. εἰ δὲ καὶ πλείους οὐρανοὺς ὁ Δαβὶδ ὑπεμφαίνει λέγων „αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν," μὴ θαύμαζε· ἡ γὰρ Ἑβραῗς γλῶττα πληθυντικῶς ἐκφέρειν εἴωθε τὰ ἑνικά, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησίν. οὕτω μὲν οὖν νοήσεις καὶ ἔνθα λέγει „τῷ καταδιελόντι τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις·" μία γὰρ ἐκεῖσε διαίρεσις γέγονε, καὶ οὐ πολλαί. καλεῖ δὲ τὸν δεύτερον οὐρανὸν στερέωμα ἡ γραφὴ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ B
προτέρου οὐρανοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος· εἰκὸς γὰρ τὸν ἐκεῖνον λεπτομερέστερον σῶμα τυγχάνειν καὶ εἰλικρινέστερον.

4. αὐτὸ — οὐρανοῦ accesserunt e V.

secundum hoc coelum negemus, ut tertium praeterea inquiramus, cuius inspectio beato Paulo contigit. quippe ipsum aëra quoque litterae sacrae coelum appellare consueverunt, verbi gratia cum aiunt (Psalm. 8 9) „volucres coeli," item (Gen. 27 39) „largiatur tibi dominus rorem coeli." tradit hoc ipsum et Iohannes Damascenus 20 capite, quod est de coelo; quo quidem in capite coelos esse tres ait, nimirum illud primo coelum, quod rerum initio de nihilo conditum fuerit, deinde alterum ex aquis factum, tertio loco ipsum aëra, de quo intelligendum sacras litteras loqui, cum coeli volucrum mentionem faciunt. itaque velim animadvertas coelum primum esse hunc aëra supra caput nostrum explicatum, secundum ab illo ipsum firmamentum, tertium id quod de nihilo principio conditum fuit, in quod etiam magnus ille Paulus est abreptus. neque mirum tibi videatur Davidem videri plures etiam coelos statuere, quum inquit (Psalm. 148 4) „ipsi coelorum coeli dominum celebrate." nam Hebraica lingua voces etiam singulares numero multitudinis efferre consuevit, ut Chrysostomus ait. sic et illud accipies quod Davides idem dixit (Psalm. 135 13) „qui rubrum mare divisit in sectiones:" nam sectio tantum una fuit, non plures. et vocant firmamentum litterae sacrae coelum secundum ad prioris coeli distinctionem, et ipsius etiam aquae. vero enim consentaneum est coelum illud prius

καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Ἡσαΐας φησὶν „ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καπνόν." ὡσαύτως καὶ τὸ ὕδωρ αὐτὸ ἀραιόν τε καὶ μαλακὸν πρὸς αὐτὸ συγκρινόμενον τὸ στερέωμα.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἀρχαιολογίᾳ φησὶν ὅτι τὸ στερέωμα παραγαγὼν ὁ θεὸς κρύσταλλον αὐτῷ περιέπηξε, νότιόν τι καὶ ὑετῶδες πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν δρόσων ὠφέλειαν ἁρμοδίως αὐτὸ τῇ γῇ ἐμηχανήσατο. οὐκ ἔχει δὲ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας, ὡς οἶμαι, κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπόν. C τίνος ἕνεκεν; ὅτι δρόσοι καὶ ὑετοὶ πάχναι τε καὶ χάλαζαι καὶ χιόνες ἐξ ἀναθυμιάσεως λέγονται τῶν περὶ γῆν ὑδάτων συνίστασθαι. καὶ πρόσεχε τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ περὶ τούτων οὕτως ἐν τῇ ἑξαημέρῳ αὐτοῦ διεξιόντι. „καλὴ μὲν οὖν ἡ θάλασσά ἐστι, καὶ ὅτι τοῖς ἀερίοις ὕδασιν ἀρχή τίς ἐστι καὶ πηγή, θαλπομένη μὲν τῇ ἀκτῖνι τοῦ ἡλίου, ἀποτιθεμένη δὲ τὸ λεπτὸν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν ἀτμῶν· ὅπερ ἑλκυσθὲν εἰς τὸν ἄνω τόπον, εἶτα καταψυχθὲν διὰ τὸ ὑψηλότερον γενέσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνακλάσεως τῶν ἀκτίνων, καὶ ὁμοῦ τῆς ἐκ τοῦ νέφους σκιᾶς τὴν ψῦξιν ἐπιτεινούσης, ὑετὸς D γίνεται καὶ πιαίνει τὴν γῆν." καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων ὁ προφήτης Ἀμὼς λέγων „κύριος ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς." ὅτι δὲ τὸ λεπτότερόν τε καὶ πο-

6. ante νότιόν adde καὶ οὕτω vel simile quid.

esse subtilius quoddam corpus ac purius. patere videtur id de verbis Esaiae (51) dicentis „qui coelum fumo consimile stabilivit." sic et aquam ipsam raram mollemque cum condidisset deus, ad firmamentum collatam, gelu ei circumdedit, ac humidam atque pluviam reddidit, ut terrae usibus aptam efficeret, quae de rore plurimum utilitatis capit.

An non haec ita se re vera habent? rores certe ac imbres, pruinae, grandines, nives de aquarum terrestrium exhalatione oriri traduntur. atque heic mihi magni Basilii verbis attendito, qui de his hoc modo disserit eo libro quem de sex primorum ab ortu mundi dierum operibus composuit. pulchrum, ait, quiddam est mare vel ea de causa, quod principium et fons est aëriarum aquarum. quippe cum a radiis solis incalescit, per exhalationes aquam suam tenuissimam amittit; quae superiora in loca delata frigoreque constricta, propterea quod in sublime attracta longius tum a terra tum solarium radiorum fractione absit, ipsa etiam nubis umbra frigus intendente fit pluvia, terramque fecundiorem reddit. hoc vates Amosus (6) verum esse testatur, cum inquit „dominus est qui et facit et immutat vicissim omnia; qui aquam marinam sursum attolit, et eam in terrae super-

τιμιώτερον ἐκ τῆς θαλάττης ἀνάγεται τῇ τοῦ ἡλίου θερμότητι, οὐδεὶς ἂν ἀπιστήσειεν τοὺς ὑποκαιομένους λέβητας ἐννοήσας, οἳ πλήρεις ὄντες ὑγροῦ πολλάκις κενοὶ κατελείφθησαν, εἰς ἀτμὸν πάντως τοῦ ἑψομένου διακριθέντος. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἴδοι τις ἂν ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων ἑψόμενον κἀντεῦθεν τὴν χρείαν μετρίως παραμυθούμενον· τηνικαῦτα γὰρ σπόγγοις ὑποδεχόμενοι τοὺς ἀναγομένους ἐκεῖθεν ἀτμοὺς ἴαμα δίψης ἐν ταῖς ἀνάγκαις εὑρίσκουσι. καλῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγεν „ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς P. 10 θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς·" ὁ γὰρ V. 8 ἀὴρ ταῖς κάτωθεν ἀναθυμιάσεσι καταπυκνούμενος σταγόνας ἀφίησι καὶ καταπιαίνει τὴν γῆν. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥλιος ἡνίκα τὰ νότια παρεάσας ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη τρέχει καὶ τὸ θέρος ἐργάζεται, ἀναλίσκει τὰ ὕδατα καὶ τὰ ἡμέτερα ξηραίνει σώματα. καὶ μέντοι καὶ τοὺς ποταμοὺς μικροτέρους ἔστιν ἰδεῖν. τούτῳ μέντοι τῷ λόγῳ καὶ τὸν Νεῖλον αὐτὸν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις φασὶ πλημμυρεῖν καιρόν, ἀλλὰ μεσοῦντος τοῦ θέρους ἐπικλύζειν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῦ γε ἡλίου τὴν βορειοτέραν τηνικαῦτα διαθέοντος ζώνην, καὶ τοῖς B ἄλλοις μὲν ποταμοῖς ἐνοχλοῦντος, τούτου δὲ πλεῖστον ἀπέχοντος. ἡ μέντοι τῶν ἀτμῶν φύσις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ λελεπτυσμένον ὕδωρ. ἀναγομένων οὖν, ὡς εἴρηται, αὐτῶν τῇ

13. παρεώσας F.

ficiem effundit." iam partem illam maris subtiliorem magisque veluti potabilem per calorem solis ferri sursum incredibile nemini videri debet, qui lebetibus ignem subiici viderit. etenim illi prius aqua repleti deinceps humore dilapso saepe vacui relinquuntur, aqua cocta prorsus exhalante. videmus et ipsam aquam marinam ab iis coqui qui tempestatibus iactantur; indeque fieri ut eorum usui paulo sit accommodatior: nam spongiis vapores ebullientes excipiunt, quibus in aquae potabilis penuria sitim restinguunt. quapropter recte dictum est a vate nostro „qui aquam marinam sursum tollit et eam in terrae superficiem effundit." etenim per exhalationes ortas de locis inferioribus densatus aër guttas quasdam demittit, iisque terram fecundat ac pinguefacit. itidem et sol, cum partibus australibus absolutis ad boreales se confert ac aestatem efficit, non solum aquas haurit et aridiora corpora nostra reddit, sed nonnunquam fluvios etiam minores exsiccat. eadem ratione fit quod Nilum exundare tradunt non consueto fluminibus caeteris tempore, sed aestate media Aegyptum cooperire, quo tempore sol coelestis cinguli partem aquilonalem permeat, et caeteris quidem fluviis calore suo molestus est, ab hoc autem longissime abest. ipsa vaporum natura nihil est aliud quam attenuata scilicet aqua. hi ergo cum attractione solis, ut dictum est,

τοῦ ἡλίου ὁλκῇ, κἀντεῦθεν πυκνουμένου τοῦ ἀέρος, ὑετοὶ καταῤῥήγνυνται χιόνες τε καὶ χάλαζαι, καὶ ὅσα τῆς ὑγρᾶς ὑπάρχει φύσεως ἔγγονα. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καθ' ἱστορίαν ἐπελθοῦσα ἡ σὴ φιλομάθεια τὰ παρὰ Μωσέως γραφέντα περί τε τοῦ πρώτου οὐρανοῦ περί τε τοῦ δευτέρου, στερεώματος δηλαδή, καὶ C περὶ τῶν ἐναπειλημμένων ὑδάτων μέσον τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, ἐκλαβέσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐπιζητεῖ. ταύτῃ τοι καὶ τὸν Σιναΐτην ἰδοὺ παράγω σοι θεῖον Ἀναστάσιον· ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀκούσας τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος ὅτι πάντα εἰς Χριστὸν προτετύπωται, τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τούτου χάριν ἀλληγορικῶς τὰ πλείω τῆς παλαιᾶς ἐξελάβετο. καὶ ἄκουε τί φησι περὶ τῶν οὐρανῶν τέως αὐτῶν. „ἡ τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ ἀκατάληπτος φύσις ἐμοὶ δοκεῖ τύπον ἐπέχειν τῆς ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου λόγου θεότητος, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν ἀνελ- D θὸν τύπον ἐπέχειν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητος ἣν ἔλαβε κάτωθεν. τὸ δὲ ὕδωρ τὸ μέσον τῶν δύο ἐμπεριληφθὲν εἰκόνα διαγράφει τῆς ἀχράντου αὐτοῦ ψυχῆς μεσιτευούσης θεότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι. ὅρα γὰρ ὅτι ὁ μὲν ἀνώτερος οὐρανὸς φύσει ἀπ' ἀρχῆς οὐρανὸς ἐκλήθη, καθὰ καὶ ὁ θεὸς

in sublime tolluntur et aër inde densatur, pluviae nives grandines aliaque talia, de humoribus nimirum orta, delabuntur. ac de his quidem in hunc modum hactenus.

Non dubito autem, dilecte fili, te posteaquam nunc a Mose conscripta tum de coelo primo tum de altero, nimirum de firmamento et comprehensis inter hosce duos coelos aquis, percurreris, omnino, quae tua sedulitas est discendique studium, qui sublimius quiddam ex his elici possit indagaturum. ea de causa tibi divinum hominem, Anastasium illum Sinaiten profero, qui cum ex Paulo (1 ad Cor. 10 6) accepisset omnes res tam coelestes quam terrestres sic factas esse ut Christi figuras et imagines quasdam repraesentent, pleraque prisco in foedere perscripta sensu allegorico est interpretatus. quamobrem audi quid de coelis hisce duobus tradat. superioris, inquit, coeli natura nobis incomprehensilis continere mihi figuram quandam inadspectabilis illius et incomprehensilis divinitatis videtur, quemadmodum firmamentum inferius humanae in Christo naturae similitudinem habet, quam ille de locis inferis adsumsit; cum interim aqua illa duorum coelorum in medio comprehensa nobis animam eius omnis plane labis expertem repraesentet, qua medium quasi quiddam est inter divinitatem et carnis crassitiem. ecce enim, coelum illud superius principio coelum appellatum est, et quidem naturaliter, quemadmodum etiam deus ille sermo ab initio deus est. at fir-

λόγος ἀπ' ἀρχῆς θεός ἐστι, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν καὶ
ὑλικὸν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς μετὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ἀνώτερον ἕνωσιν
οὐρανὸς ἐκλήθη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῇ
θεώσει καὶ τῇ ἑνώσει λέγεται θεός, οὐ μὴν τῇ οἰκείᾳ φύσει."
συμμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ὁ πάμμεγας Παῦλος, καταπέτασμα P. 11
λέγων τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ἥτις κάτωθεν καὶ ἐξ
αἱμάτων συνεπάγη, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα ἐκ τῶν
κάτω νοτίδων. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὰ ὕδατα πάντα εἰς τὰς ἑαυτῶν
συναγωγὰς συνήχθησαν κατὰ θείαν κέλευσιν, καὶ οὕτως
ἐφάνη ἡ ξηρά. τότε δὴ καὶ παντοίοις αὕτη φυτοῖς τε
καὶ δένδρεσι παραδόξως ἐκαλλωπίζετο. τῷ γὰρ θείῳ δυ- B
ναμωθεῖσα βουλήματι, ὥς ὁ Νύσσης φησίν, ἀθρόον ἀπεκύη-
σεν ἅπαντα, οὐ χρόνου δεηθεῖσα πρὸς αὔξησιν τῶν ἐξ αὐ-
τῆς ἀναδιδομένων, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς ἄνθεσι καὶ τοὺς καρποὺς V. 9
ἐκβλαστήσασα θέαμά τι τερψίθυμον ἦν. εἰ γάρ ἀηδές τι
πρᾶγμα καὶ παρεκτικὸν ὀδύνης ἡ ἄκανθα, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς
αὐτῆς ἡ γῆ καὶ ταύτην ἀνέδωκεν, ἀλλ' ἡνίκα μετὰ τὴν πα-
ράβασιν ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις
σου ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι." ἵνα γὰρ τῷ τερ-
πνῷ τὴν λύπην παρακειμένην ἔχωμεν κἀκ τούτου τὴν ἁμαρ-

5. τούτῳ?

mamentum illud inferius et materiale non ab initio, sed post copulationem cum illo superiore coeli nomen accepit, quando et sacrosanctum illud Christi corpus propter deificationem et unionem deus esse dicitur, non a natura propria. testatur hoc et magnus ille Paulus, cum sanctam Christi carnem velamentum appellat, quae caro inferius adsumpta est de virginis sanguine, quemadmodum firmamentum factum est ex aquis inferis. habes quod hac in parte tibi sentiendum est.

Die tertia coactae sunt aquae omnes vi mandati divini suas ad collectiones, eoque modo siccum apparuit; quod quidem mox admirabiliter omnis generis plantis et arboribus exornabatur. quippe terra divinae voluntatis efficacia corroborata, quemadmodum Nyssensis antistes scripsit, haec omnia subito quasi peperit, non temporis egens intervallo ad incrementum eorum quae de ipsa exorirentur: sed una cum floribus etiam fructus proferens, iucundum quoddam spectaculum praebebat. quodsi quis dicat spinam esse rem minime pulchram atque etiam molestam, is sciat eam rerum initio e terra non provenisse, sed post mandati primum divini violationem, cum haec Adamus audiret (Gen. 3 17) „infelicem tui labores terram experiantur, sentes atque carduos tibi procreet." nimirum ut voluptati dolorem adiunctum habeamus, eaque re peccati nostri nobis subeat recordatio, sicut Basilius ait, iccirco spinae rosis additae sunt. itaque

C τίαν μνημονεύωμεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, διὰ τοῦτο
προσεφύη τῷ ῥόδῳ ἡ ἄκανθα. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ γὰρ
ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου,“
τάχα ἂν ἡ γῆ καὶ αὖθις φυτὰ παρεῖχέ σοι ἔγκαρπα μὴ δεό-
μενα χρόνου πρὸς αὔξησιν. τότε μὲν γάρ, πρὸ τῆς παρα-
βάσεως δηλονότι, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐν ἀκαριαίᾳ
χρόνου ῥοπῇ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως ἀρξαμένη ἡ γῆ, ἵνα φυ-
λάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος, πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξ-
ελθοῦσα, εὐθὺς πρὸς τὸ τέλειον ἤγαγε τὰ βλαστήματα. καὶ
λειμῶνες μὲν γὰρ ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ χόρτου, τῶν
δὲ πεδίων τὰ εὔκαρπα βρίθοντα τοῖς ληΐοις εἰκόνα πελάγους
D κυμαίνοντος ἐν τῇ κινήσει τῶν ἀσταχύων ἀπέσωζε. καὶ ταῦ-
τα μέν, ἡνίκα ἔλεγεν ὁ θεὸς „βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην
χόρτου·“ ὁπηνίκα δὲ προσετίθει „καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν
καρπόν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, κατὰ γένος καὶ καθ’
ὁμοιότητα, ἐπὶ τῆς γῆς,“ τότε δὴ τότε πᾶσαι μὲν λόχμαι
κατεπυκνοῦντο, πάντα δὲ ἀνέτρεχε δένδρα, ἐλάται καὶ κέ-
δροι πεῦκαί τε καὶ κυπάρισσοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, αἵ τε ῥο-
δωνιαὶ καὶ μυρσίναι καὶ δάφναι, πάντα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥο-
πῇ, οὐκ ὄντα πρότερον, εἰς τὸ εἶναι παρήχθη μετὰ τῆς οἰ-
κείας ἑκάστου ἰδιότητος.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴπερ αἱ βοτάναι πᾶσαι οὐκ ἐδώδιμοι.
τὰ γὰρ μὴ χρησιμεύοντα τῷ ἀνθρώπῳ χρήσιμά ἐστι τοῖς δι’
P. 12 αὐτὸν γεγενημένοις ζῴοις. εἰ δὲ καὶ δηλητήρια πρόσεισιν αὔ-

velim heic mihi animadvertas, quod nisi Adamus audisset „infelicem tui labores terram experiantur,“ fortasse deinceps quoque frugiferas nobis plantas produxisset, ad incrementum sui nullo temporis spatio indigentes. nam ante lapsum, ut idem Basilius inquit, momento temporis a germinatione tellus, ut legibus opificis pareret, quavis augescendi specie absoluta, mox fructus maturos proferebat. itaque prata copioso altoque gramine abundabant, et campi frugiferi segetibus onerati motis earum culmis imaginem fluctuantis pelagi referebant. et haec quidem orta sunt, cum diceret deus (Gen. 1 11) „edat humus gramineas herbas.“ verum posteaquam adiecit „et arbores fructiferas, quae suo quaeque in genere semen suum in terris habeant,“ tum vero luci densabantur et quaevis arbores oriebantur, abietes, cedri, pinus, cupressi, caeterae. praeterea rosarum myrtorumque frutices, ac lauri uno temporis momento productae sunt, suis quaelibet cum proprietatibus, cum antea non existerent.

Nec mirum tibi videri debet non omnes herbas esculentas esse. nam si quae homini maxime non sunt usui, nihilominus aliis animantibus conducunt, quae propter hominem condita sunt. ne id

τοῖς, οὐδὲ τοῦτο ξενίζεσθαι χρή. πολλάκις γὰρ καὶ ταῦτα παθῶν ἰατήρια γίνονται· κεραννύμενα γὰρ ἑτέραις βοτάναις ἀλεξίκακα γίνεται καὶ ὑγείας παρεκτικά. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι τῶν δηλητηρίων οὐδὲν ἀργῶς οὐδὲ ἀχρήστως γεγενημένον ἐστίν, εἰ καὶ τοὺς ἀχαρίστους ἡμᾶς κατὰ τοῦ πεποιηκότος παρασκευάζει φρονεῖν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἢ τροφὴν παρέχει τινὶ τῶν ἀλόγων, ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς παρὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης εἰς παραμυθίαν τινῶν ἀρρωστημάτων ἐξεύρηται. τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀπο- B διδράσκοντες· λεπτοὺς γὰρ ἔχοντες τοὺς περὶ τὴν καρδίαν πόρους, φθάνουσιν ἐκπέψαι τὸ καταποθὲν πρὶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψῦξιν τῶν καιρίων καθάψασθαι. ἐλλέβορος δὲ ὀρτύγων ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κράσεως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτὲ καὶ ἡμῖν χρήσιμα· διὰ μὲν γὰρ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον οἱ ἰατροὶ καταπάσσουσιν, ὀπίῳ δὲ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας κατακοιμίζουσιν. ἤδη δέ τινες τῷ κωνείῳ καὶ τὸ λυσσῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἐλλεβόρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόχλευσαν, ὥστε ὃ ἐνόμιζες ἔχειν κατὰ τοῦ κτίσαντος ἔγκλημα, τοῦτο εἰς C προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθεν.

7. ἢ καὶ] εἰ καὶ P.

quidem novum existimabis, esse illarum in numero quasdam venenatas. etenim illa quoque saepenumero certis morbis medentur: nam aliis cum herbis mistae valetudinem nostram tuentur. in hanc sententiam Basilius scribit nullam herbam venenatam sine fructu quodam esse factam, utut nos ingrati eas intuentes impie de rerum opifice sentiamus. partim namque brutis aliquibus alimentum praebent, partim nobis ipsis per artem medicam ad certorum morborum depulsionem atque remedium serviunt. etenim cicuta propter peculiarem quandam sui corporis constitutionem sturni vescuntur, nec quidquam ab eius herbae veneno laeduntur: quippe quum meatus cordi vicini perquam in eis arti sint, citius haustam eam concoquunt quam eius frigiditas caeteroqui letalis nocere possit. itidem elleborus coturnicum cibus est, nihil ex eo detrimenti capientium propter peculiare ipsis temperamentum. interdum usuvenit ut eaedem herbae nobis quoque sint usui: nam per mandragoram somnum medici conciliant, per succum e papaveris scapo inciso expressum dolores acres vehementesque sopiunt. cicuta nonnullos insanas etiam appetitiones extinxisse accepimus, et elleboro multos diuturnos morbos abegisse. quo fit ut quod reprehendendum in creatore putabas, magis te cohortetur quo erga ipsum gratus sis.

Ἐπὶ μέντοι τοῖς προειρημένοις φυτοῖς καὶ τὸ τῆς ζωῆς ὁ Ἰώσηπος καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἔφησεν ἀναδοθῆναι φυτόν, ᾧ διαγιγνώσκειν τί τε τὸ ἀγαθὸν εἴη καὶ τί τὸ κακόν, εἰ καὶ καθ' ἕτερον ἐκλαμβάνει σκοπὸν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, καθὰ δὴ μαθήσῃ μετὰ βραχύ.

V. 10 Περὶ δὲ τῆς ἰδιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν δένδρων, τί
ἄν τις εἴποι πῶς τινὰ μὲν πέπτεται τῷ ἡλίῳ, τινὰ δὲ ἐν
ἐλύτροις κεκαλυμμένα πληροῦται; καὶ ὧν μὲν ἁπαλὸς ὁ καρ-
πός, παχὺ τοῦ φύλλου τὸ σκεπαστήριον, ὡς ἐπὶ τῆς συκῆς,
ὧν δὲ οἱ καρποὶ στεγανώτεροι, ἐλαφρὰ τῶν φύλλων ἡ προ-
D βολή, ὡς ἐπὶ τῆς καρύας, ὅτι ἐκεῖνα μὲν διὰ τὸ ἀσθενὲς
πλείονος ἐδεῖτο τῆς βοηθείας, τούτοις δ' ἂν πρὸς βλάβην
ἐγένετο παχυτέρα ἡ περιβολὴ ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν σκιᾶς. πῶς
κατέσχισται τῆς ἀμπέλου τὸ φύλλον; ἵνα καὶ πρὸς τὰς ἐκ
τοῦ ἀέρος βλάβας ὁ βότρυς ἀντέχῃ καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου
διὰ τῆς ἀραιότητος δαψιλῶς ὑποδέχηται.

Θαυμαστὰ δὲ δένδρα καὶ οὐ μόνον δι' ἣν ἔχουσι πρὸς τὰ ἑτερογενῆ τῶν καρπῶν διαφοράν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ δηλαδὴ τὰ ὁμογενῆ. καὶ γὰρ ἄλλος μὲν χαρακτὴρ τοῦ καρποῦ τῶν ἀρρένων, ἄλλος δὲ τῶν θηλειῶν παρὰ τοῖς φυτουργοῖς διακέκριται. καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς φοίνικας εἰς ἄρρε-

8. πέπταται? 11. προβολὴ Labbeus: codices προσβολή.

Inter caeteras autem arbores quarum mentionem fecimus, etiam vitae prudentiaeque tum ortam esse arborem Iosepus ait, per quam quid bonum, quid malum esset, dignosceretur. verum mali bonique cognitionem aliter Chrysostomus noster accipit, uti paullo post intelliges.

Iam de proprietatibus ac discrimine arborum quam longa institui oratio possit? quo pacto quaedam ab sole percoquantur, quaedam intra cortices abditae adolescant. quarum tener fructus est, eae foliorum tegmen quoddam crassum habent, ut ficus: quarum contra fructus solidior, iis leviora sunt folia, quod in nucibus est videre. nimirum illi propter debilitatem suam subsidio maiori egebant: his densius crassiusque tegumentum propter umbram noxium quoque fuisset. folium vitis etiam sectum est, ut aëris iniuriis obsistere racemus possit et per rimas illas solis radios largiter recipere.

Praeterea merentur admirationem arbores non solum propter diversi, verumetiam eiusdem generis fructuum discrimina. etenim alias in masculis alias in feminis fructuum notas agnoscunt ii qui arborum serendarum periti sunt. in palmis certe alias mares alias feminas esse tradunt. et quod inauditum quiddam ac novum est, amor in eis

νας καὶ θηλείας διιστῶσι· καὶ τὸ παράδοξον, ἔρως φυσικὸς P. 13 παρ' αὐτοῖς. ὑποκύπτει γὰρ ἡ θήλεια τῷ ἄρρενι ὀργῶσα τρόπον τινὰ καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένη, καὶ οὕτως οἷον ἐν αἰσθήσει τῆς ἀπολαύσεως γεγονυῖα καὶ ἀνορθοῦται πάλιν τοὺς κλάδους καὶ πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα. ἀλλ' οἱ τῶν τοιούτων θεραπευταὶ καὶ συκᾶς ἀγρίας ταῖς ἡμέροις παραφυτεύουσιν, ὡς ἐντεῦθεν τὸν καρπὸν αὐτῶν γλυκύτερον γίνεσθαι· εἴ τι καὶ γὰρ τοῖς ἡμέροις δριμύτερον πρόσεστι, πρὸς τὰς ἀγρίας ἀδήλως ἐκπέμπεται. καὶ τοὺς ὀλύνθους δὲ προσδήσαντες τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν ἰῶνται, ῥέοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. ταῦτα μὲν οὖν ὁ ποιητὴς αὐτῶν οὕτω παραδόξως γίνεσθαι συγκεχώρηκεν, ὡς καὶ ἡμᾶς B πολλάκις ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν εὐτονίαν λαμβάνειν πρὸς αὐτήν γε τῶν ἀρετῶν τὴν ἐπίδειξιν· οὐκ ὀλίγοι γὰρ αὐτῶν ἐννόμως αἱροῦνται ζῆν, κἂν ἐν δόγμασι σφάλλωνται. ἀλλὰ καὶ φοῖνιξ καρπὸν μὲν ἀποφέρων γλυκύν, ἐν ἁλμυροῖς δὲ τόποις ὡς τὰ πολλὰ εὑρισκόμενος, αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα τὰ κατὰ γνώμην μὴ διαφθείρειν, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις τισὶ συνδιάγωμεν.

Ὅρα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὰ εὐώδη πάντα, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφυτεύηται, εὐωδέστε- C ρα γίνεται, διότι πᾶν εἴ τι δριμὺ καὶ δύσοσμον ἐν τού-

naturalis existit. quippe summittit se mari femina, veluti libidine quadam incitata et complexum expetens: deinde quasi sentiens evenisse sibi fruitionem eius quod expetebat, rursum ramos erigit ac priorem ad formam redit. solent et curatores arborum ficos silvestres hortensibus adiungere, quo fructus earum inde dulcior reddatur: nam si quid in hortensibus est acerbitatis, id obscura quadam ratione ad silvestres velut ablegatur. itidem ficos immaturos sive grossos alligantes frugiferis et hortensibus medentur, quo minus earum fructus delabantur atque pereant. atque haec fieri opifex hoc modo voluit, abhorrente quadam ratione ab hominum opinione, ut et nos aliquando nostris ab adversariis ad virtutis cultum excitemur. nam videre est non paucos ex legis quidem praescripto vitam agere, qui tamen in doctrina suos quosdam errores habeant. quin et illa de qua diximus palma, quum dulcem fructum ferat ac nihilominus in amaro plerumque solo reperiatur, significare videtur posse nos animis incorruptos manere, quamvis inter eos degamus qui moribus a nobis dissideant.

Praeterea disce, fili dilecte, quasvis res fragrantes, si ad eas in propinquo allium et cepae serantur, magis etiam odoratas reddi. nam quicquid in fragrantibus nimis acris aut gravis odoris est, na-

τοις ἐστίν, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποῤῥεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλειφθὲν εὐωδέστατον. ἀλλὰ καὶ τὸ πήγανον ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται· μετατίθεται γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον, κἀντεῦθεν βελτίω τὰ σῦκα γίνεται. ἀλλὰ καὶ κρέη τινὰ παρὰ τῇ συκῇ κρεμαννύμενα εὔθρυπτα γίνεται. τὸ γὰρ φυτόν, ὡς εἴρηται, ἡ συκῆ ἁπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον. θερμὸν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι, καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος. ὅθεν καὶ τῶν ταύρων D ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλως ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς κρέασι προσπῖπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει. διὰ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηστον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα χρηστοτέραν ἀφίησι. διὰ τοῦτό φησι καὶ ἡ γραφὴ „ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους V. 11 αὐτῆς," τουτέστιν, ἡ ψυχὴ διὰ καθάρσεως τὸ ἄχρηστον ἅπαν ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκε καὶ ἀπωχέτευσεν.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον· λόγος γάρ τις P. 14 ἐστὶ καὶ τὸ ἤλεκτρον ὀπὸν εἶναι φυτῶν εἰς λίθου φύσιν ἀποπηγνύμενον. ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν τῶν φυτῶν ἀειθαλῆ γέγονε

4. τὸ deerat. 7. an διὸ θερμὸν?

turali ratione quadam ad semina illa acriora quasi defluit, quodque reliquum est, fragrantissimum ac suavissimum efficitur. etiam ruta sub ficu si seratur, seipsa fit acrior: nam quod gravis est odoris in ficu, ad ipsam transfertur, qua ipsa causa fici meliores efficiuntur. neque tantum hoc accidit in ruta, sed etiam certae carnes ad ficum appensae molliores delicatioresque redduntur. nam ficus arbor, uti diximus, inter omnes alias succi plenissima est. quamobrem halitum ex se calidum, acrem, secandi penetrandique vim habentem emittit; qui quidem avium quarundam carnes mollit ac nonnihil coquit. eadem ex causa fit quod etiam ferocissimi tauri ad ficum alligati quiescunt et tangi se patiuntur omnique prorsus iracundia remissa tantum non marcescunt. igitur idem halitus iste in carnes incidens eas quasi dividit ac teneriores facit. itidem ante fructus arboris huius dulces ortae ficus immaturae, quas grossos dicimus, inutilem eius humorem attrahunt, relicto succo qui melior est. propterea sacris in litteris dicitur (Cant. 2 13) „ficus grossos suos extrusit," hoc est, animus per purgationem sui quicquid est inutile tanquam grossum extrusit et extra se emisit.

Ne id quidem omitti a nobis debet. aiunt electrum nihil aliud esse quam succum arborum in lapideam quasi quandam naturam du-

τὰ δὲ γυμνούμενα, καὶ τῶν ἀειθαλῶν τὰ μὲν φυλλοβόλα τὰ δὲ ἀείφυλλα. καὶ φυλλοβόλα μὲν ἐλαία καὶ πίτυς (λεληθότως γὰρ ὑπαλλάσσει τὰ φύλλα, ὡς μηδέποτε δοκεῖν τῆς κόμης ἀπογυμνοῦσθαι), ἀείφυλλον δὲ ὁ φοῖνιξ, τὸ αὐτὸ φύλλον ἐκ τῆς πρώτης βλαστήσεως συμπαραμένον ἔχει εἰς τέλος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴπερ ἡ ἁγία γραφή φησιν εἰς μίαν συναγωγὴν συναχθῆναι τὸ ὕδωρ, ποῦ δὲ εἰς συναγωγάς· καὶ τοῦτο γὰρ κἀκεῖνο γέγονε, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητός φησιν ὅτι καλῶς εἶπε B καὶ συναγωγὴν καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὑδάτων· τὰ γὰρ πελάγη κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν διῃρημένα δοκοῦσιν (ἄλλο γὰρ τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος καὶ ἄλλο τὸ Ὑρκανικόν), κάτωθεν δὲ συνήρμοσται διά τινων ὑπογείων πόρων. ἔξωθεν δὲ τὸ μέγα πέλαγος ἐπίκειται, τουτέστιν ὁ Ὠκεανός, τὸ καὶ Ἀτλαντικὸν καλούμενον. καλεῖται δὲ οὕτως διὰ τὸ ἐκεῖσε ὄρος τὸν Ἄτλαντα. τοσοῦτον δὲ ὁ Ἄτλας οὗτος ὑψηλός ἐστιν ὡς καὶ κίονα τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς λέγεσθαι· οὗ τὴν κεφαλὴν οὐδεὶς ἑώρακε διὰ τὸ χιόνι καλύπτεσθαι. καὶ οὕτω μὲν C ὁ διαληφθεὶς Θεοδώρητος, ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι καλῶς εἶπεν εἰς μίαν συναγωγήν. ἵνα γὰρ μὴ τὸ ἐπιρρέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χωρίων ὑπερχεόμενον μετεκβαίνοι

ratum. praeterea nonnullae sic conditae sunt arbores ut semper floreant, nonnullae foliis nudentur. itidem ex iis quae semper florent, quaedam abiiciunt folia, quaedam ea perpetuo retinent. abiiciunt verbi gratia olea et pinus: nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis alia sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari videantur. palma vero perpetuis ornata foliis est, et quae semel accepit, ad finem usque retinet. ac de his quidem hactenus.

Nec vero mirum tibi videatur litteras sacras nunc in unam collectionem aquam esse coactam dicere, nunc in collectiones: nam cum utrumque factum sit, nihil haec inter se pugnant. ac Theodoritus quidem ait recte aquarum et collectionem et collectiones dici: nam maria quod exteriorem superficiem attinet, a se invicem esse divisa videntur. quippe aliud est Indicum mare, aliud Hyrcanicum, quae tamen inferius per subterraneos quosdam meatus inter se coniunguntur. extra haec autem magnum illud mare situm est, quod Oceanum dicimus et Atlanticum pelagus; quod nomen est ei ab Atlante inditum, qui mons tantae sublimitatis est ut apud poetas coeli columna vocetur. nemo verticem eius vidit propterea quod illa nive tecta sit. haec Theodoriti est sententia. magnus autem Basilius noster inquit recte dictum in collectionem unam. nam ut aqua confluens ea loca

ἂν, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων πληροῦν πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύσῃ τὴν ἤπειρον, „συναχθήτω τὰ ὕδατα" εἶπεν „εἰς συναγωγὴν μίαν," τουτέστιν ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογενηθήτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναγόμενον. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής φησιν ὅτι πάντες οἱ χείμαρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ῥεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ θεῖον D πρόσταγμα· „συναχθήτω" γάρ φησι „τὰ ὕδατα." καὶ τὸ εἴσω δὲ τῶν ὅρων περιγεγράφθαι τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐστί. πρόσεχε, ἀγαπητέ. συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά." ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος ἅτε τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζοντος αὐτῇ, διὰ τοῦτο ,τὸ ὕδωρ συνήχθη εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁρατὴ γέγονεν ἡ ἀόρατος οὖσα τὸ πρότερον. τότε δὴ τότε καὶ φυτοῖς παντοίοις ἐκαλλωπίζετο θείῳ προστάγματι, ὡς ἄνωθεν εἴρηται.

Εἰ δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιζητεῖς οὕτω κατὰ μέρος ἡ γῆ P. 15 τὸν οἰκεῖον ἐδέχετο κόσμον καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἀπηρτισμένη παρήγετο, ἐγώ σοι ἐρῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. ἐπειδὴ γὰρ ἡ γῆ μήτηρ ἡμῶν ἐστὶ καὶ τροφός, ἐπειδὴ πάντες ἐξ αὐτῆς γεγένηνται καὶ εἰς αὐτὴν

non demergeret a quibus recipitur, nec semper quasi progrediendo aliaque post alia loca replendo tandem continuo tractu continentem universam inundaret, iccirco dixit deus (Gen. 1 9) „coeant aquae unam in collectionem," hoc est, ab hac aqua nulla se segreget, sed quod modo colligitur, in hac prima collectione persistat. sic et Solomonicus ille concionator (Eccles. 1 7) inquit „omnes torrentes in mare pergunt, neque tamen iccirco mare completur." nam ipsam quoque fluxionem suam aquae hoc ex mandato dei consecutae sunt, cum diceret „coeant aquae." ab eadem lege principe profectum est quod intra limites suos mare circumscriptum manet. adverte animum, mi fili. „coactae sunt," ait Moses (Gen. 1 2), „unam in collectionem aquae, ac siccum apparuit." quia enim terra cerni non poterat, et rudis ac informis erat, dum in eius superficie fluitaret aqua, propterea suas in collectiones aqua coacta cerni tandem coepit terra prius inadspectabilis. quo quidem tempore mandato divino exornata est omnigenis stirpibus, uti supra indicabamus.

Quodsi etiam quaeris quamobrem ita particulatim terra suum ornamentum consecuta sit, non statim ab initio prorsus ab omnibus rebus instructa prodierit, equidem eius tibi rei causam explicabo, vel potius non ego, sed Iohannes Chrysostomus. nam cum terra sit parens et altrix hominum, quando ex ea cuncti sunt orti et in eam

αὖθις ἐπιστρέφουσιν, ἐπειδὴ πᾶσαν ἀπολαύειν ἡμῖν αὕτη χαρίζεται, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτῇ λογισθῇ κἀντεῦθεν σέβας αὐτῇ προσαχθῇ, δυνάμει δῆθεν οἰκείᾳ τοσούτων ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτίᾳ γεγενημένῃ, διὰ τοῦτο πρῶτα μὲν ἐπικαλύπτει ταύτην V. 12 τῷ ὕδατι καὶ ἀκατάσκευον ποιεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὕδωρ εἰς μίαν ἐπισυνάγει συναγωγήν, καὶ οὕτως ὀφθῆναι παρασκευάζει αὐτήν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητῆσαι ἄξιον, ποῦ συνήχθη τὸ ὕδωρ, B ὡς ἐντεῦθεν ὀφθῆναι τὴν ξηράν, εἴγε τὸ πρόσωπον ἅπαν τῆς γῆς, ὥς φησιν ἡ γραφή, τοῖς ὕδασιν ἐκαλύπτετο. Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ ὁ μέγας τε Βασίλειός φασιν ὅτι κοιλότητες ἐγένοντο τηνικαῦτα κατὰ θείαν κέλευσιν (καὶ τοῦ λόγου μάρτυρες ἀπαράτρεπτοι αἱ κατὰ τόπους εὑρισκόμεναι νῆσοι), καὶ οὕτως αὗται τὸ ὕδωρ ὑποχαλασθὲν ἐδέξαντο. εἰ μὴ γὰρ συνήχθη τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς τοιαύταις κοιλότησιν, οὐκ ἂν ἀποκαλυφθῆναι ἔφθασεν ἡ ξηρά. ἀλλά, κηδεμονίας θεοῦ, καὶ νήσους γὰρ ταῖς κοιλότησι προσεῖναι παρεσκεύασε. τίνος ἕνεκεν; ὥστε τοὺς ναυτιλλομένους ἐκεῖσε C διαναπαύεσθαι, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ὁδοιπορίαις μακραῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόασι.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε ποτίμων ὄντων τῶν εἰς τὴν θάλασσαν εἰσρεόντων ὑδάτων ἁλμυρὰ μόνη αὕτη καὶ ἄποτος δεί-

1. an ἀπόλαυσιν?

redeunt, et quando ea quemvis fructum nobis largitur, ne illi omnia tribuerentur, eaque de causa cultus quidam accederet tanquam vi facultateque sua tot bona nobis proferenti, iccirco deus illam primum aqua tegit et inornatam rudemque condit; deinde aquam in collectionem unam cogit, atque hoc tandem modo terram instruit.

Hoc etiam a nobis inquiri pretium operae fuerit, ubinam aqua collecta fuerit, ut siccum deinceps conspiceretur, si quidem universa terrae superficies, quemadmodum sacrae litterae tradunt, ab aquis occultabatur. de hoc Iustinus ille philosophus ac testis Christi, magnusque Basilius dicunt mandato divino tum concavitates quasdam esse factas. cuius rei testes sint insulae, nullis certis descriptae locis, quae passim reperiuntur. eae concavitates intra se demissam aquam receperunt. quod nisi factum fuisset, non dixisset Moses adapertum siccum apparuisse. quinetiam (o insignem dei curam de nobis ac providentiam) huiusmodi concavitatibus insulas adiunxit. cur id, quaeso? ut tempestatibus iactati homines istic requiescerent, quoties longioribus itineribus sese dederunt.

Nec est quod mireris aquas quidem in mare fluentes dulces ac potabiles esse, ipsum autem mare tantum amarum nec ulli ad potum

τοῦ ἡλίου ὁλκῇ, κἀντεῦθεν πυκνουμένου τοῦ ἀέρος, ὑετοὶ καταρρήγνυνται χιόνες τε καὶ χάλαζαι, καὶ ὅσα τῆς ὑγρᾶς ὑπάρχει φύσεως ἔγγονα. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καθ' ἱστορίαν ἐπελθοῦσα ἡ σὴ φιλομάθεια τὰ παρὰ Μωσέως γραφέντα περί τε τοῦ πρώτου οὐρανοῦ περί τε τοῦ δευτέρου, στερεώματος δηλαδή, καὶ C περὶ τῶν ἐναπειλημμένων ὑδάτων μέσον τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, ἐκλαβέσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐπιζητεῖ. ταύτῃ τοι καὶ τὸν Σιναΐτην ἰδοὺ παράγω σοι θεῖον Ἀναστάσιον· ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀκούσας τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος ὅτι πάντα εἰς Χριστὸν προτετύπωται, τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τούτου χάριν ἀλληγορικῶς τὰ πλείω τῆς παλαιᾶς ἐξελάβετο. καὶ ἄκουε τί φησι περὶ τῶν οὐρανῶν τέως αὐτῶν. „ἡ τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ ἀκατάληπτος φύσις ἐμοὶ δοκεῖ τύπον ἐπέχειν τῆς ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου λόγου θεότητος, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν ἀνελθὸν D τύπον ἐπέχειν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητος ἣν ἔλαβε κάτωθεν. τὸ δὲ ὕδωρ τὸ μέσον τῶν δύο ἐμπεριληφθὲν εἰκόνα διαγράφει τῆς ἀχράντου αὐτοῦ ψυχῆς μεσιτευούσης θεότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι. ὅρα γὰρ ὅτι ὁ μὲν ἀνώτερος οὐρανὸς φύσει ἀπ' ἀρχῆς οὐρανὸς ἐκλήθη, καθὰ καὶ ὁ θεὸς

in sublime tolluntur et aër inde densatur, pluviae nives grandines aliaque talia, de humoribus nimirum orta, delabuntur. ac de his quidem in hunc modum hactenus.

Non dubito autem, dilecte fili, te posteaquam nunc a Mose conscripta tum de coelo primo tum de altero, nimirum de firmamento et comprehensis inter hosce duos coelos aquis, percurreris, omnino, quae tua sedulitas est discendique studium, qui sublimius quiddam ex his elici possit indagaturum. ea de causa tibi divinum hominem, Anastasium illum Sinaiten profero, qui cum ex Paulo (1 ad Cor. 10 6) accepisset omnes res tam coelestes quam terrestres sic factas esse ut Christi figuras et imagines quasdam repraesentent, pleraque prisco in foedere perscripta sensu allegorico est interpretatus. quamobrem audi quid de coelis hisce duobus tradat. superioris, inquit, coeli natura nobis incomprehensilis continere mihi figuram quandam inadspectabilis illius et incomprehensilis divinitatis videtur, quemadmodum firmamentum inferius humanae in Christo naturae similitudinem habet, quam ille de locis inferis adsumsit; cum interim aqua illa duorum coelorum in medio comprehensa nobis animam eius omnis plane labis expertem repraesentet, qua medium quasi quiddam est inter divinitatem et carnis crassitiem. ecce enim, coelum illud superius principio coelum appellatum est, et quidem naturaliter, quemadmodum etiam deus ille sermo ab initio deus est. at fir-

λόγος ἀπ' ἀρχῆς θεός ἐστι, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν καὶ ὑλικὸν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς μετὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ἀνώτερον ἕνωσιν οὐρανὸς ἐκλήθη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῇ θεώσει καὶ τῇ ἑνώσει λέγεται θεός, οὐ μὴν τῇ οἰκείᾳ φύσει·" συμμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ὁ πάμμεγας Παῦλος, καταπέτασμα P. 11 λέγων τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ἥτις κάτωθεν καὶ ἐξ αἱμάτων συνεπάγη, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα ἐκ τῶν κάτω νοτίδων. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὰ ὕδατα πάντα εἰς τὰς ἑαυτῶν συναγωγὰς συνήχθησαν κατὰ θείαν κέλευσιν, καὶ οὕτως ἐφάνη ἡ ξηρά. τότε δὴ καὶ παντοίοις αὕτη φυτοῖς τε καὶ δένδρεσι παραδόξως ἐκαλλωπίζετο. τῷ γὰρ θείῳ δυ- B ναμωθεῖσα βουλήματι, ὥς ὁ Νύσσης φησίν, ἀθρόον ἀπεκύησεν ἅπαντα, οὐ χρόνου δεηθεῖσα πρὸς αὔξησιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναδιδομένων, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς ἄνθεσι καὶ τοὺς καρποὺς V. 9 ἐκβλαστήσασα θέαμά τι τερψίθυμον ἦν. εἰ γὰρ ἀηδές τι πρᾶγμα καὶ παρεκτικὸν ὀδύνης ἡ ἄκανθα, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ γῆ καὶ ταύτην ἀνέδωκεν, ἀλλ' ἡνίκα μετὰ τὴν παράβασιν ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι." ἵνα γὰρ τῷ τερπνῷ τὴν λύπην παρακειμένην ἔχωμεν κἀκ τούτου τὴν ἁμαρ-

5. τούτῳ?

mamentum illud inferius et materiale non ab initio, sed post copulationem cum illo superiore coeli nomen accepit, quando et sacrosanctum illud Christi corpus propter deificationem et unionem deus esse dicitur, non a natura propria. testatur hoc et magnus ille Paulus, cum sanctam Christi carnem velamentum appellat, quae caro inferius adsumpta est de virginis sanguine, quemadmodum firmamentum factum est ex aquis inferis. habes quod hac in parte tibi sentiendum est.

Die tertia coactae sunt aquae omnes vi mandati divini suas ad collectiones, eoque modo siccum apparuit; quod quidem mox admirabiliter omnis generis plantis et arboribus exornabatur. quippe terra divinae voluntatis efficacia corroborata, quemadmodum Nyssensis antistes scripsit, haec omnia subito quasi peperit, non temporis egens intervallo ad incrementum eorum quae de ipsa exorirentur: sed una cum floribus etiam fructus proferens, iucundum quoddam spectaculum praebebat. quodsi quis dicat spinam esse rem minime pulchram atque etiam molestam, is sciat eam rerum initio e terra non provenisse, sed post mandati primum divini violationem, cum haec Adamus audiret (Gen. 3 17) „infelicem tui labores terram experiantur, sentes atque carduos tibi procreet." nimirum ut voluptati dolorem adiunctum habeamus, eaque re peccati nostri nobis subeat recordatio, sicut Basilius ait, iccirco spinae rosis additae sunt. itaque

C τίαν μνημονεύωμεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, διὰ τοῦτο προσεφύη τῷ ῥόδῳ ἡ ἄκανθα. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ γὰρ ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου," τάχα ἂν ἡ γῆ καὶ αὖθις φυτὰ παρεῖχέ σοι ἔγκαρπα μὴ δεόμενα χρόνου πρὸς αὔξησιν. τότε μὲν γάρ, πρὸ τῆς παραβάσεως δηλονότι, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐν ἀκαριαίᾳ χρόνου ῥοπῇ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως ἀρξαμένη ἡ γῆ, ἵνα φυλάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος, πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξελθοῦσα, εὐθὺς πρὸς τὸ τέλειον ἤγαγε τὰ βλαστήματα. καὶ λειμῶνες μὲν γὰρ ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ χόρτου, τῶν δὲ πεδίων τὰ εὔκαρπα βρίθοντα τοῖς ληΐοις εἰκόνα πελάγους
D κυμαίνοντος ἐν τῇ κινήσει τῶν ἀσταχύων ἀπέσωζε. καὶ ταῦτα μέν, ἡνίκα ἔλεγεν ὁ θεὸς „βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου·" ὁπηνίκα δὲ προσετίθει „καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, ἐπὶ τῆς γῆς," τότε δὴ τότε πᾶσαι μὲν λόχμαι κατεπυκνοῦντο, πάντα δὲ ἀνέτρεχε δένδρα, ἐλάται καὶ κέδροι πεῦκαί τε καὶ κυπάρισσοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, αἵ τε ῥοδωνιαὶ καὶ μυρσίναι καὶ δάφναι, πάντα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, οὐκ ὄντα πρότερον, εἰς τὸ εἶναι παρήχθη μετὰ τῆς οἰκείας ἑκάστου ἰδιότητος.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴπερ αἱ βοτάναι πᾶσαι οὐκ ἐδώδιμοι. τὰ γὰρ μὴ χρησιμεύοντα τῷ ἀνθρώπῳ χρήσιμά ἐστι τοῖς δι'
P. 12 αὐτὸν γεγενημένοις ζῴοις. εἰ δὲ καὶ δηλητήρια πρόσεισιν αὐ-

velim heic mihi animadvertas, quod nisi Adamus audisset „infelicem tui labores terram experiantur," fortasse deinceps quoque frugiferas nobis plantas produxisset, ad incrementum sui nullo temporis spatio indigentes. nam ante lapsum, ut idem Basilius inquit, momento temporis a germinatione tellus, ut legibus opificis pareret, quavis augescendi specie absoluta, mox fructus maturos proferebat. itaque prata copioso altoque gramine abundabant, et campi frugiferi segetibus onerati motis earum culmis imaginem fluctuantis pelagi referebant. et haec quidem orta sunt, cum diceret deus (Gen. 1 11) „edat humus gramineas herbas." verum posteaquam adiecit „et arbores fructiferas, quae suo quaeque in genere semen suum in terris habeant," tum vero luci densabantur et quaevis arbores oriebantur, abietes, cedri, pinus, cupressi, caeterae. praeterea rosarum myrtorumque frutices, ac lauri uno temporis momento productae sunt, suis quaelibet cum proprietatibus, cum antea non existerent.

Nec mirum tibi videri debet non omnes herbas esculentas esse. nam si quae homini maxime non sunt usui, nihilominus aliis animantibus conducunt, quae propter hominem condita sunt. ne id

ταῖς, οὐδὲ τοῦτο ξενίζεσθαι χρή. πολλάκις γὰρ καὶ ταῦτα παθῶν ἰατήρια γίνονται· κεραννύμενα γὰρ ἑτέραις βοτάναις ἀλεξίκακα γίνεται καὶ ὑγείας παρεκτικά. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι τῶν δηλητηρίων οὐδὲν ἀργῶς οὐδὲ ἀχρήστως γεγενημένον ἐστίν, εἰ καὶ τοὺς ἀχαρίστους ἡμᾶς κατὰ τοῦ πεποιηκότος παρασκευάζει φρονεῖν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἢ τροφὴν παρέχει τινὶ τῶν ἀλόγων, ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς παρὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης εἰς παραμυθίαν τινῶν ἀρρωστημάτων ἐξεύρηται. τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀπο- B διδράσκοντες· λεπτοὺς γὰρ ἔχοντες τοὺς περὶ τὴν καρδίαν πόρους, φθάνουσιν ἐκπέψαι τὸ καταποθὲν πρὶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψῦξιν τῶν καιρίων καθάψασθαι. ἐλλέβορος δὲ ὀρτύγων ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κράσεως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτὲ καὶ ἡμῖν χρήσιμα· διὰ μὲν γὰρ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον οἱ ἰατροὶ καταπάσσουσιν, ὀπίῳ δὲ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας κατακοιμίζουσιν. ἤδη δέ τινες τῷ κωνείῳ καὶ τὸ λυσσῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἐλλεβόρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόχλευσαν, ὥστε ὃ ἐνόμιζες ἔχειν κατὰ τοῦ κτίσαντος ἔγκλημα, τοῦτο εἰς C προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθεν.

7. ἢ καὶ] εἰ καὶ P.

quidem novum existimabis, esse illarum in numero quasdam venenatas. etenim illa quoque saepenumero certis morbis medentur: nam aliis cum herbis mistae valetudinem nostram tuentur. in hanc sententiam Basilius scribit nullam herbam venenatam sine fructu quodam esse factam, utut nos ingrati eas intuentes impie de rerum opifice sentiamus. partim namque brutis aliquibus alimentum praebent, partim nobis ipsis per artem medicam ad certorum morborum depulsionem atque remedium serviunt. etenim cicuta propter peculiarem quandam sui corporis constitutionem sturni vescuntur, nec quidquam ab eius herbae veneno laeduntur: quippe quum meatus cordi vicini perquam in eis arti sint, citius haustam eam concoquunt quam eius frigiditas caeteroqui letalis nocere possit. itidem elleborus coturnicum cibus est, nihil ex eo detrimenti capientium propter peculiare ipsis temperamentum. interdum usuvenit ut eaedem herbae nobis quoque sint usui: nam per mandragoram somnum medici conciliant, per succum e papaveris scapo inciso expressum dolores acres vehementesque sopiunt. cicuta nonnullos insanas etiam appetitiones extinxisse accepimus, et elleboro multos diuturnos morbos abegisse. quo fit ut quod reprehendendum in creatore putabas, magis te cohortetur quo erga ipsum gratus sis.

Ἐπὶ μέντοι τοῖς προειρημένοις φυτοῖς καὶ τὸ τῆς ζωῆς ὁ Ἰώσηπος καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἔφησεν ἀναδοθῆναι φυτόν, ᾧ διαγιγνώσκειν τί τε τὸ ἀγαθὸν εἴη καὶ τί τὸ κακόν, εἰ καὶ καθ' ἕτερον ἐκλαμβάνει σκοπὸν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, καθὰ δὴ μαθήσῃ μετὰ βραχύ.

V. 10 Περὶ δὲ τῆς ἰδιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν δένδρων, τί ἄν τις εἴποι πῶς τινὰ μὲν πέπτεται τῷ ἡλίῳ, τινὰ δὲ ἐν ἐλύτροις κεκαλυμμένα πληροῦται; καὶ ὧν μὲν ἁπαλὸς ὁ καρπός, παχὺ τοῦ φύλλου τὸ σκεπαστήριον, ὡς ἐπὶ τῆς συκῆς, ὧν δὲ οἱ καρποὶ στεγανώτεροι, ἐλαφρὰ τῶν φύλλων ἡ προ-
D βολή, ὡς ἐπὶ τῆς καρύας, ὅτι ἐκεῖνα μὲν διὰ τὸ ἀσθενὲς πλείονος ἐδεῖτο τῆς βοηθείας, τούτοις δ' ἂν πρὸς βλάβην ἐγένετο παχυτέρα ἡ περιβολὴ ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν σκιᾶς. πῶς κατέσχισται τῆς ἀμπέλου τὸ φύλλον; ἵνα καὶ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβας ὁ βότρυς ἀντέχῃ καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀραιότητος δαψιλῶς ὑποδέχηται.

Θαυμαστὰ δὲ δένδρα καὶ οὐ μόνον δι' ἣν ἔχουσι πρὸς τὰ ἑτερογενῆ τῶν καρπῶν διαφοράν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ δηλαδὴ τὰ ὁμογενῆ. καὶ γὰρ ἄλλος μὲν χαρακτὴρ τοῦ καρποῦ τῶν ἀρρένων, ἄλλος δὲ τῶν θηλειῶν παρὰ τοῖς φυτουργοῖς διακέκριται. καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς φοίνικας εἰς ἀρρε-

8. πέπταται? 11. προβολή Labbeus: codices προσβολή.

Inter caeteras autem arbores quarum mentionem fecimus, etiam vitae prudentiaeque tum ortam esse arborem Iosepus ait, per quam quid bonum, quid malum esset, dignosceretur. verum mali bonique cognitionem aliter Chrysostomus noster accipit, uti paullo post intelliges.

Iam de proprietatibus ac discrimine arborum quam longa institui oratio possit? quo pacto quaedam ab sole percoquantur, quaedam intra cortices abditae adolescant. quarum tener fructus est, eae foliorum tegmen quoddam crassum habent, ut ficus: quarum contra fructus solidior, iis leviora sunt folia, quod in nucibus est videre. nimirum illi propter debilitatem suam subsidio maiori egebant: his densius crassiusque tegumentum propter umbram noxium quoque fuisset. folium vitis etiam sectum est, ut aëris iniuriis obsistere racemus possit et per rimas illas solis radios largiter recipere.

Praeterea merentur admirationem arbores non solum propter diversi, verumetiam eiusdem generis fructuum discrimina. etenim alias in masculis alias in feminis fructuum notas agnoscunt ii qui arborum serendarum periti sunt. in palmis certe alias mares alias feminas esse tradunt. et quod inauditum quiddam ac novum est, amor in eis

νος καὶ θηλείας διιστῶσι· καὶ τὸ παράδοξον, ἔρως φυσικὸς P. 13 παρ' αὐτοῖς. ὑποκύπτει γὰρ ἡ θήλεια τῷ ἄρρενι ὀργῶσα τρόπον τινὰ καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένη, καὶ οὕτως οἷον ἐν αἰσθήσει τῆς ἀπολαύσεως γεγονυῖα καὶ ἀνορθοῦται πάλιν τοὺς κλάδους καὶ πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα. ἀλλ' οἱ τῶν τοιούτων θεραπευταὶ καὶ συκᾶς ἀγρίας ταῖς ἡμέροις παραφυτεύουσιν, ὡς ἐντεῦθεν τὸν καρπὸν αὐτῶν γλυκύτερον γίνεσθαι· εἴ τι καὶ γὰρ τοῖς ἡμέροις δριμύτερον πρόσεστι, πρὸς τὰς ἀγρίας ἀδήλως ἐκπέμπεται. καὶ τοὺς ὀλύνθους δὲ προσδήσαντες τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν ἰῶνται, ῥέοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. ταῦτα μὲν οὖν ὁ ποιητὴς αὐτῶν οὕτω παραδόξως γίνεσθαι συγκεχώρηκεν, ὡς καὶ ἡμᾶς B πολλάκις ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν εὐτονίαν λαμβάνειν πρὸς αὐτήν γε τῶν ἀρετῶν τὴν ἐπίδειξιν· οὐκ ὀλίγοι γὰρ αὐτῶν ἐννόμως αἱροῦνται ζῆν, κἂν ἐν δόγμασι σφάλλωνται. ἀλλὰ καὶ φοῖνιξ καρπὸν μὲν ἀποφέρων γλυκύν, ἐν ἁλμυροῖς δὲ τόποις ὡς τὰ πολλὰ εὑρισκόμενος, αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα τὰ κατὰ γνώμην μὴ διαφθείρειν, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις τισὶ συνδιάγωμεν.

Ὅρα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὰ εὐώδη πάντα, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφυτεύηται, εὐωδέστερα C γίνεται, διότι πᾶν εἴ τι δριμὺ καὶ δύσοσμον ἐν τού-

naturalis existit. quippe summittit se mari femina, veluti libidine quadam incitata et complexum expetens: deinde quasi sentiens evenisse sibi fruitionem eius quod expetebat, rursum ramos erigit ac priorem ad formam redit. solent et curatores arborum ficos silvestres hortensibus adiungere, quo fructus earum inde dulcior reddatur: nam si quid in hortensibus est acerbitatis, id obscura quadam ratione ad silvestres velut ablegatur. itidem ficos immaturos sive grossos alligantes frugiferis et hortensibus medentur, quo minus earum fructus delabantur atque pereant. atque haec fieri opifex hoc modo voluit, abhorrente quadam ratione ab hominum opinione, ut et nos aliquando nostris ab adversariis ad virtutis cultum excitemur. nam videre est non paucos ex legis quidem praescripto vitam agere, qui tamen in doctrina suos quosdam errores habeant. quin et illa de qua diximus palma, quum dulcem fructum ferat ac nihilominus in amaro plerumque solo reperiatur, significare videtur posse nos animis incorruptos manere, quamvis inter eos degamus qui moribus a nobis dissideant.

Praeterea disce, fili dilecte, quasvis res fragrantes, si ad eas in propinquo allium et cepae serantur, magis etiam odoratas reddi. nam quicquid in fragrantibus nimis acris aut gravis odoris est, na-

τοις ἐστίν, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποῤ-
ῥεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλειφθὲν εὐωδέστατον. ἀλλὰ καὶ τὸ
πήγανον ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνε-
ται· μετατίθεται γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον,
κἀντεῦθεν βελτίω τὰ σῦκα γίνεται. ἀλλὰ καὶ κρέη τινὰ πα-
ρὰ τῇ συκῇ κρεμαννύμενα εὔθρυπτα γίνεται. τὸ γὰρ φυ-
τόν, ὡς εἴρηται, ἡ συκῆ ἁπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον. θερμὸν
πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι, καὶ τοῦτο θρύπτει
καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος. ὅθεν καὶ τῶν ταύρων
D ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως
ἀνέχεται, καὶ ὅλως ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμε-
νος. τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς κρέασι προσπῖπτον διαι-
ρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει. διὰ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς γλυ-
κείας συκῆς ἕτερα σῦκα λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηστον ὑγρό-
τητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα χρηστοτέραν ἀφίησι. διὰ
τοῦτό φησι καὶ ἡ γραφὴ „ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους
V. 11 αὐτῆς," τουτέστιν, ἡ ψυχὴ διὰ καθάρσεως τὸ ἄχρηστον ἅπαν
ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκε καὶ ἀπωχέτευσεν.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον· λόγος γάρ τις
P. 14 ἐστὶ καὶ τὸ ἤλεκτρον ὀπὸν εἶναι φυτῶν εἰς λίθου φύσιν ἀπο-
πηγνύμενον. ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν τῶν φυτῶν ἀειθαλῆ γέγονε

4. τὸ deerat. 7. an διὸ θερμὸν?

turali ratione quadam ad semina illa acriora quasi defluit, quodque reliquum est, fragrantissimum ac suavissimum efficitur. etiam ruta sub ficu si seratur, seipsa fit acrior: nam quod gravis est odoris in ficu, ad ipsam transfertur, qua ipsa causa fici meliores efficiuntur. neque tantum hoc accidit in ruta, sed etiam certae carnes ad ficum appensae molliores delicatioresque redduntur. nam ficus arbor, uti diximus, inter omnes alias succi plenissima est. quamobrem halitum ex se calidum, acrem, secandi penetrandique vim habentem emittit; qui quidem avium quarundam carnes mollit ac nonnihil coquit. eadem ex causa fit quod etiam ferocissimi tauri ad ficum alligati quiescunt et tangi se patiuntur omnique prorsus iracundia remissa tantum non marcescunt. igitur idem halitus iste in carnes incidens eas quasi dividit ac teneriores facit. itidem ante fructus arboris huius dulces ortae ficus immaturae, quas grossos dicimus, inutilem eius humorem attrahunt, relicto succo qui melior est. propterea sacris in litteris dicitur (Cant. 2 13) „ficus grossos suos extrusit," hoc est, animus per purgationem sui quicquid est inutile tanquam grossum extrusit et extra se emisit.

Ne id quidem omitti a nobis debet. aiunt electrum nihil aliud esse quam succum arborum in lapideam quasi quandam naturam du-

τὰ δὲ γυμνούμενα, καὶ τῶν ἀειθαλῶν τὰ μὲν φυλλοβόλα τὰ δὲ ἀείφυλλα. καὶ φυλλοβόλα μὲν ἐλαία καὶ πίτυς (λεληθότως γὰρ ὑπαλλάσσει τὰ φύλλα, ὡς μηδέποτε δοκεῖν τῆς κόμης ἀπογυμνοῦσθαι), ἀείφυλλον δὲ ὁ φοῖνιξ, τὸ αὐτὸ φύλλον ἐκ τῆς πρώτης βλαστήσεως συμπαραμένον ἔχει εἰς τέλος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴπερ ἡ ἁγία γραφή φησιν εἰς μίαν συναγωγὴν συναχθῆναι τὸ ὕδωρ, ποῦ δὲ εἰς συναγωγάς· καὶ τοῦτο γὰρ κἀκεῖνο γέγονε, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητός φησιν ὅτι καλῶς εἶπε B καὶ συναγωγὴν καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὑδάτων· τὰ γὰρ πελάγη κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν διῃρημένα δοκοῦσιν (ἄλλο γὰρ τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος καὶ ἄλλο τὸ Ὑρκανικόν), κάτωθεν δὲ συνήρμοσται διά τινων ὑπογείων πόρων. ἔξωθεν δὲ τὸ μέγα πέλαγος ἐπίκειται, τουτέστιν ὁ Ὠκεανός, τὸ καὶ Ἀτλαντικὸν καλούμενον. καλεῖται δὲ οὕτως διὰ τὸ ἐκεῖσε ὄρος τὸν Ἄτλαντα. τοσοῦτον δὲ ὁ Ἄτλας οὗτος ὑψηλός ἐστιν ὡς καὶ κίονα τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς λέγεσθαι· οὗ τὴν κεφαλὴν οὐδεὶς ἑώρακε διὰ τὸ χιόνι καλύπτεσθαι. καὶ οὕτω μὲν C ὁ διαληφθεὶς Θεοδώρητος, ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι καλῶς εἶπεν εἰς μίαν συναγωγήν. ἵνα γὰρ μὴ τὸ ἐπιρρέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χωρίων ὑπερχεόμενον μετεκβαίνοι

ratum. praeterea nonnullae sic conditae sunt arbores ut semper floreant, nonnullae foliis nudentur. itidem ex iis quae semper florent, quaedam abiiciunt folia, quaedam ea perpetuo retinent. abiiciunt verbi gratia olea et pinus: nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis alia sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari videantur. palma vero perpetuis ornata foliis est, et quae semel accepit, ad finem usque retinet. ac de his quidem hactenus.

Nec vero mirum tibi videatur litteras sacras nunc in unam collectionem aquam esse coactam dicere, nunc in collectiones: nam cum utrumque factum sit, nihil haec inter se pugnant. ac Theodoritus quidem ait recte aquarum et collectionem et collectiones dici: nam maria quod exteriorem superficiem attinet, a se invicem esse divisa videntur. quippe aliud est Indicum mare, aliud Hyrcanicum, quae tamen inferius per subterraneos quosdam meatus inter se coniunguntur. extra haec autem magnum illud mare situm est, quod Oceanum dicimus et Atlanticum pelagus; quod nomen est ei ab Atlante inditum, qui mons tantae sublimitatis est ut apud poetas coeli columna vocetur. nemo verticem eius vidit propterea quod illa nive tecta sit. haec Theodoriti est sententia. magnus autem Basilius noster inquit recte dictum in collectionem unam. nam ut aqua confluens ea loca

τοις ἐστίν, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποῤῥεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλειφθὲν εὐωδέστατον. ἀλλὰ καὶ τὸ πήγανον ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται· μετατίθεται γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον, κἀντεῦθεν βελτίω τὰ σῦκα γίνεται. ἀλλὰ καὶ κρέη τινὰ παρὰ τῇ συκῇ κρεμαννύμενα εὔθρυπτα γίνεται. τὸ γὰρ φυτόν, ὡς εἴρηται, ἡ συκῆ ἁπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον. θερμὸν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι, καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος. ὅθεν καὶ τῶν ταύρων
D ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλως ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς κρέασι προσπῖπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει. διὰ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηστον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα χρηστοτέραν ἀφίησι. διὰ τοῦτό φησι καὶ ἡ γραφὴ „ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους
V. 11 αὐτῆς," τουτέστιν, ἡ ψυχὴ διὰ καθάρσεως τὸ ἄχρηστον ἅπαν ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκε καὶ ἀπωχέτευσεν.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον· λόγος γάρ τις
P. 14 ἐστὶ καὶ τὸ ἤλεκτρον ὀπὸν εἶναι φυτῶν εἰς λίθου φύσιν ἀποπηγνύμενον. ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν τῶν φυτῶν ἀειθαλῆ γέγονε

4. τὸ deerat. 7. an διὸ θερμὸν?

turali ratione quadam ad semina illa acriora quasi defluit, quodque reliquum est, fragrantissimum ac suavissimum efficitur. etiam ruta sub ficu si seratur, seipsa fit acrior: nam quod gravis est odoris in ficu, ad ipsam transfertur, qua ipsa causa fici meliores efficiuntur. neque tantum hoc accidit in ruta, sed etiam certae carnes ad ficum appensae molliores delicatioresque redduntur. nam ficus arbor, uti diximus, inter omnes alias succi plenissima est. quamobrem halitum ex se calidum, acrem, secandi penetrandique vim habentem emittit; qui quidem avium quarundam carnes mollit ac nonnihil coquit. eadem ex causa fit quod etiam ferocissimi tauri ad ficum alligati quiescunt et tangi se patiuntur omnique prorsus iracundia remissa tantum non marcescunt. igitur idem halitus iste in carnes incidens eas quasi dividit ac teneriores facit. itidem ante fructus arboris huius dulces ortae ficus immaturae, quas grossos dicimus, inutilem eius humorem attrahunt, relicto succo qui melior est. propterea sacris in litteris dicitur (Cant. 2 13) „ficus grossos suos extrusit," hoc est, animus per purgationem sui quicquid est inutile tanquam grossum extrusit et extra se emisit.

Ne id quidem omitti a nobis debet. aiunt electrum nihil aliud esse quam succum arborum in lapideam quasi quandam naturam du-

τὰ δὲ γυμνούμενα, καὶ τῶν ἀειθαλῶν τὰ μὲν φυλλοβόλα τὰ δὲ ἀείφυλλα. καὶ φυλλοβόλα μὲν ἐλαία καὶ πίτυς (λεληθότως γὰρ ὑπαλλάσσει τὰ φύλλα, ὡς μηδέποτε δοκεῖν τῆς κόμης ἀπογυμνοῦσθαι), ἀείφυλλον δὲ ὁ φοῖνιξ, τὸ αὐτὸ φύλλον ἐκ τῆς πρώτης βλαστήσεως συμπαραμένον ἔχει εἰς τέλος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴπερ ἡ ἁγία γραφή φησιν εἰς μίαν συναγωγὴν συναχθῆναι τὸ ὕδωρ, ποῦ δὲ εἰς συναγωγάς· καὶ τοῦτο γὰρ κἀκεῖνο γέγονε, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητός φησιν ὅτι καλῶς εἶπε B
καὶ συναγωγὴν καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὑδάτων· τὰ γὰρ πελάγη κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν διῃρημένα δοκοῦσιν (ἄλλο γὰρ τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος καὶ ἄλλο τὸ Ὑρκανικόν), κάτωθεν δὲ συνήρμοσται διά τινων ὑπογείων πόρων. ἔξωθεν δὲ τὸ μέγα πέλαγος ἐπίκειται, τουτέστιν ὁ Ὠκεανός, τὸ καὶ Ἀτλαντικὸν καλούμενον. καλεῖται δὲ οὕτως διὰ τὸ ἐκεῖσε ὄρος τὸν Ἄτλαντα. τοσοῦτον δὲ ὁ Ἄτλας οὗτος ὑψηλός ἐστιν ὡς καὶ κίονα τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς λέγεσθαι· οὗ τὴν κεφαλὴν οὐδεὶς ἑώρακε διὰ τὸ χιόνι καλύπτεσθαι. καὶ οὕτω μὲν C
ὁ διαληφθεὶς Θεοδώρητος, ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι καλῶς εἶπεν εἰς μίαν συναγωγήν. ἵνα γὰρ μὴ τὸ ἐπιρρέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χωρίων ὑπερχεόμενον μετεκβαίνοι

ratum. praeterea nonnullae sic conditae sunt arbores ut semper floreant, nonnullae foliis nudentur. itidem ex iis quae semper florent, quaedam abiiciunt folia, quaedam ea perpetuo retinent. abiiciunt verbi gratia olea et pinus: nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis alia sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari videantur. palma vero perpetuis ornata foliis est, et quae semel accepit, ad finem usque retinet. ac de his quidem hactenus.

Nec vero mirum tibi videatur litteras sacras nunc in unam collectionem aquam esse coactam dicere, nunc in collectiones: nam cum utrumque factum sit, nihil haec inter se pugnant. ac Theodoritus quidem ait recte aquarum et collectionem et collectiones dici: nam maria quod exteriorem superficiem attinet, a se invicem esse divisa videntur. quippe aliud est Indicum mare, aliud Hyrcanicum, quae tamen inferius per subterraneos quosdam meatus inter se coniunguntur. extra haec autem magnum illud mare situm est, quod Oceanum dicimus et Atlanticum pelagus; quod nomen est ei ab Atlante inditum, qui mons tantae sublimitatis est ut apud poetas coeli columna vocetur. nemo verticem eius vidit propterea quod illa nive tecta sit. haec Theodoriti est sententia. magnus autem Basilius noster inquit recte dictum in collectionem unam. nam ut aqua confluens ea loca

ἂν, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων πληροῦν πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύσῃ τὴν ἤπειρον, „συναχθήτω τὰ ὕδατα" εἶπεν „εἰς συναγωγὴν μίαν," τουτέστιν ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογενηθήτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναγόμενον. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής φησιν ὅτι πάντες οἱ χείμαρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ῥεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ θεῖον
D πρόσταγμα· „συναχθήτω" γάρ φησι „τὰ ὕδατα." καὶ τὸ εἴσω δὲ τῶν ὅρων περιγεγράφθαι τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐστί. πρόσεχε, ἀγαπητέ. συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά." ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος ἅτε τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζοντος αὐτῇ, διὰ τοῦτο ,τὸ ὕδωρ συνήχθη εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁρατὴ γέγονεν ἡ ἀόρατος οὖσα τὸ πρότερον. τότε δὴ τότε καὶ φυτοῖς παντοίοις ἐκαλλωπίζετο θείῳ προστάγματι, ὡς ἄνωθεν εἴρηται.

Εἰ δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιζητεῖς οὕτω κατὰ μέρος ἡ γῆ
P. 15 τὸν οἰκεῖον ἐδέχετο κόσμον καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἀπηρτισμένη παρήγετο, ἐγώ σοι ἐρῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. ἐπειδὴ γὰρ ἡ γῆ μήτηρ ἡμῶν ἐστὶ καὶ τροφός, ἐπειδὴ πάντες ἐξ αὐτῆς γεγένηνται καὶ εἰς αὐτὴν

non demergeret a quibus recipitur, nec semper quasi progrediendo aliaque post alia loca replendo tandem continuo tractu continentem universam inundaret, iccirco dixit deus (Gen. 1 9) „coeant aquae unam in collectionem," hoc est, ab hac aqua nulla se segreget, sed quod modo colligitur, in hac prima collectione persistat. sic et Solomonicus ille concionator (Eccles. 1 7) inquit „omnes torrentes in mare pergunt, neque tamen iccirco mare completur." nam ipsam quoque fluxionem suam aquae hoc ex mandato dei consecutae sunt, cum diceret „coeant aquae." ab eadem lege principe profectum est quod intra limites suos mare circumscriptum manet. adverte animum, mi fili. „coactae sunt," ait Moses (Gen. 1 2), „unam in collectionem aquae, ac siccum apparuit." quia enim terra cerni non poterat, et rudis ac informis erat, dum in eius superficie fluitaret aqua, propterea suas in collectiones aqua coacta cerni tandem coepit terra prius inadspectabilis. quo quidem tempore mandato divino exornata est omnigenis stirpibus, uti supra indicabamus.

Quodsi etiam quaeris quamobrem ita particulatim terra suum ornamentum consecuta sit, non statim ab initio prorsus ab omnibus rebus instructa prodierit, equidem eius tibi rei causam explicabo, vel potius non ego, sed Iohannes Chrysostomus. nam cum terra sit parens et altrix hominum, quando ex ea cuncti sunt orti et in eam

αὖθις ἐπιστρέφουσιν, ἐπειδὴ πᾶσαν ἀπολαύειν[1] ἡμῖν αὕτη
χαρίζεται, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτῇ λογισθῇ κἀντεῦθεν σέβας
αὐτῇ προσαχθῇ, δυνάμει δῆθεν οἰκείᾳ τοσούτων ἀγαθῶν ἡμῖν
αἰτίᾳ γεγενημένῃ, διὰ τοῦτο πρῶτα μὲν ἐπικαλύπτει ταύτην V. 12
τῷ ὕδατι καὶ ἀκατάσκευον ποιεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὕδωρ
εἰς μίαν ἐπισυνάγει συναγωγήν, καὶ οὕτως ὀφθῆναι παρασκευάζει αὐτήν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητῆσαι ἄξιον, ποῦ συνήχθη τὸ ὕδωρ, B
ὡς ἐντεῦθεν ὀφθῆναι τὴν ξηράν, εἴγε τὸ πρόσωπον ἅπαν τῆς
γῆς, ὥς φησιν ἡ γραφή, τοῖς ὕδασιν ἐκαλύπτετο. Ἰουστῖνος
ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ ὁ μέγας τε Βασίλειός φασιν ὅτι κοιλότητες ἐγένοντο τηνικαῦτα κατὰ θείαν κέλευσιν (καὶ τοῦ λόγου μάρτυρες ἀπαράτρεπτοι αἱ κατὰ τόπους εὑρισκόμεναι νῆσοι), καὶ οὕτως αὗται τὸ ὕδωρ ὑποχαλασθὲν ἐδέξαντο. εἰ μὴ γὰρ συνήχθη τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς τοιαύταις κοιλότησιν, οὐκ ἂν ἀποκαλυφθῆναι ἔφθασεν ἡ ξηρά. ἀλλά, κηδεμονίας θεοῦ, καὶ νήσους γὰρ ταῖς κοιλότησι προσεῖναι
παρεσκεύασε. τίνος ἕνεκεν; ὥστε τοὺς ναυτιλλομένους ἐκεῖσε C
διαναπαύεσθαι, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ὁδοιπορίαις μακραῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόασι.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε ποτίμων ὄντων τῶν εἰς τὴν θάλασσαν εἰσρεόντων ὑδάτων ἁλμυρὰ μόνη αὕτη καὶ ἄποτος δεί-

1. an ἀπόλαυσιν?

redeunt, et quando ea quemvis fructum nobis largitur, ne illi omnia tribuerentur, eaque de causa cultus quidam accederet tanquam vi facultateque sua tot bona nobis proferenti, iccirco deus illam primum aqua tegit et inornatam rudemque condit; deinde aquam in collectionem unam cogit, atque hoc tandem modo terram instruit.

Hoc etiam a nobis inquiri pretium operae fuerit, ubinam aqua collecta fuerit, ut siccum deinceps conspiceretur, si quidem universa terrae superficies, quemadmodum sacrae litterae tradunt, ab aquis occultabatur. de hoc Iustinus ille philosophus ac testis Christi, magnusque Basilius dicunt mandato divino tum concavitates quasdam esse factas. cuius rei testes sint insulae, nullis certis descriptae locis, quae passim reperiuntur. eae concavitates intra se demissam aquam receperunt. quod nisi factum fuisset, non dixisset Moses adapertum siccum apparuisse. quinetiam (o insignem dei curam de nobis ac providentiam) huiusmodi concavitatibus insulas adiunxit. cur id, quaeso? ut tempestatibus iactati homines istic requiescerent, quoties longioribus itineribus sese dederunt.

Nec est quod mireris aquas quidem in mare fluentes dulces ac potabiles esse, ipsum autem mare tantum amarum nec ulli ad potum

κνυται. διὰ γὰρ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παρακειμένην
αὐτῇ καὶ οἱονεὶ παρακαίουσάν τε καὶ παραφρύγουσαν, καὶ
τὴν ἁλμυρὰν αὐτῇ ἐμποιοῦσαν ποιότητα, ὥσπερ τι περίττω-
μα τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ ὑφίσταται. ἔδει μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν
ποταμῶν ὕδωρ ἐξατμιζόμενον καὶ παραφλεγόμενον ἁλμυρὸν
D δείκνυσθαι· ἀλλ' ἡ διηνεκὴς κίνησις τοῦτο οὐ συγχωρεῖ.
ἐκείνη δὲ ἐν τόπῳ κοίλῳ περιλιμνάζουσα καὶ ἐφ' ἑαυτῆς
ἑστῶσα ἑτοιμοπαθής ἐστι τοῖς αἰτίοις τῆς ἁλμυρότητος. τοῦ-
τον μέντοι τὸν λόγον ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης
λέγων „ὁ μὲν οὖν Ὠκεανὸς πότιμος ὢν καὶ γλυκύτατος ἐπι-
χορηγεῖ τὸ ὕδωρ τῇ θαλάσσῃ· χρονίζων δὲ ὅμως καὶ ἑστὼς
ἀκίνητος πικρὸς γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμω-
μένου καίπερ ἐκ τῶν σιφώνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίσταν-
ται καὶ οἱ ὄμβροι γίνονται διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαινομένου
τοῦ ὕδατος." οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ
Σιναΐτης ἐν τῇ ἑξαημέρῳ αὐτοῦ διέξεισι λέγων „ἡ δὲ θάλασσα
P. 16 γλυκεῖα ἦν κατ' ἀρχὰς καὶ νᾶμα πότιμον ἔχουσα· ὕστερον
δὲ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖς στοιχείοις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ἐδέ-
ξατο." ὁ γὰρ ἥλιος, ὡς εἴρηται, τῇ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξα-
τμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον ἕλκων καὶ κουφίζων
πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω τὸ ἁλμυρώτερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. ὅτι
δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδά-

13. καίπερ] ὥσπερ ἐκ τινῶν σ.?

usui. nam propter exhalationem illam fumosam, quae in eo fit, quaeque veluti spumeum efficit et accendit mare ac qualitatem ei amaram indit, tandem aqua salsa reliquiarum quasi quarundam instar relinquitur. et fluvialis quidem aqua nihilo secius salsa redderetur, cum et ipsa sentiat exhalationes ac uratur: verum id motus ipsius perpetuus haud concedit. at mare concavo in loco restagnans, et seorsum manens ac insistens, facile salsuginis causas admittit. hanc rationem nostram Iohannes Damascenus confirmat, cum inquit „oceanus caeteroqui potabilis ac dulcis mari aquam suppeditat. verum cum ea diu iam uno insistat loco nec moveatur, amarescit, sole scilicet perpetuo quod subtilius est exhauriente, itemque siphonibus quasi quibusdam, unde nubes existunt et pluviae gignuntur, aqua veluti percolatione quadam edulcata." eodem modo et Sinaites Anastasius in commentario suo de sex primorum dierum operibus hanc rem explicat. „mare," inquit, „erat initio dulce, liquoremque potabilem continebat. sed deinceps a temporibus diuturnitate ac elementis ipsis eam mutationem accepit, quam modo experimur. nam sol calore suo maris exhalationes quasdam efficiens, ac partem eius dulciorem attrahens et in aëra tollens, quod gravissimum est atque salsius, inferne relinquit.

των, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρίστησιν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύνανται πλοῖα βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλεῖν, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ ἐλαφρῶς ταῦτα βαστάζονται διὰ τὴν ὑποκειμένην παχύτητα.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοῦτο δέον εἰδέναι σε, ὅτι πάντα τὰ ὕδατα τά τε πηγιμαῖα καὶ φρεατιαῖα ἐκ τῆς θαλάττης ἔχουσι τὰς ἀρχάς. ἡ γὰρ γειτονοῦσα τῇ θαλάσσῃ γῆ διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος, ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὧν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὕδατα τὰς πηγὰς ἀναδίδωσι. B πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὕδωρ ἄνεισι. κατὰ τοῦτο καὶ ὕδατα ὀξώδη ἢ ἐλαιώδη, τεφρώδη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ πάντα γὰρ τῆς ποιότητος ἐκεῖθεν μετέχουσιν ἀφ' ἧς γῆς διέρχονταί τε καὶ ἀνέρχονται. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ θερμὰ ὕδατα διὰ πυρώδους γῆς διερχόμενα, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ στενοχωρούμενα καὶ βίᾳ ῥηγνύμενα, τὴν V. 13 ζέσιν ἐκεῖθεν ἐφέλκονται. αἱ μέντοι μεγάλαι πηγαὶ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐν ὄρεσι γίνονται, ὅτι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς C τοῦ ὄρους γίνεται κορυφῆς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους ὁλκὴ καὶ ἀναθυμίασις, καὶ μᾶλλον εἰ σομφῶδες τύχῃ τὸ ὄρος εἶναι καὶ πρὸς τὴν ὁλκὴν ἐπιτήδειον. εἶτα καταρρέον ἔνθεν κἀκεῖθεν τὸ ὕδωρ, καὶ ἔν τινι τόπῳ συρρεῦσαν, τὴν γῆν ἐκεῖσε ῥήγνυσι καὶ οὕτω μετὰ βίας ἐξέρχεται. ἀέναος δὲ ἡ πηγή, ὅτι καὶ διηνεκὴς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους παρὰ τοῦ ἡλίου ὁλκή.

et crassiorem maris aquam esse quam sint aquae fluviatiles, ipsa res docet. nam in fluminibus admodum onerata navigia vehi nequeunt, cum ea mare leviter admodum gestet ob crassitiem videlicet suam.

Praeter haec illud etiam tibi sciendum est, omnes aquas, sive fontanas sive puteales, e mari suam originem habere. nam' vicina mari terra foraminosa est, multisque cuniculis abundat, qui sunt ei venarum instar, per quas e mari receptis aquis fontium scaturigines emittit. quare pro qualitate soli etiam fontium aqua comparata est. quo fit ut aquae quaedam aceti, quaedam olei, quaedam cinereum saporem aliosque tales referant. nam eius soli qualitatem accipiunt quod permeant et de quo ebulliunt. sic aquae calidae, quemadmodum Basilius ille magnus ait, vel igneum quoddam solum penetrantes, vel in artum pressae vique collisae, fervorem illum accipiunt. eadem de causa magni fontes plerumque in montibus oriuntur, quod ad ipsius etiam montis verticem attractio quaedam et exhalatio de partibus imis fiat, praesertim si mons cavernosus forte sit et ad hanc attractionem idoneus. deinde hac et illac demanans aqua, et quodam in loco confluens, terram istic perrumpit ac vi exit. et perennes sunt hi fontes, quia perpetuo fit ab imo solis attractio. verum hoc esse

καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ τὰ μέγιστα τῶν ὀρῶν, ὅ τε Καύκασος, ὁ Παρνασσός, ἡ Πυρήνη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μέγιστοι γὰρ ἐκεῖθεν ῥέουσι ποταμοὶ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ἀπὸ τῶν μεγάλων πηγῶν. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; πάσης ποταμῶν
D ῥύσεως καὶ ἀμπώτιδος, καὶ τῶν ὅσα φυσικὰς ἔχει τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀρχάς, πάντων αἴτιος ὁ ἥλιός ἐστι, παρὰ θεοῦ τὴν παντοδαπῆ ταύτην λαβὼν ἐνέργειαν. ὅρα γὰρ ὅτι φυσικῇ δυνάμει καὶ περιουσίᾳ θερμότητος ἑλκτικός ἐστι τῆς ἐν τῷ βάθει ὑγρότητος. ὅθεν ἔαρος καὶ θέρους πλησιάζων ἡμῖν ἀνέλκει τὴν ἐν τοῖς δένδροις ἰκμάδα καὶ ἔγκαρπα ταῦτα ποιεῖ. αὐτοῦ τὸ θέρος, αὐτοῦ τὸ μετόπωρον ὅ τε χειμὼν καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ μέντοι Νεῖλος, ἀγαπητέ, κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν αὔξεται· παντὸς γὰρ νέφους ὑπ' ἀνέμων ἐλαυνομένου μέχρι τῆς κεκαυμένης ζώνης, κἀντεῦθεν ὑετοῦ λάβρου ῥηγνυμένου, ὀργᾶται Νεῖλος καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται· τῆς γὰρ οἰκείας ὄχθης ἐξέρχεται καὶ καταθαλαττίζει τὴν Αἴγυπτον.
P. 17 καὶ γλυκὺς μὲν ὁ Νεῖλος (ἐξ ὄμβρων γάρ), χλιαρὸς δὲ ὡς ἐκ θερμότητος ἀρξάμενος. κατὰ τοῦτο καὶ αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν, ὡς οἱ λοιποὶ ποταμοί· τῶν γὰρ νεφῶν ἐλαυνομένων, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν ἐτησίων ἀνέμων, ἡ ἐμπεριεχομένη τούτοις ἀτμὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπους πυρώδους ἅπασα ἐξικμάζεται, καὶ τούτου χάριν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδω-

montes longe maximi testantur, nimirum Caucasus, Parnassus, Pyrene, caeteri: nam ex eis amnes amplissimi promanant, de magnis orti fontibus. et quid hac de re prolixius disseri opus est? omnis amnium fluxionis, omnis reciprocationis, aliarumque rerum in fluviis quae motus et causas naturales habent, sol auctor est, a deo efficacitatem hanc omnigenam consecutus. ille naturali quadam vi facultateque sua et caloris abundantia humores imos commovere potest. quo fit ut verno aestivoque tempore propius ad nos accedens succum in arboribus sursum trahat, easque frugiferas reddat. eius est aestas, autumnus, hiems.

Nili incrementa per aestatem fiunt. quippe tum nubes omnes a ventis ad torridam usque zonam abiguntur, ubi vehemente copiosaque pluvia delapsa turgescit Nilus, nec se pro flumine haberi vult amplius. nam ripas suas egreditur, et Aegyptum exundatione quasi marina quadam operit. et dulcis ille quidem est, tanquam a pluviis ortus, sed tepidus, uti cuius ab aestu sit principium. eadem de causa reliquorum amnium more nullas auras praebet. nam cum nubes, ut antea diximus, a ventis anniversariis abigantur, vapor omnis residuus ab eorum locorum aestu consumitur; quae ratio est quamobrem

σιν. εἰ δὲ, καθάπερ τινὲς ᾠήθησαν, ἀπὸ χιόνος τηκομένης αὐξόμενος ἦν, αὖραι ἂν ἐκεῖθεν δαψιλεῖς ἀνεπέμποντο. τὸ μέντοι κατὰ τὸν Νεῖλον, ἀγαπητέ, θαῦμα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀναστάσιος, πρὸς πίστωσιν τῆς ἀρχαίας κοσμοποιίας γίνεσθαι συνεχώρησεν ὁ θεός· τίς καὶ γὰρ ὁρῶν τὸν Νεῖλον καταθαλαττίζοντα τὴν Αἴγυπτον καὶ αὖθις ἀποκαθιστάμενον, B οὐκ ἂν καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης πίστιν λάβῃ καθ' ἣν εἰς μίαν συναγωγὴν τοῦ ὕδατος ἐπισυναχθέντος ἐφάνη ἡ ξηρά.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλησιοχώροις αὐτοῖς τῆς ἐν Πενταπόλει τῇ βαρβαρικῇ ἀδύτοις ὕδασιν ἡ τῶν λίθων φύσις ἀνωφερὴς ἐπιφερομένη αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἐλέγχει τοὺς μὴ πιστεύοντας ὅτι ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑπὲρ φύσιν ὁ θεὸς τὴν βαρεῖαν ταύτην γῆν ἀπῃώρησεν. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις Λυκίοις ὄρεσι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ ὁμοῦ συνιόντα τὴν ἀδιαίρετον ἐπὶ Χριστοῦ τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, τῆς θεότητός φημι καὶ ἀνθρωπότητος, ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν. ἀλλὰ πῶς ἐπὶ τούτοις τὸν ποιη- C τὴν εἰκότως ἄν τις ὑμνήσειεν; ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ τυγχάνει τὰ ἐμπίπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενα θερμὰ ὕδατα. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν χαυνοῖ τὰ τεταμένα τῶν νεύρων, τὰ δὲ σφίγγει καὶ τονοῖ τὰ λελυμένα· καὶ τὰ μὲν φλέγματι πολέμια, τὰ δὲ μελαίνῃ χολῇ· καὶ

14. συνιέντα P.

aurae a Nilo nullae proveniant. quodsi de quorundam opinione liquescentibus a nivibus augesceret, haud dubie largas eae regiones auras ex Nilo haberent. atque hoc Nili prodigium a nobis commemoratum, sicut Anastasius ille noster ait, fieri vult deus, ut priscae mundi huius creationi fides habeatur. quis enim Nilum cernens Aegyptum inundantem ac rursus intra pristinas ripas suas redeuntem, non etiam de illo die certus sit, quo coacta in collectionem unam aqua siccum apparuit?

Quinetiam in finitimis Aegypto locis, nimirum aquis inaccessis, quae sunt in Pentapoli barbarica, lapidum natura sursum tendens ac natans illos coarguit homines, qui non credunt deum terram hanc ingenti pondere gravem super aquarum naturam veluti suspendisse. itidem in montibus qui Lycii dicuntur, aqua et ignis simul coniuncta non dividendam in Christo duarum naturarum unionem, divinae inquam et humanae, nobis ostendunt. quo pacto quis opificem ob haec ex dignitate celebrare possit? nam cum varii sint morbi qui nobis accidunt, etiam multiplices aquae calidae de terra scaturiunt, quae iisdem medentur. quippe nonnullae ipsarum nervos laxant, nonnullae constringunt et laxatos vicissim tendunt; aliae vim pituitae, aliae bili nigrae contrariam habent; aliae denique praestant usum alium, id-

ἄλλα πάλιν ἄλλην χρείαν παρέχουσι τῇ κελεύσει τοῦ παρα-
γαγόντος αὐτά, κἂν ἡμεῖς ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην φαι-
νώμεθα.
Καὶ ὅπως μέν, ἀγαπητέ, καὶ ποίῳ τρόπῳ θερμὰ κάτω-
θεν ἀνέρχονται ὕδατα, εἴρηται ἄνωθεν, ἀναγκαῖον δὲ συμ-
παρειλῆφθαι τῷ λόγῳ ὅπερ Πατρίκιός τις ἐπίσκοπος Πρού-
σης εὕρηται λέγων περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων· πῦρ γὰρ καὶ
V. 14 ὕδωρ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι λέγει, ὡσαύτως καὶ ὑποκάτω τῆς
D γῆς πῦρ καὶ ὕδωρ, ἀφ' ὧν ὥσπερ σίφωνες ἀναπέμπονται
πρὸς ἡμετέραν ζωὴν αἱ πηγαί. ὁ μέντοι Δαμασκηνὸς Ἰω-
άννης περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ φησὶν ὅτι τὴν γῆν ἅπασαν οἷά τις
κυκλοῖ ποταμός· περὶ οὗ εἰρηκέναι μοι δοκεῖ ἡ γραφὴ ὅτι
ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Παραδείσου, πότιμον καὶ γλυ-
κὺ ὕδωρ ἔχων. οὗτος εἰς τέσσαρας ἀρχάς, τουτέστιν εἰς
τέσσαρας ποταμούς, διαιρεῖται. εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζη-
τεῖς δι' ἣν τὰ προσγενόμενα ἡμῖν ὀμβριμαῖα ὕδατα κατὰ το-
σοῦτον σήπεται, καὶ ταῦτα τοῦ ἡλίου διηθοῦντος τὸ λεπτό-
τατον καὶ ἀνάγοντος, ἰδοὺ καὶ ταύτην σοι προστίθεμεν. πολυ-
P. 18 μιγεστάτη τῶν ὑδάτων τούτων ἡ φύσις ἐστίν· ἐκ πάντων
γὰρ τῶν ὑγρῶν ἀνάγει ὁ ἥλιος. ἡ τοίνυν ἀνωμαλία εὐκίνητος,

1. ἄλλην] ἄλλων P. 6. Προύσης — ὑδάτων] Προύσης ἀπὸ λόγου τοῦ ἁγίου Πιονίου περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων διέξεισι F.

que de mandato ipsius earum auctoris, utut erga eum optime de nobis merentem ingrati nos simus.

Et quo quidem pacto aquae calidae de locis subterraneis scaturiant, superius est indicatum. fuerit autem operae pretium hoc loco narrationis nostrae verba quaedam inseri, quae Patricius Prusensis antistes (ex oratione sancti viri Pionii sumpta) de calidis aquis recenset. ait is ignem et aquam in coelo esse. consimiliter et sub terra tam ignem quam aquam abditam esse, de quibus fontes quasi siphones quidam ad usum vitae nostrae scaturiant. Iohannes vero Damascenus Oceanum inquit fluminis cuiusdam instar terram universam circundare; de quo mihi etiam litterae sacrae loqui videntur (Gen. 2 10), cum amnem de paradiso exire tradunt, qui aquam dulcem ac potabilem habeat, eumque deinde quattuor in principia, hoc est quattuor fluvios dividi. quodsi etiam scire cupis quam ob causam aquae pluviae, posteaquam ad nos delapsae sunt, tantopere corrumpantur ac putrescant, sole quod in ea subtilissimum est percolante ac sursum attrahente, lubenter eam quoque tibi subiiciemus. est harum natura inter aquas caeteras maxime mista. quippe sol ex quibusvis rebus humidis aliquid sursum attrahit. haec igitur inaequalitas mobilis admodum est et ad corruptionem celeriter spectat. praeterea subvectorum a sole in aëra humorum pars gravissima crassissimaque rursus deor-

καὶ πρός τινα φθορὰν θᾶττον ὁρᾷ. ἔτι γε μὴν τὸ βαρύτατον τοῦ ἀναχθέντος αὖθις κατάγεται, ἐπεὶ τὸ βαρὺ πρὸς τὸ κάταντες εἴωθε φέρεσθαι· τὸ δὲ λεπτότατον τῆς ἀναθυμιάσεως πνεύματος φύσις ἐγένετο. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς φωστῆρας ποιήσας ἐν αὐτῷ B
τῷ στερεώματι ἔθετο. φωστῆρας δὲ ἀκούων μηδὲν ἕτερον ἢ φωτοδόχα τούτους ἀγγεῖα εἶναι νόμιζε. τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο τὸ κατά γε τὴν πρώτην ἡμέραν παραχθὲν λαβὼν ὁ θεός, καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωστῆρσι πᾶσιν, εἰ καὶ τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ τὰ περὶ τούτων οὐχ οὕτω δοκεῖ, καθάπερ λύχνοις ἐνέθηκεν ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ εἰς τὴν ἑξαήμερον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ τοιαῖσδε περὶ τούτου κέχρηται συλλαβαῖς „εἶδες σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ. εἶπε μόνον, καὶ παρήχθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο τὸ θαυμαστόν, ὁ ἥλιος λέγω. τοῦτον γὰρ καλεῖ φωστῆρα μέγαν, καὶ φησὶν αὐτὸν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας γεγενῆσθαι· C
οὗτος γὰρ φαιδροτέραν τὴν ἡμέραν ἀπεργάζεται. διὰ τοῦτο καὶ τῇ τετάρτῃ αὐτὸν ἐδημιούργησεν, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτον συνιστᾶν τὴν ἡμέραν. ἐγένοντο μὲν γὰρ τρεῖς ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς τούτου δημιουργίας, ἐβουλήθη δὲ ὁ δεσπότης καὶ διὰ τούτου φαιδρότερον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐργάσασθαι." πρόσεχε, ἀγαπητέ. δοκεῖ γὰρ ἐνταῦθα ὁ θειότατος Ἰωάννης

sum fertur, cum ita comparatae sint res graves ut deorsum ferri soleant: interim pars exhalationum tenuissima ventorum in naturam convertitur. ac de his quidem hactenus dictum esto.

Die quarta deus luminaria creata firmamento inseruit. cum autem appellari audis luminaria, nihil aliud cogitabis quam esse illa quasi vasa quaedam et receptacula lucis. etenim sumpto deus illo lumine quod die primo condiderat, et in omnia luminaria distributo, quanquam aliud hac in parte Chrysostomo placet, quasi quasdam in lucernas id collocavit, ut terram sua luce collustrarent. Chrysostomus autem, vir haud dubie divinus, in oratione de sex dierum operibus quinta, sic ad verbum hac de re disseruit. vides sapientiam opificis: saltem verbum elocutus est, et admirandum hoc elementum, videlicet sol, in ortum productus fuit. nam illum Moses luminare magnum appellat, et ad diei moderationem factum ait. quippe diem is pulcriorem et iucundiorem nobis efficit. quae ipsa causa est quamobrem deus eum die quarto condiderit, ne scilicet existimares solem diei auctorem esse. toti nimirum dies tres creationem solis antecesserunt. ideo putabis voluisse deum per hoc elementum diei lucem aliquanto iucundiorem nobis reddere. quibus in verbis animadvertere te volo videri Iohannem hunc nostrum aliam dicere lucem, quae die

ἄλλο λέγειν εἶναι φῶς τὸ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν παραχθὲν
καὶ ἕτερον τὸ κατὰ τὴν τετάρτην, πολλῷ τοῦ προτέρου λαμ-
D πρότερον. ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστήρων
ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς ἄλλους ὁσίους πατέρας,
σαφέστερον τὸν περὶ τούτου λόγον ποιεῖ, καί φησιν „εἰ καὶ
προελήφθη τοῦ φωτὸς ἡ γένεσις, πῶς ὁ ἥλιος πάλιν εἰς φαῦ-
σιν λέγεται γεγονέναι; τότε μὲν οὖν αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ φύ-
σις παρήχθη, νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ
πρωτογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ παρεσκεύασται. ὡς γὰρ ἄλλο τὸ
πῦρ καὶ ἄλλο ὁ λύχνος, τὸ μὲν τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν
ἔχον, τὸ δὲ παρεμφαίνειν τοῖς δεομένοις πεποιημένον, οὕτω
καὶ τῷ καθαρωτάτῳ ἐκείνῳ καὶ εἰλικρινεῖ καὶ ἀΰλῳ φωτὶ
ὄχημα νῦν οἱ φωστῆρες κατεσκευάσθησαν." ἀλλὰ καὶ παρα-
P. 19 κατιὼν οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισι. „καὶ ἔστω ὁ ἥλιος εἰς
ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας. πῶς οὖν ἔχει," φησίν, „τὴν ἐξουσίαν
τῆς ἡμέρας ὁ ἥλιος; ὅτι τὸ φῶς ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ἐπει-
V. 15 δάν ποτε τὸν ὁρίζοντα ὑπεράρῃ, ἡμέραν παρέχει διαλύσας
τὸ σκότος, ὥστε οὐκ ἄν τις ἁμάρτῃ ἡμέραν ὁρισάμενος εἶ-
ναι τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένον ἀέρα." σαφῶς μὲν
οὖν ἐνταῦθα ὁ μέγας ἔδειξεν ὅτι φωτοδόχα μόνον ἀγγεῖα, μὴ
μέντοι γε δὴ καὶ φῶς κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν. παρή-
χθησαν δὲ πάντως ἐπὶ τὸ δέξασθαι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ πρῶτον

21. δὴ] δὲ P.

primo fuerit condita, et aliam, quae die quarto, longe priori splendidiorem. Basilius autem magnus in oratione sexta de luminaribus, ne reliquos sanctissimos patres commemorem, dilucidius hac de re verbis hisce disserit. si iam ante lucis ortus praecesserat, quo pacto fit ut sol rursum dicatur ad lucendum factus esse? nimirum primo quidem die lucis ipsa natura fuit condita, nunc vero solare corpus instruitur, ut illius primigeniae lucis vehiculum sit. quemadmodum enim aliud quiddam est ignis et aliud lucerna, quorum ille quidem lucendi vim habet, haec vero facta est ut lucem nobis adhibeat, si forte quid agendum sit, sic iam (quarto scilicet die) luminaria parantur, quae ignis illius purissimi et ab omni crassa materie secreti vehiculum sint. idem Basilius non multo post in hanc sententiam loquitur: imperium, ait Moses (Gen. 1 16), diei penes solem esto. et quonam pacto imperium diei sol habet? quia lucem in seipso circumferens, quamprimum finitorem circulum transiit, diem nobis praebet dissipatis tenebris. neque magnopere aberrabit qui esse diem definiet a sole collustratum aëra. quibus in verbis eximius hic vir sat clare ostendit vasa quaedam quasique receptacula lucis, non lucem die quarto esse conditam. et condita sunt omnino illa, quo lucem

καὶ φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ θεός, ἵνα καταμερισθέν, ὥς φησι Θεοδώρητος, εἴς δέ γε καὶ τοὺς μι- B κροὺς καὶ μεγάλους φωστῆρας τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο φῶς αἴγλην ἐκπέμπῃ ταῖς τῶν ζώων ὄψεσι σύμμετρον. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὀφθαλμοὺς ἔχοντα τὰ ζῶα τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φωτὸς ἤνεγκεν. ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων „καλὸς μὲν ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, ἐν ᾧ ὥσπερ λύχνῳ τινὶ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο ἐναπετέθη φῶς, καλὸς δὲ καὶ διὰ τὴν συμμετρίαν αὐτοῦ· οὔτε γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου λεπτότητα τὸ πῦρ παρεξέρχεται καὶ καταφλέγει πάντα, οὔτε διὰ τὴν αὐτοῦ παχύτητα πρὸς ἡμᾶς ἀμβλυτέραν τὴν αὐτοῦ παραπέμπει ἐνέργειαν."

Πρὸ μέντοι τῆς τετάρτης ἡμέρας, ἤγουν πρὸ τοῦ δη- C μιουργηθῆναι τοὺς δίσκους, καθά φησιν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ καὶ ὁ λοιπὸς τῶν πατέρων κατάλογος, ὅλον διόλου τῷ ἀέρι περικεχυμένον οὔτε κίνησιν ὁμαλὴν διέτρεχεν οὔτε τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα διώριζεν, ἀλλὰ συστελλόμενον πάροδον ἐδίδου τῇ νυκτί. „καὶ ἐγένετο" γάρ φησιν „ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία." τῷ δίσκῳ δὲ τῷ ἡλιακῷ συναιρεθὲν ὕστερον ἀμέμπτως τὸν δρόμον τῆς ἡμέρας ὡρῶν διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελεῖ, κἀντεῦθεν ἀνατέλλων ὁ ἥλιος ἡμέραν ποιεῖ, δύνων δὲ ὑπὸ γῆν νυκτὸς αἴτιος γίνεται. ἡ γὰρ νὺξ αὕτη οὐδὲν

20. τῆς] τῶν τῆς?

illam primam reciperent ac in terra lucerent. hoc autem ita fecit deus, quemadmodum Theodoretus tradit, ut lux illa primigenia divisa in exigua pariter ac magna luminaria splendorem animantum oculis respondentem emitteret. nam absque hoc fuisset, animalia oculis praedita ferre splendorem lucis immoderatum non potuissent. idem magnus etiam Basilius his verbis confirmat: pulcrum sane quiddam est ipse sol, hoc est discus ille corporis solaris, in quo veluti lucerna quadam primigenia lux est collocata: verum non minus pulcritudinis atque bonitatis in eo situm est, quod usque adeo sit moderatus atque conveniens. nam neque propter subtilitatem omnia penetrat et exurit ipsus ignis, neque propter densitatem ad nos minus efficacem transmittit vim suam.

Caeterum ante diem quartum, hoc est priusquam ipsi siderum disci crearentur, quemadmodum Iustinus ille philosophus et Christi testis ait, consentiente cum hoc reliquorum patrum coetu, lux universa passim per aëra diffusa nec motu quodam aequabili ferebatur nec diei metas definiebat: sed quamprimum collecta fuisset, succedendi sibi potestatem nocti faciebat. sic enim litterae sacrae (Gen. 1 5) loquuntur „facto vespere ac mane dies unus exstitit." deinde vero cum disco solari compacta cursum diei destinatum accurate per

ἄν, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων πληροῦν πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύσῃ τὴν ἤπειρον, „συναχθήτω τὰ ὕδατα" εἶπεν „εἰς συναγωγὴν μίαν," τουτέστιν ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογενηθήτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναγόμενον. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής φησιν ὅτι πάντες οἱ χείμαρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ῥεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ θεῖον D πρόσταγμα· „συναχθήτω" γάρ φησι „τὰ ὕδατα." καὶ τὸ εἴσω δὲ τῶν ὅρων περιγεγράφθαι τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐστί. πρόσεχε, ἀγαπητέ. συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά." ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος ἅτε τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζοντος αὐτῇ, διὰ τοῦτο τὸ ὕδωρ συνήχθη εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁρατὴ γέγονεν ἡ ἀόρατος οὖσα τὸ πρότερον. τότε δὴ τότε καὶ φυτοῖς παντοίοις ἐκαλλωπίζετο θείῳ προστάγματι, ὡς ἄνωθεν εἴρηται.

Εἰ δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιζητεῖς οὕτω κατὰ μέρος ἡ γῆ P. 15 τὸν οἰκεῖον ἐδέχετο κόσμον καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἀπηρτισμένη παρήγετο, ἐγώ σοι ἐρῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. ἐπειδὴ γὰρ ἡ γῆ μήτηρ ἡμῶν ἐστὶ καὶ τροφός, ἐπειδὴ πάντες ἐξ αὐτῆς γεγένηνται καὶ εἰς αὐτὴν

non demergeret a quibus recipitur, nec semper quasi progrediendo aliaque post alia loca replendo tandem continuo tractu continentem universam inundaret, iccirco dixit deus (Gen. 1 9) „coeant aquae unam in collectionem," hoc est, ab hac aqua nulla se segreget, sed quod modo colligitur, in hac prima collectione persistat. sic et Solomonicus ille concionator (Eccles. 1 7) inquit „omnes torrentes in mare pergunt, neque tamen iccirco mare completur." nam ipsam quoque fluxionem suam aquae hoc ex mandato dei consecutae sunt, cum diceret „coeant aquae." ab eadem lege principe profectum est quod intra limites suos mare circumscriptum manet. adverte animum, mi fili. „coactae sunt," ait Moses (Gen. 1 2), „unam in collectionem aquae, ac siccum apparuit." quia enim terra cerni non poterat, et rudis ac informis erat, dum in eius superficie fluitaret aqua, propterea suas in collectiones aqua coacta cerni tandem coepit terra prius inadspectabilis. quo quidem tempore mandato divino exornata est omnigenis stirpibus, uti supra indicabamus.

Quodsi etiam quaeris quamobrem ita particulatim terra suum ornamentum consecuta sit, non statim ab initio prorsus ab omnibus rebus instructa prodierit, equidem eius tibi rei causam explicabo, vel potius non ego, sed Iohannes Chrysostomus. nam cum terra sit parens et altrix hominum, quando ex ea cuncti sunt orti et in eam

αὖθις ἐπιστρέφουσιν, ἐπειδὴ πᾶσαν ἀπολαύειν ἡμῖν αὕτη χαρίζεται, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτῇ λογισθῇ κἀντεῦθεν σέβας αὐτῇ προσαχθῇ, δυνάμει δῆθεν οἰκείᾳ τοσούτων ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτίᾳ γεγενημένῃ, διὰ τοῦτο πρῶτα μὲν ἐπικαλύπτει ταύτην V. 12 τῷ ὕδατι καὶ ἀκατάσκευον ποιεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὕδωρ εἰς μίαν ἐπισυνάγει συναγωγήν, καὶ οὕτως ὀφθῆναι παρασκευάζει αὐτήν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητῆσαι ἄξιον, ποῦ συνήχθη τὸ ὕδωρ, B ὡς ἐντεῦθεν ὀφθῆναι τὴν ξηράν, εἴγε τὸ πρόσωπον ἅπαν τῆς γῆς, ὥς φησιν ἡ γραφή, τοῖς ὕδασιν ἐκαλύπτετο. Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ ὅ μέγας τε Βασίλειός φασιν ὅτι κοιλότητες ἐγένοντο τηνικαῦτα κατὰ θείαν κέλευσιν (καὶ τοῦ λόγου μάρτυρες ἀπαράτρεπτοι αἱ κατὰ τόπους εὑρισκόμεναι νῆσοι), καὶ οὕτως αὗται τὸ ὕδωρ ὑποχαλασθὲν ἐδέξαντο. εἰ μὴ γὰρ συνήχθη τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς τοιαύταις κοιλότησιν, οὐκ ἂν ἀποκαλυφθῆναι ἔφθασεν ἡ ξηρά. ἀλλά, κηδεμονίας θεοῦ, καὶ νήσους γὰρ ταῖς κοιλότησι προσεῖναι παρεσκεύασε. τίνος ἕνεκεν; ὥστε τοὺς ναυτιλλομένους ἐκεῖσε C διαναπαύεσθαι, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ὁδοιπορίαις μακραῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόασι.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε ποτίμων ὄντων τῶν εἰς τὴν θάλασσαν εἰσρεόντων ὑδάτων ἁλμυρὰ μόνη αὕτη καὶ ἄποτος δεί-

1. an *ἀπόλαυσιν*?

redeunt, et quando ea quemvis fructum nobis largitur, ne illi omnia tribuerentur, eaque de causa cultus quidam accederet tanquam vi facultateque sua tot bona nobis proferenti, iccirco deus illam primum aqua tegit et inornatam rudemque condit; deinde aquam in collectionem unam cogit, atque hoc tandem modo terram instruit.

Hoc etiam a nobis inquiri pretium operae fuerit, ubinam aqua collecta fuerit, ut siccum deinceps conspiceretur, si quidem universa terrae superficies, quemadmodum sacrae litterae tradunt, ab aquis occultabatur. de hoc Iustinus ille philosophus ac testis Christi, magnusque Basilius dicunt mandato divino tum concavitates quasdam esse factas. cuius rei testes sint insulae, nullis certis descriptae locis, quae passim reperiuntur. eae concavitates intra se demissam aquam receperunt. quod nisi factum fuisset, non dixisset Moses adapertum siccum apparuisse. quinetiam (o insignem dei curam de nobis ac providentiam) huiusmodi concavitatibus insulas adiunxit. cur id, quaeso? ut tempestatibus iactati homines istic requiescerent, quoties longioribus itineribus sese dederunt.

Nec est quod mireris aquas quidem in mare fluentes dulces ac potabiles esse, ipsum autem mare tantum amarum nec ulli ad potum

κνυται. διὰ γὰρ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παρακειμένην αὐτῇ καὶ οἱονεὶ παρακαίουσάν τε καὶ παραφρύγουσαν, καὶ τὴν ἁλμυρὰν αὐτῇ ἐμποιοῦσαν ποιότητα, ὥσπερ τι περίττωμα τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ ὑφίσταται. ἔδει μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν ποταμῶν ὕδωρ ἐξατμιζόμενον καὶ παραφλεγόμενον ἁλμυρὸν D δείκνυσθαι· ἀλλ' ἡ διηνεκὴς κίνησις τοῦτο οὐ συγχωρεῖ. ἐκείνη δὲ ἐν τόπῳ κοίλῳ περιλιμνάζουσα καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσα ἑτοιμοπαθής ἐστι τοῖς αἰτίοις τῆς ἁλμυρότητος. τοῦτον μέντοι τὸν λόγον ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης λέγων „ὁ μὲν οὖν Ὠκεανὸς πότιμος ὢν καὶ γλυκύτατος ἐπιχορηγεῖ τὸ ὕδωρ τῇ θαλάσσῃ· χρονίζων δὲ ὅμως καὶ ἑστὼς ἀκίνητος πικρὸς γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμωμένου καίπερ ἐκ τῶν σιφώνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίστανται καὶ οἱ ὄμβροι γίνονται διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαινομένου τοῦ ὕδατος." οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἐν τῇ ἑξαημέρῳ αὐτοῦ διέξεισι λέγων „ἡ δὲ θάλασσα P. 16 γλυκεῖα ἦν κατ' ἀρχὰς καὶ νᾶμα πότιμον ἔχουσα· ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖς στοιχείοις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ἐδέξατο." ὁ γὰρ ἥλιος, ὡς εἴρηται, τῇ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον ἕλκων καὶ κουφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω τὸ ἁλμυρώτερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. ὅτι δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδά-

13. καίπερ] ὥσπερ ἐκ τινῶν σ.?

usui. nam propter exhalationem illam fumosam, quae in eo fit, quaeque veluti spumeum efficit et accendit mare ac qualitatem ei amaram indit, tandem aqua salsa reliquiarum quasi quarundam instar relinquitur. et fluvialis quidem aqua nihilo secius salsa redderetur, cum et ipsa sentiat exhalationes ac uratur: verum id motus ipsius perpetuus haud concedit. at mare concavo in loco restagnans, et seorsum manens ac insistens, facile salsuginis causas admittit. hanc rationem nostram Iohannes Damascenus confirmat, cum inquit „oceanus caeteroqui potabilis ac dulcis mari aquam suppeditat. verum cum ea diu iam uno insistat loco nec moveatur, amarescit, sole scilicet perpetuo quod subtilius est exhauriente, itemque siphonibus quasi quibusdam, unde nubes existunt et pluviae gignuntur, aqua veluti percolatione quadam edulcata." eodem modo et Sinaites Anastasius in commentario suo de sex primorum dierum operibus hanc rem explicat. „mare," inquit, „erat initio dulce, liquoremque potabilem continebat. sed deinceps a temporibus diuturnitate ac elementis ipsis eam mutationem accepit, quam modo experimur. nam sol calore suo maris exhalationes quasdam efficiens, ac partem eius dulciorem attrahens et in aëra tollens, quod gravissimum est atque salsius, inferne relinquit.

των, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρίστησιν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύνανται πλοῖα βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλεῖν, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ ἐλαφρῶς ταῦτα βαστάζονται διὰ τὴν ὑποκειμένην παχύτητα.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοῦτο δέον εἰδέναι σε, ὅτι πάντα τὰ ὕδατα τά τε πηγιμαῖα καὶ φρεατιαῖα ἐκ τῆς θαλάττης ἔχουσι τὰς ἀρχάς. ἡ γὰρ γειτονοῦσα τῇ θαλάσσῃ γῆ διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος, ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὧν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὕδατα τὰς πηγὰς ἀναδίδωσι. B πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὕδωρ ἄνεισι. κατὰ τοῦτο καὶ ὕδατα ὀξώδη ἢ ἐλαιώδη, τεφρώδη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ πάντα γὰρ τῆς ποιότητος ἐκεῖθεν μετέχουσιν ἀφ' ἧς γῆς διέρχονταί τε καὶ ἀνέρχονται. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ θερμὰ ὕδατα διὰ πυρώδους γῆς διερχόμενα, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ στενοχωρούμενα καὶ βίᾳ ῥηγνύμενα, τὴν V. 13 ζέσιν ἐκεῖθεν ἐφέλκονται. αἱ μέντοι μεγάλαι πηγαὶ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐν ὄρεσι γίνονται, ὅτι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς C τοῦ ὄρους γίνεται κορυφῆς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους ὁλκὴ καὶ ἀναθυμίασις, καὶ μᾶλλον εἰ σομφῶδες τύχῃ τὸ ὄρος εἶναι καὶ πρὸς τὴν ὁλκὴν ἐπιτήδειον. εἶτα καταρρέον ἔνθεν κἀκεῖθεν τὸ ὕδωρ, καὶ ἔν τινι τόπῳ συρρεῦσαν, τὴν γῆν ἐκεῖσε ῥήγνυσι καὶ οὕτω μετὰ βίας ἐξέρχεται. ἀένναος δὲ ἡ πηγή, ὅτι καὶ διηνεκὴς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους παρὰ τοῦ ἡλίου ὁλκή.

et crassiorem maris aquam esse quam sint aquae fluviatiles, ipsa res docet. nam in fluminibus admodum onerata navigia vehi nequeunt, cum ea mare leviter admodum gestet ob crassitiem videlicet suam.

Praeter haec illud etiam tibi sciendum est, omnes aquas, sive fontanas sive puteales, e mari suam originem habere. nam vicina mari terra foraminosa est, multisque cuniculis abundat, qui sunt ei venarum instar, per quas e mari receptis aquis fontium scaturigines emittit. quare pro qualitate soli etiam fontium aqua comparata est. quo fit ut aquae quaedam aceti, quaedam olei, quaedam cinereum saporem aliosque tales referant. nam eius soli qualitatem accipiunt quod permeant et de quo ebulliunt. sic aquae calidae, quemadmodum Basilius ille magnus ait, vel igneum quoddam solum penetrantes, vel in artum pressae vique collisae, fervorem illum accipiunt. eadem de causa magni fontes plerumque in montibus oriuntur, quod ad ipsius etiam montis verticem attractio quaedam et exhalatio de partibus imis fiat, praesertim si mons cavernosus forte sit et ad hanc attractionem idoneus. deinde hac et illac demanans aqua, et quodam in loco confluens, terram istic perrumpit ac vi exit. et perennes sunt hi fontes, quia perpetuo fit ab imo solis attractio. verum hoc esse

καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ τὰ μέγιστα τῶν ὀρῶν, ὅ τε Καύκασος, ὁ Παρνασσός, ἡ Πυρήνη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μέγιστοι γὰρ ἐκεῖθεν ῥέουσι ποταμοὶ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ἀπὸ τῶν μεγάλων πηγῶν. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; πάσης ποταμῶν
D ῥύσεως καὶ ἀμπώτιδος, καὶ τῶν ὅσα φυσικὰς ἔχει τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀρχάς, πάντων αἴτιος ὁ ἥλιός ἐστι, παρὰ θεοῦ τὴν παντοδαπῆ ταύτην λαβὼν ἐνέργειαν. ὅρα γὰρ ὅτι φυσικῇ δυνάμει καὶ περιουσίᾳ θερμότητος ἑλκτικός ἐστι τῆς ἐν τῷ βάθει ὑγρότητος. ὅθεν ἔαρος καὶ θέρους πλησιάζων ἡμῖν ἀνέλκει τὴν ἐν τοῖς δένδροις ἰκμάδα καὶ ἔγκαρπα ταῦτα ποιεῖ. αὐτοῦ τὸ θέρος, αὐτοῦ τὸ μετόπωρον ὅ τε χειμὼν καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ μέντοι Νεῖλος, ἀγαπητέ, κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν αὔξεται· παντὸς γὰρ νέφους ὑπ' ἀνέμων ἐλαυνομένου μέχρι τῆς κεκαυμένης ζώνης, κἀντεῦθεν ὑετοῦ λάβρου ῥηγνυμένου, ὀργᾶται Νεῖλος καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται· τῆς γὰρ οἰκείας ὄχθης ἐξέρχεται καὶ καταθαλαττίζει τὴν Αἴγυπτον.
P. 17 καὶ γλυκὺς μὲν ὁ Νεῖλος (ἐξ ὄμβρων γάρ), χλιαρὸς δὲ ὡς ἐκ θερμότητος ἀρξάμενος. κατὰ τοῦτο καὶ αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν, ὡς οἱ λοιποὶ ποταμοί· τῶν γὰρ νεφῶν ἐλαυνομένων, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν ἐτησίων ἀνέμων, ἡ ἐμπεριεχομένη τούτοις ἀτμὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπους πυρώδους ἅπασα ἐξικμάζεται, καὶ τούτου χάριν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδω-

montes longe maximi testantur, nimirum Caucasus, Parnassus, Pyrene, caeteri: nam ex eis amnes amplissimi promanant, de magnis orti fontibus. et quid hac de re prolixius disseri opus est? omnis amnium fluxionis, omnis reciprocationis, aliarumque rerum in fluviis quae motus et causas naturales habent, sol auctor est, a deo efficacitatem hanc omnigenam consecutus. ille naturali quadam vi facultateque sua et caloris abundantia humores imos commovere potest. quo fit ut verno aestivoque tempore propius ad nos accedens succum in arboribus sursum trahat, easque frugiferas reddat. eius est aestas, autumnus, hiems.

Nili incrementa per aestatem fiunt. quippe tum nubes omnes a ventis ad torridam usque zonam abiguntur, ubi vehemente copiosaque pluvia delapsa turgescit Nilus, nec se pro flumine haberi vult amplius. nam ripas suas egreditur, et Aegyptum exundatione quasi marina quadam operit. et dulcis ille quidem est, tanquam a pluviis ortus, sed tepidus, uti cuius ab aestu sit principium. eadem de causa reliquorum amnium more nullas auras praebet. nam cum nubes, ut antea diximus, a ventis anniversariis abigantur, vapor omnis residuus ab eorum locorum aestu consumitur; quae ratio est quamobrem

σιν. εἰ δέ, καθάπερ τινὲς ᾠήθησαν, ἀπὸ χιόνος τηκομένης αὐξόμενος ἦν, αὖραι ἂν ἐκεῖθεν δαψιλεῖς ἀνεπέμποντο. τὸ μέντοι κατὰ τὸν Νεῖλον, ἀγαπητέ, θαῦμα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀναστάσιος, πρὸς πίστωσιν τῆς ἀρχαίας κοσμοποιίας γίνεσθαι συνεχώρησεν ὁ θεός· τίς καὶ γὰρ ὁρῶν τὸν Νεῖλον καταθαλαττίζοντα τὴν Αἴγυπτον καὶ αὖθις ἀποκαθιστάμενον, B οὐκ ἂν καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης πίστιν λάβῃ καθ' ἣν εἰς μίαν συναγωγὴν τοῦ ὕδατος ἐπισυναχθέντος ἐφάνη ἡ ξηρά.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλησιοχώροις αὐτοῖς τῆς ἐν Πενταπόλει τῇ βαρβαρικῇ ἀδύτοις ὕδασιν ἡ τῶν λίθων φύσις ἀνωφερὴς ἐπιφερομένη αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἐλέγχει τοὺς μὴ πιστεύοντας ὅτι ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑπὲρ φύσιν ὁ θεὸς τὴν βαρεῖαν ταύτην γῆν ἀπῃώρησεν. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις Λυκίοις ὄρεσι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ ὁμοῦ συνιόντα τὴν ἀδιαίρετον ἐπὶ Χριστοῦ τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, τῆς θεότητός φημι καὶ ἀνθρωπότητος, ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν. ἀλλὰ πῶς ἐπὶ τούτοις τὸν ποιη- C τὴν εἰκότως ἄν τις ὑμνήσειεν; ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ τυγχάνει τὰ ἐμπίπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενα θερμὰ ὕδατα. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν χαυνοῖ τὰ τεταμένα τῶν νεύρων, τὰ δὲ σφίγγει καὶ τονοῖ τὰ λελυμένα· καὶ τὰ μὲν φλέγματι πολέμια, τὰ δὲ μελαίνῃ χολῇ· καὶ

14. συνιέντα P.

aurae a Nilo nullae proveniant. quodsi de quorundam opinione liquescentibus a nivibus augesceret, haud dubie largas eae regiones auras ex Nilo haberent. atque hoc Nili prodigium a nobis commemoratum, sicut Anastasius ille noster ait, fieri vult deus, ut priscae mundi huius creationi fides habeatur. quis enim Nilum cernens Aegyptum inundantem ac rursus intra pristinas ripas suas redeuntem, non etiam de illo die certus sit, quo coacta in collectionem unam aqua siccum apparuit?

Quinetiam in finitimis Aegypto locis, nimirum aquis inaccessis, quae sunt in Pentapoli barbarica, lapidum natura sursum tendens ac natans illos coarguit homines, qui non credunt deum terram hanc ingenti pondere gravem super aquarum naturam veluti suspendisse. itidem in montibus qui Lycii dicuntur, aqua et ignis simul coniuncta non dividendam in Christo duarum naturarum unionem, divinae inquam et humanae, nobis ostendunt. quo pacto quis opificem ob haec ex dignitate celebrare possit? nam cum varii sint morbi qui nobis accidunt, etiam multiplices aquae calidae de terra scaturiunt, quae iisdem medentur. quippe nonnullae ipsarum nervos laxant, nonnullae constringunt et laxatos vicissim tendunt; aliae vim pituitae, aliae bili nigrae contrariam habent; aliae denique praestant usum alium, id-

ἄλλα πάλιν ἄλλην χρείαν παρέχουσι τῇ κελεύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτά, κἂν ἡμεῖς ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην φαινώμεθα.

Καὶ ὅπως μέν, ἀγαπητέ, καὶ ποίῳ τρόπῳ θερμὰ κάτω-
θεν ἀνέρχονται ὕδατα, εἴρηται ἄνωθεν, ἀναγκαῖον δὲ συμ-
παρειλῆφθαι τῷ λόγῳ ὅπερ Πατρίκιός τις ἐπίσκοπος Πρού-
σης εὕρηται λέγων περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων· πῦρ γὰρ καὶ
V. 14 ὕδωρ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι λέγει, ὡσαύτως καὶ ὑποκάτω τῆς
D γῆς πῦρ καὶ ὕδωρ, ἀφ' ὧν ὥσπερ σίφωνες ἀναπέμπονται
πρὸς ἡμετέραν ζωὴν αἱ πηγαί. ὁ μέντοι Δαμασκηνὸς Ἰω-
άννης περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ φησὶν ὅτι τὴν γῆν ἅπασαν οἷά τις
κυκλοῖ ποταμός· περὶ οὗ εἰρηκέναι μοι δοκεῖ ἡ γραφὴ ὅτι
ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Παραδείσου, πότιμον καὶ γλυ-
κὺ ὕδωρ ἔχων. οὗτος εἰς τέσσαρας ἀρχάς, τουτέστιν εἰς
τέσσαρας ποταμούς, διαιρεῖται. εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζη-
τεῖς δι' ἣν τὰ προσγενόμενα ἡμῖν ὀμβριμαῖα ὕδατα κατὰ το-
σοῦτον σήπεται, καὶ ταῦτα τοῦ ἡλίου διηθοῦντος τὸ λεπτό-
τατον καὶ ἀνάγοντος, ἰδοὺ καὶ ταύτην σοι προστίθεμεν. πολυ-
P. 18 μιγεστάτη τῶν ὑδάτων τούτων ἡ φύσις ἐστίν· ἐκ πάντων
γὰρ τῶν ὑγρῶν ἀνάγει ὁ ἥλιος. ἡ τοίνυν ἀνωμαλία εὐκίνητος,

1. ἄλλην] ἄλλων P. 6. Προύσης — ὑδάτων] Προύσης ἀπὸ λόγου τοῦ ἁγίου Πιονίου περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων διέξεισι F.

que de mandato ipsius earum auctoris, utut erga eum optime de nobis merentem ingrati nos simus.

Et quo quidem pacto aquae calidae de locis subterraneis scaturiant, superius est indicatum. fuerit autem operae pretium hoc loco narrationis nostrae verba quaedam inseri, quae Patricius Prusensis antistes (ex oratione sancti viri Pionii sumpta) de calidis aquis recenset. ait is ignem et aquam in coelo esse. consimiliter et sub terra tam ignem quam aquam abditam esse, de quibus fontes quasi siphones quidam ad usum vitae nostrae scaturiant. Iohannes vero Damascenus Oceanum inquit fluminis cuiusdam instar terram universam circundare; de quo mihi etiam litterae sacrae loqui videntur (Gen. 2 10), cum amnem de paradiso exire tradunt, qui aquam dulcem ac potabilem habeat, eumque deinde quattuor in principia, hoc est quattuor fluvios dividi. quodsi etiam scire cupis quam ob causam aquae pluviae, posteaquam ad nos delapsae sunt, tantopere corrumpantur ac putrescant, sole quod in ea subtilissimum est percolante ac sursum attrahente, lubenter eam quoque tibi subiiciemus. est harum natura inter aquas caeteras maxime mista. quippe sol ex quibusvis rebus humidis aliquid sursum attrahit. haec igitur inaequalitas mobilis admodum est et ad corruptionem celeriter spectat. praeterea subvectorum a sole in aëra humorum pars gravissima crassissimaque rursus deor-

καὶ πρός τινα φθορὰν θᾶττον ὁρᾷ. ἔτι γε μὴν τὸ βαρύτατον τοῦ ἀναχθέντος αὖθις κατάγεται, ἐπεὶ τὸ βαρὺ πρὸς τὸ κάταντες εἴωθε φέρεσθαι· τὸ δὲ λεπτότατον τῆς ἀναθυμιάσεως πνεύματος φύσις ἐγένετο. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς φωστῆρας ποιήσας ἐν αὐτῷ B τῷ στερεώματι ἔθετο. φωστῆρας δὲ ἀκούων μηδὲν ἕτερον ἢ φωτοδόχα τούτους ἀγγεῖα εἶναι νόμιζε. τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο τὸ κατά γε τὴν πρώτην ἡμέραν παραχθὲν λαβὼν ὁ θεός, καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωστῆρσι πᾶσιν, εἰ καὶ τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ τὰ περὶ τούτων οὐχ οὕτω δοκεῖ, καθάπερ λύχνοις ἐνέθηκεν ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ εἰς τὴν ἑξαήμερον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ τοιαῖσδε περὶ τούτου κέχρηται συλλαβαῖς „εἶδες σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ. εἶπε μόνον, καὶ παρήχθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο τὸ θαυμαστόν, ὁ ἥλιος λέγω. τοῦτον γὰρ καλεῖ φωστῆρα μέγαν, καὶ φησὶν αὐτὸν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας γεγενῆσθαι· C οὗτος γὰρ φαιδροτέραν τὴν ἡμέραν ἀπεργάζεται. διὰ τοῦτο καὶ τῇ τετάρτῃ αὐτὸν ἐδημιούργησεν, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτον συνιστᾶν τὴν ἡμέραν. ἐγένοντο μὲν γὰρ τρεῖς ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς τούτου δημιουργίας, ἐβουλήθη δὲ ὁ δεσπότης καὶ διὰ τούτου φαιδρότερον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐργάσασθαι." πρόσεχε, ἀγαπητέ. δοκεῖ γὰρ ἐνταῦθα ὁ θειότατος Ἰωάννης

sum fertur, cum ita comparatae sint res graves ut deorsum ferri soleant: interim pars exhalationum tenuissima ventorum in naturam convertitur. ac de his quidem hactenus dictum esto.

Die quarta deus luminaria creata firmamento inseruit. cum autem appellari audis luminaria, nihil aliud cogitabis quam esse illa quasi vasa quaedam et receptacula lucis. etenim sumpto deus illo lumine quod die primo condiderat, et in omnia luminaria distributo, quanquam aliud hac in parte Chrysostomo placet, quasi quasdam in lucernas id collocavit, ut terram sua luce collustrarent. Chrysostomus autem, vir haud dubie divinus, in oratione de sex dierum operibus quinta, sic ad verbum hac de re disseruit. vides sapientiam opificis: saltem verbum elocutus est, et admirandum hoc elementum, videlicet sol, in ortum productus fuit. nam illum Moses luminare magnum appellat, et ad diei moderationem factum ait. quippe diem is pulcriorem et iucundiorem nobis efficit. quae ipsa causa est quamobrem deus eum die quarto condiderit, ne scilicet existimares solem diei auctorem esse. toti nimirum dies tres creationem solis antecesserunt. ideo putabis voluisse deum per hoc elementum diei lucem aliquanto iucundiorem nobis reddere. quibus in verbis animadvertere te volo videri Iohannem hunc nostrum aliam dicere lucem, quae die

ἄλλο λέγειν εἶναι φῶς τὸ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν παραχθὲν
καὶ ἕτερον τὸ κατὰ τὴν τετάρτην, πολλῷ τοῦ προτέρου λαμ-
D πρότερον. ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστήρων
ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς ἄλλους ὁσίους πατέρας,
σαφέστερον τὸν περὶ τούτου λόγον ποιεῖ, καί φησιν „εἰ καὶ
προελήφθη τοῦ φωτὸς ἡ γένεσις, πῶς ὁ ἥλιος πάλιν εἰς φαῦ-
σιν λέγεται γεγονέναι; τότε μὲν οὖν αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ φύ-
σις παρήχθη, νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ
πρωτογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ παρεσκεύασται. ὡς γὰρ ἄλλο τὸ
πῦρ καὶ ἄλλο ὁ λύχνος, τὸ μὲν τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν
ἔχον, τὸ δὲ παρεμφαίνειν τοῖς δεομένοις πεποιημένον, οὕτω
καὶ τῷ καθαρωτάτῳ ἐκείνῳ καὶ εἰλικρινεῖ καὶ ἀΰλῳ φωτὶ
ὄχημα νῦν οἱ φωστῆρες κατεσκευάσθησαν." ἀλλὰ καὶ παρα-
P. 19 κατιὼν οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισι. „καὶ ἔστω ὁ ἥλιος εἰς
ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας. πῶς οὖν ἔχει," φησίν, „τὴν ἐξουσίαν
τῆς ἡμέρας ὁ ἥλιος; ὅτι τὸ φῶς ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ἐπει-
V. 15 δὰν ποτε τὸν ὁρίζοντα ὑπεράρῃ, ἡμέραν παρέχει διαλύσας
τὸ σκότος, ὥστε οὐκ ἂν τις ἁμάρτῃ ἡμέραν ὁρισάμενος εἶ-
ναι τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένον ἀέρα." σαφῶς μὲν
οὖν ἐνταῦθα ὁ μέγας ἔδειξεν ὅτι φωτοδόχα μόνον ἀγγεῖα, μὴ
μέντοι γε δὴ καὶ φῶς κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν. παρή-
χθησαν δὲ πάντως ἐπὶ τὸ δέξασθαι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ πρῶτον

21. δὴ] δὲ P.

primo fuerit condita, et aliam, quae die quarto, longe priori splendidiorem. Basilius autem magnus in oratione sexta de luminaribus, ne reliquos sanctissimos patres commemorem, dilucidius hac de re verbis hisce disserit. si iam ante lucis ortus praecesserat, quo pacto fit ut sol rursum dicatur ad lucendum factus esse? nimirum primo quidem die lucis ipsa natura fuit condita, nunc vero solare corpus instruitur, ut illius primigeniae lucis vehiculum sit. quemadmodum enim aliud quiddam est ignis et aliud lucerna, quorum ille quidem lucendi vim habet, haec vero facta est ut lucem nobis adhibeat, si forte quid agendum sit, sic iam (quarto scilicet die) luminaria parantur, quae ignis illius purissimi et ab omni crassa materie secreti vehiculum sint. idem Basilius non multo post in hanc sententiam loquitur: imperium, ait Moses (Gen. 1 16), diei penes solem esto. et quonam pacto imperium diei sol habet? quia lucem in seipso circumferens, quamprimum finitorem circulum transiit, diem nobis praebet dissipatis tenebris. neque magnopere aberrabit qui esse diem definiet a sole collustratum aëra. quibus in verbis eximius hic vir sat clare ostendit vasa quaedam quasique receptacula lucis, non lucem die quarto esse conditam. et condita sunt omnino illa, quo lucem

καὶ φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ θεός, ἵνα καταμερισθέν, ὥς φησι Θεοδώρητος, εἰς δέ γε καὶ τοὺς μι- B κροὺς καὶ μεγάλους φωστῆρας τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο φῶς αἴγλην ἐκπέμπῃ ταῖς τῶν ζώων ὄψεσι σύμμετρον. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὀφθαλμοὺς ἔχοντα τὰ ζῶα τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φωτὸς ἤνεγκεν. ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων „καλὸς μὲν ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, ἐν ᾧ ὥσπερ λύχνῳ τινὶ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο ἐναπετέθη φῶς, καλὸς δὲ καὶ διὰ τὴν συμμετρίαν αὐτοῦ· οὔτε γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου λεπτότητα τὸ πῦρ παρεξέρχεται καὶ καταφλέγει πάντα, οὔτε διὰ τὴν αὐτοῦ παχύτητα πρὸς ἡμᾶς ἀμβλυτέραν τὴν αὐτοῦ παραπέμπει ἐνέργειαν."

Πρὸ μέντοι τῆς τετάρτης ἡμέρας, ἤγουν πρὸ τοῦ δη- C μιουργηθῆναι τοὺς δίσκους, καθά φησιν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ καὶ ὁ λοιπὸς τῶν πατέρων κατάλογος, ὅλον διόλου τῷ ἀέρι περικεχυμένον οὔτε κίνησιν ὁμαλὴν διέτρεχεν οὔτε τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα διώριζεν, ἀλλὰ συστελλόμενον πάροδον ἐδίδου τῇ νυκτί. „καὶ ἐγένετο" γάρ φησιν „ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ ἡμέρα μία." τῷ δίσκῳ δὲ τῷ ἡλιακῷ συναιρεθὲν ὕστερον ἀμέμπτως τὸν δρόμον τῆς ἡμέρας ὁρῶν διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελεῖ, κἀντεῦθεν ἀνατέλλων ὁ ἥλιος ἡμέραν ποιεῖ, δύνων δὲ ὑπὸ γῆν νυκτὸς αἴτιος γίνεται. ἡ γὰρ νὺξ αὕτη οὐδὲν

20. τῆς] τῶν τῆς?

illam primam reciperent ac in terra lucerent. hoc autem ita fecit deus, quemadmodum Theodoretus tradit, ut lux illa primigenia divisa in exigua pariter ac magna luminaria splendorem animantum oculis respondentem emitteret. nam absque hoc fuisset, animalia oculis praedita ferre splendorem lucis immoderatum non potuissent. idem magnus etiam Basilius his verbis confirmat: pulcrum sane quiddam est ipse sol, hoc est discus ille corporis solaris, in quo veluti lucerna quadam primigenia lux est collocata: verum non minus pulcritudinis atque bonitatis in eo situm est, quod usque adeo sit moderatus atque conveniens. nam neque propter subtilitatem omnia penetrat et exurit ipsus ignis, neque propter densitatem ad nos minus efficacem transmittit vim suam.

Caeterum ante diem quartum, hoc est priusquam ipsi siderum disci crearentur, quemadmodum Iustinus ille philosophus et Christi testis ait, consentiente cum hoc reliquorum patrum coetu, lux universa passim per aëra diffusa nec motu quodam aequabili ferebatur nec diei metas definiebat: sed quamprimum collecta fuisset, succedendi sibi potestatem nocti faciebat. sic enim litterae sacrae (Gen. 1 5) loquuntur „facto vespere ac mane dies unus exstitit." deinde vero cum disco solari compacta cursum diei destinatum accurate per

D ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος. ὠνομάσθη δὲ νὺξ τοῦτο τὸ σκότος, ἐπειδὴ καθεύδοντα νύττει τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτω λέγει μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν „μάθε, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι θνητὸς ὢν ὕπνῳ δουλεύεις." ὅτι δὲ κατανυγή ἐστιν ἡ νύξ, καὶ ὁ προφήτης ἐδήλωσε Δαβὶδ οὕτως εἰπὼν „ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε." κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ φῶς ἡδύ τι καὶ ἱλαρὸν ὂν ἡμέραν ἐκάλεσεν, ʽδιὰ τὸ ἥμεροῦν τὰ πάντα, ὥσπεροῦν καὶ τὰ χειροήθη τῶν ζώων ἥμερα διὰ τοῦτο καλοῦνται.

Οὕτω μὲν οὖν ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου καὶ δύνοντος τὸ
P. 20 φῶς ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ σκότος παρέπεται, ἐναντία μὲν ἀλλήλοις, ἀναγκαῖα δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀμφότερα· τὸ μὲν γὰρ πρὸς ἐργασίαν συντελεῖ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑποδείκνυσι τὰ ὁρώμενα, τὸ δὲ διαναπαύει αὐτοὺς καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας διαλύει πόνον. ἡ μέντοι νὺξ καὶ κατὰ τοῦτο χρήσιμος τοῖς ἀνθρώποις εὑρίσκεται· μέση γὰρ καὶ αὕτη κειμένη τῶν ἡμερῶν μετρεῖσθαι τὸν χρόνον ποιεῖ. εἰ γὰρ ἀδιάδοχον ἐμεμενήκει τὸ φῶς, οὐκ ἂν ἐνιαυτῶν ἐμεμαθήκειμεν κύκλους, μία δὲ ἔδοξεν ἂν ἡμέρα πάντως εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ μέτρον. ὅπερ ἕξειν τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα πιστεύομεν·

ipsum solis corpus absolvit. itaque iam sol oriens diem efficit, sub terram vero semet abdens fit causa noctis. etenim aliud nihil est nox quam umbra terrae, nimirum sole sub terram occultato iterque suum urgente. et caligo istaec appellationem noctis accepit ex eo quod hominem dormientem pungat (νὺξ enim est a νύττειν) tantumque non his ad ipsum verbis utatur „scire debes, homo, te mortalem somno servire." ac huiusmodi quandam stimulationem esse noctem, ipse Davides (Psalm. 4 5) etiam verbis his indicavit: „quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris pungimini." sic et lucem, tanquam rem laetam atque gratam, ἡμέραν dicimus a iucunditate, quemadmodum eadem de causa cicures bestias ἥμερα ζῶα, quasi animalia grata et amabilia vocamus.

Hoc igitur pacto sole tum oriente tum occidente vel lucem vel tenebras est sequi necesse; quae quidem res duae sibimet invicem adversantur, at ambae sunt hominibus utiles. lux enim ad opus faciundum homini usum non exiguum praestat, eidemque res sub aspectum cadentes commonstrat: tenebrae vero mortales per requietem vicissim fovent, conceptamque de labore molestiam omnem dissipant. etiam alia in parte noctem hominibus utilem esse deprehendimus. nam cum diebus interiecta sit, temporis mensuram efficit. quippe si lux continua citra successionem ullam foret, annorum orbes atque conversiones non animadvertissemus, sed totius aevi duratio dies omnino unus esse visus fuisset, id quod futurum in aevo

τοῖς γὰρ ἀθανάτοις ἰσουμένοις καὶ ἀδιαδόχοις τοιοῦτος καὶ ὁ αἰὼν ἁρμόττει. ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος καὶ μάλιστα ἔδει τὰ B μέτρα τοῦ χρόνου γινώσκειν, ἵνα παραθέοντα τοῦτον ὁρῶντες V. 16 ἡμεῖς αὐτῶν ἡμῶν ἐπιμελώμεθα καὶ πρὸς ἀποδημίαν ἑτοιμαζώμεθα· ὅθεν καὶ μεσολαβεῖν τὴν νύκτα πανσόφως ὁ θεὸς διετάξατο.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ ὑποφῆται τοῦ πνεύματος περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἀστέρων παραγωγῆς καὶ συστάσεως καὶ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν· οἱ δὲ ἐπὶ κενοῖς ἀεὶ ματαιάζοντες, οἱ σοφοὶ C μὲν εἶναι φάσκοντες, μωρανθέντες δὲ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, μυρίαις ἐπὶ τούτοις δόξαις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. αὐτίκα γὰρ ὁ Ἀναξαγόρας τοιάδε περὶ τῆς τῶν ἀστέρων ἐκενολόγησε φύσεως· ἀπὸ γὰρ τῆς τοῦ παντὸς περιδινήσεως πέτρας εἶπεν ἀνασπασθῆναι, καὶ τούτους ἐκπυρωθέντας καὶ ἄνω παγέντας ἀστέρας ὀνομασθῆναι. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ Δημοκρίτῳ περὶ τούτου δοκεῖ. ὁ δὲ Διογένης κισσηροειδεῖς ἔφησε τούτους εἶναι, διαπνοάς τινας ἔχοντας. ἀλλὰ καὶ ἐμπίπτειν εἰς τὴν γῆν τινὰς ἐξ αὐτῶν ἀπομάχεται, καὶ σβεννυμένους ἐλέγχεσθαι ὅτι λίθων ἔχουσι φύσιν. καὶ μάρτυρι χρῆται τῷ ἐν Αἰγὸς D ποταμοῖς πυροειδῶς κατενεχθέντι ποτέ. ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος συστήματά τινα τοῦ ἀέρος πυρὸς ἔμπλεα, τροχοειδῶς πεπιλημένα, ἀπό τινων στομίων ἀφιέντα τὰς φλόγας. ὁ δέ γε

18. καὶ deerat.

deinceps secuturo credimus. nam cum in eo futuri simus immortales et vicissitudinum expertes, aevum quoque tale nobis conveniet. at in hoc aevo maximopere cognitas nobis esse temporis mensuras oportebat, ut celeriter illud praeterlabi cernentes solliciti de nobis essemus ac nosmet ad migrandum pararemus. atque hac de causa per profecto sapienter deum noctes diebus interieciisse videmus.

Hoc modo sancti spiritus discipuli de siderum creatione atque ortu sentiunt et loquuntur. at vero vanorum dogmatum sectatores, qui sapientes se quidem praedicant, sed de Pauli (Rom. 1 22) sententia facti sunt desipientes, tantum non infinitis hac in parte dissident opinionibus. etenim Anaxagoras de natura siderum hoc modo, per profecto stolide, disseruit. per circumagitationem universitatis rerum saxa quaedam sursum rapi dixit, eaque deinceps inflammata sursumque fixa vocari sidera. idem et Democrito visum. at Diogenes pumici consimilia tradidit esse et quasdam perspirationes habere. contendit et nonnulla ex eis in terram delabi, quorum flammis extinctis animadvertatur esse naturam siderum lapideam. hanc ad rem confirmandam testimonio delapsi quondam ad Caprae flumina (loci nomen hoc est) lapidis candentis utitur. secundum hos Anaximander sidera voluit esse compages quasdam aëreas, igne refertas, quae ro-

Ξενοφάνης τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην πεπυρωμένα νέφη ἔφησαν εἶναι, ἄλλοι δὲ μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον ἔλεγον εἶναι. Φιλόλαος δὲ ὑαλοειδῆ τοῦτον ἐφιλοσόφει, δεχόμενον μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πυρὸς τὴν ἀνταύγειαν, διηθοῦντα δὲ πρὸς ἡμᾶς. καὶ ταῦτα μὲν οἱ σοφοὶ τὰ μάταια περὶ τῆς τῶν ἀστέρων ἐφρόνησαν φύσεως· τὸν γὰρ ποιητὴν αὐτῶν ἠγνοηκότες θεὸν αἰτίαν ἔμφρονα τῆς τῶν ὅλων γενέσεως προεστάναι οὐ συνεχώρησαν. ἔνθεν τοι καὶ ἀποκλαιόμενος αὐτοὺς ὁ μέγας Βασίλειος κατακριθῆναι λέγει καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἐν ἡμέρᾳ τῆς P. 21 κρίσεως, ὅτι οὕτως ὀξὺ πρὸς τὰ μάταια βλέποντες, ἑκόντες πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς ἀληθείας ἀπετυφλώθησαν.

Ὅσα δὲ καὶ περὶ μεγέθους ἐφιλοσόφησαν τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἀναξίμανδρος μὲν γὰρ καὶ Ἀναξιμένης ἑπτακαιεικοσιπλασίονα τῆς γῆς τὸν ἥλιον ἔφησαν εἶναι, Ἀναξαγόρας δὲ Πελοποννήσου μείζονα. καὶ ἕτεροι πάλιν ποδιαῖον τὸν τοιοῦτον ἐφρόνησαν ἥλιον. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ σελήνης διεξιόντες εὑρίσκονται. οἱ μὲν γὰρ μεί- B ζονα τῆς γῆς, οἱ δὲ πάλιν ἰσόμετρον, ἄλλοι δὲ ἐλάσσονα· καὶ ἕτεροι σπιθαμιαίαν εἶναι τὴν σελήνην διισχυρίζονται, καὶ οὐκ αἰσχύνονται τῆς μὲν θαλάττης τὸ βάθος ἀγνοοῦντες, ἔνθα καὶ ὁρμιὰν καθεῖναι δύνανται, τὸ δὲ ἀπὸ γῆς ἄχρι σε-

11. σύνεσιν? 21. μεθεῖναι P.

tae in morem compactae ex osculis quibusdam flammas evomant. Xenophanes vero solem ac lunam esse nubes ignitas dixit, aliis volentibus esse globum ferreum candentem vel saxum quoddam ignitum. Philolaus solem existimabat esse vitro consimilem, quod splendorem ignis mundani ad se delatum recipiat et quasi percolatum ad nos transmittat. hae sapientum illorum, vanae profecto, de natura siderum sententiae fuerunt. nam cum auctorem ipsorum deum ignorarent, minime concedebant causam quandam rationis et prudentiae participem ortui rerum esse praeficiendam. quo fit ut Basilius ille magnus eos deplorans futurum ut magis in die iudicii condemnentur quam alii dicat, quod tam acutum ad vana cernentes sponte sua veritatis in pervestigatione caecutiverint.

Iam vero quam multa iidem de magnitudine tam solis quam lunae commentati sint, quid attinet commemorare? Anaximander et Anaximenes solem terra vicies ac septies maiorem esse dixerunt, Anaxagoras maiorem Peloponeso: alii cum pedis unius ipsi longitudinem haberent, tantum etiam solem esse voluerunt. eadem de luna quoque tradita reperiuntur. fuerunt enim nonnulli qui eam terra maiorem facerent, cum alii parem utriusque magnitudinem statuerent, alii terra minorem, alii palmarem solum esse confirmarent. adeoque non veritum est eos profunditatem maris ignorantes, quae tamen

λήνης κἀκεῖθεν ἄχρις ἡλίου διάστημα εἰδέναι φιλοτιμούμενοι.

Καὶ οἱ μὲν διαληφθέντες ἄνωθεν ἄνδρες περὶ παραγωγῆς ὁμοῦ καὶ μεγέθους τῶν δύο φωστήρων οὑτωσὶ διειλήφασιν· ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς καὶ μέγας Βασίλειος εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ τάδε προστίθησιν. ἀπείρων ὄντων τῷ πλήθει τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τὸ παρ' αὐτῶν συνερανιζόμενον C φῶς οὐκ ἐξαρκεῖ διαλῦσαι τῆς νυκτὸς τὴν κατήφειαν. μόνος δὲ ὁ ἥλιος ὑπερφανεὶς τοῦ ὁρίζοντος, μᾶλλον δὲ ἔτι καὶ προσδοκώμενος, ἠφάνισε μὲν τὸ σκότος, ὑπερηύγασε δὲ τοὺς ἀστέρας, καὶ πεπηγότα τέως καὶ συμπεπιλημένον τὸν περὶ γῆν ἀέρα κατέτηξέ τε καὶ διέχεεν, ὅθεν καὶ ἄνεμοι V. 17 ἑωθινοὶ καὶ δρόσοι ἐν αἰθρίᾳ τὴν γῆν περιρρέουσι. τοσαύτην δὲ οὖσαν τὴν γῆν πῶς ἂν ἠδυνήθη ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὴν πᾶσαν καταφωτίζειν, εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλου τοῦ κύκλου κατέπεμπε τὴν αὐγήν;

Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σελήνης ἔστιν ἰδεῖν. μέγα γὰρ D καὶ τὸ σῶμα τὸ τῆς σελήνης, καὶ φανότατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. ἐπὶ γὰρ τούτων καὶ ἡ ἁγία ἔφη γραφή „καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους." μεγάλους δὲ εἶπεν αὐτοὺς οὐκ ἐπειδὴ μείζους τῶν μικροτέρων ἀστέρων εἰσίν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτοι τὴν περιγραφὴν ὥστε ἐξαρκεῖν τὴν ἀπ' αὐ-

19. τούτῳ P.

deiecta nautica linea explorari potest, intervallum quod est inter lunam et terram ac vicissim inter solem ac lunam cognitum esse sibi singulari cum ambitione profiteri.

Et hactenus quidem de ortu magnitudineque horum siderum, quae fuerint illorum quos diximus opiniones, indicavimus. caeterum peritissimus ille rerum sacrarum eximiusque vir Basilius ad demonstrationem magnitudinis eorum hoc etiam adiecit. quanquam infinita prope numero sint in coelo sidera, tamen omnis illorum lux in unum quasi collecta non satis est efficax ad tristitiam noctis dissipandam, cum sol unicus supra circulum illum finitorem conspectus congelatum quasique spissatum ante id aëra terrae vicinum liquare possit ac diffundere. hinc fit ut ventos matutinos habeamus, et sereno coelo rores terram perfundant. tantae vero magnitudinis terram quo pacto sol universam uno temporis momento collustrare posset, si non ab ingenti quodam orbe splendor ipsius promanaret?

Idem in luna quoque videre est. nam magnum illius corpus est, ac secundum solem splendidissimum. etenim ad hanc quoque referri debet, quod in sacris litteris (Gen. 1 16) dicitur „creavit deus luminaria magna." quibus in verbis magna dicuntur non eorum ad sidera minora comparatione instituta, sed quia tanta sunt amplitudine, ut

τῶν χεομένην αὐγὴν καὶ οὐρανὸν περιλάμπειν καὶ τὸν ἀέρα, καὶ ὁμοῦ τε τῇ γῇ πάσῃ καὶ τῇ θαλάσσῃ συμπαρεκτείνεσθαι. μὴ οὖν ἀπατάτω σε τουτὶ φαινόμενον, μηδὲ πηχυαῖον αὐτὸν εἶναι νόμιζε· ἡ γὰρ ὄψις ἡμῶν ἐνδαπανηθεῖσα τῷ ἀέρι
P. 22 κἀντεῦθεν ἐξίτηλος γεγονυῖα πρὸς τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν τῶν δρωμένων οὐκ ἐξαρκεῖ. κατ' ἔκπληξιν λοιπὸν καὶ κατὰ σύγκρισιν μέγαν ἐκάλεσε τὸν ἥλιον ἡ γραφή. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ κήτη τὰ μεγάλα μεγάλα εἶπεν ἡ γραφὴ οὐχ ὅτι καρίδος καὶ μαινίδος μείζονά εἰσιν, ἀλλ' ὅτι μεγίστοις ἐοίκασιν ὄρεσι τῆς θαλάττης πολλάκις ὑπερνηχόμενα. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους. καὶ πῶς γὰρ οὐ μέγας ὁ ἥλιος, εἴγε καὶ τῆς γῆς αὐτῆς πολλαπλασίων ἐστί; καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἐτύγχανεν, οὐκ ἂν ὑπερφανεὶς τοῦ ὁρίζοντος τῇ οἰκείᾳ τηνικαῦτα δυνάμει συμπεριείληφε ξύμπαντα.

B Μέγα μέν, ὡς προείρηται, καὶ τὸ τῆς σελήνης σῶμα, καὶ φανότατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. εἰ γὰρ καὶ μὴ διόλου τὸ φῶς αὐτῆς ἀμετακίνητον μένει, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀρρήτου σοφίας τοῦ δημιουργοῦ πάντων, ὥστε τῷ κατὰ τὴν σελήνην θεάματι παιδεύεσθαι ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα δὲ καὶ τῆς ταχείας τῶν ἀνθρωπίνων περιτροπῆς ἐντεῦθεν εἰς ἔννοιαν ἔρχεσθαι. οἶμαι δὲ καὶ τῇ τῶν ζώων κατασκευῇ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἀπὸ γῆς φυομένοις μὴ μικρὰν ὑπάρχειν ἐκ τῆς κατὰ τὴν

profectus ab iis splendor coelum ipsum collustrare possit et aëra, simulque semet ad terram ac mare totum porrigere. quapropter cave ne persuasionem de hoc sidere falsam sequaris, nec magnitudinem eius esse cubitalem existimes. etenim adspectus noster in aëre velut absumptus ac deminutus ad comprehensionem illorum, quae supra nos conspicimus, haudquaquam sufficit. itaque litterae sacrae solem magnum appellant ex admiratione quadam ac stupore, non comparationis alicuius ratione. nam et cetos sive balaenas eaedem magnas vocant, non quod vel squilla vel halece maiores sint, sed quod montibus etiam maximis sint consimiles, cum in superficie maris natant. creavit ergo deus luminaria magna. et quo pacto sol non magnus sit, si quidem eum multis terra partibus esse maiorem constat? nam absque illo foret, non supra circulum finitorem conspectus vi sua cuncta complecteretur.

Itidem ut modo indicabamus, lunae quoque corpus ingens est ac secundum solem lucidissimum. nam quod lux eius non prorsus immobilis est, id vero ad sapientiam illam rerum opificis ineffabilem referri debet. adeoque lunam inspectantes de rerum nostrarum statu et conditione nos erudiri sciamus, ut hinc moniti de celeri rerum humanarum eversione cogitemus. quanquam praeterea non parum prodesse mutationem illam lunae tam ipsis animantibus quam caete-

σελήνην μεταβολῆς τὴν συντέλειαν· ἄλλως γὰρ διατίθεται C μειουμένης αὐτῆς καὶ ἄλλως αὐξομένης τὰ σώματα, νῦν μὲν ληγούσης ἀραιὰ γινόμενα καὶ κενά, νῦν δὲ αὐξομένης καὶ πρὸς τὸ πλῆρες ἐπαγομένης καὶ αὐτὰ πάλιν ἀναπληρούμενα, διότι ὑγρότητά τινα θερμότητι κεκραμένην ἐπὶ τὸ βάθος φθάνουσα λεληθότως ἐνίησι. δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ καθεύδοντες τῆς ὑπὸ σελήνης ὑγρότητος περισσῆς τὰς τῆς κεφαλῆς εὐρυχωρίας πληρούμενοι, ἔτι δὲ τὰ νεοσφαγῆ τῶν κρεῶν τῇ προσβολῇ τῆς σελήνης ταχέως τρεπόμενα. κατὰ τοῦτο καὶ ἐφ' ἅρματος αὐτὴν καὶ δύο ταύρων καθίζουσιν ὡς κυκλοῦσαν τὸν κόσμον καὶ ἀροτριῶσαν καὶ σπείρουσαν, ὑγραίνουσάν τε καὶ θερμαίνουσαν. ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἂν ἐξήρκεσε τῇ ἑαυτῆς D ἀλλοιώσει συμμεθιστᾶν, εἰ μή γε κατὰ τὴν τῆς γραφῆς μαρτυρίαν ὑπερφυής τις ἐτύγχανε τῇ δυνάμει τε ὑπερέχουσα. οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ τὰ κατὰ τὸν ἀέρα πάθη συνίστανται, ὡς μαρτυροῦσιν ἡμῖν αἱ κατὰ τὴν νουμηνίαν πολλάκις ἀπὸ γαλήνης καὶ νηνεμίας αἰφνίδιοι ταραχαὶ τῶν νεφῶν κλονουμένων καὶ συμπιπτόντων ἀλλήλοις, αἱ περὶ τοὺς V. 18 εὐρίπους τε παλίρροιαι, καὶ ἡ περὶ τὸν λεγόμενον Ὠκεανὸν ἄμπωτις, ἣν ταῖς περιόδοις τῆς σελήνης τεταγμένως ἑπομένην

ris e terra nascentibus rebus equidem arbitror. nam aliter adfecta sunt corpora luna deminuta quam esse soleant eadem augescente. quippe cum deficit ac imminuitur, laxa sunt atque vacua: cum augescit et ad plenitudinem suam properat, corpora quoque rursum repleri videmus; idque propterea quod humorem quendam cum calore temperatum et ad ima usque pertinentem quasi tacite corporibus immittat. animadverti hoc de iis quoque potest, qui ad lunam dormientes superfluo humore capitis capacitatem omnem repleri sentiunt. itidem carnes recens mactatorum animalium ad lunam expositae et ab eius radiis attactae cito mutantur ac putrescunt. ea de causa lunam in curru, duobus tauris adiunctis, collocant, tanquam mundum hunc ambientem, arantem, sementem in eo facientem, humectantem atque calfacientem. haec omnia vero per immutationem illam corporis sui perficere nequaquam posset, si non eximiae cuiusdam magnitudinis singulari cum vi et efficacitate coniunctae, quemadmodum et litterae sacrae testantur, esset. atque hac sane de causa videmus et aëris adfectiones certas existere, quemadmodum declarant exortae saepenumero novilunii tempore de summa tranquillitate, ventorum omnium experte, perturbationes aëris repentinae, nubibus inter se collisis quasique confligentibus. declarant et fluxus ac refluxus aquarum in euripis, illaque ipsa quae fit in Oceano (quem vocant) maris reciprocatio, quam quidem homines littoribus marinis finitimi per statas vices lunae circuitus sequi deprehenderunt. hacte-

P. 23 ἔξευρον οἱ προσοικοῦντες. ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας διαλαμβάνει Βασίλειος, ἀποδεῖξαι θέλων τῶν φωστήρων τούτων τὸ μέγεθος.

Σὺ δέ, ἀγαπητέ, πρὸς τοῖς εἰρημένοις τοῦτο γίνωσκε ὅτι πάντες μὲν οἱ λοιποὶ ἀστέρες ἴδιον ἔχουσι φῶς, ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ πρώτως καταμερισθὲν καὶ δοθὲν αὐτοῖς, μόνη δὲ ἡ σελήνη φῶς οὐ κέκτηται ἴδιον. εἰ γὰρ καὶ λέγουσί τινες ἀμυδρὸν καὶ ταύτην κεκτῆσθαι φῶς, ἀλλ' αἱ αὐξομειώσεις πάντως αὐτῆς, ἐν αἷς μηνοειδὴς ὁρᾶται καὶ πλησιφαὴς καὶ ἀμφίκυρτος, ἐξ ἡλίου ταύτῃ προσγίνονται κατὰ τὴν ποιὰν αὐτῶν συμπλοκὴν καὶ διάστασιν. μάνθανε οὖν ὅτι φῶς ἀλ-
B λότριον ἡ σελήνη ἐνδύεται, καὶ ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο παρ' ἡλίου φωτίζεται ὃ πρὸς αὐτὸν νένευκε, δηλονότι τὸν ἥλιον. καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐμπιπτούσης ἡμῖν ἡλιακῆς ἀκτῖνος. ἐνίοτε γὰρ ἑτέρως καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπ' αὐτῆς αὐγαζόμεθα, κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου πάντως θέσιν καὶ κίνησιν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν τῆς συνόδου καιρὸν τὸ πρὸς ἡμᾶς τοῦ σεληναίου σώματος μέρος πάντῃ καθορᾶται ἀφώτιστον, ἀλλὰ τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο καὶ νεῦον πρὸς ἥλιον ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δέχεται καὶ τὸ φῶς καθ' ὃ πρὸς ἥλιον ἀφορᾷ. οὕ-
C τω μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς πανσελήνοις ἔστιν ἰδεῖν· ὁλολαμπῆ γὰρ τὴν σελήνην τηνικαῦτα ὁρῶμεν ἅτε τὰς ἡλιακὰς ἐκ δια-

17. τῆς deerat.

nus quae de his magnus ille Basilius complexus est, dum horum luminarium magnitudinem demonstrare nititur.

Debes autem, dilecte fili, praeter iam indicata illud etiam animadvertere, caetera quidem universa sidera suum ac peculiare quoddam habere lumen, ab initio scilicet eis distributum atque datum, lunam vero lumine proprio destitui. quanquam enim nonnulli tradant ipsam quoque lumen obscurum habere, tamen existimandum est omnino lucis incrementa, quibus fit ut vel in cornua falcata vel pleno resplendens lumine vel dimidiata maior conspiciatur, in ea per solem effici, prout inter se congrediuntur aut disiunguntur. lunam igitur lucem alienam velut induere scias, eamque partem ipsius a sole collustrari quae soli obversa est. potest hoc ex ipsis ad nos delabentibus radiis solis animadverti. nam aliter atque aliter pro diverso tam situ quam motu solis ab eis nos quoque collustramur. quodsi maxime in horum siderum coitu nobis obversa corporis lunaris pars omnino lucis expers conspicitur, nihilominus eiusdem pars superior solemque spectans hoc ipso tempore lumen illius recipit, qua soli scilicet est obversa. licet hoc et in pleniluniis deprehendere: quippe lunam id temporis toto corpore suo lucentem conspicimus, uti quae ex adverso collocati solis

μέτρον δεχομένην αὐγάς, ὡς ἐντεῦθεν τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ δίσκου, τὸ ἀφανὲς δηλονότι καὶ ὄπισθεν, κατανοεῖσθαι ἀφώτιστον.

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐξ ἡλίου τὸ φῶς ἡ σελήνη δανείζεται, σαφῶς ἄρα τοῦτο μάθῃ τις ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς σελήνης ἐκλείψεων. καὶ πῶς ἄκουε. κατὰ διάμετρον οἱ φωστῆρες ἑστήκασι, μεταξὺ δὲ τούτων αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἀπῃώρηται. αἱ ἡλιακαὶ τοίνυν ἀκτῖνες ὁρμῶσι μὲν ὡς ἔθος διαβιβασθῆναι καὶ τῷ σεληναίῳ δίσκῳ χορηγῆσαι τὴν D ἔλλαμψιν, οὐ φθάνουσι δὲ ὅμως ἐκεῖσε καταλαβεῖν ἅτε δὴ μεσολαβοῦντός πως καὶ ἀντιφράττοντος τοῦ τῆς γῆς, ὡς εἴπομεν, σώματος. καὶ μή μοι λέγε ὡς εἴγε ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἵνα τί μὴ καθ' ἕκαστον διάμετρον ἡ τῆς σελήνης ἔκλειψις γίνεται; οὐδὲ γὰρ ἐπιτηδείως ἔχω περὶ τούτου κατὰ τὸ παρὸν ἀποκρίνεσθαί σοι· καὶ τούτου ἕνεκεν σύγγνωθι. οἱ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολημένοι συνδέσμους τινὰς ἐκλειπτικοὺς οὕτω καλουμένους ἐν ταῖς συνοδοπανσελήνοις ἐξ ἀνάγκης προσγίνεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα μόνον εἴτε τῆς σελήνης, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου, εἴτε τῆς γῆς, ὡς ἐπὶ τῆς σελήνης, ἀντίφραξιν ποιῆσαι δύναται, εἰ μή που καὶ σύν- P. 24 δεσμός τις ἐκλειπτικὸς ἐκεῖσε εὑρεθείη, ὡς ἄγονται.

20. δύνανται P. 21. ἄγονται] ἥγηνται?

radios excipit; qua de causa pars globi eius reliqua, sub adspectum nostrum haud cadens, nimirum posterior, esse lucis expers intelligitur.

Haec ita se habere, lunamque adeo lucem a sole quasi commodato capere, de ipsis lunae defectibus animadvertere quis potest. id autem qui fiat, accipe. sunt id temporis haec luminaria sibi ex adverso rectam ad lineam opposita, terraeque corpus inter ea medio quasi loco pendet. itaque radii solares pro more suo penetrare quidem illi conantur lunaeque globo splendorem impertiri: verum minime ad illum pertingere possunt propter interiectum, ceu diximus, terrae corpus, quod iter ipsis obstruit. nec obiicere nobis hoc loco debes, quamobrem non fiat, siquidem ita res comparata sit, lunae defectus in qualibet ad rectam lineam oppositione. nam hoc loco non satis idonee responderi ad id potest, quod ipsum aequi bonique facies. etenim homines in hisce disciplinis exercitati tradunt nodos quosdam eclipticos (sic enim appellant) in congressibus, qui plenilunii tempore fiunt, nonnunquam permisceri, eoque modo solis ac lunae defectus necessario accidere. nec enim solum corpus sive solis sive lunae oppositionem hanc efficere potest, si non ibidem quoque nodus quidam eclipticus reperiatur, uti iam indicavimus.

*Καὶ κυρίως ἔκλειψις ἐπ' αὐτῆς ἂν λέγοιτο τῆς σελήνης·
ὅτι γὰρ φῶς ἡλιακὸν ἀμφιέννυται, τοῦτο πάλιν δι' ἣν αἰτί-
αν εἴπομεν, ἀπεκδύεται. ἐπὶ δὲ τοῦ ἡλίου οὐκ ἔκλειψιν ἀλλ'
ἐπισκότωσιν λέγειν ἐμάθομεν. οὐδὲ γὰρ τὸ ἡλιακὸν ἐκλείψει
ποτὲ φῶς· ἀλλ' ὑποτρέχοντος ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ τοῦ
σώματος τοῦ σεληναίου οἷα περιγειοτέρου τυγχάνοντος, καὶ
οὕτω ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσιν ἐπιπροσθοῦντος, ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς
ἡμῶν ἀὴρ ζόφῳ τηνικαῦτα καθυποβάλλεται, ἅτε δὴ μὴ βαλ-
B λομένων αὐτῶν κάτωθεν καὶ φωτιζουσῶν τὸ περίγειον.*

V. 19 *Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς μετὰ τῶν ἄλλων μαθεῖν, πῶς ἡ
σελήνη μόνη καὶ τίνι τρόπῳ μὴ σχοῦσα φῶς ἀρχῆθεν ἴδιον
ἐξ ἡλίου τοῦτο δανείζεται, εἰδέναι ὀφείλεις ὡς οὐκ ἀπορῶν
ἑτέρου φωτὸς ὁ δημιουργὸς καὶ κτίστης πάντων θεὸς τὴν
καινοτομίαν ταύτην εἰσήνεγκεν, ἀλλ' ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις
ἐντεθῇ τῇ κτίσει, κατά γε τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, ἄρχον-
τος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἵνα παιδευθῶμεν ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς
κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ μεταδιδόναι, ἀνακρίνειν τε τῶν γινο-
μένων μηδέν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι καλῶς ὑποτάσσεσθαι.*

C *Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφαίνει παράδοξον
ἡ σελήνη ἐκλείπουσα, ὡς ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος·
καθάπερ γὰρ αὕτη ζόφῳ καθυποπίπτει μεσολαβούσης τῆς γῆς*

Et proprie luna deficere dicitur: qua enim luce solari vestita est, ea de causa commemorata rursus exuitur atque spoliatur. in sole non defectum, sed obscurationem appellare didicimus. nec enim lux solaris unquam deficit: sed quia coitus horum siderum tempore lunare corpus, quod terrae vicinius est, medio se interiicit loco radiisque solaribus officit, aër ille supra nos caligine quadam involvitur, non demissis ad nos ullis radiis, qui terrae proxima luce sua collustrarent.

Quodsi etiam cognoscere cupis inter alia, qui fiat ut luna sola primo in rerum exordio lucem nullam propriam consecuta commodato eam a sole capiat, scire debes non hoc propterea novo quasi quodam more factum divinitus, quod opifex et creator ille universitatis huius aliam lucem nullam haberet, sed tum uti concinnitas et ordo quidam creatis inderetur, quemadmodum Damascenus ille Iohannes ait, qui ordo inter superiorem et inferiorem consisteret, tum uti nos etiam erudiremur debere nos invicem alios cum aliis nostra communicare, nec quicquam eorum quae fiunt scrupulose perquirere, sed in omnibus praeclare nosmet summittere.

Praeterea quiddam aliud quoque novum nobis luna deficiens indicat, quemadmodum vir divinus Anastasius tradit. quemadmodum enim a tenebris illa occupatur ob interiectam terram, quae ab ea radios solares avertit, sic etiam ecclesia peccato interveniente tenebris

κἀντεῦθεν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀποστρεφούσης, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία μεσολαβούσης τῆς ἁμαρτίας σκότους ἐμπίπλαται κατ' ἀποστροφὴν πάντως τοῦ νοητοῦ ἡλίου. καλῶς οὖν ἔλεγε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος „πάντα εἰς Χριστὸν προτετύπωται." ὅτι δὲ ἡ σελήνη αὕτη τῆς ἐκκλησίας εἰκόνα φέρει, ὡσαύτως ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος τοῦ νοητοῦ ἡλίου, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ προφήτου Ἀβακοὺμ ἄκουε λέγοντος D „ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς." κατὰ γὰρ τὸν τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενον μέγαν Κύριλλον ἡ ἐκκλησία πρότερον ἐν ἀταξίᾳ ἐτύγχανεν ἅτε τοῖς δαιμονίοις λατρεύουσα, ὕστερον δὲ τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἐπαρθέντος ἐν τῷ σταυρῷ ἐν εὐταξίᾳ γέγονε πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφεῖσα τὸν κύριον. καὶ τοῦτο δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὕτως εἰπών „ὅταν ὑψωθῶ, τότε πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν."

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ διὰ ταῦτα μὲν ἐκλείπειν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συγκεχώρηται, οὐ τοσοῦτον δὲ ὅσον τὴν τῶν προσκυνούντων αὐτὰ διελέγχεσθαι ἄνοιαν, κἀντεῦθεν παιδεύεσθαι ὅτι τρεπτὰ ταῦτα καὶ ἀλλοιωτόν. πᾶν δὲ P. 25 τρεπτὸν οὐ θεός.

Καὶ τοιαῦτα μὲν οἱ ἀστέρες ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς συμπιπτόντων διδάσκουσι τοὺς λόγου μετέχοντας. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόπτης ἔλεγε Μωσῆς „καὶ ἔθετο ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς." διὰ γὰρ αὐτῶν τοι-

involvitur propter aversionem solis illius intellectilis. iccirco praeclare dictum a Paulo (1 Cor. 10 11) Christi figuras omnia repraesentare. lunam quidem ecclesiae referre imaginem, et consimiliter solem hunc sensilem solis illius intellectilis qui Christus est, de vatis Abacumi (3 11) verbis intelligas licet, qui ait „sol elevatus est, et luna stetit in ordine locoque suo." nam ecclesia, quemadmodum interpres horum verborum magnus ille Cyrillus inquit, prius erat in confusione, cum malos genios coleret. verum ubi deinceps intellectilis ille sol in crucem elevatus est, suum in ordinem rediit, ad dominum conversa. significare voluit hoc ipse Christus (Ioh. 12 32), cum diceret „cum sublatus fuero, tunc omnes ad me traham."

Et animadvertito, dilecte fili, non tam propterea quae diximus, permittere deum ut sol atque luna deficiant, quam ut haec sidera religiose colentum amentiam coarguat, et nos erudiat ut esse omnia mutationibus obnoxia sciamus. quicquid autem mutationibus obnoxium est, numen esse nequit.

Huiusmodi quaedam per ea quae sideribus accidunt, homines rationis compotes docentur. iccirco spectator ille dei Moses (Gen. 1 14) inquit „constituit ea in signa tempora, dies, annos." prout enim

ὧνδε ἢ τοιῶνδε τοῖς χρώμασιν ἀνατελλόντων τήν τε χειμερινὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν καὶ τὴν εὐδιεινὴν σημειούμεθα. δι' αὐτῶν αἱ τροπαί, δι' αὐτῶν οἱ καιροί, ἔαρ δηλαδή, θέρος, μετόπωρον καὶ χειμών· ὁ γὰρ ἥλιος τὸν ζωδιακὸν ἠρέμα διοδεύων κύκλον, καὶ ποτὲ μὲν τῷ καρκίνῳ παραγενόμενος ποτὲ δὲ τῷ ζυγῷ
B καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐν τῷ αἰγοκέρωτι, τὰς διαληφθείσας τέσσαρας εἰσφέρει τροπάς. δι' αὐτῶν αἱ ἡμέραι, δι' αὐτῶν οἱ ἐνιαυτοί. τῷ γὰρ οὐρανῷ συμπεριφερόμενος ὁ ἥλιος ποιεῖ τὸ νυχθήμερον, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος δίοδον καὶ ἀπὸ ζωδίου μεταβαίνων εἰς ζώδιον τὸν ἐνιαυτὸν ἐκπληροῖ· ἐνιαυτὸς γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις. ταῦτα δὲ πάντως οὐκ ἄξιον ἀγνοεῖν τοὺς πιστούς. ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ἄρρητος τοῦ θεοῦ σοφία καταλαμβάνεται καὶ δύναμις· τὰ γὰρ
C ἀόρατα αὐτοῦ, καθά φησι Παῦλος, ἀπὸ κτίσεως κόσμου
V. 20 τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ταύτῃ τοι καὶ κατακρίτους ἐκείνους ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος, ὅσοι διὰ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας οὐ χειραγωγεῖν ἐθέλουσι καὶ ἑαυτούς.

Ἔθετο ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς. τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ κἀνταῦθα προσέχειν σε ἄξιον. ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον ἕκτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ περὶ τῆς τῶν ἀστέρων παρατηρήσεως καὶ τάδε φησίν. ἀναγκαία πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον

5. *παραγινόμενος?*

vel hoc vel illo modo colorata oriuntur, aut turbidam aut serenam aëris constitutionem fore notamus. per ea conversiones anni temporum ipsaque tempora efficiuntur, nimirum ver aestas autumnus hiems. etenim sol circulum illum quem Zodiacum vocant sensim percurrens, dum modo in Cancro fertur modo in Libra modo in Capricorno, vices illas anni temporum quattuor indicatas efficit. per eadem et dies efficiuntur et anni. nam una cum coelo sol circumvectus nocturnum diurnumque spatium absolvit. idem itinere suo peculiariter absoluto, deque signo ad signum commeans, anni spatium perficit: annus enim aliud nihil est quam ab uno eodemque signo ad illud ipsum solis reversio. haec omnino religiosis hominibus ignota esse non debent. nam de his sapientia potestasque dei, quae oratione nemini exponi potest, percipitur. etenim quae sunt eius inadspectabilia, quemadmodum Paulus (Rom. 1 10) ait, ea de mundi creatione, dum considerantur per opera, perspiciuntur. propterea damnabiles illos ait esse Maximus, quicunque per cognitionem universitatis rerum ad causam ipsius universitatis sese quasi manuducere nolunt.

Cum autem dici audis „constituit ea in signa et tempora," simul adverte quid a Basilio tradatur. nam in concione de sex dierum operibus numero sexta huiusmodi quaedam de siderum observatione

ἀπὸ τῶν φωστήρων παρασημείωσις, ἐὰν μή τις πέρα τοῦ μέτρου ἐξ αὐτῶν σημεῖα περιεργάζηται. πολλὰ μὲν γὰρ περὶ ἐπομβρίας ἔστι μαθεῖν, πολλὰ δὲ περὶ αὐχμῶν καὶ πνευμάτων κινήσεως ἢ μερικῶν ἢ καθόλου, βιαίων ἀνειμένων. ἓν D γάρ τι τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου παραδεικνυμένων καὶ ὁ κύριος παρέδωκεν ἡμῶν, εἰπὼν ὅτι χειμὼν ἔσται· στυγνάζει γὰρ πυρράζων ὁ οὐρανός. ἐπειδὰν γὰρ δι' ἀχλύος ἡ ἀναφορὰ γένηται, ἀμαυροῦνται μὲν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἀνθρακώδης δὲ καὶ ὕφαιμος τὴν χρόαν ὁρᾶται, παχύτητος τοῦ ἀέρος ταύτην ἐμποιούσης τὴν φαντασίαν ταῖς ὄψεσιν. ἀλλὰ καὶ ἐπειδὰν ἡ σελήνη περιλιμνάζηται, ἢ ὕδατος ἀερίου πλῆθος ἢ νότου βιαίαν κίνησιν ἐπαγγέλλεται. καὶ τῷ ἡλίῳ δὲ ὅταν αἱ λεγόμεναι ἅλῳ περιγράφωσιν, ἢ καὶ οὓς ὀνομάζουσιν ἀνθηλίους, ὅταν συμπεριτρέχουσι τῇ τοῦ ἡλίου φορᾷ, συμπτωμάτων τινῶν καίρια σημεῖα γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ αἱ ῥά- P. 26 βδοι αἱ κατὰ τὴν χρόαν τῆς ἴριδος εἰς ὀρθὸν τοῖς νέφεσιν ἐμφαινόμεναι ὄμβρους καὶ χειμῶνας ἐξαισίους ἢ ὅλως τὴν ἐπὶ πλεῖστον μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ἐνδείκνυται. πολλὰ δὲ καὶ περὶ σελήνην αὐξανομένην ἢ λήγουσαν οἱ τούτοις ἐσχολακότες τετηρήκασι σημειώδη, ὡς τοῦ περὶ γῆν ἀέρος ἀναγκαίως τοῖς σχήμασιν αὐτῆς συμμεταβαλλομένου· λεπτὴ μὲν γὰρ οὖσα περὶ τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ καθαρὰ σταθηρὰν εὐδίαν κατε-

profert. observationes luminarium ad vitam humanam sunt necessariae, nisi quis ultra modum et curiosius quam par sit eorum signa perquirat. nam multa de tempestatibus pluviis hinc cognoscere licet, multa de siccitatum ventorumque concitatione, vel particularium vel universalium, vel vehementium vel lenium. nimirum ex iis quae sol ostendere consuevit, unum ab ipso domino traditur, cum ait (Matth. 16 3) „tempestas erit, quia triste rubet coelum." cum enim exhalationes quadam cum caligine sursum tendunt, obscurantur radii solis, ac sol ipse carbonis instar rutilans sanguinique consimilis apparet, speciem hanc in oculis efficiente aëris crassitie. sic quoties luna caliginosis ab humoribus circumdatur, vel aquae pluviae copiam in aëre vel austri commotionem vehementem minatur. solem cum areae (quas vocant) ambiunt, accidentium quorundam aëris signa existunt. itidem virgae quae Iridis colorem imitantes in nubibus rectae conspiciuntur, imbres ac tempestates immensas vel omnino mutationem aëris diuturnum portendunt. multa praeter haec in augescente vel decrescente luna observarunt harum rerum studiosi, de quibus colligi quaedam indicia possunt, quod cum eius sideris formis aër quoque terrae vicinus commutetur. nam si tenuis puraque sit die tertio, serenitatem durabilem

παγγέλλεται, παχεῖα δὲ ταῖς κεραίαις καὶ ὑπέρυθρος φαινομένη ἢ ὕδωρ λάβρον ἀπὸ νεφῶν ἢ νότου βιαίαν κίνησιν B ἀπειλεῖ. τὴν δὲ ἐκ τούτων σημείωσιν ὅσον τῷ βίῳ παρέχεται τὸ ὠφέλιμον οὐδεὶς ἀγνοεῖ. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ οἱ ναυτιλλόμενοι πρός γε τοὺς ἀστέρας ὁρῶντες τὴν ἀκριβῆ τρίβον ὁδεύουσι καὶ τῇ τούτων θέσει προσέχοντες τὸ σκάφος ἰθύνουσιν· ἐπειδὴ γὰρ οὐ δέχεται τῶν ὑδάτων ἡ φύσις ἴχνη, οἷς οἱ ὁδῖται προσέχοντες ἀναμφίβολον τὴν πορείαν ποιοῦνται, δέδωκεν ὁ θεὸς τοῖς μακρὰ διαπερῶσι πελάγη οἷον ἴχνη τῶν θαλαττίων τρίβων, τῶν ἀστέρων τὴν θέσιν. καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων τοῖς ἁγίοις πατράσι δοκεῖ.

Ἕτεροι δὲ τὸ διαληφθὲν παρερμηνεύοντες Μωσαϊκὸν ῥη- C τόν, ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων συγκράσεώς τε καὶ διαστάσεως λέγουσι τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι, εὐπραγίαν τε καὶ δυσπραγίαν ἐκεῖθεν κατάγουσι, καὶ ἁπλῶς ὅσα τῷ βίῳ καθ' ἑκάστην ἀπροσδοκήτως συμπίπτουσιν. ἀλλὰ μὴ σύ γε, τέκνον ἠγαπημένον, τοιούτοις ὅλως ἀνάσχῃ πείθεσθαι λογισμοῖς, εἰ μὴ βούλει τοὺς ἀστέρας ἐντεῦθεν ἀδίκους εὑρίσκεσθαι, εἴ γε τοὺς μὲν ποιοῦσι πόρνους τοὺς δὲ μοιχούς, καὶ ἄλλους πάλιν φονέας καὶ ἅρπαγας. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων αὐτὸς ἂν ὁ ποιητὴς αὐτῶν θεὸς ἄδικος εὑρεθείη, γέενναν πυρὸς τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀπειλῶν καὶ

pollicetur: sin versus extremitates crassa et subrubescens, vel aquam e nubibus copiosam vel austri concitatiorem flatum minatur. ignorat autem nemo quantum harum rerum indicatio vitae humanae utilitatis adferat. nam et ii qui navigant, ad sidera respicientes rectum iter instituunt, eorumque situs rationem habentes navigium dirigunt. cum enim sic comparata sit aquarum natura, nulla restent ut in eis vestigia quibus animadversis itinera mari facientes citra dubitationem progrediantur, propterea deus illis qui ampla traiiciunt maria situm astrorum concessit tanquam marinarum semitarum vestigia. ac de his quidem haec sanctorum patrum est sententia.

Verum alii quidam dictum illud Mosaicum, quod indicatum a nobis est, enarrantes per siderum commistionem atque distantiam universas res humanas administrari regique tradunt, prosperitatem et adversam fortunam indidem deducentes, adeoque simpliciter omnia quaecunque singulos in dies vitae mortalium accidunt. at noli tu committere, dilecte fili, ut huiusmodi cogitationibus fidem habeas, nisi velis ob eam causam iniqua deprehendi sidera, siquidem alios scortatores efficiunt, alios adulteros, alios homicidas et praedones. quinetiam ante ipsa sidera deus eorum opifex iniquus reperiretur, qui gehennam ignis et tenebras extremas peccatoribus minatur. non est autem

σκότος ἐξώτερον. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξού- D
σιος γὰρ ὢν ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγεννημένος ἄνθρωπος εἱμαρ- V. 21
μένῃ καὶ ἄστρασιν οὐχ ὑπόκειται. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ
ἂν τοῖς μὴ κατὰ γνώμην ἁμαρτάνουσι πῦρ ὁ θεὸς καὶ σκότος
ἠπείλησεν. ὅτι δὲ βλασφημία ἐστὶν εἰς θεὸν τὸ νομίζειν ἐξ
ἀστέρων γίνεσθαι τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων φονέας τοὺς δὲ
πάλιν ἅρπαγας, ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἀριδήλως τοῦτο διδά-
ξει σε πρὸς Φαῦστον. καὶ γὰρ περὶ γενέσεως διαλεγόμενος
καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν. „ἐγὼ μὲν ἀστρολογίας
ἔμπειρος οὐκ εἰμί, ὥστε τὴν γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γέ-
νεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν. ἄλλῳ δὲ τρόπῳ δύναμαι ἀπο- P. 27
δεικνύειν ὅτι κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα· ἕκα-
στος γὰρ πρὸς ἃ πράττει τιμῆς καὶ κολάσεως τεύξεται."
ἁμαρτάνουσιν οὖν οἱ γένεσιν εἰσάγοντες αὐτὸν τὰ πάντα δη-
μιουργήσαντα θεὸν βλασφημοῦντες. ἐπὶ τούτοις γὰρ τοῦ
γέροντος εἰπόντος ὅτι βλασφημεῖν ἐστὶ τὸ λέγειν ὅτι τὰ πάν-
τα γενέσει ὑπόκειται, καὶ πάνυ ὁ Πέτρος ἔλεγεν. εἰ γὰρ
πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι ἐξ ἀστέρων γίνονται, οἱ
δὲ ἀστέρες ὑπὸ θεοῦ ταῦτα ποιεῖν ἐτάχθησαν, ἵνα πάντων
χαλεπῶν ἀποτελεσματικοὶ γένωνται, ἁπάντων λοιπὸν αἱ ἁμαρ- B
τίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐνδόντα τοῖς
ἄστρασι. καὶ τὰ μὲν τοῦ κορυφαίου τοιαῦτα· ὅρα δὲ καὶ

10. τῆς deerat. 14. τὰ] τόν?

hoc verum, non est. quippe ad imaginem dei conditus homo, cum suimet ipsius sit compos, nec fato nec sideribus esse subiectus potest; quod si locum haberet, non deus praeter animi sententiam peccantibus ignem atque tenebras minatus fuisset. et fieri sane convicium deo, cum quis existimat per sidera quosdam homicidas effici quosdam raptores, summus ille Petrus ad Faustum scribens te docebit. nam de natalicio sidere disserens haec inter alia profert: „equidem astrologiae non sum peritus, ut nativitatem ex ipsa de natalicio sidere scientia refellere possim: verum alio quodam modo possum demonstrare res humanas a providentia gubernari. nam quisque pro eorum quae agit ratione vel honorem vel poenam consequetur. quamobrem errant qui natalicium sidus introducunt, ipsum opificem rerum omnium deum convicio quodam incessentes." quibus in verbis quod hic senex ait, convicium in deum esse dicere cuncta natalicio sideri esse subiecta, perquam egregie dicitur. nam si omnia mortalium peccata ab astris oriuntur, astra vero divinitus ordinata sunt ut ea efficiant et omnium malorum ab ipsis origo proficiscatur, restat omnium peccata ad deum referri debere, qui nataliciam illam vim sideribus indiderit. huiusmodi sunt quae summus ille vir protulit. praeter haec vide quid ma-

τί φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστήρων ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ. τὴν γὰρ ἀστρολογικὴν τέχνην ἐπὶ μέσου παράγων, καὶ ὅπως ἔχει μεθόδου κατεξετάζων, οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισιν. „ἐν δὴ τούτοις τοῖς λογισμοῖς πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές. τίνος ἕνεκεν; ὅτι οἱ κακοποιοὶ τῶν ἀστέρων τῆς αὐτῶν πονηρίας ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς τὴν αἰτίαν μετατιθέασιν. ἔπειτα εἰ καὶ τῶν περὶ κα-
C κίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ἀλλ' ἐκ τῆς γενέσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ πρακτέα ἡμῖν καὶ τὰ φευκτέα διορίζοντες, περιττοὶ δὲ οἱ δικασταὶ ἀρετὴν τιμῶντες καὶ πονηρίαν κολάζοντες· οὐ μὲν γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ τοῦ φονέως, ᾧ γε οὐδὲ βουλομένῳ δυνατὸν ἦν κρατεῖν τῆς χειρός. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξούσιος γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα παρήχθη θεοῦ, ἐφ' ᾧ γενέσει καὶ ἄστρασιν οὐχ ὑπόκειται." τοῖς μέντοι προσπταίουσιν ὁπωσδήποτε καθ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, καὶ συγγινώσκειν ἄξιον ἦν, οὐ μὴν ἐπιφέρειν μάστιγας, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν.
D καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐξέθετο λόγοις περὶ εἱμαρμένης καὶ τάδε διέξεισι. τοῖς μὲν οὖν ἀνάγκῃ κατεχομένοις συγγινώσκειν οἴδαμεν. κἂν γὰρ ὑπὸ δαίμονός τις ἐνοχλούμενος ἢ τὸν χιτῶνα διαρρήξῃ τὸν ἡμέτερον ἢ πληγὰς ἐπενέγκῃ, οὐ μόνον οὐ κο-

gnus ille Basilius in oratione sexta, quae est de luminaribus, dicat. nam artem astrologicam in medium proferens, et quae sit eius methodus explorans, ad verbum hoc modo loquitur. in hisce ratiocinationibus magna inest stultitia et maior etiam impietas. quamobrem? quod malefica noxiaque sidera pravitatis suae causam in auctorem suum transferant. deinde si tam virtuti quam vitiis consentanearum actionum principia non sunt in nostra potestate, sed a necessitatibus siderum nataliciorum pendent, supervacanei sunt legumlatores, qui agenda fugiendaque nobis definiunt. nullum est enim vel furis delictum vel homicidae, si ne volens quidem continere manum poterat. sed non est hoc verum, non est. quippe suae spontis est homo, cum ad imaginem dei sit factus; quo fit ut neque nativitati certae neque sideribus subiectus sit. quin etiam quoquo modo delinquentibus fato quodam, ut diximus, aequum esset ignoscere, non adhibere verbera, quemadmodum Chrysostomus ait. nam in orationibus quas habuit de Fato huiusmodi quaedam tradit: iis qui necessitate coguntur, ignoscere solemus. etenim si quis a malo genio vexatus vel tunicam nostram laceraverit vel nos verberibus adfecerit, non modo non punimus eum, sed etiam miseramur veniamque largimur. quamobrem istuc? quia non electionis sed mali genii vis ea designavit. quo fit

λάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦμεν καὶ συγγινώσκομεν. τί δήποτε;
ὅτι οὐχ ἡ προαιρέσεως ἀλλ' ἡ τοῦ δαίμονος βία ταῦτα εἰρ-
γάσατο. ὥστε εἰ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἀνάγ-
κης τῆς κατὰ τὴν εἱμαρμένην ἐγίνοντο, συνέγνωμεν ἄν. ἐπει-
δὴ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγινώσκο-
μεν. εἰ γὰρ ἀνάγκῃ τὰ ἡμέτερα ἐδέδετο, τίνος ἕνεκεν τὸν
οἰκέτην κεκλοφότα μαστίζεις; διὰ τί τὴν γυναῖκα μοιχευθεῖσαν
εἰς κριτήριον ἕλκεις; ἵνα τί δὲ καὶ πονηρὰ πράττων αἰσχύνῃ;
εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὔτε εἱμαρμένη οὔτε τύχη οὔτε γένε- P. 28
σις οὔτε δρόμοι ἀστέρων τὰ καθ' ἡμᾶς διοικεῖ. εἰ γὰρ τοῦτο
δώσομεν, τίς χρεία λοιπὸν πόνων καὶ ἱδρώτων πρὸς τὸ κατορ-
θοῦν ἀρετὴν ἔσται; εἵμαρταί τινι γενέσθαι καλός· καὶ κα-
θεύδων ὁ τοιοῦτος καὶ ῥέγχων ἔσται καλός. μᾶλλον δὲ οὐ
καλὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ἐξ ἀνάγκης εἰς τοιοῦτο
γινόμενον. τίς χρεία πόνων πρὸς τὸ κακίαν φυγεῖν; εἰ εἵ-
μαρταί τινι γενέσθαι κακός, κἂν μυρία ταλαιπωρῇ, κακὸς V. 22
ἔσται. μᾶλλον δὲ οὐ κακὸν τὸν τοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ὑπ'
ἀνάγκης πρὸς τοῦτο ὠθούμενον. εἴπερ ὑγεία καὶ νόσος τῆς
εἱμαρμένης ἤρτηται, περιττὰ τῶν χρημάτων τὰ ἀναλώματα,
περιττὴ τῶν ἰατρῶν ἡ εἴσοδος, περιττὴ δὲ καὶ ἡ τῶν νο-
σούντων διαίτης ἀκρίβεια. ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ περιττὰ ταῦτα
(πῶς γάρ, εἴγε καὶ πολλὴν ὁρῶμεν τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν;) B
οἴχεται μὲν ὁ τῆς εἱμαρμένης μῦθος, οἴχεται δὲ καὶ ὁ τῆς

4. ἐπεὶ δὲ? 13. μᾶλλον] ἄνθρωπον F, unde totum hoc πρὸς τὸ κατορθοῦν — χρεία πόνων. 16. γενέσθαι] τελέσθαι P. 17. ἔστιν deerat.

ut si quidem alia quoque delicta de necessitate fati provenirent, ignoscendum eis omnino foret. nam si necessitas res nostras constrictas tenet, quamobrem servum tuum aliquid suffuratum verberas? quamobrem adulterii ream uxorem in ius rapis? quamobrem turpia designans pudore adficeris? de his perspici facile potest neque fatum neque fortunam neque nativitatem neque cursum siderum res nostras gubernare. nam si hoc largiamur, quid porro necesse fuerit adhibere labores atque sudores, ut a vitiis immunes simus? siquidem fato decretum est fore aliquem malum, etiamsi molestias infinitas suscipiat, malus erit. vel potius dici malus nequaquam debet, qui a necessitate ad hoc impellitur. quodsi etiam bona valetudo atque morbi a fato pendent, supervacaneae sunt opum impensae, supervacanea medicorum accessio, supervacanea denique victus ratio, quam morbo aliquo laborantes accurate servant. at cum haec supervacanea non sint (quo enim pacto id dici possit? cum magnam ex his utilitatem percipi conspiciamus), iacet haec de fato fabula, iacet omnis de natalicio sidere

γενέσεως λόγος. οὐδεμιᾷ γὰρ ἀνάγκῃ τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπόκειται, τετίμηται δὲ μᾶλλον προαιρέσεως ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτεξουσιότητι. εἰ γὰρ μὴ αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ κατ' εἰκόνα θεοῦ παρήχθη λοιπόν· πῶς καὶ γὰρ εἰκὼν ἂν εἴη τῆς βασιλευούσης φύσεως, κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀνισότητα φέρων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον; ἔπρεπε γὰρ τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένον, ὡς ὁ Νύσσης φησί, ἐν τῇ φύσει κεκτῆσθαι τὸ C αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον. δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι γενέσεως ἀνάγκῃ κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν οὐ δεδέμεθα· οὐ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην ἡμῖν τὰ πραττόμενα πράττεται; κατ' οὐδὲν ἂν ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι τῶν ἀλόγων ζώων διενηνόχαμεν· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶ τὸ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι. ἡ δὲ λογική τε καὶ νοερὰ φύσις, ἐὰν τὸ κατ' ἐξουσίαν ἀπόθηται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν· εἰς τί καὶ γὰρ χρήσεται τῇ διανοίᾳ, τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ περιαγομένη κἀκεῖθεν ἐπὶ τὰ πρακτέα παρωθουμένη; καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἐς τοσοῦτον.

Σὺ δέ, ἀγαπητέ, εἴ που καὶ βρέφος ὄψει ποτὲ σεσινωD μένον ἐκπῖπτον τῆς μήτρας, εἰ τύχῃ δικέφαλον ἢ τετράπουν, ὡς ἐπὶ Μαυρικίου βασιλέως, μὴ σχήμασιν ἀστέρων οὐκ ἀγαθοῖς τὰ τοιαῦτα διαπλάττεσθαι νόμιζε, καθάπερ ἔδοξέ ποτε

oratio. non enim homines ulli necessitati subiecti sumus, sed potius electionis libertate ac voluntatis arbitrio divinitus ornati. nam si non est suae spontis atque iuris homo, restat eum ne ad dei quidem imaginem creatum esse. quo enim pacto simulacrum naturae illius imperatricis esse possit, si hac in parte discrepet ab exemplari principe? quippe conveniebat atque par erat, ut id quod per omnia conformatum ad similitudinem numinis esset, quemadmodum Nyssenus antistes ait, in natura sua potestatem agendi arbitratu suo haberet imperioque neminis pareret. itaque multis probatum minime nos alicuius natalicii sideris, quae complurium est opinio, necessitate ligari. nam caeteroqui nulla re nos ratione ornati a brutis animalibus differremus, quorum est arbitratu alieno, quo visum alteri fuerit, duci, cum rationis atque mentis particeps natura, si libertatem voluntatis amittat, etiam beneficio facultatis intelligentis spolietur. quis enim mentis usus ei fuerit, si a fati necessitate ducatur, et ab ea quasi protrudatur et impellatur ad actiones? ac de his quidem hactenus.

Tu vero, dilecte fili, si quando videris infantem vitiatum ex alvo matris egredi qui vel biceps vel quadrupes sit, quemadmodum Mauricio imperante accidit, noli existimare non bonis siderum ad-

καὶ τῷ παρ' Ἕλλησι τιμωμένῳ Ἑρμῇ. πείθου δὲ μᾶλλον τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ τῷ τε χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις πατράσι· περὶ γὰρ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς χωλοῦ τὸν λόγον ποιούμενοι τὴν διαπλάττουσαν τὸ ζῷον ᾐτιάσαντο φύσιν, οὐ μὴν ἐναντίων ἀστέρων σχηματισμούς. ὅτι δὲ ἡ φύσις τῶν τοιούτων αἰτία σινωμάτων ἐστί (καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀκολουθίαν εἴωθε τὰ πάντα ποιεῖν, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος), καὶ αἱ παρ' P. 29
ἡμῖν ἐπῳάζουσαι κατοικίδιοι ὄρνιθες μαρτυροῦσι τούτῳ σαφέστατα. ὁρῶμεν γὰρ ἔστιν ὅτε ἐκ τῶν ᾠῶν ἐκπίπτοντα τετραπτέρυγα νεόττια καὶ τετράποδα. καὶ τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι τὴν αἰτίαν ἔκπληξιν ἐμποιεῖ τὰ τοιαῦτα πολλήν, οὔκουν δὲ καὶ τοῖς λόγου μετέχουσι. τούτῳ μέντοι τῷ τρόπῳ καὶ δικέφαλον ὄφιν ἴδοι τις ἄν, καὶ ὅσα τοιαῦτα πλήρη τυγχάνοντα θαύματος. ἀλλὰ μή σύ γε διαταράττου τούτων ἕνεκα, μηδὲ κακοποιῶν ἀστέρων ἀκτινοβολίας ἐπὶ τούτοις παρείσαγε. ἄφες ἐπὶ ματαίοις ματαιάζειν αὐτούς. ἐπὶ πᾶσι γὰρ τούτοις ἡ αἰτία σαφής. εἰ μὲν οὐκ ἐτίκτοντο βρέφη δίδυμά τε καὶ B
τρίδυμα, εἶχες ἄν τι καὶ λέγειν· ἐπεὶ δὲ καθ' ἑκάστην τοιαῦτα ὁρᾷς, καινὸν πάντως οὐδὲν εἴγε συγκεκολλημένα τὰ δίδυμα καὶ οὐ διῃρημένα πολλάκις τῆς μήτρας ἐκπίπτουσι.

9. τούτου P.

spectibus eiusmodi conformari, quemadmodum existimavit olim Hermes ille, qui magno est apud Graecos in honore. potius magno Athanasio et Iohanni Chrysostomo caeterisque patribus fidem habe, qui de homine a nativitate caeco et altero a nativitate claudo disserentes, causam harum rerum ad effectricem vitae naturam ipsam referunt, non contrarios quosdam siderum situs. et esse naturam horum causam perspicuum est maxime. nam omnia sua quadam ratione facere consuevit, quemadmodum magnus ille Basilius ait; et apud nos ovis incubantes domesticae gallinae hoc ipsum clare testantur. videmus enim nonnunquam ex ovis provenire pullos cum alis quattuor, itemque pullos quadrupedes. eius rei causam quotquot ignorant, admiratione maxima percelluntur; idemque non raro etiam viris a ratione non destitutis usuvenit. hoc modo videre nonnunquam est serpentem bicipitem aliaque talia plena sane admirationis; quorum tu causa perturbari nolito, neque noxiorum siderum radios heic excogites. sine vanis illi opinionibus desipiant. nam horum omnium perspicua causa est. quodsi neque gemelli neque trini fetus uno partu simul ederentur, dici aliquid abs te posset. at cum modo non cottidie videas id fieri, nihil omnino novum est, si gemelli conglutinati ac non seiuncti nonnunquam ex alvo materna prodeunt.

Προγινώσκειν μὲν οὖν καὶ ἀμυδρῶς τοῦ μέλλοντος ἔκ τινων σημείων καταστοχάζεσθαι, ἄνευ ἀντιλογίας καὶ ἡμεῖς
V. 23 *τοῦτο κατατιθέμεθα. οὐδὲν γὰρ ἐπὶ προδήλοις οὕτω πράγμασιν ἀντιπίπτειν ἐπὶ πλέον ἰσχύομεν. εἰ γὰρ καὶ ἥμαρτεν ἐν παραδείσῳ ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ τὸ δοθὲν αὐτῷ προφητικὸν χάρισμα πάμπαν ἀπώλεσεν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ*
C *πανοικτίρμων θεὸς τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι τέλεον παραβάλλεσθαι. ἐφ' ᾧ καὶ σημεῖά τινα δίδωσι τοῦ προορᾶν ἕνεκεν ἔστιν ὅτε τὰ μέλλοντα κἀντεῦθεν ἑαυτῷ περιποιεῖσθαι ἀσφάλειαν. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; οἱ ἐν τῷ ἀέρι φαινόμενοι κομῆται λόγῳ μὲν φυσικῷ συνίστανται, θανάτους δὲ ὅμως βασιλέων ἢ καὶ προσώπων ἐπιφανῶν καταγγέλλουσιν, ὡς ὁ μέγας ἔφη καὶ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος. ἀλλὰ καὶ αὐχμῶν, ἔστιν ὅτε ἀνέμων οἱ τοιοῦτοι δηλωτικοί, οἳ καὶ δοκοῦσι μὲν εἶναι ἀστέρες, οὐκ εἰσὶ δέ. πῶς καὶ γάρ; εἴγε συνίστανται μέν, οὐ παραμένουσι δέ· τῆς γὰρ ὕλης τῷ πυρὶ δαπανηθείσης, δι' ἧς ὁ κομήτης συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης καὶ οὗτος σβεννύμενος διαλύεται.*

D *Ἀλλ' ὅρα καὶ τὴν γένεσιν ὁποία τίς ἐστι καὶ πόθεν ἔσχηκε τὴν ἀρχήν. ἐκ τῆς καπνώδους καὶ ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ἕως αὐτῆς τῆς σελήνης ἀνάγεται διὰ κουφότητα καπνὸς μὲν οὖσα κατὰ τὴν οὐσίαν, φλὸξ δὲ κατὰ τὴν δύναμιν. ἐφ' ᾧ*

14. *ἔστι δ' ὅτε?*

Caeterum aliquid praevidere, deque signis quibusdam id quod futurum sit obscuriuscule coniectari nos posse, citra contradictionem omnem fatemur. nam in rebus adeo manifestis resistere diu sane nequeamus. quanquam enim homo in paradiso peccavit, quanquam concessum sibi vaticinandi munus atque beneficium amisit, non tamen deus ille misericors eum prorsus similem evadere brutis iumentis permisit. quo fit ut signa quaedam ei suppeditet, de quibus interdum futura prospiciat, eoque pacto securitati suae consulat. quid multis verbis opus est? qui conspiciuntur in aëre cometae, naturali quidem illi ratione modoque oriuntur, sed interim vel regum vel aliarum illustrium personarum interitus denunciant, quemadmodum magnus ille coelestiumque rerum interpres Basilius inquit. interdum vel aestus vel ventos subsecuturos indicant. et videntur quidem esse sidera, verum non sunt. qui enim esse sidera possint? cum oriantur quidem, sed non durabiliter maneant. nam materia, de qua cometes exstitit, per ignem absumpta, necessario et ipse extinctus dissipatur.

Animadverte autem ortum ipsorum, cuiusmodi sit et unde principium habeat. existunt cometae de fumosa et sicca exhalatione, quae exhalatio propter levitatem suam ad lunam usque subvehitur,

καὶ ὑπέκκαυμα ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης ἐκάλεσε, τουτέστιν ὑφειμένον πῦρ· ὁ γὰρ καπνὸς θερμὸς μέν ἐστι, μὴ μέντοι γε πῦρ αὐτενέργητον. ἐξάπτεται τῇ τοῦ παντὸς περιφορᾷ συγκινούμενον. ἀλλ' ἡμέρας μὲν οὐ φαίνεται διὰ τὴν τοῦ ἡλίου μαρμαρυγήν, νυκτὸς δὲ τὰ τοιαῦτα διάδηλα γίνεται. ἐπειδὰν οὖν τὸ μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν ἐξαφθῇ, εἰ μὲν οὐκ ἐντύχῃ ἑτέραις οὐσίαις ἐπιτηδείαις εἰς P.30 ἔξαψιν, θᾶττον ἐναποσβέννυται, ἐπειδὰν δὲ κινηθὲν παχείᾳ ὕλῃ ἐγκύρσῃ τινί, ἐκεῖσε ἐνίσχεται· ὅθεν ἡ τοιαύτη ὕλη κατὰ πᾶν ἐξαπτομένη αἶξ τε καὶ κομήτης λέγεται. ἀποσπινθηρίζουσα γὰρ δοκεῖ τινὰ κόμην ἔχειν καθειμένην καὶ οἷά τισι μαλλοῖς κατὰ τὰς αἶγας βρίθεσθαι· ταύτῃ τοι καὶ κομήτης τὸ τοιοῦτον φάσμα ὠνόμασται. οὗτος μὲν ὁ κομήτης ἐνίοτε καὶ πολυήμερός ἐστιν, ἀρκούσης τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ ὕλης εἰς χρονίαν ἔξαψιν. ἐντεῦθεν οὖν ἴσχει τὴν γένεσιν καὶ τὸ δοκοῦν ἐξ οὐρανοῦ ῥίπτεσθαι πῦρ αἰθρίας οὔσης τῆς νυκτός, ὃ δὴ καί τινες τῶν ἀγροικοτέρων ἄστρον οὐράνιον ἥγηνται. B ἀλλ' οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολημένοι τὸ τοιοῦτον φάσμα διάττοντα κατονομάζουσιν. ἐπειδὰν γὰρ τὸ διὰ τὴν κίνησιν ἐξαφθὲν ὕλαις ἐπιτηδείαις εἰς ἔξαψιν ἐντύχῃ, κἀντεῦθεν ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην φερομένης τῆς φλογὸς διαδόσιμον γένηται

8. δὲ deerat. 10. πᾶν] πάντων F. 12. βρίττεσθαι P.

et natura quidem essentiaque sua fumus est, verum vim flammae continet. quo fit ut Aristoteles eam fomitem vocet, hoc est ignem remissum. quippe fumus est calidus quidem ille, non tamen ignis vi sua et efficaciter agens. accidit autem deinceps ut agitata cum hoc universo accendatur. et interdiu quidem ob splendorem solis haud conspicitur, noctu vero apparet. posteaquam fomitis illius pars aliqua propter motum accensa deflagraverit, si alias essentias ad inflammationem idoneas non consequatur, citius extinguitur: sin ipso in motu ad crassam quandam materiem feratur, magis invalescit et augetur. unde fit ut huiusmodi materies accensa penitus capra cometesque vocetur. quippe dum scintillat, comam quasi quandam habere prolixam videtur, velutique lanis caprarum in morem onusta esse; quae ipsa ratio est quamobrem cometes, hoc est crinitum sidus appelletur. et durat interdum diebus compluribus, nimirum materie subiecta diuturnam ad inflammationem sufficiente. de causa eadem et ignis oritur ille qui noctibus serenis e coelo labi videtur, et quem nonnulli rudiores esse coeleste sidus existimant, cum homines in hisce disciplinis exercitati speciem eiusmodi traiectionem nuncupent. cum enim illud quod ex motu est accensum, in materies igni concipiendo idoneas inciderit, et deinde flamma de una ad aliam materiem lata

τὸ πῦρ, κατὰ σχῆμα τοῦ δόρατος ἀπομηκυνθῇ, τὸ τοιοῦτον διάττων ὠνόμασται κατὰ τὰ φαινόμενα σχήματα, καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἀποπληροῦσι τοῖς φάσμασιν.

Ἔθετο μὲν οὖν εἰς σημεῖα, καθάπερ εἴρηται, ὁ θεὸς ταῦτα δὴ τὰ κατ' οὐρανόν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀσφάλειαν οὐ
C τὴν τυχοῦσαν προσγίνεσθαι. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ νέφη πόκοις ἐρίων φανέντα ποτὲ παραπλήσια χειμῶνας ἐνίοτε προσημαίνουσιν. ἀλλὰ καὶ ἶρις αὐτή, τὸ κατ' οὐρανὸν δηλαδὴ φαινόμενον τόξον, ὡς οὐχ ἁπλῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ ὡς ἔτυχε πρόκειται· χειμῶνος μὲν γὰρ αὕτη φανεῖσα εὐδιεινὴν ἐπιφέρει κατάστασιν, εὐδίας δὲ οὔσης εἴγε φανείη, χειμῶνα τοὐναντίον ἐμήνυσε. καὶ ἔθετο γάρ, φησί, ταῦτα εἰς σημεῖα.

V. 24 Ἀλλ' ἡ μὲν ἶρις ἀνυπόστατός ἐστι, φαντασία δὲ μόνον τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἐξ ἡλίου συνισταμένη νέφεσιν ἀνομοιομερέσιν ἐμπίπτοντος. ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ σελήνην ἅλως ἔμφασις
D ὡσαύτως ἐστίν, οὐ μὴν ὑπόστασις, ἐξ ἀνακλάσεως τῆς ὄψεως. τὸ δὲ ἀστραπαῖον πῦρ ἐνυπόστατον μέν ἐστιν, οὐκ ἔχει δὲ τὸ φλέγον· λεπτομερὴς γὰρ ἡ οὐσία αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ταχέως παρέρχεται, ὅθεν οὔτε καίει οὔτε μελαίνει αὐτά. εἰ γὰρ καὶ πῦρ ὁ τοιοῦτός ἐστι κεραυνὸς καὶ φύσει ἔχει τὸ καίειν, ἀλλ' ἡ λεπτότης αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἡ ταχύ-

1. ἀπομηκυνθέν?

longius sese diderit ignis ad hastae formam extensus, fit hoc quod traiectionem vocant. consuevimus enim visis eiusmodi pro ratione formarum, quibus conspiciuntur, appellationes indere.

Quapropter haec, uti diximus, in coelo collocavit deus, ut signa nobis essent de quibus haud vulgares muniendi nostri rationes colligeremus. nam adspice mihi nubes, quae cum interdum lanarum velleribus consimiles cernuntur, plerumque tempestates pluvias denuntiant. atque etiam Iris, arcus nimirum ille quem in coelo conspicimus, non simpliciter neque fortuito nostris semet oculis offert, sed pluvia tempestate conspecta serenitatem fert secum, serena, pluviam designat. haec enim deus in signa constituit.

Et caret Iris essentia peculiari sua, solumque species quaedam est imaginaria cernentis adspectus, orta de sole in nubes partium diversarum incidente. itidem lunam ambiens area specie tenus exi-stit, cum reapse nihil sit deque adspectus refractione oriatur. at vero fulguris ignis essentia peculiari non caret, tametsi vim urendi non habeat. etenim eius natura partium est subtilium, et corpora celeriter praeterit. quo fit ut ea nec urat nec denigret. quanquam enim huiusmodi fulmen ignis est, et a natura vi praeditum est uren-

της μὴ ἐγχρονίζουσα τοῖς σώμασιν, ἄκαυστα ταῦτα ἐᾷ. ὁ δὲ πρηστήρ, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα, τὰ παρατυχόντα καταφλέγει σώματα. καταφλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ' ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν ὕλην ἐκ τοῦ νέφους, καὶ ταύτην ἐκπληροῦν. τούτου δὲ τοῦ πρηστῆρος καὶ προηγεῖται πνεῦμα. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὰ μέλλοντα ἐμπίπρασθαι πρῶτον ὑπὸ P. 31 πνεύματος ῥήγνυσθαι· τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πρηστῆρος θειῶδες ὂν πλήττει καὶ ῥήγνυσι. ταύτῃ τοι καὶ τὰ κεραυνωθέντα μένει διεστῶτα ἐπὶ χρόνον τινά.

Τὸν μέντοι κεραυνόν, ἀγαπητέ, τοῦτ' ἔστιν αὐτὸ τὸ ἀστραπαῖον πῦρ, ἢ κατὰ σύγκρουσιν τῶν νεφῶν γίνεσθαι νόμιζε ἢ κατὰ ἐκπυρηνισμόν, ἡνίκα δηλαδὴ πυρώδης οὐσία τοῖς νέφεσιν ἐμπεσοῦσα κατὰ βίαν ἐκεῖθεν ἐκραγῇ, ῥιπτομένη καὶ οἷον εἰπεῖν ὠθουμένη παρὰ τοῦ νέφους αὐτοῦ. ἐκπυρηνισμὸς γάρ ἐστιν ὁ κατὰ συμπίεσιν· ἀκοντισμὸς γάρ ἐστιν, ὡς ὅταν καὶ ἡμεῖς τὰ τῶν ἐλαιῶν ὀστᾶ τοῖς δακτύλοις B συμπιέζοντες ἢ ἄνω ἢ κάτω ταῦτα ἐξακοντίζομεν. καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κατὰ ἐκπυρηνισμὸν κεραυνός, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ νέφους παχύτης ἄνωθεν πυκνωθεῖσα τὴν ἐμπεσοῦσαν ἐκεῖσε οὐσίαν οὐκ ἐᾷ τε διελθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν χῶρον αὐτῆς ἀνελθεῖν· τηνικαῦτα γὰρ ὑπὸ τοῦ νέφους, ὡς εἴπομεν, συμπιεζομένη τε καὶ ὠθουμένη κάτω ῥιπτεῖσθαι πάλιν βιάζεται. ὁ δὲ ἕτερος ἀποτίκτεται κεραυνὸς τῶν νεφῶν συντριβομένων.

22. ῥιπτεῖσθαι παραβιάζεται F.

di, tamen eius subtilitas et praeterea celeritas, non diu corporibus inhaerens, illaesa relinquit. prester vero, sicut ipsum etiam nomen indicat, adurit ea corpora quae attigerit. et adurit propterea quod secum trahat e nube materiem quandam crassiorem, eamque inflammet. presterem ipsum ventus praecedit. patet hoc inde, quod ea quae conflagratura sunt, prius a vento convellantur. quippe flatus ille presteris, cum sulfureus sit, verberandi ac perrumpendi vim habet.

Itaque fulmen, fili, hoc est ignem illum fulguris, vel per nubium collisionem fieri putato vel per expressionem, cum nimirum essentia quaedam ignea in nubes incidit, ac per vim inde rursus excernitur, quasique ab ipsa nube protruditur et impellitur. nam ecpyrenismus est quaedam quasi eiaculatio per compressionem facta, quemadmodum nos quoque olivarum ossicula digitis comprimentes vel sursum vel deorsum eiaculamur. tale quiddam est fulmen, quod per ecpyrenismum fit, cum praesertim interior nubis crassities de loco superiore condensata irruentem in se substantiam penetrare suumque ad locum tendere non sinit. tunc enim a nube, quemadmodum indicavimus, compressa et impulsa deorsum vergere per vim

ἡ μὲν γὰρ ῥῆξις τὸν κεραυνὸν ἀπεγέννησε, τοῦ νέφους βίᾳ σπασθέντος· τηνικαῦτα δὲ θυλάκου ὥσπερ διαρραγέντος ὑε- C τὸς κατενήνεκται. ὁ δέ γε τῆς ῥήξεως ἦχος τὴν βροντὴν ἀπεγέννησεν. ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν δεῖ πρῶτον ῥαγῆναι τὸ νέφος καὶ οὕτω φανῆναι τὴν ἀστραπήν· ἡμεῖς δὲ τοῦ πυρὸς ἐπιλαμβανόμεθα πρότερον. τούτου δὲ αἴτιον ἡ τῶν ὠτίων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν διοργάνωσις· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἀμέσως ὁμιλοῦντες τῷ ἀέρι τοῦ ὁρατοῦ θᾶττον ἀντιλαμβάνονται, ὁ δέ γε τοῖς ὠτίοις προβεβλημένος κοχλοειδὴς πόρος βραδέως εἰσάγει τὸν ψόφον. κοχλοειδῆ δὲ τὸν τοιοῦτον κατεσκεύασε πόρον ὁ δημιουργὸς ἡμῶν θεός, ἵνα μὴ ἐκ τῶν παραπιπτόντων ἡμῖν ἀθρόων, εἴτε ψόφου εἴτε ἀέρος ψυχροῦ, ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν οὐ μικρῶς καταβλάπτηται. καὶ εἰ D μὲν ἀπὸ ξηροτάτου νέφους ὁ κεραυνὸς ἐκραγῇ, φοινικοῦς τε τὴν χροιὰν ὁ τοιοῦτός ἐστι καὶ τὴν οὐσίαν φλογώδης, εἰ δὲ ἀφ᾽ ὑγροτέρου νέφους, λευκόν τε ἔχει τὸ χρῶμα καὶ καυσώδης ἥκιστα.

Οὕτω μὲν οὕτω, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, καὶ τοὺς ἀστέρας τοὺς ἀπλανεῖς τε καὶ πλανωμένους εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς ὁ ποιητὴς πάντων καὶ κύριος ἔθετο. κυρίους δὲ τῶν ἐφ᾽ ἡμῖν ἀρετῆς τε καὶ κακίας παρεκτικοὺς οὐκ ἄν ποτε εἴπῃ τις λογισμοῦ κύριος ὤν, εἴ γε καὶ μᾶλλον ἤκουσε τοῦ θεοῦ διὰ

18. οὕτω] οὖν?

cogitur. alterum vero fulmen gignitur collisis inter se nubibus eaque de causa perruptis. nam ea perruptio fulmen efficit nube per vim convulsa: simul utre quasi quodam rupto, pluvia delabitur. strepitus ipse perruptionis tonitru efficit. et nubem quidem perrumpi necesse est, ut ita fulgur conspiciatur: nos vero prius ignem percipimus. eius rei causa est aurium et oculorum structura. nam oculi nostri citra medium ullum cum aëre iuncti citius rem visilem prehendunt. at meatus ille tortuosus cochleaeque consimilis, quo septae sunt aures, tarde sonum admittit. et opifex noster deus hunc ipsum instar cochleae tortuosum condidit, ne per illabentes subito sive strepitus sive frigidum aëra cerebrum nostrum graviter laederetur. iam si fulmen e nube siccissima erumpat, punicei coloris est et natura vehementer urens: sin ex humidiori nube, colorem album habet ac minus urit.

Sic ergo, quemadmodum exposuimus hactenus, sidera non tam errantia quam erratica rerum opifex atque dominus in signa temporaque constituit. ea vero potestatem absolutam in actiones nostras habere, virtutemque nobis aut vitium indere, nemo unquam rationis compos dixerit, siquidem deum per vatem loqui audierit (Isaiae 1 19) „si volueritis et obtemperaveritis mihi, bonis terrae vescemini,"

τοῦ προφήτου λέγοντος „ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε." ἐὰν θέλητε γὰρ εἰπὼν ἔδειξε προφανῶς ὡς ἐλεύθερός τις ὁ καθ' ἕνα ἡμῶν, καὶ ὅτι τῶν αὐτοῦ πράξεων ἕκαστος ὁμολογουμένως πέφυκε κύριος.

Εἰδέναι γὰρ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἄνωθεν ὀφείλεις, P. 32 ἀγαπητέ, ὅτι οἱ τὸν ἥλιον λέγοντες μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχειν V. 25 κάτωθεν μετὰ τὴν αὐτοῦ δύσιν, ἀλλ' ἐκ πλαγίου τὴν αὐτοῦ ποιούμενον διόδον πρὸς ἀνατολὰς ἀπέρχεσθαι κἀκεῖθεν αὖθις ἀπέρχεσθαι τοῦ φωτίζειν τὴν γῆν, οὐκ εὐπαράδεκτα λέγειν, ὡς οἶμαι, τοῖς εὖ φρονοῦσιν κριθήσονται, εἰ μή που κατὰ λόγον οἰκονομίας τοιαῦτα λέγειν προάγονται. εἰ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ νὺξ ἀλλ' ἢ σκίασμα γῆς, τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, πῶς λοιπὸν B βαθεῖα τὴν ἡμέραν διαδέξεται νύξ, τοῦ ἡλίου κατ' ἐκείνους ἐγγύτατα καὶ μικροῦ πρὸς ἡμᾶς στρεφομένου, κἀντεῦθεν ἀκτίνων ἡμῖν ἐμπιπτουσῶν καὶ φωτιζουσῶν τὸ περίγειον; καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, αὐτοῖς τοῖς πράγμασι πείσθητι. ἐν Βρετανίᾳ τῇ νήσῳ ὀκτωκαιδεκάωρος μὲν ἡ ἡμέρα ἐστίν, ἑξάωρος δὲ ἡ νύξ. καὶ οὐ μόνον ἑξάωρος, ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος αὐτῆς οὐ πάνυ βαθύ, τοιοῦτον δὲ εἰπεῖν ὁποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον λυκόφωτον. ἐμπίπτουσι γὰρ αὐτοῖς αἱ αὐγαὶ τοῦ ἡλίου. τίνος ἕνεκεν; ὅτι κἂν ταῖς νυξὶν αὐταῖς ὁ

5. γὰρ] δὲ?

cum enim ait „si volueritis," manifesto declarat unumquemque nostrum liberum esse, simulque singulos esse sic a natura comparatos, suarum ut actionum ipsi sint domini.

Praeter indicata vero, dilecte fili, hoc etiam scire debes, eos qui solem dicant non inferius terram post occasum suum subtercurrere, sed obliquo itinere ad ortum pervenire indeque rursum pergere ad collustrandam terram, mea quidem sententia viris prudentibus parum probabilia tradere iudicandos esse, nisi forte certo quodam consilio talia proferant. nam si nihil aliud est nox quam umbra terrae, quae existit sole terram subtercurrente, quemadmodum Iohannes ille Damascenus inquit, quo fieri pacto poterit ut alta nox diem excipiat sole (de ipsorum quidem sententia) quamproxime a nobis sese convertente, quocum esse coniunctum oportet ut ad nos radii pertingant terraeque vicinas partes collustrent? quodsi huic orationi fidem non habes, rebus ipsis persuaderi te patitor. in insula Britannia dies horarum XVIII spatium continet, cum nox plures quam VI horas non habeat. neque tantum sex horarum est, sed etiam caligo eius non admodum est profunda, nimirum eiusmodi quale quiddam nos crepusculum dicimus. nam pertingunt ad eos radii solis. quamobrem? quia per ipsas etiam noctes sol ab eis quam

ἡ μὲν γὰρ ῥῆξις τὸν κεραυνὸν ἀπεγέννησε, τοῦ νέφους βίᾳ
σπασθέντος· τηνικαῦτα δὲ θυλάκου ὥσπερ διαρραγέντος ὑε-
C τὸς κατενήνεκται. ὁ δέ γε τῆς ῥήξεως ἦχος τὴν βροντὴν
ἀπεγέννησεν. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν δεῖ πρῶτον ῥαγῆναι τὸ νέφος
καὶ οὕτω φανῆναι τὴν ἀστραπήν· ἡμεῖς δὲ τοῦ πυρὸς ἐπι-
λαμβανόμεθα πρότερον. τούτου δὲ αἴτιον ἡ τῶν ὠτίων καὶ
τῶν ὀφθαλμῶν διοργάνωσις· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν
ἀμέσως ὁμιλοῦντες τῷ ἀέρι τοῦ ὁρατοῦ θᾶττον ἀντιλαμβά-
νονται, ὁ δέ γε τοῖς ὠτίοις προβεβλημένος κοχλοειδὴς πό-
ρος βραδέως εἰσάγει τὸν ψόφον. κοχλοειδῆ δὲ τὸν τοιοῦ-
τον κατεσκεύασε πόρον ὁ δημιουργὸς ἡμῶν θεός, ἵνα μὴ ἐκ
τῶν παραπιπτόντων ἡμῖν ἀθρόων, εἴτε ψόφου εἴτε ἀέρος ψυ-
χροῦ, ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν οὐ μικρῶς καταβλάπτηται. καὶ εἰ
D μὲν ἀπὸ ξηροτάτου νέφους ὁ κεραυνὸς ἐκραγῇ, φοινικοῦς τε
τὴν χροιὰν ὁ τοιοῦτός ἐστι καὶ τὴν οὐσίαν φλογώδης, εἰ δὲ
ἀφ' ὑγροτέρου νέφους, λευκόν τε ἔχει τὸ χρῶμα καὶ καυσώ-
δης ἥκιστα.

Οὕτω μὲν οὕτω, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, καὶ τοὺς ἀστέρας τοὺς ἀπλανεῖς τε καὶ πλανωμένους εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς ὁ ποιητὴς πάντων καὶ κύριος ἔθετο. κυρίους δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀρετῆς τε καὶ κακίας παρεκτικοὺς οὐκ ἄν ποτε εἴπῃ τις λογισμοῦ κύριος ὤν, εἴ γε καὶ μᾶλλον ἤκουσε τοῦ θεοῦ διὰ

18. οὕτω] οὖν?

cogitur. alterum vero fulmen gignitur collisis inter se nubibus eaque de causa perruptis. nam ea perruptio fulmen efficit nube per vim convulsa: simul utre quasi quodam rupto, pluvia delabitur. strepitus ipse perruptionis tonitru efficit. et nubem quidem perrumpi necesse est, ut ita fulgur conspiciatur: nos vero prius ignem percipimus. eius rei causa est aurium et oculorum structura. nam oculi nostri citra medium ullum cum aëre iuncti citius rem visilem prehendunt. at meatus ille tortuosus cochleaeque consimilis, quo septae sunt aures, tarde sonum admittit. et opifex noster deus hunc ipsum instar cochleae tortuosum condidit, ne per illabentes subito sive strepitus sive frigidum aëra cerebrum nostrum graviter laederetur. iam si fulmen e nube siccissima erumpat, punicei coloris est et natura vehementer urens: sin ex humidiori nube, colorem album habet ac minus urit.

Sic ergo, quemadmodum exposuimus hactenus, sidera non tam errantia quam erratica rerum opifex atque dominus in signa temporaque constituit. ea vero potestatem absolutam in actiones nostras habere, virtutemque nobis aut vitium indere, nemo unquam rationis compos dixerit, siquidem deum per vatem loqui audierit (Isaiae 1 19) „si volueritis et obtemperaveritis mihi, bonis terrae vescemini,“

τοῦ προφήτου λέγοντος „ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε.“ ἐὰν θέλητε γὰρ εἰπὼν ἔδειξε προφανῶς ὡς ἐλεύθερός τις ὁ καθ' ἕνα ἡμῶν, καὶ ὅτι τῶν αὐτοῦ πράξεων ἕκαστος ὁμολογουμένως πέφυκε κύριος.

Εἰδέναι γὰρ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἄνωθεν ὀφείλεις, P. 32
ἀγαπητέ, ὅτι οἱ τὸν ἥλιον λέγοντες μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχειν V. 25
κάτωθεν μετὰ τὴν αὐτοῦ δύσιν, ἀλλ' ἐκ πλαγίου τὴν αὐτοῦ ποιούμενον δίοδον πρὸς ἀνατολὰς ἀπέρχεσθαι κἀκεῖθεν αὖθις ἀπέρχεσθαι τοῦ φωτίζειν τὴν γῆν, οὐκ εὐπαράδεκτα λέγειν, ὡς οἶμαι, τοῖς εὖ φρονοῦσιν κριθήσονται, εἰ μή που κατὰ λόγον οἰκονομίας τοιαῦτα λέγειν προάγονται. εἰ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ νὺξ ἀλλ' ἢ σκίασμα γῆς, τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, πῶς λοιπὸν B
βαθεῖα τὴν ἡμέραν διαδέξεται νύξ, τοῦ ἡλίου κατ' ἐκείνους ἐγγύτατα καὶ μικροῦ πρὸς ἡμᾶς στρεφομένου, κἀντεῦθεν ἀκτίνων ἡμῖν ἐμπιπτουσῶν καὶ φωτιζουσῶν τὸ περίγειον; καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, αὐτοῖς τοῖς πράγμασι πείσθητι. ἐν Βρετανίᾳ τῇ νήσῳ ὀκτωκαιδεκάωρος μὲν ἡ ἡμέρα ἐστίν, ἑξάωρος δὲ ἡ νύξ. καὶ οὐ μόνον ἑξάωρος, ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος αὐτῆς οὐ πάνυ βαθύ, τοιοῦτον δὲ εἰπεῖν ὁποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον λυκόφωτον. ἐμπίπτουσι γὰρ αὐτοῖς αἱ αὐγαὶ τοῦ ἡλίου. τίνος ἕνεκεν; ὅτι κἂν ταῖς νυξὶν αὐταῖς ὁ

5. γὰρ] δὲ?

cum enim ait „si volueritis," manifesto declarat unumquemque nostrum liberum esse, simulque singulos esse sic a natura comparatos, suarum ut actionum ipsi sint domini.

Praeter indicata vero, dilecte fili, hoc etiam scire debes, eos qui solem dicant non inferius terram post occasum suum subtercurrere, sed obliquo itinere ad ortum pervenire indeque rursum pergere ad collustrandam terram, mea quidem sententia viris prudentibus parum probabilia tradere iudicandos esse, nisi forte certo quodam consilio talia proferant. nam si nihil aliud est nox quam umbra terrae, quae existit sole terram subtercurrente, quemadmodum Iohannes ille Damascenus inquit, quo fieri pacto poterit ut alta nox diem excipiat sole (de ipsorum quidem sententia) quamproxime a nobis sese convertente, quocum esse coniunctum oportet ut ad nos radii pertingant terraeque vicinas partes collustrent? quodsi huic orationi fidem non habes, rebus ipsis persuaderi te patitor. in insula Britannia dies horarum XVIII spatium continet, cum nox plures quam VI horas non habeat. neque tantum sex horarum est, sed etiam caligo eius non admodum est profunda, nimirum eiusmodi quale quiddam nos crepusculum dicimus. nam pertingunt ad eos radii solis. quamobrem? quia per ipsas etiam noctes sol ab eis quam

C ἥλιος ἔγγιστα περιστρέφεται διὰ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ γῆν καταδύεσθαι. καὶ οἵ γε τῶν Βρετανῶν ὀξυδερκέστατοι σαφῶς ὁρῶσι κατὰ τὴν νύκτα καὶ μικροῦ πάντως τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαμβάνουσι. μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὡς εἴ γε καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κλίματι οὐχ ὑπὸ γῆν ὁ ἥλιος διοδεύων ἦν ἀλλ' ἔγγιστά που κἀνταῦθα περιεστρέφετο, ἡ νὺξ ἀληθῶς οὐχὶ νύξ, οὐδὲ πάνυ βαθὺ τὸ σκότος αὐτῆς, ἀλλὰ τοιοῦτον ὁποῖον ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρισε, ἅτε οὐμενοῦν ἀντιφραττούσης ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι παντάπασιν. ἡ γὰρ νὺξ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. τοῦ γοῦν ἡλίου μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχοντος ἀλλ' ἔγγιστα
D περιστρεφομένου, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, βαθεῖαν γίνεσθαι νύκτα πάντως ἀμήχανον. καὶ τί χρεία πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον; σφαιρικῆς οὔσης τῆς γῆς καὶ ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς ἀπῃωρημένης, παρ' ἄλλοις ἄλλως ἀνατέλλει τε καὶ δύνει ὁ ἥλιος, κἀντεῦθεν τοῖς μὲν ἴσα τελεῖ τὰ νυχθήμερα τοῖς δὲ πάλιν ἄνισα. μὴ θαυμάζε εἴγε παρὰ Βρετανοῖς ἑξάωρός ἐστιν ἡ νύξ, ὅπου γε παρ' ἑτέροις, οἷς τοσοῦτον ὁ πόλος ἐξῆρται ὁ βόρειος ἢ ὁ νότιος ὥστε κατὰ κορυφὴν ἔχειν τὸν ἕτερόν γε πάντως αὐτῶν, τούτοις διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἡλίου περιδρομὴν τὸ οἰκούμενον ἅπαν ἐσκίασται,

proxime circumagitur, propterea quod exigua pars eius sub terram demergatur. Britannorum quidem ii quotquot oculorum acumine valent, per noctem accurate cernunt ac tantum non omnia suis oculis comprehendunt. de quo velim discas quod si sol in climate nostro non sub terra cursum suum perficeret, sed itidem ut istic quamproxime apud nos circumvolveretur, nox reapse non nox foret, nec eius tenebrae admodum profundae, sed eiusmodi quales iam ante significavimus, nimirum terra non officiente radiis solaribus nec eos obstruente. nox enim aliad nihil est, quemadmodum et magnus ille Basilius ait, quam terrae obumbratio. quapropter si sol terram non subtercurreret sed proxime alicubi circumagitaretur, sicuti superius aiebamus, fieri nequaquam posset ut noctem profundam haberemus. et vero quid opus est multa commemorare singulaque recensere? cum globosa sit terra et in universi medio quasi suspensa haereat, apud alios aliter sol oritur et occidit. eadem de causa nonnullis aequalia dierum atque noctium efficit spatia, nonnullis inaequalia. neque mirum tibi sit apud Britannos noctem VI horarum esse, quando apud alios, quibus eam ad sublimitatem vel australis vel aquilonalis polus est elevatus ut alterum omnino supra verticem habeant, apud hos ergo propter solis in circulum conversionem tota regio tenebras perpetuas habet, et anniversarius orbis ille consimiliter in diem noctemque sic dividitur, ut diem quidem sex mensium to-

ὅ τε ἐνιαύσιος αὐτοῖς κύκλος ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ νυκτὶ ὡσαύτως P. 33
μεμέρισται, ὡς εἶναι τούτοις λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἑξάμηνον καὶ τὴν νύκτα ἰσάριθμον. καὶ τούτων οὕτως.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις περιεργάζῃ, τί δή ποτε, λέγων, ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἀνακεχυμένον ἦν ἐκεῖνο τὸ πρωτόγονον φῶς, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοῖς φωστῆρσι κατεμερίσθη, τῷ τε ἡλίῳ δηλαδή, τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀστράσιν; ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα πολυπραγμόνει ῥητά, ὅτι μηδὲ θεραπεύειν ἐπὶ τούτοις ἰσχύομεν τὴν σὴν φιλομάθειαν. ἴσθι τοιγαροῦν ὅτι παράγει μὲν ὁ θεὸς τὸ καθαρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄϋλον φῶς, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν δίσκον αὐτόν, ἵνα B
μάθωμεν ἐντεῦθεν ὁποίων ἔργων ἐστὶν αὐτουργός, καὶ ἵνα μαθόντες τὸν ἀριστοτέχνην θεὸν ἐπὶ πλέον θαυμάζωμεν· ἐκ μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἡ τοῦ δημιουργοῦ κα- V. 26
θορᾶται σοφία καὶ δύναμις. δίσκῳ δὲ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθησι μετὰ ταῦτα φῶς, ἵνα τὴν ἐκπηδῶσαν ἐκεῖθεν ἀκτῖνα διὰ τοῦ δίσκου συσκιαζομένην ἐργάσηται σύμμετρον· ὀφθαλμοὺς γὰρ ἔχοντα ζῷα οὐκ ἂν ἤνεγκεν, ὥς πού φησι Θεοδώρητος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ λόγος καθ' ἱστορίαν ἐπῆλθέ σοι.

Εἰ βούλει δὲ καὶ ὑψηλότερον ἐκλαβέσθαι τὰ Μωσαϊκὰ καὶ θεῖα ῥητά, ὥστε μαθεῖν ἐκ τούτων τίνος ἕνεκεν ἀνακε- C

3. καὶ] καὶ περὶ μὲν?

tidemque mensium noctem habeant. ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Non ignoro autem, dilecte fili, te de hoc etiam praeter alia sollicite perquisiturum. quamobrem, inquiès, toto triduo quidem diffusa lux erat illa primigenia, quarto autem die divisa est in luminaria, nimirum solem lunam reliqua sidera? nolim equidem nimis te curiose sacrarum litterarum verba examinare, quando hac in parte studio discendi tuo prorsus satisfacere non possumus. scito tamen condidisse quidem initio deum lucem illam puram et expertem materiei crassae, verum non ipsum discum, ut inde discamus quorum operum ipse sit effector, eoque percepto praestantissimum illum artificem tanto magis admiremur: nam a magnitudine pulcritudineque creatorum tum sapientia tum potestas opificis perspicitur (Sap. 13 5). eiusmodi vero lucem deinceps in discos collocat, ut promanantes inde radios per discum nonnihil velut obscuratos usui nostro idoneos atque convenientes redderet. nam de Theodoriti sententia, cum oculis praedita sint animalia, lucem illam alteram ferre non potuissent. habes expositionem de ipsa petitam historia.

Quodsi verba Mosaica sublimius etiam intelligere vis, ut discas quamobrem lux illa triduo diffusa fuerit ubique ac deinceps in lumi-

χυμένον ἦν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἐκεῖνο τὸ φῶς ἁπανταχοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς φωστῆρσιν ἐναπετίθετο, τὸν θειότατον ἔχεις Ἀναστάσιον ἀλληγοροῦντα τὰ τοιαῦτα. τὸ μὲν οὖν τῶν προλαβουσῶν τριῶν ἡμερῶν φῶς, περὶ οὗ ἡ γραφὴ λέγει „καὶ εἶπεν ὁ θεὸς γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς," ὑφηπλωμένον ὂν ἐφ' ὅλον τὸ σύμπαν, τὸ τῆς ἀκτίστου τριάδος παριστᾷ φῶς πανταχοῦ φθάνον ὡς ἀπερίγραπτον· ὅτε δὲ τῷ ζοφερῷ μὲν πρότερον, ὕστερον δὲ φωτεινῷ διὰ τὴν ἕνωσιν
D *δίσκῳ ἐναπετίθετο, τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν προέγραφε· σκοτεινοὺς καὶ γὰρ ὄντας ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει ἐλάμπρυνε, καὶ πρὶν διὰ μοναδικοῦ φωτὸς τὸ σύμπαν ἐφώτιζε. κατὰ δὲ τὴν τετάρτην ἡμέραν τριαδικῷ φωτὶ τὰ πάντα κατηύγασεν, ὅτε δηλαδὴ ὁ ἥλιος Χριστὸς ἀνέτειλε. τὸ μὲν γὰρ μοναδικὸν ἐκεῖνο φῶς τύπος ἦν τῆς μοναρχικῆς θεότητος, τὸ δὲ τριαδικὸν τοῦτο φῶς τῶν τριῶν πάλιν ὑποστάσεων τύπος ἦν. οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἥλιος περὶ οὗ Σολομὼν λέγει „ἀνατέλλει ὁ ἥλιος" (τοῦτ' ἔστι Χριστὸς) „ἐπὶ γῆς, καὶ δύνει ὁ ἥλιος" (τουτέστι πρὸς τάφον χωρεῖ), „καὶ πάλιν πρὸς*
P. 34 *τὸν τόπον αὐτοῦ ἄνεισιν." ἐκ τοῦ ἡλίου δὲ χορηγεῖται τῇ σελήνῃ τὸ φῶς, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Χριστοῦ τοῦ νοητοῦ ἡλίου καταλάμπεται ἡ ἐκκλησία καὶ πάντες οἱ ἅγιοι· „ἐκ τοῦ πληρώματος" γάρ φησιν „αὐτοῦ πάντες ἐλάβομεν."*

7. *δίαν* P.

naria quasi recondita, divinum illum Anastasium habes, qui per allegorias haec in hunc modum declarat. lux illa praecedentium trium dierum, de qua litterae sacrae (Gen. 1 3) his verbis loquuntur „dixit deus, existat lux, et exstitit lux," haec igitur per omnem rerum universitatem explicata trinitatis illius increatae lucem nobis repraesentat, nusquam non locorum penetrantem, uti quae nullis sit finibus circumscripta. posteaquam vero caliginoso quidem prius, at deinceps propter unionem lucido imponebatur disco, Christi administrationem in carne nobis quasi delineabat: nam ille nos ob peccatum caliginosos per unionem illam personalem collustravit. ac prius quidem per unicam lucem universum hoc illuminabatur, verum die quarto trina luce cuncta perfundebantur, nimirum postquam sol ille noster Christus exortus est. nam lumen illud unicum divinitatis uno cuncta comprehendentis imperio simulacrum erat, et haec trina lux itidem trium personarum erat figura. sol autem iste intelligitur, de quo Solomo (Eccles. 1 5) dicit „exoritur sol" (hoc est Christus) „supra terram, et occidit sol" (hoc est in sepulcrum sese confert) „rursumque suum ad locum redit," nimirum ad patrem. ab eodem sole lux lunae suppeditatur, quia per Christum, solem illum intellectilem, tam ecclesia quam omnes homines sancti collustrantur: quippe de ipsius plenitudine, sicut ille ait (Iohan. 1 16), omnes sumpsimus.

Ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὰ τῆς τετάρτης ἡμέρας, εἰ καὶ μὴ κατὰ σὴν ἔφεσιν δι' ἡμετέραν πάντως ἀσθένειαν.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης ἐξάγει καὶ αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τούτοις ἄξιον ζητῆσαι διὰ τί τοῦ ὕδατος οἱ ἰχθύες χωριζόμενοι διαφθείρονται. διότι οὐκ ἔχουσιν ἀναπνοὴν ὥστε ἕλκειν τὸν ἀέρα B τοῦτον, ἀλλ' ὅπερ τοῖς χερσαίοις ἐστὶν ὁ ἀήρ, τοῦτο τῶν πλωτῶν γένει τὸ ὕδωρ. καὶ ἡ αἰτία δήλη, ὅτι ἡμῖν μὲν ὁ πνεύμων ἔγκειται ἀραιὸν καὶ πολύπορον σπλάγχνον, ὃ διὰ τῆς τοῦ θώρακος διαστολῆς τὸν ἀέρα δεχόμενον τὸ ἔνδον ἡμῶν θερμὸν ἀναρριπίζει καὶ ἀναψύχει, ἐκείνοις δὲ ἡ τῶν βραγχίων διαστολὴ καὶ ἐπίπτυξις δεχομένων τὸ ὕδωρ καὶ διέντων τὸν τῆς ἀναπνοῆς λόγον ἀποτελεῖ.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν παρὰ τοῖς ἰχθύσιν ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· C οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκάρον ἱστοροῦσί τινες. πάντα δὲ ὀξυτάταις ἀκμαῖς ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μασήσει ἡ τροφὴ διαρρέῃ· ἔμελλε γάρ, εἰ μὴ ὀξέως κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποιήσει διαφορεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος.

Εἰ δὲ ζητεῖς καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ ἰχθύες διὰ τῆς Προποντίδος ἐπὶ τὸν Εὔξεινον ὥσπερ τι ῥεῦμα φέρονται, αὐτοὶ

En habes et quarti diei opera, quanquam non pro voto desiderioque tuo propter imbecillitatem videlicet nostram.

Die quinta deus pisces marinos et aërias aves in ortum producit. heic primum operae fuerit pretium inquiri quamobrem pisces ab aqua destituti pereant. propterea quod respirationem nullam habent, qua hunc aëra possint attrahere. nimirum quod terrestribus est aër, hoc natatilibus est aqua. causa ipsa perspicua est. in nobis existit pulmo, viscus rarum multisque meatibus pervium, quod per diductionem thoracis aëra recipit, internumque calorem in nobis hoc modo tum excitat tum refrigerat. in ipsis branchiarum diductio complicatioque, tam recipientium quam emittentium aquam, vicem respirationis explet.

Hoc etiam discito, piscem nullum esse qui ex semisse dentibus sit munitus, instar bovis et ovium. nihil enim apud ipsos reperitur quod ruminet, excepto scaro, sicuti quidam memoriae prodiderunt. nimirum omnes acutissimos dentes eosque densos admodum habent, ne propter masticationem diuturnam alimentum ipsis difflueret atque periret: nisi enim celeriter comminutum in ventrem demitteretur, in ipsa comminutione per aquam dilaberetur.

Quodsi etiam rogas quamobrem pisces per Propontidem in Euxinum fluxus cuiusdam instar ferantur, tantum non ipsimet clamant

V. 27 *μονονουχὶ βοῶσιν ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον καὶ τὸ*
D *πρακτέον ὑποδεικνύντα. βαδίσωμεν, φασίν, ἐπὶ τὸ βόρειον πέλαγος· γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ὅλον διὰ τῆς ἀκτῖνος τὸ πότιμον. χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ τὰ θαλάττια. ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς ἀνανήχεται πολλάκις καὶ πόρρω θαλάσσης φέρεται. ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κόλπων, ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκυῆσαι καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔκγονα.*

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. ἤκουσα ἐγώ τινος τῶν παραλίων ὅτι ὁ θαλάσσιος ἐχῖνος, τὸ
P. 35 *μικρὸν παντελῶς καὶ εὐκαταφρόνητον ζῶον, διδάσκαλος πολλάκις γαλήνης καὶ κλύδωνος τοῖς πλέουσι γίνεται· ὃς ὅταν προΐδῃ ταραχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφῖδά τινα ὑπελθὼν γενναίαν ἐπ' αὐτῆς ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίως σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει πρὸς τὸ μὴ ῥᾳδίως τοῖς κύμασιν ἀποσύρεσθαι. τοῦτο οὖν ὅταν ἴδωσιν οἱ ναυτιλλόμενοι τὸ σημεῖον, ἴσασι τὴν προσδοκωμένην βιαίαν κίνησιν τῶν ἀνέμων.*

Ἀλλὰ καὶ ἡ τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνός ἐστιν. ἡ γὰρ τευθὶς ἰχθύδιόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρ-

10. *ποτιμώτερος* F.

magnum hoc iter se perpetuandi generis sui causa suscipere. a ratione quidem destituuntur, sed habent legem naturalem, firmiter insitam agendaque commonstrantem. abibimus, aiunt, ad mare illud aquilonare, cuius aqua reliquo mari dulcior est. quippe sol exiguum ad tempus in eo commorans omnem aquam potabilem non exhaurit. et delectantur etiam marina dulcibus, quo fit ut saepenumero fluvios natando conscendant longoque a mari spatio provehantur. ideoque Pontus ipsis est gratior quasi quidam sinus ad proferendos educandosque fetus inprimis idoneus.

Hoc etiam inter alia magnus ille Basilius tradit. ex quodam, inquit, homine maritimo cognovi echinum aquatilem, perexiguum ac nullius omnino momenti animal, saepenumero navigantes de tranquillitate vel tempestate secutura monere. nam cum procellam a vento imminere prospicit, lapillum subit et cum eo tanquam ancora quadam firma fluctuat, subnixus eius pondere, ne facile a fluctibus abripiatur. hoc signo conspecto nautae expectandum sciunt vehementem ventorum impetum.

Itidem si loligo sive teuthis appareat, tempestatis est indicium. etenim piscis est exiguus habens laevem carnis superficiem, qua de

κός, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὀνομάζεται. γυμνὸν οὖν πάντῃ καὶ B ἀσκεπὲς ὂν (οὐδὲ γὰρ ὀστράκῳ ἢ δέρματι περιέχεται) προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. ὅταν οὖν ἴδωσι τὸ ἰχθύδιον τοῦτο ἐπινηχόμενον τῇ θαλάσσῃ, χειμῶνα τεκμαίρονται, ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολύποδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φοράν. ἐγκατέσπειρε γὰρ τοῖς ζώοις ὁ θεὸς δυνάμεις προγνωστικὰς πρὸς τὴν τῆς ζωῆς αὐτῶν σύστασιν. καὶ ἄλλα μὲν τὰ τῆς θαλάττης τινὰ τυγχάνει φοβερά. οὐχ ἧττον δὲ καὶ τρυγόνος κέντρον τῆς θαλαττίας, καὶ ταύτης νεκρᾶς, καὶ ὁ λαγωὸς ὁ θαλάσσιος ταχεῖαν καὶ ἀπαραίτητον τὴν φθορὰν ἐπιφέρονται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι παρὰ τοῖς ἰχθύσιν λαγνείαν εἶναι. C κέφαλος γὰρ θῆλυς παρὰ τῷ αἰγιαλῷ προσδεθεὶς ποιεῖ τοὺς ἄρρενας πελαγίζοντας πλησιάζειν ἐκεῖσε καὶ οἷον τῇ θηλείᾳ περισκαίρειν. ὁ κύων ἰχθὺς ἡνίκα ψόφου τινὸς αἴσθηται, τὰ σκυλάκια αὐτοῦ παρὰ τῷ οἰκείῳ κρύπτει κόλπῳ καὶ αὖθις ἐξάγει. ὅρα δὲ σοφίαν καὶ πονηρίαν μικροῦ ζώου καὶ ἀσθενοῦς. ὁ καρκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου. ἀλλὰ καὶ δυσάλωτος ἡ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται· ἀρραγεῖ γὰρ ἑρκίῳ τὸ ἁπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησφαλίσατο, διὸ καὶ ὀστρακόδερμον τὸ ζῷον

13. ὅτι] καί?

causa malacium quoque a mollicie nuncupatur. cumque nudus omnino sit et a re nulla tegatur, non testa nec cute, tempestatem eo citius praesentiscit, quo facilius adficitur. itaque subsultat, eoque pacto frigus et maris in imo perturbationem vitat. quapropter nautae pisciculum hunc innatantem mari conspicientes tempestatem portendi animadvertunt. itidem si polypum videant saxo adhaerescere, de ventorum motu praesagium colligunt. nam deus facultates quasdam futura prospiciendi animalibus ad vitae ipsorum conservationem insevit. sunt etiam inter marinas bestias quaedam metuendae, praesertim pastinacae marinae stimulus, etiam mortuae, sicut et lepus marinus celerem homini et inevitabilem interitum adfert.

Praeterea piscibus salacitatem tribui scire debes. nam cephalus femina littori alligata facit, ut mares aestuantes eo coeant feminaeque velut adsultent. canis autem marinus si strepitum quendam sentiat, catellos suos in sinu occultat proprio, ac deinceps eos vicissim educit. adspice autem mihi, quaeso, pusilli ac debilis animalis sapientiam atque versutiam. cancer ostrei carnem appetit, sed ipsa praeda potiri propter indumentum testae difficulter potest: nam teneram carnem quodam quasi septo natura non facile frangendo muniit; id-

προσαγορεύεται. καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις
D προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἄπρα-
κτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. τί οὖν ποιεῖ; ὅταν ἴδῃ ἐν
ἀπηνέμοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλπόμενον καὶ πρὸς τὰς ἀκτῖνας
τοῦ ἡλίου τὰς πτύχας αὐτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρα
ψηφῖδας παρεμβαλὼν διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὑρίσκε-
ται τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας πε-
ριεχόμενος. αὕτη ἡ κακία τῶν μήτε λόγου μήτε φωνῆς με-
τεχόντων.

Οἶδε τὰ κήτη τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύ-
σεως δίαιταν. τὴν ἔξω τῶν οἰκουμένων χωρίων κατείληφε
θάλασσαν, τὴν ἔξω νήσων, ᾗ μηδεμία πρὸς τῇ ἀντίπερα
P. 36 καθέστηκεν ἤπειρος. διόπερ ἄπλους ἐστίν, οὔτε ἱστορίας
οὔτε τινὸς χρείας κατατολμᾶν αὐτῆς τοὺς πλωτῆρας ἀναπει-
V. 28 θούσης. ἐκεῖνα καταλαβόντα τὰ κήτη τοῖς μεγίστοις τῶν ὀρῶν
κατὰ τὸ μέγεθος ἐοικότα, ὥς οἱ τεθεαμένοι φασί, μένει ἐν
τοῖς οἰκείοις ὅροις, μήτε ταῖς νήσοις μήτε ταῖς παραλίαις
πόλεσι λυμαινόμενα. οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον γένος ὥσπερ πό-
λεσιν ἢ πατρίσιν ἀρχαίαις τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς
θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλίζεται. ἔστι μὲν οὖν καὶ κῆτος πρί-
ων οὕτω καλούμενος· τοῦτο ἐὰν ἴδῃ πλοῖον ἁρμενίζον, συν-
B αρμενίζει καὶ αὐτὸ τῷ πλοίῳ. καὶ κῆτος ἕτερον ἀσπιδοχε-

7. παρεχόμενος?

eoque solemus hoc animal ostracodermum, quasi testacea cute praeditum, appellare. cumque duae concavitates accurate sibi invicem iunctae ostreum ipsum complectantur, necessario chelae cancri nihil efficere possunt. quid ergo molitur? cum ostreum in locis vento non expositis cum voluptate percalescere suasque plicas ad radios solis aperire videt, tum vero clanculum iniecto calculo, quominus eas rursum claudat, impedit; quodque viribus nequit, solertia quadam perficere deprehenditur. ea versutia est animalium, quae neque rationis neque vocis usum habent.

Norunt ceti praescriptum a natura sibi locum, in quo degant. nam mare quod extra loca mortalibus inhabitata sese protendit extraque insulas situm est, occupant; ubi nulla restat ulterius terra continens, quae fluitationi eorum sit impedimento. nec ulla vel historia vel usus navigantes impellit ut aliquid adversus ea moliantur. hoc igitur mare consecuti ceti, magnitudine sua vel maximis montibus consimiles, ut aiunt, qui eos viderunt, suos intra limites manent, neque maritimas ad urbes accedunt, sed in priscis illis attributi sibi maris partibus haerent. inter caeteros autem cetos est is qui prion appellatur: hic si navim cernat vela pandere, hoc ipsum

λώνῃ· τοῦτο ἐὰν πεινάσῃ, ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, κἀκεῖθεν εὐωδίας ἐξερχομένης εἰσέρχονται τὰ μικρὰ ἰχθύδια, καὶ οὕτως κορέννυται. ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου καὶ ἀνθρώπων ἔστιν ἰδεῖν· οὐδέποτε γὰρ διαλείπει τούτοις ἐπακολουθῶν καὶ παντοίως ἀποπλανᾶν αὐτούς, καὶ μάλιστα τοὺς φρονήματι μικροτέρους· καταπίνει γὰρ αὐτοὺς τοῖς τοῦ βίου τερπνοῖς δελεάζων, εἰ καὶ μηδέποτε κορέννυται.

Εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἕτερα γένη κητῶν, φῶκαι καὶ φάλαιναι, δελφῖνες καὶ ζύγαιναι καὶ ὅσα τοιαῦτα· εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα περὶ ὧν ἡ γραφή φησι „καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα," ἃ δὴ καὶ ἰδιάζουσαν ἔσχεν δίαιταν ἐν ἀφωρισμένοις χωρίοις, ὥστε μὴ καταβλάπτεσθαι τοὺς αὐτοῖς ἐν- C
τυγχάνοντας.

Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα. οὐκ ἐπειδὴ καρίδος καὶ μαινίδος μείζονα, διὰ τοῦτο μεγάλα εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς μεγίστοις ὄρεσι τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος παρεικάζεται· ἃ δὴ καὶ νήσων πολλάκις φαντασίαν παρέχονται, ἐπειδάν ποτε ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήξηται. ταῦτα μέντοι τηλικαῦτα ὄντα οὐ περὶ ἀκτὰς οὐδὲ περὶ αἰγιαλοὺς διατρίβει, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν λεγόμενον πέλαγος ἐνοικεῖ. τοιαῦτά ἐστι τὰ πρὸς φόβον καὶ ἔκπληξιν

9. δελφῖνες] οὐλφῖνες F.

imitatur. alius item cetus est cui nomen Aspidochelone, qui si esuriat, os pandit, de quo cum fragrans quidam odor exeat, pisciculi minores ingrediuntur, eoque pacto bestia satiatur. eiusmodi quiddam in hominibus etiam maloque genio videmus usuvenire. nam hic nos nunquam non consectatur, variisque modis in errorem abductos circumscribit, illos praesertim qui animis nonnihil pusilli sunt: devorat enim hos per vitae delicias atque voluptates inescatos, quanquam devorando nunquam satietur.

Sunt et plura cetorum genera, phocae, balaenae, delphines, zygaenae sive libellae, aliaque talia, de quibus hec e sacris litteris (Gen. 1 21) dictum accipiendum est „creavit deus ingentes cetos," seorsum praescriptis in locis degentes, ut ne quis in eos incidens laederetur.

Creavit, inquam, deus ingentes cetos. quibus in verbis non iccirco putabis ingentes dici, quia squilla et halece maiores sint, sed quia propter molem corporum maximis montibus comparari possint. quinetiam saepenumero speciem insularum exhibent, quoties in aquae summa superficie natant. tales cum sint, non secundum littora haerent, sed in Atlantico mari degunt. atque haec animalia nobis ad metum terroremque condita sunt. iam vero cum audis magna navigia, quae velis expansis vento secundo ferantur, a minuto pisciculo

ἡμετέραν δημιουργηθέντα ζῶα. ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι τὰ μέ- D γιστα τῶν πλοίων ἡπλωμένοις ἱστίοις ἐξ οὐρίας φερόμενα τὸ μικρότατον ἰχθύδιον ἡ ἐχενηῒς οὕτω ῥαδίως ἵστησιν ὥστε ἀκίνητον ἐπὶ πλεῖστον φυλάσσει τὴν ναῦν ὥσπερ καταρριζωθὲν ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, ἆρ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τὴν τοῦ δημιουργοῦ καταλαμβάνεις ἰσχύν; ἐκ πάντων οὖν μεγάλων τε καὶ μικρῶν τῆς τοῦ κτίσαντος δυνάμεως ἀπόδειξιν λάμβανε.

Τί δήποτε οἱ θαλαττουργοῦντες τὼ χεῖρε πάσχουσιν, εἴ ποτε κύρτον ἐντὸς νάρκην ἔχουσαν τοῖς καλῳδίοις ἐφέλκουσιν; εὐπαθεστάτην ὁ ἀὴρ τὴν φύσιν κληρωτικῶς ἀπενείματο· διηχὴς γὰρ καὶ διαφανὴς ἔφυ καὶ δίοσμος, μεταιχμίου μηδέ τινος ἐπιπροσθοῦντος αὐτῷ. πολλῶν τοίνυν παθῶν καὶ P. 37 ἐνεργειῶν αἴτιος· πῶς γὰρ οἱ τὰς ὄψεις νοσοῦντες τοὺς ὁρῶντας σφᾶς πολλάκις τοῦ πάθους κοινωνοὺς ἐποιήσαντο; οὐκοῦν διὰ τοῦ ἐνόντος ἀέρος καὶ νάρκη ποιεῖν τι πάθος ἐπίσταται τοῖς αὐτῇ πλησιάζουσιν, εἰ καὶ μὴ ταύτης ἐφάψοιντο. καὶ θαυμάζειν οὐ χρή· ἡ Μαγνῆτις γάρ, ἣν καὶ Ἡρακλείαν λίθον φασί, τοῦ σιδήρου διέστηκε, καὶ ὅμως ὁρῶμεν διὰ μέσου τοῦ ἀέρος τὴν ἐνέργειαν προσβαλλομένην τῇ λίθῳ. τὸ δὲ καὶ περὶ τὸν φοίνικα τὸ φυτὸν ἐρωτικὸν γενόμενον πάθος, καὶ ὅπως ἡ θήλεια, κἂν καὶ διίσταται, τοὺς κλάδους αὐτῆς ὑποκλίνει τῷ ἄρρενι, καὶ ὅπως πάλιν πρὸς

12. *καὶ* prius deerat. 17. *εἰ μὴ καὶ* P. 20. *προβαλλομένην* P.

echeneide tam facili momento sisti, magnum ad temporis spatium ut immotam detineant navim velut ipso in mari radicibus actis defixam, non etiam in animali exiguo potentiam opificis deprehendis? nimirum ex omnibus, tam magnis quam pusillis, argumenta de creatoris potestate tibi sumenda sunt.

Quidnam, obsecro, manibus eorum accidit qui e mari piscando victum quaerunt, si quando funiculis vas piscatorium attrahunt quo torpedo contineatur? eam sortitus est aër naturam peculiariter, uti quam facillime adficiatur. nam et sonis pervius est et pellucidus, et odoratu penetratur, nulla re intermedia quicquam impedimenti obiiciente. quo fit ut multarum tam adfectionum quam effectionum causa sit. an non enim oculorum morbo laborantes plerumque se intuentes morbi participes reddunt? quapropter et torpedo per aëra, quem intra se continet, adficere potest accedentes propius, licet eam non attrectent. nec mirum hoc videri debet: nam Magnes, quem lapidem Herculeum vocant, etiamsi quodam intervallo absit a ferro, tamen videmus efficacitatem lapidis per ipsum intermedium aëra sese porrigere. quinetiam amatoria palmae arboris adfectio, quod nimirum

ὄρθιον ἔρχεται σχῆμα τῆς συναφείας οἷον ἐναπολαύσασα, ποίαν ἀκοὴν οὐκ ἐμπίπλησι θαύματος; ἄτοπον τοίνυν οὐδὲν καὶ τὸ τὴν νάρκην ποιεῖν τοῖς θηρεύουσι πάθος. B

Καὶ διὰ τί οἱ μὲν ἄλλοι ἰχθύες περὶ τὸν Πόντον ἐνδη- V. 29
μοῦσιν, ὁ δὲ πολύπους τὸν βόρειον ἀποστρέφεται κόλπον; διότι τὰ μὲν τῶν ἰχθύων ψύξεως δεῖται, ὅσα που καὶ τὰ πότιμα ἐπιδιώκουσι νάματα, τὰ δὲ θερμότητος ἐρᾷ καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀναστρέφεται· θερμοτέρα γὰρ αὕτη τῶν ἄλλων ὑδάτων καθέστηκεν. ὁ γοῦν πολύπους τῇ Ποντικῇ θαλάσσῃ ἀπεχθάνεται· ψυχρότερον γὰρ τὸ βόρειον πέφυκε πέλαγος. ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς θαλάσσης γλυκύτερον· ὑπὸ πολλῶν γὰρ καὶ μεγάλων ποταμῶν ἐπιρρεῖται. ἐναντία δὲ τῷ πολύποδι τό τε ψυχρὸν καὶ τὸ γλυκύ. ἱκανὸν δὲ ἐρῶ C
σοι τί πρὸς ἀπόδειξιν. πέτρᾳ συμπλακεὶς ὁ πολύπους δυσαποσπάστως ἔχεται· διὸ γλυκὺ ὕδωρ ἐπιχέουσι τῇ πέτρᾳ οἱ πρὸς ἄγραν δεινοί, καὶ οἱ μὲν ἔχουσι τὸ ζητούμενον θήραμα, ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ καὶ ἄκων ἐξανίσταται φύσεως. ὁ πολύπους οὗτος λέγεται μὲν ἡνίκα πεινάσει, πλόκαμον ἑαυτοῦ ἐσθίειν, ἕτερον δὲ ἀναφύειν.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τευθίδες μὲν καὶ πολύποδες ἔχουσι θόλωσιν, ἀλλὰ καθ' ἅ φησιν Ἀριστοτέλης ἐπὶ τῇ μύτιδι, σηπυῖα δὲ κατὰ τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ καὶ πλείονα. οὐδὲ

femina spatio quodam loci disiuncta nihilominus ramos suos mari summittat, deindeque rursum rectam ad formam redeat quasi potita fructu coniunctionis, cuius aures admiratione non replet? non igitur absurdum etiam torpedinem piscatores laedere.

Qui praeterea fit ut alii quidem pisces in Ponto degere consueverint aliquandiu, polypus autem sinum illum aquilonalem refugiat? quod pisces nonnulli refrigeratione indigeant, quotquot scilicet potabiles aquas petunt, nonnulli calorem expetant et ad mare confugiant. hoc enim caeteris aquis est calidius. itaque polypus mari Pontico infensus est. quippe frigidius est mare istud aquilonare, reliquisque multo dulcius, uti quod a multis atque magnis amnibus irruentibus diluatur. frigus autem ac dulcedo aquae polypo sunt ingrata. quod uti probem, argumento idoneo satis utar. ubi saxum aliquod complexus est polypus, sic illi adhaeret ut avelli nequeat. iccirco piscatores periti dulcem aquam adfundunt saxo, quo facto quod expetebant consequuntur, et polypus vel invitus naturam suam relinquit. idem polypus esuriens capillos suos devorat, quorum loco alii nascuntur.

Hoc etiam scire debes, loligines atque polypos atramentum habere, verum, ut Aristoteles ait, in naso, cum ad ventrem sepia maio-

γὰρ ἄλλην τινὰ βοήθειαν ἔχει, καθάπερ ὁ πολύπους τὴν τοῦ D χρώματος μεταβολήν· πρὸς γὰρ τὴν πέτραν ᾗ προσαράσσει τοὺς ἑαυτοῦ πλοκάμους ἀμείβει καὶ τὴν χροιάν, ἄνευ μέντοι τοῦ λευκοῦ χρώματος. ἄναιμα γὰρ ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο κατεψυγμένα καὶ φοβητικά. ὥσπερ ἐνίοις φοβηθεῖσιν ἡ κοιλία ταράττεται, ἑτέροις δὲ περίττωσις ἡ ἀπὸ τῆς κύστεως ῥεῖ, οὕτω καὶ τούτοις συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης ἀφιέναι τὸν θόλον διὰ δειλίας. ἡ δὲ φύσις ἅμα τῷ περιττώματι παρακαταχρῆται καὶ πρὸς σωτηρίαν καὶ βοήθειαν αὐτῷ. πάντα δὲ τὰ ἄναιμα τῶν ζώων ὀλιγότροφά εἰσιν, οὐχ οὕτω διὰ μικρότητα ὡς διὰ ψυχρότητα· τὸ γὰρ θερμὸν καταπέπτει ῥᾳδίως τὴν τροφὴν καὶ δεῖται καὶ τροφῆς ταχέως, τὸ δὲ ψυ- P. 38 χρὸν ἄτροφον. μᾶλλον δὲ τὸ τῶν τεττίγων γένος ἄτροφόν ἐστι, διότι καὶ τῶν ἄλλων ζώων ψυχρότερον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ θέρους ὥρᾳ ζωογονούμενον ὥσπερ τῆς ᾠδῆς ἀπάρχεται. ἱκανὴ δὲ τροφὴ τῇ τέττιγι ἡ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένουσα ὑγρότης, ἣν ἐκ τῆς γενέσεως ἔχει, κατὰ δὴ καὶ τὰ ἐφήμερα ζῶα τὰ περὶ τὸν Πόντον γινόμενα· πλὴν ἐκεῖνα μὲν ἡμέρας μιᾶς χρόνον ζῇ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐφήμερα λέγονται, ταῦτα δὲ ζῶσι καὶ πλέον.

Μαλακόστρακα λέγονται καρκίνοι κάραβοι ἀστακοὶ καὶ

13. τὸ] καὶ P. 14. τοῦτο P. 15. ἀπέρχεται P.

rem eius copiam habeat. nec enim quicquam opis alterius habet, ut polypus mutationem coloris. nam is una cum saxo, ad quod capillos applicat, colorem quoque mutat suum, excepto colore albo. sunt enim haec animalia sanguinis expertia, qua de causa sequitur esse frigida formidinisque plena. nam uti nonnullis metu perculsis alvus turbari solet, nonnullis vesicae excrementum effluit, sic et his accidit necessario propter metum ut atramentum emittant. qua quidem in re natura excremento simul et ad salutem animalis et ad opem utitur. sunt autem omnia sanguinis expertia perquam exiguo nutrimento contenta, non tam quia parva sunt quam quia frigida. nam calor et concoquit facile nutrimentum et cito alterius eget, cum frigiditas parum alimenti requirat. iccirco cicadae parum pastus expetunt, uti quae caeteris animalibus natura sint frigidiores; eaque de causa aestivo tempore quasi vivificatae cantum suum occipiunt. et satis eis alimenti suppetit ipsa corporis humiditas, quam a natura habent; sicut et animalculis illis ephemeris accidit, quae in Ponto nascuntur, uno excepto, quod haec unius diei tempus vivendo expleant ideoque nomen istud consecuta sint, illae diuturniori vita fruantur.

Testa molli munita dicuntur, cancri, carabi, aestaci sive gammari, carides sive squillae. eadem, si squillam excipias, chelis prae-

καρίδες. ταῦτα δὲ ἄνευ τῶν καρίδων χηλὰς ἔχουσιν, οὐ χάριν B τοῦ περιπατεῖν, τοῦ συλλαμβάνειν δέ τι. ὅθεν καὶ μείζονες αἱ δεξιαί· τοῖς γὰρ δεξιοῖς πέφυκε τὰ ζῶα δρᾶν μᾶλλον. περὶ τούτων ὁ προφήτης Δαυίδ „τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν.“ σηπίαι δὲ τευθίδες καὶ πολύποδες ἀνὰ πόδας ὀκτὼ ἔχουσιν, μείζονας δὲ μόνος ὁ πολύπους.

Διαφορὰν οἱ ἰχθύες καὶ περὶ τὸ στόμα ἔχουσι· τὰ μὲν γὰρ καταντικρὺ ἔχει τὸ στόμα καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τὰ δ' ἐν ὑπτίοις, οἷον οἱ δελφῖνες καὶ τὰ σελάχη, διὸ καὶ ὕπτια στρεφόμενα λαμβάνει τὴν τροφήν. ὄρχεις δὲ οὐδεὶς ἔχει ἰχθύς, οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτός, οὔτε ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόδων, διὸ οὐδὲ οἱ ὄφεις. οἱ δὲ δελφῖνες καὶ αἱ φάλαιναι C καὶ πάντα τὰ κητώδη βράγχια μὲν οὐκ ἔχουσιν, αὐλὸν δὲ διὰ τὸ ἔχειν πνεύμονα. τὰ μὲν γὰρ βράγχια χρήσιμα ἐπὶ τοῖς μὴ ἀναπνέουσιν, ἀδύνατον δὲ τὸ αὐτὰ ἔχειν καὶ ἀναπνεῖν. V.30 ἔστι δὲ ταῦτα τρόπον τινὰ πεζὰ καὶ ἔνυδρα, καὶ πεζὰ μὲν ὡς ἀέρα δεχόμενα, ἔνυδρα δὲ ὡς ἄποδα καὶ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ ὑγροῦ δεχόμενα. τὰ μέντοι μαλάκια, οἷον τευθίδες σηπίαι καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὅλα σαρκώδη καὶ μαλακά· οὐδὲ γὰρ ὀστῶδες ἔχειν ἔτυχεν οὐδὲ γεηρὸν ἀποκεκρυμμένον. πρὸς δὲ τὸ μὴ εὔφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα αὐτῶν, καθὰ δὴ καὶ τὰ σαρκώδη, μεταξὺ σαρκὸς καὶ νεύρου τὴν D

dita sunt, non ambulationis causa sed prehensionis. qua de causa chelas dextras maiores habent: nam dextris partibus uti animalia magis consueverunt. de his vates ille Davides ait „semitas marium permeant." sepiae, loligines, polypi pedes singuli octonos habent, et maximos horum polypus.

Etiam ora diversa pisces habent. nam aliis os adversum est et anteriori a parte, cum aliis sit supinum, cuius generis delphini sunt et cartilaginatae. propterea supini nutrimentum capiunt. testes piscium nullus habet, nec intus nec foris, ut eisdem animalia caetera quoque carent, quaecunque a pedibus destituuntur, et inter alia serpentes. delphini, balaenae, et omnia quae cetacei sunt generis, branchias nullas habent, sed eius loco tibiam quasi quandam, uti pulmone praedita. quippe non respirantibus utiles sunt branchiae, quas ut piscis aliquis habeat simulque respiratione utatur, fieri nullo modo potest. et sunt sane cetacei pisces modo quodam et terrestres et aquatiles bestiae, terrestres, quod aëra recipiant, aquatiles, quod pedibus careant et alimentum suum ex humido sumant. qui cute molles sunt, verbi gratia loligines sepiae et alii tales, toti sunt carnei atque molles: nihil enim osseum ac terrenum alicubi abditum habent. ut autem corpus eorum non facile sit obnoxium intercidi, quod carneis usuvenire solet, mistam cum carne naturam nerveam

φύσιν ἔχει· μαλακὸν μὲν γάρ ἐστιν ὥσπερ σάρξ, ἔχει δὲ τάσιν ὥσπερ νεῦρον.

Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο περὶ τῶν ἰχθύων εἰδέναι. τὸ μὲν γὰρ ἄρρεν καὶ θῆλυ ἰδίως νήχονται, οὐ συγγίνονται δέ, ἀλλ' ἀσπόρως ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος τοῦ ἀνέμου τίκτονται, τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἐντεῦθεν καὶ ἄσπορον ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος προσημαίνοντα γέννησιν, ὡς ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον. ὁ χερσαῖος ὄφις τῷ αἰγιαλῷ προσιὼν συρίττει, καὶ συρίττων προσκαλεῖται τὴν μύραιναν εἰς συνάφειαν. ὁ γοῦν θαλάσσιος ὄφις
P. 39 εἴτ' οὖν ἡ μύραινα τῷ συριγμῷ ἀκούσασα εὐθὺς ἐπανάγεται. καὶ συμπλακέντες ἀλλήλοις, πρότερον τοῦ χερσαίου τὸν ἰὸν ἐξεμέσαντος, πρὸς τὰ ἴδια ὁ καθ' ἕνα χωρεῖ. εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ νοητὸς ὄφις συριγμῷ καὶ δελεάσματι καὶ ὑποκρίσει ἤθους χρηστοῦ καὶ συμβουλῆς ἀγαθῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐφέλκεται καὶ κατὰ τὸ βουλητὸν αὐτῷ τούτοις συγγίνεται, τοῦ ὕδατος καὶ πνεύματος πρότερον αὐτοὺς ἐξιστῶν· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως μεταδοῦναι τούτοις τοῦ οἰκείου δύναται σπόρου, εἰ μὴ πάντα κάλων κινήσας ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀποσπά-
B σειε. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον, ἐπεὶ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός; καὶ ἑρπετὰ μέν,

habent. sunt enim molles instar carnis, et tendi nihilominus instar nervi possunt.

Hoc etiam de piscibus tibi cognoscendum est, quod mas et femina seorsum natent, nec inter se consuescunt, sed absque coitu de aqua flatuque venti gignuntur. qua quidem re spiritualis illa nostra et coitus expers generatio de aqua et spiritu exprimitur, quemadmodum Anastasius inquit.

Ne hoc quidem obiter praeterire debes. serpens terrestris ad litus accedens sibilum edit, quo muraenam invitat. hoc audito muraena mox accedit, ac serpente terrestri venenum prius exspuente mutuos in complexus veniunt, secundum quos uterque ad sua se conferunt. de quo exemplo perspicue potest intelligi etiam serpentem illum intellectilem sibilo quodam et inescatione, probaeque indolis et boni consilii simulatione mortales allicere, proque arbitratu et libidine sua cum eis consuescere, prius opera data ut aquam et spiritum relinquant: nam aliter semen suum in eos transfundere nequit, nisi omni fune moto ab his duobus ipsos avellat. quid autem multis verbis opus est? cur singula commemorare velimus? sunt in aquis reptilia, quod ita nimirum progrediantur, nec tamen sub numerum cadunt, ne scilicet paulatim absumpta deficerent. nam nisi numero

ὅτι ἕρπει τῷ ὕδατι καὶ οὕτω τὴν ἑαυτῶν πορείαν ποιοῦνται, ἀριθμῷ δὲ οὐχ ὑποπίπτουσιν ὥστε μὴ ἐκλεῖψαι κατὰ μικρὸν δαπανώμενα. βόσκονται γὰρ οἱ δυνατώτεροι τοὺς καταδεεστέρους, καὶ οὐκ ἠνάλωσαν· νικᾷ γὰρ τὴν δαπάνην ἡ πρόσοδος.

Ἀλλ' ὅρα φωνὴν θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φωνὴν θεοῦ ἀλλὰ θέλησιν μόνον, ἥτις τὰ παντοδαπὰ γένη τῶν ἰχθύων ἐκ τῶν ὑδάτων παρήγαγεν. ἡ γὰρ θέλησις αὕτη φύσις ἐγεγόνει τοῖς ὕδασι. ταῦτα μὲν τὰ ὕδατα καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ζωτικὴν ἐδέχοντο δύναμιν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν C
αὐτοῖς πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο. φερόμενον δὲ ζωτικὴν ἐδίδου τοῖς ὕδασι τὴν δύναμιν, ὡς ὁ χρυσόστομος Ἰωάννης φησί, καὶ ὅτι μετὰ μικρὸν ζῷα ἐξ αὐτῶν παραχθήσονται. καὶ ὁ μὲν χρυσορρήμων, καθάπερ εἴρηται, ζωτικὴν ἐντεῦθεν ἐνέργειαν κατασημαίνεσθαι λέγει· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ πλατύτερον τὰ περὶ τούτων διέξεισι, καὶ οὕτω φησίν. „εἴτε τοῦτο λέγει τὸ πνεῦμα τὴν τοῦ ἀέρος χύσιν, δέξαι τὸν συγγραφέα τὰ μέρη τοῦ κοσμοῦ καταριθμοῦντά σοι, ὅτι ἐποίησεν ὁ θεὸς οὐρανὸν γῆν ὕδωρ ἀέρα, καὶ τοῦτον χεόμενον ἤδη καὶ ῥέοντα. εἴτε, ὃ καὶ μᾶλλον ἀληθέστερόν ἐστι καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐκκριθέν, πνεῦμα θεοῦ τὸ ἅγιον εἴρηται (οὐδὲ D
γὰρ ἄλλο παρὰ τῇ γραφῇ πνεῦμα θεοῦ ὀνομάζεται ἢ τὸ

10. ἂν post γὰρ P.

pisces infiniti essent, non possent ad usum ullo modo sufficere, cum pariter et a se invicem et ab hominibus absumantur. quippe tametsi viribus superiores devorandis imbecillioribus sese pascant, non tamen omnino consumuntur, quando maius eorum est incrementum quam ut absumi possint.

Et considera hoc mihi loco dei vocem, vel potius non vocem dei sed voluntatem solam, quae omnis generis piscium species ex aquis produxit. nam hoc ipsum dei velle naturam suam aquis tribuit, quae ipso a principio vitalem quandam vim sunt consecutae. absque quo foret, non in eis dei spiritus latus fuisset, qua motatione vim illam vitalem aquis impertiebatur, quemadmodum Chrysostomus loquitur, ut non multo post ex eis animalia provenirent. tradit enim Chrysostomus hisce verbis vitalem quandam efficacitatem significari. Basilius autem latius de eis in haec verba disserit. sive de aëris diffusione Moses loquitur, intelligito nostrum hunc scriptorem historiae mundi partes enumerare, condidisse videlicet deum coelum terram aquam aëra, qui quidem iam tum diffunderetur atque flueret. sive quod verius est et ab iis qui ante nos fuere traditum, de Spiritu Dei sancto haec dici putato. nam sacris in litteris nullus alius dei spiritus appellatur extra spiritum illum

ἅγιον τὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας τριάδος συμπληρωτικόν), καὶ ταύτην προσδεξάμενος τὴν διάνοιαν μείζονα τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν εὑρήσεις. ἐπεφέρετο γὰρ τὸ πνεῦμα, καθάπερ Σύρος τις ἔλεγε θαυμαστὸς ἀνήρ, ἀντὶ τοῦ ἐπέθαλπε
V. 31 καὶ ἐζωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπῳαζούσης ὄρνιθος καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιούσης τοῖς ὑποθαλπομένοις, ὡς ἐντεῦθεν σαφῶς ἀποδείκνυσθαι ὅτι οὐδὲ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπολείπεται."

P. 40 Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ἰχθύων. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν πετεινῶν ὀλίγα διεξελθεῖν, ὅτι καὶ ταῦτα ἐξ ὑδάτων τὴν γένεσιν ἔσχηκε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ συγγένειά τις πρόσεστι τούτοις πρὸς τὰ νηκτά. καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἰχθύες τὸ ὕδωρ τέμνουσι, τῇ μὲν κινήσει τῶν πτερύγων εἰς τὸ πρόσω χωροῦντες, τῇ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῇ τάς τε περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς ἑαυτοῖς οἰακίζοντες, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πτηνῶν ἔστιν ἰδεῖν διανηχομένων τὸν ἀέρα τοῖς πτεροῖς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. ὅτι δὲ ἐξ ὑδάτων τοῖς πετεινοῖς ἡ γένεσις, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα τοῖς ὕδασι χαίρουσι· πλήν γε ὅτι οὐδὲν τῶν πτηνῶν ἄπουν διὰ τὸ πᾶσι τὴν δίαιταν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπάρχειν. καὶ πάντα ἀναγκαί-
B ως· τοῖς μὲν γὰρ ἁρπακτικοῖς πρὸς τὴν ἄγραν αἱ τῶν ὀνύ-

6. ἐνιείσης?

sanctum, qui divinam beatamque trinitatem absolvit et complet. quam sententiam si amplecti volueris, maiorem ex ea fructum percipies. nam ferebatur in eis spiritus hic, uti Syrus quidam, admirabilis doctrinae vir, dicere solebat, hoc est fovebat ac fetificandi vim largiebatur aquarum naturae, instar gallinae cuiusdam ovis incubantis ac fotis ab se vim quandam vitalem indentis. quo ipso etiam perspicue commonstratur spiritum sanctum ne a rerum quidem condendarum facultate destitui.

Et tantum quidem de piscibus. nunc rerum ordo poscit ut de volucribus etiam pauca commemoremus, quae et ipsae suum ortum ex aquis habuerunt. quamobrem et cognatione quadam natatilium tenentur. quippe quemadmodum pisces in aquis degentes pennarum agitatione progrediuntur, et diversis caudae motibus tum inflexiones tum directos cursus moderantur, sic et volucres videre est consimili quodam modo suis alis aëra pervolare. et gaudent aquis volucres propterea quod ex aquis ortae sint. hoc solo differunt a piscibus, quod nulla pedibus careat, quando de terra victum petere coguntur, et omnes necessario pedum adminiculis indigent. nam rapacibus ad capiendam praedam ungues accommodati sunt, caeteris ad sustinendam

γων ἀκμαί, τοῖς δὲ λοιποῖς [ἀναγκαίως] πρὸς τὴν τοῦ βίου διεξαγωγὴν ἡ τῶν ποδῶν ὑπηρεσία δεδώρηται. ὀλίγοι δὲ τῶν ὀρνίθων κακόποδές εἰσιν, οὔτε βαδίζειν οὔτε ἀγρεύειν τοῖς ποσὶν ἐπιτήδειοι, ὡς αἱ χελιδόνες καὶ αἱ δρεπανίδες λεγόμεναι, οἷς ἡ τροφὴ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμφερομένων ἐπινενόηται.

Πρόσεχε λοιπόν. ἄλλη καὶ γὰρ κατασκευὴ τοῖς σπερμολόγοις ὄρνεσι καὶ ἄλλη τοῖς σαρκοβόροις, τῷ τρόπῳ τῆς διαίτης αὐτῶν πρέπουσα, ὀνύχων ἀκμαὶ καὶ χεῖλος ἀγκύλον καὶ πτερὸν ὀξύ, ὥστε καὶ συλληφθῆναι ῥᾳδίως τὸ θήραμα. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σκληρότεροι τῶν ζώων οἱ ὄνυχες ἢ τοῦ ἀνθρώπου· μαλθακώτεροι καὶ γὰρ οὗτοι τῷ ἀνθρώπῳ κατε- C σκευάσθησαν, ὅτι τε καὶ τὸ δέρμα τούτου μαλθακώτερον, ἀφ' οὗ καὶ οἱ ὄνυχες τὴν γένεσιν ἔχουσι, καὶ ὅτι πρὸς τὴν χρῆσιν ἑκάστῳ τῶν ζώων ἥ τε σκληρότης τῶν ὀνύχων καὶ ἡ μαλθακότης δεδώρηται. ἀλλὰ καὶ τῶν πτηνῶν τὰ μὲν ἄναρχά εἰσι καὶ οἷον αὐτόνομα, τὰ δὲ ὑφ' ἡγεμόνι τετάχθαι καταδεχόμενα ὡς οἱ γέρανοι. ἀλλὰ καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἅπτονται, οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα κατάρξαντα τῆς πτήσεως. οὐ χειροτονητὸς δὲ οὗτος, ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέ- D θει διαφέρων καὶ σχήματι καὶ τῇ τοῦ ἤθους πρᾳότητι. ἔστι

caeteroqui vitam pedum usus est concessus. perpaucis pedes male sunt adfecti atque debiles, ita ut nec incedere nec venari quicquam pedibus possint, in quo genere sunt hirundines et quae falculae sive ripariae dicuntur, quae pro alimento vescuntur insectis per aëra volantibus.

Animadverte porro structuram aliam illarum avium esse, quae semina legunt, aliam carnivorarum, victui scilicet earum accommodatam. habent enim peracutos ungues, rostrum aduncum, celeres alas, ut praedam corripere celeriter possint. qua quidem ipsa de causa duriores animalibus ungues sunt quam homini, cui sunt omnino molliores. et constat certe cutem eiusdem consimiliter esse molliorem, de qua ungues oriuntur, itemque tam duritiem quam mollitiem unguium animalibus ex ipsorum usu datam. praeterea volucrum aliae nullo tenentur imperio, libertateque veluti quadam fruuntur; aliae ducis imperio subiectae sunt, ut grues. apes etiam sub rege ac praefecto quodam operas suas absolvunt, nec prius ad prata convolare solent quam regem initium avolandi fecisse conspexerint. neque regem hunc suffragiis quasi delectum habent, sed a natura in omnibus principem, excellentem caeteros magnitudine forma et indolis atque

μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. νόμοι τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. οὕτω μὲν αἱ τῷ τοῦ βασιλέως ὑποδείγματι μὴ ἀκολουθοῦσαι τῇ τοῦ κέντρου πληγῇ ἐναποθνήσκουσιν, ἄξια τῆς ἑαυτῶν ὠμότητος εὑρίσκουσαι τὰ ἐπίχειρα.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμάζειν ἄξιον, πῶς αἱ γέρανοι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτροπῆς ὑποδέχονται, καὶ αἱ μὲν καθεύδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιιοῦσαι πᾶσαν αὐταῖς ἐν P. 41 τῷ ὕπνῳ παρέχουσι τὴν ἀσφάλειαν. εἶτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον ἐτράπη, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν δεξαμένη, ἧς ἔτυχεν ἀσφαλείας, καὶ ἀντέδωκε ταῖς λοιπαῖς. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν πελαργῶν εἰς ἔκπληξιν ἄγει πάντας τῶν διαληφθέντων οὐκ ἔλασσον. ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρους πτερορρυήσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς διαθάλπουσι, καὶ τὰς V. 32 τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες βοήθειαν αὐτῷ κατά γε τὴν πτῆσιν παρέχουσιν, ἠρέμα τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἑκατέρωθεν. καὶ οὕτως πᾶσι τοῦτο διαβεβόηται ὥς ἐντεῦθεν καί B τινας τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ὀνομάζειν ἀντιπελάργωσιν. μηδείς οὖν διὰ πενίαν τὴν αὐτοῦ ἀπογινωσκέτω ζωήν.

morum mansuetudine. nam stimulo quidem rex praeditus est, verum ad vindictam eo non utitur. sunt hae leges quaedam non scriptae, sed ab ipsa profectae natura, ut qui maximis imperiis potiuntur, ad puniendum tardi sint. et quidem si quae apes exemplum regis sui non imitantur, defixo stimulo simul emoriuntur dignaque crudelitate sua praemia consequuntur.

Hoc etiam nos admirari par est, quo pacto grues nocturnas excubias per vices obeant, dum aliae quidem dormiunt, aliae circumeundo praestant, ut omnes ab omni periculo per quietem tutae sint. ubi deinde tempus excubiis unius destinatum praeteriit, clamore illa sublato se quieti dat: ibi tum altera succedens in eius locum, quam illius beneficio consecuta est, quietem vicissim reliquis tutam praestat. consimili modo ciconiarum quoque natio cunctos in admirationem rapit, iam indicatis haud cedens. nam patrem, qui prae senio pennas amisit, undique circumstantes alis propriis fovent, alimentum illi abunde suppeditant, atque etiam in volatu iuvant, leniter eum ab utraque parte sublevantes. quod quidem usque adeo passim apud omnes pervulgatum est, ut hac de causa nonnulli compensationem beneficiorum appellare mutuam ciconiarum pietatem consueverint. quo exemplo moneri nos convenit ne quis ob paupertatem de vita desperet.

Τὸ δὲ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον πῶς οὐκ ἄν τις ὑπεραγάσαιτο; ἐκείνη γὰρ τὴν καλιὰν πηγνυμένη τὰ μὲν κάρφη τῷ στόματι διακομίζει, πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἄραι μὴ δυναμένη (ἀνεπιτήδειοι γὰρ οὗτοι πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν) τὰ ἄκρα τῶν πτερῶν ὕδατι καταβρέξασα, εἶτα τῇ λεπτοτάτῃ κόνει ἐνειληθεῖσα, οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρείαν, καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφη οἷον κόλλῃ τινὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα ἐν αὐτῇ τοὺς νεοττοὺς ἐκτρέφει· ὧν ἐάν τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινὰ παρὰ τῆς φύσεως βοήθειαν C ἰατρικήν, δι' ἧς πρὸς ὑγείαν ἐπανάγει τῶν ἐγγόνων τὰς ὄψεις.

Ἡ δὲ ἀλκυὼν θαλάττιόν ἐστιν ὄρνεον. αὕτη παρ' αὐτοὺς τοὺς αἰγιαλοὺς νοσσεύειν πέφυκεν ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐπ' αὐτῆς τὰ ᾠὰ θεμένη τῆς ψάμμου, ὅτε πολλοῖς καὶ βιαίοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσαράσσεται. ἀλλ' ὅμως κοιμίζονται πάντες οἱ ἄνεμοι, ἡσυχάζει δὲ κῦμα θαλάσσιον, ὅτε ἀλκυὼν ἐπῳάζει, τὰς ἑπτὰ δηλονότι ἡμέρας. ἐπεὶ δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεία, ἄλλας ἑπτὰ ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὔξησιν ὁ μεγαλόδωρος αὐτῇ παρέσχε θεός. ὥστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασι τοῦτο, καὶ ἀλκυονίτιδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσιν. D

Ἀλλὰ καὶ τὴν τρυγόνα φασὶ διαζευχθεῖσάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος μηκέτι πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, μνήμῃ τοῦ ποτὲ συζευχθέντος. ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες ὅπως

12. Ἡ] Ὁ P.

Et quis non hirundinis solertiam maximopere admiretur? ea cum nidum conficit, festucas quidem collectas ore profert: sed cum tollere lutum pedibus nequeat, quos ad quasvis operas prorsus ineptos habet, extremis alarum partibus in aquam tinctis, ac deinde minutissimum in pulverem provoluta, rationem usurpandi luti excogitat. nam paulatim festucis luto tanquam glutino quodam colligatis nidum exstruit, et pullos in eo suos educat. quorum si quis oculos amittat, opem a natura medicam habet, qua eos fetui suo restituit.

Marina quaedam avicula est, halcedo. ea brumae tempore propter littora fetificare consuevit, ovis in arena collocatis, cum multis ac vehementibus a ventis mare ad terram alliditur. verum mox omnes venti sopiuntur et fluctus marini conquiescunt. tum halcedo totos septem dies ovis suis incubat, cumque temporis aliquid ad educationem quoque sit necessarium, dies alios septem, quibus pulli nonnihil crescant, divina largitas ei concedit. quae res nauticae rei peritis nota est, qui dies illos Halcedonia vocant.

Tradunt et turturem a compari seiunctam ob coniugis prioris memoriam nullius alterius societatem admittere. dictum hoc mulieri-

τὸ σεμνὸν τῆς χηρείας καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπρεποῦς προτιμότερον.

Ἀδικώτατος περὶ τὴν τῶν ἐγγόνων τροφὴν ὁ ἀετός. δύο γὰρ ἐξαγαγὼν νεοσσούς, τὸν ἕτερον αὐτῶν εἰς γῆν καταρρήγνυσι ταῖς πληγαῖς τῶν πτερῶν ἀπωθούμενος, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπίπονον ὃν ἐγέννησεν ἀποποιούμενος. ἀλλ' οὐκ ἐᾷ τοῦτον ἡ φήνη διαφθαρῆναι, ἀλλ' ὑπολαβοῦσα αὐτὸν τοῖς οἰκείοις
P. 42 αὐτὴ νεοσσοῖς συνεκτρέφει. ὃν δὲ κρατήσας ἐκθρέψειν νεοττὸν ὁ ἀετός, λαμβάνει καὶ συνίπταται αὐτῷ, καὶ ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν εὐτόλμως μὲν τὸν ἀέρα νηχόμενον, ὀξυωποῦντα δὲ πρὸς τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, ὡς οἰκεῖον περιποιεῖται, εἰ δὲ μή γε, ὡς νόθον ἀποβάλλει.

Ἀλλ' ἐπαινετὸν τὸ τῆς κορώνης φιλότεκνον, ἣ καὶ πετομένοις ἤδη τοῖς νεοττοῖς παρέπεται σιτίζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πολλοῦ. περὶ μέντοι τῶν κορωνῶν καὶ τάδε φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ αὐτοῦ. „θαῦμα μέγα πῶς αἱ κορῶναι τοῖς πελαργοῖς συναπαίρουσαι
B δορυφοροῦσιν αὐτοῖς καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ συμμαχίαν αὐτοῖς τινὰ παρέχουσι πρὸς ὄρνιθας πολεμίους. σημεῖον δὲ πρῶτον μὲν μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κορώνην παντάπασιν·* ἔπειτα μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι τῆς συμμαχίας ἐναργῆ σημεῖα κομίζουσι."

bus esto, vitae nimirum viduae puritatem ab ipsis etiam brutis animantibus indecorae plurium nuptiarum appetitioni praeferri.

Longe iniustissima est in educatione suae sobolis aquila. nam cum pullos duos produxit, alterum in terram deiicit alarum verberibus protrusum, ob educationis scilicet aerumnas atque molestias fetum ab se procreatum removens. sed abiectum phene, quam ossifragam dicunt, perire non sinit: nam sublatum suis cum pullis educat. quem autem pullum ipsa alit aquila, secum deinde sumit, et inter volandum cum eo, si quidem audacter aëra secantem videat ac solis splendorem acutis contuentem oculis, ut suum retinet atque servat, sin autem, ceu spurium abiicit.

* E contrario cornicis amor in sobolem praedicari meretur, quae pullos iam volantes nihilominus eos consectatur, pascit, et longum satis ad tempus educat. de his magnus ille Basilius haec etiam in oratione sua de providentia tradit. res, inquit, est mira, cum ciconiis cornices discedere, quasique satellites earum et itineris comites esse. quinetiam, mea quidem sententia, ferunt eis adversus aves quasdam hostiles auxilium. quod esse verum primum eo signo colligitur, quod eo tempore nusquam ulla cornix conspiciatur, deinde quod cum vulneribus revertentes praestitae societatis evidentes notas secum ferant.

Τὸ δέ γε πλέον τῶν ἄλλων παραδοξότερον, τοὺς γῦπάς φασιν ἀσυνδυάστως τίκτειν, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας, καὶ μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν τὴν ζωὴν αὐτῶν παρεκτείνεσθαι. διὰ τί δὲ τοῦτο, καὶ τίνος ἕνεκεν; ἵνα γὰρ μή τινες V. 33 ἐπιγελῶσι τῷ μυστηρίῳ ἡμῶν, ὡς ἀδύνατον παρθένον τεκεῖν C καὶ αὖθις μεῖναι παρθένον, μυρίας ἐκ τῆς φύσεως ἀφορμὰς πρὸς τὴν πίστιν τῶν παραδόξων προλαβὼν κατεβάλετο. καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ὁ μέγας Βασίλειος· οἱ δέ γε τὰς φύσεις τῶν ζώων διασκεψάμενοι τριετῆ χρόνον τοὺς γῦπας ἐγκυμονεῖν τερατεύονται. καὶ πῶς ἄκουε. οὐκ ἔστιν ἄρρενα γῦπα θεάσασθαι· ἀσυνδυάστως γὰρ αὐτοὺς τίκτειν νόμοι φύσεως παρακελεύονται, ὅθεν καὶ πᾶν τὸ γένος αὐτῶν ἡ τοῦ θήλεος φύσις ἠνέγκατο. ὅπερ ἐπιστάμενοι γῦπες καὶ τὴν ἐρημίαν δεδιότες τῶν τέκνων, εἰς ἐπιγονὴν ἅπαν τὸ γένος στρατεύεται, καὶ δρῶσί τι σόφισμα ἄριστον. τῷ νότῳ καὶ D γὰρ ἀντίπρῳροι πέτανται. εἰ δὲ μὴ νότος εἴη, τῷ συγγενεῖ εὔρῳ ἁπλοῦσι τὰς πτέρυγας, εἶτα κεχήνασι καὶ τοῦ πνεύματος ἐμφοροῦνται εἰσρέοντος, καὶ τίκτουσι ζῶα, μὴ μέντοι γε ᾠὰ ὑπηνέμια. διὸ πλείστου χρόνου δεῖται ἡ φύσις πρὸς ζώου τελεσιουργίαν· χαλεπὸν γὰρ καὶ λίαν ἐργῶδες τῇ φύσει οὐσιῶσαι τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς ζῶον πλαστουργεῖν τὸ λεπτότατον. ἐπειδὰν τοίνυν ἀκούεις καὶ σὺ συναφείας ἄνευ

Iam quod rebus caeteris magis etiam ab opinione hominum abhorret, vultures aiunt absque maris et feminae coniunctione gignere, senecta etiam in extrema: nam ad centesimum annum vivendo perveniunt. quamobrem istuc? nimirum ne qui mysterium nostrum irriderent, quasi fieri nequeat ut pariat virgo et nihilominus virgo maneat, ex ipsa natura deus nobis tantum non infinitas suppeditavit occasiones faciundi fidem rebus caeteroquin absurdis et nostrae opinioni non respondentibus. hoc modo de his Basilius disserit. caeteri vero, qui naturas animalium perspectas habent, vultures toto triennio gestare uterum prodigiose tradunt. quinam istuc? audi. vultur mas nullus conspicitur. nam absque duum coniunctione gignere de praescripto naturae solent. quo fit ut eorum universa natio consistat in feminis. hoc cum non ignorent vultures, orbitatis metu simul universi ad fetificandum quandam velut expeditionem suscipiunt. heic si nullus eis sese Auster offerat, ad cognatum Eurum alas expandunt. inde per oris hiatum vento influente replentur, et animalia, non ova subventanea gignunt. quae causa est quamobrem maximo temporis spatio natura huius ad animalis absolutionem indigeat. nam difficile et operosum est naturae de vento quandam essentiam efficere deque re longe subtilissima et exili prorsus animal fingere. cum igitur audies virginem illam purissimam absque ullo viri commercio

ἐγκυμονῆσαι τὴν πάναγνον, πρότερον αὐτῇ πνεύματος ἁγίου ἐπισκιάσαντος καὶ τοῦ κυρίου κατὰ τὸν προφήτην ἀπὸ Θαιμὰν ἥξαντος, μηδ' ὅλως ἀπίστει τῷ πράγματι, κἂν μέγα τῷ
P. 43 ὄντι δοκεῖ καὶ παράδοξον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἡ παρὰ φύσιν τῶν γυπῶν κυοφορία θαυμασίως οὕτω τῷ θεῷ προητοίμασται. λέγεται γὰρ ὅτι γενόμενος ἔγκυος ὁ γὺψ πορεύεται εἰς τὴν Ἰνδικήν, καὶ λαβὼν λίθον τὸ καλούμενον εὐτόκιον ἐπάνω αὐτοῦ κάθηται συνεχόμενος ὠδῖσι, καὶ οὕτως ἀποτίκτει. ὁ μέντοι λίθος περιφερὴς ὡς κάρυον, καὶ κινούμενος ἦχον ἐκπέμπει ὡς κώδων, ἔνδοθεν ἑτέρου λίθου κινουμένου. φασὶ δὲ καὶ τοῦτο περὶ γυπός, ὅτι μύρῳ ῥοδίνῳ χρισθεὶς ἀποθνήσκει.

Θαυμάσειε δ' ἄν τις καὶ τὸ τῶν κοράκων τῶν διαλη-
B φθέντων οὐκ ἔλασσον. πεπόνθασί τι πάθος ὥρᾳ θέρους οἱ κόρακες, τὸ δὲ πάθος ἐστὶ ῥύσις γαστρός. ἐντεῦθεν ποταμοὶ καὶ πηγαὶ καὶ λίμναι οὐδέν τι χρῆμα κατά γε τὸ θέρος τοῖς κόραξιν, ἵνα μὴ τῷ ὑγρῷ ἡ τῆς γαστρὸς ῥύσις σχοίη ἐπίτασιν. ἴσασι τοίνυν καὶ διαίτης τέχνην οἱ κόρακες, οὐ τὰ Ἱπποκράτους παιδευθέντες, οὐ τὰ Χείρωνος, οὐ τὰ Μαχάονος φάρμακα, κἀντεῦθεν μὲν ὁρῶσι ποταμούς, ἀλλ' ὅμως πίνειν ἐκείνοις οὐκ ἔνεστιν, ἀλλ' οἷα Τάνταλοι κολαζόμενοι δριμυτέραν δίκην ταῦτα εἰσπράττονται.

gravidam fuisse factam, cum prius eam sanctus ille spiritus inumbrasset ac dominus, uti vates loquitur, de Thaemane venisset, nequaquam huic rei fidem derogato, tametsi reapse magna videatur et ab opinione hominum abhorrens. nam ea de causa vulturum quoque conceptio tam admirabiliter a deo est instituta. traditur autem monumentis litterarum vulturem, posteaquam conceperit, in Indiam sese conferre, nactumque lapidem, quem a facilitate partus quem adiuvat Eutocium vocant, in eo se parturigine vexatum collocare atque illo modo parere. lapis ipse rotundus est, avellanae nucis instar, et succussus in morem tintinabuli sonum edit, moto intus alio lapide. perhibetur hoc etiam de vulture, quod unguento rosaceo perunctus moriatur.

De corvis quoque non abs re quis miretur, quod hactenus indicatis non est inferius. aestivo tempore corvi quodam morbo laborant. is morbus ventris est profluvium. quamobrem fluvii fontes stagna per aestatem nulli sunt corvis usui, ne per humorem ventris illa fluxio magis etiam adaugeatur. de quo scilicet intelligitur etiam diaetae rationem sibi convenientem corvos non ignorare, quanquam nec Hippocratis nec Chironis nec Machaonis remedia discendo percepta teneant. iccirco fluvios quidem intuentur, sed haurire de iis nequeunt, gravemque hanc adeo poenam luunt, quasi Tantali quidam multati.

Θαυμάζειν σε ἄξιον καὶ διὰ τί τῆς ᾠδῆς οἱ τέττιγες ἐν
μέσῳ θέρει ἀπάρχονται. ψυχροί τινες τὴν φύσιν οἱ τέττι- C
γες, διὸ καὶ μετὰ θερινὰς τροπὰς ἀπάρχονται τῆς ᾠδῆς, καὶ
ἡλίου ἀπαρχομένου τὸν ἑαυτῶν μετίασι κέλαδον. ἐφ' ᾧ καὶ
μεσημβρίας εἰσὶν ᾠδικώτεροι. ἡ μέντοι θήλεια τέττιξ πολὺ
ψυχροτέρα τοῦ ἄρρενος οὖσα σιωπῶσα ἐφιζάνει τοῖς δένδρεσι,
τὰ Πυθαγόρου ὥσπερ διδαχθεῖσα διδάγματα. πῶς δὲ καὶ
φθαρτικὰ πτερῶν ἑτέρων ἀετῶν τυγχάνει πτερά; σηπεδονώ-
δους ταῦτα μετειλήφασι φύσεως. οὐκ ἂν σωθείη ἕτερα τὰ
πτερὰ τούτοις συναναμιγνύμενα· θᾶττον γὰρ ἐντεῦθεν ἀπόλ-
λυνται. διὰ τί δὲ καὶ ὁ χαραδριὸς εἴ ποτε ἀντιβλέψει τῷ
ἰκτεριῶντι, μύει τοὺς ὀφθαλμούς; οὐχ ὥς τινές φασι, τῷ
νοσοῦντι βασκαίνων καὶ τὸ φρόνημα πρὸς ὑγείας μετάδοσιν V.34
ἔχων ἐπίφθονον· οὐ γὰρ τοῖς ἀλόγοις βασκανία τις μέτε- D
στιν, οὐδὲ Προμηθεὺς παρ' ἐκείνοις κολάζεται, ἀγαθοῦ τι-
νὸς τοῦ πυρὸς μεταδοὺς τοῖς ἀνθρώποις. ὀφθαλμὸν δὲ μύ-
ει χαραδριός, ἐπεὶ τὸ πάθος ἀμείβεται καὶ τὴν ὄρνιν εὐθὺς
ἡ νόσος μετέρχεται.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔξωθεν θαύματος, ὡς ἄγρυπνος ἡ ἀη-
δὼν ὅταν ἐπῳάζει, διὰ πάσης νυκτὸς τῆς μελῳδίας μὴ ἀπο-
λήγουσα. πῶς τετράπουν τὸ αὐτὸ καὶ πτηνὸν ἡ νυκτερίς;
πῶς μόνη τῶν ὀρνίθων ὀδοῦσι κέχρηται; ζῳογονεῖ μὲν ὡς τε- P.44

9. ἕτερ' ἄττα?

Meretur et hoc admirationem, quamobrem cicadae cantum suum aestate media primum incipiant. nimirum natura frigidae sunt, qua de causa post aestivum solstitium canendi faciunt initium; nec nisi exorto sole strepunt, ipsoque meridie maxime sunt canorae. et quidem femella cum longe sit mare frigidior, arboribus taciturna insidet, quasi si Pythagorae disciplinis esset imbuta. qui fit ut aquilarum pennae cum aliarum avium pennis commistae illas ipsas absumant? nam celeriter admodum pereunt. quamobrem charadrius, si quando quem morbo regio laborantem conspicit, oculos claudit? non id profecto propterea, quemadmodum aliqui volunt, quod aegroto invideat, livoreque praepediatur quo minus eum rectae valetudini restituat. non enim bruta laborant invidia, nec Prometheus apud ipsa punitur, quod ignem bonum cum mortalibus communicaverit. sed oculos iccirco claudit, quod morbus hic de uno ad alterum transeat; adeoque mox aviculam hanc morbus occupat.

Nec illud admiratione caret, quod luscinia vigilans, cum ovis incubat, noctem integram canere non desinat. qui vespertilio pariter et quadrupes est et volucris? qui avium haec sola dentes habet? ac fetificat quidem instar quadrupedum, aëra vero leviter permeat,

τράποδα, ἐπιπολάζει δὲ τῷ ἀέρι, οὐχὶ πτερῷ κουφιζομένη ἀλλ' ὑμένι τινὶ δερματίνῳ. πῶς δὲ καὶ τῶν χηνῶν γένος ἄγρυπνον καὶ πρὸς τὴν τῶν λανθανόντων αἴσθησιν ὀξύτατον; οἵγε ποτὲ καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν περιεσώσαντο, πολεμίους τινὰς ἀφανεῖς δι' ὑπονόμων ἀφανῶν δὴ μέλλοντας τὴν ἄκραν τῆς Ῥώμης καταλαμβάνειν μηνύσαντες.

Τίς ὁ τοῖς γυψὶ προαγγέλλων τῶν ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ὅταν κατ' ἀλλήλων ἐπιστρατεύσωσιν; ἴδοις γὰρ ἂν μυρίας ἀγέλας γυπῶν τοῖς στρατοπέδοις παρεπομένας, ἐκ τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς τεκμαιρομένας τὴν ἔκβασιν, ὅπερ οὐ μακρὰν ἐστι λογισμῶν ἀνθρωπίνων.

B Καὶ ἄλλας δὲ θαυμάζειν ἔπεισι τῷ προσέχοντι. τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν προϋπαρχόντων παράγεται, τὰ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ζωογονούμενα δείκνυται. οὐ γὰρ μόνον τέττιγες ἐν ἐπομβρίαις ἀνίασιν, οὐδὲ ἄλλα μυρία γένη τῶν ἐμφερομένων τῷ ἀέρι πτηνῶν, ὧν ἀκατονόμαστά ἐστι τὰ πλεῖστα διὰ λεπτότητα· ἀλλ' ἤδη καὶ μῦς καὶ βατράχους ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδοσθαι, ὅπου γε περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας, ἐπειδὰν ὕσῃ λάβρως ἐν καύμασιν, εὐθὺς ἀρουραίων μυῶν ἡ χώρα καταπληροῦται. τὰς δὲ ἐγχέλυς οὐκ ἄλλως ὁρῶμεν ἢ ἐκ τῆς ἰλύος συνισταμένας, ὧν οὔτε ᾠὸν οὔτε τις ἄλλος τρόπος τὴν διαδοχὴν συνίστησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς αὐτῆς ἐστὶν ἡ γένεσις.

5. δὴ] ἤδη? 12. ἄλλα?

non alis sed pellicula quadam sublata. qui fit ut anseres pervigiles sint et ad sentiendum obscura latentiaque longe acerrimi? qui quidem olim etiam urbem orbis principem conservarunt, cum hostes quosdam occultos, qui per ignotos abditosque cuniculos arcem Romanam occupaturi erant, indicio suo prodidissent.

Quis hominum caedem vulturibus denuntiat, cum expeditiones adversus se invicem suscipiunt? videas enim tantum non infinita vulturum agmina castra sequi, de armorum apparatu eventus indicia colligentium, quod ipsum a ratiocinationibus humanis parum abest.

Aliis etiam de causis in admirationem quaedam veniunt, si quis animum advertat. quaedam enim volucres de prius existentium propagatione veniunt, quaedam hodieque de terra oriuntur. non enim cicadae tantum e pluviis proveniunt, aliaque plurima quae in aëre volant, pleraque nominibus propriis ob eorum exiguitatem carentia: sed etiam mures atque ranae de eadem prodeunt, quando apud Thebas Aegyptias, si vehementes in aestu pluviae cadant, mox terrenis muribus universa regio completur. nec anguillas aliunde cernimus oriri quam de limo. quippe nec ovis nec alio quopiam modo propagantur, sed ortum e terra tantum habent.

Ὅρα δὲ καὶ τὸν ἐρωδιόν. ὁ ἐρωδιὸς εἶδος ὀρνέου ἐστὶ C πηγνύντος τὴν καλιὰν αὐτοῦ πάντων ἄνωθεν τῶν στρουθῶν, ἤγουν ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις τῶν δένδρων, καὶ μάλιστα ταῖς ἐλάταις. καὶ ὁ Ἀκύλας „ἐρωδιῷ ἐλάται οἴκῳ αὐτοῦ." πάντων οὖν ἄνωθεν τῶν στρουθῶν πήγνυσι τὴν καλιάν. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβίδ φησι „τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν." τοσαύτῃ δὲ σωφροσύνῃ συζῆν τὸν ἐρωδιὸν ὥστε ἡνίκα πρὸς συνουσίαν ἔρχεσθαι μέλλει, ἡμέρας πενθεῖ τεσσαράκοντα καὶ μετὰ τὴν συνουσίαν ἑτέρας τεσσαρακοντα· δυσανασχετεῖ καὶ γὰρ τουτὶ τὸ ὄρνεον εἴ ποτε φύσεως ἀνάγκῃ πρὸς ἄλληλα συνδυάζεσθαι καθέλκοιτο, ἅτε δὴ τὴν ἐντεῦθεν ἀηδίαν παριστῶν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί ποιήσομεν ἡμεῖς; οἱ λόγῳ μὲν τετιμημένοι, ταῖς δὲ τοῦ βίου κατὰ το- D σοῦτον ἡδοναῖς ἐμπεδούμενοι.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πελεκάνου, οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ μέμνηται λέγων „ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ," τί χρὴ καὶ λέγειν; τοῦτο τὸ πτηνὸν ἐν ἄκραις πέτραις πήγνυσι τὴν καλιάν, τοὺς ἐπιβούλους ἐκφεύγειν διὰ φροντίδος ποιούμενον. ἀλλ' ὁ ἐπίβουλος ὄφις ἡνίκα τὸν πατέρα μικρόν τι τῶν τέκνων ἀποπτάντα θεάσηται, τῆς ἐπιβουλῆς παραχρῆμα ἐφάπτεται. καὶ ἐπειδὴ μὴ προσεγγίζειν τῇ καλιᾷ δύναται, τὸν ἰὸν αὐτοῖς ἐπιχέει καὶ πόρρωθεν· περισκοπήσας γὰρ πρότερον ὅθεν εἰσπνέει ὁ ἄνεμος, κἀκεῖθεν ἐμφυσήσας αὐτοῖς τὸν ἰόν, ἐπάγει

13. δὲ deerat.

Erodium mihi quaeso considera. species haec avis est supra quosvis passeres nidificantis, altissimis nimirum in arboribus, praesertim abietibus. unde Aquila psalmi (103 17) dictum vertens „erodio" inquit „domicilium sunt abietes." supra omnes alias certe volucres nidificat. iccirco Davides ait „erodii domicilium superat eos." hunc erodium tanta praeditum esse castimonia tradunt, ut cum ad Venerem accessurus est, dies quadraginta continuos lugeat, et post coniunctionem alios totidem dies. aegre enim fert, si quando necessitate sic exigente mutuam ad coniunctionem pertrahitur, quasi quiddam inde sibi ingratae rei accidere significaret. quae si vera sunt, quid nos, quaeso, facturi sumus? qui beneficio rationis ornati nihilominus vitae voluptatibus plus aequo sumus addicti.

Quid de Pelecano dicemus? cuius in psalmis suis (101 8) Davides etiam meminit: „factus sum" ait „pelecano solitario similis." avis haec summis in scopulis nidum exstruit, sollicite incumbens in id ut insidiatores vitet. verum serpens insidiator etiam magno ex intervallo virus suum in pullos eius evomit. posteaquam enim circumspexit unde ventus spiret, ab ea parte veneno adflato interitum eis

P. 45 τὸν ὄλεθρον. ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐπιπτὰς αὖθις αὐτοῖς καὶ φυσικοῖς τισὶ λόγοις τὴν ἐπιβουλὴν συνιὼν οἶδεν αὖθις ὅθεν ἀναβιώσαιντο· κατὰ κορυφῆς γὰρ αὐτῶν ἠρέμα πτερύσσεται,
V. 35 καὶ τὰς πλευρὰς ἑκατέρωθεν ἐπιπλήσσων ταῖς πτέρυξιν αἵματος αὐτοῖς ῥανίδας ἀφίησι, κἀντεῦθεν οἱ τεθνεῶτες νεοττοὶ παραδόξως ἀναβιώσκουσιν.

Ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ἡ παράδοξος αὕτη περὶ τὰ ἔγγονα τῷ πελεκᾶνι συμπάθεια. σκιαγραφῆσαι γὰρ ὁ κύριος τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα κἀν τῷ πτηνῷ τούτῳ θέλων
B ἀνέκαθεν, ὅτι τε παράδεισος ἔκτισται καὶ ὅτι περ ἐν αὐτῷ οἱ πρωτόπλαστοι τέθεινται, ὅτι ὁ νοητὸς ὄφις τὸν ψυχικὸν αὐτοῖς προυξένησε θάνατον, καὶ ὅτι φιλόστοργος οἷα πατὴρ ἐπὶ τεθνεῶσι παισὶν ὁ ποιητὴς πάντων θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἐπικάμπτεται, χρηματίζει τε τὰ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ πάντα τὰ λοιπὰ καταδέχεται, ἐπὶ σταυροῦ τελευταῖον ὑψοῦται, καὶ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ζωήρρυτον αἷμα ἐκχέει εἰς ἀνάπλασιν τῶν πρωτοπλάστων ἐκείνων τῶν τῷ ἰῷ τεθνηκότων τοῦ ὄφεως, τοιαύτην τῷ πελεκᾶνι συμπάθειαν περὶ τὰ ἔγγονα κατ' ἀρχὰς ἐνεφύτευσε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Δαβὶδ προλαβὼν ἔλεγεν
C „ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ." πελεκὰν γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστός, καλιὰ ὁ παράδεισος, νεοττοὶ οἱ πρωτόπλαστοι, ἐπίβουλος ὄφις αὐτὸς ὁ διάβολος, ἰὸς ὄφεως ἡ ἐκ τοῦ διαβόλου

adfert. tum vero pater supra ipsos volans, et naturali quodam instinctu factas insidias deprehendens, quo pacto recuperare vitam possint cognitum habet. nam leniter supra illorum verticem alas expandens, et feriens utrinque latera, guttas in eos sanguinis demittit. quo facto nova et inopinata quadam ratione pulli vitae restituuntur.

Hoc exemplum, dilecte fili, velim mihi consideres. quamobrem indita est pelecano admirabilis haec erga sobolem adfectio? cum multo ante dominus hac in ave vellet exprimere cuncta quae nobis acciderunt, quod nimirum paradisus conditus sit, quod in eo collocati homines illi primi, quod intellectilis ille serpens animi mortem eis conciliaverit, quod opifex omnium deus paterna benevolentia velut erga filios motus, homo factus, omnia perpessus, tandem in crucem sublatus sit, quod de latere suo sanguinem effuderit, verum vitae rivum, ad primorum hominum instaurationem, qui veneno serpentis extincti fuerant, ipso rerum initio talem erga sobolem suam adfectionem pelecano insevit. nam propterea per Davidem multo ante verbis his usus est „factus sum pelecano solitario similis." etenim pelecanus est ipse Christus, nidus paradisus, pulli primum conditi homines, serpens insidiator ipse diabolus, virus serpentis fraus dia-

πάντως ἀπάτη, θάνατος ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ χωρισμός, συμπάθεια πατρικὴ ἡ τοῦ θεοῦ λόγου δι' ἡμᾶς ἐνανθρώπησις. ἡ δὲ τῶν νεοττῶν ὕπερθεν ἐπιπτέρυξις ἡ ἐπὶ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τῶν πρωτοπλάστων ἄνωθεν ἀπαιώρησις, πλευρῶν ἐπίπληξις ἡ τῆς θείας νύξις πλευρᾶς, καὶ τελευταῖον τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιστάζον αἷμα ζωόρρυτον· εἰ μὴ γὰρ ζωόρρυτον ἦν, οὐκ ἂν τοῖς κάτω κειμένοις ἐχαρίσατο τὴν ἀνάστασιν. καλῶς οὖν ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου ὁ κύριος „ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρη- D μικῷ."

Λέγει δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον περὶ τῶν κοράκων ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, ὁ δὲ θεὸς τρέφει αὐτά. τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τῶν κοράκων ἐξ ὀνόματος μέμνηται; λέγεται οὖν ὅτι μισοτέκνους ὄντας αὐτοὺς μὴ τρέφειν τὰ οἰκεῖα νεόττια, τρέφεσθαι δὲ προνοίᾳ θεοῦ ἀπὸ τῶν παραφυομένων τῷ ἀέρι ζωϋφίων τῷ στόματι αὐτῶν ἐμπιπτόντων. πόσου δὲ καὶ τοῦτο θαύματος ἄξιον;

Αἱ μέλισσαι τοὺς κηφῆνας ἐφάπαξ καταλαβοῦσαι πεφεισμένως τύπτουσι καὶ ἀπολύουσιν, εἰ δὲ καὶ αὖθις αὐτοὺς κατάσχωσι νεκροὺς ἐργάζονται. καὶ αἱ μὲν αὐτῶν τῷ βασιλεῖ P. 46 δορυφοροῦσιν, αἱ δὲ νυκτὸς ἐπαγρυπνοῦσι φυλακῆς χάριν διὰ τὸ τὰς κοπιώσας τότε ἀναπαύεσθαι, τῶν δὲ ἔργον ἐστὶ τὸ τὰς νεκρὰς ἀποκομίζειν ἔξωθεν.

boli, mors a deo diremptus atque separatio, paterna adfectio dei sermonis facta nostri causa naturae humanae adsumptio, alarum supra pullos expansio Christi supra conditos illos primum homines in crucem sublatio, laterum pulsatio divini lateris punctio, quam secuta est sanguinis vitae fontem continentis destillatio. nisi enim vivificus esset, prostratis resurrectionem impartiri non posset. itaque per vatem dominus praeclare dixit „factus sum pelecano solitario similis."

Perscriptum est in evangelio Lucae (12 24) „considerate corvos, qui neque serunt neque metunt, et deus nihilominus eos alit." quamobrem hoc loco nominatim corvorum fit mentio? perhibentur corvi sobolem suam odisse, ac propterea pullorum alendorum curam abiicere. verum ii dei providentia victitare quibusdam feruntur animalculis ex aëre propter ipsos nascentibus et in ora illorum delabentibus. hoc ipsum, quaeso, quantam admirationem meretur?

Cum semel fucos deprehenderunt apes, parce ac leniter in eos irruunt et captos a contubernio suo ablegant. sin rursus eos intercipiant, morte adficiunt. eaedem partim regem veluti satellites stipant, partim nocturnas excubias agunt, quod eo tempore quiescant aliae laboribus fatigatae, partim hoc muneris habent ut mortuas exportent.

Οὐ χρὴ θαυμάζειν εἴγε ταῖς τῆς σελήνης αὐξομειώσεσι
μεταβάλλεται ὁ ἀήρ, ὅπου γε καὶ ἐν ζώοις τισὶν ἔστι τοῦτο
ἰδεῖν. φασὶ γὰρ τὴν ἶβιν μηδαμοῦ ὁρᾶν ὅτε ἀσέληνος ὁ οὐ-
ρανός, μύειν δὲ καὶ ἄσιτον μένειν. ὁ δὲ κέρκωψ προδηλο-
τέρας ἔχει τὰς ἐνεργείας· ὅτε γὰρ αὔξει ἡ σελήνη, ὁ τῶν
ὀφθαλμῶν κύκλος τούτῳ εὐρύνεται, ὅτε δὲ μειοῦται, συστέλ-
B λεται. ἀλλὰ καὶ ἡ γαλῆ λειψοφωτούσης τῆς σελήνης ἥπατος
λείπεται· αὐξιφωτούσης δὲ πάλιν αὐτῆς τὸ τοιοῦτον αὐτῆς
προσεπαύξεται μόριον. φασὶ δὲ καὶ ἐν ποταμῷ τῷ Ὑδάσπῃ
V. 36 γεννᾶσθαι λίθον λίχνην καλούμενον, ὃς σελήνης αὐξομένης ἦχον
μελῳδίας ἀποτελεῖ. καὶ ἐν ποταμῷ δὲ Κελτικῷ διαιτᾶσθαι
ἰχθὺν κλωπίαν ἐγχωρίως καλούμενον, ὃς αὐξομένης τῆς σε-
λήνης λευκαίνεται μειουμένης δὲ μελαίνεται. ταῦτα δὲ τῇ
ἑξαημέρῳ αὐτοῦ συμπεριείληφεν ὁ μέγας Ἀναστάσιος.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀπιστοῦντας ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπιγε-
C λῶντας τῇ ἀναστάσει, καθά φησιν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, πα-
ράδοξά τινα προῳκονόμησαν γίνεσθαι. ἡ φάσκα θνήσκει ἡμέ-
ρας τεσσαράκοντα, καὶ πάλιν ἀνίσταται. ὁ μύωψ θνήσκει
μῆνας ἕξ, καὶ πάλιν ἀνίσταται. ὁ φοῖνιξ ὁ Ἀραβικὸς ὄρνις
λέγεται εἶναι μονογενής, ἄζυγος ἐν τῇ δημιουργίᾳ, κατὰ ἔτη
πεντακόσια τοῦτο πάσχει ὃ καὶ φαιδρὰν προϊστᾷ τὴν ἀνά-

19. ὄρνις δς λ.?

Mirum videri non debet una cum incrementis ac deminutionibus lunae aëra quoque mutari, quando nonnullis in animalibus idem usuvenire videmus. nam tradunt ibim coelo luna carente nihil cernere sed oculos habere clausos, nec cibis ullis uti. et quidem in simio, quem cercopem vocant, effectiones hac in parte sunt illustriores: nam cum augescit luna, oculorum orbis ei dilatatur, cum deminuitur, et ipse contrahitur. quinetiam mustela deficiente lunae lumine iecur imminui sentit; eademque rursum crescente, membrum idem vicissim augetur. perhibent etiam in Hydaspe fluvio lapidem quendam nasci quem Lichnen vocant: is augescente luna sonum dulcis cantus edere fertur. in flumine quodam Celtico piscem existere tradunt, qui ab incolis Clopias appelletur: is luna crescente albescit, deminuta nigricat. atque haec quidem etiam libro suo de sex primorum ab ortu mundi dierum opificiis magnus Anastasius ille complexus est.

Caeterum praeter illos quoque qui resurrectionem futuram non credunt vel potius eam irrident, ut eximius ille noster Epiphanius ait, admirabilia quaedam et nova deus uti fierent consilio singulari instituit. phascusa dies XL mortua reviviscit. myops sive tabanus VI totos menses mortuus vitam recuperat. phoenix avis est Arabica, quae et unigena et comparis expers fertur in creatione rerum exsti-

στασιν. αὐτοὶ καὶ γὰρ οἱ Ἕλληνες περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται ὅτι προγνοὺς τὸ τέλος αὐτοῦ ἔρχεται περὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀντικρὺ τοῦ ἡλίου ἵσταται, εἶτα τεφροῦται, καὶ ἀπὸ τοῦ χοὸς αὐτοῦ σκώληξ γεννᾶται; καὶ αὐτὸς αὖθις εἰς πτηνὸν μεταβάλλεται. τὸν φοίνικα δὲ τοῦτον, ὡς εἴπομεν, μετὰ ἔτη D πεντακόσια εἴωθε γίνεσθαι. ὁ δὲ στρουθὸς ὁ Λιβυκὸς ὄρνις μέν ἐστι, πτερωτὸς δέ, οὐ πέταται δὲ διὰ τὸ τὰ πτερὰ αὐτοῦ μὴ χρησιμεύειν εἰς πτῆσιν· τριχοειδῆ γάρ. καὶ δίπους μέν ἐστιν ὡς ὄρνις, διχηλεῖ δὲ ὡς τετράπους. ἀλλὰ καὶ μονότοκον οὐδὲν τῶν ὀρνίθων ἐστίν, εἰ μὴ μόνος ὁ κόκκυξ διὰ τὸ ψυχρὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως. ὅτι δὲ ψυχρός, δῆλον ἐκ τῆς δειλίας αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἦν δειλός, οὐκ ἂν ὑπὸ πάντων ἐδιώκετο τῶν ὀρνέων, κἀντεῦθεν ἐν ἀλλοτρίαις ἔτικτε νεοττιαῖς. πανταχοῦ δὲ ἡ ψυχρότης αἰτία δειλίας.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν, ἀγαπητέ, βούλομαι, P. 47 παραδοξότερον καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ὄν, ὃ περὶ ὄρνιθος τοῦ καλουμένου μέροπος ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ, „μέροψ" λέγων „τὸ ὄρνεον εἰς τοὐπίσω πέταται." καὶ ἔπεισί μοι θαυμάζειν τὴν ἐπίσημον ἀναφορὰν ἣν ἐκεῖνο ἄγει τὸ ζῷον.

Τὸ δὲ τὸν ἀλεκτρυόνα νυκτὸς ᾄδειν ἐν ὡρισμένοις καιροῖς οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς τινὲς μὲν ἐφυ-

tisse. huic in singulos annos D eiusmodi quiddam usuvenire traditur, quod laetam illam resurrectionem egregie nobis ob oculos ponit. nam Graeci commemorant eum finem suum prospicientem in Aegyptum sese conferre ac soli obvertere. deinde in pulverem exuritur, de quo pulvere vermis nascitur, qui rursus in volucrem commutatur quem phoenicem dicimus. atque hoc, ut indicavimus, post singulos quingentos annos fieri consuevit. passer autem Lybicus avis quidem est (alas enim habet), verum non volat propterea quod pennas habeat ad volatum non satis idoneas, uti quae pilis consimiles sint. idem bipes est avium more, sed ungulas divisas habet ut quadrupes. unicum modo fetum avis nulla gignit praeter Ceycem. quod quidem fit ob eius naturae frigiditatem, quae de formidine colligitur: nam nisi timidus esset, aves ipsum universae non persequerentur. quo ipso fit ut nidis alienis utatur. est autem frigiditas ubique formidinis causa.

Ne hoc quidem silentio praeterire possum, multis aliis rebus admirabilius, quod de ave quam Meropem vocant Aelianus memoriae prodidit. merops, inquit, avis retrorsum volat, quem quidem motum volatumque huius animalis notabilem ac inusitatum haud abs re mirari subit.

Iam quod gallus gallinaceus noctu certis horis cantet, non multum ante solis ortum, eius rei causam in hunc modum nonnulli explica-

σιολόγησαν οὕτως, ὅτι θερμότατον ὂν τὸ ζῷον καὶ λίχνον
περὶ τὰς τῶν τροφῶν ὀρέξεις τῇ μὲν ἐμφύτῳ θερμότητι τα-
χύτερον πέπτει τὴν διδομένην τροφήν, τῇ δὲ λιχνείᾳ τῆς
B φύσεως προαναφωνεῖ τὴν περὶ ταῦτα ὄρεξιν, οἱονεὶ προσκα-
λούμενος τὸν σιτίζοντα. ἕτεροι δέ φασιν ὅτι καὶ ἕκαστον τῶν
ἐνταῦθα ὄντων καὶ γινομένων ἑκάστῳ τῶν φωστήρων ἀνάκει-
ται, ὥσπερ ὁ λωτὸς τὸ φυτὸν ἡλιακόν ἐστιν, ὅθεν ἀνατέλ-
λοντι μὲν τῷ φωστῆρι ἐξαπλοῖ τὰ φύλλα, δύνοντι δὲ συστέλ-
λει. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀλεκτρυὼν ὑπὸ τὴν ἡλιακὴν τάξιν
ἐστί. ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἀνατολὴν ἐπανιόντι τῷ ἰδίῳ ἀρχη-
γέτῃ ἀπορρήτως καὶ φυσικῶς ἐπιγάννυται, καὶ ὥσπερ ᾠδὴν
αὐτῷ ποιούμενος ἀπολαμπρύνει τε τὴν φωνὴν καὶ μέγα βοᾷ.
C καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· σὺ δέ, ἀγαπητέ, τὰς τοιαύτας φω-
νὰς μετὰ τῶν μύθων ἀριθμεῖν μὴ δέδιθι. τὸν γὰρ ἀλε-
κτρυόνα νυκτὸς ἔταξεν ᾄδειν ὁ κηδεμὼν πάντων θεός, ὡς ἐν-
τεῦθεν ἡμᾶς ἄκοντας τῆς κλίνης ἐγείρεσθαι καὶ μὴ τὴν νύ-
κτα καταναλίσκειν ὅλην ἐπὶ κενοῖς, ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰς ἐργα-
σίαν ἐκτρέπεσθαι, τοὺς δὲ πρὸς θείαν δοξολογίαν ἀνίστασθαι·
V. 37 τοιαῦτα γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ ζώων οὐκ ἀναι-
νομένου παιδεύειν. καὶ πρόσχες τῷ Σολομῶντι λέγοντι „ἴθι
πρὸς τὸν μύρμηκα ὦ ὀκνηρέ."

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὴν μυῖαν Ἀττικῷ μέλιτι μὴ ἐπικαθῆσθαι φασί. θύμοις καὶ γὰρ τὴν Ἀττικὴν κομῶσαν

runt. aiunt enim animal hoc a natura calidissimum et in primis in appetendo nutrimento avidum ob calorem quidem insitum citius acceptum alimentum concoquere, ob aviditatem vero naturae appetitum suum significare, quasi pascentem se invitet et excitet. alii volunt rem quamlibet alicui certo sideri dicatam esse, sicuti lotus herba solaris est. quo fit ut huic luminari exorienti folia sua pandat, cum eadem eodem occidente contrahat. sic et gallus gallinaceus de horum opinione sub solem refertur. quamobrem ad ortum redeunte duce suo ratione quadam occulta et naturali gaudet. simul quasi carmen ei quoddam concinere velit, clarius vocem attollit et altum clamat. atque illorum quidem haec est sententia. tu vero, mi fili, voces huiusmodi referre inter fabulas ne verearis. nam gallum gallinaceum noctu canere deus iussit, qui omnia providentia sua complectitur, ut hoc modo vel inviti de lectulo surgamus nec sine fructu noctem integram consumamus, sed partim ad operas nos convertamus, partim ad dei celebrationem excitemur. sic enim consuevit deus tam per doctrinam quam ipsa etiam animalia nos erudire. quid Solomo (Prov. 6 6) dicat, audi: „ad formicam, ignave, te confer."

Hoc etiam animadverte, quod muscam Attico melli negant insi-

ἔστι θεάσασθαι, οἷς ἐφιζάνουσιν Ἀττικαὶ συχνότερον μέλισ- D σαι. ἐντεῦθεν καὶ δριμυτέραν ἔχει τὴν ὄσφρησιν. διὸ καθάπερ ἱερῷ τινὶ Ἀττικῷ μυῖα οὐκ ἐπικάθηται μέλιτι.

Γίνωσκε δὲ πρὸς τούτοις ὅτι μυῖαι καὶ μέλισσαι καὶ μύρμηκες ὑπὸ ἐλαίου ἀπόλλυνται, διότι τὰ ἀναπνευστικὰ στενὰ ἔχει, τὸ δὲ ἔλαιον γλίσχρον ἐμφράττει αὐτά. πάσχουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ ὄφεις ὑπὸ τῶν βαρυόδμων· τὸ γὰρ παρ' αὐτοῖς στενόπορον τῶν ἀναπνευστικῶν ἐμφράττεται ὑπὸ τῆς τῶν θυμιωμένων παχύτητος. ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὸ τῆς ἐλάφου κέρας θυμιώμενον φεύγει καὶ μᾶλλον ὁ ὄφις· λειποθυμεῖν γὰρ αὐτὸν ἀναγκάζει.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς ὀρνέοις οὐρηδόχον κύστιν καὶ P.48 νεφροὺς ἡ φύσις οὐκ ἔδωκεν, ὅτι πολλῆς ὑγρότητος ἔδει πρὸς γένεσιν τῶν πτερῶν. ἀλλὰ καὶ τὸ γυμνάζεσθαι κατὰ τὴν πτῆσιν ἐξαναλίσκει ταύτην. ἔχουσι δὲ καὶ τὴν κόπρον ἐξιοῦσαν σὺν ὑγρότητι οὐ μετρίως. καὶ τούτου χάριν οὐρηδόχον κύστιν ἡ φύσις τοῖς ὀρνέοις οὐκ ἔδωκεν.

Ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὰ τῆς πέμπτης ἡμέρας.

Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῆς γῆς ἐξάγει τὰ τετράποδα· „καὶ εἶπε" γάρ φησιν „ὁ θεὸς ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶ- B

6. γλίσχρον ὂν ἐμφρ.? 9. τοῦτο P.

dere. nam thymo Atticam abundare videmus, cui herbae ut plurimum apes Atticae insident. quo fit ut mel Atticum etiam odorem habeat acriorem. iccirco melli Attico, tanquam sacro, muscae non insident: sed ut maxime cum strepitu circumvolent, ab direptione tamen laborum apis Atticae arcentur.

Praeter haec scire debes, muscas et apes et formicas oleo extingui. nam vasa quibus respiratio fit sunt eis angusta, quae ab oleo natura lento viscosoque facile obstruuntur. idem serpentibus accidit offerentibus se rebus quarum gravis est odor. etenim angustia meatuum in eis respirationi destinatorum per suffituum crassitiem obstruitur. qua ipsa de causa fit ut cornu cervinum serpens magis etiam fugiat quam res illas oderatas: quippe serpentem id prorsus exanimat.

Supra omnia nobis in hoc etiam, fili, est inquirendum. vesicam illam qua urina excipitur, itemque renes avibus iccirco natura non dedit, quod ad producendas pennas multo humore opus erat. atque etiam ipsa volandi exercitatio facile humorem in eis absumit. praeterea cum stercus excernunt, non parum humoris simul exit. quamobrem urinae receptaculum in avibus natura non condidit.

En habes et quintae diei opera.

Sexta die deus e terra bestias quadrupedes producit. inquit enim historiae scriptor (Gen. 1 24) „dixit deus, edat tellus animam vi-

σαν." ἀλλ' ἐπιπηδῶσιν οἱ Μανιχαῖοι κἀνταῦθα, ψυχὴν ἐντιθέντες τῇ γῇ. ματαιάζουσι δὲ προφανῶς· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν „ἐξαγαγέτω ψυχήν," τὸ ἐναποκείμενον αὐτῇ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὁ δοὺς τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτῇ δύναμιν ἐχαρίσατο. οὔτε γὰρ ὅτε ἤκουσεν ἡ γῆ „βλαστησάτω βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν," κεκρυμμένον ἔχουσα τὸν χόρτον ἐξήνεγκεν, οὐδὲ τὸν φοίνικα ἢ τὴν δρῦν ἢ τὴν κυπάρισσον κάτω που κεκρυμμένην ἐν ταῖς C ἑαυτῆς λαγόσιν ἀνῆκε πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' ὁ θεῖος λόγος φύσις τῶν γινομένων ἐστίν. ἐξάγει λοιπὸν ἡ γῆ οὐχ ὅπερ ἔχει, ἀλλ' ὅπερ σήμερον κτᾶται, θεοῦ δωρουμένου τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. εἰ γὰρ καὶ φυσικῷ λογῳ τὰ πάντα γίνεται σήμερον, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐσχήκασι κατ' ἀρχὰς τὴν ὁρμήν. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι ποιεῖ μὲν ἡ φύσις ἅπαντα κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, θείῳ δὲ προστάγματι διὰ πάσης ἀρχῆθεν λαληθέντι τῆς κτίσεως.

Ἐξάγει μὲν οὖν κατὰ τὴν ἕκτην ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράποδα.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ζητῆσαι ἄξιον, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν τοὺς D μὲν ἰχθύας εὐλογίας ἠξίωσεν ὁ θεός, αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι εἰπών, ἐπὶ δὲ τοῖς χερσαίοις τοῦτο οὐκ ἐποίησε. καὶ λέγομεν ὅτι διὰ τὴν ἐπὶ τῷ ὄφει μετ' οὐ πολὺ γενησο-

vam." prosiliunt heic contra nos Manichaei, qui terrae animam indunt. verum manifesto desipiunt. non enim propterea quod dixit deus „edat animam" id edidit quod erat in ea quasi reconditum: sed mandatum hoc vias atque facultatem edendi terrae largiebatur. quippe cum audiit terra (Gen. 1 10) „pariat herbas gramineas, et arbores fructiferas, quae fructum edant," non iccirco gramen intus abditum protulit, nec palmam vel quercum vel cupressum intra sinus suos occultatam in superficiem eduxit: sed ipsa dei oratio rerum quae existunt ipsa natura est. itaque terram non quod continebat edit, sed quod hodie possidet, largiente nimirum deo vim efficacitatis. quamvis enim ratione naturali oriuntur hodie omnia, tamen inde profecta sunt in ipso rerum exordio secundum seriem suam, idque per mandatum divinum, quod in creatione pronuntiatum ubique fuit.

Itaque sexta die, ceu diximus, bestias quadrupedes e terra producit.

Heic vero inquiri operae pretium est quamobrem deus imprecatione fausta pisces quidem dignatus fuerit, cum hisce verbis uteretur „fetificate ac multiplicamini," verum in terrestribus idem non fecerit? respondemus antem factum id esse propter exsecrationem serpentis,

μένην κατάραν. ἐπειδὴ γὰρ προεῖδεν ὁ θεὸς ὅτι διὰ τοῦ
ὄφεως ἀπατηθήσεται ὁ ἄνθρωπος κἀντεῦθεν αὐτὸς ὁ ὄφις
ἀρᾷ ὑποπεσεῖται, τούτου χάριν εὐλογίας ἀξιῶσαι τὰ χερσαῖα
οὐκ ἔφθασεν, ἵνα μὴ εὑρεθείη τὰ αὐτὰ εὐλογῶν καὶ κατα-
ρώμενος, ὡς θειότατός φησιν Ἀναστάσιος. ἀλλ' ἡ μὲν τῶν V. 38
ἰχθύων φύσις εὐτελεστέρας δοκεῖ μετέχειν ζωῆς διὰ τὸ ἐν τῇ
παχύτητι τοῦ ὕδατος διαιτᾶσθαι· καὶ γὰρ ἀκοὴ παρ' ἐκείνοις
βαρεῖα, καὶ ὁρῶσιν ἀμβλύ, καὶ οὔτε τις μνήμη παρ' ἐκεί- P. 49
νοις οὔτε φαντασία οὔτε συνήθους ἐπίγνωσις. ἐπὶ δέ γε τοῖς
χερσαίοις τί χρὴ καὶ λέγειν; αἵ τε γὰρ αἰσθήσεις τετράνων-
ται, καὶ ἀκριβεῖς μνῆμαι τῶν παρελθόντων ἐν αὐτοῖς. οἶδε
τὴν συνήθη φωνὴν ὁ ὄνος, οἶδεν ὁδὸν ἣν πολλάκις ἐβάδισε,
καί που καὶ ὁδηγὸς ἐνίοτε ἀποσφαλέντι τῷ ἀνθρώπῳ γίνεται·
τὸ δὲ ὀξυήκοον τοῦ ζώου οὐδὲν ἄλλο τι λέγεται τῶν χερσαί-
ων ἔχειν. τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκακον καὶ βαρύμηνι διαρ-
κὲς πρὸς ὀργὴν πῶς ἄν τις εἴπῃ; πάλαι ποτὲ πληγεῖσα κά-
μηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαι-
ρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσι. τοῦτο καὶ ἐπὶ ἐλέφαντος
ἱστορούμενον εὕρομεν. ποτὲ γὰρ εἰς ἱπποδρομίαν ἐλέφας B
ἀπαγόμενος καταλλάκτην τινὰ καθήμενον ἐν τῷ μιλίῳ φόνου
πεποίηκε παρανάλωμα διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ, ἀναιδῶς πως
καὶ ἀτάκτως ὁρμήσας κατ' αὐτοῦ. τὸ δ' αἴτιον ὅτι πρὸ δέκα

8. ὅρασις ἀμβλυχὴ F. 9. οὔτε τοῦ συνήθους?

quae non multo post subsecuta est. nam quia futurum prospiciebat deus ut homo per serpentem deciperetur eaque de causa serpens exsecrationi subiiceretur, iccirco terrestres bestias imprecatione fausta noluit prius dignari, ne deprehenderetur eadem et imprecatione fausta et exsecratione prosequi, sicut ait vir divinus Anastasius. videtur autem natura piscium tenui quadam et vili omnino vita frui propterea quod in aquae crassitie degant. nam et gravis ac difficilis est apud ipsos auditio, et obtusum cernunt. nec recordatio est apud ipsos ulla nec imaginatio nec rei consuetae agnitio. at vero de terrestribus quid opus est multa commemorare? sunt his acres sensus et rerum praeteritarum recordationes. novit vocem consuetam sibi ac familiarem asinus. novit viam quam saepius trivit, ac nonnunquam etiam viae dux est homini, qui aberravit. auditus autem acrimonia tanta in hoc est animali quanta esse in alio nullo terrestrium perhibetur. in camelo quae iniuriarum sit memoria, quae iracundia, quae in ira perseveratio, quo pacto quis explicet? si vel olim verberatus sit, ira diuturno tempore veluti penu quodam recondita, quamprimum se opportunitas obtulerit, vicem refert. de elephanto huiusmodi quiddam memoriae proditum reperimus. cum in hippodromum

ἐνιαυτῶν ὁ τοιοῦτος καταλλάκτης σιδήρῳ ἔπληξεν αὐτὸν ἀπαγόμενον καὶ τότε εἰς ἱπποδρομίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ τόπου. καὶ τὰ μὲν τοῦ ἐλέφαντος τοιαῦτα· αἱ δὲ παρδάλεις φυσικήν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργήν, καὶ πεφύκασι μᾶλλον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. ἀλλὰ καὶ ἐν χάρτῃ ἰδοῦσαι τυπωθέντα ἄνθρωπον, ὥς πού φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, τὸν χάρτην σπαράττουσιν.

C Ἱκανῶς δὲ θαυμάσειεν ἄν τις καὶ τὰ τοῦ λέοντος, τὸ μοναστικὸν αὐτοῦ τῆς ζωῆς, τὸ ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ὁμόφυλον. οἷον γάρ τις τύραννος τῶν ἀλόγων διὰ τὴν ἐκ φύσεως ὑπεροψίαν τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ὁμοτιμίαν οὐ καταδέχεται, ὥστε οὐδὲ χθεσινὴν τροφὴν προσίεται. ᾧ καὶ τηλικαῦτα ὄργανα ἡ φύσις ἐνέθηκεν ὥστε πολλὰ τῶν ζώων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι μόνῳ πολλάκις ἁλίσκεται τῷ βρυχήματι. καὶ τοῦτο Δαβὶδ ὁ προφήτης ὑπεμφαίνειν λέγων „ὁ λέων ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ." αἴφνης γὰρ ἐκπηδήσας ἐκεῖθεν καὶ μέγα D βοήσας τὰ παροδεύοντα τῶν ζώων ἵστασθαι ποιεῖ, καὶ οὕτως ἐσθίει καταλαμβάνων αὐτά. καλῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγε „σκύμνοι ὠρυόμενοι" καὶ τὰ λοιπά.

Οὐ τοσοῦτον δὲ ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι, ὅσον αὐτὰ δήπου τὰ ἄλογα ζῷα τὴν οἰκείαν οἴδασι σωτηρίαν, καὶ ὅθεν

deduceretur elephas, quendam magistrum ferarum et cicuratorem in miliario sedentem interfecit, immaniter adversus illum cum dentibus suis irruens. eius rei causa erat, quod is ante totos decem annos elephantum ferro percusserat, cum id temporis per eundem locum ad hippodromum deduceretur. pardales naturalem quandam adversus homines iram fovent, ac plerumque consueverunt in oculos hominum insilire. quin pictos etiam in chartis lacerant.

Leonis quoque mores et indolem non abs re quis admiretur, nimirum vitam eius solitariam et abhorrentem a sui generis animalium societate naturam. nam cum sit quasi quidem brutorum tyrannus et rex, pari esse cum caeteris honore dignitateque recusat propter quandam inditam ipsi a natura superbiam. consimiliter cibum hesternum non sumit. eidem instrumenta vocis tanta natura dedit, ut cum animalia pleraque velocitate superet, solo saepenumero semet rugitu suo prodat. indicare hoc ipsum vates etiam Davides voluit (Psalm. 10 9) hisce verbis „tanquam leo abditis in locis insidiatur." nam ex iis repente prosiliens, magno clamore sublato, animalia praetereuntia sistit et hoc modo capta devorat. itaque praeclare vates ait (Psalm. 103 21) „catuli leonini rugientes, ut praedam faciant."

Neque vero nos homines, quanquam rationis beneficio simus or-

αὐτοῖς παθαινομένοις ἡ ὑγεία προσγίνεται. ἄρκτος γὰρ πολλάκις βαρυτάταις κατατρωθεῖσα πληγαῖς ἑαυτὴν ἰατρεύει, τῷ φλόμῳ τούτῳ ξηρὰν τὴν φύσιν ἔχοντι τὰς ὠτειλὰς παραβύουσα. ἴδοις δ' ἂν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίτυος ἑαυτὴν ἰατρεύουσαν. χελώνη δὲ σαρκῶν ἐχίδνης ἐμφορηθεῖσα διὰ τῆς ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰο- P. 50
βόλου. καὶ ὄφις τὴν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς βλάβην ἐξιᾶται βοσκηθεὶς μάλαθρα. οἶδε δὲ καὶ ὁ ἔλαφος, καθά φησιν Αἰλιανός, θεραπεύειν ἑαυτὸν ἄνθει τινί, ἐάν ποτε ὑπὸ τοῦ βέλους τρωθῇ. οἶδε δὲ καὶ κάμηλος κεκαυμένους χυμοὺς ἐξεμεῖν, εἰ φύλλων ὑγρῶν ἐφάψοιτο δρυός. ἀλλὰ καὶ κύων οὐκ ἀγνοεῖ χολῆς μελαίνης χλωρὰν ἄγρωστιν εἶναι καθάρσιον. ἀλλὰ καὶ τράγοι τὴν ἀσκαμωνίαν τῆς ἀπεψίας ἀλεξητήριον οἴδασι. καὶ πάρδαλις λύθρον αἰγὸς ἀγρίου σωτήριον οἴεται. καὶ πτηνὸς ἱέραξ τὸν ὀπὸν τῶν πικροφύλλων θριδακίων ὀπτικὸν ἀχλύος V. 39
ἐπίσταται φάρμακον. καὶ κύκνοι δὲ βατράχους ἐσθίοντες τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγὴν εὑρίσκουσι. φεύγουσι καὶ γῦπες καὶ B
κάνθαροι τὴν τῶν ῥόδων ὀσμήν. ἀλλὰ καὶ ὄφις ὁ Λιβυκὸς ἀποστρέφεται πήγανον· ψυχρὰν γὰρ καὶ ξηρὰν καὶ νευρώδη τὴν φύσιν κληρωσάμενος ὑπὸ τοῦ ξηροτάτου ὄντος λειποψυχεῖν ἀναγκάζεται, ὥσπερ ὑπὸ κραιπάλης τινὸς καὶ σκοτοδινίας ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς ξηρότητος ἀπονεκρούμενος. φεύγει

nati, tam egregie nobis consulere possumus quam ipsa bruta animalia rationes se conservandi norunt, et unde male adfectis sanitas reparetur. . . . . ursus enim saepenumero gravissimis vulneribus adfectus sibi ipse medicinam facit, dum verbasco naturalem siccitatem habente vulnera obstruit. etiam vulpem lacryma pinus se ipsam curantem videre est. testudo vipere carnibus satiata per contrariam origani vim, quominus a re venenosa laedatur, efficit. serpens oculos laesos sanitati restituit, malathris pastus. novit et cervus, quemadmodum Aelianus tradit, seipsum flore quodam curare, si quando telo laesus est. camelus humores perustos evomere novit, contactis humidis quercus foliis. nec canis ignorat viride gramèn nigrae bilis expurgandae vim habere. hirci scamoniam cruditatis remedium esse sciunt. pardalis cruorem caprae silvestris sibi salutarem existimat. accipiter volucris succum lactucarum, quarum folia sunt amara, caligantium oculorum scit esse remedium. cygni ranas devorantes, adfectione quadam sibi molesta sese liberant. vultures et scarabaei rosarum odorem fugiunt. serpens Libycus rutam aversatur: nam quum natura frigidus, siccus, nervosus sit: per hanc herbam, quae siccandi vim habet maximam, necessario velut exanimatur: tanquam si per crapulam quandam et vertiginem ob siccitatis vim nimiam ex-

τοίνυν ὁ ὄφις τὸ πήγανον ἐντεῦθεν, καθὰ δήπου καὶ τὸν χειμῶνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψυχρότητος.

Οὕτω μὲν οὖν τὰ ζῶα πάντα φυσικῶς οἶδε τό τε σωτήριον τό τε ὀλέθριον. αἱ δὲ παρ' αὐτοῖς προγνώσεις τῆς C *περὶ τὸν ἀέρα μεταβολῆς ποίαν οὐχὶ σύνεσιν λογικὴν ἀποκρύπτουσιν; ὅπου γε τὸ μὲν πρόβατον χειμῶνος προϊόντος λάβρως ἐπεμβάλλεται τῇ τροφῇ ὥσπερ ἐπισιτιζόμενον πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔνδειαν. ἤδη δέ τις τῶν φιλοπόνων καὶ τὸν χερσαῖον ἐχῖνον ἐτήρησε διπλᾶς ἀναπνοὰς τῇ ἑαυτοῦ καταδύσει μηχανησάμενον, καὶ μέλλοντος βορέου πνεῖν ἀποφράσσοντα τὴν ἀρκτῴαν, νότου δὲ πάλιν μεταβάλλοντος εἰς τὴν προσάρκτιον μεταβαίνοντα.*

Ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν αἰσθητηρίων περιουσίαν μεγάλην παρὰ τοῖς ζώοις ἴδοι τις ἄν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν D *ἀρνειὸς ἐν μυρίοις προβάτοις τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος τήν τε χροιὰν καὶ φωνὴν τὴν τῆς μητρὸς ἐπέγνω καὶ πρὸς ἐκείνην ἠπείγετο, καὶ ταῦτα πολλὰ παραδραμὼν οὔθατα βαρυνόμενα. ἔστι καὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς αἴσθησις τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξυτέρα, καθ' ἣν ἑκάστῳ πάρεστι τοῦ οἰκείου διάγνωσις. οὔπω οἱ ὀδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπήσαντα. οὔπω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ*

16. *τὴν μητέρος* P.

tingueretur. hac de causa serpens sic rutam fugit ac vitat, sicut et hiemem, propter nimium scilicet frigus.

Sic igitur animalia cuncta quid salutare sit ipsis, quid exitiale, cognitum habent. iam quae sunt apud ea rerum futurarum praesagia, verbi gratia, de aëris mutatione: (quam obsecro prudentiam rationalem quoque non obscurant? ovis adventante hieme parce nutrimento vescitur, quasi quandam sibi commeatus copiam pro secutura inopia comparans.) quinetiam homines industrii terrestrem echinum sive erinaceum respirationes sibi geminas excogitare suis in lustris observarunt. quod si spiraturus est aquilo, partem aquilonalem obstruit: quod si vento mutato flat auster, ad foramen obversum aquiloni se confert.

Etiam sentiendi organorum in animalibus excellentiam quandam cernere licet: absque quo foret, agnus inter oves innumeras caulis inclusas exsiliens, colorem vocemque matris haud agnosceret, nec ad eam se studiose conferret, praesertim cum ubera multa valde distenta gravataque praetereat. nimirum est in eis sensus acrior, quam nos existimemus: quo ipso quaelibet ab alienis sua dignoscunt. necdum catulus dentes habet, ac nihilominus se laedentem ore vicissim ulciscitur. necdum cornua vitulus habet, ac nihilominus quo loco ipsi arma sint proditura novit. quamobrem praeclare dixit Hippo-

οἶδε ποῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐκφυήσεται. καλῶς οὖν ὁ Ἱπποκράτης ἔλεγε „φύσεις ζώων ἀδίδακτοι."

Τὸ δὲ τοῦ κυνὸς μνημονευτικὸν τίνα τῶν πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀχαρίστων οὐ καταισχύνει; ὅπου γε καὶ φονευθεῖσι P. 51 δεσπόταις κατ' ἐρημίαν πολλοὶ τῶν κυνῶν ἐπαποθανόντες μνημονεύονται. ἤδη δέ τινες ἐπὶ θερμῷ τῷ πάθει καὶ ὁδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονέας ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακούργους ἐποίησαν. κύων γάρ τις ἐν πανδοχείῳ τὸν φονέα ἰδὼν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κἀντεῦθεν ἀκρατεῖ κατ' αὐτοῦ χρησάμενος ὑλακῇ, οὐκ ἀγαθὴν ὑποψίαν ἔδωκε τοῖς περὶ αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς κρίσιν αὐτὸν ἀχθέντα ὡς κακοῦργον ἐκόλασαν.

Ἀλλ' ὅρα σοφίαν θεοῦ, πῶς τοῖς σαρκοφάγοις ζώοις ὀξεῖς τοὺς ὀδόντας ἐνήρμοσε· τοιούτων γὰρ χρεία ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸ τῆς τροφῆς εἶδος. ἃ δὲ ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς B ὀδοῦσι, πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἀποθήκαις τῶν τροφῶν παρεσκεύασε· διὰ γὰρ τὸ παρὰ τὴν πρώτην μὴ ἀρκούντως καταλεπτύνεσθαι τὴν τροφήν, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ καταποθὲν πάλιν ἀναπεμπάζεσθαι, ὥστε καταλεανθὲν τῷ μηρυκισμῷ προσοικειοῦσθαι τῷ τρεφομένῳ.

Ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅπλοις αὐτοῖς τὰ ζῶα πρὸς ἄλληλα διενήνοχε. κατὰ τὰ ἤθη γὰρ τῶν ψυχῶν, καθὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης

crates: animalium natura nihil habet a doctrina, velut adscititium.

Canis autem in reminiscendo quemvis hominem erga bene de se meritos ingratum pudore non adficit? quando canes non paucos una cum heris suis in solitudine caesis occubuisse, litterarum monumentis proditur. quinetiam aliqui recenti adhuc facinore quaerentibus homicidas se duces itineris praebuerunt, utque facinorosi homines et improbi ad supplicia pertraherentur, effecerunt. accidit enim aliquando, ut canis in diversorio quodam eo conspecto, qui herum ipsius interemerat, adversus ipsum perpetuo latrans, suspicionem de homine sinistram moveret. quamobrem is ad tribunal deductus, habita quaestione ceu reus facinoris morte multatus est.

Adspice vero mihi dei sapientiam. carnivoris animalibus dentes acutos dedit, quod talibus eis opus esset, pro nutrimenti ratione, quo alerentur. quae vero dimidia ex parte dentibus armata et instructa sunt, iis multas atque varias nutrimentorum velut apothecas et conditoria paravit. nam cum ab initio nutrimentum non satis comminuatur, hoc eis dedit, ut quod deglutiverunt, rursum egerant sursum, quo per ruminationem mollificatum, in usum nutriendi animalis cedat.

Etiam armis ipsis inter se differunt animalia. nam pro indole ac

V. 40 φησί, δίδωσιν ὁ θεὸς καὶ τὰς τοῦ σώματος διαπλάσεις τε
καὶ ἐνεργείας. οἷον τί λέγω; τῷ λαγωῷ καὶ τῷ ἐλάφῳ δει-
λοῖς οὖσι κατὰ ψυχὴν δρόμον ἔδωκεν, ἵνα τὰς τῶν κυνηγούν-
C των χεῖρας ἐκφεύγωσι. τῷ χοίρῳ θυμώδει καὶ πολεμιστῇ
ὄντι τοὺς χαυλιόδοντας, τῷ ταύρῳ κέρας χαρίζεται, καὶ τῷ
λέοντι ὀδόντας καὶ ὄνυχας. καὶ οὕτω μὲν τὰ πάντα προσφό-
ρως καθώπλισε, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν εἰς τὸν βίον πα-
ραγαγὼν τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου παρεμυθήσατο· ἐν γὰρ
τῷ λόγῳ τὸ πάντων ἄρχειν αὐτῷ πρόσεστι. διὰ λόγου τὰ
πτηνὰ ἐξ ἀέρος κατάγει, τοὺς ἰχθύας ἐξ ὑδάτων ἀνέλκει. διὰ
λόγου τὰ πάντα ποιεῖ ὅσα πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ,
οἰκίας ἄμφια περιβολὴν ὅπλον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. κατὰ τοῦ-
D το καὶ χεῖρας αὐτῷ δέδωκεν ὁ θεός, ὡς ἐντεῦθεν ἀκωλύτως
τὸν προσόντα λόγον αὐτῷ πάντα πράττειν ὅσα καὶ βούλεται.
ταύτῃ τοι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην
Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ περὶ τούτων οὕτω φησὶ „τοῖς μὲν ἀλόγοις
εὔκολον δέδωκε τὴν πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμήν, τροφὰς αὐτομά-
τους καὶ σκέπην αὐτοφυᾶ, καὶ τὰ τῶν τριχῶν καὶ πτερῶν
ἐνδύματα ἡ πάντα οἰκονομοῦσα δύναμις ἐχαρίσατο· τὸν δὲ
ἄνθρωπον γυμνὸν παραγαγοῦσα λόγον ἔδωκεν ἀντὶ πάντων
αὐτῷ, δι' οὗ αἱ ποριστικαὶ συνεστήσαντο τέχναι, οἰκοδομη-
τικὴ ὑφαντικὴ καὶ αἱ λοιπαί, τὸ τοῖς σώμασι δέον ἀναπλη-

5. post χαυλιόδοντας P καὶ οὕτω μὲν τὰ πάντα. 6. οὕτω μὲν τὰ deerant.

moribus animorum, quemadmodum et Aristoteles scripsit, corporibus quoque tum figuras, tum operationes deus concedit. eius rei haec exempla sunto. lepori et cervo, qui animo formidolosi sunt, currendi facultatem dedit, ut venatorum manus effugiant. apro, qui et animosus, et admodum pugnax est, dentes exertos ac prominentes dedit. cornua tauro, leoni dentes et ungues largitur. omnia denique armis idoneis instruxit. solum hominem nudum in vitam productum rationis excellentia consolatur. nam cum ratione coniunctum est in res universas imperium. per rationem homo volucres ex aëre deducit, pisces ex aquis extrahit; per rationem reliqua perficit omnia, quaecunque sunt ad vitae conservationem ipsi necessaria, vestes armaturam aliaque talia. propterea manus etiam dedit ei deus, ut earum operatio quicquid vellet absque ullo impedimento efficeret. disserit de his Basilius in enarratione sua vatis Esaiae verbis huiusmodi. „brutis deus vivendi rationem facilem dedit, alimenta ultro oblata, tectum nativum, pilorum atque pennarum indumenta eisdem potestas illa, quae cunctorum est gubernatrix, largitur. homini, quem nudum creavit, omnium loco rationem tribuit, a qua rerum parandarum artes sunt profectae, ut ea quae extruit aedes, ut textura,

ρούσης τῆς ψυχῆς τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου." εἶχε μὲν οὖν συνυ- P. 52
πογεννηθῆναι τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πάντα μετὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ κατὰ πλείονα φιλοτιμίαν. ἀλλ' οὐμενοῦν ἡ τοῦ λόγου χάρις ἐντεῦθεν ἐδείκνυτο. ἀνάγκης γὰρ μὴ οὔσης τίνι ἂν ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια διάδηλος γέγονε; κατὰ τοῦτο δὲ παρὰ τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ αἰσθήσεις, ἅτε λόγου μὴ ὄντος, τετράνωνται· τὸ γὰρ ἐλλεῖπον τοῦ λόγου τῇ περιουσίᾳ τῶν αἰσθήσεων πανσόφως ὁ τῶν ἁπάντων παρεμυθήσατο πρύτανις.

Ἀλλ' ὅρα κἀν τούτοις τὴν κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ. μακρὸς ὁ τράχηλος τῆς καμήλου τίνος ἕνεκεν; ἵνα τοῖς ποσὶν ἐξισάζηται, καὶ ἐφικνῆται τῆς βοτάνης ἐξ ἧς ἀποζῇ. ὅσα δὲ B
τῶν ζώων οὐκ ἀπὸ τῆς πόας τὴν ζωὴν ἔχει, οὐδὲ πρὸς γῆν κυπτάζειν καταναγκάζεται ἅτε δὴ σαρκοβόρα ὄντα, βραχὺν καὶ τοῖς ὤμοις ἐνδεδυκότα ἔσχε τὸν τράχηλον. διὰ τοῦτο καὶ ἡ προνομαία δεδώρηται τῷ ἐλέφαντι, τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν ἀντὶ τοῦ τραχήλου κομίζουσα. ἐπεὶ δὲ εἰς ἔκπληξιν τῶν ὁρώντων τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ πάνυ μέγα ἐσκεύαστο, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀδιάρθρωτοι αὐτοῦ οἱ πόδες καθάπερ τινὲς κίονες τὸ βάρος ὑποστηρίζοντες· εἰ γὰρ χαῦνα αὐτῷ καὶ δίυγρα ὑπετέθη τὰ κῶλα, συνεχεῖς ἂν ἐγένοντο τῶν ἄρθρων αἱ ἐκτροπαί. ἀλλὰ καὶ τριακόσια ἔτη ἱστοροῦσί τινες βιοῦν τὸν ἐλέφαντα. οὐ μᾶλλον δέ, φησίν, ἄγαμαι τὸν ἐλέφαντα τοῦ C

ut caeterae, supplente nimirum animo per rationis excellentiam quod corporibus deest." potuisset quidem homini nascenti etiam praeter rationem alia tribuere omnia, verum hoc modo rationis gratia beneficiumque non eluxisset. nam si nihil ei necessarium foret, quanam re vis eius declarata fuisset? eadem de causa brutis animalibus dati sunt sensus acriores, uti quae ratione carerent. sapienter enim gubernator ille universitatis huius defectum et inopiam rationis sensuum acrimonia praestantiaque compensavit.

Hic etiam in rebus curam providentiamque dei considerato. longum camelus collum habet. quamobrem? ut pedes aequaret, atque pertingere posset ad herbas quibus victitat. quaecunque vero animalia victum e terra non habent, nec ad terram caput demittere coguntur uti quae carnibus vescuntur, breve collum et intra humeros velut abditum habent. propterea proboscis elephanto data est, quae colli loco cibum atque potum ei subministrat. quia vero corpus eius comparatum ad spectatorum admirationem et ingens admodum est, iccirco pedes etiam ipsius carent articulis, quasi pondus quoddam sustinentes: nam si mollibus et humidis membris inniteretur, nunquam non articuli laxarentur. tradunt etiam nonnulli, CCC totos annos elephantum vivere. neque vero magis, inquit idem Basilius, ele-

μεγέθους ἕνεκεν, καὶ τὸν μῦν, ὅτι φοβερός ἐστι τῷ ἐλέφαν-
τι, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ λεπτότατον ἄγαμαι τοῦ σκορπίου κέν-
τρον πῶς ἐκοίλανεν ὥσπερ αὐλὸν ὁ τεχνίτης, ὥστε δι' αὐ-
τοῦ τὸν ἰὸν τοῖς τρωθεῖσιν ἐνίεσθαι. ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλέφαν-
τα μὴ πρότερον πίνειν λέγουσιν, ἐὰν μὴ θολώσῃ τῇ προνο-
μαίᾳ τὰ νάματα. τίνος ἕνεκεν; ὅτι μορμολύττεται σκιὰν
ἐλέφας ἐν ὕδατι τὴν ἑαυτοῦ θεώμενος. διὸ καὶ τοὺς Ἰνδοὺς
ἐπιτηρεῖν ἀσέληνον νύκτα φασίν, ὁπηνίκα διαπορθμεύουσι
τουτὶ δι' ὑδάτων τὸ ζῶον. καὶ τούτου χάριν ὑποθολοῦσι τῇ
D προνομαίᾳ τὰ νάματα πίνοντες. ἔτι καὶ τοῦτο πρόσεστι θαυ-
μαστὸν τοῖς ἐλέφασι. τὸν γὰρ Ἰνδὸν ποταμὸν ἔστιν ὅτε δια-
V. 41 περαιούμενοι οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν ἐκεῖσε ποιοῦνται
διάβασιν, ἀλλ' ὁ μικρότατος πάντων τῆς περαιώσεως πρῶτος
ἀπάρχεται, μετὰ τοῦτον ὁ μείζων αὐτοῦ, ἔπειτα καὶ ὁ ἀμφο-
τέρων ἐπέκεινα. καὶ καθεξῆς ὡσαύτως τῇ τοιαύτῃ τάξει
χρώμενοι τὸν ποταμὸν ἀκωλύτως διέρχονται. ἐὰν γὰρ οἱ
μείζους τῆς πορείας ἀπήρχοντο, τάχα ἂν τῇ βαθύτητι τῶν
ποδῶν βόθρους ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰλύος ἐργαζόμενοι προοδεύειν
οὐκέτι συνεχώρουν τοὺς τὸ σῶμα σμικρότατον φέροντας, μᾶλ-
λον μὲν οὖν καὶ τῷ τοῦ ποταμοῦ τέλματι κατηνάγκαζον τοὺς
τοιούτους ἀποπνίγεσθαι. τὸ δὲ τὸν ἐλέφαντα μὴ ἄλλως πως
εἰς συνδυασμὸν ἔρχεσθαι, καθά φασιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα
P. 53 δεινοί, εἰ μὴ τοῦ μανδραγόρου γεύσαιντο (οὐδὲ γὰρ ἐπιθυ-

1. καὶ] ἢ?

phantum ob eius magnitudinem admiror quam murem ex eo, quod terrori sit elephanto? quemadmodum et minutissimum scorpii stimulum mirari soleo, quo scilicet pacto rerum artifex eum exenteraverit instar cuiusdam tibiae, ut per ipsum vulneratis virus immitatur. perhibent item non prius elephantum bibere quam aquas proboscide turbaverit. quamobrem istuc? quia suam ipsius umbram in aqua conspiciens expavescit. propterea ferunt Indos observare noctem expertem lunae, quoties animal hoc aquas traiicere volunt. haec aquae turbationis est causa. praeterea meretur hoc etiam in elephantis admirationem. quoties Indorum amnem traiicere volunt, non simpliciter ac fortuito transeunt: sed minimus omnium traietionem primus inchoat; deinde sequitur alius hoc maior, hinc rursum alius utroque maior; et sic deinceps eodem utentes ordine per fluvium citra impedimentum aliquod transeunt. nam si grandiores in transeundo primi forent, fortasse pedum gravitate foveas in limo efficientes, quominus transire minores possent, impedirent, adeoque cogerentur hi fluminis in coeno suffocari. nec ad Venerem elephantus accedit, quemadmodum harum rerum periti tradunt, nisi mandragoram degustet. nam prius quam hoc

μία μίξεως πρότερον κεῖται, ἐφ' ᾧ ἡ θήλεια λαβοῦσα μανδραγόραν καὶ φαγοῦσα δίδωσι καὶ τῷ ἄρρενι, καὶ οὕτω πρὸς μῖξιν ἔρχονται) φανερῶς εἰς τοὺς πρωτοπλάστους ἀνάγεται· κἀκεῖνοι γὰρ πρὸ μὲν τῆς τοῦ φυτοῦ γεύσεως ἰσάγγελον βίον εἶχον, μετὰ δὲ τὴν τοῦ ξύλου γεῦσιν καὶ τῆς παρακοῆς εἰσαχθείσης ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔτεκε τὸν Κάϊν.

Περὶ δὲ τοῦ μυρμηκολέοντος τί χρὴ καὶ λέγειν; γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Ἰὼβ „μυρμηκολέων ἀπώλετο διὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν.“ ὁ μυρμηκολέων ζῶόν τί ἐστιν ἐκ μύρμηκος μὲν καὶ λέοντος τικτόμενον, εὐθέως δὲ τελευτῶν διὰ τὸ μὴ εὑρίσκειν B τροφὴν κατάλληλον· ὡς μὲν γὰρ λέων κρέατα ἐπιζητεῖ, ὡς δὲ μύρμηξ πάλιν σῖτον, καὶ διὰ τοῦτο εὐχερῶς ἀπόλλυται. ταῦτα δὲ πάντως εἰς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν διάβολον, ὅστις ἀπὸ μικροῦ μὲν ἄρχεται, εἰς μεγάλα δὲ καταντᾷ. ἐφ' ᾧ καί τις τῶν πατέρων ἔλεγε „τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων εὐτελίζειν οἶδεν ὁ διάβολος· ἄλλως γὰρ ἐπὶ μεῖζον κακὸν ἀγαγεῖν σε οὐ δύναται.“ ὅθεν ἀπόλλυται καὶ οὗτος, καὶ οἷον εἰπεῖν θνήσκει κατὰ τὸν μυρμηκολέοντα, μὴ τροφὴν εὑρίσκων παρ' ἡμῶν καὶ ἀνάπαυσιν.

Ὁ μέντοι ἐλέφας πίπτων ἐγερθῆναι οὐ δύναται διὰ τὸ C μὴ ἔχειν ἁρμογὰς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ μονοτόκα

4. ἰσάγγελον β. εἶχον] ἀνώτεροι ἐπιθυμιῶν ἦσαν F.

fiat, nullam coitus libidinem experitur. quapropter femina sumptam mandragoram comedit eandemque mari porrigit, et hoc pacto ad consuetudinem Veneream accedunt. hoc autem manifesto referri ad homines illos primum conditos debet: nam et illi ante ligni vetiti degustationem libidinibus superiores erant. verum post eam cum Eva rem Adamus habuit, eaque Cainum peperit.

Quid de myrmecoleonte sive formicario leone dicemus? in Iobi libro perscriptum est „myrmecoleon periit, quod escam non haberet.“ est myrmecoleon animal quoddam, quod e formica leoneque gignitur, sed mox vivendi finem facit propterea quod cibum sibi convenientem non inveniat: nam ut leo, carnes expetit, ut formica, frumentum; iccirco facili momento extinguitur. haec autem transferri omnino ad diabolum possunt, qui ab exigua re primum exorsus ad magna progreditur. ideo quidam ex patribus dixit „exigua delicta novit extenuare diabolus: nam caeteroquin ad maiora perducere te non posset.“ itaque perit et ipse ac myrmecoleontis instar emoritur, cum apud nos alimenti nihil, nihil requietis invenit.

Quodsi cadat elephantus, surgere propterea non potest quod pedes ipsius nullas iuncturas habeant. et fetum haec animalia tantum

ταῦτα δὴ τὰ σώματα τὰ μέγιστα φέροντα. ἔδει μὲν δι' αὐτὸ
τοῦτο πολύτοκα μᾶλλον εἶναι, ἐλέφαντα λέγω καὶ ἵππον καὶ
κάμηλον· ἀλλὰ δαπανωμένης τῆς τροφῆς εἰς τὴν τοῦ σώματος
αὔξησιν πλῆθος ἐμβρύων θρέψαι οὐ δύναται. καὶ περὶ μὲν
τούτων οὕτως, τοὺς δὲ λαγωοὺς φασι τὰ μὲν τῶν ἐγγόνων
ὠδῖναι, τὰ δὲ τετοκέναι, ἔνια δὲ ἡμιτελῆ φέρεσθαι τῇ γα-
D στρί. τὸ δὲ αἴτιον ὅτι γονιμωτάτη τῶν λαγωῶν ἡ φύσις κα-
θέστηκεν· ὅρα γὰρ ὅτι λαγωοῦ πιτύα γυναικὶ ἐντεθειμένη
ἄπαιδι ἐγκύμονα ταύτην θᾶττον ἐποίησε, καὶ παῖδα ὑπομά-
ζιον στείρᾳ χαρίζεται. ἡ τοίνυν σύλληψις οὐκ ἔστιν ἐν λα-
γωοῖς ὡρισμένη, ἀλλ' ἔτι κυοφορουμένων τῶν ἐγγόνων ἐπι-
σύλληψις αὐτοῖς ἐγγίνεται. οὐκοῦν ἃ μὲν τέτοκεν ὁ λαγωὸς
τῶν ἐγγόνων, ἃ δὲ ὠδίνει, ἃ δὲ ἡμιτελῆ ἐπιφέρει τῇ γα-
στρί· ταῦτα γὰρ ἡ ἐπισύλληψις ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ. κατὰ
τοῦτο δὲ καὶ δασύπους ὁ λαγωός, καθά φησιν ὁ Ἀριστοτέ-
λης, ὡς πλήρης περιττωμάτων ὤν· ἡ γὰρ δασύτης σημεῖον
πλήθους περιττώματος. ὅθεν καὶ ἐπικυΐσκεται τοῦτο τὸ ζῶ-
P. 54 ον. διὸ καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ δασεῖς ἀφροδισιαστικοὶ καὶ
πολύσπερμοι μᾶλλόν εἰσι τῶν λείων. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως,
ὁ δὲ Αἰλιανὸς παράδοξόν τι καὶ λίαν διέξεισι περὶ τοῦ λα-
V. 42 γωοῦ· τὸ γὰρ ἐκ τούτου γεννώμενον ἔμβρυον ἐντὸς ἐπιφέ-

6. ὠδίνειν?

unicum edunt ob maximi corporis molem. debebant quidem hac ipsa de causa, quod magna sint, potius complures fetus simul edere (loquor autem de elephanto, equo, camelo): verum quia nutrimentum ad corporis amplificationem absumitur, fetus in utero multos alere nequeunt, ac de his quidem hoc modo dictum esto. caeterum lepores aiunt fetus alios in lucem edere, alios paulo prius edidisse, alios necdum absolutos utero gestare. eius rei causa est, quod leporum natura longe sit fecundissima. ecce enim lac leporinum mulieri non fecundae impositum celeriter conceptionem adiuvat, et feminae sterili donat infantem, quem uberibus lactet. non est igitur in leporibus conceptio certo definita tempore, sed dum adhuc uterum gerunt, altera fit rursum conceptio. qua de causa lepus, ut dictum est, alios quidem fetus iam edidit, alios parturiendo profert, alios utero gestat semiperfectos. nam id necessario conceptionem, quae alia fit mox post aliam, sequitur. iccirco lepus etiam pedes hirsutos habet, quemadmodum Aristoteles ait, ut qui superflui sit humoris plenus; nam hirsuties istaec ingentis superfluitatis est argumentum. hinc animalis huius superfetatio. eadem de causa fit ut homines hirsuti caeteros laeviores tum Venere tum seminis copia superent. et haec quidem ab his tradita sunt. caeterum Aelianus valde novum et inusitatum quiddam de lepore commemorat: nam qui ex eo nascitur fetus,

ῥει ἕτερον ἔμβρυον. ὡσαύτως λέγουσι τόν τε λαγωὸν καὶ τὴν ὕαιναν ἀρρενόθηλυν γίνεσθαι. ἀλλὰ καὶ δειλὸς ὁ λαγωός. τίνος ἕνεκεν; ὅτι μεγίστην ἔχει καρδίαν, ὥσπερ δὴ ἔλαφος μῦς ὕαινα ὄνος πάρδαλις γαλῆ, καὶ ἁπλῶς πάνθ' ὅσα φανερῶς εἰσι δειλὰ ἢ διὰ φόβον κακοῦργα. μεγίστων γὰρ ἐν αὐτοῖς τῶν καρδιῶν οὐσῶν διαχέεται τὸ πῦρ καὶ οὐ συν- B *ῆκται· ἐφ' ᾧ καὶ τυγχάνει δειλά. τὰ μέντοι μικρὰν ἔχοντα τὴν καρδίαν συνηγμένον ἐξ ἀνάγκης τὸ ἔμφυτον ἔχοντα πῦρ· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς μάχην ὑπάρχει τὰ τοιαῦτα ὀξύρροπα.*

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι διετὴς ὁ τῶν ἐλεφάντων τόκος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τὰ μείζονα κυήματα πλείονος χρόνου δεῖται πρὸς τελείωσιν· τὰ μὲν γὰρ δεκάμηνα, τὰ δὲ ἐνιαύσια, καθάπερ ἐπὶ ἵππον. κατὰ τοῦτο τοίνυν πολυχρόνιός ἐστι καὶ ὁ τῶν ἐλεφάντων τόκος. διετὴς γὰρ ἡ κύησις αὐτῶν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους, ὡς Ἀριστοτέλης φησίν.

Ἡ ἔλαφος ἀποβαλοῦσα τὰ κέρατα κρύπτεται, αἰδουμένη C *ὥσπερ διὰ τὴν ἐκείνων γύμνωσιν. ἐπὰν δὲ ταῦτα εἰς αὔξησιν ἔλθῃ, παρρησιάζεται πάλιν καθὰ καὶ πρότερον. οὕτω καὶ ὁ δίκαιος ἐκτραπεὶς ὁπωσδήποτε τοῦ καθήκοντος καὶ τῶν ἀρετῶν γυμνωθεὶς κρύπτεται ἀπὸ θεοῦ, καθάπερ ποτὲ Ἀδὰμ*

8. *ἔχοντα*] *ἔχει*?

eum dicit intra se fetum alium gerere. itidem aiunt leporem et hyaenam alternis vicibus tam marem quam feminam esse. formidolosus etiam lepus est. quamobrem? quia cor maximum habet, sicut et cervus et mus et hyaenae et asinus et pardalis et mustela, et simpliciter omnia quaecunque palam timida sunt vel ob metum noxia. nam cum corda sint in eis perampla, calor diffunditur, non colligitur; ideoque formidolosa sunt. quae vero cor exiguum habent, in eis etiam necessario collectus est ignis ille nativus et insitus; ideoque sunt ad pugnandum prona. debes hoc etiam scire, totum biennium elephantos uterum gerere. qua de causa? quia feturae maiores tempore longiori ad perfectionem egent.

Aliae decem mensibus absolvuntur, aliae toto demum anno, ut in equo videmus usuvenire. sic igitur etiam elephantorum partus diuturnior est, uterum biennio gestantium ob magnitudinem fetus nimiam, sicut Aristoteles loquitur.

Caeterum ubi cornua cervus abiecit, semet occulit pudore quasi quodam adfectus, quod iis sit denudatus. cum autem illa rursum augescere coeperunt, vicissim liberius pristino more prodit. hoc iusti hominis est simulacrum. nam cum is ab officio quocunque tandem modo deflexit et virtutibus nudatus est, a deo semet abscondit Adami

ἐν τῷ παραδείσῳ πέπονθεν, ἡνίκα γυμνον ἑαυτον ἑώρα διὰ τὴν παράβασιν. ἐπὰν δὲ ἀγωνισάμενος διορθώσηται καὶ τὰς ἀρετὰς ἐπαυξηθείσας θεάσηται, τότε δὴ πρὸς θεὸν ἐπανάγεται καὶ παρρησίας τῆς πρὶν μέτοχος δείκνυται. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ ἔλεγε „τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ἐν τῷ με ἐπι- D βλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σου." καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ἕτεροι δέ φασιν ὡς οὐ τὴν ἀποβολὴν αἱ ἔλαφοι τῶν κεράτων αἰσχυνόμεναι τὰς συνήθεις δραπετεύουσι διατριβάς, ἀλλ' ἑαυτῶν μάλιστα προνοούμεναι. ἔστι γὰρ αἴσθησις καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, καθ' ἣν τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀπειλήφασι τὴν διάγνωσιν. οἶδεν ἡ σηπία τῆς ἀχλύος τὸ σόφισμα, καί που θηραταῖς ἀορασίαν ἄγρας πολλάκις ἐνέθηκεν. οἶδε τὰ γαμψώνυχα τὴν διὰ τῶν ὀνύχων ἀκήν. οἶδεν ὁ λαγωὸς διὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς τῶν ποδῶν ὀξύτητος κυνηγετῶν ἐπιβουλὰς ἀποπέμπεσθαι. οἶδεν ἡ ἔλαφος ἀποκειραμένη τὰ κέρατα P. 55 ἀσθενεστέραν τὴν φύσιν ἀμύνεσθαι τοὺς λυπήσοντας· οὐκοῦν ἀποκρύπτεται οἷά τις τῶν στρατιωτῶν ἄνοπλος δεδιὼς παρατάττεσθαι. μόνη δὲ ἡ ἔλαφος ἀποβάλλεται τὰ κέρατα χάριν ὠφελείας, ὡς Ἀριστοτέλης φησί· βάρος γὰρ ἐξ ἀνάγκης κουφίζεται, διότι καὶναστὰ ταῦτα δι' ὅλου τυγχάνει. τῶν δ' ἄλλων τὰ κέρατα μέχρι τινὸς κοῖλα, τὰ δ' ἄκρα στερεὰ διὰ τὸ ταῖς πληγαῖς χρησιμεύειν.

16. λυπήσαντας P.

exemplo, cui quid eiusmodi accidit in paradiso, cum ob transgressionem se nudum esse conspiceret. verum ubi deinde susceptis certaminibus rectius sese gerit ac virtutes crevisse videt, tum scilicet ad deum revertitur et pristinae se libertatis participem declarat. hoc Davides indicare volens ait (Psalm. 118 6) „tunc non pudefiam, cuncta tua praecepta intuens." haec a quibusdam tradita sunt. caeterum alii dicunt cervos non propter abiectionem cornuum pudore adfectos de locis consuetis aufugere, sed hoc ipso maxima providentia sibi prospicere. nam inest etiam brutis animantibus sensus quidam, de quo suae salutis cognitionem hauriunt. novit sepia semet obscurandi artificium, ac saepe sic piscatoribus imponit ut amplius captam ab se praedam conspicere nequeant. norunt ea quibus adunci sunt ungues, ad quid eorum ungues prodesse possint. novit lepus cursu pedumque celeritate venatorum insidias vitare. sic etiam cerva novit amissis cornibus naturam debiliorem tueri se contra laedentes haud posse; quapropter abdit se, instar militis cuiusdam inermis, qui hosti se obiicere non audet. caeterum solus cervus utilitatis suae causa deponit cornua, quemadmodum Aristoteles inquit. nam onere gravi necessario se levat, quando cornua cervorum prorsus vacua non sunt. caeterorum quidem animalium cornua sunt aliquousque cava, cum extremae partes existant solidae, quibus scilicet ictus excipiunt.

Γίνωσκε δὲ τοῦτο, ὅτι γεννήτορες τοῦ ἀρώματος μόσχου οἱ ἐν Ἰνδίᾳ νεμόμενοι ἔλαφοι. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ πολυθρύλλητον τοῦτο ἄρωμα ἢ αἷμα ἐλάφου ἐσπαργανωμένον B ἐν τῷ ὀμφαλῷ· περὶ μέντοι τὰ τέλη τοῦ ἔαρος ῥίπτεται ὥσπερ τι περίττωμα. εὐῶδες οὐδέν τι μέρος αὐτοῦ συλλεγόμενον· ἀλλ' ἐπειδὰν χρόνῳ ταμιευθῇ καὶ εἰς ἑτέραν ἤπειρον μετακομισθῇ, τηνικαῦτα τὸ εὐῶδες πνεῦμα ἀφίησι. λέγεται δὲ ὅτι ἡ ἔλαφος θελγομένη ἤχῳ αὐλῶν καὶ κροτάλοις τὸν ἐγγὺς V. 43 τοξότην οὐχ ὁρᾷ καὶ τοξεύεται. οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν τοῦ κόσμου τερπνῶν καταυλούμενοι οὐδαμοῦ συνορῶμεν τὸν καθ' ἡμᾶς ἀοράτοις βέλεσι χρώμενον. ἀλλὰ καὶ συνεχῶς ἐπὶ δρόμῳ τὴν ἔλαφον τὰ τέκνα γυμνάζειν αὐτῆς λέγουσι. τοῦτο δὲ ᾠκονόμησε πάντως ὁ θεὸς τοὺς νωθροτέρους C ἐντρέπειν γονεῖς.

Ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθα κηδεμονίαν θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ τουτὶ τὸ ζῷον, ἡ ἔλαφος δηλονότι, δειλόν ἐστι καὶ διὰ τοῦτο φυγαῖς ἀεί ποτε κέχρηται, προκατεσκεύασεν αὐτὴν ὁ θεὸς ὥστε παρακατέχειν ἀσφαλῶς ἐν τῇ μήτρᾳ τὰ ἔγγονα αὐτῆς. καὶ δῆλον ἐν τοῖς τῶν περιεχομένων τῷ Ἰὼβ τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ ἀνδρί. τηνικαῦτα κριθῆναι μετὰ θεοῦ ἐζήτει, καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν ὁ θεὸς „ἐφύλαξας ὠδῖνας ἐλάφων, ἠρίθμη-

8. ὅτι deerat.

Hoc quoque cognoscito, eius aromatis quod muscum dicimus, auctores esse cervos illos qui montem Indiae quendam incolunt. nam celeberrimum hoc aroma nihil est aliud quam cervorum sanguis, qui de umbilico rupto profluxit. hunc illi extremis in partibus montis reiiciunt quasi quoddam excrementum. cumque colligitur, nulla pars eius odorem gratum habet. verum ubi post temporis aliquod spatium inquiritur et alias ad terras delatum est, tum deinde fragrantiam illam spirat. aiunt item cervam, dum tibiarum sono et tintinabulis delectatur, adstantem prope sagittarium non cernere sagittisque configi. sic nos quoque, dum voluptatibus huius mundi quasi modulis quibusdam tibiarum oblectamur, adversarium nostrum plane nusquam cernimus, inadspectabilibus contra nos telis utentem. praeterea tradunt cervam assiduo fetus suos cursu exercere. voluit hoc omnino sic fieri deus, ut parentibus ignavis pudorem incuteret.

Heic quoque dei providentiam curamque mihi considerato. cum animal hoc timidum sit ac propterea nunquam non utatur cursu, talem cervae structuram deus effecit, ut fetus suos in utero citra periculum ullum gestet ac retineat. patet hoc de illis etiam quae Iobi libro continentur. nam ad virum illum beatum, cum disceptare cum deo vellet, inter alia deus hoc quoque profert (Iob. 39 1) „tun observasti partus cervarum, mensesve numerasti quibus uterum ferunt?"

Dσας δὲ μῆνας αὐτῶν πλήρεις τοκετοῦ;" θαῦμα καὶ γὰρ πῶς ἡ ἔλαφος φεύγουσα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πηδῶσα οὐκ ἀμβλώσκει.

Πρός γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο περὶ ἐλάφου λέγουσιν, ὅτι τῶν ῥινῶν πνεύματι ἀναφέρει τοὺς ὄφεις ἀπὸ τοῦ φωλεοῦ καὶ κατεσθίει, τῷ φόβῳ δὲ τοῦ ἰοῦ καρκίνους ἐσθίει καὶ οὐ βλάπτεται.

Ὁ δέ γε κάστωρ ὅταν ὑπὸ κυνηγετῶν διώκηται διὰ τὰ γεννητικὰ αὐτοῦ μόρια, καὶ γνῷ ὅτι καταλαμβάνεται, κόπτει ταῦτα καὶ ῥίπτει τῷ κυνηγῷ. εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα παρ' ἑτέρου διώκεται κυνηγοῦ, ῥίπτει ἑαυτὸν ὕπτιον· καὶ νοήσας ἐντεῦθεν ὁ κυνηγὸς ὅτι ἀναγκαῖα οὐκ ἔχει, ἀναχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ.

P.56 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τῶν τετραπόδων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων ἁπλῶς τὰ ἔγγονα τοῖς γονεῦσιν ὁμοιότητα φέρουσιν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐ τοσοῦτον; διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος πολλαχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ τῷ τῆς συναφείας καιρῷ· καθὼς οὖν ὅ τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω ποικίλλεται καὶ τὰ τικτόμενα. τὰ δὲ λοιπὰ ζῶα καθότι οὐδὲν ἕτερον διανοοῦνται κατά γε τὸν τῆς συναφείας καιρόν, κατὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔγγονα παντάπασιν ὅμοια τίκτουσιν. μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αὐ-

mira certe res est, qui fiat ut cerva fugiens ac tantopere saliens non abortiat.

Hoc etiam praeter iam indicata de cervo commemoratur, quod narium spiritu serpentes e latebris suis extrahat atque devoret. veneni autem metu cancris vescitur, eaque ratione detrimenti nihil accipit.

Fiber cum a venatoribus urgetur persequentibus ipsum genitalium membrorum causa, seque non evasurum animadvertit, praecidit ea, venatorique obiicit. quodsi secundum hoc alius quidam venator eundem persequatur, supinum semet abiicit; de quo venator animadverso necessariis eum membris destitui, missum facit.

Quaeri et hoc solet, quamobrem in quadrupedibus ac reliquis animalibus simpliciter ac plerumque fetus parentum similitudinem referant magis quam in hominibus? quoniam homo varie consuevit adfectus esse animo, etiam ipso Venereae consuetudinis tempore. igitur prout tam pater quam mater adfecti fuerint, etiam quae gignuntur varia sunt ac diversa. caetera vero animalia quatenus tempore coitionis aliud nihil cogitant, eatenus etiam fetus omnino sibi consimiles procreant. est et alia causa, quamobrem mirum tibi videri non debeat hominum sobolem partim referre partim non referre parentum similitudi-

τοῖς ὁμοιώσεις τε καὶ ἀνομοιώσεις πρὸς τοὺς γεννήτορας τὰ
τικτόμενα φέρουσιν. οἷον μὲν γὰρ τῶν σπερμάτων ἐν τῇ ἀνα- B
φύρσει καὶ ἀναμίξει ἐπικρατέστερον γένηται, πρὸς ἐκεῖνο καὶ τὸ
τοῦ πλαττομένου εἶδος φέρει τὴν ὁμοιότητα. εἰ δὲ τὰ σπέρ-
ματα συγκραθέντα ἐπ' ἴσης ἔχει πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ γε-
νόμενον ἴσην ἔχει πρός τε τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν τὴν ὁμοιό-
τητα, τουτέστι πατρομητρόμοια τὰ γεννώμενα τίκτεται. πολ-
λάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίαν ἐν ταῖς ὁμιλίαις λαβού-
σης τοῦδε ἢ τῆσδε πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γινό-
μενον. ὃ δὴ καὶ ἄρρητόν τινα καὶ θαυμαστὸν ἔχει τὸν λόγον.
καὶ ἄκουε τί φησι Διοσκουρίδης περί τινος Στρατονίκου τῆς Σι-
κελίας ἀρχηγοῦ χρηματίσαντος. ἐκεῖνος γὰρ καὶ ἡ αὐτοῦ σύζυ-
γος δυσειδεῖς μὲν ὄντες, ἐφιέμενοι δὲ παιδίων εὐειδῶν χρηματί- C
σαι γεννήτορες, τοιοῦτόν τι ἐμηχανῶντο· ἑώρων τὰ εἴδωλα, ἤγουν
αὐτὰ τὰ ἀγάλματα, καὶ οὕτω μιγνυμένων αὐτῶν πρὸς τὴν
τῶν ἀγαλμάτων ὁμοίωσιν τὸ βρέφος αὐτοῖς διεπλάττετο. τοῦ-
το δὲ καὶ ἐπὶ κυνῶν ἔστιν ἰδεῖν· τῆς γὰρ ὀχείας αὐτοῖς γι-
νομένης πρὸς ὃ τοὺς ὦπας ἀπερείσει τὸ θῆλυ, πρὸς ἐκεῖνο
καὶ ἡ ὁμοίωσις γίνεται. ἀλλὰ γὰρ τὸν σοφώτατον Γαληνὸν
εὑρίσκομεν τῷ κεφαλαίῳ τῷδε συνομολογοῦντα, καὶ οὕτω κα- V.44
τὰ ῥῆμα λέγοντα „ἐμοὶ δὲ καὶ λόγος τις ἀρχαῖος ἐμήνυσεν
ὅτι τῶν ἀμόρφων τις δυναστῶν εὔμορφον γεννῆσαι θέλων

19. γὰρ] καί?

nem. nam quae pars seminis in commistione fit efficacior, ad eam forma quoque illius quod fingitur adsimilari solet. quodsi semina temperata mistaque parem in utramque partem vim habeant, tum id quod procreatur ex aequo tam maris quam feminae similitudinem refert, hoc est, gignitur soboles patri matrique pariter similis. saepenumero si sola femina vel huius vel illius imaginationem in actu Venereo concipiat, soboles ei fit similis cuius imaginem apud animum informabat. quae res inexplicabilem quandam miramque rationem habet. audi quid Dioscorides de quodam Stratonico Siciliae duce tradat. is cum deformis esset itidemque uxor ipsius, ac nihilominus gignere liberos formosos cuperent, huiusmodi quiddam moliebantur. inspectabant imagines et picta simulacra, cumque deinde liberis operam dedissent, infans ad imaginum similitudinem conformatus fuit. hoc et caniculae videre est usuvenire: cum enim coeunt canes, tum quod defixis oculis canicula contuetur, eius similitudinem fetus refert. consentit hac in parte nobiscum doctissimus ille Galenus, cuius haec ipsa verba sunt „etiam de narratione prisca intellexi virum quendam principem, qui vultu deformis esset, cum filium procreare formosum vellet, uxori mandasse, medios inter amplexus, eleganter ut expressam pictura formam pueri diligenter intueretur; quod

παιδίον ἐποίησε γράψαι ἐν πλατεῖ ξύλῳ εὐειδὲς ἄλλο παιδίον,
D καὶ ἔλεγε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ συμπλεκόμενος πρὸς ἐκεῖνον τὸν τύπον τῆς γραφῆς ὁρᾶν. ἡ δὲ ἀτενὲς βλέπουσα, καὶ ὡς ἔστιν εἰπεῖν ὅλον τὸν νοῦν ἐκεῖσε προσεπιφέρουσα, οὐχὶ τῷ γεννήσαντι ἀλλὰ τῷ γεγραμμένῳ ὅμοιον ἀπέτεκε τὸ παιδίον κατὰ τὴν ὄψιν."

Εἰ δὲ καὶ περὶ φύσεως ὄφεων βούλει μαθεῖν τινων, ὁ Νίκανδρος πρὸ τῶν ἄλλων διδάξει σε. αὐτίκα γὰρ ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τῶν ἐχιδνῶν ἱστορεῖ. ἡ θήλεια ἔχις διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς δεχομένη τὴν κεφαλὴν τοῦ ἄρρενος καὶ οὕτω συνευναζομένη ἀναιρεῖ αὐτόν. εἰς ἐκδίκησιν οὖν, ὡς ἔοικε, τοῦ πατρὸς ἀναιροῦσι τὴν μητέρα τὰ ἔγγονα·
P. 57 ἐν γὰρ τῷ τοῦ τοκετοῦ καιρῷ τὴν μητρῴαν διαρρήσσουσι νηδὺν καὶ οὕτως ἐξέρχονται. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τοῦ κυρίου πρόδρομος γεννήματα ἐχιδνῶν τοὺς Ἰουδαίους ἐκάλει, ἅτε δὴ τοὺς προφήτας καὶ πατέρας αὐτῶν ἀποκτείναντας. εἰ δὲ περὶ τοὺς ὄφεις οὕτως ἔχει, πῶς νοητέον τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ λέγον „γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί;" πονηρὸς μὲν οὖν ὁ ὄφις καὶ κάκιστος ἀληθῶς, ἀλλὰ καί τινα κέκτηται εἰς ἃ βλέπειν ἐγκελευόμεθα καὶ ταῦτα μιμεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ ἡ μέλιττα θανατηφόρῳ ἐφιζάνουσα, ὃ μὲν χρήσιμον ἐκεῖθεν ἐκλέγεται, ὃ δὲ χείριστον ἐκεῖ-
B σε ἀφίησι. πρόσεχε οὖν. ὁ ὄφις τυπτόμενος τὸ μὲν ἅπαν

16. περὶ deerat.

cum illa defixis in hanc oculis faceret, mentemque totam, ut sic loquar, eo converteret, non patri sed imagini pictae consimilem vultu filium in lucem ab ipsa editum esse."

Quodsi de serpentum quorundam natura cupis aliquid cognoscere, Nicander supra caeteros te docebit. tradit is in suis poematis primum haec de viperis. femella maris caput insertum ori suo recipiens, eoque pacto re cum ipso habita, marem necat. itaque vindicandi, quemadmodum sane videtur, patris causa fetus deinde matrem vicissim occidunt: nam tempore partus alvum maternam perrumpunt atque ita in lucem prodeunt. ea de causa praecursor ille domini Iudaeos viperinam sobolem appellabat (Luc. 3 7), ut qui vates patresque suos occidissent. quodsi res sic comparata est, quonam pacto verbum illud evangelicum (Matth. 10 16) est accipiendum quo dicitur „sitis astuti ut serpentes, et sinceri ut columbae?" improbus quidem ac nequissimus est revera serpens: sed tamen quaedam habet in quae iubemur intueri eaque imitari. nam et apis si frutici cuidam insideat letaliter noxio, quod utile est inde seligit, quod malum, missum facit. igitur animum mihi velim advertas. serpens cum caeditur, corpus quidem reliquum plagis exponit, at solum ca-

αὐτοῦ σῶμα προδίδωσι, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰδὼς ἑαυτῷ περιέχεσθαι. οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ διωγμοῦ ὀφείλομεν ποιεῖν, πάντα μὲν προϊέναι, τὴν κεφαλὴν δὲ φυλάσσειν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. ὄφις γηράσας ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀμβλυωπίαν νοσήσας πρῶτον μὲν ἐγκρατεύεται καὶ νῆστις διαμένει, εἶθ' οὕτως διὰ στενωποῦ τινὸς καταδυόμενος καὶ δέρμα παραδόξως ἅπαν ἀπεκδυόμενος νέος αὖθις γίνεται. οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ ἁμαρτίᾳ καταγηράσαντες διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ βαδίζειν, καὶ οὕτως ἀνανεούμενοι εἰς τὴν ἀρχαίαν πάλιν C ἀποκατάστασιν ἔρχεσθαι. ὄφις διψήσας ποτὲ καὶ ἐν φρέατι μέλλων ὕδατος ἅψασθαι πρῶτα μὲν ἐξεμεῖ τὸν ἰόν, εἶθ' οὕτως τῇ πηγῇ προσέρχεται. οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ θείῳ μέλλοντες προσελθεῖν ποτηρίῳ, ἅτε δὴ τὴν ἐκκαίουσαν ἡμᾶς ἁμαρτίαν ἰάσασθαι, πᾶσαν κακίαν πρότερον ἀπορρίπτειν ὀφείλομεν, καὶ οὕτω τοῖς μυστηρίοις προσέρχεσθαι. καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ κύριος ἔλεγε „γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι διάφορά εἰσι καὶ ποικίλα γένη τῶν ὄφεων. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν θᾶττον ἀναιροῦσιν οἱ δὲ D βραδύ, καὶ ἄλλοι μὲν δήγμασι τὸν ὄλεθρον φέρουσιν ἕτεροι δὲ καθ' ἕτερον τρόπον. αὐτίκα ὁ ὄφις καλούμενος βασιλί-

2. εἰδὼς] οἶδεν αὐτῇ? 11. ἔρχεσθαι] adde ὀφείλομεν. 14. ἅτε] ὥστε?

put tegit, quasi sciret eo vitam suam contineri. sic etiam nos tempore persecutionis facere debemus: relinquemus scilicet omnia, modo caput retineamus atque servemus, quod Christus est et ipsa fides. idem serpens ubi consenuit et oculorum hebetudine laborare coepit, primum temperanter victitat et ieiunus aliquandiu manet, deinde per artum quendam meatum in terram penetrans, et modo quodam inusitato cutem totam exuens, iuvenis inde discedit. sic nos quoque, cum ex peccatis consenuimus, per artam viam incedere debemus, ut hoc pacto innovati ad statum condicionemque pristinam revertamur. quodsi aliquando sitiat inque puteo contacturus est aquam, primo virus suum evomit, ac deinde ad fontem accedit. sic etiam nos, cum ad divinum illud poculum accessuri sumus, et urentia nos peccata sanemus, omnem prius vitiositatem debemus abiicere, atque ita nos ad sacrosancta mysteria conferre. quamobrem a domino praeclare dictum vel de commemoratis intelligimus „sitis astuti ut serpentes." ac de his quidem hactenus.

Debes autem praeterea scire serpentum esse varia diversaque genera. nam alii celerrime perimunt, alii tardius. item alii morsu perniciem adferunt, alii quodam alio modo. serpens is quem Basiliscum

σκος, οὗ καὶ ὁ σοφὸς μέμνηται Γαληνὸς περὶ θηριακῆς πρὸς Πίσωνα τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως ἀναιρεῖ τοὺς ἑωρακότας αὐτόν. ἔνθεν τοι τὸν βάσκανον ὀφθαλμὸν τοῦ τοιούτου ὄφεως διενηνοχέναι φησὶν ἡ γραφή· καθάπερ γὰρ ἀπὸ τοῦδε τοῦ θηρὸς ὀλέθριόν τι ῥεῦμα ἐκφέρεται παραχρῆμα διαφθείρειν δυνάμενον, οὕτω καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ
V. 45 βασκάνου ὀφθαλμῶν. καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι καὶ αὐτοῖς
P. 58 ἐνίοτε τοῖς οἰκείοις καὶ συνήθεσι τὸν ὄλεθρον φέρουσι. καὶ καινὸν ἐπὶ τούτοις οὐδέν· ὃ γὰρ πεφύκασιν, οὐχ ὃ βούλονται ποιοῦσι. καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν· εἰ γὰρ ἑαυτῷ, καθά φησι Πλούταρχος, ὁ Εὐτελίδας ἐβάσκηνε τὴν ὄψιν αὐτοῦ κατιδὼν ἐν ὕδατι καὶ τῆς ὥρας ἐκπλαγείς, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις ἐπάξει τὸν ὄλεθρον ὁ βάσκανος ὀφθαλμός, βέλος ὥσπερ ἰῶδες τοῖς ὁρωμένοις τούτῳ ἐνιείς. καὶ ταῦτα μὲν ἡ πεῖρα καὶ ὁ χρόνος ἀνέκαθεν ἔδειξεν· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ δρῶσι καὶ πάσχουσι, ποτὲ μὲν πέμποντες ποτὲ δὲ δεχόμενοι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐρωμένων ἔστιν ἰδεῖν. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν οἷς ἐπεξηγεῖται τὴν τοῦ τριακοστοῦ τρίτου ψαλ-
B μοῦ ἐπιγραφήν, καὶ τάδε φησίν „ἀλλ' ἐγὼ τοῦτο μέντοι, τὸ βέλος ἰῶδες ἐκπέμπειν τοὺς ὀφθαλμούς, ἀποπέμπομαι ὡς δημῶδες καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθὲν ὑπὸ γραΐδων· ἐκεῖνο δέ φημι, ὅτι οἱ μισόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὰν οἰκείας

4. διενηνοχέναι] immo οὐδὲν διενηνοχέναι. 12. κατιδὼν] καὶ ἰδὼν P.

vocant, cuius etiam sapiens ille Galenus meminit ad Pisonem de Theriaca disserens, solo intuitu necat eum qui ipsum adspexit. quo fit ut litterae sacrae nihil oculum invidum ab eiusmodi serpente differre tradant. quemadmodum enim ab hac bestia quiddam exitiale promanat, quod hominem continuo perimere potest, sic etiam de invidi oculis consimile quiddam exit. et mirum hoc in primis, quod suis nonnunquam perniciem adferant. neque tamen hoc novum cuiquam videatur: faciunt enim id ad quod a natura sunt comparati, non quod volunt. quodsi Eutelidas, ut est apud Plutarchum, suos ipsius oculos in aqua conspectos fascinavit, cum formae venustatem suam fuisset admiratus, multo magis invidus oculus alii perniciem feret, quasi telum quoddam venenatum corporibus iis quae contuetur immittens. et haec quidem tum experientia tum superiora tempora docuerunt. nam oculi partim agunt partim patiuntur, nunc aliquid emittentes nunc recipientes, quemadmodum amantibus et amatis usuvenire videmus. magnus ille Basilius inscriptionem Psalmi XXXIII enarrans „equidem" ait „id quod fertur, oculos telum quoddam venenatum eiaculari, tanquam vulgare ac a vetulis excogitatum in mulierum conclavibus reiicio. dico autem malos genios, qui odio boni flagrant, si quas reperiant consentaneas ipsis et addictas volun-

ἑαυτοῖς εὕρωσι προαιρέσεις, παντοίως, ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκάνων."

Διαληφθεὶς οὖν ὁ ὄφις, τουτέστιν ὁ βασιλίσκος, οὐ μόνον τῷ βλέμματι τοὺς ἐνορῶντας αὐτὸν καταβλάπτει, ἀλλὰ καὶ συριγμῷ τοὺς ἀκούοντας. ὑπόξανθος δὲ ὁ τοιοῦτος ὄφις ἐστίν, ὥσπερ φησὶ Γαληνός, ἔχων ἐν τῇ κεφαλῇ ἐπαναστήματα τρία. σὺν τῷ τοιούτῳ δὲ καὶ ἑτέρων ὄφεων μέμνηται λέγων „ἡ δρυϊνος ὄφις πάνυ κακίστη, ἡ καὶ ἐν δρυσὶ τὸν βίον ποιουμένη. ταύτης εἴ ποιέ τι καὶ ἐπιβαίη, τοὺς πόδας εὐθὺς ἐκδέρεται καὶ ὀγκοῦται. ἀλλὰ καὶ ὁ θεραπεῦσαι τούτους θελήσας ὁμοίως πάσχει τὰς χεῖρας. ὁ δέ γε αἱμόρρους καὶ ἡ αἱμορροῒς τοῖς ἑαυτῶν ὀνόμασιν ὁμοίαν ποιοῦνται τὴν τῶν ἀνθρώπων διαφθοράν· αἱμορροοῦντες γὰρ διά τε μυκτήρων καὶ στόματος καὶ παντὸς ἁπλῶς τοῦ σώματος οὕτως ἀπόλλυνται, ὥσπερ καὶ ὑπὸ τῆς διψάδος δηχθέντες ὑπὸ τοῦ καύσου διαφθειρόμενοι κακῶς· καὶ γὰρ οὗτοι διψῶντες πάνυ καὶ διακαιόμενοι, ἔτι καὶ διαρρηγνύμενοι, τελευτῶσιν. ὁ δὲ ἀκοντίας ἐκτείνας ἑαυτὸν πάνυ, καὶ ὥσπερ τι ἀκόντιον ἐφαλλόμενος τοῖς σώμασιν, οὕτως ἀναιρεῖ. καὶ τῶν ἀσπίδων ἡ λεγομένη πτυὰς ἀναστείλασα τὸν τράχηλον καὶ συμμετρησαμένη τοῦ διαστήματος τὸ μῆκος, ὥσπερ καὶ τότε λογικὸν γενόμενον τὸ θηρίον, εὐστόχως ἐμπτύει τοῖς

1. παντοίως] παντοίως καταχρῶνται Leunclavius.

tates, iis omnino pro lubitu et arbitratu suo abuti. quo fit ut etiam fascinatorum oculis ad suae voluntatis ministerium utantur."

Basiliscus quidem, de quo nunc loquimur, non hoc tantum modo, verumetiam sibilo laedit aures audientum. et est colore subflavus, ut tradit Galenus, inque capite tres habet cristas. praeter hunc meminit idem aliorum quoque serpentum. serpens, ait, quercinus maxime noxius est, et intra quercus degit. quodsi quis hunc calcat, mox cutem pedum amittit et intumescit; idque consimiliter accidit illius manibus qui medicinam his vult facere. haemorrhus et haemorrhois ita necant homines ut vocabulis ipsis significatur: nam laesi ab his sanguinem per nares os totumque adeo corpus emittendo moriuntur. quemadmodum qui a dipsade morsi sunt, ab aestu misere pereunt: quippe vehementer sitientes ac perusti, nonnunquam etiam dissilientes extinguuntur. acontias autem sive iaculator, semet admodum extendens quasique iaculum quoddam in adversa insiliens, corpora sic ea perimit. itidem inter aspides ea quae Ptyas appellatur ab exspuendo, collo extenso et intervalli magnitudinem velut emensa, quasi eo ipso tempore fieret bestia rationis particeps, virus suum accurate citraque aberrationem in corpora exspuit tradunt autem

σώμασιν ἰόν. τριπλοῦν δὲ λέγουσιν εἶναι τὸ εἶδος τῶν ἀσπί-
δων, ἡ λεγομένη τε χερσαία, ἡ χελιδοναία, καὶ αὕτη ἡ
πτυάς. τούτων ἑνὶ τῶν τριῶν τὴν βασιλίδα Κλεοπάτραν ἀναι-
ρεθῆναί φασι, λαθεῖν βουληθεῖσαν τοὺς φυλάσσοντας, ταχέ-
ως τε καὶ ἀνυπόπτως ἀποθανεῖν. ὁ γὰρ Αὔγουστος Καῖσαρ
νενίκηκε ταύτην, καὶ βουληθεὶς Ἀντωνίῳ παραδοῦναι αὐτῇ,
P. 59 πρὸς δὲ καὶ θριαμβευθῆναι, οὐ καλὸν αὐτῇ προυξένησε μό-
ρον. συνεῖσα γὰρ ἐκείνη τὸ δρᾶμα, κἀντεῦθεν ἐξ ἀνθρώπων
γενέσθαι δίκαιον κρίνασα, διά τινων δύο γυναικῶν αὐτῆς,
Ναείρας καὶ Χαρμιόνης, τὸν ἑαυτῆς θάνατον μελετᾷ. διὰ
γοῦν καλαθίσκου τινὸς σῦκα καὶ σταφυλὰς ἔχοντος, χάριν
τοῦ λαθεῖν τοὺς αὐτὴν φυλάσσοντας, εἰσάγεται τὸ θηρίον·
καὶ πρῶτα μὲν αὐτὸ ταῖς γυναιξὶ δοκιμάζει, εἶτα γνοῦσα
ὡς ὀξὺ τὸ θηρίον εἰς ἀναίρεσιν, θέλουσα δὲ καὶ εὐγενῶς
ἀποθανεῖν, τὴν βασιλικὴν ἐνδύεται στολήν, καὶ οὕτως τὸ
V. 46 θηρίον προσβαλοῦσα τῷ ἀριστερῷ μαζῷ (ᾔδει γὰρ ἐκεῖσε νεύ-
B ειν τὴν καρδίαν) βασιλικῶς ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ λέγουσιν
αὐτῆς εὑρεθῆναι τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπικειμένην τῇ κεφαλῇ καὶ
τὸ διάδημα κρατοῦσαν, ἵνα μέχρι τότε τοῖς ὁρῶσι βασιλὶς
οὖσα βλέπηται. τούτων μέντοι τῶν θηρίων ἐμνημόνευσεν ὁ
Γαληνός, τὴν ἐξ ὅλου τοῦ σώματος αὐτῶν διδάσκων διαφθο-
ράν, καὶ ὡς οὐ χρὴ τῷ φαρμάκῳ, τῇ θηριακῇ δηλονότι,

6. αὐτήν?

aspidum genus esse triplex, quarum aliae dicantur terrestres, aliae chelidonaeae, quasi dicas hirundineas, aliae ptyades, de quibus dictum. ex his tribus una reginae Cleopatrae mortem attulit, cum fallere custodes adhibitos sibi vellet ac celeriter citraque suspicionem omnem mori. vicerat enim hanc Augustus Caesar, cumque vellet eam sese cum Antonio dedere, quo de ipsa triumpharet, ad genus hoc mortis excogitandum mulierem adegit. nam ubi quid moliretur Augustus intellexisset, ideoque recte se facturam statuisset, si quamprimum vitam abrumperet, duarum quarundam muliercularum opera, nimirum Nairae ac Charmiones, ad mortem sibi conciliandam utitur. itaque fallendi custodes causa in quasillo, quo fici et uvae continebantur, ad eam aspis infertur. eius vim primum in mulierculis ipsis explorat. deinde cognito bestiolam ad necandum efficacissimam esse, simul extingui generose nobiliterque volens, regio se ornatu induit. atque hoc modo sinistrum ad latus, quo tendere cor propius sciret, adhibita bestiola regia quadam cum dignitate moritur. aiunt enim repertam manum ipsius dextram impositam capiti, qua diadema teneret, ut tum quoque spectantibus reginam se ostenderet. harum igitur bestiarum Galenus mentionem fecit, quo pacto perniciosae sint, ex toto corpore declarans, simulque significans non debere pharma-

τοιαῦτα παραμίγνυσθαι. ἐφ' ᾧ τὰς ἐχίδνας παραλαμβάνομεν, σὺν τῷ οὐραίῳ τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνοντες, ἐν οἷς ὁ κακίων χυμός, τουτέστιν αὐτὸς ὁ ἰός. τὰς μέσας οὖν σάρκας ἐκβάλλοντες ἰσχυρότερον ποιοῦμεν τὸ φάρμακον.

Εἰ δὲ καὶ ὅθεν ἐπενοήθη τῶν ἐχιδναίων σαρκῶν ἡ ἐπί- C
μιξις ἐθέλεις μαθεῖν, ὁ παρὰ πᾶσι σχεδὸν φερόμενος λόγος καὶ τοῦτο ἤδη διδάξει σέ. λέγεται γὰρ ὅτι κατὰ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην ὥρᾳ θέρους ἄνδρες τινὲς στάχυας ἔτιλλον. καὶ τοῦτο ποιοῦντες δίψει γίνονται κάτοχοι. ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἀγγεῖον ἔτρεχον οἴνου μεστόν, ἐλπίζοντες ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν τῆς δίψης εὑρεῖν. ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· ἔχις γὰρ ἐκεῖθεν αἰφνηδὸν ἐκπηδήσασα τῆς ὁρμῆς αὐτοὺς ἀνεχαίτισε. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; λαμβάνουσι τὸν οἶνον καὶ ἀνθρώπῳ τινὶ λελωβημένῳ διδόασιν, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν θᾶττον ἐκστῆναι τῶν ὧδε καὶ μὴ τὸ ζῆν οὕτως ἔχειν ἐπώδυνον. δέχεται τὸν οἶνον ἐκεῖνος, μεθ' ἡδονῆς ἐκροφᾷ, καὶ παραχρῆμα τῆς D
νόσου λύτρωσιν εὕρατο. ἔκτοτε οὖν αἱ τῆς ἐχίδνης σάρκες ἐμβάλλονται τῷ φαρμάκῳ. ἀλλὰ καὶ θηριακὴν τὸ τοιοῦτον διὰ τὰς τῶν θηρίων σάρκας ἐπονομάζουσι, καὶ ὅτι τοῖς ἀπὸ τῶν ὄφεων δήγμασι καὶ μάλα τὸ τοιοῦτον ἁρμόττει. τῆς δὲ τοιαύτης ἐπινοήσεως Ἀνδρόμαχός τις γέγονεν αἴτιος, καθά φησι Γαληνός, συναχμάσας τῷ Νέρωνι.

co, id est theriacae quaedam misceri. quo fit ut cum ad usum earum viperas sumimus, una cum cauda caput praecidamus, quibus in partibus humor ille deterior, nimirum virus ipsum, existit. ideoque carnes medii corporis exsecantes pharmacum praesentius efficimus.

Quodsi etiam scire cupis unde primum sit ortum, quod theriacae viperarum carnes miscentur, hoc ipsum ex nota vulgo narratione facile cognosces. proditum est enim memoriae quosdam iuxta Romam veterem, cum aestivo tempore spicas vellerent, siti fuisse correptos. itaque vasculum ad quoddam vino plenum cucurrisse, quod eo se sitim extincturos sperarent. verum ea spe excidisse: nam vipera subito inde prosiliens homines ab instituto revocabat. quid secundum haec evenit? sumunt vinum, idque cuidam homini misere adfecto porrigunt, ut hoc epoto citius tantis doloribus liberaretur, nec usque adeo tristem amplius vitam ageret. accipit oblatum ille vinum, et cum voluptate exhaurit. mox sese morbo liberari animadvertit. quamobrem ab illo tempore carnes viperinae huic pharmaco misceri consueverunt, cui theriacae nomen datum est a feris atque bestiis, quibus ad eam conficiendam utimur. et conducit in primis ad sanandos serpentum morsus. auctor inventi princeps fuisse fertur Andromachus quidam, ut Galenus scripsit, qui Neronis aetate vixit.

Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις, ἑλιττομένους ἀλλήλοις γίνωσκε τοὺς ὄφεις ὀχεύεσθαι, καθὰ δὴ καὶ τοὺς ἐχίνους ὀρθίους ἱσταμένους διὰ τὴν ἄκανθαν. εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μα- P. 60 θεῖν δι' ἣν οἱ ὄφεις χειμῶνος μὲν τῇ γῇ καταδύονται, θέρους δὲ τοὺς ἄνω τόπους ἐπιζητοῦσι, σαφὴς ὅτι καὶ αὕτη ἐστί. ψυχρὸς ὁ ὄφις ἐστὶ καὶ ξηρὸς καὶ νευρώδης καὶ ὀλιγόαιμος, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς θερμοὺς ἀεὶ τόπους ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ· καὶ ἐπειδὴ χειμῶνος μὲν ἡ θερμότης κάτω χωρεῖν εἴωθε, θέρους δὲ ἄνωθεν ἐπιπολάζει, διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἑαυτοῦ νομὰς πρός γε τὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν ὑπαλλάττει ὁ ὄφις. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ φρεατιαῖα ὕδατα θέρους μὲν τυγχάνει ψυχρά, χειμῶνος δὲ θερμά. τηνικαῦτα καὶ γὰρ τῆς ψυχρότητος ἄνωθεν ἐπιπολαζούσης εἰς τὸ βάθος ἡ θερμότης χωρεῖ, ὅθεν καὶ B θερμὰ τυγχάνει κατά γε τὸν χειμῶνα τὰ ὕδατα. τήν τε γὰρ ψυχρότητα καὶ θερμότητα κατά γε τὸν αὐτὸν τόπον καὶ χρόνον ἅμα μένειν ἡ φύσις οὐκ ἐνομοθέτησεν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι. τοὺς μεγίστους ὄφεις δράκοντας εἴωθε καλεῖν ἡ γραφή, καὶ μᾶλλον ἡνίκα περὶ τῆς ῥάβδου λέγει τοῦ Μωσέως, μεταβληθῆναι μὲν εἰς ὄφιν τὸ πρότερον, εἶθ' οὕτως εἰς δράκοντα, κἀντεῦθεν τὰς ῥάβδους τῶν ἐπαοιδῶν τοῦ Φαραὼ καταπιεῖν, καὶ αὐτὰς δῆθεν εἰς ὄφεις μεταβληθείσας. ἀλλὰ καὶ

5. ἐστὶ] δὲ? 10. τοῦ deerat.

Caeterum praeter hactenus indicata scire debes convolutos serpentes coire, quemadmodum erinacei coeuntes ob spinas recti stare solent. quodsi causam lubet cognoscere quamobrem serpentes hieme terram subeant, aestate rursum ad loca superiora prodeant, perspicuum est illam huiusmodi quandam esse. natura serpens frigidus est, siccus, nervosus, exigui sanguinis, quo fit ut necessario loca semper calida quaerat. cumque per hiemem calor ad ima tendere soleat, per aestatem sursum in superficie terrae quasi dispergatur, propterea serpens etiam regiones locaque sua pro aëris constitutione mutare consuevit. nam et aquae puteales per aestatem frigidae sunt, per hiemem calidae. tunc enim frigore partes puteorum supremas occupante calor ad ima tendit. quae causa est, cur eiusmodi aquae per hiemem caleant. quippe natura nequaquam instituit ut frigus atque calor eodem in loco eodemque tempore simul existant.

Volo te hoc quoque praeter exposita scire, consuesse sacras litteras serpentes maximos appellare dracones, praesertim cum de Mosis virga loquuntur, fuisse quidem illam prius in serpentem commutatam verum deinceps in draconem, ac secundum haec virgas praestigiatorum Pharaonis devorasse, quae et ipsae in serpentes erant commutatae. itidem vates ille Davides de cetaceo genere loquens „dra-

ὁ προφήτης Δαυὶδ τὸ κηταῖον ὑπεμφαίνων γένος οὕτω φησὶ „δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ." τοιοῦτον δὲ γένος ὁποῖον ἄρα φημίζουσιν οἱ πολλοί, μέχρι καὶ τήμερον γεγραμμένον οὐχ εὕρομεν· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὸ ἀστραπαῖον V. 47 ἄνωθεν καταρρήγνυται πῦρ, ἐπὶ τῷ τοὺς τοιούτους δράκον- C τας ἐμπιπρᾶν. τὸ μὲν οὖν δρακόντειον γένος ξηρόν τε τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ [τὴν φύσιν] διάπυρον· πῦρ γὰρ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀποβλέπουσι. καὶ ὃν δὲ ἐξεμοῦσιν ἰόν, καπνώδης ἐστί, καὶ διαιρεῖ τὰ σώματα ψαύσας αὐτῶν. ἔνθεν τοι καὶ εὔπρηστος ἐστὶν ὁ δράκων, δι' ἣν ἔχει ξηρότητα, καὶ πρὸς κατάφλεξιν ἐπιτήδειος. πεφόβηται οὖν διὰ ταῦτα τὸν κεραυνόν, καὶ ἀλλόμενός ἐστιν ὅτε δι' ἀέρος φέρεται, τόπους τε καθύγρους ἐπιζητεῖ καὶ ἐπὶ λίμνας καταφεύγει· οἶδε γὰρ ὅτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ ξηρότητα καὶ ἀπὸ διαστήματος τῷ κεραυνίῳ πυρὶ καταφλέγεται. ἔνθα που τύχοι λοιπὸν ὁ δράκων συρίττων καὶ διιών, ἐπειδὰν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐλαύνε- D ται, τότε δὴ τὰ παρακείμενα μέρη συγκαταφλέγεται. πολλάκις γὰρ καὶ δράκοντος ἄτερ ἦχοί τινες ἐξακούονται ἄσημοι, τοῦ πυρὸς ἄνωθεν καταρρηγνυμένου καὶ σώμασι τοιοῖσδε ἢ τοιοῖσδε προσπίπτοντος. ὅσοι δέ φασι τῶν ἐντετυχηκότων ταῖς τοιαύταις καύσεσιν ὅτι τεθέανται χοῖρον γρυλλίζοντα ἢ μηκάζον αἰπόλιον ἢ βοῦν μυκώμενον, ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἀκροατῶν καταψεύδονται· οὐδὲν γὰρ τεθέανται, ἀλλ' ὁ φό-

co" inquit „iste, quem condidisti, ut in mari luderet." caeterum genus eiusmodi draconum, quale quoddam existere vulgo perhibetur, hactenus descriptum sane nusquam deprehendimus. nec propterea fulgureus ignis deorsum fertur, ut huiusmodi dracones exurat. ipsa draconum natura sicca est et substantia quadam ignea constat. quippe de ipsorum oculis etiam ignis emicat, et venenum quod evomunt fumosum est, corporaque contacta dissilire facit. inde fit ut ad inflammationem dispositus sit draco, siccitatis suae causa. quamobrem sibi a fulmine metuit, et nonnunquam exsiliens per aërem fertur. quaerit item humida loca et ad stagna confugit. novit enim se propter insitam sibi siccitatem etiam ex intervallo quodam remotum ab igne fulminis exuri. saepenumero quidem soni exaudiuntur obscuri, tanquam draconis, cum fulgur deorsum fertur ac vel in haec vel illa corpora irruit. qui autem perhibent (de iis loquor quibus eiusmodi se obtulerunt inflammationes) se porcum grunnientem conspexisse, ut gregem caprarum balantem vel mugientem bovem, tam seipsos quam alios haec audientes mendacio decipiunt. nihil enim eiusmodi viderunt, sed imaginationes earum rerum a metu proficiscuntur. quodsi

βος αὐτοῖς τὰς τοιάσδε μορφώσεις εἰδωλοποίησεν. εἰ δ' ἴσως καὶ βάσκανος δαίμων τὸ σῶμα τοῦ δράκοντος ἐνδυσάμενος εἰς ἐκεῖνα τῶν μερῶν ἄγει τὸν θῆρα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ὥσπερ διωκόμενον, οἷς δὴ βασκαίνειν ἐξ ἀρχῆς εἴωθεν, οὐδ' οὗτος P. 61 ὁ λόγος ἀπόβλητος. ἀρχαῖον γὰρ αὐτῷ ἐνδιαίτημα τὸ τοιοῦτον γένος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐξορίστους δι' αὐτοῦ τοῦ παραδείσου πεποίηκεν, ὅθεν καινὸν οὐδὲν εἴγε καὶ τῆς γῆς ταύτης ἀπώσασθαι φιλονικεῖ διὰ φθόνον ἡμᾶς.

Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· εἰ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιζητεῖς δι' ἣν αἴλουροι καὶ νυκτερίδες νύκτα καὶ μόνην ἀκριβῶς ὁρῶσιν, αὕτη ἐστί. τὸ ὀπτικὸν πνεῦμα πάντως λεπτότατον ἔχουσιν. ἐν τῇ νυκτὶ οὖν μετρίως παχυνόμενον τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν τῶν ὁρατῶν ἀντίληψιν ἐπιτήδειον γίνεται· κατὰ γὰρ τὴν ἡμέραν ὡς λεπτότατον διαφορεῖταί τε B καὶ σκεδάννυται. τοῦτο δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς λέουσιν. ἔνθεν τοι καὶ τὰς ἡλιακὰς μαρμαρυγὰς οἱ λέοντες φεύγοντες δι' ὅλης ἡμέρας καὶ ἄκοντες κρύπτονται· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν ἀκωλύτως ἐν ἡμέρᾳ περιπατοῦντες οὐ μικρῶς ἔβλαπτον τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντας.

Γίνωσκε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ λέων διωκόμενος συστέλλει τὰ ἴχνη αὐτοῦ. οὕτω ὁ κύριος κατερχόμενος ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τῆς παρουσίας καιρὸν πάντῃ συνέστειλε διὰ τὸν διάβολον

fortasse daemon ille praestigiator et invidus, serpentis indutus corpore, feram hanc, velut igne ipsam urgente, in animalia mansueta irruere facit, cum inde usque ab initio invidia quadam prosequatur, non hoc ita proferri putabitur ut omnino sit reiiciendum: nam genus hoc ferarum sibi pro domicilio iam olim usurpavit, cum per id nos paradisi finibus eiecit; itaque nihil novum, si motus invidia cupit hac etiam terra nos expellere.

Ac de his quidem hactenus. quodsi causam vis cognoscere quamobrem feles et vespertiliones tantum noctu acutum videant, hanc illam esse scito. sunt haec animalia spiritu, quo cernendi vis continetur, sane pertenui praedita. quapropter is noctu mediocriter ob solis absentiam condensatur et ad perceptionem rerum adspectabilium fit idoneus: quippe interdiu tanquam subtilissimus dissipatur ac dispergitur. idem et in aliis est videre, praesertim ipsis in leonibus. quo fit ut splendorem radiorum solarium fugientes etiam inviti toto die latitent. nam si absque hoc esset, libere utique per diem oberrantes haud exiguam hominibus occurrentibus noxam afferrent.

Hoc etiam disce, leonem vestigia sua contrahere (confundere Labb.) quoties ipsum aliqui persequuntur. sic dominus quoque no-

πάλαι τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντα. ὁ τοῦ λέοντος σκύμνος νεκρὸς μὲν γεννᾶται, ἐμφυσώμενος δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ζωογονεῖται. οὕτω καὶ ὁ θεὸς πρῶτα μὲν ἐπὶ τῷ Ἀδὰμ ἐποίησεν, ὕστερον δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ υἱῷ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς C νεκρωθέντι ποιεῖ. ὅθεν καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔλεγεν „ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡσεὶ σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;" εἰ δὲ καὶ λέων καὶ σκύμνος ὁ αὐτὸς λέγεται, οὐ καινόν· ἦν γὰρ καὶ βασιλεὺς ὁ Χριστὸς καὶ βασιλέως υἱός.

Ὁ λύκος φοβεῖται τὸ φυτὸν τὴν σκίλλαν. τοῦτο εἰδυῖα ἡ ἀλώπηξ παρὰ τῷ τοιούτῳ ὑπνώττει φυτῷ, εἴ ποτε τοῦ φωλεοῦ αὐτῆς ἔξω τύχῃ διατρίβουσα, ἵνα μὴ ὑπὸ λύκων βρωθῇ. εἰ δὲ ἡ ἀλώπηξ οὕτω ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ἐκείνοις ὀφείλομεν συνεῖναι δι' ὧν ὁ νοητὸς λύκος διώκεται. τίνα δὲ ταῦτα; προσευχὴ καὶ νηστεία· τὸ γένος γάρ, φησί, D τοῦτο οὐκ ἐκβάλλεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Ἡ δέ γε καμηλοπάρδαλις ἐν Λιβύῃ καθορᾶσθαι ἱστόρηται. αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας ἡ τῆς χώρας ἀνυδρία· V. 48 περὶ γὰρ τὰ ἐκεῖσε ὕδατα ὀλιγοστὰ ὄντα ἀθροίζεται πολυειδῆ ζῷα, κἀντεῦθεν ἀλλήλοις ἐπιμιγνυμένων αὐτῶν θηρία πολύμορφα τίκτεται.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τὰ τοιαῦτα σύνθετα ζῷα, καθὰ δὴ καὶ οἱ ἡμίονοι, οὐκ εὔθετά εἰσι πρὸς σύλληψίν τε

ster in terram descendens adventus sui tempus contraxit (celavit Labb.) diaboli causa, qui iamdudum virgines observabat. catulus leoninus in lucem mortuus quidem editur, verum adflatu patris vitam accipit. idem deus initio fecit in Adamo, ac deinceps ipso etiam in filio suo mortem nostri causa perpesso. quamobrem Iacobus dixit „corruens sopitus est ut leo, quasique catulus leoninus: quis excitabit eum?" nec quicquam absurdi eundem tum leonem tum catulum leoninum appellari: nam Christus et rex et regis filius erat.

Lupus scyllam, plantae speciem, vitat. id cum vulpecula norit, apud hanc plantam dormiens cubat, si forte suas extra latebras degit, ne a lupis devoretur. quodsi hoc vulpecula facit, multo magis nos adesse debemus iis quibus intellectilis ille lupus abigitur. quaenam illa? preces et ieiunium: nam genus istud, inquit Christus, non nisi precibus et ieiunio eiicitur.

Camelopardalis in Libya conspici traditur. eius duorum animalium mistionis causa est eius regionis siccitas et aquae penuria: quippe animalia diversa variarumque specierum ad aquas congregantur, quae in Libya rarae sunt. ita fit ut ipsis inter se coeuntibus ferae quaedam multiformes procreentur.

Et animadvertito, dilecte fili, eiusmodi animalia composita, cuius generis sunt etiam muli, non esse vel ad conceptionem vel pro-

καὶ γέννησιν. τίνος ἕνεκεν; ὅτι ἐξ ἀλλοτρίων συνεστηκότα ταῦτα γενῶν διεφθαρμένην τὴν πρὸς τὸ τίκτειν ἀπειλήχασι δύναμιν. καὶ εἰκότως· οὔτε γὰρ ἡ γῆ κατ' ἀρχὰς ἐξήγαγε ταῦτα, καθὰ δὴ καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα (καὶ γὰρ ἐξ ἐπινοίας ὕστερον
P. 62 ἀνθρωπίνης ἡ τῶν ὄνων τε καὶ ἵππων ἐπενοήθη σύζευξις), οὔτε τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς ἤκουσαν τῆς οὕτω λεγούσης „αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε." ἔνθεν τοι καὶ τὴν πρὸς τὸ τίκτειν δύναμιν διεφθαρμένην ἐσχήκασιν.

Ὁ μονόκερως ζῷόν ἐστι καὶ πάνυ ἄγριον, μήτε θηραταῖς μήτε ἄλλως πως ἀγρευόμενον. παρθένῳ δὲ γυναικί, καὶ ταῦτα λαμπρειμονούσῃ καὶ ποικίλως ἐστολισμένῃ, καὶ περιέρχεται τὸ δυσθήρατον ζῷον καὶ παρὰ τοῖς γόνασιν αὐτῆς ἀναπαύεται. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀοράτου καὶ ἀθηράτου θεό-
B τητος καὶ τῆς ὄντως καὶ μόνης παρθένου ἔστιν ἰδεῖν· εἰ μὴ γὰρ ὁ καθαρώτατος οὗτος εὑρέθη ναός, οὐκ ἂν ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

Ὁ μύρμηξ ἐπὶ τὸν στάχυν ἀνερχόμενος ὀσφραίνεται, καὶ ἐὰν κριθή, φεύγει ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ σίτου στάχυν ἔρχεται. εἰ δὲ ὁ μύρμηξ οὕτω ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τὴν ἑτεροδοξοῦσαν διδασκαλίαν φεύγειν ὀφείλομεν, ἐπὶ δὲ τὸν σῖτον ἔρχεσθαι, τὸν ὀρθότατον δηλαδὴ λόγον. εἰ γὰρ ἣν ὁ λύκος ἔχθραν πρὸς τὰ πρόβατα κέκτηται, κἀντεῦ-

18. κριθή] κριθὴ ᾖ? 21. εἰ] καί?

creationem idonea. quamobrem istuc? quod ex diversis generibus constent, ac propterea vis gignendi in eis vitiata sit, consentanea id quidem ratione. quippe nec terra initio rerum ea produxit ut animalia caetera (nam deinceps humana sollertia quadam et artificio asinorum et equorum excogitata est coniunctio), nec vocem illam divinam audiverunt qua dictum est aliis „augescite ac multiplicamini (Gen. 1 22)." quo fit ut procreandi vis in ipsis vitiata sit.

Unicornu animal est valde ferum, quod neque per venatores neque modo ullo alio capi potest. nihilominus fera tam immanis ad feminam virginem, quae splendidis induta sit vestibus et ornatu vario exculta, non tantum accedit, sed etiam ipsius ad genua procumbens quiescit. idem tum in divinitate illa inadspectabili et incomprehensili tum vera solaque virgine videre est: nisi enim templum hoc repertum esset purissimum, deus in terris non conspectus nec cum hominibus versatus fuisset.

Formica spicam conscendens olfacere consuevit, ac siquidem hordeum reperit, fugit inde seque ad tritici spicam confert. hoc si formica facit, multo magis nos abhorrentem a veritate doctrinam cavere debemus, et ad triticum, doctrinam videlicet rectissimam,

θεν ἔστιν ἰδεῖν· εὑρισκομένης γὰρ τῆς χορδῆς αὐτοῦ ἐν κιθάρᾳ, αἱ λοιπαὶ τῶν προβάτων χορδαὶ σιγῶσι καὶ οὐ φθέγγονται. C τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τυμπάνων ἔστιν ἰδεῖν. τίνος δὲ χάριν τὸ παράδοξον τοῦτο γίνεσθαι κατ' ἀρχὰς συγκεχώρηται; ὡς ἐντεῦθεν ἀριδηλότερον φαίνεσθαι τὴν ἔχθραν ἣν ὁ νοητὸς λύκος πρὸς τὰ τοῦ Χριστοῦ θρέμματα κέκτηται.

Ὁ μὲν οὖν Αἰλιανὸς λέγει τὸν χαμαιλέοντα ποικίλον φαίνεσθαι τῇ μορφῇ ἅτε τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις ἐκκρουόμενον, κατὰ μίμησιν τοῦ εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματιζομένου Σατάν. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης φησὶν ὅτι ἰσχνότατος ὁ χαμαιλέων τῶν ᾠοτόκων καὶ πεζῶν, διότι ὀλιγαιμότατός ἐστι. τοῦτο δὲ αἴτιον καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἤθους τοῦ ζώου· πολύμορ- D φον γὰρ γίνεται διὰ τὸν φόβον· ὁ γὰρ φόβος δι' ἔνδειαν θερμότητος.

Ὁ ἄρρην ὗς χαυλιόδοντας ἔχει ὡς ὀξύτερος εἰς τὸ πλήσσειν, τὸ δὲ θῆλυ οὐκ ἔχει, ἐφ' ᾧ καὶ ἀμυνόμενον δάκνει. οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐλάφων· ὁ μὲν γὰρ ἄρρην φέρει κέρατα, ἡ δὲ θήλεια οὐκέτι. ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκτεμνόμενοι ὕες χαυλιόδοντας οὐκ ἔχουσι, διότι τὴν φύσιν πρὸς τὸ θηλυπρεπὲς μεταμείβουσι· καὶ γὰρ αἱ θήλειαι τούτων ἐστέρηνται.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ ἄγριαι ὕες ἁπλῇ τροφῇ

accedere. quae lupo sunt adversus oves inimicitiae, possunt hinc etiam perspici. si chorda lupina in cithara reperiatur, reliquae de ovibus confectae chordae silent ac sonum nullum edunt. idem videre est in tympanis. quamobrem deus rem adeo novam et inusitatam initio rerum instituit? ut inde clarius perspicerentur inimicitiae, quas intellectilis ille lupus adversus oves Christi gerit ac exercet.

Tradit Aelianus chamaeleontem variis formis conspici, ut qui oculos se intuentum elidat, ad exemplum Satanae, qui se in lucis angelum transformat. verum Aristoteles ait maxime macrum et exilem esse chamaeleontem inter animalia, quae ova pariunt et terrestria sunt; idque propterea quod sanguinis perparum habeat. hanc ipsam vult esse causam indolis animae in hoc animali. varias nimirum formas accipit formidinis causa: metus enim ex inopia caloris existit.

Aper dentes exsertos ac prominentes habet, ideoque acrius vulnerat. eos dentes femella desiderat, et propterea quoties se tuetur mordere consuevit. itidem in cervis marem cornua gestare videmus, quae in femina nulla sunt. etiam apri castrati dentes exsertos non habent, quod ipsorum natura de virili in femineam degeneraverit, quae ab iisdem, ceu dictum est, destituitur.

Praeterea scito sues silvestres, quae alimento simplici utuntur,

χρώμεναι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν, αἱ δὲ ἥμεραι δὶς διὰ τὴν παχεῖαν δίαιταν. αἱ πιανθεῖσαι ὕες λειποτριχοῦσι· πιαινόμεναι γὰρ σαρκοῦνται, μᾶλλον δὲ τοιαῦται αἱ πέπτουσαι,
P. 63 πέπτουσαι δὲ λείπονται τοῦ περιττώματος, αἱ δὲ τρίχες ἐκ τῶν περιττωμάτων.

Ἡ δὲ αἰτία δι' ἣν ὁ ὗς τε καὶ ὁ ἵππος ἀφρὸν παρὰ τῷ στόματι φέρουσιν, αὕτη. ἡ θερμότης ὡσαύτως καὶ ἡ κίνη-
V. 49 σις λευκαίνειν εἴωθε τὰ ὑγρά. καὶ ὅρα τὴν θάλασσαν· κινουμένη γὰρ ὑπ' ἀνέμων λευκαίνεται. ὅρα τοὺς ὑποκαιομένους λέβητας. ὅρα τὴν ἐν τῷ ἀέρι ὑγρότητα· χειμῶνος γὰρ ὑπ' ἀνέμων κινουμένη λευκαίνεται, λευκαινομένη δὲ διὰ τὴν τηνικαῦτα ψῦξιν πήγνυται, καὶ οὕτως ἡ χιὼν καταφέρεται· ἡ γὰρ χιὼν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὕδωρ ἡμιπαγές. οὕτω μὲν οὖν καὶ παρὰ τῷ συῒ καὶ ἵππῳ ὑγρὰ λεπτυνόμενα εἰς πομφόλυγας διὰ θερμότητα καὶ κίνησιν εἰς ἀφρὸν μεταβάλλονται.

B Εἰ δὲ καὶ τὸν λόγον ἐθέλεις μαθεῖν οὗ χάριν οἱ κύνες μόνοι λυττῶσι κατά γε τὸ θέρος, σαφὴς ἰδοὺ καὶ οὗτός σοι πρόκειται. λυττῶσιν οἱ κύνες διὰ τὴν πρόληψιν τῆς ξηρᾶς κράσεως. φύσει δέ εἰσι ξηροί, καὶ πλέον τοῖς καύμασι. θερμαινόμενα οὖν καὶ καταξηραινόμενα ἐκπυροῦται τὰ ἐν αὐτοῖς ὑγρά, κἀντεῦθεν διὰ τὴν ἄγαν ξηρότητα μαίνονται, καθάπερ

19. προόληψιν?

semel in anno parere, quum cicures ob nutrimentum pinguius largiusque bis pariant. eaedem ubi pingues factae sunt, setas ac pilos amittunt. quippe cum pinguescunt, et iam magis carnosae redduntur; carnosae rectius etiam digerunt; quae digerunt commode, parum excrementi habent; de excrementis autem setae ac pili existunt.

Cur aper et equus spumam circa os gerant, haec causa est. calor et motus ex aequo res humidas efficiunt albas. vide quid mari accidat: cum a ventis commovetur, albescit. inspice ollas, quibus ignis subiicitur. intuere humorem, qui est in aëre: agitatus a ventis hiberno tempore colorem album accipit; postquam albuit, ob frigus, quod est in aëre, congelatur. ita nix delabitur: nam ea nihil est aliud quam aqua semicongelata. sic igitur et in apro ac equo humores minutas in bullas redacti per calorem et motum in spumam convertuntur.

Quodsi rationem eius quoque rei nosse desideras, quamobrem canes soli aestivo tempore sint rabiosi, luculente id ipsum heic tibi declarabo. rabies infestat canes propter siccae temperaturae incrementum. sunt enim a natura sicci, eaque siccitas per aestus augetur. itaque humores in eis incalescentes et paulatim exsiccati velut inflammantur. hinc fit ut nimiae siccitatis causa in rabiem agantur,

οἱ φρενητιῶντες. ὅθεν καὶ τὸ σίελον αὐτοῖς ἰῶδες γίνεται καὶ ξηρότερον. ὅτι δὲ ἐκπυροῦνται, δῆλον ἐκ τοῦ ἀσθμαίνειν πυκνῶς καὶ πυρώδη τὰ ὄμματα ἔχειν καὶ ἠνεῳγμένον τὸ στόμα πρὸς ἔμψυξιν ἀέρος. λυττῶσι δὲ οὐ πάντες οἱ κύνες, ἀλλ' ὅσοιπερ ἐν τούτοις ξηρότεροι. τινὲς δέ φασι καὶ τὸν C κύνα τὸ ἄστρον συμβάλλεσθαι κατά τινα ἀπόρροιαν τούτοις πρὸς τὴν λύσσαν. λυττήσαντες, καθά φησι Παῦλος ὁ Σινόπτης, καὶ βρῶσιν καὶ πόσιν ἀποστρέφονται, σίελον δὲ καὶ δαψιλὲς καὶ ἀφρῶδες ἀφιᾶσι, καὶ ἄφωνοι τοὐπίπαν εἰσίν, πρὸς δὲ καὶ ἄφρονες, ὡς μηδὲ τοὺς οἰκείους γνωρίζειν. ἐφορμῶσι δὲ κατὰ παντὸς χωρὶς ὑλακῆς καὶ δάκνουσι, καὶ δάκνοντες οὐδὲν ὀχληρὸν παραχρῆμα φέρουσι, πλὴν ὅσον ὀδύνην τὴν ἐκ τοῦ τραύματος. ὕστερον δὲ πάθος ἐμποιοῦσι τὸ καλούμενον ὑδροφόβιον· φεύγουσι γὰρ τὸ ὕδωρ οἱ λυσσόδηκτοι καὶ ὁρῶντες αὐτὸ καὶ προσφερόμενοι. ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ D ὥσπερ κύνες ὑλακτοῦσι καὶ δάκνουσιν, ἐπιόντες, καὶ δάκνοντες αἴτιοι τοῦ αὐτοῦ πάθους κατέστησαν. ἡ δὲ τῶν συμπτωμάτων αἰτία τῶν μὲν ἄλλων εὔδηλος· κατειληφὼς γὰρ ἰὸς τὰ μόρια πάντα καὶ αὐτὸν τὸν ἐγκέφαλον τοιαῦτα φέρει συμπτώματα. τοῦ δὲ φοβεῖσθαι τὸ ὕδωρ τινὲς μὲν ἔφησαν διὰ τὴν ἄμετρον γίνεσθαι ξηρότητα, οἷα παντελῶς ἠλλοτριωμένης

7. σινώπης V, συνόπτης Labbeus.

perinde atque illi qui exivere de potestate. quo fit ut et salivam sicciorem et venenatam habeant. et inflammari eos vel inde patet, quod frequentius anhelant, oculos habent flammeos et os apertum propter aëris refrigerationem. nec rabies haec canes omnes vexat, sed eos qui sicciores sunt. nonnulli volunt sidus illud, quod canem dicimus, nonnihil quasi defluxu quodam ad horum insaniam conferre. caeterum postquam hac rabie correpti sunt; quemadmodum Paulus Sinopensis ait, tam cibum quam potum aversantur. simul largam spumeamque salivam emittunt, et in universum muti sunt, ac tantopere desipiunt ut ne familiares quidem agnoscant, sed in quosvis absque latratu irruant et quosvis mordeant. hic morsus non continuo quicquam secum adfert aegritudinis aut molestiae, praeter eum qui ex ipsa re sentitur dolorem. verum deinceps morbus accedit, quem hydrophobium, ab aquae metu, vocant. nam qui a canibus rabiosis morsi sunt, aquam reformidant, sive illam intueantur sive propius accedant. nonnulli etiam canum more latrant et alios aggressi mordent, quo morsu malum ipsum propagant. caeterum quae reliquorum symptomatum causa sit patet. nam cum venenum omnia membra et ipsum adeo cerebrum occupavit, huiusmodi symptomata secum adfert. at eius rei, quod aquam metuant, causam aliqui nimiam ad siccitatem referunt, quasi prorsus ab humore sint abalienati. Rufus autem per-

τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ὁ δέ γε Ῥοῦφος μελαγχολίας αὐτοῖς εἶ-
δος τὸ τοιοῦτον ἀπεφήνατο γίνεσθαι, τοῦ ἰοῦ τὸν χυμὸν
ἐκεῖνον μιμησαμένου καθ' ὃν ἄλλα πεφόβηνται. καὶ τί χρὴ
P. 64 πολλὰ λέγειν; ὃν γὰρ τρόπον ἐπὶ τῶν μελαγχολικῶν οἱ μὲν
ἄλογα ζῶα δοκοῦσιν εἶναι κἀντεῦθεν τὰς ἐκείνων μιμοῦνται
φωνάς, οἱ δὲ σκεύη δοκοῦσιν εἶναι ὀστράκινα κἂν τούτου κα-
τεαγῆναι καὶ πάνυ δειλαίνονται, ἕτεροι τὸν Ἄτλαντα νομί-
ζουσιν ἐπάνω πίπτειν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μέγα βοᾶν ἀναγ-
κάζονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λυσσοδήκτων ἔστιν ἰδεῖν. ὁ γὰρ
τοῦ κυνὸς ἰός, καθάπερ τις χυμὸς μοχθηρός, τὸν ἐγκέφαλον
αὐτῶν κατασχὼν φοβεῖσθαι ποιεῖ τὸ ὕδωρ αὐτούς, φοβουμέ-
νους δὲ τὸν δακόντα κύνα φαντάζεσθαι, καὶ οὕτω σπᾶσθαι
καὶ τελευτᾶν. ταύτῃ τοι καὶ σοφόν τινα λυσσόδηκτον εἰσελ-
θεῖν ἐν βαλανείῳ λέγουσι, καὶ ἰδόντα τὸν κύνα ἐν τῇ λεκάνῃ
B καὶ μὴ καταπτοηθέντα εἰπεῖν „τί κυνὶ κοινόν ἐστι καὶ βαλα-
νείῳ;" καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἡ δέ γε ἄρκτος σάρκα τίκτει μήτε τύπον μήτε μορφὴν
V. 50 ἔχουσαν, τῷ δὲ στόματι λείχουσα ἄρθρα ἀποτελεῖ. ἀλλὰ
καὶ οἱ σκύμνοι αὐτῆς οὐ θηλάζουσι, μυζῶντες δὲ τοὺς πόδας
αὐτῶν ἐντεῦθεν αὐξάνουσι. τίκτει δὲ πρὸ τοῦ καιροῦ, ἵνα
τῷ ἄρρενι συνέρχηται. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τίκτειν κινδυνεύει ἡ
ἄρκτος. ἐν δὲ νυκτὶ ὠδίνουσα προσέχει τῷ τῆς ἄρκτου ἄστρῳ,

17. Ἡ] Ὁ P.

hibet speciem melancholiae quandam eis accidere, nimirum veneno humorem illum imitante ob quem alii alia metuunt. et quid multis heic verbis opus est? quemadmodum enim in melancholicis usuvenire videmus ut alii quidem animalia bruta sibi videantur esse ac propterea voces eorum imitentur, alii se vasa esse testacea credant et iccirco vehementer metuant ne confringantur, alii supra se delabi Atlantem existiment ideoque mirum in modum clament, ita consimile quippiam cernere licet etiam iis accidere quos canes rabiosi momorderunt. quippe venenum canis, ceu noxius humor, eorum occupato cerebro facit ut aquam metuant; in quo metu canis, a quo morsi sunt, imaginatio subit; eoque pacto ringuntur et tandem cum morte vitam commutant. perhibetur quidem aliquando philosophus quispiam, qui esset admorsus a cane rabioso, balneum ingressus, conspecto in pelvi cane nihil exterritus dixisse „quid cani commune cum balneo? sed de his satis.

Ursus carnem gignit, quae neque figuram neque formam habet. verum deinceps ore lambens articulos in ea efficit. eiusdem catuli non lactantur uberibus, sed sugendo pedes suos augescunt. et parit ante tempus ursa, quo cum mare congrediatur. ipso in partu periculo non caret, ideoque noctu parturiens Ursae sidus inspectando ob-

καὶ οὕτω τίκτει εὐχερῶς. πολυφάγος μὲν ἄρκτος ἐστίν, ἐν C δὲ χειμῶνι παρακαθημένη τῷ φωλεῷ καὶ πεινῶσα λείχει τὸν πόδα καὶ τρέφεται. μόνη δὲ αὕτη ἐν γῇ πάσχει τοῦτο, καὶ ἐν θαλάσσῃ ὁ πολύπους.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ὀνάγρων αἱ νομάδες ἐπειδὰν τέκωσιν ἄρρενα, τέμνουσι τὰ αἰδοῖα αὐτῶν, ἵνα μὴ σπερματίζωσι. κατάξηρον δὲ ζῶον ὁ ὄναγρος, ἐφ' ᾧ καὶ διψαλέον· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ ὑδάτων διεξιὼν οὕτω φησί „προσδέξονται ὄναγροι εἰς δίψαν αὐτῶν."

Λέγεται δὲ καὶ τὴν ἀλώπεκα βρωμάτων ἀποροῦσαν ὑπτίαν πίπτειν ὡσεὶ νεκρὰν καὶ φυσᾶσθαι, κἀντεῦθεν διογκουμένην αὐτὴν ὁρῶντα τὰ πετεινὰ ἐπιβαίνουσιν αὐτῆς καὶ ὡσεὶ νεκρᾶς D ἅπτονται. ἐκπηδήσασα οὖν αἴφνης ἡ νεκρὰ συλλαμβάνει καὶ κατεσθίει αὐτά.

Ἀλλὰ αἴγαγρος ταχύτατόν ἐστι ζῶον καὶ παρὰ τοῖς κρημνοῖς διάγον, διωκόμενον δὲ ἅλλεται κατὰ κεράτων, καὶ οὐ διαθλᾶται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ἑκάστῳ τῶν ζώων, καθὰ δὴ καὶ ὁ Νεμέσιός φησι, φυσικὴν οὐ λογικὴν ἐνέθηκε σύνεσιν ὁ θεός. τισὶ δὲ καὶ πανουργίας ἐνέβαλεν ὑπὲρ τοῦ καὶ τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι. ὅτι δὲ φυσικῶς τὰ τοιαῦτα καὶ οὐ λογικῶς ἐνεργοῦσι τὰ ζῶα,

19. λαθικὴν V, διδακτὴν, ut videtur, Leunclavius.

servat, eoque pacto difficultatem partus mitigat. vorax est admodum, cumque per hiemem in lustro suo sedet ac esurit, pedem lambendo se nutrit; quod quidem ei soli peculiare est inter animalia terrestria, sicut inter marina polypo.

Cum onagri mares gignunt, exsecant eorum virilia, ne procreent. et animal hoc siccissimum est, ideoque sitibundum. qua de causa Davides (Psalm. 103 11), de aquis disserens, ait „sument eas onagri sitis suae restinguendae causa."

Vulpeculam nutrimenti laborantem inopia supinam iacere tradunt, quasi si foret mortua, simulque anhelitum retinere. quamobrem hac ipsa de causa distentam conspicatae volucres, in eam se demittunt velutique mortuam attingunt. tum illa subito exsiliens, quae mortua credebatur, aves comprehendit atque devorat.

Capra silvestris velocissimum animal est et in rupibus degit. quodsi quis hanc venatorum persequatur, in cornua desilit nec detrimenti quicquam accipit.

Scias autem singulis animalibus, quemadmodum et Nemesius scripsit, indidisse deum prudentiam quandam naturalem, non discendo parabilem. nonnullis versutias etiam dedit, quibus et praesentes insidias declinare et praecavere futuras possint. quarum rerum effectio-

δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁμοίως ταῦτα ποιεῖν,
P. 65 καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς ἐνεργείας, ἀλ-
λὰ καὶ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι· πᾶς γὰρ
λαγωὸς ὁμοίως τεχνάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ,
καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀν-
θρώπων· μυρίαι γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων αἱ ὁδοί.
ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν, ὅθεν οὐχ ἓν
καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις, ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν
B ἀλόγων ζώων. φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται, τὰ δὲ φύ-
σει κινούμενα ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ἐστίν· αἱ δὲ λογικαὶ πρά-
ξεις ἄλλαι παρ' ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ
πᾶσι. τὸ μέντοι πρόβατον διὰ τοῦτο λέγεται καὶ παρὰ τῇ
γραφῇ ἄκακον, ὅτι σύνεσιν ἰδίαν οὐκ ἔχει ὥστε νομὰς εὑρί-
σκειν καὶ ποτόν, ἂν μή τις ὁ ποιμαίνων αὐτά. πολλὰ δὲ
τῶν ζώων καὶ συνέσεως ἀνθρωπίνης ἐγγύς ἐστι. καὶ ὅρα τὸν
χερσαῖον ἐχῖνον δύο κατασκευάζοντα ἐπὶ τοῦ φωλεοῦ ἀνα-
C πνοάς, πρός τε τὸν νότον ἀντιφραττούσας καὶ τὸν βορρᾶν. εἰ
καὶ φυσικῷ λόγῳ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἀλόγων γένη κεκίνη-
ται. οὐδὲ γὰρ αὐτεξούσια τὰ ζῶα, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δαμα-
σκηνὸς Ἰωάννης φησίν, ὅτι μηδὲ λογικά. λογικῇ γὰρ πάσῃ

17. ἀντιπραττούσας P.

nes in brutis a natura, non ratione proficisci, vel inde patet, quod specierum quarumvis animalia consimiliter haec faciant, nec in tanta eorum multitudine operationum sit diversitas. eodem modo nimirum et instituto species universa movetur. sollertia lepores omnes consimili utuntur, itemque lupi consimili vafritie, consimili denique modo quilibet simius imitari solet; id quod in hominibus locum non habet. sunt enim humanarum actionum rationes atque viae propemodum infinitae. quippe rationis particeps natura libera suique iuris et spontis est. quo fit ut homines universi eodem opere non occupentur nec idem agant, quemadmodum in singulis brutorum speciebus usuvenire videmus. nimirum haec a sola natura moventur: quae autem a natura moventur, consimilia sunt apud omnes. e diverso quae a ratione proficiscuntur actiones, aliae sunt apud alios, neque necessario apud omnes eaedem. ovis iccirco sacris etiam in litteris pecus simplex minimeque subdolum dicitur, quod prudentiam quandam peculiarem non habeat, cuius adminiculo reperire pastum potumque possit, si nullum habeat qui eam saginet. rursus alia quaedam animalia non pauca prope etiam humana absunt a prudentia. quo in genere mihi terrestrem echinum, quem erinaceum dicimus, fenestras hauriendi aëris causa suis in latebris geminas molientem adspice, quarum altera boreae, austri altera flatus obstruat, tametsi ad huiusmodi machinationes, ut caetera quoque animalia bruta, solo naturae ductu feratur. nec enim bruta suo quo-

φύσει καὶ τὸ αὐτεξούσιον πάντως ἐμπέφυκε θέλημα· εἰς τί γὰρ ἕξει τὸ λογικόν, μὴ αὐτεξουσίως λογιζομένη; τὴν μὲν γὰρ φυσικὴν ὄρεξιν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὁ δημιουργὸς ἐνέσπειρε, πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσεως ἄγουσαν ἠναγκασμένως αὐτά. λόγου γὰρ ἀμοιροῦντα οὐ δύνανται ἄγειν, ἀλλ' V. 51
ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως, ὅτε ἅμα ἡ ὄρεξις γένηται, εὐθέως καὶ ἡ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὁρμή. οὐ γὰρ λόγῳ ἢ D
βουλῇ ἢ σκέψει ἢ κρίσει κέχρηνται. ὅθεν οὔτε ὡς ἀρετὴν μετιόντα ἐπαινοῦνται καὶ μακαρίζονται, οὔτε ὡς κακίαν πράττοντα κολάζονται. ἡ δὲ λογικὴ φύσις ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν ὄρεξιν κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε καὶ ῥυθμιζομένην. τοῦ γὰρ λόγου τὸ προτέρημα ἡ αὐτεξούσιός ἐστι θέλησις, ἣν δὴ φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ φαμὲν κίνησιν. διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιοῦσα ἐπαινεῖται καὶ μακαρίζεται, καὶ ὡς κακίαν μετιοῦσα κολάζεται.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, τίνος ἕνεκεν αὐτά τε τὰ ζῶα P. 66
καὶ ὁ ἄνθρωπος πόδας ἀρτίους ἔχουσι, γίνωσκε ὅτι διὰ τὸ μὴ ἀτάκτως ἅλλεσθαι. οὕτω καὶ γὰρ διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς ἱστάμενος ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ πάλιν τὰ ζῶα διὰ δύο ποδῶν, ἠρέμα διὰ τῶν ἑτέρων ποιοῦνται τὴν βάδισιν.

dam arbitratu agunt, sicut et Iohannes Damascenus tradit, cum a ratione destituantur, cuius participes naturae voluntatem habent liberam naturaliter. nam cur, obsecro, vi rationis praeditae forent, si pro voluntatis arbitrio ratione non uterentur? quippe naturalem appetitum opifex rerum etiam brutis animalibus indidit, qui ad naturae suae conservationem ea necessario ducat. quae enim expertia sunt rationis ducere non possunt, sed ab naturali appetitione ducuntur. quo fit ut cum appetitus existit, mox et impetus ad agendum cum eo coniunctus sit. nec enim vel ratione vel consilio vel consideratione vel iudicio utuntur. qua ipsa de causa nec ut virtutem colentia laudantur et felicia praedicantur, nec ut obnoxia vitiis puniuntur. at natura particeps rationis, habet illa quidem appetitum naturalem, quo impellitur, sed qui a ratione ducitur apteque dirigitur. nihil enim ratio praestantius habet quam quod voluntate libera sit praedita, quam in natura rationis participe motionem naturalem dicimus. iccirco virtutem colens laudatur ac pro beata ducitur, et consimiliter obnoxia vitiis punitur.

Quodsi etiam scire cupis quamobrem tam animalia quam homo pari numero pedes habeant, id propterea factum cognoscito, ne inordinate confuseque exsilirent. nam hoc modo fit, ut dum homo uni, animalia reliqua duobus pedibus insistunt, interim per alios paulatim progressio fiat. in nonnullis animalibus, dilecte fili, consuetudo fit reapse natura.

Ὄντως, ἀγαπητέ, τὸ ἔθος φύσις ἐπί τισι γίνεται. ὅρα γὰρ ὅτι τὰ Λιβυκὰ θηρία τοῦ μὲν θέρους οὐ πίνει, ὅτε μάλιστα δίψα γίνεται, χειμῶνος δὲ πίνουσιν, ὅταν ἧττον διψῶσι. τοῦτο δὲ γίνεται πάντως διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι ὕδατα θέρους ἐν τῇ Λιβύῃ. τοῦ δὲ χειμῶνος διὰ τὸ γίνεσθαι πί-
B νει. ὃ γοῦν ἐκεῖσε εἴθισται, τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τὰ ζῶα ταῦτα παραγενόμενα σώζει τὸ ἔθος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τὴν τῶν χερσαίων παραγωγήν, πλάττει τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. ἀλλὰ κἀνταῦθα πρόσχες, ἀγαπητέ. εἰ γὰρ καὶ λέγουσί τινες ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισε τὸν παράδεισον ὁ θεός, τῇ Μωσαϊκῇ δῆθεν ἱστορίᾳ ἑπόμενοι, ἀλλὰ πεπλάνηνται προφανῶς ἅτε δὴ παροδευτικῶς ἐπερχόμενοι καὶ
C οὐκ ἐρευνητικῶς τὴν γραφήν. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεόπτης Μωσῆς „καὶ συνετέλεσεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ· ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιεῖν." οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, πῶς λοιπὸν ἔκτισε μετὰ τὴν ἑβδόμην τὸν παράδεισον; ἔοικε μὲν ἡ γραφὴ λέγειν ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισται ὁ παράδεισος· ἀλλ' οὐκ ἔχει καὶ τὰ τοῦ σκοποῦ, καθὼς ὑποπτεύουσι πολ-

Nam animalia mihi, quaeso, Libyca intuere, quae per aestatem, cum maxime sitiunt, a potu abstinent, per hiemem, cum sitiunt minus, bibunt. id eam ob causam omnino accidit, quod Libya per aestatem aquae laboret inopia. quapropter hiberno tempore aquam hauriunt, cum eius copiam habent. cumque sic iis in locis adsueverint, etiam ad alias regiones delata morem suum retinent. ac de his quidem hactenus.

Caeterum post animalium terrestrium creationem deus hominem fingit ac in paradiso collocat. quo iam in loco velim animum mihi, delecte fili, advertas. quamvis enim volunt aliqui deum post septimum diem paradisum condidisse, profitentes se Mosaicae historiae vestigiis inhaerere, manifesto tamen errant, ut qui transitorie, non adhibita pervestigatione conveniente litteras sacras perlegant. ac vide mihi quid spectator ille dei Moses dicat. „absolvit deus," inquit (Gen. 2 2), „die sexto cuncta quae fecerat; ac die septimo ab omnibus operibus, quae efficere coeperat, quievit." itaque si post diem septimum nihil omnino, quod antea non exstitisset, in ortum produxit, qui post diem septimum paradisum condidit? videntur quidem litterae sacrae hoc modo loqui ac si post diem septimum paradisus conditus fuerit: verum alius scopus est earum, de plurium quidem

λοὶ καὶ πείθου τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγοντι „ὅτι τῶν κατὰ συντο- [D] μίαν ἱστορηθέντων ἔμπροσθεν ἀνακεφαλαίωσιν ποιεῖ ὁ Μωσῆς ὕστερον, τοιαῦτα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἁπλουστέρους ἐποίησεν." ἄλλως τε εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην, ὥς φασιν, ἔκτισται ὁ παράδεισος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χοὸς πλάσιν τοῦ Ἀδάμ, ὥσπερ δὴ καὶ τὴν ἀπὸ πλευρᾶς τῆς Εὔας οἰκοδομήν, μετὰ τὴν ἑβδόμην εἰπεῖν γεγενῆσθαι. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ ταύτην ὕστερον ὁ Μωσῆς, ἤγουν μετὰ τὴν [V. 52] ἑβδόμην, διηγούμενος εὕρηται. πρὸ τοῦ Ἀδὰμ λοιπὸν ὁ παράδεισος. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ αὐτοῦ. „ἐπεὶ δὲ ἔμελλεν ὁ θεὸς [P. 67] ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς φύσεως πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, ὥσπερ τινὰ βασιλέα ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκαθίστησιν αὐτῷ οἷόν τι βασίλειον τὸν παράδεισον, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν μακαρίαν καὶ πανόλβιαν ἔχειν ζωήν." πρόσεχε οὖν· ἐπειδὴ γάρ, ὡς εἴρηται, πρὸ τοῦ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ καθίστησιν αὐτῷ τὸν παράδεισον, εὔδηλον πάντως ὅτι ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ καὶ τοῦτον ἐφύτευσεν ὁ θεός, εἴγε καὶ μᾶλλον ἔστη μετὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ δημιουργεῖν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι.

sententia. Iohannes Chrysostomus audiendus est tibi, qui in oratione de sex dierum operibus XII dicit Mosem eorum, quae antea commemorasset, summam brevibus deinde complectentem, simplicioribus occasionem praebuisse ut huiusmodi opinionem arriperent atque proferrent. nam caeteroqui, si post diem septimum, ut ipsi volunt, paradisus est conditus, omnino dicamus necesse est etiam Adami de pulvere formationem, itemque structuram Evae de Adami costa, post eundem septimum diem primum factam. quamobrem istuc? quia Moses hanc quoque posterius, id est post diem septimum, narrat. proinde reliquum est paradisum ante Adamum esse conditum. et audi, obsecro, quid Iohannes Damascenus in capite quod de paradiso incripsit dicat. quia deus, inquit, hominem ex natura partim inadspectabili partim adspectabili creaturus ad imaginem similitudinemque suam erat, quasi quendam regem atque principem totius terrae ac eorum quae terra continentur, paradisum ei veluti regiam quandam praestruit, ut in eo beatam ac felicissimam vitam ageret. itaque licet animadvertere, quod cum ante formationem Adami paradisum exstruxerit, manifesto sequatur eum die sexto consitum a deo fuisse, praesertim cum multo magis a septimo die, quemadmodum idem orator aureus tradit, creare desierit.

B Φυτεύει τοίνυν ἔν τε τῇ ἕκτῃ πρὸ τοῦ Ἀδὰμ τὸν θεῖον παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδέμ. ἐξ ἁπάσης γὰρ τῆς γῆς, ὥσπερ φησὶ Θεοδώρητος ὁ μέγας τε Βασίλειος καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, τόπον τινὰ κατὰ ἀνατολὰς ἐκλεξάμενος, ὀνομαζόμενον μὲν Ἐδέμ, ἐν περιόπτῳ δὲ κείμενον καὶ πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερον, φυτεύει ἐν αὐτῷ τὸν παράδεισον, ὡς ἐντεῦθεν τρυφερὸν οἷον αὐτὸν εἶναι καὶ θαλερὸν εἰσαεί, καθά φησι Σεβηριανός· τρυφὴ γὰρ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται. ἐν ᾧ δὴ τιμῆσαι βουληθεὶς γεγονότα τὸν ἄνθρωπον ἔταξεν οἰκεῖν ὁ θεός· „καὶ ἔθετο" γάρ φησιν „αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ." ἀλλ'
C ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, καὶ τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι ἐξ ἑτέρας μὲν ἔπλασε γῆς τὸν Ἀδάμ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῷ παραδείσῳ ἔθετο. καὶ ἄκουε τί φησιν ἡ γραφή „καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθη. διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἔξω τοῦ παραδείσου πλάττει τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, εἶθ' οὕτως εἰσάγει αὐτὸν ἐν αὐτῷ; ὥστε μαθεῖν ἐντεῦθεν αὐτόν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν, ὅσης ἠξίωτο παρὰ θεοῦ τῆς τιμῆς, καὶ ὅση παρ' αὐτοῦ ἡ ἀπόλαυσις αὐτῷ ἐχαρίζετο. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ οἱ ἐξ ἐλαχίστης τάξεως ἐπὶ τὴν ἄνω τε καὶ πρώτην ἀνα-
D βιβαζόμενοι οἴδασιν ἐξ ἀνάγκης τίνες πρότερον ἦσαν καὶ ὅπου κατήντησαν ὕστερον, ὃ δὴ καὶ οὐ μικρᾶς ἀγαλλιάσεως γίνεται πρόξενον.

Conserit ergo deus tempore formationem Adami praecedente divinum illum paradisum in Edem, versus orientem solem. nam de universa terra, quemadmodum et Theodoritus et Basilius ille magnus et Iohannes Damascenus aiunt, selecto quodam versus orientem loco, qui Edem appellabatur et conspicuus erat universaque reliqua terra sublimior, in eo ipso paradisum conserit, uti nimirum delicatus esset ac perpetuo floridus, quemadmodum Severianus scripsit: nam vocabulum Edem si velis interpretari, delicias significat. heic hominem conditum deus habitare voluit. etenim in paradiso, quemadmodum perscriptum sacris est in litteris, eum collocavit. hinc autem, dilecte fili, hoc etiam discimus, deum ex alia terra conditum Adamum in paradisum collocasse. qua de re quid sacris exstet in litteris, audi: „abegit," inquiunt, „deus Adamum ex paradiso deliciarum, ut terram, unde sumptus erat, coleret." quamobrem vero extra paradisum format hominem, eumque deinceps in illum introducit? ut hinc disceret, de Chrysostomi sententia, quanto ipsum honore deus dignatus esset, quantae voluptatis fruitionem concessisset. nam qui de ordine locoque infimo ad superiorem principemque transferuntur, norunt necessario qui prius fuerint et quo deinceps pervenerint. quae res non exiguam nobis laetitiam parere consuevit.

Πλάττει μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ταῖς ἰδίαις χερσὶ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός. „καὶ ἔλαβε" γάρ φησι „χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεός, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν." εὐλόγως οὖν τὰ μὲν χερσαῖα πάντα θνητὰ τυγχάνει· ἐξῆλθε γάρ, φησιν, ἀπὸ τῆς γῆς σὺν αὐτῇ τῇ ψυχῇ· „ἐξαγαγέτω" γάρ φησιν „ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν." ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος ἀθανασίας μετέσχηκεν, ὅτι διὰ τοῦ θείου ἐμφυσήματος καὶ οὐκ ἀπὸ γῆς ἔλαβε τὴν ψυχήν· „ἐνεφύσησε" γάρ φησιν „εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς," αὐτὴν τὴν νοερὰν δηλονότι ψυχήν. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ γῆς αὕτη. P. 68 καὶ πείθου τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως οὕτως κατὰ ῥῆμα διεξιόντι „καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθείς, ὃ δὴ νοερὰν ψυχὴν θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, παράγει τὸν ἄνθρωπον." πρόσεχε οὖν· ἐπειδὴ γὰρ ἡ νοερὰ ψυχὴ δι' ἐμφυσήματος τῷ ἀνθρώπῳ ἐντέθειται παρὰ θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἀθάνατός ἐστιν. ἡ δὲ τῶν ἀλόγων ζώων ψυχὴ ἀπὸ γῆς V. 53 ἐξελθοῦσα κατὰ τὴν θείαν φωνὴν γεώδης ἐστί, διὰ τοῦτο καὶ θνητή. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι σε, ἀγαπητέ, καὶ τί φησιν, ἐπὶ

21. δὲ deerat.

Fingit ergo deus hominem propriis manibus, ut sacrae litterae loquuntur (Gen. 2 7): „sumpto de terra pulvere deus hominem formavit, et in eius faciem spiritum vitalem inspiravit, ex quo animans effectus est." ideoque non abs re animalia cuncta terrestria morti sunt obnoxia. quippe de terra orta sunt ipsa cum anima, quemadmodum sacris in litteris est dixisse deum „edat terra vitalem animam." solus autem homo factus est immortalitatis ex eo particeps, quod animam per adflatum et inspirationem divinam, non e terra accepit. nam in faciem eius spiritum vitalem inspiravit, nimirum ipsam animam intelligendi facultate praeditam. nec enim dici potest hanc de terra exstitisse. persuadebit hoc tibi facile Gregorius ille theologus, qui de hominis formatione sic ad verbum disserit „cum de materie crassa, quae iam existebat, corpus sumpsisset, eique spiritum ex semetipso indidisset, cuius appellatione nobis anima intelligentiae vi praedita et imago dei venit, hominem in ortum producit." iccirco velim animadvertas, quod cum anima intelligentiae vi ornata per inspirationem homini a deo fuerit insita, illa ipsa etiam de causa immortalis sit. at brutorum anima iussu divino exorta de humo terrestris est ideoque morti obnoxia. et de his quidem hoc modo dictum esto.

Scire autem debes quid hac in parte Chrysostomus quoque tra-

φύσησε λέξιν καὶ πάνυ θαυμασίως παρείληφε, δι' αὐτῆς
ὑπεμφαίνων, ὡς εἴρηται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι τῆς
τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτος, ὡς ὁ θειότατός φησι Κύ-
ριλλος, μέτοχος ὁ ἄνθρωπος τηνικαῦτα παρήγετο, κἂν ἡ πα-
ράβασις ὕστερον τὴν τοιαύτην ἠμαύρωσε δωρεὰν καὶ συνέ-
χεεν. ταύτῃ τοι καὶ ἀναστὰς ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἐνεφύσησε
τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε „λάβετε πνεῦμα ἅγιον.“ οὐδὲ γὰρ
ἠνέσχετο καὶ αὖθις ἡμᾶς ἀποδεῖξαι τοῦ παναγίου μετέχοντας
πνεύματος. ὃ δὴ καὶ τήμερον ἐμφυσᾷ τῷ βαπτιζομένῳ ὁ ἱε-
V. 54 ρεύς, ζωογονῶν ὥσπερ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν νενεκρωμένην ἤδη
C τῷ τοῦ Ἀδὰμ παραπτώματι.

Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου καὶ αὖθις ἐπανι-
τέον. ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. ἡ
μὲν οὖν ἡμετέρα καὶ ἀληθεστέρα δόξα περὶ τῆς εἰς τὸ σῶμα
τῆς ψυχῆς ἑνώσεως ἁπλῆ τίς ἐστι καὶ σαφής. τὸ μὲν γὰρ
σῶμα ἐκ χοός, ἡ δὲ ψυχὴ ἀμέσως ἐκ θεοῦ παράγεται. κἀν-
τεῦθεν καὶ ἀλλήλων συναπτομένων ζῶον ἓν σύνθετον γίνεται,
καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, ἡ ἀμφύπαρκτος
τῶν ἑτερουσιῶν κατ' αὐτὸν συνδρομή. ὃ δὴ καὶ θαυμάζων
ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἔλεγε „πῶς ἐν μήτρᾳ ὁ ἄνθρωπος
διαπλάττεται; καὶ πῶς ἀθρόον ἡ θεοείκελος ψυχὴ τῷ σώμα-
D τι συμπαρυφίσταται;“ οἱ δέ γε σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν ἐγκαυχώμε-

8. καὶ] μὴ καὶ?

est, per illud ipsum, uti diximus, spiritum sanctum commonstrans atque denotans, quodque gratiae spiritus sancti particeps homo tum conderetur, quemadmodum Cyrillus loquitur, tametsi deinceps mandati divini transgressio donum hoc obscuravit atque confudit. hanc ob causam dominus, cum ex mortuis resurrexisset, rursum discipulos adflavit, et dixit „accipite spiritum sanctum.“ nec enim ferre poterat ut non de integro sancti spiritus participes esse declararemur, quem etiam hodie sacerdos ei qui baptizatur adflat, quasi vitae restituens eius animam ex Adami transgressione mortuam.

Verum enimvero ad seriem orationis institutam revertamur. nostra, inquam, eaque verior opinio de corporis cum anima coniunctione simplex est atque perspicua. corpus enim ex pulvere, anima autem citra medium ullum a deo producitur. ideoque dicimus his inter se copulatis, animal unum idemque compositum exstitisse; quae quidem est illa personalis unitio, nimirum existens utrinque naturarum diversarum in unum concursus. quam rem Chrysostomus admirans „quonam,“ inquit, „pacto in alvo materna formatur homo? qui subito anima divinam similitudinem referens existit una cum corpore?“ qui extraria semet efferunt sapientia, cum formatorem hominis ignoraverint, etiam necessario in ipsa eius formatione aberra-

ναι ἐπειδὴ τὸν τοῦ ἀνθρώπου πλάστην ἠγνόησαν, καὶ περὶ τὴν πλάσιν αὐτὴν ἐξ ἀνάγκης ἐσφάλησαν. ἀπὸ γῆς μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ὁ χοῦς, ἐκ θεοῦ δὲ ἡ ψυχή. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν ἡ γραφὴ „καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν." πρόσεχε οὖν. εὔδηλον γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι μία τίς ἐστιν ἡ ψυχὴ δυνάμεις ἔχουσα διαφόρους. ὅθεν καὶ διὰ παντὸς μὲν ἡ δίχη τοῦ σώματος, ἑκάστου δὲ μορίου καταλλήλως ἐφάπτεται. αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἥπατι. ἡ δὲ λογικὴ αὐτῆς δύναμις αὐτοῦ καθαπτομένη τοῦ P. 70 ἐγκεφάλου δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἐπιλάμπει καὶ δείκνυται. καί τινες μέν, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχάς. καθ' ἑαυτὴν γὰρ εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν, αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὡς ἄλογον ψυχὴν οὖσαν καὶ οὐ μέρος τῆς λογικῆς, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις εὑρίσκεται, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τελεία τίς ἐστι καὶ οὐ μέρος ἄλλης, εἶθ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς μέρος εἶναι τὸ ἄλογον. ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτως δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχάς, ἐλέγχονται δὲ τῇ λεγούσῃ θείᾳ γραφῇ „καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶ- B

7. ἡ δίχη] διήκει?

runt. est igitur e terra pulvis, cum anima sit a deo profecta. quod quidem indicare verbis his litterae sacrae volunt „spiritum vitalem in faciem eius inspiravit, ex quo animans effectus est." quibus ex verbis, si animum advertas, perspicue colligitur unam esse animam, diversis facultatibus praeditam. quo fit ut per universum se corpus didat, et ratione modoque consentaneo membris singulis applicetur. ac pars quidem eius illa quae vim irascendi continet, sedem suam in corde fertur obtinere, altera vero qua concupiscimus, in iecinore, tertia, quae rationis facultas est, in cerebro sita per id omnibus sese declarat. sunt etiam nonnulli, quorum est in numero Apollinarius antistes Laodiceae, qui animas in homine duas esse tradunt. volunt enim peculiariter et seorsum esse partem vitae nostrae brutam ac rationis expertem, velut animam quandam minime rationalem, quaeque ne pars quidem sit rationalis animae. id primum ex eo statuunt, quod haec peculiariter ac seorsum in brutis etiam reperiatur. de quo consequi volunt esse ipsam perfectam, non partem alterius. deinde propterea quod maxime sit absurdum animae rationalis partem esse id quod rationis expers sit atque brutum. sic hi duas in homine animas sua quidem opinione constituunt. verum per litteras sacras refutantur, quarum haec verba sunt „homo factus est

σαν·" οὐδὲ γὰρ εἶπεν εἰς ψυχὰς ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ἀλλὰ καὶ Πλωτῖνος ὁ σοφός, ᾧ δὴ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς ἠκολούθησεν, ἐκ τριῶν λέγει συνεστηκέναι τὸν ἄνθρωπον, ἔκ τε νοὸς καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. ἀλλὰ κἀνταῦθα πεπλάνηται· ὁ γὰρ νοῦς, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ταυτοφυής ἐστι τῇ ψυχῇ, καὶ καθάπερ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ καθαριώτερον καὶ κυριώτερον μέρος αὐτῆς νοῦς ἐπονομάζεται· καθὸ δὴ καὶ νοερὰ λέγεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχή, τῇ μεθέξει πάντως αὐτοῦ τοῦ νοός.

C Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ἐντεῦθεν οὖν ὁρμώμενος ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνὴρ περὶ ψυχῆς καὶ τάδε διέξεισι „διττὴν ἔγωγε οἶμαι τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης, τὴν μὲν τοῦ σώματος ζωτικήν, τὴν δὲ ἑτέραν τῶν ὄντων θεωρητικήν, ἣν δὴ καὶ νοερὰν ὀνομάζομεν. ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι, ἡ ψυχὴ φυσικῶς διὰ τὴν σύγκρασιν οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ἡ δὲ θεωρητικὴ δύ-
D ναμις ἐν προαιρέσει τὴν κίνησιν ἔχει." ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος ἐπεξηγούμενος Μάξιμος τὸ μὲν τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ
V.55 καὶ καθαρώτερον, ἀπαθές φησι καὶ ἀμέριστον, νοητῶς τὰ νοητὰ διανοούμενον, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς παθητὸν καὶ μεριστόν· ὃ δὴ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι μεριζόμενον συναλγεῖ μὲν ἀλγυνο-

in animam vivam." non enim aiunt in animas, sed in animam vivam. doctissimus etiam Plotinus ille, quem Laodicensis Apollinarius secutus est, hominem de tribus hisce tradit existere, nimirum mente, anima, corpore. qua ipsa in opinione consimiliter fallitur. mens enim, ut magnus ille Basilius inquit, eiusdem est cum anima naturae; quodque corpori oculus est, hoc mens est animae.

Nam quae pars animae purior est ac principalior, ea mens appellatur, sicut hominis anima mentis vi praedita dicitur, haud dubie propterea quod mentis sit particeps. hinc exorsus divinus ille Basilius noster haec porro de anima commemorat. duplicem ego facultatem animae statuo, cum ipsa sit una et eadem. harum altera corporis est, nimirum vitalis, altera, contemplatrix rerum, quam et intelligentem vocamus. vitalem, quamdiu coniuncta corpori est anima, propter ipsam temperaturam horum naturaliter, non ex electione suppeditat. contemplatrix facultas in electione consilioque positum motum habet. haec divinus etiam Maximus ille declarans, illam animae partem, quae purior est, adfectionum expertem ac indivisilem esse dicit, resque mentis intelligentia tantum comprehensiles modo menti consentaneo percipere, cum altera pars animae, adfectionibus obnoxia

μένῳ τῷ σώματι, ἡδυνομένῳ δ' αὖ συνηδύνεται· συμφύεται γάρ, ὡς εἴρηται, ἡ ψυχή, καθὰ δὴ καὶ ὁ Νύσσης φησί, διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου. τῇ γὰρ εὐχροίᾳ τῆς ὕλης διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτέρπεται, καὶ τῇ ἀκοῇ πρὸς τὰ ἡδέα τῶν ἀκουσμάτων τὴν ῥοπὴν ἔχει, κἀν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως ἑκάστῃ τῶν αἰσθήσεων συνδιατίθεται. P. 71 κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἔλεγε τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς παθητὸν εἶναι καὶ ὀρεκτικόν. καὶ αὖθις ἡ ψυχὴ παθητὴ οὖσα τοῦ σώματος τεμνομένου αὐτὴ μὲν οὐ τέμνεται, καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα, συναλγεῖ δὲ ὅμως καὶ συμπάσχει τῷ πάσχοντι. ἔνθεν τοι καὶ κοιναὶ μὲν ἡδοναὶ ψυχῆς καὶ σώματος αἱ ἀπὸ τῶν συναφειῶν καὶ τῶν ἐδωδίμων γινόμεναι, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνήρ· αἱ δὲ ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἰδίᾳ μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς, μόνου δὲ σώματος ἡδονὰς οὐκ ἄν τις εὕρῃ ποτέ. ὅτι δὲ καὶ παθητὸν μέρος κέκτηται ἡ ψυχή, δι' οὗ συμπάσχει τῷ σώματι πάσχοντι, κἀντεῦθεν ἀδημονεῖται καὶ λυπεῖται καὶ τὰ λοιπὰ πάθη δέ- B χεται οἷς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε, δῆλον ἐξ ὧν ὁ κύριος ἔλεγε „νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται." συγκεχώρηται γὰρ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ψυχῇ, καθὰ δὴ καὶ τῷ σώματι, πάσχειν ἔστιν ὅτε τὰ ἴδια, καὶ τῆς κενώσεως μέτρον τετήρηκεν ἁπανταχοῦ,

et divisilis, quae nimirum in sensus dividitur, corpori dolenti condoleat, et eodem voluptatem capiente voluptatis eiusdem particeps fiat. etenim anima, sicut et Nyssenus antistes scripsit, per sensus corporeos cum iis quae in hominum vita iucunda sunt quasi coalescit et coniungitur. rerum exterarum et crassarum elegantia per oculos oblectatur, per aures in auditu iucunda propendet, itidemque in reliquis sensu quolibet adficitur. hac de causa Iohannes etiam Damascenus partem animae rationis expertem maximeque brutam adfectionibus esse tradit obnoxiam et concupiscendi vim habere. sunt eiusdem haec quoque verba „cum adficitur anima in sectione corporis, ipsa quidem non secatur uti corpus, sed nihilominus ei condolet ac cum patiente patitur." inde fit ut communes sint animae corporique voluptates, quae de complexibus et ciborum fruitione percipiuntur, sicut idem inquit: at quae de disciplinis liberalibus oblectationes proveniunt, animae soli peculiares sunt, cum voluptates corpori soli peculiares nullae reperiantur. esse autem in anima partem quandam, quae adfici patique possit, et per quam corpori patienti sic compatiatur ut et angatur et moereat et reliquas adfectiones experiatur, quibus obnoxia post lapsum esse coepit, de ipsius domini verbis (Ioh. 12 17) intelligi potest, „anima mea modo perturbata est." nam sanctae ipsius animae, sicut et corpori, concessum hoc erat ut nonnunquam ea

ὡς ὁ θειότατος ἔφησε Κύριλλος. τὰ πάθη καὶ γὰρ ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ καὶ λύπη καὶ ἀθυμία προηγουμένως, οὐμενοῦν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθησαν, ἀλλ' ὡς ὁ θειότατός φησι Μάξιμος, ὕστερον ἐπεισήχθη ταῦτα διὰ C τὴν τελειότητος ἔκπτωσιν, τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. τούτοις μὲν οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ μέγας διέξεισι Βασίλειος, λέγων „σκόπει τίς ἡ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιοῦσα συμπάθεια, πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχή." καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐρειδόμενος ἐν αὐτῇ διισχυρίζεται τῇ καρδίᾳ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν, ὡς ἐντεῦθεν τὴν προαιρετικὴν αὐτοῦ δύναμιν εὐπετῶς ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διαμερίζεσθαι. ἕτεροι δ' αὖ ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα τὴν κε- D φαλὴν δεδομῆσθαι παρὰ τῆς φύσεως λέγουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐνδιαιτᾶσθαι, καθάπερ τινὰ βασιλέα τοῦ παντὸς ὑπερκαθήμενον σώματος. οἱ δέ γε τὸ τῆς ἐκκλησίας πρεσβεύοντες ὀρθόδοξον φρόνημα τὴν κατ' εἰκόνα θεοῦ κτισθεῖσαν νοερὰν ἡμῶν ψυχὴν ἔν τινι τόπῳ τοῦ σώματος, ἀσώματον οὖσαν, τοπικῶς περιορίζειν οὐκ ἴσασιν· ὅλη καὶ γὰρ δι' ὅλου διήκει τοῦ σώματος, ὅλον αὐτὸ ψυχοῦσα καὶ ὅλον ὅλη καταφωτίζουσα. καὶ καθάπερ ὁ θεὸς οὗ καὶ κατ'

perpeteretur, quae utrique propria sunt. adeoque modum inanitionis ubique servavit, quemadmodum vir divinissimus Cyrillus loquitur. nec tamen adfectiones istae ab initio cum hominum natura conditae sunt, sed posterius, ut Maximus loquitur, irrepserunt, ac propter amissionem perfectionis illi naturae parti adhaeserunt quae bruta est ac rationis expers. tradit his consentanea Basilius quoque, cum ait „considera mihi quae mutua sit adfectio de carne ad animam penetrans, qui corpus ab anima vitam accipiat, et vicissim anima dolorum corporis particeps fiat." et haec quidem ab his tradita sunt. Aristoteles autem rationibus humanis innixus mentem, quae in homine principatum obtinet, sedem in corde suam habere confirmat, unde vis eius ab electione consilioque pendens universum in corpus facile distribuatur. alii caput instar cuiusdam arcis a natura dicunt exstructum, ut princeps in homine mens degat in eo quasique rex sedem supra corpus universum positam habeat. verum qui ecclesiae sententiam sequuntur, animam nostram intelligentiae vi praeditam, quae ad imaginem dei condita est et corporis est expers, in certo quodam corporis loco circumscribere localiter nolunt. nam tota per totum corpus sese didit, et ipsum animat, totumque tota collustrat. et quemadmodum deus, cuius ad imaginem condita est, non pars

εἰκόνα δεδημιούργηται αὕτη, οὐ μέρος ἐν μέρει ἀλλ' ὅλος
ὅλῳ τῷ κόσμῳ κατ' οὐσίαν περίεστιν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πρωτο-
τύπου εἰκὼν ἀμερὴς οὖσα καὶ ἀδιάστατος ἀμερῶς καὶ ἀδια-
στάτως ὅλη ὅλῳ τῷ σώματι πρόσεστι. καὶ τούτου χάριν μὴ P. 72
θαύμαζε· ἵσταται μὲν γὰρ αὕτη ἐφ' ἑαυτῆς καθάπερ ἡλια-
κή τις σφαῖρα οὐκ ἔξω τοῦ σώματος ἀλλ' ὑπερφυῶς ἐν αὐ-
τῷ, συμπλέκεται δὲ τούτῳ ταῖς ἀφ' ἑαυτῆς προϊούσαις αὐ- V. 56
γαῖς, αἵτινες καὶ τεμνομένου τοῦ σώματος ἀπαθεῖς καὶ ἀδιά-
τμητοι μένουσιν, ὥσπερ δὴ καὶ τοῦ ἀέρος ταῖς τῶν ἀνέμων
πνοαῖς κινουμένου καὶ μεταπίπτοντος τὸ ἡλιακὸν φῶς ἅπαξ
αὐτῷ συμπλακὲν οὔτε τομὴν οὔτε ῥεῦσιν οὔτε μετάστασιν
ὑφίσταται.

Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἀσώματός ἐστιν ἀληθῶς καὶ ἀόρατος,
ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν ὀργάνῳ τῷ σώματι τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν B
δείκνυσι. καὶ εἴωθε μὲν ὁ νοῦς ἐνεργεῖν ἐν οἷς ὑγιῶς τὸ
σῶμα διάκειται, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενῶς ἐχόντων τὴν τεχνικὴν
αὐτοῦ δύναμιν δέξασθαι ἄπρακτος πάντῃ καὶ ἀνενέργητος
φαίνεται. πλὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν αὐτὸς παραβλάπτεται, καθά-
περ τισὶ τῶν ἔξωθεν ἔδοξεν· οὐδὲ γὰρ ἁρμονίας ὀργάνου
τινὸς ὁπωσδήποτε διεφθορυίας ἀνάγκη πᾶσαν καὶ αὐτὴν τοῦ
τεχνίτου τὴν τέχνην συνδιαφθείρεσθαι. καὶ ὅτι μὲν τῷ σώ-
ματι σύνεστιν ἡ ψυχή, οἶδα, τὸ δὲ πῶς ἐν σώματι τὸ ἀσώ-

1. ὅλως P. 20. πᾶσα?

in parte, sed totus totum mundum complectitur essentia sua, sic etiam principis illius exemplaris simulacrum, cum partium sit expers et dimensione careat, citra divisionem ac dimensionem ullam totum toti corpori adest. quam quidem rem admirari desine. consistit enim peculiariter anima quasi globus quidam solaris non extra corpus, sed in ipso, idque modo quodam ultra naturali. simul corpori connexa est per derivatos ex ipsa radios, qui si corpus sectione laedatur, tamen haud adficiuntur et sectionem nullam experiuntur. prorsus ut aëre per flatus ventorum moto et agitato lux solaris ei semel connexa neque sectionem neque fluxum neque mutationem patitur.

Estque mens reapse quidem expers corporis et inadspectabilis, verum nihilominus in corpore tanquam instrumento suam efficacitatem declarat. eadem in iis quorum sana recteque adfecta sunt corpora efficaciter agit, cum in aliis, qui facultatis eius artificiosae non sunt capaces, otiosa sit ac nihil omnino perficiat. non tamen ipsa respectu sui laeditur, quemadmodum extrariis quibusdam philosophis visum fuit. nam si maxime cuiusdam instrumenti harmonia quoquo modo corrumpatur, non tamen omnino sequi necesse est ut ars ipsius etiam artificis propterea periisse statuatur. adesse quidem in cor-

ματον οὐκ οἶδα· οὐδὲ γὰρ αἰδεσθήσομαι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ C τούτοις ὁμολογῶν. εἰ γὰρ ἐξηπλῶσθαι ταύτην εἴπῃ τις ὅλῳ τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος, καθάπερ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων φησί, καὶ οὐκ ἔχει λόγον τὸ λεγόμενον· τοῦτο καὶ γὰρ ἴδιον τῶν σωμάτων ἐστίν. ἄλλως τε εἰ ἐξηπλοῦτο τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ, καὶ συνετέμνετο ἄν, τῶν χειρῶν πολλάκις καὶ τῶν ποδῶν ἐκκοπέντων. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἐν τινι δὲ μέρει αὐτοῦ συνείλεκται. οὐκοῦν ἀνάγκη νεκρὰ τὰ λοιπὰ γίνεσθαι μέρη· τὸ γὰρ ἄψυχον πάντως νεκρόν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῷ σώματί ἐστιν D ἡμῶν, οἴδαμεν, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὅτι μὲν ἄϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος ἡ ψυχή, οἶδα (ἤκουσα γάρ), τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ ποταπὴ τὴν οὐσίαν, οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ ἀνερμήνευτον τοῦτο μεμένηκε. πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδείη τις τὴν κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπερινοήτου καὶ ἀκαταλήπτου θεοῦ; ἐὰν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία κατελαμβάνετο, κατελαμβάνετο ἂν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνος πρωτότυπον· εἰ δὲ τὸ πρωτότυπον ἀκατάληπτον, ἀκατάληπτος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκών. ἔνθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφιλοσοφήθη περὶ αὐτῆς, οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης οὐσίαν ἠδυνήθη καταλαβέσθαι

17. τὸ τῆς] τὸ deerat.

pore animam novi: at qui res corporis expers in corpore sit, ignoro. non enim imperitiam hac in parte meam fateri me pudet. quippe si quis eam dicat expansam esse per totam corporis molem, sicut Chrysostomus ait, id ipsum ratione caret. nam tale quiddam corporibus est proprium; ac praesertim si extendi cum mole corporis dicatur, etiam sequeretur eam una resecari, quoties manus atque pedes amputantur. at enim statuamus eam per corpus universum non esse sparsam, sed una quadam ipsius in parte collectam. ita vero sequi necesse est ut membra reliqua sint mortua. nam quod expers est animae, prorsus mortuum est; id quod heic dici nequit. quamobrem esse quidem illam in corpore nostro scimus, at quo pacto sit ignoramus. itidem animam expertem esse materiei crassae ac incorpoream scio, quando ita se rem habere accepi: verum quae sit eius species sive forma vel qualis essentia, scire nequeo. quippe non potest hoc oratione cuiusquam explicari. nam qui cernere quis eam possit, quae condita est ad imaginem dei, quem nec intelligentiae vi nec ulla perceptione comprehendere possumus? quippe si animae comprehendi posset essentia, posset itidem imaginis quoque princeps exemplar comprehendi. at si nequit exemplar illud princeps comprehendi, etiam necessario sequetur imaginem eius consimiliter comprehendi non posse. qua de causa fit ut tametsi multa multi de ea commentati sint, nemo tamen essentiam ipsius unquam percipere potuerit, conditam,

ποτέ, κατ' εἰκόνα, ὡς εἴρηται, κτισθεῖσαν τοῦ ἀκαταλήπτου P. 73 καὶ ἀπερινοήτου θεοῦ. ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὁ θεὸς ὥστε ταπεινὸν ἔχειν φρόνημα καὶ μὴ τὰ περὶ ἡμᾶς ὅλως φαντάζεσθαι, τοιαύτην ἀκαταληψίαν ἐνέθηκε τῇ ψυχῇ.

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. φθάσας μὲν γὰρ ὁ λόγος ἔδειξεν ὅτι ἀθρόον ἐν τῇ μήτρᾳ ἡ θεοείκελος τῷ σώματι συμπαρυφίστατο ψυχή, κἀντεῦθεν ἓν ζῶον σύνθετον ἀποτελεῖται ὁ ἄνθρωπος. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀμφύπαρκτος τῶν ἑτερουσίων κατ' αὐτὸν συνδρομή. καθ' ὃν τοίνυν τρόπον ἀθρόον ἀλλήλοις ἐν τῇ μήτρᾳ συντρέχουσι τό τε σῶμα καὶ ἡ ψυχή, κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις ἀθρόον ἀλ- B λήλων διΐστανται κατά γε τὸν τοῦ θανάτου καιρόν. ὁ τοίνυν οἰόμενος τὴν ψυχὴν κατὰ βραχὺ τοῦ σώματος ὑπαναχωρεῖν ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ διὰ τὸ κατεψῦχθαί τε καὶ παντάπασιν ἀναισθητεῖν τὰ ἄκρα τῶν μὴ ἐξάπινα τελευτώντων, ὥσπερ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος ἀρχομένης αὐτῆς συστέλλεσθαι καὶ κατὰ μέρος ἑλίττεσθαι, ἵνα ἐπειδὰν ὅλη πρὸς V. 57 τὴν καρδίαν συσπειραθῇ, ὁ τοιοῦτος ἠπάτηται· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὥσπερ ἀχρόνως ἐπιλάμπει τῷ σώματι δίκην ἡλίου ἐξάπινα τὸν ἀέρα καταφωτίζοντος, κατὰ τὸν αὐτὸν C λόγον καὶ ἐκεῖθεν ἀφίπταται. οὔκουν ἐκτείνεται τοῦτο, καθὰ ἄνωθεν εἴπομεν, οὐδὲ διΐσταται, ἀλλὰ καὶ ὅλον δι' ὅλου

18. post συσπειραθῇ adde ἀθρόον ἐξίῃ vel eiusmodi aliquid.

ut dictum est, ad imaginem dei neminis cogitatione ac intelligentia comprehensilis. deus quidem certe nos castigans et erudiens, ut animo demisso simus nec imaginationibus nostris omnia quae in nobis sunt complecti velimus, huiusmodi quandam obscuritatem perceptionis animae indidit.

Heic autem animum mihi, dilecte fili, advertito. dictum est supra in alvo materna subito animam, quae dei refert imaginem, una cum corpore existere, atque hoc pacto animal unum idque compositum absolvi, quem hominem dicimus. esse item hanc unitionem personalem, nimirum existentem utrinque naturarum diversarum in unum concursionem. igitur quo pacto corpus et anima subito in alvo materna concurrunt, eodem quoque rursus a se invicem subito mortis tempore dirimuntur. quare si quis existimat animam e corpore paulatim tempore mortis excedere propterea, quod membrorum extremae partes in iis qui subito non emoriuntur plane frigeant ac sensum amittant, tanquam si a corporis extremitatibus inciperet sese contrahere paulatimque veluti convolvere, ut posteaquam ad cor tota collecta fuerit, subito inde effletur, omnino is opinione sua fallitur. quippe res eo se pacto non habet, sed quemadmodum citra temporis

ψυχοῦσα οὐδὲν ἧττον ἐφ' ἑαυτῆς ἕστηκε. τί δέ ἐστι τὸ συνεκτεταμένον τῷ σώματι καὶ ζωοῦν αὐτό; ἡ φύσις καὶ ἡ ἄλογος ζωή. οὐδὲ γὰρ ἦν εὐπρεπὲς τῷ παχεῖ προσομιλῆσαι σώματι τὴν ψυχὴν ἄνευ τινὸς προσφυοῦς τοῖς ἄκροις μεσότητος. καὶ αὕτη μὲν πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποπνεύσεως τοῖς ἀκρωτηρίοις συναποσβέννυται, οὐ μὴν ἐκεῖθεν ὑποχωρεῖ. ἦν γὰρ ἂν ἀθάνατος ἐπανερχομένη πρὸς ἑαυτήν. ἡ δέ γε ψυχὴ D τοῦ μέσου τούτου δεσμοῦ διαλυθέντος, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ ἢ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ὅ φησιν ἀπόστολος, τοῦ σώματος ἔξεισι. καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ λόγος ἤδη διείληφε περὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Ἀναγκαῖον δὲ προσδιατρῖψαι μικρὸν καὶ τοῖς ἔκπαλαι περὶ αὐτοῦ φυσιολογηθεῖσι τοῦ σώματος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι κατὰ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν εἴωθεν ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖν. καθάπερ γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος εἴτε παχύτητα εἴτε λεπτότητα πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω καὶ νοερὰ ψυχὴ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν δείκνυσιν. ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἔστιν ἰδεῖν καὶ μὴ τοιοῦτον, ὑπνηλὸν καὶ γρήγορον, θυμώδη καὶ πρᾶον, ἀνδρεῖον P. 74 καὶ δειλόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγό-

17. τὴν ὀργ.] τὴν τοῦ?

intervallum elucet anima in corpore, solis instar aëra subito collustrantis, eodem modo etiam inde avolat. quamobrem nec extenditur, ut superius indicabamus, nec dimensionem admittit: sed tota totum corpus animans nihilominus peculiariter ex se consistit. quid est autem quod extenditur simul cum corpore et ipsum animat? natura et vita rationis expers. neque decebat in crasso versari corpore animam, absque medio quodam extremis cognato. ipsa quidem ante exspirationem postremam una cum extremitatibus extinguitur, non inde migrat: foret enim immortalis, si ad se ipsam colligeretur. at hoc intermedio vinculo dissoluto, tanquam in spatio temporis impartibili vel oculi momento, sicut apostolus loquitur, anima e corpore discedit. et hactenus quidem de anima dictum esto.

Fuerit autem pretium operae nonnihil nos iis etiam immorari quae de corpore quidam olim disseruerunt; idque de causa potissimum ea, quod pro dispositione corporis et adfectione anima quoque consueverit agere. nam quemadmodum sol pro aëris sive crassitie sive subtilitate radios etiam ad nos diversos emittit, sic et anima vi praedita intelligentiae pro instrumenti adfectione suam efficacitatem declarat. hinc quosdam esse fatuos videmus, quosdam non item; hinc alios somnolentos, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; alios fortes, alios timidos: quibus adde quae sunt eius generis alia. nec pro fabulis haec tibi ducenda sunt. quippe vir eximius,

μενα· ἔχεις γὰρ τὸν Σιναΐτην θεῖον Ἀναστάσιον λέγοντα μὴ τὸν θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. ἂν γὰρ εὑρεθῇ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κράσεως τὸ τικτόμενον γίνεται· ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερήσῃ στοιχεῖον, ψυχροτέρας ἕξεως εὑρίσκεται τὸ τικτόμενον. ἐντεῦθεν λοιπὸν ὅ τε θυμώδης καὶ ὁ πρᾶος, ὁ ἀνδρεῖος καὶ δειλός. καὶ ὅρα τὸν σῦν καὶ τὸν ἔλαφον, τὸν μὲν πρὸς πόλεμον ἑτοιμον διὰ θερμότητα, τὸν δὲ τὴν μάχην φεύγοντα διὰ τὴν ἐκ B ψυχρότητος αὐτῷ προσοῦσαν δειλίαν. ἐὰν δὲ τὸ ξηρὸν ὑπερτερήσῃ στοιχεῖον, νηφάλιόν τινα καὶ γρήγορον ἀποτίκτει ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ καί τις σοφός, ᾧ ὄνομα Ἡράκλειτος, ἔλεγε „ψυχὴ ξηροτέρη σοφωτέρη," ψυχὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἐγκεφάλου καλέσας οὐσίαν. ἐὰν δὲ τὸ ὑγρὸν πλεονάσῃ στοιχεῖον, νωθρόν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως πραότης φρόνησίς τε καὶ σωφροσύνη οὐκ ἀρεταὶ τοῖς θείοις πατράσι κρίνονται, φυσικὰ δὲ πλεονεκτήματα. καὶ πρόσχες αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι „πολλοὺς ἔγνων φύσει μισοῦντας τὸ μίγνυσθαι γυναικί. ἆρ' οὖν σώφρονας C αὐτοὺς ὀνομάσομεν; οὐδαμῶς· σωφροσύνη γάρ ἐστιν αὐτὴ ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Anastasius Sinaites, ait deum non esse talium auctorem, sed ipsam potius naturam et elementorum quattuor concursum. nam si elementi calidi abundantia tempore conceptionis inveniatur, temperamentum quoque calidum consequitur id quod tum gignitur. sin elementi frigidi vis maior fuerit, fetus etiam frigidus procreatur. eadem de causa vel iracundi vel mites, vel fortes vel formidolosi homines gignuntur. aprum heic mihi cum cervo intuere, quorum ille paratus est ad pugnam ob calorem, heic pugnam reformidat et fugit ob eam quam habet ex frigore, timiditatem. quodsi abundaverit sicci vis elementi, homo sobrius atque vigil procreatur. de quo priscus quidam philosophus Heraclitus dixit, animam quo siccior sit, eo sapientiorem esse; quibus in verbis animam vocat essentiam cerebri. si denique copia frigidi elementi superaverit, gignitur ignavus quidam homo, quique difficulter ad agendum impellitur. quo fit ut naturalem mansuetudinem prudentiam temperantiam non virtutum loco divini patres habeant, sed esse naturalia quaedam beneficia, quibus excellant alios alii, statuant. Basilius quid dicat, advertito. „multos novi qui a natura complexus Venereos odere. num eos temperantes vocabimus? nequaquam: nam temperantia est continentia quaedam, qua voluptates nobiscum pugnantes vincimus." ac de his quidem hoc modo dictum esto.

V. 58 *Διὰ τί δὲ πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβε βῶ-
λον, ἀλλὰ χοῦν τὸ λεπτότατον; ὁμοῦ μὲν ἐκ τούτου καὶ τὸ
φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἐλ-
πίδα τῆς ἀναστάσεως. ἐπειδὴ προῄδει ὅτι μέλλει τελευτᾶν
D τὸ ζῶον καὶ εἰς χοῦν καταντᾶν, προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ
τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. λαμβάνει χοῦν ἀπὸ τῆς
γῆς, ἵν' ὅταν ἴδῃς ἐν τάφῳ χοῦν, γνῷς ὅτι ὁ ἐκεῖνον πλάσας
καὶ τοῦτον ἀνίστησιν. ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν, ἐπιζητεῖς, δι-
πλοῦν πλάττει τὸν ἄνθρωπον ἔκ τε ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώμα-
τος; ὥστε σύνδεσμον εἶναι τοῦ τε νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰ-
σθητοῦ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ δύο κόσμοι οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεστήκα-
σιν, ἵνα μὴ διαφόρους εἰσαγάγῃ δημιουργούς, διπλοῦν ζῶον
ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον τέθεικεν, ὡς ἐντεῦθεν ἕνα δημι-
ουργὸν τῶν ἄνω τε καὶ τῶν κάτω κηρύττεσθαι.*

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν.
P. 75 *διὰ τί τὸ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συντεθὲν ζῶον ἄνθρωπον
ὠνόμασεν ἡ γραφή; ὁ ἄνθρωπος τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ πῦρ
λέγεται. καὶ ἐπειδὴ προῄδει ὁ θεὸς ὅτι ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου
ἀνθρωπίνων σωμάτων πληροῦται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα,
εἷς λύχνος ἐξάπτει τοσαύτας λαμπάδας, διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦ-
τον ζῶον ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, τουτέστι πῦρ. τῶν γὰρ ἄλλων*

4. *ἐπειδὴ γὰρ πρ.?*

Cur autem deus hominem creans non glebam, sed pulverem, qui est admodum tenue quiddam, sumpsit? nimirum hoc modo voluit simul tum inflationem nostram comprimere tum resurrectionis spem facere. nam quia norat animal hoc emoriturum et in pulverem reversurum, ipsa in creatione velut antevertens spem nobis de resurrectione facere voluit. itaque pulverem de terra sumit, ut cum pulverem in sepulcro conspicis, scias eum qui hominem formarit ipsum etiam resuscitaturum. fortassis etiam quaeres quamobrem crearit hominem duplicem, anima nimirum intelligentiae mentisque participe praeditum et corpore. nimirum quo nexus quidam foret intellectilis ac sensilis mundi. nam cum hi duo mundi essentia sua separati sint, ne diversi etiam opifices existimarentur, hominem animal duplex in mundo constituit, ut hinc unus esse tam superarum ac coelestium quam inferarum rerum creator intelligeretur.

Faciamus, inquit deus (Gen. 1 26), hominem ad imaginem nostram. cur ex anima corporeque compositum animal litterae sacrae hominem appellant? vocabulum quod hominem significat, ignem in Hebraea lingua denotat. et quando norat iam ante deus unum hominem corporibus humanis omnes orbis fines repleturum unamque lucernam tot lampadas accensuram, iccirco animal hoc appellavit hominem, id est ignem. nam elementa caetera sic manent ut existunt.

στοιχείων ἕκαστον ὡς ἔστι μένει. οἷον ἐὰν λάβῃς βῶλον τῆς γῆς, ὡς ἔστι μένει. ὕδωρ ἐὰν λάβῃς μέτρῳ τινί, τὸ αὐτὸ μένει ὕδωρ καὶ προσθήκην οὐ λαμβάνει. ἀέρος ἐὰν πληρώσῃς ἀσκόν, ἄλλον ἀσκὸν ἐξ ἐκείνου πληρῶσαι οὐ δύνασαι. τὸ δὲ πῦρ, ὡς ἔστιν, οὐ μένει, ἀλλ' ὅσην ἐὰν λάβῃς ὕλην, πλεονάζει τὸ πῦρ. καὶ λύχνους δὲ πολλοὺς ἐὰν ἐξ ἑνὸς λύχνου B ἅψῃς, οὐ καινοτομήσεις αὐτόν. προσφόρως οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν ἄνθρωπον. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ τοῦ Ἀδὰμ ὀνόματι προσηγόρευσεν αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν τὰ τέσσαρα κλίματα ἐξ αὐτοῦ πληροῦσθαι, τὸ τοιοῦτον αὐτῷ προσεπιτίθησιν ὄνομα. καὶ ὅρα τὰ τοῦ τοιούτου ὀνόματος γράμματα. τὰ τέσσαρα γὰρ ὑπεμφαίνουσι κλίματα· ἄλφα ἀνατολή, δέλτα δύσις, ἄλφα ἄρκτος, μῦ μεσημβρία. καλῶς οὖν τὸ τοιοῦτον ζῷον καὶ Ἀδὰμ καὶ ἄνθρωπον προσηγόρευσεν· ἐξ αὐτοῦ γάρ, ὡς προείρηται, τὰ τέσσαρα πεπλήρωται κλίματα. λέγει γὰρ ἡ γραφή „καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν C Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς." διὰ τί δὲ μὴ εἰς ἄλλο κλίμα τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν, ἀλλὰ κατ' ἀνατολάς; ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῶν φωστήρων, ἐκεῖθεν καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων. προμηνύει ὁ θεὸς τὸ μέλλον. κατὰ ἀνατολὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τίθησι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δείξῃ ὅτι ὥσπερ οὗτοι οἱ φωστῆρες ἀνατέλλουσι καὶ τρέχουσιν εἰς δύσιν καὶ δύνουσιν, οὕτως καὶ τοῦτον δεῖ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς θάνατον δραμεῖν

si aquam mensura quadam capias, manet eadem aqua nec incrementum sumit. si utrem aëre compleas, non potes ex eo utrem alium replere. verum ignis ita non manet ut existit, sed quo materiei plus adquisiverit, eo fit maior. itidem si una lucerna multas alias accenderis, iccirco ipsa non exhaurietur. quapropter recte homini nomen hoc inditum est, sicut eadem ex causa eundem Adamum deus appellavit. nam quia terrae quattuor climata completurus erat, non abs re nomen hoc consecutus est. eius mihi quaeso litteras considera, quae quattuor illa climata denotant. A significat anatolen, hoc est ortum; D dysin, hoc est occidentem; A rursus arctum, hoc est ursam ac septentrionem; M denique meridiem. caeterum sacris in litteris haec verba sequuntur (Gen. 2 8) „consevit deus paradisum in Edem versus orientem." cur non versus aliud clima paradisum consevit potius, quam ad orientem? unde initium cursus luminarium, ibi et domicilium esse hominum voluit. ac praeterea quod futurum erat significans, versus orientem in paradiso collocat hominem; ut ostenderet itidem atque luminaria exoriuntur et versus occidentem cursu delata occidunt, sic hominem quoque de vita perventurum ad mortem ac luminarium more occasurum aliumque rursus ortum habiturum, vi-

σαν·" οὐδὲ γὰρ εἶπεν εἰς ψυχὰς ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ἀλλὰ καὶ Πλωτῖνος ὁ σοφός, ᾧ δὴ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς ἠκολούθησεν, ἐκ τριῶν λέγει συνεστηκέναι τὸν ἄνθρωπον, ἔκ τε νοὸς καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. ἀλλὰ κἀνταῦθα πεπλάνηται· ὁ γὰρ νοῦς, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ταυτοφυής ἐστι τῇ ψυχῇ, καὶ καθάπερ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ καθαριώτερον καὶ κυριώτερον μέρος αὐτῆς νοῦς ἐπονομάζεται· καθὸ δὴ καὶ νοερὰ λέγεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχή, τῇ μεθέξει πάντως αὐτοῦ τοῦ νοός.

C *Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.*
ἐντεῦθεν οὖν ὁρμώμενος ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνὴρ περὶ ψυ-
χῆς καὶ τάδε διέξεισι „διττὴν ἔγωγε οἶμαι τὴν δύναμιν τῆς
ψυχῆς εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης, τὴν μὲν τοῦ
σώματος ζωτικήν, τὴν δὲ ἑτέραν τῶν ὄντων θεωρητικήν, ἣν
δὴ καὶ νοερὰν ὀνομάζομεν. ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν,
ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι, ἡ ψυχὴ φυσικῶς διὰ τὴν σύγ-
κρασιν οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ἡ δὲ θεωρητικὴ δύ-
D ναμις ἐν προαιρέσει τὴν κίνησιν ἔχει." ταῦτα μὲν οὖν καὶ
ὁ θειότατος ἐπεξηγούμενος Μάξιμος τὸ μὲν τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ
V. 55 καὶ καθαρώτερον, ἀπαθές φησι καὶ ἀμέριστον, νοητῶς τὰ
νοητὰ διανοούμενον, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς παθητὸν καὶ μεριστὸν
ὃ δὴ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι μεριζόμενον συναλγεῖ μὲν ἀλγυνο-

in animam vivam." non enim aiunt in animas, sed in animam vivam. doctissimus etiam Plotinus ille, quem Laodicensis Apollinarius secutus est, hominem de tribus hisce tradit existere, nimirum mente, anima, corpore. qua ipsa in opinione consimiliter fallitur. mens enim, ut magnus ille Basilius inquit, eiusdem est cum anima naturae; quodque corpori oculus est, hoc mens est animae.

Nam quae pars animae purior est ac principalior, ea mens appellatur, sicut hominis anima mentis vi praedita dicitur, haud dubie propterea quod mentis sit particeps. hinc exorsus divinus ille Basilius noster haec porro de anima commemorat. duplicem ego facultatem animae statuo, cum ipsa sit una et eadem. harum altera corporis est, nimirum vitalis, altera, contemplatrix rerum, quam et intelligentem vocamus. vitalem, quamdiu coniuncta corpori est anima, propter ipsam temperaturam horum naturaliter, non ex electione suppeditat. contemplatrix facultas in electione consilioque positum motum habet. haec divinus etiam Maximus ille declarans, illam animae partem, quae purior est, adfectionum expertem ac indivisilem esse dicit, resque mentis intelligentia tantum comprehensiles modo menti consentaneo percipere, cum altera pars animae, adfectionibus obnoxia

μένῳ τῷ σώματι, ἡδυνομένῳ δ' αὖ συνηδύνεται· συμφύεται
γάρ, ὥς εἴρηται, ἡ ψυχή, καθὰ δὴ καὶ ὁ Νύσσης φησί,
διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου. τῇ
γὰρ εὐχροίᾳ τῆς ὕλης διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτέρπεται, καὶ
τῇ ἀκοῇ πρὸς τὰ ἡδέα τῶν ἀκουσμάτων τὴν ῥοπὴν ἔχει, κἀν
τοῖς λοιποῖς ὁμοίως ἑκάστῃ τῶν αἰσθήσεων συνδιατίθεται. P. 71
κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἔλεγε τὸ ἀλογώτερον
μέρος τῆς ψυχῆς παθητὸν εἶναι καὶ ὀρεκτικόν. καὶ αὖθις ἡ
ψυχὴ παθητὴ οὖσα τοῦ σώματος τεμνομένου αὐτὴ μὲν οὐ
τέμνεται, καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα, συναλγεῖ δὲ ὅμως καὶ συμ-
πάσχει τῷ πάσχοντι. ἔνθεν τοι καὶ κοιναὶ μὲν ἡδοναὶ ψυ-
χῆς καὶ σώματος αἱ ἀπὸ τῶν συναφειῶν καὶ τῶν ἐδωδίμων
γινόμεναι, ὥς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνήρ· αἱ δὲ ἀπὸ τῶν
μαθημάτων ἰδίᾳ μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς, μόνου δὲ σώματος
ἡδονὰς οὐκ ἄν τις εὕρῃ ποτέ. ὅτι δὲ καὶ παθητὸν μέρος
κέκτηται ἡ ψυχή, δι' οὗ συμπάσχει τῷ σώματι πάσχοντι,
κἀντεῦθεν ἀδημονεῖται καὶ λυπεῖται καὶ τὰ λοιπὰ πάθη δέ- B
χεται οἷς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε, δῆλον ἐξ ὧν ὁ κύ-
ριος ἔλεγε „νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται." συγκεχώρηται γὰρ
τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ψυχῇ, καθὰ δὴ καὶ τῷ σώματι, πάσχειν ἔστιν
ὅτε τὰ ἴδια, καὶ τῆς κενώσεως μέτρον τετήρηκεν ἁπανταχοῦ,

et divisilis, quae nimirum in sensus dividitur, corpori dolenti condoleat, et eodem voluptatem capiente voluptatis eiusdem particeps fiat. etenim anima, sicut et Nyssenus antistes scripsit, per sensus corporeos cum iis quae in hominum vita iucunda sunt quasi coalescit et coniungitur. rerum exterarum et crassarum elegantia per oculos oblectatur, per aures in auditu iucunda propendet, itidemque in reliquis sensu quolibet adficitur. hac de causa Iohannes etiam Damascenus partem animae rationis expertem maximeque brutam adfectionibus esse tradit obnoxiam et concupiscendi vim habere. sunt eiusdem haec quoque verba „cum adficitur anima in sectione corporis, ipsa quidem non secatur uti corpus, sed nihilominus ei condolet ac cum patiente patitur." inde fit ut communes sint animae corporique voluptates, quae de complexibus et ciborum fruitione percipiuntur, sicut idem inquit: at quae de disciplinis liberalibus oblectationes proveniunt, animae soli peculiares sunt, cum voluptates corpori soli peculiares nullae reperiantur. esse autem in anima partem quandam, quae adfici patique possit, et per quam corpori patienti sic compatiatur ut et angatur et moereat et reliquas adfectiones experiatur, quibus obnoxia post lapsum esse coepit, de ipsius domini verbis (Ioh. 12 17) intelligi potest, „anima mea modo perturbata est." nam sanctae ipsius animae, sicut et corpori, concessum hoc erat ut nonnunquam ea

ὡς ὁ θειότατος ἔφησε Κύριλλος. τὰ πάθη καὶ γὰρ ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ καὶ λύπη καὶ ἀθυμία προηγουμένως, οὐμενοῦν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθησαν, ἀλλ' ὡς ὁ θειότατός φησι Μάξιμος, ὕστερον ἐπεισήχθη ταῦτα διὰ
C τὴν τελειότητος ἔκπτωσιν, τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. τούτοις μὲν οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ μέγας διέξεισι Βασίλειος, λέγων „σκόπει τίς ἡ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιοῦσα συμπάθεια, πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχή." καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐρειδόμενος ἐν αὐτῇ διισχυρίζεται τῇ καρδίᾳ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν, ὡς ἐντεῦθεν τὴν προαιρετικὴν αὐτοῦ δύναμιν εὐπετῶς ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διαμερίζεσθαι. ἕτεροι δ' αὖ ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα τὴν κε-
D φαλὴν δεδομῆσθαι παρὰ τῆς φύσεως λέγουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐνδιαιτᾶσθαι, καθάπερ τινὰ βασιλέα τοῦ παντὸς ὑπερκαθήμενον σώματος. οἱ δέ γε τὸ τῆς ἐκκλησίας πρεσβεύοντες ὀρθόδοξον φρόνημα τὴν κατ' εἰκόνα θεοῦ κτισθεῖσαν νοερὰν ἡμῶν ψυχὴν ἔν τινι τόπῳ τοῦ σώματος, ἀσώματον οὖσαν, τοπικῶς περιορίζειν οὐκ ἴσασιν· ὅλη καὶ γὰρ δι' ὅλου διήκει τοῦ σώματος, ὅλον αὐτὸ ψυχοῦσα καὶ ὅλον ὅλη καταφωτίζουσα. καὶ καθάπερ ὁ θεὸς οὐ καὶ κατ'

perpeteretur, quae utrique propria sunt. adeoque modum inanitionis ubique servavit, quemadmodum vir divinissimus Cyrillus loquitur. nec tamen adfectiones istae ab initio cum hominum natura conditae sunt, sed posterius, ut Maximus loquitur, irrepserunt, ac propter amissionem perfectionis illi naturae parti adhaeserunt quae bruta est ac rationis expers. tradit his consentanea Basilius quoque, cum ait „considera mihi quae mutua sit adfectio de carne ad animam penetrans, qui corpus ab anima vitam accipiat, et vicissim anima dolorum corporis particeps fiat." et haec quidem ab his tradita sunt. Aristoteles autem rationibus humanis innixus mentem, quae in homine principatum obtinet, sedem in corde suam habere confirmat, unde vis eius ab electione consilioque pendens universum in corpus facile distribuatur. alii caput instar cuiusdam arcis a natura dicunt exstructum, ut princeps in homine mens degat in eo quasique rex sedem supra corpus universum positam habeat. verum qui ecclesiae sententiam sequuntur, animam nostram intelligentiae vi praeditam, quae ad imaginem dei condita est et corporis est expers, in certo quodam corporis loco circumscribere localiter nolunt. nam tota per totum corpus sese didit, et ipsum animat, totumque tota collustrat. et quemadmodum deus, cuius ad imaginem condita est, non pars

εἰκόνα δεδημιούργηται αὕτη, οὐ μέρος ἐν μέρει ἀλλ' ὅλος
ὅλῳ τῷ κόσμῳ κατ' οὐσίαν περίεστιν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πρωτο-
τύπου εἰκὼν ἀμερὴς οὖσα καὶ ἀδιάστατος ἀμερῶς καὶ ἀδια-
στάτως ὅλη ὅλῳ τῷ σώματι πρόσεστι. καὶ τούτου χάριν μὴ P. 72
θαύμαζε· ἵσταται μὲν γὰρ αὕτη ἐφ' ἑαυτῆς καθάπερ ἡλια-
κή τις σφαῖρα οὐκ ἔξω τοῦ σώματος ἀλλ' ὑπερφυῶς ἐν αὐ-
τῷ, συμπλέκεται δὲ τούτῳ ταῖς ἀφ' ἑαυτῆς προϊούσαις αὐ- V. 56
γαῖς, αἵτινες καὶ τεμνομένου τοῦ σώματος ἀπαθεῖς καὶ ἀδιά-
τμητοι μένουσιν, ὥσπερ δὴ καὶ τοῦ ἀέρος ταῖς τῶν ἀνέμων
πνοαῖς κινουμένου καὶ μεταπίπτοντος τὸ ἡλιακὸν φῶς ἅπαξ
αὐτῷ συμπλακὲν οὔτε τομὴν οὔτε ῥεῦσιν οὔτε μετάστασιν
ὑφίσταται.

Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἀσώματός ἐστιν ἀληθῶς καὶ ἀόρατος,
ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν ὀργάνῳ τῷ σώματι τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν B
δείκνυσι. καὶ εἴωθε μὲν ὁ νοῦς ἐνεργεῖν ἐν οἷς ὑγιῶς τὸ
σῶμα διάκειται, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενῶς ἐχόντων τὴν τεχνικὴν
αὐτοῦ δύναμιν δέξασθαι ἄπρακτος πάντῃ καὶ ἀνενέργητος
φαίνεται. πλὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν αὐτὸς παραβλάπτεται, καθά-
περ τισὶ τῶν ἔξωθεν ἔδοξεν· οὐδὲ γὰρ ἁρμονίας ὀργάνου
τινὸς ὁπωσδήποτε διεφθορυίας ἀνάγκη πᾶσαν καὶ αὐτὴν τοῦ
τεχνίτου τὴν τέχνην συνδιαφθείρεσθαι. καὶ ὅτι μὲν τῷ σώ-
ματι σύνεστιν ἡ ψυχή, οἶδα, τὸ δὲ πῶς ἐν σώματι τὸ ἀσώ-

1. ὅλως P. 20. πᾶσα?

in parte, sed totus totum mundum complectitur essentia sua, sic etiam principis illius exemplaris simulacrum, cum partium sit expers et dimensione careat, citra divisionem ac dimensionem ullam totum toti corpori adest. quam quidem rem admirari desine. consistit enim peculiariter anima quasi globus quidam solaris non extra corpus, sed in ipso, idque modo quodam ultra naturali. simul corpori connexa est per derivatos ex ipsa radios, qui si corpus sectione laedatur, tamen haud adficiuntur et sectionem nullam experiuntur. prorsus ut aëre per flatus ventorum moto et agitato lux solaris ei semel connexa neque sectionem neque fluxum neque mutationem patitur.

Estque mens reapse quidem expers corporis et inadspectabilis, verum nihilominus in corpore tanquam instrumento suam efficacitatem declarat. eadem in iis quorum sana recteque adfecta sunt corpora efficaciter agit, cum in aliis, qui facultatis eius artificiosae non sunt capaces, otiosa sit ac nihil omnino perficiat. non tamen ipsa respectu sui laeditur, quemadmodum extrariis quibusdam philosophis visum fuit. nam si maxime cuiusdam instrumenti harmonia quoquo modo corrumpatur, non tamen omnino sequi necesse est ut ars ipsius etiam artificis propterea periisse statuatur. adesse quidem in cor-

ματον οὐκ οἶδα· οὐδὲ γὰρ αἰδεσθήσομαι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ C τούτοις ὁμολογῶν. εἰ γὰρ ἐξηπλῶσθαι ταύτην εἴπῃ τις ὅλῳ τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος, καθάπερ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων φησί, καὶ οὐκ ἔχει λόγον τὸ λεγόμενον· τοῦτο καὶ γὰρ ἴδιον τῶν σωμάτων ἐστίν. ἄλλως τε εἰ ἐξηπλοῦτο τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ, καὶ συνετέμνετο ἄν, τῶν χειρῶν πολλάκις καὶ τῶν ποδῶν ἐκκοπέντων. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἐν τινι δὲ μέρει αὐτοῦ συνείλεκται. οὐκοῦν ἀνάγκη νεκρὰ τὰ λοιπὰ γίνεσθαι μέρη· τὸ γὰρ ἄψυχον πάντως νεκρόν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῷ σώματί ἐστιν D ἡμῶν, οἴδαμεν, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὅτι μὲν ἄϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος ἡ ψυχή, οἶδα (ἤκουσα γάρ), τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ ποταπὴ τὴν οὐσίαν, οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ ἀνερμήνευτον τοῦτο μεμένηκε. πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδείη τις τὴν κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπερινοήτου καὶ ἀκαταλήπτου θεοῦ; ἐὰν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία κατελαμβάνετο, κατελαμβάνετο ἂν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνος πρωτότυπον· εἰ δὲ τὸ πρωτότυπον ἀκατάληπτον, ἀκατάληπτος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκών. ἔνθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφιλοσοφήθη περὶ αὐτῆς, οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης οὐσίαν ἠδυνήθη καταλαβέσθαι

17. τὸ τῆς] τό deerat.

pore animam novi: at qui res corporis expers in corpore sit, ignoro. non enim imperitiam hac in parte meam fateri me pudet. quippe si quis eam dicat expansam esse per totam corporis molem, sicut Chrysostomus ait, id ipsum ratione caret. nam tale quiddam corporibus est proprium; ac praesertim si extendi cum mole corporis dicatur, etiam sequeretur eam una resecari, quoties manus atque pedes amputantur. at enim statuamus eam per corpus universum non esse sparsam, sed una quadam ipsius in parte collectam. ita vero sequi necesse est ut membra reliqua sint mortua. nam quod expers est animae, prorsus mortuum est; id quod heic dici nequit. quamobrem esse quidem illam in corpore nostro scimus, at quo pacto sit ignoramus. itidem animam expertem esse materiei crassae ac incorpoream scio, quando ita se rem habere accepi: verum quae sit eius species sive forma vel qualis essentia, scire nequeo. quippe non potest hoc oratione cuiusquam explicari. nam qui cernere quis eam possit, quae condita est ad imaginem dei, quem nec intelligentiae vi nec ulla perceptione comprehendere possumus? quippe si animae comprehendi posset essentia, posset itidem imaginis quoque princeps exemplar comprehendi. at si nequit exemplar illud princeps comprehendi, etiam necessario sequetur imaginem eius consimiliter comprehendi non posse. qua de causa fit ut tametsi multa multi de ea commentati sint, nemo tamen essentiam ipsius unquam percipere potuerit, conditam,

ποτέ, κατ' εἰκόνα, ὡς εἴρηται, κτισθεῖσαν τοῦ ἀκαταλήπτου P. 73 καὶ ἀπερινοήτου θεοῦ. ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὁ θεὸς ὥστε ταπεινὸν ἔχειν φρόνημα καὶ μὴ τὰ περὶ ἡμᾶς ὅλως φαντάζεσθαι, τοιαύτην ἀκαταληψίαν ἐνέθηκε τῇ ψυχῇ.

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. φθάσας μὲν γὰρ ὁ λόγος ἔδειξεν ὅτι ἀθρόον ἐν τῇ μήτρᾳ ἡ θεοείκελος τῷ σώματι συμπαρυφίστατο ψυχή, κἀντεῦθεν ἓν ζῶον σύνθετον ἀποτελεῖται ὁ ἄνθρωπος. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀμφυπαρκτος τῶν ἑτερουσίων κατ' αὐτὸν συνδρομή. καθ' ὃν τοίνυν τρόπον ἀθρόον ἀλλήλοις ἐν τῇ μήτρᾳ συντρέχουσι τό τε σῶμα καὶ ἡ ψυχή, κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις ἀθρόον ἀλ- B λήλων διίστανται κατά γε τὸν τοῦ θανάτου καιρόν. ὁ τοίνυν οἰόμενος τὴν ψυχὴν κατὰ βραχὺ τοῦ σώματος ὑπαναχωρεῖν ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ διὰ τὸ κατεψῦχθαί τε καὶ παντάπασιν ἀναισθητεῖν τὰ ἄκρα τῶν μὴ ἐξάπινα τελευτώντων, ὥσπερ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος ἀρχομένης αὐτῆς συστέλλεσθαι καὶ κατὰ μέρος ἑλίττεσθαι, ἵνα ἐπειδὰν ὅλη πρὸς V. 57 τὴν καρδίαν συσπειραθῇ, ὁ τοιοῦτος ἠπάτηται· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὥσπερ ἀχρόνως ἐπιλάμπει τῷ σώματι δίκην ἡλίου ἐξάπινα τὸν ἀέρα καταφωτίζοντος, κατὰ τὸν αὐτὸν C λόγον καὶ ἐκεῖθεν ἀφίπταται. οὔκουν ἐκτείνεται τοῦτο, καθὰ ἄνωθεν εἴπομεν, οὐδὲ διίσταται, ἀλλὰ καὶ ὅλον δι' ὅλου

18. post συσπειραθῇ adde ἀθρόον ἐξίῃ vel eiusmodi aliquid.

ut dictum est, ad imaginem dei neminis cogitatione ac intelligentia comprehensilis. deus quidem certe nos castigans et erudiens, ut animo demisso simus nec imaginationibus nostris omnia quae in nobis sunt complecti velimus, huiusmodi quandam obscuritatem perceptionis animae indidit.

Heic autem animum mihi, dilecte fili, advertito. dictum est supra in alvo materna subito animam, quae dei refert imaginem, una cum corpore existere, atque hoc pacto animal unum idque compositum absolvi, quem hominem dicimus. esse item hanc unitionem personalem, nimirum existentem utrinque naturarum diversarum in unum concursionem. igitur quo pacto corpus et anima subito in alvo materna concurrunt, eodem quoque rursus a se invicem subito mortis tempore dirimuntur. quare si quis existimat animam e corpore paulatim tempore mortis excedere propterea, quod membrorum extremae partes in iis qui subito non emoriuntur plane frigeant ac sensum amittant, tanquam si a corporis extremitatibus inciperet sese contrahere paulatimque veluti convolvere, ut posteaquam ad cor tota collecta fuerit, subito inde effletur, omnino is opinione sua fallitur. quippe res eo se pacto non habet, sed quemadmodum citra temporis

*ψυχοῦσα οὐδὲν ἧττον ἐφ' ἑαυτῆς ἕστηκε. τί δέ ἐστι τὸ συν-
εκτεταμένον τῷ σώματι καὶ ζωοῦν αὐτό; ἡ φύσις καὶ ἡ
ἄλογος ζωή. οὐδὲ γὰρ ἦν εὐπρεπὲς τῷ παχεῖ προσομιλῆσαι
σώματι τὴν ψυχὴν ἄνευ τινὸς προσφυοῦς τοῖς ἄκροις μεσό-
τητος. καὶ αὕτη μὲν πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποπνεύσεως τοῖς
ἀκρωτηρίοις συναποσβέννυται, οὐ μὴν ἐκεῖθεν ὑποχωρεῖ. ἦν
γὰρ ἂν ἀθάνατος ἐπανερχομένη πρὸς ἑαυτήν. ἡ δέ γε ψυχὴ
D τοῦ μέσου τούτου δεσμοῦ διαλυθέντος, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ ἢ
ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ὅ φησιν ἀπόστολος, τοῦ σώματος ἔξει-
σι. καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ λόγος ἤδη διείληφε περὶ αὐτῆς τῆς
ψυχῆς.*

*Ἀναγκαῖον δὲ προσδιατρῖψαι μικρὸν καὶ τοῖς ἔκπαλαι
περὶ αὐτοῦ φυσιολογηθεῖσι τοῦ σώματος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι
κατὰ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν εἴωθεν ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖν. καθάπερ
γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος εἴτε παχύ-
τητα εἴτε λεπτότητα πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω
καὶ νοερὰ ψυχὴ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν τὴν ἑαυτῆς ἐνέρ-
γειαν δείκνυσιν. ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἔστιν ἰδεῖν καὶ μὴ τοι-
οῦτον, ὑπνηλὸν καὶ γρήγορον, θυμώδη καὶ πρᾶον, ἀνδρεῖον
P. 74 καὶ δειλόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγό-*

17. *τὴν ὀργ.*] *τὴν τοῦ?*

intervallum elucet anima in corpore, solis instar aëra subito collustrantis, eodem modo etiam inde avolat. quamobrem nec extenditur, ut superius indicabamus, nec dimensionem admittit: sed tota totum corpus animans nihilominus peculiariter ex se consistit. quid est autem quod extenditur simul cum corpore et ipsum animat? natura et vita rationis expers. neque decebat in crasso versari corpore animam, absque medio quodam extremis cognato. ipsa quidem ante exspirationem postremam una cum extremitatibus extinguitur, non inde migrat: foret enim immortalis, si ad se ipsam colligeretur. at hoc intermedio vinculo dissoluto, tanquam in spatio temporis impartibili vel oculi momento, sicut apostolus loquitur, anima e corpore discedit. et hactenus quidem de anima dictum esto.

Fuerit autem pretium operae nonnihil nos iis etiam immorari quae de corpore quidam olim disseruerunt; idque de causa potissimum ea, quod pro dispositione corporis et adfectione anima quoque consueverit agere. nam quemadmodum sol pro aëris sive crassitie sive subtilitate radios etiam ad nos diversos emittit, sic et anima vi praedita intelligentiae pro instrumenti adfectione suam efficacitatem declarat. hinc quosdam esse fatuos videmus, quosdam non item; hinc alios somnolentos, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; alios fortes, alios timidos: quibus adde quae sunt eius generis alia. nec pro fabulis haec tibi ducenda sunt. quippe vir eximius,

μενα· ἔχεις γὰρ τὸν Σιναΐτην θεῖον Ἀναστάσιον λέγοντα μὴ τὸν θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. ἂν γὰρ εὑρεθῇ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κράσεως τὸ τικτόμενον γίνεται· ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερήσῃ στοιχεῖον, ψυχροτέρας ἕξεως εὑρίσκεται τὸ τικτόμενον. ἐντεῦθεν λοιπὸν ὅ τε θυμώδης καὶ ὁ πρᾶος, ὁ ἀνδρεῖος καὶ δειλός. καὶ ὅρα τὸν σῦν καὶ τὸν ἔλαφον, τὸν μὲν πρὸς πόλεμον ἕτοιμον διὰ θερμότητα, τὸν δὲ τὴν μάχην φεύγοντα διὰ τὴν ἐκ B ψυχρότητος αὐτῷ προσοῦσαν δειλίαν. ἐὰν δὲ τὸ ξηρὸν ὑπερτερήσῃ στοιχεῖον, νηφάλιόν τινα καὶ γρήγορον ἀποτίκτει ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ καί τις σοφός, ᾧ ὄνομα Ἡράκλειτος, ἔλεγε „ψυχὴ ξηροτέρη σοφωτέρη," ψυχὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἐγκεφάλου καλέσας οὐσίαν. ἐὰν δὲ τὸ ὑγρὸν πλεονάσῃ στοιχεῖον, νωθρόν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως πραότης φρόνησίς τε καὶ σωφροσύνη οὐκ ἀρεταὶ τοῖς θείοις πατράσι κρίνονται, φυσικὰ δὲ πλεονεκτήματα. καὶ πρόσχες αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι „πολλοὺς ἔγνων φύσει μισοῦντας τὸ μίγνυσθαι γυναιξί. ἆρ' οὖν σώφρονας C αὐτοὺς ὀνομάσομεν; οὐδαμῶς· σωφροσύνη γάρ ἐστιν αὕτη ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Anastasius Sinaites, ait deum non esse talium auctorem, sed ipsam potius naturam et elementorum quattuor concursum. nam si elementi calidi abundantia tempore conceptionis inveniatur, temperamentum quoque calidum consequitur id quod tum gignitur. sin elementi frigidi vis maior fuerit, fetus etiam frigidus procreatur. eadem de causa vel iracundi vel mites, vel fortes vel formidolosi homines gignuntur. aprum heic mihi cum cervo intuere, quorum ille paratus est ad pugnam ob calorem, heic pugnam reformidat et fugit ob eam quam habet ex frigore, timiditatem. quodsi abundaverit sicci vis elementi, homo sobrius atque vigil procreatur. de quo priscus quidam philosophus Heraclitus dixit, animam quo siccior sit, eo sapientiorem esse; quibus in verbis animam vocat essentiam cerebri. si denique copia frigidi elementi superaverit, gignitur ignavus quidam homo, quique difficulter ad agendum impellitur. quo fit ut naturalem mansuetudinem prudentiam temperantiam non virtutum loco divini patres habeant, sed esse naturalia quaedam beneficia, quibus excellant alios alii, statuant. Basilius quid dicat, advertito. „multos novi qui a natura complexus Venereos odere. num eos temperantes vocabimus? nequaquam: nam temperantia est continentia quaedam, qua voluptates nobiscum pugnantes vincimus." ac de his quidem hoc modo dictum esto.

V. 58 *Διὰ τί δὲ πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβε βῶλον, ἀλλὰ χοῦν τὸ λεπτότατον; ὁμοῦ μὲν ἐκ τούτου καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. ἐπειδὴ προῄδει ὅτι μέλλει τελευτᾶν*
D *τὸ ζῶον καὶ εἰς χοῦν καταντᾶν, προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. λαμβάνει χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵν' ὅταν ἴδῃς ἐν τάφῳ χοῦν, γνῷς ὅτι ὁ ἐκεῖνον πλάσας καὶ τοῦτον ἀνίστησιν. ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν, ἐπιζητεῖς, διπλοῦν πλάττει τὸν ἄνθρωπον ἔκ τε ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος; ὥστε σύνδεσμον εἶναι τοῦ τε νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ δύο κόσμοι οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεστήκασιν, ἵνα μὴ διαφόρους εἰσαγάγῃ δημιουργούς, διπλοῦν ζῶον ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον τέθεικεν, ὡς ἐντεῦθεν ἕνα δημιουργὸν τῶν ἄνω τε καὶ τῶν κάτω κηρύττεσθαι.*

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν.
P. 75 *διὰ τί τὸ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συντεθὲν ζῶον ἄνθρωπον ὠνόμασεν ἡ γραφή; ὁ ἄνθρωπος τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ πῦρ λέγεται. καὶ ἐπειδὴ προῄδει ὁ θεὸς ὅτι ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀνθρωπίνων σωμάτων πληροῦται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, εἷς λύχνος ἐξάπτει τοσαύτας λαμπάδας, διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτον ζῶον ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, τουτέστι πῦρ. τῶν γὰρ ἄλλων*

4. *ἐπειδὴ γὰρ πρ.?*

Cur autem deus hominem creans non glebam, sed pulverem, qui est admodum tenue quiddam, sumpsit? nimirum hoc modo voluit simul tum inflationem nostram comprimere tum resurrectionis spem facere. nam quia norat animal hoc emoriturum et in pulverem reversurum, ipsa in creatione velut antevertens spem nobis de resurrectione facere voluit. itaque pulverem de terra sumit, ut cum pulverem in sepulcro conspicis, scias eum qui hominem formarit ipsum etiam resuscitaturum. fortassis etiam quaeres quamobrem crearit hominem duplicem, anima nimirum intelligentiae mentisque participe praeditum et corpore. nimirum quo nexus quidam foret intellectilis ac sensilis mundi. nam cum hi duo mundi essentia sua separati sint, ne diversi etiam opifices existimarentur, hominem animal duplex in mundo constituit, ut hinc unus esse tam superarum ac coelestium quam inferarum rerum creator intelligeretur.

Faciamus, inquit deus (Gen. 1 26), hominem ad imaginem nostram. cur ex anima corporeque compositum animal litterae sacrae hominem appellant? vocabulum quod hominem significat, ignem in Hebraea lingua denotat. et quando norat iam ante deus unum hominem corporibus humanis omnes orbis fines repleturum unamque lucernam tot lampadas accensuram, iccirco animal hoc appellavit hominem, id est ignem. nam elementa caetera sic manent ut existunt.

στοιχείων ἕκαστον ὡς ἔστι μένει. οἷον ἐὰν λάβῃς βῶλον τῆς γῆς, ὡς ἔστι μένει. ὕδωρ ἐὰν λάβῃς μέτρῳ τινί, τὸ αὐτὸ μένει ὕδωρ καὶ προσθήκην οὐ λαμβάνει. ἀέρος ἐὰν πληρώσῃς ἀσκόν, ἄλλον ἀσκὸν ἐξ ἐκείνου πληρῶσαι οὐ δύνασαι. τὸ δὲ πῦρ, ὡς ἔστιν, οὐ μένει, ἀλλ' ὅσην ἐὰν λάβῃς ὕλην, πλεονάζει τὸ πῦρ. καὶ λύχνους δὲ πολλοὺς ἐὰν ἐξ ἑνὸς λύχνου B ἅψῃς, οὐ καινοτομήσεις αὐτόν. προσφόρως οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν ἄνθρωπον. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ τοῦ Ἀδὰμ ὀνόματι προσηγόρευσεν αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν τὰ τέσσαρα κλίματα ἐξ αὐτοῦ πληροῦσθαι, τὸ τοιοῦτον αὐτῷ προσεπιτίθησιν ὄνομα. καὶ ὅρα τὰ τοῦ τοιούτου ὀνόματος γράμματα. τὰ τέσσαρα γὰρ ὑπεμφαίνουσι κλίματα· ἄλφα ἀνατολή, δέλτα δύσις, ἄλφα ἄρκτος, μῦ μεσημβρία. καλῶς οὖν τὸ τοιοῦτον ζῶον καὶ Ἀδὰμ καὶ ἄνθρωπον προσηγόρευσεν· ἐξ αὐτοῦ γάρ, ὡς προείρηται, τὰ τέσσαρα πεπλήρωται κλίματα. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ „καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν C Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς." διὰ τί δὲ μὴ εἰς ἄλλο κλίμα τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν, ἀλλὰ κατ' ἀνατολάς; ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῶν φωστήρων, ἐκεῖθεν καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων. προμηνύει ὁ θεὸς τὸ μέλλον. κατὰ ἀνατολὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τίθησι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δείξῃ ὅτι ὥσπερ οὗτοι οἱ φωστῆρες ἀνατέλλουσι καὶ τρέχουσιν εἰς δύσιν καὶ δύνουσιν, οὕτως καὶ τοῦτον δεῖ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς θάνατον δραμεῖν

si aquam mensura quadam capias, manet eadem aqua nec incrementum sumit. si utrem aëre compleas, non potes ex eo utrem alium replere. verum ignis ita non manet ut existit, sed quo materiei plus adquisiverit, eo fit maior. itidem si una lucerna multas alias accenderis, iccirco ipsa non exhaurietur. quapropter recte homini nomen hoc inditum est, sicut eadem ex causa eundem Adamum deus appellavit. nam quia terrae quattuor climata completurus erat, non abs re nomen hoc consecutus est. eius mihi quaeso litteras considera, quae quattuor illa climata denotant. A significat anatolen, hoc est ortum; D dysin, hoc est occidentem; A rursus arctum, hoc est ursam ac septentrionem; M denique meridiem. caeterum sacris in litteris haec verba sequuntur (Gen. 2 8) „consevit deus paradisum in Edem versus orientem." cur non versus aliud clima paradisum consevit potius, quam ad orientem? unde initium cursus luminarium, ibi et domicilium esse hominum voluit. ac praeterea quod futurum erat significans, versus orientem in paradiso collocat hominem; ut ostenderet itidem atque luminaria exoriuntur et versus occidentem cursu delata occidunt, sic hominem quoque de vita perventurum ad mortem ac luminarium more occasurum aliumque rursus ortum habiturum, vi-

καὶ δῦσαι κατὰ τὸν τύπον τῶν φωστήρων, καὶ ἄλλην ἀνατο-
λὴν πάλιν λαβεῖν ἐξανάστασιν ἐκ νεκρῶν. ἔδραμεν ὁ Ἀδὰμ
εἰς δύσιν, ἔδυσεν εἰς τάφον. ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ ἐποίησεν
D ἀνατεῖλαι τὸν δύσαντα. διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης „ἀνατολὴ
ὄνομα αὐτῷ."

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ παρα-
δείσου ποταμὸς εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μερίζεται, τουτέστι πη-
V. 59 γάς, ἀφ' ὧν οἱ τέσσαρες ποταμοί. καὶ ἐὰν οἱ τέσσαρες οὗτοι
ποταμοὶ ἐξ ἑνὸς ἔχουσι ποταμοῦ τὴν ἀρχήν, διὰ τί μὴ καὶ
τὸ ὕδωρ αὐτῶν ἕν; διὰ τί μὴ καὶ ἡ ποιότης αὐτοῖς μία;
μεταλαμβάνουσι τῆς γῆς καὶ τῆς ποιότητος τῶν τόπων δι' ὧν
παρέρχονται, καὶ διὰ τοῦτο παρηλλαγμένην ἔχουσι τήν τε
γεῦσιν αὐτῶν καὶ ποιότητα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ
μίαν μὲν ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' ἐὰν ἐμβλη-
θῇ αὐτῷ ἀψίνθιον, ἄλλην ποιότητα ποιεῖ, ἐὰν ἄνηθον, ἄλ-
λην, καὶ ἑτέραν αὖθις, ἐὰν πήγανον. διέρχεσθαι δὲ τοὺς
P. 76 ποταμοὺς διά τινων ὑπονόμων τόπων ᾠκονόμησεν ὁ θεός, καὶ
ἐξ ἑτέρων ἀρχῶν αὐτοὺς ἀναφαίνεσθαι, ἵνα μὴ ταῖς ὄχθαις
αὐτῶν ἀκολουθοῦντές τινες αὐτὸν ἐπιχειρῶσι καταλαβεῖν τὸν
παράδεισον.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ζη-
τεῖς, τί δή ποτε περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἐφεξῆς διεξ-
ιὼν Μωσῆς τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας οὐδαμοῦ μεμνημένος

18. αὐτοὺς] αὖθις?

delicet mortuorum resurrectionem. Adamus ad occasum cursu delatus est, et in sepulcrum praecipitatus occidit. venit Christus, et eum qui occiderat rursus exoriri fecit. iccirco de ipso vates (Zachar. 6 12) inquit „en homo, cui nomen ortus."

Hoc quoque sciendum est tibi, fluvium qui de paradiso promanat, quattuor in principia, id est fontes, dividi, de quibus flumina quattuor oriuntur. quodsi quattuor hi amnes de uno fonte principium habent, cur non et aqua ipsorum una est? cur non una qualitas? nimirum terrae locorumque qualitatis, per quae fluunt, participes redduntur; quo fit ut tam gustu quam qualitate sint diversi. aquam ipsam mihi intuere. habet haec naturam eandem et eandem qualitatem. verum si absinthium in eam coniicias, alia qualitas in ea efficitur, item alia, si anethum, alia si rutam. caeterum hos amnes deus labi per subterraneos quosdam meatus certo consilio voluit, et aliis e principiis rursum oriri atque conspici, ne qui ripas horum sequentes paradisum occupare conentur.

Inter alia vero, dilecte fili, te hoc quoque scio quaesiturum, quamobrem de coelo, terra, reliquis omnibus ordine disserens Mo-

φαίνεται. γίνωσκε οὖν ὅτι οὐδὲν στερεὸν οὐδὲ βέβαιον εἶχον οἱ νομοθετούμενοι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνοι καὶ τοσαῦτα θεασάμενοι θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου θεὸν ἀνηγόρευσαν. οἱ δὲ ῥᾳδίως οὕτω τὰ τῶν κτηνῶν ἰνδάλματα θεοποιήσαντες τί οὐκ ἂν ἔδρασαν, εἰ τῶν ἀοράτων φύσεων B τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; τοῦ Μωσέως λοιπὸν τὰ περὶ τούτων πάντῃ σιωπήσαντος ὁ προφήτης Δαβὶδ μετὰ χρόνους ὕστερον ἱκανοὺς μνήμην ποιεῖται τῆς δημιουργίας αὐτῶν, εἰ καὶ παροδευτικῶς διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν, καί φησιν „αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν." ὁ δέ γε θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος πλατύτερον περὶ τῶν ἀοράτων διέξεισι φύσεων, ἅτε πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος τοὺς τοιαῦτα δεδυνημένους χωρεῖν. τήν τε γὰρ στάσιν αὐτῶν, τὴν τάξιν, τὴν γνῶσιν, τὸν φωτισμόν, τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν καὶ τὴν ἑκάστῃ προσοῦσαν ἐνέργειαν θαυμασίως διείληφεν, ὃ τοὺς ἀγνοοῦντας ἐδίδαξεν. C

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι τὰ τῶν ἄνω διακοσμήσεων τάγματα ἐννέα τυγχάνει τὸν ἀριθμόν, ἃ καί εἰσι ταῦτα, Χερουβίμ, Σεραφίμ, θρόνοι, κυριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίαι, ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι. εἰ δὲ καὶ ἕτερα τάγματα ἐν οὐρανοῖς ἐστίν, περὶ ὧν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν μέλλομεν, ὁ μα-

ses, nusquam angelorum creationis mentionem fecisse videatur. heic animadvertas eos, quibus haec praescribebat Moses, parum confirmatos fuisse. absque quo fuisset, non tot prodigiis conspectis imaginem vituli deum nuncupassent. iam qui tanta facilitate iumentorum simulacra pro diis habere non dubitarunt, quid non fecissent, si naturarum inadspectabilium cognitionem habuissent? itaque Mose prorsus de his tacente, post magnum deinceps temporis intervallum vates Davides eorum creationis meminit, quanquam perfunctorie, propter auditorum imbecillitatem. sic enim ait (Psalm. 148 5) „ipse dixit, et facti sunt; ipse mandavit, et creati sunt." interpres autem rerum divinarum, eximius ille Dionysius, de hisce naturis inadspectabilibus latius disserit, ut qui eos erudiat qui huiusmodi capere possent. iccirco statum ordinem cognitionem collustrationem earum, itemque discrimen inter ipsas cum operatione singularum, admirabili complexus est oratione, nosque prorsus haec ignorantes docuit.

Debes autem scire coelestium descriptionum graduum novem esse ordines, nimirum Cherubos, Seraphos, thronos, dominatus, potestates, imperia, principatus, archangelos, angelos. num vero alii praeter hos sint in coelis ordines, quos in altera vita cognituri si-

D κάριος οἶδε Παῦλος οὕτως εἰπών „ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου μὴ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι." τὰ μέντοι διαληφθέντα ἐννέα τάγματα εἰς τρεῖς ἀφορίζει διακοσμήσεις ὁ θεῖος Διονύσιος, καὶ πρώτην μὲν εἶναί φησι τὰ Σεραφὶμ τὰ Χερουβὶμ καὶ τοὺς θρόνους, ἀμέσως καὶ προσεχῶς παριστάμενα τῷ θεῷ, δευτέραν δὲ τὴν τῶν κυριοτήτων καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐξουσιῶν, τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ἀγγέλων. τὸ μέντοι ἐν αὐτοῖς ὕστατον τάγμα, ὡς προείρηται, ἰδίως ἄγγελοι καλεῖται ὡς τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀγγέλλον τε καὶ διαβιβάζον πρὸς ἡμᾶς. τῆς τοιαύτης δὲ ἀγγελικῆς ἐπω-
P. 77 νυμίας καὶ πᾶσαι αἱ νοεραὶ φύσεις ἠξίωνται διὰ τὸ πρώτως αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι τὴν θεαρχικὴν ἔλλαμψιν, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύεσθαι τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκφαντορίας· καὶ ὁ νόμος γὰρ αὐτὸς δι' ἀγγέλων ἡμῖν ἐδωρήθη, καὶ τοὺς κλεινοὺς καὶ πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον πατέρας ἄγγελοι πρὸς τὸ θεῖον ἀνῆγον· καὶ γὰρ διὰ τὸν πρῶτον τὰ δεύτερα πρὸς
V. 60 τὸ θεῖον ἀνάγονται. οὐ μόνον δὲ αἱ περὶ ἡμᾶς νοεραὶ φύσεις εἰσίν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁμοταγέσιν ἱεραρχίαις πρῶται καὶ μέσαι καὶ τελευταῖαι τάξεις εἰσί, καὶ τῶν ἡττόνων οἱ θειότεροι χειραγωγοὶ ἐπὶ τὴν θείαν προσαγωγὴν καὶ

18. τῶν πρώτων?

mus, beatus ille Paulus novit, qui ait (Ephes. 1 21) „consedit Christus supra omnem principatum, imperium, potestatem, omneque nomen quod verbis exprimitur, non solum in hoc aevo sed etiam futuro." caeterum indicatos hosce novem ordines Dionysius in tres descriptiones gradusque distribuit, quorum primo contineantur Seraphi Cherubi throni, qui quidem citra medium ullum et continuo adsistant deo; secundo dominatus potestates imperia, tertio et ultimo principatus archangeli angeli. horum ultimus ordo, quemadmodum et prius dictum est, peculiare nomen angelorum habet, ut qui rerum divinarum interpretationes nobis exponant et ad nos perferant. quanquam haec eadem angelorum appellatio cunctis etiam naturis intellectilibus tribuitur, quod ipsae primo loco divinitus collustrentur, atque ita deinceps per ipsas ad nos quoque rerum divinarum arcana perveniant. quippe lex ipsa per angelos nobis data est; itemque patres illos illustres tam ante quam post legem promulgatam angeli divinum ad numen subvehebant. nam per prima sursum ducuntur ea quae ordine secunda sunt. neque tantum supra nos sunt intellectiles illae naturae, sed etiam in ipsis illis caeteroquin eodem ordine comprehensis sacris principatibus primi quidam gradus sunt et medii et ultimi. simul inferiorum duces sunt alii diviniores, ad percipien-

ἔλλαμψιν γίνονται. καὶ τὰ μὲν ἁγιώτατα τῶν ὑπερτάτων οὐ- B σιῶν τάγματα καὶ ἀγγέλους καλοῦσιν οἱ θεολόγοι, ὡς εἴρηται (καὶ γάρ εἰσιν ἐκφαντορικὰ καὶ αὐτὰ τῆς θεαρχικῆς ἐλλάμψεως)· τὴν δὲ τελευταίαν τάξιν τῶν οὐρανίων νοῶν, τουτέστι τοὺς ἀγγέλους, οὐκ ἔχει λόγον Χερουβὶμ ἢ Σεραφὶμ ἢ θρόνους ὀνομάζειν· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν μετουσίᾳ τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων. πρὸς ἐπὶ τούτοις καὶ δυνάμεις καλοῦσι τὰς νοερὰς πάσας φύσεις ὡς τῶν σωματικῶν παθῶν ἐλευθέρας κἀντεῦθεν πληροῦν τὰ κελευόμενα δυναμένας· „δυνατοὶ" γάρ φησιν „ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ." ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἱερὰν διακόσμησιν αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις, C ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων αἱ τελευταῖαί εἰσιν.

Ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο εἰδέναι σε, ὅτι πᾶσα ἡ τῶν ἐπουρανίων νοῶν ἐπωνυμία δήλωσιν ἔχει τῆς ἑκάστου θεοειδοῦς ἰδιότητος Ἑβραϊκῇ φωνῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ἐν τῷ περὶ ἀκαταλήπτου τρίτῳ λόγῳ αὐτοῦ. τὸ μὲν αὐτῶν Χερουβίμ, τὸ δὲ Σεραφὶμ καλούμενα. τὰ τοιαῦτα καὶ γὰρ ὀνόματα τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ὑπεμφαίνουσι, καὶ καθάπερ ἄγγελος λέγεται διότι τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀναγγέλλει ἡμῖν, καὶ ἀρχάγγελος ἐπειδὴ τῶν ἀγγέλων ἄρχει, οὕτως αἱ τοιαῦται προσηγορίαι τὴν σοφίαν αὐ- D

dum rerum divinarum splendorem. et quamvis sanctissimos illos supremarum essentiarum ordines generali vocabulo angelos appellant rerum divinarum periti, sicut indicatum est modo (nam et ipsi splendoris a deo profecti sunt interpretes), tamen ordinem ultimum ex coelestibus illis mentibus, nimirum angelos, absurdum fuerit vocare Cherubos aut Seraphos aut thronos. nec enim ex aequo participant cum potestatibus illis supremis. praeterea naturas has intellectiles in universum vocari videmus potestates, ut quae sint ab adfectionibus corporeis immunes et propterea perficere sibi mandata possint. „praestant," inquit Davides (Psalm. 102 20), „robore, ac imperium eius exsequuntur." praeter haec in singulis hisce sacris gradibus ordines superiores habent inferiorum collustrationes atque potestates, cum posteriores superiorum praestantiae non sint participes.

Hoc quoque necessario sciendum est tibi, omnem mentium illarum coelestium appellationem in Hebraea lingua significationem habere divinae cuiusdam singularum proprietatis, id quod etiam Iohannes Chrysostomus indicat in oratione sua tertia de incomprehensili. quo fit ut partim Cherubi partim Seraphi vocentur: nam eiusmodi nomina declarant earum effectiones. ac quemadmodum angelus inde nomen accepit, quod arcana illa rerum divinarum nobis nuntiet, item-

τῶν καὶ καθαρότητα δηλοῦσιν ἡμῖν. καὶ ὥσπερ αἱ πτέρυγες
τὸ ὕψος δηλοῦσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ Γαβριὴλ πετόμενος
φαίνεται οὐκ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μά-
θῃς ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτάτων χωρίων ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀφῖ-
κται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ
οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερὰ ἢ τὸ ὕψος τῆς φύσεως, καὶ οἱ
ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικὸν αὐτῶν. ὡσαύτως τὸ διὰ παντὸς ἀνυ-
μνεῖν τὸ ἄγρυπνον αὐτῶν ὑπεμφαίνει καὶ γρήγορον. οὕτω
δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν αὐτῶν δηλοῖ, τῶν
P.78 δὲ τὴν καθαρότητα· τί γάρ ἐστι Χερουβὶμ ἢ πεπληθυσμένη
γνῶσις; τί δὲ Σεραφὶμ ἢ ἔμπυρα στόματα; ἡ δὲ τῶν θρό-
νων κλῆσις οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀπὸ πάντων τῶν περιπεζίων
ἐξῃρημένον αὐτῶν ὑπεμφαίνει, καὶ τὸ περὶ τὰς θείας ὑπο-
δοχὰς ἀναπεπταμένον καὶ ἕτοιμον. οὗτος μὲν οὖν ὁ πρῶτος
διάκοσμος παρ' αὐτῆς τῆς οὐσιοποιοῦ θεαρχίας ἀμέσως μυού-
μενος· ἡ δὲ τῶν κυριοτήτων ἐπωνυμία δηλοῖ ἀδούλωτόν τι-
να καὶ πάντῃ ἐλευθέραν ἀναγωγὴν τῆς ὄντως κυριαρχίας
ἀκαταλήκτως ἐφιεμένην. ἡ δὲ τῶν δυνάμεων ἀρρενωπόν τι-
να καὶ ἀκατάσειστον πρὸς πάσας τὰς θεοειδεῖς ἐνεργείας πα-
B ρίστησιν, ἡ δὲ τῶν ἐξουσιῶν εὔκοσμόν τινα καὶ ἀσύμφυρτον
περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς εὐταξίαν. αὕτη μὲν οὖν ἡ μέση
τῶν οὐρανίων νοῶν διακόσμησις τελεσιουργεῖται μὲν καὶ φω-

que archangelus, quod angelis cum imperio praeest, sic et appellationes istae sapientiam ipsarum puritatemque nobis indicant. sicut etiam alae sublimitatem in eis naturae significant (nam volare Gabrielus non iccirco perhibetur, quod angelus iste pennas habeat: sed uti discas eum de locis supremis ad homines venire), ita comparata res est in Cherubis quoque ac Seraphis: nihil enim ipsorum alae denotant aliud quam naturae sublimitatem, perinde ut oculi perspicacitatem declarant, celebratio perpetua vigilantiam summam. hoc modo appellationes eorum partim sapientiae partim puritatis indicationes habent. nam quid aliud sonat Cheruborum nomen quam cognitio multiplicata? quid Seraphorum quam ora ignea? thronorum vox nihil significat aliud quam eorum excellentiam secretam ab omnibus rebus humilibus, itemque promptitudinem ad obeunda divina ministeria. et primus quidem hic gradus ab ipso naturarum omnium auctore principeque deo citra medium ullum instituitur. dominatuum appellatio denotat minime servilem quandam planeque ingenuam subvectionem, quae indesinenter dominio vere principi parere cupiat. vox potestatum significat virilem quandam efficacitatem, eamque firmam, in omnibus divinis actionibus; imperiorum convenientem ac confusionis expertem in officiis divinis ordinem. et haec media coelestium

κίζεται διὰ τῆς πρώτης ἱεραρχικῆς διακοσμήσεως, διαπορθμεύει δὲ τῇ μετ' αὐτὴν τὰς ἐλλάμψεις. ἡ δέ γε τῶν ἀρχῶν ἐπωνυμία τὸ θεοειδὲς αὐτῶν ἐμφαίνει καὶ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀρχοποιὸν ἀρχὴν ὡς δυνατὸν ἀποτυποῦσθαι. ἡ δὲ τῶν ἀρχαγγέλων ἐπωνυμία τῶν ἄκρων ἀντιλαμβάνεσθαι δηλοῖ· ταῖς γὰρ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἀγγέλοις κοινωνεῖ, ταῖς μὲν ὅτι πρὸς τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀρχικῶς ἐπέστραπται, τοῖς δὲ ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστὶ τάξεως τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμ- C
ψεις διὰ τῶν πρώτων ὑποφαινομένη δυνάμεων καὶ τοῖς ἀγ- V.61
γέλοις αὐτὰς ἀπαγγέλλουσα. ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐπωνυμία τὴν ἐκφαντορικὴν αὐτῶν λειτουργίαν παρίστησιν.

Ἔδειξεν οὖν ὁ λόγος ὡς αἱ πρῶται μὲν τάξεις ἀμέσως ἐκ θεοῦ τὰς ἐλλάμψεις δέχονται, παρὰ δὲ τῶν πρώτων αἱ δεύτεραι καὶ καθεξῆς αἱ λοιπαί, τουτέστι παρὰ τῶν δευτέρων αἱ τρίται. ὅτι δὲ διαφορά τίς ἐστι παρὰ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, καὶ ὅτι κατά γε τὴν στάσιν καὶ τάξιν αὐτῶν καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσι, καὶ ὁ θειότατος ὑπέδειξε Κύριλλος ἐν τῇ βίβλῳ τῶν θησαυρῶν οὕτως εἰπὼν „παντὶ λογικῷ συμμεμέτρη- D
ται ἡ γνῶσις, ὡς ἑτέραν μὲν εἶναι πιστεύειν ἐν ἀγγέλοις, μείζονα δὲ ἐν ἀρχαγγέλοις, καὶ ἔτι ταύτας ὑπερέχουσαν ἐν ταῖς ἀνωτέρω δυνάμεσιν." ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάν-

illarum mentium est descriptio, quae perficitur et illuminatur per ordinem primum, ipsaque vicissim suas illustrationes cum sequente communicat. in hac principatuum vox indicat esse ipsos deo similes ac principatum obtinere, quodque ad principatum illum principem pro viribus conformentur; archangelorum, eos summa consectari, ut qui communicent tam cum principatibus quam cum angelis, cum principatibus, quod ad ultranaturalem illum principatum sese convertant, cum angelis, quod nihilominus ordine discipulorum quoque contineantur, uti qui divinas illustrationes a primis illis potestatibus accipiant et vicissim angelis exponant. angelorum denique vocabulum significationem ministerii continet, quo res divinas enuntiant.

De hac indicatione nostra perspicuum est primos ordines citra medium quoddam a deo suas illustrationes consequi, deinde a primis secundos, a secundis tertios. caeterum esse quaedam apud coelestes illas potestates discrimina, quodque illa ipsa maxime consistant in ipsorum statu ordine et cognitione, divinus etiam vir Cyrillus in libro Thesaurorum suo docet, ac hisce quidem verbis „omnis natura particeps rationis, etiam cognitionis modum mensuramque certam habet, ita ut credi par sit aliam in angelis esse aliamque maiorem in archangelis, quam ipsam quoque superet ea quae sublimioribus in potestatibus existit." eadem de re Iohannes Damascenus ita disserit

ψυχοῦσα οὐδὲν ἧττον ἐφ' ἑαυτῆς ἕστηκε. τί δέ ἐστι τὸ συνεκτεταμένον τῷ σώματι καὶ ζωοῦν αὐτό; ἡ φύσις καὶ ἡ ἄλογος ζωή. οὐδὲ γὰρ ἦν εὐπρεπὲς τῷ παχεῖ προσομιλῆσαι σώματι τὴν ψυχὴν ἄνευ τινὸς προσφυοῦς τοῖς ἄκροις μεσότητος. καὶ αὕτη μὲν πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποπνεύσεως τοῖς ἀκρωτηρίοις συναποσβέννυται, οὐ μὴν ἐκεῖθεν ὑποχωρεῖ. ἦν γὰρ ἂν ἀθάνατος ἐπανερχομένη πρὸς ἑαυτήν. ἡ δέ γε ψυχὴ D τοῦ μέσου τούτου δεσμοῦ διαλυθέντος, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ ἢ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ὅ φησιν ἀπόστολος, τοῦ σώματος ἔξεισι. καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ λόγος ἤδη διείληφε περὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Ἀναγκαῖον δὲ προσδιατρῖψαι μικρὸν καὶ τοῖς ἔκπαλαι περὶ αὐτοῦ φυσιολογηθεῖσι τοῦ σώματος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι κατὰ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν εἴωθεν ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖν. καθάπερ γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος εἴτε παχύτητα εἴτε λεπτότητα πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω καὶ νοερὰ ψυχὴ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν δείκνυσιν. ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἔστιν ἰδεῖν καὶ μὴ τοιοῦτον, ὑπνηλὸν καὶ γρήγορον, θυμώδη καὶ πρᾶον, ἀνδρεῖον P. 74 καὶ δειλόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγό-

17. τὴν ὀργ.] τὴν τοῦ?

intervallum elucet anima in corpore, solis instar aëra subito collustrantis, eodem modo etiam inde avolat. quamobrem nec extenditur, ut superius indicabamus, nec dimensionem admittit: sed tota totum corpus animans nihilominus peculiariter ex se consistit. quid est autem quod extenditur simul cum corpore et ipsum animat? natura et vita rationis expers. neque decebat in crasso versari corpore animam, absque medio quodam extremis cognato. ipsa quidem ante exspirationem postremam una cum extremitatibus extinguitur, non inde migrat: foret enim immortalis, si ad se ipsam colligeretur. at hoc intermedio vinculo dissoluto, tanquam in spatio temporis impartibili vel oculi momento, sicut apostolus loquitur, anima e corpore discedit. et hactenus quidem de anima dictum esto.

Fuerit autem pretium operae nonnihil nos iis etiam immorari quae de corpore quidam olim disseruerunt; idque de causa potissimum ea, quod pro dispositione corporis et adfectione anima quoque consueverit agere. nam quemadmodum sol pro aëris sive crassitie sive subtilitate radios etiam ad nos diversos emittit, sic et anima vi praedita intelligentiae pro instrumenti adfectione suam efficacitatem declarat. hinc quosdam esse fatuos videmus, quosdam non item; hinc alios somnolentos, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; alios fortes, alios timidos: quibus adde quae sunt eius generis alia. nec pro fabulis haec tibi ducenda sunt. quippe vir eximius,

μετα· ἔχεις γὰρ τὸν Σιναΐτην θεῖον Ἀναστάσιον λέγοντα μη τὸν θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. ἂν γὰρ εὑρεθῇ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κράσεως τὸ τικτόμενον γίνεται· ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερήσῃ στοιχεῖον, ψυχροτέρας ἕξεως εὑρίσκεται τὸ τικτόμενον. ἐντεῦθεν λοιπὸν ὅ τε θυμώδης καὶ ὁ πρᾶος, ὁ ἀνδρεῖος καὶ δειλός. καὶ ὅρα τὸν σῦν καὶ τὸν ἔλαφον, τὸν μὲν πρὸς πόλεμον ἕτοιμον διὰ θερμότητα, τὸν δὲ τὴν μάχην φεύγοντα διὰ τὴν ἐκ B ψυχρότητος αὐτῷ προσοῦσαν δειλίαν. ἐὰν δὲ τὸ ξηρὸν ὑπερτερήσῃ στοιχεῖον, νηφάλιόν τινα καὶ γρήγορον ἀποτίκτει ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ καί τις σοφός, ᾧ ὄνομα Ἡράκλειτος, ἔλεγε „ψυχὴ ξηροτέρη σοφωτέρη," ψυχὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἐγκεφάλου καλέσας οὐσίαν. ἐὰν δὲ τὸ ὑγρὸν πλεονάσῃ στοιχεῖον, νωθρόν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως πραότης φρόνησίς τε καὶ σωφροσύνη οὐκ ἀρεταὶ τοῖς θείοις πατράσι κρίνονται, φυσικὰ δὲ πλεονεκτήματα. καὶ πρόσχες αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι „πολλοὺς ἔγνων φύσει μισοῦντας τὸ μίγνυσθαι γυναικί. ἆρ' οὖν σώφρονας C αὐτοὺς ὀνομάσομεν; οὐδαμῶς· σωφροσύνη γάρ ἐστιν αὐτὴ ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Anastasius Sinaites, ait deum non esse talium auctorem, sed ipsam potius naturam et elementorum quattuor concursum. nam si elementi calidi abundantia tempore conceptionis inveniatur, temperamentum quoque calidum consequitur id quod tum gignitur. sin elementi frigidi vis maior fuerit, fetus etiam frigidus procreatur. eadem de causa vel iracundi vel mites, vel fortes vel formidolosi homines gignuntur. aprum heic mihi cum cervo intuere, quorum ille paratus est ad pugnam ob calorem, heic pugnam reformidat et fugit ob eam quam habet ex frigore, timiditatem. quodsi abundaverit sicci vis elementi, homo sobrius atque vigil procreatur. de quo priscus quidam philosophus Heraclitus dixit, animam quo siccior sit, eo sapientiorem esse; quibus in verbis animam vocat essentiam cerebri. si denique copia frigidi elementi superaverit, gignitur ignavus quidam homo, quique difficulter ad agendum impellitur. quo fit ut naturalem mansuetudinem prudentiam temperantiam non virtutum loco divini patres habeant, sed esse naturalia quaedam beneficia, quibus excellant alios alii, statuant. Basilius quid dicat, advertito. „multos novi qui a natura complexus Venereos odere. num eos temperantes vocabimus? nequaquam: nam temperantia est continentia quaedam, qua voluptates nobiscum pugnantes vincimus." ac de his quidem hoc modo dictum esto.

V. 58 *Διὰ τί δὲ πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβε βῶλον, ἀλλὰ χοῦν τὸ λεπτότατον; ὁμοῦ μὲν ἐκ τούτου καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. ἐπειδὴ προῄδει ὅτι μέλλει τελευτᾶν* D *τὸ ζῶον καὶ εἰς χοῦν καταντᾶν, προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. λαμβάνει χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵν' ὅταν ἴδῃς ἐν τάφῳ χοῦν, γνῷς ὅτι ὁ ἐκεῖνον πλάσας καὶ τοῦτον ἀνίστησιν. ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν, ἐπιζητεῖς, διπλοῦν πλάττει τὸν ἄνθρωπον ἔκ τε ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος; ὥστε σύνδεσμον εἶναι τοῦ τε νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ δύο κόσμοι οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεστήκασιν, ἵνα μὴ διαφόρους εἰσαγάγῃ δημιουργούς, διπλοῦν ζῶον ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον τέθεικεν, ὡς ἐντεῦθεν ἕνα δημιουργὸν τῶν ἄνω τε καὶ τῶν κάτω κηρύττεσθαι.*

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. P. 75 *διὰ τί τὸ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συντεθὲν ζῶον ἄνθρωπον ὠνόμασεν ἡ γραφή; ὁ ἄνθρωπος τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ πῦρ λέγεται. καὶ ἐπειδὴ προῄδει ὁ θεὸς ὅτι ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀνθρωπίνων σωμάτων πληροῦται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, εἷς λύχνος ἐξάπτει τοσαύτας λαμπάδας, διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτον ζῶον ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, τουτέστι πῦρ. τῶν γὰρ ἄλλων*

4. *ἐπειδὴ γὰρ πρ.?*

Cur autem deus hominem creans non glebam, sed pulverem, qui est admodum tenue quiddam, sumpsit? nimirum hoc modo voluit simul tum inflationem nostram comprimere tum resurrectionis spem facere. nam quia norat animal hoc emoriturum et in pulverem reversurum, ipsa in creatione velut antevertens spem nobis de resurrectione facere voluit. itaque pulverem de terra sumit, ut cum pulverem in sepulcro conspicis, scias eum qui hominem formarit ipsum etiam resuscitaturum. fortassis etiam quaeres quamobrem crearit hominem duplicem, anima nimirum intelligentiae mentisque participe praeditum et corpore. nimirum quo nexus quidam foret intellectilis ac sensilis mundi. nam cum hi duo mundi essentia sua separati sint, ne diversi etiam opifices existimarentur, hominem animal duplex in mundo constituit, ut hinc unus esse tam superarum ac coelestium quam inferarum rerum creator intelligeretur.

Faciamus, inquit deus (Gen. 1 26), hominem ad imaginem nostram. cur ex anima corporeque compositum animal litterae sacrae hominem appellant? vocabulum quod hominem significat, ignem in Hebraea lingua denotat. et quando norat iam ante deus unum hominem corporibus humanis omnes orbis fines repleturum unamque lucernam tot lampadas accensuram, iccirco animal hoc appellavit hominem, id est ignem. nam elementa caetera sic manent ut existunt

στοιχείων ἕκαστον ὡς ἔστι μένει. οἷον ἐὰν λάβῃς βῶλον τῆς γῆς, ὡς ἔστι μένει. ὕδωρ ἐὰν λάβῃς μέτρῳ τινί, τὸ αὐτὸ μένει ὕδωρ καὶ προσθήκην οὐ λαμβάνει. ἀέρος ἐὰν πληρώσῃς ἀσκόν, ἄλλον ἀσκὸν ἐξ ἐκείνου πληρῶσαι οὐ δύνασαι. τὸ δὲ πῦρ, ὡς ἔστιν, οὐ μένει, ἀλλ' ὅσην ἐὰν λάβῃς ὕλην, πλεονάζει τὸ πῦρ. καὶ λύχνους δὲ πολλοὺς ἐὰν ἐξ ἑνὸς λύχνου B ἅψῃς, οὐ καινοτομήσεις αὐτόν. προσφόρως οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν ἄνθρωπον. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ τοῦ Ἀδὰμ ὀνόματι προσηγόρευσεν αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν τὰ τέσσαρα κλίματα ἐξ αὐτοῦ πληροῦσθαι, τὸ τοιοῦτον αὐτῷ προσεπιτίθησιν ὄνομα. καὶ ὅρα τὰ τοῦ τοιούτου ὀνόματος γράμματα. τὰ τέσσαρα γὰρ ὑπεμφαίνουσι κλίματα· ἄλφα ἀνατολή, δέλτα δύσις, ἄλφα ἄρκτος, μῦ μεσημβρία. καλῶς οὖν τὸ τοιοῦτον ζῶον καὶ Ἀδὰμ καὶ ἄνθρωπον προσηγόρευσεν· ἐξ αὐτοῦ γάρ, ὡς προείρηται, τὰ τέσσαρα πεπλήρωται κλίματα. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ „καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν C Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς." διὰ τί δὲ μὴ εἰς ἄλλο κλίμα τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν, ἀλλὰ κατ' ἀνατολάς; ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῶν φωστήρων, ἐκεῖθεν καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων. προμηνύει ὁ θεὸς τὸ μέλλον. κατὰ ἀνατολὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τίθησι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δείξῃ ὅτι ὥσπερ οὗτοι οἱ φωστῆρες ἀνατέλλουσι καὶ τρέχουσιν εἰς δύσιν καὶ δύνουσιν, οὕτως καὶ τοῦτον δεῖ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς θάνατον δραμεῖν

si aquam mensura quadam capias, manet eadem aqua nec incrementum sumit. si utrem aëre compleas, non potes ex eo utrem alium replere. verum ignis ita non manet ut existit, sed quo materiei plus adquisiverit, eo fit maior. itidem si una lucerna multas alias accenderis, iccirco ipsa non exhaurietur. quapropter recte homini nomen hoc inditum est, sicut eadem ex causa eundem Adamum deus appellavit. nam quia terrae quattuor climata completurus erat, non abs re nomen hoc consecutus est. eius mihi quaeso litteras considera, quae quattuor illa climata denotant. A significat anatolen, hoc est ortum; D dysin, hoc est occidentem; A rursus arctum, hoc est ursam ac septentrionem; M denique meridiem. caeterum sacris in litteris haec verba sequuntur (Gen. 2 8) „consevit deus paradisum in Edem versus orientem." cur non versus aliud clima paradisum consevit potius, quam ad orientem? unde initium cursus luminarium, ibi et domicilium esse hominum voluit. ac praeterea quod futurum erat significans, versus orientem in paradiso collocat hominem; ut ostenderet itidem atque luminaria exoriuntur et versus occidentem cursu delata occidunt, sic hominem quoque de vita perventurum ad mortem ac luminarium more occasurum aliumque rursus ortum habiturum, vi-

καὶ δῦσαι κατὰ τὸν τύπον τῶν φωστήρων, καὶ ἄλλην ἀνατο-
λὴν πάλιν λαβεῖν ἐξανάστασιν ἐκ νεκρῶν. ἔδραμεν ὁ Ἀδὰμ
εἰς δύσιν, ἔδυσεν εἰς τάφον. ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ ἐποίησεν
D ἀνατεῖλαι τὸν δύσαντα. διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης „ἀνατολὴ
ὄνομα αὐτῷ."

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ παρα-
δείσου ποταμὸς εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μερίζεται, τουτέστι πη-
V.59 γάς, ἀφ' ὧν οἱ τέσσαρες ποταμοί. καὶ ἐὰν οἱ τέσσαρες οὗτοι
ποταμοὶ ἐξ ἑνὸς ἔχουσι ποταμοῦ τὴν ἀρχήν, διὰ τί μὴ καὶ
τὸ ὕδωρ αὐτῶν ἕν; διὰ τί μὴ καὶ ἡ ποιότης αὐτοῖς μία;
μεταλαμβάνουσι τῆς γῆς καὶ τῆς ποιότητος τῶν τόπων δι' ὧν
παρέρχονται, καὶ διὰ τοῦτο παρηλλαγμένην ἔχουσι τήν τε
γεῦσιν αὐτῶν καὶ ποιότητα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ
μίαν μὲν ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' ἐὰν ἐμβλη-
θῇ αὐτῷ ἀψίνθιον, ἄλλην ποιότητα ποιεῖ, ἐὰν ἄνηθον, ἄλ-
λην, καὶ ἑτέραν αὖθις, ἐὰν πήγανον. διέρχεσθαι δὲ τοὺς
P.76 ποταμοὺς διά τινων ὑπονόμων τόπων ᾠκονόμησεν ὁ θεός, καὶ
ἐξ ἑτέρων ἀρχῶν αὐτοὺς ἀναφαίνεσθαι, ἵνα μὴ ταῖς ὄχθαις
αὐτῶν ἀκολουθοῦντές τινες αὐτὸν ἐπιχειρῶσι καταλαβεῖν τὸν
παράδεισον.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ζητεῖς, τί δή ποτε περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἐφεξῆς διεξιὼν Μωσῆς τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας οὐδαμοῦ μεμνημένος

18. αὐτοὺς] αὖθις?

delicet mortuorum resurrectionem. Adamus ad occasum cursu delatus est, et in sepulcrum praecipitatus occidit. venit Christus, et eum qui occiderat rursus exoriri fecit. iccirco de ipso vates (Zachar. 6 12) inquit „en homo, cui nomen ortus."

Hoc quoque sciendum est tibi, fluvium qui de paradiso promanat, quattuor in principia, id est fontes, dividi, de quibus flumina quattuor oriuntur. quodsi quattuor hi amnes de uno fonte principium habent, cur non et aqua ipsorum una est? cur non una qualitas? nimirum terrae locorumque qualitatis, per quae fluunt, participes redduntur; quo fit ut tam gustu quam qualitate sint diversi. aquam ipsam mihi intuere. habet haec naturam eandem et eandem qualitatem. verum si absinthium in eam coniicias, alia qualitas in ea efficitur, item alia, si anethum, alia si rutam. caeterum hos amnes deus labi per subterraneos quosdam meatus certo consilio voluit, et aliis e principiis rursum oriri atque conspici, ne qui ripas horum sequentes paradisum occupare conentur.

Inter alia vero, dilecte fili, te hoc quoque scio quaesiturum, quamobrem de coelo, terra, reliquis omnibus ordine disserens Mo-

φαίνεται. γίνωσκε οὖν ὅτι οὐδὲν στερεὸν οὐδὲ βέβαιον εἶχον οἱ νομοθετούμενοι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνοι καὶ τοσαῦτα θεασάμενοι θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου θεὸν ἀνηγόρευσαν. οἱ δὲ ῥᾳδίως οὕτω τὰ τῶν κτηνῶν ἰνδάλματα θεοποιήσαντες τί οὐκ ἂν ἔδρασαν, εἰ τῶν ἀοράτων φύσεων B τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; τοῦ Μωσέως λοιπὸν τὰ περὶ τούτων πάντῃ σιωπήσαντος ὁ προφήτης Δαβὶδ μετὰ χρόνους ὕστερον ἱκανοὺς μνήμην ποιεῖται τῆς δημιουργίας αὐτῶν, εἰ καὶ παροδευτικῶς διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν, καί φησιν „αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν." ὁ δέ γε θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος πλατύτερον περὶ τῶν ἀοράτων διέξεισι φύσεων, ἅτε πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος τοὺς τοιαῦτα δεδυνημένους χωρεῖν. τήν τε γὰρ στάσιν αὐτῶν, τὴν τάξιν, τὴν γνῶσιν, τὸν φωτισμόν, τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν καὶ τὴν ἑκάστῃ προσοῦσαν ἐνέργειαν θαυμασίως διείληφεν, ὃ τοὺς ἀγνοοῦντας ἐδίδαξεν. C

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι τὰ τῶν ἄνω διακοσμήσεων τάγματα ἐννέα τυγχάνει τὸν ἀριθμόν, ἃ καί εἰσι ταῦτα, Χερουβίμ, Σεραφίμ, θρόνοι, κυριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίαι, ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι. εἰ δὲ καὶ ἕτερα τάγματα ἐν οὐρανοῖς ἐστίν, περὶ ὧν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν μέλλομεν, ὁ μα-

ses, nusquam angelorum creationis mentionem fecisse videatur. heic animadvertas eos, quibus haec praescribebat Moses, parum confirmatos fuisse. absque quo fuisset, non tot prodigiis conspectis imaginem vituli deum nuncupassent. iam qui tanta facilitate iumentorum simulacra pro diis habere non dubitarunt, quid non fecissent, si naturarum inadspectabilium cognitionem habuissent? itaque Mose prorsus de his tacente, post magnum deinceps temporis intervallum vates Davides eorum creationis meminit, quanquam perfunctorie, propter auditorum imbecillitatem. sic enim ait (Psalm. 148 5) „ipse dixit, et facti sunt; ipse mandavit, et creati sunt." interpres autem rerum divinarum, eximius ille Dionysius, de hisce naturis inadspectabilibus latius disserit, ut qui eos erudiat qui huiusmodi capere possent. iccirco statum ordinem cognitionem collustrationem earum, itemque discrimen inter ipsas cum operatione singularum, admirabili complexus est oratione, nosque prorsus haec ignorantes docuit.

Debes autem scire coelestium descriptionum graduum novem esse ordines, nimirum Cherubos, Seraphos, thronos, dominatus, potestates, imperia, principatus, archangelos, angelos. num vero alii praeter hos sint in coelis ordines, quos in altera vita cognituri si-

D κάριος οἶδε Παῦλος οὕτως εἰπών „ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐπάνω
πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος
ὀνομαζομένου μὴ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλ-
λοντι." τὰ μέντοι διαληφθέντα ἐννέα τάγματα εἰς τρεῖς ἀφο-
ρίζει διακοσμήσεις ὁ θεῖος Διονύσιος, καὶ πρώτην μὲν εἶ-
ναί φησι τὰ Σεραφὶμ τὰ Χερουβὶμ καὶ τοὺς θρόνους, ἀμέ-
σως καὶ προσεχῶς παριστάμενα τῷ θεῷ, δευτέραν δὲ τὴν
τῶν κυριοτήτων καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐξουσιῶν, τρίτην
δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ἀγγέ-
λων. τὸ μέντοι ἐν αὐτοῖς ὕστατον τάγμα, ὡς προείρηται,
ἰδίως ἄγγελοι καλεῖται ὡς τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀγγέλλον τε
καὶ διαβιβάζον πρὸς ἡμᾶς. τῆς τοιαύτης δὲ ἀγγελικῆς ἐπω-
P. 77 νυμίας καὶ πᾶσαι αἱ νοεραὶ φύσεις ἠξίωνται διὰ τὸ πρώτως
αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι τὴν θεαρχικὴν ἔλλαμψιν, καὶ οὕτω δι' αὐ-
τῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύεσθαι τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκφαντορίας·
καὶ ὁ νόμος γὰρ αὐτὸς δι' ἀγγέλων ἡμῖν ἐδωρήθη, καὶ τοὺς
κλεινοὺς καὶ πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον πατέρας ἄγγελοι πρὸς
τὸ θεῖον ἀνῆγον· καὶ γὰρ διὰ τὸν πρῶτον τὰ δεύτερα πρὸς
V. 60 τὸ θεῖον ἀνάγονται. οὐ μόνον δὲ αἱ περὶ ἡμᾶς νοεραὶ φύ-
σεις εἰσίν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁμοταγέσιν ἱεραρχίαις
πρῶται καὶ μέσαι καὶ τελευταῖαι τάξεις εἰσί, καὶ τῶν ἡττό-
νων οἱ θειότεροι χειραγωγοὶ ἐπὶ τὴν θείαν προσαγωγὴν καὶ

18. τῶν πρώτων?

mus, beatus ille Paulus novit, qui ait (Ephes. 1 21) „consedit Christus supra omnem principatum, imperium, potestatem, omneque nomen quod verbis exprimitur, non solum in hoc aevo sed etiam futuro." caeterum indicatos hosce novem ordines Dionysius in tres descriptiones gradusque distribuit, quorum primo contineantur Seraphi Cherubi throni, qui quidem citra medium ullum et continuo adsistant deo; secundo dominatus potestates imperia, tertio et ultimo principatus archangeli angeli. horum ultimus ordo, quemadmodum et prius dictum est, peculiare nomen angelorum habet, ut qui rerum divinarum interpretationes nobis exponant et ad nos perferant. quanquam haec eadem angelorum appellatio cunctis etiam naturis intellectilibus tribuitur, quod ipsae primo loco divinitus collustrentur, atque ita deinceps per ipsas ad nos quoque rerum divinarum arcana perveniant. quippe lex ipsa per angelos nobis data est; itemque patres illos illustres tam ante quam post legem promulgatam angeli divinum ad numen subvehebant. nam per prima sursum ducuntur ea quae ordine secunda sunt. neque tantum supra nos sunt intellectiles illae naturae, sed etiam in ipsis illis caeteroquin eodem ordine comprehensis sacris principatibus primi quidam gradus sunt et medii et ultimi. simul inferiorum duces sunt alii diviniores, ad percipien-

ἔλλαμψιν γίνονται. καὶ τὰ μὲν ἁγιώτατα τῶν ὑπερτάτων οὐ- B
σιῶν τάγματα καὶ ἀγγέλους καλοῦσιν οἱ θεολόγοι, ὡς εἴρηται
(καὶ γάρ εἰσιν ἐκφαντορικὰ καὶ αὐτὰ τῆς θεαρχικῆς ἐλλάμ-
ψεως)· τὴν δὲ τελευταίαν τάξιν τῶν οὐρανίων νοῶν, τουτέ-
στι τοὺς ἀγγέλους, οὐκ ἔχει λόγον Χερουβὶμ ἢ Σεραφὶμ ἢ
θρόνους ὀνομάζειν· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν μετουσίᾳ τῶν ὑπερ-
τάτων δυνάμεων. πρὸς ἐπὶ τούτοις καὶ δυνάμεις καλοῦσι τὰς
νοερὰς πάσας φύσεις ὡς τῶν σωματικῶν παθῶν ἐλευθέρας
κἀντεῦθεν πληροῦν τὰ κελευόμενα δυναμένας· „δυνατοί" γάρ
φησιν „ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ." ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶ-
σαν ἱερὰν διακόσμησιν αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις ἔχουσι καὶ
τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις, C
ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων αἱ τελευταῖαί εἰσιν.

Ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο εἰδέναι σε, ὅτι
πᾶσα ἡ τῶν ἐπουρανίων νοῶν ἐπωνυμία δήλωσιν ἔχει τῆς
ἑκάστου θεοειδοῦς ἰδιότητος Ἑβραϊκῇ φωνῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ
χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ἐν τῷ περὶ ἀκαταλήπτου τρίτῳ
λόγῳ αὐτοῦ. τὸ μὲν αὐτῶν Χερουβίμ, τὸ δὲ Σεραφὶμ κα-
λούμενα. τὰ τοιαῦτα καὶ γὰρ ὀνόματα τὰς ἐνεργείας αὐτῶν
ὑπεμφαίνουσι, καὶ καθάπερ ἄγγελος λέγεται διότι τὰς θείας
ἐκφαντορίας ἀναγγέλλει ἡμῖν, καὶ ἀρχάγγελος ἐπειδὴ τῶν ἀγ-
γέλων ἄρχει, οὕτως αἱ τοιαῦται προσηγορίαι τὴν σοφίαν αὐ- D

dum rerum divinarum splendorem. et quamvis sanctissimos illos supremarum essentiarum ordines generali vocabulo angelos appellant rerum divinarum periti, sicut indicatum est modo (nam et ipsi splendoris a deo profecti sunt interpretes), tamen ordinem ultimum ex coelestibus illis mentibus, nimirum angelos, absurdum fuerit vocare Cherubos aut Seraphos aut thronos. nec enim ex aequo participant cum potestatibus illis supremis. praeterea naturas has intellectiles in universum vocari videmus potestates, ut quae sint ab adfectionibus corporeis immunes et propterea perficere sibi mandata possint. „praestant," inquit Davides (Psalm. 102 20), „robore, ac imperium eius exsequuntur." praeter haec in singulis hisce sacris gradibus ordines superiores habent inferiorum collustrationes atque potestates, cum posteriores superiorum praestantiae non sint participes.

Hoc quoque necessario sciendum est tibi, omnem mentium illarum coelestium appellationem in Hebraea lingua significationem habere divinae cuiusdam singularum proprietatis, id quod etiam Iohannes Chrysostomus indicat in oratione sua tertia de incomprehensili. quo fit ut partim Cherubi partim Seraphi vocentur: nam eiusmodi nomina declarant earum effectiones. ac quemadmodum angelus inde nomen accepit, quod arcana illa rerum divinarum nobis nuntiet, item-

τῶν καὶ καθαρότητα δηλοῦσιν ἡμῖν. καὶ ὥσπερ αἱ πτέρυγες τὸ ὕψος δηλοῦσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ Γαβριὴλ πετόμενος φαίνεται οὐχ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτάτων χωρίων ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀφῖκται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερὰ ἢ τὸ ὕψος τῆς φύσεως, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικὸν αὐτῶν. ὡσαύτως τὸ διὰ παντὸς ἀνυμνεῖν τὸ ἄγρυπνον αὐτῶν ὑπεμφαίνει καὶ γρήγορον. οὕτω δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν αὐτῶν δηλοῖ, τῶν
P.78 δὲ τὴν καθαρότητα· τί γάρ ἐστι Χερουβὶμ ἢ πεπληθυσμένη γνῶσις; τί δὲ Σεραφὶμ ἢ ἔμπυρα στόματα; ἡ δὲ τῶν θρόνων κλῆσις οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀπὸ πάντων τῶν περιπεζίων ἐξῃρημένον αὐτῶν ὑπεμφαίνει, καὶ τὸ περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς ἀναπεπταμένον καὶ ἕτοιμον. οὗτος μὲν οὖν ὁ πρῶτος διάκοσμος παρ' αὐτῆς τῆς οὐσιοποιοῦ θεαρχίας ἀμέσως μυούμενος· ἡ δὲ τῶν κυριοτήτων ἐπωνυμία δηλοῖ ἀδούλωτόν τινα καὶ πάντῃ ἐλευθέραν ἀναγωγὴν τῆς ὄντως κυριαρχίας ἀκαταλήκτως ἐφιεμένην. ἡ δὲ τῶν δυνάμεων ἀρρενωπόν τινα καὶ ἀκατάσειστον πρὸς πάσας τὰς θεοειδεῖς ἐνεργείας πα-
B ρίστησιν, ἡ δὲ τῶν ἐξουσιῶν εὔκοσμόν τινα καὶ ἀσύμφυρτον περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς εὐταξίαν. αὕτη μὲν οὖν ἡ μέση τῶν οὐρανίων νοῶν διακόσμησις τελεσιουργεῖται μὲν καὶ φω-

que archangelus, quod angelis cum imperio praesit, sic et appellationes istae sapientiam ipsarum puritatemque nobis indicant. sicut etiam alae sublimitatem in eis naturae significant (nam volare Gabrielus non iccirco perhibetur, quod angelus iste pennas habeat: sed uti discas eum de locis supremis ad homines venire), ita comparata res est in Cherubis quoque ac Seraphis: nihil enim ipsorum alae denotant aliud quam naturae sublimitatem, perinde ut oculi perspicacitatem declarant, celebratio perpetua vigilantiam summam. hoc modo appellationes eorum partim sapientiae partim puritatis indicationes habent. nam quid aliud sonat Cheruborum nomen quam cognitio multiplicata? quid Seraphorum quam ora ignea? thronorum vox nihil significat aliud quam eorum excellentiam secretam ab omnibus rebus humilibus, itemque promptitudinem ad obeunda divina ministeria. et primus quidem hic gradus ab ipso naturarum omnium auctore principeque deo citra medium ullum instituitur. dominatuum appellatio denotat minime servilem quandam planeque ingenuam subvectionem, quae indesinenter dominio vere principi parere cupiat. vox potestatum significat virilem quandam efficacitatem, eamque firmam, in omnibus divinis actionibus; imperiorum convenientem ac confusionis expertem in officiis divinis ordinem. et haec media coelestium

τίζεται διὰ τῆς πρώτης ἱεραρχικῆς διακοσμήσεως, διαπορ-
θμεύει δὲ τῇ μετ' αὐτὴν τὰς ἐλλάμψεις. ἡ δέ γε τῶν ἀρχῶν
ἐπωνυμία τὸ θεοειδὲς αὐτῶν ἐμφαίνει καὶ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ
πρὸς τὴν ἀρχοποιὸν ἀρχὴν ὡς δυνατὸν ἀποτυποῦσθαι. ἡ δὲ
τῶν ἀρχαγγέλων ἐπωνυμία τῶν ἄκρων ἀντιλαμβάνεσθαι δη-
λοῖ· ταῖς γὰρ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἀγγέλοις κοινωνεῖ, ταῖς μὲν
ὅτι πρὸς τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀρχικῶς ἐπέστραπται, τοῖς
δὲ ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστὶ τάξεως τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμ- C
ψεις διὰ τῶν πρώτων ὑποφαινομένη δυνάμεων καὶ τοῖς ἀγ- V.61
γέλοις αὐτὰς ἀπαγγέλλουσα. ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐπωνυμία τὴν
ἐκφαντορικὴν αὐτῶν λειτουργίαν παρίστησιν.

Ἔδειξεν οὖν ὁ λόγος ὡς αἱ πρῶται μὲν τάξεις ἀμέσως
ἐκ θεοῦ τὰς ἐλλάμψεις δέχονται, παρὰ δὲ τῶν πρώτων αἱ
δεύτεραι καὶ καθεξῆς αἱ λοιπαί, τουτέστι παρὰ τῶν δευτέ-
ρων αἱ τρίται. ὅτι δὲ διαφορά τίς ἐστι παρὰ ταῖς ἄνω δυ-
νάμεσι, καὶ ὅτι κατά γε τὴν στάσιν καὶ τάξιν αὐτῶν καὶ τὴν
γνῶσιν ἔχουσι, καὶ ὁ θειότατος ὑπέδειξε Κύριλλος ἐν τῇ βί-
βλῳ τῶν θησαυρῶν οὕτως εἰπὼν „παντὶ λογικῷ συμμεμέτρη- D
ται ἡ γνῶσις, ὡς ἑτέραν μὲν εἶναι πιστεύειν ἐν ἀγγέλοις,
μείζονα δὲ ἐν ἀρχαγγέλοις, καὶ ἔτι ταύτας ὑπερέχουσαν ἐν
ταῖς ἀνωτέρω δυνάμεσιν." ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάν-

illarum mentium est descriptio, quae perficitur et illuminatur per ordinem primum, ipsaque vicissim suas illustrationes cum sequente communicat. in hac principatuum vox indicat esse ipsos deo similes ac principatum obtinere, quodque ad principatum illum principem pro viribus conformentur; archangelorum, eos summa consectari, ut qui communicent tam cum principatibus quam cum angelis, cum principatibus, quod ad ultranaturalem illum principatum sese convertant, cum angelis, quod nihilominus ordine discipulorum quoque contineantur, uti qui divinas illustrationes a primis illis potestatibus accipiant et vicissim angelis exponant. angelorum denique vocabulum significationem ministerii continet, quo res divinas enuntiant.

De hac indicatione nostra perspicuum est primos ordines citra medium quoddam a deo suas illustrationes consequi, deinde a primis secundos, a secundis tertios. caeterum esse quaedam apud coelestes illas potestates discrimina, quodque illa ipsa maxime consistant in ipsorum statu ordine et cognitione, divinus etiam vir Cyrillus in libro Thesaurorum suo docet, ac hisce quidem verbis „omnis natura particeps rationis, etiam cognitionis modum mensuramque certam habet, ita ut credi par sit aliam in angelis esse aliamque maiorem in archangelis, quam ipsam quoque superet ea quae sublimioribus in potestatibus existit." eadem de re Iohannes Damascenus ita disserit

νης περὶ τούτων οὕτως φησί „διαφέρονται δὲ ἀλλήλων αἱ ἄνω δυνάμεις τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες, εἴτε πρὸς τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες, καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως." δῆλον δέ, ὡς καὶ ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποβεβηκόσι μεταδιδόασι τοῦ τε φωτισμοῦ καὶ γνώσεως.

P. 79 Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ καὶ τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ φυλάττουσι μέρη τῆς γῆς αἱ ἄνω δυνάμεις, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προΐστανται, καθὼς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐτάχθησαν. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἁγιώτατος Γερμανὸς ἀριδηλότερον τοῦτο παρίστησιν. ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς θεομήτορος λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτου φησίν. „ἅμα τῷ συστῆναι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, ἄγγελοι τῆς τούτων ζωῆς ἐπιτροπεύειν ἐτάχθησαν. ἔστησε γάρ φησιν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ, καὶ παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν. ἡνίκα δὲ εἰς εἰδωλολατρείαν οἱ ἄνθρωποι ἐξέκλιναν, διέστησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ οἱ ἄγγελοι. καθ' ὃν δὲ λοιπὸν ἔτικτε καιρὸν ἡ πανάμω-
B μος, ἡνώθησαν τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ σύμφωνον πολίτευμα γέγονεν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ μία δοξολο-

1. διαφέρουσι?

„potestates illae supernae tam illuminatione quam ordine statuque differunt, sive adeo pro illuminationis ratione status ipsarum comparatus est, sive pro ratione status illuminationis participes fiunt, et alii alios illuminant propter excellentiam vel ordinis vel naturae." id quidem perspicuum est, quod superius etiam est indicatum, excellentiores cum inferioribus tam illuminationem quam cognitionem suam communicare.

Praeter haec tradit idem potestates hasce coelestes attributas sibi terrae partes custodire, certisque singulas tum nationibus tum locis cum imperio potestateque sic praeesse, quemadmodum ipsis ab opifice rerum praescriptum sit. quae quidem ita se habere, sanctissimus ille patriarcha Germanus illustrius declarat. etenim in oratione de obdormitione dei genitricis haec verba ipsius exstant. cum genus humanum conditum esset, angeli divinitus constituti sunt, qui vitae ipsorum tutores essent atque praesides. sic enim perscriptum sacris in litteris legimus „nationum limites pro angelorum dei numero statuit." item „angelus domini circum timentes eum castra munit" (Psalm. 38 8). inde hominibus ad deastrorum cultus exorbitantibus angeli quoque ab eis recesserunt. verum quo deinceps tempore virgo purissima peperit, coelestia rursum cum terrenis unita sunt, angelique cum hominibus versari ac deum celebrare consentientibus animis

γία." τοιοῦτον δέ τι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης περὶ τῶν
ἀγγέλων διέξεισι. φησὶ καὶ γὰρ ὅτι ὁ προφήτης Δανιὴλ μέ-
γα τι χρῆμα λέγει τοὺς ἀγγέλους εἶναι, προστάγματι δὲ θε-
οῦ πᾶσαν τὴν κτίσιν διαλαχεῖν καὶ τῶν ἐθνῶν ἐπιστατεῖν,
καὶ τούτων τὸν μὲν τοὺς Πέρσας ἐφορᾶν, τὸν δὲ ἀρχάγγε-
λον Μιχαὴλ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν φρουρεῖν. συστῆναι δὲ
τοῖς ἐφόροις ἄμφω διαπληκτισμόν, οὐ κατὰ πάθος ὀργῆς,
ἀλλὰ κατὰ θεῖόν τινα καὶ ἀπόρρητον λόγον, τοῦ μὲν δουλεύ- C
ειν Ἰουδαίους Πέρσαις ἀναγκάζοντος ὡς τοῦ θεοῦ δῆθεν κα-
ταφρονητάς, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀνθέλκοντος καὶ
λέγοντος „παῦσαι, Περσῶν προστάτα· ὁ γὰρ θεὸς ἔπλη-
ξε μὲν ἁμαρτάνοντας, ἐπιστρεφομένους δὲ οὐκ ἀποστρέφε-
ται."

Ὅτι δὲ θεῖος ἄγγελος ἑνὶ ἑκάστῳ προσεδρεύει τῶν πι-
στῶν φυλακῆς ἕνεκεν, διείληπται μὲν καὶ τῷ μεγάλῳ Βασι-
λείῳ λέγοντι „ὡς τὰς μελίσσας φυγαδεύει καπνὸς καὶ τὰς
περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς
ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἀφ' ἡμῶν
διίστησιν ἁμαρτία." οὐχ ἧττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ αὐτῷ V.62
τῷ Θεοδωρήτῳ δεδήλωται. ἐν γὰρ τῇ θεραπευτικῇ αὐτοῦ D
τάδε φησίν. „ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἶτα
κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι θείᾳ τετιμημένων λυττῆσαι,
καὶ τὸν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον. ἔνθεν τοι καὶ

coeperunt. consimile de angelis quiddam Chrysostomus quoque commemorat. vates, inquit, Danielus angelos eximium quiddam esse tradit, deique iussu creaturam universam in eos distributam, qui nationum quoque sint praesides. alium in Persas defixos oculos habere, Michaelum archangelum pro populo circumciso excubias agere. quinetiam inter utriusque nationis praesides hosce contentionem ex iracundia quandam oboriri, modo scilicet rationeque divina et ineffabili, dum ille quidem Iudaeos Persis servire cogit ut dei contemptores, hic vero ex alia parte in libertatem vindicat, ac hisce verbis utitur (Dan. 10) „desine, Persarum praeses: nam peccantes quidem hos multavit adflixitque deus, verum ad se conversos non aversatur."

Iam singulis etiam fidelium adesse custodiae causa divinum angelum, magnus ille Basilius inter alios tradidit. quemadmodum, inquit, apes abigit fumus et columbas depellit foetor, sic et vitae nostrae custodem angelum multis deplorandum lacrymis foetensque peccatum a nobis seiungit. idem et Theodoritus indicat. nam in Therapeutica sua verbis hisce utitur „elatus superbia diabolus lapsus esse fertur, ac deinceps adversus homines exornatos imagine divina furore quodam exarsisse, bellumque adversus ipsos suscepisse. hac de

τὸν ποιητὴν τῇ τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ τὸ τῶν ἀνθρώπων φρουρῆσαι γένος, ὅπως μὴ βίᾳ καὶ τυραννίδι χρώμενος, ἀοράτως ἐπιών, οὓς διὰ φθόνον ἐμίσησεν, ἀδεῶς διαφθείρῃ." ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῶν πιστῶν ἕκαστος ἄγγελον φύλακα κέκτηται, καὶ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ διείληπται. λέγει γὰρ „ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι
P. 80 τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρά τισιν ἠπόρηται, εἴτε πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἴτε μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν αἱ νοεραὶ δυνάμεις παρήχθησαν. ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Γεννάδιος πρὸ τῶν ἀοράτων φύσεων διισχυρίζονται τὸν ὁρατὸν τουτονὶ κόσμον παραχθῆναι· ἐπειδὴ γὰρ περίγραπτοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, ἔπρεπε πάντως καὶ τόπον εἶναί τινα, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐν αὐτῷ περιγράφεσθαι. ἀλλ' ὁ λοιπὸς τῶν πατέρων κατάλογος οὐμενοῦν αὐτὸ
B καταδεχόμενος φαίνεται. καὶ τηνικαῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τῇ ἑξαημέρῳ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουε „ἦν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις, ταῖς ὑπερκοσμίοις δυνάμεσι πρέπουσα. δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς ἀπετέλεσε φῶς νοητόν, πρέπον τῇ μακαριό-

causa rerum opificem per angelorum inspectionem atque tutelam genus humanum custodire, ne per vim ac tyrannidem inadspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia, citra cuiusquam metum ac libere perdat." quae quidem ita esse, ac fideles singulos habere custodem angelum, etiam in evangelio Matthaei (18 10) verbis his exponitur „videte ne vel unum ex parvis hisce contemnatis: nam angeli eorum semper faciem patris mei, qui in coelis est, adspiciunt." ac de his quidem haec indicata sunto.

Praeterea quaesitum a nonnullis est num hae potestates intellectiles ante coeli terraeque creationem conditae fuerint, an postquam illa iam facta erant. ac Theodoritus quidem cum Gennadio mundum hunc sub oculos cadentem productum esse in ortum ante naturas illas inadspectabiles adserit. nam quia certis circumscripti limitibus sunt angeli, conveniebat omnino ut locus aliquis existeret quo continerentur. verum reliqui patres hoc nequaquam admittere videntur. quid magnus ille Basilius in libro suo de primorum sex dierum operibus dicat, audi. „erat antiquior mundi ortu condicio quaedam et status, ultramundanis illis potestatibus conveniens. in eo rerum opifex quaedam condidit, nimirum lucem illam intellectilem, beatitati angelorum dominum diligentium convenientem." audi etiam quid

τητι τῶν φιλούντων ἀγγέλων τὸν κύριον." ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου λέγοντος οὕτως ἄκουε „καὶ πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον· δεύτερον δὲ ἐννοεῖ κόσμον ὑλικὸν καὶ ὁρώμενον." ὅμοια δὲ τούτῳ διέξεισι καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καισάριος „πᾶσαι" λέγων „ἐν φωτὶ διῆγον αἱ ἄσαρκοι τῶν ἀγγέλων χορεῖαι καὶ C πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον." καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης περὶ τούτων οὕτω φησί „θεὸς ἡμῶν ὁ ἀεὶ ὢν πρὸ πάσης κτίσεως ἐννοεῖ καὶ ποιεῖ τὰς ἀγγελικὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, ὡς μόνος αὐτὸς οἶδεν." ἀλλὰ καὶ ὁ Σεβῆρος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Διόδωρος αὐτός τε ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος πρεσβυτέραν ἀποδείκνυσι τοῦ ὁρωμένου τούτου κόσμου καὶ αἰσθητοῦ τὴν τῶν ἀοράτων φύσεων δημιουργίαν. ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τούτου καὶ τάδε φησίν „ἕτεροι μὲν οὖν μετὰ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὰς ἀοράτους φασὶ παραχθῆναι δυνάμεις, ἐγὼ δὲ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι· ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ τότε D τὴν αἰσθητήν, καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον." παράγει μὲν ὁ θεὸς τὰς ἄνω δυνάμεις, ὡς εἴρηται, πρότερον, ἔπειτα δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. τέλος πάντων ταῖς οἰκείαις χερσὶ πλάττει

12. καὶ μὴν ναὶ P.

Gregorius ille cognomento theologus dicat. „primum deus angelicas divinasque potestates mente concipit. ea cogitatio mox opus ipsum erat, sermone completum ac spiritu perfectum. secundo mundum e materie crassa constantem et adspectabilem cogitat." huic consimilia tradit et frater eius Caesarius: „omnes" inquit „carnis expertes illi coetus angelorum prius etiam, quam mundus hic oriretur, in luce degebant." itidem Anastasius Sinaites, vir plane divinus, de his disserit: „deus ille noster" ait, „qui semper existit, ante omnia creata cogitat et condit angelicas coelestesque potestates, quemadmodum ipse solus novit." praeter hos et Severus et Diodorus et magnus ille Amphilochius inadspectabilium naturarum creationem mundum hunc sub oculos cadentem atque sensilem praecessisse tradunt. Iohannis Damasceni haec verba sunt „alii quidem post coelum illud primum inadspectabiles potestates conditas esse dicunt: verum ego Gregorio, cui theologi cognomentum est inditum, adsentior. etenim conveniebat atque par erat primo intellectilem essentiam creari ac deinde sensilem, deque his ambobus hominem. itaque supernas illas potestates initio deus in ortum producit. hinc coelum terram mare, cuncta his comprehensa condit. ad extremum manibus suis hominem for-

τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐμφυσήσας αὐτῷ, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται.

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς γῆς. διὰ τί πρῶτον ἐνταῦθα τῶν ἰχθύων ἐμνημόνευσε, „καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς" εἰπών; κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας· πρῶτον γὰρ οἱ ἰχθύες ἐκ τῆς θαλάσσης ἐγένοντο, εἶτα τὰ
P. 81 *πετεινά, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράποδα.*

V. 63 *Καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ θεός. ἔφθασεν εἰπὼν ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτω τῶν ἰχθύων. ἵνα γοῦν ὅπερ εἶπε δῆλον ἔργοις αὐτοῖς γένηται, διὰ τοῦτο τὰ ζῶα ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι (καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ἅπαντα) καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ θεοῦ σοφίαν τῷ Ἀδὰμ δήλην γενέσθαι παντί· ἐφ' ἑκάστῳ γὰρ τῶν ζώων ὄνομα ἔθετο τῇ αὐτοῦ φύσει κατάλληλον.*

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, τουτέστι δώσωμεν αὐτῷ λόγου περιουσίαν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. „καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ἐκ θεοῦ ἔλαβον, ἤγουν τὸ λογικὸν εἶναι, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐμοὶ κα-

mat, cum pulverem de terra sumpsisset ac faciem eius adflasset, quemadmodum supra commemoravimus.

Faciamus, inquit (Gen. 1 26), hominem ad imaginem similitudinemque nostram, qui marinis piscibus, volucribus aëreis, bestiis terrae dominetur. enimvero cur his in verbis primo piscium facta est mentio? dominetur, ait, marinis piscibus. nimirum hoc ordini creationis est consentaneum. nam primo pisces e mari sunt orti, deinde volucres, ac secundum has bestiae de terra quadrupedes.

Sunt etiam, dilecte fili, qui scire velint quamobrem animalia condita deus ad Adamum deduxerit. antea scilicet dixerat „faciamus hominem ad imaginem nostram, qui piscibus aliisque dominetur." ut ergo reipsa, quod dixerat, eveniret, ad Adamum animalia deduxit, ut hinc eorum obedientia cognoscetur: quippe circumstabant ipsum omnia tanquam eius mancipia.

Praeterea debebat hoc pacto sapientia divinitus Adamo concessa innotescere. nam singulis animalibus tum nomen cuiusque naturae consentaneum indidit. „faciamus hominem ad imaginem similitudinemque nostram," hoc est, largiamur ei rationis abundantiam, ut magnus ille Basilius haec verba declarat. ex his quod imaginem attinet, eam accepi a deo, nimirum quod rationis sum particeps;

τέλιπεν. εἰ γὰρ ἐκεῖθεν καὶ τοῦτο ἔλαβον, ποία χάρις ἐμοί; ἔχω B τοίνυν τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἡνίκα χρηστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ γίνομαι." τούτοις οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν ὅτι καθ' ὁμοίωσιν ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ὥστε ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ· ἡ ἀρετὴ γὰρ ἐκ θεοῦ μὲν ἐδόθη τῇ φύσει ἡμῶν, ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστιν ἢ ἐμμεῖναι αὐτῇ καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ θεῷ, ἢ ἀποφοιτῆσαι αὐτῆς καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ. ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον κα' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν „ῇ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, C τουτέστιν ἀπὸ πάντων δέδωκεν τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ. ὥσπερ γὰρ ὁ θεὸς τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶν τε ὁρατῶν τῶν τε ἀοράτων, δημιουργὸς ἁπάντων τυγχάνων, οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας ἐβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, βουληθεὶς αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἶναι εἰς τὸ διηνεκές. ἀλλὰ καὶ παραβάντα τὴν ἐντολὴν οὐκ ἀπεστράφη τέλεον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας D ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. διὰ γὰρ τοῦ προσόντος αὐτῷ λόγου καὶ τήμερον πάντων κρατεῖ. εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὁρᾷς αὐθαδείᾳ χρωμένους ἔστιν ὅτε καὶ ὁρμῶντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε, ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θείαν

quod similitudinem, mihi reliquit. nam si hoc quoque indidem accepi, quaenam mihi concessa est gratia? quapropter dei similitudinem refero, cum ex meipso bonus fio. his consentanea Iohannes etiam Damascenus tradit, deum nos ad similitudinem condidisse, ut pro viribus humanis ei similes evadamus. quippe virtus a deo quidem concessa est naturae nostrae, verum in potestate nostra situm est ut vel in ea perseveremus et obsequamur deo, vel ab ea recedamus et obsequamur diabolo. Iohannes Chrysostomus in oratione XXI de sex dierum operibus haec verba profert: quo die deus Adamum condidit, ad imaginem dei condidit eum, hoc est, omnium potestatem ei concessit. nam sicut imperium deus habet in omnia tam adspectabilia quam inadspectabilia, tanquam universorum opifex, ita cum animal hoc rationis particeps condidisset, habere ipsum voluit imperium in res universas, quaecunque sub adspectum cadunt. iccirco et essentiam animae ipsi largitus est, uti quem immortalem prorsus esse vellet. quinetiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatur, sed immortalitate spoliatum et ad mortem condemnatum prope in eodem imperio relinquit. nam homo per rationem, qua praeditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. quanquam enim feras agrestes nonnunquam pro lubitu suo videmus in hominem irruere,

πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς ἐπιμεμνῆσθαι καὶ ἄκοντας, δι' ἣν δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὡς ὑπὸ χεῖρα κατεδικάσθημεν. ὅτι δὲ ἄρχων ὑπὸ θεοῦ πάντων ἐχειροτονήθη τῶν ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος δῆλον· ὄρθιον γάρ, ὡς ὁρᾷς, τῷ ἀνθρώπῳ τὸ σχῆμα
P. 82 καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἄνω βλέπει. ταῦτα δὲ πάντως, ὡς ὁ Νύσσης φησί, καὶ ἀρχικὰ δοκεῖ εἶναι καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνοντα· τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὖσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας διαφοράν.

Πρόσεχε, ἀγαπητέ. βουλόμενος ὁ θεὸς τιμῆσαι τὸν ἄνθρωπον, φυτεύει παράδεισον πρότερον, καὶ οὕτω τίθησιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ, εἰ καὶ Πύρρων ὁ χρονογράφος μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τὸν Ἀδὰμ εἰσελθεῖν ἐν τῷ παραδείσῳ φησίν. ἀλλ' οὐκ οἶδα ποῦ διέτριβε πρότερον ὁ Ἀδάμ, ἔξω τοῦ παραδείσου τεσσαράκοντα διάγων ἡμέρας. ὁ μὲν οὖν χρυσορ-
B ρήμων Ἰωάννης καὶ ταύτην ἐκ μέσου τὴν ὑπόνοιαν ποιεῖ, λέγων „ἐξὸν ἦν τῷ Ἀδὰμ καὶ ἔξω τοῦ παραδείσου διάγειν. ἀλλ' οὐ τῇ οἰκήσει τοῦ ἀνθρώπου ἀφώριστο, ἀλλὰ τοῖς κτή-
V. 64 νεσι καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. ἦν δὲ αὐτοῖς βασιλικὸν ἐνδιαίτημα ὁ παράδεισος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἤγαγε τὰ

2. ὡς] τοὺς Leunclavius. 4. ἐπὶ] ὑπὸ P.

tamen id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cuius causa nobis hoc contigit supplicii, ut subiectos imperio nostro metuamus. rerum quidem omnium quae sunt in terris, principem constitutum esse hominem a deo, vel ipsa de forma intelligi perspicue potest. nam recta homini forma, ceu vides, data est, qua tendit ad coelum sursumque spectat. haec autem omnia, sicut ait antistes ille Nyssenus, imperio convenire videntur et regiam quandam maiestatem indicare. nam quod solus inter res universas homo talis est, cum aliis omnibus deorsum corpora propendeant, id vero palam dignitatis discrimen indicat.

Atque heic animum mihi, dilecte fili, advertito. cum adficere vellet hominem deus honore peculiari, paradisum prius conserit, atque ita deinde ipsum in eo collocat, tametsi Pyron scriptor annalium post XL primum dies Adamum paradisum ingressum esse tradat. ego vero non video ubi Adamus antea versatus fuerit, cum XL dies extra paradisum degeret. refutat hanc opinionem Chrysostomus, cum ait „licebat Adamo etiam extra paradisum degere. verum ea loca non erant hominis domicilio praescripta destinataque, sed tam iumentis quam caeteris terrae bestiis, cum homini paradisus tanquam

ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς κεχωρισμένα αὐτοῦ." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ τῷ Πύρρωνι ἀλλὰ τῷ χρυσορρήμονι πάρασχε τὰς σὰς ἀκοάς, ὅτι καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος ὑποφήτης ὁ τοιοῦτος ὄντως ἐστί.

Μετὰ ταῦτα φησί „ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν," C τουτέστιν αὐτῷ τε κατὰ πάντα ἐμφερῆ καὶ τῇ φύσει αὐτοῦ. μὴ μέντοι γε καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅτι μηδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ τυγχάνουσι ταῦτα μέτοχα φύσεως. ἀλλ' ἐνταῦθα Μάνης ψεύστην τὸν θεὸν εἶπεν, ὁμοίως καὶ Ἀκύλας· τὸ γὰρ κατ' αὐτὸν ἐναντίως αὐτῷ ἐξέδοτο, ἐπεὶ τάχα τὸν Ἀδὰμ αὕτη παραβῆναι πεποίηκε κἀντεῦθεν ὁ βοηθὸς ἐπίβουλος γέγονε. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον τὸν Δαμασκηνόν τε Ἰωάννην βοηθὸς αὕτη τῷ Ἀδὰμ εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κεχρημάτικε σύστασιν. ἔκστασιν οὖν ἐπιβάλλει τῷ Ἀδάμ, καὶ μίαν τῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἐξελὼν οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα. ἣν καὶ θεασάμενος ὕστερον ὁ Ἀδὰμ „τοῦτο D νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου" προφητικώτατα ἔφησεν. οὐδὲ γὰρ ἡ γυνὴ καὶ εἰσέτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἀνδρὸς μόνου γενήσεται, ἀλλ' ἐκ συναφείας ἀμφοτέρου καὶ νόμου γαμικοῦ.

Οὐκοῦν ἐπιβάλλει ὁ θεὸς ἔκστασιν τῷ Ἀδάμ, καὶ μίαν

10. αὐτῷ] αὐτὸ P.

voluptaria quaedam domus esset datus." eam ipsam ob causam animalia deus ad Adamum adduxit, velut ab eo caeteroqui separata. quae cum ita sint, non Pyroni sed huic oratori nostro aureo velim aures praebeas, qui reapse spiritus sancti discipulus fuit.

Sequuntur haec historiae divina verba (Gen. 2 18) „faciamus Adamo adiutricem secundum ipsum," hoc est, tam ipsi quam toti eius naturae consimilem, non reliquis animalibus: nam ea naturam eandem cum homine communem non habent. heic autem Manes deum mendacem esse dixit, et consimiliter Aquila. nam vocem hanc in versione Graeca, κατ' αὐτόν, contra ipsum interpretabantur propterea quod Adamum haec non multo post ad mandati divini violationem impulerit, ideoque facta sit insidiatrix, quae adiutrix appelletur. haec illorum est opinio. verum de sententia divini hominis Cyrilli atque etiam Damasceni, adiutrix haec Adami dicta est ad humani generis propagationem. itaque somnum Adamo gravissimum deus immittit, unaque ex costis detracta mulierem ex ea construit. hac Adamus deinde conspecta verissime vaticinans dixit (Gen. 2 23) „hoc nunc demum os ex ossibus meis est." nam mulier minime deinceps eodem modo existet e viro solo, sed per amborum coniunctionem et coniugii legem procreabitur.

Hoc pacto consopivit Adamum deus, sumptaque costa ipsius una

τῶν πλευρῶν αὐτοῦ λαβὼν τὴν Εὔαν οἰκοδομεῖ. ἀναγκαῖον γὰρ ἦν μὴ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ γῆς προελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φίλτρον ἐντεθῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. ἐπιβάλλει οὖν ἔκστασιν ἤτοι κάρον ἐντίθησι τῷ Ἀδάμ, ὡς μὴ λαβεῖν ὀδύνης αἴσθησιν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῆς
P. 83 πλευρᾶς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, κἀντεῦθεν ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι πρὸς τὴν ὁμόζυγον. ἀφαιρεῖται γοῦν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. τινος οὖν ἕνεκεν ἀνεπλήρωσεν; ἵνα μὴ ἔχῃ μετὰ τὴν του υπνου ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ λείποντος αἰσθάνεσθαι τοῦ γεγονότος· εἰ γὰρ ἐν τῷ τῆς ἀφαιρέσεως καιρῷ ἠγνόησεν, ἀλλ' ὅμως ἔμελλε μετὰ ταῦτα ἐπιγινώσκειν τὸ γεγονός· ἐφ' ᾧ διὰ σαρκὸς τὴν τῆς πλευρᾶς ἀνεπλήρωσεν ἔλλειψιν.

Καὶ εἶπεν ὁ θεός, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ
B προσεκτέον κἀνταῦθα. φησὶ γὰρ ὅτι διπλῆ ἡ αὔξησις, ἡ μὲν σώματος ἡ δὲ ψυχῆς· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ σώματος αὔξησις ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ εἰς τὸ καθῆκον μέγεθος ἀποκατάστασις, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς αὔξησις διὰ τῶν μαθημάτων προσεπιγίνεται. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης περὶ ψυχῆς οὕτω φησὶν ὅτι ἅπαξ λαβοῦσα τὸ εἶναι παρὰ θεοῦ πρὸς αὔξησιν οὐκέτι

19. μέγεθος] μέρος P.

Evam construxit. nam necessarium erat Evam non itidem, ut in Adamo factum erat, e terra provenire, sed ex ipsa potius Adami essentia, quo hac ratione mutuus amor coniugibus inderetur. et somnum ei gravem immittit, ne sensum aliquem doloris in ademptione costae perciperet, quemadmodum Chrysostomus ait, eaque de causa coniugem hostili quodam odio prosequeretur. itidem costam unam sumit, de qua mulierem construit, eiusque locum carne complet. at quamobrem complet? ne somno excitatus, per id quod aberat, sentire quod acciderat posset. quamquam enim hoc ademptionis tempore ignorasset, tamen deinceps animadversurus erat. quapropter carne deus costae defectum supplevit.

„Dixit deus: augescite, multiplicamini, replete terram." hoc in loco Basilii verbis animum advertito. tradit enim duplex incrementum esse, quorum aliud sit corporis aliud animae. corporis incrementum est de statura parva convenientem ad magnitudinem pervenire. at incrementum animae per disciplinas consequimur. etiam Chrysostomus de anima inquit, eam cum semel a deo suam naturam et existentiam nacta est, more corporis ad incrementum aliquod aliud nequaquam tendere. nam qui fieri posset hoc in anima, quae tan-

καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα χωρεῖ· πῶς καὶ γὰρ ἄποσος αὕτη καὶ ἀσχημάτιστος οὖσα, ὡς εἰκὼν τοῦ θεοῦ; τελεία μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ νοερὰ ἔκτιστο ψυχή, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν δοκεῖ συναύξειν τῷ σώματι. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Νύσσης φησί. C „τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου ὀργάνου φαίνεται. ἡ γὰρ πρὸς τὴν ἐμπαθῆ καὶ ζωώδη γένεσιν κοινωνία οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν τῷ πλάσματι τὴν θείαν εἰκόνα ἐποίησεν, ἀλλ' ὁδῷ τινὶ ἀκολουθίᾳ ἐπὶ τὸ τέλειον ἄγει V.65 τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλης τῷ νηπίῳ καὶ ἑτέρας τῷ τελείῳ ἐγγινομένης ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελὲς ἐν τούτῳ δὲ δεικνυούσης τὸ τέλειον." τελεία μὲν οὖν ἡ ψυχὴ καὶ ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ἀδυνατεῖ δὲ τὴν ὅλην αὐτῆς δεικνύειν D ἐνέργειαν. καθάπερ γὰρ μουσικὸς ἄριστος ἐν μὲν μικροῖς αὐλοῖς στενόν τι καὶ ἔκτροπον μέλος ἀπήχησεν, ἡνίκα δὲ εὐρυπόρους εὕρῃ αὐλούς, τότε τὴν αὐτοῦ τέχνην ὅλην ὑπέδειξεν, οὕτω καὶ ψυχή, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς ἐμμέτροις αὐτοῦ διέξεισιν ἔπεσι· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν οὕτω κἀκείνη τὴν ἐνέργειαν δείκνυσιν.

Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. πλὴν οὐ τῇ οἰκήσει ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ ὡς ὁ μέγας φησὶ Βα-

3. κατὰ] μετὰ P.

quam imago dei tam quantitatis expers est quam figurae? quamobrem anima intelligentiae vi praedita sic est a deo condita, ut statim ab initio perfecta sit, etiamsi paulatim una cum corpore videatur incrementum aliquod sumere. perspicuum hoc est ex hisce Nysseni Gregorii verbis „animae forma pro instrumenti subiecti ratione conspicitur. cum enim particeps natura nostra sit eius ortus, qui et vitiis obnoxius et animalium rationis expertium ortui adfinis est, fieri nequit ut hominis in figmento statim divina imago eluceat, sed via quadam ac serie hominem ad perfectionem pervenire necesse est; non quod alia infanti, alia matura aetate viro indatur anima, sed una eademque anima in illo quidem imperfectionem suam, in hoc perfectionem demonstrante." de quo iam colligi potest animam in ipsa etiam infantili aetate perfectam esse, verum facultatem suam et efficacitatem omnem declarare necdum posse. quemadmodum enim musicus praestantissimus minutis in tibiis exile atque absonum carmen canit, at cum tibias adeptus est amplas, tum scilicet artem suam totam demonstrat, sic et anima „debilibus cum membris debilis ipsa, de validis elucet, et omnem denique mentem ostentat," quemadmodum Gregorius cognomento theologus in commentationibus suis, quas versibus est complexus, inquit. nam prout instrumentum adfectum fuerit, ipsa quoque vim et efficacitatem suam declarat.

„Augescite" inquit deus, „multiplicamini, replete terram," non eam quidem inhabitatione, sed imperio vestro, quemadmodum haec

P. 84 σίλειος. οὐ γὰρ δήπου καὶ τὴν διακεκαυμένην καὶ ἀγεώργητον καὶ τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄβατον κατ' ἀνάγκην οἱ ἄνθρωποι πληροῦσιν· ἀλλὰ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε πληροῦν. καὶ πληροῦμεν αὐτὴν τῷ λογισμῷ· ὅταν γὰρ ἴδωμεν πόσον μέτρον τῆς διακεκαυμένης καὶ ἀοικήτου, ὅταν ἴδωμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ψῦξιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἄχρηστον, οὐκ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι, τὸ ὅσον ἄχρηστον εἰς διαμονὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμψάμεθα.

Καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ. ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. πρόσεχε B οὖν· ἄρχοντα μὲν γὰρ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν λοιπῶν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν αὐτῷ συγκεχώρηκεν. ὥστε ἡ μὲν πρώτη νομοθεσία καρπῶν ἀπολαύειν ἐνδέδωκεν. ἔτι γὰρ ἐνομιζόμεθα ἄξιοι τοῦ παραδείσου εἶναι· καρπὸς λοιπὸν καὶ χλόη καὶ χόρτος ἡμῖν εἰς βρῶσιν, τοῖς πετεινοῖς τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. εἰ γὰρ καὶ νῦν αἵμασι χαίρουσιν ὅ τε λέων καὶ ἡ πάρδαλις, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα καρποῖς διετρέφετο. ἐπειδὴ δὲ ὁ θεὸς ἐκδεδιῃτημένον C εἶδε τὸν ἄνθρωπον, δευτέρῳ νόμῳ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν

2. ἀνάγκης P.

verba magnus ille Basilius interpretatur. nec enim homines necesse habent vel perustam illam a sole terram vel cultus omnis expertem vel frigore nimio inutilem vel inaccessam replere: sed hac voce deus nobis ius replendae terrae concessit. nosque adeo replemus eam ex rationis arbitrio. posteaquam enim perspeximus quantum spatium terra perusta et inhabitabilis occupet, quantum aquilonale clima, quod nimii frigoris causa nequit excoli et est inutile, annon terram reliquam complevimus? annon delecta eius utili parte, quicquid habitationi hominum est inutile, relinquimus?

„Dixit item deus: en ego concessi vobis omnes frugiferas arbores, quibus ad alimoniam et vos utamini et omnes bestiae terrestres" (Gen. 1 29). heic animum advertito. deus quidem piscium et animalium relinquorum dominum fecit hominem, verum ut iis vesceretur non permisit. nimirum haec prima lex tantum homini fructuum usum concedebat, cum adhuc paradiso dignus esset. itaque tam homines quam aëreae volucres et terrestres bestiae fructibus arborum, herbis, gramine vescebantur. et quanquam hodie leo, pardalis, aliae ferae cruentis mactationibus cibisque delectentur, tamen id temporis haec etiam animalia legi naturae subdita fructibus tantum alebantur. ac posteaquam deus hominem iam factum intemperan-

πάντων αὐτῷ συγχωρεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, „ταῦτα πάντα ὡς λάχανα χόρτου φάγεσθε" εἰπών. ταύτῃ μὲν οὖν τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τοῦ ἐσθίειν ἔλαβον ἄδειαν. ἐξ ἐκείνου δὲ λοιπὸν αἱμοβόρος ὁ λέων, ἐξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θνησιμαῖα. οὐ δήπου γὰρ καὶ γῦπες ἅμα τῷ γεννηθῆναι ζῶα περιεσκόπουν τὴν γῆν, ὡς ἐκεῖθεν οὗτοι τραφῶσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα τοὺς λειμῶνας περιήρχοντο. καὶ νῦν γὰρ κύνας ὁρῶμεν θεραπείας ἕνεκεν πολλάκις ἄγρωστιν ἐπινεμομένους, οὐκ ἐπειδὴ συμφυής ἐστιν ἡ τροφή, ἀλλ' D ἐπειδὴ ἀδιδάκτῳ τινὶ φύσεως διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα. τοιαῦτα λόγισαι εἶναι καὶ τότε τὰ αἱμοβόρα τῶν ζώων, χόρτον ἑαυτοῖς εἰς τροφὴν ἐπινοεῖν, οὐ μὴν ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντα. συγκεχώρηται οὖν, ὡς εἴρηται, μετα τὸν κατακλυσμὸν ἡ ἀπόλαυσις, πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοῖς ἄγειν βουλόμενοι, φεύγοντες ταύτην τὴν πολύυλον ἀπόλαυσιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' ἐκεῖνον τὸν βίον, καθὼς οἷόν τέ ἐστιν, ἑαυτοὺς ἀγόμενοι, καρ- V.66 ποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροδρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποστρεφόμεθα· οὐ γὰρ βδελυκτὰ διὰ τὸν κτίσαντα, οὐδὲ αἱρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν.

tiorem vidit, altera lege post diluvium potestatem ei facit omnibus vescendi. cuncta vobis, ait, perinde fruenda concedo ut herbarum olera. propter hanc concessionem reliqua etiam animalia quibuslibet vesci coeperunt. itaque leo carnivorus ab eo tempore fuit, et morticina vultures observant. nec enim id temporis quo primum oriebantur animalia, terram vultures circumspectabant, ut ad pastum cadavera consequerentur, sed in pratis alimoniam quaerebant. videmus et hodie canes medicamenti causa gramine saepenumero pasci, non quod hoc nutrimento velut idoneo vescantur, sed quia doctrina quadam naturae, discendo non percepta, tendunt ad ea rationis expertes bestiae quae ipsis utilia sunt. eiusmodi fuisse tunc animalia carnivora cogitabis, quae gramine scilicet vesci consueverint, non sibi invicem insidiari. facta est igitur fruitionis horum concessio post diluvium, sicut indicatum est hactenus. enimvero sunt hodieque nonnulli, qui vitam suam ad imitationem vitae paradisi, quantum eius fieri potest, instituentes a nimium crassa illa ciborum fruitione abhorrent, ac tum fructibus tum seminibus et omnibus iis quae de arboribus proveniunt utuntur. quaecunque scilicet praeter haec supervacanea sunt, tanquam non necessaria recusamus. etenim nec abominabilia putari debent propter creatorem, nec expetenda magnopere propter carnis luxum et ad delicias propensionem.

P. 85 Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠπόρηκας οὐ μικρῶς, λέγων „εἰ κρεωδαισίας οὐκ ἦν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καιρός, τίνος ἕνεκεν ὁ Ἄβελ ποιμὴν προβάτων ἐγένετο;" ἀλλ' εἰδέναι κἀνταῦθα ὀφείλεις ὅτι περιβολαίων ἕνεκεν ἡ τῶν θρεμμάτων ἐπενοήθη φροντίς, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης εἰς τὸν ἑξαήμερον ἐννάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησί. πειθέτω δέ σε πρὸς τούτοις ἡ ἁγία γραφὴ περὶ τῶν πρωτοπλάστων οὕτω B λέγουσα „καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς." ἔκτοτε γὰρ ἔδειξεν ὁ θεὸς τό τε χρήσιμον ὁμοῦ τῆς περιβολῆς καὶ ἀπέριττον. ᾠκονόμησε γὰρ ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν ἐρίων τῶν προβάτων τὰ ἐνδύματα τοῖς ἀνθρώποις κατασκευάζεσθαι, οὐδενὸς ἑτέρου ἕνεκεν ἢ ὥστε σκέπην γενέσθαι, καὶ μὴ τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον κατὰ τὸ αὐτὸ τοῖς ἀλόγοις ἐν γυμνότητι καὶ ἀσχημοσύνῃ διάγειν. ἡ τοίνυν τῶν ἱματίων περιβολὴ ὑπόμνησις ἡμῖν γινέσθω διηνεκὴς τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως, καὶ τῆς τιμωρίας διδάσκαλος ἣν διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐδέξατο.

Καὶ εἶπε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ θεός „ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ C παραδείσῳ βρώσει φάγῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε." ἀλλ' ἐνταῦθα προσοχῆς, ἀγαπητέ, χρεία πολλῆς. διαφωνία καὶ γὰρ οὐ μικρὰ

Novi te, dilecte fili, hac etiam in parte non parum haesitare. si carnium, dices, ante diluvium non erat usus, cur tandem Abelus erat opilio? verum scire debes pecudum curam inventam fuisse vestimentorum causa, quemadmodum in oratione de sex dierum operibus IX Chrysostomus inquit. eiusdem rei fidem tibi litterae sacrae facient, de primum formatis hominibus ita loquentes (Gen. 3 21) „et pelliceis tunicis eos deus induit." nam hoc ipso deus et utilitatem huius amictus ostendit et simplicitatem inelaboratam. voluit enim certo consilio de lanis ovium vestes hominibus fieri, alia certe nulla de causa quam ut tegumentum haberent, neu rationis hoc particeps animal, brutorum more, quadam cum deformitate ac inverecundia nudum incederet. et quidem hic vestimentorum amictus perpetua nobis sit commonefactio lapsus eius quo tantis bonis excidimus, deque poena nos erudiat qua genus humanum propter inobedientiam adficitur.

Caeterum haec quoque deus ad Adamum protulit (Gen. 2 17) „omnibus paradisi arboribus vesceris, praeter arborem scientiae boni atque mali. nam ea quocunque die vescemini, morte multabimini." accurate heic, dilecte fili, quid dicatur advertito. nam dissentio non exigua propemodum inter omnes est tum de arboris huius natura

παρὰ πᾶσι σχεδὸν περί τε τῆς φύσεως τοῦ φυτοῦ ἐκείνου καὶ τῆς βρώσεως αὐτοῦ. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ βρώσεως ἐμφορεῖσθαι λέγουσι τὸν Ἀδὰμ αἰσθητῆς, ποιεῖν τε καὶ πασχειν ὅσα μετὰ τὴν βρῶσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ θνητῇ φύσει παρέπεται. ὅθεν ἀναγκαῖον περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ D διαλαβεῖν πρότερον· οὕτω γὰρ ἐπιγνωσόμεθα κατά γε τὸ ἐγχωροῦν τίς τε ἡ βρῶσις ἦν αὐτὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἤσθιεν ὁ Ἀδάμ, καὶ τὸ φυτὸν ὡσαύτως τῆς γνώσεως ὁποῖον ἄρα τὴν φύσιν ἐτύγχανεν. πρόσεχε οὖν. τὸν Ἀδὰμ ἄλλοι μὲν θνητὸν ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναί φασιν, ἕτεροι δὲ μέσην αὐτὸν ἔχειν διισχυρίζονται τάξιν, τουτέστιν ἀθανασίας εἶναι μέσον αὐτὸν καὶ θνητότητος· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, οὐκ ἂν ὑπέπεσε θανάτῳ μετὰ τὴν παράβασιν. ἀλλ' ἄφες αὐτούς, εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εὕρηται λέγων „ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκό- p. 86 να τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν." εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, πῶς εἴπωμεν αὐτὸν ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι, καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς; εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καὶ φθορᾷ κατά τινα τρόπον

tum fruitione. neque de hoc tantum, sed etiam nonnulli volunt Adamum cibo sensili fuisse satiatum, eaque tum fecisse tum passum esse quae a pastu necessario naturae mortali consueverunt accidere. quapropter ipsa requirit necessitas ut de ipsius Adami natura prius quaedam exponamus. nam ea ratione cognoscemus, quantum quidem eius fieri poterit, quis cibus ille fuerit quo in paradiso vescebatur Adamus, et quae arboris scientiae natura exstiterit. Adamum alii quidem a deo conditum fuisse mortalem dicunt, alii vero medio quodam loco constituunt, nimirum inter immortalitatem et mortalitatem. etenim absque hoc foret, ut ipsi quidem inquiunt, non post transgressionem morti fuisset factus obnoxius. enimvero tu hos missos facito, quando sapiens ille Solomo in sapientia sua (1 13 et 2 23) tradit deum mortem non condidisse, immo in statu interitus experte creavit hominem ad imaginem aeternitatis suae. verum deinceps invidia diaboli mors in mundum venit. quare si deus in statu interitus experte ad imaginem aeternitatis suae condidit hominem, quo pacto dici a nobis potest Adamum interitui mortalitatique ulla ex parte obnoxium fuisse? praesertim cum mortem, ceu dictum est, ab initio minime deus condiderit. nam si dicamus Adami corpus illud interitui quodam modo subiectum fuisse, nihil aliud significabimus nisi au-

ὑπέκειτο, οὐδέν τι παριστῶμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ θεοῦ τὸ
κατάρχειν ἡμῶν ἔσχεν ἥ τε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. ἀλλ' οὐκ
V. 67 ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ὅτι μηδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ
B προείρηται, ποιητὴς ὁ θεός. ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις
οὐκ ἄξιον. εἰ μὲν γὰρ ὅτε παρήγαγε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός,
τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν „ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυ-
τοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε," εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ μέσον
αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγοντες. ἐπεὶ δὲ πολ-
λῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐντο-
λῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν
(„ἐὰν γὰρ φάγητε" φησί, „θανάτῳ ἀποθανεῖσθε"), ἀμφιβάλ-
λειν ὅλως οὐκ ἔπρεπε τοὺς ἐπερχομένους τέως ἐρευνητικῶς
τὴν γραφήν. ἔκτισε μὲν οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄν-
C θρωπον ἀπ' ἀρχῆς, τουτέστιν ἄφθαρτον αὐτίκα παρήγαγε
κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ.

Ἀλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. ἔχεις τὸν Σιναΐτην
θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ
τούτων οὕτω λέγοντα. „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός·
κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ,
ἄζυγος, ἄφθαρτος." εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις ἄφθαρτος
ἦν, ὡς ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἔφη θεῖος ἀνήρ, περὶ τοῦ πρώ-
του ἐκείνου τί χρὴ καὶ λέγειν ἀνθρώπου; ἄφθαρτον μὲν γὰρ
D αὐτὸν ὁ θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἤδη προείρηται, καὶ

ctore deo ab initio statim interitum ac mortem in nos imperium habuisse. nequit autem hoc verum esse, nequit, cum mors a deo, sicuti diximus, profecta non fuerit. quapropter omnis heic dubitatio tollatur. nam si statim, cum hominem conderet deus, ad eum dixisset „quacunque die vescemini de hac arbore, morte multabimini," habuissent sane quod obiicerent, qui Adamum inter immortalitatem ac mortalitatem medium quasi faciunt. at cum post creationem ipsius non exiguo interiecto spatio lex haec promulgata fuerit, per quam mors occasionem adversus nos arripuit, prorsus heic haesitare non debebant, qui litteras sacras et attente nec sine convenienti pervestigatione se legere profitentur. igitur ab initio rerum deus hominem in statu interitus experte condidit, hoc est immortalem in ortum produxit ad imaginem aeternitatis suae.

Nihil heic difficultatis obiici tibi patitor. habes Anastasium Sinaitem, virum divinum, qui in oratione sua de resurrectione sic inquit „condidit hominem deus, et quidem dei ad imaginem eum condidit. haec prima fuit creatio, simplex, nullum coniugii vinculum habens, interitus expers." quodsi prima creatio fuit expers interitus, quemadmodum sanctus hic vir ait, quid de homine primo dicemus?

ἀθανασίᾳ τετίμηκε. καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα. ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτως εὕρηται λέγων „πλάσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀξίωμα δέδωκεν αὐτῷ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον." εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ θεός, πῶς λοιπὸν αὐτὸν θνητὸν καὶ ἀθάνατον εἴπωμεν, ἢ φθαρτὸν ὁμοίως καὶ ἄφθαρτον; ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστίν, ὅτι μηδὲ προσήκει τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀνωλέθρῳ προσάπτειν ὅλως τὸ θνητὸν καὶ ἄφθαρτον.

Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πόθεν ἐκεῖνοι λαβόντες τὰς ἀφορ- P. 87
μὰς οὐ τὰ ἄμικτα μιγνύουσι μόνον, ἡνίκα δηλαδὴ τὸ σῶμα
τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέ-
γουσιν, ἀλλὰ καὶ πάθη φυσικὰ τῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀπα-
θεῖ καὶ ἀφθάρτῳ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται, καὶ ταῦτα
χωρὶς ἀποδείξεως γραφικῆς. ἀλλὰ μὴ δέδιθι τούτου ἕνεκεν.
ὅτι μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ἀπ'
ἀρχῆς, ἀφθάρτου δηλαδὴ καὶ ἀθανάτου, καὶ ὅτι τὸ σῶμα
τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καθ' οἷον δή τινα τρόπον οὐκ ἔπασχε, φθο-
ρᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον ὄν, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ B

nimirum deus eum statim ab initio expertem interitus condidit et dono immortalitatis ornavit. quae quidem verba nequaquam mea sunt, sed vir eximius, Andreas antistes Cretensis, in oratione sua de iis qui obdormierunt in hunc modum loquitur „cum hominem creasset deus, hoc ei dignitatis largitus est ut esset particeps rationis, intelligendi facultate praeditus, immortalis, interitus expers." quodsi dignitatem hanc immortalitatis homini deus concessit, qui fieri potest, ut eundem pariter et mortalem et immortalem dicamus? vel obnoxium interitui pariter et interitus expertem? nequit hoc prorsus, mea quidem opinione, fieri. nam immortali et interitus experti nequaquam potest vel morti vel interitui subiecta condicio tribui.

Enimvero scire quidem nequeo quibus hi causis permoti non modo non miscenda misceant, cum Adami corpus medio inter immortalitatem ac mortalitatem loco constituunt, sed etiam naturales adfectiones atque morbos ei tribuere non vereantur, qui ante peccatum tam illarum adfectionum quam interitus expers erat, et quidem hoc ipsum citra demonstrationem aliquam e sacris petitam litteris faciant. quapropter nihil heic tibi verendum est. nam hominem ad imaginem dei conditum tali ab initio natura praeditum fuisse, nimirum immortali et interitus experte, ac praeterea corpus illud Adami nullo modo ulli passioni obnoxium fuisse, supra interitum scilicet omnem positum, Iohannes ille noster Chrysostomus et prolixius et clarius te

πλέον διδάξει σε σαφέστερον ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον
ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ποιούμενος. ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶ-
μα τοῦτο φθαρτὸν διασύραντες ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτόν τινες ὥστε
καὶ ἀνάξιον αὐτὸ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν (ἔλε-
γον γὰρ ὡς εἴγε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν, οὐκ ἂν
οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθεσι), τοιοῖσδε πρὸς αὐτοὺς λόγοις
ἐχρήσατο „μή μοι τὸν ἄνθρωπον τουτονὶ λεγέτω τις τὸν
προσκεκρουκότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἠτιμωμένον, ἀλλ'
C εἰ βούλεσθε μαθεῖν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν
V.68 ὁ θεός, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλθωμεν καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γε-
νόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν. οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκεῖνο
φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τις χρυσοῦς ἀν-
δριὰς ἀπὸ χωνευτηρίου προελθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς ἀπο-
στίλβων, οὕτως πάσης φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπήλλα-
κτο, καὶ οὔτε πόνος ἠνώχλει οὔτε ἱδρῶς ἐλυμαίνετο, οὐ
φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίαι ἐπολιόρκουν, οὐ ῥύ-
πος, οὐ δάκρυον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει πα-
D θῶν. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύβρισε, θεός τε γε-
νέσθαι ἤλπισε, καὶ μείζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβεν ἔννοιαν,
τότε δὴ τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ θεὸς φθαρτὸν αὐτὸν ἐποίη-
σε καὶ θνητόν, καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέ-
δησε." ταῦτα μὲν οὖν ὁ θειότατος Ἰωάννης. ἐφ' ᾧ καὶ
ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε· τὸ

docebit. etenim fuere nonnulli tam in hoc corpore interitui obnoxio carpendo et elevando acerbi, ut etiam indignum dicerent quod a deo conditum existimetur. si figmentum, aiebant, manuum dei foret, non tot miseriis et aerumnis esset obnoxium. adversus hos ille in hunc modum disserit. „nemo mihi hominem hunc obiiciat, qui offendit, qui condemnatus est, qui adfectus ignominia: sed siquidem scire vultis qualenam ab initio corpus nobis deus formaverit, ad paradisum nosmet conferamus et hominem illum principem intueamur. nec enim corpus ipsius interitui obnoxium et caducum erat, sed instar aureae statuae recens eductae de fornace mirificeque splendentis ab omni corpus illud interitu erat immune. non illi molestus erat labor ullus, non a sudore laedebatur, non insidiabantur ei curae, non moerores ipsum oppugnabant, non sordes, non lacrymae, non aliud quicquam eiusmodi adfectionum vexabat. verum posteaquam adversus beneficum erga se deum petulanter gessit, et deum se evasurum speravit, et maiora quam ipsius dignitas ferret animo concepit, tum vero castigans eum deus interitui mortique reddidit obnoxium, ac variis hisce necessitatibus adstrinxit." haec hominis illius divini verba sunt, quorum auctoritate si corpus Adami dicamus interitus expers fuisse,

γὰρ οἷα δή τινι φθορᾷ μὴ ὑποκείμενον ἄφθαρτον ὁμολογουμένως ἐστίν.

Εἰ δὲ ἄφθαρτον, πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. ἡμεῖς γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἐννοῆσαι πῶς ὑπέπιπτε πάθεσι σῶμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, οὐκ ἐσμὲν ἱκανοί, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. ὅτι δὲ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν, ὁ μακάριος P. 88
ἔδειξε Κύριλλος ἐν τῷ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ αὐτοῦ, κατὰ λέξιν οὕτως εἰπὼν „ἐπεποίητο μὲν ἀπο γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἄμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς χορηγός." ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ τοῦτο παριστῶν ἔλεγε „πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν αὐτῷ ἐχαρίσατο." πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θειότατος Βαρλαὰμ οὕτω πρὸς Ἰωάσαφ εὕρηται λέγων „τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ὁ θεὸς αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν." ἀλλ' ὅρα, καὶ μὴ B
παρέργως ἐπέρχου τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητά. ἅμα μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα παρήγετο, καὶ ἅμα τῆς αὐτεξουσιότητος ἠξίωτο καὶ τῆς ἀθανασίας ὑπὸ θεοῦ. καὶ πῶς λοιπὸν αὐτὸν εἴπωμεν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος μέτοχον; ἀσυλλόγιστον, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο λίαν ἐστίν. εἰ γὰρ ἐννοῆσαι εἴχομεν ὅτι

recte id quidem facturi sumus: nam quod nulli subiectum est interitui, haud dubie fatendum est interitus expers esse.

Quodsi expers interitus fuit, quo pacto tandem aliquid pati potuerit scire cupimus. etenim cogitare per nos ipsos, qui corpus ab omni liberum ac immune interitu sub adfectiones cadere potuerit, non satis possumus; ideoque per alios hoc ipsum expetimus cognoscere. corpus quidem illud expers interitus et immortale fuisse, beatus etiam Cyrillus ostendit, in oratione sua de hominis creatione sic ad verbum disserens „de terra quidem factum erat Adami corpus, sed idem supra mortem et interitum omnem positum erat: quippe vitam ei vitae suppeditator et auctor inseverat." idem et a Basilio magno verbis his significatur „cum formasset hominem deus, aeternae vitae fruitionem ei largitus est." praeter hos divinus ille Barlaamus ad Ioasaphum in hanc sententiam scripsit „hominem illum principem deus voluntate libera praeditum et ornatum immortalitate universarum rerum terrestrium regem constituit." ipsa denique sacrarum litterarum verba mihi adspice, nec obiter perlege. simul enim homo ad imaginem dei condebatur, et tam arbitrio voluntatis libero quam immortalitate divinitus donabatur. quo igitur pacto dicemus eum pariter immortalitatis ac mortalitatis participem? abhorret hoc scilicet ab

βασιλέα κατέστησε τῶν ἐπιγείων αὐτόν, ἀθανασίᾳ τιμήσας
αὐτὸν πρότερον, οὐκ ἂν ἐκεῖσε καὶ θνητότητα παρεμιγνύο-
μεν, οὐκ ἂν ἀσυλλόγιστα τὰ τοιαῦτα διενοούμεθα περὶ τοῦ
γεγενημένου κατ' εἰκόνα θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης
αὐτὸ τοῦτο παρίστησι, διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς
C τὴν ἑξαήμερον κα' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ „δημιουργήσας τὸν ἄνθρω-
πον ὁ θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐ-
τὸν ἔχειν. διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο,
βουληθεὶς εἶναι αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. ἀλλ'
ἐπειδὴ διὰ ῥαθυμίαν ὤλισθε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ
ἐντολήν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τέλεον αὐτόν, ἀλλὰ τῆς μὲν
ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐ-
τῆς ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς.

Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μό-
νον ὁ θεὸς βασιλέα καταστῆσαι τῶν ὁρωμένων αὐτόν, ἀλλὰ
καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπηρτισμένην ἔδειξε τὴν ἀρχήν. ἤγαγε
D γὰρ τὰ ζῶα πάντα τηνικαῦτα πρὸς αὐτόν, καίτοι γε τὸ μέλ-
λον οὐκ ἀγνοῶν. καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῷ παριστάμενα
V.69 σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπωνυμίας ἐδέχοντο. οὕτω μὲν οὖν
ἔφθασε διά γε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐ-
τόν. εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρεκ-
τροπὴν οὐκ ἦν ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνης

18. δουλικῷ] βασιλικῷ F.

omni ratione. quippe si nobiscum recte possemus expendere quod hominem deus terrestrium regem constituerit, ornatum ab se prius immortalitate, non heic mortalitatis quicquam immisceremus, non de condito ad imaginem dei quidquam absurdi cogitaremus. facit huc Iohannis Chrysostomi locus, qui in oratione XXI de sex dierum operibus exstat. cum hominem, inquit, creasset deus, voluit eum in res universas adspectabiles imperium habere. iccirco etiam ei naturam et essentiam animae largitus est, quod eum perpetuo vellet immortalem esse. ac tametsi per secordiam lapsus sit mandatumque sibi praescriptum transgressus, non tamen ipsum prorsus aversatus est, sed immortalitate spoliatum ac morte damnatum propemodum in eodem imperio reliquit.

Heic autem notandum quod non solum deus ipsum constituere voluerit adspectabilium regem, sed etiam hoc imperium ei concessum absolute fuisse rebus ipsis declararit. quippe ad ipsum animalia cuncta deduxit, tametsi quid secuturum esset non ignoraret. quo factum ut omnia servilem in modum ipsi adstantia suas per ipsum appellationes acceperint. ita per mentem intelligentiae vi praeditam deus hominem etiam immortalitate ornavit. quanquam enim futuram non multo

οὐ θέλει προαιρέσεως, τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν ἐπ' αὐτῷ θεοπρε-
πῶς ἐκπληροῖ, καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται,
μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον
εἰς τὸ διηνεκές. ἀλλὰ γὰρ τίνος ἕνεκεν ἄρχοντα τῶν ἐπιγεί-
ων ἐποίησε καὶ ἀθάνατον αὐτίκα τὸν ἄνθρωπον; ἵνα μάθω-
μεν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ ποιήσας ἡμᾶς θεὸς πασῶν ἄρχει τῶν
ἄνω δυνάμεων, καὶ ὅτι ἀθάνατός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ P. 89
ἀνώλεθρος. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ προλαβὼν χοῦν ἔλεγε „κατ'
οἰκείαν εἰκόνα ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον." ὃ δὴ καὶ ὁ Σολο-
μὼν εἰδὼς „ὁ θεὸς" ἔλεγε „θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ'
ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος
αὐτοῦ." πλὴν εἰ καὶ θανάτῳ κατεδίκασε μετὰ ταῦτα τὸν ἄν-
θρωπον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι
πολλοῦ. μετατίθησι γὰρ τὸν Ἐνώχ, καὶ τηνικαῦτα τὴν θνητὴν
ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν ἀθανασίαν ἐκείνην ἐκδέχεσθαι ἧς ἐξέ-
πεσε διὰ τὴν παράβασιν. καὶ ἄκουε τί περὶ τούτων φησὶν
ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ. B
„θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν, λύων δὲ ὅμως τὴν
τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνέτειλε
τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν
θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὅρους ἀθανασίας ἅμα ἐκδέχεσθαι."
ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ λέγοντες

8. τοῦτο P.

post exorbitationem non nesciret, tamen cum ob solum cogitationis institutum damnare non vellet, consentanea deo ratione consilium suum perficit; adeoque mentis participem, ut diximus, animam ei largitur, ut omnino immortalis esset. enimvero cur hominem statim ab initio regem terrestrium et immortalem condidit? ut hinc discamus etiam opificem illum nostri deum cunctis illis supernis potestatibus cum imperio praeesse, necnon eundem esse immortalem omnisque expertem interitus. nam ea de causa pulvere sumpto inquit „faciamus hominem ad imaginem nostram." quod cum Solomo non ignoraret, „deus" ait „mortem non condidit, sed in statu interitus experte ad imaginem aeternitatis suae hominem creavit." ac tametsi deinceps eum ad mortem damnavit, non tamen diu consolationis egere permisit. nam transfert Enochum, eaque re naturam nostram condocefacit ut immortalitatem illam exspectet, quapropter inobedientiam excidit. audi quid hac in parte magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione tradat. „mors quidem intravit per inobedientiam, verum nihilominus suae comminationis vigorem laxans deus statim humano generi spem immortalitatis oriri facit, dum Enochum e medio rapit, eoque pacto nos docet metas immortalitatis exspectandas

ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ πολυζωΐαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριστᾷ. πρόσεχε οὖν· τὴν γὰρ ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ ἀπαθανάτησιν ἀπὸ θεοῦ λαβὼν ὁ Ἐνὼχ διὰ τῆς μεταθέσεως τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν, ὡς ἤδη προείρηται, ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπὼν „εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ C μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα. εὑρὼν γὰρ ἄνδρα τὴν ἀρετὴν κατωρθωκότα οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς." εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαφθάρτησιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχεσθαι τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθεὶς ὁ Ἐνώχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκουσι λόγια. μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδηλότερον ποιεῖται, καὶ D οὕτω φησί „τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται τὸ σῶμα τὸ πεσόν, ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλόμενον ἅπαν ὅπερ ἔφθασε διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ." πρόσεχε οὖν. εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγήγερται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὲ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο

21. ἀποβαλλόμενον P.

nobis esse." confirmant haec et Christi discipuli, cum dicunt ea quae Enocho et Eliae acciderint, repraesentare nobis insigniter liberationem nostri ab interitu et vitam illam perpetuam. ac de his quidem in hunc modum illi disseruerunt. Iohannes autem Chrysostomus exposuit etiam illustrius hominem primum hac ab interitu immunitate praeditum fuisse, idque per haec ipsa verba. „placuit Enochus deo, propterea transfertur. heic mihi domini bonitatem intuere. cum enim reperisset hominem egregia virtute praeditum, non ea dignitate spoliat ipsum quam ante mandati violationem homini primum formato largitus fuerat." quodsi ita est, quid verbis est opus? nam si primus homo immunitatem illam ab interitu habuit, quam ut homines exspectent Enochus translatus docuit, omnino perspicuum est quod a deo talis conditus ab initio fuerit, qualem ex mortuis resurrecturum oracula divina tradunt. his tu fidem derogare noli. nam et Anastasius ille Sinaites in oratione sua de resurrectione verbis his eadem apertissime tractat. tale suscitatum est ex mortuis corpus, dudum collapsum, quale ab initio erat, reiectis atque depositis omnibus quae prius ei per peccatum accidere. velim his mihi verbis animum

σῶμα τότε θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὡμολόγηται,
καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων „δεῖ
τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο
ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν,” εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ τὸ σῶμα
ἐκεῖνο, λέγω δὴ τὸ πρώτως ὑπὸ θεοῦ ποιηθέν, ἀθάνατον ἀλη-
θῶς ὑπῆρχε καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. αὐ-
τὸ τοῦτο παρίστησι καὶ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριος, ἡνίκα P. 90
καὶ μᾶλλον εὕρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ῥητὸν ἐπεξηγού-
μενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξεσι „τί τὸ γεγονός; αὐτὸ
τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησό- V. 70
μενον.” λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ θεοῦ πεποιημένος ἄνθρωπος οὐχ
ὃ νῦν ἐστὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἤγουν τρεπτὸς καὶ φθαρτός,
τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὃ ποιηθήσεται ὕστερον, ἄτρεπτος
δηλονότι καὶ ἄφθαρτος. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν
ἄνθρωπον ἔκτισε, κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, καθά
φησι Σολομών· εἴπερ οὖν ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μετα-
δοὺς αὐτῷ ψυχῆς νοερᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διη- B
νεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησιν· εἴπερ οὖν ζωῆς
αἰωνίου ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ θε-
ός, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις
τοῦ Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἦν, ὡς ὁ Σιναΐτης φησὶ θεῖος Ἀναστά-
σιος· εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ

advertas. si tali suscitatum est quale ab initio erat, etsi corpus illud, quod excitatur, sic suscitari constat ut supra mortem interitumque positum sit, quod ipsum magnus ille Paulus confirmat (1 Cor. 15 53) hisce verbis „oportet hoc corruptibile incorruptibili natura et hoc mortale immortalitate indui,” plane perspicuum est etiam corpus illud, quod est omnium primo factum a deo, revera immortale ac interitus expers fuisse, sicuti iam saepe diximus. idem et Nyssensis ille Gregorius tradit, ubi dictum illud Ecclesiastae (1 9) declarat, cuius haec verba sunt „quid est quod fuit? idem illud quod erit. quid factum? idem illud quod fiet.” inquit enim hoc loco manu dei factum hominem, non quod nunc propter peccatum est, nimirum mutationi et interitui obnoxius, ab initio fuisse, sed quod deinceps efficietur, expers scilicet mutationis et interitus. quapropter si deus in statu interitus experte condidit hominem ad imaginem aeternitatis suae, quemadmodum Solomo loquitur; si honorem ei proprium detulit, communicata cum ipso anima intelligentiae vi praedita, quo perpetuo immortalis esset, quemadmodum Chrysostomus ait; si aeternae vitae fruitionem largitus est homini ab initio deus, ut magnus ille Basilius loquitur; si Adami prima creatio interitus erat expers, ut Anastasius ille Sinaites inquit; si dignitatem hanc ab initio deus

θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεῖος Ἀνδρέας εὕρηται λέγων· εἴπερ αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ, πῶς λοιπὸν θνητὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; C ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστί. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνένδεκτον, εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐᾷ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι. παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνενδεᾶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνον εἰπὼν εἶναι, ἔδειξε προφανῶς ὅτι στολὴν ἀθανασίας ἠμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγειν οὐ θεμιτόν. ἢ γὰρ ὑπέκειτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο πάθεσι φυσικοῖς καὶ φθαρτὸν ὁμολογουμένως ἦν, ἢ παθῶν παντοίων ὑπέρτερον ἦν, ὡς ὁ λόγος ἤδη διείληφε. καὶ περὶ ἀφθαρσίας ἀμφιβάλλειν οὐ χρή· φαίνεται γὰρ ὅτι φθορᾷ οἱαδήποτε μὴ ὑποκείμενον ἀληθῶς ἄφθαρτον ἦν.

D Οὕτω μὲν οὖν, ἀγαπητέ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φθαρτὸν ὡμολόγηται πρὸ τοῦ πάθους, ἐπειδὴ πάθεσι φυσικοῖς ὑπέκειτο, καὶ ἄφθαρτον αὖθις μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τοιαῦτα γὰρ ἀπέθετο πάθη παντάπασιν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέν. ἐνθέν τοι καὶ γυμνὸν ἐκ

21. καὶ τοι] τά?

homini dedit ut immortalis et incorruptibilis esset, ut vir divinus Andreas dixisse reperitur; si hominem deus libertate voluntatis donatum et exornatum immortalitate regem omnium terrestrium constituit, quemadmodum vir beatus Barlaamus praedicat, quo tandem ore pariter eum mortalem ac immortalem a deo conditum dicemus? nequit hoc ullo pacto fieri, quando peritissimus ille rerum divinarum Gregorius eiusmodi nos de homine illo principe imaginari non sinit. cum enim illum nullo vel tegumento vel vestitu indiguisse tradit, clare demonstrat ornatu immortalitatis amictum fuisse. enimvero his contradicere velle iniquum fuerit. nam vel corpus illud adfectionibus hisce naturalibus subiectum erat, et pro confesso statuetur obnoxium corruptioni fuisse: vel supra omnes adfectiones erat positum, quemadmodum oratione superiori est declaratum. itaque de incorruptibilitate ipsius minime dubitandum est, cum manifesto pateat interitui nulli reapse subiectum fuisse.

Eodem modo, dilecte fili, corpus etiam domini nostri Iesu Christi corruptibile fuisse fatemur ante passionem, cum adfectionibus naturalibus subiectum fuerit, ac rursum post passionem et resurrectionem incorruptibile. nam adfectiones eiusmodi prorsus deposuit ex

τάφου ἐξέθορεν, ἐκεῖσε παντάπασι καταλιπὼν τὰ ἐντάφια· καὶ γὰρ ἄφθαρτον, ὡς εἴρηται, γεγονὸς ἐπικαλύμματος οἱουδή τινος οὐκ ἦν ἐνδεές.

Ἀλλὰ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴπερ οὖν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Ἀδὰμ θνητὸς ὁμοῦ καὶ ἀθάνατος ἦν, εἴπερ οὖν φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσι κατά γε τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἡμέτερα μετὰ ταῦτα τοιαύτης ἐπιτεύξεσθαι P. 91 λήξεως, εἴγε πρὸς ἐκεῖνον ἔχουσι τὸν πρῶτον Ἀδὰμ δηλαδὴ τὴν ἐπάνοδον. ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις τοιοῦτόν τι λέγειν οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ πρὸ τοῦ λόγου πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ καὶ λίαν αὐτὰ τυγχάνει τὰ πράγματα. εἰ γὰρ ὁ φθορᾷ ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος ἄφθαρτος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται καὶ ἀθάνατος, καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω περὶ τούτου λέγων „σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ," εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ὁ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνος Ἀδὰμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἄφθαρτος δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος. καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, εἴγε καὶ σπέρμα τῇ γῇ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδί- B δοσθαι εἴωθεν ὁποῖον ἄρα καὶ πρότερον ἐτύγχανεν εἶναι. εἴτε γὰρ σίτου κόκκον εἴποις εἴτε κρίθους, εἰ ἕτερον σπέρμα οἱονδήποτε, ἐκεῖσε πάντως ἐπανέρχεσθαι πέφυκεν ὅθεν δηλονότι ἐκπέπτωκεν.

8. εἴιε P. 20. κριθῆς?

mortuis suscitatum. qua ipsa de causa nudum e sepulcro exsiliit, relictis in eo cunctis sepulcralibus exuviis: quippe iam factum incorruptibile, ceu diximus, non tegumenti ullius egebat.

Quid multis verbis opus est? si primus ille Adamus pariter mortalis erat et immortalis, si naturalibus adfectionibus obnoxius erat, ut multi opinantur, omnino necessarium est statuamus nostra quoque corpora deinceps condicionis eiusdem futura, si quidem ad statum primi illius Adami revertentur. id vero dici nefas fuerit, quando etiam oratione deficiente fidem facere nobis ipsae res abunde possunt. quippe si homo hic obnoxius interitui, posteaquam defossus in terram fuerit et computruerit, incorruptibilis et immortalis ex mortuis suscitatur, beato Paulo hoc ipsum verbis hisce comprobante (1 Cor. 15 42) „seritur in mortalitate, suscitatur in immortalitate," clarissime patet etiam Adamum ante peccatum talem ab initio fuisse, nimirum incorruptibilem et immortalem. neque mirum hoc tibi videatur, quando etiam coniectum in terram semen tale consuevit oriri quale prius erat. nam sive tritici granum appelles sive hordei sive aliud quodvis semen, illud ipsum e terra prodit quod in eam coniectum fuerat.

Ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀποδεῖξαι θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρ-
V. 71 τοὶ γεγόναμεν καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἄφθαρτοι ἀνιστάμεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρήσατο, πρὸς Ἀντίοχον οὕτως εἰπὼν „ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κόκκου
C στάχυν ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, τοῦ δὲ στάχυος συντριβέντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος ἀναβλαστάνει στάχυν, οὕτως ὑπὸ θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ἄφθαρτος, εἶτα δὲ διὰ τῆς παρακοῆς συνειρίβη καὶ φθορᾷ περιέπεσε, σπειρόμενος δὲ διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῇ γῇ καταχωννύμενος ἀναβλαστάνει, καὶ γίνεται ὥσπερ ἦν ἄφθαρτος ἀπ' ἀρχῆς." καὶ μή μοι λέγε ὡς εἴγε τέως ἀθάνατος ἦν, πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; ἄφες τὸ πῶς. θεὸς ἦν ὁ εἰπὼν „ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε." καὶ σὺ λέγεις ὅτι πῶς ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; ἄφες τὸ πῶς· ὁ χρυσορρήμων Ἰωάν-
D νης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδὰμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην, οὕτω λέγων „παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδάμ, ἔφαγεν ἀφ' οὗ παρηγγέλθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός." ἄφες τὸ πῶς, ἵνα μὴ καὶ ἐπὶ τῷδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθῇς ἀπορίᾳ, πῶς ἀναστήσεται λέγων ἀθάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε θνητόν

16. τὸ] καὶ P.

Haec fabulosa tibi nequaquam videantur. etenim magnus etiam Athanasius ille probare volens, nos ex incorruptibili natura corruptibiles factos esse ac vicissim ex corruptibili resurrecturos incorruptibiles, grani similitudine quam aptissime usus est, in hunc modum ad Antiochum disserens. „quemadmodum grano spicam ab initio deus adiunxit, et contrita spica granum consitum rursus spicam producit, sic homo divinitus incorruptibilis factus est, deinde per inobedientiam attritus interiit. verum ubi per mortem seritur et terra defoditur, repullulat et incorruptibilis fit, qualis ab initio erat." noli hoc loco mihi obiicere: si erat antea immortalis, quo pacto deinceps interitui mortalitatique factus est obnoxius? hanc tu mihi vocem, quo pacto, missam facito. nam deus erat, qui dixerat (Gen. 2 17) „quocunque die vescemini hac arbore, morte multabimini." et audes tu mihi obiicere, quo pacto mortalis factus sit qui immortalis erat? desine, quo pacto, interrogare. Iohannes ille Chrysostomus in oratione sua de Adami exsilio dubitationem hanc tibi solvet. transgressus est, inquit, mandatum Adamus; comedit a quo iussus erat abstinere: propterea qui immortalis erat, mortalis factus est. quonam id pacto percunctari desine, ne forte de hoc mortali corpore magis etiam haesites, et quonam pacto resurrecturum sit ex mortuis immortale quae-

ἐστι καὶ φθαρτόν; ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ πῶς ἀθά-
νατος ἐγεγόνει θνητός, ἐξ ἀνάγκης ἂν ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τού-
τῳ. οὐκοῦν ἄφες τὸ πῶς. ὁ θεὸς ὅπου, ἐκεῖσε χώραν οὐκ
ἔχει τὸ πῶς. ἔπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον
ὁ θεός, ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων κατέστησε, διηνεκῆ
δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ, καθάπερ ἄνω διείληπται· καὶ P. 92
εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας οὕτω κατ' αὐτόν, ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα
τὰ θεῖα χαρίσματα. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ἑώρα
κατολισθαίνοντα κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης
καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο καὶ λαμβάνει
κατ' αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος, ὅτι μηδὲ συνέφερεν ἔκτοτε διη-
νεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ
τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκεῖθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας
ἕνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώ-
τῳ Ἀδάμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιό- B
τητος τοῦ θεοῦ, προσήγγισε θάνατος· οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθο-
ρᾷ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ φθορᾶς καὶ θανάτου ἄμεινον ὑπάρχον
τὸ πρότερον. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς ἀθάνατον αὐτὸν
ὁμοῦ καὶ θνητὸν ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; εἰ γὰρ καὶ
θανάτῳ ὑπέπεσε μὴ φυλάξας τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν,
ἀλλ' ὕστατον τῆς οἰκονομίας, ὡς ἤδη προείρηται, τοῦτο πάν-

5. διηνεκῆ δὲ δέδωκε P. 21. ὑστάτης F.

ras, cum mortale sit et corruptibile. nam qui de eo dubitat, quo pacto qui immortalis erat mortalis factus sit, necessario de hoc etiam dubitaverit, nec resuscitationem ipsius ex mortuis facile admittendam existimaverit. quamobrem illud tuum, quo pacto, missum facito. ubi deus, ibi quo pacto locum non habet. condidit enim deus hominem ad statum interitus expertem, omnium terrestrium principem constituit, perpetuam ei largitus est immortalitatem, uti supra declaratum est, ipsum denique quod attinet, habiturus hanc erat homo saeculis aeternis, cum munera dei sint irrevocabilia: sed quia videbat eum ad peccatum delabi ac propterea sublimi illo vitae genere, quod angelorum vitae par erat, excidere, ipso concedente mors adversus eum occasionem arripit. quippe ne expediebat quidem hominem ex eo tempore immortalem esse. nam nisi tale quiddam accidisset, nisi condonatio deinceps facta fuisset ex benevolentia, ne malum perpetuum foret, nequaquam permisisset deus ut mors ad hominem primum in statu experte interitus conditum ad imaginem aeternitatis dei accederet; nec corpus illud supra mortem et interitum omnem prius positum corruptioni factum fuisset obnoxium. quae cum ita sint, quo tandem pacto dicemus eum mortalem pariter et immortalem esse conditum a deo? quanquam enim non servato mandato sibi praescripto in mortem incidit, tamen hoc ipsum referri debere ad posterio-

τες εὑρήσομεν, εἴγε τῇ ἀκολουθίᾳ προσέχειν αἱρούμεθα τῆς ἁγίας γραφῆς. οὐδὲ γὰρ ὅτε παρῆγε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ὡς ἄνω δεδήλωται, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν „ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε," ἀλλὰ πολλῷ
C μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον. μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι βασιλέα, μετὰ τὸ ἀναχθῆναι τὰ ζῷα πρὸς αὐτόν, μετὰ τὸ πέρας ἐπ' αὐτῷ δέξασθαι τὰ τῆς θείας βουλῆς, τότε πρὸς αὐτὸν ἡ τοιαύτη γέγονε θεία φωνή, τότε δὴ τότε καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε κατ' αὐτοῦ. διὰ τί δὲ ταῦτα, καὶ τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ ἀθανάτου μείναντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράβασιν μείνῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον.

V. 72 Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἔμελλε μεῖναι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τοῖς ἀμαθέσι δίδωσι τέως ἡμῖν ἐννοεῖν.
D „ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις" φησὶ „γεγόνασιν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, χιτῶνας δερματίνους ἤγουν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα οἰκονομικῶς ἐνέθηκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ." καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ θεός, ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἀθάνατα καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν

6. τὸ ἐς πέρας P.

rem illam administrationem, uti superius indicatum est, reperiemus, si quidem seriei sacrarum litterarum advertere animum volemus. non enim tum quum conderet hominem deus, ut antea dicebamus, his ad ipsum verbis usus est (Gen. 2 17) „quacunque die vescemini hac arbore, morte multabimini," sed aliquanto post eius creationem interiecto tempore. posteaquam enim regem ipsum constituerat, posteaquam animalia cuncta deduxerat ad eum, posteaquam divinum de ipso consilium ad exitum perductum erat, tum demum hac eum voce compellat. simul adversus ipsum id temporis mors locum invenit. quamobrem hoc? ne si mansisset immortalis post transgressionem, necessario peccatum quoque cum ipso sine fine maneret.

Et vero immortalem futurum fuisse hominem etiam post peccatum, nisi dispensatio divina quaedam accessisset, ne ipsi quoque perpetuis poenis subiiceremur, ut angelis lapsis accidit, divinus ille vir, Gregorius antistes Nyssenus ostendit. posteaquam, ait, homines illi principes vetita commiserunt ac beatitate sua nudati sunt, pelliceis tunicis, hoc est animalium mortalitate, certo quodam consilio et dispensatione deus naturam ad immortalitatem conditam induit, ne malum perpetuo duraret. quibus in verbis praeclare dictum fe-

εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῳ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἄφθαρτος. καὶ P. 93 πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων „οὐκ ἐκώλυσε δὲ τὸν θάνατον ὁ θεός, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρωστίαν τηρήσῃ." ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίαν ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον. ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν ὅθεν ἐλήφθημεν ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν οὕτω λέγουσαν „γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ," ἀλλ' ἐκεῖθεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησί, καὶ αὖθις ἀναλαμβανόμεθα, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμεθα, καὶ τοιοῦτοι γινόμεθα πάλιν ὁποῖοι καὶ πρότερον ἦμεν, τουτέστιν ἄφθαρτοι καὶ ἀθά- B νατοι.

Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεῖοι πατέρες οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἢ τὴν πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, πρὸ τῶν ἄλλων τῷ θειοτάτῳ Ἀναστασίῳ περὶ τούτων οὕτως λέγοντι „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός· κατ' εἰκόνα θεοῦ

cisse deum hoc certo quodam consilio et dispensatione. nam sollicitus de nobis, ne forte perpetuo peccaremus neu tristis haec et aerumnosa vita duraret aeternum, uti Iohannes etiam Chrysostomus inquit, morti potestatem facit immortalem invadendi, atque hoc modo mortalis fit qui immortalis erat, et corruptibilis qui nulli erat interitui obnoxius. idem nobis etiam Basilius persuadeat, cuius haec verba sunt: mortem deus non prohibuit, ne infirmitas ac morbus ille noster aeternum duraret. quo fit ut in lucro mors poni debeat, et haec poena beneficii loco haberi, quemadmodum Gregorius ille cognomento Theologus scripsit; adeoque nos iccirco moerere non convenit. quamvis enim in terram, unde sumpti sumus, revertimur iuxta imprecationem illam dei (Gen. 3 19) „terra es et in terram redibis," tamen indidem, uti Chrysostomus scripsit, suscitamur ac meliorem ad condicionem transformamur, ita ut tales rursum evadamus quales eramus prius, hoc est interitus expertes et immortales.

Nihil igitur heic haesitandum, quando patres illi divini resurrectionem ex mortuis nihil aliud nobis polliceri tradunt quam lapsorum in integrum et condicionem pristinam restitutionem. vide, si placet, quid prae caeteris divinus ille vir Anastasius in hac parte dicat. fecit, inquit, hominem deus, et quidem eum ad imaginem dei

βασιλέα κατέστησε τῶν ἐπιγείων αὐτόν, ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐτὸν πρότερον, οὐκ ἂν ἐκεῖσε καὶ θνητότητα παρεμιγνύομεν, οὐκ ἂν ἀσυλλόγιστα τὰ τοιαῦτα διενοούμεθα περὶ τοῦ γεγενημένου κατ' εἰκόνα θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστησι, διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς
C τὴν ἑξαήμερον κα' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ „δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, βουληθεὶς εἶναι αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ ῥαθυμίαν ὤλισθε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τέλεον αὐτόν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς.

Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ θεὸς βασιλέα καταστῆσαι τῶν ὁρωμένων αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπηρτισμένην ἔδειξε τὴν ἀρχήν. ἤγαγε
D γὰρ τὰ ζῷα πάντα τηνικαῦτα πρὸς αὐτόν, καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἀγνοῶν, καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῷ παριστάμενα
V.69 σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπωνυμίας ἐδέχοντο. οὕτω μὲν οὖν ἔφθασε διά γε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρεκτροπὴν οὐκ ἦν ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνης

18. δουλικῷ] βασιλικῷ F.

omni ratione. quippe si nobiscum recte possemus expendere quod hominem deus terrestrium regem constituerit, ornatum ab se prius immortalitate, non heic mortalitatis quicquam immisceremus, non de condito ad imaginem dei quidquam absurdi cogitaremus. facit huc Iohannis Chrysostomi locus, qui in oratione XXI de sex dierum operibus exstat. cum hominem, inquit, creasset deus, voluit eum in res universas adspectabiles imperium habere. iccirco etiam ei naturam et essentiam animae largitus est, quod eum perpetuo vellet immortalem esse. ac tametsi per secordiam lapsus sit mandatumque sibi praescriptum transgressus, non tamen ipsum prorsus aversatus est, sed immortalitate spoliatum ac morte damnatum propemodum in eodem imperio reliquit.

Heic autem notandum quod non solum deus ipsum constituere voluerit adspectabilium regem, sed etiam hoc imperium ei concessum absolute fuisse rebus ipsis declararit. quippe ad ipsum animalia cuncta deduxit, tametsi quid secuturum esset non ignoraret. quo factum ut omnia servilem in modum ipsi adstantia suas per ipsum appellationes acceperint. ita per mentem intelligentiae vi praeditam deus hominem etiam immortalitate ornavit. quanquam enim futuram non multo

οὐ θέλει προαιρέσεως, τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν ἐπ' αὐτῷ θεοπρεπῶς ἐκπληροῖ, καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. ἀλλὰ γὰρ τίνος ἕνεκεν ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων ἐποίησε καὶ ἀθάνατον αὐτίκα τὸν ἄνθρωπον; ἵνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ ποιήσας ἡμᾶς θεὸς πασῶν ἄρχει τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ ὅτι ἀθάνατός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ P. 89
ἀνώλεθρος. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ προλαβὼν χοῦν ἔλεγε „κατ' οἰκείαν εἰκόνα ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον." ὃ δὴ καὶ ὁ Σολομὼν εἰδὼς „ὁ θεὸς" ἔλεγε „θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ." πλὴν εἰ καὶ θανάτῳ κατεδίκασε μετὰ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. μετατίθησι γὰρ τὸν Ἐνώχ, καὶ τηνικαῦτα τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν ἀθανασίαν ἐκείνην ἐκδέχεσθαι ἧς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν. καὶ ἄκουε τί περὶ τούτων φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ. B
„θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν, λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνέτειλε τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὅρους ἀθανασίας ἅμα ἐκδέχεσθαι." ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ λέγοντες

8. τοῦτο P.

post exorbitationem non nesciret, tamen cum ob solum cogitationis institutum damnare non vellet, consentanea deo ratione consilium suum perficit; adeoque mentis participem, ut diximus, animam ei largitur, ut omnino immortalis esset. enimvero cur hominem statim ab initio regem terrestrium et immortalem condidit? ut hinc discamus etiam opificem illum nostri deum cunctis illis supernis potestatibus cum imperio praeesse, necnon eundem esse immortalem omnisque expertem interitus. nam ea de causa pulvere sumpto inquit „faciamus hominem ad imaginem nostram." quod cum Solomo non ignoraret, „deus" ait „mortem non condidit, sed in statu interitus experte ad imaginem aeternitatis suae hominem creavit." ac tametsi deinceps eum ad mortem damnavit, non tamen diu consolationis egere permisit. nam transfert Enochum, eaque re naturam nostram condocefacit ut immortalitatem illam exspectet, quapropter inobedientiam excidit. audi quid hac in parte magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione tradat. „mors quidem intravit per inobedientiam, verum nihilominus suae comminationis vigorem laxans deus statim humano generi spem immortalitatis oriri facit, dum Enochum e medio rapit, eoque pacto nos docet metas immortalitatis exspectandas

ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ πολυζωΐαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριστᾷ. πρόσεχε οὖν· τὴν γὰρ ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ ἀπαθανάτησιν ἀπὸ θεοῦ λαβὼν ὁ Ἐνὼχ διὰ τῆς μεταθέσεως τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν, ὡς ἤδη προείρηται, ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπὼν „εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ
C μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα. εὑρὼν γὰρ ἄνδρα τὴν ἀρετὴν κατωρθωκότα οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς." εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαφθάρτησιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχεσθαι τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθεὶς ὁ Ἐνώχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκουσι λόγια. μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδηλότερον ποιεῖται, καὶ
D οὕτω φησί „τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται τὸ σῶμα τὸ πεσόν, ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλόμενον ἅπαν ὅπερ ἔφθασε διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ." πρόσεχε οὖν. εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγήγερται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὲ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο

21. ἀποβαλλόμενον P.

nobis esse." confirmant haec et Christi discipuli, cum dicunt ea quae Enocho et Eliae acciderint, repraesentare nobis insigniter liberationem nostri ab interitu et vitam illam perpetuam. ac de his quidem in hunc modum illi disseruerunt. Iohannes autem Chrysostomus exposuit etiam illustrius hominem primum hac ab interitu immunitate praeditum fuisse, idque per haec ipsa verba. „placuit Enochus deo, propterea transfertur. heic mihi domini bonitatem intuere. cum enim reperisset hominem egregia virtute praeditum, non ea dignitate spoliat ipsum quam ante mandati violationem homini primum formato largitus fuerat." quodsi ita est, quid verbis est opus? nam si primus homo immunitatem illam ab interitu habuit, quam ut homines exspectent Enochus translatus docuit, omnino perspicuum est quod a deo talis conditus ab initio fuerit, qualem ex mortuis resurrecturum oracula divina tradunt. his tu fidem derogare noli. nam et Anastasius ille Sinaites in oratione sua de resurrectione verbis his eadem apertissime tractat. tale suscitatum est ex mortuis corpus, dudum collapsum, quale ab initio erat, reiectis atque depositis omnibus quae prius ei per peccatum accidere. velim his mihi verbis animum

σῶμα τότε θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὡμολόγηται,
καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων „δεῖ
τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο
ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν," εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ τὸ σῶμα
ἐκεῖνο, λέγω δὴ τὸ πρώτως ὑπὸ θεοῦ ποιηθέν, ἀθάνατον ἀλη-
θῶς ὑπῆρχε καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. αὐ-
τὸ τοῦτο παρίστησι καὶ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριος, ἡνίκα P. 90
καὶ μᾶλλον εὕρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ῥητὸν ἐπεξηγού-
μενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξεσι „τί τὸ γεγονός; αὐτὸ
τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησό- V. 70
μενον." λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ θεοῦ πεποιημένος ἄνθρωπος οὐχ
ὃ νῦν ἐστὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἤγουν τρεπτὸς καὶ φθαρτός,
τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὃ ποιηθήσεται ὕστερον, ἄτρεπτος
δηλονότι καὶ ἄφθαρτος. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν
ἄνθρωπον ἔκτισε, κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, καθὰ
φησι Σολομών· εἴπερ οὖν ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μετα-
δοὺς αὐτῷ ψυχῆς νοερᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διη- B
νεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν· εἴπερ οὖν ζωῆς
αἰωνίου ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ θε-
ός, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις
τοῦ Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἦν, ὡς ὁ Σιναΐτης φησὶ θεῖος Ἀναστά-
σιος· εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ

advertas. si tali suscitatum est quale ab initio erat, etsi corpus illud, quod excitatur, sic suscitari constat ut supra mortem interitumque positum sit, quod ipsum magnus ille Paulus confirmat (1 Cor. 15 53) hisce verbis „oportet hoc corruptibile incorruptibili natura et hoc mortale immortalitate indui," plane perspicuum est etiam corpus illud, quod est omnium primo factum a deo, revera immortale ac interitus expers fuisse, sicuti iam saepe diximus. idem et Nyssensis ille Gregorius tradit, ubi dictum illud Ecclesiastae (1 9) declarat, cuius haec verba sunt „quid est quod fuit? idem illud quod erit. quid factum? idem illud quod fiet." inquit enim hoc loco manu dei factum hominem, non quod nunc propter peccatum est, nimirum mutationi et interitui obnoxius, ab initio fuisse, sed quod deinceps efficietur, expers scilicet mutationis et interitus. quapropter si deus in statu interitus experte condidit hominem ad imaginem aeternitatis suae, quemadmodum Solomo loquitur; si honorem ei proprium detulit, communicata cum ipso anima intelligentiae vi praedita, quo perpetuo immortalis esset, quemadmodum Chrysostomus ait; si aeternae vitae fruitionem largitus est homini ab initio deus, ut magnus ille Basilius loquitur; si Adami prima creatio interitus erat expers, ut Anastasius ille Sinaites inquit; si dignitatem hanc ab initio deus

θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεῖος Ἀνδρέας εὕρηται λέγων· εἴπερ αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ, πῶς λοιπὸν θνητὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; C ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστί. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνένδεκτον, εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐᾷ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι. παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνενδεᾶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνον εἰπὼν εἶναι, ἔδειξε προφανῶς ὅτι στολὴν ἀθανασίας ἠμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγειν οὐ θεμιτόν. ἢ γὰρ ὑπέκειτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο πάθεσι φυσικοῖς καὶ φθαρτὸν ὁμολογουμένως ἦν, ἢ παθῶν παντοίων ὑπέρτερον ἦν, ὡς ὁ λόγος ἤδη διείληφε. καὶ περὶ ἀφθαρσίας ἀμφιβάλλειν οὐ χρή· φαίνεται γὰρ ὅτι φθορᾷ οἱᾳδήποτε μὴ ὑποκείμενον ἀληθῶς ἄφθαρτον ἦν.

D Οὕτω μὲν οὖν, ἀγαπητέ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φθαρτὸν ὡμολόγηται πρὸ τοῦ πάθους, ἐπειδὴ πάθεσι φυσικοῖς ὑπέκειτο, καὶ ἄφθαρτον αὖθις μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τοιαῦτα γὰρ ἀπέθετο πάθη παντάπασιν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέν. ἔνθεν τοι καὶ γυμνὸν ἐκ

21. καὶ τοι.] τά?

homini dedit ut immortalis et incorruptibilis esset, ut vir divinus Andreas dixisse reperitur; si hominem deus libertate voluntatis donatum et exornatum immortalitate regem omnium terrestrium constituit, quemadmodum vir beatus Barlaamus praedicat, quo tandem ore pariter eum mortalem ac immortalem a deo conditum dicemus? nequit hoc ullo pacto fieri, quando peritissimus ille rerum divinarum Gregorius eiusmodi nos de homine illo principe imaginari non sinit. cum enim illum nullo vel tegumento vel vestitu indiguisse tradit, clare demonstrat ornatu immortalitatis amictum fuisse. enimvero his contradicere velle iniquum fuerit. nam vel corpus illud adfectionibus hisce naturalibus subiectum erat, et pro confesso statuetur obnoxium corruptioni fuisse: vel supra omnes adfectiones erat positum, quemadmodum oratione superiori est declaratum. itaque de incorruptibilitate ipsius minime dubitandum est, cum manifesto pateat interitui nulli reapse subiectum fuisse.

Eodem modo, dilecte fili, corpus etiam domini nostri Iesu Christi corruptibile fuisse fatemur ante passionem, cum adfectionibus naturalibus subiectum fuerit, ac rursum post passionem et resurrectionem incorruptibile. nam adfectiones eiusmodi prorsus deposuit ex

τάφον ἐξέθορεν, ἐκεῖσε παντάπασι καταλιπὼν τὰ ἐντάφια· καὶ γὰρ ἄφθαρτον, ὡς εἴρηται, γεγονὸς ἐπικαλύμματος οἱουδή τινος οὐκ ἦν ἐνδεές.

Ἀλλὰ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴπερ οὖν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Ἀδὰμ θνητὸς ὁμοῦ καὶ ἀθάνατος ἦν, εἴπερ οὖν φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσι κατά γε τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἡμέτερα μετὰ ταῦτα τοιαύτης ἐπιτεύξεσθαι P. 91 λήξεως, εἴγε πρὸς ἐκεῖνον ἔχουσι τὸν πρῶτον Ἀδὰμ δηλαδὴ τὴν ἐπάνοδον. ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις τοιοῦτόν τι λέγειν οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ πρὸ τοῦ λόγου πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ καὶ λίαν αὐτὰ τυγχάνει τὰ πράγματα. εἰ γὰρ ὁ φθορᾷ ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος ἄφθαρτος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται καὶ ἀθάνατος, καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω περὶ τούτου λέγων „σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ," εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ὁ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνος Ἀδὰμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἄφθαρτος δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος. καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, εἴγε καὶ σπέρμα τῇ γῇ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδί- B δοσθαι εἴωθεν ὁποῖον ἄρα καὶ πρότερον ἐτύγχανεν εἶναι. εἴτε γὰρ σίτου κόκκον εἴποις εἴτε κρίθους, εἰ ἕτερον σπέρμα οἱονδήποτε, ἐκεῖσε πάντως ἐπανέρχεσθαι πέφυκεν ὅθεν δηλονότι ἐκπέπτωκεν.

8. εἴιε P. 20. κριθῆς?

mortuis suscitatum. qua ipsa de causa nudum e sepulcro exsiliit, relictis in eo cunctis sepulcralibus exuviis: quippe iam factum incorruptibile, ceu diximus, non tegumenti ullius egebat.

Quid multis verbis opus est? si primus ille Adamus pariter mortalis erat et immortalis, si naturalibus adfectionibus obnoxius erat, ut multi opinantur, omnino necessarium est statuamus nostra quoque corpora deinceps condicionis eiusdem futura, si quidem ad statum primi illius Adami revertentur. id vero dici nefas fuerit, quando etiam oratione deficiente fidem facere nobis ipsae res abunde possunt. quippe si homo hic obnoxius interitui, posteaquam defossus in terram fuerit et computruerit, incorruptibilis et immortalis ex mortuis suscitatur, beato Paulo hoc ipsum verbis hisce comprobante (1 Cor. 15 42) „seritur in mortalitate, suscitatur in immortalitate," clarissime patet etiam Adamum ante peccatum talem ab initio fuisse, nimirum incorruptibilem et immortalem. neque mirum hoc tibi videatur, quando etiam coniectum in terram semen tale consuevit oriri quale prius erat. nam sive tritici granum appelles sive hordei sive aliud quodvis semen, illud ipsum e terra prodit quod in eam coniectum fuerat.

Ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ
μέγας Ἀθανάσιος ἀποδεῖξαι θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρ-
V. 71 τοὶ γεγόναμεν καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἄφθαρτοι ἀνιστά-
μεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρή-
σατο, πρὸς Ἀντίοχον οὕτως εἰπὼν „ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κόκκου
C στάχυν ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, τοῦ δὲ στάχυος συντρι-
βέντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος
ἀναβλαστάνει στάχυν, οὕτως ὑπὸ θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν
ἄφθαρτος, εἶτα δὲ διὰ τῆς παρακοῆς συνειρίβη καὶ φθορᾷ
περιέπεσε, σπειρόμενος δὲ διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῇ γῇ κα-
ταχωννύμενος ἀναβλαστάνει, καὶ γίνεται ὥσπερ ἦν ἄφθαρ-
τος ἀπ' ἀρχῆς." καὶ μή μοι λέγε ὡς εἴγε τέως ἀθάνατος ἦν,
πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; ἄφες τὸ
πῶς. θεὸς ἦν ὁ εἰπὼν „ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυ-
τοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε." καὶ σὺ λέγεις ὅτι πῶς ὁ ἀθά-
νατος ἐγεγόνει θνητός; ἄφες τὸ πῶς· ὁ χρυσορρήμων Ἰωάν-
D νης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδὰμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν ἀπο-
ρίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην, οὕτω λέγων „παρέβη τὴν ἐντολὴν
ὁ Ἀδάμ, ἔφαγεν ἀφ' οὗ παρηγγέλθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου
χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός." ἄφες τὸ πῶς, ἵνα μὴ
καὶ ἐπὶ τῷδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθῇς ἀπορίᾳ,
πῶς ἀναστήσεται λέγων ἀθάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε θνητόν

16. τό] καὶ P.

Haec fabulosa tibi nequaquam videantur. etenim magnus etiam Athanasius ille probare volens, nos ex incorruptibili natura corruptibiles factos esse ac vicissim ex corruptibili resurrecturos incorruptibiles, grani similitudine quam aptissime usus est, in hunc modum ad Antiochum disserens. „quemadmodum grano spicam ab initio deus adiunxit, et contrita spica granum consitum rursus spicam producit, sic homo divinitus incorruptibilis factus est, deinde per inobedientiam attritus interiit. verum ubi per mortem seritur et terra defoditur, repullulat et incorruptibilis fit, qualis ab initio erat." noli hoc loco mihi obiicere: si erat antea immortalis, quo pacto deinceps interitui mortalitatique factus est obnoxius? hanc tu mihi vocem, quo pacto, missam facito. nam deus erat, qui dixerat (Gen. 2 17) „quocunque die vescemini hac arbore, morte multabimini." et audes tu mihi obiicere, quo pacto mortalis factus sit qui immortalis erat? desine, quo pacto, interrogare. Iohannes ille Chrysostomus in oratione sua de Adami exsilio dubitationem hanc tibi solvet. transgressus est, inquit, mandatum Adamus; comedit a quo iussus erat abstinere: propterea qui immortalis erat, mortalis factus est. quonam id pacto percunctari desine, ne forte de hoc mortali corpore magis etiam haesites, et quonam pacto resurrecturum sit ex mortuis immortale quae-

ἐστι καὶ φθαρτόν; ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ πῶς ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός, ἐξ ἀνάγκης ἂν ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τούτῳ. οὐκοῦν ἄφες τὸ πῶς. ὁ θεὸς ὅπου, ἐκεῖσε χώραν οὐκ ἔχει τὸ πῶς. ἔπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων κατέστησε, διηνεκῆ δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ, καθάπερ ἄνω διείληπται· καὶ P. 92
εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας οὕτω κατ' αὐτόν, ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα χαρίσματα. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ἑώρα κατολισθαίνοντα κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο καὶ λαμβάνει κατ' αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος, ὅτι μηδὲ συνέφερεν ἔκτοτε διηνεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκεῖθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ Ἀδάμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιό- B
τητος τοῦ θεοῦ, προσήγγισε θάνατος· οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθορᾷ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ φθορᾶς καὶ θανάτου ἄμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς ἀθάνατον αὐτὸν ὁμοῦ καὶ θνητὸν ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ ὑπέπεσε μὴ φυλάξας τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, ἀλλ' ὕστατον τῆς οἰκονομίας, ὡς ἤδη προείρηται, τοῦτο πάν-

5. διηνεκῆ δὲ δέδωκε P. 21. ὑστάτης F.

ras, cum mortale sit et corruptibile. nam qui de eo dubitat, quo pacto qui immortalis erat mortalis factus sit, necessario de hoc etiam dubitaverit, nec resuscitationem ipsius ex mortuis facile admittendam existimaverit. quamobrem illud tuum, quo pacto, missum facito. ubi deus, ibi quo pacto locum non habet. condidit enim deus hominem ad statum interitus expertem, omnium terrestrium principem constituit, perpetuam ei largitus est immortalitatem, uti supra declaratum est, ipsum denique quod attinet, habiturus hanc erat homo saeculis aeternis, cum munera dei sint irrevocabilia: sed quia videbat eum ad peccatum delabi ac propterea sublimi illo vitae genere, quod angelorum vitae par erat, excidere, ipso concedente mors adversus eum occasionem arripit. quippe ne expediebat quidem hominem ex eo tempore immortalem esse. nam nisi tale quiddam accidisset, nisi condonatio deinceps facta fuisset ex benevolentia, ne malum perpetuum foret, nequaquam permisisset deus ut mors ad hominem primum in statu experte interitus conditum ad imaginem aeternitatis dei accederet; nec corpus illud supra mortem et interitum omnem prius positum corruptioni factum fuisset obnoxium. quae cum ita sint, quo tandem pacto dicemus eum mortalem pariter et immortalem esse conditum a deo? quanquam enim non servato mandato sibi praescripto in mortem incidit, tamen hoc ipsum referri debere ad posterio-

τες εὑρήσομεν, εἴγε τῇ ἀκολουθίᾳ προσέχειν αἱρούμεθα τῆς ἁγίας γραφῆς. οὐδὲ γὰρ ὅτε παρῆγε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ὡς ἄνω δεδήλωται, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν „ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε," ἀλλὰ πολλῷ C μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον. μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι βασιλέα, μετὰ τὸ ἀναχθῆναι τὰ ζῶα πρὸς αὐτόν, μετὰ τὸ πέρας ἐπ' αὐτῷ δέξασθαι τὰ τῆς θείας βουλῆς, τότε πρὸς αὐτὸν ἡ τοιαύτη γέγονε θεία φωνή, τότε δὴ τότε καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε κατ' αὐτοῦ. διὰ τί δὲ ταῦτα, καὶ τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ ἀθανάτου μείναντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράβασιν μείνῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον.

V. 72 Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἔμελλε μεῖναι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τοῖς ἀμαθέσι δίδωσι τέως ἡμῖν ἐννοεῖν. D „ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις" φησὶ „γεγόνασιν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, χιτῶνας δερματίνους ἤγουν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα οἰκονομικῶς ἐνέθηκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ." καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ θεός, ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἀθάνατα καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν

6. τὸ ἐς πέρας P.

rem illam administrationem, uti superius indicatum est, reperiemus, si quidem seriei sacrarum litterarum advertere animum volemus. non enim tum quum conderet hominem deus, ut antea dicebamus, his ad ipsum verbis usus est (Gen. 2 17) „quacunque die vescemini hac arbore, morte multabimini," sed aliquanto post eius creationem interiecto tempore. posteaquam enim regem ipsum constituerat, posteaquam animalia cuncta deduxerat ad eum, posteaquam divinum de ipso consilium ad exitum perductum erat, tum demum hac eum voce compellat. simul adversus ipsum id temporis mors locum invenit. quamobrem hoc? ne si mansisset immortalis post transgressionem, necessario peccatum quoque cum ipso sine fine maneret.

Et vero immortalem futurum fuisse hominem etiam post peccatum, nisi dispensatio divina quaedam accessisset, ne ipsi quoque perpetuis poenis subiiceremur, ut angelis lapsis accidit, divinus ille vir, Gregorius antistes Nyssenus ostendit. posteaquam, ait, homines illi principes vetita commiserunt ac beatitate sua nudati sunt, pelliceis tunicis, hoc est animalium mortalitate, certo quodam consilio et dispensatione deus naturam ad immortalitatem conditam induit, ne malum perpetuo duraret. quibus in verbis praeclare dictum fe-

εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῳ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἄφθαρτος. καὶ P. 93 πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων „οὐκ ἐκώλυσε δὲ τὸν θάνατον ὁ θεός, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρωστίαν τηρήσῃ." ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίαν ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον. ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν ὅθεν ἐλήφθημεν ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν οὕτω λέγουσαν „γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ," ἀλλ' ἐκεῖθεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησί, καὶ αὖθις ἀναλαμβανόμεθα, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμεθα, καὶ τοιοῦτοι γινόμεθα πάλιν ὁποῖοι καὶ πρότερον ἦμεν, τουτέστιν ἄφθαρτοι καὶ ἀθά- B νατοι.

Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεῖοι πατέρες οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἢ τὴν πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, πρὸ τῶν ἄλλων τῷ θειοτάτῳ Ἀναστασίῳ περὶ τούτων οὕτως λέγοντι „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός· κατ' εἰκόνα θεοῦ

cisse deum hoc certo quodam consilio et dispensatione. nam sollicitus de nobis, ne forte perpetuo peccaremus neu tristis haec et aerumnosa vita duraret aeternum, uti Iohannes etiam Chrysostomus inquit, morti potestatem facit immortalem invadendi, atque hoc modo mortalis fit qui immortalis erat, et corruptibilis qui nulli erat interitui obnoxius. idem nobis etiam Basilius persuadeat, cuius haec verba sunt: mortem deus non prohibuit, ne infirmitas ac morbus ille noster aeternum duraret. quo fit ut in lucro mors poni debeat, et haec poena beneficii loco haberi, quemadmodum Gregorius ille cognomento Theologus scripsit; adeoque nos iccirco moerere non convenit. quamvis enim in terram, unde sumpti sumus, revertimur iuxta imprecationem illam dei (Gen. 3 19) „terra es et in terram redibis," tamen indidem, uti Chrysostomus scripsit, suscitamur ac meliorem ad condicionem transformamur, ita ut tales rursum evadamus quales eramus prius, hoc est interitus expertes et immortales.

Nihil igitur heic haesitandum, quando patres illi divini resurrectionem ex mortuis nihil aliud nobis polliceri tradunt quam lapsorum in integrum et condicionem pristinam restitutionem. vide, si placet, quid prae caeteris divinus ille vir Anastasius in hac parte dicat. fecit, inquit, hominem deus, et quidem eum ad imaginem dei

ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, ἄζυγος, ἄφθαρτος· πρὸς ἣν δὴ ποίησιν ἀφορᾷ καὶ ἡ τῶν σωμάτων ἀνάστασις." καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἡ ἐν εὐαγγελίοις τοῦ πλανωμένου προβάτου παραβολὴ καὶ ἡ τῆς ἀπολλυμένης C ὡσαύτως δραχμῆς αὐτὴν ὑπεμφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἔκπτωσιν καὶ τὴν εἰς τὸ πάλιν ἐπιστροφὴν καὶ ἀνάκλησιν. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ κλίνας οὐρανοὺς ὁ θεὸς καταβέβηκε καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα τοὺς ἐκπεσόντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ἐπαναγάγῃ τιμήν. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπιστρέψας ὁ ἄσωτος ἤκουσεν „ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολήν."

Εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες πλασθῆναι μὲν ἀθάνατον ὑπὸ θεοῦ τὸν Ἀδάμ, δυνάμει δὲ θνητὸν εἶναι, τουτέστι δύνασθαι θνητότητι περιπεσεῖν αὐτόν, εἴγε μὴ φύλαξ ἐσεῖται τῆς δο- D θείσης αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα μὲν τὸν λόγον αὐτῶν (εὐπαράδεκτος γὰρ εἶναι δοκεῖ, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ θέλουσι ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἐμβαθύνειν γραφαῖς), πάσχειν δὲ ὅλως αὐτόν, τουτέστιν οἵῳ δή τινι φυσικῷ πάθει πρὸ τῆς παραβάσεως ὑποκεῖσθαι, οὐδαμοῦ τοῦτο καταδεχόμεθα. πῶς γάρ, εἴ γέ τινα τῶν ἁγίων πατέρων τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διεξιόντα οὐχ εὕρομεν; μᾶλλον μὲν οὖν ἀπαθῆ λέγουσι τὸν τοιοῦτον εἶναι, καὶ σωματικῶν πασῶν

fecit. haec prima hominis creatio fuit, simplex, expers coniugii, expers interitus; ad quam creationem corporum resurrectio respicit, uti quae sit lapsorum ad pristina reversio. quid multa proferri opus est? exposita in Evangeliis (Luc. 15 8) de ove aberrante similitudo, itidemque altera de drachma perdita, prorsus ipsam hominis tam deerrationem atque lapsum quam ad pristinum statum reversionem declarant. nam illam ob causam relictis coelis deus in terram descendit et homo factus est, ut nos, qui lapsi eramus, ad pristinum adeoque primum illum honorem reduceret. caeteroqui reversus filius ille prodigus (Luc. 15 22) non audisset „induite ipsum priore stola."

Quodsi qui dicunt Adamum quidem a deo conditum fuisse immortalem, verum nihilominus talem exstitisse qui mortalis esse posset, hoc est qui mortalitati posset obnoxius fieri, siquidem mandatum sibi praescriptum non observaret, hanc nos quidem ipsorum orationem admittimus, atque admitti posse videatur, praesertim iis qui altius sacrorum patrum scripta pervestigare nolunt: non tamen eum quicquam fuisse passum, id est ulli adfectioni naturali ante transgressionem subiectum fuisse, concedimus. quo enim id pacto concederemus? cum tale quiddam de Adamo traditum ab ullo sanctorum patrum nusquam reperiamus. quin potius aiunt eum adfectio-

ὑπέρτερον ἀναγκῶν. αὐτίκα γὰρ ὁ θειότατος Ἰωάννης Δα- V. 73 μασκηνὸς ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον ἔλεγε· πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος καὶ ὕπνος καὶ ἱδρώς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ P. 94 αὐτοῦ λέγων εὕρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθοσαν. ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πάθη τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθῆσαι ἡμῖν ἔλεγεν ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ. οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὼς οὗτος τῇ λογικῇ φύσει καθὰ τοῖς ἀλόγοις ἐγένετο, ἀλλ' ὕστερον ἐπετίθει, κολάζων ἐκεῖνον τὸν ἐν τιμῇ μὲν ὄντα μὴ συνιέντα δέ, κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν ἄγων ὧν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης τὸ τοῦ πρώτου παριστῶν ἀπαθὲς ἔλεγεν „ἐννόησόν μοι μακαριότητος ὑπερβο- B λήν, πῶς ἀνώτεροι πάντων τῶν σωματικῶν οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν, πῶς καθάπερ τὸν οὐρανὸν οὕτω τὴν γῆν ᾤκουν, καὶ ἐν σώματι τυγχάνοντες τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν." οὔτε γὰρ στέγης οὔτε ὀρόφου οὔτε ἱματίων οὔτε ἄλλου οὐδενὸς τῶν τοιούτων ἐδέοντο. ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος μὴ δέεσθαι λέγων τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον, τὰ αὐτὰ τῷ χρυσορρήμονι πάντως ἐνέφηνε.

10. οὕτως P.

num expertem fuisse, supraque cunctas necessitates corporales positum. primum divinus vir, Iohannes ille Damascenus, hominem ante lapsum dicit ab adfectionibus universis immunitate summa praeditum fuisse. nam fames sitis fatigatio somnus et sudor, quemadmodum tradit idem capite LXIV, post transgressionem primum vitam humanam invaserunt. praeter hunc Anastasius Sinaites in oratione sua de resurrectione has expertes vitii, quaeque vituperari non merentur adfectiones, una cum peccato exortas in nobis una cum pelliceae tunicae amictu dicit. etenim illa naturae rationis participi, tanquam brutis animalibus, naturaliter non adhaerebat, sed deinceps accessit, ut ei poenae loco foret, qui cum esset in honore, animum tamen non advertit; quo per ipsam scilicet admoneretur quibus bonis excidisset. Iohannes item Chrysostomus ostendens hominem primum expertem adfectionum fuisse, verbis hisce utitur „considera mihi beatitatis abundantiam, quo pacto supra res corporeas omnes positi fuerint homines illi principe loco formati a deo; quo pacto terram sic incoluerint ac si coelum incolerent, quo pacto in corporibus existentes, quae propria corporum sunt non pertulerint. nec enim vel tecto vel laqueari vel indumentis vel alia quapiam tali re indigebant." consimiliter Gregorius ille theologus hominem primum nec tegumento nec vestitu indiguisse dicit. habebat enim corpus, quod neque frigori

σῶμα γὰρ μήτε κρυμοῖς ὑποπῖπτον μήτε θάλψεσιν. εἰ γὰρ C ἐλύπει τοιοῦτόν τι πάθος αὐτό, καὶ σκεπάσματος ἂν ἐξ ἀνάγκης καὶ προβλήματος ἐπιδεὲς ἦν. οὐκ ἂν αὐτὸν πάσχειν ψήθη κατά τι ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, εἴγε καὶ μᾶλλον τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητήν, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ τὸ πάσχειν ἡμῖν, ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ τὸν Ἀδὰμ ἐνδύσασθαι ἔλεγεν. ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς τοιαύτης περιβολῆς ἀπαθὴς ὁ ἄνθρωπος ἦν ἅτε δὴ σάρκα λεπτοτέραν ἐνδεδυμένος, ἀθάνατόν τε καὶ ἄφθαρτον. ἀλλ' ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσι χαλεπαίνειν οὐ χρή. κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην πάσης ἀπήλλακτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθορᾶς. ἐφ' ᾧ καὶ ἄφθαρτον αὐτὸ δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσεν. εἰ δὲ D ἄφθαρτον, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀθάνατον ἦν. εἰ γὰρ ἐπάγεσθαι εἰώθασι καὶ νόσοι καὶ θάνατοι ἔκ τε πλεονεξίας καὶ ἐλλείψεως τῶν τεσσάρων χυμῶν, καθὰ δὴ τῷ χρυσορρήμονι δοκεῖ, τὸ δέ γε σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐν ἀπαθείᾳ διῆγε καὶ ὡσαύτως εἶχεν ἀεί (οὐδὲ γὰρ ἀλλοίωσιν ἐδέχετό τινα παραπλησίως ἡμῖν, ἅτε δὴ παθῶν παντοίων ὑπέρτερον ὄν), φαίνεται πάντως ὅτι καὶ ἀθανασίας ὑπῆρχε μέτοχον, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐδήλωσεν. ὅτι δὲ φυσικῶν παθῶν ἀνώτερος ὁ ἄνθρωπος ἦν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καὶ ὁ μέγας ἔδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς

nec aestui foret obnoxium. quippe si eiusmodi quaepiam adfectio laesisset ipsum, etiam necessario tam tegumento quam vestitu indiguisset. de quo colligitur divinum hunc virum existimasse nihil omnino tale ullo pacto corpus illud hominis primi perpessum esse. imo tradit idem Adamum carnem hanc crassiorem et morti obnoxiam, a qua ipsa proficiscuntur huiusmodi adfectiones, una cum amictu pelliceae tunicae induisse. quo indicare voluit ante amictum eiusmodi fuisse hominem adfectionum expertem, ut qui carne subtiliore immortali et incorruptibili prius indutus esset. quae voces exhibere tibi molestiae nihil debent. nam de Chrysostomi sententia corpus illud ab interitu erat immune; quam ob causam merito incorruptibile dicitur. quodsi erat incorruptibile, planum est etiam immortale fuisse. nam cum morbi atque mortes tam ex abundantia quam defectu quattuor humorum oriri consueverint, adsentiente nobis in hoc ipso etiam Chrysostomo, et vero corpus Adami expers adfectionum fuerit, eodem modo scilicet adfectum perpetuo (non enim mutationem ullam admittebat, quod in nobis usuvenire cernimus, tanquam supra omnes adfectiones positum), perspicuum prorsus est etiam particeps immortalitatis fuisse, quemadmodum iam multoties est indicatum. et fuisse hominem id temporis supra omnes adfectiones positum, magnus ille Basilius in Asceticis suis ostendit, ubi ad verbum haec exstant

ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί „ὥσπερ εἰ ἦμεν P. 95 ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν, οὕτως εἰ ἦμεν ἐν ἀπαθείᾳ κατά γε τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδενὸς ἂν τῶν ἐξ ἰατρικῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρῄζομεν." εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἴπωμεν οἵῳ δή τινι φυσικῷ πάθει περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας καιρῷ; ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πάθη ταῦτα, λύπην ἡδονὴν V. 74 ἐπιθυμίαν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσεστι τήμερον, ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ἔλεγε μοίρας ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἰσδραμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι κατεδικάσθη B τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκεῖθεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ πάθη ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. οὐδὲ γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν, διὰ δὲ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ὑπεισῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἴπωμεν ἐν αὐτῇ τῇ τελειότητι πάσχειν ὅλως τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον;

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως οἵῳ δή τινι φυσικῷ οὐχ ὑπέκειτο πάθει ὁ ἄνθρωπος, ἅτε δὴ C τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρῶν. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς

„quemadmodum si essemus in paradiso deliciarum, non vel consideratione vel labore agricultionis indigeremus, ita si essemus in statu adfectionum experte, secundum illam gratiam quae nobis erat ante lapsum in creatione concessa, nihil arte medica nostrum ad usum egeremus." quodsi ergo gratiam hanc ante lapsum in creatione habuit homo, quo tandem ore dicemus eum ulli adfectioni naturali obnoxium id temporis fuisse, cum prorsus expers adfectionum foret? quinetiam magnus ille Maximus adfectiones hasce, moestitiam voluptatem appetitum aliasque tales, quae hodie insunt humanae naturae, de sorte brutorum in hominem translatas esse dicit. posteaquam enim condemnatus est, ut ortu brutis iumentis consimilis sit, necessario quoque tales adfectiones inde nactus est. non enim illae prius erant in homine conditae, quemadmodum divinus hic vir in iis quae ad Thalassium scripsit inquit, sed propter amissionem perfectionis furtim velut ingressae sunt, parti naturae nostrae magis aliquanto brutae adhaerescentes. quae cum ita sint, qui dicemus in ipsa perfectione primum illum hominem huiusmodi quicquam perpessum esse?

Quapropter multis iam demonstratum est ante transgressionem nulli prorsus adfectioni naturali hominem obnoxium fuisse, ut qui

ἔπασχεν; εἰ γὰρ ἔπασχεν, καὶ θνητῆς ἂν ἐξ ἀνάγκης φύσεως ἦν καὶ φθαρτῆς. ἀλλ' ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν ἐπὶ τούτοις κωλύει μὲν καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἁγίων χορός, κωλύει δὲ πλέον καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ συστᾶσα σύνοδος ἐν ἑκατοστῷ ἐννάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγουσα „εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα." ταύτῃ τοι καὶ παράγειν ἐνταῦθα
D τὸν θεολόγον Γρηγόριον οὐκ εὐπρεπὲς ἡμῖν οὐδὲ ὅσιον ἡγηται. εἰ γὰρ καὶ λέγειν ἔοικε τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ἐπίγειον εἶναι τὸ σῶμα καὶ οὐράνιον τὴν ψυχήν, πρόσκαιρον ὁμοίως καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, πνεῦμα καὶ σάρκα τὸν αὐτόν, τὸ μὲν ἵνα μένῃ καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος, ἀλλ' οὐχ οὕτω δοκεῖ περὶ τούτου καὶ ἡμῖν, ὅτι μηδὲ τὰ θεῖα ταῦτα ῥητὰ τοῦ πρώτου χάριν ἀνθρώπου λελέχθαι νομίζομεν. πῶς γάρ, εἴγε καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ θεολόγου λέγοντος ἀλλαχοῦ κατὰ λέξιν οὕτως ἠκούσαμεν
P. 96 „ἐπεὶ δὲ φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ ὕφειλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο τῷ

12. τὸ] τὰ P.

concessae per gratiam immortalitatis minime fuerit experś. quo posito qui pati vel adfici potuit? nam si passus est, etiam necessario naturam mortalem ac interitui obnoxiam habebat. enimvero ne hac in parte sic sentiamus, non modo sanctorum hominum a nobis indicatorum coetus vetat, sed etiam synodus illa quae Carthagine convenit. eius enim haec verba sunt, canone CIX: „si quis dicit Adamum a deo conditum esse mortalem ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto." quo fit ut minime mihi vel convenire vel pium esse videatur ad convellendam hanc sententiam Gregorii theologi verba producere. quanquam enim is dicere videtur hominem illum principem fuisse terrenum corpore, coelestem animo, caducum pariter et immortalem, adspectabilem et intellectilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eundem tam spiritum quam carnem, spiritum propter gratiam, carnem ob superbiam, illud quidem ut maneat suumque benefactorem celebret, hoc vero ut patiatur ac patiens commonefiat propterque magnitudinem arroganter sibi placens castigetur ac erudiatur, non tamen ita nos statuendum esse censemus, quando divina istaec verba nequaquam debere primum ad hominem referri existimamus. qui enim hoc faciamus? cum theologum ipsum alibi audiamus ad verbum ita loquentem „quandoquidem ob invidiam diaboli mors ingressa est mundum hominemque dolo circumscripsit, iccirco deus homo factus passione nostra vexatur et

ἡμετέρῳ πάθει θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος." ἀλλὰ προσέχειν
ἐνταῦθα παρακαλῶ. εἰ γὰρ ὕφειλε τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὁ
θεολόγος φησί, διὰ τῆς ἀπάτης ὁ θάνατος, φαίνεται πάντως
ὅτι πρὸ τῆς ἀπάτης ἀθάνατον εἶχε κατὰ τὸ σῶμα τὸν ἄνθρω-
πον ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔλεγεν „ἵνα πά-
σχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται;" τὸ γὰρ
ἀθάνατον οἵῳ δή τινι τρόπῳ πάσχειν οὐ πέφυκε. καὶ τί χρὴ
πολλὰ λέγειν; εἴγε καὶ πάθεσιν ὑπέκυπτε πρὸ τῆς ἁμαρτίας B
ὁ ἄνθρωπος, καὶ ῥευστὸς ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ ῥευστὸς ἐκεῖ-
νος, εὔδηλον ὅτι καὶ θνητός. εἰ δὲ θνητὸς ἀπ' ἀρχῆς ἦν,
οὐ διὰ παρακοῆς λοιπὸν ἥ τε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. ἀλλ'
οὐκ ἄν, ὡς οἶμαι, τοῦτο εἴποι τις λογισμοῦ κύριος ὤν. πῶς
γάρ, εἴγε καὶ ἀναθέματι τοὺς οὕτω φρονοῦντας ἡ διαληφθεῖ-
σα καθυποβάλλει ἁγία σύνοδος. ἄλλως τε εἰ πρόσκαιρον εἶ-
ναι πρὸ τῆς παραβάσεως ᾤετο τὸν Ἀδάμ, πῶς αὐτὸν ἐπὶ
κέρδει λαβεῖν ἔλεγε τὸν θάνατον ὕστερον; ἵνα γὰρ μὴ τὸ κα- V.75
κὸν ἀθάνατον ᾖ, διὰ τοῦτό φησι θανάτῳ τὸν Ἀδὰμ συγχω-
ρηθῆναι πεσεῖν. ἀλλὰ κἀνταῦθα προσέχειν ἄξιον. φαίνεται C
γὰρ ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν, ἐπεὶ
πῶς ἀθάνατον ἔμελλε μεῖναι τὸ κακόν, εἰ μή γε καὶ μετὰ
τὴν ἀπάτην ὁ ἄνθρωπος ἀθανασίᾳ συζῆν ἔμελλε, καθὰ δὴ
καὶ τὸ πρότερον; συγκεχώρηται λοιπὸν ὁ ἀθάνατος, ὡς ἤδη

adficitur." quae sane verba considerari attente cupio. nam si mors, uti noster hic theologus loquitur, hominem dolo circumscripsit atque surripuit, omnino patet existimasse divinum hunc virum ante fraudem illam corporis etiam ratione hominem immortalem fuisse. quodsi demus, quo tandem pacto dixit „ut patiatur, et patiens commonefiat, propterque magnitudinem arroganter sibi placens castigetur ac erudiatur?" quippe quod est immortale, nequaquam sic comparatum est ut ullo modo pati possit. quid multis verbis opus est? si passionibus homo fuit ante peccatum obnoxius, etiam necessario sequitur eum fuisse fluxum et caducum; si fluxus erat, perspicue patet mortalem quoque fuisse; si erat mortalis ab initio, restat interitum atque mortem ex inobedientia non esse ortam. id vero, mea quidem opinione, nemo rationis compos dixerit, quando sic sentientes indicata synodus exsecrationi subiicit. quodsi Gregorius Adamum ante transgressionem putabat caducum fuisse, qui fit ut ei deinceps mortem lucri cuiusdam instar accessisse dicat? sic enim loquitur: ne malum perpetuum foret, Adamo deus concessit ut per mortem extingueretur. quae ipsa quoque verba considerari attentius merentur. nam ex eis apparet fuisse hominem ante peccatum immortalem. qui enim malum perpetuum futurum erat, si homo post deceptionem non

προείρηται, θανάτῳ περιπεσεῖν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν· ὃ δὴ καὶ κέρδος ὁ θεολόγος ἐκάλεσεν. ἀλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ θνητὸς ὁ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ἦν, θνητὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν παράβασιν, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὸ ἐπιτίμιον; πότε δὲ καὶ τοὺς δερματίνους ἠμφιάσατο χιτῶνας; εὔδηλον οὖν ὅτι περὶ τῆς
D κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τὸν λόγον ποιούμενος τῷ σώματι μὲν ἔλεγε πρόσκαιρον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἀθάνατον δὲ τῇ ψυχῇ. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πάσχειν αὐτὸν ἔλεγε χάριν ὑπομνήσεως καὶ παιδεύσεως, ἐπεὶ πῶς ἂν ὑπέπιπτε πάθεσι τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δεόμενον ἐπικαλύμματος κἀντεῦθεν ἀπαθὲς γνωριζόμενον; ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ πρόσκαιρος ἦν ὁ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε θνητός, οὐκ ἂν ὁ μέγας Παῦλος ἔλεγεν „ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος." ἔδειξε γὰρ ἐντεῦ-
P. 97 θεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπὸν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτερος.

Ὡς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι καὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἄγευστος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίειν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδὰμ ὁ

eodem modo quo prius victurus erat in immortalitate? itaque permittitur immortali, ceu iam ante diximus, ut per mortem interiret, ne malum perpetuum foret; quod ipsum Gregorius etiam lucrum appellavit. nolim vero te hac disputatione perturbari. nam si Adamus tam ante transgressionem quam post eam mortalis erat, quando tandem supplicio mortis est adfectus? quando pelliceas illas tunicas induit? quapropter intelligi non obscure potest Gregorium de communi hominum natura disserentem dixisse hominem corpore caducum, animo immortalem esse. nam eo respiciens ait ipsum pati commonefactionis castigationisque causa. caeteroqui vero qui passionibus obnoxium esse corpus illud potuisset, quod tegumento vestituque nullo indigebat? hoc ipso nobis argumentum suppeditante, quod passionum expers fuerit. itaque non convenit hac in parte quemquam nobis diutius adversari. si enim caducus fuisset ab initio, si ante peccatum mortalis, non eximius ille Paulus (Rom. 6 23) mortem esse peccati stipendium dixisset; quibus verbis significavit hominem ante peccatum fuisse immortalem. quod si verum esse concedimus, sequitur eundem omnibus corporeis necessitatibus superiorem extitisse.

De quo porro colligitur hominem ab initio cibum sensilem non degustasse. quanquam enim deus Adamó potestatem in paradisi quaslibet arbores largitus est, non tamen inde sequitur esum istic sen-

θεός, ἀλλ' οὐμενοῦν ἐκεῖσε καὶ βρῶσις ἦν αἰσθητὴ καὶ ῥευστή. καὶ τοῦτο προϊὼν ὁ λόγος ἀριδηλότερον δείξει σοι. ἢ γάρ, ὡς ὁ μέγας φησὶ πρὸς Ἀντίοχον Ἀθανάσιος, ἄφθαρτά εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτά, καὶ πῶς ὀδοῦσιν ἐτέμνοντο; πῶς ἐβιβρώσκοντο; τὸ γὰρ ἄφθαρτον οὔτε τέμνεσθαι πέφυκεν οὔτε βιβρώσκεσθαι. ἢ φθαρτὰ ἐν τῷ παραδείσῳ, καθά B τινες ὑποπτεύουσι, καὶ πῶς αὐτὰ τροφὴν ὁ Ἀδὰμ ἐποιεῖτο; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. ἢ γὰρ τὸ προσὸν αὐτῷ τηνικαῦτα σῶμα διαπνεόμενον ἦν ἅτε φθορᾷ καὶ ῥεύσει ὑποκείμενον, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· ἢ ἀδιάπνευστον ἔμενεν ὡς ἄρευστον ὑπάρχον καὶ ἄφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸ αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί· πεῖνα γὰρ καὶ δίψα καὶ κόπος καὶ ὕπνος καὶ ὀδύνη καὶ φθορά, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀν- C θρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν. ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κἀκεῖθεν εὑρισκομένοις καὶ ἄλλα τε διηγουμένοις ἀπερισκέπτως ὑπάνοιγε τὰς ἀκοάς, ἀποστρέφου δὲ μᾶλλον αὐτὰ καὶ οὐδὲν ἡγοῦ καὶ ἀπόρριπτε, καθὰ δὴ πρὸ ὀλίγου καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν. πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ εὕρομεν καὶ ἀνέγνωμεν, καὶ μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν, ὅτι τοῦ ὀρθοδό-

19. τὰς] σὰς P.

silem ac fluxum fuisse, quemadmodum tibi clarius indicabitur ubi nonnihil progressa fuerit oratio. nam uti magnus ille Athanasius ad Antiochum disserit, vel interitus expertes putari debent arborum paradisi fructus: et quo pacto dentibus secabantur? qui comedebantur? cum res interitus expers neque dividi neque comedi possit: vel interitui obnoxii, quemadmodum nonnulli existimant: et qui Adamus eos pro nutrimento usurpabat? ad haec nobis respondeant. quippe corpus illud quod tunc habebat, vel erat perspirabile tanquam interitui ac fluxioni subiectum, ideoque necessario esuriebat; vel non perspirabile manebat tanquam fluxionis et interitus expers. quo concesso quaenam urgebat ipsum necessitas ut cibum sensilem sumeret? enimvero nihil heic habituri sunt quod dicant. potius existimandum hominem ad imaginem dei conditum supra corporeas necessitates omnes positum fuisse, quemadmodum Chrysostomus loquitur. nam fames sitis fatigatio somnus dolor interitus, sicut et antea monuimus, post transgressionem hominum vitam occuparunt. quamobrem haec tibi prudenter consideranda sunt, nec hinc inde congestis et quaevis exponentibus aures citra iudicium adhibendae: sed potius ea velut aspernanda proque nihilo ducenda reiicies, quemadmodum et nos paulo ante fecimus. nam huiusmodi complura reperta lectaque

ξον τῶν πατέρων φρονήματος πόρρω που πίπτοντα ταῦτα
διέγνωμεν. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν εἶναι ῥευστὴν
ὑπολάμβανε, μηδὲ ξηραῖς οὕτω ταῖς γραφικαῖς πρόσεχε λέ-
V. 76 ξεσιν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἕτερα δι' ἑτέρων ἡ ἁγία πολλάκις δι-
D δάσκει γραφή. ὁποῖον δὴ καὶ τό „ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ὁ
θεὸς χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς," καὶ τό „ἐνεφύσησεν εἰς τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς," καὶ τό „περιεπάτει ὁ θεὸς
ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν." ταῦτα μὲν γὰρ ἀνοίκεια
τῷ ἀσωμάτῳ πάντως θεῷ· λέγει δὲ ὅμως ἡ ἁγία ταῦτα γρα-
φὴ ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις συγκαταβαίνουσα. καὶ γὰρ εἰ μὴ
τοῦτο δώσομεν, πολλὰ ἡμῖν ἐπακολουθήσει τὰ ἄτοπα. στόμα
γὰρ αὐτῷ περιθήσομεν χεῖράς τε καὶ πόδας, καὶ ὅσα τοιαῦ-
τα· καὶ γὰρ εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον;
εἰ μὴ στόμα εἶχε, πῶς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ;
εἰ μὴ πόδας εἶχε, πῶς ἡ γραφὴ λέγει περιπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ
P. 98 παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν·
ἔφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων πατέρων χορὸς ἐπελθεῖν τὰ τοιαῦτα
θεῖα ῥητά, καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρή,
καὶ μὴ τῷ οἰκείῳ θελήματι παρασυρομένους ἅλλεσθαί τε κα-
τὰ κρημνῶν καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι.

Οὕτω μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου, τοῦ ξύλου δηλονότι τῆς γνώσεως, διανοεῖσθαί σε ἄξιον, εἴγε καὶ δια-

a nobis inter fabulas retulimus. quamobrem istuc? quod a recta doctrinae patrum sententia procul ea recedere iudicaremus. quare noli cibum in paradiso fluxum existimare, nec scriptis adeo ieiunis animum adverte, quando litterae sacrae saepius alia per alia declarant atque docent. eius generis sunt hae voces (Gen. 2 7) „formavit hominem deus sumpto de terra pulvere." item illa (Gen. 3 8) „adflavit in faciem eius spiritum vitalem." et haec „inambulabat a meridie deus in paradiso." nam istaec prorsus deo corporis experti non conveniunt, quae tamen ita litterae sacrae, imbecillitati nostrae semet accommodantes, protulerunt. nisi enim hoc demus, absurda multa consequentur. nimirum os deo tribuemus et manus et pedes aliaque talia. nam si manibus carebat, qui fingebat hominem? si ore carebat, qui adflabat in faciem eius? si pedibus carebat, cur aiunt litterae sacrae in paradiso eum a meridie inambulasse? at enim haec omnino locum non habent. nam sacrorum ille patrum coetus supervenit, qui huiusmodi dicta enarraret, nosque doceret quo illa pacto sint accipienda, ne pro arbitrio lubituque nostro oberrantes per praecipitia collaberemur ac procul a via recta deflecteremus.

Sic ergo de arbore cognitionis existimare te par est, licet opinionum diversitas quaedam incidat. divinus quidem ille vir, Isidorus

φωνίαν ἐπὶ τούτοις τινὰ παρεμπίπτουσαν ἔχομεν. αὐτίκα γὰρ ὁ θειότατος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εὕρηται περὶ τούτου διεξιών. „καταρᾶται μὲν τὴν συκῆν ὁ Χριστός, ἵνα δείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ κολάζειν δύναται. ἅμα δέ B τις τούτῳ καὶ ἀπόρρητος συμπέπλεκται λόγος, παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσας, ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο ἦν, οὗ καὶ τοῖς φύλλοις οἱ παραβάντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο. καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρτίας." ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν θείαν εἶπεν ἐπίγνωσιν. δίδωσι γὰρ ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ ἐξουσίαν πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐντεῦθεν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγηται· ἀπὸ μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ὥς πού φησι Σολομών, C ὁ δημιουργὸς αὐτῶν ἐπιγινώσκεσθαι εἴωθεν. καὶ ὅρα πῶς ἐκλαμβάνει περὶ παραδείσου ὁ θεῖος οὗτος Ἰωάννης, καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς. „ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃς. διὰ πάντων, λέγω, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν. πάντα σοι ζωὴν καρποφορείτω, καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιοῦ τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν." καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ θειότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης οὕτω D κατὰ ῥῆμα διέξεισιν, ὅτι τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖνο τῇ βρώσει

18. λέγει?

Pelusiensis, ita de hac re disserit. Christus ficum exsecratur, ut Iudaeis ostenderet se etiam adficere supplicio posse. subest autem huic rei quaedem arcana ratio, quam a senibus sapientissimis accepimus, nimirum illud transgressionis lignum fuisse, cuius foliis transgressores pro tegumento utebantur. hoc lignum benigna quadam ex adfectione Christus exsecrabatur, ne videlicet amplius fructum, qui foret delicti causa, ferret. Iohannes autem Damascenus, rerum ille divinarum peritissimus, cibum paradisi vocat agnitionem divinam. largitur enim deus quidem Adamo potestatem in omnes paradisi arbores, verum non cibi causa, sed uti hoc modo ad ipsum opificem deduceretur. quippe de magnitudine ac venustate creatorum, ut Sapiens (Sap. 13 5) ait, opifex eorum agnosci consuevit. ac vide mihi, obsecro, qui divinus hic Iohannes dicta de paradiso accipiat et quid de iis tradat. aiunt sacrae litterae „omnibus paradisi arboribus vesceris." per omnia creata scilicet ad me opificem conscendes, unumque de omnibus fructum percipies, nimirum me, qui reapse vita sum. omnia tibi vitae fructum proferant, adeoque quod existis nihil esse putabis aliud quam mei fruitionem. atque haec illi tradiderunt. Nysseni

ξύλον οὔτε συκῆν, ὥς τινές φασιν, οὔτε τι τῶν ἀκροδρύων ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. εἰ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς, ἀλλ' ἐγώ, φησί, τῆς ἁγίας ἀκούων γραφῆς οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφήν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. φάγετε καὶ γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος τὴν Σαμαρειτῶν ὑπεμφαίνων σωτηρίαν ἔλεγε „βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," καὶ ἀλλαχοῦ „ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω." οὐκοῦν τῆς φυτείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται) ἄξιόν τινα καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ
P. 99 τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἐπίρρυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παρα-
V. 77 δείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμανε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητά, καὶ σαρκικῶς ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι· νοερῶς δ' οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα δέχονται θάνατον. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν

14. τοιαύτην P.

autem Gregorii leguntur haec ipsa verba. lignum illud de quo ne vescerentur interdictum erat, nec ficum fuisse, quod quidam volunt, nec aliam fructiferam arborem persuasi sumus. quanquam enim spectator ille dei Moses de sensili cibo heic loqui videtur, ego tamen dum sacras litteras audio, non tantum corpoream quandam escam agnosco, sed etiam nutrimentum aliud esse scio, cuius fruitio solam ad animam pertinet. hortatur enim hisce verbis esurientes Sapientia (Prov. 9 5) „vescimini meo pane, vinumque bibite, quod vobis miscui." quinetiam dominus Samaritanorum salutem indicans (Ioh. 4 32) „cibum" inquit „habeo quo vescar, vobis haud cognitum." item alibi (Ioh. 7 37) „qui sitit, ad me veniat ac bibat." quamobrem consitioni Edenis (quae vox delicias denotat) conveniens quidam fructus accommodandus est, quo pasci hominem non dubitemus: nequaquam vero cogitandum in paradisi vita fuisse nutrimentum aliquod transitorium, quodque per vices ingereretur. eodem modo divinus vir Anastasius cibum illum vult intellectilem fuisse, non sensilem atque carnalem. nam si cibum eiusmodi litterae sacrae designarent, etiam carnaliter primi homines illo degustato mortem obiissent. at vero mentis ratione cum deliquerint, iccirco mox animae mortem oppetunt. eodem modo Gregorius etiam theologus arborem illam, scientiae videlicet lignum, contemplationem ait esse, hoc est perfectiorem

εἶναι ἔφησεν, τουτέστι γνῶσιν τελεωτέραν τινά, ἧς ἐπιβαί- B
νειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. πρόσεχε
οὖν. δέδεικται γὰρ ἐκ πολλῶν ὅτι βρώσεως αἰσθητῆς ἐν τῷ
παραδείσῳ οὐκ ἦν ἐνδεὴς ὁ Ἀδάμ· ἀθάνατος γὰρ ὑπὸ θεοῦ
παραχθεὶς οὐκ ἦν οὐδενὸς ἐνδεής. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
εἰ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ὁ
ἄνθρωπος („καὶ ἔσονται" γάρ φησι „πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ"),
ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν κατά γε τοὺς
θείους πατέρας ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατά-
στασις, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως ἰσάγγελον
εἶχε τὴν ζωὴν ὁ Ἀδάμ, μήτε βρώσει μήτε πόσει, καθάπερ
εἴρηται, χρώμενος, ὅτι μηδὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς τοι- C
οῦτόν τι τεθεώρηται. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον
αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε
ταύτης ἐκεῖσε διά γε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσοῦσαν ἀπά-
θειαν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐκ ἔπρεπεν. ἐπειδὴ γὰρ
τὰ φυσικὰ ταῦτα πάθη, πεῖνα λέγω καὶ δίψα κόπος ὕπνος
ὀδύνη λύπη καὶ τὰ λοιπά, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀν-
θρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρι-
σεν, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος οὐκ
εἶχε τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως.
καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε τροφῆς ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρω- D

quandam cognitionem, ad quam contendere velle non tutum est iis quorum cupiditas plus aequo est avida. igitur animadvertas esse probatum complurium auctoritate, non eguisse Adamum in paradiso cibo quodam sensili. quippe cum immortalis a deo conditus esset, rei nullius indigebat. et quid haec ego prolixius tracto? si ad angelorum similitudinem in resurrectione victurus est homo, quemadmodum perscriptum legimus (Matth. 22 30) „erunt omnes tanquam angeli dei," et vero si resurrectionis beneficium de sententia divinorum patrum nihil est aliud quam lapsorum ad condicionem pristinam restitutio, intelligi perspicue potest Adamum ante transgressionem vitam angelicae parem egisse, nec cibo nec potu, ceu diximus, usum, quando quid eiusmodi nec in angelis locum habet. quapropter existimare noli hominem in paradiso sensili nutrimento se satiasse, quandoquidem istic eo non indigebat propterea quod omnis tum adfectionis esset expers. enimvero neminem hac in parte ambigere conveniebat. nam cum adfectiones illae naturales, fames inquam et sitis et fatigatio et somnus et dolor et moeror et caeterae, post transgressionem primum vitam humanam invaserint, ut superiori oratione docuimus, patet omnino ante peccatum hominem causae nihil habuisse, quae ipsum ad sumendum sensilem quendam cibum cogeret.

πος ἀπ' ἀρχῆς, ὥς τινες ὑπειλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ ῥιγῶν καὶ κοιμώμενος. εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὔδηλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὥς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. ἀλλ' ἄφες αὐτούς· ἡ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρεῖ. διέξεισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν „εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

P. 100 Φυτεύεται δὲ ὅμως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτόν, ἀφ' οὗ κεκώλυται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδάμ. τίνος ἕνεκεν; ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχέα, καὶ ὡς ὑπὸ δεσπότην αὐτός ἐστι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τοιοῦτον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὁποῖον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; παραβαίνει τὴν ἐντολήν, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται τηνικαῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν Εὔαν, γεννᾷ τρεῖς υἱούς, τὸν Καῒν τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ.

B Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς οὕτω

quid prolixa indicatione opus est? si homo ab initio nutrimenti egebat de quorundam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuriisse, frigus pertulisse, dormiisse. si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium: nequit enim fieri, quemadmodum Iohannes Damascenus ait, ut expers interitus maneat qui cibo sensili fruitur. missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cuius haec expressa verba sunt „si quis dicit Adamum a deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto." ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

Caeterum nihilominus sevit eiusmodi arborem deus in paradiso, de qua vesci Adamum vetuit. quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppeditatorem agnosceret, seque domino subiectum sciret (lubet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cuiusmodi lapso Lucifero usuvenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. at enim quid secundum haec factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illico nudus efficitur, interitui fit obnoxius, paradiso eiicitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum Abelum Sethum.

Atque heic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve

λέγουσιν „εἴπερ ᾔδει ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν τε πα-
ραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τηνικαῦτα ἐκπίπτοντα, τί
δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτόν,
ἢ παραχθέντα κωλῦσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως." V. 78
ἄφες αὐτούς, εἴγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, πείθου δὲ μᾶλλον
τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι „ὅτι μὲν
ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ
πάντα εἰδὼς θεός. οὐκ ἐκώλυσε δέ· ὥσπερ γὰρ τὴν παρα-
τροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς C
τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. τί οὖν; ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγα-
γεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρ-
τόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα
πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσα-
σθαι; πάντως τὸ δεύτερον. ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθό-
τητα παραγαγεῖν ὁ θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογου-
μένως δὲ προεῖδε καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ παρεκτροπήν.
εἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐνίκα δὲ
λοιπὸν ἡ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὴν D
ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ θεός, ὅσα
δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκκλίνει
πρός γε τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. εἰ γὰρ καὶ „συνέφερε τῷ ἀν-
θρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη" φησὶν ὁ κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

transversum agi te ab iis patitor qui huiusmodi proferunt: si norat deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso eiiciendum, quamobrem ipsum condidit? etenim vel eum condere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illum vetitum attingeret. has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssae praesuli fidem adhibeto, cuius haec verba sunt. deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitaturum hominem; neque tamen hoc impedivit. quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem eius ad bonum cognitam habebat. quid ergo? praestabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando norat hominem deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsum rursus ad primam gratiam per poenitentiam revocare? praeferendum omnino hoc alterum, praesertim cum constet deum voluisse suae bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto praevidisse. quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Iohannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. quippe deus omnia, quae facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitratu et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. quanquam

δημιουργίαν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσε-
ως ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἡ γὰρ τῆς οἰ-
κείας γνώμης ῥαθυμία ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ
εὐεργεσίαν ἐποίησε, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν
ἰδεῖν. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. εὐεργετῆ-
P. 101 σαι θέλων ὁ βασιλεὺς τῶν ὑπὸ χεῖρά τινα μεγίστην αὐτῷ
ἐγχειρίζει ἀρχήν. καὶ ὃς αὐτίκα πρὸς τὸ ὕψος ἀπιδὼν τῆς
ἀρχῆς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ἐπαίρεται καθ' ἑαυτόν,
ἡσυχῇ καθῆσθαι οὐκ ἀνέχεται, φαντάζεται τὰ ὑπὲρ αὐτόν,
τυραννίδι κέχρηται καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. τί τὸ ἐπὶ τού-
τοις; ἄχθεται ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι, δυσ-
χεραίνει. τί τοῦτο; λέγει· πῶς ὁ ἀχάριστος τὴν ἐπελθοῦ-
σαν αὐτῷ δόξαν εἰς ἀδοξίαν μετέστρεψε; καὶ θέλει μὲν μὴ
καθελεῖν τὸν ἀγνώμονα, καταφρονῆσαι δὲ ὅμως τῆς τυραννί-
δος οὐ δύναται. χειροῦται τὸν ἀποστάτην λοιπόν, τῆς ἀξίας
ἀπογυμνοῖ καὶ δριμείαις ὑποβάλλει ποιναῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς
B παρούσης ὑπεξάγει ζωῆς. συνέφερε λοιπὸν αὐτῷ μὴ δέξα-
σθαι παρὰ βασιλέως ἀρχήν, εἴπερ ἀπονοίας αὐτοῦ τοιαῦτα
παθεῖν ἐκινδύνευσε. πρόσεχε οὖν, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρ-
πάζου τοῖς ἐπιχειροῦσι τὰς θείας οἰκονομίας πολυπραγμονεῖν.

enim dominus dicat (Matth. 26 24) „praestabat illi homini non esse natum," non tamen hoc ita profert, quasi proprium opificium vituperet, sed indicare vult eam vitiositatem, quae opificio divino deinceps ipsiusmet voluntate accessit. quippe in hoc homine propriae voluntatis nequitia fecerat ut ei beneficium opificis non prodesset. licet id etiam in nostris rebus conspicere, ac siquidem lubebit, animum exemplo, quod indicabimus, advertito. fac esse regem quendam, qui aliquem e subditis beneficentia singulari cohonestare volens magistratum ei maximum tradat. ille mox ad praefecturae suae sublimitatem respiciendo, cum eius molem sustinere nequeat, apud semetipsum animo efferri, quiete vivere non posse, maiora se cogitatione concipere, tyrannidem usurpare, ad defectionem progredi. quid secundum haec? rex indignari, rem non parum moleste ferre, secum ipse dicere: quid hoc? itane homo ingratus gloriam, quam a nobis est consecutus, cum infamia commutavit? simul eo praeditus est animo ut immemorem beneficii perdere nolit; neque tamen usurpationem tyrannidis omnino negligere possit. quapropter desertorem suam in potestatem redigit, dignitate spoliat, poenis gravibus subiicit, nonnunquam et vitam ei adimit. eiusmodi homini expediat magistratum potius a rege non accepisse, quam insania propria talibus se malis et periculis exponere. fac igitur considerate agas, dilecte fili, nec abripi te cum illis patere qui consilia divina curiose per-

οὐ γὰρ ἡ εὐεργεσία τοῦ θεοῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἡ ῥαθυμία πάντως ἡμῶν καὶ ἡ κατὰ γνώμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμή.

Ἀλλ' οὐδὲ κωλῦσαι τὸν ἄνθρωπον ἔπρεπεν, ἡνίκα τὸ φυτὸν ἐπεχείρει φαγεῖν. πῶς γάρ, εἴπερ αὐτεξούσιος ἦν; εἰ γὰρ ἀναστέλλειν ἔμελλε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἡνίκα τοῦτον ἑώρα τῆς εὐθείας ὁδοῦ πόρρω φερόμενον, ποῦ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο V. 79 τὸ προσὸν αὐτῷ λογικόν; ποῦ δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἴ γε τῆς ἀλόγου φύσεώς ἐστι τὸ ἀβουλήτως ὧδε κἀκεῖσε περιάγεσθαί τε καὶ μεταφέρεσθαι; εἴπερ ἐκωλύετο μὴ ἁμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ λοιπὸν ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ καὶ οἱ διὰ ταύτην D διδόμενοι στέφανοι; κατὰ τί δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔπαθλον αὐτῷ πρόκειται, εἴγε μὴ σπουδῇ καὶ βίᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτο μέτοχος; οὐκ ἔδει κωλύειν αὐτόν, ἵνα μὴ τοῖς ἀλόγοις ὁ λογικὸς ἐναρίθμιος γένηται, ἅτε δὴ μὴ κεκτημένος τὴν χάριν τῆς αὐτεξουσιότητος. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω φησίν. „ὁ λέγων, ἵνα τί μὴ κατεσκεύασεν ἀναμαρτήτους ἡμᾶς ὁ θεός, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾷ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου."

Παραχωρεῖται λοιπὸν ὁ Ἀδάμ, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυ-

16. δὲ P.

scrutari conantur. nam dei beneficentia nequaquam mala nobis conciliat, sed omnino secordia nostra spontaneaque ad vitium inclinatio.

Nec conveniebat deum hominem impedire, cum vesci de arbore conabatur. cur enim id faceret, qui hominem libertate voluntatis praeditum creaverat? quippe si retrahere decreverat hominem, quamprimum cerneret eum de via recta deflectere, quanam re vis rationis inditae homini declarare se potuisset? qua item libera voluntatis facultas? praesertim cum naturae brutae sit ac ratione carentis, praeter animi voluntatem huc et illuc circumduci et transferri. consimiliter si homo fuisset impeditus quominus delinqueret, quis virtuti locus fuisset reliquus? quis coronis quae propter hanc conceduntur? cur regnum coeleste homini ceu praemium propositum sit, siquidem necesse non habet ut eius studio suo, vi, praeclaro animi proposito particeps fiat? impediendus scilicet homo non erat, ne qui rationis erat compos, brutorum in numerum referretur, cum libertatis in agendo beneficium possideret. eandem sententiam magnus Basilius verbis hisce disserit. quicunque rogat cur nos deus non ita condiderit ut peccare non possemus, is nihil facit aliud quam quod naturam brutam rationis participi et ex praescripto virtutis agenti praefert

Quamobrem Adamus arbitrio suo relinquitur, arborem attingit,

μνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοί, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς οἷον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆς ἐντολῆς φυλακὴ P. 102 καὶ ὅσον αὖθις κακὸν ἡ ταύτης παράβασις. οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, καθά φησιν Ἰώσηπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ φρόνησιν ἐνιέναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρόν. εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἁγία κατονομάζει γραφή, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην αὐτὸ κεκτῆσθαι δύναμιν εἴπωμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ γέγονε τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἐπεισῆλθε τῆς ἁμαρτίας ἡ γνῶσις καὶ αἰσχύνη, διὰ τοῦτο τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο. ἔθος γὰρ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων ἐπιτι- B θέναι καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ ἄκουε τί φησιν ἐπὶ τούτοις ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης. „ἐν ἐρήμῳ μία πηγὴ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὐχ ὅτι τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀρυομένους εἰς ἀντιλογίας εὐθὺς μετατρέπεσθαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς Μωσῆς ἐξ ἐκείνης πιὼν ἀντεῖπεν ἂν τῷ θεῷ. καθάπερ οὖν ἡ πηγὴ ἐκείνη οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, παρὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῇ γενομένην ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὕτω καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ γνῶσιν εἶχεν, ἀλλ' ὅτι πᾶς ἁμαρτάνων εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἰδέναι ὅτι καλὸν μὲν τὸ ὑπα-

10. αὐτοῦ P.

continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. quid inde sequitur? aperiuntur animi eius oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra malum eiusdem violatio. nec enim arbor illa, quemadmodum Iosephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, eiusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. tametsi nimirum litterae sacrae illam scientiae lignum nuncupant, non iccirco dicendum nobis est talem ei vim adfuisse: sed quia mandati transgressio in eo facta est, de quo consecuta porro est peccati agnitio atque pudor, iccirco nomen hoc meruit. consueverunt enim litterae sacrae de rerum eventis nomina etiam indere. audi quid hac in parte Chrysostomus dicat. unus quidam in solitudine fons adversationis aqua est nuncupata (Num. 20 13), non quod eiusmodi naturam haberet ut ex se haurientes in mutuas adversationes excitaret: nam si res ita comparata fuisset, etiam ipse Moses hausta fontis huius aqua deo contradixisset. quemadmodum ergo fons ille non sua natura, sed propter diffidentiam populi, quam erga deum declaraverat, adversationis aqua nuncupatus est, sic et arbor illa cognitionis mali atque boni vocatur, non quod ipsa scientiam ha-

κούειν κακὸν δὲ τὸ παραβαίνειν ἐστίν. ὅθεν καὶ τοιαύτην C
ἐπωνυμίαν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συμβεβηκότων ἔσχηκεν ὕστερον.

Τοῦ Ἀδὰμ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπεσόντος μετὰ τὴν παράβασιν, εἶπεν ὁ θεός „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν." πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. ἄλλοι μὲν εἰρωνικῶς ἔφασαν τουτονὶ τὸν λόγον εἰπεῖν τὸν θεόν· θεώσεως γὰρ ἔρωτα σχὼν ὁ Ἀδάμ, καὶ ὧν ἀγαθῶν μέτοχος ἦν ἀθλίως ἐξέπεσε καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γέγονεν. ἕτεροι δὲ προληπτικῶς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ἐξέλαβον, λέγοντες „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν," τουτέστιν ὀψέ ποτε γενήσεται εἷς ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ Ἀδάμ. τοῦ- D
το προληπτικῶς, ὡς ἔφημεν, εἴρηται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς, ἥτις εἴωθε τὰ μέλλοντα γενέσθαι ὡς ἤδη παρόντα ἢ καὶ γεγονότα διαγορεύειν, καθὰ καὶ ἐπὶ τῆς προμήτορος εἰρημένον εὑρίσκομεν. μήπω καὶ γὰρ αὐτῆς παραχθείσης λέγει ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, εἰ καὶ καθ' ἕτερον νοῦν ὁ θειότατος Ἀναστάσιος τὸ τοιοῦτον ἐνόησε θεῖον ῥητόν. ἐν γὰρ τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτων λέγων εὕρηται. „διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον V. 80
ὡμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων

buerit, sed quia quicunque peccat, cognitionem adsequitur intelligendi, quod obtemperare deo bonum sit, delinquere malum. hinc appellationem hanc habuit, ab eventu nimirum posteriore.

Caeterum posteaquam Adamus post transgressionem iam interitui ac mortalitati factus erat obnoxius, ait deus „en factus est Adamus quasi unus de nobis." heic animum, dilecte fili, advertito. nonnulli tradunt deum haec per ironiam protulisse: quippe divinitatis desiderio flagrans Adamus etiam iis bonis quorum erat particeps, misere exciderat, et immortalis antea mortalis iam factus erat. alii dictum intelligi volunt per praeceptionem temporis, quae sacris litteris est familiaris. en factus est Adamus quasi unus de nobis, hoc est, tandem aliquando de nobis unus homo fiet, Adamo similis. consueverunt enim litterae sacrae peculiari quodammodo ea quae futura sunt sic efferre, quasi si praesentia forent aut iam accidissent. consimile quiddam proferri de matre hominum illa primaeva videmus: nam cum ipsa necdum creata foret, haec nihilominus dicuntur „fecit hominem deus, et quidem marem ac feminam eos fecit." divinus autem vir Anastasius dictum hoc alio quoque sensu cepit. nam in oratione de resurrectione verba ipsius haec reperiuntur „duplex est naturae nostrae structura, prior ad numinis similitudinem conformata, et alte-

P. 103 διῃρημένη τελευταῖον κατασκευασθεῖσα." καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁγίαν ἐπιφέρει γραφὴν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὥστε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. λέγει γὰρ „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, μονότροπος, ἄζυγος, μὴ ἔχουσά τινα διαφοράν. καὶ κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. δευτέρα δὲ ποίησις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. ἐκεῖ μὲν εἶπεν αὐτόν, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ εἶπεν αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. πρόσεχε δέ. ἐπειδὴ ἡ ἁγία γραφὴ προλαβοῦσα εἶ-
B πε „κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν," εἶτα, μετὰ τὴν αὐτοῦ δηλαδὴ ποίησιν, ἐπήγαγεν „ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς," ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλλη ποίησις ἐκείνη καὶ ἑτέρα ποίησις αὕτη, ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστῶσα φιλότιμον (κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν), ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφοράν (ἄρσεν γὰρ καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς). δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὑτοσὶ φορτικός, ἀλλὰ τοῖς ἑπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ. τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν πατέρων γραφὰς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφὴς ὁ τοιοῦτός ἐστι. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς
C Ἀναστάσιος. τοῖς γὰρ προειρημένοις καὶ τάδε προσέθετο, σα-

ra sexuum discrimine distincta, quae quidem opificio nostro postremum accessit." neque tantum haec Anastasius profert, sed etiam litteras sacras allegat, quo doctrinam hanc clariorem efficiat. sic enim ait. fecit hominem deus, et quidem eum ad imaginem dei fecit. haec prima nostri est creatio, simplex, uniformis, expers societatis, discrimen nullum habens: quippe ad imaginem dei fecit eum. succedit altera formatio: marem ac feminam fecit eos. quae quidem ita se omnino habere de verbis ipsis est perspicuum: nam istic sit numero unitatis „ad imaginem dei fecit eum," heic vero numerus multitudinis usurpatur. consideres igitur quod cum litterae sacrae prius dixissent „ad imaginem dei fecit eum," deinde subiecerit, post hominis nimirum formationem, „marem ac feminam fecit eos." quibus verbis clarissime ostendit aliam esse formationem illam priorem, aliam hanc posteriorem. nam illa dignitatem opificis repraesentat, de qua scilicet dicitur „ad imaginem dei fecit eum:" haec sexuum discrimen denotat, hisce verbis comprehensum „marem ac feminam fecit eos." videtur autem haec oratio partim tolerabilis, sed iis qui rationem propriam sequuntur. nam caeteris, sacra patrum scripta pervestigantibus, omnino digna existimatur quae recipi debeat, praesertim cum aperta sit atque plana. quid idem Anastasius dicat audi. nam hactenus expositis haec etiam adiecit, pluribus id quod protulerat declarare

φηνίσαι θέλων ἐκ πολλῶν τὸ λεγόμενον. „δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος προσκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι, τῷ κατὰ τὴν πρώτην δηλονότι γεγενημένῳ κατ' εἰκόνα θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὐν εὔλογον ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς κατασκευὴν δέδωκε τῷ Ἀδάμ, εἴ γε τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορά, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, ποίησιν· οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὸ συμβησόμενον. καὶ πρόσχες, D εἰ βούλει, τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι „εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορᾷ ὑποπεσεῖται, διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ." ὥστε εἰ μὴ τῆς ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν σχημάτων αὕτη προσκατεσκεύαστο διαφορά, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγενημένος θεοῦ πρός γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ἅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἄνω διείληπται, μέλλων πληθύνεσθαι. ἀλλ' ἐπαναληπτέον κἂν αὖθις τὸν λόγον.

Θεία μετὰ τὴν παράβασιν πρὸς τὸν ὄφιν ἀπόφασις „ἐπὶ P. 104 τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ." ἐπειδὴ καρδίαν ἠπάτησας καὶ κοιλίαν ἔπεισας ἅψασθαι βρωμάτων, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ. οὐδὲ γὰρ ὡς πόδας κεκτημένου τὸ πρό-

volens. secunda creatio est maris ac feminae formatio, quae figmento dei accessit, quod ratione creationis primae ad imaginem dei factum erat, nec sexuum discrimen habebat, quando nec in divina illa beataque imagine quid eiusmodi existit. quae cum ita sint, a ratione non abhorret, dicere deum ex praescientia talem ab initio structuram Adamo concessisse, cum hoc sexus discrimen a secunda creatione profectum fuerit, quam necessario priori, ceu dictum est, adiecit. nec enim quid futurum esset ignorabat. et animum, si libet, adverte Iohannis Damasceni de homine primo verbis. quia deus futurorum praescius norat hominem mandato non pariturum ac interitui futurum obnoxium, iccirco feminam ex eo producit. adeoque si homo vita angelica non excidisset, sexuum discrimen nullum factum fuisset, quippe cuius haud eguisset ad generis propagationem is qui ad imaginem dei factus erat. nam more angelorum, ut indicatum est supra, semet amplificaturus fuerat. sed enim ad institutam orationem redeundum est.

Haec est illa dei ad serpentem post hominis lapsum oratio (Gen. 3 14) „in pectus ac ventrem ambulabis." hoc est quandoquidem cor decepisti, et ventri persuasisti ut cibum illum decerperet, iccirco

ξύλον οὔτε συκῆν, ὥς τινές φασιν, οὔτε τι τῶν ἀκροδρύων
ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. εἰ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς
ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς, ἀλλ' ἐγώ, φησί,
τῆς ἁγίας ἀκούων γραφῆς οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι
βρῶσιν, ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφήν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις
ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. φάγετε καὶ γὰρ τὸν ἐμὸν
ἄρτον, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν
κεκέρακα ὑμῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος τὴν Σαμαρειτῶν ὑπεμφαίνων
σωτηρίαν ἔλεγε „βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," καὶ
ἀλλαχοῦ „ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω." οὐκοῦν
τῆς φυτείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται)
ἄξιόν τινα καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ
P. 99 τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν
παροδικὴν καὶ ἐπίρρυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παρα-
V. 77 δείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀνα-
στάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν
αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμανε βρῶσιν
τὰ θεῖα ῥητά, καὶ σαρκικῶς ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευό-
μενοι· νοερῶς δ' οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα
δέχονται θάνατον. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος
τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν

14. τοιαύτην P.

autem Gregorii leguntur haec ipsa verba. lignum illud de quo ne vescerentur interdictum erat, nec ficum fuisse, quod quidam volunt, nec aliam fructiferam arborem persuasi sumus. quanquam enim spectator ille dei Moses de sensili cibo heic loqui videtur, ego tamen dum sacras litteras audio, non tantum corpoream quandam escam agnosco, sed etiam nutrimentum aliud esse scio, cuius fruitio solam ad animam pertinet. hortatur enim hisce verbis esurientes Sapientia (Prov. 9 5) „vescimini meo pane, vinumque bibite, quod vobis miscui." quinetiam dominus Samaritanorum salutem indicans (Ioh. 4 32) „cibum" inquit „habeo quo vescar, vobis haud cognitum." item alibi (Ioh. 7 37) „qui sitit, ad me veniat ac bibat." quamobrem consitioni Edenis (quae vox delicias denotat) conveniens quidam fructus accommodandus est, quo pasci hominem non dubitemus: nequaquam vero cogitandum in paradisi vita fuisse nutrimentum aliquod transitorium, quodque per vices ingereretur. eodem modo divinus vir Anastasius cibum illum vult intellectilem fuisse, non sensilem atque carnalem. nam si cibum eiusmodi litterae sacrae designarent, etiam carnaliter primi homines illo degustato mortem obiissent. at vero mentis ratione cum deliquerint, iccirco mox animae mortem oppetunt. eodem modo Gregorius etiam theologus arborem illam, scientiae videlicet lignum, contemplationem ait esse, hoc est perfectiorem

εἶναι ἔφησεν, τουτέστι γνῶσιν τελεωτέραν τινά, ἧς ἐπιβαί- B
νειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. πρόσεχε
οὖν. δέδεικται γὰρ ἐκ πολλῶν ὅτι βρώσεως αἰσθητῆς ἐν τῷ
παραδείσῳ οὐκ ἦν ἐνδεὴς ὁ Ἀδάμ· ἀθάνατος γὰρ ὑπὸ θεοῦ
παραχθεὶς οὐκ ἦν οὐδενὸς ἐνδεής. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
εἰ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ὁ
ἄνθρωπος („καὶ ἔσονται" γάρ φησι „πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ"),
ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν κατά γε τοὺς
θείους πατέρας ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατά-
στασις, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως ἰσάγγελον
εἶχε τὴν ζωὴν ὁ Ἀδάμ, μήτε βρώσει μήτε πόσει, καθάπερ
εἴρηται, χρώμενος, ὅτι μηδὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς τοι- C
οῦτόν τι τεθεώρηται. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον
αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε
ταύτης ἐκεῖσε διά γε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσοῦσαν ἀπά-
θειαν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐκ ἔπρεπεν. ἐπειδὴ γὰρ
τὰ φυσικὰ ταῦτα πάθη, πεῖνα λέγω καὶ δίψα κόπος ὕπνος
ὀδύνη λύπη καὶ τὰ λοιπά, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀν-
θρώπινον βίον εἰσήλθοσαν, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρι-
σεν, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος οὐκ
εἶχε τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως.
καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε τροφῆς ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρω- D

quandam cognitionem, ad quam contendere velle non tutum est iis quorum cupiditas plus aequo est avida. igitur animadvertas esse probatum complurium auctoritate, non eguisse Adamum in paradiso cibo quodam sensili. quippe cum immortalis a deo conditus esset, rei nullius indigebat. et quid haec ego prolixius tracto? si ad angelorum similitudinem in resurrectione victurus est homo, quemadmodum perscriptum legimus (Matth. 22 30) „erunt omnes tanquam angeli dei," et vero si resurrectionis beneficium de sententia divinorum patrum nihil est aliud quam lapsorum ad condicionem pristinam restitutio, intelligi perspicue potest Adamum ante transgressionem vitam angelicae parem egisse, nec cibo nec potu, ceu diximus, usum, quando quid eiusmodi nec in angelis locum habet. quapropter existimare noli hominem in paradiso sensili nutrimento se satiasse, quandoquidem istic eo non indigebat propterea quod omnis tum adfectionis esset expers. enimvero neminem hac in parte ambigere conveniebat. nam cum adfectiones illae naturales, fames inquam et sitis et fatigatio et somnus et dolor et moeror et caeterae, post transgressionem primum vitam humanam invaserint, ut superiori oratione docuimus, patet omnino ante peccatum hominem causae nihil habuisse, quae ipsum ad sumendum sensilem quendam cibum cogeret.

πος ἀπ' ἀρχῆς, ὥς τινες ὑπειλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ ῥιγῶν καὶ κοιμώμενος. εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὔδηλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. ἀλλ' ἄφες αὐτούς· ἡ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρεῖ. διέξεισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν „εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

P. 100 Φυτεύεται δὲ ὅμως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτόν, ἀφ' οὗ κεκώλυται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδάμ. τίνος ἕνεκεν; ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχέα, καὶ ὡς ὑπὸ δεσπότην αὐτός ἐστι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τοιοῦτον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὁποῖον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; παραβαίνει τὴν ἐντολήν, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται τηνικαῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν Εὔαν, γεννᾷ τρεῖς υἱούς, τὸν Καῒν τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ.

B Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς οὕτω

quid prolixa indicatione opus est? si homo ab initio nutrimenti egebat de quorundam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuriisse, frigus pertulisse, dormiisse. si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium: nequit enim fieri, quemadmodum Iohannes Damascenus ait, ut expers interitus maneat qui cibo sensili fruitur. missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cuius haec expressa verba sunt „si quis dicit Adamum a deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto." ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

Caeterum nihilominus sevit eiusmodi arborem deus in paradiso, de qua vesci Adamum vetuit. quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppeditatorem agnosceret, seque domino subiectum sciret (lubet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cuiusmodi lapso Lucifero usuvenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. at enim quid secundum haec factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illico nudus efficitur, interitui fit obnoxius, paradiso eiicitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum Abelum Sethum.

Atque heic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve

λέγουσιν „εἴπερ ᾔδει ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν τε παραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τηνικαῦτα ἐκπίπτοντα, τί δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτόν, ἢ παραχθέντα κωλῦσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως." V. 78
ἄφες αὐτούς, εἴγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, πείθου δὲ μᾶλλον τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι „ὅτι μὲν ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ πάντα εἰδὼς θεός. οὐκ ἐκώλυσε δέ· ὥσπερ γὰρ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς C
τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. τί οὖν; ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσασθαι; πάντως τὸ δεύτερον. ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα παραγαγεῖν ὁ θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογουμένως δὲ προεῖδε καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ παρεκτροπήν. εἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐνίκα δὲ λοιπὸν ἡ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὴν D
ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ θεός, ὅσα δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκκλίνει πρός γε τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. εἰ γὰρ καὶ „συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη" φησὶν ὁ κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

transversum agi te ab iis patitor qui huiusmodi proferunt: si norat deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso eiiciendum, quamobrem ipsum condidit? etenim vel eum condere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illum vetitum attingeret. has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssae praesuli fidem adhibeto, cuius haec verba sunt. deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitaturum hominem; neque tamen hoc impedivit. quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem eius ad bonum cognitam habebat. quid ergo? praestabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando norat hominem deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsum rursus ad primam gratiam per poenitentiam revocare? praeferendum omnino hoc alterum, praesertim cum constet deum voluisse suae bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto praevidisse. quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Iohannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. quippe deus omnia, quae facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitratu et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. quanquam

δημιουργίαν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥαθυμία ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησε, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. εὐεργετῆ- P. 101 σαι θέλων ὁ βασιλεὺς τῶν ὑπὸ χεῖρά τινα μεγίστην αὐτῷ ἐγχειρίζει ἀρχήν. καὶ ὃς αὐτίκα πρὸς τὸ ὕψος ἀπιδὼν τῆς ἀρχῆς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ἐπαίρεται καθ' ἑαυτόν, ἡσυχῇ καθῆσθαι οὐκ ἀνέχεται, φαντάζεται τὰ ὑπὲρ αὐτόν, τυραννίδι κέχρηται καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; ἄχθεται ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι, δυσχεραίνει. τί τοῦτο; λέγει· πῶς ὁ ἀχάριστος τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτῷ δόξαν εἰς ἀδοξίαν μετέστρεψε; καὶ θέλει μὲν μὴ καθελεῖν τὸν ἀγνώμονα, καταφρονῆσαι δὲ ὅμως τῆς τυραννίδος οὐ δύναται. χειροῦται τὸν ἀποστάτην λοιπόν, τῆς ἀξίας ἀπογυμνοῖ καὶ δριμείαις ὑποβάλλει ποιναῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς B παρούσης ὑπεξάγει ζωῆς. συνέφερε λοιπὸν αὐτῷ μὴ δέξασθαι παρὰ βασιλέως ἀρχήν, εἴπερ ἀπονοίας αὐτοῦ τοιαῦτα παθεῖν ἐκινδύνευσε. πρόσεχε οὖν, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς ἐπιχειροῦσι τὰς θείας οἰκονομίας πολυπραγμονεῖν.

enim dominus dicat (Matth. 26 24) „praestabat illi homini non esse natum," non tamen hoc ita profert, quasi proprium opificium vituperet, sed indicare vult eam vitiositatem, quae opificio divino deinceps ipsiusmet voluntate accessit. quippe in hoc homine propriae voluntatis nequitia fecerat ut ei beneficium opificis non prodesset. licet id etiam in nostris rebus conspicere, ac siquidem lubebit, animum exemplo, quod indicabimus, advertito. fac esse regem quendam, qui aliquem e subditis beneficentia singulari cohonestare volens magistratum ei maximum tradat. ille mox ad praefecturae suae sublimitatem respiciendo, cum eius molem sustinere nequeat, apud semetipsum animo efferri, quiete vivere non posse, maiora se cogitatione concipere, tyrannidem usurpare, ad defectionem progredi. quid secundum haec? rex indignari, rem non parum moleste ferre, secum ipse dicere: quid hoc? itane homo ingratus gloriam, quam a nobis est consecutus, cum infamia commutavit? simul eo praeditus est animo ut immemorem beneficii perdere nolit; neque tamen usurpationem tyrannidis omnino negligere possit. quapropter desertorem suam in potestatem redigit, dignitate spoliat, poenis gravibus subiicit, nonnunquam et vitam ei adimit. eiusmodi homini expediat magistratum potius a rege non accepisse, quam insania propria talibus se malis et periculis exponere. fac igitur considerate agas, dilecte fili, nec abripi te cum illis patere qui consilia divina curiose per-

οὐ γὰρ ἡ εὐεργεσία τοῦ θεοῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἡ ῥαθυμία πάντως ἡμῶν καὶ ἡ κατὰ γνώμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμή.

Ἀλλ' οὐδὲ κωλῦσαι τὸν ἄνθρωπον ἔπρεπεν, ἡνίκα τὸ φυτὸν ἐπεχείρει φαγεῖν. πῶς γάρ, εἴπερ αὐτεξούσιος ἦν; εἰ γὰρ ἀναστέλλειν ἔμελλε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἡνίκα τοῦτον ἑώρα τῆς εὐθείας ὁδοῦ πόρρω φερόμενον, ποῦ λοιπὸν ἐθεω- V. 79
ρεῖτο τὸ προσὸν αὐτῷ λογικόν; ποῦ δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἴ γε τῆς ἀλόγου φύσεώς ἐστι τὸ ἀβουλήτως ὧδε κἀκεῖσε περιάγεσθαί τε καὶ μεταφέρεσθαι; εἴπερ ἐκωλύετο μὴ ἁμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ λοιπὸν ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ καὶ οἱ διὰ ταύτην D
διδόμενοι στέφανοι; κατὰ τί δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔπαθλον αὐτῷ πρόκειται, εἴγε μὴ σπουδῇ καὶ βίᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτο μέτοχος; οὐκ ἔδει κωλύειν αὐτόν, ἵνα μὴ τοῖς ἀλόγοις ὁ λογικὸς ἐναρίθμιος γένηται, ἅτε δὴ μὴ κεκτημένος τὴν χάριν τῆς αὐτεξουσιότητος. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω φησίν. „ὁ λέγων, ἵνα τί μὴ κατεσκεύασεν ἀναμαρτήτους ἡμᾶς ὁ θεός, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾷ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου."

Παραχωρεῖται λοιπὸν ὁ Ἀδάμ, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυ-

16. δὲ P.

scrutari conantur. nam dei beneficentia nequaquam mala nobis conciliat, sed omnino secordia nostra spontaneaque ad vitium inclinatio.

Nec conveniebat deum hominem impedire, cum vesci de arbore conabatur. cur enim id faceret, qui hominem libertate voluntatis praeditum creaverat? quippe si retrahere decreverat hominem, quamprimum cerneret eum de via recta deflectere, quanam re vis rationis inditae homini declarare se potuisset? qua item libera voluntatis facultas? praesertim cum naturae brutae sit ac ratione carentis, praeter animi voluntatem huc et illuc circumduci et transferri. consimiliter si homo fuisset impeditus quominus delinqueret, quis virtuti locus fuisset reliquus? quis coronis quae propter hanc conceduntur? cur regnum coeleste homini ceu praemium propositum sit, siquidem necesse non habet ut eius studio suo, vi, praeclaro animi proposito particeps fiat? impediendus scilicet homo non erat, ne qui rationis erat compos, brutorum in numerum referretur, cum libertatis in agendo beneficium possideret. eandem sententiam magnus Basilius verbis hisce disserit. quicunque rogat cur nos deus non ita condiderit ut peccare non possemus, is nihil facit aliud quam quod naturam brutam rationis participi et ex praescripto virtutis agenti praefert

Quamobrem Adamus arbitrio suo relinquitur, arborem attingit,

μνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοί, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς οἷον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆς ἐντολῆς φυλακὴ
P. 102 καὶ ὅσον αὖθις κακὸν ἡ ταύτης παράβασις. οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, καθά φησιν Ἰώσηπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ φρόνησιν ἐνιέναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρόν. εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἁγία κατονομάζει γραφή, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην αὐτὸ κεκτῆσθαι δύναμιν εἴπωμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ γέγονε τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἐπεισῆλθε τῆς ἁμαρτίας ἡ γνῶσις καὶ αἰσχύνη, διὰ τοῦτο τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο. ἔθος γὰρ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων ἐπιτι-
B θέναι καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ ἄκουε τί φησιν ἐπὶ τούτοις ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης. „ἐν ἐρήμῳ μία πηγὴ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὐχ ὅτι τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀρυομένους εἰς ἀντιλογίας εὐθὺς μετατρέπεσθαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς Μωσῆς ἐξ ἐκείνης πιὼν ἀντεῖπεν ἂν τῷ θεῷ. καθάπερ οὖν ἡ πηγὴ ἐκείνη οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, παρὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῇ γενομένην ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὕτω καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ γνῶσιν εἶχεν, ἀλλ' ὅτι πᾶς ἁμαρτάνων εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἰδέναι ὅτι καλὸν μὲν τὸ ὑπα-

10. αὐτοῦ P.

continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. quid inde sequitur? aperiuntur animi eius oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra malum eiusdem violatio. nec enim arbor illa, quemadmodum Iosephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, eiusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. tametsi nimirum litterae sacrae illam scientiae lignum nuncupant, non iccirco dicendum nobis est talem ei vim adfuisse: sed quia mandati transgressio in eo facta est, de quo consecuta porro est peccati agnitio atque pudor, iccirco nomen hoc meruit. consueverunt enim litterae sacrae de rerum eventis nomina etiam indere. audi quid hac in parte Chrysostomus dicat. unus quidam in solitudine fons adversationis aqua est nuncupata (Num. 20 13), non quod eiusmodi naturam haberet ut ex se haurientes in mutuas adversationes excitaret: nam si res ita comparata fuisset, etiam ipse Moses hausta fontis huius aqua deo contradixisset. quemadmodum ergo fons ille non sua natura, sed propter diffidentiam populi, quam erga deum declaraverat, adversationis aqua nuncupatus est, sic et arbor illa cognitionis mali atque boni vocatur, non quod ipsa scientiam ha-

κούειν κακὸν δὲ τὸ παραβαίνειν ἐστίν. ὅθεν καὶ τοιαύτην C ἐπωνυμίαν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συμβεβηκότων ἔσχηκεν ὕστερον.

Τοῦ Ἀδὰμ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπεσόντος μετὰ τὴν παράβασιν, εἶπεν ὁ θεός „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν.” πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. ἄλλοι μὲν εἰρωνικῶς ἔφασαν τουτονὶ τὸν λόγον εἰπεῖν τὸν θεόν· θεώσεως γὰρ ἔρωτα σχὼν ὁ Ἀδάμ, καὶ ὧν ἀγαθῶν μέτοχος ἦν ἀθλίως ἐξέπεσε καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γέγονεν. ἕτεροι δὲ προληπτικῶς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ἐξέλαβον, λέγοντες „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν,” τουτέστιν ὀψέ ποτε γενήσεται εἷς ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ Ἀδάμ. τοῦ- D το προληπτικῶς, ὡς ἔφημεν, εἴρηται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς, ἥτις εἴωθε τὰ μέλλοντα γενέσθαι ὡς ἤδη παρόντα ἢ καὶ γεγονότα διαγορεύειν, καθὰ καὶ ἐπὶ τῆς προμήτορος εἰρημένον εὑρίσκομεν. μήπω καὶ γὰρ αὐτῆς παραχθείσης λέγει ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, εἰ καὶ καθ' ἕτερον νοῦν ὁ θειότατος Ἀναστάσιος τὸ τοιοῦτον ἐνόησε θεῖον ῥητόν. ἐν γὰρ τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτων λέγων εὕρηται. „διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον V. 80 ὡμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων

buerit, sed quia quicunque peccat, cognitionem adsequitur intelligendi, quod obtemperare deo bonum sit, delinquere malum. hinc appellationem hanc habuit, ab eventu nimirum posteriore.

Caeterum posteaquam Adamus post transgressionem iam interitui ac mortalitati factus erat obnoxius, ait deus „en factus est Adamus quasi unus de nobis.” heic animum, dilecte fili, advertito. nonnulli tradunt deum haec per ironiam protulisse: quippe divinitatis desiderio flagrans Adamus etiam iis bonis quorum erat particeps, misere exciderat, et immortalis antea mortalis iam factus erat. alii dictum intelligi volunt per praeceptionem temporis, quae sacris litteris est familiaris. en factus est Adamus quasi unus de nobis, hoc est, tandem aliquando de nobis unus homo fiet, Adamo similis. consueverunt enim litterae sacrae peculiari quodammodo ea quae futura sunt sic efferre, quasi si praesentia forent aut iam accidissent. consimile quiddam proferri de matre hominum illa primaeva videmus: nam cum ipsa necdum creata foret, haec nihilominus dicuntur „fecit hominem deus, et quidem marem ac feminam eos fecit.” divinus autem vir Anastasius dictum hoc alio quoque sensu cepit. nam in oratione de resurrectione verba ipsius haec reperiuntur „duplex est naturae nostrae structura, prior ad numinis similitudinem conformata, et alte-

μνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοί, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς οἷον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆς ἐντολῆς φυλακὴ
P. 102 καὶ ὅσον αὖθις κακὸν ἡ ταύτης παράβασις. οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, καθά φησιν Ἰώσηπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ φρόνησιν ἐνιέναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρόν. εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἁγία κατονομάζει γραφή, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην αὐτὸ κεκτῆσθαι δύναμιν εἴπωμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ γέγονε τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἐπεισῆλθε τῆς ἁμαρτίας ἡ γνῶσις καὶ αἰσχύνη, διὰ τοῦτο τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο. ἔθος γὰρ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων ἐπιτι-
B θέναι καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ ἄκουε τί φησιν ἐπὶ τούτοις ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης. „ἐν ἐρήμῳ μία πηγὴ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὐχ ὅτι τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀρυομένους εἰς ἀντιλογίας εὐθὺς μετατρέπεσθαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς Μωσῆς ἐξ ἐκείνης πιὼν ἀντεῖπεν ἂν τῷ θεῷ. καθάπερ οὖν ἡ πηγὴ ἐκείνη οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, παρὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῇ γενομένην ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὕτω καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ γνῶσιν εἶχεν, ἀλλ' ὅτι πᾶς ἁμαρτάνων εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἰδέναι ὅτι καλὸν μὲν τὸ ὑπα-

10. αὐτοῦ P.

continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. quid inde sequitur? aperiuntur animi eius oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra malum eiusdem violatio. nec enim arbor illa, quemadmodum Iosephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, eiusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. tametsi nimirum litterae sacrae illam scientiae lignum nuncupant, non iccirco dicendum nobis est talem ei vim adfuisse: sed quia mandati transgressio in eo facta est, de quo consecuta porro est peccati agnitio atque pudor, iccirco nomen hoc meruit. consueverunt enim litterae sacrae de rerum eventis nomina etiam indere. audi quid hac in parte Chrysostomus dicat. unus quidam in solitudine fons adversationis aqua est nuncupata (Num. 20 13), non quod eiusmodi naturam haberet ut ex se haurientes in mutuas adversationes excitaret: nam si res ita comparata fuisset, etiam ipse Moses hausta fontis huius aqua deo contradixisset. quemadmodum ergo fons ille non sua natura, sed propter diffidentiam populi, quam erga deum declaraverat, adversationis aqua nuncupatus est, sic et arbor illa cognitionis mali atque boni vocatur, non quod ipsa scientiam ha-

κούειν κακὸν δὲ τὸ παραβαίνειν ἐστίν. ὅθεν καὶ τοιαύτην C ἐπωνυμίαν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συμβεβηκότων ἔσχηκεν ὕστερον.

Τοῦ Ἀδὰμ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπεσόντος μετὰ τὴν παράβασιν, εἶπεν ὁ θεός „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν." πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. ἄλλοι μὲν εἰρωνικῶς ἔφασαν τουτονὶ τὸν λόγον εἰπεῖν τὸν θεόν· θεώσεως γὰρ ἔρωτα σχὼν ὁ Ἀδάμ, καὶ ὧν ἀγαθῶν μέτοχος ἦν ἀθλίως ἐξέπεσε καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γέγονεν. ἕτεροι δὲ προληπτικῶς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ἐξέλαβον, λέγοντες „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν," τουτέστιν ὀψέ ποτε γενήσεται εἷς ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ Ἀδάμ. τοῦ- D το προληπτικῶς, ὡς ἔφημεν, εἴρηται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς, ἥτις εἴωθε τὰ μέλλοντα γενέσθαι ὡς ἤδη παρόντα ἢ καὶ γεγονότα διαγορεύειν, καθὰ καὶ ἐπὶ τῆς προμήτορος εἰρημένον εὑρίσκομεν. μήπω καὶ γὰρ αὐτῆς παραχθείσης λέγει ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, εἰ καὶ καθ' ἕτερον νοῦν ὁ θειότατος Ἀναστάσιος τὸ τοιοῦτον ἐνόησε θεῖον ῥητόν. ἐν γὰρ τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτων λέγων εὕρηται. „διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον V. 80 ὁμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων

buerit, sed quia quicunque peccat, cognitionem adsequitur intelligendi, quod obtemperare deo bonum sit, delinquere malum. hinc appellationem hanc habuit, ab eventu nimirum posteriore.

Caeterum posteaquam Adamus post transgressionem iam interitui ac mortalitati factus erat obnoxius, ait deus „en factus est Adamus quasi unus de nobis." heic animum, dilecte fili, advertito. nonnulli tradunt deum haec per ironiam protulisse: quippe divinitatis desiderio flagrans Adamus etiam iis bonis quorum erat particeps, misere exciderat, et immortalis antea mortalis iam factus erat. alii dictum intelligi volunt per praeceptionem temporis, quae sacris litteris est familiaris. en factus est Adamus quasi unus de nobis, hoc est, tandem aliquando de nobis unus homo fiet, Adamo similis. consueverunt enim litterae sacrae peculiari quodammodo ea quae futura sunt sic efferre, quasi si praesentia forent aut iam accidissent. consimile quiddam proferri de matre hominum illa primaeva videmus: nam cum ipsa necdum creata foret, haec nihilominus dicuntur „fecit hominem deus, et quidem marem ac feminam eos fecit." divinus autem vir Anastasius dictum hoc alio quoque sensu cepit. nam in oratione de resurrectione verba ipsius haec reperiuntur „duplex est naturae nostrae structura, prior ad numinis similitudinem conformata, et alte-

P. 103 διῃρημένη τελευταῖον κατασκευασθεῖσα." καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁγίαν ἐπιφέρει γραφὴν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὥστε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. λέγει γὰρ „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, μονότροπος, ἄζυγος, μὴ ἔχουσά τινα διαφοράν. καὶ κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. δευτέρα δὲ ποίησις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. ἐκεῖ μὲν εἶπεν αὐτόν, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ εἶπεν αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. πρόσεχε δέ. ἐπειδὴ ἡ ἁγία γραφὴ προλαβοῦσα εἶ-
B πε „κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν," εἶτα, μετὰ τὴν αὐτοῦ δηλαδὴ ποίησιν, ἐπήγαγεν „ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς," ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλλη ποίησις ἐκείνη καὶ ἑτέρα ποίησις αὕτη, ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστῶσα φιλότιμον (κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν), ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφοράν (ἄρσεν γὰρ καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς). δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὑτοσὶ φορτικός, ἀλλὰ τοῖς ἑπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ. τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν πατέρων γραφὰς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφὴς ὁ τοιοῦτός ἐστι. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς
C Ἀναστάσιος. τοῖς γὰρ προειρημένοις καὶ τάδε προσέθετο, σα-

ra sexuum discrimine distincta, quae quidem opificio nostro postremum accessit." neque tantum haec Anastasius profert, sed etiam litteras sacras allegat, quo doctrinam hanc clariorem efficiat. sic enim ait. fecit hominem deus, et quidem eum ad imaginem dei fecit. haec prima nostri est creatio, simplex, uniformis, expers societatis, discrimen nullum habens: quippe ad imaginem dei fecit eum. succedit altera formatio: marem ac feminam fecit eos. quae quidem ita se omnino habere de verbis ipsis est perspicuum: nam istic sit numero unitatis „ad imaginem dei fecit eum," heic vero numerus multitudinis usurpatur. consideres igitur quod cum litterae sacrae prius dixissent „ad imaginem dei fecit eum," deinde subiecerit, post hominis nimirum formationem, „marem ac feminam fecit eos." quibus verbis clarissime ostendit aliam esse formationem illam priorem, aliam hanc posteriorem. nam illa dignitatem opificis repraesentat, de qua scilicet dicitur „ad imaginem dei fecit eum:" haec sexuum discrimen denotat, hisce verbis comprehensum „marem ac feminam fecit eos." videtur autem haec oratio parum tolerabilis, sed iis qui rationem propriam sequuntur. nam caeteris, sacra patrum scripta pervestigantibus, omnino digna existimatur quae recipi debeat, praesertim cum aperta sit atque plana. quid idem Anastasius dicat audi. nam hactenus expositis haec etiam adiecit, pluribus id quod protulerat declarare

φηνίσαι θέλων ἐκ πολλῶν τὸ λεγόμενον. „δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος προσκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι, τῷ κατὰ τὴν πρώτην δηλονότι γεγενημένῳ κατ' εἰκόνα θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὖν εὔλογον ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς κατασκευὴν δέδωκε τῷ Ἀδάμ, εἴ γε τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορά, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, ποίησιν· οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὸ συμβησόμενον. καὶ πρόσχες, D εἰ βούλει, τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι „εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορᾷ ὑποπεσεῖται, διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ." ὥστε εἰ μὴ τῆς ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν σχημάτων αὕτη προσκατεσκεύαστο διαφορά, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγενημένος θεοῦ πρός γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ἅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἄνω διείληπται, μέλλων πληθύνεσθαι. ἀλλ' ἐπαναληπτέον κἂν αὖθις τὸν λόγον.

Θεία μετὰ τὴν παράβασιν πρὸς τὸν ὄφιν ἀπόφασις „ἐπὶ P. 104 τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ." ἐπειδὴ καρδίαν ἠπάτησας καὶ κοιλίαν ἔπεισας ἅψασθαι βρωμάτων, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ. οὐδὲ γὰρ ὡς πόδας κεκτημένου τὸ πρό-

volens. secunda creatio est maris ac feminae formatio, quae figmento dei accessit, quod ratione creationis primae ad imaginem dei factum erat, nec sexuum discrimen habebat, quando nec in divina illa beataque imagine quid eiusmodi existit. quae cum ita sint, a ratione non abhorret, dicere deum ex praescientia talem ab initio structuram Adamo concessisse, cum hoc sexus discrimen a secunda creatione profectum fuerit, quam necessario priori, ceu dictum est, adiecit. nec enim quid futurum esset ignorabat. et animum, si libet, adverte Iohannis Damasceni de homine primo verbis. quia deus futurorum praescius norat hominem mandato non pariturum ac interitui futurum obnoxium, iccirco feminam ex eo producit. adeoque si homo vita angelica non excidisset, sexuum discrimen nullum factum fuisset, quippe cuius haud eguisset ad generis propagationem is qui ad imaginem dei factus erat. nam more angelorum, ut indicatum est supra, semet amplificaturus fuerat. sed enim ad institutam orationem redeundum est.

Haec est illa dei ad serpentem post hominis lapsum oratio (Gen. 3 14) „in pectus ac ventrem ambulabis." hoc est quandoquidem cor decepisti, et ventri persuasisti ut cibum illum decerperet, iccirco

ξύλον οὔτε συκῆν, ὥς τινές φασιν, οὔτε τι τῶν ἀκροδρύων ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. εἰ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς, ἀλλ' ἐγώ, φησί, τῆς ἁγίας ἀκούων γραφῆς οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφήν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. φάγετε καὶ γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος τὴν Σαμαρειτῶν ὑπεμφαίνων σωτηρίαν ἔλεγε „βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," καὶ ἀλλαχοῦ „ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω." οὐκοῦν τῆς φυτείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται) ἄξιόν τινα καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ
P. 99 τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἐπίρρυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παρα-
V. 77 δείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμανε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητά, καὶ σαρκικῶς ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι· νοερῶς δ' οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα δέχονται θάνατον. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν

14. τοιαύτην P.

autem Gregorii leguntur haec ipsa verba. lignum illud de quo ne vescerentur interdictum erat, nec ficum fuisse, quod quidam volunt, nec aliam fructiferam arborem persuasi sumus. quanquam enim spectator ille dei Moses de sensili cibo heic loqui videtur, ego tamen dum sacras litteras audio, non tantum corpoream quandam escam agnosco, sed etiam nutrimentum aliud esse scio, cuius fruitio solam ad animam pertinet. hortatur enim hisce verbis esurientes Sapientia (Prov. 9 5) „vescimini meo pane, vinumque bibite, quod vobis miscui." quinetiam dominus Samaritanorum salutem indicans (Ioh. 4 32) „cibum" inquit „habeo quo vescar, vobis haud cognitum." item alibi (Ioh. 7 37) „qui sitit, ad me veniat ac bibat." quamobrem consitioni Edenis (quae vox delicias denotat) conveniens quidam fructus accommodandus est, quo pasci hominem non dubitemus: nequaquam vero cogitandum in paradisi vita fuisse nutrimentum aliquod transitorium, quodque per vices ingereretur. eodem modo divinus vir Anastasius cibum illum vult intellectilem fuisse, non sensilem atque carnalem. nam si cibum eiusmodi litterae sacrae designarent, etiam carnaliter primi homines illo degustato mortem obiissent. at vero mentis ratione cum deliquerint, iccirco mox animae mortem oppetunt. eodem modo Gregorius etiam theologus arborem illam, scientiae videlicet lignum, contemplationem ait esse, hoc est perfectiorem

εἶναι ἔφησεν, τουτέστι γνῶσιν τελεωτέραν τινά, ἧς ἐπιβαί- B
νειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. πρόσεχε
οὖν. δέδεικται γὰρ ἐκ πολλῶν ὅτι βρώσεως αἰσθητῆς ἐν τῷ
παραδείσῳ οὐκ ἦν ἐνδεὴς ὁ Ἀδάμ· ἀθάνατος γὰρ ὑπὸ θεοῦ
παραχθεὶς οὐκ ἦν οὐδενὸς ἐνδεής. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
εἰ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ὁ
ἄνθρωπος („καὶ ἔσονται" γάρ φησι „πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ"),
ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν κατά γε τοὺς
θείους πατέρας ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατά-
στασις, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως ἰσάγγελον
εἶχε τὴν ζωὴν ὁ Ἀδάμ, μήτε βρώσει μήτε πόσει, καθάπερ
εἴρηται, χρώμενος, ὅτι μηδὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς τοι- C
οῦτόν τι τεθεώρηται. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον
αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε
ταύτης ἐκεῖσε διά γε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσοῦσαν ἀπά-
θειαν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐκ ἔπρεπεν. ἐπειδὴ γὰρ
τὰ φυσικὰ ταῦτα πάθη, πεῖνα λέγω καὶ δίψα κόπος ὕπνος
ὀδύνη λύπη καὶ τὰ λοιπά, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀν-
θρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρι-
σεν, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος οὐκ
εἶχε τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως.
καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε τροφῆς ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρω- D

quandam cognitionem, ad quam contendere velle non tutum est iis quorum cupiditas plus aequo est avida. igitur animadvertas esse probatum complurium auctoritate, non eguisse Adamum in paradiso cibo quodam sensili. quippe cum immortalis a deo conditus esset, rei nullius indigebat. et quid haec ego prolixius tracto? si ad angelorum similitudinem in resurrectione victurus est homo, quemadmodum perscriptum legimus (Matth. 22 30) „erunt omnes tanquam angeli dei," et vero si resurrectionis beneficium de sententia divinorum patrum nihil est aliud quam lapsorum ad condicionem pristinam restitutio, intelligi perspicue potest Adamum ante transgressionem vitam angelicae parem egisse, nec cibo nec potu, ceu diximus, usum, quando quid eiusmodi nec in angelis locum habet. quapropter existimare noli hominem in paradiso sensili nutrimento se satiasse, quandoquidem istic eo non indigebat propterea quod omnis tum adfectionis esset expers. enimvero neminem hac in parte ambigere conveniebat. nam cum adfectiones illae naturales, fames inquam et sitis et fatigatio et somnus et dolor et moeror et caeterae, post transgressionem primum vitam humanam invaserint, ut superiori oratione docuimus, patet omnino ante peccatum hominem causae nihil habuisse, quae ipsum ad sumendum sensilem quendam cibum cogeret.

πος ἀπ' ἀρχῆς, ὥς τινες ὑπειλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ ῥιγῶν καὶ κοιμώμενος. εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὔδηλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὥς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. ἀλλ' ἄφες αὐτούς· ἡ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρεῖ. διέξεισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν „εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

P. 100 Φυτεύεται δὲ ὅμως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτόν, ἀφ' οὗ κεκώλυται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδάμ. τίνος ἕνεκεν; ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχέα, καὶ ὡς ὑπὸ δεσπότην αὐτός ἐστι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τοιοῦτον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὁποῖον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; παραβαίνει τὴν ἐντολήν, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται τηνικαῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν Εὔαν, γεννᾷ τρεῖς υἱούς, τὸν Καῒν τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ.

B Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς οὕτω

quid prolixa indicatione opus est? si homo ab initio nutrimenti egebat de quorundam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuriisse, frigus pertulisse, dormiisse. si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium: nequit enim fieri, quemadmodum Iohannes Damascenus ait, ut expers interitus maneat qui cibo sensili fruitur. missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cuius haec expressa verba sunt „si quis dicit Adamum a deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto." ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

Caeterum nihilominus sevit eiusmodi arborem deus in paradiso, de qua vesci Adamum vetuit. quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppeditatorem agnosceret, seque domino subiectum sciret (lubet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cuiusmodi lapso Lucifero usuvenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. at enim quid secundum haec factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illico nudus efficitur, interitui fit obnoxius, paradiso eiicitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum Abelum Sethum.

Atque heic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve

λέγουσιν „εἴπερ ᾔδει ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ τήν ἐντολήν τε παραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τηνικαῦτα ἐκπίπτοντα, τί δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτόν, ἢ παραχθέντα κωλῦσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως." V. 78
ἄφες αὐτούς, εἴγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, πείθου δὲ μᾶλλον τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι „ὅτι μὲν ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ πάντα εἰδὼς θεός. οὐκ ἐκώλυσε δέ· ὥσπερ γὰρ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς C
τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. τί οὖν; ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσασθαι; πάντως τὸ δεύτερον. ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα παραγαγεῖν ὁ θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογουμένως δὲ προεῖδε καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ παρεκτροπήν. εἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐνίκα δὲ λοιπὸν ἡ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὴν D
ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ θεός, ὅσα δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκκλίνει πρός γε τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. εἰ γὰρ καὶ „συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη" φησὶν ὁ κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

transversum agi te ab iis patitor qui huiusmodi proferunt: si norat deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso eiiciendum, quamobrem ipsum condidit? etenim vel eum condere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illum vetitum attingeret. has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssae praesuli fidem adhibeto, cuius haec verba sunt. deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitaturum hominem; neque tamen hoc impedivit. quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem eius ad bonum cognitam habebat. quid ergo? praestabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando norat hominem deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsum rursus ad primam gratiam per poenitentiam revocare? praeferendum omnino hoc alterum, praesertim cum constet deum voluisse suae bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto praevidisse. quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Iohannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. quippe deus omnia, quae facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitratu et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. quanquam

πος ἀπ' ἀρχῆς, ὥς τινες ὑπειλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ ῥιγῶν καὶ κοιμώμενος. εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὔδηλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. ἀλλ' ἄφες αὐτούς· ἡ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρεῖ. διέξεισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν „εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα." καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

P. 100 Φυτεύεται δὲ ὅμως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτόν, ἀφ' οὗ κεκώλυται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδάμ. τίνος ἕνεκεν; ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχέα, καὶ ὡς ὑπὸ δεσπότην αὐτός ἐστι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τοιοῦτον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὁποῖον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; παραβαίνει τὴν ἐντολήν, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται τηνικαῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν Εὔαν, γεννᾷ τρεῖς υἱούς, τὸν Καῒν τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ.

B Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς οὕτω

quid prolixa indicatione opus est? si homo ab initio nutrimenti egebat de quorundam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuriisse, frigus pertulisse, dormiisse. si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium: nequit enim fieri, quemadmodum Iohannes Damascenus ait, ut expers interitus maneat qui cibo sensili fruitur. missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cuius haec expressa verba sunt „si quis dicit Adamum a deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto." ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

Caeterum nihilominus sevit eiusmodi arborem deus in paradiso, de qua vesci Adamum vetuit. quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppeditatorem agnosceret, seque domino subiectum sciret (lubet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cuiusmodi lapso Lucifero usuvenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. at enim quid secundum haec factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illico nudus efficitur, interitui fit obnoxius, paradiso eiicitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum Abelum Sethum.

Atque heic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve

λέγουσιν „εἴπερ ᾔδει ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν τε παραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τηνικαῦτα ἐκπίπτοντα, τί δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτόν, ἢ παραχθέντα κωλῦσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως." V. 78 ἄφες αὐτούς, εἴγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, πείθου δὲ μᾶλλον τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι „ὅτι μὲν ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ πάντα εἰδὼς θεός. οὐκ ἐκώλυσε δέ· ὥσπερ γὰρ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς C τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. τί οὖν; ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσασθαι; πάντως τὸ δεύτερον. ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα παραγαγεῖν ὁ θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογουμένως δὲ προεῖδε καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ παρεκτροπήν. εἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐνίκα δὲ λοιπὸν ἡ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, τὴν D ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ θεός, ὅσα δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκκλίνει πρός γε τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. εἰ γὰρ καὶ „συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη" φησὶν ὁ κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

transversum agi te ab iis patitor qui huiusmodi proferunt: si norat deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso eiiciendum, quamobrem ipsum condidit? etenim vel eum condere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illum vetitum attingeret. has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssae praesuli fidem adhibeto, cuius haec verba sunt. deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitaturum hominem; neque tamen hoc impedivit. quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem eius ad bonum cognitam habebat. quid ergo? praestabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando norat hominem deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsum rursus ad primam gratiam per poenitentiam revocare? praeferendum omnino hoc alterum, praesertim cum constet deum voluisse suae bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto praevidisse. quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Iohannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. quippe deus omnia, quae facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitratu et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. quanquam

δημιουργίαν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥαθυμία ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησε, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. εὐεργετῆ-
P. 101 *σαι θέλων ὁ βασιλεὺς τῶν ὑπὸ χεῖρά τινα μεγίστην αὐτῷ ἐγχειρίζει ἀρχήν. καὶ ὃς αὐτίκα πρὸς τὸ ὕψος ἀπιδὼν τῆς ἀρχῆς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ἐπαίρεται καθ' ἑαυτόν, ἡσυχῇ καθῆσθαι οὐκ ἀνέχεται, φαντάζεται τὰ ὑπὲρ αὐτόν, τυραννίδι κέχρηται καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; ἄχθεται ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι, δυσχεραίνει. τί τοῦτο; λέγει· πῶς ὁ ἀχάριστος τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτῷ δόξαν εἰς ἀδοξίαν μετέστρεψε; καὶ θέλει μὲν μὴ καθελεῖν τὸν ἀγνώμονα, καταφρονῆσαι δὲ ὅμως τῆς τυραννίδος οὐ δύναται. χειροῦται τὸν ἀποστάτην λοιπόν, τῆς ἀξίας ἀπογυμνοῖ καὶ δριμείαις ὑποβάλλει ποιναῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς*
B *παρούσης ὑπεξάγει ζωῆς. συνέφερε λοιπὸν αὐτῷ μὴ δέξασθαι παρὰ βασιλέως ἀρχήν, εἴπερ ἀπονοίας αὐτοῦ τοιαῦτα παθεῖν ἐκινδύνευσε. πρόσεχε οὖν, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς ἐπιχειροῦσι τὰς θείας οἰκονομίας πολυπραγμονεῖν.*

enim dominus dicat (Matth. 26 24) „praestabat illi homini non esse natum," non tamen hoc ita profert, quasi proprium opificium vituperet, sed indicare vult eam vitiositatem, quae opificio divino deinceps ipsiusmet voluntate accessit. quippe in hoc homine propriae voluntatis nequitia fecerat ut ei beneficium opificis non prodesset. licet id etiam in nostris rebus conspicere, ac siquidem lubebit, animum exemplo, quod indicabimus, advertito. fac esse regem quemdam, qui aliquem e subditis beneficentia singulari cohonestare volens magistratum ei maximum tradat. ille mox ad praefecturae suae sublimitatem respiciendo, cum eius molem sustinere nequeat, apud semetipsum animo efferri, quiete vivere non posse, maiora se cogitatione concipere, tyrannidem usurpare, ad defectionem progredi. quid secundum haec? rex indignari, rem non parum moleste ferre, secum ipse dicere: quid hoc? itane homo ingratus gloriam, quam a nobis est consecutus, cum infamia commutavit? simul eo praeditus est animo ut immemorem beneficii perdere nolit; neque tamen usurpationem tyrannidis omnino negligere possit. quapropter desertorem suam in potestatem redigit, dignitate spoliat, poenis gravibus subiicit, nonnunquam et vitam ei adimit. eiusmodi homini expediat magistratum potius a rege non accepisse, quam insania propria talibus se malis et periculis exponere. fac igitur considerate agas, dilecte fili, nec abripi te cum illis patere qui consilia divina curiose per-

οὐ γὰρ ἡ εὐεργεσία τοῦ θεοῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἡ ῥαθυμία πάντως ἡμῶν καὶ ἡ κατὰ γνώμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμή.

Ἀλλ' οὐδὲ κωλῦσαι τὸν ἄνθρωπον ἔπρεπεν, ἡνίκα τὸ φυτὸν ἐπεχείρει φαγεῖν. πῶς γάρ, εἴπερ αὐτεξούσιος ἦν; εἰ γὰρ ἀναστέλλειν ἔμελλε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεός, ἡνίκα τοῦτον ἑώρα τῆς εὐθείας ὁδοῦ πόρρω φερόμενον, ποῦ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο V. 79 τὸ προσὸν αὐτῷ λογικόν; ποῦ δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἴ γε τῆς ἀλόγου φύσεώς ἐστι τὸ ἀβουλήτως ὧδε κἀκεῖσε περιάγεσθαί τε καὶ μεταφέρεσθαι; εἴπερ ἐκωλύετο μὴ ἁμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ λοιπὸν ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ καὶ οἱ διὰ ταύτην D διδόμενοι στέφανοι; κατὰ τί δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔπαθλον αὐτῷ πρόκειται, εἴγε μὴ σπουδῇ καὶ βίᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτο μέτοχος; οὐκ ἔδει κωλύειν αὐτόν, ἵνα μὴ τοῖς ἀλόγοις ὁ λογικὸς ἐναρίθμιος γένηται, ἅτε δὴ μὴ κεκτημένος τὴν χάριν τῆς αὐτεξουσιότητος. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω φησίν. „ὁ λέγων, ἵνα τί μὴ κατεσκεύασεν ἀναμαρτήτους ἡμᾶς ὁ θεός, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾷ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου."

Παραχωρεῖται λοιπὸν ὁ Ἀδάμ, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυ-

16. δὲ P.

scrutari conantur. nam dei beneficentia nequaquam mala nobis conciliat, sed omnino secordia nostra spontaneaque ad vitium inclinatio.

Nec conveniebat deum hominem impedire, cum vesci de arbore conabatur. cur enim id faceret, qui hominem libertate voluntatis praeditum creaverat? quippe si retrahere decreverat hominem, quamprimum cerneret eum de via recta deflectere, quanam re vis rationis inditae homini declarare se potuisset? qua item libera voluntatis facultas? praesertim cum naturae brutae sit ac ratione carentis, praeter animi voluntatem huc et illuc circumduci et transferri. consimiliter si homo fuisset impeditus quominus delinqueret, quis virtuti locus fuisset reliquus? quis coronis quae propter hanc conceduntur? cur regnum coeleste homini ceu praemium propositum sit, siquidem necesse non habet ut eius studio suo, vi, praeclaro animi proposito particeps fiat? impediendus scilicet homo non erat, ne qui rationis erat compos, brutorum in numerum referretur, cum libertatis in agendo beneficium possideret. eandem sententiam magnus Basilius verbis hisce disserit. quicunque rogat cur nos deus non ita condiderit ut peccare non possemus, is nihil facit aliud quam quod naturam brutam rationis participi et ex praescripto virtutis agenti praefert

Quamobrem Adamus arbitrio suo relinquitur, arborem attingit,

μνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοί, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς οἷον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆς ἐντολῆς φυλακὴ
P. 102 καὶ ὅσον αὖθις κακὸν ἡ ταύτης παράβασις. οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, καθά φησιν Ἰώσηπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ φρόνησιν ἐνιέναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρόν. εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἁγία κατονομάζει γραφή, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην αὐτὸ κεκτῆσθαι δύναμιν εἴπωμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ γέγονε τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἐπεισῆλθε τῆς ἁμαρτίας ἡ γνῶσις καὶ αἰσχύνη, διὰ τοῦτο τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο. ἔθος γὰρ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων ἐπιτι-
B θέναι καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ ἄκουε τί φησιν ἐπὶ τούτοις ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης. „ἐν ἐρήμῳ μία πηγὴ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὐχ ὅτι τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀρυομένους εἰς ἀντιλογίας εὐθὺς μετατρέπεσθαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς Μωσῆς ἐξ ἐκείνης πιὼν ἀντεῖπεν ἂν τῷ θεῷ. καθάπερ οὖν ἡ πηγὴ ἐκείνη οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, παρὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῇ γενομένην ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὕτω καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ γνῶσιν εἶχεν, ἀλλ' ὅτι πᾶς ἁμαρτάνων εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἰδέναι ὅτι καλὸν μὲν τὸ ὑπα-

10. αὐτοῦ P.

continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. quid inde sequitur? aperiuntur animi eius oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra malum eiusdem violatio. nec enim arbor illa, quemadmodum Iosephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, eiusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. tametsi nimirum litterae sacrae illam scientiae lignum nuncupant, non iccirco dicendum nobis est talem ei vim adfuisse: sed quia mandati transgressio in eo facta est, de quo consecuta porro est peccati agnitio atque pudor, iccirco nomen hoc meruit. consueverunt enim litterae sacrae de rerum eventis nomina etiam indere. audi quid hac in parte Chrysostomus dicat. unus quidam in solitudine fons adversationis aqua est nuncupata (Num. 20 13), non quod eiusmodi naturam haberet ut ex se haurientes in mutuas adversationes excitaret: nam si res ita comparata fuisset, etiam ipse Moses hausta fontis huius aqua deo contradixisset. quemadmodum ergo fons ille non sua natura, sed propter diffidentiam populi, quam erga deum declaraverat, adversationis aqua nuncupatus est, sic et arbor illa cognitionis mali atque boni vocatur, non quod ipsa scientiam ha-

κούειν κακὸν δὲ τὸ παραβαίνειν ἐστίν. ὅθεν καὶ τοιαύτην C ἐπωνυμίαν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συμβεβηκότων ἔσχηκεν ὕστερον.

Τοῦ Ἀδὰμ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπεσόντος μετὰ τὴν παράβασιν, εἶπεν ὁ θεός „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν." πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. ἄλλοι μὲν εἰρωνικῶς ἔφασαν τουτονὶ τὸν λόγον εἰπεῖν τὸν θεόν· θεώσεως γὰρ ἔρωτα σχὼν ὁ Ἀδάμ, καὶ ὧν ἀγαθῶν μέτοχος ἦν ἀθλίως ἐξέπεσε καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γέγονεν. ἕτεροι δὲ προληπτικῶς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ἐξέλαβον, λέγοντες „ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν," τουτέστιν ὀψέ ποτε γενήσεται εἷς ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ Ἀδάμ. τοῦ- D το προληπτικῶς, ὡς ἔφημεν, εἴρηται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς, ἥτις εἴωθε τὰ μέλλοντα γενέσθαι ὡς ἤδη παρόντα ἢ καὶ γεγονότα διαγορεύειν, καθὰ καὶ ἐπὶ τῆς προμήτορος εἰρημένον εὑρίσκομεν. μήπω καὶ γὰρ αὐτῆς παραχθείσης λέγει ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, εἰ καὶ καθ' ἕτερον νοῦν ὁ θειότατος Ἀναστάσιος τὸ τοιοῦτον ἐνόησε θεῖον ῥητόν. ἐν γὰρ τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτων λέγων εὕρηται. „διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευη, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον V. 80 ὡμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων

buerit, sed quia quicunque peccat, cognitionem adsequitur intelligendi, quod obtemperare deo bonum sit, delinquere malum. hinc appellationem hanc habuit, ab eventu nimirum posteriore.

Caeterum posteaquam Adamus post transgressionem iam interitui ac mortalitati factus erat obnoxius, ait deus „en factus est Adamus quasi unus de nobis." heic animum, dilecte fili, advertito. nonnulli tradunt deum haec per ironiam protulisse: quippe divinitatis desiderio flagrans Adamus etiam iis bonis quorum erat particeps, misere exciderat, et immortalis antea mortalis iam factus erat. alii dictum intelligi volunt per praeceptionem temporis, quae sacris litteris est familiaris. en factus est Adamus quasi unus de nobis, hoc est, tandem aliquando de nobis unus homo fiet, Adamo similis. consueverunt enim litterae sacrae peculiari quodammodo ea quae futura sunt sic efferre, quasi si praesentia forent aut iam accidissent. consimile quiddam proferri de matre hominum illa primaeva videmus: nam cum ipsa necdum creata foret, haec nihilominus dicuntur „fecit hominem deus, et quidem marem ac feminam eos fecit." divinus autem vir Anastasius dictum hoc alio quoque sensu cepit. nam in oratione de resurrectione verba ipsius haec reperiuntur „duplex est naturae nostrae structura, prior ad numinis similitudinem conformata, et alte-

P. 103 διῃρημένη τελευταῖον κατασκευασθεῖσα." καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁγίαν ἐπιφέρει γραφὴν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὥστε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. λέγει γὰρ „καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, μονότροπος, ἄζυγος, μὴ ἔχουσά τινα διαφοράν. καὶ κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. δευτέρα δὲ ποίησις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. ἐκεῖ μὲν εἶπεν αὐτόν, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ εἶπεν αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. πρόσεχε δέ. ἐπειδὴ ἡ ἁγία γραφὴ προλαβοῦσα εἶ-
B πε „κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν," εἶτα, μετὰ τὴν αὐτοῦ δηλαδὴ ποίησιν, ἐπήγαγεν „ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς," ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλλη ποίησις ἐκείνη καὶ ἑτέρα ποίησις αὕτη, ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστῶσα φιλότιμον (κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν), ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφοράν (ἄρσεν γὰρ καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς). δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὑτοσὶ φορτικός, ἀλλὰ τοῖς ἑπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ. τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν πατέρων γραφὰς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφὴς ὁ τοιοῦτός ἐστι. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς
C Ἀναστάσιος. τοῖς γὰρ προειρημένοις καὶ τάδε προσέθετο, σα-

ra sexuum discrimine distincta, quae quidem opificio nostro postremum accessit." neque tantum haec Anastasius profert, sed etiam litteras sacras allegat, quo doctrinam hanc clariorem efficiat. sic enim ait. fecit hominem deus, et quidem eum ad imaginem dei fecit. haec prima nostri est creatio, simplex, uniformis, expers societatis, discrimen nullum habens: quippe ad imaginem dei fecit eum. succedit altera formatio: marem ac feminam fecit eos. quae quidem ita se omnino habere de verbis ipsis est perspicuum: nam istic sit numero unitatis „ad imaginem dei fecit eum," heic vero numerus multitudinis usurpatur. consideres igitur quod cum litterae sacrae prius dixissent „ad imaginem dei fecit eum," deinde subiecerit, post hominis nimirum formationem, „marem ac feminam fecit eos." quibus verbis clarissime ostendit aliam esse formationem illam priorem, aliam hanc posteriorem. nam illa dignitatem opificis repraesentat, de qua scilicet dicitur „ad imaginem dei fecit eum:" haec sexuum discrimen denotat, hisce verbis comprehensum „marem ac feminam fecit eos." videtur autem haec oratio parum tolerabilis, sed iis qui rationem propriam sequuntur. nam caeteris, sacra patrum scripta pervestigantibus, omnino digna existimatur quae recipi debeat, praesertim cum aperta sit atque plana. quid idem Anastasius dicat audi. nam hactenus expositis haec etiam adiecit, pluribus id quod protulerat declarare

φηνίσαι θέλων ἐκ πολλῶν τὸ λεγόμενον. „δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος προσκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι, τῷ κατὰ τὴν πρώτην δηλονότι γεγενημένῳ κατ' εἰκόνα θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὖν εὔλογον ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς κατασκευὴν δέδωκε τῷ Ἀδάμ, εἴ γε τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορά, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, ποίησιν· οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὸ συμβησόμενον. καὶ πρόσχες, D εἰ βούλει, τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι „εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορᾷ ὑποπεσεῖται, διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ." ὥστε εἰ μὴ τῆς ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν σχημάτων αὕτη προσκατεσκεύαστο διαφορά, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγενημένος θεοῦ πρός γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ἅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἄνω διείληπται, μέλλων πληθύνεσθαι. ἀλλ' ἐπαναληπτέον κἂν αὖθις τὸν λόγον.

Θεία μετὰ τὴν παράβασιν πρὸς τὸν ὄφιν ἀπόφασις „ἐπὶ P. 104 τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ." ἐπειδὴ καρδίαν ἠπάτησας καὶ κοιλίαν ἔπεισας ἅψασθαι βρωμάτων, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ. οὐδὲ γὰρ ὡς πόδας κεκτημένου τὸ πρό-

volens. secunda creatio est maris ac feminae formatio, quae figmento dei accessit, quod ratione creationis primae ad imaginem dei factum erat, nec sexuum discrimen habebat, quando nec in divina illa beataque imagine quid eiusmodi existit. quae cum ita sint, a ratione non abhorret, dicere deum ex praescientia talem ab initio structuram Adamo concessisse, cum hoc sexus discrimen a secunda creatione profectum fuerit, quam necessario priori, ceu dictum est, adiecit. nec enim quid futurum esset ignorabat. et animum, si libet, adverte Iohannis Damasceni de homine primo verbis. quia deus futurorum praescius norat hominem mandato non pariturum ac interitui futurum obnoxium, iccirco feminam ex eo producit. adeoque si homo vita angelica non excidisset, sexuum discrimen nullum factum fuisset, quippe cuius haud eguisset ad generis propagationem is qui ad imaginem dei factus erat. nam more angelorum, ut indicatum est supra, semet amplificaturus fuerat. sed enim ad institutam orationem redeundum est.

Haec est illa dei ad serpentem post hominis lapsum oratio (Gen. 3 14) „in pectus ac ventrem ambulabis." hoc est quandoquidem cor decepisti, et ventri persuasisti ut cibum illum decerperet, iccirco

τερον, καθὰ Ἰώσηπός τέ φησι καὶ ἡ λεγομένη Λεπτὴ Γένε-
σις, νῦν ἀποφαίνεται τὸν ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ περίπατον. ἀλλ'
V.81 ἐπειδὴ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἀπὸ τοῦ ὀρθίου σχή-
ματος τοιαύτην ἄδειαν ἔσχεν ὥστε πρὸς τὸ οὖς τῇ Εὔᾳ πλη-
B σιάσαι καὶ περὶ τοιούτων διαλεχθῆναι, τῇ γῇ καὶ πάνυ δι-
καίως ἐπισύρεσθαι κατεδικάσθη. εἰ γὰρ καὶ ἄπους ἐξ ἀρχῆς
διεπέπλαστο, ἀλλὰ κύκλοις τινῶν κάτωθεν ἑλιγμῶν ἐνορθού-
μενος τεταμένοις τοῖς στήθεσιν ἵππευσε. διὸ καὶ νῦν ὁ ὄφις
πολλάκις θυμούμενος ἀνίστησιν ἑαυτὸν καὶ κυκλικῶς ἑλισσό-
μενος τρέχει. προβὰς δὲ ὅσον δεῖξαι τοῦ παλαιοῦ βαδίσμα-
τος τὴν μνήμην, πάλιν τῷ τῆς ἀποφάσεως καταβάλλεται νό-
μῳ. ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι τοσοῦτόν ἐστι βαρύ τέ τινα καθ'
ἑαυτὸν ἁμαρτάνειν, ὅσον ἄρα τὸ καὶ ἑτέρους ἐνάγειν εἰς
C ἁμαρτίαν. κατὰ τοῦτο καὶ βαρυτέραν ὑπέστη τῆς Εὔας τὴν
κόλασιν. ἡ Εὔα πάλιν τοῦ Ἀδάμ, ὅτι τὸν Ἀδὰμ ἠπάτησεν
ἡ Εὔα καὶ τὴν Εὔαν ὁ ὄφις.

Ἀλλ' ἐκ τούτου νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς καὶ τὰ ἄλογα οἱ Μανιχαῖοι ἐνόμισαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὥς ἐκεῖνοί φασιν, οὐκ ἂν ἐτιμώρησε τὸν ὄφιν ὁ θεός, οὐκ ἂν ἀρᾷ καθυπέβαλεν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ προφήτης λέγει Δαβίδ „μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος,

1. καθὰ deerat. 3. τὸν deerat. 8. τεταγμένοις P. 12. ὅτι] ὅτι οὐ?

in pectus ac ventrem ambulabis. non enim propterea deus inambulaturum ventri serpentem pronuntiat, quasi prius ille pedes habuisset, ut Iosephus et parvus ille de rerum ortu liber aiunt: sed quia de sententia Chrysostomi prius facultatem habens erecto corpore conveniendi Evam et cum ea colloquendi, nunc damnatus fuerit, ac merito quidem, ut humi serperet. nam tametsi ab initio serpens ita conditus erat a deo, pedibus uti careret, tamen orbibus quibusdam factarum inferius convolutionum erectus iis ipsis extenso pectore velut inequitabat. iccirco videmus et hodie serpentem iratum semet erigere ac in orbes convolutum progredi. quo facto, quasi veteris incessus memoria nobis in mentem revocata, rursum iuxta divini pronuntiati legem semet demittit. caeterum prudenter observabis aeque grave esse quempiam alios ad peccandum impellere, ac si delinquat ipse. propterea gravior serpentis poena fuit quam Evae, rursumque gravior Evae quam Adami, quod Adamum Eva decepisset, Evam serpens.

Existimarunt autem Manichaei, hac narratione moti, bruta quoque praedita esse anima mentis ac intelligentiae vi participe. nam absque illo sit, inquiunt, deus supplicio serpentem non adfecisset: at enim hoc minime verum esse, de verbis hisce Davidicis per-

οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις." ἄλλως τε εἰ διὰ τὸ τιμωρηθῆναι τὸν ὄφιν δοκοῦσι καὶ τὰ ἄλογα νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς, τὸ κωλῦον πάντως οὐδὲν μὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν φυτῶν τὸ τοιοῦ- D τον δόγμα κρατεῖν, εἴ γε τὴν συκῆν ἀρᾷ καθυπέβαλεν ὁ Χριστός, ἡνίκα πεινάσας οὐχ εὗρεν καρπὸν ἐν αὐτῇ. ὑποβάλλει τοίνυν ὁ θεὸς τὸν ὄφιν κατάρᾳ, ἵνα κἂν τὸν διάβολον οὐ βλέπῃ τις τί ἔπαθε, τὸν ὄφιν ἀεὶ βλέπων συρόμενον τόν ποτε διανεστηκότα, ὥς ὁ χρυσορρήμων φησίν, ὑπόμνησιν λάβῃ ὅτι εἰ ὁ ὑπουργὸς τῆς κακίας ἐπὶ τοσοῦτον κολάζεται, περὶ τοῦ πρωταιτίου τί χρὴ καὶ λέγειν. τιμωρεῖται τὸν ὄφιν ὁ θεὸς τοιοῦτόν τι ποιῶν ὁποῖον δὴ καὶ φιλόστοργος πατήρ. οὐ μόνον γὰρ τὸν φονέα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τιμωρεῖται, ἀλλὰ P. 105 καὶ τὸ τοῦ φόνου ὄργανον συνθλάττει τε καὶ εἰς πολλὰ κατατέμνει. „αὐτός σου τηρήσει τὴν κεφαλήν." οὐκέτι, φησί, πρὸς ἐπιβουλάς, ὦ ὄφι, ἀνθρώπων παρρησιάσῃ καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ σὺ μὲν τοσοῦτον ἕξεις τῶν ἀνθρώπων τὸν φόβον ὥστε περιπατούντων καὶ ἐκείνων ἀκούων φωλεοῖς ἐγκατακρύπτειν ἑαυτόν.

Ὁ μὲν οὖν μέγας Μακάριος ἐν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ περὶ τοῦ διαβόλου φησὶν ὅτι ἅμα τῷ ἐκπεσεῖν τῇ γεέννῃ παραδοθῆναι ἔμελλεν, ἀλλ' εἰάθη πολεμεῖν, ἵνα φανῶσιν οἱ τοῦ

19. Μακάριος] μακάριος Παῦλος F.

spicue patet (Psalm. 31 8) „nolite consimiles equis et mulis fieri, quae intelligentia carent." alioqui si propterea putant brutas bestias animae intelligentiae vi praeditae participes esse, quia supplicio serpens adfectus fuerit, nihil est omnino quod impediat quominus eadem in arboribus quoque valeat opinio, quando ficum exsecrationi Christus subiecit, cum esuriens fructum in ea nullum reperiret. deiicit ergo serpentem in terram deus, ut tametsi quis haud cernat quid diabolo acciderit, nihilominus serpentem, qui de sententia Chrysostomi olim erectus stabat, humi repentem intuens secum ad animum revocet, quod cum facinoris huius administer multetur, multo magis existimandum sit principem mali auctorem puniri. caeterum supplicio serpentem adficiens deus, eiusmodi quid facit quale liberum amans pater. non tantum enim is de interfectore filii sui supplicium sumit, sed ipsum etiam caedis instrumentum confringit ac multas in partes lacerat. secundum haec deus ait (Gen. 3 16) „observabit ille caput tuum." non iam amplius, inquit, audebis tu serpens hominibus insidias struere, quod hactenus fecisti, sed tantus erit metus tantaque formido tua ut ambulantibus illis temet in latebras tuas sis abditurus.

Tradit enim suis in epistolis magnus ille Macarius de diabolo, futurum fuisse ut statim a lapsu gehennae traderetur, sed ei conces-

B Χριστοῦ στρατιῶται· ἀντιδίκου γὰρ μὴ προκειμένου οἱ γνή-
σιοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως οὐ φανεροῦνται. ὅθεν ὡς κα-
ταδικώτερος σφοδροτέραν εὑρήσει τὴν κόλασιν. ὁ δὲ μέγας
Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ καὶ τά-
δε περὶ τοῦ διαβόλου διέξεισι. „τάχα γὰρ πρὸ τοῦ κτισθῆναι
τὸν ἄνθρωπον τόπος τῆς μετανοίας καὶ τῷ διαβόλῳ ὑπελείπε-
το, καὶ ἠδύνατο ὁ τῦφος, εἰ καὶ ἀρχαιότερον νόσημα ἦν, ὅμως
διὰ τῆς μετανοίας ἑαυτὸν ἐξιασάμενος ἀποκαταστῆσαι αὐτὸν
εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς. ἀφ' οὗ δὲ τοῦ κόσμου ἡ κατασκευὴ καὶ τοῦ
παραδείσου, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐντολὴ καὶ φθό-
νος τοῦ διαβόλου καὶ φόνος τοῦ τετιμημένου, ἀποκέκλεισται
C αὐτῷ καὶ ὁ τόπος τῆς μετανοίας. εἰ γὰρ ὁ Ἡσαῦ μετανοίας
V. 82 τόπον οὐχ εὗρε τὰ πρωτοτόκια ἀποδόμενος, τίς τόπος ὑπο-
λέλειπται μετανοίας τῷ τὸν πρωτόπλαστον ἀποκτείναντι Ἀδὰμ
καὶ ἐκείνου τὸν θάνατον εἰσενεγκόντι;" ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης
θεῖος Ἀναστάσιος εἰς ἐπιστροφήν, ὡς ἔοικεν, ἕλκων καὶ τοὺς
λίαν ἀπεγνωσμένους, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα φησίν. „εἰ Μα-
νασσῆν ὁ θεὸς διὰ μετανοίας ἐδέξατο, τάχα τολμῶ εἰπεῖν
ὅτι καὶ τὸν διάβολον μετανοοῦντα ὁλοψύχως δέξεται." καλῶς
δὲ εἶπεν ὅτι τολμῶ εἰπεῖν· ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Δαμασκηνὸς
D Ἰωάννης οὐ δίδωσι τῷ διαβόλῳ μετάνοιαν. λέγει καὶ γὰρ
ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις

sisse deum ut humanum genus oppugnaret, quo Christi milites sese probarent ac declararent. eandem ob causam magis etiam damnabilis supplicio graviori multabitur. Basilius in Esaiae vatis enarratione huiusmodi quaedam de diabolo protulit. fortassis ante creationem hominis diabolo quoque poenitentiae locus relictus fuisset, ac potuisset superbus ille, quanquam malum inveteratum foret, per poenitentiam adhibito sibi remedio pristinam ad condicionem seipsum restituere. verum posteaquam secuta est mundi creatio itemque paradisi, ac homo in paradiso existere coepit, et mandatum et invidia diaboli accessit et hominis ornati a deo caedes, ex eo scilicet tempore modus ei poenitentiae nullus est relictus. quippe si Esaus poenitentiae locum non invenit, cum primigeniorum iura vendidisset, quis ei relictus sit poenitentiae locus, qui Adamum illum principem humani generis interfecit eiusque morti causam praebuit? divinus autem vir, Anastasius ille Sinaites, quo vehementer desperatos homines, uti quidem videtur, ad conversionem invitet, haec ad verbum profert „si Manassem deus per poenitentiam recepit, ausim dicere quod etiam diabolum toto pectore atque animo resipiscentem in gratiam recepturus fuerit." quibus verbis recte illud inservit „audeam dicere." nam et Damascenus ille Iohannes diabolo poenitentiam nul-

ἡ ἔκπτωσις· μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ θάνατον. οὐκ ἐνεδόθη δὲ καὶ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις μετάνοια, ὡς ὁ Νεμέσιός φησιν, ὅτι καὶ ἀσώματος ἡ φύσις αὐτῶν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν τῆς μετανοίας ἔτυχεν. ἀλλ' ἔμοιγε τέως ὁ λόγος οὗτος ὃς ἐπὶ τῷ Ἀδὰμ οὐκ ἔστιν ἀποδοχῆς ἄξιος. οὐδὲ γὰρ ὑπὸ σωματικῶν ἐπιθυμιῶν ἡττηθεὶς ὁ Ἀδὰμ εὑρέθη παραβάτης τῆς ἐντολῆς. (ἄπαγε τῆς Ὠριγένους φρενοβλαβείας) ὅτι μηδὲ χώραν εἶχον αὗται πρὸ τῆς παραβάσεως ἐν αὐτῷ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; αὐτὸς ὁ Ἀδὰμ ἐκβληθεὶς τοῦ παραδείσου καὶ ἀπέναντι καθίσας αὐτοῦ P. 106 παρ' ὅλην ἐθρήνει τὴν ζωὴν αὐτοῦ. ἐφ' ᾧ κάμπτεται ὁ θεός, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πάσχει δι' αὐτόν. ὁ δὲ διάβολος ἐκπεσὼν οὐ μόνον οὐκ ἐθρήνησεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ πλάσματος ἐλύττησε θεοῦ, καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν διέβαλε πρὸς τὸν Ἀδάμ. λοιπὸν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν οὕτω διατεθέντα μετανοίας ἐπιτυχεῖν πάντως ἀμήχανον.

Ἄκουε δὲ καὶ τί φησιν ὁ Θεοδώρητος ἐν τῇ Θεραπευτικῇ αὐτοῦ περὶ τούτου. ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἶτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι θεοῦ τετιμημένων λυττῆσαι, καὶ τὸν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον, τὸν δὲ

6. ὅς] ὡς an ὅσον?

iam tribuit, cuius haec verba sunt „quod mors est hominibus, hoc angelis est lapsus: quippe post lapsum nulla restat eis poenitentia, quemadmodum nec post mortem hominibus." et quidem poenitentia lapsis angelis propterea non est concessa, sicut Nemesius ait, quia corporis expers est eorum natura. homo enim propter imbecillitatem corporis poenitentiam consecutus est. quae tamen extrema verba, quod Adamum attinet, equidem admittenda non puto. nec enim ille corporeis a cupiditatibus victus mandati violator factus est. Apage sis cum istac Origenica insania. quippe nullum illae locum habebant in ipso ante transgressionem. quid multis haec verbis indicemus? Adamus paradiso eiectus et eius ex adverso collocatus omnem vitam plorando exigit. quapropter deus flectitur, eiusque causa nihil non facit ac patitur. diabolus autem lapsus non modo non casum suum deploravit, verumetiam dei figmentum furenter aggressus, deum ipsum adversus Adamum criminatus est. quo quidem pacto cum adfectus a delicto fuerit, nequit omnino accidere particeps ut poenitentiae fiat.

Audi quid de hoc in sua Therapeutice Theodoritus dicat. cum fastu, inquit, elatus fuisset diabolus, lapsus esse dicitur, contraque homines exornatos imagine dei furore quodam percitus bellum in eos suscepit. verum opifex ille rerum angelis hominibus praeesse iussis

B ποιητὴν τῇ τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ φρουρῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅπως μὴ βίᾳ καὶ τυραννίδι χρώμενος, ἀοράτως ἐπιὼν, ἀδεῶς διαφθείρῃ οὓς διὰ φθόνον ἐμίσησεν. οὐκοῦν ὁ φθόνος οὗτος, μάλιστα δὲ ἡ ἔπαρσις αὐτοῦ καὶ ἀπόνοια (καὶ νῦν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ὡς ὁ Παῦλος φησί), πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀπόγνωσις (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγον ὅτι πρὸ καιροῦ ἦλθες βασανίσαι ἡμᾶς) μετανοεῖν τὸν ἀποστάτην οὐκ ἐᾷ.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἰδέναι σε καὶ τοῦτο βούλομαι, ὅτι C ὁ ἀποστάτης οὗτος διάβολος ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι πρωτοστάτης ἦν, ἀγαθὸς παρὰ θεοῦ γενόμενος καὶ μηδὲν ἴχνος κακίας ἢ πονηρίας ἐν ἑαυτῷ φέρων. πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς καλά, καὶ καλὰ λίαν. κακὸν δὲ οὐδὲν ἐποίησεν ὁ θεός. τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τοῦ καλοῦ ἀναχώρησις, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ σκότος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ φωτὸς στέρησις. καλῶς οὖν εἶπεν ὁ λόγος ὅτι τοῦ κακοῦ ποιητὴς οὐκ ἔστιν ὁ θεός. οὐχὶ δὲ τῶν μὴ ὄντων. εἰ γὰρ τὰ καλὰ D παραχθῆναι λέγεται παρὰ θεοῦ, ταῦτα καὶ ὄντα πάντως εἰσί. τὸ δὲ κακὸν ἐπειδὴ οὐ παρήχθη παρὰ θεοῦ, οὐδὲ ὄν V. 83 ἐστι. τοῦ κακοῦ λοιπὸν οὐκ ἔστι ποιητὴς ὁ θεός, εἴγε τῶν μὴ ὄντων, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἔστι ποιητής, λέγεται δὲ μὴ εἶ-

17. οὐχὶ] ὄντων γάρ, οὐχί?

mortale genus custodit, ne vi ac saevitia usus diabolus, inadspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia perdat. quapropter illa invidia, praesertimque fastus elationis et dementatio (nam hodieque sunt inter eos imperia et potestates, quemadmodum Paulus (Ephes. 6 12) ait) et praeterea desperatio (absque qua foret, nequaquam dixissent (Matth. 8 29) „quamobrem ante tempus ad excruciandum nos venisti?") desertorem illum dei poenitentia uti non sinunt.

Volo autem praeter indicata te hoc etiam scire, desertorem hunc diabolum primum inter angelicas potestates locum habuisse, cum bonus a deo factus esset, nec ullum vitiositatis aut improbitatis in se vestigium contineret. nam omnia quae fecit deus bona erant, et quidem valde bona, cum malum nullum condiderit. etenim malum nihil est aliud quam a bono secessio, quemadmodum caligo nihil aliud est quam lucis ademptio. quapropter praeclare dicitur deum non esse mali auctorem. quippe rerum per se subsistentium conditor est deus, non earum quae non existunt. quodsi bona dicuntur in ortum a deo producta, putandum est eorum appellatione venire res omnes quae existunt. at malum cum a deo conditum non fuerit, non etiam in numero rerum est existentium. de quo consequitur deum non esse mali auctorem, quando is nequaquam rerum non existentium opifex est, ut iam ante monuimus. dicitur autem malum non es-

γαί τι τὸ κακόν, ἐπειδὴ ἀνυπόστατον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ ὑφέστηκε.

Τοιοῦτος οὖν ἤγουν ἀγαθὸς ὑπὸ θεοῦ παραχθεὶς ὁ διάβολος τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς ἐνεχειρίσθη τὴν φυλακὴν παρ' αὐτοῦ. μὴ ἐνέγκας δὲ τόν τε φωτισμὸν καὶ τὴν τιμὴν ἣν ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ P. 107 παρὰ φύσιν ἐτράπη, καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν θεοῦ· „θήσω" καὶ γὰρ εἶπε „τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ." ἔνθεν τοι καὶ ὡς ἀστραπὴ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γῆς ἔπεσε. συναπεσπάσθη δὲ αὐτῷ καὶ συνέπεσε πλῆθος ἄπειρον τῶν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων ἀγγέλων. τοῦτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας ἔδειξεν οὕτως εἰπών „πῶς ἐξέπεσεν ὁ Ἑωσφόρος ὁ τὸ πρωῒ ἀνατέλλων, καὶ συνετρίβη εἰς τὴν γῆν;" Ἑωσφόρον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν δι' ἣν ἀπὸ θεοῦ ἔσχε λαμπρότητα. τούτοις οὖν ἀκολούθως καὶ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ διείληπται. B Ἑωσφόρον γὰρ αὐτὸν εἶπε διὰ τὴν λαμπρότητα, σκότος δὲ διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενον καὶ λεγόμενον. ἔκτοτε δὲ οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεδέξαντο πόλεμον. οὐδὲ γὰρ ἀνέχονται τοὺς ἀνθρώπους ὁρᾶν ἐκεῖσε σπεύδοντας ἀνελθεῖν ὅθεν κακοβούλως ἐξέπεσον, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. δοχεῖα καὶ γὰρ πάσης ὄντες κακίας καὶ τὴν τοῦ φθό-

se aliquid propterea quod substantiam nullam habet nec per se subsistit.

Talis ergo, nimirum bonus, a deo conditus diabolus, terrestris ordinis et ipsius adeo terrae custodiam a deo sibi mandatam accepit. cum autem ferre non posset illustrationem et honorem, quem deus ei largitus fuerat, de naturali statu in alienum a natura sua exorbitavit, adversusque suum opificem fastu quodam elatus est. „collocabo" inquit (Es. 14 14) „solium meum in nubibus, et supremo par ero." quam quidem ob causam etiam fulguris instar de coelo in terram cecidit, uti dominus ipse loquitur (Luc. 10 18). estque avulsa cum eo, simulque lapsa multitudo quaedam angelorum ipsi subiectorum infinita. significavit hoc vates Esaias (14 14) hisce verbis „qui delapsus est Lucifer ille, qui pridem oriebatur, terraeque allisus est?" Luciferum appellans ob splendorem divinitus ei concessum. consimilia Gregorius ille theologus tradidit, cum luciferum vocari ait splendoris sui causa, qui caligo deinceps propter elationem factus sit et appelletur. secundum haec impuri genii bellum adversum nos susceperunt. nequeunt enim aequo animo pati ut homines eo studiose contendentes videant, unde ipsi pessimo consilio deciderunt, quemadmodum magnus ille Basilius ait. quippe cum omnis improbitatis re-

νου νόσον ἐδέξαντο. οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῖν ὁ διάβολος ἐκτί-
σθη παρὰ θεοῦ, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμᾶς πολεμεῖ. ὁρῶν
γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταρριφέντα, οὐκ ἔφερε βλέ-
C πειν τὸν γήϊνον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς
ἀνυψούμενον. καὶ μία μὲν παρά γε τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς
δαίμοσιν ἡ οὐσία, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ προαίρεσις, καθὰ δὴ καὶ
ἐπὶ ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ πονηρῶν ἔστιν ἰδεῖν· μία μὲν
καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ φύσις ἐστίν, οὐ μὴν δὲ καὶ γνώμη καὶ
θέλησις ἡ αὐτή.

Καὶ τὸ μὲν ὀρθόδοξον τῆς ἐκκλησίας φρόνημα τοῦτον
ἔχει τὸν τρόπον· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, Πορφύριος καὶ
Ἰάμβλιχος, διαφέρειν τοὺς δαίμονας κατὰ τὴν οὐσίαν λέγου-
σι, καὶ ἀλόγους τινὰς αὐτῶν καὶ ὑλαίους εἶναι, ἐμπίπτειν
δὲ αὐτοὺς ἡμῖν οὐχ ὡς δυσμενεῖς ἀλλ' ὡς ἡμῶν κολαστάς.
D ἀλλὰ καὶ προγινώσκειν αὐτοὺς καὶ τὸ μέλλον εἰδέναι λέγου-
σι, πλὴν οὐχὶ πάντας· τοὺς μὲν γὰρ τὰ ἄνω λαχόντας δαί-
μονας ἀληθεύειν παντάπασι, τοὺς δὲ ταρταρωθέντας ψευδεῖς
εἶναί φασι, τοὺς δὲ περιγειοτέρους καὶ μέσους λοξοὺς εἶναι
καὶ ἀμφιβόλους λέγουσιν. ἀλλ' ἡμῖν οὐχ οὕτω δοκεῖ. ἐὰν
γὰρ οἱ φωτεινοὶ ἄγγελοι τὸ τῆς προγνώσεως οἴκοθεν οὐχ ἔχω-
σι χάρισμα (καὶ γὰρ ἐκεῖνα προλέγουσι, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δα-
μασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι κα-

ceptacula sint, etiam invidiae morbo sunt infecti. nec sic creatus a deo putari debet diabolus, ut hostis noster esset: sed ex aemulatione quadam nos oppugnat. cum enim se cerneret angelorum ordine locoque motum, ferre non poterat ut hominem terrestrem ad angelorum dignitatem profectu suo subvectum adspiceret. est et angelis malisque geniis una quaedam essentia sive natura, verum non eadem electio; quemadmodum et in hominibus tum bonis tum improbis est videre naturam quidem unam et eandem, sententiam vero voluntatemque diversam.

Haec de malis geniis eorum est sententia qui rectam ecclesiae fidem amplectuntur. at Graecorum illi sapientes, Porphyrius et Iamblichus, genios essentia naturaque differre a se invicem tradunt, eorumque volunt aliquos rationis expertes et crassiore materia praeditos esse. addunt irruere ipsos in nos non ut infestos sed tanquam castigatores, a quibus puniamur. eosdem aiunt futura prospicere atque nosse, non tamen universos: nam superiora loca nactos genios omnino vera praedicere perhibent, cum alii Tartaro conclusi mendaces sint; medios autem terraeque nonnihil vicinos adserunt ancipites ac ambiguos esse. qua in sententia nos minime sumus. nam si etiam luci consimiles angeli non ex se donum futura prospiciendi habent, ut qui praedicunt ea teste Iohanne Damasceno quaecunque

ρὰ θεοῦ φθάσωσι), πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες
προλέγειν οὐ δύνανται. προγνώστης γὰρ καὶ καρδιογνώστης
μόνος ὁ θεός. καὶ πείθου τῷ θείῳ Δαβὶδ πρὸς τὸν θεὸν P. 108
οὕτω λέγοντι „σὺ γινώσκεις τὰς καρδίας μονώτατος."

Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἀγαπητέ, κατ' ἐπιτομὴν ὁ λόγος διῆλθέ σοι. καὶ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν ἅτε φιλομαθὴς ὤν· ἀλλαχοῦ γάρ, οἶδας, ἐσχεδιάσθη σοι τὰ περὶ τούτων πλατύτερον.

Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ „καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ V. 84
ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε." πρόσεχε, ἀγαπητέ, τῷ μεγάλῳ κἀνταῦθα Βασιλείῳ. φησὶ γὰρ διὰ τί δὲ καὶ ἦν ἐν παραδείσῳ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως; εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτό, οὐκ ἂν ἡμᾶς ὁ διάβολος ἀπατήσας εἰς θάνατον κατήγαγεν. ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δοκιμά- B
ζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπήκοον. διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὡραίων καρπῶν εὔφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι τῶν τῆς ὑπομονῆς στεφάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δέ γε Νύσσης ὑψηλότερον ἐκλαμβάνει τὰ περὶ τούτου, καὶ οὕτω φησί. προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπόν, οὐχ ὡς ἔχει φύσεως (οὐ γὰρ ἠπατήθη ὁ ἂν-

9. γὰρ] δὲ? 17. ἀπαρχῇ CF.

divinitus ipsis revelata fuerint, multo magis impuri genii nihil quod praedicant habent. quippe futurorum notitia cum agnitione cordium soli deo peculiaris est. cuius quidem rei fidem tibi Davidis haec verba faciant (2 Par. 6 30) „tu solus omnino corda nosti."

Haec compendio quodam explicare tibi, dilecte fili, voluimus; neque brevitas esse tibi molesta debet, homini discendi perstudioso, cum noris haec a nobis alibi prolixius exposita.

Caeterum sacris in litteris (Gen. 3 6) haec verba legimus „ut vidit mulier arborem esse ad vescendum accommodam et oculorum adspectui gratam, et ad discendum pulcram, sumpsit de fructu eius et comedit." heic attente mihi, quid magnus ille Basilius dicat, adverito. quamobrem, inquit, erat in paradiso lignum de quo vesci quis posset? nam absque illo fuisset, nequaquam diabolus nos deceptos in mortem praecipites egisset. nimirum oportebat esse mandatum quoddam in quo nostra obedientia exploraretur. iccirco arbor istaec erat elegans et fructuum ferax, ut per abstinentiam a re suavi temperantiae bono declarato digni censeremur quibus tolerantiae serta merito tribuerentur.

Sic ille de his disserit. Nyssenus autem antistes sublimius haec verbis huiusmodi exponit. malum illum peccati fructum serpens com-

θρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ), ἀλλὰ διά τινος ὥρας τὸ φαινό-
μενον ἀγλαΐσας, καί τινα κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδονὴν ἐγγοητεύ-
C σας τῇ γεύσει, πιθανὸς ἐφάνη τῇ γυναικί. τούτῳ τῷ τρόπῳ
τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος εἴωθεν ἀπατᾶν. καὶ εἰ μὴ διόλου
νήφων ὁρᾶται, οὐκ ἂν ἐκφύγῃ τὰς αὐτοῦ μηχανάς, οὐκ ἂν
εὑρεθείη τῶν παγίδων ἀνώτερος. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει
τὸν τρόπον.

Ἡ δὲ Λεπτὴ Γένεσις λέγει τὸν Ἀδὰμ ἀπροόπτως ἀπὸ
τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν, καὶ μὴ προσχεῖν ὅλως τῷ λό-
γῳ τῆς Εὔας, ὅτι λειποθυμῶν ἦν ἀπό τε μόχθου καὶ πείνης.
ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἀγαπητέ, σιωπᾶν ἄμεινον, ὅτι καὶ σιωπῆς,
ὡς προείρηται, τυγχάνουσιν ἄξια. εἰ μὴ βούλει καὶ σὺ λέ-
D γειν ὅτι γυναῖκα ἔλαβεν ὁ Ἀδάμ, ἵνα μὴ ἐφ' ἕτερα τῶν ζώ-
ων τραπήσεται. ὁ ὄφις ἀπὸ κτήνους ἑρπετὸν ἐγένετο, χεῖ-
ράς τε καὶ πόδας ἐκέκτητο. ἀφῃρέθη δὲ ταῦτα διὰ τὸ τολ-
μηρῶς εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν, καὶ διὰ τὸ πρῶτος ἀπὸ
τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν. ὁ Ἀδὰμ ἀπεσόβει τὰ πετεινὰ
καὶ ἑρπετά, συνῆγε τὸν καρπὸν ἐν παραδείσῳ, καὶ σὺν τῇ
γυναικὶ αὐτοῦ ἤσθιεν αὐτόν. ταῦτα μὲν οὖν, ἵνα μὴ λέγω,
καὶ ἔτι πολλῷ πλείονα τούτων, ἡ Λεπτὴ διέξεισι Γένεσις.
ἀλλ' ἄφες αὐτά. τοῖς γὰρ ὁπωσοῦν ἐγκύπτουσι τῇ ἁγίᾳ γρα-
φῇ γέλως ἄντικρυς δοκοῦσι καὶ παίγνια.

monstrat, non illum quidem eo pacto quo comparatus erat a natura (non enim aperto malo circumscriptus homo fuisset), sed externa eius specie per venustatem quandam exornata, et in ipso sensu dulcedine gustui praestigiis quibusdam indita, visus est mulieri fidem omnino mereri. eo pacto fallere diabolus hominem consuevit, qui nisi plane prudens atque sobrius sit, molitiones eius vitare laqueosque superare nequit. atque haec in hunc modum comparata sunt.

Caeterum parvus ille de ortu rerum liber Adamum citra circumspectionem sumpsisse de ligno et comedisse, prorsus Evae verbis haud impulsum, tradit. sensisse nimirum molestiam animi quandam ex fatigatione ac fame. verum haec silentio tegi praestat, cum perpetuum silentium mereantur, nisi tu quoque velis dicere mulierem Adamo concessam, ne alia se ad animalia converteret; serpentem ex iumento factum bestiam reptibilem, cum manus ac pedes prius haberet, quibus spoliatus propterea fuerit quod paulo audacius paradisum fuisset ingressus ac primus de ligno sumpsisset et comedisset; Adamum volucres et reptiles bestias abegisse, ac fructibus paradisi congestis una cum uxore victitasse; quae quidem, ne multo his plura commemorem, parvus ille de rerum ortu liber narrat, omnino tibi reiicienda, uti quae pro ludo iocoque ducant quotquot aliquo saltem modo litteras sacras inspectarunt.

Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς. ὁ P. 109 μὲν οὖν θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι χιτῶνας δερματίνους ἐπιβάλλει τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ κύριος, οὐ δέρματα δέ. ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων ζώων καὶ δαρέντων ἐπινοεῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή; ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων λοιπὸν φύσεως νεκρότητα ἐντέθεικεν οἰκονομικῶς τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν. ὁ δὲ χρυσορρήμων B Ἰωάννης κατὰ τὸ γράμμα τοὺς τοιούτους ἐκλαμβάνων χιτῶνας καὶ τάδε φησίν. „εἰ πόθεν εὑρέθησαν τὰ δέρματα μὴ σφαγέντων τῶν ζώων, φιλοτιμούμενοι λέγουσιν οἱ ἀλληγορηταί, οὐκοῦν ἀκούω κἀγὼ αἷμα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζητῶ πόθεν μετέβαλε τὸν Νεῖλον εἰς αἷμα, ποῖα ἔθυσε ζῶα; καὶ ὁ ποταμὸς γέγονεν εἰς αἷμα, καὶ οὐδὲν αἷμα ἐτύθη ζώων. δέρματα δύο γέγονε, καὶ ζητοῦσιν ἀπὸ ποίων ζώων ἐγένετο. V. 85 ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ ἐκτὸς ζώου αἷμα, οὕτως ἐνταῦθα ἐκτὸς ζώου δέρμα."

Γίνωσκε δὲ ὅτι οὐ τοσοῦτον ὁ πατὴρ ἐπὶ τῇ τῶν παίδων ἀνατροφῇ μεριμνᾷ ὡς ἡ μήτηρ, ὅτι καὶ αὐτὴ τότε ἤκουσεν C „ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου." ἐγὼ ἁμαρτάνω, καὶ ἡ γῆ ταῖς ἀφορίαις μαστίζεται. ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, τουτέστιν οὐχ ἕτοιμα εὑρίσκονται ἀπὸ γῆς τὰ ἐκεῖθεν ἀναδιδόμενα ὥσπερ δὴ καὶ

Tunicis, inquiunt litterae sacrae, pelliceis induit eos. tradit heic Gregorius antistes Nyssenus dominum pelliceis quidem tunicis homines illos principe loco formatos amicivisse, non autem pellibus. etenim quibus, obsecro, mactatis animalibus pelles detraxit, ut hominibus amictum reperiret? restat igitur deum certo consilio de natura brutorum petitam mortalitatem indidisse naturae huic ad immortalitatem conditae, ne malum perpetuum foret. Iohannes autem Chrysostomus hasce tunicas intelligens, ut verba sonant, inquit „si quis est hominum in alios sensus scripta sacra torquentium, qui ambitiose roget unde pelles istae repertae fuerint, cum animalia nulla mactata forent, is sciat me quoque audientem de Aegypti sanguine scire cupere quo pacto deus Nilum in sanguinem converterit, qualianam mactarit animalia? nimirum in sanguinem commutatus est amnis, cum animal nullum mactatum esset. itidem pelles exstitere duae, atque illi quaerunt de quibus animalibus sumptae fuerint? ut ibi scilicet absque animali sanguis erat, ita heic absque animali pellis."

Hoc quoque scire debes, non tantopere patrem de liberorum educatione sollicitum esse atque mater est, quippe quae id temporis sibi dici audiverit (Gen 3 16) „cum dolore natos paries." secundum haec deus ait „exsecratione quadam infelix erit humus propter ea quae designasti." nimirum me peccante solum sterilitate flagellatur, adeoque infelix humus est facinorum nostrorum causa: hoc est, quae

τὸ πρότερον. καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς, ἀπεδύσαντο τὴν ἀθανασίαν, ἡ στολὴ περιῃρέθη τῆς δόξης, ἐγυμνώθη τὸ σῶμα καὶ ἦν λοιπὸν πηλός. ὅθεν καὶ φύλλα συκῆς ῥάπτουσιν. ὅθεν δὲ τὴν ῥαπτικὴν εὗρε, μὴ ζήτει· εἰ γὰρ ἦν θεοῦ εἰκών, μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ.

D Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐμπαίζει καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ λέγουσι τὸν παράδεισον εἶναι καὶ πνευματικόν. εἰ γὰρ ἄνω ἦν, κατέρχεσθαι ἂν ἐλέγοντο οἱ ποταμοί, οὐ μὴν ἐξέρχεσθαι. ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὠριγένης ἀποπνιγόμενος φαίνεται, καὶ μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἀδάμ. εἰ γὰρ ἀσώματος ἦν, οὐκ ἂν ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ ᾠκοδόμησε τὴν γυναῖκα· πρόδηλον οὖν ὡς ἐπειδὴ πλευρὰν ἔλαβεν ἐξ Ἀδάμ, πλευρὰ δὲ τοῖς
P. 110 ἀσωμάτοις οὐ πρόσεστιν, οὐκ ἦν ἄρα κατ' ἐκεῖνον ἀσώματος ὁ πρωτόπλαστος. μετὰ μέντοι τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου ὁ Ἀδὰμ ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γεννᾷ τὸν Καΐν. ἔγνω δὲ πῶς; ἐμπαθῶς, τῆς ἀγγελικῆς ἐκπεσὼν ὁ ἄνθρωπος διαγωγῆς, ἐπειδὴ παραβάτης ὤφθη τῆς ἐντολῆς, τῷ κτηνώδει τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐμπαθεῖ περιέπεσε. ταύτῃ τοι καὶ ὀδυρόμενος ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν „οἴμοι ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε. παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώ-

10. ἐκαινολόγησεν F. 17. τῆς] τῆς γὰρ?

ex ea nascuntur, non iam amplius sponte proveniunt, uti prius consueverant. et folia ficulna consuerunt, immortalitatem exuerunt, amictus ille gloriosus eis ademptus est, corpusque nudatum et in lutum redactum. ea scilicet de causa sibi ficulna folia consuerunt. artem ipsam consuendi unde repererit homo, noli quaerere: nam si erat imago dei, de scientia ipsius ambigendum non est.

Atque hoc loco Chrysostomus eos irridet qui paradisum in coelo collocant et spiritualem esse volunt. quippe si superioribus istis in locis erat, dicere debebant litterae sacrae flumina eius deorsum ferri, non exire. quae ratio Origenem illum exsecrabilem quasi suffocatum manifesto perimit, simulque vanam ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit. nam si corporis fuisset expers, non sumpsisset unam ex eo costam deus mulieremque de illa formasset. itaque perspicuum est, quod cum ex eo costam sumpserit, quae in expertibus corporis nulla est, statui debeat hominem primo formatum corporis expertem non fuisse. caeterum posteaquam Adamus eiectus paradiso fuisset, Evam uxorem suam cognovit et Cainum procreavit. quonam autem pacto cognovit? non citra corporis adfectiones. quippe cum homo angelica vita excidisset, ex quo mandati violator exstitit, in statum vitae brutorum consimilem et adfectionibus obnoxium lapsus est. iccirco Davides (Psalm. 48 13) plorans inquit „hei mihi, cum homo dignitate floreret, animum non advertit. iccir-

θη αὐτοῖς." κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ἐν τοῖς B πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν ὅτι τὰ πάθη ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ λύπη ἐπιθυμία καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισῆλθε ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως, δι' ὧν ἀντὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας εἰκόνος εὐθὺς ἅμα τῇ παραβάσει διαφανὴς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν ἡ τῶν ἀλόγων ζώων ὁμοίωσις. ἔδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης ὑφ' ὧν γνωμικῶς ἐπεσπάσατο τῶν ἀλόγων γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι, σοφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς C μεγαλονοίας ἐλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον. πλὴν οὐκ ἀναγκαίως τῷ ὄντι κατέδησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς μετὰ τὴν παράβασιν ταῖς ἐπιθυμίαις ταύταις, ὑφ' ὧν ἐπί τε βρώσεις καὶ πόσεις καὶ ἐπὶ ἀφροδίσια καταφερόμεθα. ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς γεννητοῖς ἡμῶν σώμασι τὸ γεννᾶσθαί τε καὶ τρέφεσθαι καὶ διαμένειν ἕως πλείστου, καθ' ὅσον ἂν ἑκάστῳ τοῦ σώματος ἡ σύστασις ἐπιδέχηται. καὶ γὰρ ἐκ τεσσάρων αὐτὸ στοιχείων συγκείμενον ἐπακολουθοῦσαν ἐξ ἀνάγκης κέκτηται τὴν διάλυσιν. σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως, ὡς ὁ θεολό- V. 86 γος φησὶ Γρηγόριος. λέλυται οὖν ἐπὶ τισὶ μὲν τάχιον ἐπὶ τισὶ δὲ βράδιον. καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ λέγοντι D

co brutis iumentis est comparatus, eisque factus similis." idem eximius etiam ille Maximus in iis ad Thalassium quae perscripsit exposuit, adfectiones nimirum hasce, voluptatem dolorem appetitum, caeteras, initio cum hominum natura non fuisse conditas, sed propter amissionem perfectionis irrepsisse, ac parti naturae paulo longius a ratione recedenti adhaesisse, per quas statim una cum transgressione pro divina beataque imagine brutorum animalium similitudo in homine manifesta et conspicua exstitit. erat enim necesse ut cooperta rationis dignitate natura mortalium aequissimo iure per ea puniretur brutorum naturae indicia et argumenta, quae ipsa sibi sponte sua arcessivisset, sapienter efficiente deo ut hoc pacto intelligentiae rationalis amplitudinem homo secum expenderet. enimvero post transgressionem reapse nos deus cupiditatibus illis alligavit et constrinxit, per quas ad cibum, potum, res Venereas impellimur. hinc est in corporibus nostris per procreationem in lucem editis, quod et gignantur et alantur, et tam diu maxime durent quamdiu cuiusque corporis constitutio vitae capax est. cum enim corpus ex elementis quattuor constet, ita necessario comparatum est ut eius dissolutio tandem sequatur. quippe compositio nostri ortus initium est, quemadmodum Gregorius ille theologus inquit. iccirco corpus in quibusdam celerius dissolvitur, in aliis tardius. persuadeat hoc etiam

„εἴασε δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐκπληροῦν ὡς ἂν ἔτυχε κράσεως." ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, καρδίαν δηλονότι ἐγκέφαλον ἧπαρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, στερροῖς ἁπανταχόθεν ὀστέοις ἡ φύσις ἐφρούρησεν, ὥστε μὴ καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλαπτομένων αὐτῶν ἑτοίμως οὕτω τὸν θάνατον ἕπεσθαι. ταύταις μέντοι ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδονὴν ὥσπερ τι δέλεαρ ἐγκατέμιξεν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἑτοίμως καθέλκεσθαι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ βρώσεις καὶ πόσεις ἐτρέχομεν, οὐκ
P. 111 ἂν ἀφροδισίοις ὁλοσχερῶς προσεκείμεθα. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τάχα ἂν ἐξ ἀνάγκης τὸ γένος ἀπόλωλε τὸ ἀνθρώπινον. κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἡ γονή, περίττωμα οἷον οὖσα, κατεπείγει καὶ ἀνιᾷ καὶ ἀναγκάζει τὸ ζῷον ὁρμᾶν ἐπὶ τὴν ἀπόκρισιν αὐτῆς, εὐμεθόδως καὶ τοῦτο τοῦ θεοῦ συγχωρήσαντος ἕνεκα τῆς τοῦ γένους διαμονῆς. ταῦτα δὲ Μάνης καὶ Οὐαλεντῖνος ἠγνοηκότες, ὡς ἔοικε, κτίσμα τοῦ διαβόλου ἔλεγον εἶναι, ὑπ' αὐτοῦ τε πυροῦσθαι καὶ πρὸς ἀτιμίας ἀποκυλίεσθαι. πλὴν
B οὐκ ἀφῆκε πρὸς συναφείας ἡμᾶς ὁ θεὸς εἶναι πάντη κατωφερεῖς, οὐδὲ ζῆν ἀνεπαισθήτως εἴασεν ὡς τὰ ἄλογα. τῇ γὰρ ἡδονῇ καὶ ἀηδίαν συνέζευξεν καὶ σύμμικτον ταύτην ἐποίησεν, ὡς ἐκεῖθεν μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους αὔξησιν ἕλκεσθαι, ἐντεῦθεν δὲ ταλανίζειν ἑαυτούς, τῶν προτέρων ἐπιμεμνῆσθαι, καὶ

10. καὶ alterum deerat.

magnus ille tibi Cyrillus, qui ait „post lapsum deus unicuique vitam suam explere pro ratione temperamenti sinit." nam illam ob causam partes eas corporis nostri quae vitam nostram continent, cuius generis sunt cor cerebrum iecur aliaque talia, firmis ossibus undique natura munivit, ut ne per quasvis occasiones fortuitas iis laesis extemplo mors consequeretur. atque his, de quibus antea locuti sumus, cupiditatibus voluptatem quoque velut escae condimentum quoddam miscuit, ut ea nos commode delenitos flecteret. nam caeteroquin ad cibum potumque nos haud conferremus, et a rebus Venereis prorsus abstineremus. quibus rebus omissis ac neglectis necessario genus humanum interiret. hinc fit ut semen, quod superfluitas quaedam est, nos urgeat, et molestia quadam adficiendo cogat ut eius ad excretionem progrediamur, optima id ratione permittente deo propter generis nostri durationem. quae cum Manes atque Valentinus ignorarent, uti quidem videtur, carnem esse diaboli opificium dixerunt et accendi ab eo, quo turpes in libidines proruat. enimvero non concessit nobis deus ut nimiopere simus ad complexus Venereos proclives, nec brutorum in morem absque sensu vivendi potestatem fecit. nam voluptati quandam insuavitatem adiunxit atque miscuit, ut hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refricaremus, pecca-

τῆς ἁμαρτίας μέγα καταβοᾶν, δι' ἣν τοῖς ἀνοήτοις παρασυνεβλήθημεν κτήνεσι.

Πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ C
δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐχαρίσατό σοι ὁ τῶν ὅλων πρύτανις, ἵνα συμμάχῳ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνθίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκηματώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δηλαδή· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης ὅση περ ἐκείνης ἐστὶν ἡ ὁρμή. ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τούτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ αὐτοῦ ὑπὸ ἀετοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἧπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἠθῶν ψυχῆς μονοβίβλῳ D
ὑπὸ γυπῶν. ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Λητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παίδων αὐτῆς Ἀπόλλωνός τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποβληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ ἀετοῦ εἴτε καὶ γυπῶν τὸ ἧπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δέ τινας ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κἀντεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν ἐστι.

8. χρώμενος] χαρισάμενος F.   21. τῷ] ὅτι ἐν τῷ?

tum denique graviter incusaremus, cuius causa paradisi vita spoliati sumus brutisque iumentis similes facti.

Praeter haec etiam illud scire te volo, partem eam animi quae appetendi facultatem continet in iecinore sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. atque hanc ipsam rationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facultate adiutus fortiter adversari brutae pecuinaeque concupiscentiae possis. norat enim dominus ille naturae quantus esset eius impetus. et hanc appetendi vim sedem in iecinore suam habere Galenus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum fecit, iecur eius ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. etenim Tityus hic, ut externae disciplinae fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eamque ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio adfectus, Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse confixum, quae quidem adhuc iecinori eius inhaereant. de quo intelligi non obscure potest appetentem animae vim esse in iecinore sitam.

Πρόσεχε λοιπόν. ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἄρχῃ, πει-
θόμενον μὲν ἑαυτῷ τὸ θυμοειδὲς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπει-
P. 112 νὸν τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε ἀκόλαστος ὁ τοιοῦτος βίος οὔτε οἷ-
V. 87 ον οἱ λῃσταὶ βιοῦσι καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σεμνὸς πάντῃ καὶ
δίκαιος. καὶ τούτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρή. εἰ μὴ γὰρ
τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν
ὑπὸ παθῶν ἥττητο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατὴς αὐτῶν κατε-
φαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἡσαΐαν
ἐξηγούμενος εἰσῆγέ τινας ἐκ φύσεως ἔχοντάς τινα προτερή-
ματα καὶ κατά γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέ-
ροντας εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἄσκησιν ἀρετῆς. ἐντεῦθεν
οὖν καὶ σώφρονα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμώδη καὶ
B πρᾶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς ἔμ-
προσθεν εἴρηται. ταῦτα μὲν οὖν δύναιτ' ἄν τις ἐπὶ τὸ κρεῖτ-
τον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖ με-
τατρέπειν ἀπὸ τοῦ κρείττονος. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος
Γρηγόριος ἔλεγεν „ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. τί
δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, τῷ θηρίῳ δαψιλεστέρας τρο-
φῆς; ἵνα δυσκάθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον."
πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσιν ἑαυτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρο-
νεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις
τὰ ἑαυτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἁγνεύειν αἱρούμενος τοῖς

10. σύγκρασιν?

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitata summisseque se gerente, tum vero nec intemperanter homines vivunt, nec praedonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane iustaque vita degitur. hac de re dubitari non debet. nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic adfectionibus foret obnoxius, ille se superiorem iis declararet, nequaquam magnus ille Basilius Esaiam vatem enarrans quosdam a natura praecellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis praestare, sive in scientiae alicuius perceptione sive in cultu virtutis. hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. atque haec de condicione deteriore in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in peius licet deflectere, quemadmodum ex hisce Gregorii theologi verbis perspicue intelligimus. satis est, inquit, corpori sua vitiositas. cur flammae materies amplior suppeditetur? cur huic belluae nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet. animum igitur advertito. quantam sibi vim adferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum facultatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quae sua sunt; cuius volun-

θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι C φιλονεικεῖ. ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ οἷον ἐντεῦθεν τὸ ἔπαθλον, ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης ὁ ἁγιώτατος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ φύσιν νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γενόμενος βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλάττωται, ἵνα μὴ λέγω μηδέν." πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ σφόδρα βαρυαλγοῦσι καὶ ἄχθονται οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρὸν πολυπληθῆ τε τὴν γονήν, πρὸς ἔξοδον ἀεὶ ἐπειγομένου τοῦ ἐνοχλοῦντος αὐτοῖς. καὶ μὴ κατά τι ἀμφίβαλλε. εἰ γὰρ ὁ D Διογένης ἐκεῖνος ὁ Κυνικὸς τὸ τῆς φύσεως βάρος οὐκ ἐνεγκών, καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσκητικώτατος ὤν, γυναῖκα ζητῆσαι λέγεται ὥστε τὰ βαρῦνον ἀποθέσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κουφίσαι, τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσον ὑπομένουσι κάματον οἱ σφοδρὸν μέν, ὡς εἴρηται, λαχόντες τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν ἁγνείᾳ δὲ φυλάσσειν ἑαυτοὺς προθυμούμενοι. ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, τῶν ὁσίων τινές, ἵνα τὴν φυσικὴν ἀποσβέσωσι πύρωσιν, καὶ γυμνοὶ τὸ σῶμα μέσον ὑδάτων διημερεύοντες ὤφθησαν. μηδεὶς λοιπὸν ἐπὶ μέσου προσφερέτω τὴν γένεσιν, μηδεὶς οὐκ ἀγαθοὺς ἀστέ- P. 113 ρων προφασιζέσθω σχηματισμούς. ἀστέρων μὲν γὰρ κινήσεις, ἀνατολὰς καὶ δύσεις αὐτῶν, τοῖς προσήκουσι γίνεσθαι

tati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quamque adeo grave sit repugnare naturae velle, cui respondet ipsius etiam praemii magnitudo, sanctus ille vir Iohannes auctor scalae hisce verbis declarat „qui corpus vicit, naturam vicit; qui naturam vicit, supra naturam semet extulit; hoc qui consecutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil ab iis differre dicam." nimirum scito gravibus eos molestiis premi qui casti esse desiderant, cum appetitum in se fortem experiantur et geniturae magnam copiam, quae negotii plurimum eis facessit ac nunquam non, ut emittatur, urget. nihil de hoc ambigendum. quippe si Diogenes ille Cynicus, cum onus illud naturae nequiret amplius ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus ad abstinentiam condocefactus, mulierem aliquando quaesisse perhibetur, quo rem molestam sibi deponeret et corpus onere velut excusso levaret, quantum illos sustinere laboris atque molestiarum existimandum est, in quibus a natura vehemens est appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos in continentia velint? atque hanc ob causam, dilecte fili, quidam viri religiosi nudis corporibus totos dies in medias aquas semet abiecisse traduntur, quo inflammationem et aestum illum naturalem restinguerent. itaque nemo posthac nativitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformationes caussetur. nam sapiens ille moderator universorum praeclaro consilio instituit, ut suis tem-

καιροῖς ᾠκονόμησεν ὁ σοφῶς τὰ πάντα διευθετῶν, ὡς ἐντεῦθεν ἀέρος μετατρεπομένου καὶ ὄμβρων καταρρηγνυμένων εὐκαίρως αὔξεσθαι τὰ φυτά. καὶ γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὑρίσκεσθαι μὲν
V. 88 ἐκεῖνα διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. οὐ γνώμας λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν,
B οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ περιάγουσιν ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἂν εὑρεθεῖεν ἄδικοι, τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιοῦντες, τοὺς δὲ φονέας καὶ ἅρπαγας. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται, εἴπερ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τὴν ἐπιφορὰν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε Πέτρος, γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντα.

Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις αὐτῶν θορυβοῦ. εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ
C σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γίνεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλαστουργούμενον, εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ, διαπλάττειν ἄριστα εἴωθεν, ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ σύ, καὶ οὕτω λέγειν αὐτοῖς, ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ τῶν διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ μὲν

poribus certi siderum motus ortus occasus eveniant, quo commutato per has causas aëre pluviisque delabentibus plantae incrementum commode sumant. cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequit. de quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et hominis esse causa factos. quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem dei factum mancipii cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. non tam enim ipsa deprehenderentur iniusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac praedones, quam eorum opifex, qui praecipuam in hac parte culpam mereretur, ob res eiusmodi conditas quae necessario nos ad mala proclives redderent. iccirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universum hoc nataliciis sideribus et fato committere.

Prudenter igitur haec considerato, nec horum verbis plus aequo perturbari te sinito. cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis obiicere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis deiectione gemellorum conceptio fiat,

αὐτῶν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄρρενα καὶ ἄμφω κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἢ θήλεα ταυτὶ διαπλάττεσθαι. οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τάχιον τελευτᾶν τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἄμφω τῶν ὧδε μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰπεῖν, ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κἀκείνῳ καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. ἀλλὰ καὶ ἐπί τισι παθήμασι καὶ σινώμασιν ὑφ' D ὧν ἁλίσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγνύμενα (τά τε γὰρ θήλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν περί που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τοὐναντίον αὖθις τὰ ἄρρενα) τοὺς ἀστέρας αἰτίους ἥγηνται. ταύτῃ τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιούτους ἐπονομάζουσι. κομψεύονται γάρ, ἐπειδὰν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῖς τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἴτιοι τηνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τικτομένοις καθίστανται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα P. 114 τὸ ἔμβρυον φύσις αἰτία πολλάκις τῶν τοιούτων εὑρίσκεται, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἄμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοὺς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπί τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιούτων παθῶν. φησὶ καὶ γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων ἀστὴρ κατοπτεύει τὸ πλαστουργούμενον,

13. τηνικ.] παραυτίκα F.

omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius extingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. nam, ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi vitam praebuit. quinetiam eo progrediuntur, ut morbos quosdam et formas quae fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum femellae verendis in partibus virilem habere speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. vocant eiusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. nam perbelle fingunt Mercurium (qui Graecis Hermes est) et Venerem (quae Aphrodite) in iisdem centris coniunctos, Saturno etiam accedente certaque conformatione aëris, fetus quosdam praeter naturam adfectos producere. sed enim hoc minime verum est. nam ipsa fetus formatrix natura nonnunquam huiusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Graeci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. cum enim, inquit, sidus illud in cuius potestate cerebrum est, fetum bono quodam adspectu intuetur, eiusque cerebrum in ipsa formatione

νου νόσον ἐδέξαντο. οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῖν ὁ διάβολος ἐκτί-
σθη παρὰ θεοῦ, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμᾶς πολεμεῖ. ὁρῶν
γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταρριφέντα, οὐκ ἔφερε βλέ-
C πειν τὸν γήϊνον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς
ἀνυψούμενον. καὶ μία μὲν παρά γε τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς
δαίμοσιν ἡ οὐσία, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ προαίρεσις, καθὰ δὴ καὶ
ἐπὶ ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ πονηρῶν ἔστιν ἰδεῖν· μία μὲν
καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ φύσις ἐστίν, οὐ μὴν δὲ καὶ γνώμη καὶ
θέλησις ἡ αὐτή.

Καὶ τὸ μὲν ὀρθόδοξον τῆς ἐκκλησίας φρόνημα τοῦτον
ἔχει τὸν τρόπον· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, Πορφύριος καὶ
Ἰάμβλιχος, διαφέρειν τοὺς δαίμονας κατὰ τὴν οὐσίαν λέγου-
σι, καὶ ἀλόγους τινὰς αὐτῶν καὶ ὑλαίους εἶναι, ἐμπίπτειν
δὲ αὐτοὺς ἡμῖν οὐχ ὡς δυσμενεῖς ἀλλ' ὡς ἡμῶν κολαστάς.
D ἀλλὰ καὶ προγινώσκειν αὐτοὺς καὶ τὸ μέλλον εἰδέναι λέγου-
σι, πλὴν οὐχὶ πάντας· τοὺς μὲν γὰρ τὰ ἄνω λαχόντας δαί-
μονας ἀληθεύειν παντάπασι, τοὺς δὲ ταρταρωθέντας ψευδεῖς
εἶναί φασι, τοὺς δὲ περιγειοτέρους καὶ μέσους λοξοὺς εἶναι
καὶ ἀμφιβόλους λέγουσιν. ἀλλ' ἡμῖν οὐχ οὕτω δοκεῖ. ἐὰν
γὰρ οἱ φωτεινοὶ ἄγγελοι τὸ τῆς προγνώσεως οἴκοθεν οὐκ ἔχου-
σι χάρισμα (καὶ γὰρ ἐκεῖνα προλέγουσι, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δα-
μασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι πα-

ceptacula sint, etiam invidiae morbo sunt infecti. nec sic creatus a deo putari debet diabolus, ut hostis noster esset: sed ex aemulatione quadam nos oppugnat. cum enim se cerneret angelorum ordine locoque motum, ferre non poterat ut hominem terrestrem ad angelorum dignitatem profectu suo subvectum adspiceret. est et angelis malisque geniis una quaedam essentia sive natura, verum non eadem electio; quemadmodum et in hominibus tum bonis tum improbis est videre naturam quidem unam et eandem, sententiam vero voluntatemque diversam.

Haec de malis geniis eorum est sententia qui rectam ecclesiae fidem amplectuntur. at Graecorum illi sapientes, Porphyrius et Iamblichus, genios essentia naturaque differre a se invicem tradunt, eorumque volunt aliquos rationis expertes et crassiore materia praeditos esse. addunt irruere ipsos in nos non ut infestos sed tanquam castigatores, a quibus puniamur. eosdem aiunt futura prospicere atque nosse, non tamen universos: nam superiora loca nactos genios omnino vera praedicere perhibent, cum alii Tartaro conclusi mendaces sint; medios autem terraeque nonnihil vicinos adserunt ancipites ac ambiguos esse. qua in sententia nos minime sumus. nam si etiam luci consimiles angeli non ex se donum futura prospiciendi habent, ut qui praedicunt ea teste Iohanne Damasceno quaecunque

ρὰ θεοῦ φθάσωσι), πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες προλέγειν οὐ δύνανται. προγνώστης γὰρ καὶ καρδιογνώστης μόνος ὁ θεός. καὶ πείθου τῷ θείῳ Δαβὶδ πρὸς τὸν θεὸν P. 108 οὕτω λέγοντι „σὺ γινώσκεις τὰς καρδίας μονώτατος."

Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἀγαπητέ, κατ' ἐπιτομὴν ὁ λόγος διῆλθέ σοι. καὶ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν ἅτε φιλομαθὴς ὤν· ἀλλαχοῦ γάρ, οἶδας, ἐσχεδιάσθη σοι τὰ περὶ τούτων πλατύτερον.

Λέγει γὰρ ἡ γραφή „καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ V. 84 ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε." πρόσεχε, ἀγαπητέ, τῷ μεγάλῳ κἀνταῦθα Βασιλείῳ. φησὶ γὰρ διὰ τί δὲ καὶ ἦν ἐν παραδείσῳ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως; εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτό, οὐκ ἂν ἡμᾶς ὁ διάβολος ἀπατήσας εἰς θάνατον κατήγαγεν. ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δοκιμά- B ζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπήκοον. διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὡραίων καρπῶν εὔφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι τῶν τῆς ὑπομονῆς στεφάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δέ γε Νύσσης ὑψηλότερον ἐκλαμβάνει τὰ περὶ τούτου, καὶ οὕτω φησί. προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπόν, οὐχ ὡς ἔχει φύσεως (οὐ γὰρ ἠπατήθη ὁ ἄν-

9. γὰρ] δὲ?   17. ἀπαρχῇ CF.

divinitus ipsis revelata fuerint, multo magis impuri genii nihil quod praedicant habent. quippe futurorum notitia cum agnitione cordium soli deo peculiaris est. cuius quidem rei fidem tibi Davidis haec verba faciant (2 Par. 6 30) „tu solus omnino corda nosti."

Haec compendio quodam explicare tibi, dilecte fili, voluimus; neque brevitas esse tibi molesta debet, homini discendi perstudioso, cum noris haec a nobis alibi prolixius exposita.

Caeterum sacris in litteris (Gen. 3 6) haec verba legimus „ut vidit mulier arborem esse ad vescendum accommodam et oculorum adspectui gratam, et ad discendum pulcram, sumpsit de fructu eius et comedit." heic attente mihi, quid magnus ille Basilius dicat, advertito. quamobrem, inquit, erat in paradiso lignum de quo vesci quis posset? nam absque illo fuisset, nequaquam diabolus nos deceptos in mortem praecipites egisset. nimirum oportebat esse mandatum quoddam in quo nostra obedientia exploraretur. iccirco arbor istaec erat elegans et fructuum ferax, ut per abstinentiam a re suavi temperantiae bono declarato digni censeremur quibus tolerantiae serta merito tribuerentur.

Sic ille de his disserit. Nyssenus autem antistes sublimius haec verbis huiusmodi exponit. malum illum peccati fructum serpens com-

θρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ), ἀλλὰ διά τινος ὥρας τὸ φαινόμενον ἀγλαΐσας, καί τινα κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδονὴν ἐγγοητεύ-
C σας τῇ γεύσει, πιθανὸς ἐφάνη τῇ γυναικί. τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος εἴωθεν ἀπατᾶν. καὶ εἰ μὴ διόλου νήφων ὁρᾶται, οὐκ ἂν ἐκφύγῃ τὰς αὐτοῦ μηχανάς, οὐκ ἂν εὑρεθείη τῶν παγίδων ἀνώτερος. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Ἡ δὲ Λεπτὴ Γένεσις λέγει τὸν Ἀδὰμ ἀπροόπτως ἀπὸ τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν, καὶ μὴ προσχεῖν ὅλως τῷ λόγῳ τῆς Εὔας, ὅτι λειποθυμῶν ἦν ἀπό τε μόχθου καὶ πείνης. ἀλλὰ ταῦτα μέν, ἀγαπητέ, σιωπᾶν ἄμεινον, ὅτι καὶ σιωπῆς, ὡς προείρηται, τυγχάνουσιν ἄξια. εἰ μὴ βούλει καὶ σὺ λέ-
D γειν ὅτι γυναῖκα ἔλαβεν ὁ Ἀδάμ, ἵνα μὴ ἐφ' ἕτερα τῶν ζώων τραπήσεται. ὁ ὄφις ἀπὸ κτήνους ἑρπετὸν ἐγένετο, χεῖράς τε καὶ πόδας ἐκέκτητο. ἀφῃρέθη δὲ ταῦτα διὰ τὸ τολμηρῶς εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν, καὶ διὰ τὸ πρῶτος ἀπὸ τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν. ὁ Ἀδὰμ ἀπεσόβει τὰ πετεινὰ καὶ ἑρπετά, συνῆγε τὸν καρπὸν ἐν παραδείσῳ, καὶ σὺν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἤσθιεν αὐτόν. ταῦτα μὲν οὖν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ ἔτι πολλῷ πλείονα τούτων, ἡ Λεπτὴ διέξεισι Γένεσις. ἀλλ' ἄφες αὐτά. τοῖς γὰρ ὁπωσοῦν ἐγκύπτουσι τῇ ἁγίᾳ γραφῇ γέλως ἄντικρυς δοκοῦσι καὶ παίγνια.

monstrat, non illum quidem eo pacto quo comparatus erat a natura (non enim aperto malo circumscriptus homo fuisset), sed externa eius specie per venustatem quandam exornata, et in ipso sensu dulcedine gustui praestigiis quibusdam indita, visus est mulieri fidem omnino mereri. eo pacto fallere diabolus hominem consuevit, qui nisi plane prudens atque sobrius sit, molitiones eius vitare laqueosque superare nequit. atque haec in hunc modum comparata sunt.

Caeterum parvus ille de ortu rerum liber Adamum citra circumspectionem sumpsisse de ligno et comedisse, prorsus Evae verbis haud impulsum, tradit. sensisse nimirum molestiam animi quandam ex fatigatione ac fame. verum haec silentio tegi praestat, cum perpetuum silentium mereantur, nisi tu quoque velis dicere mulierem Adamo concessam, ne alia se ad animalia converteret; serpentem ex iumento factum bestiam reptibilem, cum manus ac pedes prius haberet, quibus spoliatus propterea fuerit quod paulo audacius paradisum fuisset ingressus ac primus de ligno sumpsisset et comedisset; Adamum volucres et reptiles bestias abegisse, ac fructibus paradisi congestis una cum uxore victitasse; quae quidem, ne multo his plura commemorem, parvus ille de rerum ortu liber narrat, omnino tibi reiicienda, uti quae pro ludo iocoque ducant quotquot aliquo saltem modo litteras sacras inspectarunt.

Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς. ὁ P. 109
μὲν οὖν θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι χιτῶνας δερ-
ματίνους ἐπιβάλλει τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ κύριος, οὐ δέρμα-
τα δέ. ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων ζώων καὶ δαρέντων ἐπινο-
εῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή; ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων λοιπὸν φύσεως
νεκρότητα ἐντέθεικεν οἰκονομικῶς τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ
φύσει, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν. ὁ δὲ χρυσορρήμων B
Ἰωάννης κατὰ τὸ γράμμα τοὺς τοιούτους ἐκλαμβάνων χιτῶ-
νας καὶ τάδε φησίν. „εἰ πόθεν εὑρέθησαν τὰ δέρματα μὴ
σφαγέντων τῶν ζώων, φιλοτιμούμενοι λέγουσιν οἱ ἀλληγορη-
ταί, οὐκοῦν ἀκούω κἀγὼ αἷμα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζητῶ πόθεν
μετέβαλε τὸν Νεῖλον εἰς αἷμα, ποῖα ἔθυσε ζῷα; καὶ ὁ ποτα-
μὸς γέγονεν εἰς αἷμα, καὶ οὐδὲν αἷμα ἐτύθη ζώων. δέρ-
ματα δύο γέγονε, καὶ ζητοῦσιν ἀπὸ ποίων ζώων ἐγένετο. V. 85
ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ ἐκτὸς ζώου αἷμα, οὕτως ἐνταῦθα ἐκτός
ζώου δέρμα."

Γίνωσκε δὲ ὅτι οὐ τοσοῦτον ὁ πατὴρ ἐπὶ τῇ τῶν παίδων
ἀνατροφῇ μεριμνᾷ ὡς ἡ μήτηρ, ὅτι καὶ αὐτὴ τότε ἤκουσεν C
„ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις
σου." ἐγὼ ἁμαρτάνω, καὶ ἡ γῆ ταῖς ἀφορίαις μαστίζεται.
ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, τουτέστιν οὐχ ἕτοιμα
εὑρίσκονται ἀπὸ γῆς τὰ ἐκεῖθεν ἀναδιδόμενα ὥσπερ δὴ καὶ

Tunicis, inquiunt litterae sacrae, pelliceis induit eos. tradit heic Gregorius antistes Nyssenus dominum pelliceis quidem tunicis homines illos principe loco formatos amicivisse, non autem pellibus. etenim quibus, obsecro, mactatis animalibus pelles detraxit, ut hominibus amictum reperiret? restat igitur deum certo consilio de natura brutorum petitam mortalitatem indidisse naturae huic ad immortalitatem conditae, ne malum perpetuum foret. Iohannes autem Chrysostomus hasce tunicas intelligens, ut verba sonant, inquit „si quis est hominum in alios sensus scripta sacra torquentium, qui ambitiose roget unde pelles istae repertae fuerint, cum animalia nulla mactata forent, is sciat me quoque audientem de Aegypti sanguine scire cupere quo pacto deus Nilum in sanguinem converterit, qualianam mactarit animalia? nimirum in sanguinem commutatus est amnis, cum animal nullum mactatum esset. itidem pelles exstitere duae, atque illi quaerunt de quibus animalibus sumptae fuerint? ut ibi scilicet absque animali sanguis erat, ita heic absque animali pellis."

Hoc quoque scire debes, non tantopere patrem de liberorum educatione sollicitum esse atque mater est, quippe quae id temporis sibi dici audiverit (Gen 3 16) „cum dolore natos paries." secundum haec deus ait „exsecratione quadam infelix erit humus propter ea quae designasti." nimirum me peccante solum sterilitate flagellatur, adeoque infelix humus est facinorum nostrorum causa: hoc est, quae

τὸ πρότερον. καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς, ἀπεδύσαντο τὴν ἀθανασίαν, ἡ στολὴ περιῃρέθη τῆς δόξης, ἐγυμνώθη τὸ σῶμα καὶ ἦν λοιπὸν πηλός. ὅθεν καὶ φύλλα συκῆς ῥάπτουσιν. ὅθεν δὲ τὴν ῥαπτικὴν εὗρε, μὴ ζήτει· εἰ γὰρ ἦν θεοῦ εἰκών, μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ.

D Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐμπαίζει καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ λέγουσι τὸν παράδεισον εἶναι καὶ πνευματικόν. εἰ γὰρ ἄνω ἦν, κατέρχεσθαι ἂν ἐλέγοντο οἱ ποταμοί, οὐ μὴν ἐξέρχεσθαι. ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὠριγένης ἀποπνιγόμενος φαίνεται, καὶ μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἀδάμ. εἰ γὰρ ἀσώματος ἦν, οὐκ ἂν ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ ᾠκοδόμησε τὴν γυναῖκα· πρόδηλον οὖν ὡς ἐπειδὴ πλευρὰν ἔλαβεν ἐξ Ἀδάμ, πλευρὰ δὲ τοῖς P. 110 ἀσωμάτοις οὐ πρόσεστιν, οὐκ ἦν ἄρα κατ' ἐκεῖνον ἀσώματος ὁ πρωτόπλαστος. μετὰ μέντοι τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου ὁ Ἀδὰμ ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γεννᾷ τὸν Κάϊν. ἔγνω δὲ πῶς; ἐμπαθῶς, τῆς ἀγγελικῆς ἐκπεσὼν ὁ ἄνθρωπος διαγωγῆς, ἐπειδὴ παραβάτης ὤφθη τῆς ἐντολῆς, τῷ κτηνώδει τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐμπαθεῖ περιέπεσε. ταύτῃ τοι καὶ ὀδυρόμενος ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν „οἴμοι ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε. παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώ-

10. ἐκαινολόγησεν F. 17. τῆς] τῆς γάρ?

ex ea nascuntur, non iam amplius sponte proveniunt, uti prius consueverant. et folia ficulna consuerunt, immortalitatem exuerunt, amictus ille gloriosus eis ademptus est, corpusque nudatum et in lutum redactum. ea scilicet de causa sibi ficulna folia consuerunt. artem ipsam consuendi unde repererit homo, noli quaerere: nam si erat imago dei, de scientia ipsius ambigendum non est.

Atque hoc loco Chrysostomus eos irridet qui paradisum in coelo collocant et spiritualem esse volunt. quippe si superioribus istis in locis erat, dicere debebant litterae sacrae flumina eius deorsum ferri, non exire. quae ratio Origenem illum exsecrabilem quasi suffocatum manifesto perimit, simulque vanam ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit. nam si corporis fuisset expers, non sumpsisset unam ex eo costam deus mulieremque de illa formasset. itaque perspicuum est, quod cum ex eo costam sumpserit, quae in expertibus corporis nulla est, statui debeat hominem primo formatum corporis expertem non fuisse. caeterum posteaquam Adamus eiectus paradiso fuisset, Evam uxorem suam cognovit et Cainum procreavit. quonam autem pacto cognovit? non citra corporis adfectiones. quippe cum homo angelica vita excidisset, ex quo mandati violator exstitit, in statum vitae brutorum consimilem et adfectionibus obnoxium lapsus est. iccirco Davides (Psalm. 48 13) plorans inquit „hei mihi, cum homo dignitate floreret, animum non advertit. iccir-

θη αὐτοῖς." κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ἐν τοῖς B πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν ὅτι τὰ πάθη ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ λύπη ἐπιθυμία καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισῆλθε ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως, δι' ὧν ἀντὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας εἰκόνος εὐθὺς ἅμα τῇ παραβάσει διαφανὴς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν ἡ τῶν ἀλόγων ζώων ὁμοίωσις. ἔδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης ὑφ' ὧν γνωμικῶς ἐπεσπάσατο τῶν ἀλόγων γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι, σοφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς C μεγαλονοίας ἐλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον. πλὴν οὐκ ἀναγκαίως τῷ ὄντι κατέδησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς μετὰ τὴν παράβασιν ταῖς ἐπιθυμίαις ταύταις, ὑφ' ὧν ἐπί τε βρώσεις καὶ πόσεις καὶ ἐπὶ ἀφροδίσια καταφερόμεθα. ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς γεννητοῖς ἡμῶν σώμασι τὸ γεννᾶσθαί τε καὶ τρέφεσθαι καὶ διαμένειν ἕως πλείστου, καθ' ὅσον ἂν ἑκάστῳ τοῦ σώματος ἡ σύστασις ἐπιδέχηται. καὶ γὰρ ἐκ τεσσάρων αὐτὸ στοιχείων συγκείμενον ἐπακολουθοῦσαν ἐξ ἀνάγκης κέκτηται τὴν διάλυσιν. σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως, ὡς ὁ θεολό- V.86 γος φησὶ Γρηγόριος. λέλυται οὖν ἐπὶ τισὶ μὲν τάχιον ἐπὶ τισὶ δὲ βράδιον. καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ λέγοντι D

co brutis iumentis est comparatus, eisque factus similis." idem eximius etiam ille Maximus in iis ad Thalassium quae perscripsit exposuit, adfectiones nimirum hasce, voluptatem dolorem appetitum, caeteras, initio cum hominum natura non fuisse conditas, sed propter amissionem perfectionis irrepsisse, ac parti naturae paulo longius a ratione recedenti adhaesisse, per quas statim una cum transgressione pro divina beataque imagine brutorum animalium similitudo in homine manifesta et conspicua exstitit. erat enim necesse ut cooperta rationis dignitate natura mortalium aequissimo iure per ea puniretur brutorum naturae indicia et argumenta, quae ipsa sibi sponte sua arcessivisset, sapienter efficiente deo ut hoc pacto intelligentiae rationalis amplitudinem homo secum expenderet. enimvero post transgressionem reapse nos deus cupiditatibus illis alligavit et constrinxit, per quas ad cibum, potum, res Venereas impellimur. hinc est in corporibus nostris per procreationem in lucem editis, quod et gignantur et alantur, et tam diu maxime durent quamdiu cuiusque corporis constitutio vitae capax est. cum enim corpus ex elementis quattuor constet, ita necessario comparatum est ut eius dissolutio tandem sequatur. quippe compositio nostri ortus initium est, quemadmodum Gregorius ille theologus inquit. iccirco corpus in quibusdam celerius dissolvitur, in aliis tardius. persuadeat hoc etiam

„εἴασε δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ θεὸς τὴν ἑαυτοῦ
ζωὴν ἐκπληροῦν ὡς ἂν ἔτυχε κράσεως.“ ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ
τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, καρδίαν δηλονότι ἐγκέφαλον
ἧπαρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, στερροῖς ἁπανταχόθεν ὀστέοις ἡ φύ-
σις ἐφρούρησεν, ὥστε μὴ καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι κα-
ταβλαπτομένων αὐτῶν ἑτοίμως οὕτω τὸν θάνατον ἕπεσθαι.
ταύταις μέντοι ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδονὴν ὥσπερ τι δέλεαρ
ἐγκατέμιξεν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἑτοίμως καθέλκεσθαι. εἰ μὴ
γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ βρώσεις καὶ πόσεις ἐτρέχομεν, οὐκ
P. 111 ἂν ἀφροδισίοις ὁλοσχερῶς προσεκείμεθα. εἰ δὲ μὴ τοῦτο,
τάχα ἂν ἐξ ἀνάγκης τὸ γένος ἀπόλωλε τὸ ἀνθρώπινον. κατὰ
τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἡ γονή, περίττωμα οἷον οὖσα, κατεπείγει
καὶ ἀνιᾷ καὶ ἀναγκάζει τὸ ζῶον ὁρμᾶν ἐπὶ τὴν ἀπόκρισιν
αὐτῆς, εὐμεθόδως καὶ τοῦτο τοῦ θεοῦ συγχωρήσαντος ἕνεκα
τῆς τοῦ γένους διαμονῆς. ταῦτα δὲ Μάνης καὶ Οὐαλεντῖνος
ἠγνοηκότες, ὡς ἔοικε, κτίσμα τοῦ διαβόλου ἔλεγον εἶναι, ὑπ'
αὐτοῦ τε πυροῦσθαι καὶ πρὸς ἀτιμίας ἀποκυλίεσθαι. πλὴν
B οὐκ ἀφῆκε πρὸς συναφείας ἡμᾶς ὁ θεὸς εἶναι πάντῃ κατωφε-
ρεῖς, οὐδὲ ζῆν ἀνεπαισθήτως εἴασεν ὡς τὰ ἄλογα. τῇ γὰρ
ἡδονῇ καὶ ἀηδίαν συνέζευξεν καὶ σύμμικτον ταύτην ἐποίησεν,
ὡς ἐκεῖθεν μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους αὔξησιν ἕλκεσθαι, ἐντεῦ-
θεν δὲ ταλανίζειν ἑαυτούς, τῶν προτέρων ἐπιμεμνῆσθαι, καὶ

10. καὶ alterum deerat.

magnus ille tibi Cyrillus, qui ait „post lapsum deus unicuique vitam suam explere pro ratione temperamenti sinit.“ nam illam ob causam partes eas corporis nostri quae vitam nostram continent, cuius generis sunt cor cerebrum iecur aliaque talia, firmis ossibus undique natura munivit, ut ne per quasvis occasiones fortuitas iis laesis extemplo mors consequeretur. atque his, de quibus antea locuti sumus, cupiditatibus voluptatem quoque velut escae condimentum quoddam miscuit, ut ea nos commode delenitos flecteret. nam caeteroquin ad cibum potumque nos haud conferremus, et a rebus Venereis prorsus abstineremus. quibus rebus omissis ac neglectis necessario genus humanum interiret. hinc fit ut semen, quod superfluitas quaedam est, nos urgeat, et molestia quadam adficiendo cogat ut eius ad excretionem progrediamur, optima id ratione permittente deo propter generis nostri durationem. quae cum Manes atque Valentinus ignorarent, uti quidem videtur, carnem esse diaboli opificium dixerunt et accendi ab eo, quo turpes in libidines proruat. enimvero non concessit nobis deus ut nimiopere simus ad complexus Venereos proclives, nec brutorum in morem absque sensu vivendi potestatem fecit. nam voluptati quandam insuavitatem adiunxit atque miscuit, ut hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refricaremus, pecca-

τῆς ἁμαρτίας μέγα καταβοῶν, δι' ἣν τοῖς ἀνοήτοις παρασυνεβλήθημεν κτήνεσι.

Πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ C δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐχαρίσατό σοι ὁ τῶν ὅλων πρύτανις, ἵνα συμμάχῳ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνθίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκηματώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δηλαδή· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης ὅση περ ἐκείνης ἐστὶν ἡ ὁρμή. ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τούτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ αὐτοῦ ὑπὸ ἀετοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἧπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἠθῶν ψυχῆς μονοβίβλῳ D ὑπὸ γυπῶν. ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Λητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παίδων αὐτῆς Ἀπόλλωνός τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποβληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ ἀετοῦ εἴτε καὶ γυπῶν τὸ ἧπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δέ τινας ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κἀντεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν ἐστι.

8. χρώμενος] χαρισάμενος F. 21. τῷ] ὅτι ἐν τῷ?

tum denique graviter incusaremus, cuius causa paradisi vita spoliati sumus brutisque iumentis similes facti.

Praeter haec etiam illud scire te volo, partem eam animi quae appetendi facultatem continet in iecinore sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. atque hanc ipsam rationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facultate adiutus fortiter adversari brutae pecuinaeque concupiscentiae possis. norat enim dominus ille naturae quantus esset eius impetus. et hanc appetendi vim sedem in iecinore suam habere Galenus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum fecit, iecur eius ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. etenim Tityus hic, ut exterae disciplinae fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eamque ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio adfectus, Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse confixum, quae quidem adhuc iecinori eius inhaereant. de quo intelligi non obscure potest appetentem animae vim esse in iecinore sitam.

Πρόσεχε λοιπόν. ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἄρχῃ, πειθόμενον μὲν ἑαυτῷ τὸ θυμοειδὲς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπει-
P. 112 νὸν τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε ἀκόλαστος ὁ τοιοῦτος βίος οὔτε οἷ-
V. 87 ον οἱ λῃσταὶ βιοῦσι καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σεμνὸς πάντῃ καὶ δίκαιος. καὶ τούτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρή. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν ὑπὸ παθῶν ἥττητο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατὴς αὐτῶν κατεφαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐξηγούμενος εἰσῆγέ τινας ἐκ φύσεως ἔχοντάς τινα προτερήματα καὶ κατά γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέροντας εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἄσκησιν ἀρετῆς. ἐντεῦθεν οὖν καὶ σώφρονα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμώδη καὶ
B πρᾶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. ταῦτα μὲν οὖν δύναιτ' ἄν τις ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖ μετατρέπειν ἀπὸ τοῦ κρείττονος. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγεν „ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. τί δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, τῷ θηρίῳ δαψιλεστέρας τροφῆς; ἵνα δυσκάθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον." πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσιν ἑαυτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις τὰ ἑαυτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἁγνεύειν αἱρούμενος τοῖς

10. σύγκρασιν?

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitata summisseque se gerente, tum vero nec intemperanter homines vivunt, nec praedonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane iustaque vita degitur. hac de re dubitari non debet. nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic adfectionibus foret obnoxius, ille se superiorem iis declararet, nequaquam magnus ille Basilius Esaiam vatem enarrans quosdam a natura praecellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis praestare, sive in scientiae alicuius perceptione sive in cultu virtutis. hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. atque haec de condicione deteriore in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in peius licet deflectere, quemadmodum ex hisce Gregorii theologi verbis perspicue intelligimus. satis est, inquit, corpori sua vitiositas. cur flammae materies amplior suppeditetur? cur huic belluae nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet. animum igitur advertito. quantam sibi vim adferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum facultatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quae sua sunt; cuius volun-

θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι C
φιλονεικεῖ. ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ οἷον
ἐντεῦθεν τὸ ἔπαθλον, ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης ὁ ἁγιώτα-
τος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν·
ὁ δὲ φύσιν νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γενόμε-
νος βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλάττωται, ἵνα μὴ λέγω μηδέν."
πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ σφόδρα βαρυαλγοῦσι καὶ ἄχθονται οἱ
θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρὸν
πολυπληθῆ τε τὴν γονήν, πρὸς ἔξοδον ἀεὶ ἐπειγομένου τοῦ
ἐνοχλοῦντος αὐτοῖς. καὶ μὴ κατά τι ἀμφίβαλλε. εἰ γὰρ ὁ D
Διογένης ἐκεῖνος ὁ Κυνικὸς τὸ τῆς φύσεως βάρος οὐκ ἐνεγκών,
καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσκητικώτατος ὤν, γυναῖκα ζητῆσαι λέγεται
ὥστε τὰ βαρῦνον ἀποθέσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κουφίσαι,
τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσον ὑπομένουσι κάματον οἱ σφοδρὸν μέν,
ὡς εἴρηται, λαχόντες τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν ἁγνείᾳ δὲ φυλάσ-
σειν ἑαυτοὺς προθυμούμενοι. ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, τῶν ὁσίων
τινές, ἵνα τὴν φυσικὴν ἀποσβέσωσι πύρωσιν, καὶ γυμνοὶ τὸ
σῶμα μέσον ὑδάτων διημερεύοντες ὤφθησαν. μηδεὶς λοιπὸν
ἐπὶ μέσον προσφερέτω τὴν γένεσιν, μηδεὶς οὐκ ἀγαθοὺς ἀστέ- P. 113
ρων προφασιζέσθω σχηματισμούς. ἀστέρων μὲν γὰρ κινή-
σεις, ἀνατολὰς καὶ δύσεις αὐτῶν, τοῖς προσήκουσι γίνεσθαι

tati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quamque adeo grave sit repugnare naturae velle, cui respondet ipsius etiam praemii magnitudo, sanctus ille vir Iohannes auctor scalae hisce verbis declarat „qui corpus vicit, naturam vicit; qui naturam vicit, supra naturam semet extulit; hoc qui consecutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil ab iis differre dicam." nimirum scito gravibus eos molestiis premi qui casti esse desiderant, cum appetitum in se fortem experiantur et geniturae magnam copiam, quae negotii plurimum eis facessit ac nunquam non, ut emittatur, urget. nihil de hoc ambigendum. quippe si Diogenes ille Cynicus, cum onus illud naturae nequiret amplius ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus ad abstinentiam condocefactus, mulierem aliquando quaesisse perhibetur, quo rem molestam sibi deponeret et corpus onere velut excusso levaret, quantum illos sustinere laboris atque molestiarum existimandum est, in quibus a natura vehemens est appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos in continentia velint? atque hanc ob causam, dilecte fili, quidam viri religiosi nudis corporibus totos dies in medias aquas semet abiecisse traduntur, quo inflammationem et aestum illum naturalem restinguerent. itaque nemo posthac nativitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformationes caussetur. nam sapiens ille moderator universorum praeclaro consilio instituit, ut suis tem-

καιροῖς ᾠκονόμησεν ὁ σοφῶς τὰ πάντα διευθετῶν, ὡς ἐντεῦ-
θεν ἀέρος μετατρεπομένου καὶ ὄμβρων καταρρηγνυμένων εὐ-
καίρως αὔξεσθαι τὰ φυτά. καὶ γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύ-
κλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερο-
μένων τοὺς καρποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὑρίσκεσθαι μὲν
V. 88 ἐκεῖνα διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ
τὸν ἄνθρωπον. οὐ γνώμας λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν,
B οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ περιάγου-
σιν ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἂν εὑρεθεῖεν ἄδικοι,
τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιοῦντες, τοὺς δὲ φονέας καὶ ἅρπαγας.
ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν
ἀποφέρεται, εἴπερ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τὴν ἐπιφορὰν
ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς
Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε Πέτρος, γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ
τὸ πᾶν ἐπιτρέποντα.

Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις αὐ-
τῶν θορυβοῦ. εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ
C σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γίνεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλα-
στουργούμενον, εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ, διαπλάττειν ἄριστα
εἴωθεν, ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ σύ, καὶ οὕτω λέ-
γειν αὐτοῖς, ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ
τῶν διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ μὲν

poribus certi siderum motus ortus occasus eveniant, quo commutato per has causas aëre pluviisque delabentibus plantae incrementum commode sumant. cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequit. de quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et hominis esse causa factos. quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem dei factum mancipii cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. non tam enim ipsa deprehenderentur iniusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac praedones, quam eorum opifex, qui praecipuam in hac parte culpam mereretur, ob res eiusmodi conditas quae necessario nos ad mala proclives redderent. iccirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universum hoc nataliciis sideribus et fato committere.

Prudenter igitur haec considerato, nec horum verbis plus aequo perturbari te sinito. cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis obiicere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis deiectione gemellorum conceptio fiat,

αὐτῶν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄρρενα καὶ ἄμφω κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἢ θήλεα ταυτὶ διαπλάττεσθαι. οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τάχιον τελευτᾶν τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἄμφω τῶν ὧδε μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰπεῖν, ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κἀκείνῳ καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. ἀλλὰ καὶ ἐπί τισι παθήμασι καὶ σινώμασιν ὑφ' D
ὧν ἁλίσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγνύμενα (τά τε γὰρ θήλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν περί που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τοὐναντίον αὖθις τὰ ἄρρενα) τοὺς ἀστέρας αἰτίους ἥγηνται. ταύτῃ τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιούτους ἐπονομάζουσι. κομψεύονται γάρ, ἐπειδὰν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῖς τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἴτιοι τηνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τικτομένοις καθίστανται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα P. 114
τὸ ἔμβρυον φύσις αἰτία πολλάκις τῶν τοιούτων εὑρίσκεται, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἄμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοὺς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπί τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιούτων παθῶν. φησὶ καὶ γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων ἀστὴρ κατοπτεύει τὸ πλαστουργούμενον,

13. τηνικ.] παραυτίκα F.

omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius extingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. nam, ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi vitam praebuit. quinetiam eo progrediuntur, ut morbos quosdam et formas quae fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum femellae verendis in partibus virilem habere speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. vocant eiusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. nam perbelle fingunt Mercurium (qui Graecis Hermes est) et Venerem (quae Aphrodite) in iisdem centris coniunctos, Saturno etiam accedente certaque conformatione aëris, fetus quosdam praeter naturam adfectos producere. sed enim hoc minime verum est. nam ipsa fetus formatrix natura nonnunquam huiusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Graeci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. cum enim, inquit, sidus illud in cuius potestate cerebrum est, fetum bono quodam adspectu intuetur, eiusque cerebrum in ipsa formatione

κἀκεῖθεν ἀκτῖνα βάλλει τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἕξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῷ πλαττομένῳ τηνικαῦτα ἐμβρύῳ· εἰ δὲ κακούμενος ὁπωσδήποτε τύχῃ ὁ τοιοῦτος ἀστήρ, τῶν ἐναντίων ἔσται πάντως ποιητικός. καὶ οὕτω μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονοῦσι περὶ τούτων καὶ
B λέγουσιν. σὺ δέ, ἀγαπητέ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισὶ χυμοῖς καταχρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἡνίκα δὲ θεάσῃ τινὰ παρακοπῇ φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος ὄργανόν ἐστι τοῦ νοός· ταύτῃ τοι καὶ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἴωθε νοῦς ἐνεργεῖν. ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀκεσωδύνους παρήγαγεν ὁ θεός, καὶ σοφίας ἰατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαιρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιούμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγαῖς. μὴ οὖν συναρ-
C πάζου τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μηδὲ καθ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. τί δὲ τὸ τῆς εἱμαρμένης ἐστὶ σημαινόμενον; ὡς ἐκεῖνοι φασίν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἱρμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως ἀπαράβατος ἔκβασις, ἣν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἁγίων χορὸς πόρρω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. τίνος ἕνεκεν; ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

7. δή?

radiis eiusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu praeclare comparatae sint. at si quomodocunque sidus ipsum male adficiatur, etiam diversa erit et contraria priori eius effectio. hunc in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. eorum tu opinionem reiicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum eius repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti adfectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. propterea deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. non igitur eorum verbis decipi te patitor. ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. quid enim aliud sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus coelestium corporum? quod ipsum totus ille sanctorum virorum coetus longissime reiicit. quamobrem istuc? quia multum amentiae stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basilius loquitur.

Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προείρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ [V. 89] ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις καὶ ἀέρος ἔχρῃζε καθαροῦ καὶ ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως βρωτῶν καὶ ποτῶν. ἀλλ' ὅρα τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀγαπη- [D] τέ, εἴ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἅψασθαι. ἵνα γὰρ μὴ τὰ καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προείπομεν, καὶ πολυειδῶς ἠσφαλίσατο. αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἅτε δὴ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ᾧ τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν περιείληπται, καὶ θριξὶ κατωχύρωσε καὶ ὀστέοις πρὸ τούτων στερροῖς. ἁπαλὸν δὲ ἡ φύσις τοῦτον ἐποίησεν, ἐπειδὴ ταῖς αἰσθήσεσι πάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγάς. ἵνα δὲ μὴ τῇ στερρότητι τῶν ὀστῶν συντριβόμενος περὶ τὴν οἰκείαν βλάπτηται φύσιν, ἁπαλὸς καὶ γάρ, δυσὶ μήνιγξιν αὐτὸν περιέλαβε, καὶ ταύταις οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἁπαλῇ μὲν οὔσῃ τῇ [P. 115] ἔσωθεν διά γε τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπαυσιν, στερροτέρᾳ δὲ πάλιν τῇ ἔξωθεν, ὡς ἐντεῦθεν ἄμφω φυλάττεσθαι· οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παραθεὶς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἁπαλὸν στρῶμα τὸν πνεύμονα, ἵνα μὴ τῇ ἀεικινησίᾳ καὶ αὕτη τοῖς ὀστέοις συντρίβηται. ἀλλὰ πολ-

8. κυριώτατα cod. aliquis. 18. γε] τε P. 23. ἀλλὰ] ἀλλὰ καὶ τὸ ?

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum dominus voluit; absque quo foret, nec aëre puro nec aquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. enimvero, care fili, fac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnihil de rerum natura nobis est commentandum. etenim ne maxime principales necessariaeque corporis nostri partes quibusvis de causis laederentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus praeter illos solidis durisque munivit. cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem cunctis sensibus suos quasi fontes suppeditat. rursum ne tam tenera substantia propter ossium duritiem collisa velut attereretur ac detrimentum caperet, duabus eam membranis est complexa, iisque non unius generis, sed interiore quidem molli ob cerebri quietem, exteriore vero solidiori, quo per illam utriusque saluti consuleretur. idem in corde factum, Iohanne Chrysostomo teste, quod ossibus quidem cinxit deus: sed nihilominus eidem, quasi teneram quandam vestem stragu-

λαχόθεν ἔχειν ῥαφὰς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξατμίζεται
γὰρ ἐκεῖθεν αὐτός, ὥστε μὴ συμπνίγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀναφερομέ-
νων ἀτμῶν. πληγή τε εἴ τις ἐπενεχθείη ποτέ, οὐχ ὁλοσχε-
B ρῶς ἡ βλάβη γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ
ὀστοῦν, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς
πολλὰ δὲ νυνὶ διαιρουμένου γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχα-
νον. εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τρωθῆναι μέρος ἕν, ἀνάγκη πᾶσα
τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος κείμενον ὀστοῦν παραβλάπτεσθαι,
ἀσινῆ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς
πληγῆς διακοπτομένου τῇ τῶν ὀστῶν διαιρέσει. περὶ δὲ τῶν
τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε τὰς ἐκ-
C κρίσεις αὐτῶν, ὡς ὁρᾷς, ἡ ὄσφρησις πεπίστευται. ἐπειδὴ
γὰρ τοὺς κάτωθεν ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένη
αὕτη τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἡ δὲ τούτων πλημ-
μύρα πολλὴν ἂν εἰργάσατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώβην, οὐδὲ
τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἁπάντων ποιητής, ἀλλὰ πόρους
τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὑγρὰ καὶ παχέα τῶν
περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῴαν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὡδήγησε,
καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ
βλαβερὸν ἐκφορῆται. τὸ δέ γε ἀτμῶδες περίττωμα διὰ τῶν τοῦ
κρανίου ῥαφῶν ἄνωθεν ἐξωθεῖται. μὴ θαύμαζε εἴ γε ψυ-
D χρός ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος φύσει, καὶ ὅτι μείζονα τοῦτον ὁ ἄν-

lam, pulmonem adiunxit, ne et ipsum ad ossa propter perpetuitatem motus allideretur. quin illud etiam, quod non continuum et unum sit os quo cerebrum tegitur, sed omni ex parte suturas habeat, quam praeclare consultum sanitati nostrae sit, argumento est. nam per eas vapores suos emittit, ne per halitus sursum contendentes suffocetur; et eadem ratione consequimur ut illata forte cerebro plaga non totum laedat. quippe si os continuum et unum foret, ab uno vulnere totum laederetur. nunc cum in ossa plura divisum sit, fieri hoc omnino nequit. nam si maxime pars una vulneretur, necesse est illud os laedi quod illa est in parte situm, cum illaesa caetera maneant, vulneris continuitate per ossium divisionem interrupta. quid de capitis excrementis dicam? quorum egestioni nares sunt, uti vides, destinatae. cum enim caput tanquam supremum in corpore locum consecutum vapores deorsum adscendentes excipere soleat, quorum redundantia cerebro plurimum detrimenti allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negligere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsis ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiaria quasi via breviterque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur.

*θρωπος ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ
θερμότητά τε καὶ ζέσιν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὔκρατον ἐντεῦθεν ὁ
Ἀριστοτέλης φησίν, αὐτὸν δὲ αὖ τὸν ἐγκέφαλον μὴ ὑπερθερ-
μαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. ὅρα δὲ νουνεχῶς·* V. 90
*ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοιαύτη θερμότης μείζων ἐστί, μείζων ἄρα καὶ
ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντίκειται, ἧς
ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀψιαίτατα πήγνυται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν
ὀστοῦν, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσί τινες. ἀλλὰ καὶ ῥαφὰς
πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀνήρ. τίνος
ἕνεκεν; ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκέφαλος αὐτῷ πρόσεστιν· ἵνα γοῦν
ἔμπνους ὁ τόπος ᾖ, πλειόνων ὁ ἀνὴρ ἐδεήθη ῥαφῶν. καὶ* P. 116
*ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριττος ὢν συνετόν τινα ποιεῖ
καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὢν τἀναντία ποιεῖ, νωθρὸν δηλον-
ότι καὶ ὑπνώδη καὶ ῥάθυμον. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ
σοφῷ Ἡρακλείτῳ· ξηροτέρη ψυχὴ σοφωτέρη. ἐπὶ γὰρ τῶν
ὑγρῶν κατακλυζόμενον οἱονεὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καθάπερ καὶ
ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἔστιν ἰδεῖν, ἐνεργεῖν ἀρίστως οὐ δύναται.
κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν εὐφυΐας καὶ ἐξ ἡμισείας
ἀπολείπεσθαι τὸ θῆλύ φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος. καὶ οὔ-
τω μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων διέξεισιν. ἡνί-
κα δὲ ξηρότερος ἑαυτοῦ καὶ πλέον τοῦ δέοντος ὁ ἐγκέφαλος
γένηται, παραπαίειν ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. αἱ με-* B

neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit amplius quam in animalibus caeteris. nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatiorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervescere. quod sane si fieret, non parum effectiones eius impedirentur. atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas. quia magnus est cordis calor, iccirco etiam maior illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur, cuius humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, praesertimque vir. quamobrem istuc? quia cerebrum in eo quoque maius est. ut igitur hic locus foetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum eiusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem somnolentum ignavum. licet hoc de sapientis Heracliti verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientiorem. nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, praeclarissime suas effectiones absolvere nequit. iccirco divinus ille Cyrillus sexum femineum dimidia parte virorum indoli cedere dixit. atque haec de statu condicioneque cerebri naturali dicta sunto. cum autem plus aequo siccessit, necesse est hominem

„εἴασε δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐκπληροῦν ὡς ἂν ἔτυχε κράσεως." ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, καρδίαν δηλονότι ἐγκέφαλον ἧπαρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, στερροῖς ἁπανταχόθεν ὀστέοις ἡ φύσις ἐφρούρησεν, ὥστε μὴ καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλαπτομένων αὐτῶν ἑτοίμως οὕτω τὸν θάνατον ἕπεσθαι. ταύταις μέντοι ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδονὴν ὥσπερ τι δέλεαρ ἐγκατέμιξεν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἑτοίμως καθέλκεσθαι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ βρώσεις καὶ πόσεις ἐτρέχομεν, οὐκ
P. 111 ἂν ἀφροδισίοις ὁλοσχερῶς προσεκείμεθα. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τάχα ἂν ἐξ ἀνάγκης τὸ γένος ἀπόλωλε τὸ ἀνθρώπινον. κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἡ γονή, περίττωμα οἷον οὖσα, κατεπείγει καὶ ἀνιᾷ καὶ ἀναγκάζει τὸ ζῶον ὁρμᾶν ἐπὶ τὴν ἀπόκρισιν αὐτῆς, εὐμεθόδως καὶ τοῦτο τοῦ θεοῦ συγχωρήσαντος ἕνεκα τῆς τοῦ γένους διαμονῆς. ταῦτα δὲ Μάνης καὶ Οὐαλεντῖνος ἠγνοηκότες, ὡς ἔοικε, κτίσμα τοῦ διαβόλου ἔλεγον εἶναι, ὑπ' αὐτοῦ τε πυροῦσθαι καὶ πρὸς ἀτιμίας ἀποκυλίεσθαι. πλὴν
B οὐκ ἀφῆκε πρὸς συναφείας ἡμᾶς ὁ θεὸς εἶναι πάντῃ κατωφερεῖς, οὐδὲ ζῆν ἀνεπαισθήτως εἴασεν ὡς τὰ ἄλογα. τῇ γὰρ ἡδονῇ καὶ ἀηδίαν συνέζευξεν καὶ σύμμικτον ταύτην ἐποίησεν, ὡς ἐκεῖθεν μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους αὔξησιν ἕλκεσθαι, ἐντεῦθεν δὲ ταλανίζειν ἑαυτούς, τῶν προτέρων ἐπιμεμνῆσθαι, καὶ

10. καὶ alterum deerat.

magnus ille tibi Cyrillus, qui ait „post lapsum deus unicuique vitam suam explere pro ratione temperamenti sinit." nam illam ob causam partes eas corporis nostri quae vitam nostram continent, cuius generis sunt cor cerebrum iecur aliaque talia, firmis ossibus undique natura munivit, ut ne per quasvis occasiones fortuitas iis laesis extemplo mors consequeretur. atque his, de quibus antea locuti sumus, cupiditatibus voluptatem quoque velut escae condimentum quoddam miscuit, ut ea nos commode delenitos flecteret. nam caeteroquin ad cibum potumque nos haud conferremus, et a rebus Venereis prorsus abstineremus. quibus rebus omissis ac neglectis necessario genus humanum interiret. hinc fit ut semen, quod superfluitas quaedam est, nos urgeat, et molestia quadam adficiendo cogat ut eius ad excretionem progrediamur, optima id ratione permittente deo propter generis nostri durationem. quae cum Manes atque Valentinus ignorarent, uti quidem videtur, carnem esse diaboli opificium dixerunt et accendi ab eo, quo turpes in libidines proruat. enimvero non concessit nobis deus ut nimiopere simus ad complexus Venereos proclives, nec brutorum in morem absque sensu vivendi potestatem fecit. nam voluptati quandam insuavitatem adiunxit atque miscuit, ut hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refricaremus, pecca-

τῆς ἁμαρτίας μέγα καταβοῶν, δι' ἣν τοῖς ἀνοήτοις παρασυνεβλήθημεν κτήνεσι.

Πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ C δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐχαρίσατό σοι ὁ τῶν ὅλων πρύτανις, ἵνα συμμάχῳ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνθίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκηματώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δηλαδή· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης ὅση περ ἐκείνης ἐστὶν ἡ ὁρμή. ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τούτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ αὐτοῦ ὑπὸ ἀετοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἧπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἠθῶν ψυχῆς μονοβίβλῳ D ὑπὸ γυπῶν. ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Λητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παίδων αὐτῆς Ἀπόλλωνός τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποβληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ ἀετοῦ εἴτε καὶ γυπῶν τὸ ἧπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δέ τινας ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κἀντεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν ἐστι.

8. χρώμενος] χαρισάμενος F. 21. τῷ] ὅτι ἐν τῷ?

tum denique graviter incusaremus, cuius causa paradisi vita spoliati sumus brutisque iumentis similes facti.

Praeter haec etiam illud scire te volo, partem eam animi quae appetendi facultatem continet in iecinore sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. atque hanc ipsam rationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facultate adiutus fortiter adversari brutae pecuinaeque concupiscentiae possis. norat enim dominus ille naturae quantus esset eius impetus. et hanc appetendi vim sedem in iecinore suam habere Galenus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum fecit, iecur eius ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. etenim Tityus hic, ut exterae disciplinae fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eamque ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio adfectus, Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse confixum, quae quidem adhuc iecinori eius inhaereant. de quo intelligi non obscure potest appetentem animae vim esse in iecinore sitam.

Πρόσεχε λοιπόν. ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἄρχῃ, πει-
θόμενον μὲν ἑαυτῷ τὸ θυμοειδὲς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπει-
P. 112 νὸν τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε ἀκόλαστος ὁ τοιοῦτος βίος οὔτε οἷ-
V. 87 ον οἱ λῃσταὶ βιοῦσι καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σεμνὸς πάντῃ καὶ
δίκαιος. καὶ τούτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρή. εἰ μὴ γὰρ
τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν
ὑπὸ παθῶν ἡττῆτο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατὴς αὐτῶν κατε-
φαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἡσαΐαν
ἐξηγούμενος εἰσῆγέ τινας ἐκ φύσεως ἔχοντάς τινα προτερή-
ματα καὶ κατά γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέ-
ροντας εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἄσκησιν ἀρετῆς. ἐντεῦθεν
οὖν καὶ σώφρονα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμώδη καὶ
B πρᾶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς ἔμ-
προσθεν εἴρηται. ταῦτα μὲν οὖν δύναιτ' ἄν τις ἐπὶ τὸ κρεῖτ-
τον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖ με-
τατρέπειν ἀπὸ τοῦ κρείττονος. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος
Γρηγόριος ἔλεγεν „ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. τί
δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, τῷ θηρίῳ δαψιλεστέρας τρο-
φῆς; ἵνα δυσκάθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον."
πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσιν ἑαυτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρο-
νεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις
τὰ ἑαυτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἁγνεύειν αἱρούμενος τοῖς

10. σύγκρασιν?

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitata summisseque se gerente, tum vero nec intemperanter homines vivunt, nec praedonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane iustaque vita degitur. hac de re dubitari non debet. nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic adfectionibus foret obnoxius, ille se superiorem iis declararet, nequaquam magnus ille Basilius Esaiam vatem enarrans quosdam a natura praecellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis praestare, sive in scientiae alicuius perceptione sive in cultu virtutis. hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. atque haec de condicione deteriore in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in peius licet deflectere, quemadmodum ex hisce Gregorii theologi verbis perspicue intelligimus. satis est, inquit, corpori sua vitiositas. cur flammae materies amplior suppeditetur? cur huic belluae nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet. animum igitur advertito. quantam sibi vim adferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum facultatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quae sua sunt; cuius volun-

θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι C
φιλονεικεῖ. ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ οἷον
ἐντεῦθεν τὸ ἔπαθλον, ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης ὁ ἁγιώτα-
τος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν·
ὁ δὲ φύσιν νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γενόμε-
νος βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλάττωται, ἵνα μὴ λέγω μηδέν."
πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ σφόδρα βαρυαλγοῦσι καὶ ἄχθονται οἱ
θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρὸν
πολυπληθῆ τε τὴν γονήν, πρὸς ἔξοδον ἀεὶ ἐπειγομένου τοῦ
ἐνοχλοῦντος αὐτοῖς. καὶ μὴ κατά τι ἀμφίβαλλε. εἰ γὰρ ὁ D
Διογένης ἐκεῖνος ὁ Κυνικὸς τὸ τῆς φύσεως βάρος οὐκ ἐνεγκών,
καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσκητικώτατος ὤν, γυναῖκα ζητῆσαι λέγεται
ὥστε τὰ βαρῦνον ἀποθέσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κουφίσαι,
τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσον ὑπομένουσι κάματον οἱ σφοδρὸν μέν,
ὡς εἴρηται, λαχόντες τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν ἁγνείᾳ δὲ φυλάσ-
σειν ἑαυτοὺς προθυμούμενοι. ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, τῶν ὁσίων
τινές, ἵνα τὴν φυσικὴν ἀποσβέσωσι πύρωσιν, καὶ γυμνοὶ τὸ
σῶμα μέσον ὑδάτων διημερεύοντες ὤφθησαν. μηδεὶς λοιπὸν
ἐπὶ μέσον προσφερέτω τὴν γένεσιν, μηδεὶς οὐκ ἀγαθοὺς ἀστέ- P. 113
ρων προφασιζέσθω σχηματισμούς. ἀστέρων μὲν γὰρ κινή-
σεις, ἀνατολὰς καὶ δύσεις αὐτῶν, τοῖς προσήκουσι γίνεσθαι

tati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quamque adeo grave sit repugnare naturae velle, cui respondet ipsius etiam praemii magnitudo, sanctus ille vir Iohannes auctor scalae hisce verbis declarat „qui corpus vicit, naturam vicit; qui naturam vicit, supra naturam semet extulit; hoc qui consecutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil ab iis differre dicam." nimirum scito gravibus eos molestiis premi qui casti esse desiderant, cum appetitum in se fortem experiantur et geniturae magnam copiam, quae negotii plurimum eis facessit ac nunquam non, ut emittatur, urget. nihil de hoc ambigendum. quippe si Diogenes ille Cynicus, cum onus illud naturae nequiret amplius ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus ad abstinentiam condocefactus, mulierem aliquando quaesisse perhibetur, quo rem molestam sibi deponeret et corpus onere velut excusso levaret, quantum illos sustinere laboris atque molestiarum existimandum est, in quibus a natura vehemens est appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos in continentia velint? atque hanc ob causam, dilecte fili, quidam viri religiosi nudis corporibus totos dies in medias aquas semet abiecisse traduntur, quo inflammationem et aestum illum naturalem restinguerent. itaque nemo posthac nativitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformationes caussetur. nam sapiens ille moderator universorum praeclaro consilio instituit, ut suis tem-

καιροῖς ᾠκονόμησεν ὁ σοφῶς τὰ πάντα διευθετῶν, ὡς ἐντεῦθεν ἀέρος μετατρεπομένου καὶ ὄμβρων καταρρηγνυμένων εὐκαίρως αὔξεσθαι τὰ φυτά. καὶ γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὑρίσκεσθαι μὲν
V. 88 ἐκεῖνα διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. οὐ γνώμας λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν,
B οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ περιάγουσιν ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἂν εὑρεθεῖεν ἄδικοι, τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιοῦντες, τοὺς δὲ φονέας καὶ ἅρπαγας. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται, εἴπερ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τὴν ἐπιφορὰν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε Πέτρος, γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντα.

Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις αὐτῶν θορυβοῦ. εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ
C σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γίνεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλαστουργούμενον, εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ, διαπλάττειν ἄριστα εἴωθεν, ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ σύ, καὶ οὕτω λέγειν αὐτοῖς, ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ τῶν διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ μὲν

poribus certi siderum motus ortus occasus eveniant, quo commutato per has causas aëre pluviisque delabentibus plantae incrementum commode sumant. cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequit. de quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et hominis esse causa factos. quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem dei factum mancipii cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. non tam enim ipsa deprehenderentur iniusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac praedones, quam eorum opifex, qui praecipuam in hac parte culpam mereretur, ob res eiusmodi conditas quae necessario nos ad mala proclives redderent. iccirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universum hoc nataliciis sideribus et fato committere.

Prudenter igitur haec considerato, nec horum verbis plus aequo perturbari te sinito. cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis obiicere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis deiectione gemellorum conceptio fiat,

αὐτῶν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄρρενα καὶ ἄμφω κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἢ θήλεα ταυτὶ διαπλάττεσθαι. οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τάχιον τελευτᾶν τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἄμφω τῶν ὧδε μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰπεῖν, ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κἀκείνῳ καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. ἀλλὰ καὶ ἐπί τισι παθήμασι καὶ σινώμασιν ὑφ' D ὧν ἁλίσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγνύμενα (τά τε γὰρ θήλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν περί που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τοὐναντίον αὖθις τὰ ἄρρενα) τοὺς ἀστέρας αἰτίους ἥγηνται. ταύτῃ τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιούτους ἐπονομάζουσι. κομψεύονται γάρ, ἐπειδὰν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῖς τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἴτιοι τηνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τικτομένοις καθίστανται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα P. 114 τὸ ἔμβρυον φύσις αἰτία πολλάκις τῶν τοιούτων εὑρίσκεται, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἄμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοὺς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπί τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιούτων παθῶν. φησὶ καὶ γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων ἀστὴρ κατοπτεύει τὸ πλαστουργούμενον,

13. τηνικ.] παραυτίκα F.

omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius extingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. nam, ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi vitam praebuit. quinetiam eo progrediuntur, ut morbos quosdam et formas quae fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum femellae verendis in partibus virilem habere speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. vocant eiusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. nam perbelle fingunt Mercurium (qui Graecis Hermes est) et Venerem (quae Aphrodite) in iisdem centris coniunctos, Saturno etiam accedente certaque conformatione aëris, fetus quosdam praeter naturam adfectos producere. sed enim hoc minime verum est. nam ipsa fetus formatrix natura nonnunquam huiusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Graeci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. cum enim, inquit, sidus illud in cuius potestate cerebrum est, fetum bono quodam adspectu intuetur, eiusque cerebrum in ipsa formatione

κἀκεῖθεν ἀκτῖνα βάλλει τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἕξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῷ πλαττομένῳ τηνικαῦτα ἐμβρύῳ· εἰ δὲ κακούμενος ὁπωσδήποτε τύχῃ ὁ τοιοῦτος ἀστήρ, τῶν ἐναντίων ἔσται πάντως ποιητικός. καὶ οὕτω μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονοῦσι περὶ τούτων καὶ B λέγουσιν. σὺ δέ, ἀγαπητέ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισὶ χυμοῖς κατακρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἡνίκα δὲ θεάσῃ τινὰ παρακοπῇ φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος ὄργανόν ἐστι τοῦ νοός· ταύτῃ τοι καὶ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἴωθε νοῦς ἐνεργεῖν. ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀκεσωδύνους παρήγαγεν ὁ θεός, καὶ σοφίας ἰατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαιρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιούμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγαῖς. μὴ οὖν συναρ-C πάζου τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μηδὲ καθ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. τί δὲ τὸ τῆς εἱμαρμένης ἐστὶ σημαινόμενον; ὡς ἐκεῖνοι φασίν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἱρμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως ἀπαράβατος ἔκβασις, ἣν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἁγίων χορὸς πόρρω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. τίνος ἕνεκεν; ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

7. δή?

radiis eiusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu praeclare comparatae sint. at si quomodocunque sidus ipsum male adficiatur, etiam diversa erit et contraria priori eius effectio. hunc in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. eorum tu opinionem reiicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum eius repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti adfectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. propterea deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. non igitur eorum verbis decipi te patitor. ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. quid enim aliud sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus coelestium corporum? quod ipsum totus ille sanctorum virorum coetus longissime reiicit. quamobrem istuc? quia multum amentiae stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basilius loquitur.

Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προείρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ V. 89 ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις καὶ ἀέρος ἔχρῃζε καθαροῦ καὶ ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως βρωτῶν καὶ ποτῶν. ἀλλ' ὅρα τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀγαπη- D τέ, εἴ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἅψασθαι. ἵνα γὰρ μὴ τὰ καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προείπομεν, καὶ πολυειδῶς ἠσφαλίσατο. αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἅτε δὴ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ᾧ τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν περιείληπται, καὶ θριξὶ κατωχύρωσε καὶ ὀστέοις πρὸ τούτων στερροῖς. ἁπαλὸν δὲ ἡ φύσις τοῦτον ἐποίησεν, ἐπειδὴ ταῖς αἰσθήσεσι πάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγάς. ἵνα δὲ μὴ τῇ στερρότητι τῶν ὀστῶν συντριβόμενος περὶ τὴν οἰκείαν βλάπτηται φύσιν, ἁπαλὸς καὶ γάρ, δυσὶ μήνιγξιν αὐτὸν περιέλαβε, καὶ ταύταις οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἁπαλῇ μὲν οὔσῃ τῇ P. 115 ἔσωθεν διά γε τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπαυσιν, στερροτέρᾳ δὲ πάλιν τῇ ἔξωθεν, ὡς ἐντεῦθεν ἄμφω φυλάττεσθαι· οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παραθεὶς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἁπαλὸν στρῶμα τὸν πνεύμονα, ἵνα μὴ τῇ ἀεικινησίᾳ καὶ αὕτη τοῖς ὀστέοις συντρίβηται. ἀλλὰ πολ-

8. κυριώτατα cod. aliquis. 18. γε] τε P. 23. ἀλλὰ] ἀλλὰ καὶ τὸ ?

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum dominus voluit; absque quo foret, nec aëre puro nec aquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. enimvero, care fili, fac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnihil de rerum natura nobis est commentandum. etenim ne maxime principales necessariaeque corporis nostri partes quibusvis de causis laederentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus praeter illos solidis durisque munivit. cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem cunctis sensibus suos quasi fontes suppeditat. rursum ne tam tenera substantia propter ossium duritiem collisa velut attereretur ac detrimentum caperet, duabus eam membranis est complexa, iisque non unius generis, sed interiore quidem molli ob cerebri quietem, exteriore vero solidiori, quo per illam utriusque saluti consuleretur. idem in corde factum, Iohanne Chrysostomo teste, quod ossibus quidem cinxit deus: sed nihilominus eidem, quasi teneram quandam vestem stragu-

λαχόθεν ἔχειν ῥαφὰς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξατμίζεται γὰρ ἐκεῖθεν αὐτός, ὥστε μὴ συμπνίγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀτμῶν. πληγή τε εἴ τις ἐπενεχθείη ποτέ, οὐχ ὁλοσχε- B ρῶς ἡ βλάβη γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ ὀστοῦν, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς πολλὰ δὲ νυνὶ διαιρουμένου γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχανον. εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τρωθῆναι μέρος ἕν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος κείμενον ὀστοῦν παραβλάπτεσθαι, ἀσινῆ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς διακοπτομένου τῇ τῶν ὀστῶν διαιρέσει. περὶ δὲ τῶν τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε τὰς ἐκ- C κρίσεις αὐτῶν, ὡς ὁρᾷς, ἡ ὄσφρησις πεπίστευται. ἐπειδὴ γὰρ τοὺς κάτωθεν ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένη αὕτη τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἡ δὲ τούτων πλημμύρα πολλὴν ἂν εἰργάσατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώβην, οὐδὲ τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἁπάντων ποιητής, ἀλλὰ πόρους τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὑγρὰ καὶ παχέα τῶν περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῴαν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὡδήγησε, καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ βλαβερὸν ἐκφορῆται. τὸ δέ γε ἀτμῶδες περίττωμα διὰ τῶν τοῦ κρανίου ῥαφῶν ἄνωθεν ἐξωθεῖται. μὴ θαύμαζε εἴ γε ψυ- D χρός ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος φύσει, καὶ ὅτι μείζονα τοῦτον ὁ ἀν-

lam, pulmonem adiunxit, ne et ipsum ad ossa propter perpetuitatem motus allideretur. quin illud etiam, quod non continuum et unum sit os quo cerebrum tegitur, sed omni ex parte suturas habeat, quam praeclare consultum sanitati nostrae sit, argumento est. nam per eas vapores suos emittit, ne per halitus sursum contendentes suffocetur; et eadem ratione consequimur ut illata forte cerebro plaga non totum laedat. quippe si os continuum et unum foret, ab uno vulnere totum laederetur. nunc cum in ossa plura divisum sit, fieri hoc omnino nequit. nam si maxime pars una vulneretur, necesse est illud os laedi quod illa est in parte situm, cum illaesa caetera maneant, vulneris continuitate per ossium divisionem interrupta. quid de capitis excrementis dicam? quorum egestioni nares sunt, uti vides, destinatae. cum enim caput tanquam supremum in corpore locum consecutum vapores deorsum adscendentes excipere soleat, quorum redundantia cerebro plurimum detrimenti allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negligere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsis ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiaria quasi via breviterque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur.

θερμὸς ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμότητά τε καὶ ζέσιν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὔκρατον ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησίν, αὐτὸν δὲ αὖ τὸν ἐγκέφαλον μὴ ὑπερθερμαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. ὅρα δὲ νουνεχῶς· V. 90
ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοιαύτη θερμότης μείζων ἐστί, μείζων ἄρα καὶ ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντίκειται, ἧς ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀψιαίτατα πήγνυται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ὀστοῦν, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσι τινές. ἀλλὰ καὶ ῥαφὰς πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀνήρ. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκέφαλος αὐτῷ πρόσεστιν· ἵνα γοῦν ἔμπνους ὁ τόπος ᾖ, πλειόνων ὁ ἀνὴρ ἐδεήθη ῥαφῶν. καὶ P. 116
ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριττος ὢν συνετόν τινα ποιεῖ καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὢν τἀναντία ποιεῖ, νωθρὸν δηλονότι καὶ ὑπνώδη καὶ ῥάθυμον. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ σοφῷ Ἡρακλείτῳ· ξηροτέρη ψυχὴ σοφωτέρη. ἐπὶ γὰρ τῶν ὑγρῶν κατακλυζόμενον οἱονεὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἔστιν ἰδεῖν, ἐνεργεῖν ἀρίστως οὐ δύναται. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν εὐφυΐας καὶ ἐξ ἡμισείας ἀπολείπεσθαι τὸ θῆλύ φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος. καὶ οὕτω μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων διέξεισιν. ἡνίκα δὲ ξηρότερος ἑαυτοῦ καὶ πλέον τοῦ δέοντος ὁ ἐγκέφαλος γένηται, παραπαίειν ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. αἱ με- B

neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit amplius quam in animalibus caeteris. nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatiorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervescere. quod sane si fieret, non parum effectiones eius impedirentur. atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas. quia magnus est cordis calor, iccirco etiam maior illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur; cuius humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, praesertimque vir. quamobrem istuc? quia cerebrum in eo quoque maius est. ut igitur hic locus foetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum eiusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem somnolentum ignavum. licet hoc de sapientis Heracliti verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientiorem. nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, praeclarissime suas effectiones absolvere nequit. iccirco divinus ille Cyrillus sexum femineum dimidia parte virorum indoli cedere dixit. atque haec de statu condicioneque cerebri naturali dicta sunto. cum autem plus aequo siccescit, necesse est hominem

γάλαι γὰρ δυσκρασίαι τὰς ἐνεργείας τῶν μορίων ἀμβλύνειν εἰώθασιν. ὅθεν ἡ ἀσιτία πολλάκις, ναὶ μὴν καὶ ἡ ἀγρυπνία, τὴν κατὰ φύσιν ἐπεκτείνουσα τοῦ ἐγκεφάλου ξηρότητα, ποιεῖν εἴωθε τοιαῦτα συμπτώματα. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὑγροτέρᾳ διαίτῃ κεχρῆσθαι τοὺς οὕτω διατεθέντας ἐπάναγκες· τὰ γὰρ διὰ ξηρότητα πάθη τῇ ὑγρότητι θεραπεύονται. ψυχρότερος δὲ πάλιν ἑαυτοῦ διά τινα νόσον γεγονὼς ὁ ἐγκέφαλος καὶ λήθην ἐπάγει καὶ μώρωσιν, κατὰ τοσοῦτον δὲ ὥστε καὶ τεχνῶν καὶ γραμμάτων καὶ τοῦ ὀνόματος πολλάκις αὐτοῦ με- C τὰ τὴν ὑγείαν ἐπιλελῆσθαι τὸν ἄνθρωπον. τρισὶ καὶ γὰρ ὑμέσι διῄρηται ὁ ἐγκέφαλος. καὶ ἡ μὲν ἡ ἐμπρόσθιος αὐτοῦ κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ φανταστικοῦ, ἡ δὲ μέση κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἡ ἑτέρα πάλιν τοῦ μνημονευτικοῦ. πρότερον μὲν γὰρ φανταζόμεθα τόδε τὸ πρᾶγμα· μετὰ ταῦτα διαλογιζόμεθα τὸ φαντασθέν, τί τε καὶ ποταπὸν αὐτὸ τὴν φύσιν ἐστίν· εἶθ' οὕτως τῇ μνήμῃ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθεμεν. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἐχόντων καλῶς τε καὶ ὑγιῶς· ἀλλ' ἐπειδὰν ἓν ἐξ αὐτῶν πάθει τινὶ ὁπωσδή ποτε περιπέσῃ, τότε κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ καθαρῶς ἐνερ- D γεῖν οὐ δύναται. ταῦτα δέ, τέκνον, ὑποτίθημί σοι, ὅπως μὴ τοὺς τῶν ἀστέρων σχηματισμοὺς αἰτιάσει καθυποβάλλῃς, εἴ γε φυσικοῖς τισὶ λόγοις τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι εἴωθε.

laedi et adfligi. nam vehementes quaedam temperamenti iusti perturbationes partium ipsarum effectiones quasi redundere consueverunt. itaque fieri plerumque solet ut vel ieiunia vel vigiliae naturalem cerebri siccitatem plus aequo augentes huiusmodi morbos gignant. estque propterea necessarium ut homines in hunc modum adfecti victus ratione aliquanto humidiore utantur: nam orti de siccitate morbi per humiditatem curantur. rursum si ex morbo quodam plus aequo sit humidum cerebrum, subsequi rerum oblivio et infatuatio quaedam solet, eaque tanta ut saepenumero tam artium quam litterarum suique adeo nominis homo prorsus obliviscatur. tribus nimirum membranis cerebrum distinguitur, ac ventriculus quidem eius anterior facultatis informantis et imaginantis est instrumentum, medius vero cogitantis, posticus denique recordantis. etenim primo rem hanc aut illam informatione quadam concipimus; deinde de informato ratiocinamur, quid et quotuplex a natura sit, atque ita in memoriam tandem recondimus. et haec quidem accipienda de iis sunt qui recte adfecti sunt atque sani. quodsi vel unum aliquid horum morbo quodam quocunque pacto adficiatur, tunc eius partis ratione anima pure nequit efficax esse. haec tibi, dilecte fili, monendo subiicio, ne siderum inter se conformationes et adspectus causseris, cum naturalibus huiusmodi quaedam rationibus evenire consueverint.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ παρεκβατικώτερον εἴρηται, ἀλλὰ φιλομαθείας ἕνεκα πάντως τῆς σῆς. ἐφέσει καὶ γάρ, ὡς ὁρᾷς, τῇ σῇ χαριζόμενος, καὶ φιλοπόνως ταῦτα συνέλεξα καὶ φιλοτίμως τῷδε διείληφα τῷ συντάγματι.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Γεννᾷ τοίνυν ὁ Ἀδὰμ τὸν Κάϊν, τὸν Ἄβελ, τὸν Σήθ, θυ- P. 117
γατέρας δὲ δύο, καθά φησι Γεώργιος, τὴν Ἀζούραν, ἣν ὁ V. 91
Κάϊν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ τὴν Ἀσουάμ, ἣν ἔλαβεν ὁ
Σήθ· ὁ γὰρ Ἄβελ φονευθεὶς παρὰ τοῦ Κάϊν διὰ φθόνον
ἀπῆλθε παρθένος. ἐφθόνει δὲ τῷ Ἄβελ ὁ Κάϊν, ὅτι προσέ-
σχε ταῖς αὐτοῦ θυσίαις ὁ θεὸς μᾶλλον ἢ ταῖς τοῦ Κάϊν.
ἀπεστρέφετο δὲ παρὰ τοῦ Κάϊν τὰ προσαγόμενα οὐχ ὅτι B
καρποὶ ἦσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καθά φησιν ὁ παράφρων Ἰουλια-
νός, τὴν ζωοθυσίαν εὐμεθόδως εἰσάγων, ἀλλ' ὅτι ἄχρηστα
ἦσαν. προσέσχε λοιπὸν τοῖς τοῦ Ἄβελ· ἀπὸ τῶν πρωτοτο-
κίων καὶ γὰρ ταῦτα, τουτέστι τῶν ἐξαιρέτων, ὡς ὁ χρυσορ-

5. *ἀρχὴ τῆς χρονογραφίας* F.

Ac sumus quidem hactenus longioribus in expositione hac digressionibus usi, verum id omne studio discendi tuo, quo sane singulari flagras, tributum est. quippe dum cupiditati, ceu vides, tuae gratificamur, magno haec labore atque industria collegimus et in hunc commentarium studiose digessimus.

PARS II.

AB ADAMO USQUE AD CAESARIS IMPERIUM.

Secundum haec Adamus Cainum Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memoriae prodidit, Azuram videlicet, quae cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit: etenim Abelus per invidiam a Caino necatus exsors coniugii ac virgo decessit. causa, quamobrem Abelo Cainus invideret, haec erat, quod sacrificiis eius magis deus esset propitius quam Cainicis, quae omnino aversabatur, non quia terrae fructus ille offerret, quemadmodum vesanus ille Iulianus scripsit, animalium mactationes hoc argumento comprobare volens, sed quod inutilia prorsus essent. itaque deus Abeli sacrificia respiciebat, quae ille de pecorum suorum, et quidem eximiorum, primigenis offerebat: hoc est, ut Chrysostomi verbis

ῥήμων φησί. τὴν προαίρεσιν λοιπὸν καὶ ἀποδέχεται καὶ αὖ ἀποστρέφεται, οὐμενοῦν αὐτὰ τὰ προσαγόμενα.

P. 118 *Ἀλλὰ πόθεν ὁ Κάϊν εἰς τοιαύτην ἦλθεν ἔννοιαν, ὥστε θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ θεῷ; ἢ πάντως ἐκ τῆς ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ γνώσεως, ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί. καὶ πόθεν ὁ Κάϊν ἐπέγνω ὅτι οὐ προσέσχε τοῖς αὐτοῦ δώροις ὁ θεός; ἀπὸ τοῦ μὴ κατελθεῖν ἄνωθεν πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἄβελ γέγονεν· ἐπὶ γὰρ ταύταις κατῆλθε πῦρ καὶ ἠνάλωσεν αὐτάς, τὴν ἀποδοχὴν ἐντεῦθεν τοῦ θεοῦ παριστῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητοῦσιν ἐνταῦθα, διὰ τί κατ' ἀρχὰς πῦρ μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατήρχετο καὶ τὰς προσ-*
B *αγομένας τῷ θεῷ θυσίας ἐπεβόσκετο, νυνὶ δὲ τοῦτο οὐ γίνεται. μὴ ταῖς τῶν ζώων θυσίαις ὁ θεὸς ἔχαιρεν; οὐχί· κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Κύριλλον τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ πῦρ καὶ προεικόνισμα τοῦ παναγίου πνεύματος τοῦ κατιόντος μὲν ἀοράτως καὶ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν θυσίας προσδεχομένου, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατῄει ἐν Ἰορδάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς δεόμενον πνεύματος, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ παντὶ βαπτιζομένῳ ἀοράτως τὸ πνεῦμα κάτεισι καὶ ἁγιάζει αὐτόν. εἰ δὲ καὶ νῦν, ἀγαπητέ, σημεῖα τοιαῦτα οὐχ ὁρᾷς, μὴ ἀπίστει· εἰ γὰρ καὶ ὄψεις ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς αἰσθηταὶ διά γε τοὺς ἀνοητοτέρως ἐπικειμένους,*

utar, institutum animi vel probat vel improbat, non res ipsas quae offeruntur.

Sed enim unde Caino ad animum accidit ut deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientiae notitia quadam, ut Chrysostomus ait? et unde tandem Cainus idem intellexit deum munera sua non respicere? nimirum ex eo quod in eius hostias ignis e coelo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. nam eius hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur deum eas acceptas et gratas habere. solet illud etiam hoc loco quaeri, quamobrem initio de coelo delapsus ignis oblatas hostias deo depascebatur, cum id modo non fiat? num victimis animalium deus oblectabatur? nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti spiritus erat, qui descendit inadspectabiliter et spirituales victimas nostras acceptat; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Iordane descendebat, non quod ille spiritus egeret, sed uti nos disceremus spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inadspectabiliter descendere ac eum sanctificare. caeterum nequaquam tibi nunc abiicienda est fides propterea quod talia prodigia modo nulla videas. quamvis enim spectacula quaedam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores

ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησί, καὶ μηδεμίαν ἔννοιαν ἀσω- C
ματου φύσεως δυναμένους λαβεῖν, ἀλλ' ἡμῖν αἰσθητῶν ὄψε- V. 92
ων οὐκ ἔστι χρεία λοιπὸν ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πίστεως· τὰ γὰρ σημεῖα, φησί, τοῖς ἀπίστοις, οὐ μὴν αὐτοῖς τοῖς πιστεύουσι.

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν, ἀγαπητέ, μεῖζον ἥμαρτεν ἢ ὁ Ἀδάμ. καὶ δῆλον ἐκ τῆς γεγονυίας πρὸς αὐτοὺς κατάρας τοῦ θεοῦ. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου·" ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτὸς ὁ Κάϊν τὴν κατάραν ἐδέξατο. καὶ τούτου χάριν οὐδὲ ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς δι- D
δάσκαλος γένηται.

Πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. ἀλλὰ μὴ δέδιθι, ἔφη ὁ κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνας σε ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τουτέστιν ἑπτὰ τιμωρίαις ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῷ θανάτῳ τελευτῆσαι τὸν Κάϊν φησίν. ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατάρων φησὶν ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάϊν κατ' ἄγνοιαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρέδωκεν. ὅπερ ἀπίθα- P. 119
νον· τίς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάϊν διετέλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; ἄδηλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν

21. ὅτι] ὅπερ P.

animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen iccirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. nam prodigia, ut ille ait (1 Cor. 14 22), infidelibus serviunt, non fidem habentibus.

Nec ignores, dilecte fili, gravius Cainum deliquisse quam Adamum; id quod ex utriusque potest intelligi exsecratione, cui divinitus subiecti sunt. nam de Adamo dicitur „exsecratione infelix erit humus propter ea quae designasti:" at vero quia Caini delictum erat exitiale, propterea Cainus ipsemet exsecrationem commeruit. eandem ob causam nec celeriter moritur, quo nimirum et alios exemplo suo commonefaceret ac erudiret.

„Quisquis me repererit, occidet" inquit de semetipso Cainus (Gen. 4 14), et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. verum deus e diverso „ne tibi formidaveris" ait: „nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit," hoc est septem poenis seipsum obnoxium faciet. in hunc modum haec perscripta legimus. Georgius autem memoriae prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse peremptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane fidem mereri nequit. nam quis, obsecro, scire

ρήμων φησί. τὴν προαίρεσιν λοιπὸν καὶ ἀποδέχεται καὶ αὖ ἀποστρέφεται, οὐμενοῦν αὐτὰ τὰ προσαγόμενα.

P. 118 Ἀλλὰ πόθεν ὁ Κάϊν εἰς τοιαύτην ἦλθεν ἔννοιαν, ὥστε θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ θεῷ; ἢ πάντως ἐκ τῆς ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ γνώσεως, ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί. καὶ πόθεν ὁ Κάϊν ἐπέγνω ὅτι οὐ προσέσχε τοῖς αὐτοῦ δώροις ὁ θεός; ἀπὸ τοῦ μὴ κατελθεῖν ἄνωθεν πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἄβελ γέγονεν· ἐπὶ γὰρ ταύταις κατῆλθε πῦρ καὶ ἠνάλωσεν αὐτάς, τὴν ἀποδοχὴν ἐντεῦθεν τοῦ θεοῦ παριστῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητοῦσιν ἐνταῦθα, διὰ τί κατ' ἀρχὰς πῦρ μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατήρχετο καὶ τὰς προσ-
B αγομένας τῷ θεῷ θυσίας ἐπεβόσκετο, νυνὶ δὲ τοῦτο οὐ γίνεται. μὴ ταῖς τῶν ζώων θυσίαις ὁ θεὸς ἔχαιρεν; οὐχί· κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Κύριλλον τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ πῦρ καὶ προεικόνισμα τοῦ παναγίου πνεύματος τοῦ κατιόντος μὲν ἀοράτως καὶ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν θυσίας προσδεχομένου, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατήει ἐν Ἰορδάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς δεόμενον πνεύματος, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ παντὶ βαπτιζομένῳ ἀοράτως τὸ πνεῦμα κάτεισι καὶ ἁγιάζει αὐτόν. εἰ δὲ καὶ νῦν, ἀγαπητέ, σημεῖα τοιαῦτα οὐχ ὁρᾷς, μὴ ἀπίστει· εἰ γὰρ καὶ ὄψεις ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς αἰσθηταὶ διά γε τοὺς ἀνοητοτέρως ἐπικειμένους,

utar, institutum animi vel probat vel improbat, non res ipsas quae offeruntur.

Sed enim unde Caino ad animum accidit ut deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientiae notitia quadam, ut Chrysostomus ait? et unde tandem Cainus idem intellexit deum munera sua non respicere? nimirum ex eo quod in eius hostias ignis e coelo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. nam eius hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur deum eas acceptas et gratas habere. solet illud etiam hoc loco quaeri, quamobrem initio de coelo delapsus ignis oblatas hostias deo depascebatur, cum id modo non fiat? num victimis animalium deus oblectabatur? nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti spiritus erat, qui descendit inadspectabiliter et spirituales victimas nostras acceptat; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Iordane descendebat, non quod ille spiritus egeret, sed uti nos disceremus spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inadspectabiliter descendere ac eum sanctificare. caeterum nequaquam tibi nunc abiicienda est fides propterea quod talia prodigia modo nulla videas. quamvis enim spectacula quaedam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores

ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησί, καὶ μηδεμίαν ἔννοιαν ἀσωμάτου [C] φύσεως δυναμένους λαβεῖν, ἀλλ' ἡμῖν αἰσθητῶν ὄψεων [V. 92] οὐκ ἔστι χρεία λοιπὸν ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πίστεως· τὰ γὰρ σημεῖα, φησί, τοῖς ἀπίστοις, οὐ μὴν αὐτοῖς τοῖς πιστεύουσι.

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν, ἀγαπητέ, μεῖζον ἥμαρτεν ἢ ὁ Ἀδάμ. καὶ δῆλον ἐκ τῆς γεγονυίας πρὸς αὐτοὺς κατάρας τοῦ θεοῦ. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου·" ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτὸς ὁ Κάϊν τὴν κατάραν ἐδέξατο. καὶ τούτου χάριν οὐδὲ ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς διδάσκαλος [D] γένηται.

Πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. ἀλλὰ μὴ δέδιθι, ἔφη ὁ κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνας σε ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τουτέστιν ἑπτὰ τιμωρίαις ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῷ θανάτῳ τελευτῆσαι τὸν Κάϊν φησίν. ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατάρων φησὶν ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάϊν κατ' ἄγνοιαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρέδωκεν. ὅπερ ἀπίθανον· [P. 119] τίς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάϊν διετέλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; ἄδηλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν

21. ὅτι] ὅπερ P.

animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen iccirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. nam prodigia, ut ille ait (1 Cor. 14 22), infidelibus serviunt, non fidem habentibus.

Nec ignores, dilecte fili, gravius Cainum deliquisse quam Adamum; id quod ex utriusque potest intelligi exsecratione, cui divinitus subiecti sunt. nam de Adamo dicitur „exsecratione infelix erit humus propter ea quae designasti:" at vero quia Caini delictum erat exitiale, propterea Cainus ipsemet exsecrationem commeruit. eandem ob causam nec celeriter moritur, quo nimirum et alios exemplo suo commonefaceret ac erudiret.

„Quisquis me repererit, occidet" inquit de semetipso Cainus (Gen. 4 14), et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. verum deus e diverso „ne tibi formidaveris" ait: „nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit," hoc est septem poenis seipsum obnoxium faciet. in hunc modum haec perscripta legimus. Georgius autem memoriae prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse peremptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane fidem mereri nequit. nam quis, obsecro, scire

καιροῖς ᾠκονόμησεν ὁ σοφῶς τὰ πάντα διευθετῶν, ὡς ἐντεῦθεν ἀέρος μετατρεπομένου καὶ ὄμβρων καταρρηγνυμένων εὐκαίρως αὔξεσθαι τὰ φυτά. καὶ γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὑρίσκεσθαι μὲν
V. 88 *ἐκεῖνα διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. οὐ γνώμας λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν,*
B *οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ περιάγουσιν ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἂν εὑρεθεῖεν ἄδικοι, τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιοῦντες, τοὺς δὲ φονέας καὶ ἅρπαγας. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται, εἴπερ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τὴν ἐπιφορὰν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε Πέτρος, γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντα.*

Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις αὐτῶν θορυβοῦ. εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ
C *σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γίνεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλαστουργούμενον, εἴτε ἄρρεν εἴτε θῆλυ, διαπλάττειν ἄριστα εἴωθεν, ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ σύ, καὶ οὕτω λέγειν αὐτοῖς, ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ τῶν διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ μὲν*

poribus certi siderum motus ortus occasus eveniant, quo commutato per has causas aëre pluviisque delabentibus plantae incrementum commode sumant. cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequit. de quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et hominis esse causa factos. quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem dei factum mancipii cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. non tam enim ipsa deprehenderentur iniusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac praedones, quam eorum opifex, qui praecipuam in hac parte culpam mereretur, ob res eiusmodi conditas quae necessario nos ad mala proclives redderent. iccirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universum hoc nataliciis sideribus et fato committere.

Prudenter igitur haec considerato, nec horum verbis plus aequo perturbari te sinito. cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis obiicere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis deiectione gemellorum conceptio fiat,

αὐτῶν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄρρενα καὶ ἄμφω κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἢ θήλεα ταυτὶ διαπλάττεσθαι. οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τάχιον τελευτᾶν τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἄμφω τῶν ὧδε μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰπεῖν, ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κἀκείνῳ καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. ἀλλὰ καὶ ἐπί τισι παθήμασι καὶ σινώμασιν ὑφ' D
ὧν ἁλίσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγνύμενα (τά τε γὰρ θήλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν περί που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τοὐναντίον αὖθις τὰ ἄρρενα) τοὺς ἀστέρας αἰτίους ἥγηνται. ταύτῃ τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιούτους ἐπονομάζουσι. κομψεύονται γάρ, ἐπειδὰν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῖς τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἴτιοι τηνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τικτομένοις καθίστανται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα P. 114
τὸ ἔμβρυον φύσις αἰτία πολλάκις τῶν τοιούτων εὑρίσκεται, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἕλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἄμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοὺς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπί τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιούτων παθῶν. φησὶ καὶ γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων ἀστὴρ κατοπτεύει τὸ πλαστουργούμενον,

13. τηνικ.] παραυτίκα F.

omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius extingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. nam, ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi vitam praebuit. quinetiam eo progrediuntur, ut morbos quosdam et formas quae fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum femellae verendis in partibus virilem habere speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. vocant eiusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. nam perbelle fingunt Mercurium (qui Graecis Hermes est) et Venerem (quae Aphrodite) in iisdem centris coniunctos, Saturno etiam accedente certaque conformatione aëris, fetus quosdam praeter naturam adfectos producere. sed enim hoc minime verum est. nam ipsa fetus formatrix natura nonnunquam huiusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Graeci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. cum enim, inquit, sidus illud in cuius potestate cerebrum est, fetum bono quodam adspectu intuetur, eiusque cerebrum in ipsa formatione

κἀκεῖθεν ἀκτῖνα βάλλει τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἕξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῷ πλαττομένῳ τηνικαῦτα ἐμβρύῳ· εἰ δὲ κακούμενος ὁπωσδήποτε τύχῃ ὁ τοιοῦτος ἀστήρ, τῶν ἐναντίων ἔσται πάντως ποιητικός. καὶ οὕτω μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονοῦσι περὶ τούτων καὶ B λέγουσιν. σὺ δέ, ἀγαπητέ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισὶ χυμοῖς κατακρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἡνίκα δὲ θεάσῃ τινὰ παρακοπῇ φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος ὄργανόν ἐστι τοῦ νοός· ταύτῃ τοι καὶ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἴωθε νοῦς ἐνεργεῖν. ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀκεσωδύνους παρήγαγεν ὁ θεός, καὶ σοφίας ἰατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαιρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιούμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγαῖς. μὴ οὖν συναρ-C πάζου τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μηδὲ καθ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. τί δὲ τὸ τῆς εἱμαρμένης ἐστὶ σημαινόμενον; ὡς ἐκεῖνοι φασίν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἱρμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως ἀπαράβατος ἔκβασις, ἣν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἁγίων χορὸς πόρρω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. τίνος ἕνεκεν; ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

7. δή?

radiis eiusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu praeclare comparatae sint. at si quomodocunque sidus ipsum male adficiatur, etiam diversa erit et contraria priori eius effectio. hunc in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. eorum tu opinionem reiicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum eius repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti adfectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. propterea deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. non igitur eorum verbis decipi te patitor. ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. quid enim aliud sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus coelestium corporum? quod ipsum totus ille sanctorum virorum coetus longissime reiicit. quamobrem istuc? quia multum amentiae stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basilius loquitur.

Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προείρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ V. 89
ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ'
αὐτοῦ τοῦ δεσπότου τῆς φύσεως. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ
ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις καὶ ἀέρος ἔχρῃζε καθαροῦ καὶ
ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως
βρωτῶν καὶ ποτῶν. ἀλλ' ὅρα τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀγαπη- D
τέ, εἴ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἅψασθαι. ἵνα γὰρ μὴ τὰ
καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχούσαις
προφάσεσι καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προείπομεν, καὶ
πολυειδῶς ἠσφαλίσατο. αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἅτε
δὴ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ᾧ τὰ τῆς ζωῆς
ἡμῶν περιείληπται, καὶ θριξὶ κατωχύρωσε καὶ ὀστέοις πρὸ
τούτων στερροῖς. ἁπαλὸν δὲ ἡ φύσις τοῦτον ἐποίησεν, ἐπει-
δὴ ταῖς αἰσθήσεσι πάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγάς. ἵνα δὲ
μὴ τῇ στερρότητι τῶν ὀστῶν συντριβόμενος περὶ τὴν οἰκείαν
βλάπτηται φύσιν, ἁπαλὸς καὶ γάρ, δυσὶ μήνιγξιν αὐτὸν πε-
ριέλαβε, καὶ ταύταις οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἁπαλῇ μὲν οὔσῃ τῇ P. 115
ἔσωθεν διά γε τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπαυσιν, στερροτέρᾳ δὲ
πάλιν τῇ ἔξωθεν, ὡς ἐντεῦθεν ἄμφω φυλάττεσθαι· οὕτω
μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυ-
σορρήμων Ἰωάννης φησίν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παρα-
θεὶς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἁπαλὸν στρῶμα τὸν πνεύμονα, ἵνα
μὴ τῇ ἀεικινησίᾳ καὶ αὐτὴ τοῖς ὀστέοις συντρίβηται. ἀλλὰ πολ-

8. κυριώτατα cod. aliquis. 18. γε] τε P. 23. ἀλλὰ] ἀλλὰ καὶ τὸ ?

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum dominus voluit; absque quo foret, nec aëre puro nec aquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. enimvero, care fili, fac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnihil de rerum natura nobis est commentandum. etenim ne maxime principales necessariaeque corporis nostri partes quibusvis de causis laederentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus praeter illos solidis durisque munivit. cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem cunctis sensibus suos quasi fontes suppeditat. rursum ne tam tenera substantia propter ossium duritiem collisa velut attereretur ac detrimentum caperet, duabus eam membranis est complexa, iisque non unius generis, sed interiore quidem molli ob cerebri quietem, exteriore vero solidiori, quo per illam utriusque saluti consuleretur. idem in corde factum, Iohanne Chrysostomo teste, quod ossibus quidem cinxit deus: sed nihilominus eidem, quasi teneram quandam vestem stragu-

λαχόθεν ἔχειν ῥαφὰς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξατμίζεται γὰρ ἐκεῖθεν αὐτός, ὥστε μὴ συμπνίγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀτμῶν. πληγή τε εἴ τις ἐπενεχθείη ποτέ, οὐχ B ὁλοσχερῶς ἡ βλάβη γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ ὀστοῦν, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς πολλὰ δὲ νυνὶ διαιρουμένου γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχανον. εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τρωθῆναι μέρος ἕν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος κείμενον ὀστοῦν παραβλάπτεσθαι, ἀσινῆ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς διακοπτομένου τῇ τῶν ὀστῶν διαιρέσει. περὶ δὲ τῶν τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε τὰς C ἐκκρίσεις αὐτῶν, ὡς ὁρᾷς, ἡ ὄσφρησις πεπίστευται. ἐπειδὴ γὰρ τοὺς κάτωθεν ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένη αὕτη τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἡ δὲ τούτων πλημμύρα πολλὴν ἂν εἰργάσατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώβην, οὐδὲ τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἁπάντων ποιητής, ἀλλὰ πόρους τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὑγρὰ καὶ παχέα τῶν περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῴαν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὡδήγησε, καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ βλαβερὸν ἐκφορῆται. τὸ δέ γε ἀτμῶδες περίττωμα διὰ τῶν τοῦ κρανίου ῥαφῶν ἄνωθεν ἐξωθεῖται. μὴ θαύμαζε εἴ γε D ψυχρός ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος φύσει, καὶ ὅτι μείζονα τοῦτον ὁ ἄν-

lam, pulmonem adiunxit, ne et ipsum ad ossa propter perpetuitatem motus allideretur. quin illud etiam, quod non continuum et unum sit os quo cerebrum tegitur, sed omni ex parte suturas habeat, quam praeclare consultum sanitati nostrae sit, argumento est. nam per eas vapores suos emittit, ne per halitus sursum contendentes suffocetur; et eadem ratione consequimur ut illata forte cerebro plaga non totum laedat. quippe si os continuum et unum foret, ab uno vulnere totum laederetur. nunc cum in ossa plura divisum sit, fieri hoc omnino nequit. nam si maxime pars una vulneretur, necesse est illud os laedi quod illa est in parte situm, cum illaesa caetera maneant, vulneris continuitate per ossium divisionem interrupta. quid de capitis excrementis dicam? quorum egestioni nares sunt, uti vides, destinatae. cum enim caput tanquam supremum in corpore locum consecutum vapores deorsum adscendentes excipere soleat, quorum redundantia cerebro plurimum detrimenti allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negligere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsis ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiaria quasi via breviterque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur.

θρωπος ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμότητά τε καὶ ζέσιν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὔκρατον ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησίν, αὐτὸν δὲ αὖ τὸν ἐγκέφαλον μὴ ὑπερθερμαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. ὅρα δὲ νουνεχῶς· V. 90
ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοιαύτη θερμότης μείζων ἐστί, μείζων ἄρα καὶ ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντίκειται, ἧς ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀψιαίτατα πήγνυται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ὀστοῦν, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσι τινές. ἀλλὰ καὶ ῥαφὰς πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀνήρ. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκέφαλος αὐτῷ πρόσεστιν· ἵνα γοῦν ἔμπνους ὁ τόπος ᾖ, πλειόνων ὁ ἀνὴρ ἐδεήθη ῥαφῶν. καὶ P. 116
ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριττος ὢν συνετόν τινα ποιεῖ καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὢν τἀναντία ποιεῖ, νωθρὸν δηλονότι καὶ ὑπνώδη καὶ ῥάθυμον. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ σοφῷ Ἡρακλείτῳ· ξηροτέρη ψυχὴ σοφωτέρη. ἐπὶ γὰρ τῶν ὑγρῶν κατακλυζόμενον οἱονεὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἔστιν ἰδεῖν, ἐνεργεῖν ἀρίστως οὐ δύναται. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν εὐφυΐας καὶ ἐξ ἡμισείας ἀπολείπεσθαι τὸ θῆλύ φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος. καὶ οὕτω μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων διέξεισιν. ἡνίκα δὲ ξηρότερος ἑαυτοῦ καὶ πλέον τοῦ δέοντος ὁ ἐγκέφαλος γένηται, παραπαίειν ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. αἱ με- B

neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit amplius quam in animalibus caeteris. nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatiorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervescere. quod sane si fieret, non parum effectiones eius impedirentur. atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas. quia magnus est cordis calor, iccirco etiam maior illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur; cuius humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, praesertimque vir. quamobrem istuc? quia cerebrum in eo quoque maius est. ut igitur hic locus foetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum eiusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem somnolentum ignavum. licet hoc de sapientis Heracliti verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientiorem. nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, praeclarissime suas effectiones absolvere nequit. iccirco divinus ille Cyrillus sexum femineum dimidia parte virorum indoli cedere dixit. atque haec de statu condicioneque cerebri naturali dicta sunto. cum autem plus aequo siccessit, necesse est hominem

γάλαι γὰρ δυσκρασίαι τὰς ἐνεργείας τῶν μορίων ἀμβλύνειν εἰώθασιν. ὅθεν ἡ ἀσιτία πολλάκις, ναὶ μὴν καὶ ἡ ἀγρυπνία, τὴν κατὰ φύσιν ἐπεκτείνουσα τοῦ ἐγκεφάλου ξηρότητα, ποιεῖν εἴωθε τοιαῦτα συμπτώματα. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὑγροτέρᾳ διαίτῃ κεχρῆσθαι τοὺς οὕτω διατεθέντας ἐπάναγκες· τὰ γὰρ διὰ ξηρότητα πάθη τῇ ὑγρότητι θεραπεύονται. ψυχρότερος δὲ πάλιν ἑαυτοῦ διά τινα νόσον γεγονὼς ὁ ἐγκέφαλος καὶ λήθην ἐπάγει καὶ μώρωσιν, κατὰ τοσοῦτον δὲ ὥστε καὶ τεχνῶν καὶ γραμμάτων καὶ τοῦ ὀνόματος πολλάκις αὐτοῦ με-
C τὰ τὴν ὑγείαν ἐπιλελῆσθαι τὸν ἄνθρωπον. τρισὶ καὶ γὰρ ὑμέσι διῄρηται ὁ ἐγκέφαλος. καὶ ἡ μὲν ἡ ἐμπρόσθιος αὐτοῦ κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ φανταστικοῦ, ἡ δὲ μέση κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἡ ἑτέρα πάλιν τοῦ μνημονευτικοῦ. πρότερον μὲν γὰρ φανταζόμεθα τόδε τὸ πρᾶγμα· μετὰ ταῦτα διαλογιζόμεθα τὸ φαντασθέν, τί τε καὶ ποταπὸν αὐτὸ τὴν φύσιν ἐστίν· εἶθ' οὕτως τῇ μνήμῃ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθεμεν. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἐχόντων καλῶς τε καὶ ὑγιῶς· ἀλλ' ἐπειδὰν ἓν ἐξ αὐτῶν πάθει τινὶ ὁπωσδή ποτε περιπέσῃ, τότε κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ καθαρῶς ἐνερ-
D γεῖν οὐ δύναται. ταῦτα δέ, τέκνον, ὑποτίθημί σοι, ὅπως μὴ τοὺς τῶν ἀστέρων σχηματισμοὺς αἰτιάσει καθυποβάλλῃς, εἴ γε φυσικοῖς τισὶ λόγοις τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι εἴωθε.

laedi et adfligi. nam vehementes quaedam temperamenti iusti perturbationes partium ipsarum effectiones quasi redundere consueverunt. itaque fieri plerumque solet ut vel ieiunia vel vigiliae naturalem cerebri siccitatem plus aequo augentes huiusmodi morbos gignant. estque propterea necessarium ut homines in hunc modum adfecti victus ratione aliquanto humidiore utantur: nam orti de siccitate morbi per humiditatem curantur. rursum si ex morbo quodam plus aequo sit humidum cerebrum, subsequi rerum oblivio et infatuatio quaedam solet, eaque tanta ut saepenumero tam artium quam litterarum suique adeo nominis homo prorsus obliviscatur. tribus nimirum membranis cerebrum distinguitur, ac ventriculus quidem eius anterior facultatis informantis et imaginantis est instrumentum, medius vero cogitantis, posticus denique recordantis. etenim primo rem hanc aut illam informatione quadam concipimus; deinde de informato ratiocinamur, quid et quotuplex a natura sit, atque ita in memoriam tandem recondimus. et haec quidem accipienda de iis sunt qui recte adfecti sunt atque sani. quodsi vel unum aliquid horum morbo quodam quocunque pacto adficiatur, tunc eius partis ratione anima pure nequit efficax esse. haec tibi, dilecte fili, monendo subiicio, ne siderum inter se conformationes et adspectus causseris, cum naturalibus huiusmodi quaedam rationibus evenire consueverint.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ παρεκβατικώτερον εἴρηται, ἀλλὰ φιλομαθείας ἕνεκα πάντως τῆς σῆς. ἐφέσει καὶ γάρ, ὡς ὁρᾷς, τῇ σῇ χαριζόμενος, καὶ φιλοπόνως ταῦτα συνέλεξα καὶ φιλοτίμως τῷδε διείληφα τῷ συντάγματι.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Γεννᾷ τοίνυν ὁ Ἀδὰμ τὸν Κάϊν, τὸν Ἄβελ, τὸν Σήθ, θυ- P. 117
γατέρας δὲ δύο, καθά φησι Γεώργιος, τὴν Ἀζούραν, ἣν ὁ V. 91
Κάϊν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ τὴν Ἀσουάμ, ἣν ἔλαβεν ὁ
Σήθ· ὁ γὰρ Ἄβελ φονευθεὶς παρὰ τοῦ Κάϊν διὰ φθόνον
ἀπῆλθε παρθένος. ἐφθόνει δὲ τῷ Ἄβελ ὁ Κάϊν, ὅτι προσέ-
σχε ταῖς αὐτοῦ θυσίαις ὁ θεὸς μᾶλλον ἢ ταῖς τοῦ Κάϊν.
ἀπεστρέφετο δὲ παρὰ τοῦ Κάϊν τὰ προσαγόμενα οὐχ ὅτι B
καρποὶ ἦσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καθά φησιν ὁ παράφρων Ἰουλια-
νός, τὴν ζωοθυσίαν εὐμεθόδως εἰσάγων, ἀλλ' ὅτι ἄχρηστα
ἦσαν. προσέσχε λοιπὸν τοῖς τοῦ Ἄβελ· ἀπὸ τῶν πρωτοτο-
κίων καὶ γὰρ ταῦτα, τουτέστι τῶν ἐξαιρέτων, ὡς ὁ χρυσορ-

5. ἀρχὴ τῆς χρονογραφίας F.

Ac sumus quidem hactenus longioribus in expdsitione hac digressionibus usi, verum id omne studio discendi tuo, quo sane singulari flagras, tributum est. quippe dum cupiditati, ceu vides, tuae gratificamur, magno haec labore atque industria collegimus et in hunc commentarium studiose digessimus.

PARS II.

AB ADAMO USQUE AD CAESARIS IMPERIUM.

Secundum haec Adamus Cainum Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memoriae prodidit, Azuram videlicet, quae cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit: etenim Abelus per invidiam a Caino necatus exsors coniugii ac virgo decessit. causa, quamobrem Abelo Cainus invideret, haec erat, quod sacrificiis eius magis deus esset propitius quam Cainicis, quae omnino aversabatur, non quia terrae fructus ille offerret, quemadmodum vesanus ille Iulianus scripsit, animalium mactationes hoc argumento comprobare volens, sed quod inutilia prorsus essent. itaque deus Abeli sacrificia respiciebat, quae ille de pecorum suorum, et quidem eximiorum, primigenis offerebat: hoc est, ut Chrysostomi verbis

ῥήμων φησί. τὴν προαίρεσιν λοιπὸν καὶ ἀποδέχεται καὶ αὖ ἀποστρέφεται, οὐμενοῦν αὐτὰ τὰ προσαγόμενα.

P. 118 Ἀλλὰ πόθεν ὁ Κάϊν εἰς τοιαύτην ἦλθεν ἔννοιαν, ὥστε θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ θεῷ; ἢ πάντως ἐκ τῆς ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ γνώσεως, ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί. καὶ πόθεν ὁ Κάϊν ἐπέγνω ὅτι οὐ προσέσχε τοῖς αὐτοῦ δώροις ὁ θεός; ἀπὸ τοῦ μὴ κατελθεῖν ἄνωθεν πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἄβελ γέγονεν· ἐπὶ γὰρ ταύταις κατῆλθε πῦρ καὶ ἠνάλωσεν αὐτάς, τὴν ἀποδοχὴν ἐντεῦθεν τοῦ θεοῦ παριστῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητοῦσιν ἐνταῦθα, διὰ τί κατ' ἀρχὰς πῦρ μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατήρχετο καὶ τὰς προσ- B αγομένας τῷ θεῷ θυσίας ἐπεβόσκετο, νυνὶ δὲ τοῦτο οὐ γίνεται. μὴ ταῖς τῶν ζώων θυσίαις ὁ θεὸς ἔχαιρεν; οὐχί· κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Κύριλλον τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ πῦρ καὶ προεικόνισμα τοῦ παναγίου πνεύματος τοῦ κατιόντος μὲν ἀοράτως καὶ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν θυσίας προσδεχομένου, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατήει ἐν Ἰορδάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς δεόμενον πνεύματος, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ παντὶ βαπτιζομένῳ ἀοράτως τὸ πνεῦμα κάτεισι καὶ ἁγιάζει αὐτόν. εἰ δὲ καὶ νῦν, ἀγαπητέ, σημεῖα τοιαῦτα οὐχ ὁρᾷς, μὴ ἀπίστει· εἰ γὰρ καὶ ὄψεις ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς αἰσθηταὶ διά γε τοὺς ἀνοητοτέρως ἐπικειμένους,

utar, institutum animi vel probat vel improbat, non res ipsas quae offeruntur.

Sed enim unde Caino ad animum accidit ut deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientiae notitia quadam, ut Chrysostomus ait? et unde tandem Cainus idem intellexit deum munera sua non respicere? nimirum ex eo quod in eius hostias ignis e coelo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. nam eius hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur deum eas acceptas et gratas habere. solet illud etiam hoc loco quaeri, quamobrem initio de coelo delapsus ignis oblatas hostias deo depascebatur, cum id modo non fiat? num victimis animalium deus oblectabatur? nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti spiritus erat, qui descendit inadspectabiliter et spirituales victimas nostras acceptat; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Iordane descendebat, non quod ille spiritus egeret, sed uti nos disceremus spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inadspectabiliter descendere ac eum sanctificare. caeterum nequaquam tibi nunc abiicienda est fides propterea quod talia prodigia modo nulla videas. quamvis enim spectacula quaedam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores

ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησί, καὶ μηδεμίαν ἔννοιαν ἀσω- C
μάτου φύσεως δυναμένους λαβεῖν, ἀλλ' ἡμῖν αἰσθητῶν ὄψε- V. 32
ων οὐκ ἔστι χρεία λοιπὸν ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πί-
στεως· τὰ γὰρ σημεῖα, φησί, τοῖς ἀπίστοις, οὐ μὴν αὐ-
τοῖς τοῖς πιστεύουσι.

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν, ἀγαπητέ, μεῖζον ἥμαρτεν ἢ ὁ Ἀδάμ. καὶ δῆλον ἐκ τῆς γεγονυίας πρὸς αὐτοὺς κατάρας τοῦ θεοῦ. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδὰμ „ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου·" ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτὸς ὁ Κάϊν τὴν κατάραν ἐδέξατο. καὶ τούτου χάριν οὐδὲ
ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς δι- D
δάσκαλος γένηται.

Πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. ἀλλὰ μὴ δέδιθι, ἔφη ὁ κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνας σε ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τουτέστιν ἑπτὰ τιμωρίαις ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῷ θανάτῳ τελευτῆσαι τὸν Κάϊν φησίν. ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατάρων φησὶν ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάϊν κατ'
ἄγνοιαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρέδωκεν. ὅπερ ἀπίθα- P. 119
νον· τίς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάϊν διετέλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; ἄδηλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν

21. ὅτι] ὅπερ P.

animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen idcirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. nam prodigia, ut ille ait (1 Cor. 14 22), infidelibus serviunt, non fidem habentibus.

Nec ignores, dilecte fili, gravius Cainum deliquisse quam Adamum; id quod ex utriusque potest intelligi exsecratione, cui divinitus subiecti sunt. nam de Adamo dicitur „exsecratione infelix erit humus propter ea quae designasti:" at vero quia Caini delictum erat exitiale, propterea Cainus ipsemet exsecrationem commeruit. eandem ob causam nec celeriter moritur, quo nimirum et alios exemplo suo commonefaceret ac erudiret.

„Quisquis me repererit, occidet" inquit de semetipso Cainus (Gen. 4 14), et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. verum deus e diverso „ne tibi formidaveris" ait: „nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit," hoc est septem poenis seipsum obnoxium faciet. in hunc modum haec perscripta legimus. Georgius autem memoriae prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse peremptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane fidem mereri nequit. nam quis, obsecro, scire

οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς ὥσπερ δὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Σήθ. ἄλλως τε καὶ σημεῖον τοῦ θεοῦ δόντος τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι (σημεῖον δὲ νοητέον ἢ τὸν ὅρον αὐτὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ κλόνον) πῶς ἀνῃρέθη λοιπόν;

Εἰ δὲ ζητεῖς πῶς τὰ ἔτη τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς, ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς γλαφυροῖς αὐτοῦ
B διδάξει σε λέγων ὅτι οὐ κατ' ἄγνοιαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ ἔτη καὶ ἁπλῶς καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν βίβλῳ ζώντων γεγραμμένην ἔχειν οὐ θέλει. καθὰ δὲ τῷ διαληφθέντι πατρὶ τύπος ἦν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων. ὥσπερ γὰρ ὁ Κάϊν διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου θεοῦ, ναὶ μὴν καὶ κατηράθη στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, οὕτως ἄρα καὶ ὁ Ἰου-
C δαϊκὸς διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ περιπατεῖ στένων καὶ τρέμων.

Σημεῖον οὖν δέδωκε τῷ Κάϊν ὁ θεός, ὥστε μὴ φονευθῇ παρά τινος, ὡς ἐκεῖνος ὑπώπτευε· καὶ „ἔσται" γάρ φησι, „πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με." ὁ δὲ Ἰώσηπός φησιν ὅτι τὸν θεὸν ὁ Κάϊν ἱκέτευε, μήποτε θηρίοις ἁλώμενος πε-

1. Μωσῆς] Μωσῆς τὰ ἔτη? 9. διαβληθέντι F.

potest num Cainus adhuc Lamechi temporibus superstes fuerit? certi nihil statui de hoc potest, cum annos posterorum Caini Moses ita memoriae non prodiderit, ut oriundorum a Setho: ne dicam deum Caino quandam apposuisse notam, ne a quoquam necaretur. per hanc vero notam vel ipsa dei de Caino sententia debet intelligi vel membrorum eius trepidatio. quonam igitur pacto dici potest esse interemptus?

Iam si quaeras quamobrem Moses Caini posterorum annos non recensuerit, magnus ille tibi Cyrillus in Glaphyris sive varietatibus suis respondebit. non hoc factum est, inquit, ex ignoratione quadam dei, sed quia peccatorum annos totamque adeo vitam libro viventium contineri nolit. idem Cyrillus refert Cainum et Abelum fuisse figuram primigeni populi Iudaici et Christi Christoque fidentium. quemadmodum enim Cainus invidia flagrans profuso fratris sanguine non solum a dei conspectu profugit, verumetiam in eiusmodi exsecrationem incidit ut vagabundus in terris gemeret atque tremeret, sic etiam Iudaica natio propter invidiam qua flagravit, et profusum ipsius Christi sanguinem, e dei conspectu excessit, iamque adeo tremens et gemens obvagatur.

Hoc modo notam Caino deus apposuit, ne ab aliquo perimeretur, id quod futurum existimarat. etenim ipse dixerat „accidet ut qui me cunque repererit occidat." Iosephus tradit Cainum obsecrasse deum, ne in obvagatione sua forte in belluas incideret; eoque pacto

φιλέσῃ καὶ τουτονὶ τὸν τρόπον ἀπόληται. εἰ δὲ ζητεῖς πόθεν ἔγνωκε τρόπον ὁ Κάϊν δι' οὗ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεξαγάγῃ τὸν Ἄβελ, ἐπείπερ οὐκ εἶδεν ἕτερόν τινα παρά τινος ἀναιρούμενον, ὁ μέγας Ἀθανάσιος διδάξει σε λέγων ὅτι κατ' ὄναρ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος αὐτῷ τὸν τρόπον τῆς ἀναιρέσεως.

Φθόνος μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῇ τοῦ Κάϊν ἐγκαθιδρύσας ψυχῇ τὸν τοῦ Ἄβελ φόνον ἀπέτεκεν. τοιούτοις γὰρ πάθεσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ γεγόνασι κάτοχοι μετὰ τὴν τῆς ἀπαθείας ἐκείνης καὶ τελειότητος ἔκπτωσιν. ἀλλ' ἔνιαι μὲν τῶν ψυχῶν κρείττους εὑρίσκονται τῶν τοιούτων παθῶν, D
ἔνιαι δὲ πάλιν ἀντιβαίνειν μὴ θέλουσαι καὶ ταῖς τυχούσαις V. 93
ἀφορμαῖς καταβέβληνται. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἔστιν ἰδεῖν (ἔνια μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεξίας δι' ὅλου μετέχουσιν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἐμπιπτόντων ἔξωθεν περιτρεπόμενα, ἔνια δὲ τοσοῦτόν εἰσιν ἀρρωστηματικὰ ταῖς ἐκ γενετῆς κατασκευαῖς ὥστε μὴ πρὸς οὐδὲν ἀντιπράττειν τῶν ἔξωθεν αἰτίων, ἀλλὰ κἂν θαλφθῇ βραχὺ κἂν ψυχθῇ, κἂν ἀγρυπνήσῃ κἂν κοιμηθῇ πλέον τοῦ δέοντος, εὐθέως νοσεῖ), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διανοεῖσθαί σε ἄξιον.

Μετὰ δὲ ταῦτα παραμυθούμενος τὸν Ἀδὰμ ὁ θεὸς τῇ P. 120
ἀπὸ τοῦ παραδείσου τε ἀδημονοῦντα ἐκπτώσει καὶ τῷ τοῦ

1. ἀπόλλυται P.

periisse hominem refert. quodsi etiam scire desideras unde Cainus modum occidendi fratris acceperit, qui neminem sciret adhuc a quoquam interfectum, licet hoc de magno illo Athanasio cognoscas, qui diabolum ait Caino per quietem necandi fratris rationem ostendisse.

Invidia quidem certe, ceu diximus, in Caini corde quodam quasi domicilio constituto, Abeli caedem peperit. nam eiusmodi adfectionibus mortalium animi facti sunt obnoxii, posteaquam e statu perturbationum experte ipsaque adeo perfectione exciderunt. nihilominus animi quidam adfectiones hasce superant, cum e diverso alii nolentes iis semet opponere quibuslibet occasionibus, etiam levissimis, quasi prostrati succumbant; cuiusmodi quiddam in ipsis etiam corporibus est videre. nam quaedam eorum optime prorsus adfecta sunt, nec a rebus extrinsecus accidentibus ullo modo laeduntur, cum alia tantopere debilitati ac morbis obnoxia sint ex constitutione quadam naturali, ut causis extrinsecus accidentibus resistere vel tantillum nequeant. nimirum si paulo plus aequo vel incalescant vel frigeant vel vigilent vel dormiant, continuo morbus subsequitur. idem in animis etiam usuvenire cogitabis.

Secundum haec ut Adamum deus consolaretur, qui tum propter amissionem paradisi tum Abeli caedem magnopere adflictaretur, prae-

Ἄβελ θανάτῳ, ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ἐνάρετον Σήθ. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ Εὔα ἔλεγεν „ἐξανέστησέ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ τοῦ Ἄβελ ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν."

Γίνωσκε δὲ ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι καὶ τὴν λεγο- B μένην τῶν Καϊανιτῶν αἵρεσιν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔγραφεν. οὗτοι μὲν οὖν Κάϊν ἐτίμων ὡς δύναμίν τινα, ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν μὴ κατὰ γνώμην εἶναι ἀνθρώποις ἀλλὰ κατὰ φύσιν. τιμῶσι δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν· διὰ γὰρ τοῦ προδοῦναι τὸν κύριον ἔργον καλὸν ἤγουν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο. καὶ βιβλίον δὲ παρ' αὐτοῖς Ἀναβατιανὸν λεγόμενον, περιέχον ἃ εἶδεν ὁ Παῦλος καθ' ὃν ἀνέβη καιρὸν εἰς τρίτον οὐρανόν. βιβλίον δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὅτι οὐ προσέσχον τῷ μεγάλῳ Παύλῳ, ῥήματα μὲν ἀκοῦσαι λέγοντι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μὴ ἐξεῖναι δὲ ταῦτα γλώσσαις ἀνθρώπων λαλῆσαι. ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα οὔτε ἐλαλήθησαν οὔτε τινὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐγνώσθησαν, καὶ ὁ θεολόγος C Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ αὐτοῦ δείκνυσιν οὕτως εἰπὼν „εἰ μὲν οὖν ἔκφορα γέγονεν ἃ τῷ Παύλῳ παρέσχεν ὁ τρίτος οὐρανὸς καὶ ἡ μέχρι ἐκείνου πρόοδος, τάχα ἂν περὶ θεοῦ πλέον ἔγνωμεν." ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν ταῖς εἰς τὴν ἑξαήμερον αὐτοῦ ὁμιλίαις οὕτω φησίν

10. Ἀναβατιανὸν] ναυατιανὸν F.

stantem ei virtute filium Sethum dedit. quamobrem his Eva verbis est usa (Gen. 4 25) „deus mihi sobolem alteram in locum Abeli a Caino perempti reposuit."

Scire debes magnum illum Epiphanium inter ceteras Caianitarum quoque sectam commemorare. colebant illi Cainum ceu quandam potestatem, aiebantque bonum et malum in hominibus a voluntate non pendere ac proficisci, sed a natura. iidem et Iudam honore prosequuntur ut qui servatorem prodendo praeclari operis, nostrae nimirum salutis, auctor exstiterit. circumfertur apud eosdem liber quem Anabatianum (ab adscensu) vocant. continentur hoc ea quae Paulus id temporis conspexerit quo in coelum tertium adscendit. retinent hunc illi librum, non animadvertentes Paulum profiteri se tum verba quaedam audisse quae linguis humanis efferri sit nefas. atque illa certe verba nec prolata fuisse unquam nec a mortalium quoquam cognita, Gregorius etiam Theologus in oratione, quae est de recta disserendi de deo ratione, verbis hisce demonstrat „quodsi Paulo licuisset effari ea quorum ipsi cognitionem coelum tertium et usque ad illud progressio suppeditavit, fortasse de deo nobis aliquid amplius constaret." consimiliter Iohannes ille Chrysostomus in orationibus illis quibus opera sex dierum enarravit, his verbis utitur „si magnus ille Paulus, quem eo dignatus est honore deus ut audiret

„εἰ ὁ μέγας Παῦλος ὁ τῶν ἀῤῥήτων ἐκείνων ῥημάτων ἀκοῦσαι καταξιωθείς, ὧν μέχρι τῆς σήμερον οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε, γράφων ἔλεγεν ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς;" καὶ περὶ τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου (τηνι- D καῦτα γὰρ ἄρχεται ἡ χρονογραφία) ζήσας ἐννακόσια ἔτη πρὸς τοῖς τριάκοντα τελευτᾷ ἐν Ἰουδαίᾳ, κἀκεῖ τέθαπται. καὶ πῶς ἄκουε. ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς Παναρίοις, ὡσαύτως καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ λέγει ἄγραφον παράδοσιν περισώζεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς εὐθὺς μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν χάριν παρηγορίας ὧν ἀπώλεσεν· αὕτη καὶ γὰρ γῆ πίων καλεῖται. ἐκεῖσε λοιπὸν ἐνδιατρίβει, ἐκεῖσε καὶ τέθαπται. θαῦμα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς ὁρῶσιν ἡ ἐκείνου κεφαλὴ τῆς σαρκὸς διαῤῥυείσης, ὅτι καὶ πρῶτον ἐκεῖνον Ἰουδαία νεκρὸν ἐδέξατο. ἐν τόπῳ λοιπόν τινι καταθέμε- P. 121 νοι τὸ τοιοῦτον κρανίον, τόπον κρανίου τὸν τόπον ἐκεῖνον ὠνόμασαν. ἐκεῖσε οὖν σταυροῦται ὁ κύριος, ἵνα διὰ ξύλου ζωώσῃ τὸν διὰ ξύλου σχόντα τὴν νέκρωσιν. φλυαροῦσι λοιπὸν V. 94 οἱ Τατιανοὶ μὴ σωθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντες. περὶ μέντοι τοῦ ἐλθεῖν τὸν Ἀδὰμ ἐν γῇ τῇ Ἰουδαίᾳ κἀκεῖσε ταφῆναι διαλαμβάνει ὁ Ἰώσηπος ἀπὸ Ἑβραϊκῆς ἱστορίας τοῦτο μαθών.

ineffabilia verba nulli ad hunc usque diem alii mortalium audita, dicere non dubitavit (1 Cor. 9 27) se corpus suum contundere ac subigere, quid nos tandem de nobis dicere par est?" ac de his quidem hactenus.

Adamus autem eiectus e paradiso (hinc enim temporum annotatio inchoatur) cum annos 930 vivendo explesset, in Iudaea mortuus est, ibidemque sepultus. unde id constet, audi. Epiphanius in Panariis et Basilius in Esaiae vatis enarratione tradunt traditionem quandam non scriptam in ecclesia retineri, Adamum de paradiso eiectum mox in Iudaeam pervenisse, quo damni facti solatium aliquod haberet. nam eius terrae solum pingue sacris in litteris appellatur, in qua deinceps cum vixisset ibidem sepultus fuit. et videbatur eius caput, ubi iam carnes defluxissent, mirum quoddam intuentibus esse spectaculum, praesertim cum Iudaea primum omnium cadaver ipsius excepisset. itaque loco quodam hac ipsius calvaria condita, locum ipsum calvariae locum dixere; quo loco deinceps in crucem dominus agitur, ut in ligno eum restitueret vitae, qui per lignum mortalitati factus fuerat obnoxius. qua de causa nugas agere Tatianos est necesse, cum Adamum salutem consecutum negant. eundem, ceu diximus, in Iudaeam delatum ibidem terrae mandatum esse, Iosephus etiam, de Hebraica perceptum historia, memoriae prodidit.

Διαφωνοῦσι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραφόμενοι. κατὰ γὰρ τοὺς ἑβδομήκοντα εὕρηνται ἐν ταῖς B ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νῶε δέκα γενεαῖς ἔτη ͵βσμβʹ, κατὰ δὲ τὸ παρὰ Ἰουδαίοις Ἑβραϊκὸν ἐπὶ ταύταις ταῖς ιʹ γενεαῖς ἔτη ͵αχνϛʹ, κατὰ δὲ τὸ παρὰ Σαμαρείταις ἔτη ͵ατζʹ. λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἐν τοῖς ἀστράσι τεταγμένος ἄγγελος, ὁ θειότατος δηλαδὴ Οὐριήλ, πρός γε τὸν Σὴθ καὶ τὸν Ἐνὼχ κατιὼν ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὡρῶν μηνῶν τροπῶν καὶ ἐνιαυτῶν διαφοράς. κατὰ δὲ τὸν Γεώργιον πρῶτος ἐξεῦρεν ὁ Σὴθ γράμματα Ἑβραϊκὰ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν καὶ τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἑβδομάδας, καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς πέντε πλανήταις ἐπέθηκεν ὀνόματα ὥστε γνωρίζεσθαι.

C Ὁ μέντοι Σὴθ ἔτη ζήσας ἐννακόσια δώδεκα τελευτᾷ, θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὑρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. οὗτος ὁ Σὴθ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, θεὸν καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον. οὗτος ζήσας ἔτη ἐννακόσια πέντε τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Καϊνᾶν. οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια δέκα τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Μαλελεήλ. οὗτος ζήσας ωϟεʹ τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Ἰάρεδ. οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια ἑξήκοντα δύο τελευτᾷ. ἐγέννησε

Caeterum in annotatione temporum scriptores hoc loco dissentiunt. nam ex septuaginta interpretum auctoritate reperiuntur in decem ab Adamo ad Noam aetatibus anni 2242. Iudaeorum Hebraica lectio tradit in iisdem aetatibus annos 1656. libri Samaritanorum Hebraici annos 1307 habent. perhibetur etiam divinum angelum Urielum, cuius est inter astra statio, descendisse ad Sethum et Enochum, eosque de temporum anni mensium conversionum, ipsorumque annorum adeo discriminibus erudiisse. Georgius tradit Sethum primum invenisse litteras Hebraicas, signa coelestia, conversiones annorum, menses, septimanas; eundem sideribus et stellis septem erraticis indidisse nomina, de quibus agnoscerentur.

Hic Sethus cum annos 912 vixisset, fato functus est, tum propter virtutem pro deo habitus, tum quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primus invenisset. procreavit autem Enosum, qui et ipse pro deo virtutis nomine haberi meruit. cum annos vixisset 905, rebus humanis exemptus est. filium habuit Cainam, qui cum annos aetatis 910 explesset, obiit relicto filio Maleleelo, qui annis vitae 895 exactis mortuus est. filium is habuit Iaredum, qui post annum vitae 962 terras reliquit. genuit autem Enochum, ex quo Mathusa-

δὲ τὸν Ἐνώχ. οὗτος γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα. ζήσας δὲ ἔτη D τξέ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός.

Δὶς δέ φησιν ἡ γραφὴ ὅτι ἐγέννησεν Ἐνὼχ τὸν Μαθουσάλα. ταύτῃ τοι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ τούτοις οὕτω διέξεισιν „οὐκ ἔστι γάμος ἐμποδὼν τοῖς εὐαρεστεῖν ἐθέλουσι τῷ θεῷ· διὰ γὰρ τοῦτο ἅπαξ καὶ δὶς ἡ θεία λέγει γραφὴ ὅτι μετὰ τὸ γεννῆσαι τὸν Μαθουσάλα εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ," ἐφ' ᾧ καὶ μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα· εὑρὼν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετήν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. ὅτι δὲ τοὺς θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν πεσόντας παραμυθούμενος ὁ θεὸς P. 122 τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ σαφῶς οὕτω διείληφε „θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν. λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει. κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ ἡ τοῦ δικαίου κατάστασις θανάτου στάσις ἐγένετο." ὁ δὲ Γεώργιός φησιν ὅτι τοῦ Λάμεχ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοῦ Ἐνὼχ δηλαδή, φονεύσαντος καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν λαβόντος προσηύ-

12. περιπεσόντας?

las natus est; cumque vixisset Enochus annos 365, sublatus a deo nusquam exstitit.

Bis autem litterae sacrae tradunt Enochum Mathusalam procreasse. propterea Chrysostomus haec ita declarans inquit: coniugium illis qui grati et accepti esse deo volunt, nihil impedimenti adfert. nam ea de causa semel atque iterum indicant litterae sacrae Enochum deo fuisse gratum, postquam Mathusalam genuisset, ideoque sublatum e medio fuisse. atque heic mihi bonitatem heri nostri adspice. nam homine reperto qui summa virtute praeditus esset, noluit eum illius dignitatis expertem esse, qua principe loco formatum hominem ante violationem edicti ornaverat. et vero propterea de medio sublatum Enochum fuisse divinitus, ut homines mortalitati propter peccatum factos obnoxios deus consolaretur, magnus ille Athanasius in oratione sua de Adsumptione verbis his aperte significat: propter inobedientiam quidem ingressa mors est, verum nihilominus extremam illam comminationis suae severitatem mitigans deus humano generi spem immortalitatis illustrem ostentat, Enocho de medio mortalium sublato. quo ipso facto nos docuit naturam mortalem fines immortalitatis excipere. adeoque iusti hominis haec condicio nihil erat aliud quam mortis velut insistere iussae inhibitio. Georgius scribit interfectis Enochi fratribus a Lamecho, qui deinde coniuges

B ξατο μετατεθῆναι ὁ δίκαιος, ὡς μηκέτι τοιοῦτόν τι θεάσηται.

Ἔγνω δὲ Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Ἐνώς. τούτῳ τῷ Ἐνὼς γεννᾶται Γαϊδᾶν, Γαϊδᾶν δὲ γεννᾷ τὸν Μαλελεὴλ, Μαλελεὴλ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε τὸν Λάμεχ. ἔλαβε δὲ ἑαυτῷ ὁ Λάμεχ δύο γυναῖκας, Ἀδᾶ καὶ Σελᾶ, καὶ ἔφη πρὸς αὐτάς
V.95 „ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί, ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν,
C ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά." καὶ ζητοῦσιν ἐνταῦθα διὰ τί ἐκ μὲν Κάϊν ἑπτάκις ἐκδεδίκηται, καὶ ταῦτα τὸν οἰκεῖον ἀδελφὸν ἔργον φόνου ποιήσαντος, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν Κάϊν οὔπω ἔγνω ὁποῖόν ἐστιν ὁ φόνος κακόν, οὔπω εἶδε φονέα τιμωρούμενον, οὔπω εἶδε τὸν θεὸν ἐπ' αὐτῷ ἀγανακτοῦντα· ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρίας οὐ τοσοῦτον βαρείας μετέσχηκεν. ὁ δὲ Λάμεχ βαρύνεται τῇ κολάσει, ὅτι φονεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατάκριμα, ὅτι τοῦ Κάϊν ἑαυτὸν οὐκ ἐσωφρόνισεν ὑποδείγμα-
D τι· ὅθεν καὶ βαρυτέραν ἐκείνου τὴν κόλασιν δέχεται. ἀλλ' ὁ μὲν Κάϊν ἐπὶ τῷ φόνῳ συγγνώμης οὐκ ἔτυχεν, ὅτι καὶ παρὰ θεοῦ ἐλεγχόμενος κρύπτειν ἔσπευδε τὸ ἁμάρτημα· ὁ δὲ Λάμεχ τῆς μιαιφονίας ἀπαλλάσσεται, ὅτι τὴν καθ' ἑαυ-

eorum sibi matrimonio iunxerit, iustum hunc virum precatum esse ne quid eiusmodi amplius spectaret.

Cainus etiam cum uxore cum liberis operam dedisset, concepto illa foetu Henosum enixa est, Henosus Gaidanem procreavit, Gaidan Maleleelum, Maleleelus Mathusalam, Mathusalas Lamechum. is duabus uxoribus Ada Selaque ductis, sic eas est allocutus (Gen. 4 23) „audite meam orationem, uxores Lamechi, et quae dicam attendite. occidi hominem cum vulnere meo, iuvenem non sine plagis meis. in Caino septupli poena fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit." quaeri solet hoc loco quamobrem in Caino quidem septupli poena statuatur, cum is proprium fratrem occiderit, in Lamecho autem septuagecupli septupli? respondemus Cainum necdum scivisse cuiusmodi malum caedes foret; necdum quenquam homicidam punitum novisse; necdum indignationem dei compertam habuisse: quamobrem poena non usque adeo gravi fuisse adfectum. Lamechi vero supplicium eo fuisse gravius, quod homicidium post legem latam et condemnationem promulgatam commisisset, nec Caini exemplo munitus frugi factus fuisset. iccirco gravius punitur. rursum Cainus veniam caedis non est consecutus, idque propterea quod deo ipsum redarguente delictum

τοῦ ψῆφον καὶ μόνος ἐξήνεγκεν, ὅτι μείζονος ἑαυτὸν ἔδειξε κολάσεως ἄξιον οὕτως εἰπών „ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά."

Εἰ δὲ κἀκεῖνο πολυπραγμονεῖς, ἀγαπητέ, ὅπερ πρὸς Κάϊν εἶπεν ὁ θεός, ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' Ἰουδαίων ἕκτῳ λόγῳ διδάξει σε κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί. „μὴ φοβοῦ, φησί· βιώσῃ βίον μακρόν· κἂν ἀνέλῃ σέ τις, πολλαῖς ἔσται τιμωρίαις ὑπεύθυνος. ὁ γὰρ ἑπτὰ ἀριθμὸς παρὰ P. 123 *τῇ γραφῇ ἀδιορίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός. ὁ ἀνελών σε, φησί, καὶ τῶν ἐπικειμένων σοι ἀπαλλάξει κολάσεων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσεται τὴν τιμωρίαν. καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι βαρὺ τὸ λεγόμενον, πολλῆς δὲ ὅμως κηδεμονίας ἐστί. καὶ γὰρ τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονίσαι βουλόμενος τοιοῦτον ἐπενόησε κολάσεως τρόπον, ὃς ἀπαλλάξαι κἀκεῖνον τῆς τιμωρίας ἠδύνατο. εἰ μὲν γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνεῖλεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο γνώριμος. νυνὶ ἀφεθεὶς πολὺν χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόμῳ διδάσκαλος τοῖς ἀπαντῶσι καθίστατο πᾶσι διὰ τῆς ὄψεως. ἀλλὰ τί δή ποτε τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσας, καὶ εἰπὼν μείζονα συγ-* B *γνώμης ἡμαρτηκέναι, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀπονίψασθαι τὸ ἁμάρ-*

occultare conatus fuerit. at eodem a piaculo Lamechus absolvitur, quod ipse suo se calculo damnaverit, seque maiori supplicio dignum verbis hisce pronuntiaverit „in Caino septupli poena fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit."

Quodsi, dilecte fili, curiose tibi libet etiam de hoc inquirere quod ad Cainum a deo profertur, „quicunque Cainum necaverit, septupli vindictam sustinebit," licet ex Iohannis Chrysostomi oratione in Iudaeos septima discas, ubi haec verba ipsius exstant. „dicere voluit deus, ne metuas tibi, Caine: vitam longaevam exiges. quodsi quis te necaverit, multarum poenarum se reum faciet. septenarius enim numerus sacris in litteris indefinitae multitudinis significationem habere solet. qui ergo te interfecerit, iisque poenis exemerit quae te nunc premunt, is supplicium in semetipsum transferet. quod quidem dictum perquam esse grave videtur, verum a providentia singulari proficiscitur. cum enim deus posteriores efficere frugi vellet, huiusmodi poenae modum reperit, qui et ipsum liberare supplicio posset. nam si mox eum sustulisset, suo cum delicto periisset nec posteris innotuisset. nunc cum facta fuerit ei potestas in illa trepidatione diu vivendi, vel ipso intuitu sibi occurrentes erudiebat. enimvero qui factum est ut cum delictum suum fassus ipse verbis his esset (Gen. 4 13) „maior est mea culpa quam ut remittatur," peccatum abluere nequiverit? atqui vates ait „iniquitates tuas domino

τημα; καί τοί γε ὁ προφήτης φησὶ 'λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς.' ἀλλὰ διὰ τοῦτο κατεκρίθη, ὅτι οὐκ εἶπεν ὡς ὁ προφήτης ἐκέλευσε. τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστιν, οὐ τὸ εἰπεῖν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρῶτος εἰπεῖν, τὸ μὴ ἀναμεῖναι τὸν ἐλέγχοντα. οὗτος δὲ οὐκ εἶπε πρῶτος, ἀλλ' ἀνέμεινεν ἐλεγχθῆναι παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ οὕτως εἶπε τὴν ἁμαρτίαν. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις. τὸ γὰρ πρῶτος εἰπεῖν, ἐκεῖνο πάντως καὶ δικαιοῖ."

Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα, μετὰ δὲ τὸν
C Ἐνὼχ ὁ Μαθουσάλα, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Λάμεχ, ἐκ δὲ τούτου ὁ Νῶε. οὗτος γεννᾷ τρεῖς υἱούς, Σὴμ Χὰμ Ἰάφεθ. καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, θυγατέρες ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. καὶ εἶπε κύριος ὁ θεός „οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι
V.96 αὐτοὺς σάρκας. ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη." οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς
D γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. τηνικαῦτα καὶ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγει ὁ θεός. ἡ δὲ αἰτία καὶ πάνυ σαφής. καὶ ἄκουε πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου λέγοντος „ἑπτὰ

prior exponito, ut iustificeris." nimirum propterea damnatus est, quod sic delictum suum fassus non fuerit quemadmodum vates praecipit. hoc enim requiritur non ut simpliciter profiteare, sed ut prior hoc facias, nec coarguentem exspectes. at vero Cainus prior non exposuit, sed tantisper expectavit donec a deo coargueretur; quo facto delictum suum exposuit, id quod esse confessio nequit. nam priorem esse in fatendo, id vero iustificat.

Huiusmodi Chrysostomus verbis his indicavit. caeterum Mathusalas Enochum est subsecutus, Mathusalam Lamechus, a quo Noa procreatus fuit, cui tres fuere filii, Semus, Chamus, Iaphetus. accidit autem ut iam hominum multitudo per orbem crescere inciperet; quibus cum filiae nascerentur, filii dei animadverso filias hominum venustas esse, de omni numero eligebant quas uxores ducerent. tum dominus dixit „non permanebit spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint. itaque reliquos eis faciam annos 120." erant ea tempestate in terris Gigantes, qua quidem et diluvium deus immisit, cuius nota est admodum causa. quid praeter alios Iosephus tradiderit, audi. septem aetatibus in eo statu perstitere mortales, ut deum

γεναῖς οἱ ἄνθρωποι διέμειναν θεὸν ἡγούμενοι δεσπότην καὶ πάντα πρὸς ἀρετὴν βλέποντες. μετὰ δὲ ταῦτα μεταβάλλονται πρὸς τὸ χεῖρον. πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ γυναιξὶ συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας καὶ παντὸς ὑπερόπτας καλοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. ὅθεν διανοεῖται ὁ θεὸς καὶ πᾶν ὅσον ἦν ἀνθρώπινον διαφθεῖραι σὺν αὐτοῖς, καὶ ποιῆσαι γένος ἕτερον πονηρίας καθαρόν, ἐπιτεμνόμενος καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη ἅπερ πρότερον ἔζων." ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος λέγει ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ Σὴθ P. 124
καταγόμενοι (ἐκεῖνον γὰρ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ θεὸν ἔλεγον), τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ἤγουν τὰς ἀπὸ τοῦ Κάϊν, ὅτι καλαί τῷ εἴδει εἰσίν, ἔλαβον αὐτὰς εἰς γυναῖκας. ὅθεν καὶ ἐγεννῶντο οἱ γίγαντες, ἄνδρες δυσειδεῖς καὶ πᾶν εἴ τι κάκιστον ὄντες, τοῦ θεοῦ παραχαράξαντος αὐτοὺς διὰ τὴν μυσαρὰν αὐτῶν μῖξιν. ὅθεν καὶ κατακλύζει αὐτούς, καθὼς καὶ ὁ κορυφαῖος ἐνέφηνε Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτως εἰπὼν „κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας." διὰ τί δὲ τοὺς ἕνα θεὸν προσκυνοῦντας ἀσεβεῖς ἐκά- B
λεσε; διότι τοσοῦτον ἐξεμάνησαν εἰς συνουσίας ὡς ἐπὶ εἴκοσι ἀνδράσι τὴν γυναῖκα περιφέρεσθαι. ἐκ τούτου γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ, τοὺς ἐκ τοῦ Σὴθ δηλαδή, πρὸς μῖξιν εἵλκυσαν. υἱοὶ δὲ τοῦ θεοῦ λέγονται καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐ-

pro rerum domino agnoscerent solamque virtutem in omnibus respicerent. ab eo deinceps tempore mutati sunt in peius. nam complures ex dei filiis cum mulieribus consuescentes, liberos ex iis contumaces et omnis honesti contemptores propter potentiae fiduciam progenuere. quapropter visum est deo cum iis universam nationem mortalium exscindere, genusque purum ab omni flagitio facere, resectis ipsis etiam annis vitae longaevae quam prius degebant. consimiliter et eximius ille Cyrillus disserit. filii dei, ait, hoc est a Setho prognati, (nam illum virtutis causa sui deum appellavere) animadverso filias hominum, id est ortas ex posteritate Caini, forma venustas esse, matrimonio sibi eas iunxerunt, natique sunt ex eis gigantes homines informes omnesque pravitatem referentes, indente turpem eis hanc speciem deo propter nefandam et exsecrabilem generis utriusque commistionem. easdem ob causas diluvio sunt exstincti. significavit idem magnus etiam Petrus, in epistolarum suarum catholicarum altera (2 5) verbis hisce disserens „impiorum generi diluvium invexit." cur heic vocat impios, qui unum deum religiose colendo venerabantur? quia tantopere in libidinem exarserunt ut viginti viri una cum femina consuescerent. hoc enim pacto dei quoque filii, nimirum a Setho prognati, ad concubitus vagos invitati sunt; qui quidem virtutis etiam nomine dei sunt appellati filii, quemadmodum Israelus

οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς ὥσπερ δὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Σήθ. ἄλλως τε καὶ σημεῖον τοῦ θεοῦ δόντος τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι (σημεῖον δὲ νοητέον ἢ τὸν ὅρον αὐτὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ κλόνον) πῶς ἀνῃρέθη λοιπόν;

Εἰ δὲ ζητεῖς πῶς τὰ ἔτη τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς, ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς γλαφυροῖς αὐτοῦ
B διδάξει σε λέγων ὅτι οὐ κατ' ἄγνοιαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ ἔτη καὶ ἁπλῶς καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν βίβλῳ ζώντων γεγραμμένην ἔχειν οὐ θέλει. καθὰ δὲ τῷ διαληφθέντι πατρὶ τύπος ἦν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων. ὥσπερ γὰρ ὁ Κάϊν διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου θεοῦ, ναὶ μὴν καὶ κατηράθη στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, οὕτως ἄρα καὶ ὁ Ἰου-
C δαϊκὸς διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ περιπατεῖ στένων καὶ τρέμων.

Σημεῖον οὖν δέδωκε τῷ Κάϊν ὁ θεός, ὥστε μὴ φονευθῇ παρά τινος, ὡς ἐκεῖνος ὑπώπτευε· καὶ „ἔσται" γάρ φησι, „πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με." ὁ δὲ Ἰώσηπός φησιν ὅτι τὸν θεὸν ὁ Κάϊν ἱκέτευε, μήποτε θηρίοις ἀλώμενος πε-

1. Μωσῆς] Μωσῆς τὰ ἔτη? 9. διαβληθέντι F.

potest num Cainus adhuc Lamechi temporibus superstes fuerit? certi nihil statui de hoc potest, cum annos posterorum Caini Moses ita memoriae non prodiderit, ut oriundorum a Setho: ne dicam deum Caino quandam apposuisse notam, ne a quoquam necaretur. per hanc vero notam vel ipsa dei de Caino sententia debet intelligi vel membrorum eius trepidatio. quonam igitur pacto dici potest esse interemptus?

Iam si quaeras quamobrem Moses Caini posterorum annos non recensuerit, magnus ille tibi Cyrillus in Glaphyris sive varietatibus suis respondebit. non hoc factum est, inquit, ex ignoratione quadam dei, sed quia peccatorum annos totamque adeo vitam libro viventium contineri nolit. idem Cyrillus refert Cainum et Abelum fuisse figuram primigeni populi Iudaici et Christi Christoque fidentium. quemadmodum enim Cainus invidia flagrans profuso fratris sanguine non solum a dei conspectu profugit, verumetiam in eiusmodi exsecrationem incidit ut vagabundus in terris gemeret atque tremeret, sic etiam Iudaica natio propter invidiam qua flagravit, et profusum ipsius Christi sanguinem, e dei conspectu excessit, iamque adeo tremens et gemens obvagatur.

Hoc modo notam Caino deus apposuit, ne ab aliquo perimeretur, id quod futurum existimarat. etenim ipse dixerat „accidet ut qui me cunque repererit occidat." Iosephus tradit Cainum obsecrasse deum, ne in obvagatione sua forte in belluas incideret; eoque pacto

ριπέσῃ καὶ τουτονὶ τὸν τρόπον ἀπόληται. εἰ δὲ ζητεῖς πόθεν ἔγνωκε τρόπον ὁ Κάϊν δι' οὗ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεξαγάγῃ τὸν Ἄβελ, ἐπείπερ οὐκ εἶδεν ἕτερόν τινα παρά τινος ἀναιρούμενον, ὁ μέγας Ἀθανάσιος διδάξει σε λέγων ὅτι κατ' ὄναρ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος αὐτῷ τὸν τρόπον τῆς ἀναιρέσεως.

Φθόνος μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῇ τοῦ Κάϊν ἐγκαθιδρύσας ψυχῇ τὸν τοῦ Ἄβελ φόνον ἀπέτεκεν. τοιούτοις γὰρ πάθεσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ γεγόνασι κάτοχοι μετὰ τὴν τῆς ἀπαθείας ἐκείνην καὶ τελειότητος ἔκπτωσιν. ἀλλ' ἔνιαι μὲν τῶν ψυχῶν κρείττους εὑρίσκονται τῶν τοιούτων παθῶν, D
ἔνιαι δὲ πάλιν ἀντιβαίνειν μὴ θέλουσαι καὶ ταῖς τυχούσαις V. 93
ἀφορμαῖς καταβέβληνται. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἔστιν ἰδεῖν (ἔνια μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεξίας δι' ὅλου μετέχουσιν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἐμπιπτόντων ἔξωθεν περιτρεπόμενα, ἔνια δὲ τοσοῦτόν εἰσιν ἀρρωστηματικὰ ταῖς ἐκ γενετῆς κατασκευαῖς ὥστε μὴ πρὸς οὐδὲν ἀντιπράττειν τῶν ἔξωθεν αἰτίων, ἀλλὰ κἂν θαλφθῇ βραχὺ κἂν ψυχθῇ, κἂν ἀγρυπνήσῃ κἂν κοιμηθῇ πλέον τοῦ δέοντος, εὐθέως νοσεῖ), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διανοεῖσθαί σε ἄξιον.

Μετὰ δὲ ταῦτα παραμυθούμενος τὸν Ἀδὰμ ὁ θεὸς τῇ P. 120
ἀπὸ τοῦ παραδείσου τε ἀδημονοῦντα ἐκπτώσει καὶ τῷ τοῦ

1. ἀπόλλυται P.

periisse hominem refert. quodsi etiam scire desideras unde Cainus modum occidendi fratris acceperit, qui neminem sciret adhuc a quoquam interfectum, licet hoc de magno illo Athanasio cognoscas, qui diabolum ait Caino per quietem necandi fratris rationem ostendisse.

Invidia quidem certe, ceu diximus, in Caini corde quodam quasi domicilio constituto, Abeli caedem peperit. nam eiusmodi adfectionibus mortalium animi facti sunt obnoxii, posteaquam e statu perturbationum experte ipsaque adeo perfectione exciderunt. nihilominus animi quidam adfectiones hasce superant, cum e diverso alii nolentes iis semet opponere quibuslibet occasionibus, etiam levissimis, quasi prostrati succumbant; cuiusmodi quiddam in ipsis etiam corporibus est videre. nam quaedam eorum optime prorsus adfecta sunt, nec a rebus extrinsecus accidentibus ullo modo laeduntur, cum alia tantopere debilitati ac morbis obnoxia sint ex constitutione quadam naturali, ut causis extrinsecus accidentibus resistere vel tantillum nequeant. nimirum si paulo plus aequo vel incalescant vel frigeant vel vigilent vel dormiant, continuo morbus subsequitur. idem in animis etiam usuvenire cogitabis.

Secundum haec ut Adamum deus consolaretur, qui tum propter amissionem paradisi tum Abeli caedem magnopere adflictaretur, prae-

Ἄβελ θανάτῳ, ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ἐνάρετον Σήθ. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ Εὔα ἔλεγεν „ἐξανέστησέ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ τοῦ Ἄβελ ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν."

Γίνωσκε δὲ ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι καὶ τὴν λεγο-
B μένην τῶν Καϊανιτῶν αἵρεσιν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔγραφεν. οὗτοι μὲν οὖν Κάϊν ἐτίμων ὥς δύναμίν τινα, ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν μὴ κατὰ γνώμην εἶναι ἀνθρώποις ἀλλὰ κατὰ φύσιν. τιμῶσι δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν· διὰ γὰρ τοῦ προδοῦναι τὸν κύριον ἔργον καλὸν ἤγουν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο. καὶ βιβλίον δὲ παρ' αὐτοῖς Ἀναβατιανὸν λεγόμενον, περιέχον ἃ εἶδεν ὁ Παῦλος καθ' ὃν ἀνέβη καιρὸν εἰς τρίτον οὐρανόν. βιβλίον δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὅτι οὐ προσέσχον τῷ μεγάλῳ Παύλῳ, ῥήματα μὲν ἀκοῦσαι λέγοντι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μὴ ἐξεῖναι δὲ ταῦτα γλώσσαις ἀνθρώπων λαλῆσαι. ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα οὔτε ἐλαλήθησαν οὔτε τινὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐγνώσθησαν, καὶ ὁ θεολόγος
C Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ αὐτοῦ δείκνυσιν οὕτως εἰπών „εἰ μὲν οὖν ἔκφορα γέγονεν ἃ τῷ Παύλῳ παρέσχεν ὁ τρίτος οὐρανὸς καὶ ἡ μέχρι ἐκείνου πρόοδος, τάχα ἂν περὶ θεοῦ πλέον ἔγνωμεν." ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν ταῖς εἰς τὴν ἑξαήμερον αὐτοῦ ὁμιλίαις οὕτω φησίν

10. Ἀναβατιανὸν] ναυατιανὸν F.

stantem ei virtute filium Sethum dedit. quamobrem his Eva verbis est usa (Gen. 4 25) „deus mihi sobolem alteram in locum Abeli a Caino perempti reposuit."

Scire debes magnum illum Epiphanium inter ceteras Caianitarum quoque sectam commemorare. colebant illi Cainum ceu quandam potestatem, aiebantque bonum et malum in hominibus a voluntate non pendere ac proficisci, sed a natura. iidem et Iudam honore prosequuntur ut qui servatorem prodendo praeclari operis, nostrae nimirum salutis, auctor exstiterit. circumfertur apud eosdem liber quem Anabatianum (ab adscensu) vocant. continentur hoc ea quae Paulus id temporis conspexerit quo in coelum tertium adscendit. retinent hunc illi librum, non animadvertentes Paulum profiteri se tum verba quaedam audisse quae linguis humanis efferri sit nefas. atque illa certe verba nec prolata fuisse unquam nec a mortalium quoquam cognita, Gregorius etiam Theologus in oratione, quae est de recta disserendi de deo ratione, verbis hisce demonstrat „quodsi Paulo licuisset effari ea quorum ipsi cognitionem coelum tertium et usque ad illud progressio suppeditavit, fortasse de deo nobis aliquid amplius constaret." consimiliter Iohannes ille Chrysostomus in orationibus illis quibus opera sex dierum enarravit, his verbis utitur „si magnus ille Paulus, quem eo dignatus est honore deus ut audiret

„εἰ ὁ μέγας Παῦλος ὁ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ῥημάτων ἀκοῦσαι καταξιωθείς, ὧν μέχρι τῆς σήμερον οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε, γράφων ἔλεγεν ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς;" καὶ περὶ τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου (τηνικαῦτα D γὰρ ἄρχεται ἡ χρονογραφία) ζήσας ἐννακόσια ἔτη πρὸς τοῖς τριάκοντα τελευτᾷ ἐν Ἰουδαίᾳ, κἀκεῖ τέθαπται. καὶ πῶς ἄκουε. ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς Παναρίοις, ὡσαύτως καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ λέγει ἄγραφον παράδοσιν περισώζεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς εὐθὺς μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν χάριν παρηγορίας ὧν ἀπώλεσεν· αὕτη καὶ γὰρ γῆ πίων καλεῖται. ἐκεῖσε λοιπὸν ἐνδιατρίβει, ἐκεῖσε καὶ τέθαπται. θαῦμα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς ὁρῶσιν ἡ ἐκείνου κεφαλὴ τῆς σαρκὸς διαρρυείσης, ὅτι καὶ πρῶτον ἐκεῖνον Ἰουδαία νεκρὸν ἐδέξατο. ἐν τόπῳ λοιπόν τινι καταθέμενοι P. 121 τὸ τοιοῦτον κρανίον, τόπον κρανίου τὸν τόπον ἐκεῖνον ὠνόμασαν. ἐκεῖσε οὖν σταυροῦται ὁ κύριος, ἵνα διὰ ξύλου ζωώσῃ τὸν διὰ ξύλου σχόντα τὴν νέκρωσιν. φλυαροῦσι λοιπὸν V. 94 οἱ Τατιανοὶ μὴ σωθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντες. περὶ μέντοι τοῦ ἐλθεῖν τὸν Ἀδὰμ ἐν γῇ τῇ Ἰουδαίᾳ κἀκεῖσε ταφῆναι διαλαμβάνει ὁ Ἰώσηπος ἀπὸ Ἑβραϊκῆς ἱστορίας τοῦτο μαθών.

ineffabilia verba nulli ad hunc usque diem alii mortalium audita, dicere non dubitavit (1 Cor. 9 27) se corpus suum contundere ac subigere, quid nos tandem de nobis dicere par est?" ac de his quidem hactenus.

Adamus autem eiectus e paradiso (hinc enim temporum annotatio inchoatur) cum annos 930 vivendo explesset, in Iudaea mortuus est, ibidemque sepultus. unde id constet, audi. Epiphanius in Panariis et Basilius in Esaiae vatis enarratione tradunt traditionem quandam non scriptam in ecclesia retineri, Adamum de paradiso eiectum mox in Iudaeam pervenisse, quo damni facti solatium aliquod haberet. nam eius terrae solum pingue sacris in litteris appellatur, in qua deinceps cum vixisset ibidem sepultus fuit. et videbatur eius caput, ubi iam carnes defluxissent, mirum quoddam intuentibus esse spectaculum, praesertim cum Iudaea primum omnium cadaver ipsius excepisset. itaque loco quodam hac ipsius calvaria condita, locum ipsum calvariae locum dixere; quo loco deinceps in crucem dominus agitur, ut in ligno eum restitueret vitae, qui per lignum mortalitati factus fuerat obnoxius. qua de causa nugas agere Tatianos est necesse, cum Adamum salutem consecutum negant. eundem, ceu diximus, in Iudaeam delatum ibidem terrae mandatum esse, Iosephus etiam, de Hebraica perceptum historia, memoriae prodidit.

Διαφωνοῦσι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραφόμενοι. κατὰ γὰρ τοὺς ἑβδομήκοντα εὕρηνται ἐν ταῖς B ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νῶε δέκα γενεαῖς ἔτη ͵βσμβʹ, κατὰ δὲ τὸ παρὰ Ἰουδαίοις Ἑβραϊκὸν ἐπὶ ταύταις ταῖς ιʹ γενεαῖς ἔτη ͵αχνςʹ, κατὰ δὲ τὸ παρὰ Σαμαρείταις ἔτη ͵ατζʹ. λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἐν τοῖς ἄστρασι τεταγμένος ἄγγελος, ὁ θειότατος δηλαδὴ Οὐριήλ, πρός γε τὸν Σὴθ καὶ τὸν Ἐνὼχ κατιὼν ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὡρῶν μηνῶν τροπῶν καὶ ἐνιαυτῶν διαφοράς. κατὰ δὲ τὸν Γεώργιον πρῶτος ἐξεῦρεν ὁ Σὴθ γράμματα Ἑβραϊκὰ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν καὶ τοὺς μῆνας καὶ τὰς ἑβδομάδας, καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς πέντε πλανήταις ἐπέθηκεν ὀνόματα ὥστε γνωρίζεσθαι.

C Ὁ μέντοι Σὴθ ἔτη ζήσας ἐννακόσια δώδεκα τελευτᾷ, θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὑρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. οὗτος ὁ Σὴθ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, θεὸν καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον. οὗτος ζήσας ἔτη ἐννακόσια πέντε τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Καϊνᾶν. οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια δέκα τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Μαλελεήλ. οὗτος ζήσας ωϛεʹ τελευτᾷ. ἐγέννησε δὲ τὸν Ἰάρεδ, οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια ἑξήκοντα δύο τελευτᾷ. ἐγέννησε

Caeterum in annotatione temporum scriptores hoc loco dissentiunt. nam ex septuaginta interpretum auctoritate reperiuntur in decem ab Adamo ad Noam aetatibus anni 2242. Iudaeorum Hebraica lectio tradit in iisdem aetatibus annos 1656. libri Samaritanorum Hebraici annos 1307 habent. perhibetur etiam divinum angelum Urielum, cuius est inter astra statio, descendisse ad Sethum et Enochum, eosque de temporum anni mensium conversionum, ipsorumque annorum adeo discriminibus erudiisse. Georgius tradit Sethum primum invenisse litteras Hebraicas, signa coelestia, conversiones annorum, menses, septimanas; eundem sideribus et stellis septem erraticis indidisse nomina, de quibus agnoscerentur.

Hic Sethus cum annos 912 vixisset, fato functus est, tum propter virtutem pro deo habitus, tum quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primus invenisset. procreavit autem Enosum, qui et ipse pro deo virtutis nomine haberi meruit. cum annos vixisset 905, rebus humanis exemptus est. filium habuit Cainam, qui cum annos aetatis 910 explesset, obiit relicto filio Maleleelo, qui annis vitae 895 exactis mortuus est. filium is habuit Iaredum, qui post annum vitae 962 terras reliquit. genuit autem Enochum, ex quo Mathusa-

δὲ τὸν Ἐνώχ. οὗτος γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα. ζήσας δὲ ἔτη D τξε' οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός.

Δὶς δέ φησιν ἡ γραφὴ ὅτι ἐγέννησεν Ἐνὼχ τὸν Μαθουσάλα. ταύτῃ τοι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ τούτοις οὕτω διέξεισιν „οὐκ ἔστι γάμος ἐμποδὼν τοῖς εὐαρεστεῖν ἐθέλουσι τῷ θεῷ· διὰ γὰρ τοῦτο ἅπαξ καὶ δὶς ἡ θεία λέγει γραφὴ ὅτι μετὰ τὸ γεννῆσαι τὸν Μαθουσάλα εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ," ἐφ' ᾧ καὶ μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα· εὑρὼν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετήν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. ὅτι δὲ τοὺς θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν πεσόντας παραμυθούμενος ὁ θεὸς P. 122 τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ σαφῶς οὕτω διείληφε „θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν. λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει. κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ ἡ τοῦ δικαίου κατάστασις θανάτου στάσις ἐγένετο." ὁ δὲ Γεώργιός φησιν ὅτι τοῦ Λάμεχ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοῦ Ἐνὼχ δηλαδή, φονεύσαντος καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν λαβόντος προσηύ-

12. περιπεσόντας?

las natus est; cumque vixisset Enochus annos 365, sublatus a deo nusquam exstitit.

Bis autem litterae sacrae tradunt Enochum Mathusalam procreasse. propterea Chrysostomus haec ita declarans inquit: coniugium illis qui grati et accepti esse deo volunt, nihil impedimenti adfert. nam ea de causa semel atque iterum indicant litterae sacrae Enochum deo fuisse gratum, postquam Mathusalam genuisset, ideoque sublatum e medio fuisse. atque heic mihi bonitatem heri nostri adspice. nam homine reperto qui summa virtute praeditus esset, noluit eum illius dignitatis expertem esse, qua principe loco formatum hominem ante violationem edicti ornaverat. et vero propterea de medio sublatum Enochum fuisse divinitus, ut homines mortalitati propter peccatum factos obnoxios deus consolaretur, magnus ille Athanasius in oratione sua de Adsumptione verbis his aperte significat: propter inobedientiam quidem ingressa mors est, verum nihilominus extremam illam comminationis suae severitatem mitigans deus humano generi spem immortalitatis illustrem ostentat, Enocho de medio mortalium sublato. quo ipso facto nos docuit naturam mortalem fines immortalitatis excipere. adeoque iusti hominis haec condicio nihil erat aliud quam mortis velut insistere iussae inhibitio. Georgius scribit interfectis Enochi fratribus a Lamecho, qui deinde coniuges

B ξατο μετατεθῆναι ὁ δίκαιος, ὡς μηκέτι τοιοῦτόν τι θεάσηται.

Ἔγνω δὲ Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Ἐνώς. τούτῳ τῷ Ἐνὼς γεννᾶται Γαϊδᾶν, Γαϊδᾶν δὲ γεννᾷ τὸν Μαλελεήλ, Μαλελεὴλ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε τὸν Λάμεχ. ἔλαβε δὲ ἑαυτῷ ὁ Λάμεχ δύο γυναῖκας, Ἀδᾶ καὶ Σελᾶ, καὶ ἔφη πρὸς αὐτάς
V.95 „ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί, ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν,
C ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά." καὶ ζητοῦσιν ἐνταῦθα διὰ τί ἐκ μὲν Κάϊν ἑπτάκις ἐκδεδίκηται, καὶ ταῦτα τὸν οἰκεῖον ἀδελφὸν ἔργον φόνου ποιήσαντος, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν Κάϊν οὔπω ἔγνω ὁποῖόν ἐστιν ὁ φόνος κακόν, οὔπω εἶδε φονέα τιμωρούμενον, οὔπω εἶδε τὸν θεὸν ἐπ' αὐτῷ ἀγανακτοῦντα· ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρίας οὐ τοσοῦτον βαρείας μετέσχηκεν. ὁ δὲ Λάμεχ βαρύνεται τῇ κολάσει, ὅτι φονεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατάκριμα, ὅτι τοῦ Κάϊν ἑαυτὸν οὐκ ἐσωφρόνισεν ὑποδείγμα-
D τι· ὅθεν καὶ βαρυτέραν ἐκείνου τὴν κόλασιν δέχεται. ἀλλ' ὁ μὲν Κάϊν ἐπὶ τῷ φόνῳ συγγνώμης οὐκ ἔτυχεν, ὅτι καὶ παρὰ θεοῦ ἐλεγχόμενος κρύπτειν ἔσπευδε τὸ ἁμάρτημα· ὁ δὲ Λάμεχ τῆς μιαιφονίας ἀπαλλάσσεται, ὅτι τὴν καθ' ἑαυ-

eorum sibi matrimonio iunxerit, iustum hunc virum precatum esse ne quid eiusmodi amplius spectaret.

Cainus etiam cum uxore cum liberis operam dedisset, concepto illa foetu Henosum enixa est, Henosus Gaidanem procreavit, Gaidan Maleleelum, Maleleelus Mathusalam, Mathusalas Lamechum. is duabus uxoribus Ada Selaque ductis, sic eas est allocutus (Gen. 4 23) „audite meam orationem, uxores Lamechi, et quae dicam attendite. occidi hominem cum vulnere meo, iuvenem non sine plagis meis. in Caino septupli poena fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit." quaeri solet hoc loco quamobrem in Caino quidem septupli poena statuatur, cum is proprium fratrem occiderit, in Lamecho autem septuagecupli septupli? respondemus Cainum necdum scivisse cuiusmodi malum caedes foret; necdum quenquam homicidam punitum novisse; necdum indignationem dei compertam habuisse: quamobrem poena non usque adeo gravi fuisse adfectum. Lamechi vero supplicium eo fuisse gravius, quod homicidium post legem latam et condemnationem promulgatam commisisset, nec Caini exemplo munitus frugi factus fuisset. iccirco gravius punitur. rursum Cainus veniam caedis non est consecutus, idque propterea quod deo ipsum redarguente delictum

τοῦ ψῆφον καὶ μόνος ἐξήνεγκεν, ὅτι μείζονος ἑαυτὸν ἔδειξε κολάσεως ἄξιον οὕτως εἰπών „ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά."

Εἰ δὲ κἀκεῖνο πολυπραγμονεῖς, ἀγαπητέ, ὅπερ πρὸς Κάϊν εἶπεν ὁ θεός, ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' Ἰουδαίων ἕκτῳ λόγῳ διδάξει σε κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί. „μὴ φοβοῦ, φησί· βιώσῃ βίον μακρόν· κἂν ἀνέλῃ σέ τις, πολλαῖς ἔσται τιμωρίαις ὑπεύθυνος. ὁ γὰρ ἑπτὰ ἀριθμὸς παρὰ P. 123 τῇ γραφῇ ἀδιορίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός. ὁ ἀνελών σε, φησί, καὶ τῶν ἐπικειμένων σοι ἀπαλλάξει κολάσεων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσεται τὴν τιμωρίαν. καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι βαρὺ τὸ λεγόμενον, πολλῆς δὲ ὅμως κηδεμονίας ἐστί. καὶ γὰρ τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονίσαι βουλόμενος τοιοῦτον ἐπενόησε κολάσεως τρόπον, ὃς ἀπαλλάξαι κἀκεῖνον τῆς τιμωρίας ἠδύνατο. εἰ μὲν γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνεῖλεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο γνώριμος. νυνὶ ἀφεθεὶς πολὺν χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόμῳ διδάσκαλος τοῖς ἀπαντῶσι καθίστατο πᾶσι διὰ τῆς ὄψεως. ἀλλὰ τί δή ποτε τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσας, καὶ εἰπὼν μείζονα συγ- B γνώμης ἡμαρτηκέναι, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀπονίψασθαι τὸ ἁμάρ-

occultare conatus fuerit. at eodem a piaculo Lamechus absolvitur, quod ipse suo se calculo damnaverit, seque maiori supplicio dignum verbis hisce pronuntiaverit „in Caino septupli poena fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit."

Quodsi, dilecte fili, curiose tibi libet etiam de hoc inquirere quod ad Cainum a deo profertur, „quicunque Cainum necaverit, septupli vindictam sustinebit," licet ex Iohannis Chrysostomi oratione in Iudaeos septima discas, ubi haec verba ipsius exstant. „dicere voluit deus, ne metuas tibi, Caine: vitam longaevam exiges. quodsi quis te necaverit, multarum poenarum se reum faciet. septenarius enim numerus sacris in litteris indefinitae multitudinis significationem habere solet. qui ergo te interfecerit, iisque poenis exemerit quae te nunc premunt, is supplicium in semetipsum transferet. quod quidem dictum perquam esse grave videtur, verum a providentia singulari proficiscitur. cum enim deus posteriores efficere frugi vellet, huiusmodi poenae modum reperit, qui et ipsum liberare supplicio posset. nam si mox eum sustulisset, suo cum delicto periisset nec posteris innotuisset. nunc cum facta fuerit ei potestas in illa trepidatione diu vivendi, vel ipso intuitu sibi occurrentes erudiebat. enimvero qui factum est ut cum delictum suum fassus ipse verbis his esset (Gen. 4 13) „maior est mea culpa quam ut remittatur," peccatum abluere nequiverit? atqui vates ait „iniquitates tuas domino

τημα; καί τοί γε ὁ προφήτης φησί 'λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου
πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς.' ἀλλὰ διὰ τοῦτο κατεκρίθη, ὅτι οὐκ
εἶπεν ὡς ὁ προφήτης ἐκέλευσε. τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό
ἐστιν, οὐ τὸ εἰπεῖν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρῶτος εἰπεῖν, τὸ μὴ
ἀναμεῖναι τὸν ἐλέγχοντα. οὗτος δὲ οὐκ εἶπε πρῶτος, ἀλλ'
ἀνέμεινεν ἐλεγχθῆναι παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ οὕτως εἶπε τὴν
ἁμαρτίαν. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις. τὸ γὰρ πρῶτος εἰ-
πεῖν, ἐκεῖνο πάντως καὶ δικαιοῖ."

Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα, μετὰ δὲ τὸν
C Ἐνὼχ ὁ Μαθουσάλα, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Λάμεχ, ἐκ δὲ τού-
του ὁ Νῶε. οὗτος γεννᾷ τρεῖς υἱούς, Σὴμ Χὰμ Ἰάφεθ.
καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ
γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, θυγατέρες ἐγεννήθησαν
αὐτοῖς. ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγα-
τέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον
ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. καὶ
εἶπε κύριος ὁ θεός „οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦ-
μά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι
V.96 αὐτοὺς σάρκας. ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν
ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη." οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς
D γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. τηνικαῦτα καὶ τὸν
κατακλυσμὸν ἐπάγει ὁ θεός. ἡ δὲ αἰτία καὶ πάνυ σαφής.
καὶ ἄκουε πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου λέγοντος „ἑπτὰ

prior exponito, ut iustificeris." nimirum propterea damnatus est, quod sic delictum suum fassus non fuerit quemadmodum vates praecipit. hoc enim requiritur non ut simpliciter profiteare, sed ut prior hoc facias, nec coarguentem exspectes. at vero Cainus prior non exposuit, sed tantisper expectavit donec a deo coargueretur; quo facto delictum suum exposuit, id quod esse confessio nequit. nam priorem esse in fatendo, id vero iustificat.

Huiusmodi Chrysostomus verbis his indicavit. caeterum Mathusalas Enochum est subsecutus, Mathusalam Lamechus, a quo Noa procreatus fuit, cui tres fuere filii, Semus, Chamus, Iaphetus. accidit autem ut iam hominum multitudo per orbem crescere inciperet; quibus cum filiae nascerentur, filii dei animadverso filias hominum venustas esse, de omni numero eligebant quas uxores ducerent. tum dominus dixit „non permanebit spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint. itaque reliquos eis faciam annos 120." erant ea tempestate in terris Gigantes, qua quidem et diluvium deus immisit, cuius nota est admodum causa. quid praeter alios Iosephus tradiderit, audi. septem aetatibus in eo statu perstitere mortales, ut deum

γενεαῖς οἱ ἄνθρωποι διέμειναν θεὸν ἡγούμενοι δεσπότην καὶ πάντα πρὸς ἀρετὴν βλέποντες. μετὰ δὲ ταῦτα μεταβάλλονται πρὸς τὸ χεῖρον. πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ γυναιξὶ συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας καὶ παντὸς ὑπερόπτας καλοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. ὅθεν διανοεῖται ὁ θεὸς καὶ πᾶν ὅσον ἦν ἀνθρώπινον διαφθεῖραι σὺν αὐτοῖς, καὶ ποιῆσαι γένος ἕτερον πονηρίας καθαρόν, ἐπιτεμνόμενος καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη ἅπερ πρότερον ἔζων." ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος λέγει ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ Σὴθ P. 124
καταγόμενοι (ἐκεῖνον γὰρ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ θεὸν ἔλεγον), τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ἤγουν τὰς ἀπὸ τοῦ Κάϊν, ὅτι καλαὶ τῷ εἴδει εἰσίν, ἔλαβον αὐτὰς εἰς γυναῖκας. ὅθεν καὶ ἐγεννῶντο οἱ γίγαντες, ἄνδρες δυσειδεῖς καὶ πᾶν εἴ τι κάκιστον ὄντες, τοῦ θεοῦ παραχαράξαντος αὐτοὺς διὰ τὴν μυσαρὰν αὐτῶν μῖξιν. ὅθεν καὶ κατακλύζει αὐτούς, καθὼς καὶ ὁ κορυφαῖος ἐνέφηνε Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτως εἰπὼν „κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας." διὰ τί δὲ τοὺς ἕνα θεὸν προσκυνοῦντας ἀσεβεῖς ἐκά- B
λεσε; διότι τοσοῦτον ἐξεμάνησαν εἰς συνουσίας ὡς ἐπὶ εἴκοσι ἀνδράσι τὴν γυναῖκα περιφέρεσθαι. ἐκ τούτου γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ, τοὺς ἐκ τοῦ Σὴθ δηλαδή, πρὸς μῖξιν εἵλκυσαν. υἱοὶ δὲ τοῦ θεοῦ λέγονται καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐ-

pro rerum domino agnoscerent solamque virtutem in omnibus respicerent. ab eo deinceps tempore mutati sunt in peius. nam complures ex dei filiis cum mulieribus consuescentes, liberos ex iis contumaces et omnis honesti contemptores propter potentiae fiduciam progenuere. quapropter visum est deo cum iis universam nationem mortalium exscindere, genusque purum ab omni flagitio facere, resectis ipsis etiam annis vitae longaevae quam prius degebant. consimiliter et eximius ille Cyrillus disserit. filii dei, ait, hoc est a Setho prognati, (nam illum virtutis causa sui deum appellavere) animadverso filias hominum, id est ortas ex posteritate Caini, forma venustas esse, matrimonio sibi eas iunxerunt, natique sunt ex eis gigantes homines informes omnesque pravitatem referentes, indente turpem eis hanc speciem deo propter nefandam et exsecrabilem generis utriusque commistionem. easdem ob causas diluvio sunt exstincti. significavit idem magnus etiam Petrus, in epistolarum suarum catholicarum altera (2 5) verbis hisce disserens „impiorum generi diluvium invexit." cur heic vocat impios, qui unum deum religiose colendo venerabantur? quia tantopere in libidinem exarserunt ut viginti viri una cum femina consuescerent. hoc enim pacto dei quoque filii, nimirum a Setho prognati, ad concubitus vagos invitati sunt; qui quidem virtutis etiam nomine dei sunt appellati filii, quemadmodum Israelus

τῶν ὥσπερ υἱὸς πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ, καθὼς ὁ θεῖος ἔφη Ἐφραΐμ. καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλῶτταν οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα, τῆς δὲ τῶν γενῶν ἐπιμιξίας ἀνοιχθῆναι λέγει τὰς καταράκτας τοῦ οὐρανοῦ. ὅτι δὲ διὰ φιληδονίαν καὶ τὴν μυσαρὰν ἐκείνην μῖξιν, ὧν ἕνεκεν ἀσεβεῖς ἐκάλει τοὺς γίγαντας ὁ κορυφαῖος Πέτρος, ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν ὁ θεός, καὶ οὐ
C δι' ἀθεΐαν ἢ ἄλλην κακίαν τινά, ὁ θειότατος Κύριλλος ἐν τῇ κατὰ Ἰουλιανοῦ βίβλῳ παρίστησι τοῦτο σαφέστατα λέγων „οἱ ἐξ Ἀδὰμ καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι θεὸν ἕνα τὸν ἀληθινὸν τετιμήκασι, μετὰ δὲ τὴν τοῦ πύργου κατασκευὴν καὶ τὴν τῶν γλωσσῶν διαφορὰν ἀσύμβατον καὶ αὐτὴν ἐσχήκασι τὴν περὶ θεοῦ δόξαν· πανταχοῦ γὰρ διασκεδασθέντες καὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐσχήκασιν." ὅτι δὲ δι' ἀσωτίαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος γέγονε κατακλυ-
D σμός, αὐτὸς ὁ θεὸς ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας," ἤγουν διὰ τὸ ζῆν αὐτοὺς ἐμπαθῶς τε καὶ σαρκικῶς. οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας Παῦλος τοὺς ἐγκρατῶς ζῶντας ἀσάρκους καλεῖ, λέγων „ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί." σάρκας μὲν οὖν, ὥσπερ δὴ καὶ ἀσεβεῖς, εἴωθε καλεῖν ἡ γραφὴ τοὺς βίον ἔχοντας ἄσωτον· ἀσέβεια γὰρ οὐ μόνον ἡ τῶν εἰδώλων προσκύνησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀσελγὴς βίος καὶ ἄσωτος. καὶ

vocatur filius primogenitus. tradit haec divinus ille vir Ephraemus. et Chrysostomus adfirmat alia nulla de causa quam ob hanc utriusque generis commistionem coeli meatus reclusos fuisse. itidem non impietatis deum negantis vel alia quapiam causa diluvium fuisse invectum, extra solam hanc voluptariae vitae libidinem et commistionem exsecrandam, quo nomine gigantes impios summus ille Petrus appellavit, praeclarissimus ille Cyrillus in scripto adversus Iulianum libro perspicue verbis hisce demonstrat „homines ab Adamo ad Noam usque prognati deum unum et verum coluere. post extructionem vero turris illius linguarumque divisionem coeperunt etiam opinionibus de deo dissidere mortales. nam in omnes dispersi partes deum quoque multitudinis errorem imbuerunt." denique propter utriusque partis luxuriam diluvium illud orbem universum invasisse deus ipse denotat, cum ait (Gen. 6 3) „non permanebit spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint;" hoc est pro adfectionum et carnis libidine vivant. sic enim et Paulus (Rom. 8 9) homines temperanter viventes carnis expertes in his verbis vocat „vos in carne non estis." nimirum litterae sacrae carnem et impios appellare consueverunt eos quorum vita luxuriae dedita est. nam impietas non deastrorum modo cultus est, sed significat etiam lasciviae luxuriaeque vitam obnoxiam. patet

τοῦτο δηλοῖ ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων „ἐγὼ εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου." μὴ γὰρ ἀλλόπιστος ἦν ὁ Δαβίδ; μὴ τὸν θεὸν ἐξωμόσατο πάντως; οὐχί, ἀλλὰ τὴν ἐπι- V. 97
θυμίαν ἥτις ἔτεκε τὴν μοιχείαν, ἀσέβειαν ἐκεῖνος ἐκάλεσε. P. 125
παγκόσμιον δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐκεῖνον ἐπήνεγκεν ὁ θεός, ὅτι καὶ πάντες ἐκεῖνοι καθάρσεως ἔχρῃζον. καὶ τοῦτο παρίστησιν ἡ γραφὴ λέγουσα „καὶ εἶδε κύριος ὁ θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς."

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. εἰ γὰρ οὐκ ἐφείσατο τότε τινὸς ὁ θεός, ἀλλὰ πάντας ἄρδην κατέκλυσε, μηδὲν ὠφεληθέντας ἐκ τοῦ λόγῳ μόνῳ σέβεσθαι τὸν θεόν, εὔδηλον πάντως ὡς οὐδὲ ἡμῶν ἐν ἐκείνῃ φείσεται τῇ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν ἐπιφερόμεθα ὄνομα. ἐρεῖ γὰρ ἀληθῶς ὁ δεσπότης B
πάντων Χριστὸς καὶ ἡμῖν, ὅπερ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, ἡνίκα καυχώμενοι ἔλεγον „ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ Ἀβραάμ ἐσμεν." καθάπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν „εἰ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε τοῦ Ἀβραάμ," οὕτως ἐρεῖ καὶ ἡμῖν „εἰ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς εἴχετε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε τὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἁρμόζοντα." μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφίβαλλε· διὰ γὰρ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου κατακλυσμοῦ καὶ

hoc ex beati viri Davidis hac oratione (Psalm. 31 51) „dixi apud me, improbitatem meam adversus me ipsum domino fatebor; et tu mei cordis impietatem mihi condonasti." quaeso te, num fidem quandam extraneam Davides sectabatur? num deum abiuraverat? nequaquam certe. nimirum impietatis vocabulo cupiditatem illam, quae adulterium pepererat, innuit. et universale diluvium invexit propterea deus quod omnes illi homines repurgationis egerent. significatur hoc sacris in litteris (Gen. 6 12) per haec verba „vidit deus orbem terrarum esse corruptissimum et omnium mortalium mores depravatos."

Heic animum mihi, dilecte fili, advertito. nam si deus id temporis nemini pepercit, sed diluvio funditus omnes obruit, nihil adiutos ex eo quod verbis deum religiose venerarentur, intelligi perspicue potest futurum ut ne nobis quidem in illo die parcat, tametsi nomen Christianorum habeamus. revera enim Christus ille dominus omnium verbo nos illo compellabit, quo Iudaeos adfatus est (Ioh. 8 33), cum iactabundi dicerent „nos ex Abrahamo patre nostro sumus orti." nimirum ut illis respondit „si Abrahami nati essetis, Abrahamo digna faceretis," ita nobis etiam dicturus est „si pro Christianis vos gerere volebatis, ea praestare conveniebat quae Christianos omnino decerent." atque hac in parte minime tibi est ambigendum. nam per

τοῦ ἐν Σοδόμοις ἐμπρησμοῦ σαφῶς ἔδειξεν ὁ θεὸς ὁποῖον ἀπαντᾷ τέλος τοῖς ἐν ἀσωτίᾳ τὸν βίον καταλύουσιν.

C Ὁ μέντοι Νῶε πεντακοσίων ἐτῶν γεγονὼς γεννᾷ τὸν Σήμ, τὸν Χάμ, τὸν Ἰάφεθ. ἐφ' ᾧ καὶ ἄξιος θαυμασμῶν ὁ ἀνήρ, ὅτι τοσοῦτος παρίππευσε χρόνος, καὶ μίξεσι νομίμοις ὑποκύπτειν οὐκ ἤθελε. καὶ ὥς ὁ χρυσορρήμων φησίν, εἰ μὴ θεία τις ἦν οἰκονομία, ὥστε δι' αὐτὸν αὖθις τὸ τῶν ἀνθρώπων συστῆσαι γένος, οὐκ ἂν οὐδ' ὅλως σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ὑπέκυψε· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τέλειον αὐτὸν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ καλεῖ ὁ θεός, τῇ διεστραμμένῃ δηλαδή. ἀλλ' ὅρα μα-
D κροθυμίαν τοῦ θεοῦ. οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν κατακλυσμόν, ἀλλ' ἔτη μὲν ἑκατὸν ἑτοιμάζει τὴν κιβωτόν, κἂν οἱ ἄφρονες τὸν Νῶε θελήματι θείῳ ὑπηρετούμενον ἐξεμυκτήριζον. ἀλλὰ καὶ συναγόμενα ὁρῶντες τὰ θηρία πάντα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἐφραίμ, ἐλέφαντας μὲν ἀπὸ Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος ἐρχόμενα, λέοντας καὶ παρδάλεις μετὰ προβάτων καὶ αἰγῶν μιγάδας, ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ ἄνευ τινὸς διώκοντος ἐρχόμενα καὶ κύκλῳ τῆς κιβωτοῦ αὐλιζόμενα, οὐδαμῶς κατενύγησαν. ἀλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτο πάθοιμεν, γρηγοροῦντες ἀεί.

P. 126 Πόθεν δὲ οἶδεν ὁ Νῶε τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, μήπω τῆς αὐτῶν διαιρέσεως παρὰ Μωσέως γεγονυίας, ὡς ὁ

orbis universi diluvium et Sodomorum incendium deus manifesto declaravit qualis immineat iis exitus qui vitam in luxuria prodigunt.

Quum Noa quingentos esset annos natus, Semum genuit, indeque Chamum et Iaphetum (Gen. 5 31). meretur in illo viro magnam hoc admirationem, quod cum tot annos vivendo explesset, ne legitimos quidem amplexus desideraverit. Chrysostomus certe ait, ni divino decretum fuisset consilio per ipsum genus humanum instaurandum esse, nunquam omnino carnalibus eum cupiditatibus se summissurum fuisse. propter hanc causam deus eum vocat hominem aetatis suae integrum, quae plane perversa erat. heic dei tolerantiam mihi considerato. diluvium subito non invehit, sed totis centum annis arca construitur. interim homines stolidi Noam voluntati divinae obsequentem irridebant. immo tametsi cernerent universas belluas coire, quemadmodum divinus ille vir Ephraemus ait, elephantos ab India Persideque adventare, leones ac pardalides inter oves atque capras promiscue accedere, reptiles bestias cum avibus eodem se persequente nemine conferre ac circum arcam commorari, nihilo tamen magis poenitentiae stimulos sentiebant. idem ne nobis incidat, nunquam non vigilemus.

Sed enim unde Noa didicerat quae animalia munda, quae immunda essent, cum nondum id temporis ea Moses segregasset? hanc

χρυσορρήμων φησίν; ἐκ τῆς ἐναποκειμένης αὐτῷ φυσικῆς γνώσεως, ἢ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ θεοῦ σοφίας. ὡς καλὸν ἡ ἀρετή. αὕτη τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, αὕτη τὸν Νῶε διεσώσατο. ὅρα γὰρ ὅτι πάντας ἐκείνους ἀπωλείᾳ παραδιδοὺς ὁ θεὸς πρὸς τὸν Νῶε ἔλεγεν „εἴσελθε σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου εἰς τὴν κιβωτόν, ὅτι σε εἶδον δίκαιον ἐναντίον ἐμοῦ ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ καὶ διεστραμμένῃ." ἀλλὰ καιρὸν διδοὺς αὐτοῖς ἐμπρόθεσμον εἰς μετάνοιαν φησίν „ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἔτη ρκʹ," εἰ καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ἔζησαν V.98
διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· οἱ γὰρ μὴ φθάσαντες διὰ μέσου τῶν B
ἑκατὸν μετανοῆσαι οὐδὲ ἐν τοῖς εἴκοσι μετενόησαν ἄν. πρόσεχε δὲ ὅτι ποτὲ μὲν ἣν ὑπισχνεῖται δοῦναι ζωὴν ὑποτέμνει, ὡς ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ μετανοήσωμεν, ποτὲ δὲ ἀπειλῶν ἀπολέσαι τοῦτο οὐ ποιεῖ μετανοησάντων ἡμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἔστιν ἰδεῖν.

Τὸ δὲ ὕδωρ ὑψώθη ἐπάνω τῶν ὀρέων ἐπὶ πήχεσι πεντεκαίδεκα, ἵνα τὰ τῆς θείας πληρωθῇ ἀποφάσεως. „ἐξαλείψω" γάρ φησι „πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν ἣν ἐποίησα, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους καὶ ἀπὸ ἑρπετῶν ἕως πετεινῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ." εἰ μὴ γὰρ ὑψώθη τοσοῦτον, οὐκ ἂν τὸ τῶν πετεινῶν ἀπώλετο C
γένος. ὅτι δὲ ὑπεράνω τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων ἐπήρθη τὸ ὕδωρ

enim quaestionem Chrysostomus movet. num proficiscebatur hoc a naturali quadam cognitione, quam habebat, an a sapientia divinitus ei concessa? praeclara profecto res virtus est. haec Enochum transtulit, haec Noam conservavit. nam vide mihi, quaeso, quid fiat. omnes id temporis homines deus exitio destinans solum ad Noam inquit (Gen. 7 1) „ingredere tu una cum omni familia tua in arcam, quoniam quidem te animadverti esse omnium huius perversi pravique saeculi meo in conspectu facile iustissimum." simul tempus caeteris definitum ad resipiscendum tribuens inquit „reliquos eis faciam annos 120." quanquam ne hos quidem universos vixerunt propter insignem perversitatem. nam qui prius durante 100 annorum intervallo non resipuerant, intra viginti annos poenitentiam acturi non erant. atque hoc loco mihi observa deum nonnunquam nobis resipiscentibus eam vitam praecidere quam prius pollicebatur, ut heic fieri videmus, nonnunquam minatum se perditurum reapse minas non exsequi, nobis resipiscentibus; id quod Ninevitis videmus usuvenisse.

Caeterum aqua supra ipsos montes excrevit ad 15 usque cubitos, ut eveniret quod futurum deus minatus fuerat (Gen. 6 7) „quicquid ortum est delebo, non homines solum, sed etiam pecora et reptilia, et volucres, quae sub coelo sunt." quippe si tantam ad altitudinem non excrevisset, volucres haud quaquam periissent. et quidem aquam

ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, κἀντεῦθεν πιστοῦται. λίθους γάρ τινες ἐκ τῶν τοῦ Λιβάνου ἀκρωρειῶν εἰς οἰκοδομὰς μετακομίζοντες διεβεβαιοῦντο ὡς εὗρον ἐν τοῖς κοιλώμασι τοῦ Λιβάνου ἰχθύας τεταριχευμένους καὶ τῇ ἰλύϊ πεπηγότας, καθά φησι καὶ Ἰώσηπος.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦλαν θυσίαν ὁ Νῶε τῷ θεῷ ἀνήνεγκε. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τοῖς ἐσομένοις ἐν ἀσθενείᾳ συγγνώμονά τε καὶ γαληνὸν προσαπεργάσηται τὸν θεόν, D ὡς ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος, ἵνα μὴ πάλιν μία κατὰ πάντων ἐλεύσεται ψῆφος, δευτέρῳ κατακλυσμῷ τὸ ἀνθρώπινον ὑποτιθεῖσα γένος. ἐφ' ᾧ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεός „διανοηθεὶς οὐκέτι προσθήσω τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πονηρὰ ἐκ νεότητος." τούτου χάριν, ὡς εἴρηται, θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ θεῷ. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκέλευσεν ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν καθαρῶν εἰσαχθῆναι ἐν τῇ κιβωτῷ, δύο δύο δὲ ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε συγχωρεῖν τοῖς P. 127 ἀνθρώποις μεταλαβεῖν κρεῶν, ἔμελλον δὲ καὶ θυσίας προσφέρειν αὐτῷ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, πλείονα τὰ καθαρὰ φυλαχθῆναι προσέταξε, τὰς μὲν τρεῖς συζυγίας εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ γένους, τὸ δὲ περιττὸν ἓν εἰς θυσίαν. ὃ δὴ καὶ πεποίηκε μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἀπὸ πάντων τῶν καθαρῶν

huiusce diluvii montes etiam sublimissimos operuisse, vel hinc colligere licet. quidam cum e Libani cacuminibus ad structuras aedificiorum saxa congererent, adseruerunt se intra Libani concavitates reperisse pisces induratos in limo defixos, uti Iosephus etiam memoriae prodidit.

Cum diluvium desiisset, Noa deo sacrificium obtulit. quamobrem istuc? ut iis qui aliquando futuri essent infirmiores, deum benignum ac propitium redderet, sicut eximius ille Cyrillus ait, ne rursum aliquando unus adversus omnes ferretur calculus, quo genus mortalium alteri diluvio subiiceretur. iccirco deus his eum verbis compellat (Gen. 8 21) „statui cum animo meo nunquam deinceps terram tanta diritate prosequi propter hominum facinora, quorum cogitationes et studia inde usque a pueris ad prava quaeque proclivia sunt." hanc igitur ob causam sacrificium illud obtulit, cuius etiam respectu mandaverat deus ut ex mundis animalibus in arcam septena, ex immundis bina reciperentur. nam quia carnibus vescendi potestatem mortalibus facturus erat, atque etiam litaturos sibi religiosos homines sciebat, iccirco mundorum animalium maior numerus servatus est, quorum tria paria generis incremento, reliquum sacrificio destinatum esset; id quod a diluvio Noa non neglexit, de omni

προσαγαγὼν τῷ θεῷ, ὡς εἶναι δῆλον ὅτι γε τούτου χάριν
ἀνὰ ἑπτὰ προσέταξεν ἐξ ἑκάστου γένους τῶν καθαρῶν ἐν τῇ
κιβωτῷ εἰσαχθῆναι, ἵνα τὸ ἓν ζῶον ἐξ ἑκάστου γένους ὁ
Νῶε προσφέρων μὴ διαφθείρῃ τὰς συζυγίας. τοσοῦτον δὲ
τὴν τοῦ Νῶε προαίρεσιν ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τῆς θυσίας ἀπε-
δέξατο ὁ θεὸς ὡς καὶ τὴν γραφὴν οὕτως εἰπεῖν „καὶ ὠσφράν-
θη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας." μετὰ γνώμης λοιπὸν ὑγιοῦς καὶ
ἡμᾶς τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι χρή. εἰ δὲ μή, κἂν ὁτιοῦν προσά- B
ξωμεν, ἀποστραφήσεται αὐτὸ ὁ θεός. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἐν-
ταῦθα ἡ τοῦ δικαίου ἀρετὴ τὸν καπνὸν καὶ τὴν κνίσσαν
ὀσμὴν εὐωδίας εἰργάσατο. ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ τῶν προσ-
αγόντων πονηρία τὸ θυμίαμα τὸ εὐῶδες βδέλυγμα ὀφθῆναι
παρεσκεύασεν.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν κόρακα τὸν ἀπο-
λυθέντα παρὰ τοῦ Νῶε τοῦ ἰδεῖν εἰ τὸ ὕδωρ ἐκόπασεν,
ἐναντιούμενος φαίνεται τῇ τοῦ Μωσέως ἱστορίᾳ. ὑποστρέψαι
καὶ γὰρ πρὸς τὴν κιβωτὸν λέγει τὸν κόρακα, ὡς ἐπὶ πάσῃ
τῇ γῇ τοῦ ὕδατος ἔτι λιμνάζοντος. ὁ δὲ Μωσῆς περὶ τού- C
των οὕτω φησίν „καὶ οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξη-
ράνθη ἡ γῆ." κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ περιστερὰν ἀπέστειλεν
ὕστερον, ἅτε δὴ παλινοστῆσαι τοῦ κόρακος πρὸς αὐτὸν μὴ θε-
λήσαντος. ἀλλὰ καὶ ἱστορικοὺς εἰσάγει τινὰς ὁ Ἰώσηπος, περί V. 99
τι λέγοντας ὄρος τῆς Ἀρμενίας ὑψηλότατον ἐν τῷ τοῦ κατα-

mundorum pecorum genere deo victimas offerens. ex quo perspicue licet intelligere propterea fuisse praeceptum ut septena in arcam animalia sumerentur, ne Noa unum animal ex quovis genere deo mactans ipsa paria distraheret atque corrumperet. caeterum usque adeo deus in oblatione huius sacrificii Noae studium ac voluntatem probavit, ut his uti verbis litterae sacrae non dubitaverint (Gen. 8 21) „delectatus est deus odoris illius suavitate." quapropter nos quoque nihil non animo sano et puro faciamus, absque quo fuerit, omnino deus aversabitur quodcunque tandem a nobis offeratur. nam vides heic virtutem iusti hominis de ipso fumo ac nidore suavissimum odorem effecisse, cum apud Iudaeos pravitas offerentium faceret ut suffitus etiam fragrantissimus a deo piaculi loco duceretur.

Caeterum in narratione de corvo, qui a Noa dimissus fuit ut exploraret an aqua defecisset, Iosephus historiae Mosis aperte refragatur. commemorat enim corvum illum ad arcam revertisse, quasi aqua per omnem terrarum orbem adhuc restagnaret. at Moses haec in hunc modum narrat „non revertit corvus, donec ab aquis exsiccata terra foret. nam illa ipsa de causa columbam deinceps emisit, quod corvus redire noluisset. idem Iosephus probat auctoritate quorundam

κλυσμοῦ πεφευγέναι καιρῷ τῶν ἀνθρώπων τινάς, κἀκεῖσε σω-
τηρίας διὰ τὸ ὕψος τυχεῖν. ἀλλ' ἔξω βάλλουσιν ἐκεῖνοι τοῦ
σκοποῦ, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρονται. εἰ γὰρ ὑψώ-
θη τότε τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων ἐπὶ πήχεσι
πεντεκαίδεκα, καθὰ Μωσῆς ἱστορεῖ, οὐκ ἂν ὁτιοῦν ὑπελεί-
D φθη τηνικαῦτα ὄρος, ὡς οἶμαι, τοὺς ἐν αὐτῷ πεφευγότας
ἰσχῦον ἀβλαβεῖς διασώσασθαι.

Ἡ μέντοι κιβωτὸς τριακοσίων μὲν πηχέων τὸ μῆκος ἦν,
πεντήκοντα δὲ τὸ πλάτος, τὸ ὕψος τριάκοντα. πῆχυν δὲ
ἀκούων μὴ τοιαύτην εἶναι νόμιζε ὁποία τίς ἐστι παρ' ἡμῖν,
ἀλλὰ γεωμετρικήν. ὁ γὰρ Μωσῆς γεωμέτρης ἐξ Αἰγύπτου
ὢν τοιαύτην ἔφη πῆχυν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ἥτις ὀργυιὰν με-
γίστην ποιεῖ. πρῶτοι γὰρ Αἰγύπτιοι, καθά φησι Κύριλλος,
τὴν γνωμετρίαν εὗρον ἐκ τοῦ ἀπλέτου τῆς γῆς καὶ τῆς διαι-
ρέσεως. ἡ δὲ τῶν φαινομένων θεωρία παρ' Ἕλλησιν ἐτελειώ-
P. 128 θη, τῶν πρώτων τηρήσεων ἐν Βαβυλῶνι γενομένων. τὸ δὲ
περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων Φοινίκων ἤρξατο. καὶ
περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ πεντακόσια τριάκοντα καὶ ἓξ ἔτη τοῦ κατακλυ-
σμοῦ ἡ τοῦ πύργου γέγονεν οἰκοδόμησις, ματαιοπονησάντων
ἐπὶ ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα.

historicorum, quos citat, diluvii tempore quosdam homines in altissimum Armeniae montem confugisse, atque ibi saluti suae per ipsius montis sublimitatem consuluisse. verum hi a scopo, quod dicitur, aberrarunt et a semita recta longe deflexerunt. nam si aqua id temporis supra montes quosque sublimissimos ad 15 usque cubitos excrevit, quemadmodum Moses memoriae prodidit, nullus mea quidem sententia mons reliquus esse potuit, qui a periculo servaret immunes quotquot in eum confugissent.

Arcae ipsius longitudo 300 cubitos habebat, latitudo quinquaginta, altitudo triginta. cum autem cubiti vocabulum audis, non talem intelligi putato qualis apud nos est in usu, sed geometricum. Moses enim, qui apud Aegyptios artem geometriae didicisset, in hac de arca narratione cubitum eiusmodi intelligit qui maximam ulnam efficeret. nam Aegyptii primi, referente Cyrillo, geometriam propter amplitudinem terrae suae eiusque divisionem repererunt, cum motus siderum consideratio sit a Graecis perfecta, quorum observationes primae apud Babylonios exstiterant. itidem doctrina numerorum a Phoenicum mercatoribus est profecta. de his hactenus.

Post annos a diluvio 536 turris est aedificata, hominibus in ea perficienda totis 40 annis incassum laborantibus. cohortabantur enim, ceu Moses (Gen. 11 3) narrat, invicem ut lateres facerent coquerentque, quibus urbem turrimque sibi exstruerent, quae fastigio

„καὶ εἶπε" γάρ φησιν „ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ δεῦτε καὶ πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί, καὶ B οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ." διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν τοῦτο; ἵνα κατακλυσμὸς εἰ γένηται δεύτερος, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κορυφὴν ἀναδράμωσι, κἀντεῦθεν τὸν ἐξ ὕδατος ὄλεθρον φεύξωνται. ταύτῃ τοι καὶ τὴν ματαιοπονίαν αὐτῶν ἐκώλυσεν ὁ θεὸς διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. καὶ ἄκουε τῆς γραφῆς οὕτω λεγούσης „καὶ εἶπε κύριος Ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χεῖλος ἓν πάντων. δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον.' καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος C ὁ θεὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς." τηνικαῦτα καὶ μέροπες καλοῦνται ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γῆς. ὁ δὲ παράφρων Ἰουλιανὸς καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν, ὅτι θεωρῶν αὐτοὺς ὑψουμένους διὰ τοῦ πύργου, καὶ οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτῳ πτοηθείς, εὐμεθόδως αὐτοῖς κωλύει τὴν ἄνοδον διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.

Ὁ μέντοι πύργος ἐκτίζετο ο' καὶ β' τοῦ κτίσματος ἀρχηγῶν ὄντων. κατὰ τούτους λοιπὸν καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν γέγονε, χείλους ὄντος ἑνὸς καὶ φωνῆς ἐπὶ πᾶσι μιᾶς, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. μόνος δὲ ὁ Ἕβερ μὴ συγκατατεθεὶς τῇ ματαιοπονίᾳ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ ἔμεινεν. ἀρχῆθεν D λοιπὸν ἡ Ἑβραῒς φωνή. ὅτι δὲ τῇ Ἑβραίων γλώσσῃ ἐχρῶν-

22. ἐν deerat. 23. τῇ] τῶν P.

coelum attingeret. quamobrem? ut si alterum diluvium ingrueret, ad eius se verticem conferrent eoque pacto imminens ab aquis exitium effugerent. vanum hunc laborem et conatum eorum deus per confusionem linguarum inhibuit. verba quidem sacris in litteris (Gen. 11 6) haec leguntur „en una est mortalium natio, qui cuncti eodem sermone utuntur. age descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus ut alii aliorum orationem non intelligant. itaque illinc eos per omnes terras dominus, qui deus est, dissipavit." et appellari coeperunt homines ab eo tempore Meropes a sermonis linguarum terraeque divisione. furiosus ille Iulianus hoc etiam inter alia scripsit, deum conspicientem homines in altum ope turris sublatos, eaque de causa non mediocriter perturbatum, commoda quadam ratione ac via, linguis inter se confusis ulteriorem adscensum prohibuisse.

Caeterum turris ipsa 72 praefectorum opera fuit exstructa, quorum ad numerum linguae quoque divisae sunt, cum antea sermone linguaque una, ceu dictum est, omnes uterentur. solus Heberus reliquorum stulto conatui non adsensus linguam suam retinuit; de quo colligitur ab initio mortales usos Hebraica lingua fuisse. Adami cer-

το οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ καὶ τοὺς ἀμ-
φὶ τὸν Ἀβραὰμ τῇ τοιαύτῃ χρᾶσθαι διαλέκτῳ, δῆλον δὲ καὶ
ἀπὸ τοῦ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν τῇ
Ἑβραίων χρᾶσθαι φωνῇ. καὶ δηλοῦσι μὲν τοῦτο καὶ τὰ ἐν
τῷ σταυρῷ, οὐχ ἧττον δὲ κἀκεῖνα ἐν οἷς ἔλεγεν „ἐφαθά,"
V. 100 τουτέστι διανοίχθητι, καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ „ταλιθὰ κοῦμι,"
τουτέστι σοὶ λέγω τῷ κορασίῳ. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ μέ-
γας Ἐπιφάνιος περὶ τούτων οὕτω φησί „μετὰ τὸν κατακλυ-
σμὸν ὁ πύργος, εἶτα ὁ Ἔβερ ὁ τῶν Ἑβραίων πρόγονος, ὃν
λέγουσι μὴ βουληθέντα κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον οἰκοδο-
μοῦσι μεῖναι ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώττῃ. τούτου ἔκγονος ὁ Ἀβραάμ,
P. 129 ὅθεν καὶ ἡ Ἑβραία γλῶττα." τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις καὶ Ἰώ-
σηπός φησι. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ Θεοδώρητος τῇ Σύ-
ρᾳ γλώττῃ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ χρᾶσθαι φησίν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοῦ Χὰμ υἱὸς Χαναὰν ἰδὼν τὴν πρὸς τὸν Λίβανον γῆν ὅτι ἀγαθή ἐστι, μετὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς κληροδοσίαν, καὶ κρείττων τῆς ἑαυτοῦ γῆς, τυραννικῶς καθήρπαξεν αὐτήν, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Σὴμ κληρονόμους ἐκεῖθεν ἐξήλασε. καὶ οὕτω πᾶσα ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χαναὰν προσηγορεύθη. καὶ Ἰώσηπος δέ φησιν ὅτε Χαναὰν τέταρτος ὢν τοῦ Χὰμ παῖς, τὴν Ἰουδαίαν καλουμένην οἰκήσας Χαναὰν ἀφ' ἑαυτοῦ προσηγόρευσεν.

B Ὁ δὲ Σὴμ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶ, Ἀρφαξᾶ δὲ τὸν Καϊνᾶν.

te posteros hac esse locutos, inde quoque colligitur, quod et Abrahami familia eandem usurparit et Adamus ille secundus, qui Christus est, deus ille noster. idem animadvertitur ex inscriptione crucis, et hisce Christi verbis cum ait ephata, hoc est aperitor. idem quod alibi ait talita cumi, hoc est puella surge. eadem de re magnus Epiphanius ille sic disserit: post diluvium aedificata turris est. vixit id temporis Heberus, auctor et propagator Hebraicae gentis, quem perhibent propterea quod cum turrim exstruentibus commercii nihil habuisset, linguam suam retinuisse. fuit eius ex posteris Abrahamus, et Hebraea lingua nomen ab eodem accepit. adsentitur huic et Iosephus. Theodoritus vero posteros Adami lingua Syriaca vult usos fuisse.

Sciri autem debet Chanaanem Chami F. animadverso terram Libano vicinam fertilem esse suaque meliorem, post divisionem inter Noae liberos factam per vim hanc ipsam rapuisse, ac posteros ex ea Semi eiecisse. quo factum ut universa terra illa promissionis Chanaanis regio vocaretur. Iosephus quoque commemorat a Chanaane Chananaeam fuisse appellatam.

Semus autem Arphaxam procreavit, Arphaxas Cainanem, qui

οὗτος δὲ ὁ Καϊνᾶς, ὥς φησι Γεώργιος, συνεγράψατο τὴν ἀστρονομίαν, εὑρηκὼς τὴν παρὰ τοῦ Σὴθ καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ἐκτεθεῖσαν ὀνομασίαν τῶν ἀστέρων ἐν πλακὶ λιθίνῃ γεγραμμένην. οἱ γὰρ τοῦ Σὴθ ἔγγονοι προμυηθέντες ἄνωθεν τὴν μέλλουσαν γενέσθαι φθορὰν τῶν ἀνθρώπων διά τε πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ποιήσαντες δύο στήλας, μίαν μὲν λιθίνην ἑτέραν δὲ πλινθίνην, ἔγραψαν τὰ ἐκ τοῦ πάππου αὐτῶν Σὴθ ἐκτεθέντα οὐράνια πάντα, λογισάμενοι ὅτι εἰ μὲν δι' ὕδατος ὁ κόσμος φθαρῇ, ἡ λιθίνη στήλη μενεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα (ἥτις στήλη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὸ Σίδιρον ὄρος ἔμεινε, καὶ ἔστιν ἕως ἄρτι, ὥς φησιν Ἰώσηπος), εἰ δὲ διὰ C
πυρὸς γένηται ἡ φθορά, μενεῖ ἂν ἡ πλινθίνη.

Ἀνεφάνη δὲ ἐκ τῆς τοῦ Σὴμ φυλῆς ἕτερος γιγαντογενὴς τοὔνομα Κρόνος. οὗτος πάνυ γενόμενος δυνατὸς καὶ πολλοὺς ὑποτάξας, πρῶτος κατέδειξε τὸ βασιλεύειν καὶ τῶν ἄλλων κρατεῖν, καὶ βασιλεύσας πρῶτος Ἀσσυρίων ἔτη νϛ' ὑπέταξε πᾶσαν τὴν γῆν Περσίδος. μετὰ δὲ Κρόνον ἐβασίλευσε Νῖνος ἔτη νβ', ὅς γε τὴν οἰκείαν μητέρα Σεμίραμιν λαβὼν εἰς γυναῖκα, νόμος ἐγένετο Πέρσαις λαμβάνειν τὰς ἑαυτῶν μητέρας καὶ ἀδελφάς. ἐξ οὗ γένους ἐγένετο καὶ Ζωρόαστρος ὁ περιβόητος Περσῶν ἀστρονόμος, ὃς εἶπε τοῖς Πέρσαις, „ἐὰν D

10. σίριδος F. 13. τῆς deerat.

auctore Georgio libris astronomiam complexus est, cum appellationes siderum a Setho eiusque posteris indicatas et lapidea in tabula perscriptas reperisset. nam cum ii multo ante fuissent edocti futurum ut homines tam per ignem quam aquam interirent, erectis duabus columnis, quarum una lapidea foret altera latericia, coelestium rerum descriptiones ab avo expositas iis ipsis insculpserant, cum secum rationes has inivissent, siquidem usuveniret ut per aquam mundus interiret, lapideam columnam cum inscriptis litteris superfuturam, quae sane post diluvium in monte Sidiro salva reperta est hodieque restat Iosepho teste; sin per ignem mundus corrumperetur, omnino superaturam columnam latericiam.

Caeterum ex stirpe Semi quidam exstitit, Gigantum origine satus, cui nomen esset Cronus. hic cum magnam ad potentiam esset erectus imperioque suo multos mortales subiecisset, primus regnandi modum et alios sub iugum mittendi ostendit. cumque princeps Assyriorum regno totos 56 annos potiretur, universam sibi Persidem dicto audientem reddidit. post Cronum 52 annos Ninus regnavit, qui cum matrem germanam Semiramidem matrimonio sibi iunxisset, lex apud Persas inolevit, qua fas esset matres ac sorores in uxores ducere. prodiit ex hac familia et Zoroaster, insignis ac celeberrimus ille Persarum astronomus; qui Persis praecepit ut si ab igne coele-

καύσῃ με τὸ οὐράνιον πῦρ," (τοῦτο γὰρ καὶ ηὔχετο) „λάβετε ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ φυλάσσετε εἰς σύστασιν τῆς βασιλείας ὑμῶν." ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἐν δὲ ταῖς ἱστορίαις αἷς ἐχρήσατο κατὰ Ἰουλιανοῦ ὁ θεολόγος μέγας Γρηγόριος καὶ τάδε φησί. τὴν ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτον εὑρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζωροάστρου, δεύτερον δὲ ἐδέξαντο οἱ Αἰγύπτιοι. τὴν δὲ μαγείαν εὗρον Μῆδοι, εἶτα Πέρσαι. διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας. καὶ ἡ μὲν μαγεία ἐπίκλησίς ἐστιν, ὥς φασι, δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινὸς σύστασιν· γοητεία δέ ἐστι δαιμόνων κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους εἰλουμέ-
P. 130 νων ἐπὶ κακοῦ τινὸς σύστασιν. γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γοῶν καὶ τῶν θρήνων τῶν ἐν τοῖς τάφοις γινομένων, μαγεία δὲ ἀπὸ Μαγουσαίων ἤτοι Περσῶν, ὅθεν ἔσχε καὶ τὴν ἀρχήν· Μαγοὺς ἐγχωρίως οἱ Πέρσαι λέγονται. ὁ μέντοι μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε γράφων εὕρηται, ὅτι μετὰ ἐννακόσια ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν Ἄρβυλος πρῶτος ἐν ἀνθρώποις. οὗτος ἔσχε πρῶτος εἰς ἑαυτὸν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. ἀλλὰ καὶ Νῖνος ὁ ἐκείνου παῖς πρῶτος Ἀσσυρίων ἐπιφανῶς βασιλεῦσαι λέγεται, οὗ ἐπώνυμος ἡ Νινευή, ἧς τὰ τείχη Σεμίραμις μεγαλοφυῶς ἐσκευάσατο.

V. 101 Μετὰ δὲ τὴν πυργοποιίαν, ὡς εἴρηται, διασκεδασθέντες

sti exureretur, id quod votis expetebat ut fieret, ossium suorum reliquias sumerent, easque ad regni excitationem conservarent; cui praedictioni eventus deinde respondit. in historiis illis quibus adversus Iulianum Gregorius ille theologus usus est, haec etiam verba reperiuntur: astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse perhibentur, a quibus eam deinceps Aegyptii acceperint. magia Medorum iuventum est, a quibus ad Persas manavit. differt haec a goetia, quod magia sit imploratio, sicut aiunt, beneficorum geniorum ad boni alicuius effectionem, goetia vero maleficorum compellatio geniorum, qui circum sepulcra volutantur, ad mali alicuius effectionem. et goetiae nomen factum est a ploratibus et lamentis, quae consueverunt in sepulcris existere, cum magia dicatur a Magusaeis, hoc est Persis, eiusdem auctoribus. nam Persas Magos appellari lingua ipsis vernacula constat. Cyrillus autem in libris adversus Iulianum scriptis refert post annos a diluvio nongentos Arbylum regem Assyriis imperitasse, qui primus hominum sibi divinitatis appellationem arrogarit. eiusdem filius Ninus primus apud Assyrios regnum illustri ratione administrasse perhibetur, a quo nomen inditum urbi Ninevae, quam Semiramis magnifice moenibus cinxit.

Post turris aedificationem, de qua locuti sumus, homines hinc

ἔνθεν κἀκεῖθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀτόπους πράξεις ἐξεκυλίσθησαν, B καὶ τελευταῖον πρὸς εἰδωλομανίαν ἀπεπλανήθησαν, ὑπὸ τῶν δαιμόνων αὐτῶν ἀπατηθέντες τουτονὶ τὸν τρόπον οἱ δείλαιοι. ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ Νῶε ὄγδοος Σερούχ τὰ τῶν ἀγαλμάτων ἀρχῆθεν εὕρατο· λέγεται γὰρ οὗτος τοὺς ἔργον οἷον δήποτε λαμπρὸν ἐπιδειξαμένους ἀνδριᾶσι καὶ στήλαις τιμῆσαι. οἱ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν τῶν προγόνων ἀγνοήσαντες γνώμην, καὶ ὅτι μνήμης ἕνεκα τοὺς ἀνδριάντας ἔστησαν, κατὰ μικρὸν πλανώμενοι τῇ τοῦ ἀρχεκάκου συνεργίᾳ, ὡς ἀθανάτοις θεοῖς τοῖς ὁμοιοπαθέσι καὶ φθαρτοῖς ἀνθρώποις προσετέθησαν καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐπενόησαν, τῶν δαιμόνων τοῖς C ξοάνοις ἐνοικησάντων. ἐντεῦθεν ἄλλοις καὶ ἄλλοις θεοῖς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλάτρευσεν. Αἰγύπτιοι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς ἀθεΐαν ἐξώκειλαν· αἰλούρους γὰρ καὶ πιθήκους ἐσεβάσθησαν, τράγους τε ὁμοίως καὶ βόας καὶ κροκοδείλους. πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὸν Ἆπιν ἐσεβάζοντο, βοῦν ὄντα πολύχρουν αὐτόν. ἡνίκα γὰρ ἐγεννήθη τοιοῦτος βοῦς παρ' αὐτοῖς παρὰ τῇ γλώττῃ φέρων καὶ τῇ κέρκῳ σήμαντρα, ὡσαύτως παρὰ τῷ μετώπῳ σελήνης ὥσπερ διχότομον μίμημα, ἐχόρευον φαιδρῶς D καὶ ἐπανηγύριζον ἅτε θεοῦ καινοπρεποῦς αὐτοῖς ἐνδημήσαντος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὄγδοος δὲ ἀπὸ τοῦ Νῶε λέγεται εἶναι ὁ Σερούχ· ὁ γὰρ

5. ἀρχῆθεν] ἐκεῖθεν F.

inde dispersi ad facta quaedam absurda exorbitarunt, ac tandem miseri deastrorum cultus errorem amplexi sunt, a malis geniis hoc quodam modo decepti. octavus a Noa Seruchus simulacrorum formandorum rationem invenit. fertur enim homines qui praeclarum aliquod facinus edidissent, statuarum et columnarum honoribus ornasse. verum posteri cum maiorum mentem et consilium ignorarent, neque scirent statuas illas memoriae causa collocatas esse, paulatim principis omnium malorum auctoris impulsu sic colere consimiliter secum adfectos et interitui obnoxios homines coeperunt ac si dii forent immortales; adeoque sacra quaedam eis excogitarunt, ipsis malis geniis intra statuas domicilium collocantibus. hinc factum ut deinceps genus humanum aliis atque aliis diis religiose serviret. ac Aegyptii quidem supra caeteros ad impietatem maximam prolapsi sunt: nam feles simios hircos boves crocodilos coluerunt; atque imprimis bovem illum variis coloribus praeditum, quem Apim vocabant. cum enim bos apud ipsos nascebatur, qui in lingua et cauda notas quasdam referret et in fronte similitudinem lunae dimidiatae imitaretur, perhilariter choreas ductitabant et conventus publicos celebrabant, quasi novus quispiam deus ad ipsos se contulisset. ac de his quidem hactenus.

Recte autem octavus a Noa Seruchus fuisse dicitur, quippe Cai-

τῶν ὥσπερ υἱὸς πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ, καθὼς ὁ θεῖος ἔφη
Ἐφραΐμ. καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλῶτταν οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνε-
κα, τῆς δὲ τῶν γενῶν ἐπιμιξίας ἀνοιχθῆναι λέγει τὰς κατα-
ράκτας τοῦ οὐρανοῦ. ὅτι δὲ διὰ φιληδονίαν καὶ τὴν μυσα-
ρὰν ἐκείνην μῖξιν, ὧν ἕνεκεν ἀσεβεῖς ἐκάλει τοὺς γίγαντας ὁ
κορυφαῖος Πέτρος, ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν ὁ θεός, καὶ οὐ
C δι' ἀθεΐαν ἢ ἄλλην κακίαν τινά, ὁ θειότατος Κύριλλος ἐν τῇ
κατὰ Ἰουλιανοῦ βίβλῳ παρίστησι τοῦτο σαφέστατα λέγων „οἱ
ἐξ Ἀδὰμ καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι θεὸν ἕνα
τὸν ἀληθινὸν τετιμήκασι, μετὰ δὲ τὴν τοῦ πύργου κατασκευὴν
καὶ τὴν τῶν γλωσσῶν διαφορὰν ἀσύμβατον καὶ αὐτὴν ἐσχή-
κασι τὴν περὶ θεοῦ δόξαν· πανταχοῦ γὰρ διασκεδασθέντες
καὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐσχήκασιν." ὅτι δὲ δι' ἀσωτίαν ἀμ-
φοτέρων τῶν μερῶν ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος γέγονε κατακλυ-
D σμός, αὐτὸς ὁ θεὸς ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών „οὐ μὴ καταμείνῃ
τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς
σάρκας," ἤγουν διὰ τὸ ζῆν αὐτοὺς ἐμπαθῶς τε καὶ σαρκικῶς.
οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας Παῦλος τοὺς ἐγκρατῶς ζῶντας ἀσάρκους
καλεῖ, λέγων „ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί." σάρκας μὲν οὖν,
ὥσπερ δὴ καὶ ἀσεβεῖς, εἴωθε καλεῖν ἡ γραφὴ τοὺς βίον
ἔχοντας ἄσωτον· ἀσέβεια γὰρ οὐ μόνον ἡ τῶν εἰδώλων
προσκύνησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀσελγὴς βίος καὶ ἄσωτος. καὶ

vocatur filius primogenitus. tradit haec divinus ille vir Ephraemus. et Chrysostomus adfirmat alia nulla de causa quam ob hanc utriusque generis commistionem coeli meatus reclusos fuisse. itidem non impietatis deum negantis vel alia quapiam causa diluvium fuisse invectum, extra solam hanc voluptariae vitae libidinem et commistionem exsecrandam, quo nomine gigantes impios summus ille Petrus appellavit, praeclarissimus ille Cyrillus in scripto adversus Iulianum libro perspicue verbis hisce demonstrat „homines ab Adamo ad Noam usque prognati deum unum et verum coluere. post extructionem vero turris illius linguarumque divisionem coeperunt etiam opinionibus de deo dissidere mortales. nam in omnes dispersi partes deum quoque multitudinis errorem imbuerunt." denique propter utriusque partis luxuriam diluvium illud orbem universum invasisse deus ipse denotat, cum ait (Gen. 6 3) „non permanebit spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint;" hoc est pro adfectionum et carnis libidine vivant. sic enim et Paulus (Rom. 8 9) homines temperanter viventes carnis expertes in his verbis vocat „vos in carne non estis." nimirum litterae sacrae carnem et impios appellare consueverunt eos quorum vita luxuriae dedita est. nam impietas non deastrorum modo cultus est, sed significat etiam lasciviae luxuriaeque vitam obnoxiam. patet

τοῦτο δηλοῖ ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων „ἐγὼ εἶπα, ἐξαγορεύ-
σω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν
ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου." μὴ γὰρ ἀλλόπιστος ἦν ὁ Δα-
βίδ; μὴ τὸν θεὸν ἐξωμόσατο πάντως; οὐχί, ἀλλὰ τὴν ἐπι- V. 97
θυμίαν ἥτις ἔτεκε τὴν μοιχείαν, ἀσέβειαν ἐκεῖνος ἐκάλεσε. P. 125
παγκόσμιον δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐκεῖνον ἐπήνεγκεν ὁ θεός,
ὅτι καὶ πάντες ἐκεῖνοι καθάρσεως ἔχρῃζον. καὶ τοῦτο πα-
ρίστησιν ἡ γραφὴ λέγουσα „καὶ εἶδε κύριος ὁ θεὸς τὴν γῆν,
καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν
αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς."

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. εἰ γὰρ οὐκ ἐφείσατο τότε τινὸς
ὁ θεός, ἀλλὰ πάντας ἄρδην κατέκλυσε, μηδὲν ὠφεληθέντας
ἐκ τοῦ λόγῳ μόνῳ σέβεσθαι τὸν θεόν, εὔδηλον πάντως ὡς
οὐδὲ ἡμῶν ἐν ἐκείνῃ φείσεται τῇ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ τὸ τῶν Χρι-
στιανῶν ἐπιφερόμεθα ὄνομα. ἐρεῖ γὰρ ἀληθῶς ὁ δεσπότης B
πάντων Χριστὸς καὶ ἡμῖν, ὅπερ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, ἡνίκα
καυχώμενοι ἔλεγον „ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ Ἀβραάμ
ἐσμεν." καθάπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν „εἰ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ
ἦτε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε τοῦ Ἀβραάμ," οὕτως ἐρεῖ καὶ
ἡμῖν „εἰ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς εἴχετε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε
τὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἁρμόζοντα." μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφί-
βαλλε· διὰ γὰρ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου κατακλυσμοῦ καὶ

hoc ex beati viri Davidis hac oratione (Psalm. 31 51) „dixi apud me, improbitatem meam adversus me ipsum domino fatebor; et tu mei cordis impietatem mihi condonasti." quaeso te, num fidem quandam extraneam Davides sectabatur? num deum abiuraverat? nequaquam certe. nimirum impietatis vocabulo cupiditatem illam, quae adulterium pepererat, innuit. et universale diluvium invexit propterea deus quod omnes illi homines repurgationis egerent. significatur hoc sacris in litteris (Gen. 6 12) per haec verba „vidit deus orbem terrarum esse corruptissimum et omnium mortalium mores depravatos."

Heic animum mihi, dilecte fili, advertito. nam si deus id temporis nemini pepercit, sed diluvio funditus omnes obruit, nihil adiutos ex eo quod verbis deum religiose venerarentur, intelligi perspicue potest futurum ut ne nobis quidem in illo die parcat, tametsi nomen Christianorum habeamus. revera enim Christus ille dominus omnium verbo nos illo compellabit, quo Iudaeos adfatus est (Ioh. 8 33), cum iactabundi dicerent „nos ex Abrahamo patre nostro sumus orti." nimirum ut illis respondit „si Abrahami nati essetis, Abrahamo digna faceretis," ita nobis etiam dicturus est „si pro Christianis vos gerere volebatis, ea praestare conveniebat quae Christianos omnino decerent." atque hac in parte minime tibi est ambigendum. nam per

τοῦ ἐν Σοδόμοις ἐμπρησμοῦ σαφῶς ἔδειξεν ὁ θεὸς ὁποῖον
ἀπαντᾷ τέλος τοῖς ἐν ἀσωτίᾳ τὸν βίον καταλύουσιν.
C Ὁ μέντοι Νῶε πεντακοσίων ἐτῶν γεγονὼς γεννᾷ τὸν
Σήμ, τὸν Χάμ, τὸν Ἰάφεθ. ἐφ' ᾧ καὶ ἄξιος θαυμασμῶν ὁ
ἀνήρ, ὅτι τοσοῦτος παρίππευσε χρόνος, καὶ μίξεσι νομίμοις
ὑποκύπτειν οὐκ ἤθελε. καὶ ὡς ὁ χρυσορρήμων φησίν, εἰ μὴ
θεία τις ἦν οἰκονομία, ὥστε δι' αὐτὸν αὖθις τὸ τῶν ἀνθρώ-
πων συστῆσαι γένος, οὐκ ἂν οὐδ' ὅλως σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις
ὑπέκυψε· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τέλειον αὐτὸν ἐν τῇ γενεᾷ
αὐτοῦ καλεῖ ὁ θεός, τῇ διεστραμμένῃ δηλαδή. ἀλλ' ὅρα μα-
D κροθυμίαν τοῦ θεοῦ. οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν κατακλυσμόν,
ἀλλ' ἔτη μὲν ἑκατὸν ἑτοιμάζει τὴν κιβωτόν, κἂν οἱ ἄφρονες
τὸν Νῶε θελήματι θείῳ ὑπηρετούμενον ἐξεμυκτήριζον. ἀλ-
λὰ καὶ συναγόμενα ὁρῶντες τὰ θηρία πάντα, καθά φησιν ὁ
θεῖος Ἐφραΐμ, ἐλέφαντας μὲν ἀπὸ Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος
ἐρχόμενα, λέοντας καὶ παρδάλεις μετὰ προβάτων καὶ αἰ-
γῶν μιγάδας, ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ ἄνευ τινὸς διώκοντος ἐρχό-
μενα καὶ κύκλῳ τῆς κιβωτοῦ αὐλιζόμενα, οὐδαμῶς κατε-
νύγησαν. ἀλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτο πάθοιμεν, γρηγοροῦν-
τες ἀεί.
P. 126 Πόθεν δὲ οἶδεν ὁ Νῶε τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, μή-
πω τῆς αὐτῶν διαιρέσεως παρὰ Μωσέως γεγονυίας, ὡς ὁ

orbis universi diluvium et Sodomorum incendium deus manifesto declaravit qualis immineat iis exitus qui vitam in luxuria prodigunt.

Quum Noa quingentos esset annos natus, Semum genuit, indeque Chamum et Iaphetum (Gen. 5 31). meretur in illo viro magnam hoc admirationem, quod cum tot annos vivendo explesset, ne legitimos quidem amplexus desideraverit. Chrysostomus certe ait, ni divino decretum fuisset consilio per ipsum genus humanum instaurandum esse, nunquam omnino carnalibus eum cupiditatibus se summissurum fuisse. propter hanc causam deus eum vocat hominem aetatis suae integrum, quae plane perversa erat. heic dei tolerantiam mihi considerato. diluvium subito non invehit, sed totis centum annis arca construitur. interim homines stolidi Noam voluntati divinae obsequentem irridebant. immo tametsi cernerent universas belluas coire, quemadmodum divinus ille vir Ephraemus ait, elephantos ab India Persideque adventare, leones ac pardalides inter oves atque capras promiscue accedere, reptiles bestias cum avibus eodem se persequente nemine conferre ac circum arcam commorari, nihilo tamen magis poenitentiae stimulos sentiebant. idem ne nobis incidat, nunquam non vigilemus.

Sed enim unde Noa didicerat quae animalia munda, quae immunda essent, cum nondum id temporis ea Moses segregasset? hanc

χρυσορρήμων φησίν; ἐκ τῆς ἐναποκειμένης αὐτῷ φυσικῆς
γνώσεως, ἢ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ θεοῦ σοφίας. ὡς
καλὸν ἡ ἀρετή. αὕτη τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, αὕτη τὸν Νῶε
διεσώσατο. ὅρα γὰρ ὅτι πάντας ἐκείνους ἀπωλείᾳ παραδι-
δοὺς ὁ θεὸς πρὸς τὸν Νῶε ἔλεγεν „εἴσελθε σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶ-
κός σου εἰς τὴν κιβωτόν, ὅτι σε εἶδον δίκαιον ἐναντίον ἐμοῦ
ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ καὶ διεστραμμένῃ." ἀλλὰ και-
ρὸν διδοὺς αὐτοῖς ἐμπρόθεσμον εἰς μετάνοιαν φησίν „ἔσονται
δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἔτη ρκ'," εἰ καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ἔζησαν V. 98
διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· οἱ γὰρ μὴ φθάσαντες διὰ μέσου τῶν B
ἑκατὸν μετανοῆσαι οὐδὲ ἐν τοῖς εἴκοσι μετενόησαν ἄν. πρόσ-
εχε δὲ ὅτι ποτὲ μὲν ἣν ὑπισχνεῖται δοῦναι ζωὴν ὑποτέμνει,
ὡς ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ μετανοήσωμεν, ποτὲ δὲ ἀπειλῶν ἀπολέ-
σαι τοῦτο οὐ ποιεῖ μετανοησάντων ἡμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν Νι-
νευιτῶν ἔστιν ἰδεῖν.

Τὸ δὲ ὕδωρ ὑψώθη ἐπάνω τῶν ὀρέων ἐπὶ πήχεσι πεντε-
καίδεκα, ἵνα τὰ τῆς θείας πληρωθῇ ἀποφάσεως. „ἐξαλείψω" γάρ
φησι „πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν ἣν ἐποίησα, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως
κτήνους καὶ ἀπὸ ἑρπετῶν ἕως πετεινῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ."
εἰ μὴ γὰρ ὑψώθη τοσοῦτον, οὐκ ἂν τὸ τῶν πετεινῶν ἀπώλετο C
γένος. ὅτι δὲ ὑπεράνω τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων ἐπήρθη τὸ ὕδωρ

enim quaestionem Chrysostomus movet. num proficiscebatur hoc a naturali quadam cognitione, quam habebat, an a sapientia divinitus ei concessa? praeclara profecto res virtus est. haec Enochum transtulit, haec Noam conservavit. nam vide mihi, quaeso, quid fiat. omnes id temporis homines deus exitio destinans solum ad Noam inquit (Gen. 7 1) „ingredere tu una cum omni familia tua in arcam, quoniam quidem te animadverti esse omnium huius perversi pravique saeculi meo in conspectu facile iustissimum." simul tempus caeteris definitum ad resipiscendum tribuens inquit „reliquos eis faciam annos 120." quanquam ne hos quidem universos vixerunt propter insignem perversitatem. nam qui prius durante 100 annorum intervallo non resipuerant, intra viginti annos poenitentiam acturi non erant. atque hoc loco mihi observa deum nonnunquam nobis resipiscentibus eam vitam praecidere quam prius pollicebatur, ut heic fieri videmus, nonnunquam minatum se perditurum reapse minas non exsequi, nobis resipiscentibus; id quod Ninevitis videmus usuvenisse.

Caeterum aqua supra ipsos montes excrevit ad 15 usque cubitos, ut eveniret quod futurum deus minatus fuerat (Gen. 6 7) „quicquid ortum est delebo, non homines solum, sed etiam pecora et reptilia, et volucres, quae sub coelo sunt." quippe si tantam ad altitudinem non excrevisset, volucres haud quaquam periissent. et quidem aquam

ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, κἀντεῦθεν πιστοῦται. λίθους γάρ τινες ἐκ τῶν τοῦ Λιβάνου ἀκρωρειῶν εἰς οἰκοδομὰς μετακομίζοντες διεβεβαιοῦντο ὡς εὗρον ἐν τοῖς κοιλώμασι τοῦ Λιβάνου ἰχθύας τεταριχευμένους καὶ τῇ ἰλύϊ πεπηγότας, καθά φησι καὶ Ἰώσηπος.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦλαν θυσίαν ὁ Νῶε τῷ θεῷ ἀνήνεγκε. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τοῖς ἐσομένοις ἐν ἀσθενείᾳ συγγνώμονά τε καὶ γαληνὸν προσαπεργάσηται τὸν θεόν, D ὡς ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος, ἵνα μὴ πάλιν μία κατὰ πάντων ἐλεύσεται ψῆφος, δευτέρῳ κατακλυσμῷ τὸ ἀνθρώπινον ὑποτιθεῖσα γένος. ἐφ' ᾧ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεός „διανοηθεὶς οὐκέτι προσθήσω τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πονηρὰ ἐκ νεότητος." τούτου χάριν, ὡς εἴρηται, θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ θεῷ. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκέλευσεν ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν καθαρῶν εἰσαχθῆναι ἐν τῇ κιβωτῷ, δύο δύο δὲ ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε συγχωρεῖν τοῖς
P. 127 ἀνθρώποις μεταλαβεῖν κρεῶν, ἔμελλον δὲ καὶ θυσίας προσφέρειν αὐτῷ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, πλείονα τὰ καθαρὰ φυλαχθῆναι προσέταξε, τὰς μὲν τρεῖς συζυγίας εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ γένους, τὸ δὲ περιττὸν ἓν εἰς θυσίαν. ὃ δὴ καὶ πεποίηκε μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἀπὸ πάντων τῶν καθαρῶν

huiusce diluvii montes etiam sublimissimos operuisse, vel hinc colligere licet. quidam cum e Libani cacuminibus ad structuras aedificiorum saxa congererent, adseruerunt se intra Libani concavitates reperisse pisces induratos in limo defixos, uti Iosephus etiam memoriae prodidit.

Cum diluvium desiisset, Noa deo sacrificium obtulit. quamobrem istuc? ut iis qui aliquando futuri essent infirmiores, deum benignum ac propitium redderet, sicut eximius ille Cyrillus ait, ne rursum aliquando unus adversus omnes ferretur calculus, quo genus mortalium alteri diluvio subiiceretur. iccirco deus his eum verbis compellat (Gen. 8 21) „statui cum animo meo nunquam deinceps terram tanta diritate prosequi propter hominum facinora, quorum cogitationes et studia inde usque a pueris ad prava quaeque proclivia sunt." hanc igitur ob causam sacrificium illud obtulit, cuius etiam respectu mandaverat deus ut ex mundis animalibus in arcam septena, ex immundis bina reciperentur. nam quia carnibus vescendi potestatem mortalibus facturus erat, atque etiam litaturos sibi religiosos homines sciebat, iccirco mundorum animalium maior numerus servatus est, quorum tria paria generis incremento, reliquum sacrificio destinatum esset; id quod a diluvio Noa non neglexit, de omni

προσαγαγὼν τῷ θεῷ, ὡς εἶναι δῆλον ὅτι γε τούτου χάριν
ἀνὰ ἑπτὰ προσέταξεν ἐξ ἑκάστου γένους τῶν καθαρῶν ἐν τῇ
κιβωτῷ εἰσαχθῆναι, ἵνα τὸ ἓν ζῶον ἐξ ἑκάστου γένους ὁ
Νῶε προσφέρων μὴ διαφθείρῃ τὰς συζυγίας. τοσοῦτον δὲ
τὴν τοῦ Νῶε προαίρεσιν ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τῆς θυσίας ἀπε-
δέξατο ὁ θεὸς ὡς καὶ τὴν γραφὴν οὕτως εἰπεῖν „καὶ ὠσφράν-
θη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας.“ μετὰ γνώμης λοιπὸν ὑγιοῦς καὶ
ἡμᾶς τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι χρή. εἰ δὲ μή, κἂν ὁτιοῦν προσά- B
ξωμεν, ἀποστραφήσεται αὐτὸ ὁ θεός. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἐν-
ταῦθα ἡ τοῦ δικαίου ἀρετὴ τὸν καπνὸν καὶ τὴν κνίσσαν
ὀσμὴν εὐωδίας εἰργάσατο. ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ τῶν προσ-
αγόντων πονηρία τὸ θυμίαμα τὸ εὐῶδες βδέλυγμα ὀφθῆναι
παρεσκεύασεν.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν κόρακα τὸν ἀπο-
λυθέντα παρὰ τοῦ Νῶε τοῦ ἰδεῖν εἰ τὸ ὕδωρ ἐκόπασεν,
ἐναντιούμενος φαίνεται τῇ τοῦ Μωσέως ἱστορίᾳ. ὑποστρέψαι
καὶ γὰρ πρὸς τὴν κιβωτὸν λέγει τὸν κόρακα, ὡς ἐπὶ πάσῃ
τῇ γῇ τοῦ ὕδατος ἔτι λιμνάζοντος. ὁ δὲ Μωσῆς περὶ τού- C
των οὕτω φησίν „καὶ οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξη-
ράνθη ἡ γῆ.“ κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ περιστερὰν ἀπέστειλεν
ὕστερον, ἅτε δὴ παλινοστῆσαι τοῦ κόρακος πρὸς αὐτὸν μὴ θε-
λήσαντος. ἀλλὰ καὶ ἱστορικοὺς εἰσάγει τινὰς ὁ Ἰώσηπος, περί V. 99
τι λέγοντας ὄρος τῆς Ἀρμενίας ὑψηλότατον ἐν τῷ τοῦ κατα-

mundorum pecorum genere deo victimas offerens. ex quo perspicue licet intelligere propterea fuisse praeceptum ut septena in arcam animalia sumerentur, ne Noa unum animal ex quovis genere deo mactans ipsa paria distraheret atque corrumperet. caeterum usque adeo deus in oblatione huius sacrificii Noae studium ac voluntatem probavit, ut his uti verbis litterae sacrae non dubitaverint (Gen. 8 21) „delectatus est deus odoris illius suavitate.“ quapropter nos quoque nihil non animo sano et puro faciamus, absque quo fuerit, omnino deus aversabitur quodcunque tandem a nobis offeratur. nam vides heic virtutem iusti hominis de ipso fumo ac nidore suavissimum odorem effecisse, cum apud Iudaeos pravitas offerentium faceret ut suffitus etiam fragrantissimus a deo piaculi loco duceretur.

Caeterum in narratione de corvo, qui a Noa dimissus fuit ut exploraret an aqua defecisset, Iosephus historiae Mosis aperte refragatur. commemorat enim corvum illum ad arcam revertisse, quasi aqua per omnem terrarum orbem adhuc restagnaret. at Moses haec in hunc modum narrat „non revertit corvus, donec ab aquis exsiccata terra foret. nam illa ipsa de causa columbam deinceps emisit, quod corvus redire noluisset. idem Iosephus probat auctoritate quorundam

κλυσμοῦ πεφευγέναι καιρῷ τῶν ἀνθρώπων τινάς, κἀκεῖσε σωτηρίας διὰ τὸ ὕψος τυχεῖν. ἀλλ' ἔξω βάλλουσιν ἐκεῖνοι τοῦ σκοποῦ, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρονται. εἰ γὰρ ὑψώθη τότε τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων ἐπὶ πήχεσι πεντεκαίδεκα, καθὰ Μωσῆς ἱστορεῖ, οὐκ ἂν ὁτιοῦν ὑπελεί-
D φθη τηνικαῦτα ὄρος, ὡς οἶμαι, τοὺς ἐν αὐτῷ πεφευγότας ἰσχῦον ἀβλαβεῖς διασώσασθαι.

Ἡ μέντοι κιβωτὸς τριακοσίων μὲν πηχέων τὸ μῆκος ἦν, πεντήκοντα δὲ τὸ πλάτος, τὸ ὕψος τριάκοντα. πῆχυν δὲ ἀκούων μὴ τοιαύτην εἶναι νόμιζε ὁποία τίς ἐστι παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ γεωμετρικήν. ὁ γὰρ Μωσῆς γεωμέτρης ἐξ Αἰγύπτου ὢν τοιαύτην ἔφη πῆχυν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ἥτις ὀργυιὰν μεγίστην ποιεῖ. πρῶτοι γὰρ Αἰγύπτιοι, καθά φησι Κύριλλος, τὴν γνωμετρίαν εὗρον ἐκ τοῦ ἀπλέτου τῆς γῆς καὶ τῆς διαιρέσεως. ἡ δὲ τῶν φαινομένων θεωρία παρ' Ἕλλησιν ἐτελειώ-
P. 128 θη, τῶν πρώτων τηρήσεων ἐν Βαβυλῶνι γενομένων. τὸ δὲ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων Φοινίκων ἦρξατο. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ πεντακόσια τριάκοντα καὶ ἓξ ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ ἡ τοῦ πύργου γέγονεν οἰκοδόμησις, ματαιοπονησάντων ἐπὶ ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα.

historicorum, quos citat, diluvii tempore quosdam homines in altissimum Armeniae montem confugisse, atque ibi saluti suae per ipsius montis sublimitatem consuluisse. verum hi a scopo, quod dicitur, aberrarunt et a semita recta longe deflexerunt. nam si aqua id temporis supra montes quosque sublimissimos ad 15 usque cubitos excrevit, quemadmodum Moses memoriae prodidit, nullus mea quidem sententia mons reliquus esse potuit, qui a periculo servaret immunes quotquot in eum confugissent.

Arcae ipsius longitudo 300 cubitos habebat, latitudo quinquaginta, altitudo triginta. cum autem cubiti vocabulum audis, non talem intelligi putato qualis apud nos est in usu, sed geometricum. Moses enim, qui apud Aegyptios artem geometriae didicisset, in hac de arca narratione cubitum eiusmodi intelligit qui maximam ulnam efficeret. nam Aegyptii primi, referente Cyrillo, geometriam propter amplitudinem terrae suae eiusque divisionem repererunt, cum motus siderum consideratio sit a Graecis perfecta, quorum observationes primae apud Babylonios exstiterant. itidem doctrina numerorum a Phoenicum mercatoribus est profecta. de his hactenus.

Post annos a diluvio 536 turris est aedificata, hominibus in ea perficienda totis 40 annis incassum laborantibus. cohortabantur enim, ceu Moses (Gen. 11 3) narrat, invicem ut lateres facerent coquerentque, quibus urbem turrimque sibi exstruerent, quae fastigio

„καὶ εἶπε" γάρ φησιν „ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ δεῦτε καὶ πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί, καὶ B οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ." διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν τοῦτο; ἵνα κατακλυσμὸς εἰ γένηται δεύτερος, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κορυφὴν ἀναδράμωσι, κἀντεῦθεν τὸν ἐξ ὕδατος ὄλεθρον φεύξωνται. ταύτῃ τοι καὶ τὴν ματαιοπονίαν αὐτῶν ἐκώλυσεν ὁ θεὸς διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. καὶ ἄκουε τῆς γραφῆς οὕτω λεγούσης „καὶ εἶπε κύριος 'ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χεῖλος ἓν πάντων. δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον.' καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος C ὁ θεὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς." τηνικαῦτα καὶ μέροπες καλοῦνται ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γῆς. ὁ δὲ παράφρων Ἰουλιανὸς καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν, ὅτι θεωρῶν αὐτοὺς ὑψουμένους διὰ τοῦ πύργου, καὶ οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτῳ πτοηθείς, εὐμεθόδως αὐτοῖς κωλύει τὴν ἄνοδον διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.

Ὁ μέντοι πύργος ἐκτίζετο ο' καὶ β' τοῦ κτίσματος ἀρχηγῶν ὄντων. κατὰ τούτους λοιπὸν καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν γέγονε, χείλους ὄντος ἑνὸς καὶ φωνῆς ἐπὶ πᾶσι μιᾶς, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. μόνος δὲ ὁ Ἔβερ μὴ συγκατατεθεὶς τῇ ματαιοπονίᾳ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ ἔμεινεν. ἀρχῆθεν D λοιπὸν ἡ Ἑβραῒς φωνή. ὅτι δὲ τῇ Ἑβραίων γλώσσῃ ἐχρῶν-

22. ἐν deerat. 23. τῇ] τῶν P.

coelum attingeret. quamobrem? ut si alterum diluvium ingrueret, ad eius se verticem conferrent eoque pacto imminens ab aquis exitium effugerent. vanum hunc laborem et conatum eorum deus per confusionem linguarum inhibuit. verba quidem sacris in litteris (Gen. 11 6) haec leguntur „en una est mortalium natio, qui cuncti eodem sermone utuntur. age descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus ut alii aliorum orationem non intelligant. itaque illinc eos per omnes terras dominus, qui deus est, dissipavit." et appellari coeperunt homines ab eo tempore Meropes a sermonis linguarum terraeque divisione. furiosus ille Iulianus hoc etiam inter alia scripsit, deum conspicientem homines in altum ope turris sublatos, eaque de causa non mediocriter perturbatum, commoda quadam ratione ac via, linguis inter se confusis ulteriorem adscensum prohibuisse.

Caeterum turris ipsa 72 praefectorum opera fuit exstructa, quorum ad numerum linguae quoque divisae sunt, cum antea sermone linguaque una, ceu dictum est, omnes uterentur. solus Heberus reliquorum stulto conatui non adsensus linguam suam retinuit; de quo colligitur ab initio mortales usos Hebraica lingua fuisse. Adami cer-

το οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ καὶ τοὺς ἀμ-
φὶ τὸν Ἀβραὰμ τῇ τοιαύτῃ χρᾶσθαι διαλέκτῳ, δῆλον δὲ καὶ
ἀπὸ τοῦ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν τῇ
Ἑβραίων χρᾶσθαι φωνῇ. καὶ δηλοῦσι μὲν τοῦτο καὶ τὰ ἐν
τῷ σταυρῷ, οὐχ ἧττον δὲ κἀκεῖνα ἐν οἷς ἔλεγεν „ἐφαθά,"
V. 100 τουτέστι διανοίχθητι, καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ „ταλιθὰ κοῦμι,"
τουτέστι σοὶ λέγω τῷ κορασίῳ. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ μέ-
γας Ἐπιφάνιος περὶ τούτων οὕτω φησί „μετὰ τὸν κατακλυ-
σμὸν ὁ πύργος, εἶτα ὁ Ἔβερ ὁ τῶν Ἑβραίων πρόγονος, ὃν
λέγουσι μὴ βουληθέντα κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον οἰκοδο-
μοῦσι μεῖναι ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώττῃ. τούτου ἔκγονος ὁ Ἀβραάμ,
P. 129 ὅθεν καὶ ἡ Ἑβραία γλῶττα." τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις καὶ Ἰώ-
σηπός φησι. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ Θεοδώρητος τῇ Σύ-
ρᾳ γλώττῃ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ χρᾶσθαι φησίν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοῦ Χὰμ υἱὸς Χαναὰν ἰδὼν τὴν πρὸς τὸν Λίβανον γῆν ὅτι ἀγαθή ἐστι, μετὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς κληροδοσίαν, καὶ κρείττων τῆς ἑαυτοῦ γῆς, τυραννικῶς καθήρπαξεν αὐτήν, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Σὴμ κληρονόμους ἐκεῖθεν ἐξήλασε. καὶ οὕτω πᾶσα ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χαναὰν προσηγορεύθη. καὶ Ἰώσηπος δέ φησιν ὅτε Χαναὰν τέταρτος ὢν τοῦ Χὰμ παῖς, τὴν Ἰουδαίαν καλουμένην οἰκήσας Χαναὰν ἀφ' ἑαυτοῦ προσηγόρευσεν.

B Ὁ δὲ Σὴμ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶ, Ἀρφαξᾶ δὲ τὸν Καϊνᾶν.

te posteros hac esse locutos, inde quoque colligitur, quod et Abrahami familia eandem usurparit et Adamus ille secundus, qui Christus est, deus ille noster. idem animadvertitur ex inscriptione crucis, et hisce Christi verbis cum ait ephata, hoc est aperitor. idem quod alibi ait talita cumi, hoc est puella surge. eadem de re magnus Epiphanius ille sic disserit: post diluvium aedificata turris est. vixit id temporis Heberus, auctor et propagator Hebraicae gentis, quem perhibent propterea quod cum turrim exstruentibus commercii nihil habuisset, linguam suam retinuisse. fuit eius ex posteris Abrahamus, et Hebraea lingua nomen ab eodem accepit. adsentitur huic et Iosephus. Theodoritus vero posteros Adami lingua Syriaca vult usos fuisse.

Sciri autem debet Chanaanem Chami F. animadverso terram Libano vicinam fertilem esse suaque meliorem, post divisionem inter Noae liberos factam per vim hanc ipsam rapuisse, ac posteros ex ea Semi eiecisse. quo factum ut universa terra illa promissionis Chanaanis regio vocaretur. Iosephus quoque commemorat a Chanaane Chananaeam fuisse appellatam.

Semus autem Arphaxam procreavit, Arphaxas Cainanem, qui

οὗτος δὲ ὁ Καϊνᾶς, ὥς φησι Γεώργιος, συνεγράψατο τὴν ἀστρονομίαν, εὑρηκὼς τὴν παρὰ τοῦ Σὴθ καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ἐκτεθεῖσαν ὀνομασίαν τῶν ἀστέρων ἐν πλακὶ λιθίνῃ γεγραμμένην. οἱ γὰρ τοῦ Σὴθ ἔγγονοι προμυηθέντες ἄνωθεν τὴν μέλλουσαν γενέσθαι φθορὰν τῶν ἀνθρώπων διά τε πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ποιήσαντες δύο στήλας, μίαν μὲν λιθίνην ἑτέραν δὲ πλινθίνην, ἔγραψαν τὰ ἐκ τοῦ πάππου αὐτῶν Σὴθ ἐκτεθέντα οὐράνια πάντα, λογισάμενοι ὅτι εἰ μὲν δι' ὕδατος ὁ κόσμος φθαρῇ, ἡ λιθίνη στήλη μενεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα (ἥτις στήλη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὸ Σίδιρον ὄρος ἔμεινε, καὶ ἔστιν ἕως ἄρτι, ὥς φησιν Ἰώσηπος), εἰ δὲ διὰ C
πυρὸς γένηται ἡ φθορά, μενεῖ ἂν ἡ πλινθίνη.

Ἀνεφάνη δὲ ἐκ τῆς τοῦ Σὴμ φυλῆς ἕτερος γιγαντογενὴς τοὔνομα Κρόνος. οὗτος πάνυ γενόμενος δυνατὸς καὶ πολλοὺς ὑποτάξας, πρῶτος κατέδειξε τὸ βασιλεύειν καὶ τῶν ἄλλων κρατεῖν, καὶ βασιλεύσας πρῶτος Ἀσσυρίων ἔτη νς' ὑπέταξε πᾶσαν τὴν γῆν Περσίδος. μετὰ δὲ Κρόνον ἐβασίλευσε Νῖνος ἔτη νβ', ὅς γε τὴν οἰκείαν μητέρα Σεμίραμιν λαβὼν εἰς γυναῖκα, νόμος ἐγένετο Πέρσαις λαμβάνειν τὰς ἑαυτῶν μητέρας καὶ ἀδελφάς. ἐξ οὗ γένους ἐγένετο καὶ Ζωρόαστρος ὁ περιβόητος Περσῶν ἀστρονόμος, ὅς εἶπε τοῖς Πέρσαις, „ἐὰν D

10. σίριδος F. 13. τῆς deerat.

auctore Georgio libris astronomiam complexus est, cum appellationes siderum a Setho eiusque posteris indicatas et lapidea in tabula perscriptas reperisset. nam cum ii multo ante fuissent edocti futurum ut homines tam per ignem quam aquam interirent, erectis duabus columnis, quarum una lapidea foret altera latericia, coelestium rerum descriptiones ab avo expositas iis ipsis insculpserant, cum secum rationes has inivissent, siquidem usuveniret ut per aquam mundus interiret, lapideam columnam cum inscriptis litteris superfuturam, quae sane post diluvium in monte Sidiro salva reperta est hodieque restat Iosepho teste; sin per ignem mundus corrumperetur, omnino superaturam columnam latericiam.

Caeterum ex stirpe Semi quidam exstitit, Gigantum origine satus, cui nomen esset Cronus. hic cum magnam ad potentiam esset evectus imperioque suo multos mortales subiecisset, primus regnandi modum et alios sub iugum mittendi ostendit. cumque princeps Assyriorum regno totos 56 annos potiretur, universam sibi Persidem dicto audientem reddidit. post Cronum 52 annos Ninus regnavit, qui cum matrem germanam Semiramidem matrimonio sibi iunxisset, lex apud Persas inolevit, qua fas esset matres ac sorores in uxores ducere. prodiit ex hac familia et Zoroaster, insignis ac celeberrimus ille Persarum astronomus; qui Persis praecepit ut si ab igne coele-

καύσῃ με τὸ οὐράνιον πῦρ," (τοῦτο γὰρ καὶ ηὔχετο) „λάβετε ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ φυλάσσετε εἰς σύστασιν τῆς βασιλείας ὑμῶν." ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἐν δὲ ταῖς ἱστορίαις αἷς ἐχρήσατο κατὰ Ἰουλιανοῦ ὁ θεολόγος μέγας Γρηγόριος καὶ τάδε φησί. τὴν ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτον εὑρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζωροάστρου, δεύτερον δὲ ἐδέξαντο οἱ Αἰγύπτιοι. τὴν δὲ μαγείαν εὗρον Μῆδοι, εἶτα Πέρσαι. διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας. καὶ ἡ μὲν μαγεία ἐπίκλησίς ἐστιν, ὥς φασι, δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινὸς σύστασιν· γοητεία δέ ἐστι δαιμόνων κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους εἰλουμέ-
P. 130 νων ἐπὶ κακοῦ τινὸς σύστασιν. γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γοῶν καὶ τῶν θρήνων τῶν ἐν τοῖς τάφοις γινομένων, μαγεία δὲ ἀπὸ Μαγουσαίων ἤτοι Περσῶν, ὅθεν ἔσχε καὶ τὴν ἀρχήν· Μαγὼς ἐγχωρίως οἱ Πέρσαι λέγονται. ὁ μέντοι μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε γράφων εὕρηται, ὅτι μετὰ ἐνναχόσια ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν Ἄρβυλος πρῶτος ἐν ἀνθρώποις. οὗτος ἔσχε πρῶτος εἰς ἑαυτὸν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. ἀλλὰ καὶ Νῖνος ὁ ἐκείνου παῖς πρῶτος Ἀσσυρίων ἐπιφανῶς βασιλεῦσαι λέγεται, οὗ ἐπώνυμος ἡ Νινευή, ἧς τὰ τείχη Σεμίραμις μεγαλοφυῶς ἐσκευάσατο.

V. 101 Μετὰ δὲ τὴν πυργοποιίαν, ὡς εἴρηται, διασκεδασθέντες

sti exureretur, id quod votis expetebat ut fieret, ossium suorum reliquias sumerent, easque ad regni excitationem conservarent; cui praedictioni eventus deinde respondit. in historiis illis quibus adversus Iulianum Gregorius ille theologus usus est, haec etiam verba reperiuntur: astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse perhibentur, a quibus eam deinceps Aegyptii acceperint. magia Medorum inventum est, a quibus ad Persas manavit. differt haec a goetia, quod magia sit imploratio, sicut aiunt, beneficorum geniorum ad boni alicuius effectionem, goetia vero maleficorum compellatio geniorum, qui circum sepulcra volutantur, ad mali alicuius effectionem. et goetiae nomen factum est a ploratibus et lamentis, quae consueverunt in sepulcris existere, cum magia dicatur a Magusaeis, hoc est Persis, eiusdem auctoribus. nam Persas Magos appellari lingua ipsis vernacula constat. Cyrillus autem in libris adversus Iulianum scriptis refert post annos a diluvio nongentos Arbylum regem Assyriis imperitasse, qui primus hominum sibi divinitatis appellationem arrogarit. eiusdem filius Ninus primus apud Assyrios regnum illustri ratione administrasse perhibetur, a quo nomen inditum urbi Ninevae, quam Semiramis magnifice moenibus cinxit.

Post turris aedificationem, de qua locuti sumus, homines hinc

ἔνθεν κἀκεῖθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀτόπους πράξεις ἐξεκυλί- B σθησαν, καὶ τελευταῖον πρὸς εἰδωλομανίαν ἀπεπλανήθησαν, ὑπὸ τῶν δαιμόνων αὐτῶν ἀπατηθέντες τουτονὶ τὸν τρόπον οἱ δείλαιοι. ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ Νῶε ὄγδοος Σερούχ τὰ τῶν ἀγαλμάτων ἀρχῆθεν εὕρατο· λέγεται γὰρ οὗτος τοὺς ἔργον οἷον δήποτε λαμπρὸν ἐπιδειξαμένους ἀνδριᾶσι καὶ στήλαις τιμῆσαι. οἱ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν τῶν προγόνων ἀγνοήσαντες γνώμην, καὶ ὅτι μνήμης ἕνεκα τοὺς ἀνδριάντας ἔστησαν, κατὰ μικρὸν πλανώμενοι τῇ τοῦ ἀρχεκάκου συνεργείᾳ, ὡς ἀθανάτοις θεοῖς τοῖς ὁμοιοπαθέσι καὶ φθαρτοῖς ἀνθρώποις προσετέθησαν καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐπενόησαν, τῶν δαιμόνων τοῖς C ξοάνοις ἐνοικησάντων. ἐντεῦθεν ἄλλοις καὶ ἄλλοις θεοῖς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλάτρευσεν. Αἰγύπτιοι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς ἀθεΐαν ἐξώκειλαν· αἰλούρους γὰρ καὶ πιθήκους ἐσεβάσθησαν, τράγους τε ὁμοίως καὶ βόας καὶ κροκοδείλους. πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὸν Ἆπιν ἐσεβάζοντο, βοῦν ὄντα πολύχρουν αὐτόν. ἡνίκα γὰρ ἐγεννήθη τοιοῦτος βοῦς παρ' αὐτοῖς παρὰ τῇ γλώττῃ φέρων καὶ τῇ κέρκῳ σήμαντρα, ὡσαύτως παρὰ τῷ μετώπῳ σελήνης ὥσπερ διχότομον μίμημα, ἐχόρευον φαι- D δρῶς καὶ ἐπανηγύριζον ἅτε θεοῦ καινοπρεποῦς αὐτοῖς ἐνδημήσαντος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὄγδοος δὲ ἀπὸ τοῦ Νῶε λέγεται εἶναι ὁ Σερούχ· ἃ γὰρ

5. ἀρχῆθεν] ἐκεῖθεν F.

inde dispersi ad facta quaedam absurda exorbitarunt, ac tandem miseri deastrorum cultus errorem amplexi sunt, a malis geniis hoc quodam modo decepti. octavus a Noa Seruchus simulacrorum formandorum rationem invenit. fertur enim homines qui praeclarum aliquod facinus edidissent, statuarum et columnarum honoribus ornasse. verum posteri cum maiorum mentem et consilium ignorarent, neque scirent statuas illas memoriae causa collocatas esse, paulatim principis omnium malorum auctoris impulsu sic colere consimiliter secum adfectos et interitui obnoxios homines coeperunt ac si dii forent immortales; adeoque sacra quaedam eis excogitarunt, ipsis malis geniis intra statuas domicilium collocantibus. hinc factum ut deinceps genus humanum aliis atque aliis diis religiose serviret. ac Aegyptii quidem supra caeteros ad impietatem maximam prolapsi sunt: nam feles simios hircos boves crocodilos coluerunt; atque imprimis bovem illum variis coloribus praeditum, quem Apim vocabant. cum enim bos apud ipsos nascebatur, qui in lingua et cauda notas quasdam referret et in fronte similitudinem lunae dimidiatae imitaretur, perhilariter choreas ductitabant et conventus publicos celebrabant, quasi novus quispiam deus ad ipsos se contulisset. ac de his quidem hactenus.

Recte autem octavus a Noa Seruchus fuisse dicitur. quippe Cai-

Καϊνᾶν γεννᾷ τὸν Σαλᾶ, ὁ Σαλᾶ τὸν Ἔβερ, ὁ Ἔβερ τὸν Φαλέκ, ὁ Φαλὲκ τὸν Ῥαγαῦ, ὁ Ῥαγαῦ τὸν Σερούχ. οὗτος δὲ ὁ Σεροὺχ γεννᾷ τὸν Ναχώρ, ὁ Ναχὼρ τὸν Θάρα, καὶ ὁ Θάρα τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ. ὁ Ἀβραὰμ γεννᾷ τὸν Ἰσαάκ, ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, Ῥουβεὶμ Συμεὼν Λευὶ Ἰούδαν καὶ τοὺς λοιπούς, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. καὶ τηνικαῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἀβραὰμ οὕτως φησὶν Ἰώσηπος, ὅτι κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον ἀριθμητικὴν αὐτοῖς ἐχαρίσατο καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίας αὐτοῖς παρέδωκε· πρὸ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ τῆς ἐκεῖσε παρουσίας τῶν τοι-
P. 131 ούτων ἀμαθῶς εἶχον Αἰγύπτιοι. ἀπὸ Χαλδαίων οὖν ταῦτα καταπεφοίτηκεν εἰς Αἴγυπτον, κἀκεῖθεν εἰς Ἕλληνας. ὁ δὲ Γεώργιος περὶ τούτου καὶ τάδε. ὁ Ἀβραὰμ ἐτῶν ιδ' ὢν θεογνωσίας ἤρξατο, καὶ πρῶτος τὸν θεὸν δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν. ὁρῶν γὰρ οὐρανὸν ποτὲ μὲν λαμπρὸν ποτὲ δὲ ζοφώδη, καθ' ἑαυτὸν ἔλεγεν „εἰ καὶ τιμῶσιν αὐτὸν ἕτεροι, ἀλλ' οὐκ ἔστι θεός." ὁμοίως ἔλεγε τοῦτο κἀπὶ τῷ ἡλίῳ, τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀστράσι· καὶ γὰρ ἀστρονόμος ἄκρος ἦν. ἐφ' ᾧ τοιοῦτον ἰδὼν ὁ θεὸς ἐκάλεσεν. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ
B Ἀβιμέλεχ φησὶ κατελθεῖν αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον διὰ τὸν λιμόν, καὶ τοὺς ἐκεῖσε τότε καταισχῦναι σοφοὺς καὶ εἱμαρμένην δοξάζοντας. μετὰ γὰρ τὴν θεογνωσίαν οὐκέτι προσέχειν ἀστράσιν ἤθελε, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῷ πεπληρωμένον τὸ τοῦ ἀπο-

21. καὶ εἰ.] γένεσιν καί?

nanis filius fuit Sala, qui Heberum procreavit, Heberus Phalecum, Phalecus Ragauum, Ragauus Seruchum, Seruchus Nachorem, Nachor Tharam, Thara divinum hominem Abrahamum, Abrahamus Isaacum, Isaacus Iacobum, Iacobus duodecim familiarum principes, Rubenum, Symeonem, Levium, Iudam, caeteros, a quibus ortae sunt duodecim tribus Israelicae. de Abrahamo Iosephus memoriae prodidit eum in Aegyptum itinere suscepto numerorum sidereorumque motuum doctrinam cum Aegyptiis communicasse, qui ante Abrahami adventum nihil horum cognitum habuerint. ab Aegyptiis deinceps ad Graecos manasse. Georgius autem haec de Abrahamo tradit, natum scilicet annos 14 agnoscere deum coepisse, ac primum omnium clara voce deum rerum opificem praedicasse. cum enim coelum modo serenum modo nubilum cerneret, secum ipse ratiocinabatur, etiamsi ab aliis pro deo coleretur, esse tamen deum haudquaquam posse. idem de sole, de luna, de sideribus reliquis statuebat, ut qui esset insignis astronomus; cumque talis foret, a deo vocabatur. addit eum Abimelecho imperante famis causa in Aegyptum descendisse, ac sapientes Aegyptios, qui opiniones de natalitio sidere ac fato amplecterentur, pu-

στόλου ῥητὸν τὸ λέγον „τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται·" τὸν γὰρ ποιητὴν θεὸν ἐκ τῶν ποιημάτων ὁ θειότατος κατέλαβεν Ἀβραάμ. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλούταρχος ἔλεγεν „ἔλαβον δὲ ἔννοιαν θεοῦ· ἀεί τε γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρων τὴν ὑπόγειον ἐνεχθέντα ὅμοια μὲν ἀνατέλλει τοῖς χρώμασιν ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσι, καὶ κατὰ τόπους τοὺς αὐτούς."

Μέγας ὄντως ὁ Ἀβραάμ. τοῦ γὰρ θεοῦ ἀκούσας λέγοντος C „ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς γῆς συγγενείας σου, V. 102 καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἂν δείξω σοι" εὐθέως ἠκολούθει, τῶν ἐν μέσῳ δυσχερῶν καταφρονῶν, καὶ μηδὲ εἰδὼς ὅπου πορεύεται. ἡμεῖς δὲ καλοῦντος καθ' ἑκάστην ἀκούοντες τοῦ κυρίου οὔτε τῶν γηΐνων ἐκστῆναι θέλομεν, οὔτε πρὸς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἐπηγγελμένην ἔρχεσθαι. ἀλλὰ καὶ τὴν ταπείνωσιν θαυμάζων ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης καὶ τάδε φησίν „ἀληθὴς ταπείνωσις, ὅτε τις ἑτέρῳ παραχωρεῖ τῶν πρωτείων, καθὰ δὴ καὶ Ἀβραὰμ ποιεῖ, ἵνα δὲ μὴ διαδικάζηται μετὰ τοῦ Λὼτ καὶ τῶν ποιμένων αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ μὲν Λὼτ τὴν κρείττονα γῆν ἔλαβε, τὰ Σόδομα δηλαδή, ὁ δὲ D Ἀβραὰμ κατῴκησε παρὰ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆν. ὅρα δὲ καὶ τὰς θείας ἀμοιβάς. εἶπε γὰρ πρὸς Ἀβραὰμ ὁ θεὸς ὅτι

dore adfectos vicisse: nam posteaquam ad agnitionem dei pervenerat, non iam astris amplius intentus erat. nimirum habebat in eo locum illud apostoli verbum (Rom. 1 20) „quae dei sunt inadspectabilia, ea ex mundi creatione, dum considerantur per opera, perspiciuntur." ex ipsis operibus deum auctorem vir hic divinus percepit. in eandem sententiam et Plutarchus inquit „dei notionem quandam sum consecutus. nam semper sol et luna reliquaque sidera sub terram delata consimilibus vicissim coloribus praedita exoriuntur, et magnitudines easdem eademque loca retinent."

Magnus reapse vir fuit Abrahamus. cum enim deum (Gen. 12 1) dicentem audivisset „emigrato ex tua terra tuaque cognatione, ac illam in terram proficiscitor quam tibi monstravero," mox obtemperabat, difficultatibus omnibus quae interiicere se poterant neglectis, cum ne sciret quidem quonam abeundum foret. nos autem deum cottidie vocantem audientes nec terrena deserere volumus, nec ad terram illam promissam contendere. quinetiam ipsius humilitatem Chrysostomus admirans his verbis utitur: vera istaec est humilitas, cum quis alteri partes priores cedit, quemadmodum fecit Abrahamus, ne cum Loto eiusque pastoribus litigaret. quo factum ut Lotus fertiliori terra Sodomorum potiretur, cum Abrahamus ad quercum Mambrae migraret. atque heic vide quas ei vices deus referat. quamcunque,

πᾶσαν τὴν γῆν ἣν σὺ ὁρᾷς ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματί σου ἕως αἰῶνος. ἡ δὲ κρείττων ἐκείνη γῆ ἣν ἔλαβε Λώτ, ἡ παραδείσου μηδὲν διαφέρουσα, οὐκ εἰς καλὸν ἀπέβη τῷ λαβόντι αὐτήν· αἰχμάλωτος γὰρ μετὰ μικρὸν ἀπήγετο ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ στρατευσάντων πέντε βασιλέων. ἀλλ' ὁ θεῖος αὐτὸν ῥύεται Ἀβραὰμ μετὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενῶν αὐτοῦ ἐπελθὼν καὶ κα-
P. 132 τακόψας αὐτούς. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι ὑποστρέφοντα τὸν Ἀβραὰμ ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων ἄρτῳ καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδέκ, κἀκεῖνος ἀφ' ὧν ἐπεφέρετο λαφύρων δέδωκε δεκάτας αὐτῷ. πρόσεχε λοιπόν. καὶ ἡμᾶς γὰρ ὑποστρέφοντας ἀπὸ τοῦ νοητοῦ πολέμου ἄρτῳ καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδὲκ ὄντως, τῷ σώματι καὶ αἵματι δηλονότι αὐτοῦ. εἰ δὲ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀβραὰμ πάντως ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τὰς δέκα ἡμῶν αἰσθήσεις ἀντὶ δεκατῶν προσάγειν αὐτῷ, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματος.

B Ὁ μὲν οὖν Ἀβραὰμ καθήμενος παρὰ τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ πάντας ἐφιλοξένει τοὺς παροδεύοντας, πιστοὺς ὁμοῦ καὶ ἀπίστους, κατὰ μηδὲν ἐπὶ τούτοις διακρινόμενος· καὶ τοσοῦτον ἁπλῶς φιλόξενος ἦν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν τριάδα κατελθεῖν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ καὶ τῶν παρατεθέντων αὐτῇ περιχαρῶς ἐμφορηθῆναι. οὐ χρὴ θαυμάζειν. ἀγγέλους ἐσθίοντας ἀκούεις παρὰ τῇ γραφῇ· ἐνεργείᾳ καὶ γὰρ ἀοράτῳ

ait, terram ex hoc loco conspicis, omnem tibi ego dabo et tuo semini in sempiternum. e diverso fertilior illa terra quam Lotus accepit, paradiso non cedentem, parum ei profuit. nam haud longo post intervallo a quinque regibus, qui expeditionem in haec loca susceperant, captivus abducitur. quanquam divinus vir Abrahamus cum 318 domi suae natis hostes adortus iisdem caesis Lotum liberat. atque hoc illud est, quod Paulus ait (Hebr. 7 10), Abrahamum revertentem a caede regum pane ac vino exceptum a Melchisedeco fuisse, cui spoliorum secum allatorum decumas vicissim obtulerit. haec mihi verba diligenter considerato. etenim nos etiam revertentes ab intellectili bello verus ille Melchisedecus pane ac vino excipit, nimirum corpore sanguineque suo. quod cum ita sit, omnino Abrahami nos etiam exemplo decem nostros sensus, animi nimirum et corporis loco decumarum offerre debemus.

Idem Abrahamus ad quercum Mambrae considens hospitio cunctos iter istac facientes, fideles pariter ac infideles, citra discrimen excipere solebat; et usque adeo erat hospitalis, ut ipsa etiam sacrosancta trinitas eius tabernaculum sit ingressa hilariterque cibis appositis satiata. quod quidem minime tibi mirum videri debet. nam et

κατηνάλωσαν τὰ παρακείμενα, προσποιήσει τοῦ φαγεῖν. ἀλλὰ καὶ Θεοδώρητος οὕτω φησίν „οὔτε τῇ φύσει ἄνδρες ἦσαν, ἀλλ' ἐδόκουν εἶναι, οὔτε ἔφαγον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐδόκουν C ἐσθίειν τῇ ὄψει τῶν ὁρώντων, ἀναλισκομένων τῶν προτιθεμένων κατὰ θείαν ἐνέργειαν." εἰ δὲ καὶ λέγει ἡ γραφὴ ὅτι παρέθηκεν αὐτοῖς καὶ ἔφαγον, καινὸν οὐδέν· ἴσως γὰρ τὸ ἀνηλῶσθαι αὐτοὺς φαγεῖν εἶπεν ἡ γραφή. καὶ τρεῖς μὲν ἐν τῇ σκηνῇ φαίνονται ἄνδρες, καθάπερ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί, δύο δὲ ἐπὶ Σόδομα παραγίνονται. ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ τούτων δεσπότης κατὰ ταὐτὸν ὤφθησαν. ἀλλ' οἱ μὲν ὡς ὑπηρέται ἀπεστέλλοντο, ὁ δὲ ἔμεινε καθάπερ φίλος φίλῳ μονονουχὶ κοινολογούμενος τῷ δικαίῳ ἅπερ ἔμελλε ποιεῖν· „οὐ μὴ" γάρ φησι „κρύψω ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδός μου ἃ μέλλω ποιῆσαι." Κύριλλος δὲ ὁ μέγας περὶ D τούτων οὕτω. „καὶ τρεῖς μὲν ἐν ἀρχῇ τῷ Ἀβραὰμ προσέβαλον ἐν τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, δύο δὲ τοῖς Σοδόμοις ἐπεφοίτησαν. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρινεῖ οὐδένα, πᾶσαν δὲ τὴν κρί- V. 103 σιν δέδωκε τῷ υἱῷ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου, συνόντος φυσικῶς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος." ὅτι δὲ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐπὶ Σόδομα ἐπορεύοντο, καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ ξενία σαφῶς παριστᾷ, καθάπερ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. εἰ μὴ γὰρ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἦσαν, οὐκ ἂν τῷ θεῷ καὶ

angelos sacris in litteris comedisse audis. etenim vi quadam inadspectabili apposita sub eo praetextu absumebant, quasi eis vescerentur. et Theodoritus ait hos neque natura fuisse homines, sed hanc prae se tulisse speciem; nec ut homines comedisse, quippe qui oculis intuentum comedere viderentur, cum interim divina quadam vi appositos cibos absumerent. iam quod ita litterae sacrae loquantur quasi apposita comederint, nihil est novum. nam par est credere vocari manducationem ipsam ciborum absumptionem. tres quoque viri conspecti sunt in tabernaculo, ut Chrysostomi verbis utamur, cum duo tantum Sodoma venerint. nam istic quidem conspecti sunt et angeli simul et eorum dominus: heic vero illi tanquam ministri ablegantur, manente apud Abrahamum domino, et tantum non in morem amici cum amico, viro iustissimo, de iis quae facturus erat disserente. egone, inquit (Gen. 18 17), ut Abrahamum famulum meum celem de iis quae sum facturus? aliter hac de re Cyrillus loquitur. tres, ait, apud quercum Mambrae Abrahamum convenerunt, cum Sodoma duo tantum pervenerint. pater enim non iudicat quenquam, ceu dominus ipse loquitur (Ioh. 5 22), sed omne iudicium filio concessit, cui spiritus etiam sanctus naturaliter adest. et filium cum spiritu Sodoma se recepisse, satis intelligi de hospitali exceptione Abra-

πατρὶ συνεκάθηντο. ὅτι δὲ συνεκάθηντο, δῆλον ἐκ τοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγειν „οἳ ἐξανέστησαν ἐπιβλέψαντες ἐπὶ P. 133 *πρόσωπον Σοδόμων." εἰ οὖν ἐξανέστησαν, πάντως καὶ συνεκάθηντο. εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐκ δεξιῶν κάθηται, λείπεται πάντως ἐξ εὐωνύμων τὸ πνεῦμα καθῆσθαι. ναί, εἴγε περιγραπτὸς ἦν ὁ πατήρ· ἄλλως γὰρ παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν ἀριστερὰ καὶ δεξιά. τοῦ υἱοῦ τοίνυν συγκαθημένου συγκάθηται καὶ τὸ πνεῦμα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ μένει, τῷ υἱῷ δηλαδή. τοιούτου δὲ κατηξίωσεν ἀγαθοῦ τῷ Ἀβραὰμ ἡ φιλοξενία, ὥς καὶ τὴν ἁγίαν τριάδα κατελθεῖν ἐπ' αὐτὸν καὶ καρπὸν αὐτῷ κοιλίας χαρίσασθαι κατά γε τὸν τοῦ γήρους καιρόν· τοσοῦτον γὰρ ἦν ἡ Σάρρα προβεβηκυῖα ὥστε καὶ γελάσαι αὐτὴν περὶ τούτου ἀκούσασαν.*

B *Μετὰ δὲ ταῦτα προφάσει τῇ τοῦ λιμοῦ μετανάστης ὁ Ἀβραὰμ γίνεται, κἀκεῖθεν ἐν Γεράροις ἔρχεται, πρὸς Αἴγυπτον ἀφικνεῖται, καὶ αὖθις ἀφαιρεῖται τὴν Σάρραν καὶ παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ· ἤθελε γὰρ αὐτὴν εὐπρεπεστάτην οὖσαν πρὸς γάμου κοινωνίαν λαβεῖν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδελφὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλέγετο εἶναι. εἰ γὰρ ἀνεψιάν φησι τὴν Σάρραν ὁ Ἰώσηπος τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν ἱστορίαν ἐκ μητρὸς μὲν τῆς αὐτῆς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἄλλου πατρός.*

8. τοσούτου? 9. τῷ] τόν?

hami posse magnus etiam Athanasius ille tradit. nam nisi filius atque spiritus fuissent, deo non adsedissent. consedisse autem cum deo perspicuum ex hisce verbis est „tum illi consurrexerunt et ad Sodoma se converterunt." quodsi una consurrexerunt, etiam una sederunt; et si filius a dextris sedet, restat omnino spiritum a sinistris considere. quod quidem valet, si loco pater circumscribatur. nam caeteroqui apud ipsum nec dextra est nec sinistra. igitur adsidente filio spiritus etiam una sedet, cum in filio maneat. haec autem hospitalitas Abrahamo tantum boni peperit, ceu diximus, ut ipsa etiam sacrosancta trinitas eum inviserit et in senecta sobolem ei sit largita. Sarra quidem aetate tam provecta erat ut hanc promitti audiens rideret.

Secundum haec Abrahamus ob causam famis solum vertit ac Gerara proficiscitur. hinc denuo se in Aegyptum confert, ubi Sarram ei coniugem Abimelechus adimit. cupiebat enim illam forma venustissima praeditam sibi matrimonio iungere, praesertim quod esse soror Abrahami perhiberetur. quanquam enim Iosephus adserit Sarram fuisse consobrinam Abrahami, sciendum tamen est ex narratione Mosaica fuisse tum coniugem ipsius tum sororem, ut quae matre quidem eadem, diverso vero patre nata esset. itaque occultato uno, ne tanquam vir mulieris e medio tolleretur, alterum fatetur, sororem vide-

κρύπτων οὖν τὸ ἕν, ἵνα μὴ φονευθῇ δῆθεν ὡς ἀνὴρ αὐτῆς, τὸ ἕτερον ἔλεγεν, ὅτι ἀδελφή μου ἐστίν. μεγαλόψυχος ὄντως ὁ Ἀβραάμ. δὶς γὰρ εἰς Αἴγυπτον προφάσει τοῦ λιμοῦ C κατελθὼν καὶ δὶς τὴν Σάρραν ἀφαιρεθείς, παρά τε τοῦ Φαραὼ καὶ παρ' αὐτοῦ ὕστερον τοῦ Ἀβιμέλεχ, γενναίως ἔφερε τὴν ἀφαίρεσιν· ἀκολουθεῖν γὰρ καθάπαξ κρίνας θεῷ, πολυπραγμονεῖν οὐκ ἤθελε τὰς ἀρρήτους οἰκονομίας αὐτοῦ. ἐφ' ᾧ καὶ κατόπιν αἱ θεῖαι ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀμοιβαί.

Τοὺς μέντοι Σοδομίτας ἡ κακίστη ἐκείνη συνήθεια ἐν ἀγγέλοις αὐτοῖς ἔπεισε τὴν ἀσέλγειαν ἐπιδεῖξασθαι, ὅθεν καὶ ἀσβέστου πυρὸς ἔργον γεγόνασι. τὰ γὰρ Σόδομα ἐκεῖνα περικαλλῆ μὲν ἑστῶτα, τέφρα δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὄντα (καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀὴρ σὺν τοῖς ὕδασιν ἐκπυροῦται) τεκμήριον ὅτι σαφὲς D τοῦ διαιωνίζειν ἐκεῖσε τὴν κόλασιν. ταῦτα δὲ περὶ Παλαιστίνην, Ἀσκάλωνος καὶ Γάζης ἄνωθεν, περὶ τὸ τοῦ Ἰορδάνου τέλος, οὐδὲν ἀπεοικότα τότε τοῦ παραδείσου. ὁ γοῦν ἀπιστῶν τῇ γεέννῃ ἀναλογιζέσθω τὰ Σόδομα, καὶ οὕτω τὴν ἀδδηφαγίαν φευγέτω· τοιαῦτα γὰρ εἴωθεν αὕτη πάθη γεννᾶν. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωσῆς ἔλεγεν τῷ Ἰσραὴλ „φαγὼν καὶ πιὼν πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε ἐπιλήσῃ κυρίου τοῦ θεοῦ σου." ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἄριστος Γαληνὸς τῶν τοιούτων παθῶν αἰτίαν αὐτὴν δείκνυσι τὴν τρυφήν, 'κατὰ

licet suam esse. magno certe praeditus animo fuit Abrahamus. nam ob famem bis in Aegyptum profectus, uxore bis spoliatus, semel a Pharaone, iterum ab Abimelecho, generoso nihilominus animo hanc ademptionem pertulit. quippe cum semel obtemperandum esse deo decrevisset, in consiliis administrationis eius ineffabilibus perquirendis curiosus esse noluit. propterea vicissim suis eum beneficiis deus ornavit.

Caeterum Sodomitis consuetudo vivendi flagitiosissima persuasit ut etiam in angelos ipsos exercere protervíam suam vellent; quamobrem inextincto igne sunt puniti. nam Sodoma illa quondam pulcerrima, cum adhuc starent, nunc reapse nihil sunt aliud quam cinis. aër enim ipse cum aquis inflammatur, argumentum illustre de perpetuis eorum suppliciis. sita sunt autem in Palaestina, haud procul a Gaza et Ascalone, ad amnis Iordanis ostia. tum quidem temporis ab ipso paradiso non differebant. quodsi quis gehennae parum adhibet fidei, secum ipse de Sodomis cogitet, atque hoc modo luxum omnem fugiat: nam is huiusmodi flagitia gignere consuevit. iccirco Moses Israelitis praecipit (Deuter. 6 13) „ubi comederis ac biberis, caveto ne forte domini dei tui obliviscaris." etiam praestantissimus ille medicorum Galenus voluptatem ac delicias ostendit esse huiusmo-

τὴν ἡμετέραν λέγων Μυσίαν τὴν ὅμορον Περγάμου σπανίως ἄν τις εὕρῃ γυναῖκα μοιχευομένην, ἔτι δὲ ἄνδρας ἀσελγεῖς P. 134 ἀπορρήτοις ἀφροδισίοις ᾠκειωμένους, ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ διὰ τὴν ἐπιπολάζουσάν τε καὶ συνήθη τρυφὴν καὶ ῥᾴδια ταῦτα. εἰ δέ, καθά φησι Πτολεμαῖος ὅτι διὰ τὸ οἰκειοῦσθαί τινας πρὸς V. 104 τὸ τοῦ ζωδιακοῦ πρῶτον τρίγωνον, τὸν κριὸν δηλαδή, τὸν λέοντα καὶ τὸν τοξότην, διὰ τοῦτο ἄδεσμά τινα πράττουσι, καὶ νομίζουσι μηδέν τι ποιεῖν ἀποτρόπαιον ἅτε ὑπὸ ζώδια ὄντες τὰ μὲν ἔμπροσθεν ἀρρενούμενα τὰ δὲ ὄπισθεν θηλυνόμενα, ἆρα μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ διὰ πυρὸς ἐκτεφρώσας τὰ Σόδομα; ἀλλ' οὐκ ἄν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικος. ἐν πλησμονῇ B γὰρ ἄρτων οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὴν γραφὴν σπαταλῶντες, οὐ μὴν ὑπὸ τρίγωνον τοιοῦτον ὄντες, κἀντεῦθεν εἰς ἀθέσμους κοίτας ἐγκυλισθέντες, πυρὸς εἰκότως γεγόνασι παρανάλωμα. οὐκοῦν ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ δίκαιοι, καθάπερ ἐνταῦθα Νῶέ τε καὶ Λώτ, τῶν βασάνων ἀνώτεροι εὑρεθήσονται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ κἂν ἅπας εἶεν ὁ κόσμος, σχεδὸν αἰωνίοις ὑποπεσοῦνται κολάσεσι, καθάπερ ἐνταῦθα κατακλυσμῷ καὶ πυρὶ παρεδόθησαν ἅπαντες οἱ τὰ χείριστα πράττοντες.

Ὁ μέντοι Ἀβραὰμ Ἀβρὰμ ἐκαλεῖτο τὸ πρότερον, ὃ λέγεται περάτης· θείᾳ γάρ, ὡς ἔοικεν, ἡ μήτηρ αὐτοῦ προμη-

di scelerum causam, cum ait, in Mysia nostra, quae Pergamo finitima est, raro quis feminam adulterii facinore se obstringentem reperiat, et rarius etiam protervos homines, qui dediti sint iis amoribus, quorum ne nomen quidem aperiendum est. at Romae propter abundantiam deliciarum, quae istic minime sunt insolentes, proclive est huiusmodi patrare. quodsi de sententia Ptolemaei quidam propterea quod eorum natura primo Zodiaci trigono cognata sit, quo aries leo sagittarius continentur, nefanda quaedam committunt, et abominabile tamen omnino nihil designare se putant, ut qui signis subiecti sint ab antica parte masculis a postica femineis, iniustus est deus, qui Sodoma per ignem in cineres redegit. at fieri nequit unquam ut iustus ille sit iniustus. nimirum eiusmodi homines in saturitate panum, quemadmodum litterae sacrae loquuntur, salaciter luxuriando, non quod tali vel trigono subiecti essent, ad concubitus nefandos devoluti et ab igne sunt absumpti. atque hinc discimus etiam in illa iudicii die futurum ut iusti poenas et tormenta effugiant, Noae ac Loti exemplo, cum peccatores, etiamsi totus propemodum mundus eiusmodi fuerit, aeternis suppliciis sint mancipandi, quemadmodum heic omnes facinorosi diluvio et igni puniti sunt.

Caeterum Abrahamus initio nomen Abrami habebat, ut sacris est in litteris, inditum sibi matris quadam praesagitione, ceu credi par

θεία οὕτως αὐτὸν ἐπωνόμασεν, ἐπεὶ περᾶσαι τὸν Εὐφράτην C
ἔμελλε καὶ εἰς Παλαιστίνην οἰκῆσαι. ἐτῶν δὲ ἦν ἑβδομή-
κοντα πέντε ὁ Ἀβραάμ, ὅτε τὰς ἐπαγγελίας ἐδέχετο. γεννᾷ
δὲ τὸν Ἰσμαὴλ ἐτῶν ὢν πς΄. ἡνίκα δὲ γέγονεν ἐτῶν ϟθ΄,
ὤφθη αὐτῷ ὁ θεὸς λέγων „ἐγώ εἰμι ὁ θεός." τότε λοιπὸν
περιτέμνεται καὶ ὁ δίκαιος, κανὼν ὥσπερ τοῖς πᾶσι προκεί-
μενος. ὅτι δὲ ἡ τῶν κατὰ πόλιν δικαίων παρρησία τῆς τοῦ
θεοῦ μακροθυμίας πρόξενος ἡμῖν ἐστίν, ἐξ αὐτῆς μάνθανε
τῆς περὶ τὰ Σόδομα ἱστορίας· „ἐὰν δέκα" γάρ φησι „δικαί-
ους εὕρω, οὐ μὴ ἀπολέσω τὰς πόλεις." πολλάκις δὲ καὶ διὰ D
τὴν τῶν τετελευτηκότων ἀρετὴν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκείαν μα-
κροθυμίαν κήδεται τῶν ζώντων, καὶ βοᾷ λέγων „ὑπερα-
σπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά
μου."

Πῶς δὲ πιστὸς ὀνομάζεται ὁ Ἀβραὰμ εἰρηκὼς τῷ θεῷ
„κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;" τὴν
Παλαιστίνην δηλαδή. τὸ κατὰ τί οὐκ ἀπιστοῦντός ἐστιν,
ἀλλὰ μαθεῖν ποθοῦντος τῆς κληρονομίας τὸν τρόπον. ἔθνη
καὶ γὰρ μυρία τῷ τότε τὴν Παλαιστίνην κατῴκουν. καὶ τού-
του χάριν ἔφη ὁ θεὸς μετὰ τὴν θυσίαν „γινώσκων γνώσῃ ὅτι
πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ κακώ-
σουσιν αὐτοὺς ἔτη υ΄, τετάρτῃ δὲ γενεᾷ ἀποστραφήσονται P. 135

est, quod Euphratem traiecturus ac in Palaestinam migraturus esset. cum acciperet divina promissa, natus erat annos 75. Ismaelum anno aetatis 86 procreavit. cum annum 99 ageret, apparuit ei deus, et his verbis usus est (Gen. 17 1) „ego sum deus ille tuus." quo facto iustus hic vir et omnibus instar regulae cuiusdam propositus circumciditur. ac iustorum quidem hominum, qui alicubi sunt per urbes, libertatem nobis dei prolixam mansuetudinem parere, licet ex hac ipsa de Sodomis historia cognoscas. si decem, inquit deus (Gen. 18 32), iustos homines reperero, haec oppida non evertam. saepenumero etiam propter illorum virtutem, qui iam vita functi sunt, vel ex mera sua tolerantia vivos cura sua complectitur, ut cum ait „propugnabo hanc urbem propter me ac propter ministrum meum Davidem."

Quo autem pacto fidelis appellatur Abrahamus, qui tamen deo dixit (4 Reg. 20) „unde cognoscam futurum ut terram hanc possideam?" nimirum Palaestinam. vox istaec „unde" non diffidentis est, sed modum quo possessionem aditurus esset cognoscere gestientis. nam id temporis vel sexcentae nationes Palaestinam inhabitabant. propterea post sacrificium deus inquit „omnino scito posteros tuos futuros esse peregrinos in terra extraneorum, qui eos annis 400 graviter

ὧδε· οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν." οὐδέπω, φησίν, ἄξια πανωλεθρίας δεδράκασιν. ἄλλως τε καί τινες ἦσαν ἐκεῖσε εὐσεβεῖς· καὶ δῆλον ἔκ τε τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ τοῦ Ἀβιμέλεχ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

5. post οὕτως codex Claromontanus: ὁ δὲ Ἀβραὰμ μετὰ τῆς Σάρρας ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ μετὰ τῆς Ἄγαρ τὸν Ἰσμαήλ, ὁ δὲ Ἰσαὰκ μετὰ τῆς Ῥεβέκας τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὃς διὰ τοῦ Ἡσαῦ τὴν ἀπειλὴν μετῴκησε πρὸς τὸν Λάβαν τὸν πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεῖον, οὗ καὶ τὰς θυγατέρας τὴν Λείαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ ἔλαβεν εἰς γυναῖκας. οὗτος οὖν ὁ Ἰακὼβ ἐγέννησε τοὺς δώδεκα πατριάρχας ἤτοι τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ ξενισθῆναι τοὺς τρεῖς ἄνδρας παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ κατέλαβον οἱ δύο εἰς τὴν τῶν Σοδόμων κατάπρησιν, οἳ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Λὼτ κατοικίαν κατήντησαν. ὅπερ οἱ ἀσελγεῖς Σοδομῖται μαθόντες ἐκεῖσε κατέλαβον ἐκζητοῦντες τοὺς ξένους πρὸς τὸ τὴν ἀθεμιτοπραξίαν πληρῶσαι αὐτῶν. ὁ δὲ Λὼτ τούτοις εἰς ἄκρον ἀπήντα· βιαζόμενος δὲ πολλὰ παρ' αὐτῶν ἐξέδοτο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρὸς τὴν μιαρὰν ἐκείνην παράχρησιν, μόνον μὴ εἰς τοὺς ξένους τοιοῦτον αἰσχρόν τι γενήσεται. οἱ δὲ ἀσελγεῖς οὐκ ἐπείθοντο, ζητοῦντες δὲ τοὺς ξένους ἆραι βιαίως μετὰ τοῦ Λὼτ κατεμάχοντο. οἱ δὲ ξένοι τὰς θύρας τοῦ πυλῶνος ἀνοίξαντες καὶ φανέντες τούτοις μόνον πυρὶ τοὺς πάντας ἐνέπρησαν. ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ Λὼτ ἐπὶ τὸ γεγονός, καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, παρεκάλει αὐτοὺς μαθεῖν τίνες εἰσίν. οἱ δὲ πρὸς αὐτόν „ἔπαρον τοὺς μετὰ σὲ ἅπαντας, καὶ ἔξελθε ἐκ τοῦ τόπου τούτου· αὔριον γὰρ οἱ πάντες κατακαυθήσονται, καὶ ὁ τόπος ἐκλικμισθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται διὰ τὰς τῶν κατοίκων μιαρὰς ἀσελγείας." ὃ καὶ ταχέως ποιήσας ὁ Λὼτ πρὸς τὸ Σιγὼρ ὄρος ἐξέφυγε. κατόπισθεν δὲ βρέξας τὸ πῦρ ὁ κύριος, κατεκαύθησαν ἅπαντες κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων πρόρρησιν. ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Λώτ, οἷα γυνὴ οὖσα καὶ πρὸς τὴν πρόσταξιν τῶν ἀγγέλων μὴ δειλιάσασα, καὶ στραφεῖσα τὸ γεγονὸς ἰδεῖν, εὐθὺς ἀπελιθώθη καὶ ὡς στήλη ἐγεγόνει ἁλός. αἱ δὲ θυγατέρες τοῦ Λὼτ νομίσασαι ὅτι ὁ κόσμος ἅπας ἤδη ἀπώλετο καὶ σπέρμα ταύταις οὐκέτι γενήσεται, ἐμέθυσαν τὸν πατέρα αὐτῶν οἴνῳ, καὶ συνουσιάσθη αὐταῖς, μὴ εἰδὼς ἐκ τῆς μέθης τὸ γεγονὸς παρ' αὐτοῦ. τοῦτο γοῦν γνωρίσας ἐξ αὐτοῦ ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀβραὰμ καὶ λυπηθεὶς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ μέρη τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἐπαίρειν ἐξ αὐτοῦ ὡς δῆθεν δαλοὺς τρεῖς, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἵνα θηριόβρωτος γένηται, καὶ ἐξιλεώσας τὸ ἁμάρτημα. ὁ δὲ Λὼτ ταχυδρομήσας οἰκονομίᾳ θεοῦ προσήνεγκε τῷ Ἀβραὰμ δαλοὺς τρεῖς, ἤγουν ἐκ κυπαρίσσου, ἐκ πεύκης καὶ ἐκ κέδρου. καὶ θαυμάσας ὁ Ἀβραὰμ ὅτι διεσώθη ἐκ τῶν θηρίων

adflicturi sint. quarto autem saeculo huc redibunt: nondum enim ad summum pervenit Amorrhaeorum improbitas."nondum, inquit, extremum interitum flagitiis suis promeruerunt, et erant praeterea quidam inter ipsos religiosi, quemadmodum colligi de Melchisedeci et Abimelechi exemplis potest. ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Ὁ δὲ Μελχισεδὲκ εἰ καὶ ἀπάτωρ παρὰ τῇ γραφῇ καὶ
ἀμήτωρ λέγεται, ἀλλὰ κατάγει τὸ γένος ἀπὸ Σίδου υἱοῦ Αἰ-
γύπτου τοῦ καὶ τὴν Σίδωνα κτίσαντος. ἐν τῷ ὄρει δὲ Σιὼν
πόλιν ἐκεῖνος κτίσας Σαλήμ, καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ ἔτη ιγ΄,
τελευτᾷ δίκαιος καὶ παρθένος. αὕτη δέ ἐστι μετὰ τῆς ἱεροῦ B
προσθήκης ἡ περίφημος Ἱερουσαλήμ. ἐκ γένους δὲ τοιούτου
μιαροῦ καταγόμενον ἀφῆκεν ἡ γραφὴ ἀγενεαλόγητον, εἰ καί
τινες θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν ὡς ἄναρχον τάχα καὶ ἀτελεύτητον,
τοῦ ῥητοῦ καὶ μᾶλλον τοῦ ἀποστολικοῦ δραξάμενοι τοῦ λέγον-
τος „ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν
ἔχων μήτε τέλος ζωῆς." κατὰ τοῦτο καὶ ἀφομοίωμα λέγε- V. 105
ται τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀμήτορος μὲν τὸ πρότερον ἀπάτορος δὲ
τὸ δεύτερον, καὶ ὅτι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἣν αὐτὸς ὁ

ἀλώβητος, ἐδόξασε τὸν θεόν. ἀνελθόντες δὲ ἀμφότεροι μετὰ τῶν δαλῶν εἰς τὸ ὄρος, ἔπηξεν αὐτοὺς ἐπὶ πέτραν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, πλησίον δέ, ὡς φέροντας σχῆμα τρίγωνον. προσέταξε δὲ τῷ Λὼτ ἀπέρχεσθαι, καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ποτίζειν αὐτὰ καθ' ἡμέραν· ὃ δὴ καὶ ἐποίει. ἀπεῖχε δὲ τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Ἰορδάνου ὡσεὶ μίλια κδ΄. ἐντὸς δὲ μηνῶν τριῶν ἐβλάστησαν οἱ δαλοί. καὶ κατελθὼν ὁ Λὼτ ἐξεῖπε τοῦτο τῷ Ἀβραάμ. καὶ ἀνελθόντες ἰδεῖν τὸ γεγονός, εὗροσαν ὅτι ἡνώθησαν οἱ τρεῖς δαλοὶ καὶ εἰς ἓν ἐγεγόνεισαν, αἱ ῥίζαι δὲ μόνον ἐναπελείφθησαν, ὡς καὶ ἐφυτεύθησαν, κεχωρισμέναι. ἰδὼν δὲ Ἀβραὰμ τὸ γεγονὸς ἐν τοῖς ξηροῖς ξύλοις, πεσὼν προσεκύνησε τῷ κυρίῳ, καὶ εἶπε „τοῦτο τὸ ξύλον ἔσται ἁμαρτίας ἀπόφασις." τὸ δὲ ξύλον εἰς μέγα δένδρον ἐγένετο, διαρκέσαν αὐτὸ μέχρι καὶ τῆς βασιλείας Σολομῶντος. ἔλαβε δὲ πληροφορίαν ὁ Ἀβραὰμ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ἁμαρτίας τοῦ Λώτ. ὅτε δὲ ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτίζετο, μετὰ τῶν ἄλλων ἐξεκόπη καὶ αὐτὸ τὸ δένδρον, καὶ πελεκηθὲν ἔκειτο ἀργὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἰκονομίᾳ καὶ τοῦτο θεοῦ. ὅτε δὲ ἔμελλε παθεῖν τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν, ἐσταυρώθη ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν Ἰουδαίων. 1. καὶ] γὰρ P.

Melchisedecus autem, licet in sacris litteris patre matreque carere dicatur, generis tamen ortum habuit a Sido Aegypti F. qui Sidonem condidit. cumque oppidum in monte Sione Salemam exstruxisset ac 13 ibidem annis regnum tenuisset, et iustus et virgo decessit. Salema vero est celebris illa Hierusalema, quadam adiectione litterarum facta. et quia Melchisedecus ex familia tam impura natus erat, iccirco litterae sacrae generis ipsius seriem non recensuerunt. fuere tamen nonnulli qui deum fuisse censuerunt tanquam principii ac finis expertem, plus aequo verbis his apostolicis (Hebr. 7 1) inhaerentes „sine patre, sine matre, sine maioribus, nec aevi principium nec vitae finem habens." quo etiam nomine imago et similitudo Christi dicitur, ut qui prius quidem erat absque matre, deinceps vero absque patre. idem et incruentum illud sacrificium, quod Chri-

Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς παραδέδωκεν, αὐτὸς ἀνέκαθεν προει-
C κόνιζε. καὶ ἄκουσον τί περὶ τούτου φησὶν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. „προμηνύων ὁ θεὸς τὴν κατάλυσιν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης εἴρηκε διὰ τοῦ Δαβὶδ ʽσὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ,ʼ ὃς οὐ θυσίας νομικὰς ἱέρευεν ἀλλʼ εὐχὰς καὶ ἄρτους καὶ οἶνον, ὡς ἱστορία διδάσκει." κατὰ τοῦτο καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου παρὰ τῇ γραφῇ λέγεται, ἱερεὺς αὐτοχειροτόνητος, ὡς ὁ χρυσορρήμων φησί· τοιοῦτοι καὶ γὰρ τῷ τότε οἱ ἱερεῖς. ἢ καθὸ θύων ἦν ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε καὶ οἱ λοιποί.

Εἰ δὲ καὶ ἄνθρωπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, πῶς λέγεται μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος ἔχειν; καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀπὸ
D Σὴθ καταγομένους γενεαλογοῦσα ἡ γραφὴ οὕτως ποιεῖ. ὁ Ἀδὰμ τόσων γενόμενος ἐνιαυτῶν γεννᾷ τὸν Σήθ, ὁ δὲ Σὴθ πάλιν τόσων χρόνων γενόμενος τῶν ὧδε ἀφίσταται. δήλη οὖν ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σὴθ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ Μελχισεδὲκ μηδὲν τοιοῦτον ποιήσασα παρέπεισέ τινας ἄναρχον αὐτὸν λέγειν καὶ ἀτελεύτητον, κἀντεῦθεν δύναμιν μεγάλην αὐτὸν οἴεσθαι τοῦ θεοῦ.

Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ ἱερεὺς ὁ Μελχισεδέκ, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι καὶ τύπος ἦν καὶ ἀφομοίωμα τοῦ Χριστοῦ. ὅθεν

10. ὡς] ὁ P.

stus ipse discipulis tradidit, longe ante repraesentavit. audi quid hac in parte Chrysostomus tradat. cum vellet, inquit, deus multo ante sacerdotii legalis abolitionem ostendere, per Davidem inquit (Psalm. 109 4) „tu sacerdos es in aeternum, secundum ordinem Melchisedeci." qui videlicet non legales hostias sacrificavit, sed vota panem vinum obtulit, quemadmodum ipsa docet historia. iccirco sacris in litteris (Gen. 14 18) supremi dei sacerdos appellatur, sacerdos ab semetipso constitutus, ut Chrysostomus loquitur: erant enim sacerdotes id temporis tales. vel quatenus sacrificium offerebat, ut Abelus, Noa, caeteri.

At vero si Melchisedecus erat homo, quonam pacto dicitur eum nec principium nec finem habuisse? respondendum litteras sacras seriem generis posterorum Sethi recensentes hac forma orationis uti: Adamus cum tot ac tot natus esset annos, Sethum genuit; Sethus rursum cum tot ac tot annos vivendo explesset, e terris sublatus est. hinc et principium vitae Sethi et finis cognosci potest. cum autem in Melchisedeco nihil tale factum sit, in eam persuasionem nonnulli venerunt ut Melchisedecum principii ac finis expertem statuerent, eundemque magnam esse dei potestatem putarent.

Rex quidem ille, ceu supra diximus, et sacerdos erat, figura et

εἰ θέλεις, ἀγαπητέ, μαθεῖν ὅση τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης ἡ ὑπεροχή, τῷ χρυσορρήμονι πρόσχες Ἰωάννῃ. ἐν γὰρ τῷ κα- P. 136 τὰ Ἰουδαίων πέμπτῳ λόγῳ φησὶν ὅτι καὶ ἐν τοῖς τύποις ἡ καθ' ἡμᾶς ὑπεροχὴ τῆς ἱερωσύνης δείκνυται. ὁ γὰρ Ἀβραὰμ τοῦ Ἰσαὰκ πατὴρ ἦν καὶ τοῦ Ἰακὼβ πάππος καὶ τοῦ Λευὶ πρόγονος· τοῦ γὰρ Ἰακὼβ υἱὸς ὁ Λευί, ἀπὸ δὲ τοῦ Λευὶ ἡ ἱερωσύνη παρὰ Ἰουδαίοις τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. ἀλλ' οὗτος ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν δηλαδὴ ἱερέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὃς ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπεῖχε. καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ δοῦναι δεκάτας, καὶ ὅτι ηὐλογήθη παρ' αὐτοῦ· οἱ γὰρ λαϊκοὶ καὶ δεκάτας διδόασι τοῖς ἱερεῦ- B σι καὶ παρ' αὐτῶν εὐλογοῦνται. ἀλλὰ καὶ τοῦ Μελχισεδὲκ ἐλάσσων ὁ Ἀβραὰμ ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. καὶ πῶς; ὅτι τὸ ἔλασσον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. ἀλλὰ καὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων Λευὶ δεδεκάτωται, ὡς ὁ Παῦλός φησι „δεκάτας γὰρ ἔδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Μελχισεδὲκ δι' Ἀβραὰμ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ μήπω γεννηθείς·" ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ Ἀβραὰμ ἦν, ὅτε συνήντησεν ὁ Μελχισεδέκ. προσεχε οὖν ὅτι σκιὰ καὶ τύπος ἦσαν τὰ Ἰουδαϊκά. εἰ γὰρ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας καὶ ἱερωσύνης τελείωσις ἦν, τίς ἔτι

similitudo Christi. quamobrem si cognoscere voles, dilecte fili, quanta sit nostri sacerdotii praestantia, Iohannis Chrysostomi verbis animum advertito, qui in oratione adversus Iudaeos quinta inquit etiam in ipsis figuris ostendi quantum a nostro sacerdotium illud vetus superetur. Abrahamus enim pater Isaaci et Iacobi avus erat, Levii proavus, ut qui Iacobi filius existeret. at enim sacerdotium illud Iudaicum in Levio principium habuit. nihilominus Abrahamus generis Levitarum auctor, hoc est Iudaicorum sacerdotum, sub Melchisedeco, qui nostri sacerdotii figuram repraesentabat, pro laico sese gerebat. atque hoc ipsum duabus rebus significabat, tum quod decumas daret, tum quod ominationem ab eo faustam acciperet. nam laici decumas sacerdotibus pendunt, et eorundem precibus felicitantur. quinetiam Abrahamus, quanquam promissis divinis beatus esset, nihilominus Melchisedeco minor erat. quinam istuc? quia minori maior benedicit. praeterea Levius ipse, cui decumarum ius concessum est, heic decumatus fuit, quemadmodum Paulus (Hebr. 7 9) loquitur. nam et ipse Melchisedeco per Abrahamum patrem decumas solvit, tametsi necdum editus in lucem foret: quippe adhuc in Abrahami lumbis erat, cum Melchisedeco is occurreret. de quo licet intelligas hasce Iudaicas res non nisi umbram et figuram quandam fuisse. nam si per Iudaicum sacerdotium perfectionem licuisset adsequi, ecquid causae foret quamobrem constitui sacerdos alius secundum ordinem Melchi-

C χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀνίστασθαι ἕτερον ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; ἐπεὶ οὖν ἑτέρα ἱερωσύνη ἐλθεῖν ἔμελλεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολιτείαν ἑτέραν συνεισελθεῖν. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι τῆς ἱερωσύνης μετατιθεμένης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς.

Προσευχομένους δὲ ἡμᾶς καὶ μὴ εὐθέως εἰσακουομένους
V. 106 οὐ δέον ἐκκακεῖν, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔτη εἴκοσι τοῦ θεοῦ ἐδέετο διὰ τὴν ἀπαιδίαν αὐτῶν. ἐδέετο γάρ, φησί, τοῦ θε-
D οῦ περὶ Ῥεβέκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν. δυσχεραινούσῃ δὲ τῇ Ῥεβέκᾳ ἡνίκα ἐγκυμονοῦσα ἦν τόν τε Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ (οὐ μικρῶς γὰρ ἐσκίρτων ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, μηνύοντε, ὡς ἔοικε, τὴν ἐσομένην ὕστερον μέσον αὐτῶν διαμάχην) ἔφη ὁ κύριος „δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι." πρόσεχε οὖν· σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὁ θεὸς τὰ κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν.

Λιμὸς δεύτερος ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ γίνεται, ἐφ' ᾧ ἐν Γεράροις κατέρχεται· εἰς Αἴγυπτον μέντοι ἀπελθεῖν οὐ συγχω-
P. 137 ρεῖται παρὰ θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ συνεχωρήθη κατελθεῖν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ χάριν καὶ τοῦ γνωσθῆναι καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν

17. τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ?

sedeci, non Aaronis, diceretur? cum ergo sacerdotium aliud subsecuturum esset, omnino necessarium erat alium quoque rerum statum subsequi. quod quidem Paulus indicare volens ait (Hebr. 7 12) „translato sacerdotio necessario quoque legis fit translatio." haec ita sunt a Chrysostomo tradita.

Caeterum cum precamur nec continuo exaudimur, haudquaquam despondere animum debemus. nam et Isaacus ob suam coniugisque sterilitatem deum totos 20 annos precibus urgebat. sunt enim haec sacrarum litterarum verba (Gen. 25 21) „obsecrabat deum Rebeccae uxoris nomine, quae sterilis erat." postea cum Rebeccae, quae Esaum et Iacobum utero gestabat, aegre esset, quod fetus in utero non mediocriter subsultarent, indicantes, uti quidem credi par est, dissidium illud quod deinceps inter ipsos exstiturum erat, his verbis deus utitur (Gen. 25 23) „duae gentes ex utero tuo dividentur, quarum altera plus altera poterit, maiorque minori serviet." quibus in verbis animadverte deum perspicue rationem populi Iudaici et gentilis indicasse.

Huius Isaaci tempore fames alia fuit, cuius causa Isaacus se Gerara contulit, quominus in Aegyptum proficisceretur, ab ipso deo prohibitus. quanquam enim is Abrahamo concesserat ut eo se conferret, tamen id alia nulla de causa factum fuit quam ut istis etiam

αὐτοῦ ἀρετήν. σπείρει δὲ κριθὴν ὁ Ἰσαάκ, καὶ παραδόξως ἑκατοστεύει. εἰ δὲ τὸ καταβληθὲν εἰς ἑκατὸν παρέδωκεν ἡ γῆ, πῶς ὁ ποιῶν ἐλεημοσύνην καὶ ταῖς τοῦ θεοῦ χερσὶ παρατιθεὶς τὸ διδόμενον ἑκατονταπλασίονα τὸν μισθὸν οὐ λήψεται; εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἓν ἑκατοστεύει, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖσε.

Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ὅτε τὸν Ἰακὼβ ηὐλόγησεν, ὡσεὶ ἑκατὸν χρόνων ἦν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεπήρωτο. ἡ μέντοι Ῥεβέκα μετὰ τὴν ἐπαινετὴν τῆς εὐλογίας κλοπὴν συνεβούλευσε τῷ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἀπελθεῖν, ὅπως τὸ ἀκμαῖ- B ον τῆς τοῦ Ἠσαῦ ἐκφύγῃ μανίας. ἀποδιδράσκων οὖν τὸν Ἠσαῦ ὁ Ἰακὼβ ἐκοιμήθη καθ' ὁδὸν καὶ ἐνυπνιάσθη. καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτήν, ὁ δὲ κύριος ἐπεστήρικτο αὐτῆς, καὶ εἶπεν „ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ μὴ φοβοῦ." οἱ δὲ ἀνιόντες καὶ κατιόντες τὴν κλίμακα, καθὰ καὶ ὁ μέγας φησὶ Κύριλλος, τὴν θείαν ἐδήλουν διακονίαν· περὶ τούτων γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἔφη „οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;" C ἔδειξεν οὖν διὰ τούτων σαφῶς ὅτι δυνάμεσιν ἀγγελικαῖς τὰ πάν-

hominibus virtus ipsius innotesceret. Isaacus autem hordei sementem fecit, quod inaudito quodam modo fructum centuplum edidit. quodsi deiectum illud semen in se terra ratione centupla reddidit, quonam fieri pacto potest ut qui benignitatem in egentes ex commiseratione animi exercet ac munus ipsum in manus dei deponit, mercedem centuplo maiorem non accipiat? nam si unum heic fructum fert centuplum, multo magis et istic idem usuveniet.

Caeterum cum Isaacus Iacobo felicissima quaeque precaretur, annos 100 plus minus natus erat, ob quam ipsam aetatis provectionem eius oculi caligaverant. Rebecca post laudabilem hanc felicitationis interversionem id consilii Iacobo dedit ut flagrantis adhuc Esai furoris gratia semet ad Labanem reciperet. quamobrem Iacobus arrepta fuga, vitandi Esai causa, sopitus in itinere somnium vidit. nam scala quaedam terrae innixa erat, cuius vertex coelum attingeret, ac divini angeli per eam adscendebant ac vicissim descendebant. eidem imminens deus sic loquebatur (Gen. 28 13) „ego tecum sum: non est quod formides." atque hi tam adscendentes quam descendentes angeli, quemadmodum et magnus ille Cyrillus ait, ministerium divinum significabant. nam de angelis et Paulus inquit (Hebr. 1 14) „nonne sunt omnes administri spiritus, qui ad ministerium ablegantur propter eos qui salutem adepturi sunt?" quamobrem deus per haec nobis clare ostendit omnia se per potestates angelicas

τα οἰκονομεῖ καὶ ὡς οὐδὲν ἀπρονόητον τῶν τῇδε καὶ ὡς ἔτυχε
φέρεται. καὶ μή μοι λέγε, τίνος ἕνεκεν ἡ ἁγία γραφὴ πρῶ-
τον ἀνέρχεσθαι τοὺς ἀγγέλους εἶπεν, εἶθ' οὕτως κατέρχε-
σθαι; ἔχεις γὰρ αὐτὴν τὴν ἁγίαν γραφὴν καὶ τὸν περὶ τού-
του λόγον διευκρινοῦσάν σοι. τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος φύλα-
κα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς θεῖον ἄγγελον κέκτηται, ὡς ἐντεῦθεν καὶ
τὴν καθ' ἡμῶν ὁρμὴν τῶν δαιμόνων ἀναχαιτίζεσθαι („πα-
D ρεμβαλεῖ" γάρ φησιν „ἄγγελος κύριου κύκλῳ τῶν φοβουμένων
αὐτόν") καὶ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν ἀνάγεσθαι πρὸς τὸν θεὸν δι'
αὐτῶν. καὶ πειθέτω ἡμᾶς αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις λέ-
γων „ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ
γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός
μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς," οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντες, ὡς ὁ ἐν πα-
τριάρχαις ἀοίδιμός φησι Νικηφόρος, ἢ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν
εἰσάγοντες εἰς τὰ ὦτα τοῦ κυρίου σαβαώθ. ἐπιβεβαιοῖ ταῦ-
τα καὶ ὁ θειότατος Ῥαφαὴλ πρὸς τὸν Τωβὴτ οὕτως εἰπὼν
„ὅτε προσηύξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου, ἐγὼ προσήγαγον τὸ
V. 107 μνημόσυνον τῆς προσευχῆς σου ἐνώπιον τοῦ ἁγίου θεοῦ,
P. 138 καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ἰάσασθαί σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάρ-
ραν." ἀλλὰ καὶ ὁ καταπεμφθεὶς ἐπὶ Κορνήλιον τὸν ἑκατον-
τάρχην θεῖος ἄγγελος οὕτως πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „Κορνήλιε, αἱ
προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημό-

5. διακρινοῦσαν P.

gubernare, nec quicquam in rebus humanis absque providentia fortuito geri. neque heic obieceris mihi, quamobrem litterae sacrae narrent angelos primum adscendisse ac deinceps descendisse. nam ipsae tibi huius rei rationem aperiunt. quilibet homo vitae suae praesidem angelum habet, ut hoc pacto malorum geniorum in nos impetus frangatur: iungit enim, ut ille ait (Psalm. 33 8), angelus domini castra castris in circuitu timentium eum. nostras etiam preces ipsorum opera perferri ad deum dominus ipse nobis persuadeat, qui sacris in evangeliis (Matth. 18 10) inquit „cavete ne unum ex hisce pusillis despiciatis: nam angeli eorum perpetuo faciem patris mei coelestis intuentur," nihil scilicet aliud agentes, quemadmodum clarissimus ille patriarcha Nicephorus loquitur, quam quod preces nostras ad aures dei Sabaoth deferunt. idem angelus ille divinus Raphaelus confirmat, cum hisce verbis Tobaeum alloquitur (Tob. 12 12) „quo tempore tu nurusque tua precabimini, ego precationis tuae monumentum coram sancto illo deo subvehebam, qui me nunc misit ad te nurumque tuam Sarram sanandos. consimiliter angelus ille divinus, qui ad Cornelium centurionem missus fuit, eum compellat (Act. 10 4) „Corneli, tuae preces ac benigna facta ad deum, ceu tui monumentum quoddam, adscenderunt. itaque Ioppem mittens

συνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. κάλεσαι ἐξ Ἰόππης τὸν Πέτρον." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ, καθὼς ἀποδέδεικται, τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἄγγελον κέκτηται τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰσάγοντα εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαώθ, ἀνάγκη πᾶσα τοὺς ἀγγέλους πρῶτον ἀνέρχεσθαι, καὶ δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ἡμῶν, εἶθ' οὕτως τὰς θείας ἄνωθεν δωρεὰς κατέρχεσθαι πρὸς ἡμᾶς. B ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀγγέλους εἶδεν ἀνερχομένους καὶ κατερχομένους ὁ μακάριος Ἰακώβ· διὰ γὰρ τούτων, ὡς εἴρηται, λειτουργικῶν ὄντων πνευμάτων, καὶ οἰκονομοῦνται τὰ τῇδε πάντα καὶ διεξάγονται. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἀνερχόμενον δὲ τὸν Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ Λάβαν, καὶ τὸν Ἡσαῦ δεδιότα, παραθαρρύνει καὶ αὖθις ὁ θεὸς παλαίων μετ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ καὶ πείθων ἐντεῦθεν μὴ φοβεῖσθαι· εἰ γὰρ μετὰ θεοῦ δυνατός, πολλῷ μᾶλλον μετὰ ἀνθρώπων. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐδήλωσεν εἰπὼν „εἶδον τὸν θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή," τουτέστιν ἡ τεθνηκυῖα ὥσπερ ὑπὸ δέους θάρσους ἐνεπλήσθη. τηνικαῦτα C καὶ Ἰσραὴλ μετονομάζεται ὡς ἐν φαντασίᾳ θεοῦ γενόμενος. ὁ μέντοι Ἰακὼβ διυπνισθεὶς χωλεύων ἦν, ὡς ἡ ἱστορία δηλοῖ. ἵνα δὲ μὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ δικαίου σβεσθῇ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ κηδεμονία, σοφίζεται τὴν περὶ τούτου μνή-

Petrum arcessito." quae cum ita sint, et cum quilibet homo, ceu demonstravimus, angelum habeat preces suas ad aures dei Sabaoth deferentem, omnino necesse est angelos primum adscendere, atque una cum ipsis preces quoque nostras, deinde vero divina munera coelitus ad nos pervenire. nam iccirco beatus ille Iacobus angelos adscendentes et vicissim descendentes vidit, per quos tanquam spiritus administros, ceu diximus, res terrenae gubernantur. hoc modo de his responsum esto.

Caeterum revertentem a Labane Iacobum, qui Esaum fratrem magnopere formidabat, rursum deus consolatur, lucta cum ipso ad matutinum usque diluculum congressus; quo quidem facto persuadere Iacobo voluit ne quid sibi metueret. nam si adversus deum sese robustum praestare poterat, multo magis robur adversus homines habebat. significare voluit hoc ipse Iacobus, cum ait (Gen. 32 30) „praesens praesentem deum conspexi, et incolumitatem anima mea consecuta est," hoc est, quae tantum non prae formidine mortua erat, fiducia repleta est. tunc et nomine mutato Israeli appellationem accepit, ut qui dei quandam informationem consecutus esset. id quidem ex historia constat, Iacobum cum evigilasset, altero crure claudicasse. ac ne post iusti huius viri mortem memoria curae providentiaeque dei de ipso extingueretur, iccirco rationem invenit deus qua factum hoc perpetuaretur. inquit enim „nepotes Israelici nervo femoris, qui emarcuit,

μην διηνεκῆ ὁ θεός, καί φησιν „οὐ μὴ φάγωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ νεῦρον τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ, ὃ ἐνάρκησε." καὶ ἔστιν ἐνταῦθα μαθεῖν ὅτι ἡ αἰτία τῶν πλειόνων παρατηρή-
D *σεων τοῦτό ἐστι τὸ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτοὺς τοῦ θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ ἅτε δὴ ὄντας ἀγνώμονας. ἀλλὰ καὶ χωριζόμενος τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακώβ, καὶ μέλλων συναντᾶν τῷ Ἠσαῦ, παρεμβολὴν ἀγγέλων ὁρᾷ ὡς ἐντεῦθεν θαρρεῖν καὶ μὴ τοὺς συνόντας τῷ Ἠσαῦ δεδιέναι.*

Ὁ Λάβαν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν εἴκοσι ἐνιαυτῶν, ὑποσχεθεὶς ἀποστεῖλαι τὸν Ἰακὼβ μετὰ μισθοῦ, ἀνεβάλλετο, ὑπό τινων μεταβληθείς. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς Λείαν καὶ Ῥαχὴλ ἔφη ὁ Ἰακὼβ „ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὅτι οὐκ ἔστι πρός με ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου ἦν μετ' ἐμοῦ." καὶ δῆλον ὅτι τῷ Λάβαν καταδιώκοντι τὸν Ἰακὼβ ἐπέστη ὄναρ λέγων „φύλαξον σεαυ-
P. 139 *τὸν μήποτε λαλῆσαι μετὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρά." μέγα ὄφελος ἡ δικαίου τινὸς παρουσία. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἔλεγεν „εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ποδί μου." ἀλλὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ἕνεκα τοιαύτην ἐποίει πρὸς αὐτὸν ἀπολογίαν· οὐκ ἐγώ, τὸ δὲ προσὸν φίλτρον ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ παρέπεισεν αὐτὰς ἐκ τῆς αὐτῶν ἀπᾶραι γῆς. κατὰ μέντοι τὸν Γεώργιον ὁ Ἰακὼβ ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ Λάβαν*

non vescentur." atque hinc animadvertere licet huiusmodi priscarum observationum magna ex parte causam illam fuisse, ne tam dei quam beneficiorum eius, tanquam ingrati, obliviscerentur. idem Iacobus a Labane discedens, et iamiam Esao fratri occursurus, angelorum castra conspicit, ut ex hac re fiduciam conciperet nec advenientes cum Esao formidaret.

De Labane accepimus eum 20 annis exactis Iacobo pollicitum, se hominem data mercede dimissurum; deinde quorundam calumniis immutatum in dies rem extraxisse. quapropter et Liam Rachelemque Iacobus in hunc modum allocutus est (Gen. 31 5) „video ego non esse eundem vestri patris in me vultum, qui erat heri ac nudiustertius: atenim hactenus patrium mihi deum praesentem habui." quod sane deinceps clarius animadvertere poterant. nam Labanem deus Iacobum persequentem noctu per somnium aggressus „cave" inquit (Gen. 31 24), „cum Iacobo durius agas." magnum certe quiddam est praesentem alicubi virum iustum habere, quemadmodum ex Iacobi ad Labanem verbis hisce perspicue intelligi potest „deus te me praesente beavit." uxorum nomine ad Labanem hac uti purgatione poterat: non ego, sed insitus nuptiis erga maritum amor eis persuasit ut terram patriam relinquerent. Georgius memoriae prodit Iaco-

εἶδε πάλιν ὅρασιν ἐν Βεθήλ, καὶ πάντα ἀποδεκατώσας ἅπερ ἐκέκτητο, τελευταίους ὑποβάλλει τοὺς παῖδας. καὶ ἀριθμήσας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Βενιαμὶν ἀρξάμενος ἀνάπαλιν, καὶ ἐπὶ τὸν Λευὶ ἐλθών, ἐπεὶ δέκατον εὗρεν αὐτόν, τῷ θεῷ τοῦτον B προσήγαγεν, ἀποδεκατώσας καὶ πάντα ὅσα φθάσας ἐκτήσατο, V. 108 καθὰ δὴ καὶ προϋποσχόμενος εἶπε τῷ θεῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν „πάντα ὅσα ἄν μοι δῷς, δεκάτην ἀποδεκατώσω αὐτά σοι." καὶ εὐθὺς ἐνδύσας τὸν Λευὶ στολὴν ἱερατικήν, δι' αὐτοῦ θυσίας τῷ θεῷ προσήνεγκεν ἐν Βεθήλ. κἀντεῦθεν οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς Λευῖται λέγονται, οἱ δὲ τῆς νέας κληρικοὶ διὰ τὸ γεγράφθαι „οὐκ ἔσται τοῖς Λευίταις κλῆρος ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ· ὁ γὰρ κύριος μερὶς αὐτῶν καὶ κλῆρος."

Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Μωσέως ἱστορίαν ὅ τε Ἡσαῦ καὶ C Ἰακὼβ πρὸς ἀλλήλους ἐσπείσαντο· ὁ δὲ Ἰώσηπος τῇ περὶ τούτων ἱστορίᾳ καὶ τάδε προστίθησιν. ὁ Ἰσαὰκ τελευτῶν περὶ ὁμονοίας τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Ἡσαῦ ὡμίλησε. τούτου δὲ τελευτήσαντος ὁ Ἡσαῦ ἐδίωκε τὸν Ἰακώβ. εἰσελθὼν δὲ ἔν τινι πόλει οὗτος, καὶ παρακύψας ἄνωθεν, ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν τῶν πατρικῶν παραγγελιῶν. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. καὶ τείνας τόξον ἔβαλλε τὸν Ἡσαῦ κατὰ τοῦ μαζοῦ. τότε οὖν ἐπληρώθη ἡ τοῦ Ἰσαὰκ προφητεία „ἡνίκα ἂν καθέλῃς τὸν

bo a Labane redeunti rursum Bethele visum quoddam oblatum fuisse. cumque decumas omnium bonorum suorum exhiberet deo, tandem et liberos stitisse. hos vero numerantem, a Beniamine facto vice versa initio delatumque ad Levium, quod illum invenisset decimum, deo recta eum obtulisse, persolutis hoc modo decumis omnium quae antehac consecutus erat. atque hoc sane Iacobum vult ex voto id temporis concepto fecisse, cum fugam arriperet, ac verbis hisce deum compellaret (Gen. 28 22) „de cunctis rebus, quas mihi dederis, decumas tibi persolvam." hoc modo cum Levium sacerdotali veste induisset, eius opera Bethele deo rem sacram fecit. hinc ortum ut sacerdotes illi prisci foederis Levitae vocarentur, cum novi clericos appellemus, illo sacrarum litterarum verbo permoti (Deut. 10 9) „non habebunt Levitae clerum, id est sortem, inter Israelicos: nam dominus pars et sors eorum est."

Caeterum in historia Mosaica reperimus Esaum et Iacobum inter se reconciliatos esse. Iosephus autem huic narrationi tale quiddam adiecit. Isaacus, inquit, vivendi finem facturus de reconcilianda gratia inter Esaum et Iacobum egit. cum autem rebus humanis exemptus esset, Esaus Iacobum nihilo secius persequebatur; qui urbem quandam ingressus et sublimi de loco prospectans paternas admonitiones homini ad animum revocabat. iis cum nihil apud ipsum proficeret, contento arcu fratrem Esaum in pectore ad mamillam ferit.

ὧδε· οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν." οὐδέπω, φησίν, ἄξια πανωλεθρίας δεδράκασιν. ἄλλως τε καί τινες ἦσαν ἐκεῖσε εὐσεβεῖς· καὶ δῆλον ἔκ τε τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ τοῦ Ἀβιμέλεχ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

5. post οὕτως codex Claromontanus: ὁ δὲ Ἀβραὰμ μετὰ τῆς Σάρρας ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ μετὰ τῆς Ἄγαρ τὸν Ἰσμαήλ, ὁ δὲ Ἰσαὰκ μετὰ τῆς Ῥεβέκας τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὃς διὰ τοῦ Ἠσαῦ τὴν ἀπειλὴν μετῴκησε πρὸς τὸν Λάβαν τὸν πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεῖον, οὗ καὶ τὰς θυγατέρας τὴν Λείαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ ἔλαβεν εἰς γυναῖκας. οὗτος οὖν ὁ Ἰακὼβ ἐγέννησε τοὺς δώδεκα πατριάρχας ἤτοι τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ ξενισθῆναι τοὺς τρεῖς ἄνδρας παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ κατέλαβον οἱ δύο εἰς τὴν τῶν Σοδόμων κατάπρησιν, οἳ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Λὼτ κατοικίαν κατήντησαν. ὅπερ οἱ ἀσελγεῖς Σοδομῖται μαθόντες ἐκεῖσε κατέλαβον ἐκζητοῦντες τοὺς ξένους πρὸς τὸ τὴν ἀθεμιτοπραξίαν πληρῶσαι αὐτῶν. ὁ δὲ Λὼτ τούτοις εἰς ἄκρον ἀπήντα· βιαζόμενος δὲ πολλὰ παρ' αὐτῶν ἐξέδοτο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρὸς τὴν μιαρὰν ἐκείνην παράχρησιν, μόνον μὴ εἰς τοὺς ξένους τοιοῦτον αἰσχρόν τι γενήσεται. οἱ δὲ ἀσελγεῖς οὐκ ἐπείθοντο, ζητοῦντες δὲ τοὺς ξένους ἆραι βιαίως μετὰ τοῦ Λὼτ κατεμάχοντο. οἱ δὲ ξένοι τὰς θύρας τοῦ πυλῶνος ἀνοίξαντες καὶ φανέντες τούτοις μόνον πυρὶ τοὺς πάντας ἐνέπρησαν. ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ Λὼτ ἐπὶ τὸ γεγονός, καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, παρεκάλει αὐτοὺς μαθεῖν τίνες εἰσίν. οἱ δὲ πρὸς αὐτόν „ἔπαρον τοὺς μετὰ σὲ ἅπαντας, καὶ ἔξελθε ἐκ τοῦ τόπου τούτου· αὔριον γὰρ οἱ πάντες κατακαυθήσονται, καὶ ὁ τόπος ἐκλικμισθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται διὰ τὰς τῶν κατοίκων μιαρὰς ἀσελγείας." ὃ καὶ ταχέως ποιήσας ὁ Λὼτ πρὸς τὸ Σιγὼρ ὄρος ἐξέφυγε. κατόπισθεν δὲ βρέξας τὸ πῦρ ὁ κύριος, κατεκαύθησαν ἅπαντες κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων πρόρρησιν. ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Λώτ, οἷα γυνὴ οὖσα καὶ πρὸς τὴν πρόσταξιν τῶν ἀγγέλων μὴ δειλιάσασα, καὶ στραφεῖσα τὸ γεγονὸς ἰδεῖν, εὐθὺς ἀπελιθώθη καὶ ὡς στήλη ἐγεγόνει ἁλός. αἱ δὲ θυγατέρες τοῦ Λὼτ νομίσασαι ὅτι ὁ κόσμος ἅπας ἤδη ἀπώλετο καὶ σπέρμα ταύταις οὐκέτι γενήσεται, ἐμέθυσαν τὸν πατέρα αὐτῶν οἴνῳ, καὶ συνουσιάσθη αὐταῖς, μὴ εἰδὼς ἐκ τῆς μέθης τὸ γεγονὸς παρ' αὐτοῦ. τοῦτο γοῦν γνωρίσας ἐξ αὐτοῦ ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀβραὰμ καὶ λυπηθεὶς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ μέρη τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἐπαίρειν ἐξ αὐτοῦ ὡς δῆθεν δαλοὺς τρεῖς, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἵνα θηριόβρωτος γένηται, καὶ ἐξιλεώσας τὸ ἁμάρτημα. ὁ δὲ Λὼτ ταχυδρομήσας οἰκονομίᾳ θεοῦ προσήνεγκε τῷ Ἀβραὰμ δαλοὺς τρεῖς, ἤγουν ἐκ κυπαρίσσου, ἐκ πεύκης καὶ ἐκ κέδρου. καὶ θαυμάσας ὁ Ἀβραὰμ ὅτι διεσώθη ἐκ τῶν θηρίων

adflicturi sint. quarto autem saeculo huc redibunt: nondum enim ad summum pervenit Amorrhaeorum improbitas."nondum, inquit, extremum interitum flagitiis suis promeruerunt, et erant praeterea quidam inter ipsos religiosi, quemadmodum colligi de Melchisedeci et Abimelechi exemplis potest. ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Ὁ δὲ Μελχισεδὲκ εἰ καὶ ἀπάτωρ παρὰ τῇ γραφῇ καὶ ἀμήτωρ λέγεται, ἀλλὰ κατάγει τὸ γένος ἀπὸ Σίδου υἱοῦ Αἰγύπτου τοῦ καὶ τὴν Σίδωνα κτίσαντος. ἐν τῷ ὄρει δὲ Σιὼν πόλιν ἐκεῖνος κτίσας Σαλήμ, καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ ἔτη ιγ', τελευτᾷ δίκαιος καὶ παρθένος. αὕτη δέ ἐστι μετὰ τῆς ἱεροῦ B προσθήκης ἡ περίφημος Ἱερουσαλήμ. ἐκ γένους δὲ τοιούτου μιαροῦ καταγόμενον ἀφῆκεν ἡ γραφὴ ἀγενεαλόγητον, εἰ καί τινες θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν ὡς ἄναρχον τάχα καὶ ἀτελεύτητον, τοῦ ῥητοῦ καὶ μᾶλλον τοῦ ἀποστολικοῦ δραξάμενοι τοῦ λέγοντος „ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων μήτε τέλος ζωῆς." κατὰ τοῦτο καὶ ἀφομοίωμα λέγε- V. 105 ται τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀμήτορος μὲν τὸ πρότερον ἀπάτορος δὲ τὸ δεύτερον, καὶ ὅτι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἣν αὐτὸς ὁ

ἀλώβητος, ἐδόξασε τὸν θεόν. ἀνελθόντες δὲ ἀμφότεροι μετὰ τῶν δαλῶν εἰς τὸ ὄρος, ἔπηξεν αὐτοὺς ἐπὶ πέτραν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, πλησίον δέ, ὡς φέροντας σχῆμα τρίγωνον. προσέταξε δὲ τῷ Λὼτ ἀπέρχεσθαι, καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ποτίζειν αὐτὰ καθ' ἡμέραν· ὃ δὴ καὶ ἐποίει. ἀπεῖχε δὲ τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Ἰορδάνου ὡσεὶ μίλια κδ'. ἐντὸς δὲ μηνῶν τριῶν ἐβλάστησαν οἱ δαλοί. καὶ κατελθὼν ὁ Λὼτ ἐξεῖπε τοῦτο τῷ Ἀβραάμ. καὶ ἀνελθόντες ἰδεῖν τὸ γεγονός, εὗροσαν ὅτι ἡνώθησαν οἱ τρεῖς δαλοὶ καὶ εἰς ἓν ἐγεγόνεισαν, αἱ ῥίζαι δὲ μόνον ἐναπελείφθησαν, ὡς καὶ ἐφυτεύθησαν, κεχωρισμέναι. ἰδὼν δὲ Ἀβραὰμ τὸ γεγονὸς ἐν τοῖς ξηροῖς ξύλοις, πεσὼν προσεκύνησε τῷ κυρίῳ, καὶ εἶπε „τοῦτο τὸ ξύλον ἔσται ἁμαρτίας ἀπόφασις." τὸ δὲ ξύλον εἰς μέγα δένδρον ἐγένετο, διαρκέσαν αὐτὸ μέχρι καὶ τῆς βασιλείας Σολομῶντος. ἔλαβε δὲ πληροφορίαν ὁ Ἀβραὰμ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ἁμαρτίας τοῦ Λώτ. ὅτε δὲ ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτίζετο, μετὰ τῶν ἄλλων ἐξεκόπη καὶ αὐτὸ τὸ δένδρον, καὶ πελεκηθὲν ἔκειτο ἀργὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἰκονομίᾳ καὶ τοῦτο θεοῦ. ὅτε δὲ ἔμελλε παθεῖν τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν, ἐσταυρώθη ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν Ἰουδαίων. 1. καὶ] γὰρ P.

Melchisedecus autem, licet in sacris litteris patre matreque carere dicatur, generis tamen ortum habuit a Sido Aegypti F. qui Sidonem condidit. cumque oppidum in monte Sione Salemam exstruxisset ac 13 ibidem annis regnum tenuisset, et iustus et virgo decessit. Salema vero est celebris illa Hierusalema, quadam adiectione litterarum facta. et quia Melchisedecus ex familia tam impura natus erat, iccirco litterae sacrae generis ipsius seriem non recensuerunt. fuere tamen nonnulli qui deum fuisse censuerunt tanquam principii ac finis expertem, plus aequo verbis his apostolicis (Hebr. 7 1) inhaerentes „sine patre, sine matre, sine maioribus, nec aevi principium nec vitae finem habens." quo etiam nomine imago et similitudo Christi dicitur, ut qui prius quidem erat absque matre, deinceps vero absque patre. idem et incruentum illud sacrificium, quod Chri-

Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς παραδέδωκεν, αὐτὸς ἀνέκαθεν προεικόνιζε. C καὶ ἄκουσον τί περὶ τούτου φησὶν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. „προμηνύων ὁ θεὸς τὴν κατάλυσιν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης εἴρηκε διὰ τοῦ Δαβὶδ 'σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ,' ὃς οὐ θυσίας νομικὰς ἱέρευεν ἀλλ' εὐχὰς καὶ ἄρτους καὶ οἶνον, ὡς ἱστορία διδάσκει." κατὰ τοῦτο καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου παρὰ τῇ γραφῇ λέγεται, ἱερεὺς αὐτοχειροτόνητος, ὡς ὁ χρυσορρήμων φησί· τοιοῦτοι καὶ γὰρ τῷ τότε οἱ ἱερεῖς. ἢ καθὸ θύων ἦν ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε καὶ οἱ λοιποί.

Εἰ δὲ καὶ ἄνθρωπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, πῶς λέγεται μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος ἔχειν; καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀπὸ D Σὴθ καταγομένους γενεαλογοῦσα ἡ γραφὴ οὕτως ποιεῖ. ὁ Ἀδὰμ τόσων γενόμενος ἐνιαυτῶν γεννᾷ τὸν Σήθ, ὁ δὲ Σὴθ πάλιν τόσων χρόνων γενόμενος τῶν ὧδε ἀφίσταται. δήλη οὖν ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σὴθ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ Μελχισεδὲκ μηδὲν τοιοῦτον ποιήσασα παρέπεισέ τινας ἄναρχον αὐτὸν λέγειν καὶ ἀτελεύτητον, κἀντεῦθεν δύναμιν μεγάλην αὐτὸν οἴεσθαι τοῦ θεοῦ.

Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ ἱερεὺς ὁ Μελχισεδέκ, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι καὶ τύπος ἦν καὶ ἀφομοίωμα τοῦ Χριστοῦ. ὅθεν

10. ὡς] ὁ P.

stus ipse discipulis tradidit, longe ante repraesentavit. audi quid hac in parte Chrysostomus tradat. cum vellet, inquit, deus multo ante sacerdotii legalis abolitionem ostendere, per Davidem inquit (Psalm. 109 4) „tu sacerdos es in aeternum, secundum ordinem Melchisedeci." qui videlicet non legales hostias sacrificavit, sed vota panem vinum obtulit, quemadmodum ipsa docet historia. iccirco sacris in litteris (Gen. 14 18) supremi dei sacerdos appellatur, sacerdos ab semetipso constitutus, ut Chrysostomus loquitur: erant enim sacerdotes id temporis tales. vel quatenus sacrificium offerebat, ut Abelus, Noa, caeteri.

At vero si Melchisedecus erat homo, quonam pacto dicitur eum nec principium nec finem habuisse? respondendum litteras sacras seriem generis posterorum Sethi recensentes hac forma orationis uti: Adamus cum tot ac tot natus esset annos, Sethum genuit; Sethus rursum cum tot ac tot annos vivendo explesset, e terris sublatus est. hinc et principium vitae Sethi et finis cognosci potest. cum autem in Melchisedeco nihil tale factum sit, in eam persuasionem nonnulli venerunt ut Melchisedecum principii ac finis expertem statuerent, eundemque magnam esse dei potestatem putarent.

Rex quidem ille, ceu supra diximus, et sacerdos erat, figura et

εἰ θέλεις, ἀγαπητέ, μαθεῖν ὅση τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης ἡ ὑπεροχή, τῷ χρυσορρήμονι πρόσχες Ἰωάννῃ. ἐν γὰρ τῷ κατὰ P. 136 Ἰουδαίων πέμπτῳ λόγῳ φησὶν ὅτι καὶ ἐν τοῖς τύποις ἡ καθ' ἡμᾶς ὑπεροχὴ τῆς ἱερωσύνης δείκνυται. ὁ γὰρ Ἀβραὰμ τοῦ Ἰσαὰκ πατὴρ ἦν καὶ τοῦ Ἰακὼβ πάππος καὶ τοῦ Λευὶ πρόγονος· τοῦ γὰρ Ἰακὼβ υἱὸς ὁ Λευί, ἀπὸ δὲ τοῦ Λευὶ ἡ ἱερωσύνη παρὰ Ἰουδαίοις τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. ἀλλ' οὗτος ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν δηλαδὴ ἱερέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὃς ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπεῖχε. καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ δοῦναι δεκάτας, καὶ ὅτι ηὐλογήθη παρ' αὐτοῦ· οἱ γὰρ λαϊκοὶ καὶ δεκάτας διδόασι τοῖς ἱερεῦσι B καὶ παρ' αὐτῶν εὐλογοῦνται. ἀλλὰ καὶ τοῦ Μελχισεδὲκ ἐλάσσων ὁ Ἀβραὰμ ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. καὶ πῶς; ὅτι τὸ ἔλασσον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. ἀλλὰ καὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων Λευὶ δεδεκάτωται, ὡς ὁ Παῦλός φησι „δεκάτας γὰρ ἔδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Μελχισεδὲκ δι' Ἀβραὰμ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ μήπω γεννηθείς·" ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ Ἀβραὰμ ἦν, ὅτε συνήντησεν ὁ Μελχισεδέκ. πρόσεχε οὖν ὅτι σκιὰ καὶ τύπος ἦσαν τὰ Ἰουδαϊκά. εἰ γὰρ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας καὶ ἱερωσύνης τελείωσις ἦν, τίς ἔτι

similitudo Christi. quamobrem si cognoscere voles, dilecte fili, quanta sit nostri sacerdotii praestantia, Iohannis Chrysostomi verbis animum advertito, qui in oratione adversus Iudaeos quinta inquit etiam in ipsis figuris ostendi quantum a nostro sacerdotium illud vetus superetur. Abrahamus enim pater Isaaci et Iacobi avus erat, Levii proavus, ut qui Iacobi filius existeret. at enim sacerdotium illud Iudaicum in Levio principium habuit. nihilominus Abrahamus generis Levitarum auctor, hoc est Iudaicorum sacerdotum, sub Melchisedeco, qui nostri sacerdotii figuram repraesentabat, pro laico sese gerebat. atque hoc ipsum duabus rebus significabat, tum quod decumas daret, tum quod ominationem ab eo faustam acciperet. nam laici decumas sacerdotibus pendunt, et eorundem precibus felicitantur. quinetiam Abrahamus, quanquam promissis divinis beatus esset, nihilominus Melchisedeco minor erat. quinam istuc? quia minori maior benedicit. praeterea Levius ipse, cui decumarum ius concessum est, heic decumatus fuit, quemadmodum Paulus (Hebr. 7 9) loquitur. nam et ipse Melchisedeco per Abrahamum patrem decumas solvit, tametsi necdum editus in lucem foret: quippe adhuc in Abrahami lumbis erat, cum Melchisedeco is occurreret. de quo licet intelligas hasce Iudaicas res non nisi umbram et figuram quandam fuisse. nam si per Iudaicum sacerdotium perfectionem licuisset adsequi, ecquid causae foret quamobrem constitui sacerdos alius secundum ordinem Melchi-

C χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀνίστασθαι ἕτερον ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; ἐπεὶ οὖν ἑτέρα ἱερωσύνη ἐλθεῖν ἔμελλεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολιτείαν ἑτέραν συνεισελθεῖν. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι τῆς ἱερωσύνης μετατιθεμένης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς.

Προσευχομένους δὲ ἡμᾶς καὶ μὴ εὐθέως εἰσακουομένους
V. 106 οὐ δέον ἐκκακεῖν, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔτη εἴκοσι τοῦ θεοῦ ἐδέετο διὰ τὴν ἀπαιδίαν αὐτῶν. ἐδέετο γάρ, φησί, τοῦ θε-
D οῦ περὶ Ῥεβέκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν. δυσχεραινούσῃ δὲ τῇ Ῥεβέκᾳ ἡνίκα ἐγκυμονοῦσα ἦν τόν τε Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ (οὐ μικρῶς γὰρ ἐσκίρτων ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, μηνύοντε, ὡς ἔοικε, τὴν ἐσομένην ὕστερον μέσον αὐτῶν διαμάχην) ἔφη ὁ κύριος „δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι." πρόσεχε οὖν· σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὁ θεὸς τὰ κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν.

Λιμὸς δεύτερος ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ γίνεται, ἐφ' ᾧ ἐν Γεράροις κατέρχεται· εἰς Αἴγυπτον μέντοι ἀπελθεῖν οὐ συγχω-
P. 137 ρεῖται παρὰ θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ συνεχωρήθη κατελθεῖν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ χάριν καὶ τοῦ γνωσθῆναι καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν

17. τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ?

sedeci, non Aaronis, diceretur? cum ergo sacerdotium aliud subsecuturum esset, omnino necessarium erat alium quoque rerum statum subsequi. quod quidem Paulus indicare volens ait (Hebr. 7 12) „translato sacerdotio necessario quoque legis fit translatio." haec ita sunt a Chrysostomo tradita.

Caeterum cum precamur nec continuo exaudimur, haudquaquam despondere animum debemus. nam et Isaacus ob suam coniugisque sterilitatem deum totos 20 annos precibus urgebat. sunt enim haec sacrarum litterarum verba (Gen. 25 21) „obsecrabat deum Rebeccae uxoris nomine, quae sterilis erat." postea cum Rebeccae, quae Esaum et Iacobum utero gestabat, aegre esset, quod fetus in utero non mediocriter subsultarent, indicantes, uti quidem credi par est, dissidium illud quod deinceps inter ipsos exstiturum erat, his verbis deus utitur (Gen. 25 23) „duae gentes ex utero tuo dividentur, quarum altera plus altera poterit, maiorque minori serviet." quibus in verbis animadverte deum perspicue rationem populi Iudaici et gentilis indicasse.

Huius Isaaci tempore fames alia fuit, cuius causa Isaacus se Gerara contulit, quominus in Aegyptum proficisceretur, ab ipso deo prohibitus. quanquam enim is Abrahamo concesserat ut eo se conferret, tamen id alia nulla de causa factum fuit quam ut istis etiam

αὐτοῦ ἀρετήν. σπείρει δὲ κριθὴν ὁ Ἰσαάκ, καὶ παραδόξως ἑκατοστεύει. εἰ δὲ τὸ καταβληθὲν εἰς ἑκατὸν παρέδωκεν ἡ γῆ, πῶς ὁ ποιῶν ἐλεημοσύνην καὶ ταῖς τοῦ θεοῦ χερσὶ παρατιθεὶς τὸ διδόμενον ἑκατονταπλασίονα τὸν μισθὸν οὐ λήψεται; εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἓν ἑκατοστεύει, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖσε.

Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ὅτε τὸν Ἰακὼβ ηὐλόγησεν, ὡσεὶ ἑκατὸν χρόνων ἦν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεπήρωτο. ἡ μέντοι Ῥεβέκα μετὰ τὴν ἐπαινετὴν τῆς εὐλογίας κλοπὴν συνεβούλευσε τῷ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἀπελθεῖν, ὅπως τὸ ἀκμαῖον B τῆς τοῦ Ἠσαῦ ἐκφύγῃ μανίας. ἀποδιδράσκων οὖν τὸν Ἠσαῦ ὁ Ἰακὼβ ἐκοιμήθη καθ' ὁδὸν καὶ ἐνυπνιάσθη. καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτήν, ὁ δὲ κύριος ἐπεστήρικτο αὐτῆς, καὶ εἶπεν „ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ μὴ φοβοῦ." οἱ δὲ ἀνιόντες καὶ κατιόντες τὴν κλίμακα, καθὰ καὶ ὁ μέγας φησὶ Κύριλλος, τὴν θείαν ἐδήλουν διακονίαν· περὶ τούτων γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἔφη „οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;" C ἔδειξεν οὖν διὰ τούτων σαφῶς ὅτι δυνάμεσιν ἀγγελικαῖς τὰ πάν-

hominibus virtus ipsius innotesceret. Isaacus autem hordei sementem fecit, quod inaudito quodam modo fructum centuplum edidit. quodsi deiectum illud semen in se terra ratione centupla reddidit, quonam fieri pacto potest ut qui benignitatem in egentes ex commiseratione animi exercet ac munus ipsum in manus dei deponit, mercedem centuplo maiorem non accipiat? nam si unum heic fructum fert centuplum, multo magis et istic idem usuveniet.

Caeterum cum Isaacus Iacobo felicissima quaeque precaretur, annos 100 plus minus natus erat, ob quam ipsam aetatis provectionem eius oculi caligaverant. Rebecca post laudabilem hanc felicitationis interversionem id consilii Iacobo dedit ut flagrantis adhuc Esai furoris gratia semet ad Labanem reciperet. quamobrem Iacobus arrepta fuga, vitandi Esai causa, sopitus in itinere somnium vidit. nam scala quaedam terrae innixa erat, cuius vertex coelum attingeret, ac divini angeli per eam adscendebant ac vicissim descendebant. eidem imminens deus sic loquebatur (Gen. 28 13) „ego tecum sum: non est quod formides." atque hi tam adscendentes quam descendentes angeli, quemadmodum et magnus ille Cyrillus ait, ministerium divinum significabant. nam de angelis et Paulus inquit (Hebr. 1 14) „nonne sunt omnes administri spiritus, qui ad ministerium ablegantur propter eos qui salutem adepturi sunt?" quamobrem deus per haec nobis clare ostendit omnia se per potestates angelicas

τα οἰκονομεῖ καὶ ὡς οὐδὲν ἀπρονόητον τῶν τῇδε καὶ ὡς ἔτυχε
φέρεται. καὶ μή μοι λέγε, τίνος ἕνεκεν ἡ ἁγία γραφὴ πρῶ-
τον ἀνέρχεσθαι τοὺς ἀγγέλους εἶπεν, εἶθ' οὕτως κατέρχε-
σθαι; ἔχεις γὰρ αὐτὴν τὴν ἁγίαν γραφὴν καὶ τὸν περὶ τού-
του λόγον διευκρινοῦσάν σοι. τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος φύλα-
κα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς θεῖον ἄγγελον κέκτηται, ὡς ἐντεῦθεν καὶ
τὴν καθ' ἡμῶν ὁρμὴν τῶν δαιμόνων ἀναχαιτίζεσθαι („πα-
D ρεμβαλεῖ" γάρ φησιν „ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων
αὐτόν") καὶ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν ἀνάγεσθαι πρὸς τὸν θεὸν δι'
αὐτῶν. καὶ πειθέτω ἡμᾶς αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις λέ-
γων „ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ
γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός
μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς," οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντες, ὡς ὁ ἐν πα-
τριάρχαις ἀοίδιμός φησι Νικηφόρος, ἢ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν
εἰσάγοντες εἰς τὰ ὦτα τοῦ κυρίου σαβαώθ. ἐπιβεβαιοῖ ταῦ-
τα καὶ ὁ θειότατος Ῥαφαὴλ πρὸς τὸν Τωβὴτ οὕτως εἰπών
„ὅτε προσηύξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου, ἐγὼ προσήγαγον τὸ
V. 107 μνημόσυνον τῆς προσευχῆς σου ἐνώπιον τοῦ ἁγίου θεοῦ,
P. 138 καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ἰάσασθαί σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάρ-
ραν." ἀλλὰ καὶ ὁ καταπεμφθεὶς ἐπὶ Κορνήλιον τὸν ἑκατον-
τάρχην θεῖος ἄγγελος οὕτως πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „Κορνήλιε, αἱ
προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημό-

5. διακρινοῦσαν P.

gubernare, nec quicquam in rebus humanis absque providentia fortuito geri. neque heic obieceris mihi, quamobrem litterae sacrae narrent angelos primum adscendisse ac deinceps descendisse. nam ipsae tibi huius rei rationem aperiunt. quilibet homo vitae suae praesidem angelum habet, ut hoc pacto malorum geniorum in nos impetus frangatur: iungit enim, ut ille ait (Psalm. 33 8), angelus domini castra castris in circuitu timentium eum. nostras etiam preces ipsorum opera perferri ad deum dominus ipse nobis persuadeat, qui sacris in evangeliis (Matth. 18 10) inquit „cavete ne unum ex hisce pusillis despiciatis: nam angeli eorum perpetuo faciem patris mei coelestis intuentur," nihil scilicet aliud agentes, quemadmodum clarissimus ille patriarcha Nicephorus loquitur, quam quod preces nostras ad aures dei Sabaoth deferunt. idem angelus ille divinus Raphaelus confirmat, cum hisce verbis Tobaeum alloquitur (Tob. 12 12) „quo tempore tu nurusque tua precabimini, ego precationis tuae monumentum coram sancto illo deo subvehebam, qui me nunc misit ad te nurumque tuam Sarram sanandos. consimiliter angelus ille divinus, qui ad Cornelium centurionem missus fuit, eum compellat (Act. 10 4) „Corneli, tuae preces ac benigna facta ad deum, ceu tui monumentum quoddam, adscenderunt. itaque Ioppem mittens

συνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. κάλεσαι ἐξ Ἰόππης τὸν Πέτρον." εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ, καθὼς ἀποδέδεικται, τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἄγγελον κέκτηται τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰσάγοντα εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαώθ, ἀνάγκη πᾶσα τοὺς ἀγγέλους πρῶτον ἀνέρχεσθαι, καὶ δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ἡμῶν, εἶθ' οὕτως τὰς θείας ἄνωθεν δωρεὰς κατέρχεσθαι πρὸς ἡμᾶς. B ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀγγέλους εἶδεν ἀνερχομένους καὶ κατερχομένους ὁ μακάριος Ἰακώβ· διὰ γὰρ τούτων, ὡς εἴρηται, λειτουργικῶν ὄντων πνευμάτων, καὶ οἰκονομοῦνται τὰ τῇδε πάντα καὶ διεξάγονται. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἀνερχόμενον δὲ τὸν Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ Λάβαν, καὶ τὸν Ἡσαῦ δεδιότα, παραθαρρύνει καὶ αὖθις ὁ θεὸς παλαίων μετ' αὐτοῦ ἕως πρωῒ καὶ πείθων ἐντεῦθεν μὴ φοβεῖσθαι· εἰ γὰρ μετὰ θεοῦ δυνατός, πολλῷ μᾶλλον μετὰ ἀνθρώπων. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐδήλωσεν εἰπὼν „εἶδον τὸν θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή," τουτέστιν ἡ τεθνηκυῖα ὥσπερ ὑπὸ δέους θάρσους ἐνεπλήσθη. τηνικαῦτα C καὶ Ἰσραὴλ μετονομάζεται ὡς ἐν φαντασίᾳ θεοῦ γενόμενος. ὁ μέντοι Ἰακὼβ διυπνισθεὶς χωλεύων ἦν, ὡς ἡ ἱστορία δηλοῖ. ἵνα δὲ μὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ δικαίου σβεσθῇ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ κηδεμονία, σοφίζεται τὴν περὶ τούτου μνή-

Petrum arcessito." quae cum ita sint, et cum quilibet homo, ceu demonstravimus, angelum habeat preces suas ad aures dei Sabaoth deferentem, omnino necesse est angelos primum adscendere, atque una cum ipsis preces quoque nostras, deinde vero divina munera coelitus ad nos pervenire. nam iccirco beatus ille Iacobus angelos adscendentes et vicissim descendentes vidit, per quos tanquam spiritus administros, ceu diximus, res terrenae gubernantur. hoc modo de his responsum esto.

Caeterum revertentem a Labane Iacobum, qui Esaum fratrem magnopere formidabat, rursum deus consolatur, lucta cum ipso ad matutinum usque diluculum congressus; quo quidem facto persuadere Iacobo voluit ne quid sibi metueret. nam si adversus deum sese robustum praestare poterat, multo magis robur adversus homines habebat. significare voluit hoc ipse Iacobus, cum ait (Gen. 32 30) „praesens praesentem deum conspexi, et incolumitatem anima mea consecuta est," hoc est, quae tantum non prae formidine mortua erat, fiducia repleta est. tunc et nomine mutato Israeli appellationem accepit, ut qui dei quandam informationem consecutus esset. id quidem ex historia constat, Iacobum cum evigilasset, altero crure claudicasse. ac ne post iusti huius viri mortem memoria curae providentiaeque dei de ipso extingueretur, iccirco rationem invenit deus qua factum hoc perpetuaretur. inquit enim „nepotes Israelici nervo femoris, qui emarcuit,

μην διηνεκῆ ὁ θεός, καί φησιν „οὐ μὴ φάγωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ νεῦρον τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ, ὃ ἐνάρκησε." καὶ ἔστιν ἐνταῦθα μαθεῖν ὅτι ἡ αἰτία τῶν πλειόνων παρατηρή-
D σεων τοῦτό ἐστι τὸ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτοὺς τοῦ θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ ἅτε δὴ ὄντας ἀγνώμονας. ἀλλὰ καὶ χωριζόμενος τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακώβ, καὶ μέλλων συναντᾶν τῷ Ἡσαῦ, παρεμβολὴν ἀγγέλων ὁρᾷ ὡς ἐντεῦθεν θαρρεῖν καὶ μὴ τοὺς συνόντας τῷ Ἡσαῦ δεδιέναι.

Ὁ Λάβαν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν εἴκοσι ἐνιαυτῶν, ὑποσχεθεὶς ἀποστεῖλαι τὸν Ἰακὼβ μετὰ μισθοῦ, ἀνεβάλλετο, ὑπό τινων μεταβληθείς. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς Λείαν καὶ Ῥαχὴλ ἔφη ὁ Ἰακὼβ „ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὅτι οὐκ ἔστι πρός με ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. ὁ δὲ θεὸς τοῦ πατρός μου ἦν μετ' ἐμοῦ." καὶ δῆλον ὅτι τῷ Λάβαν καταδιώκοντι τὸν Ἰακὼβ ἐπέστη ὄναρ λέγων „φύλαξον σεαυ-
P. 139 τὸν μήποτε λαλῆσαι μετὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρά." μέγα ὄφελος ἡ δικαίου τινὸς παρουσία. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἔλεγεν „εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ποδί μου." ἀλλὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ἕνεκα τοιαύτην ἐποίει πρὸς αὐτὸν ἀπολογίαν· οὐκ ἐγώ, τὸ δὲ προσὸν φίλτρον ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ παρέπεισεν αὐτὰς ἐκ τῆς αὐτῶν ἀπᾶραι γῆς. κατὰ μέντοι τὸν Γεώργιον ὁ Ἰακὼβ ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ Λάβαν

non vescentur." atque hinc animadvertere licet huiusmodi priscarum observationum magna ex parte causam illam fuisse, ne tam dei quam beneficiorum eius, tanquam ingrati, obliviscerentur. idem Iacobus a Labane discedens, et iamiam Esao fratri occursurus, angelorum castra conspicit, ut ex hac re fiduciam conciperet nec advenientes cum Esao formidaret.

De Labane accepimus eum 20 annis exactis Iacobo pollicitum, se hominem data mercede dimissurum; deinde quorundam calumniis immutatum in dies rem extraxisse. quapropter et Liam Rachelemque Iacobus in hunc modum allocutus est (Gen. 31 5) „video ego non esse eundem vestri patris in me vultum, qui erat heri ac nudiustertius: atenim hactenus patrium mihi deum praesentem habui." quod sane deinceps clarius animadvertere poterant. nam Labanem deus Iacobum persequentem noctu per somnium aggressus „cave" inquit (Gen. 31 24), „cum Iacobo durius agas." magnum certe quiddam est praesentem alicubi virum iustum habere, quemadmodum ex Iacobi ad Labanem verbis hisce perspicue intelligi potest „deus te me praesente beavit." uxorum nomine ad Labanem hac uti purgatione poterat: non ego, sed insitus nuptis erga maritum amor eis persuasit ut terram patriam relinquerent. Georgius memoriae prodit Iaco-

εἶδε πάλιν ὅρασιν ἐν Βεθήλ, καὶ πάντα ἀποδεκατώσας ἅπερ ἐκέκτητο, τελευταίους ὑποβάλλει τοὺς παῖδας. καὶ ἀριθμήσας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Βενιαμὶν ἀρξάμενος ἀνάπαλιν, καὶ ἐπὶ τὸν Λευὶ ἐλθών, ἐπεὶ δέκατον εὗρεν αὐτόν, τῷ θεῷ τοῦτον B προσήγαγεν, ἀποδεκατώσας καὶ πάντα ὅσα φθάσας ἐκτήσατο, V. 108 καθὰ δὴ καὶ προϋποσχόμενος εἶπε τῷ θεῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν „πάντα ὅσα ἄν μοι δῷς, δεκάτῃ ἀποδεκατώσω αὐτά σοι.“ καὶ εὐθὺς ἐνδύσας τὸν Λευὶ στολὴν ἱερατικήν, δι' αὐτοῦ θυσίας τῷ θεῷ προσήνεγκεν ἐν Βεθήλ. κἀντεῦθεν οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς Λευῖται λέγονται, οἱ δὲ τῆς νέας κληρικοὶ διὰ τὸ γεγράφθαι „οὐκ ἔσται τοῖς Λευίταις κλῆρος ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ· ὁ γὰρ κύριος μερὶς αὐτῶν καὶ κλῆρος.“

Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Μωσέως ἱστορίαν ὅ τε Ἡσαῦ καὶ C Ἰακὼβ πρὸς ἀλλήλους ἐσπείσαντο· ὁ δὲ Ἰώσηπος τῇ περὶ τούτων ἱστορίᾳ καὶ τάδε προστίθησιν. ὁ Ἰσαὰκ τελευτῶν περὶ ὁμονοίας τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Ἡσαῦ ὡμίλησε. τούτου δὲ τελευτήσαντος ὁ Ἡσαῦ ἐδίωκε τὸν Ἰακώβ. εἰσελθὼν δὲ ἔν τινι πόλει οὗτος, καὶ παρακύψας ἄνωθεν, ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν τῶν πατρικῶν παραγγελιῶν. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. καὶ τείνας τόξον ἔβαλλε τὸν Ἡσαῦ κατὰ τοῦ μαζοῦ. τότε οὖν ἐπληρώθη ἡ τοῦ Ἰσαὰκ προφητεία „ἡνίκα ἂν καθέλῃς τὸν

bo a Labane redeunti rursum Bethele visum quoddam oblatum fuisse. cumque decumas omnium bonorum suorum exhiberet deo, tandem et liberos stitisse. hos vero numerantem, a Beniamine facto vice versa initio delatumque ad Levium, quod illum invenisset decimum, deo recta eum obtulisse, persolutis hoc modo decumis omnium quae antehac consecutus erat. atque hoc sane Iacobum vult ex voto id temporis concepto fecisse, cum fugam arriperet, ac verbis hisce deum compellaret (Gen. 28 22) „de cunctis rebus, quas mihi dederis, decumas tibi persolvam.“ hoc modo cum Levium sacerdotali veste induisset, eius opera Bethele deo rem sacram fecit. hinc ortum ut sacerdotes illi prisci foederis Levitae vocarentur, cum novi clericos appellemus, illo sacrarum litterarum verbo permoti (Deut. 10 9) „non habebunt Levitae clerum, id est sortem, inter Israelicos: nam dominus pars et sors eorum est.“

Caeterum in historia Mosaica reperimus Esaum et Iacobum inter se reconciliatos esse. Iosephus autem huic narrationi tale quiddam adiecit. Isaacus, inquit, vivendi finem facturus de reconcilianda gratia inter Esaum et Iacobum egit. cum autem rebus humanis exemptus esset, Esaus Iacobum nihilo secius persequebatur; qui urbem quandam ingressus et sublimi de loco prospectans paternas admonitiones homini ad animum revocabat. iis cum nihil apud ipsum proficeret, contento arcu fratrem Esaum in pectore ad mamillam ferit.

D ζυγὸν τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τοῦ τραχήλου σου, πλημμέλειαν πλημμελήσεις θανάτου." καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα, προσέχειν δὲ τούτοις ὡς ἀληθέσιν οὐκ ἄξιον. τὸ γὰρ „πλημμέλειαν πλημμελήσεις θανάτου" προσθήκη ἐστὶ τοῦ Ἰωσήπου· ἐν γὰρ τῇ προφητείᾳ τοιοῦτον ῥητὸν γεγραμμένον οὐχ εὕρηται. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν Ἀσσυρίων καὶ Σαρδανάπαλος, διάγων χαύνως πάντῃ καὶ τρυφηλῶς, εὐνούχοις ἔσω συγκεκλεισμένος καὶ γυναιξί, μή τινι τῶν ὑπ' αὐτὸν θεωρούμενος, χρώμασί τε καὶ βάμμασι καὶ τῇ τῶν γενείων ἐκκοπῇ θηλυδρίαν ποιῶν ἑαυτόν, ὡς ἐντεῦθεν μισητὸν τοῖς πᾶσι γε-
P. 140 νέσθαι. καί τις δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα θέλων ἰδεῖν αὐτὸν οὐκ ἐδύνατο. ποτὲ οὖν ἐπιτυχὼν τοῦ ποθουμένου ξίφος ὠθεῖ κατ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ζωῆς αὐτὸν ἀθλίως ἀποστερεῖ. μετὰ δὲ Σαρδανάπαλον κρατεῖ τῶν Ἀσσυρίων ὁ υἱὸς Πίκου τοῦ καὶ Διὸς Περσεύς, ὃς νικήσας τοὺς Λυκάονας καὶ πόλιν κτίσας ἐκεῖ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ στήλην στήσας, Ἰκόνιον αὐτὴν ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ἰδίου ἀπεικονίσματος. εἶτα πρὸς Ἰσαυρίαν καὶ Κιλικίαν ἐλθών, καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου κατελθὼν καὶ πήξας τὸν ταρσὸν τοῦ ποδὸς ἐν τῇ γῇ καὶ πόλιν ἐκεῖ κτίσας, ἐπωνόμασεν αὐτὴν Ταρσόν. ἐπ' ὀνόματι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τοὺς Ἀσσυρίους Πέρσας ἐκάλεσεν. ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε,

3. ὡς deerat.

tunc Isaaci vaticinium illud impletum est „cum iugum fratris tui de cervice tua excuties, peccatum morte multandum committes." in hunc modum haec Iosephus commemorat, quae tamen pro veris recipienda non sunt. nam istaec verba „peccatum morte multandum committes" ab Iosepho auctoritate propria Mosaicis adiecta sunt, cum nullum huiusmodi verbum in ipso vaticinio reperiatur. de his hactenus.

Secundum haec et Sardanapalus Assyriis imperavit. molliter is vivebat ac voluptarie, inter eunuchos et foeminas occlusus; nec cuiquam subditorum hominis intuendi facultas erat. praeterea coloribus, tincturis, genarum rasura seipsum effeminabat. quibus rebus factum est ut in se cunctorum odia concitaret. inter alios imperio subiectos quidam erat qui omnino eum videre cuperet, sed incassum. tandem vero voti compos aliquando factus gladio tyrannum trucidat et vita spoliat. post Sardanapalum Perseus Pici, cognomento Iovis F., regnum apud Assyrios obtinuit. is cum Lycaonas vicisset ac urbem in iis finibus exstruxisset, columnam erexit et ab simulacro imagineque sua urbi nomen Iconii dedit. deinde versus Isauriam Ciliciamque profectus et delapsus ab equo, cum terrae calcem pedis allisisset, urbem id loci conditam ab hoc eventu Tarsum appellavit. idem a nomine suo nuncupavit Assyrios Persas. cumque regnante ipso accideret ut ignis de

καὶ πίσας ἐπ' αὐτῷ ναὸν πυρσολατρεῖν ἐδίδαξεν. οὐκοῦν B πρώτη μὲν βασιλεία ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἤτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα δὲ ἡ τῶν Περσῶν ὁμωνύμως καὶ αὐτῶν Βαβυλωνίων κληθέντων.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Φοίνικος βασιλείας ἤκμαζεν Ἡρακλῆς ὁ Τύριος καὶ φιλόσοφος, ὁ τῆς κογχύλης εὑρετής. τὸ γὰρ ἔριον τὸ ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ κυνὸς ἀπομαχθὲν ἰδών, καὶ νοήσας ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἀλλὰ βάμματος ὑπόθεσις (ἔτυχε γὰρ ὁ κύων οὗτος παρ' αἰγιαλῷ κογχύλην εὑρὼν καὶ φαγών), προσῆξεν ὡς δῶρον τῷ βασιλεῖ. πρῶτος οὖν ὁ Φοῖνιξ τὴν ἀλουργίδα ἐφόρεσε, κελεύσας μηδένα ἕτερον τὴν τοιαύ- C την χροιὰν φορεῖν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἀλουργίδος τὸν βασιλέα γνωρίζεσθαι· πρὸ δὲ τούτου κοινὸς ὁ βασιλεὺς ἐδόκει. ἐν δὲ Τύρῳ αὕτη εὑρέθη..

Ὅτε ὁ Κροῖσος χρησμὸν λαβὼν τὸν Ἅλυν διεπέρασεν, εἰς V. 109 φυγὴν ὁ Κῦρος ὥρμησεν, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ συνεκράτησεν αὐτὸν λέγουσα τὸν αἰχμάλωτον Δανιὴλ ἀγαγεῖν καὶ δι' αὐτοῦ μαθεῖν τὸ πᾶν. ὃ δὴ καὶ γέγονεν. καὶ οὕτω θάρσος ἐκεῖνος ἔλαβε. μετακαλεσάμενος δὲ τὸν Δανιὴλ μετὰ πάσης δορυφορίας, εἶπεν αὐτῷ „τάδε λέγει κύριος περὶ τῷ χρηστῷ Κύρῳ· καὶ τὸν Κροῖσον νικήσεις." ὃ καὶ γέγονε· καμή- D λους γὰρ ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως προτείναντος, καὶ τῶν

19. μετακαλ. — γὰρ] ὅθεν καὶ καμήλους F.

coelo laberetur, templo condito auctor fuit ut ignem sui religiose colerent. primum ergo regnum fuit penes Assyrios sive Babylonios, alterum penes Persas, qui communi appellatione ipsi quoque Babyloniorum nomen habebant.

Scire autem debes regnante Phoenice fuisse quendam Herculem Tyrium philosophum, qui purpuram invenit. cum enim canis oviarii pilos hoc colore respersos videret, ac simul animadverteret non hunc sanguinem esse sed coloris ad tingendum apti materiam (nam canis ille forte fortuna purpurae concham repertam in litore devoraverat), muneris cuiusdam instar eam regi obtulit, qui sane primus per hanc occasionem purpuram gestavit, publicato edicto ne quis alius hoc colore vestium uteretur; quo de purpura scilicet rex agnosceretur, qui ante id temporis vestitu cum caeteris communi utebatur. atque haec Tyri est inventa.

Caeterum post illa tempora cum Croesus oraculo accepto amnem Halym transiiceret, Cyrus in fugam se proripuisse perhibetur. verum uxor eum ab hoc instituto retraxit, cum Danielum carceribus mancipatum adduci deque re tota consuli iuberet. id cum factum esset, resumpto Cyrus animo camelos in acie prima collocavit. hoc modo

ἀντιθέτων ἵππων εἰς φυγὴν τραπέντων, κρατεῖται μὲν ὁ Κροῖσος, ἀπώλοντο δὲ χιλιάδες υʹ· οὐδὲ γὰρ ἴσχυον ἀντιπερᾶσαι τὸν ποταμὸν πλημμυροῦντα.

Μετὰ δὲ Κῦρον Δαρεῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα Ἀρταξέρξης, ἐφ' οὗ ἦν τις ἐν Ἰταλίᾳ ὀνόματι Πάλας. οὗτος κτίσας οἶκον Παλάτιον ὠνόμασεν, ὅθεν τὸ βασιλικὸν κατοικητήριον παλάτιον λέγεται. καὶ ὁ μὲν Γεώργιος οὕτως, ὁ δὲ Ζωναρᾶς περὶ τούτου καὶ τάδε. „ἡ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων κατοικία παλάτιον ὠνομάσθη, ὅτι ἐν ὄρει τῷ καλουμένῳ Παλατίῳ, ἐν ᾧ Φαυστοῦλος διῆγεν ὁ τὸν Ῥωμύλον θρεψάμενος, ὁ Καῖ-
P. 141 σαρ ᾤκει, καὶ διὰ τοῦτο, κἂν ἀλλαχοῦ που καταλύῃ, τὴν τοῦ παλατίου κλῆσιν ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἔχει." μετὰ δὲ ταῦτα Ῥῶμος ὁ κτίσας τὴν Ῥώμην καὶ Ῥῆμος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. οὗτοι κτίσαντες ναὸν τῷ Διὶ Καπετώλιον Ῥώμης ὠνόμασαν, τουτέστι κεφαλὴν τῆς πόλεως. ὁ μέντοι Ῥῶμος τὸν Ῥῆμον φονεύσας, καὶ τὸν δῆμον ὁρῶν στασιάζοντα, πρῶτος ἱππικὸν ἀπετέλεσεν εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ πόλις ἐταράσσετο. ἐρωτήσας οὖν εἰς τὸ μαντεῖον διὰ τί ἐς τοσοῦτον ἡ πόλις σείεται, ἤκουσεν „εἰ μὴ συγκαθίσει ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ, οὐκ ἂν ἡ πόλις ἠρεμήσει." ἐντύπωμα ποιήσας τοῦ ἀδελφοῦ χρυσοῦν συνεκάθιζε μετ' αὐτοῦ καὶ συνέκρινεν.

equis oppositis in fugam versis, Croesus in hostium potestatem venit, caesis quadringentis hominum millibus, cum amnem, qui supra modum exundaverat, rursum transiicere non possent.

Cyro Darius filius successit, Dario Artaxerxes; quo regnante quidam in Italia Palas exstitit. is domum exstructam ab se Palatium nuncupavit; unde mos inolevit ut aedes regiae Palatium dicantur. haec est Georgii sententia. Zonaras vero memoriae prodidit domum imperatoriam Palatium vocari propterea quod in monte Palatino, quem olim inhabitavit Faustulus is qui Romum educavit, Caesar domum habuerit. qua de causa factum sit ut tametsi aliis etiam in locis imperator divertat, nihilominus hospitium eius palatium dicatur. secundum haec vixere Romus, qui Romam condidit, et frater eius Remus. hi cum Iovi templum exstruxissent, ei nomen Capitolii Romae dederunt, hoc est totius urbis capitis sive verticis. inde Romus interfecto Remo, cum populum seditionem concitare cerneret, primus ludos equestres in honorem solis et quattuor elementorum instituit. cum ne hac quidem ratione motus urbani sedari possent, percunctatus est oraculum quaenam horum tumultuum causa foret. responsum, ni fratrem secum eodem solio locaret, urbem minime conquieturam. quapropter aureo fratris simulacro facto, id ipsum solio suo, quoties pro tribunali sederet, recepit.

Ὅτε ὁ τοῦ Ἀρταξέρξου υἱὸς Ὦχος τὴν Αἴγυπτον κατέσχεν, B ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Νεκτεναβὼ ἀλλάξας τὴν ἐσθῆτα ἔφυγεν εἰς Μακεδονίαν, διὰ λεκανομαντείας προγνοὺς τὴν Αἰγύπτου κατάσχεσιν, καὶ διὰ τὰς αὐτοῦ μαγγανείας γνώριμος γίνεται Φιλίππῳ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Ὀλυμπιάδι, ᾗ καὶ μιγνύμενος διὰ μηχανῶν ἔτεκε τὸν Ἀλέξανδρον. ὁ μέντοι Φίλιππος Μακεδονίας βασιλεύσας καὶ Θεσσαλίαν ὑποτάξας πόλιν ἐν αὐτῇ κτίζει καὶ Θεσσαλονίκην καλεῖ. μετὰ τοῦτον Ἀλέξανδρος. ὅτε τοίνυν οὗτος κατὰ Περσῶν καὶ Μήδων C ὥρμησε, συμμαχίαν τοὺς Ἰουδαίους ἐζήτησε. καὶ μὴ λαβὼν (συνθήκας γὰρ εἶχον πρὸς Δαρεῖον μὴ πολεμεῖν αὐτὸν) ἐπῄει κατ' αὐτῶν. ὁ γοῦν ἀρχιερεὺς πρὸς ἔκπληξιν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην στολὴν ἐνδυσάμενος τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὑπήντησε. καὶ ὃς ἐκπλαγείς, κἀντεῦθεν τοῦ ἵππου καταβάς, τῷ ἀρχιερεῖ προσέπεσε. τῶν γοῦν ἀλλοφύλων ἐκπλαγέντων ἔφη „οὐ τὸν ἱερέα προσκυνῶ, ἀλλὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενον θεόν· τοιούτῳ γὰρ σχήματι καὶ τὸν θεὸν εἶδον κατὰ Περσῶν θαρρύναντά με." ἐφ' ᾧ καὶ θυσίαν ἐκεῖσε τῷ θεῷ προσήνεγκεν. D

Οὗτος μὲν οὖν καὶ πάνυ σοφῶς καὶ εὐμηχάνως ἐχειροῦτο τὰ πάντα· μετενδυόμενος γὰρ εἰσήρχετο πανταχοῦ, καὶ

Quo tempore filius Artaxerxis Ochus Aegyptum occupavit, rex Aegyptius Nectenabo veste commutata, in Macedoniam aufugit, quum antea per vaticinationem, quae pelvi solet fieri, futurum cognovisset ut Aegyptus in hostium potestatem veniret. cumque per quasdam praestigias Philippo regi et Olympiadi coniügi eius innotuisset, occultis machinationibus furtivam cum ea consuetudinem habuit et Alexandrum procreavit. Philippus Macedonum regno potitus, Thessalia imperio adiecta, urbem in ea condidit, quam Thessalonicam appellavit. ei successit Alexander, qui cum adversus Persas atque Medos expeditionem suscepisset, a Iudaeis petiit ut sibi copias auxiliares mitterent. re non impetrata, quod illi dicerent se Dario foedere coniunctos esse, quo contineretur ne bellum adversus ipsum gererent, recta in eos cum exercitu contendit. tum vero pontifex maximus terroris causa vestem illam admirandam indutus occurrit Alexandro; qui formidine perculsus et ex equo delapsus ad pedes pontificis accidit. ad hanc rem cum homines extranei magnopere obstupescerent, respondit Alexander non se congenulando sacerdotem venerari, sed cultum ab eo deum, quem eiusmodi habitu conspexerit se contra Persas instigantem et animantem. hanc ob causam deo quoque rem sacram Hierosolymis fecit.

Itaque deinceps prudenter admodum ac sollerter occupavit omnia. nam veste mutata se quaevis ad loca conferebat, et cunctis explora-

κατασκοπεύων οὕτως ἐνίκα. τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐπὶ τῇ χήρᾳ Κανδάκῃ. ἀλλ' ἑάλω· ἐκείνη γὰρ τὰ συστήματα αὐτοῦ μα-
V. 110 θοῦσα (ἦν γὰρ τὸν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν γλαυκὸς τὸν δὲ μέλας) ἅμα τῷ ἰδεῖν αὐτὸν εἶπε „βασιλεῦ Ἀλέξανδρε, τὸν κόσμον ἔλαβες, καὶ γυνή σε παρέλαβεν." ἣν καὶ λαβὼν εἰς γυναῖκα, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπελθών, καὶ τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρειαν κτίσας, καὶ ὑποστρέψας εἰς Βαβυλῶνα, τελευτᾷ
P. 142 ἐτῶν λβ', δώδεκα καὶ μόνα κρατήσας ἔτη, φρονιμώτατος πάντων καὶ ἀνδρειότατος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πτηνὴν αὐτὸν πάρδαλιν ὁ προφήτης προεῖδε, τὸ ῥαγδαῖον αὐτοῦ καὶ ὀξὺ παριστῶσα καὶ τὸ ἄφνω διαπτῆναι μετὰ τροπαίων τὴν οἰκουμένην. λέγεται δὲ ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰπόντος ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάξας ἔφη „ἀπείρων ὄντων μηδενὸς ἐγὼ κεκράτηκα." ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ ἐθαυμάζετο· τὰς γὰρ Δαρείου θυγατέρας αἰχμαλώτους κρατήσας οὐδὲ ἰδεῖν ἠνέσχετο, ἀπρεπὲς εἶναι εἰπὼν τὸν ἄν-
B δρας κρατήσαντα ὑπὸ γυναικῶν κρατηθῆναι. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ· τῷ γὰρ Ἀριστοτέλει παρηκολούθησε. πολεμικώτατος δὲ καὶ τολμηρότατος ὤν, καὶ ἰδὼν ὁμώνυμον αὐτῷ νεανίσκον τινὰ δειλῶς μαχόμενον, εἶπεν „ἢ τὸν τρόπον ἄλλαξον ἢ τὴν κλῆσιν."

tis victoria facili potiebatur. eadem arte Candacen viduam aggressurus interceptus est: 'nam cum ea notas ipsius indiciaque naturalia percepisset, quod alter scilicet oculus ei caeruleus alter niger esset, simulac eum intuita est, dixit „mundum tu quidem, rex Alexander, occupasti, at te mulier cepit." igitur hac uxore ducta, in Aegyptum profectus magnam illam Alexandriam condidit. inde Babylonem reversus, annos iam 32 natus, rebus humanis excedit, cum duodecim tantum annos imperasset, vir haud dubie sapientissimus ac fortissimus omnium. iccirco vates eum se conspexisse tradit in volucris pardalidis specie, volens hoc pacto impetum et celeritatem ipsius ostendere, quodque subito victoriis suis orbem terrarum pervolaverit. perhibent aliquando eum inaudivisse de philosopho quodam, qui mundos infinitos esse diceret. tum vero gemitu ingenti edito „itane" ait, „infiniti sunt, cum ego ne unum quidem adhuc devicerim?" etiam pudicitiae castitatisque nomine magnam laudem meruit. cum enim captivas Darii filias sua in potestate haberet, ne intueri quidem eas voluit, quod nequaquam decere diceret eum qui viros devicisset, a mulieribus vinci. non minus ex philosophia et acumine ingenii laudis adeptus est, ut qui Aristotelem audivisset. cumque in praeliis concitatissimus et audacissimus esset, forte conspicatus aliquando quendam adolescentem sibi cognominem, qui trepide pugnaret, „vel indolem" inquit „et animum hunc mutato, vel nomen."

Οὗτος μὲν οὖν Ἀλέξανδρος καὶ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων Ἰνδῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς μεγίστης νήσου τῶν Βραχμάνων φθάσας, ὧν καὶ τὸν θαυμάσιον βίον θαυμάσας καὶ τὴν εἰς θεὸν εὐσέβειάν τε καὶ λατρείαν ἐξεπλάγη, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ στήλην στήσας ὑπέγραψεν „ἐγὼ μέγας Ἀλέξανδρος βασιλεὺς ἔφθασα μέχρι τούτου." ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ κατοικοῦσιν C οἱ λεγόμενοι Μακρόβιοι· ζῶσι γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους περὶ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ τὰ ἀνεξερεύνητα τοῦ θεοῦ κρίματα. ἐκεῖσε ὀπώρα τὸν ἅπαντα χρόνον οὐ λείπει. ἐκεῖ τὰ μέγιστα κάρυα καὶ τὰ δυσπόριστα ἀρώματα καὶ ἡ Μαγνῆτις λίθος· παρ' οἷς οὐκ ἔστι τετράποδον, οὐκ οἶνος, οὐκ ἄρτος, οὐχ ἱμάτιον. μικρᾶς δὲ ὀπώρας καὶ ὕδατος ἀπολαύουσι τὸν ποταμὸν παροικοῦντες καὶ τῷ θεῷ γνησίως λατρεύοντες. καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ποταμὸν παροικοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἐντεῦθέν εἰσι τοῦ ποταμοῦ Γάγγου τοῦ παραρρέοντος εἰς τὸν ὠκεανὸν ἐπὶ D τὸ μέρος τῆς Ἰνδίας. καὶ οἱ μὲν ἄνδρες περῶσι πρὸς τὰς γυναῖκας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, παρ' οἷς ὑπάρχουσι ψυχρότεροι, τοῦ ἡλίου πρὸς ἡμᾶς ὑψωθέντος. τηνικαῦτα γὰρ εὔκρατοι γενόμενοι πρὸς οἶστρον κινεῖσθαι λέγονται. καὶ ποιήσαντες μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα πάλιν ἀντιπερῶσι. μεθ' ὃ δὲ τέκῃ ἡ γυνὴ δύο παῖδας, οὐκέτι μίγνυνται. ἐὰν δέ τις εὑρεθῇ στεῖρα μέχρι πενταετίας, ἔκτοτε ἀμιγής

Cum ad Indos extremos ipsumque Oceanum et maximam Brachmanum insulam pervenisset, eorum erga deum pietatem cultumque miratus columnam statuit cum inscriptione huiusmodi „Alexander rex huc usque penetravi." ea in insula qui Macrobii vocantur a diuturna vita, degunt. nam maiori ex parte vivunt istic homines ad annos 150 propter aëris idoneum maxime temperamentum et imperscrutabilia dei iudicia. nullo anni tempore fructus maturi desunt. abundant et maximis nucibus et aromatis, quae tanti nos redimimus, et lapide magnete. quadrupedes bestias nullas habent, nec vinum nec panem nec vestes. ad flumen habitantes exiguis fructibus et aqua contenti sunt, deoque pura et integra religione serviunt. viri ad fluminis ripas accolunt, feminae ex altera Gangis fluvii parte degunt Indiam versus, qui quidem fluvius in Oceanum semet exonerat. Iulio et Augusto mensibus ad uxores viri transiiciunt, quod iis frigidiores sint, sole nostrum ad finitorem sublimius adsurgente. tunc nimirum consecuti temperamentum corporis optimum oestro quodam concitari feruntur. exactis autem apud uxores 40 diebus amnem vicissim transiiciunt. feminae posteaquam liberos duos in lucem

ἐστι δι' εὐλάβειαν. ὁ μέντοι ποταμὸς ὢν δυσπέρατος διὰ τὸ
P. 143 ὀδοντοτύραννον ζῶον· καὶ γὰρ οὗτος ἀμφίβιον μέγιστον,
ὥστε καὶ ἐλέφαντας καταπίνειν, εἰ καὶ τοὺς ἄνδρας τούτους
οὐ βλάπτει διαπεραιουμένους. ἐν δὲ τοῖς ἐρημοτέροις τόποις
δράκοντές εἰσιν ὡσεὶ πηχέων ἑβδομήκοντα, σκορπίοι δὲ πη-
χυαῖοι, μύρμηκες παλαιστιαῖοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἀοίκητοι μένου-
σιν οἱ τόποι ἐκεῖνοι. ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντες ἐκεῖσε ἀγεληδὸν
βόσκονται. ἐνδότερον δέ εἰσιν ἄνθρωποι ἀνθρώπους ἐσθίον-
V. 111 τες. Χαλδαίοις νόμος μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοτεκνοφθορεῖν.
παρ' Ἀγιλαίοις αἱ γυναῖκες αὐθεντοῦσι τῶν ἀνδρῶν καὶ πορ-
νεύουσιν ὡς βούλονται, μὴ ζηλοτυπούμεναι παρὰ τῶν ἀν-
δρῶν αὐτῶν, γεωργίαν δὲ καὶ οἰκοδομίαν καὶ πάντα τὰ ἀν-
B δρῷα πράττουσιν. ἐν δὲ Βρεττανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγ-
καθεύδουσι γυναικὶ καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἀνδρί. Ἀμαζό-
νες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα κατὰ τὸ ἔαρ
τοῖς γειτνιῶσι μίγνυνται, καὶ μέγα πανηγυρίζουσαι οἴκαδε
ἀποστρέφουσι, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κυήσεως τὸ μὲν ἄρ-
ρεν ἀναιροῦσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι.

Ταῦτα μὲν οὖν πάντα νόμος τοῖς κατὰ τόπους ἔθνεσιν
ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὸν μέγαν Καισάριον γέγονε. μετὰ μέντοι

edidere, rem cum viris amplius nullam habent. quodsi qua totos quinque annos sterilis reperiatur, religione quadam a coitu arcetur. amnis ipse non citra periculum ac difficultatem Odontotyranni causa transiicitur. animal hoc quoddam est in terra perinde ac aqua degens, idque maximum, uti quod elephantum quoque deglutiat, quanquam viris hisce traiicientibus haudquaquam noceat. in locis desertioribus sunt dracones 70 cubitos longi, scorpii cubitales, formicae palmares. propterea istaec loca nullos incolas habent. gregatim ibidem elephanti pastum quaerunt. in partibus adhuc penitioribus homines reperiuntur qui a carnibus humanis non abstinent. apud Chaldaeos lege concessum est ut matrem quis sibi matrimonio iungat, et tam sorores quam filias ineat. apud Agilaeos feminae sua viros in potestate habent, proque lubitu Venerem exercent citra ullam maritorum aemulationem. eaedem agros colunt, aedes exstruunt, omnes operas viriles obeunt. in Britannia viri complures una cum muliere cubant, et contra multae mulieres uno cum viro. Amazones viros nullos habent, sed brutorum in morem appetente verno tempore cum vicinis rem habent, quasique mercatu magno celebrato tandem domum revertunt. ubi deinde partum in lucem ediderunt, mares tollunt, femellas servatas educant.

Hae consuetudines apud varias locisque separatas nationes quasi per manus a maioribus acceptae paulatim in leges abierunt, quemadmodum magnus ille Caesarius scripsit. post obitum Alexandri re-

τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐ-
τοῦ διῃρέθη, καὶ οὐ διέλειπον ἀεὶ κατ' ἀλλήλων ἐπανιστάμε-
νοι, ἕως οὗ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς τοπαρχίας πάσας κατέλυ- C
σε. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἰακὼβ γεννᾷ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Ῥου-
βίμ, τὸν Συμεών, τὸν Λευί, τὸν Ἰουδὰν καὶ τοὺς λοιποὺς
καθεξῆς. ἠγάπα δὲ τὸν Ἰωσὴφ πλέον τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὸ
νεώτατον αὐτὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετήν.
ἐφ' ᾧ καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. οὐ διὰ ταῦτα
δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς δράσεις ὧν ἐκεῖνος γέγονε θεω-
ρός. ἑώρα γὰρ ἀστέρας ἕνδεκα, σὺν αὐτοῖς τε τὸν ἥλιον καὶ
τὴν σελήνην, προσκυνοῦντας αὐτόν. καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἐδή- D
λουν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁ ἥλιος τὸν πατέρα, ἡ δὲ σελή-
νη τὴν μητέρα. εἰ δὲ λέγει τις, πῶς ἡ μήτηρ λέγεται προσ-
κυνῆσαι, ἐπεὶ προαποθανεῖν ἔφθασεν, ἀκουέτω ὅτι τοῦ Ἰα-
κὼβ κατελθόντος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προσκυνήσαντος συμπροσ-
κυνῆσαι λέγεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὅτι καὶ σῶμα ἓν ἀμφό-
τεροι οὗτοι. οὐκοῦν ἐφθόνουν αὐτῷ διὰ τοῦτο οἱ ἀδελφοὶ
αὐτοῦ. καὶ φθονοῦντες εἰς ἐπιβουλὴν προδήλως χωροῦσι, καὶ
θανατῶσαι θέλοντες αὐτὸν ἐμβάλλουσι λάκκῳ δεινῷ. ἑνὸς
δέ τινος ὑποθήκαις, δηλαδὴ τοῦ Ῥουβὶμ ἅτε πρὸς αὐτὸν φι- P. 144

gnum eius complures in dominatus et imperia divisum fuit. principes ipsi non destitere seipsos alter alterum invadere, donec imperium Romanum particulares istos dominatus omnes e medio sustulit. ac de his quidem hactenus.

Caeterum Iacobus patres illos familiarum principes 12 genuit, Rubenum Symeonem Levium Iudam et reliquos ordine subsequentes. amabat autem plus caeteris Iosephum, tum quod esset natu minimus, tum virtutis causa, qua singulari praeditus erat. itaque illi caeteri fratres invidebant, et quidem non has ob causas modo, verumetiam propter insomnia, quae ei se noctu offerebant. nam videre videbatur aliquando stellas 11 cum ipso sole ac luna se congenulando venerantes. ac stellae quidem ipsae fratres significabant, sol patrem, luna matrem. quodsi quis roget quo pacto dicatur mater eum venerata esse, quae multo ante diem in terris supremum obierat, is quid dicturi simus audiat. cum Iacobus in Aegyptum profectus Iosephum summisse veneratus est, eundem ei venerationis honorem et uxor exhibuisse dicitur, uti quae corpus unum cum ipso existeret. atque hanc ob causam fratres eum invidia persequebantur, qua quidem impulsi eo quoque progrediuntur ut insidias ei manifestas struerent. cumque morte multaturi hominem essent, periculosam in voraginem abiiciunt. sed unius cuiusdam e fratribus consilio, qui Rubenus erat, vir propenso ac benevolo in Iosephum animo, de voragine rursus eum ex-

λίως διακειμένου, τοῦ λάκκου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν εἴκοσι μνῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδιδόασι. μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν μὲν Ἰωσὴφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὑρεῖν ᾑμαγμένον καὶ λελακισμένον, ὡς ἐντεῦθεν ὑπόνοιαν τάχα διδόναι παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. κατάγεται οὖν παρὰ τῶν ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δοῦλος ἐκεῖσε πιπράσκεται.
B οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ ἐφέλκεται. ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα δοῦλος, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν αὐτὴν κινεῖ. μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, πείθει εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. γίνεται ταῦτα, καὶ τρισκαίδεκα ἔτεσιν κατάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο συνῆσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρτοποιός· οἷς δὴ παραδόξως καὶ τὰ ἐσόμενα προηγόρευσε. καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερί-
V. 112 αν προέλεγε διὰ τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τρι-
C ῶν κλημάτων ἀποθλιβομένους βότρυας δι' αὐτοῦ εἰς φιάλην, καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην λαμβάνοντα. ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „μὴ ὑπερίδῃς ἡμᾶς δια ταῦτα ἀπερχόμενος· οὐδὲν γὰρ ὁμαρτόντες ἐν δεσμοῖς γεγόναμεν, ἀλλὰ σωφροσύνης ἕνεκα τὰ τῶν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθη-

3. ὑποστρέψαντες? 21. κατεκρίθημεν] ἠξιώθημεν F.

trahunt, ac viginti minis (sic enim Iosephus in historia sua memoriae prodidit) quibusdam mercatoribus vendunt. hinc ad parentem reversi Iosephum quidem se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris interemptum esse. interim ipse a mercatoribus in Aegyptum abducitur, atque illic in morem mancipii venditur. non longo tempore interiecto ab hera sua foedos et turpes ad amores pellicitur, a qua tamen eo minime perpellitur: quamvis enim corpore servus esset, nihilo tamen minus animo erat ingenuus. hanc ob causam illa excandescit, aliquid in Iosephum mali molitur, accusat, marito persuadet, hominem in vincula coniiciat. succedit quod instituerat, adeoque totos 13 annos Iosephus in vinculis detinetur. erant in eodem carcere conclusi et alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter pistor. his ille nova et inaudita quadam ratione futura praedixit, atque illi quidem, a poculis qui fuerat, libertatem intra triduum restituendam vaticinatus est. nam somniaverat se de tribus palmitibus uvas in phialam Pharaonis exprimere, ac deinde regem ex ea non illubenter hausisse. monuit autem hunc ut carcere liberatus sui per contemptum non oblivisceretur: nam nullo, inquit (Gen. 40 14), facinore designato in hosce carceres compacti sumus, sed propter castitatem ad haec flagitioso-

μεν." τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν ὑπὲρ κεφα-
λῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἄρτων πλέα, τὸ δὲ τρίτον ὄψων τε
καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπταμένους δὲ οἰωνοὺς ἅπαντα
δαπανᾶν, κἀντεῦθεν προσδοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν D
πρόρρησιν ἔσεσθαι, δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν
ἡμέρας· τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν
σταυρωθέντα βορὰν ἔσεσθαι πετεινοῖς. γενέθλιον ἐπιτελεῖ ὁ
βασιλεύς, καὶ τηνικαῦτα τὰ τῆς προρρήσεως γίνεται. ἐπι-
λανθάνεται τούτου ὁ οἰνοχόος. ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται.
ὁρᾷ κατὰ νύκτα ὁράσεις δύο ὁ Φαραώ. ἀμηχανοῦσιν ἐπὶ
τούτοις οἱ τῶν Αἰγυπτίων σοφοί. καλεῖται ὁ Ἰωσήφ, τοῦ
οἰνοχόου τοῦτο προτρέψαντος. ἡ δὲ ὅρασις βόες εὐτραφεῖς
ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἕλος ἐρχόμεναι· ἄλλαι ἰσά-
ριθμοι ἐκ τοῦ ἕλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχνωμέναι, καὶ P. 145
κατεσθίουσαι τὰς εὐτραφεῖς καὶ μεγάλας, κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ
φαγεῖν ὠφελοῦντο. ἡ δὲ δευτέρα ὅρασις στάχυες εὐτραφεῖς
ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ὑφ' ἑτέρων ἑπτὰ διεφθαρμένων καὶ
ἀσθενῶν δαπανώμενοι. ἔτος δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσὴφ τηνι-
καῦτα ἤνυεν. ἑρμηνεύει τὰς ὁράσεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ
Φαραώ, ἄρχων Αἰγύπτου καθίσταται. πρὸς τούτοις δὲ καὶ

8. τὰ deerat.

rum hominum supplicia toleranda sumus condemnati. pistori vero, qui diceret se visum sibi gestare tria canistra in capite, quorum duo panibus essent plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique futurum adeo exspectaret ut ipsi quoque Iosephus consimile priori vaticinium promeret, respondit duos in universum vitae dies ei superesse, qui per bina canistra denotarentur, tertio in crucem actum corpore suo pasturum alites. secundum haec Pharao diem suum natalicium celebrat, quo eventus omnia comprobat quae praedicta fuerant. Iosephi tamen obliviscitur is qui regi a cyathis erat. anni duo praetereunt. insomnia duo Pharaoni per quietem offeruntur. Aegyptiorum sapientes ea nulla ratione possunt interpretari: hortatu eius qui regi a poculis erat, Iosephus arcessitur. somnium unum fuerat huiusmodi. rex videre sibi visus erat septem vaccas corpore pingui ac bene curato, quae emersae de flumine in carectum se conferrent; atque his alias numero pares occurrere, macie confectas admodum, quae tametsi opimas illas atque magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores fieri viderentur. alterum erat tale: septem opimae spicae, de radice una enatae, ab aliis septem spicis tenuibus atque corruptis absumebantur. compleverat id temporis Iosephus annum aetatis trigesimum, cum haec somnia interpretaretur. quo facto magnis a Pharaone honoribus adficitur et princeps atque praefectus Aegypti constituitur, indente ipsi

Ψομθομφάνιχον αὐτὸν ὁ Φαραὼ προσαγορεύει, τουτέστιν
ἐφευρετὴν τῶν κρυπτῶν. τὸν δὲ λιμὸν ἐκεῖνον ἱστορεῖ γενέ-
B σθαι διὰ τὸ μήτε τὸν Νεῖλον τότε ἀνελθεῖν μήτε δρόσον ἄνω-
θεν κατελθεῖν. γεννᾷ δὲ Ἰωσὴφ καὶ δύο υἱούς, Μανασσῆν
καὶ Ἐφραΐμ. καὶ τὸ μὲν Μανασσῆς σημαίνει ἐπίληθον· εὐ-
δαιμονήσας γὰρ λήθην τῶν ἀτυχημάτων ἔλαβε. τὸ δὲ Ἐφραΐμ
ἀποδιδούς· αὐτὸς γὰρ τοῖς προγόνοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδω-
κε. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Οἱ δέ γε τοῦ Ἰακὼβ υἱοὶ ἀκούσαντες τὰ παρὰ Συχὲμ
τοῦ υἱοῦ Ἐμὼρ γεγενημένα ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν Δινᾷ κα-
τενύγησαν ἤγουν ἐλυπήθησαν, ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα ἐλογί-
C σαντο. ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἔργον φόνου πε-
ποιήκασιν. ὅθεν καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ θεὸς καιρὸν ἱκανὸν
κακωθῆναι κατ' Αἴγυπτον. αὕτη οὖν ἡ αἰτία τῆς πολυετοῦς
καὶ πρώτης αἰχμαλωσίας αὐτῶν. ὁ μέντοι Ἰακὼβ ζητηθεὶς
παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
τοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, κατῆλθον εἰς Αἴγυπτον ἐν ο'
καὶ ε' ψυχαῖς. τίθησι δὲ τὸν ἀριθμὸν ἡ γραφή, ἵνα μάθωμεν
D ἐκ πόσων πόσοι γεγόνασιν. ὁ δέ γε Ἰακὼβ μικροῦ δεῖν ἐξέλιπεν
V 113 ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου χαρᾶς, ὥς φησιν Ἰώσηπος, εἰ μὴ ὁ Ἰω-
σὴφ αὐτὸν ἀνεζωπύρησεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑφ' ἡδονῆς ἡτ-

novam appellationem Pharaone, qua Psomtophanichus deinceps vocaretur, quae vox occultorum repertorem significat. caeterum caritatem illam annonae profectam ex ea causa perhibent, quod iis annis neque Nilus extra suas se ripas effuderit neque ros ex aëre fuerit delapsus. duos autem Iosephus filios genuit, Manassem et Ephraemum. Manassis appellatio significat priorum oblitum: posteaquam enim ad eam felicitatem pervenisset, calamitatum pristinarum oblivionem consecutus erat. Ephraemus tantundem sonat ac si dicas, qui restituit eum: nam libertatem maioribus restituit. et haec quidem in hunc modum evenere.

Iacobi autem filii cum accepissent quid Sichemus Emoris F. cum sorore sua Dina perpetrasset, puncti sunt, hoc est dolore adfecti, ut qui facinus hoc turpissimum ducerent. itaque cunctos loci eius incolas ferro trucidarunt. quamobrem concessit deus ut satis longo tempore in Aegypto adflictarentur. nam haec causa fuit quamobrem diuturnam et primam illam captivitatem experirentur. caeterum Iacobus, adventum ipsius flagitante Iosepho, quo tempore fratres ad ipsum urgente annonae caritate se contulerant, in Aegyptum 75 cum capitibus est profectus. atque hunc numerum quoque litterae sacrae penitus exprimunt, ut quanta hominum multitudo procreata de tot capitibus fuerit sciremus. Iacobus ipse, quemadmodum in historia sua Iosephus meminit, prae necopinato gaudio parum abfuit quin exspi-

των τοῦ πάθους γέγονεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Ἰακώβ. ὁ μέντοι Φαραὼ πολιὸν ἰδὼν τὸν Ἰακὼβ ἐρωτᾷ περὶ τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. καὶ ὃς ἀπεκρίνατο λέγων „αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου ἃς παροικῶ, ρλ' ἔτη, μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασι." ταῦτα δὲ ἔλεγε δι' οὓς ὑπέστη πειρασμούς. ἐπέζησε δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη ιε' εἰς παράκλησιν ὧν ἔπαθε δεινῶν P. 146 τὰ πρὸ τοῦ. καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ πολὺν χρόνον ἔζων, ὥστε αὐξηθῆναι τὸ γένος ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ. διὰ τοῦτο καὶ πολλαῖς συνήπτοντο γυναιξίν. αὐτίκα γοῦν καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν μακρόβιοι ἦσαν. ἐπειδὴ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν, ἠλαττώθη λοιπὸν ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον, ἠλαττώθη τὰ ἔτη διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ἀδρανεστέραν τῷ χρόνῳ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλείοσιν ἰσχύειν ἔτεσι παρεκτείνεσθαι. καὶ πολυετεῖς μὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ δι' ἣν αἰτίαν ἔφθασεν ὁ λόγος εἰπεῖν· ὁ δὲ Ἰώση- B πος τῇ παρευρισκομένῃ τότε τροφῇ μακροβίους γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε.

Καὶ γεννᾷ μέν, ὡς εἴρηται, τοὺς δώδεκα πατριάρχας ὁ Ἰακώβ, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πατριάρχας ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐκάλεσεν ὡς τῶν πα-

raret, ni videlicet Iosephus eum recreasset, qui tametsi et ipse voluptatis magnitudine superaretur, non tamen eodem modo quo Iacobus adficiebatur. atque heic cum Pharao Iacobum iam canum intueretur, quot natus esset annos interrogat. respondet is hanc in sententiam (Gen. 47 9) „anni vitae meae, quos peregrinatus sum, omnino sunt centum et triginta, quos ipsos sane paucos et malos expertus sum." quae quidem verba propter eas adflictiones et aerumnas protulit quas perpessus fuerat. vixit autem ab hoc tempore quindecim adhuc annos, quibus nonnihil scilicet a calamitatibus, quas antehac pertulerat, recrearetur. et vivebant sane longam aetatem homines illi prisci, quo genus humanum in maioribus illis vitae spatiis eo felicius propagaretur et amplificaretur. eadem causa fuit cur pluribus simul uxoribus iuncti essent. post diluvium quidem certe multos adhuc annos vivendo explebant. at ubi paulatim orbem terrarum complessent, annorum etiam vitae numerus imminui coepit. quodsi credere Cyrillo debemus, viro divinissimo, illa quoque de causa hominum annis aliquid decessit, quod ipsa natura paulatim debilior fiat et ad plures annos se conservare nequeat.

Genuit autem, ceu iam ante monuimus, patriarchas Iacobus duodecim, a quibus duodecim Israelicae tribus ortae sunt. etenim hanc ipsam ob causam in litteris sacris appellari patriarchae consueverunt, quasi patrion archontes, id est tribuum sive familiarum principes. Epiphanius scripsit, tribus exstitisse tredecim. quanquam

τριῶν ἤτοι τῶν φυλῶν ἄρχοντας. κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαί. εἰ γὰρ καὶ φυλή τις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσὴφ γνωρί-
C ζονται. ὅμως μέντοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὑπεξαιρουμένης ὡς μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιν αἱ φυλαί. καὶ Ἰακὼβ μὲν γεννᾷ τὸν Λευί, Λευὶ δὲ τὸν Καάθ, Καὰθ δὲ τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ δὲ τὸν Μωσέα καὶ τὸν Ἀαρών. καὶ Μωσῆς μὲν ἕκτος ἀπὸ Ἀβραάμ.

Ἐκεῖθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰὼβ πέμπτος εὑρίσκεται. οὗτος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐξήγησιν ἐτῶν ο' καὶ η' ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πειρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πληγῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγονεν ἐτῶν πε'. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ τῶν μετὰ τὴν πληγὴν δοθέντων αὐτῷ ρο' ἐτῶν.
D ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὕστερον ὁ θεός, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο. οὐκοῦν τῶν ρο' τὰ ἡμίση π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. ἐντεῦθεν οὖν εὑρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ σνε'. εἰ δέ γε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμη' ἔτη λέγει ἡ γραφή, μὴ ξενισθῇς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη τῇ ζωῇ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆψεν ὁ συγγραφεύς, ἐπεὶ μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς

enim ex Iosepho nulla tribus est denominata, duae tamen illae tribus, quae a filiis eius Manasse ac Ephraimo profectae sunt, Iosepho accensentur et tribuuntur. sed enim Levia tribu detracta, uti quae nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursum tribus duodecim efficiuntur. erat inter caeteros Iacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; Amramus Mosem et Aaronem progenuit. hoc modo sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Iobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum, hoc est Abrahami adnepotem. atque hic Iobus, quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum legimus, initio suae tentationis annos natus erat 78. cumque totos annos septem in istac aerumna exegisset, pervenit scilicet ad aetatis annum 85. unde vero potest hoc colligi? de annis illis 170, quorum post plagam in historia fit mentio. nam quia deinceps duplum omnium deus Iobo concessit, necessario statuendum est quod ei duplum etiam annorum vitae largitus fuerit. iam si de 170 annis dimidium sumas, 85 habebis. atque hinc deprehenditur annos vitae Iobi fuisse in universum 255. quod autem litterae sacrae tradunt totum vitae Iobi tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et insolens haud videatur. nam septem illos annos quibus misere divexatus adflictusque fuit, historiae scriptor ipsius vitae non adnumeravit, quod tem-

καιρὸν ἐλογίσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. οὐκοῦν ἔοικεν ὁ μακαριος Ἰὼβ εἰς ἔνδειξιν τῶν θεόθεν αὐτῷ δοθέντων ἀγαθῶν ὕστερον ταῖς θυγατράσι τεθεικέναι τὰς προσηγορίας· P. 147 τοῖς πράγμασι γὰρ ἀκολούθως ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνό- V. 114 ματα, καὶ τὴν μὲν πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπό τινος βαθείας νυκτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμψάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κασίαν ὠνόμασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐωδίᾳ τινὶ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευσεν ὡς ἅπασι λοιπὸν τοῖς ἀγαθοῖς περιρρεόμενος. Ἀμαλθείας γὰρ κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ B ὅτι ἦν αἰπόλῳ τινὶ αἲξ Ἀμάλθεια καλουμένη, ἥτις ὀρύξασα τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. καὶ οὐχ εὑρέθησαν γάρ, φησι, κατὰ τὰς θυγατέρας Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. διὰ τί δὲ τοῦτο; ἵνα τῇ θέᾳ τούτων ἡ τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ μνήμη παντάπασι. καὶ δέκα μὲν ἔλαβε παῖδας μετὰ τὴν πληγὴν ὁ Ἰώβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους ὄντας ἀπώλεσεν. εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν Ἰὼβ ἡ γραφή, μὴ θαύμαζε. τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα, καμήλους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διπλᾶ C

pus illud aerumnosum, quo tantum non prae magnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro vita duceret. videtur autem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona quae deinceps ei concessa divinitus fuerunt, nomina filiabus suis dedisse. nam eiusmodi sane appellationes eis indidit, quae rebus ipsis accurate convenirent. ac primae quidem cognomentum diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum adversarum, quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi clarissima illuxisset. alteram Cassiam vocavit, quasi iam deinceps in fragrantia quadam et fruitione bonorum degeret. tertiam appellavit cornu Amaltheae, quasi posthac futurum esset ut bonis omnibus adflueret. nam homines illi prisci cornu Amaltheae vocabant rerum omnium copiosam abundantiam. perhibent enim caprarium quendam pastorem habuisse capram cui Amaltheae nomen esset. ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo thesaurum ostendit. legimus autem hac in historia verba quaedam huiusmodi (Iob. 42 15) „nec Iobi filiabus pulchritudine pares ullae sub coelo extabant." quamobrem deus istud ita voluit? ut harum videlicet intuitu paterni doloris memoria prorsus aboleretur. idem a calamitate liberos decem procreavit tantum, cum antea quoque liberis decem orbatus fuisset. heic mirari desine quamobrem litterae sacrae dicant omnia divinitus Iobo conduplicata fuisse. nam caetera quidem omnia, camelos mulos ovium greges aliaque talia conduplicata, ceu litterae sacrae loquuntur, recepit. quippe morti cuncta illa sunt obnoxia, nec in extremo

κατὰ τὴν γραφὴν ἔλαβε· θνητὰ γὰρ ταῦτα πάντα, καὶ οὐκ ἀναστήσονται τότε. οἱ δὲ παῖδες ὁμολογουμένως ἀναστήσονται τότε. ἐφ' ᾧ δέκα καὶ μόνους ἐνταῦθα λαμβάνει μετὰ τὴν πληγήν. ὀψὲ δὲ κἀκείνους οὓς ἀπώλεσε λήψεται, ὡς ἐντεῦθεν δὶς δέκα παῖδας ἔχειν αὐτόν, τουτέστιν εἴκοσι. καλῶς οὖν ἡ γραφὴ διπλᾶ λαβεῖν ἔλεγε τὰ πάντα μετὰ τὴν πληγὴν τὸν Ἰώβ.

Καὶ γεννᾷ Ἀμράμ, ὡς εἴρηται, τὸν Μωσέα, καὶ παρευθὺς εἰς ποταμὸν ῥίπτουσιν αὐτόν, ἐν θίβῃ τινὶ πρότερον
D βαλόντες, διά γε τὸν φόβον τοῦ Φαραώ· τὰ γὰρ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων παιδία θανατοῦσθαι ἐκέλευσε χάριν τοῦ μὴ καταδυναστεῦσαι διὰ τὸ πλῆθος αὐτούς. ἡ δὲ τοῦ Φαραὼ θυγάτηρ περιπατοῦσα κατ' αἰγιαλόν, καὶ ἰδοῦσα τὴν θίβην, ἐκβληθῆναι τοῦ ποταμοῦ κελεύει αὐτήν. ἔνθεν τοι καὶ μαθοῦσα ὅθεν τὸ παιδίον καὶ ὅπως εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίφη, παρ' αὐτοῦ λαμβάνει αὐτὸ καὶ ἀνατρέφεσθαι δίδωσιν. εἶθ' οὕτως εἰς ἄνδρας ἔρχεται. ὁρᾷ Ἰουδαῖον ὑπὸ Αἰγυπτίου θλιβόμενον, οὐκ ἀνέχεται, κτείνει τὸν Αἰγύπτιον, παρὰ τῇ ἄμμῳ
P. 148 κρύπτει αὐτόν. μετὰ τοῦτο δύο Ἑβραίους ὁρᾷ πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένους, καὶ καταλλάσσειν ἐπεχείρει αὐτούς. οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν „τίς σε κατέστησεν ἐφ' ἡμῖν ἄρχοντα; μὴ βούλει καὶ ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὡς χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;" ταῦτ'

die resurgent. at vero de liberis dubitari nullo modo potest quin resurrecturi sint. propterea decem a calamitate tantum recipit, nimirum et alios illos pridem amissos tandem aliquando recuperaturus. quo de colligitur eum habuisse bis decem liberos, hoc est viginti. atque hoc modo patet litteras sacras recte locutas esse, cum Iobum aiunt a calamitate omnia conduplicata recepisse.

Caeterum Mosem, ceu diximus, Amramus ex se genitum, mox Pharaonis metu quadam in theca depositum in flumen abiecit. nam Pharao masculos Hebraeorum fetus, ut primum in lucem editi forent, necari iusserat eam ob causam, ne propter multitudinem Aegyptios imperio suo subiicerent. at vero filia Pharaonis in littore deambulans, ubi cistam illam iunceam conspexisset, ut e flumine ad terram eiiceretur imperat. deinde cognito unde puer eo pervenisset et quo pacto fuisset in flumen abiectus, ad se illum recipit et alendum tradit. posteaquam Moses virilem aetatem attigisset, forte quendam Hebraeum ab Aegyptio vexari conspiciens haud tulit iniuriam, sed Aegyptium illum interficit, et arena interfectum obruit. hinc duos Hebraeos videt inter se rixando confligentes, quos cum reconciliare conaretur, et quis, aiunt illi (Exod. 2 14), te nobis principem constituit? an et nos interficere cogitas, quemadmodum heri necasti

οὖν ὁ Μωσῆς ἀκούσας, καὶ πτοηθεὶς μήποτε κατάδηλος γέ-
νηται, ἀπαίρει τῶν ὁρίων Αἰγύπτου καὶ δραπετεύει πρὸς
ἔρημον. εἶτα θεὸν ὁρᾷ, κἀκεῖθεν πρὸς Φαραὼ στέλλεται
τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. καὶ ταῦτα μὲν ἡ Μωσαϊκὴ διέξει-
σιν ἱστορία.

Ὁ δὲ Ἰώσηπος περὶ τούτου καὶ τάδε. τῶν ἱερογραμμα-
τέων τις (καὶ γάρ εἰσι δεινοὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀλή- B
θειαν) ἀγγέλλει τῷ βασιλεῖ τεχθήσεσθαί τινα κατ' ἐκεῖνον τὸν
καιρὸν τοῖς Ἰσραηλίταις, ὃς ταπεινώσει μὲν τὴν τῶν Αἰγυπτίων V. 115
ἡγεμονίαν, αὐξήσει δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας τραφείς, ἀρετὴν
πάντας ὑπερβαλεῖ καὶ δόξαν ἀείμνηστον κτήσεται. δείσας δὲ
ὁ βασιλεὺς κατὰ γνώμην τὴν ἐκείνου κελεύει πᾶν τὸ γεννηθὲν
ἄρσεν παρ' Ἑβραίοις εἰς τὸν ποταμὸν ῥιπτοῦντας διαφθείρειν,
παραφυλάσσειν τὰς ὠδῖνας τῶν Ἑβραίων γυναικῶν τὰς Αἰ-
γυπτίας μαίας· ὑπὸ γὰρ τούτων αὐτὰς ἐκέλευσε μαιοῦσθαι.
ἡ ἐπίνοια δὲ αὕτη πρὸς τὸ διαφθείρεσθαι ὑπ' αὐτῶν τὰ τι- C
κτόμενα. γεννᾶται οὖν κατὰ τὴν πρόρρησιν ὁ παῖς ἐκεῖνος,
λαθὼν τοὺς φύλακας διὰ τὴν τῶν ὀδυνῶν ἐπιείκειαν καὶ διὰ
τὸ μὴ βιαίας ἐν τοκετῷ περιπεσεῖν τῇ τικτούσῃ τὰς ἀλγηδό-
νας. καὶ τρεῖς μὲν μῆνας παρ' ἑαυτοῖς τρέφουσι λανθάνον-
τες· εἶτα δείσας Ἀμρὰμ μὴ κατάφωρος γένηται, πλέγμα
τι βύβλινον ποιήσας καὶ ἀσφαλτώσας αὐτῷ τὸ παιδίον ἐντι-

18. ὠδίνων?

Aegyptium? his auditis Moses terrore perculsus, ne forte res palam fieret, e finibus Aegyptiis excedit et in solitudinem fuga se confert. secundum id temporis deum conspicit, et ad Pharaonem educendi ex Aegypto populi causa ablegatur. in hunc modum historia Mosaica rem actam commemorat.

Iosephus autem haec quoque refert, quendam nimirum ex iis qui litteras sacras callerent (imprimis autem homines illi periti erant in coniectanda rerum futurarum veritate) regi nuntiasse gignendum id temporis hominem, qui Israelitis educatus omnes virtute superaturus esset et gloriam nulla saeculorum delendam oblivione sibi comparaturus. heic regem metu correptum, de illius consilio sententiaque mandasse ut omnes Hebraeis nati mares in fluvium abiicerentur et necarentur. simul edixisse ut obstetrices Aegyptiae mulierum Hebraearum partus observarent; quas quidem solas Hebraeis obstetricari vellet. astutum hoc consilium eo spectasse ut ab eis infantes nati perimerentur. itaque puerum hunc natum esse, quemadmodum praedictum fuerat, idque clam custodibus propter dolorum in partu lenitatem. eum parentes clanculum apud se aliquantulum educasse. cumque deinceps Amramus formidaret ne factum palam fieret, fiscelam quandam papiraceam confecisse, ac in ea bitumine oblita munitaque

*θησι καὶ κατὰ ποταμοῦ βάλλει αὐτό. εἶτα Θερμουθὶς ἡ τοῦ
βασιλέως θυγάτηρ παρὰ τῷ ποταμῷ παίζουσα καὶ τὸ πλέγμα
θεασαμένη κολυμβητὰς ἐπιπέμπει, καὶ ἄγουσιν αὐτό. καὶ
D ἰδοῦσα ὑπερηγάπησεν αὐτὸ τὸ παιδίον μεγέθους τε ἕνεκεν καὶ
κάλλους, καὶ φροντίζει ὅπως αὐτὸ τρέφηται. τὸ δὲ οὐ προσ-
ίεται γυναῖκα Αἰγυπτίαν. ὅθεν καὶ παρατυχοῦσα ἡ Μα-
ριάμ, καὶ εἰποῦσα ὅτι τὸ συγγενὲς ἐπιζητεῖ, προτρέπεται γυ-
ναῖκα Ἑβραίαν ἀγαγεῖν. ὅθεν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ εὐμεθόδως
μετακαλεῖται. τὴν δὲ ἐπίκλησιν αὐτῷ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς
ἔθετο· τὸ γὰρ ὕδωρ μῶ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι, ὑσεῖς δὲ τοὺς
ἐξ ὕδατος σωθέντας. ἦν δὲ οὗτος ἕβδομος ἀπὸ Ἀβραάμ.
καὶ τριετῆ μὲν αὐτὸν γεγενημένον, θαυμαστὸν ὁ θεὸς τὸ τῆς
ἡλικίας ἐξῆρεν ἀνάστημα. πρὸς δὲ κάλλος οὐδεὶς ἀφιλότιμος
P. 149 ἦν οὕτως ὡς Μωϋσῆν θεασάμενος μὴ ἐκπλαγῆναι τῆς εὐμορ-
φίας. ὅθεν ἡ Θερμουθὶς ἄγονος οὖσα ἰδιοποιεῖται αὐτόν. ἐφ'
ᾧ καὶ προσάγει τῷ βασιλεῖ, πάντα τε ἀναγγέλλει, καὶ ὅτι
διάδοχός σου γενήσεται, παιδὸς οἰκείου μὴ εὐποροῦντος. καὶ
ταῦτα λέγουσα ταῖς τοῦ πατρὸς χερσὶν ἐντίθησι τὸ βρέφος.
ὁ δ' ἐπιτίθησιν αὐτῷ τὸ διάδημα. ὁ δὲ Μωσῆς καταφέρει
τε αὐτὸ καὶ τοῖς ποσὶν ἐπιβαίνει, κατὰ νηπιότητα δῆθεν.
ταῦτ' οὖν ἰδὼν ὁ ἱερογραμματεὺς ἐκεῖνος ὥρμησεν ἀποκτεῖ-*

puerum deposuisse, atque ita in flumen abiecisse. tum regis filiam Thermutim propter ripam fluminis lusitantem, re conspecta, quosdam urinatores immisisse qui cistellam adferrent. intuitam vero puerum magnopere gavisam fuisse, tum ob eius magnitudinem tum eleganti-am. itaque mox secum ipsam fuisse sollicitam quo eum pacto educaret. infantem ipsum feminam Aegyptiam fuisse aversatum. ea de causa factum ut Maria praesens diceret puerum lacte cognato ali velle. cumque propterea reginam moneret de arcessenda quadam Hebraea muliere, commodissime successisse ut ipsa pueri mater advocaretur. nomen ei fuisse datum ab eo quod acciderat: nam Aegyptios aquam mo dicere, hyses autem illos qui ex aqua sint extracti liberatique. puerum ipsum ab Abrahamo fuisse septimum. ubi tertium attigisset annum, deum ei concessisse ut supra modum aetatis caeteros antecelleret. venustate tanta fuisse ut nemo tam illepidus esset, qui Mosem intuitus propter insignem elegantiam formae non obstupesceret. hinc factum ut Thermutis per se sterilis eum sibi adoptaret, ad regem adduceret, omnem regi exponeret animi sui sententiam, nimirum regi hunc successorem fore, qui filium ex se natum omnino nullum haberet. atque his dictis infantem in manus patris deposuisse, qui mox eum fascia regali ornaverit. tum Mosem puerili quadam simplicitate de capite illam detraxisse ac proculcasse pedibus. ea re conspecta hominem illum sacrarum litterarum peritissimum ad infantem

ναι αὐτόν, παροτρύνων εἰς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν Φαραώ. φθά-
νει δ' αὐτὸν ἡ Θερμουθὶς ἐξαρπάσασα. ἔκτοτε οὖν καλῶς B
ἀνετρέφετο. εἶτα δήλη καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ
γίνεται. Αἰθίοπες ἐκστρατεύουσι κατ' αὐτῶν. ἀντιστρατεύ-
ονται καὶ οὗτοι, ἑκατέρωθεν δὲ οὐκ ὀλίγοι πίπτουσιν. ὅθεν ὁ
βασιλεὺς θεόθεν ὁδηγηθεὶς πείθει τὴν θυγατέρα τὸν Μωσέα
παρασχεῖν στρατηγόν. δέχεται τὸ ἔργον, κατ' Αἰθιόπων ὁρμᾷ.
καὶ διὰ γῆς μέλλων διελθεῖν ἐρήμου, ἔνθα ἑρπετὰ δεινὰ
ἐτρέφοντο, τί μηχανᾶται; πλέγματά τινα ἐμφερῆ κιβωτοῖς
ἐκ βίβλου κατασκευάζει, καὶ πληρώσας ἴβεων ἐκόμιζε. πολε- C
μιώτατον δέ ἐστι τοῖς ὄφεσι τοῦτο τὸ ζῷον· φεύγουσί τε
γὰρ ἐπερχομένας, καὶ ἀνθιστάμενοι καθάπερ ὑπ' ἐλάφων
ἁρπαζόμενοι καταπίνονται. χειροήθεις δέ εἰσιν αἱ ἴβεις, καὶ
πρὸς μόνον τὸ τῶν ὄφεων γένος ἄγριοι. παρέρχεται οὖν διὰ V. 116
τούτων τὴν θηρατρόφον γῆν. συμβάλλει τοῖς Αἰθίοψι, κατά
τινα νῆσον διάγουσι δυσπόρθητον οὖσαν διὰ τὸ ποταμοῖς πε-
ριρρέεσθαι. Θάρβις δὲ ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ δεξιῶς ἀπο-
μαχόμενον ὁρῶσα τὸν Μωσέα εἰς ἔρωτα δεινὸν ὤλισθεν αὐ-
τοῦ. καὶ περιόντος τοῦ πάθους πέμπει πρὸς αὐτὸν τῶν οἰ- D
κετῶν τοὺς πιστοτάτους, διαλεγομένη περὶ γάμων καὶ τὴν

12. ἀφιστάμενοι Labbeus. 19. περιόντος] αὔξοντος margo P.

necandum accurrisse, idque ut omnino fieret Pharaonem exhortatum esse. verum Thermutim hunc antevertisse Mosemque surripuisse. ab eo tempore fuisse praeclare admodum educatum, et ipsis adeo Aegyptiis virtutem eius innotuisse, qui cum aliquando adversus se viderent Aethiopes expeditionem suscipere, ipsi quoque castra castris hostilibus opposuerint. heic cum utrinque non pauci caderent, regi divino quodam instinctu filiam persuasisse ut Mosem suis ducem imperatoremque concederet. id muneris Mosem imponi sibi passum fuisse, in hostes Aethiopes copias eduxisse; quodque solum quoddam desertum peragraturus esset, in quo magna reptilium noxiorum copia foret, insigne quiddam molitum fuisse. nimirum corbes quosdam rotundos fieri curasse; in eos coniectas ibes secum deportasse: ibes enim serpentibus infestissimae sunt, qui quidem eas accedentes fugiunt, ac si restitent, perinde atque a cervis deglutiuntur. et sunt ibes omnino cicures ac mansuetae, inque serpentum genus solum immaniter saeviunt. harum igitur ope Mosem inaccessam alioquin terram peragrasse; manum cum Aethiopibus conseruisse, qui quandam insulam incolerent aditu perdifficilem propterea quod amnibus undique circumfluentibus clauderetur. tum Tharbidem regis Aethiopum filiam, quae Mosem naviter admodum praeliantem cerneret, vehementi eius amore captam esse, famulosque sibi fidissimos ad ipsum indicandae animi sui adfectionis causa misisse; simul coniugii men-

ἐστι δι' εὐλάβειαν. ὁ μέντοι ποταμὸς ὢν δυσπέρατος διὰ τὸ
P. 143 ὀδοντοτύραννον ζῶον· καὶ γὰρ οὗτος ἀμφίβιον μέγιστον,
ὥστε καὶ ἐλέφαντας καταπίνειν, εἰ καὶ τοὺς ἄνδρας τούτους
οὐ βλάπτει διαπεραιουμένους. ἐν δὲ τοῖς ἐρημοτέροις τόποις
δράκοντές εἰσιν ὡσεὶ πηχέων ἑβδομήκοντα, σκορπίοι δὲ πη-
χυαῖοι, μύρμηκες παλαιστιαῖοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἀοίκητοι μένου-
σιν οἱ τόποι ἐκεῖνοι. ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντες ἐκεῖσε ἀγεληδὸν
βόσκονται. ἐνδότερον δέ εἰσιν ἄνθρωποι ἀνθρώπους ἐσθίον-
V. 111 τες. *Χαλδαίοις νόμος μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοτεκνοφθορεῖν.*
παρ' Ἀγιλαίοις αἱ γυναῖκες αὐθεντοῦσι τῶν ἀνδρῶν καὶ πορ-
νεύουσιν ὡς βούλονται, μὴ ζηλοτυπούμεναι παρὰ τῶν ἀν-
δρῶν αὐτῶν, γεωργίαν δὲ καὶ οἰκοδομίαν καὶ πάντα τὰ ἀν-
B δρῷα πράττουσιν. ἐν δὲ Βρεττανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγ-
καθεύδουσι γυναικὶ καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἀνδρί. Ἀμαζό-
νες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα κατὰ τὸ ἔαρ
τοῖς γειτνιῶσι μίγνυνται, καὶ μέγα πανηγυρίζουσαι οἴκαδε
ἀποστρέφουσι, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κυήσεως τὸ μὲν ἄρ-
ρεν ἀναιροῦσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι.

Ταῦτα μὲν οὖν πάντα νόμος τοῖς κατὰ τόπους ἔθνεσιν ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὸν μέγαν Καισαριον γέγονε. μετὰ μέντοι

edidere, rem cum viris amplius nullam habent. quodsi qua totos quinque annos sterilis reperiatur, religione quadam a coitu arcetur. amnis ipse non citra periculum ac difficultatem Odontotyranni causa transiicitur. animal hoc quoddam est in terra perinde ac aqua degens, idque maximum, uti quod elephantum quoque deglutiat, quanquam viris hisce traiicientibus haudquaquam noceat. in locis desertioribus sunt dracones 70 cubitos longi, scorpii cubitales, formicae palmares. propterea istaec loca nullos incolas habent. gregatim ibidem elephanti pastum quaerunt. in partibus adhuc penitioribus homines reperiuntur qui a carnibus humanis non abstinent. apud Chaldaeos lege concessum est ut matrem quis sibi matrimonio iungat, et tam sorores quam filias ineat. apud Agilaeos feminae sua viros in potestate habent, proque lubitu Venerem exercent citra ullam maritorum aemulationem. eaedem agros colunt, aedes exstruunt, omnes operas viriles obeunt. in Britannia viri complures una cum muliere cubant, et contra multae mulieres uno cum viro. Amazones viros nullos habent, sed brutorum in morem appetente verno tempore cum vicinis rem habent, quasique mercatu magno celebrato tandem domum revertunt. ubi deinde partum in lucem ediderunt, mares tollunt, femellas servatas educant.

Hae consuetudines apud varias locisque separatas nationes quasi per manus a maioribus acceptae paulatim in leges abierunt, quemadmodum magnus ille Caesarius scripsit. post obitum Alexandri re-

τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐτοῦ διῃρέθη, καὶ οὐ διέλειπον ἀεὶ κατ' ἀλλήλων ἐπανιστάμενοι, ἕως οὗ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς τοπαρχίας πάσας κατέλυ- C σε. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἰακὼβ γεννᾷ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Ῥουβίμ, τὸν Συμεών, τὸν Λευί, τὸν Ἰουδὰν καὶ τοὺς λοιποὺς καθεξῆς. ἠγάπα δὲ τὸν Ἰωσὴφ πλέον τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὸ νεώτατον αὐτὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετήν. ἐφ' ᾧ καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὁράσεις ὧν ἐκεῖνος γέγονε θεωρός. ἑώρα γὰρ ἀστέρας ἕνδεκα, σὺν αὐτοῖς τε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, προσκυνοῦντας αὐτόν. καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἐδή- D λουν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁ ἥλιος τὸν πατέρα, ἡ δὲ σελήνη τὴν μητέρα. εἰ δὲ λέγει τις, πῶς ἡ μήτηρ λέγεται προσκυνῆσαι, ἐπεὶ προαποθανεῖν ἔφθασεν, ἀκουέτω ὅτι τοῦ Ἰακὼβ κατελθόντος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προσκυνήσαντος συμπροσκυνῆσαι λέγεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὅτι καὶ σῶμα ἓν ἀμφότεροι οὗτοι. οὐκοῦν ἐφθόνουν αὐτῷ διὰ τοῦτο οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. καὶ φθονοῦντες εἰς ἐπιβουλὴν προδήλως χωροῦσι, καὶ θανατῶσαι θέλοντες αὐτὸν ἐμβάλλουσι λάκκῳ δεινῷ. ἑνὸς δέ τινος ὑποθήκαις, δηλαδὴ τοῦ Ῥουβὶμ ἅτε πρὸς αὐτὸν φι- P. 144

gnum eius complures in dominatus et imperia divisum fuit. principes ipsi non destitere seipsos alter alterum invadere, donec imperium Romanum particulares istos dominatus omnes e medio sustulit. ac de his quidem hactenus.

Caeterum Iacobus patres illos familiarum principes 12 genuit, Rubenum Symeonem Levium Iudam et reliquos ordine subsequentes. amabat autem plus caeteris Iosephum, tum quod esset natu minimus, tum virtutis causa, qua singulari praeditus erat. itaque illi caeteri fratres invidebant, et quidem non has ob causas modo, verumetiam propter insomnia, quae ei se noctu offerebant. nam videre videbatur aliquando stellas 11 cum ipso sole ac luna se congenulando venerantes. ac stellae quidem ipsae fratres significabant, sol patrem, luna matrem. quodsi quis roget quo pacto dicatur mater eum venerata esse, quae multo ante diem in terris supremum obierat, is quid dicturi simus audiat. cum Iacobus in Aegyptum profectus Iosephum summisse veneratus est, eundem ei venerationis honorem et uxor exhibuisse dicitur, uti quae corpus unum cum ipso existeret. atque hanc ob causam fratres eum invidia persequebantur, qua quidem impulsi eo quoque progrediuntur ut insidias ei manifestas struerent. cumque morte multaturi hominem essent, periculosam in voraginem abiiciunt. sed unius cuiusdam e fratribus consilio, qui Rubenus erat, vir propenso ac benevolo in Iosephum animo, de voragine rursus eum ex-

λίως διακειμένου, τοῦ λάκκου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ
τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν εἴκοσι μνῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδι-
δόασι. μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν
μὲν Ἰωσὴφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὑρεῖν ᾑμα-
γμένον καὶ λελακισμένον, ὡς ἐντεῦθεν ὑπόνοιαν τάχα διδόναι
παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. κατάγεται οὖν παρὰ τῶν
ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δοῦλος ἐκεῖσε πιπράσκεται.
B οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυ-
ρίας αὐτοῦ ἐφέλκεται. ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα
δοῦλος, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν
αὐτὴν κινεῖ. μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, πείθει εἰς φυ-
λακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. γίνεται ταῦτα, καὶ τρισκαίδεκα ἔτε-
σιν κατάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο
συνῆσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρτοποιός· οἷς δὴ παραδόξως
καὶ τὰ ἐσόμενα προηγόρευσε. καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερί-
V. 112 αν προέλεγε διὰ τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τρι-
C ῶν κλημάτων ἀποθλιβομένους βότρυας δι' αὐτοῦ εἰς φιάλην,
καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην λαμβάνοντα. ὅθεν
καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „μὴ ὑπερίδῃς ἡμᾶς δια ταῦτα ἀπερ-
χόμενος· οὐδὲν γὰρ ὁμαρτόντες ἐν δεσμοῖς γεγόναμεν, ἀλλὰ
σωφροσύνης ἕνεκα τὰ τῶν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθη-

3. ὑποστρέψαντες? 21. κατεκρίθημεν] ἠξιώθημεν F.

trahunt, ac viginti minis (sic enim Iosephus in historia sua memoriae prodidit) quibusdam mercatoribus vendunt. hinc ad parentem reversi Iosephum quidem se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris interemptum esse. interim ipse a mercatoribus in Aegyptum abducitur, atque illic in morem mancipii venditur. non longo tempore interiecto ab hera sua foedos et turpes ad amores pellicitur, a qua tamen eo minime perpellitur: quamvis enim corpore servus esset, nihilo tamen minus animo erat ingenuus. hanc ob causam illa excandescit, aliquid in Iosephum mali molitur, accusat, marito persuadet, hominem in vincula coniiciat. succedit quod instituerat, adeoque totos 13 annos Iosephus in vinculis detinetur. erant in eodem carcere conclusi et alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter pistor. his ille nova et inaudita quadam ratione futura praedixit, atque illi quidem, a poculis qui fuerat, libertatem intra triduum restituendam vaticinatus est. nam somniaverat se de tribus palmitibus uvas in phialam Pharaonis exprimere, ac deinde regem ex ea non illubenter hausisse. monuit autem hunc ut carcere liberatus sui per contemptum non oblivisceretur: nam nullo, inquit (Gen. 40 14), facinore designato in hosce carceres compacti sumus, sed propter castitatem ad haec flagitioso-

μεν." τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν ὑπὲρ κεφαλῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἄρτων πλέα, τὸ δὲ τρίτον ὄψων τε καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπταμένους δὲ οἰωνοὺς ἅπαντα δαπανᾶν, κἀντεῦθεν προσδοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν D πρόρρησιν ἔσεσθαι, δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν ἡμέρας· τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν σταυρωθέντα βορὰν ἔσεσθαι πετεινοῖς. γενέθλιον ἐπιτελεῖ ὁ βασιλεύς, καὶ τηνικαῦτα τὰ τῆς προρρήσεως γίνεται. ἐπιλανθάνεται τούτου ὁ οἰνοχόος. ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται. ὁρᾷ κατὰ νύκτα ὁράσεις δύο ὁ Φαραώ. ἀμηχανοῦσιν ἐπὶ τούτοις οἱ τῶν Αἰγυπτίων σοφοί. καλεῖται ὁ Ἰωσήφ, τοῦ οἰνοχόου τοῦτο προτρέψαντος. ἡ δὲ ὅρασις βόες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἕλος ἐρχόμεναι· ἄλλαι ἰσάριθμοι ἐκ τοῦ ἕλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχνωμέναι, καὶ P. 145 κατεσθίουσαι τὰς εὐτραφεῖς καὶ μεγάλας, κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ φαγεῖν ὠφελοῦντο. ἡ δὲ δευτέρα ὅρασις στάχυες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ὑφ' ἑτέρων ἑπτὰ διεφθαρμένων καὶ ἀσθενῶν δαπανώμενοι. ἔτος δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσὴφ τηνικαῦτα ἤνυεν. ἑρμηνεύει τὰς ὁράσεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ Φαραώ, ἄρχων Αἰγύπτου καθίσταται. πρὸς τούτοις δὲ καὶ

8. τὰ deerat.

rum hominum supplicia toleranda sumus condemnati. pistori vero, qui diceret se visum sibi gestare tria canistra in capite, quorum duo panibus essent plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique futurum adeo exspectaret ut ipsi quoque Iosephus consimile priori vaticinium promeret, respondit duos in universum vitae dies ei superesse, qui per bina canistra denotarentur, tertio in crucem actum eorpore suo pasturum alites. secundum haec Pharao diem suum natalicium celebrat, quo eventus omnia comprobat quae praedicta fuerant. Iosephi tamen obliviscitur is qui regi a cyathis erat. anni duo praetereunt. insomnia duo Pharaoni per quietem offeruntur. Aegyptiorum sapientes ea nulla ratione possunt interpretari: hortatu eius qui regi a poculis erat, Iosephus arcessitur. somnium unum fuerat huiusmodi. rex videre sibi visus erat septem vaccas corpore pingui ac bene curato, quae emersae de flumine in carectum se conferrent; atque his alias numero pares occurrere, macie confectas admodum, quae tametsi opimas illas atque magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores fieri viderentur. alterum erat tale: septem opimae spicae, de radice una enatae, ab aliis septem spicis tenuibus atque corruptis absumebantur. compleverat id temporis Iosephus annum aetatis trigesimum, cum haec somnia interpretaretur. quo facto magnis a Pharaone honoribus adficitur et princeps atque praefectus Aegypti constituitur, indente ipsi

λίως διακειμένου, τοῦ λάκκου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν εἴκοσι μνῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδιδόασι. μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν μὲν Ἰωσὴφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὑρεῖν ᾑμαγμένον καὶ λελακισμένον, ὡς ἐντεῦθεν ὑπόνοιαν τάχα διδόναι παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. κατάγεται οὖν παρὰ τῶν ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δοῦλος ἐκεῖσε πιπράσκεται. B οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ ἐφέλκεται. ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα δοῦλος, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν αὐτὴν κινεῖ. μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, πείθει εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. γίνεται ταῦτα, καὶ τρισκαίδεκα ἔτεσιν κατάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο συνῆσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρτοποιός· οἷς δὴ παραδόξως καὶ τὰ ἐσόμενα προηγόρευσε. καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερί-
V. 112 αν προέλεγε διὰ τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τρι-
C ῶν κλημάτων ἀποθλιβομένους βότρυας δι' αὐτοῦ εἰς φιάλην, καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην λαμβάνοντα. ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „μὴ ὑπερίδῃς ἡμᾶς δια ταῦτα ἀπερχόμενος· οὐδὲν γὰρ ὁμαρτόντες ἐν δεσμοῖς γεγόναμεν, ἀλλὰ σωφροσύνης ἕνεκα τὰ τῶν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθη-

3. ὑποστρέψαντες? 21. κατεκρίθημεν] ἠξιώθημεν F.

trahunt, ac viginti minis (sic enim Iosephus in historia sua memoriae prodidit) quibusdam mercatoribus vendunt. hinc ad parentem reversi Iosephum quidem se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris interemptum esse. interim ipse a mercatoribus in Aegyptum abducitur, atque illic in morem mancipii venditur. non longo tempore interiecto ab hera sua foedos et turpes ad amores pellicitur, a qua tamen eo minime perpellitur: quamvis enim corpore servus esset, nihilo tamen minus animo erat ingenuus. hanc ob causam illa excandescit, aliquid in Iosephum mali molitur, accusat, marito persuadet, hominem in vincula coniiciat. succedit quod instituerat, adeoque totos 13 annos Iosephus in vinculis detinetur. erant in eodem carcere conclusi et alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter pistor. his ille nova et inaudita quadam ratione futura praedixit, atque illi quidem, a poculis qui fuerat, libertatem intra triduum restituendam vaticinatus est. nam somniaverat se de tribus palmitibus uvas in phialam Pharaonis exprimere, ac deinde regem ex ea non illubenter hausisse. monuit autem hunc ut carcere liberatus sui per contemptum non oblivisceretur: nam nullo, inquit (Gen. 40 14), facinore designato in hosce carceres compacti sumus, sed propter castitatem ad haec flagitioso-

μων." τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν ὑπὲρ κεφαλῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἄρτων πλέα, τὸ δὲ τρίτον ὄψων τε καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπταμένους δὲ οἰωνοὺς ἅπαντα δαπανᾶν, κἀντεῦθεν προσδοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν D πρόρρησιν ἔσεσθαι, δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν ἡμέρας· τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν σταυρωθέντα βορὰν ἔσεσθαι πετεινοῖς. γενέθλιον ἐπιτελεῖ ὁ βασιλεύς, καὶ τηνικαῦτα τὰ τῆς προρρήσεως γίνεται. ἐπιλανθάνεται τούτου ὁ οἰνοχόος. ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται. ὁρᾷ κατὰ νύκτα ὁράσεις δύο ὁ Φαραώ. ἀμηχανοῦσιν ἐπὶ τούτοις οἱ τῶν Αἰγυπτίων σοφοί. καλεῖται ὁ Ἰωσήφ, τοῦ οἰνοχόου τοῦτο προτρέψαντος. ἡ δὲ ὅρασις βόες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἕλος ἐρχόμεναι· ἄλλαι ἰσάριθμοι ἐκ τοῦ ἕλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχνωμέναι, καὶ P. 145 κατεσθίουσαι τὰς εὐτραφεῖς καὶ μεγάλας, κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ φαγεῖν ὠφελοῦντο. ἡ δὲ δευτέρα ὅρασις στάχυες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ὑφ' ἑτέρων ἑπτὰ διεφθαρμένων καὶ ἀσθενῶν δαπανώμενοι. ἔτος δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσὴφ τηνικαῦτα ἤνυεν. ἑρμηνεύει τὰς ὁράσεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ Φαραώ, ἄρχων Αἰγύπτου καθίσταται. πρὸς τούτοις δὲ καὶ

8. τὰ deerat.

rum hominum supplicia toleranda sumus condemnati. pistori vero, qui diceret se visum sibi gestare tria canistra in capite, quorum duo panibus essent plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique futurum adeo exspectaret ut ipsi quoque Iosephus consimile priori vaticinium promeret, respondit duos in universum vitae dies ei superesse, qui per bina canistra denotarentur, tertio in crucem actum eorpore suo pasturum alites. secundum haec Pharao diem suum natalicium celebrat, quo eventus omnia comprobat quae praedicta fuerant. Iosephi tamen obliviscitur is qui regi a cyathis erat. anni duo praetereunt. insomnia duo Pharaoni per quietem offeruntur. Aegyptiorum sapientes ea nulla ratione possunt interpretari: hortatu eius qui regi a poculis erat, Iosephus arcessitur. somnium unum fuerat huiusmodi. rex videre sibi visus erat septem vaccas corpore pingui ac bene curato, quae emersae de flumine in carectum se conferrent; atque his alias numero pares occurrere, macie confectas admodum, quae tametsi opimas illas atque magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores fieri viderentur. alterum erat tale: septem opimae spicae, de radice una enatae, ab aliis septem spicis tenuibus atque corruptis absumebantur. compleverat id temporis Iosephus annum aetatis trigesimum, cum haec somnia interpretaretur. quo facto magnis a Pharaone honoribus adficitur et princeps atque praefectus Aegypti constituitur, indente ipsi

Ψομθομφάνιχον αὐτὸν ὁ Φαραὼ προσαγορεύει, τουτέστιν
ἐφευρετὴν τῶν κρυπτῶν. τὸν δὲ λιμὸν ἐκεῖνον ἱστορεῖ γενέ-
B σθαι διὰ τὸ μήτε τὸν Νεῖλον τότε ἀνελθεῖν μήτε δρόσον ἄνω-
θεν κατελθεῖν. γεννᾷ δὲ Ἰωσὴφ καὶ δύο υἱούς, Μανασσῆν
καὶ Ἐφραΐμ. καὶ τὸ μὲν Μανασσῆς σημαίνει ἐπίληθον· εὐ-
δαιμονήσας γὰρ λήθην τῶν ἀτυχημάτων ἔλαβε. τὸ δὲ Ἐφραΐμ
ἀποδιδούς· αὐτὸς γὰρ τοῖς προγόνοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδω-
κε. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Οἱ δέ γε τοῦ Ἰακὼβ υἱοὶ ἀκούσαντες τὰ παρὰ Συχὲμ
τοῦ υἱοῦ Ἐμὼρ γεγενημένα ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν Δινᾷ κα-
τενύγησαν ἤγουν ἐλυπήθησαν, ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα ἐλογί-
C σαντο. ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἔργον φόνου πε-
ποιήκασιν. ὅθεν καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ θεὸς καιρὸν ἱκανὸν
κακωθῆναι κατ' Αἴγυπτον. αὕτη οὖν ἡ αἰτία τῆς πολυετοῦς
καὶ πρώτης αἰχμαλωσίας αὐτῶν. ὁ μέντοι Ἰακὼβ ζητηθεὶς
παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
τοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, κατῆλθον εἰς Αἴγυπτον ἐν ο'
καὶ ε' ψυχαῖς. τίθησι δὲ τὸν ἀριθμὸν ἡ γραφή, ἵνα μάθωμεν
D ἐκ πόσων πόσοι γεγόνασιν. ὁ δέ γε Ἰακὼβ μικροῦ δεῖν ἐξέλιπεν
V 113 ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου χαρᾶς, ὥς φησιν Ἰώσηπος, εἰ μὴ ὁ Ἰω-
σὴφ αὐτὸν ἀνεζωπύρησεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑφ' ἡδονῆς ἡτ-

novam appellationem Pharaone, qua Psomtophanichus deinceps vocaretur, quae vox occultorum repertorem significat. caeterum caritatem illam annonae profectam ex ea causa perhibent, quod iis annis neque Nilus extra suas se ripas effuderit neque ros ex aëre fuerit delapsus. duos autem Iosephus filios genuit, Manassem et Ephraemum. Manassis appellatio significat priorum oblitum: posteaquam enim ad eam felicitatem pervenisset, calamitatum pristinarum oblivionem consecutus erat. Ephraemus tantundem sonat ac si dicas, qui restituit eum: nam libertatem maioribus restituit. et haec quidem in hunc modum evenere.

Iacobi autem filii cum accepissent quid Sichemus Emoris F. cum sorore sua Dina perpetrasset, puncti sunt, hoc est dolore adfecti, ut qui facinus hoc turpissimum ducerent. itaque cunctos loci eius incolas ferro trucidarunt. quamobrem concessit deus ut satis longo tempore in Aegypto adflictarentur. nam haec causa fuit quamobrem diuturnam et primam illam captivitatem experirentur. caeterum Iacobus, adventum ipsius flagitante Iosepho, quo tempore fratres ad ipsum urgente annonae caritate se contulerant, in Aegyptum 75 cum capitibus est profectus. atque hunc numerum quoque litterae sacrae penitus exprimunt, ut quanta hominum multitudo procreata de tot capitibus fuerit sciremus. Iacobus ipse, quemadmodum in historia sua Iosephus meminit, prae necopinato gaudio parum abfuit quin exspi-

τῶν τοῦ πάθους γέγονεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Ἰακώβ. ὁ μέντοι Φαραὼ πολιὸν ἰδὼν τὸν Ἰακὼβ ἐρωτᾷ περὶ τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. καὶ ὃς ἀπεκρίνατο λέγων „αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου ἃς παροικῶ, ρλ' ἔτη, μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασι." ταῦτα δὲ ἔλεγε δι' οὓς ὑπέστη πειρασμούς. ἐπέζησε δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη ιε' εἰς παράκλησιν ὧν ἔπαθε δεινῶν P. 146 τὰ πρὸ τοῦ. καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ πολὺν χρόνον ἔζων, ὥστε αὐξηθῆναι τὸ γένος ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ. διὰ τοῦτο καὶ πολλαῖς συνήπτοντο γυναιξίν. αὐτίκα γοῦν καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν μακρόβιοι ἦσαν. ἐπειδὴ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν, ἠλαττώθη λοιπὸν ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον, ἠλαττώθη τὰ ἔτη διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ἀδρανεστέραν τῷ χρόνῳ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλείοσιν ἰσχύειν ἔτεσι παρεκτείνεσθαι. καὶ πολυετεῖς μὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ δι' ἣν αἰτίαν ἔφθασεν ὁ λόγος εἰπεῖν· ὁ δὲ Ἰώση- B πος τῇ παρευρισκομένῃ τότε τροφῇ μακροβίους γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε.

Καὶ γεννᾷ μέν, ὡς εἴρηται, τοὺς δώδεκα πατριάρχας ὁ Ἰακώβ, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πατριάρχας ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐκάλεσεν ὡς τῶν πα-

raret, ni videlicet Iosephus eum recreasset, qui tametsi et ipse voluptatis magnitudine superaretur, non tamen eodem modo quo Iacobus adficiebatur. atque heic cum Pharao Iacobum iam canum intueretur, quot natus esset annos interrogat. respondet is hanc in sententiam (Gen. 47 9) „anni vitae meae, quos peregrinatus sum, omnino sunt centum et triginta, quos ipsos sane paucos et malos expertus sum." quae quidem verba propter eas adflictiones et aerumnas protulit quas perpessus fuerat. vixit autem ab hoc tempore quindecim adhuc annos, quibus nonnihil scilicet a calamitatibus, quas antehac pertulerat, recrearetur. et vivebant sane longam aetatem homines illi prisci, quo genus humanum in maloribus illis vitae spatiis eo felicius propagaretur et amplificaretur. eadem causa fuit cur pluribus simul uxoribus iuncti essent. post diluvium quidem certe multos adhuc annos vivendo explebant. at ubi paulatim orbem terrarum complessent, annorum etiam vitae numerus imminui coepit. quodsi credere Cyrillo debemus, viro divinissimo, illa quoque de causa hominum annis aliquid decessit, quod ipsa natura paulatim debilior fiat et ad plures annos se conservare nequeat.

Genuit autem, ceu iam ante monuimus, patriarchas Iacobus duodecim, a quibus duodecim Israelicae tribus ortae sunt. etenim hanc ipsam ob causam in litteris sacris appellari patriarchae consueverunt, quasi patrion archontes, id est tribuum sive familiarum principes. Epiphanius scripsit, tribus exstitisse tredecim. quanquam

τριῶν ἤτοι τῶν φυλῶν ἄρχοντας. κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαί. εἰ γὰρ καὶ φυλή τις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσὴφ γνωρί-
C ζονται. ὅμως μέντοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὑπεξαιρουμένης ὡς μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιν αἱ φυλαί. καὶ Ἰακὼβ μὲν γεννᾷ τὸν Λευί, Λευὶ δὲ τὸν Καάθ, Καὰθ δὲ τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ δὲ τὸν Μωσέα καὶ τὸν Ἀαρών. καὶ Μωσῆς μὲν ἕκτος ἀπὸ Ἀβραάμ.

Ἐκεῖθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰὼβ πέμπτος εὑρίσκεται. οὗτος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐξήγησιν ἐτῶν ο' καὶ η' ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πειρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πληγῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγονεν ἐτῶν πε'. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ τῶν μετὰ τὴν πληγὴν δοθέντων αὐτῷ ρο' ἐτῶν.
D ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὕστερον ὁ θεός, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο. οὐκοῦν τῶν ρο' τὰ ἡμίση π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. ἐντεῦθεν οὖν εὑρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ σνε'. εἰ δέ γε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμη' ἔτη λέγει ἡ γραφή, μὴ ξενισθῇς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη τῇ ζωῇ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆψεν ὁ συγγραφεύς, ἐπεὶ μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς

enim ex Iosepho nulla tribus est denominata, duae tamen illae tribus, quae a filiis eius Manasse ac Ephraimo profectae sunt, Iosepho accensentur et tribuuntur. sed enim Levia tribu detracta, uti quae nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursum tribus duodecim efficiuntur. erat inter caeteros Iacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; Amramus Mosem et Aaronem progenuit. hoc modo sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Iobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum, hoc est Abrahami adnepotem. atque hic Iobus, quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum legimus, initio suae tentationis annos natus erat 78. cumque totos annos septem in istac aerumna exegisset, pervenit scilicet ad aetatis annum 85. unde vero potest hoc colligi? de annis illis 170, quorum post plagam in historia fit mentio. nam quia deinceps duplum omnium deus Iobo concessit, necessario statuendum est quod ei duplum etiam annorum vitae largitus fuerit. iam si de 170 annis dimidium sumas, 85 habebis. atque hinc deprehenditur annos vitae Iobi fuisse in universum 255. quod autem litterae sacrae tradunt totum vitae Iobi tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et insolens haud videatur. nam septem illos annos quibus misere divexatus adflictusque fuit, historiae scriptor ipsius vitae non adnumeravit, quod tem-

καιρὸν ἐλογίσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. οὐκοῦν ἔοικεν ὁ μακαριος Ἰὼβ εἰς ἔνδειξιν τῶν θεόθεν αὐτῷ δοθέντων ἀγαθῶν ὕστερον ταῖς θυγατράσι τεθεικέναι τὰς προσηγορίας· P. 147 ταῖς πράγμασι γὰρ ἀκολούθως ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνό- V. 114 ματα, καὶ τὴν μὲν πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπό τινος βαθείας νυκτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμψάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κασίαν ὠνόμασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐωδίᾳ τινὶ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευσεν ὡς ἅπασι λοιπὸν τοῖς ἀγαθοῖς περιρρεόμενος. Ἀμαλθείας γὰρ κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ B ὅτι ἦν αἰπόλῳ τινὶ αἷξ Ἀμάλθεια καλουμένη, ἥτις ὀρύξασα τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. καὶ οὐχ εὑρέθησαν γάρ, φησι, κατὰ τὰς θυγατέρας Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. διὰ τί δὲ τοῦτο; ἵνα τῇ θέᾳ τούτων ἡ τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ μνήμη παντάπασι. καὶ δέκα μὲν ἔλαβε παῖδας μετὰ τὴν πληγὴν ὁ Ἰώβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους ὄντας ἀπώλεσεν. εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν Ἰὼβ ἡ γραφή, μὴ θαύμαζε. τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα, καμήλους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διπλᾶ C

pus illud aerumnosum, quo tantum non prae magnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro vita duceret. videtur autem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona quae deinceps ei concessa divinitus fuerunt, nomina filiabus suis dedisse. nam eiusmodi sane appellationes eis indidit, quae rebus ipsis accurate convenirent. ac primae quidem cognomentum diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum adversarum, quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi clarissima illuxisset. alteram Cassiam vocavit, quasi iam deinceps in fragrantia quadam et fruitione bonorum degeret. tertiam appellavit cornu Amaltheae, quasi posthac futurum esset ut bonis omnibus adflueret. nam homines illi prisci cornu Amaltheae vocabant rerum omnium copiosam abundantiam. perhibent enim caprarium quendam pastorem habuisse capram cui Amaltheae nomen esset. ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo thesaurum ostendit. legimus autem hac in historia verba quaedam huiusmodi (Iob. 42 15) „nec Iobi filiabus pulchritudine pares ullae sub coelo extabant." quamobrem deus istud ita voluit? ut harum videlicet intuitu paterni doloris memoria prorsus aboleretur. idem a calamitate liberos decem procreavit tantum, cum antea quoque liberis decem orbatus fuisset. heic mirari desine quamobrem litterae sacrae dicant omnia divinitus Iobo conduplicata fuisse. nam caetera quidem omnia, camelos mulos ovium greges aliaque talia conduplicata, ceu litterae sacrae loquuntur, recepit. quippe morti cuncta illa sunt obnoxia, nec in extremo

τριῶν ἤτοι τῶν φυλῶν ἄρχοντας. κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπι-
φάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαί. εἰ γὰρ καὶ φυλή τις οὐκ
ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ
τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσὴφ γνωρί-
C ζονται. ὅμως μέντοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὑπεξαιρουμένης ὡς
μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιν αἱ φυλαί. καὶ Ἰακὼβ μὲν
γεννᾷ τὸν Λευί, Λευὶ δὲ τὸν Καάθ, Καὰθ δὲ τὸν Ἀμράμ,
Ἀμρὰμ δὲ τὸν Μωσέα καὶ τὸν Ἀαρών. καὶ Μωσῆς μὲν
ἕκτος ἀπὸ Ἀβραάμ.

Ἐκεῖθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰὼβ πέμπτος εὑρίσκεται. οὗ-
τος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐξήγησιν ἐτῶν
ο' καὶ η' ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πειρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πλη-
γῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγονεν ἐτῶν πε'. καὶ πόθεν τοῦτο
δῆλον; ἐκ τῶν μετὰ τὴν πληγὴν δοθέντων αὐτῷ ρο' ἐτῶν.
D ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὕστερον
ὁ θεός, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο. οὐκ-
οῦν τῶν ρο' τὰ ἡμίση π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. ἐντεῦθεν οὖν
εὑρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ σνε'. εἰ δέ γε τὸν πάν-
τα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμη' ἔτη λέγει ἡ γραφή, μὴ ξενι-
σθῇς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη τῇ ζωῇ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆ-
ψεν ὁ συγγραφεύς, ἐπεὶ μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς

enim ex Iosepho nulla tribus est denominata, duae tamen illae tribus, quae a filiis eius Manasse ac Ephraimo profectae sunt, Iosepho accensentur et tribuuntur. sed enim Levia tribu detracta, uti quae nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursum tribus duodecim efficiuntur. erat inter caeteros Iacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; Amramus Mosem et Aaronem progenuit. hoc modo sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Iobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum, hoc est Abrahami adnepotem. atque hic Iobus, quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum legimus, initio suae tentationis annos natus erat 78. cumque totos annos septem in istac aerumna exegisset, pervenit scilicet ad aetatis annum 85. unde vero potest hoc colligi? de annis illis 170, quorum post plagam in historia fit mentio. nam quia deinceps duplum omnium deus Iobo concessit, necessario statuendum est quod ei duplum etiam annorum vitae largitus fuerit. iam si de 170 annis dimidium sumas, 85 habebis. atque hinc deprehenditur annos vitae Iobi fuisse in universum 255. quod autem litterae sacrae tradunt totum vitae Iobi tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et insolens haud videatur. nam septem illos annos quibus misere divexatus afflictusque fuit, historiae scriptor ipsius vitae non adnumeravit, quod tem-

καιρὸν ἐλογίσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. οὐκοῦν ἔοι-
κεν ὁ μακάριος Ἰὼβ εἰς ἔνδειξιν τῶν θεόθεν αὐτῷ δοθέντων
ἀγαθῶν ὕστερον ταῖς θυγατράσι τεθεικέναι τὰς προσηγορίας· P. 147
τοῖς πράγμασι γὰρ ἀκολούθως ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνό- V. 114
ματα, καὶ τὴν μὲν πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπό τινος
βαθείας νυκτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας
αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμψάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κασίαν ὠνό-
μασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐωδίᾳ τινὶ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγα-
θῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευ-
σεν ὡς ἅπασι λοιπὸν τοῖς ἀγαθοῖς περιρρεόμενος. Ἀμαλθεί-
ας γὰρ κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ B
ὅτι ἦν αἰπόλῳ τινὶ αἲξ Ἀμάλθεια καλουμένη, ἥτις ὀρύξασα
τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. καὶ οὐχ εὑρέθη-
σαν γάρ, φησι, κατὰ τὰς θυγατέρας Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν
ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. διὰ τί δὲ τοῦτο; ἵνα τῇ θέᾳ τούτων ἡ
τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ μνήμη παντάπασι. καὶ δέκα μὲν
ἔλαβε παῖδας μετὰ τὴν πληγὴν ὁ Ἰώβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους
ὄντας ἀπώλεσεν. εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν
Ἰὼβ ἡ γραφή, μὴ θαύμαζε. τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα, καμή-
λους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διπλᾶ C

pus illud aerumnosum, quo tantum non prae magnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro vita duceret. videtur autem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona quae deinceps ei concessa divinitus fuerunt, nomina filiabus suis dedisse. nam eiusmodi sane appellationes eis indidit, quae rebus ipsis accurate convenirent. ac primae quidem cognomentum diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum adversarum, quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi clarissima illuxisset. alteram Cassiam vocavit, quasi iam deinceps in fragrantia quadam et fruitione bonorum degeret. tertiam appellavit cornu Amaltheae, quasi posthac futurum esset ut bonis omnibus adflueret. nam homines illi prisci cornu Amaltheae vocabant rerum omnium copiosam abundantiam. perhibent enim caprarium quendam pastorem habuisse capram cui Amaltheae nomen esset. ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo thesaurum ostendit. legimus autem hac in historia verba quaedam huiusmodi (Iob. 42 15) „nec Iobi filiabus pulchritudine pares ullae sub coelo extabant." quamobrem deus istud ita voluit? ut harum videlicet intuitu paterni doloris memoria prorsus aboleretur. idem a calamitate liberos decem procreavit tantum, cum antea quoque liberis decem orbatus fuisset. heic mirari desine quamobrem litterae sacrae dicant omnia divinitus Iobo conduplicata fuisse. nam caetera quidem omnia, camelos mulos ovium greges aliaque talia conduplicata, ceu litterae sacrae loquuntur, recepit. quippe morti cuncta illa sunt obnoxia, nec in extremo

κατασκοπεύων οὕτως ἐνίκα. τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐπὶ τῇ χήρᾳ
Κανδάκῃ. ἀλλ' ἑάλω· ἐκείνη γὰρ τὰ συστήματα αὐτοῦ μα-
V. 110 θοῦσα (ἦν γὰρ τὸν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν γλαυκὸς τὸν δὲ μέ-
λας) ἅμα τῷ ἰδεῖν αὐτὸν εἶπε „βασιλεῦ Ἀλέξανδρε, τὸν κό-
σμον ἔλαβες, καὶ γυνή σε παρέλαβεν." ἣν καὶ λαβὼν εἰς
γυναῖκα, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπελθών, καὶ τὴν μεγάλην Ἀλε-
ξάνδρειαν κτίσας, καὶ ὑποστρέψας εἰς Βαβυλῶνα, τελευτᾷ
P. 142 ἐτῶν λβ', δώδεκα καὶ μόνα κρατήσας ἔτη, φρονιμώτατος
πάντων καὶ ἀνδρειότατος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πτηνὴν αὐτὸν
πάρδαλιν ὁ προφήτης προεῖδε, τὸ ῥαγδαῖον αὐτοῦ καὶ ὀξὺ
παριστῶσα καὶ τὸ ἄφνω διαπτῆναι μετὰ τροπαίων τὴν οἰ-
κουμένην. λέγεται δὲ ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰ-
πόντος ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάξας ἔφη „ἀπεί-
ρων ὄντων μηδενὸς ἐγὼ κεκράτηκα." ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σωφρο-
σύνῃ ἐθαυμάζετο· τὰς γὰρ Δαρείου θυγατέρας αἰχμαλώτους
κρατήσας οὐδὲ ἰδεῖν ἠνέσχετο, ἀπρεπὲς εἶναι εἰπὼν τὸν ἄν-
B δρας κρατήσαντα ὑπὸ γυναικῶν κρατηθῆναι. ὡσαύτως δὲ
καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ· τῷ γὰρ Ἀριστοτέλει πα-
ρηκολούθησε. πολεμικώτατος δὲ καὶ τολμηρότατος ὤν, καὶ
ἰδὼν ὁμώνυμον αὐτῷ νεανίσκον τινὰ δειλῶς μαχόμενον, εἶπεν
„ἢ τὸν τρόπον ἄλλαξον ἢ τὴν κλῆσιν."

tis victoria facili potiebatur. eadem arte Candacen viduam aggressurus interceptus est: nam cum ea notas ipsius indiciaque naturalia percepisset, quod alter scilicet oculus ei caeruleus alter niger esset, simulac eum intuita est, dixit „mundum tu quidem, rex Alexander, occupasti, at te mulier cepit." igitur hac uxore ducta, in Aegyptum profectus magnam illam Alexandriam condidit. inde Babylonem reversus, annos iam 32 natus, rebus humanis excedit, cum duodecim tantum annos imperasset, vir haud dubie sapientissimus ac fortissimus omnium. iccirco vates eum se conspexisse tradit in volucris pardalidis specie, volens hoc pacto impetum et celeritatem ipsius ostendere, quodque subito victoriis suis orbem terrarum pervolaverit. perhibent aliquando eum inaudivisse de philosopho quodam, qui mundos infinitos esse diceret. tum vero gemitu ingenti edito „itane" ait, „infiniti sunt, cum ego ne unum quidem adhuc devicerim?" etiam pudicitiae castitatisque nomine magnam laudem meruit. cum enim captivas Darii filias sua in potestate haberet, ne intueri quidem eas voluit, quod nequaquam decere diceret eum qui viros devicisset, a mulieribus vinci. non minus ex philosophia et acumine ingenii laudis adeptus est, ut qui Aristotelem audivisset. cumque in praeliis concitatissimus et audacissimus esset, forte conspicatus aliquando quendam adolescentem sibi cognominem, qui trepide pugnaret, „vel indolem" inquit „et animum hunc mutato, vel nomen."

Οὗτος μὲν οὖν Ἀλέξανδρος καὶ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων Ἰνδῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς μεγίστης νήσου τῶν Βραχμάνων φθάσας, ὧν καὶ τὸν θαυμάσιον βίον θαυμάσας καὶ τὴν εἰς θεὸν εὐσέβειάν τε καὶ λατρείαν ἐξεπλάγη, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ στήλην στήσας ὑπέγραψεν „ἐγὼ μέγας Ἀλέξανδρος βασιλεὺς ἔφθασα μέχρι τούτου." ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ κατοι- C
κοῦσιν οἱ λεγόμενοι Μακρόβιοι· ζῶσι γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους περὶ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ τὰ ἀνεξερεύνητα τοῦ θεοῦ κρίματα. ἐκεῖσε ὀπώρα τὸν ἅπαντα χρόνον οὐ λείπει. ἐκεῖ τὰ μέγιστα κάρυα καὶ τὰ δυσπόριστα ἀρώματα καὶ ἡ Μαγνῆτις λίθος· παρ' οἷς οὐκ ἔστι τετράποδον, οὐκ οἶνος, οὐκ ἄρτος, οὐχ ἱμάτιον. μικρᾶς δὲ ὀπώρας καὶ ὕδατος ἀπολαύουσι τὸν ποταμὸν παροικοῦντες καὶ τῷ θεῷ γνησίως λατρεύοντες. καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ποταμὸν παροικοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἐντεῦθέν εἰσι τοῦ ποταμοῦ Γάγγου τοῦ παραρρέοντος εἰς τὸν ὠκεανὸν ἐπὶ D
τὸ μέρος τῆς Ἰνδίας. καὶ οἱ μὲν ἄνδρες περῶσι πρὸς τὰς γυναῖκας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, παρ' οἷς ὑπάρχουσι ψυχρότεροι, τοῦ ἡλίου πρὸς ἡμᾶς ὑψωθέντος. τηνικαῦτα γὰρ εὔκρατοι γενόμενοι πρὸς οἶστρον κινεῖσθαι λέγονται. καὶ ποιήσαντες μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα πάλιν ἀντιπερῶσι. μεθ' ὃ δὲ τέκῃ ἡ γυνὴ δύο παῖδας, οὐκέτι μίγνυνται. ἐὰν δέ τις εὑρεθῇ στεῖρα μέχρι πενταετίας, ἔκτοτε ἀμιγής

Cum ad Indos extremos ipsumque Oceanum et maximam Brachmanum insulam pervenisset, eorum erga deum pietatem cultumque miratus columnam statuit cum inscriptione huiusmodi „Alexander rex huc usque penetravi." ea in insula qui Macrobii vocantur a diuturna vita, degunt. nam maiori ex parte vivunt istic homines ad annos 150 propter aëris idoneum maxime temperamentum et imperscrutabilia dei iudicia. nullo anni tempore fructus maturi desunt. abundant et maximis nucibus et aromatis, quae tanti nos redimimus, et lapide magnete. quadrupedes bestias nullas habent, nec vinum nec panem nec vestes. ad flumen habitantes exiguis fructibus et aqua contenti sunt, deoque pura et integra religione serviunt. viri ad fluminis ripas accolunt, feminae ex altera Gangis fluvii parte degunt Indiam versus, qui quidem fluvius in Oceanum semet exonerat. Iulio et Augusto mensibus ad uxores viri transiiciunt, quod iis frigidiores sint, sole nostrum ad finitorem sublimius adsurgente. tunc nimirum consecuti temperamentum corporis optimum oestro quodam concitari feruntur. exactis autem apud uxores 40 diebus amnem vicissim transiiciunt. feminae posteaquam liberos duos in lucem

ἐστι δι' εὐλάβειαν. ὁ μέντοι ποταμὸς ὢν δυσπέρατος διὰ τὸ
P. 143 ὀδοντοτύραννον ζῶον· καὶ γὰρ οὗτος ἀμφίβιον μέγιστον,
ὥστε καὶ ἐλέφαντας καταπίνειν, εἰ καὶ τοὺς ἄνδρας τούτους
οὐ βλάπτει διαπεραιουμένους. ἐν δὲ τοῖς ἐρημοτέροις τόποις
δράκοντές εἰσιν ὡσεὶ πηχέων ἑβδομήκοντα, σκορπίοι δὲ πη-
χυαῖοι, μύρμηκες παλαιστιαῖοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἀοίκητοι μένου-
σιν οἱ τόποι ἐκεῖνοι. ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντες ἐκεῖσε ἀγεληδὸν
βόσκονται. ἐνδότερον δέ εἰσιν ἄνθρωποι ἀνθρώπους ἐσθίον-
V. 111 τες. Χαλδαίοις νόμος μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοτεκνοφθορεῖν.
παρ' Ἀγιλαίοις αἱ γυναῖκες αὐθεντοῦσι τῶν ἀνδρῶν καὶ πορ-
νεύουσιν ὡς βούλονται, μὴ ζηλοτυπούμεναι παρὰ τῶν ἀν-
δρῶν αὐτῶν, γεωργίαν δὲ καὶ οἰκοδομίαν καὶ πάντα τὰ ἀν-
B δρῷα πράττουσιν. ἐν δὲ Βρεττανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγ-
καθεύδουσι γυναικὶ καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἀνδρί. Ἀμαζό-
νες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα κατὰ τὸ ἔαρ
τοῖς γειτνιῶσι μίγνυνται, καὶ μέγα πανηγυρίζουσαι οἴκαδε
ἀποστρέφουσι, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κυήσεως τὸ μὲν ἄρ-
ρεν ἀναιροῦσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι.

Ταῦτα μὲν οὖν πάντα νόμος τοῖς κατὰ τόπους ἔθνεσιν
ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὸν μέγαν Καισαριον γέγονε. μετὰ μέντοι

edidere, rem cum viris amplius nullam habent. quodsi qua totos quinque annos sterilis reperiatur, religione quadam a coitu arcetur. amnis ipse non citra periculum ac difficultatem Odontotyranni causa transiicitur. animal hoc quoddam est in terra perinde ac aqua degens, idque maximum, uti quod elephantum quoque deglutiat, quanquam viris hisce traiicientibus haudquaquam noceat. in locis desertioribus sunt dracones 70 cubitos longi, scorpii cubitales, formicae palmares. propterea istaec loca nullos incolas habent. gregatim ibidem elephanti pastum quaerunt. in partibus adhuc penitioribus homines reperiuntur qui a carnibus humanis non abstinent. apud Chaldaeos lege concessum est ut matrem quis sibi matrimonio iungat, et tam sorores quam filias ineat. apud Agilaeos feminae sua viros in potestate habent, proque lubitu Venerem exercent citra ullam maritorum aemulationem. eaedem agros colunt, aedes exstruunt, omnes operas viriles obeunt. in Britannia viri complures una cum muliere cubant, et contra multae mulieres uno cum viro. Amazones viros nullos habent, sed brutorum in morem appetente verno tempore cum vicinis rem habent, quasique mercatu magno celebrato tandem domum revertunt. ubi deinde partum in lucem ediderunt, mares tollunt, femellas servatas educant.

Hae consuetudines apud varias locisque separatas nationes quasi per manus a maioribus acceptae paulatim in leges abierunt, quemadmodum magnus ille Caesarius scripsit. post obitum Alexandri re-

τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐτοῦ διῃρέθη, καὶ οὐ διέλειπον ἀεὶ κατ' ἀλλήλων ἐπανιστάμενοι, ἕως οὗ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς τοπαρχίας πάσας κατέλυσε. C καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἰακὼβ γεννᾷ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Ῥουβίμ, τὸν Συμεών, τὸν Λευί, τὸν Ἰουδὰν καὶ τοὺς λοιποὺς καθεξῆς. ἠγάπα δὲ τὸν Ἰωσὴφ πλέον τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὸ νεώτατον αὐτὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετήν. ἐφ' ᾧ καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὁράσεις ὧν ἐκεῖνος γέγονε θεωρός. ἑώρα γὰρ ἀστέρας ἕνδεκα, σὺν αὐτοῖς τε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, προσκυνοῦντας αὐτόν. καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἐδήλουν D τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁ ἥλιος τὸν πατέρα, ἡ δὲ σελήνη τὴν μητέρα. εἰ δὲ λέγει τις, πῶς ἡ μήτηρ λέγεται προσκυνῆσαι, ἐπεὶ προαποθανεῖν ἔφθασεν, ἀκουέτω ὅτι τοῦ Ἰακὼβ κατελθόντος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προσκυνήσαντος συμπροσκυνῆσαι λέγεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὅτι καὶ σῶμα ἓν ἀμφότεροι οὗτοι. οὐκοῦν ἐφθόνουν αὐτῷ διὰ τοῦτο οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. καὶ φθονοῦντες εἰς ἐπιβουλὴν προδήλως χωροῦσι, καὶ θανατῶσαι θέλοντες αὐτὸν ἐμβάλλουσι λάκκῳ δεινῷ. ἑνὸς δέ τινος ὑποθήκαις, δηλαδὴ τοῦ Ῥουβὶμ ἅτε πρὸς αὐτὸν φι- P. 144

gnum eius complures in dominatus et imperia divisum fuit. principes ipsi non destitere seipsos alter alterum invadere, donec imperium Romanum particulares istos dominatus omnes e medio sustulit. ac de his quidem hactenus.

Caeterum Iacobus patres illos familiarum principes 12 genuit, Rubenum Symeonem Levium Iudam et reliquos ordine subsequentes. amabat autem plus caeteris Iosephum, tum quod esset natu minimus, tum virtutis causa, qua singulari praeditus erat. itaque illi caeteri fratres invidebant, et quidem non has ob causas modo, verumetiam propter insomnia, quae ei se noctu offerebant. nam videre videbatur aliquando stellas 11 cum ipso sole ac luna se congenulando venerantes. ac stellae quidem ipsae fratres significabant, sol patrem, luna matrem. quodsi quis roget quo pacto dicatur mater eum venerata esse, quae multo ante diem in terris supremum obierat, is quid dicturi simus audiat. cum Iacobus in Aegyptum profectus Iosephum summisse veneratus est, eundem ei venerationis honorem et uxor exhibuisse dicitur, uti quae corpus unum cum ipso existeret. atque hanc ob causam fratres eum invidia persequebantur, qua quidem impulsi eo quoque progrediuntur ut insidias ei manifestas struerent. cumque morte multaturi hominem essent, periculosam in voraginem abiiciunt. sed unius cuiusdam e fratribus consilio, qui Rubenus erat, vir propenso ac benevolo in Iosephum animo, de voragine rursus eum ex-

λίως διακειμένου, τοῦ λάκκου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ
τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν εἴκοσι μνῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδι-
δόασι. μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν
μὲν Ἰωσὴφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὑρεῖν ᾑμα-
γμένον καὶ λελακισμένον, ὡς ἐντεῦθεν ὑπόνοιαν τάχα διδόναι
παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. κατάγεται οὖν παρὰ τῶν
ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δοῦλος ἐκεῖσε πιπράσκεται.
B οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυ-
ρίας αὐτοῦ ἐφέλκεται. ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα
δοῦλος, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν
αὐτὴν κινεῖ. μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, πείθει εἰς φυ-
λακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. γίνεται ταῦτα, καὶ τρισκαίδεκα ἔτε-
σιν κατάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο
συνῆσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρτοποιός· οἷς δὴ παραδόξως
καὶ τὰ ἐσόμενα προηγόρευσε. καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερί-
V. 112 αν προέλεγε διὰ τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τρι-
C ῶν κλημάτων ἀποθλιβομένους βότρυας δι' αὐτοῦ εἰς φιάλην,
καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην λαμβάνοντα. ὅθεν
καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε „μὴ ὑπερίδῃς ἡμᾶς δια ταῦτα ἀπερ-
χόμενος· οὐδὲν γὰρ ὁμαρτόντες ἐν δεσμοῖς γεγόναμεν, ἀλλὰ
σωφροσύνης ἕνεκα τὰ τῶν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθη-

3. ὑποστρέψαντες? 21. κατεκρίθημεν] ἠξιώθημεν F.

trahunt, ac viginti minis (sic enim Iosephus in historia sua memoriae prodidit) quibusdam mercatoribus vendunt. hinc ad parentem reversi Iosephum quidem se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris interemptum esse. interim ipse a mercatoribus in Aegyptum abducitur, atque illic in morem mancipii venditur. non longo tempore interiecto ab hera sua foedos et turpes ad amores pellicitur, a qua tamen eo minime perpellitur: quamvis enim corpore servus esset, nihilo tamen minus animo erat ingenuus. hanc ob causam illa excandescit, aliquid in Iosephum mali molitur, accusat, marito persuadet, hominem in vincula coniiciat. succedit quod instituerat, adeoque totos 13 annos Iosephus in vinculis detinetur. erant in eodem carcere conclusi et alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter pistor. his ille nova et inaudita quadam ratione futura praedixit, atque illi quidem, a poculis qui fuerat, libertatem intra triduum restituendam vaticinatus est. nam somniaverat se de tribus palmitibus úvas in phialam Pharaonis exprimere, ac deinde regem ex ea non illubenter hausisse. monuit autem hunc ut carcere liberatus sui per contemptum non oblivisceretur: nam nullo, inquit (Gen. 40 14), facinore designato in hosce carceres compacti sumus, sed propter castitatem ad haec flagitioso-

μεν." τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν ὑπὲρ κεφα-
λῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἄρτων πλέα, τὸ δὲ τρίτον ὄψων τε
καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπταμένους δὲ οἰωνοὺς ἅπαντα
δαπανᾶν, κἀντεῦθεν προσδοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν D
πρόρρησιν ἔσεσθαι, δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν
ἡμέρας· τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν
σταυρωθέντα βορὰν ἔσεσθαι πετεινοῖς. γενέθλιον ἐπιτελεῖ ὁ
βασιλεύς, καὶ τηνικαῦτα τὰ τῆς προρρήσεως γίνεται. ἐπι-
λανθάνεται τούτου ὁ οἰνοχόος. ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται.
ὁρᾷ κατὰ νύκτα ὁράσεις δύο ὁ Φαραώ. ἀμηχανοῦσιν ἐπὶ
τούτοις οἱ τῶν Αἰγυπτίων σοφοί. καλεῖται ὁ Ἰωσήφ, τοῦ
οἰνοχόου τοῦτο προτρέψαντος. ἡ δὲ ὅρασις βόες εὐτραφεῖς
ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἕλος ἐρχόμεναι· ἄλλαι ἰσά-
ριθμοι ἐκ τοῦ ἕλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχνωμέναι, καὶ P. 145
κατεσθίουσαι τὰς εὐτραφεῖς καὶ μεγάλας, κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ
φαγεῖν ὠφελοῦντο. ἡ δὲ δευτέρα ὅρασις στάχυες εὐτραφεῖς
ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ὑφ' ἑτέρων ἑπτὰ διεφθαρμένων καὶ
ἀσθενῶν δαπανώμενοι. ἔτος δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσὴφ τηνι-
καῦτα ἤνυεν. ἑφερμηνεύει τὰς ὁράσεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ
Φαραώ, ἄρχων Αἰγύπτου καθίσταται. πρὸς τούτοις δὲ καὶ

8. τὰ deerat.

rum hominum supplicia toleranda sumus condemnati. pistori vero, qui diceret se visum sibi gestare tria canistra in capite, quorum duo panibus essent plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique futurum adeo exspectaret ut ipsi quoque Iosephus consimile priori vaticinium promeret, respondit duos in universum vitae dies ei superesse, qui per bina canistra denotarentur, tertio in crucem actum corpore suo pasturum alites. secundum haec Pharao diem suum natalicium celebrat, quo eventus omnia comprobat quae praedicta fuerant. Iosephi tamen obliviscitur is qui regi a cyathis erat. anni duo praetereunt. insomnia duo Pharaoni per quietem offeruntur. Aegyptiorum sapientes ea nulla ratione possunt interpretari: hortatu eius qui regi a poculis erat, Iosephus arcessitur. somnium unum fuerat huiusmodi. rex videre sibi visus erat septem vaccas corpore pingui ac bene curato, quae emersae de flumine in carectum se conferrent; atque his alias numero pares occurrere, macie confectas admodum, quae tametsi opimas illas atque magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores fieri viderentur. alterum erat tale: septem opimae spicae, de radice una enatae, ab aliis septem spicis tenuibus atque corruptis absumebantur. compleverat id temporis Iosephus annum aetatis trigesimum, cum haec somnia interpretaretur. quo facto magnis a Pharaone honoribus adficitur et princeps atque praefectus Aegypti constituitur, indente ipsi

Ψομθομφάνιχον αὐτὸν ὁ Φαραὼ προσαγορεύει, τουτέστιν
ἐφευρετὴν τῶν κρυπτῶν. τὸν δὲ λιμὸν ἐκεῖνον ἱστορεῖ γενέ-
B σθαι διὰ τὸ μήτε τὸν Νεῖλον τότε ἀνελθεῖν μήτε δρόσον ἄνω-
θεν κατελθεῖν. γεννᾷ δὲ Ἰωσὴφ καὶ δύο υἱούς, Μανασσῆν
καὶ Ἐφραΐμ. καὶ τὸ μὲν Μανασσῆς σημαίνει ἐπίληθον· εὐ-
δαιμονήσας γὰρ λήθην τῶν ἀτυχημάτων ἔλαβε. τὸ δὲ Ἐφραΐμ
ἀποδιδούς· αὐτὸς γὰρ τοῖς προγόνοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδω-
κε. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Οἱ δέ γε τοῦ Ἰακὼβ υἱοὶ ἀκούσαντες τὰ παρὰ Συχὲμ
τοῦ υἱοῦ Ἐμὼρ γεγενημένα ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν Δινᾷ κα-
τενύγησαν ἤγουν ἐλυπήθησαν, ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα ἐλογί-
C σαντο. ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἔργον φόνου πε-
ποιήκασιν. ὅθεν καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ θεὸς καιρὸν ἱκανὸν
κακωθῆναι κατ' Αἴγυπτον. αὕτη οὖν ἡ αἰτία τῆς πολυετοῦς
καὶ πρώτης αἰχμαλωσίας αὐτῶν. ὁ μέντοι Ἰακὼβ ζητηθεὶς
παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
τοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον ἐν ο'
καὶ ε' ψυχαῖς. τίθησι δὲ τὸν ἀριθμὸν ἡ γραφή, ἵνα μάθωμεν
D ἐκ πόσων πόσοι γεγόνασιν. ὁ δέ γε Ἰακὼβ μικροῦ δεῖν ἐξέλιπεν
V. 113 ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου χαρᾶς, ὥς φησιν Ἰώσηπος, εἰ μὴ ὁ Ἰω-
σὴφ αὐτὸν ἀνεζωπύρησεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑφ' ἡδονῆς ἡτ-

novam appellationem Pharaone, qua Psomtophanichus deinceps vocaretur, quae vox occultorum repertorem significat. caeterum caritatem illam annonae profectam ex ea causa perhibent, quod iis annis neque Nilus extra suas se ripas effuderit neque ros ex aëre fuerit delapsus. duos autem Iosephus filios genuit, Manassem et Ephraemum. Manassis appellatio significat priorum oblitum: posteaquam enim ad eam felicitatem pervenisset, calamitatum pristinarum oblivionem consecutus erat. Ephraemus tantundem sonat ac si dicas, qui restituit eum: nam libertatem maioribus restituit. et haec quidem in hunc modum evenere.

Iacobi autem filii cum accepissent quid Sichemus Emoris F. cum sorore sua Dina perpetrasset, puncti sunt, hoc est dolore adfecti, ut qui facinus hoc turpissimum ducerent. itaque cunctos loci eius incolas ferro trucidarunt. quamobrem concessit deus ut satis longo tempore in Aegypto adflictarentur. nam haec causa fuit quamobrem diuturnam et primam illam captivitatem experirentur. caeterum Iacobus, adventum ipsius flagitante Iosepho, quo tempore fratres ad ipsum urgente annonae caritate se contulerant, in Aegyptum 75 cum capitibus est profectus. atque hunc numerum quoque litterae sacrae penitus exprimunt, ut quanta hominum multitudo procreata de tot capitibus fuerit sciremus. Iacobus ipse, quemadmodum in historia sua Iosephus meminit, prae necopinato gaudio parum abfuit quin exspi-

των τοῦ πάθους γέγονεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Ἰακώβ. ὁ μέντοι Φαραὼ πολιὸν ἰδὼν τὸν Ἰακὼβ ἐρωτᾷ περὶ τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. καὶ ὃς ἀπεκρίνατο λέγων „αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου ἃς παροικῶ, ρλʹ ἔτη, μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασι." ταῦτα δὲ ἔλεγε δι' οὓς ὑπέστη πειρασμούς. ἐπέζησε δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη ιεʹ εἰς παράκλησιν ὧν ἔπαθε δεινῶν P. 146 τὰ πρὸ τοῦ. καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ πολὺν χρόνον ἔζων, ὥστε αὐξηθῆναι τὸ γένος ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ. διὰ τοῦτο καὶ πολλαῖς συνήπτοντο γυναιξίν. αὐτίκα γοῦν καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν μακρόβιοι ἦσαν. ἐπειδὴ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν, ἠλαττώθη λοιπὸν ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον, ἠλαττώθη τὰ ἔτη διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ἀδρανεστέραν τῷ χρόνῳ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλείοσιν ἰσχύειν ἔτεσι παρεκτείνεσθαι. καὶ πολυετεῖς μὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ δι' ἣν αἰτίαν ἔφθασεν ὁ λόγος εἰπεῖν· ὁ δὲ Ἰώσηπος B τῇ παρευρισκομένῃ τότε τροφῇ μακροβίους γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε.

Καὶ γεννᾷ μέν, ὡς εἴρηται, τοὺς δώδεκα πατριάρχας ὁ Ἰακώβ, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πατριάρχας ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐκάλεσεν ὡς τῶν πα-

raret, ni videlicet Iosephus eum recreasset, qui tametsi et ipse voluptatis magnitudine superaretur, non tamen eodem modo quo Iacobus adficiebatur. atque heic cum Pharao Iacobum iam canum intueretur, quot natus esset annos interrogat. respondet is hanc in sententiam (Gen. 47 9) „anni vitae meae, quos peregrinatus sum, omnino sunt centum et triginta, quos ipsos sane paucos et malos expertus sum." quae quidem verba propter eas adflictiones et aerumnas protulit quas perpessus fuerat. vixit autem ab hoc tempore quindecim adhuc annos, quibus nonnihil scilicet a calamitatibus, quas antehac pertulerat, recrearetur. et vivebant sane longam aetatem homines illi prisci, quo genus humanum in maioribus illis vitae spatiis eo felicius propagaretur et amplificaretur. eadem causa fuit cur pluribus simul uxoribus iuncti essent. post diluvium quidem certe multos adhuc annos vivendo explebant. at ubi paulatim orbem terrarum complessent, annorum etiam vitae numerus imminui coepit. quodsi credere Cyrillo debemus, viro divinissimo, illa quoque de causa hominum annis aliquid decessit, quod ipsa natura paulatim debilior fiat et ad plures annos se conservare nequeat.

Genuit autem, ceu iam ante monuimus, patriarchas Iacobus duodecim, a quibus duodecim Israelicae tribus ortae sunt. etenim hanc ipsam ob causam in litteris sacris appellari patriarchae consueverunt, quasi patrion archontes, id est tribuum sive familiarum principes. Epiphanius scripsit, tribus exstitisse tredecim. quanquam

τριῶν ἤτοι τῶν φυλῶν ἄρχοντας. κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαί. εἰ γὰρ καὶ φυλή τις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσὴφ γνωρίζονται. C ὅμως μέντοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὑπεξαιρουμένης ὡς μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιν αἱ φυλαί. καὶ Ἰακὼβ μὲν γεννᾷ τὸν Λευί, Λευὶ δὲ τὸν Καάθ, Καὰθ δὲ τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ δὲ τὸν Μωσέα καὶ τὸν Ἀαρών. καὶ Μωσῆς μὲν ἕκτος ἀπὸ Ἀβραάμ.

Ἐκεῖθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰὼβ πέμπτος εὑρίσκεται. οὗτος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐξήγησιν ἐτῶν ο' καὶ η' ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πειρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πληγῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγονεν ἐτῶν πε'. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ τῶν μετὰ τὴν πληγὴν δοθέντων αὐτῷ ρο' ἐτῶν. D ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὕστερον ὁ θεός, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο. οὐκοῦν τῶν ρο' τὰ ἡμίση π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. ἐντεῦθεν οὖν εὑρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ σνε'. εἰ δέ γε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμη' ἔτη λέγει ἡ γραφή, μὴ ξενισθῇς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη τῇ ζωῇ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆψεν ὁ συγγραφεύς, ἐπεὶ μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς

enim ex Iosepho nulla tribus est denominata, duae tamen illae tribus, quae a filiis eius Manasse ac Ephraimo profectae sunt, Iosepho accensentur et tribuuntur. sed enim Levia tribu detracta, uti quae nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursum tribus duodecim efficiuntur. erat inter caeteros Iacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; Amramus Mosem et Aaronem progenuit. hoc modo sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Iobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum, hoc est Abrahami adnepotem. atque hic Iobus, quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum legimus, initio suae tentationis annos natus erat 78. cumque totos annos septem in istac aerumna exegisset, pervenit scilicet ad aetatis annum 85. unde vero potest hoc colligi? de annis illis 170, quorum post plagam in historia fit mentio. nam quia deinceps duplum omnium deus Iobo concessit, necessario statuendum est quod ei duplum etiam annorum vitae largitus fuerit. iam si de 170 annis dimidium sumas, 85 habebis. atque hinc deprehenditur annos vitae Iobi fuisse in universum 255. quod autem litterae sacrae tradunt totum vitae Iobi tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et insolens haud videatur. nam septem illos annos quibus misere divexatus afflictusque fuit, historiae scriptor ipsius vitae non adnumeravit, quod tem-

καιρὸν ἐλογίσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. οὐκοῦν ἔοικεν ὁ μακάριος Ἰὼβ εἰς ἔνδειξιν τῶν θεόθεν αὐτῷ δοθέντων ἀγαθῶν ὕστερον ταῖς θυγατράσι τεθεικέναι τὰς προσηγορίας· P. 147 τοῖς πράγμασι γὰρ ἀκολούθως ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνό- V. 114 ματα, καὶ τὴν μὲν πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπό τινος βαθείας νυκτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμψάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κασίαν ὠνόμασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐωδίᾳ τινὶ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευσεν ὡς ἅπασι λοιπὸν τοῖς ἀγαθοῖς περιρρεόμενος. Ἀμαλθείας γὰρ κέρας οἱ παλαιοὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ B ὅτι ἦν αἰπόλῳ τινὶ αἲξ Ἀμάλθεια καλουμένη, ἥτις ὀρύξασα τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. καὶ οὐχ εὑρέθησαν γάρ, φησι, κατὰ τὰς θυγατέρας Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. διὰ τί δὲ τοῦτο; ἵνα τῇ θέᾳ τούτων ἡ τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ μνήμη παντάπασι. καὶ δέκα μὲν ἔλαβε παῖδας μετὰ τὴν πληγὴν ὁ Ἰώβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους ὄντας ἀπώλεσεν. εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν Ἰὼβ ἡ γραφή, μὴ θαύμαζε. τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα, καμήλους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διπλᾶ C

pus illud aerumnosum, quo tantum non prae magnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro vita duceret. videtur autem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona quae deinceps ei concessa divinitus fuerunt, nomina filiabus suis dedisse. nam eiusmodi sane appellationes eis indidit, quae rebus ipsis accurate convenirent. ac primae quidem cognomentum diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum adversarum, quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi clarissima illuxisset. alteram Cassiam vocavit, quasi iam deinceps in fragrantia quadam et fruitione bonorum degeret. tertiam appellavit cornu Amaltheae, quasi posthac futurum esset ut bonis omnibus adflueret. nam homines illi prisci cornu Amaltheae vocabant rerum omnium copiosam abundantiam. perhibent enim caprarium quendam pastorem habuisse capram cui Amaltheae nomen esset. ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo thesaurum ostendit. legimus autem hac in historia verba quaedam huiusmodi (Iob. 42 15) „nec Iobi filiabus pulchritudine pares ullae sub coelo extabant." quamobrem deus istud ita voluit? ut harum videlicet intuitu paterni doloris memoria prorsus aboleretur. idem a calamitate liberos decem procreavit tantum, cum antea quoque liberis decem orbatus fuisset. heic mirari desine quamobrem litterae sacrae dicant omnia divinitus Iobo conduplicata fuisse. nam caetera quidem omnia, camelos mulos ovium greges aliaque talia conduplicata, ceu litterae sacrae loquuntur, recepit. quippe morti cuncta illa sunt obnoxia, nec in extremo

κατὰ τὴν γραφὴν ἔλαβε· θνητὰ γὰρ ταῦτα πάντα, καὶ οὐκ ἀναστήσονται τότε. οἱ δὲ παῖδες ὁμολογουμένως ἀναστήσονται τότε. ἐφ' ᾧ δέκα καὶ μόνους ἐνταῦθα λαμβάνει μετὰ τὴν πληγήν. ὀψὲ δὲ κἀκείνους οὓς ἀπώλεσε λήψεται, ὡς ἐντεῦθεν δὶς δέκα παῖδας ἔχειν αὐτόν, τουτέστιν εἴκοσι. καλῶς οὖν ἡ γραφὴ διπλᾶ λαβεῖν ἔλεγε τὰ πάντα μετὰ τὴν πληγὴν τὸν Ἰώβ.

Καὶ γεννᾷ Ἀμράμ, ὡς εἴρηται, τὸν Μωσέα, καὶ παρευθὺς εἰς ποταμὸν ῥίπτουσιν αὐτόν, ἐν θίβῃ τινὶ πρότερον
D βαλόντες, διά γε τὸν φόβον τοῦ Φαραώ· τὰ γὰρ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων παιδία θανατοῦσθαι ἐκέλευσε χάριν τοῦ μὴ καταδυναστεῦσαι διὰ τὸ πλῆθος αὐτούς. ἡ δὲ τοῦ Φαραὼ θυγάτηρ περιπατοῦσα κατ' αἰγιαλόν, καὶ ἰδοῦσα τὴν θίβην, ἐκβληθῆναι τοῦ ποταμοῦ κελεύει αὐτήν. ἔνθεν τοι καὶ μαθοῦσα ὅθεν τὸ παιδίον καὶ ὅπως εἰς τὸν ποταμὸν ἐῤῥίφη, παρ' αὐτοῦ λαμβάνει αὐτὸ καὶ ἀνατρέφεσθαι δίδωσιν. εἶθ' οὕτως εἰς ἄνδρας ἔρχεται. ὁρᾷ Ἰουδαῖον ὑπὸ Αἰγυπτίου θλιβόμενον, οὐκ ἀνέχεται, κτείνει τὸν Αἰγύπτιον, παρὰ τῇ ἄμμῳ
P.148 κρύπτει αὐτόν, μετὰ τοῦτο δύο Ἑβραίους ὁρᾷ πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένους, καὶ καταλλάσσειν ἐπιχειρεῖ αὐτούς. οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν „τίς σε κατέστησεν ἐφ' ἡμῖν ἄρχοντα; μὴ βούλει καὶ ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὡς χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;" ταῦτ'

die resurgent. at vero de liberis dubitari nullo modo potest quin resurrecturi sint. propterea decem a calamitate tantum recipit, nimirum et alios illos pridem amissos tandem aliquando recuperaturus. quo de colligitur eum habuisse bis decem liberos, hoc est viginti. atque hoc modo patet litteras sacras recte locutas esse, cum Iobum aiunt a calamitate omnia conduplicata recepisse.

Caeterum Mosem, ceu diximus, Amramus ex se genitum, mox Pharaonis metu quadam in theca depositum in flumen abiecit. nam Pharao masculos Hebraeorum fetus, ut primum in lucem editi forent, necari iusserat eam ob causam, ne propter multitudinem Aegyptios imperio suo subiicerent. at vero filia Pharaonis in littore deambulans, ubi cistam illam iunceam conspexisset, ut e flumine ad terram eiiceretur imperat. deinde cognito unde puer eo pervenisset et quo pacto fuisset in flumen abiectus, ad se illum recipit et alendum tradit. posteaquam Moses virilem aetatem attigisset, forte quendam Hebraeum ab Aegyptio vexari conspiciens haud tulit iniuriam, sed Aegyptium illum interficit, et arena interfectum obruit. hinc duos Hebraeos videt inter se rixando confligentes, quos cum reconciliare conaretur, et quis, aiunt illi (Exod. 2 14), te nobis principem constituit? an et nos interficere cogitas, quemadmodum heri necasti

οὖν ὁ Μωσῆς ἀκούσας, καὶ πτοηθεὶς μήποτε κατάδηλος γένηται, ἀπαίρει τῶν ὁρίων Αἰγύπτου καὶ δραπετεύει πρὸς ἔρημον. εἶτα θεὸν ὁρᾷ, κἀκεῖθεν πρὸς Φαραὼ στέλλεται τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. καὶ ταῦτα μὲν ἡ Μωσαϊκὴ διέξεισιν ἱστορία.

Ὁ δὲ Ἰώσηπος περὶ τούτου καὶ τάδε. τῶν ἱερογραμματέων τις (καὶ γάρ εἰσι δεινοὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀλήθειαν) B ἀγγέλλει τῷ βασιλεῖ τεχθήσεσθαί τινα κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοῖς Ἰσραηλίταις, ὃς ταπεινώσει μὲν τὴν τῶν Αἰγυπτίων V. 115 ἡγεμονίαν, αὐξήσει δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας τραφείς, ἀρετὴν πάντας ὑπερβαλεῖ καὶ δόξαν ἀείμνηστον κτήσεται. δείσας δὲ ὁ βασιλεὺς κατὰ γνώμην τὴν ἐκείνου κελεύει πᾶν τὸ γεννηθὲν ἄρσεν παρ' Ἑβραίοις εἰς τὸν ποταμὸν ῥιπτοῦντας διαφθείρειν, παραφυλάσσειν τὰς ὠδῖνας τῶν Ἑβραίων γυναικῶν τὰς Αἰγυπτίας μαίας· ὑπὸ γὰρ τούτων αὐτὰς ἐκέλευσε μαιοῦσθαι. ἡ ἐπίνοια δὲ αὕτη πρὸς τὸ διαφθείρεσθαι ὑπ' αὐτῶν τὰ τικτόμενα. C γεννᾶται οὖν κατὰ τὴν πρόρρησιν ὁ παῖς ἐκεῖνος, λαθὼν τοὺς φύλακας διὰ τὴν τῶν ὀδυνῶν ἐπιείκειαν καὶ διὰ τὸ μὴ βιαίας ἐν τοκετῷ περιπεσεῖν τῇ τικτούσῃ τὰς ἀλγηδόνας. καὶ τρεῖς μὲν μῆνας παρ' ἑαυτοῖς τρέφουσι λανθάνοντες· εἶτα δείσας Ἀμρὰμ μὴ κατάφωρος γένηται, πλέγμα τι βύβλινον ποιήσας καὶ ἀσφαλτώσας αὐτῷ τὸ παιδίον ἐντί-

18. ὠδίνων?

Aegyptium? his auditis Moses terrore perculsus, ne forte res palam fieret, e finibus Aegyptiis excedit et in solitudinem fuga se confert. secundum id temporis deum conspicit, et ad Pharaonem educendi ex Aegypto populi causa ablegatur. in hunc modum historia Mosaica rem actam commemorat.

Iosephus autem haec quoque refert, quendam nimirum ex iis qui litteras sacras callerent (imprimis autem homines illi periti erant in coniectanda rerum futurarum veritate) regi nuntiasse gignendum id temporis hominem, qui Israelitis educatus omnes virtute superaturus esset et gloriam nulla saeculorum delendam oblivione sibi comparaturus. heic regem metu correptum, de illius consilio sententiaque mandasse ut omnes Hebraeis nati mares in fluvium abiicerentur et necarentur. simul edixisse ut obstetrices Aegyptiae mulierum Hebraearum partus observarent; quas quidem solas Hebraeis obstetricari vellet. astutum hoc consilium eo spectasse ut ab eis infantes nati perimerentur. itaque puerum hunc natum esse, quemadmodum praedictum fuerat, idque clam custodibus propter dolorum in partu lenitatem. eum parentes clanculum apud se aliquantulum educasse. cumque deinceps Amramus formidaret ne factum palam fieret, fiscelam quandam papiraceam confecisse, ac in ea bitumine oblita munitaque

θησι καὶ κατὰ ποταμοῦ βάλλει αὐτό. εἶτα Θερμουθὶς ἡ τοῦ
βασιλέως θυγάτηρ παρὰ τῷ ποταμῷ παίζουσα καὶ τὸ πλέγμα
θεασαμένη κολυμβητὰς ἐπιπέμπει, καὶ ἄγουσιν αὐτό. καὶ
D ἰδοῦσα ὑπερηγάπησεν αὐτὸ τὸ παιδίον μεγέθους τε ἕνεκεν καὶ
κάλλους, καὶ φροντίζει ὅπως αὐτὸ τρέφηται. τὸ δὲ οὐ προσ-
ίεται γυναῖκα Αἰγυπτίαν. ὅθεν καὶ παρατυχοῦσα ἡ Μα-
ριάμ, καὶ εἰποῦσα ὅτι τὸ συγγενὲς ἐπιζητεῖ, προτρέπεται γυ-
ναῖκα Ἑβραίαν ἀγαγεῖν. ὅθεν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ εὐμεθόδως
μετακαλεῖται. τὴν δὲ ἐπίκλησιν αὐτῷ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς
ἔθετο· τὸ γὰρ ὕδωρ μῶ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι, ὑσεῖς δὲ τοὺς
ἐξ ὕδατος σωθέντας. ἦν δὲ οὗτος ἕβδομος ἀπὸ Ἀβραάμ.
καὶ τριετῆ μὲν αὐτὸν γεγενημένον, θαυμαστὸν ὁ θεὸς τὸ τῆς
ἡλικίας ἐξῆρεν ἀνάστημα. πρὸς δὲ κάλλος οὐδεὶς ἀφιλότιμος
P. 149 ἦν οὕτως ὡς Μωϋσῆν θεασάμενος μὴ ἐκπλαγῆναι τῆς εὐμορ-
φίας. ὅθεν ἡ Θερμουθὶς ἄγονος οὖσα ἰδιοποιεῖται αὐτόν. ἐφ'
ᾧ καὶ προσάγει τῷ βασιλεῖ, πάντα τε ἀναγγέλλει, καὶ ὅτι
διάδοχός σου γενήσεται, παιδὸς οἰκείου μὴ εὐποροῦντος. καὶ
ταῦτα λέγουσα ταῖς τοῦ πατρὸς χερσὶν ἐντίθησι τὸ βρέφος.
ὁ δ' ἐπιτίθησιν αὐτῷ τὸ διάδημα. ὁ δὲ Μωσῆς καταφέρει
τε αὐτὸ καὶ τοῖς ποσὶν ἐπιβαίνει, κατὰ νηπιότητα δῆθεν.
ταῦτ' οὖν ἰδὼν ὁ ἱερογραμματεὺς ἐκεῖνος ὥρμησεν ἀποκτεῖ-

puerum deposuisse, atque ita in flumen abiecisse. tum regis filiam Thermutim propter ripam fluminis lusitantem, re conspecta, quosdam urinatores immisisse qui cistellam adferrent. intuitam vero puerum magnopere gavisam fuisse, tum ob eius magnitudinem tum elegantiam. itaque mox secum ipsam fuisse sollicitam quo eum pacto educaret. infantem ipsum feminam Aegyptiam fuisse aversatum. ea de causa factum ut Maria praesens diceret puerum lacte cognato ali velle. cumque propterea reginam moneret de arcessenda quadam Hebraea muliere, commodissime successisse ut ipsa pueri mater advocaretur. nomen ei fuisse datum ab eo quod acciderat: nam Aegyptios aquam mo dicere, hyses autem illos qui ex aqua sint extracti liberatique. puerum ipsum ab Abrahamo fuisse septimum. ubi tertium attigisset annum, deum ei concessisse ut supra modum aetatis caeteros antecelleret. venustate tanta fuisse ut nemo tam illepidus esset, qui Mosem intuitus propter insignem elegantiam formae non obstupesceret. hinc factum ut Thermutis per se sterilis eum sibi adoptaret, ad regem adduceret, omnem regi exponeret animi sui sententiam, nimirum regi hunc successorem fore, qui filium ex se natum omnino nullum haberet. atque his dictis infantem in manus patris deposuisse, qui mox eum fascia regali ornaverit. tum Mosem puerili quadam simplicitate de capite illam detraxisse ac proculcasse pedibus. ea re conspecta hominem illum sacrarum litterarum peritissimum ad infantem

καὶ αὐτόν, παροτρύνων εἰς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν Φαραώ. φθά-
νει δ' αὐτὸν ἡ Θερμουθὶς ἐξαρπάσασα. ἔκτοτε οὖν καλῶς B
ἀνετρέφετο. εἶτα δήλη καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ
γίνεται. Αἰθίοπες ἐκστρατεύουσι κατ' αὐτῶν. ἀντιστρατεύ-
ονται καὶ οὗτοι, ἑκατέρωθεν δὲ οὐκ ὀλίγοι πίπτουσιν. ὅθεν ὁ
βασιλεὺς θεόθεν ὁδηγηθεὶς πείθει τὴν θυγατέρα τὸν Μωσέα
παρασχεῖν στρατηγόν. δέχεται τὸ ἔργον, κατ' Αἰθιόπων ὁρμᾷ.
καὶ διὰ γῆς μέλλων διελθεῖν ἐρήμου, ἔνθα ἑρπετὰ δεινὰ
ἐτρέφοντο, τί μηχανᾶται; πλέγματά τινα ἐμφερῆ κιβωτοῖς
ἐκ βίβλου κατασκευάζει, καὶ πληρώσας ἴβεων ἐκόμιζε. πολε- C
μιώτατον δέ ἐστι τοῖς ὄφεσι τοῦτο τὸ ζῶον· φεύγουσί τε
γὰρ ἐπερχομένας, καὶ ἀνθιστάμενοι καθάπερ ὑπ' ἐλάφων
ἁρπαζόμενοι καταπίνονται. χειροήθεις δέ εἰσιν αἱ ἴβεις, καὶ
πρὸς μόνον τὸ τῶν ὄφεων γένος ἄγριοι. παρέρχεται οὖν διὰ V. 116
τούτων τὴν θηρατρόφον γῆν. συμβάλλει τοῖς Αἰθίοψι, κατά
τινα νῆσον διάγουσι δυσπόρθητον οὖσαν διὰ τὸ ποταμοῖς πε-
ριρρέεσθαι. Θάρβις δὲ ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ δεξιῶς ἀπο-
μαχόμενον ὁρῶσα τὸν Μωσέα εἰς ἔρωτα δεινὸν ὤλισθεν αὐ-
τοῦ. καὶ περιόντος τοῦ πάθους πέμπει πρὸς αὐτὸν τῶν οἰ- D
κετῶν τοὺς πιστοτάτους, διαλεγομένη περὶ γάμου καὶ τὴν

12. ἀφιστάμενοι Labbeus. 19. περιόντος] αὔξοντος margo P.

necandum accurrisse, idque ut omnino fieret Pharaonem exhortatum esse. verum Thermutim hunc antevertisse Mosemque surripuisse. ab eo tempore fuisse praeclare admodum educatum, et ipsis adeo Aegyptiis virtutem eius innotuisse, qui cum aliquando adversus se viderent Aethiopes expeditionem suscipere, ipsi quoque castra castris hostilibus opposuerint. heic cum utrinque non pauci caderent, regi divino quodam instinctu filiam persuasisse ut Mosem suis ducem imperatoremque concederet. id muneris Mosem imponi sibi passum fuisse, in hostes Aethiopes copias eduxisse; quodque solum quoddam desertum peragraturus esset, in quo magna reptilium noxiorum copia foret, insigne quiddam molitum fuisse. nimirum corbes quosdam rotundos fieri curasse; in eos coniectas ibes secum deportasse: ibes enim serpentibus infestissimae sunt, qui quidem eas accedentes fugiunt, ac si restitent, perinde atque a cervis deglutiuntur. et sunt ibes omnino cicures ac mansuetae, inque serpentum genus solum immaniter saeviunt. harum igitur ope Mosem inaccessam alioquin terram peragrasse; manum cum Aethiopibus conseruisse, qui quandam insulam incolerent aditu perdifficilem propterea quod amnibus undique circumfluentibus clauderetur. tum Tharbidem regis Aethiopum filiam, quae Mosem naviter admodum praeliantem cerneret, vehementi eius amore captam esse, famulosque sibi fidissimos ad ipsum indicandae animi sui adfectionis causa misisse; simul coniugii men-

πόλιν προδιδοῦσα. γίνεται ταῦτα, τελεῖται τὰ τοῦ γάμου. τοὺς Αἰθίοπας ἀναιρεῖ, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπάγει γῆν. ἔκτοτε οὖν φθόνος κατὰ Μωσέως· ἐπτοοῦντο γὰρ μήποτε κατ' Αἰγυπτίων νεωτερίσῃ. μανθάνει ταῦτα, καὶ λαθὼν ἔξεισιν ἐκεῖθεν, καὶ τῶν ὁδῶν φυλασσομένων διὰ τῆς ἐρήμου ποιεῖται τὸν δρασμόν. ἐφίσταται τῷ φρέατι ἔνθα τοῦ Ῥαγουὴλ αἱ θυγατέρες τὰ θρέμματα ἐπότιζον. ἀνήνεκται τῷ Ῥαγουὴλ τὰ περὶ τοῦ Μωσέως, τίς τε ἦν καὶ ὅπως ταῖς
P. 150 αὐτοῦ θυγατράσιν ἐπαμῦναι οὐκ ὤκνησεν· ἐφ' ᾧ καὶ γαμβρὸν τὸν Μωσέα ποιεῖ. ὁ μέντοι Μωσῆς τοιούτων τυχὼν τῶν παρὰ τοῦ Ἰοθόρου (τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίκλημα τῷ Ῥαγουήλῳ) διῆγεν αὐτόθι ποιμαίνων τὰ βοσκήματα. τηνικαῦτα καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Σίναιον περιάγει αὐτά, ἔνθα καὶ τὸν θεὸν ὁρᾷ ἐκ τῆς βάτου καλοῦντα αὐτόν. ὁ θεὸς ἀποστέλλων πρὸς Φαραὼ τὸν Μωσέα, καὶ ὑπισχνούμενος συμπαρεῖναι αὐτῷ, πρὸς πίστιν τοῦ λόγου εἰς δράκοντα μεταβάλλει τὴν ῥάβδον αὐτοῦ. ὁ μέντοι Μωσῆς παρρησιασάμενος πρὸς Φαραώ, τὴν ῥάβδον
B αὐτοῦ κατὰ γῆς τε ῥίπτει καὶ εἰς ὄφιν μεταβάλλει. οὐκοῦν περιιοῦσα τὰς τῶν Αἰγυπτίων ῥάβδους, αἳ δράκοντες ἐδόκουν, κατήσθιε. καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος, ὁ δὲ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριός φησιν ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῆς βάτου καὶ τοῦ

tione facta urbis proditionem esse pollicitam. his eius postulatis Mosem annuisse; nuptias fuisse celebratas, Aethiopes interfectos, Aegyptios in solum patrium reductos. ab eo tempore fuisse Mosem expositum invidiae, formidantibus Aegyptiis ne aliquando etiam adversus se novas res moliretur. iis animadversis subtraxisse se Mosem, et cognito vias itineraque passim obsideri a custodibus, per solitudinem instituta fuga saluti suae consuluisse. hinc ad puteum pervenisse, ubi filiae Ragueli paternum pecus adaquabant. mox relata Raguelo fuisse quae Moses fecisset, quis esset, quo pacto filiabus ipsius sine cunctatione succurrisset. his illum rebus permotum Mosem sibi generum adscivisse. talibus adfectum Mosem beneficiis ab Iothoro (id enim Raguelo cognomentum fuisse) cum eo victitasse ac soceri pecus pavisse. cumque illud iuxta Sinaeum montem circumduceret, deum ab eo conspectum fuisse, qui eum ex medio rubo arcesseret. secundum haec Mosem ablegatum ad Pharaonem a deo, qui ei polliceretur se semper ipsi adfuturum; utque promisso fides fieret, baculum eius in draconem commutatum fuisse. tum Mosem intrepide semet apud Pharaonem gerentem virgam suam humi proiecisse ac in serpentem convertisse. illam vero virgas Aegyptiorum, quae esse dracones viderentur, obeuntem devorasse. huiusmodi sane Iosephi de his rebus gestis exstat narratio. caeterum divinus ille vir Gregorius Nyssensis ait propterea

Ἰσραὴλ ὁ θεὸς τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν μεταβάλλει, ἐπὶ δὲ τοῦ Φαραὼ εἰς δράκοντα, ἵνα τῷ μεγέθει καταπλήξῃ αὐτούς. δῆλον δὲ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο τὸ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ τῶν μάγων φαντασία· διὸ καὶ κατεπόθη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἡ φαντασία. ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὁ Φαραὼ πείθεται, μαίνεται δὲ μᾶλλον, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ πλέον ἐπιτίθεται. ὅθεν καὶ μαστίζει C
αὐτὸν ὁ θεός. ταῖς ἐπενεχθείσαις δὲ κατ' αὐτοῦ μάστιξι καὶ τοιαύτην λέγει προσεῖναι μάστιγα· φθειρῶν γὰρ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐξήνθησεν ἄπειρόν τι πλῆθος ἔνδοθεν ἀναδιδομένων, ὑφ' ὧν ἐκεῖνοι κακῶς ἀπώλοντο, μήτε λουτροῖς μήτε χρίσεσι φαρμάκων διαφθεῖραι τὸ γένος αὐτῶν δυνάμενοι. καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος.

Αἱ πληγαὶ δέ, ἀγαπητέ, ἃς ὁ θεὸς ἐπήνεγκε τῷ Φαραὼ μὴ πειθομένῳ τὸν λαὸν ἀπολῦσαι, δέκα τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὸ ἐν ἐξόδῳ γεγραμμένον εἰσί· δέκα καὶ γὰρ κολάζει πλη- D
γαῖς διά γε τὸν τέλειον ἀριθμὸν τοὺς ἡμαρτηκότας τὰ τέλεια.
καὶ πρώτη μὲν ἡ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πάντων ὑδάτων εἰς αἷμα P. 151
μεταβολή. διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐξ ὑδάτων αὐτοὺς τὰ V. 117
πρῶτα κολάζει ὁ θεός; διότι τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων, ἀρχὴν τοῦτο τῆς τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι οἰόμενοι. ἔνθεν τοι καὶ πολλοὶ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ἐφθάρησαν· ἐπὶ

deum in rubo quidem conspectum virgam in serpentem mutasse, coram Pharaone vero in draconem, ut ipsa magnitudine formidinem hominibus incuteret. est autem perspicuum prodigium istuc reapse factum esse, cum magorum prodigia nil nisi merae forent praestigiae, quae oculos praestringerent. iccirco imaginaria isthaec species a veritate in nihilum redigebatur. neque tamen hoc modo parere Pharao voluit, sed magis etiam furens Hebraeos gravius urget. quapropter subsecuta flagella poenaeque dei sunt, et inter alias quibus est adfectus, etiam huiusmodi quandam exstitisse Iosephus tradit. infinita pediculorum multitudo apud Aegyptios proveniebat, ex interioribus eorum partibus scaturiens, a quibus excarnificati misere peribant, nec vel lavacris vel pharmacorum inunctionibus pediculos perdere poterant. hoc modo rem Iosephus narrat.

Te autem, dilecte fili, scire volo plagas illas, quibus Pharaonem adflixit deus, persuaderi sibi non ferentem ut populum Israeliticum dimitteret, numero decem fuisse, quemadmodum in libro qui est de Israelitarum ex Aegypto profectione perscriptum legimus. nimirum decem plagae propter huiusce numeri perfectionem, eos divexarunt qui perfecte deliquerant. princeps omnium erat aquarum in sanguinem per Aegyptum universam commutatio. quamobrem istuc factum? cur per aquas deus eos primo loco punit? quod aquam eximie colerent, quam esse principium ortus rerum universarum existimabant.

γὰρ ἑπτὰ ἡμέρας ἡ πάντων τῶν ὑδάτων ἐξαιμάτωσις ἐπεκρά-
B τησε, τοῦ Ἀαρὼν διὰ τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὸ τέρας τοῦτο τελέσαντος. ὅτι δὲ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐρυθρὰ τὰ ὕδατα γέγονεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις αὐτῶν μετεβλήθη καὶ ἄλλη ἐξ ἄλλης ἐγένετο, ἡ τῶν ἰχθύων τελευτὴ τοῦτο δεδήλωκε· „καὶ οἱ ἰχθύες" γάρ φησιν „οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐτελεύτησαν, καὶ ἐπώζεσεν ὁ ποταμός, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἦν τὸ αἷμα ἐν πάσῃ γῇ Αἰγύπτου."

Δευτέρα πληγὴ ἡ ἐξ ὑδάτων τῶν βατράχων ἀνάδοσις. „καὶ ἐξέτεινε" γάρ φησιν „ὁ Ἀαρὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὰ
C ὕδατα Αἰγύπτου, καὶ ἀνήγαγε τοὺς βατράχους, καὶ ἐκάλυψε τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ εἰσήρχοντο εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ταμεῖα αὐτῶν." ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξαιματώσει τοῦ ὕδατος. ἀλλ' ἱκέτευε Φαραὼ τὸν Μωσέα δεηθῆναι τοῦ θεοῦ περὶ τοῦ δοῦναι αὐτῷ τῶν βατράχων ἀπαλλαγήν· οἷον γὰρ κακὸν οἱ βάτραχοι τῶν ὑδάτων ἀποξενωθέντες καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀποχερσωθέντες, ἑρπετῶν ἰοβόλων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. γίνεται ταῦτα, δέεται τοῦ θεοῦ ὁ Μωϋσῆς, καὶ τελευτῶσιν αὐτίκα οἱ βάτραχοι, κἂν ὁ Φαραὼ

propterea tum magna hominum multitudo periit. quippe totos septem dies haec omnium aquarum in sanguinem commutatio duravit, Aarone per baculum suum, ut praeceptum ei divinitus fuerat, hoc prodigium efficiente. neque vero specie tenus aquas tum rubuisse, sed gustum quoque illarum prorsus immutatum esse, aquis ipsis in rem aliam conversis, colligi vel inde perspicue potest quod pisces extinguebantur. sic enim perscriptum sacris in litteris legimus (Exod. 7 21) „et emortuis fluminis piscibus tantus exstitit foetor fluminis, ut Aegyptii de eius aqua bibere non possent, totaque adeo Aegyptus hoc ipso sanguine redundabat."

Altera plaga fuit ranarum ex aquis scaturientum illuvies. sic enim est sacris in litteris (Exod. 8 6) „Aaro manum suam protendit in aquas Aegypti, quo facto tot exstitere ranae ut eis Aegypti solum copertum sit. simul Aegyptiorum domos illae ingrediebantur." idem veneficiis suis imitati sunt excantores Aegyptiorum, quemadmodum et antea fecerant, aquam in sanguinem mutando. sed tamen necesse habuit Pharao, supplex ut Mosem oraret, quo ranarum a se depellendarum causa deum deprecaretur. quantum enim mali esse putas aquis effusas ranas ac passim per terram sparsas? nihil profecto venenosis a reptilibus differunt. impetrat postulata Pharao; deum obsecrante Mose continuo ranae exspirant. nihilominus Pharao, cum

θεασάμενος ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις, ἀπειθείᾳ τῇ προτέρᾳ ἐνέμεινε. D

Τρίτη πληγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ χοὸς τῶν σκνιπῶν ἀνάδοσις. „ἐξέτεινε" γάρ φησιν „Ἀαρὼν τῇ χειρὶ τὴν ῥάβδον, καθὼς ἐλάλησε κύριος, καὶ ἐπάταξε τὸ χῶμα τῆς γῆς, καὶ ἐγένοντο οἱ σκνῖπες ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς τετράποσι." γίνωσκε δὲ ὅτι τὸ ζῶον οἱ σκνῖπες, εἰ καὶ βραχύτατόν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἀργαλεώτατον· οὐ μόνον γὰρ λυμαίνεται τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος τοῖς ἀφανέσι δήγμασι κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐντὸς βιάζεται διά γε μυκτήρων καὶ ὤτων. πρὸς τούτοις δὲ καὶ κόρας βλάπτει ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον. P. 152 ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν σκνῖπα, καὶ οὐκ ἠδύναντο. εἶπον οὖν τῷ Φαραὼ ὅτι δάκτυλος θεοῦ ἐστὶ τοῦτο.

Τετάρτη πληγὴ ἡ διὰ τῆς κυνομυίας. „καθὼς" γάρ φησιν „ἐποίησε κύριος, παρεγένετο ἡ κυνόμυια πλῆθος εἰς τοὺς οἴκους Φαραὼ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. καὶ ἐξωλοθρεύθη ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομυίας ὀδυνηρῶς." καὶ γὰρ ἐμφύεται διὰ τοῦ δήγματος τουτὶ τὸ ζῶον τοῖς σώμασι. κυνόμυιαν δὲ ἀκούων τὸ αὔθαδες νόει τοῦ ζώου· καθάπερ γὰρ B βέλος εἰσπετομένη, τῶν Αἰγυπτίων καὶ μόνων κατεπεμβαίνου-

tanto e malo se respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit.

Tertia plaga fuit culicum e pulvere natorum productio. sic enim perscriptum legimus (Exod. 8 16) „Aaro manu virgam suam de mandato domini protendit, ac terrae pulverem percussit, qua percussione culices tum in hominibus tum quadrupedibus exstiterunt." atque heic discito animalculum illud, quod culices appellamus, tametsi vel minimum sit, nihilo tamen minus longe nobis esse molestissimum. non enim tantum cutis superficiem stringit atque laedit, obscuris morsibus graves molestosque pruritus efficiens: verumetiam per nares et aures ad interiora vi penetrare nititur, ac praeterea pupulis oculorum, in eos involando, detrimentum adfert. deinde heic etiam Aegyptiorum excantores consimile quiddam moliri nitebantur, ut culices producerent, sed irrito conatu. quamobrem Pharaoni confessi sunt haec dei digito effecta esse.

Quarta plaga deus Aegyptios per muscas, quas caninas appellant, vexavit. nam, ut sacris est in litteris, efficiente deo tanta muscarum vis atque multitudo in Pharaonis aedes et totam Aegyptum est immissa, ut ab eis universa regio devastaretur. nimirum non sine dolore animal hoc in corpora morsu penetrat. cumque caninas appellari muscas audis, hoc ipsum ad impudentiam et ferocitatem animalis referto, quod involans in morem teli solos in Aegyptios irruebat. hoc

V. 118 σα ἦν. καὶ τοῦτο δηλοῦσα ἡ γραφὴ κατὰ λέξιν οὕτω φησί
„καὶ παραδοξάσομαι τὴν γῆν Γεσέμ, ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἐπ'
αὐτῆς, ἐφ' ἧ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἡ κυνόμυια, ἵνα ἴδῃς ὅτι ἐγὼ
κύριος ὁ θεός σου πάσης τῆς γῆς. καὶ διαστελῶ ἀναμέσον
τοῦ ἐμοῦ λαοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σοῦ λαοῦ." δέεται οὖν
ἐπὶ τούτοις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ, καὶ περιεῖλε τὴν κυνόμυιαν
ἀπὸ τοῦ Φαραώ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐξαποστεῖλαι αὐτούς.

C Πέμπτη πληγὴ ἡ τῶν τετραπόδων φθορά. „ἰδού" γάρ
φησι πρὸς Φαραὼ ὁ Μωσῆς, „ὅτι χεὶρ κυρίου ἔσται ἐν πᾶ-
σι τοῖς κτήνεσί σου, καὶ θάνατος μέγας σφόδρα. καὶ ἐποίη-
σε κύριος τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐτελεύτησαν πάντα τὰ κτήνη
τῶν Αἰγυπτίων, ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐτε-
λεύτησεν οὐδὲ ἕν. ἐβαρύνθη οὖν ἡ καρδία Φαραώ, καὶ οὐκ
ἀπέστειλε τὸν λαόν.

Ἕκτη πληγὴ ἡ τῶν φλυκτίδων ἐπίθεσις, καθά φησιν
„ἐλάλησε κύριος καὶ ἔλαβε Μωσῆς τὴν αἰθάλην τῆς καμίνου
D ἐναντίον Φαραώ, καὶ ἔπασεν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ
ἐγένετο ἕλκη, φλυκτίδες ἀναζέουσαι ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ
ἐν τοῖς τετράποσι, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ φαρμακοὶ στῆναι
ἐναντίον Μωσεῖ διὰ τὰ ἕλκη. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Μωσῆν

indicare litterae sacrae volentes his ipsis verbis usae sunt (Exod. 8 22) „Gesemam vero, qua in terra populus meus degit, praeter opinionem hominum immunem faciam, ut in ea nullae sint muscae; quo scilicet intelligas me dominum deum esse in terris, qui discrimen inter meum tuumque populum ponam." secundum haec iterum Moses deum deprecatur, qui muscas illas caninas a Pharaone populoque ipsius abegit ita ut ne una quidem reliqua foret. sed Pharao tum quoque suum pertinaciter obduravit animum, nec populum dimittere voluit.

Itaque secuta est plaga quinta, videlicet iumentorum et pecorum omnium lues. sic enim sacrae litterae narrant (Exod. 9 3) „dixit Pharaoni Moses, en manum suam dominus in omnia tua iumenta sic immittet, ut ingens subsecutura sit lues. fecitque dominus, quod minatus erat, et omnis generis Aegyptiorum pecoribus mortuis, ne unum quidem iumentum ex iis quae Israelici possidebant interiit." nihilominus obfirmatus est Pharaonis animus, nec abeundi potestatem populo fecit.

Quamobrem plagam deus sextam immisit, quae pustularum erat exulceratio, sicut auctor historiae sacrae narrat. quemadmodum, inquit (Exod. 9 11), dominus praeceperat, sumpsit Moses favillam de calcaria, spectante Pharaone, atque illam in aëra sparsit. tum ulcera pustulaeque ferventes exstitere tam in hominibus quam caeteris quadrupedibus, adeo ut ipsi etiam venefici amplius propter ulcera con-

ὄρθρισον τὸ πρωΐ, καὶ εἰπὲ πρὸς Φαραώ. εἰ μὴ ἐξαποστείλῃς τὸν λαόν μου, ἀποστείλας τὴν χεῖρά μου πατάξω σε καὶ τὸν λαόν σου θανατώσω. καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης, ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ."

Ἑβδόμη πληγὴ ἡ διὰ χαλάζης καὶ πυρός. „ἔβρεξε γὰρ P. 153 ὁ κύριος χάλαζαν ἐπὶ πᾶσαν γῆν Αἰγύπτου, καὶ διέτρεχε τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπάταξε δὲ ἡ χάλαζα πάντα ὅσα ἦν ἐν τῷ πεδίῳ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. πλὴν ἐν γῇ Γεσέμ, οὗ ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, οὐκ ἐγένετο ἡ χάλαζα." δέεται οὖν καὶ αὖθις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν λόγον Φαραώ, καὶ ἐπαύσαντο αἱ φωναὶ καὶ ἡ χάλαζα. γίνωσκε δὲ ὅτι τοὺς Αἰγυπτίους οὐ μόνον ἡ ἐξαίσιος φορὰ χαλάζης τε ἅμα καὶ πυρός, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος κατέπληττεν ἀηθες· οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἡ Αἴγυπτος παραδέχεται διά γε τὸ μὴ πόρρω τῆς κεκαυμένης εἶναι ζώνης· τοῦ γὰρ πυρώ- B δους ἐκεῖθεν ῥέοντος ἀφανῶς τὰ κύκλῳ πάντα λεαίνεσθαι πέφυκεν.

Ὀγδόη πληγὴ ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων. ἐπῆρε γὰρ ὁ Μωσῆς τὴν ῥάβδον εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ κύριος ἐπήγαγεν ἄνεμον νότον ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἀνέλαβε τὴν

sistere coram Mose non possent. secundum haec deus hoc modo Mosem compellavit: cras summo mane sic Pharaonem alloquere. ni populum meum dimiseris, exserta manu mea te percutiam populumque tuum morte multabo. scitoque adeo te illa de causa incolumen relinqui, ut potestatem in te meam declarem meumque nomen per universum terrarum orbem celebretur.

Septima plaga fuit immissio grandinis et ignis. nam grandine prius per universum Aegypti solum delapsa etiam ignis undique discurrit. grando ipsa nihil non eorum prostravit quae in terra erant, tum homines tum iumenta. non tamen in Gesemae solo, quod incolebant Israelici, grando quicquam detrimenti dedit. rursum vero Moses obsecrante Pharaone deum exorat, quo facto tonitrua et grandines cessarunt. atque heic notato non solum grandinis et ignis inusitatam ex aëre delationem Aegyptiis terrori fuisse, sed etiam ipsius insolentiam rei. nam hiemem Aegyptus nullam experitur, idque propterea quod a zona quam torridam vocant prope adsit. nimirum ardore illinc occulte promanante, vicinae in orbem regiones universae leniori coelo fruuntur.

Octava deinceps plaga vexavit Aegyptios, quae locustarum erat immissio (Exod. 10 12). nam Mose baculum in aëra protendente, dominus australem ventum adduxit die toto totaque nocte, qui locu-

ἀκρίδα, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. ἐφ' ᾧ καὶ ἡμάρτηκα ἔλεγε τῷ θεῷ ὁ Φαραώ. δέεται οὖν αὖθις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξάγει ἄνεμον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκρίδα εἰς τὴν ἐρυθρὰν ἐνέβαλε θάλασσαν. περὶ δὲ αὐτῆς καὶ Δαβὶδ οὕτω φησὶν „εἶπε, καὶ ἦλ-
C θεν ἀκρὶς καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμός." βροῦχος δέ ἐστιν ἡ νεογενὴς καὶ ἄπτερος ἀκρίς.

Ἐννάτη πληγὴ ἡ διὰ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους. „ἐξέτει-
V. 119 νε γὰρ Μωσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐγένετο σκότος καὶ γνόφος καὶ θύελλα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου τρεῖς ἡμέρας. οὐκ εἶδεν οὐδεὶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐξανέστη οὐδεὶς ἐκ τῆς κοίτης αὐτοῦ τρεῖς ἡμέρας· πᾶσι δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο." ἐπειδὴ γὰρ ἀφέντες τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασιν ἐλά-
D τρευον, διὰ τῶν κτισμάτων αὐτοὺς καὶ μάλα δικαίως ἐπαίδευε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μερῶν καταλαμπομένων ἡ Αἴγυπτος μόνη τῷ ψηλαφητῷ περιεστοιχίζετο σκότει. καὶ γὰρ πρὸς ἀναγκαίαν ἔξοδον Αἰγύπτιος ἐβιάζετο, τὴν θύραν, καὶ πολλὰ ψηλαφῶν εὑρεῖν οὐκ ἐδύνατο.

Δεκάτη πληγὴ ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. τελευταία μὲν ἡ τοιαύτη πληγή, τῇ δυνάμει δὲ καὶ τῷ πόνῳ, καθά φησι καὶ Δαβίδ, ἀπαρχὴ καὶ πρώτη πασῶν. περὶ γὰρ μέ-

stas sublatas in universum Aegyptiorum solum dispersit. quo factum ut Pharao se in deum deliquisse fateretur. itaque Moses iterum deprecatur ad deum, ac ventum educit e mari, cunctasque locustas in mare rubrum abiectas demersit. de hisce locustis Davides in haec verba meminit (Psalm. 104 34) „ipso iubente locustae venerunt et bruchi exstiterunt innumerabiles." vocamus autem bruchos recens natas et alarum adhuc expertes locustas.

Nonam plagam deus per tenebras tactiles inflixit. quippe manum suam Mose coelum versus porrigente mox tenebrae caligo tempestasque tanta per Aegyptum universam exstitit, ac toto quidem triduo, ut neque fratrem suum quisquam illo triduo cerneret neque de lecto suo surgeret. interim omnes Israelici lucem suis in sedibus habebant. quia enim Aegyptii rerum opifice relicto creatis religiose serviebant, iccirco deus ipsos aequissimo iure per ipsa creata castigavit. nam propter eam ipsam causam caeteris mundi partibus luce fruentibus Aegyptus sola tactilibus erat involuta contectaque tenebris, et quidem tantis ut cum Aegyptius aliquis rei necessariae curandae causa exire conabatur, multum palpando ianuam reperire non posset.

Subsecuta demum est plaga decima, nimirum primigenorum caedes, postrema quidem omnium calamitas, quod temporis attinet seriem, verum declaratae in ea potestatis divinae miseriaeque respe-

σας νύκτας καὶ ἄνευ νόσου ἀνῃροῦντο τὰ τέκνα αὐτῶν. ἐγειρόμενοι δὲ τὸ πρωΐ, καὶ τὰ φίλτατα νεκρὰ ὁρῶντες, καὶ μηκέτι κατέχεσθαι δυνάμενοι, τῷ Φαραὼ κατεβόων, ἐφ' ᾧ P. 154 καὶ τὸν λαὸν ἄκων ἀπέλυσε.

Πλὴν ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητέ, μὴ ἀνθίστασο, μηδὲ λέγε ὅτι εἰ ὁ θεὸς σκληρύνει τὴν καρδίαν Φαραώ, τίνος ἕνεκεν ἐπιμέμφεται αὐτῷ σκληρυνομένῳ; γίνωσκε γὰρ ὅτι ἡ ἀνοχὴ τῶν μαστίγων αἰτία τῆς πωρώσεως αὐτῷ γέγονεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. οὐδὲ γὰρ εἴκουσαν τὴν ἐκείνου καρδίαν λαβὼν καὶ πειθομένην αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι, πρὸς τὸ σκληρὸν καὶ ἀπειθὲς μετεπλάσατο. τῇ μακροθυμίᾳ λοιπὸν ἐπὶ πλέον ἐποίει ταύτην σκληρύνεσθαι. ὅρα γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐπῆγεν ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγάς, ἀπολύειν τὸν λαὸν ἐπηγγέλλετο, B ἡνίκα δὲ ἠφίει τῶν βασάνων αὐτόν, ἐσκληρύνετο. ὃ δὴ καὶ ἡ γραφὴ σημαίνουσα ἔλεγεν „ἰδὼν δὲ Φαραὼ ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις, ἐβάρυνε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουσον τοῦ θεοῦ ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. μὴ

17. αὐτοῦ] αὐτοῦ τοῦ P.

tu, quemadmodum et Davides ait (Psalm. 104 36), facile princeps omnium ipsaeque veluti primitiae. nam nocte media, núllo urgente morbo, liberi Aegyptiorum interficiebantur. cum autem diluculo expergiscerentur et carissimos natos extinctos viderent, non iam amplius se continere valentes cum clamoribus Pharaonem adibant; quibus ille permotus populum tandem vel invitus dimisit.

Caeterum nolo te, dilecte fili, hac in narratione mihi refragrando adversari, nec huiusmodi quiddam obiicere: si deus animum Pharaonis obstinatum reddidit, quamobrem pertinaciter et obfirmato animo sibi reluctanti irascitur? nimirum scire debes adflictionum tolerantiam fuisse causam unicam, sicuti magnus ille Basilius loquitur, quamobrem Pharao tantopere suum animum obduraret. deus enim, qui animum eius haud cedentem suisque mandatis obtemperantem accepisset, nequaquam illum ad duritiem pertinaciamque finxit. de quo consequi necesse est dei tolerantia factum fuisse ut magis animus ipsius obfirmaretur. nam vide mihi obsecro, quo pacto res gesta fuerit. quoties hominem calamitatibus et plagis adficeret, dimissurum ille se populum pollicebatur. at ubi e diverso finem adfligendi faciebat, obstinatior evadebat. hoc indicare volentes litterae sacrae verbis huiusmodi sunt usae „cum Pharao se tanto e malo respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit, nec Aaroni Mosique paruit." quin etiam cum deum ipsum dicentem audis „excitavi te illam ipsam ob causam, ut potestatem in te meam declarem per universum orbem terrarum," noli animo ancipiti ac dubitante dicere: itane pro-

λέγε διαπορούμενος, ἵνα γνωρίζῃς τὴν δύναμίν σου, κολάζεις
C ἄνθρωπον; ἄφες αὐτά, καὶ πρόσχες τῷδε τῷ ὑποδείγματι.
ἡ ἰατρικὴ τέχνη ὠφέλιμόν τι ποιῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει
σπουδάζουσα ζῶντας ἀνθρώπους ἀνέτεμεν. ἀλλ' ἦν μὲν καὶ
τοῦτο ἄδικον, τὸ διὰ τὴν ἑτέρων σωτηρίαν ζῶντας ἄλλους
θύεσθαι. τί οὖν ἐποίουν οἱ ἀρχαῖοι; τὸν κατακριθέντα θα-
νάτῳ ὑποπεσεῖν διὰ λῃστείαν ἢ φαρμακείαν, τοῦτον λαμβά-
νοντες ἀνέτεμνον ζῶντα, οὔτε ἀδικοῦντες τὸν κολαζόμενον
καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει βοήθειαν ἐφευρίσκοντες. ἀνέτεμνον
οὖν ἐκεῖνον ζῶντα, ἵνα ἔτι σπαιρόντων τῶν σπλάγχνων κα-
D ταμάθωσι τὴν ἐνέργειαν. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀριστοτέχνης
θεὸς διὰ τοῦ ἀνιάτως ἡμαρτηκότος Φαραὼ σημεῖα μεγάλα
δείκνυσι, τὸν μὲν ἄξιον τιμωρίας κολάζων, τοὺς δὲ μετὰ
V. 120 ταῦτα γενομένους ἄριστα θεραπεύων, σωτηρίας ὑπόθεσιν τὴν
ἐκείνου τιμωρίαν αὐτοῖς παρεχόμενος. καὶ περὶ μὲν τούτων
οὕτως.

Μετὰ δὲ τὴν δεκάτην πληγὴν θύουσι τὸ πρόβατον οἱ
Ἑβραῖοι καὶ οὕτω τῆς Αἰγύπτου ἐξίασι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαι-
δεκάτην τῆς σελήνης. ἐφ' ᾧ καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ ἔθος οὕτω
P. 155 θύουσι, τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καλοῦντες· σημαίνει δὲ ὑπερ-
βασίαν. ἀλλ' ὡς Ἰώσηπός φησι, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέ-
ραν ὁ θεὸς αὐτῶν ὑπερβὰς Αἰγυπτίοις ἐναπέσκηψε τὴν νό-

pterea punis hominem, ut potestatem tuam testatam facias? omitte istaec verba, et huic exemplo animum adverte. ars medica nonnihil hominum naturae utilitatis adferre magno studio volens vivos homines secare instituit. verum enimvero periniquum et inhumanum erat aliorum salutis causa vivos alios mactari. quid igitur homines ilii prisci tandem fecerunt, nimirum sumtis iis qui vel alios depraedati fuissent vel veneno sustulissent at propterea condemnati ad mortem essent, vivos secabant. hoc modo fiebat ut neque puniendo homini facerent iniuriam et naturae mortalium aliquid adiumenti reperirent. itaque vivum aliquem talem secabant, ut visceribus adhuc motum suum retinentibus eorum effectiones cognoscerent. eodem pacto deus artifex ille praestantissimus in Pharaone insanabiliter delinquente prodigia quaedam ingentia edit, tum ut ipsum poenas commeritum puniret, tum ut posteris optime consuleret, quibus Pharaonis supplicium origo salutis existeret. et haec quidem in hunc modum explicata sunto.

Post decimam hanc calamitatem Aegyptiorum Israelici agnum mactant, atque ita demum excedunt Aegypto, die mensis illis decimoquarto. unde mos inolevit ut etiam nunc agnum ita mactent, ac festum illud Pascha nuncupant, quae vox transitum significat, quod nimirum, Iosepho teste, deus illo vespere transiens Israelicos cae-

σιν. φεύγοντες δ' οὖν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἀπὸ τῆς γῆς εὐποροῦντες διὰ τὴν ἐρημίαν, πεφυραμένοις τοῖς ἀλεύροις καὶ πεπηγόσι μόνον ὑπὸ βραχείας θερμότητος τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἄρτοις διετρέφοντο. καὶ τούτοις ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐχρήσαντο· πρὸς πλείονα γὰρ οὐκ ἐξήρκεσαν χρόνον αὐτοῖς ὅσα ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπεφέροντο. καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ τάδε περὶ τοῦ Μωσέως φη- B
σίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστεῖος εἶναι παρὰ θεῷ ἔτι ὑπομάζιος ὤν· ὃν εἰσεποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ Φαραώ, ἐξέθρεψε δὲ βασιλικῶς, τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους αὐτῷ τῆς παιδεύσεως ἐπιστήσασα· ὃς τὸν ὄγκον τῆς τυραννίδος μισήσας, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὁμοφύλων ἀναδραμών, εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ· ὁ φυγαδευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καταλαβών, κἀκεῖ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων καὶ ἐν τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσι τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολάσας· ὃς ὀγδοηκοστὸν ἤδη γεγονὼς ἔτος εἶδε τὸν C
θεὸν ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν δυνατόν, μᾶλλον δὲ ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ὑπῆρξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, „ὅτι ἐὰν γένηται προφήτης ὑμῶν τῷ κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θε-

dem in Aegyptios immiserit. hinc fugam arripientes Hebraei, cum terrae fructuum copiam nullam haberent, quod essent illa loca deserta, saltem panibus victitabant, qui de farina leviter subacta et exiguo calore percocta facti essent. his ad trigesimum usque diem sunt usi, non sufficientibus ad longius temporis spatium farinis quas ex Aegypto secum attulerant. haec a Iosepho sic memoriae prodita sunt.

Magnus autem Basilius noster huiusmodi quaedam de Mose adiecit. hic ille fuit quem deus ipse scitum ac elegantem esse praedicavit, etiam tum quum adhuc mammam sugeret; quem filia Pharaonis adoptavit, quem regio more educavit, praefectis ei sapientibus Aegyptiorum magistris, a quibus erudiretur; qui tyrannidis regnique fastum aspernatus et ad humilitatem suae nationis hominum reversus una cum dei populo aerumnis vexari maluit; qui ab iis eiectus in exilium de quibus bene merebatur, in Aethiopiam pervenit, ibique a cunctis rebus aliis otiosus ac liber totis annis quadraginta contemplationi universi huius intentus vacavit; qui annum iam octogesimum agens deum conspexit, quatenus homini deum intueri fas est, vel potius eo pacto quo nemini hominum videre deum contigit, ipsius etiam dei testimonio, qui dixit (Num. 12 6) „si quis erit vestrum domini vates, illi ego per visa notus fiam et in somnis cum eo loquar. at

πόλιν προδιδοῦσα. γίνεται ταῦτα, τελεῖται τὰ τοῦ γάμου. τοὺς Αἰθίοπας ἀναιρεῖ, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπάγει γῆν. ἔκτοτε οὖν φθόνος κατὰ Μωσέως· ἐπτοοῦντο γὰρ μήποτε κατ' Αἰγυπτίων νεωτερίσῃ. μανθάνει ταῦτα, καὶ λαθὼν ἔξεισιν ἐκεῖθεν, καὶ τῶν ὁδῶν φυλασσομένων διὰ τῆς ἐρήμου ποιεῖται τὸν δρασμόν. ἐφίσταται τῷ φρέατι ἔνθα τοῦ Ῥαγουὴλ αἱ θυγατέρες τὰ θρέμματα ἐπότιζον. ἀνήνεκται τῷ Ῥαγουὴλ τὰ περὶ τοῦ Μωσέως, τίς τε ἦν καὶ ὅπως ταῖς
P. 150 αὐτοῦ θυγατράσιν ἐπαμῦναι οὐκ ὤκνησεν· ἐφ' ᾧ καὶ γαμβρὸν τὸν Μωσέα ποιεῖ. ὁ μέντοι Μωσῆς τοιούτων τυχὼν τῶν παρὰ τοῦ Ἰοθόρου (τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίκλημα τῷ Ῥαγουήλῳ) διῆγεν αὐτόθι ποιμαίνων τὰ βοσκήματα. τηνικαῦτα καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Σίναιον περιάγει αὐτά, ἔνθα καὶ τὸν θεὸν ὁρᾷ ἐκ τῆς βάτου καλοῦντα αὐτόν. ὁ θεὸς ἀποστέλλων πρὸς Φαραὼ τὸν Μωσέα, καὶ ὑπισχνούμενος συμπαρεῖναι αὐτῷ, πρὸς πίστιν τοῦ λόγου εἰς δράκοντα μεταβάλλει τὴν ῥάβδον αὐτοῦ. ὁ μέντοι Μωσῆς παρρησιασάμενος πρὸς Φαραώ, τὴν ῥάβδον
B αὐτοῦ κατὰ γῆς τε ῥίπτει καὶ εἰς ὄφιν μεταβάλλει. οὐκοῦν περιιοῦσα τὰς τῶν Αἰγυπτίων ῥάβδους, αἳ δράκοντες ἐδόκουν, κατήσθιε. καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος, ὁ δὲ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριός φησιν ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῆς βάτου καὶ τοῦ

tione facta urbis proditionem esse pollicitam. his eius postulatis Mosem annuisse; nuptias fuisse celebratas, Aethiopes interfectos, Aegyptios in solum patrium reductos. ab eo tempore fuisse Mosem expositum invidiae, formidantibus Aegyptiis ne aliquando etiam adversus se novas res moliretur. iis animadversis subtraxisse se Mosem, et cognito vias itineraque passim obsideri a custodibus, per solitudinem instituta fuga saluti suae consuluisse. hinc ad puteum pervenisse, ubi filiae Ragueli paternum pecus adaquabant. mox relata Raguelo fuisse quae Moses fecisset, quis esset, quo pacto filiabus ipsius sine cunctatione succurrisset. his illum rebus permotum Mosem sibi generum adscivisse. talibus adfectum Mosem beneficiis ab Iothoro (id enim Raguelo cognomentum fuisse) cum eo victitasse ac soceri pecus pavisse. cumque illud iuxta Sinaeum montem circumduceret, deum ab eo conspectum fuisse, qui eum ex medio rubo arcesseret. secundum haec Mosem ablegatum ad Pharaonem a deo, qui ei polliceretur se semper ipsi adfuturum; utque promisso fides fieret, baculum eius in draconem commutatum fuisse. tum Mosem intrepide semet apud Pharaonem gerentem virgam suam humi proiecisse ac in serpentem convertisse. illam vero virgas Aegyptiorum, quae esse dracones viderentur, obeuntem devorasse. huiusmodi sane Iosephi de his rebus gestis exstat narratio. caeterum divinus ille vir Gregorius Nyssensis ait propterea

Ἰσραὴλ ὁ θεὸς τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν μεταβάλλει, ἐπὶ δὲ τοῦ
Φαραὼ εἰς δράκοντα, ἵνα τῷ μεγέθει καταπλήξῃ αὐτούς. δῆ-
λον δὲ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο τὸ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ τῶν μάγων
φαντασία· διὸ καὶ κατεπόθη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἡ φαντασία.
ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὁ Φαραὼ πείθεται, μαίνεται δὲ μᾶλλον,
καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ πλέον ἐπιτίθεται. ὅθεν καὶ μαστίζει C
αὐτὸν ὁ θεός. ταῖς ἐπενεχθείσαις δὲ κατ' αὐτοῦ μάστιξι καὶ
τοιαύτην λέγει προσεῖναι μάστιγα· φθειρῶν γὰρ τοῖς Αἰγυ-
πτίοις ἐξήνθησεν ἄπειρόν τι πλῆθος ἔνδοθεν ἀναδιδομένων,
ὑφ' ὧν ἐκεῖνοι κακῶς ἀπώλοντο, μήτε λουτροῖς μήτε χρίσεσι
φαρμάκων διαφθεῖραι τὸ γένος αὐτῶν δυνάμενοι. καὶ οὕτω
μὲν ὁ Ἰώσηπος.

Αἱ πληγαὶ δέ, ἀγαπητέ, ἃς ὁ θεὸς ἐπήνεγκε τῷ Φαραὼ
μὴ πειθομένῳ τὸν λαὸν ἀπολῦσαι, δέκα τὸν ἀριθμὸν κατὰ
τὸ ἐν ἐξόδῳ γεγραμμένον εἰσί· δέκα καὶ γὰρ κολάζει πλη- D
γαῖς διά γε τὸν τέλειον ἀριθμὸν τοὺς ἡμαρτηκότας τὰ τέλεια.
καὶ πρώτη μὲν ἡ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πάντων ὑδάτων εἰς αἷμα P. 151
μεταβολή. διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐξ ὑδάτων αὐτοὺς τὰ V. 117
πρῶτα κολάζει ὁ θεός; διότι τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων,
ἀρχὴν τοῦτο τῆς τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι οἰόμενοι. ἔνθεν
τοι καὶ πολλοὶ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ἐφθάρησαν· ἐπὶ

deum in rubo quidem conspectum virgam in serpentem mutasse, coram Pharaone vero in draconem, ut ipsa magnitudine formidinem hominibus incuteret. est autem perspicuum prodigium istuc reapse factum esse, cum magorum prodigia nil nisi merae forent praestigiae, quae oculos praestringerent. iccirco imaginaria isthaec species a veritate in nihilum redigebatur. neque tamen hoc modo parere Pharao voluit, sed magis etiam furens Hebraeos gravius urget. quapropter subsecuta flagella poenaeque dei sunt, et inter alias quibus est adfectus, etiam huiusmodi quandam exstitisse Iosephus tradit. infinita pediculorum multitudo apud Aegyptios proveniebat, ex interioribus eorum partibus scaturiens, a quibus excarnificati misere peribant, nec vel lavacris vel pharmacorum inunctionibus pediculos perdere poterant. hoc modo rem Iosephus narrat.

Te autem, dilecte fili, scire volo plagas illas, quibus Pharaonem adflixit deus, persuaderi sibi non ferentem ut populum Israeliticum dimitteret, numero decem fuisse, quemadmodum in libro qui est de Israelitarum ex Aegypto profectione perscriptum legimus. nimirum decem plagae propter huiusce numeri perfectionem, eos divexarunt qui perfecte deliquerant. princeps omnium erat aquarum in sanguinem per Aegyptum universam commutatio. quamobrem istuc factum? cur per aquas deus eos primo loco punit? quod aquam eximie colerent, quam esse principium ortus rerum universarum existimabant.

γὰρ ἑπτὰ ἡμέρας ἡ πάντων τῶν ὑδάτων ἐξαιμάτωσις ἐπεκρά- B τησε, τοῦ Ἀαρὼν διὰ τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὸ τέρας τοῦτο τελέσαντος. ὅτι δὲ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐρυθρὰ τὰ ὕδατα γέγονεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις αὐτῶν μετεβλήθη καὶ ἄλλη ἐξ ἄλλης ἐγένετο, ἡ τῶν ἰχθύων τελευτὴ τοῦτο δεδήλωκε· „καὶ οἱ ἰχθύες" γάρ φησιν „οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐτελεύτησαν, καὶ ἐπώζεσεν ὁ ποταμός, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἦν τὸ αἷμα ἐν πάσῃ γῇ Αἰγύπτου."

Δευτέρα πληγὴ ἡ ἐξ ὑδάτων τῶν βατράχων ἀνάδοσις. „καὶ ἐξέτεινε" γάρ φησιν „ὁ Ἀαρὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὰ C ὕδατα Αἰγύπτου, καὶ ἀνήγαγε τοὺς βατράχους, καὶ ἐκάλυψε τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ εἰσήρχοντο εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ταμεῖα αὐτῶν." ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξαιματώσει τοῦ ὕδατος. ἀλλ' ἱκέτευε Φαραὼ τὸν Μωσέα δεηθῆναι τοῦ θεοῦ περὶ τοῦ δοῦναι αὐτῷ τῶν βατράχων ἀπαλλαγήν· οἷον γὰρ κακὸν οἱ βάτραχοι τῶν ὑδάτων ἀποξενωθέντες καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀποχερσωθέντες, ἑρπετῶν ἰοβόλων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. γίνεται ταῦτα, δέεται τοῦ θεοῦ ὁ Μωϋσῆς, καὶ τελευτῶσιν αὐτίκα οἱ βάτραχοι, κἂν ὁ Φαραὼ

propterea tum magna hominum multitudo periit. quippe totos septem dies haec omnium aquarum in sanguinem commutatio duravit, Aarone per baculum suum, ut praeceptum ei divinitus fuerat, hoc prodigium efficiente. neque vero specie tenus aquas tum rubuisse, sed gustum quoque illarum prorsus immutatum esse, aquis ipsis in rem aliam conversis, colligi vel inde perspicue potest quod pisces extinguebantur. sic enim perscriptum sacris in litteris legimus (Exod. 7 21) „et emortuis fluminis piscibus tantus exstitit foetor fluminis, ut Aegyptii de eius aqua bibere non possent, totaque adeo Aegyptus hoc ipso sanguine redundabat."

Altera plaga fuit ranarum ex aquis scaturientum illuvies. sic enim est sacris in litteris (Exod. 8 6) „Aaro manum suam protendit in aquas Aegypti, quo facto tot exstitere ranae ut eis Aegypti solum coopertum sit. simul Aegyptiorum domos illae ingrediebantur." idem veneficiis suis imitati sunt excantores Aegyptiorum, quemadmodum et antea fecerant, aquam in sanguinem mutando. sed tamen necesse habuit Pharao, supplex ut Mosem oraret, quo ranarum a se depellendarum causa deum deprecaretur. quantum enim mali esse putas aquis effusas ranas ac passim per terram sparsas? nihil profecto venenosis a reptilibus differunt. impetrat postulata Pharao; deum obsecrante Mose continuo ranae exspirant. nihilominus Pharao, cum

θεασάμενος ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις, ἀπειθείᾳ τῇ προτέρᾳ ἐνέ- D
μεινε.

Τρίτη πληγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ χοὸς τῶν σκνιπῶν ἀνάδοσις. „ἐξέτεινε" γάρ φησιν „Ἀαρὼν τῇ χειρὶ τὴν ῥάβδον, καθὼς ἐλάλησε κύριος, καὶ ἐπάταξε τὸ χῶμα τῆς γῆς, καὶ ἐγένοντο οἱ σκνῖπες ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς τετράποσι." γίνωσκε δὲ ὅτι τὸ ζῶον οἱ σκνῖπες, εἰ καὶ βραχύτατόν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως ἀργαλεώτατον· οὐ μόνον γὰρ λυμαίνεται τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος τοῖς ἀφανέσι δήγμασι κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐντὸς βιάζεται διά γε μυκτήρων καὶ
ὤτων. πρὸς τούτοις δὲ καὶ κόρας βλάπτει ὀφθαλμῶν εἰσπε- P. 152
τόμενον. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν σκνῖπα, καὶ οὐκ ἠδύναντο. εἶπον οὖν τῷ Φαραὼ ὅτι δάκτυλος θεοῦ ἐστὶ τοῦτο.

Τετάρτη πληγὴ ἡ διὰ τῆς κυνομυίας. „καθὼς" γάρ φησιν „ἐποίησε κύριος, παρεγένετο ἡ κυνόμυια πλῆθος εἰς τοὺς οἴκους Φαραὼ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. καὶ ἐξωλοθρεύθη ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομυίας ὀδυνηρῶς." καὶ γὰρ ἐμφύεται διὰ τοῦ δήγματος τουτὶ τὸ ζῶον τοῖς σώμασι. κυνόμυιαν δὲ ἀκούων τὸ αὔθαδες νόει τοῦ ζώου· καθάπερ γὰρ B
βέλος εἰσπετομένη, τῶν Αἰγυπτίων καὶ μόνων κατεπεμβαίνου-

tanto e malo se respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit.

Tertia plaga fuit culicum e pulvere natorum productio. sic enim perscriptum legimus (Exod. 8 16) „Aaro manu virgam suam de mandato domini protendit, ac terrae pulverem percussit, qua percussione culices tum in hominibus tum quadrupedibus exstiterunt." atque heic discito animalculum illud, quod culices appellamus, tametsi vel minimum sit, nihilo tamen minus longe nobis esse molestissimum. non enim tantum cutis superficiem stringit atque laedit, obscuris morsibus graves molestosque pruritus efficiens: verumetiam per nares et aures ad interiora vi penetrare nititur, ac praeterea pupulis oculorum, in eos involando, detrimentum adfert. deinde heic etiam Aegyptiorum excantores consimile quiddam moliri nitebantur, ut culices producerent, sed irrito conatu. quamobrem Pharaoni confessi sunt haec dei digito effecta esse.

Quarta plaga deus Aegyptios per muscas, quas caninas appellant, vexavit. nam, ut sacris est in litteris, efficiente deo tanta muscarum vis atque multitudo in Pharaonis aedes et totam Aegyptum est immissa, ut ab eis universa regio devastaretur. nimirum non sine dolore animal hoc in corpora morsu penetrat. cumque caninas appellari muscas audis, hoc ipsum ad impudentiam et ferocitatem animalis referto, quod involans in morem teli solos in Aegyptios irruebat. hoc

V. 118 σα ἦν. καὶ τοῦτο δηλοῦσα ἡ γραφὴ κατὰ λέξιν οὕτω φησί „καὶ παραδοξάσομαι τὴν γῆν Γεσέμ, ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἐπ' αὐτῆς, ἐφ' ἧ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἡ κυνόμυια, ἵνα ἴδῃς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου πάσης τῆς γῆς. καὶ διαστελῶ ἀναμέσον τοῦ ἐμοῦ λαοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σοῦ λαοῦ." δέεται οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ, καὶ περιεῖλε τὴν κυνόμυιαν ἀπὸ τοῦ Φαραώ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐξαποστεῖλαι αὐτούς.

C Πέμπτη πληγὴ ἡ τῶν τετραπόδων φθορά. „ἰδοὺ" γάρ φησι πρὸς Φαραὼ ὁ Μωσῆς, „ὅτι χεὶρ κυρίου ἔσται ἐν πᾶσι τοῖς κτήνεσί σου, καὶ θάνατος μέγας σφόδρα. καὶ ἐποίησε κύριος τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐτελεύτησαν πάντα τὰ κτήνη τῶν Αἰγυπτίων, ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐτελεύτησεν οὐδὲ ἕν. ἐβαρύνθη οὖν ἡ καρδία Φαραώ, καὶ οὐκ ἀπέστειλε τὸν λαόν.

Ἕκτη πληγὴ ἡ τῶν φλυκτίδων ἐπίθεσις, καθά φησιν „ἐλάλησε κύριος καὶ ἔλαβε Μωσῆς τὴν αἰθάλην τῆς καμίνου D ἐναντίον Φαραώ, καὶ ἔπασεν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ ἐγένετο ἕλκη, φλυκτίδες ἀναζέουσαι ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσι, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ φαρμακοὶ στῆναι ἐναντίον Μωσεῖ διὰ τὰ ἕλκη. εἶπε δὲ κύριος πρὸς Μωσῆν

indicare litterae sacrae volentes his ipsis verbis usae sunt (Exod. 8 22) „Gesemam vero, qua in terra populus meus degit, praeter opinionem hominum immunem faciam, ut in ea nullae sint muscae; quo scilicet intelligas me dominum deum esse in terris, qui discrimen inter meum tuumque populum ponam." secundum haec iterum Moses deum deprecatur, qui muscas illas caninas a Pharaone populoque ipsius abegit ita ut ne una quidem reliqua foret. sed Pharao tum quoque suum pertinaciter obduravit animum, nec populum dimittere voluit.

Itaque secuta est plaga quinta, videlicet iumentorum et pecorum omnium lues. sic enim sacrae litterae narrant (Exod. 9 3) „dixit Pharaoni Moses, en manum suam dominus in omnia tua iumenta sic immittet, ut ingens subsecutura sit lues. fecitque dominus, quod minatus erat, et omnis generis Aegyptiorum pecoribus mortuis, ne unum quidem iumentum ex iis quae Israelici possidebant interiit." nihilominus obfirmatus est Pharaonis animus, nec abeundi potestatem populo fecit.

Quamobrem plagam deus sextam immisit, quae pustularum erat exulceratio, sicut auctor historiae sacrae narrat. quemadmodum, inquit (Exod. 9 11), dominus praeceperat, sumpsit Moses favillam de calcaria, spectante Pharaone, atque illam in aëra sparsit. tum ulcera pustulaeque ferventes exstitere tam in hominibus quam caeteris quadrupedibus, adeo ut ipsi etiam venefici amplius propter ulcera con-

ὄρθρισον τὸ πρωΐ, καὶ εἰπὲ πρὸς Φαραώ. εἰ μὴ ἐξαποστείλῃς τὸν λαόν μου, ἀποστείλας τὴν χεῖρά μου πατάξω σε καὶ τὸν λαόν σου θανατώσω. καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης, ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ."

Ἑβδόμη πληγὴ ἡ διὰ χαλάζης καὶ πυρός. „ἔβρεξε γὰρ P. 153
ὁ κύριος χάλαζαν ἐπὶ πᾶσαν γῆν Αἰγύπτου, καὶ διέτρεχε τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπάταξε δὲ ἡ χάλαζα πάντα ὅσα ἦν ἐν τῷ πεδίῳ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. πλὴν ἐν γῇ Γεσέμ, οὗ ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, οὐκ ἐγένετο ἡ χάλαζα." δέεται οὖν καὶ αὖθις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν λόγον Φαραώ, καὶ ἐπαύσαντο αἱ φωναὶ καὶ ἡ χάλαζα. γίνωσκε δὲ ὅτι τοὺς Αἰγυπτίους οὐ μόνον ἡ ἐξαίσιος φορὰ χαλάζης τε ἅμα καὶ πυρός, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος κατέπληττεν ἀηθές· οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἡ Αἴγυπτος παραδέχεται διά γε τὸ μὴ πόρρω τῆς κεκαυμένης εἶναι ζώνης· τοῦ γὰρ πυρώ- B
δους ἐκεῖθεν ῥέοντος ἀφανῶς τὰ κύκλῳ πάντα λεαίνεσθαι πέφυκεν.

Ὀγδόη πληγὴ ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων. ἐπῆρε γὰρ ὁ Μωσῆς τὴν ῥάβδον εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ κύριος ἐπήγαγεν ἄνεμον νότον ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἀνέλαβε τὴν

sistere coram Mose non possent. secundum haec deus hoc modo Mosem compellavit: cras summo mane sic Pharaonem alloquere. ni populum meum dimiseris, exserta manu mea te percutiam populumque tuum morte multabo. scitoque adeo te illa de causa incolumen relinqui, ut potestatem in te meam declarem meumque nomen per universum terrarum orbem celebretur.

Septima plaga fuit immissio grandinis et ignis. nam grandine prius per universum Aegypti solum delapsa etiam ignis undique discurrit. grando ipsa nihil non eorum prostravit quae in terra erant, tum homines tum iumenta. non tamen in Gesemae solo, quod incolebant Israelici, grando quicquam detrimenti dedit. rursum vero Moses obsecrante Pharaone deum exorat, quo facto tonitrua et grandines cessarunt. atque heic notato non solum grandinis et ignis inusitatam ex aëre delationem Aegyptiis terrori fuisse, sed etiam ipsius insolentiam rei. nam hiemem Aegyptus nullam experitur, idque propterea quod a zona quam torridam vocant prope adsit. nimirum ardore illinc occulte promanante, vicinae in orbem regiones universae leniori coelo fruuntur.

Octava deinceps plaga vexavit Aegyptios, quae locustarum erat immissio (Exod. 10 12). nam Mose baculum in aëra protendente, dominus australem ventum adduxit die toto totaque nocte, qui locu-

ἀκρίδα, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου.
ἐφ' ᾧ καὶ ἡμάρτηκα ἔλεγε τῷ θεῷ ὁ Φαραώ. δέεται οὖν αὖ-
θις ὁ Μωσῆς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξάγει ἄνεμον ἀπὸ τῆς θαλάσ-
σης, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκρίδα εἰς τὴν ἐρυθρὰν ἐνέβαλε θάλασ-
σαν. περὶ δὲ αὐτῆς καὶ Δαβὶδ οὕτω φησίν „εἶπε, καὶ ἦλ-
C θεν ἀκρὶς καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμός." βροῦχος δέ ἐστιν
ἡ νεογενὴς καὶ ἄπτερος ἀκρίς.

Ἐννάτη πληγὴ ἡ διὰ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους. „ἐξέτει-
V. 119 νε γὰρ Μωσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐγένε-
το σκότος καὶ γνόφος καὶ θύελλα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύ-
πτου τρεῖς ἡμέρας. οὐκ εἶδεν οὐδεὶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ,
καὶ οὐκ ἐξανέστη οὐδεὶς ἐκ τῆς κοίτης αὐτοῦ τρεῖς ἡμέρας·
πᾶσι δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνον-
το." ἐπειδὴ γὰρ ἀφέντες τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασιν ἐλά-
D τρευον, διὰ τῶν κτισμάτων αὐτοὺς καὶ μάλα δικαίως ἐπαί-
δευε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μερῶν καταλαμπομένων
ἡ Αἴγυπτος μόνη τῷ ψηλαφητῷ περιεστοιχίζετο σκότει. καὶ
γὰρ πρὸς ἀναγκαίαν ἔξοδον Αἰγύπτιος ἐβιάζετο, τὴν θύραν,
καὶ πολλὰ ψηλαφῶν εὑρεῖν οὐκ ἐδύνατο.

Δεκάτη πληγὴ ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. τελευταία
μὲν ἡ τοιαύτη πληγή, τῇ δυνάμει δὲ καὶ τῷ πόνῳ, καθά
φησι καὶ Δαβίδ, ἀπαρχὴ καὶ πρώτη πασῶν. περὶ γὰρ μέ-

stas sublatas in universum Aegyptiorum solum dispersit. quo factum ut Pharao se in deum deliquisse fateretur. itaque Moses iterum deprecatur ad deum, ac ventum educit e mari, cunctasque locustas in mare rubrum abiectas demersit. de hisce locustis Davides in haec verba meminit (Psalm. 104 34) „ipso iubente locustae venerunt et bruchi exstiterunt innumerabiles." vocamus autem bruchos recens natas et alarum adhuc expertes locustas.

Nonam plagam deus per tenebras tactiles inflixit. quippe manum suam Mose coelum versus porrigente mox tenebrae caligo tempestasque tanta per Aegyptum universam exstitit, ac toto quidem triduo, ut neque fratrem suum quisquam illo triduo cerneret neque de lecto suo surgeret. interim omnes Israelici lucem suis in sedibus habebant. quia enim Aegyptii rerum opifice relicto creatis religiose serviebant, iccirco deus ipsos aequissimo iure per ipsa creata castigavit. nam propter eam ipsam causam caeteris mundi partibus luce fruentibus Aegyptus sola tactilibus erat involuta contectaque tenebris, et quidem tantis ut cum Aegyptius aliquis rei necessariae curandae causa exire conabatur, multum palpando ianuam reperire non posset.

Subsecuta demum est plaga decima, nimirum primigenorum caedes, postrema quidem omnium calamitas, quod temporis attinet seriem, verum declaratae in ea potestatis divinae miseriaeque respe-

σας νύκτας καὶ ἄνευ νόσου ἀνῃροῦντο τὰ τέκνα αὐτῶν. ἐγει-
ρόμενοι δὲ τὸ πρωΐ, καὶ τὰ φίλτατα νεκρὰ ὁρῶντες, καὶ
μηκέτι κατέχεσθαι δυνάμενοι, τῷ Φαραὼ κατεβόων, ἐφ' ᾧ P. 154
καὶ τὸν λαὸν ἄκων ἀπέλυσε.

Πλὴν ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητέ, μὴ ἀνθίστασο, μηδὲ λέγε
ὅτι εἰ ὁ θεὸς σκληρύνει τὴν καρδίαν Φαραώ, τίνος ἕνεκεν
ἐπιμέμφεται αὐτῷ σκληρυνομένῳ; γίνωσκε γὰρ ὅτι ἡ ἀνοχὴ
τῶν μαστίγων αἰτία τῆς πωρώσεως αὐτῷ γέγονεν, ὡς ὁ μέ-
γας φησὶ Βασίλειος. οὐδὲ γὰρ εἴκουσαν τὴν ἐκείνου καρδίαν
λαβὼν καὶ πειθομένην αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι, πρὸς τὸ σκλη-
ρὸν καὶ ἀπειθὲς μετεπλάσατο. τῇ μακροθυμίᾳ λοιπὸν ἐπὶ
πλέον ἐποίει ταύτην σκληρύνεσθαι. ὅρα γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐπῆ-
γεν ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγάς, ἀπολύειν τὸν λαὸν ἐπηγγέλλετο, B
ἡνίκα δὲ ἠφίει τῶν βασάνων αὐτόν, ἐσκληρύνετο. ὃ δὴ καὶ
ἡ γραφὴ σημαίνουσα ἔλεγεν „ἰδὼν δὲ Φαραὼ ὅτι γέγονεν
ἀνάψυξις, ἐβάρυνε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν
αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουσον τοῦ θεοῦ ὅτι εἰς
αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν
μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. μὴ

17. αὐτοῦ] αὐτοῦ τοῦ P.

tu, quemadmodum et Davides ait (Psalm. 104 36), facile princeps omnium ipsaeque veluti primitiae. nam nocte media, nullo urgente morbo, liberi Aegyptiorum interficiebantur. cum autem diluculo expergiscerentur et carissimos natos extinctos viderent, non iam amplius se continere valentes cum clamoribus Pharaonem adibant; quibus ille permotus populum tandem vel invitus dimisit.

Caeterum nolo te, dilecte fili, hac in narratione mihi refragrando adversari, nec huiusmodi quiddam obiicere: si deus animum Pharaonis obstinatum reddidit, quamobrem pertinaciter et obfirmato animo sibi reluctanti irascitur? nimirum scire debes adflictionum tolerantiam fuisse causam unicam, sicuti magnus ille Basilius loquitur, quamobrem Pharao tantopere suum animum obduraret. deus enim, qui animum eius haud cedentem suisque mandatis obtemperantem accepisset, nequaquam illum ad duritiem pertinaciamque finxit. de quo consequi necesse est dei tolerantia factum fuisse ut magis animus ipsius obfirmaretur. nam vide mihi obsecro, quo pacto res gesta fuerit. quoties hominem calamitatibus et plagis adficeret, dimissurum ille se populum pollicebatur. at ubi e diverso finem adfligendi faciebat, obstinatior evadebat. hoc indicare volentes litterae sacrae verbis huiusmodi sunt usae „cum Pharao se tanto e malo respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit, nec Aaroni Mosique paruit." quin etiam cum deum ipsum dicentem audis „excitavi te illam ipsam ob causam, ut potestatem in te meam declarem per universum orbem terrarum," noli animo ancipiti ac dubitante dicere: itane pro-

λέγε διαπορούμενος, ἵνα γνωρίζῃς τὴν δύναμίν σου, κολάζεις
C ἄνθρωπον; ἄφες αὐτά, καὶ πρόσχες τῷδε τῷ ὑποδείγματι. ἡ ἰατρικὴ τέχνη ὠφέλιμόν τι ποιῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει σπουδάζουσα ζῶντας ἀνθρώπους ἀνέτεμεν. ἀλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἄδικον, τὸ διὰ τὴν ἑτέρων σωτηρίαν ζῶντας ἄλλους θύεσθαι. τί οὖν ἐποίουν οἱ ἀρχαῖοι; τὸν κατακριθέντα θανάτῳ ὑποπεσεῖν διὰ λῃστείαν ἢ φαρμακείαν, τοῦτον λαμβάνοντες ἀνέτεμνον ζῶντα, οὔτε ἀδικοῦντες τὸν κολαζόμενον καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει βοήθειαν ἐφευρίσκοντες. ἀνέτεμνον οὖν ἐκεῖνον ζῶντα, ἵνα ἔτι σπαιρόντων τῶν σπλάγχνων κα-
D ταμάθωσι τὴν ἐνέργειαν. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀριστοτέχνης θεὸς διὰ τοῦ ἀνιάτως ἡμαρτηκότος Φαραὼ σημεῖα μεγάλα δείκνυσι, τὸν μὲν ἄξιον τιμωρίας κολάζων, τοὺς δὲ μετὰ
V. 120 ταῦτα γενομένους ἄριστα θεραπεύων, σωτηρίας ὑπόθεσιν τὴν ἐκείνου τιμωρίαν αὐτοῖς παρεχόμενος. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ τὴν δεκάτην πληγὴν θύουσι τὸ πρόβατον οἱ Ἑβραῖοι καὶ οὕτω τῆς Αἰγύπτου ἐξίασι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης. ἐφ' ᾧ καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ ἔθος οὕτω
P. 155 θύουσι, τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καλοῦντες· σημαίνει δὲ ὑπερβασίαν. ἀλλ' ὥς Ἰώσηπός φησι, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν ὁ θεὸς αὐτῶν ὑπερβὰς Αἰγυπτίοις ἐναπέσκηψε τὴν νό-

pterea punis hominem, ut potestatem tuam testatam facias? omitte istaec verba, et huic exemplo animum adverte. ars medica nonnihil hominum naturae utilitatis adferre magno studio volens vivos homines secare instituit. verum enimvero periniquum et inhumanum erat aliorum salutis causa vivos alios mactari. quid igitur homines illi prisci tandem fecerunt, nimirum sumtis iis qui vel alios depraedati fuissent vel veneno sustulissent ac propterea condemnati ad mortem essent, vivos secabant. hoc modo fiebat ut neque puniendo homini facerent iniuriam et naturae mortalium aliquid adiumenti reperirent. itaque vivum aliquem talem secabant, ut visceribus adhuc motum suum retinentibus eorum effectiones cognoscerent. eodem pacto deus artifex ille praestantissimus in Pharaone insanabiliter delinquente prodigia quaedam ingentia edit, tum ut ipsum poenas commeritum puniret, tum ut posteris optime consuleret, quibus Pharaonis supplicium origo salutis existeret. et haec quidem in hunc modum explicata sunto.

Post decimam hanc calamitatem Aegyptiorum Israelici agnum mactant, atque ita demum excedunt Aegypto, die mensis illis decimoquarto. unde mos inolevit ut etiam nunc agnum ita mactent, ac festum illud Pascha nuncupant, quae vox transitum significat, quod nimirum, Iosepho teste, deus illo vespere transiens Israelicos cae-

σον. φεύγοντες δ' οὖν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἀπὸ τῆς γῆς εὐποροῦντες διὰ τὴν ἐρημίαν, πεφυραμένοις τοῖς ἀλεύροις καὶ πεπηγόσι μόνον ὑπὸ βραχείας θερμότητος τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἄρτοις διετρέφοντο. καὶ τούτοις ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐχρήσαντο· πρὸς πλείονα γὰρ οὐκ ἐξήρκεσαν χρόνον αὐτοῖς ὅσα ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπεφέροντο. καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ τάδε περὶ τοῦ Μωσέως φη- B σίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστεῖος εἶναι παρὰ θεῷ ἔτι ὑπομάζιος ὤν· ὃν εἰσεποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ Φαραώ, ἐξέθρεψε δὲ βασιλικῶς, τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους αὐτῷ τῆς παιδεύσεως ἐπιστήσασα· ὃς τὸν ὄγκον τῆς τυραννίδος μισήσας, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὁμοφύλων ἀναδραμών, εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ· ὁ φυγαδευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καταλαβών, κἀκεῖ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων καὶ ἐν τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσι τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολάσας· ὃς ὀγδοηκοστὸν ἤδη γεγονὼς ἔτος εἶδε τὸν C θεὸν ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν δυνατόν, μᾶλλον δὲ ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ὑπῆρξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, „ὅτι ἐὰν γένηται προφήτης ὑμῶν τῷ κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θε-

dem in Aegyptios immiserit. hinc fugam arripientes Hebraei, cum terrae fructuum copiam nullam haberent, quod essent illa loca deserta, saltem panibus victitabant, qui de farina leviter subacta et exiguo calore percocta facti essent. his ad trigesimum usque diem sunt usi, non sufficientibus ad longius temporis spatium farinis quas ex Aegypto secum attulerant. haec a Iosepho sic memoriae prodita sunt.

Magnus autem Basilius noster huiusmodi quaedam de Mose adiecit. hic ille fuit quem deus ipse scitum ac elegantem esse praedicavit, etiam tum quum adhuc mammam sugeret; quem filia Pharaonis adoptavit, quem regio more educavit, praefectis ei sapientibus Aegyptiorum magistris, a quibus erudiretur; qui tyrannidis regnique fastum aspernatus et ad humilitatem suae nationis hominum reversus una cum dei populo aerumnis vexari maluit; qui ab iis eiectus in exilium de quibus bene merebatur, in Aethiopiam pervenit, ibique a cunctis rebus aliis otiosus ac liber totis annis quadraginta contemplationi universi huius intentus vacavit; qui annum iam octogesimum agens deum conspexit, quatenus homini deum intueri fas est, vel potius eo pacto quo nemini hominum videre deum contigit, ipsius etiam dei testimonio, qui dixit (Num. 12 6) „si quis erit vestrum domini vates, illi ego per visa notus fiam et in somnis cum eo loquar at

ράπων μου Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι, στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει καὶ δι' αἰνιγμάτων." καὶ D μετὰ ταῦτα πρὸς Φαραὼ ἀποστέλλεται χάριν τοῦ ἐκεῖθεν ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. παραγενόμενος οὖν εἰς Αἴγυπτον ἔλαβε τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ, καὶ εἰσῆλθε. διὸ καὶ ἄγγελος φαίνεται φοβῶν αὐτόν· οὐ γὰρ οἰκῆσαι ἐκεῖ ἐπέμπετο, ἀλλ' ἐξαγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ. ὅπερ καὶ αὐτὸς συνιδὼν ἀφίησι τὴν γυναῖκα. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ Ἰοθὸρ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ὑπαντῆσαι αὐτῷ ἐξερχομένῳ. τὸν μέντοι Φαραὼ μὴ πειθόμενον ἀποδοῦναι τὸν λαὸν ἀφορήτοις ὑποβάλλει μάστιξιν.

Καὶ τί δή ποτε συνεχώρησεν ὁ θεὸς τοῖς φαρμακοῖς τὰ αὐτὰ δρᾶσαι τῷ Μωσεῖ; ἵνα δειχθῇ τὸ διάφορον τοῦ τε ψεύδους καὶ τῆς ἀληθείας. μετέβαλλον γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς ῥάβδους εἰς ὄφεις, ἀλλ' ἡ Μωσέως ῥάβδος τὰς ἐκείνων κα-P. 156 τέπιε. μετέβαλλον κἀκεῖνοι τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, ἀλλ' εἰς τὴν προτέραν φύσιν ἐπαναγαγεῖν τὸ ὕδωρ οὐκ ἴσχυσαν. καὶ τοὺς βατράχους ἐξήγαγον, οὐ μὴν καὶ ἀπαλλάξαι αὐτῶν τὰς τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθησαν οἰκίας. καὶ εἰς μὲν τὸ παιδεύειν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοῖς φαρμακοῖς ἐνεδίδοτο, εἰς τὸ παύειν τὴν τιμωρίαν οὐκέτι. μᾶλλον δὲ τὰς φλυκτίδας καὶ τοῖς ἐκείνων ἐπήνεγκε σώμασιν, ὡς ἐντεῦθεν δῆλον ὡς οὐ μόνον

cum Mose meo non item, cui totius meae domus fides habetur: quin eum praesens praesentem affabor, coramque me ille cernet, non per aenigmata." secundum haec idem Moses ad Pharaonem ablegatur, ut ex Aegypto populum educeret. in Aegyptum igitur ubi venisset, eodem uxorem quoque cum liberis transtulit. ob hanc causam ei se angelus offert terrorem incutiens. non enim illuc propterea mittebatur, ut istic habitaret, sed ut populum educeret. qua re secum animadversa uxorem dimittit. hoc omnino factum esse vel inde patet, quod Iotorum cum uxore obvium habuit, cum ex Aegypto egrederetur. idem Pharaonem restituere deo populum suum recusantem intolerabilibus plagis adficit.

Cur autem permisit, obsecro, deus ut excantores eadem perficerent quae Moses praestiterat? nimirum ut mendacii veritatisque discrimen patefieret. nam et ipsi quidem virgas in serpentes convertebant, verum virga Mosis ipsorum virgas deglutiebat. mutabant et ipsi aquam in sanguinem, sed immutatam semel naturae priori restituere non poterant. educebant et ipsi ranas, sed ab iisdem aedes Aegyptiorum repurgare non poterant. iisdem facultas erat Aegyptios vexandi, sed sedandi supplicii potestatem nullam habebant. quinetiam ipsorum corpora pustulis deus magis adflixit quam reliquorum,

ἐπέχειν οὐ δύνανται τὰς θεηλάτους ὀργάς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ
συντιμωροῦνται τοῖς ἄλλοις. ὅθεν καὶ δακτύλῳ θεοῦ τὰ ση- V. 121
μεῖα οἱ μάγοι ἔλεγον γίνεσθαι. μηδεὶς οὖν θαυμαζέτω, εἴ-
περ ἐλθὼν ὁ Ἀντίχριστος σημεῖα ποιήσει καὶ τέρατα· καὶ B
γὰρ οἱ μάγοι οὗτοι, ὅ τε Ζαμβρῆς καὶ Ἰαννῆς, τὰς ῥάβδους
εἰς ὄφεις μετέβαλλον. ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ μάγος ἀνδριάντας
ἐποίει περιπατεῖν, καὶ εἰς πῦρ κυλιόμενος οὐκ ἐκαίετο, καὶ
εἰς ἀέρα ἵπτατο, καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ἐποίει, μετεμορφοῦτο,
διπρόσωπος ἐγίνετο, εἰς χρυσὸν μετεβάλλετο, θύρας κεκλει-
σμένας αὐτομάτως ἐποίει ἀνοίγεσθαι, τὰ ἐν οἰκίᾳ σκεύη ὡς
αὐτομάτως φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ἐποίει ὁρᾶσθαι, σκιὰς
πολλὰς προηγεῖσθαι αὐτοῦ ἐποίει, ἅσπερ ψυχὰς τῶν τεθνεώ-
των εἶναι ἔφασκε. ζητούμενός ποτε ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ
φοβηθεὶς ἀπέδρα, τὴν ἑαυτοῦ μορφὴν ἑτέρῳ περιθείς. εἰ δὲ
τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα οὗτος ἐποίει τῇ συνεργίᾳ τοῦ Σατανᾶ, C
καινὸν πάντως οὐδὲν εἶχε κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν
ὄργανον καὶ αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος ἐπιτηδειότερον εὑρών, αὐ-
τὸν δηλαδὴ τὸν Ἀντίχριστον, καὶ μείζονα δι' αὐτοῦ ποιήσει
σημεῖα καὶ τέρατα. αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ
τοῦ Ἀντιχρίστου διέξεισι, λέγων „οὗ ἡ παρουσία γενήσεται
κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, δυνάμει πολλῇ καὶ σημείοις καὶ
τέρασι ψεύδους."

9. χρυσὸν] κίονα margo P.

ut hinc manifestum fieret non solum ipsos poenas divinitus irrogatas inhibere non potuisse, sed etiam cum caeteris eadem supplicia pertulisse. quo factum est ut istaec prodigia Magi divino digito perfici faterentur. iccirco nemini mirum videri debebit Antichristum quoque, ubi scilicet advenerit, prodigia multa portentaque editurum: nam et hi Magi, Zambres atque Iannes, virgas in serpentes commutarunt. quinetiam Simon ille magus effecit ut statuae ambularent. idem in ignem prosiliens non tamen urebatur; in aëra subvolabat; ex lapidibus panes faciebat; alias atque alias in formas migrabat; facies aliquando binas habebat; in columnam convertebatur; efficiebat ut ianuae clausae sua sponte aperirentur, vasa domestica sua sponte moveri ad usus humanos viderentur, umbrae ipsum multae praecederent, quas mortuorum esse animas aiebat. cum aliquando a Caesare perquireretur, terrore perculsus alteri forma sua relicta fugit. quodsi talia tantaque hic ope Satanae perfecit, omnino nihil novum erit etiam mundi consummationis tempore Satanam organo reperto, quod ipso quoque Simone magis sit idoneum et aptum, nimirum Antichristo, maiora per ipsum prodigia portentaque perficere. nam hoc ipsum et apostolus de Antichristo praedicit, his verbis utens (Thess. 2 9) „adventus eius erit cum efficacitate Satanae coniunctus, magnamque potestatem, prodigia portentaque falsa designabit."

Ὁ μὲν οὖν Φαραὼ δέκα πληγαῖς ὑποβάλλεται. τίνος οὖν ἕνεκα; ὅτι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμός. ὁ γοῦν τελείως ἁμαρ-
D τήσας καὶ τελείως δικαίως μαστίζεται. μετὰ γὰρ τὸν θάνατον Ἰωσὴφ καὶ τοῦ κρατοῦντος τῶν Αἰγυπτίων Φαραὼ ἕτερος ἄρχων ἀνίσταται τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ λίαν πικρός, Φαραὼ καὶ οὗτος καλούμενος. καὶ γὰρ καθάπερ οἱ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρας ἑαυτοὺς ἐπονομάζειν ἤθελον ἅτε τὴν τοῦ μεμοναρχηκότος Ἰουλίου Καίσαρος εὔκλειαν ἑαυτοῖς περιποιούμενοι, οὕτω καὶ οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκείνου Φαραὼ Φαραὼ καὶ οὗτοι κατονομάζεσθαι ἤθελον.

Ὁ μέντοι Μωσῆς μετὰ τὸ περᾶσαι τὴν ἐρυθρὰν φροντίζει τοῦ δοθῆναι νόμον τῷ λαῷ. ὅθεν καὶ περὶ τὸ Σίναιον ἄνεισιν. ὁ δὲ Γεώργιος λέγει ὅτι ὁ Μωϋσῆς ὀγδοήκοντα
P. 157 ἡμέρας νῆστις ἦν ἐν τῷ ὄρει. δὶς καὶ γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη, τὰς πλάκας συντρίψας ἃς ἔλαβε πρότερον ἐκ θεοῦ, ἐνδίκως κατ' ἐκείνων ὡς μοσχοποιησάντων θυμωθείς. κατελθὼν γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους, καὶ τὰς πλάκας συντρίψας διὰ τὸ τὸν λαὸν ἰδεῖν ἀνομήσαντα, πῶς ἔμελλε βρώσεως μετασχεῖν, εἰ μὴ καὶ πάλιν ἀνῆλθεν εὐθὺς καὶ τὸν θεὸν ἐξιλεώσατο; ἐφ' ᾧ καὶ π' ἡμέρας ἐξ ἀνάγκης νηστεύει· δὶς γὰρ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, ἐπειδὴ τὰς πρώτας συνέτριψε πλάκας, ἀνάξιον κρί-

Hunc igitur in morem Pharao decem plagis vexatur. quamobrem istuc? quia numerus denarius perfectus est; ideoque par erat ut qui perfecte deliquerat, etiam perfecto calamitatum numero multaretur. quippe post Iosephi mortem et Pharaonis illius qui vivo Iosepho rerum potiebatur, Aegyptii principem alium nacti erant, et valde quidem acerbum, qui et ipse Pharaonis nomen usurpabat. nam ut Romanorum imperatores sive reges sibi Caesarum nomen arrogarunt, tanquam Iulii Caesaris, qui primus dominatum ad se unum transtulit, gloriam sibi vindicantes, sic et Aegyptiorum principes a Pharaone primo denominari Pharaones voluerunt.

Moses autem ubi mare rubrum traiecisset, occupabatur in promulganda populo lege. quapropter Sinaeum in montem adscendit. ibi dies totos, quemadmodum Georgius memoriae prodidit, octoginta cibis abstinet. nam bis in montem adscendit, altera scilicet vice tum cum tabulas fregisset divinitus acceptas, iusta in suos iracundia doloreque percitus, qui vitulum sibi fecerant. etenim id temporis de monte degressus, confractis tabulis, quod populum se improbe gessisse cerneret, quonam pacto cibum sumere potuit? nimirum mox in montem rursus adscendit et deum placavit. de quo consequi necesse est eum 80 dies a cibis abstinuisse, ut qui secunda vice montem fractis prioribus tabulis conscenderit, quod iis populum impium sce-

τας ἐκεῖνον τὸν ἀσεβῆ λαὸν καὶ παράνομον. καὶ τὰ μὲν τοῦ Γεωργίου τοιαῦτα, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὰ τοῦ πράγματος οὕτως ἔχει καθὼς ἐκεῖνος ὑπέλα- B βεν. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἔλεγεν ὁ Μωσῆς ὅτι τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄρτον οὐκ ἔφαγον καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιον. δὶς μὲν οὖν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, δὶς δὲ καὶ ἐνήστευσεν. ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων τῶν ἡμερῶν καὶ φαγεῖν ἔοικεν ἄρτον καὶ ὕδωρ πιεῖν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὀγδοήκοντα ἂν ἡμέρας ἐν τῷ Δευτερονομίῳ νηστεῦσαι ἔλεγεν, οὐ μήν, ὡς εἴρηται, τεσσαράκοντα. τοῦτο μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν „ἵνα γὰρ C μὴ νομισθῇ ὁ κύριος ἀνειληφέναι δοκήσει τὴν σάρκα, τεσσα- V. 122 ράκοντα ἡμέρας ἐπ' ἴσης τῷ Μωσῇ καὶ τῷ Ἠλίᾳ, καὶ οὐ πλέον, ἐνήστευσεν." εἰ γὰρ ἡμέρας π' ἔφθασε νηστεῦσαι ὁ Μωσῆς, καθά φησιν ὁ Γεώργιος, μηδ' ὁπωσοῦν τῶν τοιούτων ἡμερῶν ἁψάμενος βρώσεως, οὐκ ἂν ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπ' ἴσης τῷ Μωσῇ νηστεῦσαι τὸν κύριον ἔλεγεν.

18. Post ἔλεγεν Labbei codex: περὶ τοῦ Ἀμαλήκ. μετὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἦλθεν ὁ Ἀμαλὴκ ἐν χιλιάσι καὶ μυριάσι σύναψαι πόλεμον μετὰ τῶν Ἑβραίων ἀόπλων ὄντων. ἀνῆλθε Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἐξέτεινε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς προσευχήν. καὶ ὅτε ὕψει τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς ἐν τῷ ὄρει, ἐτροποῦτο τὸν Ἀμαλήκ, ὅτε δὲ ἐνάρκει καὶ ἐταπείνωσεν αὐτάς, ἔτρεπεν ὁ Ἀμαλὴκ τοὺς Ἰουδαίους. τοῦτο οὖν προσέξαντες ὅ τε Ἀαρὼν καὶ Ὢρ εἰσῆλθον εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ ἕτερος ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἐστήριζον τὰς χεῖρας τοῦ Μωσέως εἰς ὕψος, καὶ οὕτως εἰς τέλος ὁ Ἀμαλὴκ ἀπώλετο. καὶ ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαβὶδ „ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν

leratumque prorsus indignum indicaret. in hunc modum Georgius ratiocinatur. ego vero nescio num res ita se habeat quemadmodum ipse putavit. nam si locum ipsius haberet narratio, Moses in Deuteronomio (9 9) non dixisset se quadraginta diebus panem non comedisse nec aquam bibisse. bis quidem adscendit in montem et bis ieiunavit: sed diebus intermediis comedisse panem et aquam bibisse videtur. quod nisi verum esset, in Deuteronomio dixisset se 80 dies ieiunasse, non 40, qui numerus istic exprimitur. atque hanc nostram sententiam Chrysostomus quoque confirmat. nam in oratione quam in exordio et ingressu sanctae Quadragesimae pronuntiavit, huiusmodi quaedam profert „ut non existimaretur dominum opinione ac specie tenus carnem adsumpsisse, quadraginta dies itidem ut Moses ac Elias ieiunavit." quodsi de Georgii sententia Moses ad 80 dies ieiunando processisset, nullo cibo diebus interiectis degustato, haudquaquam Iohannes hic noster, orator vere aureus, dominum totidem dies quot Mosem ieiunasse dixisset.

Ἐπὶ τούτοις εἰδέναι σε χρὴ ὡς εἰ καὶ χάριν τινὸς δῆθεν συμφέροντος χρήσεταί τις τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐδὲ οὕτως ἀνεύθυ-
D νος. καὶ γὰρ Ἀαρὼν γλύψας τὸν μόσχον τῷ λαῷ ἐπὶ τῷ κατασχεῖν αὐτόν, οὐ παντάπασι συγγνώμης ἄξιος ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ θείας ἐδεήθη φιλανθρωπίας ὥστε τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Μωσῆς ἔλεγεν „ἐδεήθην τοῦ κυρίου περὶ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἀπέθανεν."

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θέας τοῦ θεοῦ ἐξ ἴσου τοῖς ἀγγέλοις ἀξιωθείς, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, κελεύεται διὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι ἀντιλογίαν ἐλθεῖν εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβαρίμ, ὃ καὶ Ναβαῦ ἐλέγετο, καὶ ἰδεῖν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ οὕτως ἐκεῖ τελευτῆσαι. οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὁ θεὸς γενέσθαι κατάδηλον, ἵνα μὴ τὰ ὀστᾶ ἐκείνου λαβόντες οἱ τὸν μόσχον προσκυνήσαντες θεοποιή-
P. 158 σωσιν αὐτά. τοῦτον μέντοι τὸν θειότατον δηλαδὴ Μωσέα καὶ παρὰ θείων ἀγγέλων ἐνταφιασθῆναι ὁ μέγας φησὶν Ἐπιφάνιος. εἰ γὰρ καὶ ἐπέστη τηνικαῦτα ὁ διάβολος, καθά φησιν Ἰούδας ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ζητῶν τε αὐτὸν ὡς φονέα καὶ ὡς ἀντιλογίᾳ θανόντα, ἀλλ' ἀνθίσταται ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, καὶ „ἐπιτιμήσαι σοι ὁ κύριος" λέγει

αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός." ὅτε δὲ ἔφθασαν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν ἔρημον Κάδδην, κατήσθιον αὐτοὺς οἱ ὄφεις, καὶ ἀπέθνησκον. τότε καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐγκαρσίως εἰς ὕψος ἡλώσας ὁ Μωσῆς, ἔστησαν οἱ δάκνοντες ὄφεις· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐδάκνοντο ὑπὸ τῶν ὄφεων, ἀτενίζοντες εἰς τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐρρύοντο τοῦ θανάτου.

Praeter haec scire debes, etiamsi quis utilitatis alicuius causa peccato se polluat, non tamen eum iccirco reum non esse. nam et Aaro, qui vitulum populo conflavit ut eum in officio contineret, veniam simpliciter non meruit, sed dei benignitatem expertus est, ut poenam effugeret. hoc ipsum indicare Moses volens inquit „deprecatus sum dominum pro Aarone fratre meo, ne morte multaretur."

Atque hic ipse Moses, qui facie sua, ceu Basilius loquitur, deum perinde meruit intueri quemadmodum ab angelis spectatur, propter adversationem illam quae ad aquam acciderat, in montem Abarim, qui et Nabo dicitur, adscendere iubetur, atque istic promissam terram intuitus fato fungi. non enim mortem ipsius palam fieri deus voluit, ne qui vitulum summisse venerati fuerant, sumpta ipsius ossa pro divinis ducerent. eundem virum profecto divinissimum Epiphanius tradit ab angelis sepultum esse. quanquam enim tum advolavit diabolus, ut in epistola sua catholica Iudas inquit, ipsum homicidam tanquam sibi vindicans, et qui in adversatione deliquisset, tamen princeps ille dux Michaelus ei restitit, ac verbis huius-

πρὸς αὐτόν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ποῦ θήσομεν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ἢ πῶς αὐτὰ παραδεξόμεθα; ὅμως μέντοι προσθετέον τοῖς ἄνω καὶ ταῦτα δι' εἴδησιν. παράγει γὰρ τὸν Μω- B σέα κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα πρὸς τὸν λαὸν λέγοντα „ἄνδρες συστρατιῶται, ἐπεὶ τῷ θεῷ δοκοῦν ἤδη καὶ τῷ γήρᾳ, χρόνων ρκ' καὶ ε' ἠνυσμένων, δεῖ με τοῦ ζῆν ἀπελθεῖν, ὑποτίθημι καὶ νῦν τὰ δέοντα πρὸς ὑμᾶς, ἄπειμι δ' αὐτὸς χαίρων ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς." πορευομένῳ δὲ αὐτῷ οὗ ἔμελλεν ἀφανισθῆναι, πάντες εἵποντο δεδακρυμένοι. ἀσπαζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον καὶ Ἰησοῦν καὶ προσομιλοῦντος αὐτοῖς, ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀβαρίμ, νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτοῦ στάντος ἀφανίζεται κατά τινος φάραγγος. καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος ἔστιν ὅτε μυθολογῶν οὕτω φαίνεται.

Ὁ δέ γε Μωσῆς τελευτῶν ἐπιτίθησι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν C Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ υἱόν, καίτοι γε προμαρτυρηθέντα πνεῦμα ἅγιον ἔχειν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ νόμος κεκράτηκεν ὥστε τοὺς ἀρχιερεῖς χεῖρας ἐπιτιθέναι τοῖς χειροτονουμένοις, καὶ οὕτω θείας χάριτος μεταλαμβάνειν αὐτούς· „καὶ θήσεις" γάρ φησι „τὰς χεῖράς σου ἐπ' αὐτόν." τούτου δὲ τοῦ Ἰησοῦ συμμαχοῦντος τοῖς Γαβαωνίταις (ἐστράτευσαν γάρ τινες κατ' αὐ-

modi compellavit (Iudae 10) „increpet te dominus." quae si vera statuemus esse, quo loco Iosephi narrationem habebimus? vel quonam pacto illam admittemus? lubet autem et ipsa prius indicatis adiicere, quo saltem nota sint. tradit enim Mosem sub ipsum mortis tempus huiusmodi oratione populum compellasse: „quando, commilitones, sic deo visum est ac senectuti, exactis iam annis aetatis centum viginti quinque, ut hac vita nunc excedam, etiam modo vos de iis admonebo quae facienda erunt. ipse quidem laetus ob vestra bona migro." cum haec prolocutus ad eum locum pergeret quo loco futurum erat ut ex ipsorum conspectu abriperetur, cum lacrymis omnes sequebantur. interea vero, dum Eleazarum et Iesum amplecteretur, ac sermones cum eis conferret in monte Abari, mox nube subito se supra ipsum demittente videri desiit, in vallem quandam abreptus. sic rem gestam Iosephus recenset, qui sane nonnunquam fabulis consentanea litteris mandasse videtur.

Caeterum Moses vivendi finem facturus Iesu Navae F. manus imposuit, quanquam ei testimonium iam antea quoque tributum esset, quod spiritum sanctum haberet. hinc mos inolevit ,et obtinuit ut muneri alicui praeficiendis sacerdotes manus imponant, quo facto divinae gratiae participes fiunt. impones, inquit deus (Ios. 10), manum tuam ipsi, et gloriam tuam in eum transferes. cum hic Iesus opem Gabaonitis ferret, quos invaserant propterea nonnulli quod

τῶν ὡς δῆθεν αὐτομολησάντων τῷ Ἰησοῦ) θαῦμα περὶ τὸν ἥλιον γέγονεν ἐν τῷ μεσουρανήματι· καὶ γὰρ ἔστη τῆς πρόσω φορᾶς ἡμέρας ὁλοκλήρου διάστημα.

D Εἰ δὲ καὶ σὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορία κατέχει διὰ τί τεσσαράκοντα ἔτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐξιὸν ἐξ Αἰγύπτου
V. 123 ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. τῶν παρὰ Μωσέως ἀποσταλέντων εἰς κατασκοπὴν τῆς τῶν Χαναναίων γῆς ὑποστρεψάντων, καὶ τὸν λαὸν ἐκφοβησάντων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ πολλὰ κατὰ θεοῦ γογγύσαι, ἄνευ τοῦ Χάλεβ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, εἶπεν ὁ θεός „οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἣν ἐξέτεινα τὴν χεῖρά μου ἀλλ' ἢ Χάλεβ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ τὰ παιδία ἃ εἴπατε εἰς διαρπαγὴν ἔσεσθαι. ὑμῶν δὲ
P. 159 τὰ κῶλα πεσεῖται ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἔσονται νεμόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ ἀνύσουσι τὴν πορείαν ὑμῶν, ἕως ἂν ἀναλωθῶσι τὰ κῶλα ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ὅσας κατεσκέψασθε τὴν γῆν, τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ γνώσεσθε τὸν θυμόν μου." μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον εἰς διαστροφὴν τοῦ λαοῦ „ἐκεῖ εἴδομεν τὴν γενεὰν τοῦ Ἐνάκ, ἄνδρας ὑπερμήκεις, γίγαντας, ὧν ἐνώπιον ἦμεν ὡσεὶ ἀκρίδες." ἔφερον

sponte sua Iesu partes secuti fuissent, miraculum in sole contigit: nam cum is medium coeli attigisset, ulterius progredi per totius diei spatium desiit.

Quodsi autem scire nequis quamobrem Hebraeorum natio, postquam ex Aegypto migrasset, totos annos quadraginta in solitudine oberraverit, quid dicturi simus audias. nam in libro Numerorum causa perspicue indicata est. quippe cum ii qui ablegati erant a Mose terram Chananaeam exploratum, revertissent, ac populum tanto metu perculissent ut non parum adversus dominum murmuraret, Chalebo et Iesu exceptis, tum ergo deus hisce minis est usus (Num. 14 30) „nemo ex omni vestrum numero in terram perveniet, supra quam manum meam extendi, praeter Chalebum et Iesum Navae filium, et pueros vestros, quos praedae futuros dixistis. vestra quidem membra in ista solitudine cadent. nati autem vestri degent in hac solitudine annos 40, et tamdiu vestrum hoc iter conficient, donec membra vestra in desertis absumantur. quot diebus terram explorastis, qui omnino quadraginta fuerunt, per totidem annos ad totidem dies relatos culpas vestras luetis, et quid ira mea sit experiemini." nimirum illi exploratores inter alia hoc etiam pervertendi populi causa protulerant, se familiam Enaquinorum in iis locis vidisse, qui essent homines supra modum proceri et gigantes, cum quibus ipsi collati locustae sibi esse visi fuissent. attulerunt id temporis secum tantae botrum magnitudinis, ut vectibus et palis gestari eum necesse foret.

δὲ καὶ βότρυν ἐκεῖθεν ὑπερμήκη τοσοῦτον ὡς ἐπ' ἀναφορεῦ- [B] σιν αὐτὸν βαστάζεσθαι. ὅτι δὲ παιδευόμενος ὁ Ἰσραὴλ κατὰ θείαν ὀργὴν τοσοῦτον ἐν ἐρήμῳ διεβίβασε καιρόν, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου λέγοντος ἄκουε. ἐν γὰρ τῇ περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας βίβλῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν, ὅτι προσκρούσας ὁ Ἰσραὴλ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον· ὅρκῳ γὰρ ὤμοσεν ὁ θεὸς μὴ εἰσάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Δαβὶδ ἔδειξεν εἰπὼν ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. καὶ ἦν ὅρος αὐτοῖς τῆς ὀργῆς, καθὼς ἄνω- [C] θεν εἴρηται. παρῳχηκότος δὲ τοῦ καιροῦ λέλυται μὲν ἡ ὀργή, διέβησαν δὲ τὸν Ἰορδάνην οἱ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσέβησαν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ὑπερδραμούσης τῆς ἀγανακτήσεως τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. τύπος ἄρα καὶ τοῦδε σαφὴς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίεσθαί τινας· ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ τοῦτο καιρός, διάβασιν ἡμῖν εἰσφέρων Ἰορδάνου τὴν μυστικήν. μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη κἀκεῖνοι τὸν Ἰορδάνην διέβησαν.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς Αὐσῆς πρότερον ἐκαλεῖτο, ὑποστρέψας δὲ ἀπὸ τῆς κατασκοπῆς παρὰ τοῦ Μω- [D] σέως μετονομάζεται. τούτῳ δὴ τῷ Ἰησοῦ μετά γε τεσσαράκοντα ἔτη ἃ διεβίβασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγει ὁ θεός „καθίσας

caeterum Israelicos, ob iram divinam castigatos, tantum in solitudine temporis exegisse Cyrillus etiam verbis hisce testatur, in eo libro exstantibus quem de spirituali cultu inscripsit. quia fremitu suo deum offenderunt Israelici, quadraginta per solitudinem annis sunt obvagati. deus enim iureiurando futurum confirmavit se in terram promissam ipsos haudquaquam introducturum. atque hoc iusiurandum dei Davides his verbis exposuit (Psalm. 94 11) „iratus iuravi non esse meam in requietem perventuros." huius irae terminus tot annis definitus erat quot superius expositi sunt; atque illis elapsis omnino extincta est. tum deinde nati eorum Iordanem transierunt et terram promissam ingressi sunt, divina illa iracundia quadragesimum annum non excedente. fuit huius rei quondam illa quoque figura, quod plagas 40 acciperent qui deliquerant. post illum enim numerum tempus liberationis succedit, quod mysticam Iordanis transitionem secum adfert: nam et ipsi post annum quadragesimum Iordanem traiecerunt.

Iesus autem hic Navae F. Auses prius appellabatur: verum posteaquam ab exploratione reversus fuisset, a Mose nomen eius est immutatum. eundem post annos 40, quos in solitudine populus exegit, deus in hunc modum allocutus est (Ios. 5 2) „circumcide popu-

περίτεμε τὸν λαὸν μαχαίραις πετρίναις, καὶ οὕτω τὸν Ἰορδάνην διάβηθι." ὁ γὰρ Μωσῆς περᾶσαι οὐ συνεχωρήθη, καίτοι πολλὰ περὶ τούτου τοῦ θεοῦ δεηθείς. μετὰ γὰρ τὸ λαλῆσαι τὰ τῆς ᾠδῆς τῷ λαῷ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεός „ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος Ἀβαρίμ. τοῦτο ὄρος Ναβαῦ κατὰ πρόσωπον Ἱεριχώ. καὶ ἴδε τὴν γῆν Χαναάν, καὶ τελεύτα, ὃν τρόπον ἀπέθανεν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἐν Ὢρ τῷ ὄρει, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας." ὅτι δὲ ἐδέετο τοῦ θεοῦ περᾶσαι τὸν Ἰορδάνην, „καὶ
P. 160 *ὑπερεῖδε κύριος ἐμὲ ἕνεκεν ὑμῶν, καὶ οὐκ εἰσήκουσέ μου. καὶ εἶπε κύριος πρός με ἱκανούσθω σοι, μὴ προσθῇς ἔτι λα-*
V. 124 *λῆσαι τὸν λόγον τοῦτον. ἀνάβαινε γὰρ εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴδε τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι οὐ διαβήσῃ τὸν Ἰορδάνην τοῦτον." καὶ τί δήποτε διὰ μικρὰν πλημμέλειαν πόρρωθεν ἰδεῖν ὁ Μωσῆς προσετάχθη τὴν γῆν, τὸν δὲ λαὸν εἰσαγαγεῖν ἐκωλύθη; διδάσκει ἡμᾶς ὁ δεσπότης διὰ τούτων ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους τὴν ἄκραν ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ· „ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος"*
B *φησὶ σοφία Σολομῶντος „σύγγνωστόν ἐστιν ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται." ὅτι δὲ μέγα ἔδοξε τὸ τοῦ Μωσέως ἁμάρτημα, δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ θεὸς οὕτως εἰπὼν „ἀνά-*

19. *ἔδειξε* P.

lum cultris saxeis, atque ita Iordanem traiicito." nam Mosi potestas Iordanem transeundi facta non est, quanquam crebris ille precibus hoc exposceret. quippe cum carminis verba populo recitasset, his verbis eum deus compellavit (Deut. 32 49) „adscende in montem Abarim, qui Nabo mons est, e regione Hierichuntis, atque istic terram Chananaeam intuitus morere, quemadmodum et Aaro frater tuus in Oro monte mortuus est. non enim verbis meis ad aquam adversationis et rixae fidem habuistis." iam quod obsecrarit deum ut Iordanem traiiceret, ipse significavit, cum diceret „equidem amne traiecto praeclaram illam regionem, trans Iordanem sitam intuiturus eram: verum deus me vestra causa est aspernatus, nec preces meas exaudiit. respondit enim in haec verba mihi: satis hoc esto tibi, noli tale quiddam amplius a me petere. saltem in montem hunc adscendito, et terram oculis tuis intuere: nam Iordanem hunc non traiicies." quidnam vero causae fuit quamobrem ob delictum exiguum Moses longo quidem ex intervallo terram intueri iussus est, sed eidem denegatum ne populum in eam introduceret? nimirum per haec docere nos dominus voluit se ab iis, qui virtute perfecti sint, extremam accurationem requirere. nam qui perpusillus est, inquit Sapientia Salomonis (6 7), ob misericordiam quodam modo veniam meretur: at valentes valide explorabuntur. et vero delictum Mosis ingens sibi visum fuisse deus ipse verbis his declaravit „adscende ac morere,

βαινε, καὶ τελεύτα, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας." πάντα ταῦτα πεποίηκεν ἡ θλῖψις. ἐπιτιθέντες γὰρ Ἰουδαῖοι τῷ θείῳ Μωσεῖ, ὅτε ἀθυμῶν ἦν διὰ τὴν τῆς Μαριὰμ τελευτήν, καὶ βιαζόμενοι χάριν ὕδατος, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν γέγραπται, ἠνάγκασαν τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην προϊέναι φωνήν. ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι καὶ κατὰ πάντα ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐναντιούμενα φαίνονται· C *καὶ γὰρ διὰ θείαν ὀργὴν ἐτελεύτησεν, οὐ μὴν διὰ γῆρας, ὡς ἐκεῖνος φησίν. ὅτι δὲ τοῦ θεοῦ ὀργισθέντος ἐπὶ τοῖς κατασκόποις ἔτη τεσσαράκοντα διέτριψεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῦτο σαφῶς δεδήλωται. ἡνίκα γὰρ ὁ Μωσῆς τὰ τελευταῖα τῷ λαῷ διελέγετο, καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν „ἤλθομεν καὶ πρὶν εἰς τὸ περᾶσαι καὶ κατακληρονομῆσαι τὴν Χαναντῖιδα γῆν." ἀλλ' οἱ διάστροφοι ἐκεῖνοι κατάσκοποι καὶ ὁ τοῦ λαοῦ γογγυσμὸς ἔτη μ' περιπλανᾶσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποίηκε. ταῦτα δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑποστροφῇ, τῶν μ'* D *ἐτῶν δηλαδὴ συμπληρώσει. πρόσεχε λοιπόν· φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι εἰ μὴ θεία ἦν ὀργὴ τῆς τῶν κατασκόπων διαστροφῆς ἕνεκεν, ἐν βραχεῖ διῆλθον τὴν ἔρημον καὶ τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασαν ἄν.*

Οὐκοῦν ἔτη μ' περιπατοῦντες κατὰ τὴν ἔρημον τὸ μάννα

propterea quod verbis meis ad aquam iurgii fidem non habueritis." atque haec omnia de quadam adflictione profecta erant. nam cum Hebraei ad Mosem convolarent, ipso propter Mariae sororis obitum tristi, et violenter eum urgerent ob aquae defectum, sicut in Numerorum libro perscriptum legimus, hanc ei vocem dubitationis plenam extorserunt. quapropter missam fac Iosephi narrationem, quae prorsus litteris sacris adversari videtur. Moses enim propter iram divinam hoc modo mortuus est, non ob senectutis molem, quemadmodum ille tradit. quod autem deo propter exploratores irato populus annis quadraginta in solitudine commoratus sit, etiam in Deuteronomio perspicue indicatur. cum enim Moses extrema oratione populum alloqueretur, inter alia verbis huiusmodi usus est „accessimus etiam antea traiecturi flumen, et terram Chananitidem occupaturi: sed exploratores illi perversi populique fremitus effecerunt ut annis quadraginta per solitudinem obvagaremur." quae quidem verba protulit in altera reversione ad Iordanem, cum anni scilicet quadraginta iam completi essent. atque heic, quaeso, mihi animum advertito. videtur enim futurum fuisse ut nisi divina istaec ira intercessisset ob exploratorum perversitatem orta, brevi admodum temporis spatio solitudinem peragrarent, ac Iordanem traiicerent.

Caeterum dum annis 40 per solitudinem hinc inde oberrabant,

ἤσθιον, τροφὴν ἄσπαρτον καὶ ἀνήροτον. καθ' ἑκάστην γὰρ ἔβρεχεν ἡμέραν αὐτὸ ὁ θεός, ἄνευ μέντοι τοῦ σαββάτου, διδάσκων κἀντεῦθεν αὐτοὺς μηδὲν ἐν σαββάτῳ ποιεῖν. ἐφ' ᾧ
P. 161 καὶ τὸ ἐν παρασκευῇ κατερχόμενον μάννα διπλάσιον ἦν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν σαββάτῳ τροφήν. εἰ δὲ ἐν δευτέρᾳ τυχὸν ἡμέρᾳ ἢ τρίτῃ λαβὼν ἐκ τοῦ μάννα ἐφύλαξέ τις, εἰς τὴν ὑστεραίαν διεφθαρμένον ἦν ἐξ ἀνάγκης τὸ τοιοῦτον ἰδεῖν. τίνος ἕνεκεν; ἐπειδὴ νόμου παράβασις ἦν. διδάσκων γὰρ αὐτοὺς τῶν φροντίδων ἐλεύθερον βιοῦν, ὑπέσχετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχειν τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῖς τροφήν. ἐκεῖνοι δὲ ἀπιστήσαντες μέρος τι τοῦ συλλεγέντος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐφύλαξαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐπώζεσεν. ὅτι γὰρ οὐ τῆς τοῦ μάννα φύσεως ἦν τὸ πάθος, μαρτυρεῖ τὸ σάββατον, ἐν ᾧ
B ἀλώβητον διετηρεῖτο τὸ χάριν αὐτοῦ κατὰ τὴν παρασκευὴν συλλεγόμενόν τε καὶ φυλασσόμενον. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν
V. 125 τῇ κιβωτῷ ἐπὶ πολλαῖς διαφυλαχθὲν γενεαῖς. τοῦτο δὲ τὸ μάννα κατά γε τὸ πρωῒ καὶ μόνον συνήγετο· ἡλίου γὰρ ἀνατείλαντος ἐτήκετο. τοῦτο μέντοι τὸ μάννα, καθά φησιν ὁ θειότατος Νύσσης ἐκ τῆς σοφίας Σολομῶντος τὰς ἀφορμὰς λαβών, μονοειδὲς ἦν, ἡ δὲ ποιότης αὐτοῦ τὸ ποικίλον εἶχεν, ἑκάστῳ προσφόρως κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας ἐγγινομένη.

Manna vescebantur, cibo non sato nec per arationem comparato. nam in dies singulos divinitus instar pluviae de coelo labebatur, unico sabbato excepto; quo ipso docebat eos nihil esse sabbato faciundum operis. eademque de causa quod die sabbatum praecedente, quem a praeparatione Parasceuen nuncupabant, manna delabebatur, duplum erat aliorum dierum respectu, quo videlicet abunde ipsis etiam sabbato durante alimenti sufficeret. quodsi quis autem die secundo septimanae vel tertio acceptum manna servasset in diem alterum, non poterat deinceps aliter quam putrefactum intueri. quamobrem istuc? quia legis erat haec violatio. quippe deus volens eos docere quid esset vita curis soluta et libera, se praebiturum eis pollicebatur in dies singulos tantum victus quantum ipsis alendis sufficeret. huic pollicitationi cum fidem quidam non haberent nec mandato parerent, forte collecti mannae partem aliquam in diem posterum servarunt, quae continuo foetuit. et hanc nequaquam profecto mannae naturam fuisse, colligi tum de sabbato potest, quo quicquid eius causa praeparatorio die coactum erat incorruptum manebat, tum de illo manna quod in arca multis saeculis est conservatum. colligebatur autem matutino tempore tantum: quippe quamprimum sol ortus fuisset, liquescebat. idem manna, quemadmodum Nyssenus antistes ille divinissimus ait, sapientiam Solomonis secutus, unius quidem erat eiusdemque formae, qualitatem vero multiplicem habebat, uti quod cui-

οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ νοητὸν δηλονότι μάννα, πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς ἑκάστου ψυ- C χῆς διατίθεσθαι εἴωθε. τοῦτο δὴ τὸ μάννα εἶδος εἶχε κορίου, οὗ τὴν φύσιν ὅλην διόλου λόγον ἔχειν σπέρματος λέγουσιν, ὥστε μηδὲ ἐν τῷ κατακόπτεσθαι ἐξαφανίζεσθαι τὴν πρὸς τὸ σπείρεσθαι δύναμιν αὐτοῦ. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὸ θεῖον μάννα καὶ πνευματικὸν πανταχοῦ σκεδαννύμενόν τε καὶ κατακερματιζόμενον ὅλον διόλου ἐν ὅλοις εὑρίσκεται. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μάννα ἐκείνου κατερχομένου ἄνωθεν τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ὑπερεκπληττόμενον ἔλεγε τί τοῦτό ἐστιν; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοητοῦ μάννα τοῦ ἄρτου D τῆς ζωῆς, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καταβάντος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος, ὑπερεκπληττόμενοι ἔλεγον ἅπαντες τί τοῦτό ἐστι; πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν; πῶς σάρκα ἐφόρεσε; πῶς ἄνθρωπος γέγονε; καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Μωσέως τελευτὴν εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ θεός „Μωσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκεν· νῦν οὖν ἀναστὰς διάβηθι τὸν Ἰορδάνην σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς οὗτος." καὶ ὡς ἤκουσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀμορραίων, οἳ ἦσαν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι ἀπεξήρανε κύριος ὁ θεὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, κατετάκησαν αὐτῶν αἱ διάνοιαι, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς φρόνησις οὐδεμία ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. P. 162

que pro ratione cupiditatis saperet. eodem modo panis ille qui de coelo descendit, manna scilicet intellectile, pro adfectione animi quorumlibet et ipse adfectus esse solet. idem manna quandam esse coriandri speciem aiunt, cuius naturam in universum semini respondere perhibent, ita ut si dissecetur, nulla sit particula quae vim suam amittat. sic et divinum illud ac spirituale manna ubique locorum dispersum et quasi concisum minutas in partes nihilominus totum integre in integris reperitur. quid multa proferemus? quemadmodum illo manna coelitus demisso Hebraeorum natio admirabunda dicebat, quid hoc est? sic et intellectili manna, pane scilicet vitae, unigena dei filio, coelitus delapso et in terris conspecto cuncti obstupescentes aiebant: quid hoc est? quonam pacto dei filius in terram descendit? qui carnem gestat? qui homo factus est? ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Caeterum post mortem Mosis deus Iesum allocutus est in hunc modum (Ios. 1 2) „quandoquidem meus servus Moses mortuus est, age tu, traiice Iordanem istum una cum omni hoc populo." cumque reges Amorraeorum, qui ultra Iordanem erant, inaudivissent dominum, qui deus est, Iordanem fluvium exsiccasse, mentes et animi

καὶ τοιοῦτόν τι πεπόνθασιν ὁποῖον ἀπὸ χαρᾶς ὁ Ἰακώβ, ἡνίκα κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰωσὴφ ἐθεάσατο· ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χαρᾶς διάχυσις, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου σύνευσις τῆς ζωογονούσης ἡμᾶς δυνάμεως γίνεται, καὶ οὕτως ἢ ἐκείνως ἔστιν ὅτε ὁ θάνατος ἐξ ἀνάγκης ἕπεται. μετὰ δὲ τὸ περᾶσαι τηνικαῦτα χωρὶς ὅπλων τὴν Ἱεριχὼ κεκρατήκασιν· ἐφ' ᾧ καὶ ἀνεθεμάτισαν αὐτήν, τουτέστι τῷ θεῷ ἀφιέρωσαν. Ἄχαρ λοιπὸν ὁ τοῦ Χαρμῆ ἀπὸ τῶν ἀναθεματισθέντων τῷ κυρίῳ στολήν τινα καὶ μᾶζαν χρυσῆν ἀποσυλήσας τὸν θεὸν εἰς ὀρ-
B γὴν ἤγειρε· δεηθεὶς οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῦ θεοῦ, καὶ μαθὼν τὸν τῆς ὀργῆς αἴτιον, λίθοις αὐτὸν πανοικὶ κατέχωσαν. ἐν τούτῳ δὲ τῷ κατὰ τῆς Ἱεριχὼ πολέμῳ ἀρχὴν ἔλαβε καταλύεσθαι τὸ σάββατον· ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας αὐτὴν μετὰ σαλπίγγων περιεκύκλωσαν, ἐν αἷς καὶ τὸ σάββατον ἐξ ἀνάγκης συμπεριείληπται. ἀλλὰ καὶ μετὰ πέντε βασιλέων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, τοῦ Ἰησοῦ μαχομένου ἔστη ὁ ἥλιος κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ· οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμὰς ἕως εἰς τέλος ἡμέρας μιᾶς. καὶ πάντα δὲ τὰ τῶν Χαναναίων ἔλαβεν ὁ Ἰσραὴλ ἐν πολέμῳ, ὅτι διὰ κυρίου ἐγένετο. ἀλλὰ καὶ Χά-
C λεβ υἱὸς Ἐφωνῆ ἐξωλόθρευσε τοὺς τρεῖς υἱοὺς Ἐναάκ, τὸν Σουσῆ, τὸν Θολμὶ καὶ τὸν Σχιμᾶν. γίγαντες δὲ καὶ οὗτοι

3. σύμμυσις?

eorum contabuerunt, nec prae metu Israelicorum prudenter rebus suis consulere ullo modo poterant. consimile quiddam scilicet eis accidit illi, quod Iacobus expertus est prae gaudio, cum profectus in Aegyptum Iosephum filium adspiceret. nimirum de laetitia quaedam oritur sanguinis diffusio, de formidine vero facultatis vitalis contractio in nobis existit utroque modo fieri nonnunquam solet ut mors hoc pacto adfectos necessario comitetur. postquam Israelici flumen traiecissent, mox absque armis Hierichunte potiuntur; quo nomine factum ut eam pro anathemate ducerent, hoc est deo consecrarent. secundum haec Achar ille Charmae F., ex iis quae deo consecrata erant, veste quadam cum auri massa clanculum surrepta, deum ad iram provocavit. quapropter Iesus deum precatus, iraeque causa cognita, lapidibus hominem universa cum domo obruit. in hac Hierichuntis obsidione primum omnium violari sabbatum coepit: dies enim septem oppidum cum tubis cinxerunt atque circumierunt, quo dierum numero sabbatum quoque necessario comprehenditur. eodem Iesu, quemadmodum et supra meminimus, contra quinque reges praeliante sol in medio coelo restitit nec ad occasum progressus est unius integri diei spatio. et ceperunt Israelici bello cunctas Chananaeorum ditiones et opes, domino ipsis suppetias ferente. Chalebus quoque Ephonae F. tres Enaaci filios prorsus exstirpavit, nimirum

εὐμήκεις ἦσαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν υἱοὺς τοῦ Ἐναὰκ ἐκείνους ὠνόμασαν.

Ἰστέον ὅτι πρῶτος νόμος παρ' Ἑβραίοις ἐν ἐξόδῳ γέγραπται οὗτος. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ V. 126
οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ταυτολογία τό τε εἴδωλον καὶ τὸ ὁμοίωμα· τὸ γὰρ ὁμοίωμα τινός ἐστιν ὁμοίωμα εἴτε χερσαίου ζώου εἴτε θαλαττίου εἴτε D
πτηνοῦ, τὸ δὲ εἴδωλον κατὰ τὴν Ὠριγένους ἐξήγησιν ἀνάπλασμα διανοίας ἀνυπόστατόν ἐστιν, ὡς ὁ παρ' Αἰγυπτίοις τιμώμενος κυνοκέφαλος καὶ ὁ παρ' Ἕλλησιν ἱπποκένταυρος.

Μετὰ μέντοι τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ὑπὸ κριτῶν ὁ λαὸς ἐκρίνετο. ὧν πρῶτος Ἰούδας ὁ τὸν Ἀδωνιβεζὲκ χειρωσάμενος καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτοῦ χεῖράς τε καὶ πόδας, βασιλέα τῶν ἀλλοφύλων ὄντα. οἱ γὰρ Χαναναῖοι μετὰ θάνατον τοῦ Ἰησοῦ κρατῆσαι τῶν Ἰουδαίων θαρρήσαντες τῷ Ἀδωνιβεζὲκ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέπουσι, καὶ κατ' ἐκείνων χωροῦσιν. ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· κτείνονται γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐκ ὀλίγοι, P. 163
κρατεῖται δὲ καὶ ὁ Ἀδωνιβεζέκ, καὶ χεῖρας καὶ πόδας ἀκρωτηριασθεὶς ἔλεγεν „οἱ βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀποκεκομμένοι ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω

Susem Tholmeum et Schimam; qui gigantes erant supra modum proceris corporibus, qua de causa Enaaci filii sacris in litteris appellati sunt.

Atque hoc loco illud etiam scire debes, legem primam apud Hebraeos in eo libro perscriptam esse qui est de Israelicorum ex Aegypto profectione. suntque legis haec prima verba „deos alios, praeter me, nullos habeto. simulacrum tibi ne facito, nec imaginem cuiusquam rei quae exstet aut supra in coelo aut infra in terra." non est hic eiusdem rei inepta iteratio: neque enim idem sonant simulacrum et imago, cum imago sit sive terrestris animalis sive marini sive volatilis, simulacrum autem de Origenis sententia et enarratione conceptum mente figmentum, quod tamen reapse non existat, quale quiddam erat Cynocephalus ille religiose cultus apud Aegyptios, vel Graecorum Hippocentaurus.

Post Iesum Navae F. populus a iudicibus gubernabatur, quorum primus fuit Iudas, qui Adonibezecum in potestatem redegit, regem extranearum nationum, eique manuum ac pedum extremas partes amputavit. quippe Chananaei post Iesu mortem de Iudaeis subigendis fiducia concepta principatum Adonibezeco detulerunt, eoque duce copiis in illos ductis fine ac instituto suo exciderunt. nam haud paucis interfectis Adonibezecus vivus captus est, extremisque pedum ac manuum partibus mutilatus „septuaginta" inquit (Iud. 1 7) „reges

Ἐπὶ τούτοις εἰδέναι σε χρὴ ὡς εἰ καὶ χάριν τινὸς δῆθεν
συμφέροντος χρήσεταί τις τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐδὲ οὕτως ἀνεύθυ-
D νος. καὶ γὰρ Ἀαρὼν γλύψας τὸν μόσχον τῷ λαῷ ἐπὶ τῷ
κατασχεῖν αὐτόν, οὐ παντάπασι συγγνώμης ἄξιος ἦν· ἐφ'
ᾧ καὶ θείας ἐδεήθη φιλανθρωπίας ὥστε τὴν τιμωρίαν ἐκφυ-
γεῖν. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Μωσῆς ἔλεγεν „ἐδεήθην τοῦ κυ-
ρίου περὶ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἀπέθανεν."

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θέας τοῦ θεοῦ ἐξ
ἴσου τοῖς ἀγγέλοις ἀξιωθείς, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος,
κελεύεται διὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι ἀντιλογίαν ἐλθεῖν εἰς τὸ ὄρος
τὸ Ἀβαρίμ, ὃ καὶ Ναβαῦ ἐλέγετο, καὶ ἰδεῖν τὴν γῆν τῆς
ἐπαγγελίας, καὶ οὕτως ἐκεῖ τελευτῆσαι. οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ
τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὁ θεὸς γενέσθαι κατάδηλον, ἵνα μὴ τὰ
ὀστᾶ ἐκείνου λαβόντες οἱ τὸν μόσχον προσκυνήσαντες θεοποιή-
P. 158 σωσιν αὐτά. τοῦτον μέντοι τὸν θειότατον δηλαδὴ Μωσέα
καὶ παρὰ θείων ἀγγέλων ἐνταφιασθῆναι ὁ μέγας φησὶν Ἐπι-
φάνιος. εἰ γὰρ καὶ ἐπέστη τηνικαῦτα ὁ διάβολος, καθά φη-
σιν Ἰούδας ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ζητῶν τε αὐτὸν
ὡς φονέα καὶ ὡς ἀντιλογίᾳ θανόντα, ἀλλ' ἀνθίσταται ὁ ἀρ-
χιστράτηγος Μιχαήλ, καὶ „ἐπιτιμήσαι σοι ὁ κύριος" λέγει

αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός." ὅτε δὲ ἔφθασαν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν ἔρημον Κάδδην, κατήσθιον αὐτοὺς οἱ ὄφεις, καὶ ἀπέθνησκον. τότε καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐγκαρσίως εἰς ὕψος ἡλώσας ὁ Μωσῆς, ἔστησαν οἱ δάκνοντες ὄφεις· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐδάκνοντο ὑπὸ τῶν ὄφεων, ἀτενίζοντες εἰς τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐρρύοντο τοῦ θανάτου.

Praeter haec scire debes, etiamsi quis utilitatis alicuius causa peccato se polluat, non tamen eum iccirco reum non esse. nam et Aaro, qui vitulum populo conflavit ut eum in officio contineret, veniam simpliciter non meruit, sed dei benignitatem expertus est, ut poenam effugeret. hoc ipsum indicare Moses volens inquit „deprecatus sum dominum pro Aarone fratre meo, ne morte multaretur."

Atque hic ipse Moses, qui facie sua, ceu Basilius loquitur, deum perinde meruit intueri quemadmodum ab angelis spectatur, propter adversationem illam quae ad aquam acciderat, in montem Abarim, qui et Nabo dicitur, adscendere iubetur, atque istic promissam terram intuitus fato fungi. non enim mortem ipsius palam fieri deus voluit, ne qui vitulum summisse venerati fuerant, sumpta ipsius ossa pro divinis ducerent. eundem virum profecto divinissimum Epiphanius tradit ab angelis sepultum esse. quanquam enim tum advolavit diabolus, ut in epistola sua catholica Iudas inquit, ipsum homicidam tanquam sibi vindicans, et qui in adversatione deliquisset, tamen princeps ille dux Michaelus ei restitit, ac verbis huius-

πρὸς αὐτόν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ποῦ θήσομεν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ἢ πῶς αὐτὰ παραδεξόμεθα; ὅμως μέντοι προσθετέον τοῖς ἄνω καὶ ταῦτα δι' εἴδησιν. παράγει γὰρ τὸν Μωσέα B κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα πρὸς τὸν λαὸν λέγοντα „ἄνδρες συστρατιῶται, ἐπεὶ τῷ θεῷ δοκοῦν ἤδη καὶ τῷ γήρᾳ, χρόνων ρκ' καὶ ε' ἠνυσμένων, δεῖ με τοῦ ζῆν ἀπελθεῖν, ὑποτίθημι καὶ νῦν τὰ δέοντα πρὸς ὑμᾶς, ἄπειμι δ' αὐτὸς χαίρων ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς." πορευομένῳ δὲ αὐτῷ οὗ ἔμελλεν ἀφανισθῆναι, πάντες εἵποντο δεδακρυμένοι. ἀσπαζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον καὶ Ἰησοῦν καὶ προσομιλοῦντος αὐτοῖς, ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀβαρίμ, νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτοῦ στάντος ἀφανίζεται κατά τινος φάραγγος. καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος ἔστιν ὅτε μυθολογῶν οὕτω φαίνεται.

Ὁ δέ γε Μωσῆς τελευτῶν ἐπιτίθησι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν C Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ υἱόν, καίτοι γε προμαρτυρηθέντα πνεῦμα ἅγιον ἔχειν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ νόμος κεκράτηκεν ὥστε τοὺς ἀρχιερεῖς χεῖρας ἐπιτιθέναι τοῖς χειροτονουμένοις, καὶ οὕτω θείας χάριτος μεταλαμβάνειν αὐτούς· „καὶ θήσεις" γάρ φησι „τὰς χεῖράς σου ἐπ' αὐτόν." τούτου δὲ τοῦ Ἰησοῦ συμμαχοῦντος τοῖς Γαβαωνίταις (ἐστράτευσαν γάρ τινες κατ' αὐ-

modi compellavit (Iudae 10) „increpet te dominus." quae si vera statuemus esse, quo loco Iosephi narrationem habebimus? vel quonam pacto illam admittemus? lubet autem et ipsa prius indicatis adiicere, quo saltem nota sint. tradit enim Mosem sub ipsum mortis tempus huiusmodi oratione populum compellasse: „quando, commilitones, sic deo visum est ac senectuti, exactis iam annis aetatis centum viginti quinque, ut hac vita nunc excedam, etiam modo vos de iis admonebo quae faciunda erunt. ipse quidem laetus ob vestra bona migro." cum haec prolocutus ad eum locum pergeret quo loco futurum erat ut ex ipsorum conspectu abriperetur, cum lacrymis omnes sequebantur. interea vero, dum Eleazarum et Iesum amplecteretur, ac sermones cum eis conferret in monte Abari, mox nube subito se supra ipsum demittente videri desiit, in vallem quandam abreptus. sic rem gestam Iosephus recenset, qui sane nonnunquam fabulis consentanea litteris mandasse videtur.

Caeterum Moses vivendi finem facturus Iesu Navae F. manus imposuit, quanquam ei testimonium iam antea quoque tributum esset, quod spiritum sanctum haberet. hinc mos inolevit et obtinuit ut muneri alicui praeficiendis sacerdotes manus imponant, quo facto divinae gratiae participes fiunt. impones, inquit deus (Ios. 10), manum tuam ipsi, et gloriam tuam in eum transferes. cum hic Iesus opem Gabaonitis ferret, quos invaserant propterea nonnulli quod

τῶν ὡς δῆθεν αὐτομολησάντων τῷ Ἰησοῦ) θαῦμα περὶ τὸν
ἥλιον γέγονεν ἐν τῷ μεσουρανήματι· καὶ γὰρ ἔστη τῆς πρό-
σω φορᾶς ἡμέρας ὁλοκλήρου διάστημα.

D Εἰ δὲ καὶ σὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορία κατέχει διὰ τί
τεσσαράκοντα ἔτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐξιὸν ἐξ Αἰγύπτου
V. 123 ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ βίβλῳ τῶν
ἀριθμῶν σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. τῶν παρὰ Μωσέως
ἀποσταλέντων εἰς κατασκοπὴν τῆς τῶν Χαναναίων γῆς ὑπο-
στρεψάντων, καὶ τὸν λαὸν ἐκφοβησάντων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε
καὶ πολλὰ κατὰ θεοῦ γογγύσαι, ἄνευ τοῦ Χάλεβ καὶ τοῦ Ἰη-
σοῦ, εἶπεν ὁ θεός „οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἣν ἐξέ-
τεινα τὴν χεῖρά μου ἀλλ' ἢ Χάλεβ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ
καὶ τὰ παιδία ἃ εἴπατε εἰς διαρπαγὴν ἔσεσθαι. ὑμῶν δὲ
P. 159 τὰ κῶλα πεσεῖται ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἔσον-
ται νεμόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ ἀνύσουσι
τὴν πορείαν ὑμῶν, ἕως ἂν ἀναλωθῶσι τὰ κῶλα ὑμῶν ἐν τῇ
ἐρήμῳ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ὅσας κατεσκέψασθε
τὴν γῆν, τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ γνώσεσθε τὸν θυμόν
μου." μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον εἰς διαστροφὴν
τοῦ λαοῦ „ἐκεῖ εἴδομεν τὴν γενεὰν τοῦ Ἐναάκ, ἄνδρας ὑπερ-
μήκεις, γίγαντας, ὧν ἐνώπιον ἦμεν ὡσεὶ ἀκρίδες." ἔφερον

sponte sua Iesu partes secuti fuissent, miraculum in sole contigit: nam cum is medium coeli attigisset, ulterius progredi per totius diei spatium deslit.

Quodsi autem scire nequis quamobrem Hebraeorum natio, postquam ex Aegypto migrasset, totos annos quadraginta in solitudine oberraverit, quid dicturi simus audias. nam in libro Numerorum causa perspicue indicata est. quippe cum ii qui ablegati erant a Mose terram Chananaeam exploratum, revertissent, ac populum tanto metu perculissent ut non parum adversus dominum murmuraret, Chalebo et Iesu exceptis, tum ergo deus hisce minis est usus (Num. 14 30) „nemo ex omni vestrum numero in terram perveniet, supra quam manum meam extendi, praeter Chalebum et Iesum Navae filium, et pueros vestros, quos praedae futuros dixistis. vestra quidem membra in ista solitudine cadent. nati autem vestri degent in hac solitudine annos 40, et tamdiu vestrum hoc iter conficient, donec membra vestra in desertis absumantur. quot diebus terram explorastis, qui omnino quadraginta fuerunt, per totidem annos ad totidem dies relatos culpas vestras luetis, et quid ira mea sit experiemini." nimirum illi exploratores inter alia hoc etiam pervertendi populi causa protulerant, se familiam Enaquinorum in iis locis vidisse, qui essent homines supra modum proceri et gigantes, cum quibus ipsi collati locustae sibi esse visi fuissent. attulerunt id temporis secum tantae botrum magnitudinis, ut vectibus et palis gestari eum necesse foret

δὲ καὶ βότρυν ἐκεῖθεν ὑπερμήκη τοσοῦτον ὡς ἐπ' ἀναφορεῦσιν B *αὐτὸν βαστάζεσθαι. ὅτι δὲ παιδευόμενος ὁ Ἰσραὴλ κατὰ θείαν ὀργὴν τοσοῦτον ἐν ἐρήμῳ διεβίβασε καιρόν, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου λέγοντος ἄκουε. ἐν γὰρ τῇ περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας βίβλῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν, ὅτι προσκρούσας ὁ Ἰσραὴλ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον· ὅρκῳ γὰρ ὤμοσεν ὁ θεὸς μὴ εἰσάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Δαβὶδ ἔδειξεν εἰπὼν ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. καὶ ἦν ὅρος αὐτοῖς τῆς ὀργῆς, καθὼς ἄνωθεν* C *εἴρηται. παρῳχηκότος δὲ τοῦ καιροῦ λέλυται μὲν ἡ ὀργή, διέβησαν δὲ τὸν Ἰορδάνην οἱ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσέβησαν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ὑπερδραμούσης τῆς ἀγανακτήσεως τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. τύπος ἄρα καὶ τοῦδε σαφῆς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίεσθαί τινας· ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ τοῦτο καιρός, διάβασιν ἡμῖν εἰσφέρων Ἰορδάνου τὴν μυστικήν. μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη κἀκεῖνοι τὸν Ἰορδάνην διέβησαν.*

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς Αὐσῆς πρότερον ἐκαλεῖτο, ὑποστρέψας δὲ ἀπὸ τῆς κατασκοπῆς παρὰ τοῦ Μωσέως D *μετονομάζεται. τούτῳ δὴ τῷ Ἰησοῦ μετά γε τεσσαράκοντα ἔτη ἃ διεβίβασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγει ὁ θεός „καθίσας*

caeterum Israelicos, ob iram divinam castigatos, tantum in solitudine temporis exegisse Cyrillus etiam verbis hisce testatur, in eo libro exstantibus quem de spirituali cultu inscripsit. quia fremitu suo deum offenderunt Israelici, quadraginta per solitudinem annis sunt obvagati. deus enim iureiurando futurum confirmavit se in terram promissam ipsos haudquaquam introducturum. atque hoc iusiurandum dei Davides his verbis exposuit (Psalm. 94 11) „iratus iuravi non esse meam in requietem perventuros." huius irae terminus tot annis definitus erat quot superius expositi sunt; atque illis elapsis omnino extincta est. tum deinde nati eorum Iordanem transierunt et terram promissam ingressi sunt, divina illa iracundia quadragesimum annum non excedente. fuit huius rei quondam illa quoque figura, quod plagas 40 acciperent qui deliquerant. post illum enim numerum tempus liberationis succedit, quod mysticam Iordanis transitionem secum adfert: nam et ipsi post annum quadragesimum Iordanem traiecerunt.

Iesus autem hic Navae F. Auses prius appellabatur: verum posteaquam ab exploratione reversus fuisset, a Mose nomen eius est immutatum. eundem post annos 40, quos in solitudine populus exegit, deus in hunc modum allocutus est (Ios. 5 2) „circumcide popu-

*τῶν ὡς δῆθεν αὐτομολησάντων τῷ Ἰησοῦ) θαῦμα περὶ τὸν
ἥλιον γέγονεν ἐν τῷ μεσουρανήματι· καὶ γὰρ ἔστη τῆς πρό-
σω φορᾶς ἡμέρας ὁλοκλήρου διάστημα.*

D Εἰ δὲ καὶ σὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορία κατέχει διὰ τί
τεσσαράκοντα ἔτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐξιὸν ἐξ Αἰγύπτου
V. 123 ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ βίβλῳ τῶν
ἀριθμῶν σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. τῶν παρὰ Μωσέως
ἀποσταλέντων εἰς κατασκοπὴν τῆς τῶν Χαναναίων γῆς ὑπο-
στρεψάντων, καὶ τὸν λαὸν ἐκφοβησάντων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε
καὶ πολλὰ κατὰ θεοῦ γογγύσαι, ἄνευ τοῦ Χάλεβ καὶ τοῦ Ἰη-
σοῦ, εἶπεν ὁ θεός „οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἣν ἐξέ-
τεινα τὴν χεῖρά μου ἀλλ' ἢ Χάλεβ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ
καὶ τὰ παιδία ἃ εἴπατε εἰς διαρπαγὴν ἔσεσθαι. ὑμῶν δὲ
P. 159 τὰ κῶλα πεσεῖται ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἔσον-
ται νεμόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ ἀνύσουσι
τὴν πορείαν ὑμῶν, ἕως ἂν ἀναλωθῶσι τὰ κῶλα ὑμῶν ἐν τῇ
ἐρήμῳ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ὅσας κατεσκέψασθε
τὴν γῆν, τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ γνώσεσθε τὸν θυμόν
μου." μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον εἰς διαστροφὴν
τοῦ λαοῦ „ἐκεῖ εἴδομεν τὴν γενεὰν τοῦ Ἐνάκ, ἄνδρας ὑπερ-
μήκεις, γίγαντας, ὧν ἐνώπιον ἦμεν ὡσεὶ ἀκρίδες." ἔφερον

sponte sua Iesu partes secuti fuissent, miraculum in sole contigit: nam cum is medium coeli attigisset, ulterius progredi per totius diei spatium desiit.

Quodsi autem scire nequis quamobrem Hebraeorum natio, postquam ex Aegypto migrasset, totos annos quadraginta in solitudine oberraverit, quid dicturi simus audias. nam in libro Numerorum causa perspicue indicata est. quippe cum ii qui ablegati erant a Mose terram Chananaeam exploratum, revertissent, ac populum tanto metu perculissent ut non parum adversus dominum murmuraret, Chalebo et Iesu exceptis, tum ergo deus hisce minis est usus (Num. 14 30) „nemo ex omni vestrum numero in terram perveniet, supra quam manum meam extendi, praeter Chalebum et Iesum Navae filium, et pueros vestros, quos praedae futuros dixistis. vestra quidem membra in ista solitudine cadent. nati autem vestri degent in hac solitudine annos 40, et tamdiu vestrum hoc iter conficient, donec membra vestra in desertis absumantur. quot diebus terram explorastis, qui omnino quadraginta fuerunt, per totidem annos ad totidem dies relatos culpas vestras luetis, et quid ira mea sit experiemini." nimirum illi exploratores inter alia hoc etiam pervertendi populi causa protulerant, se familiam Enaquinorum in iis locis vidisse, qui essent homines supra modum proceri et gigantes, cum quibus ipsi collati locustae sibi esse visi fuissent. attulerunt id temporis secum tantae botrum magnitudinis, ut vectibus et palis gestari eum necesse foret

δὲ καὶ βότρυν ἐκεῖθεν ὑπερμήκη τοσοῦτον ὡς ἐπ' ἀναφορεῦ- B σιν αὐτὸν βαστάζεσθαι. ὅτι δὲ παιδευόμενος ὁ Ἰσραὴλ κατὰ θείαν ὀργὴν τοσοῦτον ἐν ἐρήμῳ διεβίβασε καιρόν, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου λέγοντος ἄκουε. ἐν γὰρ τῇ περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας βίβλῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν, ὅτι προσκρούσας ὁ Ἰσραὴλ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον· ὅρκῳ γὰρ ὤμοσεν ὁ θεὸς μὴ εἰσάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Δαβὶδ ἔδειξεν εἰπὼν ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. καὶ ἦν ὅρος αὐτοῖς τῆς ὀργῆς, καθὼς ἄνω- C θεν εἴρηται. παρῳχηκότος δὲ τοῦ καιροῦ λέλυται μὲν ἡ ὀργή, διέβησαν δὲ τὸν Ἰορδάνην οἱ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσέβησαν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ὑπερδραμούσης τῆς ἀγανακτήσεως τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. τύπος ἄρα καὶ τοῦδε σαφὴς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίεσθαί τινας· ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ τοῦτο καιρός, διάβασιν ἡμῖν εἰσφέρων Ἰορδάνου τὴν μυστικήν. μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη κἀκεῖνοι τὸν Ἰορδάνην διέβησαν.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς Αὐσῆς πρότερον ἐκαλεῖτο, ὑποστρέψας δὲ ἀπὸ τῆς κατασκοπῆς παρὰ τοῦ Μω- D σέως μετονομάζεται. τούτῳ δὴ τῷ Ἰησοῦ μετά γε τεσσαράκοντα ἔτη ἃ διεβίβασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγει ὁ θεός „καθίσας

caeterum Israelicos, ob iram divinam castigatos, tantum in solitudine temporis exegisse Cyrillus etiam verbis hisce testatur, in eo libro exstantibus quem de spirituali cultu inscripsit. quia fremitu suo deum offenderunt Israelici, quadraginta per solitudinem annis sunt obvagati. deus enim iureiurando futurum confirmavit se in terram promissam ipsos haudquaquam introducturum. atque hoc iusiurandum dei Davides his verbis exposuit (Psalm. 94 11) „iratus iuravi non esse meam in requietem perventuros." huius irae terminus tot annis definitus erat quot superius expositi sunt; atque illis elapsis omnino extincta est. tum deinde nati eorum Iordanem transierunt et terram promissam ingressi sunt, divina illa iracundia quadragesimum annum non excedente. fuit huius rei quondam illa quoque figura, quod plagas 40 acciperent qui deliquerant. post illum enim numerum tempus liberationis succedit, quod mysticam Iordanis transitionem secum adfert: nam et ipsi post annum quadragesimum Iordanem traiecerunt.

Iesus autem hic Navae F. Auses prius appellabatur: verum posteaquam ab exploratione reversus fuisset, a Mose nomen eius est immutatum. eundem post annos 40, quos in solitudine populus exegit, deus in hunc modum allocutus est (Ios. 5 2) „circumcide popu-

περίτεμε τὸν λαὸν μαχαίραις πετρίναις, καὶ οὕτω τὸν Ἰορδάνην διάβηθι." ὁ γὰρ Μωσῆς περᾶσαι οὐ συνεχωρήθη, καίτοι πολλὰ περὶ τούτου τοῦ θεοῦ δεηθείς. μετὰ γὰρ τὸ λαλῆσαι τὰ τῆς ᾠδῆς τῷ λαῷ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς „ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος Ἀβαρίμ. τοῦτο ὄρος Ναβαῦ κατὰ πρόσωπον Ἱεριχώ. καὶ ἴδε τὴν γῆν Χαναάν, καὶ τελεύτα, ὃν τρόπον ἀπέθανεν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἐν Ὢρ τῷ ὄρει, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας." ὅτι δὲ ἐδέετο τοῦ θεοῦ περᾶσαι τὸν Ἰορδάνην, „καὶ
P. 160 ὑπερεῖδε κύριος ἐμὲ ἕνεκεν ὑμῶν, καὶ οὐκ εἰσήκουσέ μου. καὶ εἶπε κύριος πρός με ἱκανούσθω σοι, μὴ προσθῇς ἔτι λα-
V. 124 λῆσαι τὸν λόγον τοῦτον. ἀνάβαινε γὰρ εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴδε τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι οὐ διαβήσῃ τὸν Ἰορδάνην τοῦτον." καὶ τί δήποτε διὰ μικρὰν πλημμέλειαν πόρρωθεν ἰδεῖν ὁ Μωσῆς προσετάχθη τὴν γῆν, τὸν δὲ λαὸν εἰσαγαγεῖν ἐκωλύθη; διδάσκει ἡμᾶς ὁ δεσπότης διὰ τούτων ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους τὴν ἄκραν ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ· „ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος"
B φησὶ σοφία Σολομῶντος „συγγνωστόν ἐστιν ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται." ὅτι δὲ μέγα ἔδοξε τὸ τοῦ Μωσέως ἁμάρτημα, δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ θεὸς οὕτως εἰπὼν „ἀνά-

19. ἔδειξε P.

lum cultris saxeis, atque ita Iordanem traiicito." nam Mosi potestas Iordanem transeundi facta non est, quanquam crebris ille precibus hoc exposceret. quippe cum carminis verba populo recitasset, his verbis eum deus compellavit (Deut. 32 49) „adscende in montem Abarim, qui Nabo mons est, e regione Hierichuntis, atque istic terram Chananaeam intuitus morere, quemadmodum et Aaro frater tuus in Oro monte mortuus est. non enim verbis meis ad aquam adversationis et rixae fidem habuistis." iam quod obsecrarit deum ut Iordanem traiiceret, ipse significavit, cum diceret „equidem amne traiecto praeclaram illam regionem, trans Iordanem sitam intuiturus eram: verum deus me vestra causa est aspernatus, nec preces meas exaudiit. respondit enim in haec verba mihi: satis hoc esto tibi, noli tale quiddam amplius a me petere. saltem in montem hunc adscendito, et terram oculis tuis intuere: nam Iordanem hunc non traiicies." quidnam vero causae fuit quamobrem ob delictum exiguum Moses longo quidem ex intervallo terram intueri iussus est, sed eidem denegatum ne populum in eam introduceret? nimirum per haec docere nos dominus voluit se ab iis, qui virtute perfecti sint, extremam accurationem requirere. nam qui perpusillus est, inquit Sapientia Salomonis (6 7), ob misericordiam quodam modo veniam meretur: at valentes valide explorabuntur. et vero delictum Mosis ingens sibi visum fuisse deus ipse verbis his declaravit „adscende ac morere,

βαινε, καὶ τελεύτα, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας." πάντα ταῦτα πεποίηκεν ἡ θλῖψις. ἐπιτιθέντες γὰρ Ἰουδαῖοι τῷ θείῳ Μωσεῖ, ὅτε ἀθυμῶν ἦν διὰ τὴν τῆς Μαριὰμ τελευτήν, καὶ βιαζόμενοι χάριν ὕδατος, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀριθμῶν γέγραπται, ἠνάγκασαν τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην προϊέναι φωνήν. ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι καὶ κατὰ πάντα ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐναντιούμενα C φαίνονται· καὶ γὰρ διὰ θείαν ὀργὴν ἐτελεύτησεν, οὐ μὴν διὰ γῆρας, ὡς ἐκεῖνος φησίν. ὅτι δὲ τοῦ θεοῦ ὀργισθέντος ἐπὶ τοῖς κατασκόποις ἔτη τεσσαράκοντα διέτριψεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῦτο σαφῶς δεδήλωται. ἡνίκα γὰρ ὁ Μωσῆς τὰ τελευταῖα τῷ λαῷ διελέγετο, καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν „ἤλθομεν καὶ πρὶν εἰς τὸ περᾶσαι καὶ κατακληρονομῆσαι τὴν Χαναανίτιδα γῆν." ἀλλ' οἱ διάστροφοι ἐκεῖνοι κατάσκοποι καὶ ὁ τοῦ λαοῦ γογγυσμὸς ἔτη μ' περιπλανᾶσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποίηκε. ταῦτα δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑποστροφῇ, τῶν μ' D ἐτῶν δηλαδὴ συμπληρώσει. πρόσεχε λοιπόν· φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι εἰ μὴ θεία ἦν ὀργὴ τῆς τῶν κατασκόπων διαστροφῆς ἕνεκεν, ἐν βραχεῖ διῆλθον τὴν ἔρημον καὶ τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασαν ἄν.

Οὐκοῦν ἔτη μ' περιπατοῦντες κατὰ τὴν ἔρημον τὸ μάννα

propterea quod verbis meis ad aquam iurgii fidem non habueritis." atque haec omnia de quadam adflictione profecta erant. nam cum Hebraei ad Mosem convolarent, ipso propter Mariae sororis obitum tristi, et violenter eum urgerent ob aquae defectum, sicut in Numerorum libro perscriptum legimus, hanc ei vocem dubitationis plenam extorserunt. quapropter missam fac Iosephi narrationem, quae prorsus litteris sacris adversari videtur. Moses enim propter iram divinam hoc modo mortuus est, non ob senectutis molem, quemadmodum ille tradit. quod autem deo propter exploratores irato populus annis quadraginta in solitudine commoratus sit, etiam in Deuteronomio perspicue indicatur. cum enim Moses extrema oratione populum alloqueretur, inter alia verbis huiusmodi usus est „accessimus etiam antea traiecturi flumen, et terram Chananitidem occupaturi: sed exploratores illi perversi populique fremitus effecerunt ut annis quadraginta per solitudinem obvagaremur." quae quidem verba protulit in altera reversione ad Iordanem, cum anni scilicet quadraginta iam completi essent. atque heic, quaeso, mihi animum advertito. videtur enim futurum fuisse ut nisi divina istaec ira intercessisset ob exploratorum perversitatem orta, brevi admodum temporis spatio solitudinem peragrarent, ac Iordanem traiicerent.

Caeterum dum annis 40 per solitudinem hinc inde oberrabant,

ἤσθιον, τροφὴν ἄσπαρτον καὶ ἀνήροτον. καθ' ἑκάστην γὰρ ἔβρεχεν ἡμέραν αὐτὸ ὁ θεός, ἄνευ μέντοι τοῦ σαββάτου, διδάσκων κἀντεῦθεν αὐτοὺς μηδὲν ἐν σαββάτῳ ποιεῖν. ἐφ' ᾧ
P. 161 καὶ τὸ ἐν παρασκευῇ κατερχόμενον μάννα διπλάσιον ἦν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν σαββάτῳ τροφήν. εἰ δὲ ἐν δευτέρᾳ τυχὸν ἡμέρᾳ ἢ τρίτῃ λαβὼν ἐκ τοῦ μάννα ἐφύλαξέ τις, εἰς τὴν ὑστεραίαν διεφθαρμένον ἦν ἐξ ἀνάγκης τὸ τοιοῦτον ἰδεῖν. τίνος ἕνεκεν; ἐπειδὴ νόμου παράβασις ἦν. διδάσκων γὰρ αὐτοὺς τῶν φροντίδων ἐλεύθερον βιοῦν, ὑπέσχετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχειν τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῖς τροφήν. ἐκεῖνοι δὲ ἀπιστήσαντες μέρος τι τοῦ συλλεγέντος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐφύλαξαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐπώζεσεν. ὅτι γὰρ οὐ τῆς τοῦ μάννα φύσεως ἦν τὸ πάθος, μαρτυρεῖ τὸ σάββατον, ἐν ᾧ
B ἀλώβητον διετηρεῖτο τὸ χάριν αὐτοῦ κατὰ τὴν παρασκευὴν συλλεγόμενόν τε καὶ φυλασσόμενον. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν
V. 125 τῇ κιβωτῷ ἐπὶ πολλαῖς διαφυλαχθὲν γενεαῖς. τοῦτο δὲ τὸ μάννα κατά γε τὸ πρωῒ καὶ μόνον συνήγετο· ἡλίου γὰρ ἀνατείλαντος ἐτήκετο. τοῦτο μέντοι τὸ μάννα, καθά φησιν ὁ θειότατος Νύσσης ἐκ τῆς σοφίας Σολομῶντος τὰς ἀφορμὰς λαβών, μονοειδὲς ἦν, ἡ δὲ ποιότης αὐτοῦ τὸ ποικίλον εἶχεν, ἑκάστῳ προσφόρως κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας ἐγγινομένη.

Manna vescebantur, cibo non sato nec per arationem comparato. nam in dies singulos divinitus instar pluviae de coelo labebatur, unico sabbato excepto; quo ipso docebat eos nihil esse sabbato faciundum operis. eademque de causa quod die sabbatum praecedente, quem a praeparatione Parasceuen nuncupabant, manna delabebatur, duplum erat aliorum dierum respectu, quo videlicet abunde ipsis etiam sabbato durante alimenti sufficeret. quodsi quis autem die secundo septimanae vel tertio acceptum manna servasset in diem alterum, non poterat deinceps aliter quam putrefactum intueri. quamobrem istuc? quia legis erat haec violatio. quippe deus volens eos docere quid esset vita curis soluta et libera, se praebiturum eis pollicebatur in dies singulos tantum victus quantum ipsis alendis sufficeret. huic pollicitationi cum fidem quidam non haberent nec mandato parerent, forte collecti mannae partem aliquam in diem posterum servarunt, quae continuo foetuit. et hanc nequaquam profecto mannae naturam fuisse, colligi tum de sabbato potest, quo quicquid eius causa praeparatorio die coactum erat incorruptum manebat, tum de illo manna quod in arca multis saeculis est conservatum. colligebatur autem matutino tempore tantum: quippe quamprimum sol ortus fuisset, liquescebat. idem manna, quemadmodum Nyssenus antistes ille divinissimus ait, sapientiam Solomonis secutus, unius quidem erat eiusdemque formae, qualitatem vero multiplicem habebat, uti quod cui-

οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ νοητὸν δηλονότι μάννα, πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς ἑκάστου ψυ- C χῆς διατίθεσθαι εἴωθε. τοῦτο δὴ τὸ μάννα εἶδος εἶχε κορίου, οὗ τὴν φύσιν ὅλην διόλου λόγον ἔχειν σπέρματος λέγουσιν, ὥστε μηδὲ ἐν τῷ κατακόπτεσθαι ἐξαφανίζεσθαι τὴν πρὸς τὸ σπείρεσθαι δύναμιν αὐτοῦ. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὸ θεῖον μάννα καὶ πνευματικὸν πανταχοῦ σκεδαννύμενόν τε καὶ κατακερματιζόμενον ὅλον διόλου ἐν ὅλοις εὑρίσκεται. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μάννα ἐκείνου κατερχομένου ἄνωθεν τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ὑπερεκπληττόμενον ἔλεγε τί τοῦτό ἐστιν; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοητοῦ μάννα τοῦ ἄρτου D τῆς ζωῆς, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καταβάντος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος, ὑπερεκπληττόμενοι ἔλεγον ἅπαντες τί τοῦτό ἐστι; πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν; πῶς σάρκα ἐφόρεσε; πῶς ἄνθρωπος γέγονε; καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Μωσέως τελευτὴν εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ θεός „Μωσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκεν· νῦν οὖν ἀναστὰς διάβηθι τὸν Ἰορδάνην σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς οὗτος." καὶ ὡς ἤκουσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀμορραίων, οἳ ἦσαν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι ἀπεξήρανε κύριος ὁ θεὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, κατετάκησαν αὐτῶν αἱ διάνοιαι, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς φρόνησις οὐδεμία ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. P. 162

que pro ratione cupiditatis saperet. eodem modo panis ille qui de coelo descendit, manna scilicet intellectile, pro adfectione animi quorumlibet et ipse adfectus esse solet. idem manna quandam esse coriandri speciem aiunt, cuius naturam in universum semini respondere perhibent, ita ut si dissecetur, nulla sit particula quae vim suam amittat. sic et divinum illud ac spirituale manna ubique locorum dispersum et quasi concisum minutas in partes nihilominus totum integre in integris reperitur. quid multa proferemus? quemadmodum illo manna coelitus demisso Hebraeorum natio admirabunda dicebat, quid hoc est? sic et intellectili manna, pane scilicet vitae, unigena dei filio, coelitus delapso et in terris conspecto cuncti obstupescentes aiebant: quid hoc est? quonam pacto dei filius in terram descendit? qui carnem gestat? qui homo factus est? ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Caeterum post mortem Mosis deus Iesum allocutus est in hunc modum (Ios. 1 2) „quandoquidem meus servus Moses mortuus est, age tu, traiice Iordanem istum una cum omni hoc populo." cumque reges Amorraeorum, qui ultra Iordanem erant, inaudivissent dominum, qui deus est, Iordanem fluvium exsiccasse, mentes et animi

καὶ τοιοῦτόν τι πεπόνθασιν ὁποῖον ἀπὸ χαρᾶς ὁ Ἰακώβ, ἡνί-
κα κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰωσὴφ ἐθεάσατο· ἀπὸ μὲν
γὰρ τῆς χαρᾶς διάχυσις, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου σύνευσις τῆς
ζωογονούσης ἡμᾶς δυνάμεως γίνεται, καὶ οὕτως ἢ ἐκείνως
ἔστιν ὅτε ὁ θάνατος ἐξ ἀνάγκης ἕπεται. μετὰ δὲ τὸ περᾶσαι
τηνικαῦτα χωρὶς ὅπλων τὴν Ἱεριχὼ κεκρατήκασιν· ἐφ' ᾧ
καὶ ἀνεθεμάτισαν αὐτήν, τουτέστι τῷ θεῷ ἀφιέρωσαν. Ἄχαρ
λοιπὸν ὁ τοῦ Χαρμῆ ἀπὸ τῶν ἀναθεματισθέντων τῷ κυρίῳ
στολήν τινα καὶ μᾶζαν χρυσῆν ἀποσυλήσας τὸν θεὸν εἰς ὀρ-
B γὴν ἤγειρε· δεηθεὶς οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῦ θεοῦ, καὶ μαθὼν τὸν
τῆς ὀργῆς αἴτιον, λίθοις αὐτὸν πανοικὶ κατέχωσαν. ἐν τού-
τῳ δὲ τῷ κατὰ τῆς Ἱεριχὼ πολέμῳ ἀρχὴν ἔλαβε καταλύε-
σθαι τὸ σάββατον· ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας αὐτὴν μετὰ σαλπίγ-
γων περιεκύκλωσαν, ἐν αἷς καὶ τὸ σάββατον ἐξ ἀνάγκης συμ-
περιείληπται. ἀλλὰ καὶ μετὰ πέντε βασιλέων, ὡς ἄνωθεν
εἴρηται, τοῦ Ἰησοῦ μαχομένου ἔστη ὁ ἥλιος κατὰ τὸ μέσον
τοῦ οὐρανοῦ· οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμὰς ἕως εἰς τέλος
ἡμέρας μιᾶς. καὶ πάντα δὲ τὰ τῶν Χαναναίων ἔλαβεν ὁ
Ἰσραὴλ ἐν πολέμῳ, ὅτι διὰ κυρίου ἐγένετο. ἀλλὰ καὶ Χά-
C λεβ υἱὸς Ἐφωνῆ ἐξωλόθρευσε τοὺς τρεῖς υἱοὺς Ἐναάκ, τὸν
Σουσῆ, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμᾶν. γίγαντες δὲ καὶ οὗτοι

3. σύμμυσις?

eorum contabuerunt, nec prae metu Israelicorum prudenter rebus suis consulere ullo modo poterant. consimile quiddam scilicet eis accidit illi, quod Iacobus expertus est prae gaudio, cum profectus in Aegyptum Iosephum filium adspiceret. nimirum de laetitia quaedam oritur sanguinis diffusio, de formidine vero facultatis vitalis contractio in nobis existit utroque modo fieri nonnunquam solet ut mors hoc pacto adfectos necessario comitetur. postquam Israelici flumen traiecissent, mox absque armis Hierichunte potiuntur; quo nomine factum ut eam pro anathemate ducerent, hoc est deo consecrarent. secundum haec Achar ille Charmae F., ex iis quae deo consecrata erant, veste quadam cum auri massa clanculum surrepta, deum ad iram provocavit. quapropter Iesus deum precatus, iraeque causa cognita, lapidibus hominem universa cum domo obruit. in hac Hierichuntis obsidione primum omnium violari sabbatum coepit: dies enim septem oppidum cum tubis cinxerunt atque circumierunt, quo dierum numero sabbatum quoque necessario comprehenditur. eodem Iesu, quemadmodum et supra meminimus, contra quinque reges praeliante sol in medio coelo restitit nec ad occasum progressus est unius integri diei spatio. et ceperunt Israelici bello cunctas Chananaeorum ditiones et opes, domino ipsis suppetias ferente. Chalebus quoque Ephonae F. tres Enaaci filios prorsus exstirpavit, nimirum

εὐμήκεις ἦσαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν υἱοὺς τοῦ Ἐνάκ ἐκείνους ὠνόμασαν.

Ἰστέον ὅτι πρῶτος νόμος παρ' Ἑβραίοις ἐν ἐξόδῳ γέγραπται οὗτος. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ V. 126
οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ταυτολογία τό τε εἴδωλον καὶ τὸ ὁμοίωμα· τὸ γὰρ ὁμοίωμα τινός ἐστιν ὁμοίωμα εἴτε χερσαίου ζώου εἴτε θαλαττίου εἴτε D
πτηνοῦ, τὸ δὲ εἴδωλον κατὰ τὴν Ὠριγένους ἐξήγησιν ἀνάπλασμα διανοίας ἀνυπόστατόν ἐστιν, ὡς ὁ παρ' Αἰγυπτίοις τιμώμενος κυνοκέφαλος καὶ ὁ παρ' Ἕλλησιν ἱπποκένταυρος.

Μετὰ μέντοι τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ὑπὸ κριτῶν ὁ λαὸς ἐκρίνετο. ὧν πρῶτος Ἰούδας ὁ τὸν Ἀδωνιβεζὲκ χειρωσάμενος καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτοῦ χεῖράς τε καὶ πόδας, βασιλέα τῶν ἀλλοφύλων ὄντα. οἱ γὰρ Χαναναῖοι μετὰ θάνατον τοῦ Ἰησοῦ κρατῆσαι τῶν Ἰουδαίων θαρρήσαντες τῷ Ἀδωνιβεζὲκ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέπουσι, καὶ κατ' ἐκείνων χωροῦσιν. ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· κτείνονται γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐκ ὀλίγοι, P. 163
κρατεῖται δὲ καὶ ὁ Ἀδωνιβεζέκ, καὶ χεῖρας καὶ πόδας ἀκρωτηριασθεὶς ἔλεγεν „οἱ βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀποκεκομμένοι ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω

Susem Tholmeum et Schimam; qui gigantes erant supra modum proceris corporibus, qua de causa Enaaci filii sacris in litteris appellati sunt.

Atque hoc loco illud etiam scire debes, legem primam apud Hebraeos in eo libro perscriptam esse qui est de Israelicorum ex Aegypto profectione. suntque legis haec prima verba „deos alios, praeter me, nullos habeto. simulacrum tibi ne facito, nec imaginem cuiusquam rei quae exstet aut supra in coelo aut infra in terra." non est hic eiusdem rei inepta iteratio: neque enim idem sonant simulacrum et imago, cum imago sit sive terrestris animalis sive marini sive volatilis, simulacrum autem de Origenis sententia et enarratione conceptum mente figmentum, quod tamen reapse non existat, quale quiddam erat Cynocephalus ille religiose cultus apud Aegyptios, vel Graecorum Hippocentaurus.

Post Iesum Navae F. populus a iudicibus gubernabatur, quorum primus fuit Iudas, qui Adonibezecum in potestatem redegit, regem extranearum nationum, eique manuum ac pedum extremas partes amputavit. quippe Chananaei post Iesu mortem de Iudaeis subigendis fiducia concepta principatum Adonibezeco detulerunt, eoque duce copiis in illos ductis fine ac instituto suo exciderunt. nam haud paucis interfectis Adonibezecus vivus captus est, extremisque pedum ac manuum partibus mutilatus „septuaginta" inquit (Iud. 1 7) „reges

τῆς τραπέζης μου. καθὼς οὖν ἐποίησα, οὕτω καὶ ἀνταπέδωκέ μοι ὁ θεός."

Ἀλλὰ καὶ Βαρὰχ σὺν Δεβώρᾳ τῇ προφήτιδι διέκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἔτη μ'. προφῆτις δὲ ἦν ἡ Δεβώρα. αὕτη τοὺς B Ἰουδαίους ἀναχωρεῖν βουλομένους διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτῶν ἐπιστρατευομένων Χαναναίων καὶ κατέχει καὶ πείθει τοῖς πολεμίοις συμβαλεῖν· ὅθεν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. χειμὼν γὰρ βαρὺς γεγονὼς τοὺς μὲν Χαναναίους τὰ μέγιστα ἔβλαπτε, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐδαμοῦ. τότε καὶ ὁ Σισάρας ἰδὼν τὴν γενομένην τροπὴν ἐκπηδᾷ τοῦ ἅρματος, καὶ πρὸς γυναῖκά τινα καταφεύγει λεγομένην Ἰαὴλ τοῦ σωθῆναι παρ' αὐτῆς. τούτῳ δὲ τῷ Σισάρᾳ καὶ ποτὸν αἰτήσαντι γάλα δίδωσιν ἤδη διεφθορός. καὶ ὃς πλέον τοῦ μέτρου πιὼν εἰς ὕπνον ἐτράπη βαθύν. τότε γοῦν Ἰαὴλ φονεύει αὐτόν, τὸν πάσσαλον τοῖς κροτάφοις ἐμπερονήσασα. καὶ οὕτως C αὐτοῖς ἡ νίκη περίεστι κατὰ τὴν τῆς Δεβώρας προφητείαν. καλῶς οὖν ἡ γραφὴ τὸν Σουσῆ, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμᾶν υἱοὺς ἐκάλεσε τοῦ Ἐνάκ, γιγαντιαῖα φέροντας σώματα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Ἰώσηπος ὑπολελεῖφθαι λέγει τοῖς Χαναναίοις τὸ τῶν γιγάντων γένος, οἳ διὰ σωμάτων μεγέθη καὶ μορφὰς οὐδὲν τοῖς ἄλλοις παραπλησίας ἀνθρώποις παράδοξον ἦσαν

extremis pedum manuumque partibus truncati mea sub mensa micas collegerunt. quemadmodum in illos ego me gessi, ita mihi divinitus est repensum."

Barachus quoque cum Debora, muliere vate, iudicis apud Israelicos officio functus est annos quadraginta. mulier ea vaticinandi perita erat, cumque Iudaeos cerneret ob hostium Chananaeorum multitudinem pedem referre velle, non solum eos in officio continuit, sed etiam persuasit ut manum cum hoste consererent; quo facto magnae illorum copiae sunt occisae. nam tempestas ingens exorta Chananaeos quidem gravissime laedebat, Iudaeis vero nihil damni dabat. itaque tum Sisaras suos in fugam versos conspiciens de curru exsilit, et ad feminam quandam se fugiens confert, cui nomen esset Iaelę, ut apud ipsam vitae suae consuleret. tum illa Sisarae, qui potum sibi dari postulasset, lac iam corruptum praebet; quo ille immodice hausto gravi somno corripitur. ibi Iaela clavo tempora ei trasadigit hominemque interficit. hoc modo victoria potiti sunt, quemadmodum Debora vaticinata fuerat. caeterum litterae sacrae Susem Tholmeum et Schimam non abs re, ceu diximus, Enaaci filios appellarunt, uti quorum corpora Gigantum corporibus magnitudine paria fuerint. nam et Iosephus commemorat apud Chananaeos tum reliquam Gigantum fuisse nationem, qui propter corporum molem atque formam, quae reliquorum hominum formae non responderet, inusitatum mortalibus

θέαμα καὶ δεινὸν ἄκουσμα. δείκνυται δὲ καὶ νῦν ἔτι τούτων ὀστᾶ μηδὲν τοῖς ὑπὸ πίστιν ἐρχομένοις ἐοικότα.

Ἐπὶ μὲν Βαρὰχ καὶ Δεβώρας Προμηθεὺς καὶ Ὀρφεὺς Θρᾷξ ἐγνωρίζοντο οἱ παρ' Ἕλλησι σοφώτατοι, καὶ Ἀσκληπιὸς D
ὁ ἰατρὸς καὶ Λυκοῦργος ὁ νομοθέτης. τοσοῦτον δὲ λέγουσι τὸν Ἀσκληπιὸν ἠκριβωκέναι τὴν ἰατρικὴν τέχνην ὡς καὶ νεκροὺς ἀνιστᾶν, ἐφ' ᾧ χαλεπήναντα τὸν Δία κεραυνῷ βαλεῖν αὐτόν, καὶ οὕτω τῶν τῇδε ἐκστῆσαι.

Δεῖξαι δὲ θέλων ὁ θεὸς ὅτι τῇ δυνάμει αὐτοῦ τὰ πάντα γίνονται καὶ οὐ πλήθει λαοῦ, συμβουλεύει τῷ Γεδεών, ἡνίκα κατὰ Μαδιηναίων ὁρμᾶν ἤθελε, περὶ μεσοῦσαν ἡμέραν ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος ὄντος, ἄγειν τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὸν ποταμόν, καὶ τοὺς μὲν κατακλιθέντας καὶ οὕτω πίνοντας εὐψύχους V. 127
ὑπολαμβάνειν, ὅσοι δ' ἂν ἐσπουδασμένως καὶ μετὰ θορύβου P. 164
πίνοντες τύχοιεν, τούτους δὴ νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦτο πάσχειν. τοῦ μέντοι Γεδεὼν κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ θεοῦ ποιήσαντος τριακόσιοι ἄνδρες εὑρέθησαν ταῖς χερσὶ μετὰ τρόμου προσενεγκάμενοι τὸ ὕδωρ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. ὅθεν καὶ διὰ τῶν τοιούτων ἔφη ὁ θεὸς τοῖς πολεμίοις ἐμβαλεῖν. νυκτὸς οὖν αὐτοῖς ἐπεμβαίνουσι, σάλπιγγας ταῖν χεροῖν φέροντες καὶ λαμπάδας ἁπτομένας ἐντὸς ἀγγείων τινῶν.

10. συμβασιλεύει P.

spectaculum erant et famam de se terribilem concitabant. eorum nunc quoque monstrantur adhuc ossa fidem plane superantia.

Horum aetate, videlicet Barachi atque Deborae, sapientissimi apud Graecos viri Prometheus et Orpheus oriundus e Thracia celebres fuerunt, itemque medicus Aesculapius, et Lycurgus legum apud Lacedaemonios lator. Aesculapium aiunt artem medicam tam accurate cognitam habuisse, ut etiam mortuum quendam vitae restituerit; quo facto Iuppiter iratus hominem fulmine tactum rebus humanis exemerit.

Secundum haec indicare deus volens omnia per ipsius potestatem fieri, non per hominum ingentes copias, Gedeoni Madiannaeos invadere conanti auctor fuit ut ipsa in meridie, cum aestus maximus foret, exercitum ad flumen duceret. ibi vero quicunque in genua procumberent atque ita biberent, eos ut pro magnanimis haberet, monet: quotquot autem festinanter et cum tumultu quodam biberent, eos existimaret hoc prae formidine facere. cum Gedeo dei monitis parens hoc ipsum fecisset, 300 homines reperti sunt qui cum trepidatione manibus aquam haustam ori admoverent, quemadmodum Iosephus memoriae prodidit. quapropter ei praecepit deus ut cum illis hostem adoriretur. noctu ergo Medianaeos invadunt, cum tubas manibus itemque faces accensas intra vasa quaedam gestarent.

Καὶ ὁ μὲν Γεδεὼν γηραιὸς τελευτᾷ· παῖδες δὲ ἦσαν αὐ-
B τῷ γνήσιοι μὲν ο΄ (πολλὰς γὰρ ἔγημε γυναῖκας), νόθος δὲ εἷς
ἐκ παλλακῆς. ἐξ ἐπαγγελίας τίκτει ὁ Μανωέ, τὸ δὲ γεννη-
θὲν παιδίον Σαμψῶνα καλοῦσιν· ἰσχυρὸν δὲ κατὰ τὸν Ἰώ-
σηπον σημαίνει τὸ ὄνομα. τηνικαῦτα καὶ Ἡρακλῆς ἤκμαζε.
τοσοῦτον δὲ ἦν ἀνδρεῖος ὁ Σαμψὼν ὅτι καὶ ἐπὶ Γάζαν εἰσελ-
θὼν καὶ παρὰ πόρνῃ τινὶ καταχθείς, ἐπειδὴ παρετηρεῖτο
παρὰ τῶν ἐκεῖσε, ἀνεμόχλευσε διὰ χειρῶν τὰς πύλας καὶ
ἐξῆλθεν. ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου κατὰ Παλαιστινῶν ἔχων ὁ
Σαμψὼν τί ποιεῖ; θέρους ὄντος καὶ πρὸς ἀμητὸν ἤδη τῶν
καρπῶν ἀκμαζόντων συλλαβὼν τὰς ἀλώπεκας, καὶ τῶν οὐρῶν
C αὐτῶν ἐξάψας λαμπάδας ἡμμένας, ἀφίησιν εἰς τὰς ἀρούρας
τῶν Παλαιστινῶν, καὶ οὕτω τοὺς καρποὺς αὐτῶν διέφθει-
ρεν. οἱ οὖν ἀλλόφυλοι μετὰ τὸ ἐμπρησθῆναι τὰς ἀρούρας
αὐτῶν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας συνάπτουσι, τὸν Σαμ-
ψὼν αἰτούμενοι ἔκδοτον. τί οὖν οἱ Ἰσραηλῖται; τὴν τῶν
πολεμίων δεδιότες ἔφοδον δέσμιον αὐτοῖς τὸν Σαμψὼν ἐκδι-
δόασι. καὶ ὃς ἰδὼν ἐκείνους ὁρμήσαντας κατ᾽ αὐτοῦ τὰ μὲν
δεσμὰ διέῤῥηξε, σιαγόνα δὲ ὄνου λαβὼν χιλίους ἄνδρας τῶν
D ἀλλοφύλων ἀπέκτεινεν. ὅθεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀγωνιζόμενος ὑπὸ
δίψους ἐφλέγετο. δέεται οὖν τοῦ θεοῦ, καὶ τηνικαῦτα πα-
ραμυθεῖται αὐτόν· ἡ γὰρ σιαγὼν παρ᾽ αὐτοῦ ἐκθλιβεῖσα

Post haec Gedeo senectute confectus vita fungitur, relictis filiis legitimo toro natis septuaginta, quos ex pluribus uxoribus susceperat, et uno spurio e concubina nato. hinc Manoas accepto divinitus promisso filium gignit, cui Samsonis nomen est inditum, quod ex interpretatione Iosephi robustum significat. eodem cum hoc tempore Hercules quoque vixit. erat autem Samsoni tam virilis animus, ut cum Gazam ingressus ad meretriculam quandam divertisset atque ab incolis oppidi universis custodiretur, manibus suis portas cum repagulis evulserit atque ita oppido sit egressus. quinetiam priusquam hoc accideret, suscepto adversus Palaestinos bello quiddam huiusmodi fecit. erat tempus aestivum, iamque fructus ita maturuerant ut messis appeteret, cum Samso trecentis vulpibus captis earum caudis faces ardentes alligat, atque ita in Palaestinorum agros eas immittit. hoc pacto segetes eorum exustae fuerunt. illi segetibus succensis bellum Israelitis faciunt, simulque Samsonem sibi dedi iubent. quid heic factum ab Israelitis? nimirum illi hostiles incursus veriti vinctum Samsonem eis dedunt. heic cum ille Palaestinos ad se contendentes cerneret, ruptis vinculis quibus adstrictus erat, asini maxillam nactus mille hostes interficit. cum autem tanta virium contentione praeliaretur in hostem, accidit ut sitis ardens eum graviter adfligeret. quapropter deum obsecrat, qui mox opem suppeditans hominem con-

ὕδωρ ἔβλυσεν ἄφθονον. ὅθεν ἡ τοιαύτη πηγὴ μέχρι καὶ τήμερον ἐν τοῖς προαστείοις Ἐλευθεροπόλεως φαίνεται, σιαγόνος ἐπονομαζομένη πηγή. ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπός φησιν ὅτι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει καὶ οὐ τῷ θεῷ τὴν νίκην ἐπιγραψάμενος διψῆσαι κατὰ πολὺ συγκεχώρηται. πλὴν ὁ τοσοῦτος τὴν ἰσχὺν ὑπὸ γυναικὸς κατέστη παίγνιον ὕστερον. μετὰ ταῦτα γὰρ ἠγάπησε τὴν ἐκ Παλαιστινῶν Δαλιλάν, ἥτις παρὰ τῶν ἀλλοφύλων δωροφορηθεῖσα ἠξίου αὐτὸν ἐξειπεῖν αὐτῇ ἐν τίνι τυγχάνει ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. καὶ ὃς παρελογίζετο μὲν αὐτὴν τὰ πρῶτα, λέγων „ἐὰν δήσωσί με ἐν ἑπτὰ κληματίσιν ὑγραῖς P. 165 ἤγουν νευραῖς, ἀτονήσω, καὶ ἔσομαι ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων." καὶ δὴ λαβοῦσα νευρὰς ἔδησεν αὐτόν, εἶθ' οὕτως ἐβόησεν „ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ Σαμψών." καὶ ὃς ἀναστὰς διέρρηξεν αὐτάς. παραλογισθεῖσα οὖν ἐνέκειτο, καὶ αὖθις ἠξίου μαθεῖν ὅθεν ἡ ἰσχὺς αὐτῷ. καὶ ὃς ἀπατῶν αὐτὴν ἔλεγεν „ἐὰν δήσωσί με ἐν ἑπτὰ καλωδίοις ἀθίκτοις, ἐκλείψει ἡ ἰσχύς μου." ποιησάσης οὖν καὶ τοῦτο, καὶ βοησάσης „ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ Σαμψών," διέρρηξεν αὐτὰ παραχρῆμα ἐκ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ. πάλιν οὖν ἀξιούσης αὐτῆς ἔλεγεν „ἐὰν τοὺς B ἑπτὰ βοστρύχους τῆς κεφαλῆς μου διεστῶτας ἀπ' ἀλλήλων V. 128 ἐπὶ πασσάλων ἐκδήσῃς καὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου προσπήξῃς, ἀσθε-

solatur. quippe de maxilla, quam abiecerat, ingens aquae copia promanavit, atque hic fons in hodiernum usque diem in Eleutheropolis suburbio conspicitur et Fons maxillae nuncupatur. atque hoc loco Iosephus ait, quod suis viribus, non deo victoriam acceptam tulisset, tanta siti esse vexatum. sed enim tanto vir praestans robore deinceps unius mulierculae opera cunctis se deridendum praebuit. nam haud multo post amore Dalilae Palaestinae captus est, quae ab alienigenis muneribus corrupta petebat ab eo ut sibi fateretur, quonam in membro situm robur illud haberet. tum ille mulierem initio fallens „si me tui constrinxerint" ait „septem nervis humidis, vires me destituent, similisque caeteris mortalibus ero." illa vero sumptis nervis hominem constrinxit, ac deinde clamorem verbis hisce sustulit (Iudic. 16 9) „alienigenae te invadunt, Samso." quibus audítis surrexit et nervos laceravit. quapropter illa decepta rursus hominem precibus urgere, scireque cupere quaenam esset illius roboris causa. Samso contra feminam fallere, ac vicissim dicere, si se funibus septem recentibus et nullum ad usum adhibitis colligarent, vires suas omnino defecturas. cum hoc etiam illa fecisset et inclamasset „alienigenae te invadunt, Samso," mox funes discerpsit, quibus erant eius colligata brachia. cum rursus igitur idem ex eo quaereret, respondit, si capitis sui cincinnos divisos clavis alligaret ac parieti adfigeret, debilem se futurum reliquisque mortalibus consimilem. verum ne tum quidem

νήσω καὶ ἔσομαι ὡς οἱ λοιποὶ κἀγώ." ἀποτυχοῦσα οὖν κἂν τούτῳ ἐξελιπάρει αὐτὸν αὖθις· ὅθεν ἀνακαλύπτει τὸ ἀπόρρητον, καὶ οὕτω φησὶ πρὸς αὐτὴν „ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἀνέβη, ὅτι Ναζαραῖος θεοῦ εἰμὶ ἐγὼ ἐκ κοιλίας μητρός μου. καὶ εἰ ξυρήσωμαι, ἀσθενήσω, καὶ ἀποστήσεται ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἔσομαι ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων." κατακοιμίσασα οὖν αὐτὸν ἡ Δαλιλὰ ἐξύρησε, καὶ τοῦτο ποιή- C σασα ἐβόησεν „ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ Σαμψών." καὶ ὃς ἀναστὰς οὐκέτι ἐνεργεῖν ἴσχυεν, ὡς καὶ πρότερον. οὐκοῦν ἐμπίπτουσιν αὐτῷ οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ κρατήσαντες ἐκπηροῦσιν αὐτόν. ἀλλὰ τί τὸ μετὰ ταῦτα; ἔκλαυσε Σαμψὼν πρὸς κύριον, καὶ εἶπεν „Ἀδωναῒ κύριε τῶν δυνάμεων, μνήσθητί μου νῦν, καὶ ἴσχυσόν με ἔτι ἅπαξ τοῦτο, θεέ, καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδοσιν μίαν περὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν μου τοῖς ἀλλοφύλοις." ἐφ' ᾧ καὶ οὐ παρεῖδεν αὐτὸν ἐπικερτομούμενον ὁ θεός· καὶ παιδαρίοις γὰρ εἰς γέλωτα μετὰ τὸ τυφλωθῆναι προὔκειτο. D παραδόξως οὖν ἐνισχύει αὐτόν. ἐφ' ᾧ καὶ καθημένων ἐκείνων καὶ μεθυόντων (ἐπινικίων γὰρ ἕνεκεν τοῖς εἰδώλοις ἐπανηγύριζον) ἐπιδράσσεται τῶν τοῦ οἴκου δύο κιόνων ἐν ᾧ ἦσαν καθήμενοι, καὶ μετὰ τὸ κρατῆσαι αὐτοὺς εἶπεν „ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων." ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἀφ'

10. ἐκπηροῦσιν] ἐκτυφλοῦσιν F.

voti compos facta de integro blanditiis hominem exorare nititur quamobrem ille tandem arcanum ei patefacit. capiti, ait (Iud. 16 17), meo novacula nunquam est admota; nam inde usque a ventre matris dei sum Nazaraeus. quodsi tondebor, abiturae sunt a me vires, et infirmus caeterorumque omnium similis ero. quapropter ubi hominem Dalila consopivisset, totondit; quo facto, exclamat „invadunt alienigenae te, Samso." tum ille consurgens non amplius eo corporis uti robore poterat quo dudum. quapropter in eum alienigenae irruunt, hominemque suam in potestatem redactum oculis spoliant. quid vero secundum haec factum? plorans Samso dominum his verbis invocat (Iud. 16 38): „domine deus exercituum, memento nunc, quaeso, mei, meque hoc saltem postremum corrobora, deus, dum pro ambobus oculis meis alienigenas semel ulciscor." quapropter illusum ab hostibus non neglexit nec aversatus est deus: nam ex quo amiserat oculos, etiam ludibrio pueris erat. novo igitur et inusitato quodam modo deus ei vires adauget. quo facto sedentibus illis ac vino se ingurgitantibus, ut qui celebritatem quandam simulacris instituissent victoriae, quam de hoste suo consecuti fuissent, causa, domus illius, qua in domo sedebant, columnas duas prehendit easque complexus „volo" inquit „ex vita cum alienigenis discedere." quod quidem mox ita factum est. atque hoc exemplo declaravit deus se adfectos

οὗ καὶ δείκνυσιν ὁ θεὸς ὡς οὐ παραβλέπει τοὺς ἀδικουμένους δεομένους αὐτοῦ· τοσαύτην γὰρ ἰσχὺν ἐχαρίσατο τῷ Σαμψὼν ὡς κλονῆσαι μὲν τοὺς φέροντας κίονας τὸν τῶν εἰδώλων σηκόν, συγκατενεγκεῖν δὲ τούτοις τὸν ὄροφον, καὶ ,γ ἄνδρας συγχῶσαι, καὶ γυναικῶν ὡσαύτως παραπλήσιον ἀριθμόν.

Οὐ μικρῶς δὲ τὴν ἄρρητον τοῦ θεοῦ οἰκονομίαν καὶ P. 166
φιλανθρωπίαν ἐπὶ τούτοις ἐκπλήττεται ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης, ἐννοῶν ὅπως τῆς τῶν σεσωσμένων μοίρας ἠξίωσε τὸν Σαμψών, καὶ ταῦτα πρὸς φόνον ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν ἕνεκεν. ἀλλὰ καὶ τίνος χάριν τοσαύτην ἰσχὺν ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐκτήσατο ὁ Σαμψών, οὐ παρελθεῖν ἄξιον. ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται τεσσαρακονταετῆ χρόνον τοῖς ἀλλοφύλοις δουλεύσαντες τοῦ θεοῦ τέλεον ἐπελάθοντο, δικαίου μηδενὸς ὄντος παρ' αὐτοῖς, τούτου χάριν ἐκ B
σπαργάνων αὐτὸν ὁ θεὸς δίκαιον ἄνδρα καὶ ἰσχυρὸν παρέσχεν αὐτοῖς, ὅπως διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας καὶ παραδόξου ἀνδρείας παρεχομένην αὐτοῖς ὁρῶντες τὴν σωτηρίαν ἑαυτούς τε διορθώσωνται καὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἐκζητήσωσιν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον καὶ τοῦ θεοῦ λήθην ἐλάμβανον, καὶ τὸν εὐεργέτην αὐτῶν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων φέροντες ἔρριπτον. ὅθεν εὐλόγως ἡ τοῦ θεοῦ ἐξέλιπεν αὐτοὺς

iniuriis non negligere. tantum enim roboris hoc tempore Samsoni largitus est, ut non solum columnas confractas dirueret, quibus fanum illud simulacrorum fultum innitebatur, sed etiam eadem vi tectum deiiceret, ac virorum quidem tria milia, mulierum vero parem numerum ea ruina oppirmeret.

Hoc loco divinus ille vir Anastasius Sinaites non parum dei tum administrationem tum benignitatem obstupescens demiratur, expendens ipse secum quod Samsonem dignatus sit eorum in numerum recipere qui salutem consequuntur, cum tamen hoc etiam ille praeter alia commiserit, ut eos ulciscendi causa quorum iniuriis laesus fuerat, semetipsum morti dederet. nec omittenda heic nobis est indicatio causae, quam ob causam a ventre matris Samso tantum roboris habuerit. quia enim Israelitae, qui iam totos annos quadraginta servitutem alienigenis servierant, dei prorsus erant obliti nec ullum apud se iustum hominem habebant, iccirco Samsonem deus ipsis tribuit, virum a primis incunabulis iustum ac magno robore praeditum, ut per ipsius virtutem ac fortitudinem plane admirandam servari se liberarique animadvertentes vitam suam emendarent et deum illum huius universi quaererent. verum enimvero magis illi deum oblivioni tradebant, ac virum praeclare de se meritum in manus hostiles traditum scelerate reiiciebant. quamobrem deus etiam aequissi-

ἐπισκοπή· μετὰ γὰρ τὸν Σαμψὼν οὐκέτι παρ' Ἑβραίοις κριτής.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ὁ θεὸς C τὴν τοῦ Ἰεφθάε θυγατέρα σφαγῆναι συνεχώρησε (κριτὴς δὲ V. 129 καὶ οὗτος παρ' Ἑβραίοις ἦν), ἄκουε. ἀνόητος ἄγαν ἡ τοῦ Ἰεφθάε ὑπόσχεσις· ἔδει γὰρ αὐτὸν συνιδεῖν, ὡς εἰκός, κύνα πρῶτον ἢ ὄνον συναντῆσαι, τὰ κατὰ νόμον ἀκάθαρτα. παιδεύων οὖν ὁ θεὸς δι' ἐκείνου τοὺς ἄλλους ὥστε μετὰ σκοποῦ ποιεῖσθαι τὰς ὑποσχέσεις (ὑπεσχέθη γὰρ ἐκεῖνος τὸ συναντῆσαν αὐτῷ ἐκ τῆς οἰκίας θῦσαι τῷ θεῷ) οὐκ ἐκώλυσε τὴν σφαγήν. ἡ δὲ θυγάτηρ πολλῷ κρείττων τοῦ Ἰεφθάε· D ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν τὴν ἐσθῆτα ῥηγνύντα καὶ ὀλοφυρόμενον εἶπεν „εἰ ἐν ἐμοὶ ἤνοιξας τὸ στόμα σου, ποίει μοι ὃν τρόπον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός σου, ὑπὲρ ὧν ἐποίησέ σοι ὁ κύριος ἐκδίκησιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν σου ἐκ τῶν υἱῶν Ἀμμών."

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις, ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Σαμψὼν ἡ φυλὴ τοῦ Βενιαμὶν τὴν παρα φύσιν τῶν Σοδομιτῶν ἐνενόησεν ἡδονὴν καὶ τοῖς ἐπιξενουμένοις ἐπεμαίνοντο. Λευίτης δέ τις ἐν Ἱερουδὶμ κατοικῶν γυναῖκα ἐκ Βηθλεὲμ ἄγεται παλλακίδα, ἥτις δι' ὀλιγοψυχίαν τινὰ πρὸς τοὺς πατέρας ὑπέστρεψε. παραγίνεται οὖν ἐκεῖσε

mo iure curam ipsorum habere desiit: nam post Samsonem nullus apud Hebraeos iudex amplius exstitit.

Quodsi etiam intelligere de nobis aves, dilecte fili, quamobrem deus Iephthae filiam mactari et iugulari permiserit (fuit autem is quoque iudex apud Hebraeos), quid dicturi simus audito. promissum hoc votumque Iephthae perquam stultum erat. nam expendere secum ipse prius debuerat, fieri fortassis posse ut vel canis vel asinus vel aliquod aliud immundum ex indicatione legis animal ipsi primum occurreret. quapropter eius exemplo, qui voto concepto promiserat se immolaturum deo quicquid ex domo sua primum obvium habuisset, alios monere volens deus ut non absque consideratione vota conciperent, iugulationem hanc non impedivit. filia quidem ipsa longe Iephtham patrem virtute superavit. nam cum eum cerneret vestimenta sua lacerantem atque plorantem, „si quidem" ait (Iud. 11 36) „de me aliquid pollicitus es, facito mihi ut tua fert promissio, postquam tibi dominus tuos hostes Ammonitas ultus est."

Praeter hactenus autem indicata scire debes post Samsonis e vita migrationem Beniamineam tribum voluptati se Sodomitarum abhorrenti a natura tradidisse, ac furiose in homines peregrinos irruisse. forte quidam Levita, qui habitaret Ierudimae, uxorem duxerat concubinam a Bethlehema, quae ex animi quadam infirmitate suos ad parentes est reversa. quapropter eodem et Levita proficiscitur, et

καὶ ὁ Λευίτης, καὶ φιλοτίμως δεξιωθεὶς παρὰ τοῦ πενθεροῦ
αὐτοῦ λαμβάνει τὴν γυναῖκα, καὶ παραγίνεται εἰς Γαβαὰ P. 167
πόλιν τῆς φυλῆς Βενιαμίν, καὶ κατάγεται παρὰ πρεσβύτῃ
κατοικοῦντι τὴν πόλιν. γνόντες οὖν οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες
Βενιαμὶν τοῦ πρεσβύτου τὸν οἶκον περιστοιχίζουσι καὶ τὰς
θύρας συντρίβουσιν, ἐμπαροινῆσαι τῷ ξένῳ ζητοῦντες. ὁ δὲ
τὴν θυγατέρα ἔτι ἄγαμον οὖσαν καὶ τοῦ ξένου τὴν παλλακὴν
εἰς παράχρησιν ἐδίδου αὐτοῖς, φείσασθαι τοῦ ξένου ἀξιῶν.
οἱ δ' οὐκ ἠνέσχοντο. ἀλλὰ καὶ ὁ Λευίτης παρελθὼν τὴν παλ-
λακὴν αὐτοῦ ἐκδίδωσι, κἀκεῖνοι δι' ὅλης νυκτὸς αὐτῇ παρα-
χρησάμενοι ἐξαπέστειλαν. ἐγγίσασα οὖν αὕτη τῇ θύρᾳ ἔνθα B
κατήγετο, εὐθέως ἐξέπνευσεν. ὁ γοῦν ἀνὴρ αὐτῆς νεκρὰν ἰδὼν
αὐτὴν ἐπέθετο τῷ ὑποζυγίῳ αὐτοῦ καὶ οἴκαδε ἀπεκόμισε, καὶ
διελὼν αὐτὴν εἰς ιβ' τμήματα ἑκάστῃ φυλῇ πρὸς ἓν τεμάχιον
ἐξαπέστειλε, τὴν παρανομίαν τῆς τοῦ Βενιαμὶν κηρύττων
φυλῆς. σχετλιάζει οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰσραήλ, δέονται τοῦ
θεοῦ. ἐφ' ᾧ καὶ κατ' αὐτῶν ὁρμήσαντες, ἐπεὶ τοὺς ὑπαιτί-
ους δοῦναι πρὸς τιμωρίαν οὐκ ἤθελον, αὐτοὺς μὲν κατασφάτ-
τουσι, τὴν δὲ πόλιν ἔργον ποιοῦσι πυρός.

Τὸ μέντοι πρόβλημα ὅπερ ὁ Σαμψὼν προυβάλλετο, τοῦ- C
τον ἔχει τὸν τρόπον. τί βρωτὸν ἐξῆλθεν ἐκ βιβρώσκοντος καὶ ἀπὸ ἰσχυροῦ γλυκὺ βρωτόν; ἡδὺ τὸ μέλι καλεῖ, βιβρώσκον-

exceptus a socero perhonorifice uxorem suam recipit. inde Gabaam discedit, oppidum Beniamineae tribus, ibique ad senem quendam agricolam, inquilinum eius loci, divertit. ea re cognita Beniaminei, qui cives eius oppidi erant, senis illius domum undique cinctam obsident, et impulsis foribus hospitem per scelus violare conantur. ibi senex ille filiam suam necdum nuptam et hospitis concubinam eis offert, quibus ad libidinem abuterentur, saltem petens ut hospiti parcerent. quod cum illi facturos se negarent, egressus e domo Levita concubinam suam eis exhibet. illi tota nocte ad libidinem illa abusi, tandem dimittunt. quapropter ad hospitii fores progressa continuo vitam cum morte commutat. tum maritus eius mortuam videns iumento suo imponit, ac domum deportatam in partes duodecim dissecat; quarum partium singulas quamlibet ad tribum mittit, simulque Beniamineae tribus scelus demonstrat. quo facto rem Israelici perquam moleste ferunt, ipsumque deum precantur. deinceps Beniamineos cum copiis invadunt. qui cum auctores facinoris ad noxam se dedituros negarent, Israelici eos interficiunt et oppidum igne iniecto cremant.

Caeterum problema quod Palaestinis Samso proposuit, erat huiusmodi (Iud. 14 14): ex comedente cibus, ex robusto exiit dulcedo. per dulcedinem mel intelligit, per comedentem ac robustum leonem,

τα δὲ ἰσχυρὸν τὸν λέοντα, ἐν ᾧ νεκρῷ ὄντι μέλι ἐξύφαναν
μέλισσαι, ἀφ' οὗ λαβὼν ἔφαγεν ὁ Σαμψών. ἀλλ' ἐντεῦθεν,
ἀγαπητέ, συνορᾶν ἄξιον ὅτι μάτην οἱ Ἰουδαῖοι ἀκαθάρτους
καλοῦσιν ἡμᾶς. εἰ γὰρ ἀκάθαρτοι ἦμεν ἡμεῖς ἅτε δὴ τὸν
λαγωόν, τὸν χοῖρον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ κατὰ νόμον
ταῦτα ἐσθίοντες, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν ἐν προφήταις μέ-
γιστον Ἠλίαν τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασι καθυποβάλλεσθαι. τί-
D νος ἕνεκεν; ὅτι τὸν ἄρτον ἐξ ἀκαθάρτου ζώου τοῦ κόρα-
κος δεχόμενος ἤσθιε. διὰ τί δὲ ταῦτα συνέβαινε, καὶ τί-
νος ἕνεκεν; ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς χάριτος ἡ πα-
λαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέτρεπεν. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος ἦν ὁ κό-
ραξ, πῶς ἐξ αὐτοῦ τὴν βρῶσιν ὁ τοσοῦτος Ἠλίας ἐδέξα-
το; πῶς δὲ καὶ ὁ Σαμψὼν Ναζαραῖος ὢν καὶ ὑπὸ νόμον τε-
V.130 λῶν τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος ἔφαγεν, ὅπερ ἐν νεκρῷ λέοντι
ἐξύφαναν μέλισσαι; πῶς δὲ καὶ διψήσαντα διὰ τῆς ἀκαθάρ-
του καὶ μιαιφόνου σιαγόνος παρεμυθήσατο ὁ θεός, ἐὰν ὁ
κόραξ, ὁ νεκρὸς λέων καὶ ἡ σιαγὼν τοῦ ὄνου ἀκάθαρτα; πῶς
διὰ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς τοὺς ἑαυτοῦ θεράποντας ἐθεράπευε;
P.168 πῶς δὲ καὶ ἀκάθαρτα ὄντα κοινὴν ἀρχῆθεν τὴν εὐφημίαν
ἐδέξαντο; „εἶδε" γάρ φησιν „ὁ θεὸς αὐτά, καὶ εἶπεν ὅτι
καλά." εἰ οὖν ὁ χοῖρος καλὸς ὡς κτίσμα θεοῦ, πῶς ὁ αὐ-

12. ἐδέχετο margo P. 13. ναζωραῖος F.

in cuius cadavere mel apes finxerant, quod inde sumptum Samso comederat. est autem operae pretium, dilecte fili, te hinc animadvertere nos nulla de causa iusta immundos a Iudaeis appellari. nam si propterea sumus immundi, quod leporibus porcis aliisque talibus contra legis interdictum vescamur, omnino sequi necesse est ut maximus ille vatum Elias eodem nobiscum crimine teneatur. quamobrem istuc? quia panem ab immundo animali, nimirum corvo, acceptum comedit. qua vero de causa haec ita facta sunt? ut sciremus etiam ante patefactam dei gratiam, durante adhuc veteri foedere, legis quaedam praecepta violata fuisse. nam quamvis animal immundum sit corvus, nihilo tamen minus eximius ille vates Elias allatum ab eo cibum accepit. quo item pacto factum ut Samso, qui Nazaraeus esset ac legi subiectus, favo mellis vesceretur quod apes in cadavere leonino finxissent? qui hominem siti vexatum per immundam pollutamque maxillam deus recreat? si corvus, si leoninum cadaver, si asini mortui maxilla res immundae sunt, cur per ea deus ministrorum suorum vitae consuluit et opem tulit? praeterea qui factum est ut si quidem immunda sunt quaedam, initio tamen rerum communem illam cum caeteris benedictionem acceperint? sic enim sacris in litteris (Gen. 1 31) perscriptum legimus „vidit deus omnia quae fecerat, eaque bona esse pronuntiavit." si ergo porcus tanquam res a deo creata bonus erat, qui deinceps fa-

τὸς ἀκάθαρτος ὕστερον; εὔδηλον οὖν ὅτι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον διορθούμενος ὁ θεὸς τοιούτους ἔθετο νόμους καὶ τοιαῖσδε θεραπείαις ἐχρήσατο. οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε διαίρεσιν τεχνᾶται τῶν ζώων. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνοντας, εὐμεθόδως, ὡς ἔφημεν, εἰς καθαρὰ ταῦτα διιστᾷ καὶ ἀκάθαρτα. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τὰ μὲν αὐτῶν ἐσθίοντες ὡς καθαρά, τὰ δὲ πάλιν ὡς ἀκάθαρτα φεύγοντες μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὡς θεὸν προσκυνή- B σωσιν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκάλει ἀκάθαρτα τὰ κοινῶς ἀρχῆθεν παρ' αὐτοῦ τὴν εὐφημίαν δεξάμενα. ὅτι δὲ συγκαταβάσεως ἦν ἡ γεγονυῖα τότε τῶν ζώων διαίρεσις, καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Παῦλος οὕτως εἰπὼν „οὐδὲν κτίσμα θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον." ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ μᾶλλον ἡ γεγονυῖα θεία φωνὴ πρὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἡνίκα τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθεῖσαν ὀθόνην ἑώρακεν· „ἀναστάς" γάρ φησι, „Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε, καὶ C ἃ ὁ θεὸς ἐκάθηρε, σὺ μὴ κοίνου." εἰ δὲ καὶ νῦν ἀκαθαρτά τινα παρ' ἡμῖν, ὡς ὁ λύκος ὁ λέων καὶ ἡ πάρδαλις, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. ἔχεις γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ τὰ περὶ τούτων οὕτω διευκρινοῦντά σοι. „ὡς ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν,

ctus est immundus? de quibus omnibus perspicue potest intelligi deum corrigere volentem Israelicorum ad vitia propensionem huiusmodi leges tulisse atque huiusmodi remediis usum fuisse. eadem ratione Noae quoque temporibus animalium discrimen instituit. nam quia futurum prospiciebat ut homines ad insanum deastrorum cultum deflecterent, optimo sane consilio sic distinguit animalia, quo alia pro mundis alia pro immundis haberentur. quanam illud, obsecro, de causa? nimirum ut partim iis victitantes tanquam mundis, partim aversantes velut immunda, neutra pro diis venerarentur. nam caeteroquin ea non dixisset immunda, quae cum aliis communem a deo benedictionem initio rerum acceperant. et vero factam id temporis animalium distinctionem profectam esse de consilio dei se nostra causa demittentis, etiam Paulus hisce verbis ostendit (1 Tim. 4 34) „nulla dei creatura reiici debet, modo cum gratiarum actione sumatur." idem magis quoque confirmat illa dei vox, qua summum illum apostolum Petrum compellavit (Act. 10 13), quo tempore demissum e coelo linteum conspexit: „surge, Petre, macta et vescere." item „quae deus purgavit, tu ne polluta dicito." neque vero mirum tibi videatur etiam modo quaedam pro immundis haberi, verbi gratia lupum, leonem, pardalim. quippe magnus ille Basilius haec in Asceticis suis, qui libri rationes exercitiorum pietatis continent, in hunc modum explicavit et illustravit. quemadmodum in

τα δὲ ἰσχυρὸν τὸν λέοντα, ἐν ᾧ νεκρῷ ὄντι μέλι ἐξύφαναν
μέλισσαι, ἀφ' οὗ λαβὼν ἔφαγεν ὁ Σαμψών. ἀλλ' ἐντεῦθεν,
ἀγαπητέ, συνορᾶν ἄξιον ὅτι μάτην οἱ Ἰουδαῖοι ἀκαθάρτους
καλοῦσιν ἡμᾶς. εἰ γὰρ ἀκάθαρτοι ἦμεν ἡμεῖς ἅτε δὴ τὸν
λαγωόν, τὸν χοῖρον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ κατὰ νόμον
ταῦτα ἐσθίοντες, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν ἐν προφήταις μέ-
γιστον Ἡλίαν τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασι καθυποβάλλεσθαι. τί-
D νος ἕνεκεν; ὅτι τὸν ἄρτον ἐξ ἀκαθάρτου ζώου τοῦ κόρα-
κος δεχόμενος ἤσθιε. διὰ τί δὲ ταῦτα συνέβαινε, καὶ τί-
νος ἕνεκεν; ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς χάριτος ἡ πα-
λαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέτρεπεν. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος ἦν ὁ κό-
ραξ, πῶς ἐξ αὐτοῦ τὴν βρῶσιν ὁ τοσοῦτος Ἡλίας ἐδέξα-
το; πῶς δὲ καὶ ὁ Σαμψὼν Ναζαραῖος ὢν καὶ ὑπὸ νόμου τε-
V. 130 λῶν τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος ἔφαγεν, ὅπερ ἐν νεκρῷ λέοντι
ἐξύφαναν μέλισσαι; πῶς δὲ καὶ διψήσαντα διὰ τῆς ἀκαθάρ-
του καὶ μιαιφόνου σιαγόνος παρεμυθήσατο ὁ θεός, ἐὰν ὁ
κόραξ, ὁ νεκρὸς λέων καὶ ἡ σιαγὼν τοῦ ὄνου ἀκάθαρτα; πῶς
διὰ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς τοὺς ἑαυτοῦ θεράποντας ἐθεράπευε;
P. 168 πῶς δὲ καὶ ἀκάθαρτα ὄντα κοινὴν ἀρχῆθεν τὴν εὐφημίαν
ἐδέξαντο; „εἶδε" γάρ φησιν „ὁ θεὸς αὐτά, καὶ εἶπεν ὅτι
καλά." εἰ οὖν ὁ χοῖρος καλὸς ὡς κτίσμα θεοῦ, πῶς ὁ αὐ-

12. ἐδέχετο margo P. 13. ναζωραῖος F.

in cuius cadavere mel apes finxerant, quod inde sumptum Samso comederat. est autem operae pretium, dilecte fili, te hinc animadvertere nos nulla de causa iusta immundos a Iudaeis appellari. nam si propterea sumus immundi, quod leporibus porcis aliisque talibus contra legis interdictum vescamur, omnino sequi necesse est ut maximus ille vatum Elias eodem nobiscum crimine teneatur. quamobrem istuc? quia panem ab immundo animali, nimirum corvo, acceptum comedit. qua vero de causa haec ita facta sunt? ut sciremus etiam ante patefactam dei gratiam, durante adhuc veteri foedere, legis quaedam praecepta violata fuisse. nam quamvis animal immundum sit corvus, nihilo tamen minus eximius ille vates Elias allatum ab eo cibum accepit. quo item pacto factum ut Samso, qui Nazaraeus esset ac legi subiectus, favo mellis vesceretur quod apes in cadavere leonino finxissent? qui hominem siti vexatum per immundam pollutamque maxillam deus recreat? si corvus, si leoninum cadaver, si asini mortui maxilla res immundae sunt, cur per ea deus ministrorum suorum vitae consuluit et opem tulit? praeterea qui factum est ut si quidem immunda sunt quaedam, initio tamen rerum communem illam cum caeteris benedictionem acceperint? sic enim sacris in litteris (Gen. 1 31) perscriptum legimus „vidit deus omnia quae fecerat, eaque bona esse pronuntiavit." si ergo porcus tanquam res a deo creata bonus erat, qui deinceps fa-

τὸς ἀκάθαρτος ὕστερον; εὔδηλον οὖν ὅτι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον διορθούμενος ὁ θεὸς τοιούτους ἔθετο νόμους καὶ τοιαῖσδε θεραπείαις ἐχρήσατο. οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε διαίρεσιν τεχνᾶται τῶν ζώων. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνοντας, εὐμεθόδως, ὡς ἔφημεν, εἰς καθαρὰ ταῦτα διιστᾷ καὶ ἀκάθαρτα. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τὰ μὲν αὐτῶν ἐσθίοντες ὡς καθαρά, τὰ δὲ πάλιν ὡς ἀκάθαρτα φεύγοντες μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὡς θεὸν προσκυνή- B σωσιν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκάλει ἀκάθαρτα τὰ κοινῶς ἀρχῆθεν παρ' αὐτοῦ τὴν εὐφημίαν δεξάμενα. ὅτι δὲ συγκαταβάσεως ἦν ἡ γεγονυῖα τότε τῶν ζώων διαίρεσις, καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Παῦλος οὕτως εἰπὼν „οὐδὲν κτίσμα θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον." ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ μᾶλλον ἡ γεγονυῖα θεία φωνὴ πρὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἡνίκα τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθεῖσαν ὀθόνην ἑώρακεν· „ἀναστάς" γάρ φησι, „Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε, καὶ C ἃ ὁ θεὸς ἐκάθηρε, σὺ μὴ κοίνου." εἰ δὲ καὶ νῦν ἀκαθαρτά τινα παρ' ἡμῖν, ὡς ὁ λύκος ὁ λέων καὶ ἡ πάρδαλις, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. ἔχεις γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ τὰ περὶ τούτων οὕτω διευκρινοῦντά σοι. „ὡς ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν,

ctus est immundus? de quibus omnibus perspicue potest intelligi deum corrigere volentem Israelicorum ad vitia propensionem huiusmodi leges tulisse atque huiusmodi remediis usum fuisse. eadem ratione Noae quoque temporibus animalium discrimen instituit. nam quia futurum prospiciebat ut homines ad insanum deastrorum cultum deflecterent, optimo sane consilio sic distinguit animalia, quo alia pro mundis alia pro immundis haberentur. quanam illud, obsecro, de causa? nimirum ut partim iis victitantes tanquam mundis, partim aversantes velut immunda, neutra pro diis venerarentur. nam caeteroquin ea non dixisset immunda, quae cum aliis communem a deo benedictionem initio rerum acceperant. et vero factam id temporis animalium distinctionem profectam esse de consilio dei se nostra causa demittentis, etiam Paulus hisce verbis ostendit (1 Tim. 4 34) „nulla dei creatura reiici debet, modo cum gratiarum actione sumatur." idem magis quoque confirmat illa dei vox, qua summum illum apostolum Petrum compellavit (Act. 10 13), quo tempore demissum e coelo linteum conspexit: „surge, Petre, macta et vescere." item „quae deus purgavit, tu ne polluta dicito." neque vero mirum tibi videatur etiam modo quaedam pro immundis haberi, verbi gratia lupum, leonem, pardalim. quippe magnus ille Basilius haec in Asceticis suis, qui libri rationes exercitiorum pietatis continent, in hunc modum explicavit et illustravit. quemadmodum in

οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι τοῦ χρησίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπεὶ λάχανόν ἐστι καὶ τὸ κώνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑοσκύαμον φάγοι ἄν τις νοῦν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἅψαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατε-
D πειγούσης, ὡς ὅ γε φαγὼν οὐκ ἠνόμησε." μάνθανε οὖν ὅτι τὸ βλαβερὸν ἐκφεύγοντες τὰ μὲν τῶν ζώων ἐσθίομεν, ὅσα καὶ μᾶλλον εὔχυμά τε καὶ τρόφιμα, τὰ δὲ μυσαττόμεθα, καχεξίας καὶ ἴσως καὶ ἀηδίας ὄντα παρεκτικά. ταύτῃ τοι καὶ ὅρους οἱ πατέρες ἐπὶ τούτοις τεθείκασι, τὸ λίχνον κἀντεῦθεν ἡμῶν ἀναστέλλοντες. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἄξιον δὲ καὶ τινῶν ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι φιλομαθείας χάριν τῆς σῆς ἐκ τῆς Ἰουδήθ. ὁ Ναβουχοδονόσορ διὰ τὸ μὴ ἐπικουρῆσαι αὐτῷ πάντας ὅτε ἐπολέμει μετὰ τοῦ Ἀρφαξᾶ, ἐπέστειλε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ὁλοφέρνην κατὰ πάσης τῆς γῆς, εἰπὼν πρὸς αὐτόν „τάδε λέγει βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς." ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ ταύτην τὴν κέλευσιν ἀπαίροντι τῷ Ὁλοφέρνῃ κατὰ Ἰουδαίων, ἔφη καὶ τάδε ὁ Ἀμμανίτης Ἀχιὼρ „εἰ μὲν ἔστιν ἀγνόημα ἐν τῷ λαῷ
V. 131 τούτῳ καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὸν θεὸν αὐτῶν, ἀναβησώμεθα καὶ ἐκπολεμήσωμεν αὐτούς· εἰ δὲ μή γε, παρελθέτω ὁ κύ-

oleribus quod noxium est, ab eo secernimus quod naturae nostrae convenit, sic etiam in carnibus ab utilibus quaecumque noxiae sunt secernimus. nam et cicuta perinde olerum appellatione venit, ut et vulturum carnes pro carnibus ducuntur. nemo tamen mentis compos hyoscyamum comederit nec carnem caninam gustaverit, nisi forte magna quaedam necessitas urgeat; quod quidem si usuveniat, nihil hoc modo vescens delinquit. quapropter scire debes nos opera data res noxias aversari, et iis quidem animalibus vesci quaecunque succi boni sunt utileque nutrimentum praebent, ab aliis autem abhorrere, quae forte valetudinem incommodam vel aliquid aliud ingratae rei nobis sint conciliatura, si comedantur. prisci quidem illi patres certas nobis hac in parte leges praescripserunt, ut lasciviae voluptatique nostrae modum statuerent. ac de his sane dictum hactenus esto. quia vero studium in discendo tuum mihi perspectum est, operae pretium facturus sum, si quarundam ex Iudithae libro narrationum meminero.

Nabuchodonosor propterea quod nationes caeterae sibi adversus Arphaxam bellum gerenti opem non tulissent, copiarum suarum imperatorem Olophernem adversus quosvis ablegavit, seque totius terrarum orbis magnum regem ac dominum appellavit. hoc mandato accepto adversus Iudaeos Olophernes copias movet. eum Achior Ammanites in hanc sententiam monere: si quod esset delictum eius nationis quo deum offendissent, recte se facturos, si regionem illam in-

ριός μου." καὶ ὁ Ὀλοφέρνης πρὸς Ἀχιὼρ „καὶ τίς ὁ θεός, εἰ μὴ Ναβουχοδονόσορ; οὗτος ἀποστελεῖ τὸ κράτος αὐτοῦ, καὶ ἐξολεθρεύσει αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς." ἐφ' ᾧ καὶ ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ σοφῶς τῷ ὄντι καὶ εὐμεθόδως παρὰ γυναικὸς τῆς Ἰουδήθ, πάντα τε τὰ ἐκείνου παρὰ Ἰουδαίων ἐσκυλεύθησαν. τότε δὴ τότε καὶ Ἀχιὼρ πιστεύσας τῷ θεῷ καὶ περιτέμνεται.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κριτῶν λιμοῦ γεγονότος ἀπῆρεν ἐκ P. 169 Βηθλεὲμ ἡ Νοεμὶν σὺν τοῖς παισὶν αὐτῆς ἐν ἀγρῷ Μωάβ· κἀκεῖσε νύμφας ἔλαβον Ὀρφανὴν καὶ Ῥούθ. μετὰ δέκα δὲ C ἔτη τῶν ἀνδρῶν θανόντων ὑπέστρεψεν ἡ Νοεμίν. ἠκολούθουν αὐτῇ καὶ αἱ δύο νύμφαι. καὶ ἡ μὲν Ὀρφανὴ πεισθεῖσα τοῖς λόγοις Νοεμὶν ὑπέστρεψεν, ἡ δὲ θαυμασία Ῥοὺθ οὐκ ἐπείσθη, λέγουσα „ὁ λαός σου λαός μου, καὶ ὁ θεός σου θεός μου." καὶ συνελθοῦσα ἐμίγη τῷ Βοώς, καὶ τέτοκε τὸν Ὀβὴδ τὸν πατέρα Ἰεσσαί, ἀφ' οὗ Δαβίδ.

Ἀπὸ Ναβουχοδονόσορ αἰχμάλωτοι Μαρδοχαῖος, γυνὴ Ἐσθήρ, καὶ λοιποί, οἳ ἦσαν ἐπὶ Ἀρταξέρξου. οὗτος ὁ Μαρδοχαῖος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως ἀκούσας δύο εὐνούχων με- D λετώντων κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνέφερε περὶ τούτων αὐτῷ· οἳ καὶ ἀπώλοντο. τούτων οὖν ἕνεκεν ὁ παρὰ τῷ βασιλεῖ μέγι-

vaderent quippe quam bello haud dubie capturi essent: sin autem, consulere se Olopherni tanquam domino suo, illam ut nationem missam faceret. his auditis Achiorem vicissim Olophernes interrogare, putaretne deum quempiam esse praeter Nabuchodonosorem: illum scilicet ablegaturum copias suas, et nationem illam funditus exstirpaturum. hoc modo factum ut bello moto caput ei Iudithae mulieris consilio plane callido et feliciter succedente praecideretur, omnesque ipsius opes a Iudaeis diriperentur, Achiore divinam fidem cum circumcisione amplexo.

Caeterum quo tempore iudices Israelicorum nationi praeerant, oborta famė Noema cum filiis suis Bethlehemam reliquit et Moabitarum in terram profecta est. ibi cum uxores filii duxissent, Orphanam scilicet ac Rutham, annisque decem exactis mortui essent, Noema nuribus suis se comitantibus in patriam suam reversa est (Ruth. 1 16). nolebat enim ei roganti ut istic manerent Orphana parere, quod se diceret gentem eius agnituram pro sua, deumque ipsius pro suo deo habituram. hoc modo profecta cum socru Booso nupta est, ac Obedum Iessae patrem, Davidis avum peperit.

Inter alios quos Nabuchodonosor captivos abduxerat, fuerunt Mardochaeus et Esthera mulier. hi cum regnante Artaxerxe superstites adhuc forent, forte accidit ut cum Mardochaeus in aula regia duorum eunuchorum consilia deprehendisset adversus regem inita,

στος Ἀμμὰν λυπηθεὶς ἔπεισε τὸν βασιλέα κατὰ Ἰουδαίων
ἐπεξελθεῖν, καὶ γράμματα στεῖλαι τοῖς τῶν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ
χωρῶν ἄρχουσιν, ἀπὸ Ἰνδικῆς ἕως Αἰθιοπίας, τοὺς ὁπουδή
ποτε παρευρισκομένους Ἰουδαίους τελείως κατασφάττειν κατὰ
τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ δωδεκάτου μηνός. μανθάνει
ταῦτα ἡ βασιλὶς Ἐσθήρ, καὶ νηστεύσασα τρεῖς ἡμέρας δέε-
ται πρῶτον τοῦ θεοῦ, εἶτα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου, λέ-
P. 170 γουσα „εἶδόν σε κύριε ὡς ἄγγελον θεοῦ, καὶ ἐταράχθη ἡ
καρδία μου ἀπὸ φόβου τῆς δόξης σου," καὶ ἔπεσεν ἐκλυθεῖ-
σα. ὁ δὲ προύτρεπεν αἰτῆσαι ὃ θέλει. ὁ δὲ Ἀμμὰν ἰδὼν
τὸν Μαρδοχαῖον ἐπὶ τῆς αὐλῆς παρασκευάζει κρεμασθῆναι
αὐτὸν ἐπὶ ξύλου. ὁ δὲ θεὸς τοῦτον ἐκώλυσεν, τὸν τοῦ βα-
σιλέως ἀφελόμενος ὕπνον· ἀκηδιῶν γὰρ νυκτὸς εἰς ἀνάγνω-
σιν ἦλθεν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐμνήσθη ὧν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαρ-
δοχαῖος. ὅθεν καὶ μὴ βουλομένου τοῦ Ἀμμὰν ἐτιμήθη τὰ
μέγιστα. ὁ δὲ Ἀμμὰν καθ' ἑαυτοῦ τὴν κακίαν ἔφερεν· ἐκρε-
B μάσθη γὰρ ἐπὶ ξύλου τῇ δεήσει καὶ κατασκευῇ τῆς Ἐσθήρ.
καὶ γράμματα δὲ ἕτερα ἐστάλησαν οὐ μόνον εἰς σωτηρίαν αὐ-
τῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἀντικειμένους ἀμύνωνται· καὶ γὰρ
ἄνδρας φ' ἀπέκτειναν, καὶ ἑτέρους πλείονας. ἐκρεμάσθησαν
δὲ καὶ οἱ δέκα υἱοὶ τοῦ Ἀμμάν. κατὰ τοῦτο καὶ ἡ γραφή

rem omnem regi renuntiaret, qua patefacta illi morte multabantur. hinc offensus Ammanus, qui plurimum apud regem poterat, auctor regi fuit ut Iudaeos adoriretur, missisque litteris ad centum viginti septem regionum praesides, quae regiones inter Indiam et Aethiopiam sitae sunt, imperaret ut quotquot ubique gentium Iudaei reperirentur, omnino morte adficerentur a. d. XIV mensis XII. hanc rem ubi Esthera regina cognovisset, completo trium dierum ieiunio, deum initio precatur, inde regem Artaxerxem huiusmodi verbis alloquitur (Esther. 5 2): cum te, rex, intuerer angelo divino consimilem, cor meum formidine maiestatis tuae perculsum plane se demisit et contabuit. tum rex eam hortari ut quod vellet ab se peteret. interim Ammanus Mardochaeo in regia conspecto totus in hoc incumbere, ut hominem in crucem ageret. verum deus adempto regi somno, quominus Ammani consilium succederet, impedivit. cum enim rex noctu prae quadam animi aegritudine non dormiret, forte secum ipse Mardochaei meritum recognoscens expendit. quapropter invito Ammano Mardochaeus honoribus amplissimis ornatur; et Ammanus e contrario suae perversitatis poenas luens, Esthera regina obsecrante ac rem perficiente, cruci adfigitur. simul diversam in sententiam perscriptae litterae mittuntur, quibus non Iudaeorum modo saluti consulebatur, verumetiam mandabatur ut adversarios suos necarent. itaque factum est ut illi supra quingentos homines interficerent,

φησιν „ἔσονται δὲ ἡ ιγ΄ καὶ ἡ ιδ΄ τοῦ Ἀδὰρ ἡμέρα ἑόρτιος εἰς γενεὰς αὐτῶν."

Ὁ Τωβὴτ ᾐχμαλωτίσθη ἐν ἡμέραις Ἐνεμεσάρου βασιλέ- C
ως Ἀσσυρίων. „ἐγὼ Τωβὴτ ὁδοῖς ἀληθείας ἐπορευόμην καὶ
δικαιοσύνης πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. καὶ ὅτε μετὰ V. 132
Σάρρας καὶ Τωβίου ᾐχμαλωτίσθην εἰς Νινευί, πάντες οἱ ἐκ τοῦ γένους μου ἤσθιον ἄρτους τῶν ἐθνῶν, ἐγὼ δὲ οὔ. καὶ εἴ τινας ἀπέκτεινε Σεναχηρεὶμ ὁ βασιλεύς, ὅτε ἦλθε φεύγων ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἔθαψα αὐτοὺς κλέπτων· πολλοὺς γὰρ ἀπέκτεινεν ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ. καὶ νυκτὸς διὰ φόβον πολλοὺς ἔθαπτον. ὅθεν καὶ ἐκοιμήθην παρὰ τὸ τεῖχος τῆς αὐλῆς ἀκαλύπτῳ προσώπῳ· καὶ οὐκ ᾔδειν ὅτι στρουθία ἐν τῷ τοίχῳ ἐστί. καὶ ἀφοδεύσαντα θερμὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς
μου, ἐγενήθη λευκώματα ἐν αὐτοῖς. ἡ δὲ γυνή μου προσή- D
γαγέ μοι ἔριφον, ὃν εἰς μισθὸν τοῦ κόπου ἔλαβεν. ἐγὼ δὲ δοκῶν κλεψιμαῖον εἶναι οὐκ ἔφαγον, καὶ ὠνειδίσθην παρ' αὐτῆς ὡς δῆθεν μηδὲν ὠφελούμενος ἐξ ἀρετῆς. καὶ ἔκλαυσα πρὸς κύριον 'λυσιτελεῖ μοι ἀποθανεῖν ἢ ζῆν, ὅτι ὀνειδισμοὺς ψευδεῖς ἤκουσα.' τότε δὲ καὶ Σάρρα ἡ τοῦ Ῥαγουὴλ ὠνειδίσθη ὡς δῆθεν ἀποπνίξασα οὓς ἔλαβεν ἄνδρας ἑπτά· τούτους δὲ Ἀσμοδαῖος τὸ πονηρὸν δαιμόνιον ἀπέκτεινε πρὶν ἢ γενέσθαι μετ' αὐτῆς, ὡς καὶ βουληθῆναι αὐτὴν ἐντεῦθεν

3. μεσάρου F.

decem Ammani filiis in crucem actis. hanc ob causam institutum legimus ut 13 et 14 Adaris mensis dies Iudaeis perpetuo festi sint.

Tobaeus imperante Enemesaro Assyriorum rege in captivitatem abductus est. is per omnem vitam veritatis et iustitiae studiosissimus fuit, cumque captivus Nineven una cum uxore Sarra et Tobia filio perductus esset, cognatis caeteris pane gentium vescentibus ab eo prorsus abstinuit. deinde necatos a rege Senacherimo, quo tempore is revertebatur e Iudaea profugiens, furtim sepeliebat; qui sane ab irato rege non pauci sunt interfecti. quinetiam noctu multos ob regis metum terrae mandabat. quapropter aliquando accidit ut vultu aperto iuxta parietem consopitus cubaret, ignorans istic passeres in pariete nidificasse. illi vero calidum stercus in oculos eius excernunt, ex quo innata ipsius oculis est albugo. consimiliter cum uxor die quodam ipsi hoedum adferret datum sibi mercedis nomine, nolebat eo vesci propterea quod furtivum existimaret, eaque de causa probris ab uxore incessebatur ut qui fructum ex virtute nullum caperet. tum ille plorare, ac domino dicere satius sibi fore, si moriatur, quando falsis probris adficiatur. eodem hoc tempore Sarra quoque Ragueli filia verbis contumeliae plenis est exagitata, quasi viros septem, quibuscum nupta fuerat, suffocasset, quos tamen Asmodaeus ille nequam

ἀπάγξασθαι. ἀλλ' ὁ θεὸς οὔτε Τωβὴτ οὔτε Σάρρας παρεῖδε P. 171 τὸν ὀνειδισμόν. ἀποστελλομένου γὰρ τοῦ Τωβίου ἐπὶ τῷ τὰ εἰς παρακαταθήκην κείμενα πατρῷα ἀργύρια λαβεῖν, ὁ τοῦ κυρίου ἄγγελος Ῥαφαὴλ συνηκολούθησε. καὶ καθ' ὁδὸν ἰχθύος φανέντος παρὰ ποταμὸν ἐπτοήθη ὁ παῖς. ὁ δὲ ἄγγελος ἐπέτρεψε λαβεῖν αὐτὸν καὶ φαγεῖν, τὴν δὲ καρδίαν καὶ τὸ ἧπαρ φυλάσσειν, τὸ μὲν ἧπαρ εἰς θυμίασιν τοῦ Ἀσμοδαίου, τὴν δὲ καρδίαν εἰς χρῖσιν τῶν πατρικῶν ὀφθαλμῶν. ἀπήγαγε δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Ῥαγουὴλ οἶκον, ὅθεν καὶ λαμβάνει μὲν εἰς γυναῖκα τὴν Σάρραν, τὸν δὲ φιλοῦντα αὐτὴν Ἀσμοδαῖον B ἐκεῖθεν διώκει. ἀναλαβόμενος δὲ τὸ ἀργύριον καὶ τὴν Σάρραν ὑπέστρεψε. ταύτῃ τοι καὶ τῶν τοῦ Τωβὴτ ὀφθαλμῶν χρισθέντων θαῦμα ἐγένετο. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τάδε πρὸς αὐτοὺς ὁ ἅγιος ἄγγελος ἔλεγεν „ἐλεημοσύνη ἐκ θανάτου ῥύεται, καὶ αὐτὴ ἀποκαθαριεῖ πᾶσαν ἁμαρτίαν. καὶ νῦν ὅτε προσηύξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου Σάρρα, ἐγὼ προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσευχῆς ὑμῶν ἐνώπιον τοῦ ἁγίου θεοῦ. καὶ ὅτε ἔθαπτες τοὺς νεκρούς, συμπαρήμην σοι. καὶ ὅτε οὐκ ὤκνησας ἀναστῆναι καὶ καταλιπεῖν τὸ ἄριστόν σου, ὅπως ἀπελθὼν περιστείλῃς τὸν νεκρόν, οὐκ ἔλαθές με ἀγαθοποιῶν, C ἀλλὰ σύν σοι ἤμην. καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ὁ θεὸς ἰάσασθαί

4. Ῥαφαὴλ om V.

genius interfecerat prius quam cum ea consuescerent; quam illa rem tam aegro tulit animo ut ipsa sibi manus adferre cogitaret. verum deus neque Tobaei neque Sarrae probra neglexit. nam cum Tobaeus filium suum Tobiam ablegasset ad repetendum argentum quod alibi deposuerat, angelus dei Raphaelus eum comitatus est. in eo itinere puer conspecto ad fluminis ripam pisce vehementer est exterritus; quem Angelus hortatur ut piscem prehendat, eiusque partes caeteras comedat, solum cor et iecur sibi reservet; quorum alterum, videlicet hepar, serviret ad abigendum suffitu Asmodaeum, cor autem ad inungendum paternos oculos. secundum haec iuvenem Ragueli domum deducit, qui Sarram filiam eius uxorem accipit et Sarrae amatorem Asmodaeum abigit. hinc sumpto secum argento et coniuge Sarra domum revertitur. cumque peruncti forent ab eo Tobaei patris oculi, prodigium fit ingens visu ei restituto. quibus in hunc modum gestis angelus ipsos verbis talibus alloquitur (Tob. 12 9): beneficentia profecta de commiseratione cordis hominem a morte vindicat et omne peccatum expiat. quo quidem tempore tu nurusque tua Sarra deum precabimini, ego precationis vestrae monumentum coram sancto illo deo subvehebam. cum tu mortuos sepeliebas, aderam tibi. cum minime cunctabaris quin surgeres relictoque prandio tuo discederes obvelatum mortui hominis cadaver, haec tua praeclara facta me non

σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάρραν. ἐγώ εἰμι Ῥαφαὴλ εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, οἳ προσαναφέρουσι τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων." καὶ ταῦτα παραινέσας ἀνέβη πρὸς τὸν ἀποστείλαντα. καὶ τοῦτο μὲν τὸ Ῥαφαὴλ ὄνομα ἔμαθες ἤδη ἐκ τοῦ Τωβήτ· τὸ δὲ Οὐριήλ, καθά φησι τῷ ὄντι Ψελλός, οὔτε τὰ τῆς παλαιᾶς οὔτε τὰ τῆς νέας ἡμῖν ἐγνώρισεν. ἔστι δέ τι βιβλίον Ἑβραϊκὸν ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς, προσευχὴ δὲ Ἰωσὴφ ἐπι-
γεγραμμένον, ἔνθα δὴ ὁ ἐκείνου πατὴρ Ἰακὼβ εἰσῆκται τού- D
τῳ δὴ τῷ ἀγγέλῳ Ῥαφαὴλ διαλεγόμενος, εἰ καὶ ἄρτι τοῖς V. 133
Ἑβραίοις, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀποκρύφων, ἀπῶσταί τε καὶ ἠθέτηται. ὁ μέντοι Τωβὴτ ρν΄ ἔτη ἔζησεν, ὁ δὲ Τωβίας ρκζ΄. μετὰ δὲ τὸ θάψαι τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἀπῆλθεν πρὸς Ῥαγουὴλ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ, καὶ ἤκουσε πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν τὴν ἀπώλειαν Νινευί, ἣν ᾐχμαλώτευσε Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὴν Τωβὴτ πρόρρησιν.

Μετὰ μέντοι τὸν Σαμψὼν ἕως Ἡλεὶ τοῦ ἱερέως ἀναρχία ἦν παρ' αὐτοῖς ἔτη μ΄, καὶ ἀλλήλοις ἐπανιστάμενοι συνωλοθρεύοντο. ὅσον μὲν οὖν κακόν ἐστι τὸ περιορᾶν τοὺς ὑπὸ χεῖρα
ἁμαρτάνοντας καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπιστύπτειν αὐτούς, ἔδειξε P. 172
τὰ κατὰ τὸν Ἡλεί, τὴν κιβωτὸν καὶ τὸν λαὸν συμβάντα. τηνικαῦτα γὰρ ὁ μὲν Ἡλεὶ θανάτῳ οἰκτρῷ περιπίπτει, ἡ κιβω-

5. φησι] φησιν ὁ σοφὸς Leunclavius. 9. εἰ deerat.

latebant semper tibi scilicet praesentem. meque nunc adeo misit deus ad te nurumque tuam Sarram sanandos. sum enim genius ille Raphaelus, unus de septem angelis, qui ad deum sanctorum preces deferunt. his pronuntiatis ad eum ascendit a quo fuerat ablegatus. hoc ipsum autem Raphaeli nomén ex hac de Tobaeo narratione cognitum scilicet habes. verum appellatio Urieli, quemadmodum vir reapse sapiens Psellus scripsit, nec prisci foederis libris nec novi continetur, sed exstat in libro quodam Hebraico, qui vulgo non est notus, habens inscriptionem precationis Iosephi; quo in libro Iosephi pater Iacobus hoc cum angelo colloquens introducitur. liber ipse apud Hebraeos, ut alii quoque apocryphi, pro reiecticio ducitur et nihil auctoritatis habet. caeterum Tobaeus annos 150 vivendo explevit, Tobias filius 127, cumque parentes suos humo tradidisset, ad Raguelum socerum suum profectus est, et ante mortem suam de Nineves interitu cognovit, quam Nabuchodonosor cepit, uti futurum Tobaeus praedixerat.

Ad Samsonem ut redeamus, post obitum eius ad Elium usque pontificem totis annis 40 Israelici nullius imperio parebant. quapropter se invicem alii alios adorti, communis interitus et excidii sibimet auctores erant. quantum quidem in eo mali sit, cum nobis subiecti animadvertente nemine delinquunt, nec acriter coerceantur, Elii

τὸς αἰχμαλωτίζεται, καὶ ὁ λαὸς ἀναιρεῖται μαχαίρᾳ. Παλαιστινοὶ καὶ γὰρ κατὰ Ἰουδαίων ὁρμῶσι, συμπλέκονται ἀλλήλοις, καὶ πίπτουσιν Ἑβραῖοι ὡσεὶ τετρακισχίλιοι. εἶτα τὴν κιβωτὸν ἀράμενοι σὺν αὐτῇ κατὰ τῶν πολεμίων ὁρμῶσι, κρατῆσαι συνήθως θαρρήσαντες. συμβάλλουσιν ἀλλήλοις, καὶ
B πίπτουσι μὲν ἐκ τῶν Ἑβραίων οὐκ ὀλίγοι, αἰχμαλωτίζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κιβωτός. οὐκ ἀγαθὴ λοιπὸν ἀγγελία καταλαμβάνει τὸν Ἠλεί· καὶ τὴν μὲν τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπώλειαν φέρει γενναίως, καὶ ὅτι καὶ σφάλματα προσῆσαν αὐτοῖς, πορνεία καὶ γαστριμαργία (γάμους γὰρ ἀλλοτρίους ἐξώρυττον καὶ τὰ κρέα πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἤσθιον), τὴν δὲ τῆς κιβωτοῦ αἰχμαλωσίαν οὐκ ἐνεγκὼν καταπίπτει τοῦ θρόνου καὶ τελευτᾷ· ἔτυχε γὰρ τότε κατά γε τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ καθήμενος ἐπὶ δίφρου, ὀκτὼ καὶ ϛ' βιώσας ἔτη.

Τὴν μέντοι κιβωτὸν οἱ Παλαιστινοὶ λαβόντες εἰς πόλιν Ἄζωτον αἰχμάλωτον ἤγαγον. τότε καὶ Δαγὼν συνετρίβη τῆς
C οἰκείας ἐκστὰς ἕδρας καὶ ὡς ἐν σχήματι προσκυνοῦντος πεσών. ἔδειξε γὰρ ὁ θεὸς ἐνταῦθα ὅτι οὐχ ὡς ἀσθενὴς ᾐχμαλωτίσθη ἡ κιβωτός (εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς ὁ θεὸς αὐτῶν Δαγὼν συνετρίβη, [ὥστε] εἰ μὴ θεία χάρις προσῆν αὐτῇ), αἰχμαλωτισθῆναι δὲ συνεχωρήθη διὰ

21. αὐτῇ] ἐν αὐτῇ P.

demonstrat historia cum iis quae arcae populoque Israelico acciderunt. nam et Elius miserabili fine vitam claudit, et hostium in potestatem arca venit, et gladio populus occiditur. quippe Iudaeos Palaestini bello invadunt, praelio inter se utrique congrediuntur, Hebraeorum ad quattuor milia cadunt. hinc arca Israelici advecta, cum ea in hostes irruunt, quod omnino futurum confiderent ut ea praesente superiores ipsi pro more discederent. conseruntur ergo manus, Hebraeorum plurimi cadunt, arca ipsa ab hostibus intercipitur. quamobrem infeliciter gestae rei tristem nuntium Elius accipit, ac suorum quidem filiorum interitum generoso fert animo, quod ii vitiis suis non caruissent, scortationi ac luxuriae dediti (consueverant enim toros alienos polluere, oblatisque deo carnibus ante vesci quam consecratae forent): verum ob arcae captivitatem gravissime perculsus solio suo delabitur, moxque vivendi finem facit. nam forte tum pro templi foribus in sella versatili consederat annos iam nonaginta et octo natus.

Arcam Palaestini ab se captam in oppidum Azotum avehunt. neque multo post Dagon loco suo motus est, allisusque terrae venerabundi speciem coram arca prostratus exhibuit. voluit autem deus ostendere non ex imbecillitate quadam sua fuisse captam arcam: nam caeteroqui deus adversariorum Dagon arca praesente non fuisset at-

τὴν τῶν Ἰουδαίων κακίαν. τότε δὴ τότε καὶ ὑπὸ δυσεντερί-
ας ἀπέθνησκον οἱ αἰχμαλωτίσαντες αὐτήν, τὰ ἐντὸς ἐξεμοῦν-
τες διεφθαρμένα. ἀλλὰ καὶ μυῶν πλῆθος ἀνελθὸν τὰ τῆς
χώρας κατέβλαπτε. μόλις οὖν οἱ Ἀζώτιοι συνῆκαν ὡς ἐκ τῆς
κιβωτοῦ τὰ τοιαῦτα προσγίνονται αὐτοῖς· ἀξιοῦσι λοιπὸν D
τοὺς Ἀσκαλωνίτας. καὶ ταύτην προσδεξάμενοι ἐν τοῖς ὁμοί-
οις γίνονται κακοῖς. οἱ δὲ Ἀσκαλωνῖται πρὸς ἑτέρους πέμ-
πουσι, κἀκεῖνοι πρὸς ἄλλους. καὶ πάντες τὰ αὐτὰ πάσχουσι.
συνέρχονται οὖν οἱ τῶν παθουσῶν πέντε πόλεων ἄρχοντες,
Ἀκαρὼν Γάζης Ἀζώτου καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ περὶ τούτου
σκοποῦσιν. ὅθεν καὶ βόας ὑποζεύξαντες ἀρτιτόκους, καὶ τὴν
κιβωτὸν αὐτοῖς ἐπιτιθέασι, καὶ ἐπὶ τριόδου καταλιπόντες ἐπι-
τρέπουσιν αὐτοῖς ἣν βούλονται ὁδὸν ἀπελθεῖν· κἂν μὲν τὴν
Ἑβραίων ἀπίωσιν, ὑπολαμβάνειν τὴν κιβωτὸν αἰτίαν εἶναι P. 173
τῶν τοιούτων κακῶν, ἂν δὲ ἄλλην τράπωνται, καταδιώξωμεν V. 134
αὐτὴν ἔφασαν ἅτε μὴ τοιαύτην ἔχουσαν δύναμιν. γίνεται
ταῦτα, καὶ θείαν τῇ κιβωτῷ προσεῖναι διέγνωσαν δύναμιν.

Οἱ μὲν οὖν Ἑβραῖοι τοιαῦτα πάσχοντες ζητοῦσι βασιλέα, καὶ λαμβάνουσι τὸν Σαούλ, εἰ καὶ μὴ πράως ἔφερεν ὁ θεὸς τοῦ τοιούτου χάριν ζητήματος, ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ

11. τὴν deerat.

tritus. de quo colligere licet praesentem in ea quidem fuisse divinam gratiam, sed ob Iudaeorum sceleratam vitam deum permisisse ut hostium in potestatem veniret. eodem tempore morbo intestinorum adfecti moriebantur quotquot arcam ceperant, visceraque corrupta excernebant. praeterea murium ingens enata copia fines eorum infestabat. quapropter Azotii vix tandem intellecto se malis huiusmodi ob arcam vexari, Ascalonitas orant ut eam ad se reciperent. hoc illi cum fecissent, consimiles calamitates experiuntur. ad alios igitur eam Ascalonitae ablegant, iique vicissim ad alios, omnibus eadem mala perpessis. hanc ob causam congressi optimates illarum quinque urbium, quae hisce suppliciis multatae fuerant, nimirum Accaronis Gazae Azoti et reliquarum, de tota re deliberant, statuuntque duas vaccas foetas currui alligandas esse, cui arca imponatur. hoc facto vaccas in trivio relinquunt, eisque potestatem faciunt eundi quo velint. quodsi pergerent in Hebraeorum fines, omnino existimandum aiunt arcam ipsis eiusmodi malorum causam fuisse, sin alio deflecterent, persequendam, uti quae potestatem eiusmodi nullam haberet. huic consilio cum paruissent, adesse divinam quandam arcae vim ac potestatem deprehenderunt.

In hoc statu cum res Hebraeorum essent, regem dari sibi postulant et Saulum accipiunt, quanquam deus huiusmodi petitionem eorum perquam graviter tulit, ac propterea verbis hisce Samuelum allocutus est. „non te flocciferunt, sed me ipsum, ne regnum scilicet in

ἔλεγεν „οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν ἀλλ' ἐμέ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς." οὗτος μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τῆς Βενιαμίτιδος ὑπῆρχε φυλῆς, υἱὸς τοῦ Κίς, ὁ καὶ τὴν μορφὴν ἄριστος καὶ τὸ B σῶμα μέγας. τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ἀπώλεσε, καὶ πρὸς τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἔρχεται περὶ ἐκείνων ἐρωτήσων. ὁ δὲ προφήτης λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον τῆς τοῦ νεανίσκου καταχεῖ κεφαλῆς, καὶ κατασπασάμενος αὐτὸν „ἴσθι" φησὶ „βασιλεὺς· ὑπὸ θεοῦ κεχειροτόνησαι σήμερον." ἀλλὰ καὶ τὰ συμβησόμενα καθ' ὁδὸν αὐτῷ ἔλεγεν, ἐντυχεῖν τε προφήταις, καὶ σὺν αὐτοῖς προφητεῦσαι γενόμενον ἔνθεον. χρίει δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους ὁρῶντος. καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἑβραίων πολιτεία εἰς βασιλείαν μετέπεσεν. ἔλεγε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὅτι πολλὰ C παρωργίσατε τὸν θεόν, βασιλέα αἰτησάμενοι. καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ὃ γὰρ οὐδέποτέ τις εἶδεν ἐν θέρους ἀκμῇ χειμῶνα, τοῦτο γεγενημένον θεάσασθε. καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ προφήτου ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλαζαι καταφέρονται, ὡς ἐντεῦθεν τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν εἰς θεὸν ἔλεγεν.

Ὁ μέντοι Σαοὺλ μέλλων κατὰ Παλαιστινῶν ὁρμῆσαι, κελεύει τὸν ἀρχιερέα λαβόντα τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν προφητεύειν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων. τοῦ δὲ προτρέψαντος D ἐξέρχεται κατὰ Παλαιστινῶν. ὁ μέντοι Σαοὺλ τῇ νίκῃ ἐπαρθεὶς ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις· ἣν τις ἀποσχόμενος τοῦ φο-

10. γενόμενος ἔνθεος P.

eos obtineam." Saulus hic oriundus Beniamitide tribu, Cisi F, forma praeditus longe praestantissima corporeque procero et amplo, forte patris asinas amiserat, et earum indagandarum causa vatem Samuelum convenerat. ibi vates sumptum oleum sacrum in caput iuvenis effundit, eumque peramanter complexus „esto" inquit „rex gentis nostrae divinitus approbatus." simul ei significat omnia quae ipsi essent in itinere illo eventura, futurum scilicet ut in vates incideret, et divino correptum spiritu cum eis vaticinaturum. deinde rursus eum inspectante populo inungit. atque hoc modo Hebraeorum res publica in regni formam est commutata. Samuelus quidem Israelicos aiebat petendo regem gravem in se concitasse indignationem dei. licebat eius rei coniecturam vel ex eo sumere, quod cum nemo aestate media tempestatem eiusmodi vidisset, illa tamen id temporis conspecta sit. quippe cum vates hanc orationem ad populum habuisset, fulgura cum tonitruis et grandine exstiterunt; quo facto profiteri populus se in deum deliquisse.

Secundum haec Saulus cum copiis Palaestinos invasurus pontifici mandat ut sumpta pontificia veste sibi vaticinaretur, quinam eius belli futurus esset exitus. illo regem ad bellum excitante, copias Saulus adversum Palaestinos educit; cumque victoria potitus esset,

νεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγῃ, καὶ μὴ μέχρις οὗ νὺξ ἐπελθοῦσα τῆς ἀναιρέσεως αὐτοὺς ἀποπαύσῃ τῶν πολεμίων, ἐπικατάρατος εἴη. οὕτω τοίνυν τοῦ Σαοὺλ φήσαντος, ἐπεὶ κατά τινα δρυμὸν ἐγένοντο μελισσῶν γέμοντα, ὁ τοῦ Σαοὺλ παῖς οὐκ ἀκηκοὼς τῆς τοῦ πατρὸς ἀρᾶς ἀποθλίψας τι κηρίον τοῦ μέλιτος ἤσθιεν. εἶτα γνοὺς τὸ γεγονὸς οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν πατέρα τοιαύτην ἀρὰν θεῖναι· εὐψυχότατα γὰρ κατατρέχει τῆς τῶν ἐναντίων, εἴ γε τροφῆς ἐν τῷ μέσῳ φθάσει μεταλαβεῖν. ὁ δὲ Σαοὺλ μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ θῦσαι τῷ θεῷ κελεύει P. 174 τὸν ἀρχιερέα καὶ αὖθις γνῶναι εἰ δίδωσιν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν καὶ διαφθεῖραι αὐτούς. εἰπόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως μὴ ἀποκρίνεσθαι τὸν θεόν, ὁ Σαοὺλ ἔφη μὴ ἄνευ αἰτίας τοῦτο γίνεσθαι· ἀλλ' ἔστι τι λανθάνον ἐξ ἡμῶν ἁμάρτημα τῆς τοῦ θεοῦ σιωπῆς αἴτιον, καὶ ὄμνυμι, κἂν ὁ παῖς ὁ ἐμὸς Ἰωνάθαν εἴη ὁ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ποιήσας, ἀποκτείνειν αὐτὸν καὶ τὸν θεὸν οὕτως ἱλεώσασθαι. πίπτει οὖν ὁ κλῆρος ἐπὶ τὸν Ἰωνάθαν, καὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτῶντος αὐτὸν τί τε πεποίηκε καὶ ὅπως εἰς θεὸν ἐξήμαρτε, μηδὲν ἕτερον ἔλεγεν συνιδεῖν ἢ μέλιτος χθὲς ἀπογεύσασθαι B, τὴν ἀρὰν ἀγνοῶν. διομνύεται οὖν ὁ Σαοὺλ ἀπο-

insolentior factus huiusmodi quadam exsecratione sibi Hebraeos devincit (1 Reg. 14 24), si quis hostibus parcens cibum sumeret, nec in eis occidendis tamdiu perseveraret dum nox superveniens caedendi finem faceret, is ut exsecrabilis foret ac diris devoveretur. haec Saulus cum prolocutus fuisset, forte accidit ut militibus silvam quandam ingressis, quae referta esset apibus, Sauli filius exsecratione paterna non audita favum mellis avulsum comederet. cumque deinceps rem uti gesta fuisset intellexisset, male factum a patre dicebat, qui hac devotione milites obstrinxisset: sic enim comparatum esse ut animo quis fortissimo invadat adversarium, ubi cibum nactus semet aliquantulum recrearit. Saulus victoria potitus, cum rem sacram deo fecisset, iterum pontifici mandat ut deum consuleret, num feliciter hostium castra invasuri essent et cladem eis illaturi. respondente pontifice divinum oraculum silere, „non hoc" ait Saulus „absque certa causa fit, sed necesse est aliquod occultum esse delictum nostrum, cuius gratia nobis deus haud respondeat. equidem sacramento confirmo me, si vel Ionathan filius meus huius peccati sit auctor, omnino eum interfecturum, atque hac ratione deum placaturum." hoc modo factum ut sors ducta in Ionathanem caderet. cumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quave re in deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesterno die mel degustasset, ignarus eius exsecrationis qua populum pater obstrinxisset. hoc audito Saulus eum se necaturum iurat, cum-

V. 135 κτεῖναι αὐτόν. οὐκ ἀνθίσταται ὁ παῖς, τὰ τοῦ ὅρκου βιάζει προβῆναι. ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀλγεῖ, καὶ τὸν Ἰωνάθαν ἐξαιρεῖ τῆς χειρὸς Σαούλ, καὶ ἱκετεύει τὸν θεόν, ἵλεων ἐπὶ τούτῳ ποιεῖ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Εἰπεῖν δὲ τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ ὡς ἐπεὶ πολλὰ κακὰ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἀμαληκῖται κατά γε τὴν ἔρημον διέθηκαν, ἡνίκα τῆς Αἰγύπτου ἐξεπορεύοντο, κελεύειν πολέμῳ τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τὸν Σαοὺλ καὶ μηδενὸς αὐτῶν C φείσασθαι. νικᾷ τοίνυν αὐτοὺς κατὰ κράτος, λαμβάνει δὲ τὸν αὐτῶν βασιλέα Ἀγὰγ αἰχμάλωτον, οὗ θαυμάσας τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὡς Ἰώσηπός φησι, σωτηρίας ἄξιον ἔκρινε. καὶ θυσίας ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐκείνων ἀνήνεγκε τῷ θεῷ. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔφη ὁ θεός „μεταμεμέλημαι ὅτι ἔχρισα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, κἀγὼ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν Ἰσραήλ." ὅθεν καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτως ἔλεγεν ὁ Σαμουήλ, ἡνίκα τὸν Ἀγὰγ ἐζωογόνησε τῶν Ἀμαληκιτῶν βασιλέα, „μεματαίωσαι σύ, ὅτι οὐκ D ἐφύλαξας τὴν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ κύριος. ὅθεν καὶ οὐ στήσεταί σοι ἡ βασιλεία, καὶ ζητήσει κύριος ἄνθρωπον κατὰ καρδίαν αὐτοῦ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ." πρὸς τούτοις δὲ καὶ τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ἡνίκα τὴν θυσίαν ἔφερεν, „οὐ θέλει κύριος ὁλοκαυτώσεις καὶ θυσίας ὡς τὸ ἀκοῦ-

2. προσβῆναι P. 3. ἱκετεύων? 5. Σαοὺλ P.

que nihil adversante filio prorsus iuramento satisfacturus esset, misertus Ionathanis populus eum de Sauli manu liberat deumque supplicando placat. et haec quidem in hunc modum narrata sunto.

Cum autem Saulus praecepisse sibi deum diceret ut quando Amalecitae in deserto Israelicos misere tractassent, ex Aegypto id temporis migrantes, ipse bello sceleratos homines puniret ac omnino eorum nemini parceret, obtemperans mandato divino vincit eos acie, regemque Agagum captivum abducit. verum pulcritudinem eius proceritatemque corporis admiratus, quemadmodum et Iosephus memoriae prodidit, hominem dignum iudicat cuius saluti vitaeque parcatur. simul de spoliis Amalecitarum deo victimas offert. tum vero deus his verbis Samuelum compellare (1 Reg. 15 11) „poenitet me Sauli regis Israelitarum creati: quapropter hominem indignum esse statui qui cum imperio Israelitis praesit." ea de causa vicissim Samuelus ita Saulum alloqui: „quandoquidem Agagum conservasti, gessisti te dementer, non praestando edicto quo te dominus obstrinxit. iccirco regnum penes te non manebit, sed hominem deliget deus animo suo gratum, qui populo suo cum potestate praesit." addit et alia verba, cum Saulus sacrificium suum offerret (1 Reg. 15 22): „deo non tam placent hostiae ac sacrificia quam si quis eius mandato sit obtem-

σαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ," καὶ αὖθις „διέρρηξε κύριος τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ ἐκ χειρός σου σήμερον, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ." ὅθεν τοῦ προφήτου πολλὰ φροντίζοντος περὶ τοῦ Σαοὺλ, „παῦσαι" πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ θεός, „καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς Βηθλεὲμ ἄπελθε πρὸς Ἰεσσαί, καὶ χρῖσαι εἰς βασιλέα ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ." P. 175 ἔρχεται οὖν, καὶ πάντων ἄλλων ἀποδοκιμασθέντων τῶν υἱῶν Ἰεσσαί (οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον ἔβλυσεν ἔλαιον) χρίεται ὁ πάντων ὕστατος Δαβίδ. ἐφ' ᾧ καὶ πνεῦμα ἅγιον ἔκτοτε ἦν ἐν αὐτῷ, τὸν δὲ Σαοὺλ πνεῦμα πονηρὸν ἐπέρχεται. πνιγομένου τοίνυν αὐτοῦ ἔλεγον οἱ ἰατροί, καθά φησιν Ἰώσηπος, ὅτι μὴ ἄλλως τὸ τοιοῦτον καταπαύσεται πάθος, εἰ μή τις οἶδε διὰ κιννύρας ᾄδειν. ὅθεν καὶ ζητηθεὶς εἴ που τοιοῦτός τίς ἐστιν, ἄγεται ὁ Δαβίδ. ποιεῖ οὖν αὐτὸν ὁπλοφόρον, καὶ διὰ τιμῆς ἄγει. καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος οὕτως. τὸ B δὲ δαιμόνιον τὸ συμπνῖγον τὸν Σαοὺλ ἡ μὲν τοῦ Δαβὶδ κιννύρα κατέπαυε, πλὴν ὡς τῷ παναγίῳ πνεύματι κινουμένη· τούτου γὰρ ἐπᾴδοντος ἐκεῖνο καὶ ἄκον ἡσύχαζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ Ἰουδαίων ἐκστρατεύουσι Παλαιστινοί. ἀφ' ὧν καταβὰς ἀνήρ τις Γολιὰτ τοὔνομα παμμεγέθης (ἦν γὰρ πήχεων τεσσάρων καὶ σπιθαμῆς), ἐνδεδυμένος

perans. certe dominus abrupit a te hodie regnum Israelitarum, idque alteri te meliori tradet." hinc etiam factum ut cum magnopere Sauli causa vates hic sollicitus esset, dominus diceret (1 Reg. 16 1) „desine lugere Saulum, acceptoque oleo sacro Bethlehemam ad Iessaeum proficiscere, deque filiis eius unum in regem ungito." quapropter eo Samuelus se confert; omnibusque caeteris Iessaei filiis reiectis, ut in quibus oleum sacrum non emanaret, tandem natu minimus omnium Davides ungitur. ea de causa deinceps ille spiritum apud se sanctum habebat, cum e diverso malus spiritus Saulum invaderet. quoties autem ille Saulum corriperet, aiebant medici, quemadmodum Iosephus narrat, fieri aliter non posse ut malum istud consopiretur, quam alicuius opera qui fidibus caneret. itaque facta pervestigatione ecquis alicubi peritus eius artis esset, Davides adducitur, quem Saulus armigerum suum creat et honorato loco penes se retinet. sic Iosephus rem gestam commemorat. ac verum quidem est malum istum genium, qui Saulum vexabat, Davidis cithara sedatum fuisse: sed ita factum hoc statuatur, quod ea nimirum a spiritu sancto pulsata fuerit. illo namque carmen accinente malus genius vel invite conquiescebat.

Secundum haec Palaestini expeditionem adversus Iudaeos suscipiunt, deque castris illorum vir quidam prodit nomine Goliathus, ingentis magnitudinis (érat enim sex cubitorum et unius spithamae),

θώρακα σταθμὸν ἄγοντα πέντε χιλιάδας σίκλων καὶ τὰ λοιπὰ ὅπλα ἀναλόγως, φωνὴν μεγάλην ἀφίησι καὶ μονομαχεῖν
C ἐζήτει. καὶ πάντων ἐξαπορουμένων εἰσάγεται ὁ Δαβίδ, καὶ τὸν Σαοὺλ παραμυθησάμενος, μόλις δὲ καὶ πείσας αὐτόν
V. 136 (οὐδὲ γὰρ ὁ Σαοὺλ ἐθάρρει, πρὸς τὴν τοῦ Δαβὶδ ἡλικίαν ἀφορῶν) ὁρμᾷ κατὰ Γωλιὰτ καὶ διὰ σφενδόνης αὐτὸν ἀναιρεῖ. ἔκτοτε οὖν τῶν γυναικῶν λεγουσῶν ὅτι Σαοὺλ μὲν χιλιάδας Παλαιστινῶν κατηκόντισε Δαβὶδ δὲ μυριάδας, πτοεῖται καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ Σαούλ· ἐφ' ᾧ καὶ ὕποπτον εἶχεν ἔκτοτε τὸν Δαβίδ, καὶ φθόνον ἔτρεφεν οὐ μικρόν. ὅθεν καὶ εἰς ἐκστρατείας αὐτὸν ἀπέστελλεν ὡς ἐντεῦ-
D θεν τῷ πολέμῳ ἀναιρεθῆναι. ὁ δὲ Δαβὶδ τὸν θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἠρίστευε πανταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν θυγατέρα Σαοὺλ παρθένον οὖσαν ἔρωτα σχεῖν αὐτοῦ. δῆλα γίνεται ταῦτα καὶ τῷ Σαούλ. καὶ ὃς δραξάμενος ἀφορμῆς πρὸς τὴν κατ' ἐκείνου ἐπιβουλήν, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀποδοῦναι τὴν θυγατέρα ἔλεγεν, ἂν χιλίας μοι κεφαλὰς κομίσῃ τῶν πολεμίων. γίνεται ταῦτα, καὶ εἰς γυναῖκα λαμβάνει τὴν Μελχώ. οὐ φέρει ταῦτα Σαούλ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον φθονεῖ ἅτε καὶ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δεδιώς. ἀποκτεῖναι λοιπὸν αὐτὸν μελε-
P. 176 τᾷ. ἀνατίθησι ταῦτα τῷ υἱῷ τε Ἰωνάθαν καὶ τοῖς πιστοτάτοις τῶν οἰκετῶν. ὁ δὲ μηνύει τῷ Δαβὶδ τὰ τῆς βουλῆς, καὶ

indutus aeream loricam quinque milia siclorum pendentem, cuius magnitudini et ponderi arma quoque caetera respondebant. hic ergo vocem immanem tollit, deque castris Israelicorum aliquem ad singulare certamen provocat. omnibus autem perterritis Davides ad Saulum introducitur, qui regem consolatus, eoque vix persuaso, quod parum in Davide, si respiceretur ipsius aetas, fiduciae ponendum existimaret, Goliathum aggreditur hominemque fundae iactu interficit. cum autem ex eo tempore mulieres in carmine quodam canerent Saulum quidem mille Palaestinos fudisse, Davidem vero decem milia, regno suo metuere Saulus incipit, et ab eo die suspectum Davidem habens non parum invidiae adversus eum alit. quapropter ad expeditiones hominem ablegat, ut aliquo pacto in praeliis necaretur. ille vero, qui deum scilicet praesentem haberet, ubique rem praeclare gerit; quo factum est ut ipsa quoque Sauli filia virgo singulari eum amore complecteretur. qua re Saulo patefacta oblatam ad struendum insidias occasionem minime negligit, uti Iosephus commemorat, significari iubens ipsi se filiam suam ei collocaturum in matrimonium, si mille hostium capita regi referret. atque haec ita facta sunt: Micholem uxorem accipit. verum indigne ferens Saulus quod accidisset, maiori aestuat invidia, quasi iam regno suo metuens. quamobrem interficiendum deinceps hominem statuit, simul consilium suum Ionathani

ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ πατρὶ διαλέγεται. μετὰ δὲ ταῦτα διώκει τὸν Δαβὶδ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. τηνικαῦτα τῷ ἀρχιερεῖ Ἀβιάθαρ προσέρχεται· τότε καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. ἐκεῖθεν αὖθις φεύγει πρὸς Ἀβιμέλεχ· τότε δὲ καὶ τὰ τῶν ἐπιληπτικῶν ὑποκρίνεται. ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ εὑρὼν τὸν Σαοὺλ καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν εὐχερῶς ἔχων, ποιῆσαι τοῦτο οὐκ ἤθελε, τῷ θεῷ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀνατιθείς. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Παλαιστινοὶ δ' αὖθις κατὰ Ἰουδαίων στρατεύονται, ἐφ' B ᾧ καὶ τοὺς αὐτοὺς συμμάχους ὁ Ἀγχοὺς καλεῖ. ὄρει δὲ τῷ Γελβουὲ προσβάλλει καὶ ὁ Σαούλ, καὶ πολυπληθῆ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἐταράχθη, καὶ ἐξέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. καὶ ἐπηρώτησε τὸν κύριον διὰ τοῦ Ἐφούθ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καὶ γὰρ εἰ μὴ εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ, οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. ἐφ' ᾧ καὶ ζητεῖ ἐγγαστρίμυθον, εἰ καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἔφθασεν ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ ἐκβαλεῖν ἅτε πρὸς θεὸν πρότερον εὐσεβῶν. ἐγγαστρίμυθοι δὲ ἐλέγοντο διὰ τὸ δαίμονα ἔχειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῶν ἐγκαθήμενον καὶ C τὰ μέλλοντα μυθευόμενον εἴτ' οὖν μαντευόμενον. τὸ μέντοι γύναιον ἐκεῖνο πείθεται μόλις, καὶ τὴν τοῦ Σαμουὴλ ψυχὴν ἐξ ᾅδου ἀνάγει, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. ὁ γὰρ τὰ θεῖα σοφὸς

7. τῷ θεῷ τὸ κατ' αὐτοῦ F. 8. μὲν deerat.

filio ministrisque fidissimis aperit. at filius ad Davidem paternum consilium enuntiat, eiusque causa patrem alloquitur. ille semel, bis, multoties Davidem persequitur; qui tali rerum suarum statu Abiatharum pontificem accedit et panibus propositionis vescitur. hinc ad Abimelechum fuga se confert, ubi morbo teneri epileptico iudicabatur. interim Davides Saulum semel atque iterum repertum necare cum facili momento posset, nequaquam tamen id facere voluit, deo nimirum permittens quicquid de ipso futurum esset.

Rursum Palaestini copias suas adversum Iudaeos educunt, ideoque suos etiam auxiliares Achis rex convocat. tum Saulus quoque cum suis ad montem Gelboem contendit; cumque maximas in alienigenarum castris esse copias conspexisset, perturbatus est animique gravi terrore correptus. eam ob rem dominum per ephodum consulit, qui nihil ei respondet: quippe ni bona essent apud deum Israelitae in gratia, non exaudiebat eos. igitur feminam inquirit quae oracula per ventrem redderet, quanquam antea, cum adhuc in deum se religiose gereret, totam huiusmodi mulierum nationem e re publica sua expulerat. vocantur autem huiusmodi feminae ventriloquae propterea quod genium in ventre delitescentem habeant, qui de futuris respondeat et vaticinetur. vix Saulus, quod poscebat, a mulierοula tandem

Θεοδώρητος δυσσεβῆ λέγει τὸν λόγον τουτονὶ καὶ ἀνόσιον·
οὐδὲ γὰρ πείθεται νέκυος ψυχὴν ἐξ ᾅδου καὶ τὴν τυχοῦσαν
ἀνάγειν, μήτοι γε τοσούτου προφήτου. ἄλλοι δὲ τὸν λόγον
τοῦτον μὴ θέλοντες ἀνόσιον δέξασθαι, λαοπλάνον τινὰ λέγου-
σι δαίμονα τὰ κατὰ τὸν Σαοὺλ ἀναγγεῖλαι τῇ ἐγγαστριμύθῳ.
ὁ μὲν Θεοδώρητος οὔτε τὸ πρῶτον ὡς δυσσεβὲς καταδέχεται
D οὔτε πάλιν τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ δαίμων ἦν ὁ φανείς, οὐκ
ἂν ἀληθῆ ἐφθέγγετο ῥήματα. οὐκοῦν αὐτὸς ὁ θεὸς τὸ εἶδος,
φησί, τοῦ Σαμουὴλ σχηματίσας ἠβουλήθη, ἐξενήνοχε τὴν
ἀπόφασιν· ἔφη καὶ γὰρ διά του τῶν προφητῶν „ἐὰν ἀπέλ-
θητε πρὸς τὸν ψευδοπροφήτην, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ἀποκρι-
V. 137 θήσομαι δι' αὐτοῦ." οὕτω διὰ τοῦ Βαλαὰμ ηὐλόγησε τὸν
λαόν, καὶ διὰ δυσσεβοῦς μάντεως προηγγέλθησαν τὰ ἐσόμε-
να. γίνεται ταῦτα, καὶ οἱ Παλαιστινοὶ τοῖς Ἑβραίοις προσ-
βάλλουσι. πίπτει λοιπὸν ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. ὁ
μέντοι Σαοὺλ πολλὰς δεξάμενος πληγάς, καὶ μὴ φέρειν δυ-
P. 177 νάμενος, κελεύει τινὶ τῶν αὐτοῦ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐπενεγκεῖν,
ἵνα μὴ ταῖς ἐχθρῶν χερσὶ π..ραδοθῇ. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο.
ἐπιπίπτει λοιπὸν αὐτὸς τῇ μαχαίρᾳ, καὶ μηδὲ οὕτως ἰσχύων
ἑαυτῷ τὸ τέλος ἐπενεγκεῖν πείθει τινὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν, καὶ
τελειοῖ αὐτόν. οἱ δὲ Παλαιστινοὶ σκυλεύοντες τοὺς πολεμί-

6. μὲν] μέντοι? τὸ om P. 9. σχ. ἢ ἠβουλήθη?

impetrat, quae animam Samueli ex orco producit, ut Iosephus memoriae prodidit, quanquam peritissimus ille rerum divinarum Theodoritus orationem huiusmodi vocat impiam et irreligiosam. non enim persuaderi sibi patitur vel vilis alicuius hominis mortui animam ex orco reduci posse, nedum talis ac tanti vatis. alii negantes hanc orationem impiam esse, velut impostorem vulgi daemonem quendam mulierculae vaticinatrici renuntiasse quid Saulo eventurum esset. at Theodoritus neque primum illud admittit, impium esse pronuntians, neque item alterum: nam si genius malus fuisset qui apparuit, verum sane non protulisset. quamobrem statuit deum ipsum repraesentata Samueli specie, pro arbitratu suo, verba istaec effatum esse. nam alicubi per vatem quendam dixit „quodsi falsum vatem accesseritis, ego dominus per ipsum respondebo." sic opera Balaami populo fausta imprecatus est, perque vatem improbum quae futura essent indicavit. respondit heic quoque praedictioni eventus: Palaestini Hebraeos invadunt, Saulus cum filiis occumbit; cumque multis vulneribus adfectus esset, nec amplius imperare animo suo posset, suorum cuidam mandat ut se stricto gladio transadigat, ne hostium in potestatem veniret. sed eo recusante gladium cepit, eique incubuit. cumque ne sic quidem adimere sibi vitam posset, Amalecitarum quendam exorat, qui finem ei vivendi attulit. tum Palaestini spoliatis

*ους ἐντυγχάνουσι τῷ Σαοὺλ τε καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ, καὶ
κόψαντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν περιῆγον διὰ πάσης τῆς χώ-
ρας, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀνασταυροῦσιν ἔξω τοῦ τείχους,
ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.*

Οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον ὁ Σαοὺλ διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς B
*Ἀμαληκίταις παρακοῦσαι τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὸ τῶν ἱερέων
γένος ἀπωλείᾳ παραδοῦναι· διὰ γὰρ τοῦ Σύρου Δωὴκ ὡσεὶ
τν' ἱερεῖς ἀπέκτεινεν αἴροντας τὸ ἐφούθ. ἐκράτησε δὲ τὸν
Ἰσραὴλ ὁ Σαοὺλ ἔτη μ', ὑπερωμίας ὢν παντὸς τοῦ Ἰσραήλ.
τοῖς Ἑβραίοις ὁ θεὸς χαριζόμενος τοιοῦτον ἄνδρα βασιλεύειν
ἐν αὐτοῖς ἐξελέξατο· ἀνδραγαθίας γὰρ τῆς ἐν πολέμοις ἕνε-
κεν, οὐ μὴν εὐσεβείας ᾐτήσαντο βασιλέα. ταύτῃ τοι καὶ τὸν
μέγιστον πάντων ἐκλέγεται, ἐπειδή περ οὐ ψυχῆς ἀρετὴν
ἀλλὰ σώματος θαυμάζομεν μέγεθος.*

Μετὰ δὲ θάνατον τοῦ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ὁ C
*υἱὸς αὐτοῦ Μεμφοστέ, ἐν Ἰούδᾳ δὲ ὁ Δαβίδ· παρὰ Σα-
μουὴλ καὶ γὰρ χρισθῆναι προέφθασεν. εἶτα Ῥιχαῦ καὶ Βα-
νέας λάθρα τὸν Μεμφοστὲ ἀνελόντες ἦλθον πρὸς τὸν Δαβὶδ
ὡς δῆθεν εὐδοκιμήσαντες διὰ τὸν φόνον. ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐ-
τοὺς κατὰ δὴ καὶ τὸν Ἀμαληκίτην ἐκεῖνον, δι' οὗ ὁ Σαοὺλ
τὸ τέλος ἐδέξατο. τηνικαῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ καθίσταται
βασιλεὺς ὁ Δαβίδ. τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Σαούλ, εἰ μὴ ὡς*

17. *ῥηχὰβ καὶ βαανὰ* F.

hostibus in Saulum eiusque filios incidunt; cumque capita ipsorum resecuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant, corporibus extra muros suspensis, ut Iosephus narrat.

Hoc modo vitam Saulus finiit propterea quod in exscindendis Amalecitis deo non paruisset et sacerdotum nationem delevisset. nam Doeci Syri opera sacerdotes ad trecentos quinquaginta, qui ephodum gestarent, interfecerat. regnum apud Israelicos obtinuit annos 40, humeris Israelitas omnes supereminens. quippe deus Hebraeis gratificari volens eiusmodi virum elegerat, qui eis cum imperio praeesset, quod illi bellicae fortitudinis adversus hostes causa, non pietatis, regem dari sibi petiissent. quo factum ut eis maximum omnium praeficeret, quando sic a natura comparati sumus ut non virtutem animi sed proceritatem corporis admiremur.

Post Sauli mortem filius eius Memphibosetus regnum apud Israelicos occupat, Davide Iudaeorum nationis imperio contento. nam a Samuelo prius apud hos regno inunctus fuerat. deinde Richabus et Baneas Memphiboseto clam interfecto ad Davidem se conferunt, quasi praeclaram eius caedis patratae causa laudem apud illum inventuri. Davides vero utrumque supplicio mortis adficit, quemadmodum et ante puniverat Amalecitam illum, per quem Saulus occi-

Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀλλ' οὖν ἔπαθλον ἔλαβεν, ἡνίκα τὸν Γολιὰθ ἐσφενδόνησεν· οὕτω γὰρ ἀναμέσον αὐτῶν συμπεφώνητο.
D ὁ γοῦν Δαβὶδ μετὰ τὸ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς ἐφίσταται τῇ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατοικοῦντας Ἰεβουσαίους τροπωσάμενος βασιλείαν ἑαυτοῦ ποιεῖται τὰ Ἱεροσόλυμα. πρῶτος μὲν οὖν Δαβίδ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, τοὺς Ἰεβουσαίους ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πόλιν προσαγορεύει· Σόλυμα καὶ γὰρ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁρᾷ τὴν Βηρσαβεὲ λουομένην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ὅθεν καὶ ταύτης ἐρᾷ. μίγνυται λοιπὸν αὐτῇ, καὶ τὸν Οὐρίαν οἰκονομεῖ θανάτῳ περιπεσεῖν, ὃς ἀνὴρ αὐτῆς ἦν. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Νάθαν ἐλέγχεται. εἶτα φεύγει διὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, καταλείψας τὰς αὐτοῦ δέκα παλλακὰς φυλάσσειν τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἡ δὲ αἰτία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πατραλοίαν γενέσθαι αὕτη. τῷ Δαβὶδ
P. 178 θυγάτηρ ἦν σφόδρα περικαλλής, τῷ Ἀβεσσαλὼμ ὁμομήτριος. ταύτης ὁ Ἀμνὼν ἐρᾷ τῶν ἀδελφῶν ὁ πρεσβύτατος. καὶ μὴ ἔχων τὰ τῆς ἐπιθυμίας πληρῶσαι σφόδρα κατετήκετο. ἐφ' ᾧ καὶ νοσεῖν ὑποκρίνεται. ἱκετεύει τὸν πατέρα συμπαραμένειν αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν δουλείας ἕνεκεν. γίνεται ταῦτα. ἀποκαλύπτει τὸ πάθος αὐτῇ, ἡ δ' οὐκ ἐπείθετο. βιάζεται αὐ-

sus fuerat. post id temporis Davides universae nationis rex declaratur. Sauli quidem filiam uxorem accepit, aliter tamen quam Iosephus exponat, videlicet praemii loco, cum Goliathum fundae iactu necasset, quemadmodum inter ipsos convenerat. posteaquam vero Davides rex designatus est, Hierosolyma cum copiis invadit, et eiectis incolis oppidi Iebusaeis regiam suam Hierosolymis constituit. primus quidem certe Iebusaeis inde pulsis, ut Iosephus narrat, de suo nomine urbem Davidicam appellavit: nam Abrahami aetate Solyma nuncupabatur.

Secundum haec forte conspecta Bersabea, quae se domi suae abluebat, eius amore captus est; cumque in amplexus mulieris venisset, procurat ut maritus eius Urias in praelio quodam occumberet. non longo tempore interiecto a Nathane vate facinoris illius arguitur. secuta est ipsius fuga propter Abesalomi filii rebellionem; qua quidem in fuga concubinas suas 10 relinquit, quae domum custodirent. causa vero quamobrem Abesalomus hoc parricidium moliretur, haec fuit. habebat filiam Davides elegantissima forma praeditam, quae eadem cum Abesalomo nata matre fuerat. hanc cum Amnon, regiorum filiorum natu maximus, misere deperiret, nec libidinis explendae rationem ullam reperiret, totus contabescebat. tandem morbum simulat, ac patrem orat ut sororem adesse sibi velit in eo morbo ministrandi causa. impetrat a patre quod volebat. amorem suum

τήν, ἐφ' ᾧ καταπειθὴς ὁρᾶται. παραχρῆμα μῖσος τίκτεται V. 138
κατ' αὐτῆς τῷ Ἀμνών, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκβάλλει αὐτήν. θλίβεται
οὐ μικρῶς αὕτη, ἀποκαλύπτει ταῦτα τῷ Ἀβεσσαλώμ. πα-
ρατηρεῖται καιρόν, ἐξέρχεται εἰς κουρὰν τῶν θρεμμάτων αὐ- B
τοῦ, συλλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφούς. τελεῖται
συμπόσιον, καὶ καρωθέντα τὸν Ἀμνὼν κτείνουσιν οἱ οἰκέται
αὐτοῦ. ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀβεσσαλὼμ πτοηθεὶς φρονεῖν ἤρξα-
το κατὰ πατρός. καὶ πρῶτον μὲν πείθει αὐτὸν ὁ Ἀχιτόφελ
εἰς τὰς παλλακὰς εἰσελθεῖν τοῦ πατρός, ἔπειτα συμβουλεύει
αὐτῷ μετὰ στρατιᾶς ὁρμῆσαι κατὰ τοῦ Δαβίδ. μὴ εἰσακου-
σθεὶς δὲ διὰ τὸ ἀγαθὴν δόξαι τὴν τοῦ Χουσὶ συμβουλήν (ἔτυ-
χε γὰρ φίλος εἶναι τῷ Δαβὶδ ὁ Χουσί) ἀγχόνῃ ἐχρήσατο.
ἐπὶ δὲ τούτῳ διώκεται μᾶλλον ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ δὴ κατα-
λαμβάνεται. ἀλλ' ὦ Δαβιδικῆς ψυχῆς! καὶ τοσαῦτα γὰρ C
παθὼν παρὰ τοῦ πατραλοίου ἔλεγε „φείσασθε τοῦ παιδαρίου
Ἀβεσσαλώμ." ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωὰβ κατὰ καρδίας βαλόντος
τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἡνίκα τῷ δένδρῳ ἀπῃωρήθη τῶν τριχῶν,
ἐθρήνησεν ἄμετρα.

Τῷ μέντοι Δαβὶδ μελετῶντι ναὸν οἰκοδομῆσαι τῷ κυρίῳ εἶπεν ὁ Νάθαν „πάντα ὅσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδιζε καὶ ποίει, ὅτι θεὸς μετὰ σοῦ." ἠγνόησε γὰρ καὶ οὗτος τὸ μέλλον, ὡς ὁ Σαμουὴλ τὸν χρισθησόμενον υἱὸν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ

16. βάλλοντος P.

puellae aperit, quae cum eius desiderio non adsentiretur, vitium ei per vim offert. mox concepto in eam odio foras violatam eiicit. illa non parum semet adflictare, fratri Abesalomo rem patefacere; qui temporis opportunitate observata, suorum ad pecorum tonsuram proficiscens fratres suos invitatos secum abducit. hinc epulum instruitur, Amnonemque factum hilariorem Abesalomi fratris famuli ex composito necant. ex eo tempore metuens sibi Abesalomus consilia quaedam contra patrem molitur. ac primo quidem auctor ei fuit Achitophelus ut patris concubinas iniret; deinde ut cum exercitu Davidem invaderet. verum cum ei propterea non obtemperaretur, quod Chusaei consilium melius esse visum fuisset, hominis Davidi valde familiaris, suspendio vitam finit. secundum haec Abesalomus impetu maiori patrem persequitur: sed haeret tandem. atque heic mihi Davidicum animum adspice. quanquam talia tantaque perpessus a parricida fuisset, nihilominus in haec verba suos alloquitur (2 Reg. 18 5) „parcite iuveni Abesalomo." idem, cum Abesalomus arbori crinibus innexis adhaesisset, supra modum calamitatem eius deploravit.

Secundum haec cogitanti cum animo suo Davidi de templo in honorem domini exstruendo Nathan respondet, quicquid secum facere constituisset, id moliri deo secundo pergeret. ignorabat enim

τὸς αἰχμαλωτίζεται, καὶ ὁ λαὸς ἀναιρεῖται μαχαίρᾳ. Παλαιστινοὶ καὶ γὰρ κατὰ Ἰουδαίων ὁρμῶσι, συμπλέκονται ἀλλήλοις, καὶ πίπτουσιν Ἑβραῖοι ὡσεὶ τετρακισχίλιοι. εἶτα τὴν κιβωτὸν ἀράμενοι σὺν αὐτῇ κατὰ τῶν πολεμίων ὁρμῶσι, κρατῆσαι συνήθως θαρρήσαντες. συμβάλλουσιν ἀλλήλοις, καὶ B πίπτουσι μὲν ἐκ τῶν Ἑβραίων οὐκ ὀλίγοι, αἰχμαλωτίζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κιβωτός. οὐκ ἀγαθὴ λοιπὸν ἀγγελία καταλαμβάνει τὸν Ἠλεί· καὶ τὴν μὲν τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπώλειαν φέρει γενναίως, καὶ ὅτι καὶ σφάλματα προσῆσαν αὐτοῖς, πορνεία καὶ γαστριμαργία (γάμους γὰρ ἀλλοτρίους ἐξώρυττον καὶ τὰ κρέα πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἤσθιον), τὴν δὲ τῆς κιβωτοῦ αἰχμαλωσίαν οὐκ ἐνεγκὼν καταπίπτει τοῦ θρόνου καὶ τελευτᾷ· ἔτυχε γὰρ τότε κατά γε τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ καθήμενος ἐπὶ δίφρου, ὀκτὼ καὶ ϛ' βιώσας ἔτη.

Τὴν μέντοι κιβωτὸν οἱ Παλαιστινοὶ λαβόντες εἰς πόλιν Ἄζωτον αἰχμάλωτον ἤγαγον. τότε καὶ Δαγὼν συνετρίβη τῆς C οἰκείας ἐκστὰς ἕδρας καὶ ὡς ἐν σχήματι προσκυνοῦντος πεσών. ἔδειξε γὰρ ὁ θεὸς ἐνταῦθα ὅτι οὐχ ὡς ἀσθενὴς ᾐχμαλωτίσθη ἡ κιβωτός (εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς ὁ θεὸς αὐτῶν Δαγὼν συνετρίβη, [ὥστε] εἰ μὴ θεία χάρις προσῆν αὐτῇ), αἰχμαλωτισθῆναι δὲ συνεχωρήθη διὰ

21. αὐτῇ] ἐν αὐτῇ P.

demonstrat historia cum iis quae arcae populoque Israelico acciderunt. nam et Elius miserabili fine vitam claudit, et hostium in potestatem arca venit, et gladio populus occiditur. quippe Iudaeos Palaestini bello invadunt, praelio inter se utrique congrediuntur, Hebraeorum ad quattuor milia cadunt. hinc arca Israelici advecta, cum ea in hostes irruunt, quod omnino futurum confiderent ut ea praesente superiores ipsi pro more discederent. conseruntur ergo manus, Hebraeorum plurimi cadunt, arca ipsa ab hostibus intercipitur. quamobrem infeliciter gestae rei tristem nuntium Elius accipit, ac suorum quidem filiorum interitum generoso fert animo, quod ii vitiis suis non caruissent, scortationi ac luxuriae dediti (consueverant enim toros alienos polluere, oblatisque deo carnibus ante vesci quam consecratae forent): verum ob arcae captivitatem gravissime perculsus solio suo delabitur, moxque vivendi finem facit. nam forte tum pro templi foribus in sella versatili consederat annos iam nonaginta et octo natus.

Arcam Palaestini ab se captam in oppidum Azotum avehunt. neque multo post Dagon loco suo motus est, allisusque terrae venerabundi speciem coram arca prostratus exhibuit. voluit autem deus ostendere non ex imbecillitate quadam sua fuisse captam arcam: nam caeteroqui deus adversariorum Dagon arca praesente non fuisset at-

τὴν τῶν Ἰουδαίων κακίαν. τότε δὴ τότε καὶ ὑπὸ δυσεντερίας ἀπέθνησκον οἱ αἰχμαλωτίσαντες αὐτήν, τὰ ἐντὸς ἐξεμοῦντες διεφθαρμένα. ἀλλὰ καὶ μυῶν πλῆθος ἀνελθὸν τὰ τῆς χώρας κατέβλαπτε. μόλις οὖν οἱ Ἀζώτιοι συνῆκαν ὡς ἐκ τῆς κιβωτοῦ τὰ τοιαῦτα προσγίνονται αὐτοῖς· ἀξιοῦσι λοιπὸν D τοὺς Ἀσκαλωνίτας. καὶ ταύτην προσδεξάμενοι ἐν τοῖς ὁμοίοις γίνονται κακοῖς. οἱ δὲ Ἀσκαλωνῖται πρὸς ἑτέρους πέμπουσι, κἀκεῖνοι πρὸς ἄλλους. καὶ πάντες τὰ αὐτὰ πάσχουσι. συνέρχονται οὖν οἱ τῶν παθουσῶν πέντε πόλεων ἄρχοντες, Ἀκαρὼν Γάζης Ἀζώτου καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ περὶ τούτου σκοποῦσιν. ὅθεν καὶ βόας ὑποζεύξαντες ἀρτιτόκους, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτοῖς ἐπιτιθέασι, καὶ ἐπὶ τριόδου καταλιπόντες ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς ἣν βούλονται ὁδὸν ἀπελθεῖν· κἂν μὲν τὴν Ἑβραίων ἀπίωσιν, ὑπολαμβάνειν τὴν κιβωτὸν αἰτίαν εἶναι P. 173
τῶν τοιούτων κακῶν, ἂν δὲ ἄλλην τράπωνται, καταδιώξωμεν V. 134
αὐτὴν ἔφασαν ἅτε μὴ τοιαύτην ἔχουσαν δύναμιν. γίνεται ταῦτα, καὶ θείαν τῇ κιβωτῷ προσεῖναι διέγνωσαν δύναμιν.

Οἱ μὲν οὖν Ἑβραῖοι τοιαῦτα πάσχοντες ζητοῦσι βασιλέα, καὶ λαμβάνουσι τὸν Σαούλ, εἰ καὶ μὴ πρᾴως ἔφερεν ὁ θεὸς τοῦ τοιούτου χάριν ζητήματος, ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ

11. τὴν deerat.

tritus. de quo colligere licet praesentem in ea quidem fuisse divinam gratiam, sed ob Iudaeorum sceleratam vitam deum permisisse ut hostium in potestatem veniret. eodem tempore morbo intestinorum adfecti moriebantur quotquot arcam ceperant, visceraque corrupta excernebant. praeterea murium ingens enata copia fines eorum infestabat. quapropter Azotii vix tandem intellecto se malis huiusmodi ob arcam vexari, Ascalonitas orant ut eam ad se reciperent. hoc illi cum fecissent, consimiles calamitates experiuntur. ad alios igitur eam Ascalonitae ablegant, iique vicissim ad alios, omnibus eadem mala perpessis. hanc ob causam congressi optimates illarum quinque urbium, quae hisce suppliciis multatae fuerant, nimirum Accaronis Gazae Azoti et reliquarum, de tota re deliberant, statuuntque duas vaccas foetas currui alligandas esse, cui arca imponatur. hoc facto vaccas in trivio relinquunt, eisque potestatem faciunt eundi quo velint. quodsi pergerent in Hebraeorum fines, omnino existimandum aiunt arcam ipsis eiusmodi malorum causam fuisse, sin alio deflecterent, persequendam, uti quae potestatem eiusmodi nullam haberet. huic consilio cum paruissent, adesse divinam quandam arcae vim ac potestatem deprehenderunt.

In hoc statu cum res Hebraeorum essent, regem dari sibi postulant et Saulum accipiunt, quanquam deus huiusmodi petitionem eorum perquam graviter tulit, ac propterea verbis hisce Samuelum allocutus est. „non te flocciferunt, sed me ipsum, ne regnum scilicet in

ἔλεγεν „οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν ἀλλ' ἐμέ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς." οὗτος μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τῆς Βενιαμίτιδος ὑπῆρχε φυλῆς, υἱὸς τοῦ Κίς, ὁ καὶ τὴν μορφὴν ἄριστος καὶ τὸ
B σῶμα μέγας. τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ἀπώλεσε, καὶ πρὸς τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἔρχεται περὶ ἐκείνων ἐρωτήσων. ὁ δὲ προφήτης λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον τῆς τοῦ νεανίσκου καταχεῖ κεφαλῆς, καὶ κατασπασάμενος αὐτόν „ἴσθι" φησὶ „βασιλεύς· ὑπὸ θεοῦ κεχειροτόνησαι σήμερον." ἀλλὰ καὶ τὰ συμβησόμενα καθ' ὁδὸν αὐτῷ ἔλεγεν, ἐντυχεῖν τε προφήταις, καὶ σὺν αὐτοῖς προφητεῦσαι γενόμενον ἔνθεον. χρίει δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους ὁρῶντος. καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἑβραίων πολιτεία εἰς βασιλείαν μετέπεσεν. ἔλεγε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὅτι πολλὰ
C παρωργίσατε τὸν θεόν, βασιλέα αἰτησάμενοι. καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ὃ γὰρ οὐδέποτέ τις εἶδεν ἐν θέρους ἀκμῇ χειμῶνα, τοῦτο γεγενημένον θεάσασθε. καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ προφήτου ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλαζαι καταφέρονται, ὡς ἐντεῦθεν τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν εἰς θεὸν ἔλεγεν.

Ὁ μέντοι Σαοὺλ μέλλων κατὰ Παλαιστινῶν ὁρμῆσαι, κελεύει τὸν ἀρχιερέα λαβόντα τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν προφητεύειν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων. τοῦ δὲ προτρέψαντος
D ἐξέρχεται κατὰ Παλαιστινῶν. ὁ μέντοι Σαοὺλ τῇ νίκῃ ἐπαρθεὶς ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις· ἤν τις ἀποσχόμενος τοῦ φο-

10. γενόμενος ἔνθεος P.

eos obtineam." Saulus hic oriundus Beniamitide tribu, Cisi F, forma praeditus longe praestantissima corporeque procero et amplo, forte patris asinas amiserat, et earum indagandarum causa vatem Samuelum convenerat. ibi vates sumptum oleum sacrum in caput iuvenis effundit, eumque peramanter complexus „esto" inquit „rex gentis nostrae divinitus approbatus." simul ei significat omnia quae ipsi essent in itinere illo eventura, futurum scilicet ut in vates incideret, et divino correptum spiritu cum eis vaticinaturum. deinde rursus eum inspectante populo inungit. atque hoc modo Hebraeorum res publica in regni formam est commutata. Samuelus quidem Israelicos aiebat petendo regem gravem in se concitasse indignationem dei. licebat eius rei coniecturam vel ex eo sumere, quod cum nemo aestate media tempestatem eiusmodi vidisset, illa tamen id temporis conspecta sit. quippe cum vates hanc orationem ad populum habuisset, fulgura cum tonitruis et grandine exstiterunt; quo facto profiteri populus se in deum deliquisse.

Secundum haec Saulus cum copiis Palaestinos invasurus pontifici mandat ut sumpta pontificia veste sibi vaticinaretur, quinam eius belli futurus esset exitus. illo regem ad bellum excitante, copias Saulus adversum Palaestinos educit; cumque victoria potitus esset,

νεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγῃ, καὶ μὴ μέχρις οὗ νὺξ ἐπελθοῦσα τῆς ἀναιρέσεως αὐτοὺς ἀποπαύσῃ τῶν πολεμίων, ἐπικατάρατος εἴη. οὕτω τοίνυν τοῦ Σαοὺλ φήσαντος, ἐπεὶ κατά τινα δρυμὸν ἐγένοντο μελισσῶν γέμοντα, ὁ τοῦ Σαοὺλ παῖς οὐκ ἀκηκοὼς τῆς τοῦ πατρὸς ἀρᾶς ἀποθλίψας τι κηρίον τοῦ μέλιτος ἤσθιεν. εἶτα γνοὺς τὸ γεγονὸς οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν πατέρα τοιαύτην ἀρὰν θεῖναι· εὐψυχότατα γὰρ κατατρέχει τῆς τῶν ἐναντίων, εἴ γε τροφῆς ἐν τῷ μέσῳ φθάσει μεταλαβεῖν. ὁ δὲ Σαοὺλ μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ θῦσαι τῷ θεῷ κελεύ- P. 174 ει τὸν ἀρχιερέα καὶ αὖθις γνῶναι εἰ δίδωσιν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν καὶ διαφθεῖραι αὐτούς. εἰπόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως μὴ ἀποκρίνεσθαι τὸν θεόν, ὁ Σαοὺλ ἔφη μὴ ἄνευ αἰτίας τοῦτο γίνεσθαι· ἀλλ' ἔστι τι λανθάνον ἐξ ἡμῶν ἁμάρτημα τῆς τοῦ θεοῦ σιωπῆς αἴτιον, καὶ ὄμνυμι, κἂν ὁ παῖς ὁ ἐμὸς Ἰωνάθαν εἴη ὁ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ποιήσας, ἀποκτείνειν αὐτὸν καὶ τὸν θεὸν οὕτως ἱλεώσασθαι. πίπτει οὖν ὁ κλῆρος ἐπὶ τὸν Ἰωνάθαν, καὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτῶντος αὐτὸν τί τε πεποίηκε καὶ ὅπως εἰς θεὸν ἐξήμαρτε, μηδὲν ἕτερον ἔλεγεν συνιδεῖν ἢ μέλιτος χθὲς ἀπογεύ- B σασθαι, τὴν ἀρὰν ἀγνοῶν. διομνύεται οὖν ὁ Σαοὺλ ἀπο-

insolentior factus huiusmodi quadam exsecratione sibi Hebraeos devincit (1 Reg. 14 24), si quis hostibus parcens cibum sumeret, nec in eis occidendis tamdiu perseveraret dum nox superveniens caedendi finem faceret, is; ut exsecrabilis foret ac diris devoveretur. haec Saulus cum prolocutus fuisset, forte accidit ut militibus silvam quandam ingressis, quae referta esset apibus, Sauli filius exsecratione paterna non audita favum mellis avulsum comederet. cumque deinceps rem uti gesta fuisset intellexisset, male factum a patre dicebat, qui hac devotione milites obstrinxisset: sic enim comparatum esse ut animo quis fortissimo invadat adversarium, ubi cibum nactus semet aliquantulum recrearit. Saulus victoria potitus, cum rem sacram deo fecisset, iterum pontifici mandat ut deum consuleret, num feliciter hostium castra invasuri essent et cladem eis illaturi. respondente pontifice divinum oraculum silere, „non hoc" ait Saulus „absque certa causa fit, sed necesse est aliquod occultum esse delictum nostrum, cuius gratia nobis deus haud respondeat. equidem sacramento confirmo me, si vel Ionathan filius meus huius peccati sit auctor, omnino eum interfecturum, atque hac ratione deum placaturum." hoc modo factum ut sors ducta in Ionathanem caderet. cumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quave re in deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesterno die mel degustasset, ignarus eius exsecrationis qua populum pater obstrinxisset. hoc audito Saulus eum se necaturum iurat, cum-

V. 135 κτεῖναι αὐτόν. οὐκ ἀνθίσταται ὁ παῖς, τὰ τοῦ ὅρκου βιάζει προβῆναι. ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀλγεῖ, καὶ τὸν Ἰωνάθαν ἐξαιρεῖ τῆς χειρὸς Σαούλ, καὶ ἱκετεύει τὸν θεόν, ἵλεων ἐπὶ τούτῳ ποιεῖ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Εἰπεῖν δὲ τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ ὡς ἐπεὶ πολλὰ κακὰ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἀμαληκῖται κατά γε τὴν ἔρημον διέθηκαν, ἡνίκα τῆς Αἰγύπτου ἐξεπορεύοντο, κελεύειν πολέμῳ τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τὸν Σαοὺλ καὶ μηδενὸς αὐτῶν φείσα-
C σθαι. νικᾷ τοίνυν αὐτοὺς κατὰ κράτος, λαμβάνει δὲ τὸν αὐτῶν βασιλέα Ἀγὰγ αἰχμάλωτον, οὗ θαυμάσας τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὡς Ἰώσηπός φησι, σωτηρίας ἄξιον ἔκρινε. καὶ θυσίας ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐκείνων ἀνήνεγκε τῷ θεῷ. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔφη ὁ θεός „μεταμεμέλημαι ὅτι ἔχρισα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, κἀγὼ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν Ἰσραήλ." ὅθεν καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτως ἔλεγεν ὁ Σαμουήλ, ἡνίκα τὸν Ἀγὰγ ἐζωογόνησε τῶν Ἀμαληκιτῶν βασιλέα, „μεματαίωσαι σύ, ὅτι οὐκ ἐφύ-
D λαξας τὴν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ κύριος. ὅθεν καὶ οὐ στήσεταί σοι ἡ βασιλεία, καὶ ζητήσει κύριος ἄνθρωπον κατὰ καρδίαν αὐτοῦ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ." πρὸς τούτοις δὲ καὶ τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ἡνίκα τὴν θυσίαν ἔφερεν, „οὐ θέλει κύριος ὁλοκαυτώσεις καὶ θυσίας ὡς τὸ ἀκοῦ-

2. προσβῆναι P. 3. ἱκετεύων? 5. Σαούλ P.

que nihil adversante filio prorsus iuramento satisfacturus esset, misertus Ionathanis populus eum de Sauli manu liberat deumque supplicando placat. et haec quidem in hunc modum narrata sunto.

Cum autem Saulus praecepisse sibi deum diceret ut quando Amalecitae in deserto Israelicos misere tractassent, ex Aegypto id temporis migrantes, ipse bello sceleratos homines puniret ac omnino eorum nemini parceret, obtemperans mandato divino vincit eos acie, regemque Agagum captivum abducit. verum pulcritudinem eius proceritatemque corporis admiratus, quemadmodum et Iosephus memoriae prodidit, hominem dignum iudicat cuius saluti vitaeque parcatur. simul de spoliis Amalecitarum deo victimas offert. tum vero deus his verbis Samuelum compellare (1 Reg. 15 11) „poenitet me Sauli regis Israelitarum creati: quapropter hominem indignum esse statui qui cum imperio Israelitis praesit." ea de causa vicissim Samuelus ita Saulum alloqui: „quandoquidem Agagum conservasti, gessisti te dementer, non praestando edicto quo te dominus obstrinxit. iccirco regnum penes te non manebit, sed hominem deliget deus animo suo gratum, qui populo suo cum potestate praesit." addit et alia verba, cum Saulus sacrificium suum offerret (1 Reg. 15 22): „deo non tam placent hostiae ac sacrificia quam si quis eius mandato sit obtem-

σαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ," καὶ αὖθις „διέρρηξε κύριος τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ ἐκ χειρός σου σήμερον, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ." ὅθεν τοῦ προφήτου πολλὰ φροντίζοντος περὶ τοῦ Σαούλ, „παῦσαι" πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ θεός, „καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς Βηθλεὲμ ἄπελθε πρὸς Ἰεσσαί, καὶ χρῖσαι εἰς βασιλέα ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ." P. 175
ἔρχεται οὖν, καὶ πάντων ἄλλων ἀποδοκιμασθέντων τῶν υἱῶν Ἰεσσαί (οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον ἔβλυσεν ἔλαιον) χρίεται ὁ πάντων ὕστατος Δαβίδ. ἐφ' ᾧ καὶ πνεῦμα ἅγιον ἔκτοτε ἦν ἐν αὐτῷ, τὸν δὲ Σαοὺλ πνεῦμα πονηρὸν ἐπέρχεται. πνιγομένου τοίνυν αὐτοῦ ἔλεγον οἱ ἰατροί, καθά φησιν Ἰώσηπος, ὅτι μὴ ἄλλως τὸ τοιοῦτον καταπαύσεται πάθος, εἰ μή τις οἶδε διὰ κιννύρας ᾄδειν. ὅθεν καὶ ζητηθεὶς εἴ που τοιοῦτός τίς ἐστιν, ἄγεται ὁ Δαβίδ. ποιεῖ οὖν αὐτὸν ὁπλοφόρον, καὶ διὰ τιμῆς ἄγει. καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος οὕτως. τὸ B
δὲ δαιμόνιον τὸ συμπνῖγον τὸν Σαοὺλ ἡ μὲν τοῦ Δαβὶδ κιννύρα κατέπαυε, πλὴν ὡς τῷ παναγίῳ πνεύματι κινουμένη· τούτου γὰρ ἐπᾴδοντος ἐκεῖνο καὶ ἄκον ἡσύχαζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ Ἰουδαίων ἐκστρατεύουσι Παλαιστινοί. ἀφ' ὧν καταβὰς ἀνήρ τις Γολιὰτ τοὔνομα παμμεγέθης (ἦν γὰρ πηχέων τεσσάρων καὶ σπιθαμῆς), ἐνδεδυμένος

perans. certe dominus abrupit a te hodie regnum Israelitarum, idque alteri te meliori tradet." hinc etiam factum ut cum magnopere Sauli causa vates hic sollicitus esset, dominus diceret (1 Reg. 16 1) „desine lugere Saulum, acceptoque oleo sacro Bethlehemam ad Iessaeum proficiscere, deque filiis eius unum in regem ungito." quapropter eo Samuelus se confert; omnibusque caeteris Iessaei filiis reiectis, ut in quibus oleum sacrum non emanaret, tandem natu minimus omnium Davides ungitur. ea de causa deinceps ille spiritum apud se sanctum habebat, cum e diverso malus spiritus Saulum invaderet. quoties autem ille Saulum corriperet, aiebant medici, quemadmodum Iosephus narrat, fieri aliter non posse ut malum istud consopiretur, quam alicuius opera qui fidibus caneret. itaque facta pervestigatione ecquis alicubi peritus eius artis esset, Davides adducitur, quem Saulus armigerum suum creat et honorato loco penes se retinet. sic Iosephus rem gestam commemorat. ac verum quidem est malum istum genium, qui Saulum vexabat, Davidis cithara sedatum fuisse: sed ita factum hoc statuatur, quod ea nimirum a spiritu sancto pulsata fuerit. illo namque carmen accinente malus genius vel invite conquiescebat.

Secundum haec Palaestini expeditionem adversus Iudaeos suscipiunt, deque castris illorum vir quidam prodit nomine Goliathus, ingentis magnitudinis (erat enim sex cubitorum et unius spithamae),

θώρακα σταθμὸν ἄγοντα πέντε χιλιάδας σίκλων καὶ τὰ λοιπὰ ὅπλα ἀναλόγως, φωνὴν μεγάλην ἀφίησι καὶ μονομαχεῖν
C ἐζήτει. καὶ πάντων ἐξαπορουμένων εἰσάγεται ὁ Δαβίδ, καὶ τὸν Σαοὺλ παραμυθησάμενος, μόλις δὲ καὶ πείσας αὐτόν
V. 136 (οὐδὲ γὰρ ὁ Σαοὺλ ἐθάρρει, πρὸς τὴν τοῦ Δαβὶδ ἡλικίαν ἀφορῶν) ὁρμᾷ κατὰ Γωλιὰτ καὶ διὰ σφενδόνης αὐτὸν ἀναιρεῖ. ἔκτοτε οὖν τῶν γυναικῶν λεγουσῶν ὅτι Σαοὺλ μὲν χιλιάδας Παλαιστινῶν κατηκόντισε Δαβὶδ δὲ μυριάδας, πτοεῖται καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ Σαούλ· ἐφ' ᾧ καὶ ὕποπτον εἶχεν ἔκτοτε τὸν Δαβίδ, καὶ φθόνον ἔτρεφεν οὐ μικρόν. ὅθεν καὶ εἰς ἐκστρατείας αὐτὸν ἀπέστελλεν ὡς ἐντεῦ-
D θεν τῷ πολέμῳ ἀναιρεθῆναι. ὁ δὲ Δαβὶδ τὸν θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἠρίστευε πανταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν θυγατέρα Σαοὺλ παρθένον οὖσαν ἔρωτα σχεῖν αὐτοῦ. δῆλα γίνεται ταῦτα καὶ τῷ Σαούλ. καὶ ὃς δραξάμενος ἀφορμῆς πρὸς τὴν κατ' ἐκείνου ἐπιβουλήν, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀποδοῦναι τὴν θυγατέρα ἔλεγεν, ἂν χιλίας μοι κεφαλὰς κομίσῃ τῶν πολεμίων. γίνεται ταῦτα, καὶ εἰς γυναῖκα λαμβάνει τὴν Μελχώ. οὐ φέρει ταῦτα Σαούλ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον φθονεῖ ἅτε καὶ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δεδιώς. ἀποκτεῖναι λοιπὸν αὐτὸν μελε-
P. 176 τᾷ. ἀνατίθησι ταῦτα τῷ υἱῷ τε Ἰωνάθαν καὶ τοῖς πιστοτάτοις τῶν οἰκετῶν. ὁ δὲ μηνύει τῷ Δαβὶδ τὰ τῆς βουλῆς, καὶ

indutus aeream loricam quinque milia siclorum pendentem, cuius magnitudini et ponderi arma quoque caetera respondebant. hic ergo vocem immanem tollit, deque castris Israelicorum aliquem ad singulare certamen provocat. omnibus autem perterritis Davides ad Saulum introducitur, qui regem consolatus, eoque vix persuaso, quod parum in Davide, si respiceretur ipsius aetas, fiduciae ponendum existimaret, Goliathum aggreditur hominemque fundae iactu interficit. cum autem ex eo tempore mulieres in carmine quodam canerent Saulum quidem mille Palaestinos fudisse, Davidem vero decem milia, regno suo metuere Saulus incipit, et ab eo die suspectum Davidem habens non parum invidiae adversus eum alit. quapropter ad expeditiones hominem ablegat, ut aliquo pacto in praeliis necaretur. ille vero, qui deum scilicet praesentem haberet, ubique rem praeclare gerit; quo factum est ut ipsa quoque Sauli filia virgo singulari eum amore complecteretur. qua re Saulo patefacta oblatam ad struendum insidias occasionem minime negligit, uti Iosephus commemorat, significari iubens ipsi se filiam suam ei collocaturum in matrimonium, si mille hostium capita regi referret. atque haec ita facta sunt: Micholem uxorem accipit. verum indigne ferens Saulus quod accidisset, maiori aestuat invidia, quasi iam regno suo metuens. quamobrem interficiendum deinceps hominem statuit, simul consilium suum Ionathani

ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ πατρὶ διαλέγεται. μετὰ δὲ ταῦτα διώκει τὸν Δαβὶδ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. τηνικαῦτα τῷ ἀρχιερεῖ Ἀβιάθαρ προσέρχεται· τότε καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. ἐκεῖθεν αὖθις φεύγει πρὸς Ἀβιμέλεχ· τότε δὲ καὶ τὰ τῶν ἐπιληπτικῶν ὑποκρίνεται. ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ εὑρὼν τὸν Σαοὺλ καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν εὐχερῶς ἔχων, ποιῆσαι τοῦτο οὐκ ἤθελε, τῷ θεῷ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀνατιθείς. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Παλαιστινοὶ δ' αὖθις κατὰ Ἰουδαίων στρατεύονται, ἐφ' B ᾧ καὶ τοὺς αὐτοὺς συμμάχους ὁ Ἀγχοὺς καλεῖ. ὄρει δὲ τῷ Γελβουὲ προσβάλλει καὶ ὁ Σαούλ, καὶ πολυπληθῆ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἐταράχθη, καὶ ἐξέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. καὶ ἐπηρώτησε τὸν κύριον διὰ τοῦ Ἐφοὺθ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καὶ γὰρ εἰ μὴ εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ, οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. ἐφ' ᾧ καὶ ζητεῖ ἐγγαστρίμυθον, εἰ καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἔφθασεν ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ ἐκβαλεῖν ἅτε πρὸς θεὸν πρότερον εὐσεβῶν. ἐγγαστρίμυθοι δὲ ἐλέγοντο διὰ τὸ δαίμονα ἔχειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῶν ἐγκαθήμενον καὶ C τὰ μέλλοντα μυθευόμενον εἴτ' οὖν μαντευόμενον. τὸ μέντοι γύναιον ἐκεῖνο πείθεται μόλις, καὶ τὴν τοῦ Σαμουὴλ ψυχὴν ἐξ ᾅδου ἀνάγει, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. ὁ γὰρ τὰ θεῖα σοφὸς

7. τῷ θεῷ τὸ κατ' αὐτοῦ F. 8. μὲν deerat.

filio ministrisque fidissimis aperit. at filius ad Davidem paternum consilium enuntiat, eiusque causa patrem alloquitur. ille semel, bis, multoties Davidem persequitur; qui tali rerum suarum statu Abiatharum pontificem accedit et panibus propositionis vescitur. hinc ad Abimelechum fuga se confert, ubi morbo teneri epileptico iudicabatur. interim Davides Saulum semel atque iterum repertum necare cum facili momento posset, nequaquam tamen id facere voluit, deo nimirum permittens quicquid de ipso futurum esset.

Rursum Palaestini copias suas adversum Iudaeos educunt, ideoque suos etiam auxiliares Achis rex convocat. tum Saulus quoque cum suis ad montem Gelboem contendit; cumque maximas in alienigenarum castris esse copias conspexisset, perturbatus est animique gravi terrore correptus. eam ob rem dominum per ephodum consulit, qui nihil ei respondet: quippe ni bona essent apud deum Israelitae in gratia, non exaudiebat eos. igitur feminam inquirit quae oracula per ventrem redderet, quanquam antea, cum adhuc in deum se religiose gereret, totam huiusmodi mulierum nationem e re publica sua expulerat. vocantur autem huiusmodi feminae ventriloquae propterea quod genium in ventre delitescentem habeant, qui de futuris respondeat et vaticinetur. vix Saulus, quod poscebat, a mulierouls tandem

Θεοδώρητος δυσσεβῆ λέγει τὸν λόγον τουτονὶ καὶ ἀνόσιον· οὐδὲ γὰρ πείθεται νέκυος ψυχὴν ἐξ ᾅδου καὶ τὴν τυχοῦσαν ἀνάγειν, μήτοι γε τοσούτου προφήτου. ἄλλοι δὲ τὸν λόγον τοῦτον μὴ θέλοντες ἀνόσιον δέξασθαι, λαοπλάνον τινὰ λέγουσι δαίμονα τὰ κατὰ τὸν Σαοὺλ ἀναγγεῖλαι τῇ ἐγγαστριμύθῳ. ὁ μὲν Θεοδώρητος οὔτε τὸ πρῶτον ὡς δυσσεβὲς καταδέχεται
D οὔτε πάλιν τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ δαίμων ἦν ὁ φανείς, οὐκ ἂν ἀληθῆ ἐφθέγγετο ῥήματα. οὐκοῦν αὐτὸς ὁ θεὸς τὸ εἶδος, φησί, τοῦ Σαμουὴλ σχηματίσας ἠβουλήθη, ἐξενήνοχε τὴν ἀπόφασιν· ἔφη καὶ γὰρ διά του τῶν προφητῶν „ἐὰν ἀπέλθητε πρὸς τὸν ψευδοπροφήτην, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ἀποκρι-
V. 137 θήσομαι δι' αὐτοῦ." οὕτω διὰ τοῦ Βαλαὰμ ηὐλόγησε τὸν λαόν, καὶ διὰ δυσσεβοῦς μάντεως προηγγέλθησαν τὰ ἐσόμενα. γίνεται ταῦτα, καὶ οἱ Παλαιστινοὶ τοῖς Ἑβραίοις προσβάλλουσι. πίπτει λοιπὸν ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. ὁ μέντοι Σαοὺλ πολλὰς δεξάμενος πληγάς, καὶ μὴ φέρειν δυ-
P. 177 νάμενος, κελεύει τινὶ τῶν αὐτοῦ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐπενεγκεῖν, ἵνα μὴ ταῖς ἐχθρῶν χερσὶ παραδοθῇ. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. ἐπιπίπτει λοιπὸν αὐτὸς τῇ μαχαίρᾳ, καὶ μηδὲ οὕτως ἰσχύων ἑαυτῷ τὸ τέλος ἐπενεγκεῖν πείθει τινὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν, καὶ τελειοῖ αὐτόν. οἱ δὲ Παλαιστινοὶ σκυλεύοντες τοὺς πολεμί-

6. μὲν] μέντοι? τὸ om P. 9. σχ. ἢ ἠβουλήθη?

impetrat, quae animam Samueli ex orco producit, ut Iosephus memoriae prodidit, quanquam peritissimus ille rerum divinarum Theodoritus. orationem huiusmodi vocat impiam et irreligiosam. non enim persuaderi sibi patitur vel vilis alicuius hominis mortui animam ex orco reduci posse, nedum talis ac tanti vatis. alii negantes hanc orationem impiam esse, velut impostorem vulgi daemonem quendam mulierculae vaticinatrici renuntiasse quid Saulo eventurum esset. at Theodoritus neque primum illud admittit, impium esse pronuntians, neque item alterum: nam si genius malus fuisset qui apparuit, verum sane non protulisset. quamobrem statuit deum ipsum repraesentata Samueli specie, pro arbitratu suo, verba istaec effatum esse. nam alicubi per vatem quendam dixit „quodsi falsum vatem accesseritis, ego dominus per ipsum respondebo." sic opera Balaami populo fausta imprecatus est, perque vatem improbum quae futura essent indicavit. respondit heic quoque praedictioni eventus: Palaestini Hebraeos invadunt, Saulus cum filiis occumbit; cumque multis vulneribus adfectus esset, nec amplius imperare animo suo posset, suorum cuidam mandat ut se stricto gladio transadigat, ne hostium in potestatem veniret. sed eo recusante gladium cepit, eique incubuit. cumque ne sic quidem adimere sibi vitam posset, Amalecitarum quendam exorat, qui finem ei vivendi attulit. tum Palaestini spoliatis

ους ἐντυγχάνουσι τῷ Σαοὺλ τε καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ, καὶ κόψαντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν περιῆγον διὰ πάσης τῆς χώρας, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀνασταυροῦσιν ἔξω τοῦ τείχους, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον ὁ Σαοὺλ διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς B Ἀμαληκίταις παρακοῦσαι τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὸ τῶν ἱερέων γένος ἀπωλείᾳ παραδοῦναι· διὰ γὰρ τοῦ Σύρου Δωὴκ ὡσεὶ τν' ἱερεῖς ἀπέκτεινεν αἴροντας τὸ ἐφούδ. ἐκράτησε δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σαοὺλ ἔτη μ', ὑπερωμίας ὢν παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. τοῖς Ἑβραίοις ὁ θεὸς χαριζόμενος τοιοῦτον ἄνδρα βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς ἐξελέξατο· ἀνδραγαθίας γὰρ τῆς ἐν πολέμοις ἕνεκεν, οὐ μὴν εὐσεβείας ᾐτήσαντο βασιλέα. ταύτῃ τοι καὶ τὸν μέγιστον πάντων ἐκλέγεται, ἐπειδή περ οὐ ψυχῆς ἀρετὴν ἀλλὰ σώματος θαυμάζομεν μέγεθος.

Μετὰ δὲ θάνατον τοῦ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ὁ C υἱὸς αὐτοῦ Μεμφοστέ, ἐν Ἰούδᾳ δὲ ὁ Δαβίδ· παρὰ Σαμουὴλ καὶ γὰρ χρισθῆναι προέφθασεν. εἶτα Ῥιχαῦ καὶ Βανέας λάθρα τὸν Μεμφοστὲ ἀνελόντες ἦλθον πρὸς τὸν Δαβὶδ ὡς δῆθεν εὐδοκιμήσαντες διὰ τὸν φόνον. ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐτοὺς κατὰ δὴ καὶ τὸν Ἀμαληκίτην ἐκεῖνον, δι' οὗ ὁ Σαοὺλ τὸ τέλος ἐδέξατο. τηνικαῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ καθίσταται βασιλεὺς ὁ Δαβίδ. τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Σαοὺλ, εἰ μὴ ὡς

17. ῥηχὰβ καὶ βαανὰ F.

hostibus in Saulum eiusque filios incidunt; cumque capita ipsorum resecuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant, corporibus extra muros suspensis, ut Iosephus narrat.

Hoc modo vitam Saulus finiit propterea quod in exscindendis Amalecitis deo non paruisset et sacerdotum nationem delevisset. nam Doeci Syri opera sacerdotes ad trecentos quinquaginta, qui ephodum gestarent, interfecerat. regnum apud Israelicos obtinuit annos 40, humeris Israelitas omnes supereminens. quippe deus Hebraeis gratificari volens eiusmodi virum elegerat, qui eis cum imperio praeesset, quod illi bellicae fortitudinis adversus hostes causa, non pietatis, regem dari sibi petiissent. quo factum ut eis maximum omnium praeficeret, quando sic a natura comparati sumus ut non virtutem animi sed proceritatem corporis admiremur.

Post Sauli mortem filius eius Memphibosetus regnum apud Israelicos occupat, Davide Iudaeorum nationis imperio contento. nam a Samuelo prius apud hos regno inunctus fuerat. deinde Richabus et Baneas Memphiboseto clam interfecto ad Davidem se conferunt, quasi praeclaram eius caedis patratae causa laudem apud illum inventuri. Davides vero utrumque supplicio mortis adficit, quemadmodum et ante puniverat Amalecitam illum, per quem Saulus occi-

Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀλλ' οὖν ἔπαθλον ἔλαβεν, ἡνίκα τὸν Γολιὰθ ἐσφενδόνησεν· οὕτω γὰρ ἀναμέσον αὐτῶν συμπεφώνητο.
D ὁ γοῦν Δαβὶδ μετὰ τὸ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς ἐφίσταται τῇ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατοικοῦντας Ἰεβουσαίους τροπωσάμενος βασιλείαν ἑαυτοῦ ποιεῖται τὰ Ἱεροσόλυμα. πρῶτος μὲν οὖν Δαβίδ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, τοὺς Ἰεβουσαίους ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πόλιν προσαγορεύει· Σόλυμα καὶ γὰρ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁρᾷ τὴν Βηρσαβεὲ λουομένην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ὅθεν καὶ ταύτης ἐρᾷ. μίγνυται λοιπὸν αὐτῇ, καὶ τὸν Οὐρίαν οἰκονομεῖ θανάτῳ περιπεσεῖν, ὃς ἀνὴρ αὐτῆς ἦν. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Νάθαν ἐλέγχεται. εἶτα φεύγει διὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, καταλείψας τὰς αὐτοῦ δέκα παλλακὰς φυλάσσειν τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἡ δὲ αἰτία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πατραλοίαν γενέσθαι αὕτη. τῷ Δαβὶδ
P. 178 θυγάτηρ ἦν σφόδρα περικαλλής, τῷ Ἀβεσσαλὼμ ὁμομήτριος. ταύτης ὁ Ἀμνὼν ἐρᾷ τῶν ἀδελφῶν ὁ πρεσβύτατος. καὶ μὴ ἔχων τὰ τῆς ἐπιθυμίας πληρῶσαι σφόδρα κατετήκετο. ἐφ' ᾧ καὶ νοσεῖν ὑποκρίνεται. ἱκετεύει τὸν πατέρα συμπαραμένειν αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν δουλείας ἕνεκεν. γίνεται ταῦτα. ἀποκαλύπτει τὸ πάθος αὐτῇ, ἡ δ' οὐκ ἐπείθετο. βιάζεται αὐ-

sus fuerat. post id temporis Davides universae nationis rex declaratur. Sauli quidem filiam uxorem accepit, aliter tamen quam Iosephus exponat, videlicet praemii loco, cum Goliathum fundae iactu necasset, quemadmodum inter ipsos convenerat. posteaquam vero Davides rex designatus est, Hierosolyma cum copiis invadit, et eiectis incolis oppidi Iebusaeis regiam suam Hierosolymis constituit. primus quidem certe Iebusaeis inde pulsis, ut Iosephus narrat, de suo nomine urbem Davidicam appellavit: nam Abrahami aetate Solyma nuncupabatur.

Secundum haec forte conspecta Bersabea, quae se domi suae abluebat, eius amore captus est; cumque in amplexus mulieris venisset, procurat ut maritus eius Urias in praelio quodam occumberet. non longo tempore interiecto a Nathane vate facinoris illius arguitur. secuta est ipsius fuga propter Abesalomi filii rebellionem; qua quidem in fuga concubinas suas 10 relinquit, quae domum custodirent. causa vero quamobrem Abesalomus hoc parricidium moliretur, haec fuit. habebat filiam Davides elegantissima forma praeditam, quae eadem cum Abesalomo nata matre fuerat. hanc cum Amnon, regiorum filiorum natu maximus, misere deperiret, nec libidinis explendae rationem ullam reperiret, totus contabescebat. tandem morbum simulat, ac patrem orat ut sororem adesse sibi velit in eo morbo ministrandi causa. impetrat a patre quod volebat. amorem suum

τήν, ἐφ' ᾧ καταπειθὴς ὁρᾶται. παραχρῆμα μῖσος τίκτεται V. 138 κατ' αὐτῆς τῷ Ἀμνών, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκβάλλει αὐτήν. θλίβεται οὐ μικρῶς αὕτη, ἀποκαλύπτει ταῦτα τῷ Ἀβεσσαλώμ. παρατηρεῖται καιρόν, ἐξέρχεται εἰς κουρὰν τῶν θρεμμάτων αὐ- B τοῦ, συλλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφούς. τελεῖται συμπόσιον, καὶ καρωθέντα τὸν Ἀμνὼν κτείνουσιν οἱ οἰκέται αὐτοῦ. ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀβεσσαλὼμ πτοηθεὶς φρονεῖν ἤρξατο κατὰ πατρός. καὶ πρῶτον μὲν πείθει αὐτὸν ὁ Ἀχιτόφελ εἰς τὰς παλλακὰς εἰσελθεῖν τοῦ πατρός, ἔπειτα συμβουλεύει αὐτῷ μετὰ στρατιᾶς ὁρμῆσαι κατὰ τοῦ Δαβίδ. μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διὰ τὸ ἀγαθὴν δόξαι τὴν τοῦ Χουσὶ συμβουλήν (ἔτυχε γὰρ φίλος εἶναι τῷ Δαβὶδ ὁ Χουσί) ἀγχόνῃ ἐχρήσατο. ἐπὶ δὲ τούτῳ διώκεται μᾶλλον ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ δὴ καταλαμβάνεται. ἀλλ' ὢ Δαβιδικῆς ψυχῆς! καὶ τοσαῦτα γὰρ C παθὼν παρὰ τοῦ πατραλοία ἔλεγε „φείσασθε τοῦ παιδαρίου Ἀβεσσαλώμ." ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωὰβ κατὰ καρδίας βαλόντος τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἡνίκα τῷ δένδρῳ ἀπῃωρήθη τῶν τριχῶν, ἐθρήνησεν ἄμετρα.

Τῷ μέντοι Δαβὶδ μελετῶντι ναὸν οἰκοδομῆσαι τῷ κυρίῳ εἶπεν ὁ Νάθαν „πάντα ὅσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδιζε καὶ ποίει, ὅτι θεὸς μετὰ σοῦ." ἠγνόησε γὰρ καὶ οὗτος τὸ μέλλον, ὡς ὁ Σαμουὴλ τὸν χρισθησόμενον υἱὸν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ

16. βάλλοντος P.

puellae aperit, quae cum eius desiderio non adsentiretur, vitium ei per vim offert. mox concepto in eam odio foras violatam eiicit. illa non parum semet adflictare, fratri Abesalomo rem patefacere; qui temporis opportunitate observata, suorum ad pecorum tonsuram proficiscens fratres suos invitatos secum abducit. hinc epulum instruitur, Amnonemque factum hilariorem Abesalomi fratris famuli ex composito necant. ex eo tempore metuens sibi Abesalomus consilia quaedam contra patrem molitur. ac primo quidem auctor ei fuit Achitophelus ut patris concubinas iniret; deinde ut cum exercitu Davidem invaderet. verum cum ei propterea non obtemperaretur, quod Chusaei consilium melius esse visum fuisset, hominis Davidi valde familiaris, suspendio vitam finit. secundum haec Abesalomus impetu maiori patrem persequitur: sed haeret tandem. atque heic mihi Davidicum animum adspice. quanquam talia tantaque perpessus a parricida fuisset, nihilominus in haec verba suos alloquitur (2 Reg. 18 5) „parcite iuveni Abesalomo." idem, cum Abesalomus arbori crinibus innexis adhaesisset, supra modum calamitatem eius deploravit.

Secundum haec cogitanti cum animo suo Davidi de templo in honorem domini exstruendo Nathan respondet, quicquid secum facere constituisset, id moliri deo secundo pergeret. ignorabat enim

ἔλεγεν „οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν ἀλλ' ἐμέ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς." οὗτος μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τῆς Βενιαμίτιδος ὑπῆρχε φυλῆς, υἱὸς τοῦ Κίς, ὁ καὶ τὴν μορφὴν ἄριστος καὶ τὸ B σῶμα μέγας. τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ἀπώλεσε, καὶ πρὸς τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἔρχεται περὶ ἐκείνων ἐρωτήσων. ὁ δὲ προφήτης λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον τῆς τοῦ νεανίσκου καταχεῖ κεφαλῆς, καὶ κατασπασάμενος αὐτόν „ἴσθι" φησὶ „βασιλεύς· ὑπὸ θεοῦ κεχειροτόνησαι σήμερον." ἀλλὰ καὶ τὰ συμβησόμενα καθ' ὁδὸν αὐτῷ ἔλεγεν, ἐντυχεῖν τε προφήταις, καὶ σὺν αὐτοῖς προφητεῦσαι γενόμενον ἔνθεον. χρίει δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους ὁρῶντος. καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἑβραίων πολιτεία εἰς βασιλείαν μετέπεσεν. ἔλεγε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὅτι πολλὰ C παρωργίσατε τὸν θεόν, βασιλέα αἰτησάμενοι. καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ὃ γὰρ οὐδέποτέ τις εἶδεν ἐν θέρους ἀκμῇ χειμῶνα, τοῦτο γεγενημένον θεάσασθε. καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ προφήτου ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλαζαι καταφέρονται, ὡς ἐντεῦθεν τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν εἰς θεὸν ἔλεγεν.

Ὁ μέντοι Σαοὺλ μέλλων κατὰ Παλαιστινῶν ὁρμῆσαι, κελεύει τὸν ἀρχιερέα λαβόντα τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν προφητεύειν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων. τοῦ δὲ προτρέψαντος D ἐξέρχεται κατὰ Παλαιστινῶν. ὁ μέντοι Σαοὺλ τῇ νίκῃ ἐπαρθεὶς ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις· ἤν τις ἀποσχόμενος τοῦ φο-

10. γενόμενος ἔνθεος P.

eos obtineam." Saulus hic oriundus Beniamitide tribu, Cisi F, forma praeditus longe praestantissima corporeque procero et amplo, forte patris asinas amiserat, et earum indagandarum causa vatem Samuelum convenerat. ibi vates sumptum oleum sacrum in caput iuvenis effundit, eumque peramanter complexus „esto" inquit „rex gentis nostrae divinitus approbatus." simul ei significat omnia quae ipsi essent in itinere illo eventura, futurum scilicet ut in vates incideret, et divino correptum spiritu cum eis vaticinaturum. deinde rursus eum inspectante populo inungit. atque hoc modo Hebraeorum res publica in regni formam est commutata. Samuelus quidem Israelicos aiebat petendo regem gravem in se concitasse indignationem dei. licebat eius rei coniecturam vel ex eo sumere, quod cum nemo aestate media tempestatem eiusmodi vidisset, illa tamen id temporis conspecta sit. quippe cum vates hanc orationem ad populum habuisset, fulgura cum tonitruis et grandine exstiterunt; quo facto profiteri populus se in deum deliquisse.

Secundum haec Saulus cum copiis Palaestinos invasurus pontifici mandat ut sumpta pontificia veste sibi vaticinaretur, quinam eius belli futurus esset exitus. illo regem ad bellum excitante, copias Saulus adversum Palaestinos educit; cumque victoria potitus esset,

νεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγῃ, καὶ μὴ μέχρις οὗ νὺξ ἐπελθοῦσα τῆς ἀναιρέσεως αὐτοὺς ἀποπαύσῃ τῶν πολεμίων, ἐπικατάρατος εἴη. οὕτω τοίνυν τοῦ Σαοὺλ φήσαντος, ἐπεὶ κατά τινα δρυμὸν ἐγένοντο μελισσῶν γέμοντα, ὁ τοῦ Σαοὺλ παῖς οὐκ ἀκηκοὼς τῆς τοῦ πατρὸς ἀρᾶς ἀποθλίψας τι κηρίον τοῦ μέλιτος ἤσθιεν. εἶτα γνοὺς τὸ γεγονὸς οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν πατέρα τοιαύτην ἀρὰν θεῖναι· εὐψυχότατα γὰρ κατατρέχειν τῆς τῶν ἐναντίων, εἴ γε τροφῆς ἐν τῷ μέσῳ φθάσει μεταλαβεῖν. ὁ δὲ Σαοὺλ μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ θῦσαι τῷ θεῷ κελεύει P. 174 *τὸν ἀρχιερέα καὶ αὖθις γνῶναι εἰ δίδωσιν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν καὶ διαφθεῖραι αὐτούς. εἰπόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως μὴ ἀποκρίνεσθαι τὸν θεόν, ὁ Σαοὺλ ἔφη μὴ ἄνευ αἰτίας τοῦτο γίνεσθαι· ἀλλ' ἔστι τι λανθάνον ἐξ ἡμῶν ἁμάρτημα τῆς τοῦ θεοῦ σιωπῆς αἴτιον, καὶ ὄμνυμι, κἂν ὁ παῖς ὁ ἐμὸς Ἰωνάθαν εἴη ὁ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ποιήσας, ἀποκτείνειν αὐτὸν καὶ τὸν θεὸν οὕτως ἱλεώσασθαι. πίπτει οὖν ὁ κλῆρος ἐπὶ τὸν Ἰωνάθαν, καὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτῶντος αὐτὸν τί τε πεποίηκε καὶ ὅπως εἰς θεὸν ἐξήμαρτε, μηδὲν ἕτερον ἔλεγεν συνιδεῖν ἢ μέλιτος χθὲς ἀπογεύ-* B *σασθαι, τὴν ἀρὰν ἀγνοῶν. διομνύεται οὖν ὁ Σαοὺλ ἀπο-*

insolentior factus huiusmodi quadam exsecratione sibi Hebraeos devincit (1 Reg. 14 24), si quis hostibus parcens cibum sumeret, nec in eis occidendis tamdiu perseveraret dum nox superveniens caedendi finem faceret, is ut exsecrabilis foret ac diris devoveretur. haec Saulus cum prolocutus fuisset, forte accidit ut militibus silvam quandam ingressis, quae referta esset apibus, Sauli filius exsecratione paterna non audita favum mellis avulsum comederet. cumque deinceps rem uti gesta fuisset intellexisset, male factum a patre dicebat, qui hac devotione milites obstrinxisset: sic enim comparatum esse ut animo quis fortissimo invadat adversarium, ubi cibum nactus semet aliquantulum recrearit. Saulus victoria potitus, cum rem sacram deo fecisset, iterum pontifici mandat ut deum consuleret, num feliciter hostium castra invasuri essent et cladem eis illaturi. respondente pontifice divinum oraculum silere, „non hoc" ait Saulus „absque certa causa fit, sed necesse est aliquod occultum esse delictum nostrum, cuius gratia nobis deus haud respondeat. equidem sacramento confirmo me, si vel Ionathan filius meus huius peccati sit auctor, omnino eum interfecturum, atque hac ratione deum placaturum." hoc modo factum ut sors ducta in Ionathanem caderet. cumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quave re in deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesterno die mel degustasset, ignarus eius exsecrationis qua populum pater obstrinxisset. hoc audito Saulus eum se necaturum iurat, cum-

V. 135 κτεῖναι αὐτόν. οὐκ ἀνθίσταται ὁ παῖς, τὰ τοῦ ὅρκου βιάζει
προβῆναι. ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀλγεῖ, καὶ τὸν Ἰωνάθαν ἐξαιρεῖ
τῆς χειρὸς Σαούλ, καὶ ἱκετεύει τὸν θεόν, ἵλεον ἐπὶ τούτῳ
ποιεῖ. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Εἰπεῖν δὲ τὸν θεὸν ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ ὡς ἐπεὶ πολλὰ
κακὰ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἀμαληκῖται κατά γε τὴν ἔρημον διέ-
θηκαν, ἡνίκα τῆς Αἰγύπτου ἐξεπορεύοντο, κελεύειν πολέμῳ
τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τὸν Σαοὺλ καὶ μηδενὸς αὐτῶν φείσα-
C σθαι. νικᾷ τοίνυν αὐτοὺς κατὰ κράτος, λαμβάνει δὲ τὸν αὐ-
τῶν βασιλέα Ἀγὰγ αἰχμάλωτον, οὗ θαυμάσας τὸ κάλλος καὶ
τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὡς Ἰώσηπός φησι, σωτηρίας ἄξιον
ἔκρινε. καὶ θυσίας ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐκείνων ἀνήνεγκε τῷ
θεῷ. ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔφη ὁ θεός „μεταμεμέ-
λημαι ὅτι ἔχρισα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, κἀγὼ ἐξουδένωκα
αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν Ἰσραήλ." ὅθεν καὶ πρὸς τὸν
Σαοὺλ οὕτως ἔλεγεν ὁ Σαμουήλ, ἡνίκα τὸν Ἀγὰγ ἐζωογόνησε
τῶν Ἀμαληκιτῶν βασιλέα, „μεματαίωσαι σύ, ὅτι οὐκ ἐφύ-
D λαξας τὴν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ κύριος. ὅθεν καὶ οὐ
στήσεταί σοι ἡ βασιλεία, καὶ ζητήσει κύριος ἄνθρωπον κατὰ
καρδίαν αὐτοῦ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ." πρὸς τού-
τοις δὲ καὶ τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ἡνίκα τὴν θυσίαν ἔφε-
ρεν, „οὐ θέλει κύριος ὁλοκαυτώσεις καὶ θυσίας ὡς τὸ ἀκοῦ-

2. προσβῆναι P. 3. ἱκετεύων? 5. Σαοὺλ P.

que nihil adversante filio prorsus iuramento satisfacturus esset, misertus Ionathanis populus eum de Sauli manu liberat deumque supplicando placat. et haec quidem in hunc modum narrata sunto.

Cum autem Saulus praecepisse sibi deum diceret ut quando Amalecitae in deserto Israelicos misere tractassent, ex Aegypto id temporis migrantes, ipse bello sceleratos homines puniret ac omnino eorum nemini parceret, obtemperans mandato divino vincit eos acie, regemque Agagum captivum abducit. verum pulcritudinem eius proceritatemque corporis admiratus, quemadmodum et Iosephus memoriae prodidit, hominem dignum iudicat cuius saluti vitaeque parcatur. simul de spoliis Amalecitarum deo victimas offert. tum vero deus his verbis Samuelum compellare (1 Reg. 15 11) „poenitet me Sauli regis Israelitarum creati: quapropter hominem indignum esse statui qui cum imperio Israelitis praesit." ea de causa vicissim Samuelus ita Saulum alloqui: „quandoquidem Agagum conservasti, gessisti te dementer, non praestando edicto quo te dominus obstrinxit. iccirco regnum penes te non manebit, sed hominem deliget deus animo suo gratum, qui populo suo cum potestate praesit." addit et alia verba, cum Saulus sacrificium suum offerret (1 Reg. 15 22): „deo non tam placent hostiae ac sacrificia quam si quis eius mandato sit obtem-

σαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ," καὶ αὖθις „διέῤῥηξε κύριος τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ ἐκ χειρός σου σήμερον, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ." ὅθεν τοῦ προφήτου πολλὰ φροντίζοντος περὶ τοῦ Σαούλ, „παῦσαι" πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ θεός, „καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς Βηθλεὲμ ἄπελθε πρὸς Ἰεσσαί, καὶ χρῖσαι εἰς βασιλέα ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ." P. 175 ἔρχεται οὖν, καὶ πάντων ἄλλων ἀποδοκιμασθέντων τῶν υἱῶν Ἰεσσαί (οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον ἔβλυσεν ἔλαιον) χρίεται ὁ πάντων ὕστατος Δαβίδ. ἐφ' ᾧ καὶ πνεῦμα ἅγιον ἔκτοτε ἦν ἐν αὐτῷ, τὸν δὲ Σαοὺλ πνεῦμα πονηρὸν ἐπέρχεται. πνιγομένου τοίνυν αὐτοῦ ἔλεγον οἱ ἰατροί, καθά φησιν Ἰώσηπος, ὅτι μὴ ἄλλως τὸ τοιοῦτον καταπαύσεται πάθος, εἰ μή τις οἶδε διὰ κιννύρας ᾄδειν. ὅθεν καὶ ζητηθεὶς εἴ που τοιοῦτός τίς ἐστιν, ἄγεται ὁ Δαβίδ. ποιεῖ οὖν αὐτὸν ὁπλοφόρον, καὶ διὰ τιμῆς ἄγει. καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος οὕτως. τὸ B δὲ δαιμόνιον τὸ συμπνῖγον τὸν Σαοὺλ ἡ μὲν τοῦ Δαβὶδ κινύρα κατέπαυε, πλὴν ὡς τῷ παναγίῳ πνεύματι κινουμένη· τούτου γὰρ ἐπᾴδοντος ἐκεῖνο καὶ ἄκον ἡσύχαζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ Ἰουδαίων ἐκστρατεύουσι Παλαιστινοί. ἀφ' ὧν καταβὰς ἀνήρ τις Γολιὰτ τοὔνομα παμμεγέθης (ἦν γὰρ πήχεων τεσσάρων καὶ σπιθαμῆς), ἐνδεδυμένος

perans. certe dominus abrupit a te hodie regnum Israelitarum, idque alteri te meliori tradet." hinc etiam factum ut cum magnopere Sauli causa vates hic sollicitus esset, dominus diceret (1 Reg. 16 1) „desine lugere Saulum, acceptoque oleo sacro Bethlehemam ad Iessaeum proficiscere, deque filiis eius unum in regem ungito." quapropter eo Samuelus se confert; omnibusque caeteris Iessaei filiis reiectis, ut in quibus oleum sacrum non emanaret, tandem natu minimus omnium Davides ungitur. ea de causa deinceps ille spiritum apud se sanctum habebat, cum e diverso malus spiritus Saulum invaderet. quoties autem ille Saulum corriperet, aiebant medici, quemadmodum Iosephus narrat, fieri aliter non posse ut malum istud consopiretur, quam alicuius opera qui fidibus caneret. itaque facta pervestigatione ecquis alicubi peritus eius artis esset, Davides adducitur, quem Saulus armigerum suum creat et honorato loco penes se retinet. sic Iosephus rem gestam commemorat. ac verum quidem est malum istum genium, qui Saulum vexabat, Davidis cithara sedatum fuisse: sed ita factum hoc statuatur, quod ea nimirum a spiritu sancto pulsata fuerit. illo namque carmen accinente malus genius vel invite conquiescebat.

Secundum haec Palaestini expeditionem adversus Iudaeos suscipiunt, deque castris illorum vir quidam prodit nomine Goliathus, ingentis magnitudinis (erat enim sex cubitorum et unius spithamae),

θώρακα σταθμὸν ἄγοντα πέντε χιλιάδας σίκλων καὶ τὰ λοι-
πὰ ὅπλα ἀναλόγως, φωνὴν μεγάλην ἀφίησι καὶ μονομαχεῖν
C ἐζήτει. καὶ πάντων ἐξαπορουμένων εἰσάγεται ὁ Δαβίδ, καὶ
τὸν Σαοὺλ παραμυθησάμενος, μόλις δὲ καὶ πείσας αὐτόν
V. 136 (οὐδὲ γὰρ ὁ Σαοὺλ ἐθάρρει, πρὸς τὴν τοῦ Δαβὶδ ἡλικίαν
ἀφορῶν) ὁρμᾷ κατὰ Γωλιὰτ καὶ διὰ σφενδόνης αὐτὸν ἀναι-
ρεῖ. ἔκτοτε οὖν τῶν γυναικῶν λεγουσῶν ὅτι Σαοὺλ μὲν χι-
λιάδας Παλαιστινῶν κατηκόντισε Δαβὶδ δὲ μυριάδας, πτοεῖ-
ται καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ Σαούλ· ἐφ' ᾧ καὶ ὕπο-
πτον εἶχεν ἔκτοτε τὸν Δαβίδ, καὶ φθόνον ἔτρεφεν οὐ μι-
κρόν. ὅθεν καὶ εἰς ἐκστρατείας αὐτὸν ἀπέστελλεν ὡς ἐντεῦ-
D θεν τῷ πολέμῳ ἀναιρεθῆναι. ὁ δὲ Δαβὶδ τὸν θεὸν ἔχων μεθ'
ἑαυτοῦ ἠρίστευε πανταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν θυγατέρα
Σαοὺλ παρθένον οὖσαν ἔρωτα σχεῖν αὐτοῦ. δῆλα γίνεται
ταῦτα καὶ τῷ Σαούλ. καὶ ὃς δραξάμενος ἀφορμῆς πρὸς τὴν
κατ' ἐκείνου ἐπιβουλήν, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀποδοῦναι τὴν
θυγατέρα ἔλεγεν, ἂν χιλίας μοι κεφαλὰς κομίσῃ τῶν πολε-
μίων. γίνεται ταῦτα, καὶ εἰς γυναῖκα λαμβάνει τὴν Μελχώ.
οὐ φέρει ταῦτα Σαούλ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον φθονεῖ ἅτε καὶ περὶ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ δεδιώς. ἀποκτεῖναι λοιπὸν αὐτὸν μελε-
P. 176 τᾷ. ἀνατίθησι ταῦτα τῷ υἱῷ τε Ἰωνάθαν καὶ τοῖς πιστοτά-
τοις τῶν οἰκετῶν. ὁ δὲ μηνύει τῷ Δαβὶδ τὰ τῆς βουλῆς, καὶ

indutus aeream loricam quinque milia siclorum pendentem, cuius magnitudini et ponderi arma quoque caetera respondebant. hic ergo vocem immanem tollit, deque castris Israelicorum aliquem ad singulare certamen provocat. omnibus autem perterritis Davides ad Saulum introducitur, qui regem consolatus, eoque vix persuaso, quod parum in Davide, si respiceretur ipsius aetas, fiduciae ponendum existimaret, Goliathum aggreditur hominemque fundae iactu interficit. cum autem ex eo tempore mulieres in carmine quodam canerent Saulum quidem mille Palaestinos fudisse, Davidem vero decem milia, regno suo metuere Saulus incipit, et ab eo die suspectum Davidem habens non parum invidiae adversus eum alit. quapropter ad expeditiones hominem ablegat, ut aliquo pacto in praeliis necaretur. ille vero, qui deum scilicet praesentem haberet, ubique rem praeclare gerit; quo factum est ut ipsa quoque Sauli filia virgo singulari eum amore complecteretur. qua re Saulo patefacta oblatam ad struendum insidias occasionem minime negligit, uti Iosephus commemorat, significari iubens ipsi se filiam suam ei collocaturum in matrimonium, si mille hostium capita regi referret. atque haec ita facta sunt: Micholem uxorem accipit. verum indigne ferens Saulus quod accidisset, maiori aestuat invidia, quasi iam regno suo metuens. quamobrem interficiendum deinceps hominem statuit, simul consilium suum Ionathani

ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ πατρὶ διαλέγεται. μετὰ δὲ ταῦτα διώκει τὸν Δαβὶδ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. τηνικαῦτα τῷ ἀρχιερεῖ Ἀβιάθαρ προσέρχεται· τότε καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. ἐκεῖθεν αὖθις φεύγει πρὸς Ἀβιμέλεχ· τότε δὲ καὶ τὰ τῶν ἐπιληπτικῶν ὑποκρίνεται. ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ εὑρὼν τὸν Σαοὺλ καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν εὐχερῶς ἔχων, ποιῆσαι τοῦτο οὐκ ἤθελε, τῷ θεῷ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀνατιθείς. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Παλαιστινοὶ δ' αὖθις κατὰ Ἰουδαίων στρατεύονται, ἐφ' B ᾧ καὶ τοὺς αὐτοὺς συμμάχους ὁ Ἀγχοὺς καλεῖ. ὄρει δὲ τῷ Γελβουὲ προσβάλλει καὶ ὁ Σαούλ, καὶ πολυπληθῆ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἐταράχθη, καὶ ἐξέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. καὶ ἐπηρώτησε τὸν κύριον διὰ τοῦ Ἐφούθ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καὶ γὰρ εἰ μὴ εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ, οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. ἐφ' ᾧ καὶ ζητεῖ ἐγγαστρίμυθον, εἰ καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἔφθασεν ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ ἐκβαλεῖν ἅτε πρὸς θεὸν πρότερον εὐσεβῶν. ἐγγαστρίμυθοι δὲ ἐλέγοντο διὰ τὸ δαίμονα ἔχειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῶν ἐγκαθήμενον καὶ C τὰ μέλλοντα μυθευόμενον εἴτ' οὖν μαντευόμενον. τὸ μέντοι γύναιον ἐκεῖνο πείθεται μόλις, καὶ τὴν τοῦ Σαμουὴλ ψυχὴν ἐξ ᾅδου ἀνάγει, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. ὁ γὰρ τὰ θεῖα σοφὸς

7. τῷ θεῷ τὸ κατ' αὐτοῦ F. 8. μὲν deerat.

filio ministrisque fidissimis aperit. at filius ad Davidem paternum consilium enuntiat, eiusque causa patrem alloquitur. ille semel, bis, multoties Davidem persequitur; qui tali rerum suarum statu Abiatharum pontificem accedit et panibus propositionis vescitur. hinc ad Abimelechum fuga se confert, ubi morbo teneri epileptico iudicabatur. interim Davides Saulum semel atque iterum repertum necare cum facili momento posset, nequaquam tamen id facere voluit, deo nimirum permittens quicquid de ipso futurum esset.

Rursum Palaestini copias suas adversum Iudaeos educunt, ideoque suos etiam auxiliares Achis rex convocat. tum Saulus quoque cum suis ad montem Gelboem contendit; cumque maximas in alienigenarum castris esse copias conspexisset, perturbatus est animique gravi terrore correptus. eam ob rem dominum per ephodum consulit, qui nihil ei respondet: quippe ni bona essent apud deum Israelitae in gratia, non exaudiebat eos. igitur feminam inquirit quae oracula per ventrem redderet, quanquam antea, cum adhuc in deum se religiose gereret, totam huiusmodi mulierum nationem e re publica sua expulerat. vocantur autem huiusmodi feminae ventriloquae propterea quod genium in ventre delitescentem habeant, qui de futuris respondeat et vaticinetur. vix Saulus, quod poscebat, a muliercula tandem

*Θεοδώρητος δυσσεβῆ λέγει τὸν λόγον τουτονὶ καὶ ἀνόσιον·
οὐδὲ γὰρ πείθεται νέκυος ψυχὴν ἐξ ᾅδου καὶ τὴν τυχοῦσαν
ἀνάγειν, μήτοι γε τοσούτου προφήτου. ἄλλοι δὲ τὸν λόγον
τοῦτον μὴ θέλοντες ἀνόσιον δέξασθαι, λαοπλάνον τινὰ λέγου-
σι δαίμονα τὰ κατὰ τὸν Σαοὺλ ἀναγγεῖλαι τῇ ἐγγαστριμύθῳ.
ὁ μὲν Θεοδώρητος οὔτε τὸ πρῶτον ὡς δυσσεβὲς καταδέχεται*
D *οὔτε πάλιν τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ δαίμων ἦν ὁ φανείς, οὐκ
ἂν ἀληθῆ ἐφθέγγετο ῥήματα. οὐκοῦν αὐτὸς ὁ θεὸς τὸ εἶδος,
φησί, τοῦ Σαμουὴλ σχηματίσας ἠβουλήθη, ἐξενήνοχε τὴν
ἀπόφασιν· ἔφη καὶ γὰρ διά του τῶν προφητῶν „ἐὰν ἀπέλ-
θητε πρὸς τὸν ψευδοπροφήτην, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ἀποκρι-*
V. 137 *θήσομαι δι' αὐτοῦ." οὕτω διὰ τοῦ Βαλαὰμ ηὐλόγησε τὸν
λαόν, καὶ διὰ δυσσεβοῦς μάντεως προηγγέλθησαν τὰ ἐσόμε-
να. γίνεται ταῦτα, καὶ οἱ Παλαιστινοὶ τοῖς Ἑβραίοις προσ-
βάλλουσι. πίπτει λοιπὸν ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. ὁ
μέντοι Σαοὺλ πολλὰς δεξάμενος πληγάς, καὶ μὴ φέρειν δυ-*
P. 177 *νάμενος, κελεύει τινὶ τῶν αὐτοῦ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐπενεγκεῖν,
ἵνα μὴ ταῖς ἐχθρῶν χερσὶ παραδοθῇ. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο.
ἐπιπίπτει λοιπὸν αὐτὸς τῇ μαχαίρᾳ, καὶ μηδὲ οὕτως ἰσχύων
ἑαυτῷ τὸ τέλος ἐπενεγκεῖν πείθει τινὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν, καὶ
τελειοῖ αὐτόν. οἱ δὲ Παλαιστινοὶ σκυλεύοντες τοὺς πολεμί-*

6. *μὲν*] *μέντοι?* *τὸ* om P. 9. *σχ.* *ἢ* *ἠβουλήθη?*

impetrat, quae animam Samueli ex orco producit, ut Iosephus memoriae prodidit, quanquam peritissimus ille rerum divinarum Theodoritus. orationem huiusmodi vocat impiam et irreligiosam. non enim persuaderi sibi patitur vel vilis alicuius hominis mortui animam ex orco reduci posse, nedum talis ac tanti vatis. alii negantes hanc orationem impiam esse, velut impostorem vulgi daemonem quendam mulierculae vaticinatrici renuntiasse quid Saulo eventurum esset. at Theodoritus neque primum illud admittit, impium esse pronuntians, neque item alterum: nam si genius malus fuisset qui apparuit, verum sane non protulisset. quamobrem statuit deum ipsum repraesentata Samueli specie, pro arbitratu suo, verba istaec effatum esse. nam alicubi per vatem quendam dixit „quodsi falsum vatem accesseritis, ego dominus per ipsum respondebo." sic opera Balaami populo fausta imprecatus est, perque vatem improbum quae futura essent indicavit. respondit heic quoque praedictioni eventus: Palaestini Hebraeos invadunt, Saulus cum filiis occumbit; cumque multis vulneribus adfectus esset, nec amplius imperare animo suo posset, suorum cuidam mandat ut se stricto gladio transadigat, ne hostium in potestatem veniret. sed eo recusante gladium cepit, eique incubuit. cumque ne sic quidem adimere sibi vitam posset, Amalecitarum quendam exorat, qui finem ei vivendi attulit. tum Palaestini spoliatis

ους ἐντυγχάνουσι τῷ Σαοὺλ τε καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ, καὶ κόψαντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν περιῆγον διὰ πάσης τῆς χώρας, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀνασταυροῦσιν ἔξω τοῦ τείχους, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον ὁ Σαοὺλ διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς B
Ἀμαληκίταις παρακοῦσαι τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὸ τῶν ἱερέων γένος ἀπωλείᾳ παραδοῦναι· διὰ γὰρ τοῦ Σύρου Δωὴκ ὡσεὶ τν' ἱερεῖς ἀπέκτεινεν αἴροντας τὸ ἐφούδ. ἐκράτησε δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σαοὺλ ἔτη μ', ὑπερωμίας ὢν παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. τοῖς Ἑβραίοις ὁ θεὸς χαριζόμενος τοιοῦτον ἄνδρα βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς ἐξελέξατο· ἀνδραγαθίας γὰρ τῆς ἐν πολέμοις ἕνεκεν, οὐ μὴν εὐσεβείας ᾐτήσαντο βασιλέα. ταύτῃ τοι καὶ τὸν μέγιστον πάντων ἐκλέγεται, ἐπειδή περ οὐ ψυχῆς ἀρετὴν ἀλλὰ σώματος θαυμάζομεν μέγεθος.

Μετὰ δὲ θάνατον τοῦ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ὁ C
υἱὸς αὐτοῦ Μεμφοστέ, ἐν Ἰούδᾳ δὲ ὁ Δαβίδ· παρὰ Σαμουὴλ καὶ γὰρ χρισθῆναι προέφθασεν. εἶτα Ῥιχαῦ καὶ Βανέας λάθρα τὸν Μεμφοστὲ ἀνελόντες ἦλθον πρὸς τὸν Δαβὶδ ὡς δῆθεν εὐδοκιμήσαντες διὰ τὸν φόνον. ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐτοὺς κατὰ δὴ καὶ τὸν Ἀμαληκίτην ἐκεῖνον, δι' οὗ ὁ Σαοὺλ τὸ τέλος ἐδέξατο. τηνικαῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ καθίσταται βασιλεὺς ὁ Δαβίδ. τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Σαούλ, εἰ μὴ ὡς

17. ῥηχὰβ καὶ βαανὰ F.

hostibus in Saulum eiusque filios incidunt; cumque capita ipsorum resecuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant, corporibus extra muros suspensis, ut Iosephus narrat.

Hoc modo vitam Saulus finiit propterea quod in exscindendis Amalecitis deo non paruisset et sacerdotum nationem delevisset. nam Doeci Syri opera sacerdotes ad trecentos quinquaginta, qui ephodum gestarent, interfecerat. regnum apud Israelicos obtinuit annos 40, humeris Israelitas omnes supereminens. quippe deus Hebraeis gratificari volens eiusmodi virum elegerat, qui eis cum imperio praeesset, quod illi bellicae fortitudinis adversus hostes causa, non pietatis, regem dari sibi petiissent. quo factum ut eis maximum omnium praeficeret, quando sic a natura comparati sumus ut non virtutem animi sed proceritatem corporis admiremur.

Post Sauli mortem filius eius Memphibosetus regnum apud Israelicos occupat, Davide Iudaeorum nationis imperio contento. nam a Samuelo prius apud hos regno inunctus fuerat. deinde Richabus et Baneas Memphiboseto clam interfecto ad Davidem se conferunt, quasi praeclaram eius caedis patratae causa laudem apud illum inventuri. Davides vero utrumque supplicio mortis adficit, quemadmodum et ante puniverat Amalecitam illum, per quem Saulus occi-

Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀλλ' οὐν ἔπαθλον ἔλαβεν, ἡνίκα τὸν Γολιάθ ἐσφενδόνησεν· οὕτω γὰρ ἀναμέσον αὐτῶν συμπεφώνητο. Dὁ γοῦν Δαβὶδ μετὰ τὸ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς ἐφίσταται τῇ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατοικοῦντας Ἰεβουσαίους τροπωσάμενος βασιλείαν ἑαυτοῦ ποιεῖται τὰ Ἱεροσόλυμα. πρῶτος μὲν οὖν Δαβίδ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, τοὺς Ἰεβουσαίους ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πόλιν προσαγορεύει· Σόλυμα καὶ γὰρ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁρᾷ τὴν Βηρσαβεὲ λουομένην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ὅθεν καὶ ταύτης ἐρᾷ. μίγνυται λοιπὸν αὐτῇ, καὶ τὸν Οὐρίαν οἰκονομεῖ θανάτῳ περιπεσεῖν, ὃς ἀνὴρ αὐτῆς ἦν. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Νάθαν ἐλέγχεται. εἶτα φεύγει διὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, καταλείψας τὰς αὐτοῦ δέκα παλλακὰς φυλάσσειν τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἡ δὲ αἰτία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πατραλοίαν γενέσθαι αὕτη. τῷ Δαβὶδ
P. 178 θυγάτηρ ἦν σφόδρα περικαλλής, τῷ Ἀβεσσαλὼμ ὁμομήτριος. ταύτης ὁ Ἀμνὼν ἐρᾷ τῶν ἀδελφῶν ὁ πρεσβύτατος. καὶ μὴ ἔχων τὰ τῆς ἐπιθυμίας πληρῶσαι σφόδρα κατετήκετο. ἐφ' ᾧ καὶ νοσεῖν ὑποκρίνεται. ἱκετεύει τὸν πατέρα συμπαραμένειν αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν δουλείας ἕνεκεν. γίνεται ταῦτα. ἀποκαλύπτει τὸ πάθος αὐτῇ, ἡ δ' οὐκ ἐπείθετο. βιάζεται αὐ-

sus fuerat. post id temporis Davides universae nationis rex declaratur. Sauli quidem filiam uxorem accepit, aliter tamen quam Iosephus exponat, videlicet praemii loco, cum Goliathum fundae iactu necasset, quemadmodum inter ipsos convenerat. posteaquam vero Davides rex designatus est, Hierosolyma cum copiis invadit, et eiectis incolis oppidi Iebusaeis regiam suam Hierosolymis constituit. primus quidem certe Iebusaeis inde pulsis, ut Iosephus narrat, de suo nomine urbem Davidicam appellavit: nam Abrahami aetate Solyma nuncupabatur.

Secundum haec forte conspecta Bersabea, quae se domi suae abluebat, eius amore captus est; cumque in amplexus mulieris venisset, procurat ut maritus eius Urias in praelio quodam occumberet. non longo tempore interiecto a Nathane vate facinoris illius arguitur. secuta est ipsius fuga propter Abesalomi filii rebellionem; qua quidem in fuga concubinas suas relinquit, quae domum custodirent. causa vero quamobrem Abesalomus hoc parricidium moliretur, haec fuit. habebat filiam Davides elegantissima forma praeditam, quae eadem cum Abesalomo nata matre fuerat. hanc cum Amnon, regiorum filiorum natu maximus, misere deperiret, nec libidinis explendae rationem ullam reperiret, totus contabescebat. tandem morbum simulat, ac patrem orat ut sororem adesse sibi velit in eo morbo ministrandi causa. impetrat a patre quod volebat. amorem suum

την, ἐφ' ᾧ καταπειθὴς ὁρᾶται. παραχρῆμα μῖσος τίκτεται V. 138 κατ' αὐτῆς τῷ Ἀμνών, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκβάλλει αὐτήν. θλίβεται οὐ μικρῶς αὕτη, ἀποκαλύπτει ταῦτα τῷ Ἀβεσσαλώμ. παρατηρεῖται καιρόν, ἐξέρχεται εἰς κουρὰν τῶν θρεμμάτων αὐ- B τοῦ, συλλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφούς. τελεῖται συμπόσιον, καὶ καρωθέντα τὸν Ἀμνὼν κτείνουσιν οἱ οἰκέται αὐτοῦ. ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀβεσσαλὼμ πτοηθεὶς φρονεῖν ἤρξατο κατὰ πατρός. καὶ πρῶτον μὲν πείθει αὐτὸν ὁ Ἀχιτόφελ εἰς τὰς παλλακὰς εἰσελθεῖν τοῦ πατρός, ἔπειτα συμβουλεύει αὐτῷ μετὰ στρατιᾶς ὁρμῆσαι κατὰ τοῦ Δαβίδ. μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διὰ τὸ ἀγαθὴν δόξαι τὴν τοῦ Χουσὶ συμβουλὴν (ἐτύγχανε γὰρ φίλος εἶναι τῷ Δαβὶδ ὁ Χουσί) ἀγχόνῃ ἐχρήσατο. ἐπὶ δὲ τούτῳ διώκεται μᾶλλον ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ δὴ καταλαμβάνεται. ἀλλ' ὦ Δαβιδικῆς ψυχῆς! καὶ τοσαῦτα γὰρ C παθὼν παρὰ τοῦ πατραλοία ἔλεγε „φείσασθε τοῦ παιδαρίου Ἀβεσσαλώμ." ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωὰβ κατὰ καρδίας βαλόντος τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἡνίκα τῷ δένδρῳ ἀπῃωρήθη τῶν τριχῶν, ἐθρήνησεν ἄμετρα.

Τῷ μέντοι Δαβὶδ μελετῶντι ναὸν οἰκοδομῆσαι τῷ κυρίῳ εἶπεν ὁ Νάθαν „πάντα ὅσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδιζε καὶ ποίει, ὅτι θεὸς μετὰ σοῦ." ἠγνόησε γὰρ καὶ οὗτος τὸ μέλλον, ὡς ὁ Σαμουὴλ τὸν χρισθησόμενον υἱὸν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ

16. βάλλοντος P.

puellae aperit, quae cum eius desiderio non adsentiretur, vitium ei per vim offert. mox concepto in eam odio foras violatam eiicit. illa non parum semet adflictare, fratri Abesalomo rem patefacere; qui temporis opportunitate observata, suorum ad pecorum tonsuram proficiscens fratres suos invitatos secum abducit. hinc epulum instruitur, Amnonemque factum hilariorem Abesalomi fratris famuli ex composito necant. ex eo tempore metuens sibi Abesalomus consilia quaedam contra patrem molitur. ac primo quidem auctor ei fuit Achitophelus ut patris concubinas iniret; deinde ut cum exercitu Davidem invaderet. verum cum ei propterea non obtemperaretur, quod Chusaei consilium melius esse visum fuisset, hominis Davidi valde familiaris, suspendio vitam finit. secundum haec Abesalomus impetu maiori patrem persequitur: sed haeret tandem. atque heic mihi Davidicum animum adspice. quanquam talia tantaque perpessus a parricida fuisset, nihilominus in haec verba suos alloquitur (2 Reg. 18 5) „parcite iuveni Abesalomo." idem, cum Abesalomus arbori crinibus innexis adhaesisset, supra modum calamitatem eius deploravit.

Secundum haec cogitanti cum animo suo Davidi de templo in honorem domini exstruendo Nathan respondet, quicquid secum facere constituisset, id moliri deo secundo pergeret. ignorabat enim

D ὡς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ τῆς Σομανίτιδος πάθος. νύκτωρ δὲ ἐπιφανεὶς αὐτῷ ὁ κύριος ἔφη „πορεύου, καὶ εἰπὲ τῷ δούλῳ μου τῷ Δαβὶδ „ὅτι οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μου οἶκον, ὅτι αἵματα πολλὰ ἐξέχεας ἐπὶ τῆς γῆς ἐναντίον μου." τοῦτο δὲ εἰρῆσθαι δοκεῖ εἰς ὠφέλειαν τῶν τὰς μιαιφονίας ἐργαζομένων· οὐδὲ γὰρ ἂν δίκαιον φόνον ἐμέμψατο τῷ βασιλεῖ ὁ τοῦ Φινεὲς τὸν δίκαιον φόνον θυσίας προσαγορεύσας. ἐφ' ᾧ καὶ δίδωσι Δαβὶδ Σολομῶντι τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα τοῦ ναοῦ καὶ τῶν οἴκων αὐτοῦ. πάντα ἐν γραφῇ ἐκ χειρὸς κυρίου δέδωκεν αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Νάθαν ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπε-
P. 179 στάλη παρὰ θεοῦ, εἶπε „καλὸν τοῦτο ἐποίησας, ὅτι ἐγενήθη ἐν τῇ καρδίᾳ σου περὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον· ἀλλ' οὐ σύ, οἰκοδομήσει ὁ ἐκ σοῦ δέ."

Εἰ καὶ μακροθυμεῖ ὁ θεὸς τῆς ἁμαρτίας τολμωμένης, ἀλλ' ὀψέ ποτε κολάζει. ἴδε γὰρ ὅτι μετὰ τῶν Γαβαωνιτῶν οἱ Ἰσραηλῖται συνέθεντο μὴ φονεῦσαι αὐτούς, ὁ δὲ Σαοὺλ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀλλοφύλοις καὶ αὐτοὺς ἀπέκτεινε. τὰς μέντοι τοῦ τοιούτου τολμήματος δίκας ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ εἰσέπραξε, λοιμὸν ἐπενεγκών. καὶ εἰ μὴ τοὺς τοῦ Σαοὺλ ἑπτὰ παῖδας
B ἐφόνευσαν, οὐκ ἂν ἡ θεία ὀργὴ ἔπαυσε. μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτου ὡς γένους ὁ δεσπότης οὐκ οἶδε διαφοράν, ἀλλὰ τοῖς

vates quid futurum esset, quemadmodum inungendus Iessaei filius a Samuelo non agnoscebatur, et Elissaeus calamitatem Sumanitidis ignorabat. sed noctu deus Nathani conspectus inquit (1 Paral. 17 4) „abi significatum famulo meo Davidi, non ipsum esse qui aedem domino sit exstructurus„ multum enim ab eo sanguinis esse fusum." quod quidem postremum ad utilitatem eorum dictum esse videtur qui caedibus sese coinquinant. nam caeteroqui minime putandum est deum huic regi caedes iustas exprobrare voluisse, cum perpetratam a Phineaso caedem aequissimam sacrificii nomine dignetur. hanc igitur ob causam Davides Solomoni filio suo tradit exemplar exstruendi templi et aedificiorum eius, idque manu domini expressum. Nathan certe, cum ad Davidem a deo fuisset ablegatus, ostendit eum his rebus filio relinquendis occupatum fuisse. factum, inquit, abs te praeclare, quod huiusmodi curam susceperis de templi structura: non tamen ea per te sed natum ex te filium perficietur.

Observandum obiter quod tametsi deus facinore quodam designato longa utatur patientia, tandem tamen aliquando puniat. eius rei licet a Gabaonitis exemplum petere. pacti cum Gabaonitis fuerant Israelici non se illos intercempturos. at Saulus eos nihilominus una cum exteris nationibus reliquis excidit. eius facinoris poenas deus per illatam regnante Davide famem exegit. quod nisi septem Sauli filii fuissent interempti, ira dei non cessasset. hinc animadvertere licet

ἠδικημένοις, κἂν ἀλλογενεῖς ὦσιν, ἐπαμύνει δικαίως θεός. καὶ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ τὸν Οὐρίαν ἀδικήσας ἀλλόφυλον ὄντα (Χετταῖος γάρ) οὐκ ἀτιμώρητος ἔμεινε. τὸ δὲ μοιχίδιον βρέφος, ὃ πρῶτον τῇ Βηρσαβεὲ γέγονε μοιχευθείσῃ τῷ Δαβίδ, ἐπάταξεν ὁ θεός. ζῶν γὰρ ἔμελλεν εἶναι τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ὄνειδος καὶ τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἔλεγχος. κηδόμενος V. 139 οὖν αὐτοῦ ζῆν τὸ τοιοῦτον ὁ δεσπότης οὐκ εἴασεν.

Ἡ δὲ πρώτη βίβλος τῶν Παραλειπομένων αἰνίττεται ὡς C τοῦ Δαβίδ εἰσιν ἅπαντες οἱ ψαλμοί, καθά φησι Θεοδώρητος. λέγει γὰρ ὅτι ἔταξε Δαβὶδ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰνεῖν τὸν κύριον ἐν χειρὶ Ἀσαφὰτ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. ὁ μέντοι Δαβὶδ ἐτῶν τριάκοντα βασιλεύσας, ὥς φησι Θεοδώρητος, περὶ τὰ ἑβδομήκοντα τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο. προσθετέον δὲ τοῖς ἄνω καὶ τάδε καθ' ἱστορίαν ὄντα τοῦ Ἰωσήπου. κατὰ Παλαιστινῶν ἐκστρατεύει ὁ Δαβίδ, καὶ διώξας ἐπὶ πολὺ διέστη τῶν αὐτοῦ πάντων. καὶ ἰδών αὐτὸν μεμονωμένον καὶ D ὑπὸ κόπου ἔκλυτόν τις τῶν ἐναντίων, ὃς καὶ ἀπόγονος τῶν Γιγάντων ἦν, ἠπείγετο θανατῶσαι αὐτόν. καὶ τοῦτο ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ Ἀβεσαῖος ὁ ἀδελφὸς Ἰωὰβ παρευθὺς εὑρεθεὶς ἐκεῖσε ἀπέκτεινε τὸν πολέμιον, ἐκεῖνον δὲ σῶον ἐπανεσώσατο. ὅθεν καὶ ὥρκωσεν αὐτὸν ὁ λαὸς ἅπας ὡς μὴ τοῦ

13. τὰ] τοὺς P.

dominum generis discrimen nullum admittere, sed adfectos iniuria, tametsi generis diversi et peregrini sint, iusto iudicio suo vindicare. quinetiam ipse Davides, quod Uriam per scelus violasset, hominem caeteroquin alienigenam, ut qui Chettaeus esset, impune non tulit. ex adulterio quidem conceptus infans, primus ei natus ex Bersabea, divinitus morbo adfectus interiit: quippe si superstes mansisset, pio regi fuisset probro et manifestum admissi facinoris indicium atque argumentum. quamobrem divina de Davide cura providentiaque factum est ut eiusmodi puero vita longior non concederetur.

Caeterum in Omissorum primo libro significatur omnes psalmos Davidis esse. testatur idem Theodoritus quoque, primum Davidem ordinasse dicens, Asaphati et fratrum eius opera, ut hymnis deus concelebraretur. cum autem Davides, eodem Theodorito auctore, annos triginta regnasset, septuaginta vixisset, fato functus est. libet hoc loco superioribus haec quoque de Iosephi narrationibus adiicere. accidit aliquando ut copias Davides adversus Palaestinos educeret, cumque persecutus eos diu fuisset, longo intervallo a suis omnibus est divulsus. tum quidam ex hostibus, e gigantum posteritate natus, eum solum desertumque videns ac prae labore viribus destitutum, interficere festinabat; ac factum id sane fuisset, ni Abisaeus Ioabi frater mox adfuisset hostemque peremisset ac Davidem salvum

λοιποῦ σὺν αὐτοῖς ἀπαντᾶν εἰς πόλεμον. στρατοπεδεύουσι καὶ αὖθις κατὰ τῶν Ἑβραίων οἱ Παλαιστινοί, ἐν οἷς ἦν ἀνὴρ τὸ μὲν ὕψος ἓξ πήχεων, δακτύλους δὲ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν βάσεων καὶ τῶν χειρῶν περισσοτέρους εἶχε τῶν κατὰ φύσιν· ἀπόγονος γὰρ τῶν Γιγάντων ἦν. τοῦτον ἀποκτείνει μονομαχήσας
P. 180 Ἰωνάθαν τις Σουβαῖος, ὅθεν καὶ νίκης αἴτιος γίνεται. ἔκτοτε οὖν παύονται οἱ Παλαιστινοὶ τοῦ πρὸς Ἑβραίους μάχεσθαι. ἐφ' ᾧ λαβὼν ἄδειαν ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖν ἤρξατο τὸν θεὸν καὶ τὰς ᾠδὰς ἔπλεκεν.

Ἰστέον δὲ ὅτι στρατιώτας ἀμάχους μὲν τὴν ἰσχὺν πολλοὺς ὁ Δαβὶδ ἐκτήσατο, ἐξαιρέτως δὲ πέντε. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν χ' ἀνεῖλεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ὁ δὲ κατ' ἐχθρῶν ἐκπηδήσας οὐκ ἂν ἐπαύετο εἰ μὴ ἐννακοσίους ἀνεῖλε. τοσοῦτον γὰρ τολμηροὶ ἦσαν ὡς καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῶν πρὸς Βηθλεὲμ ἀπελθεῖν καὶ ἀγαγεῖν ὕδωρ τῷ Δαβὶδ ἐντὸς ὄντι Ἱεροσολύμων,
B εἰσελθόντας αὐτοὺς καὶ ἐξελθόντας διὰ μέσων τῶν Παλαιστινῶν ἔξω παρακαθημένων καὶ μὴ τολμησάντων αὐτοῖς ἀντιπεσεῖν διὰ τοσοῦτον θράσος αὐτῶν. ὃ ὕδωρ οὐκ ἠθέλησε πιεῖν ὁ Δαβίδ, ἀλλ' ἔσπεισε τῷ θεῷ, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐθαύμασε.

Μετὰ δὲ ταῦτα χειροτονηθεὶς παρὰ τοῦ Δαβὶδ ὁ Σολομὼν ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου κυρίου εἰς βασιλείαν, τουτέστιν εἰς

suis restituisset. qua de causa populus universus eum iureiurando adstrinxit, quo se deinceps cum caeteris in praelia non profecturum polliceretur. rursum Palaestini castra castris Hebraeorum opposuerant, habebantque secum hominem proceritate sex cubitorum, cui essent in utraque planta pedis et utraque manu digiti plures quam naturae conveniret: erat enim et ipse de gigantum posteris oriundus. hunc, duello congressus, Ionathan Subaeus quidam interficit, eoque pacto victoriae suis auctor exstitit. ab eo tempore Palaestini bello Hebraeos adoriri desierunt, qua occasione Davides otium a negotiis nactus hymnis deum laudare coepit odasque sacras contexere.

Sciendum est autem habuisse quidem milites Davidem complures invicti roboris, verum quinque omnino eximios. horum in numero fuit unus qui sexcentos hostes uno die interemit, item alius qui adversus hostes prosiliens caedendi finem prius non fecit quam nongentos occidisset. tanta itidem praediti erant audacia, ut tres eorum Bethlehemam pergerent ac Davidi tum Hierosolymis degenti aquam adferrent, profecti eo vicissimque reversi per medios Palaestinos, extra oppidum in castris considentes, nec propter insignem hanc audaciam se ipsis obiicere ausos. atque hanc aquam bibere Davides noluit, sed militum virtutem admiratus eam deo libavit.

Secundum haec designatus a Davide Salomo, consedit in throno

τὸν δοθέντα θρόνον αὐτῷ παρὰ κυρίου. τῆς δὲ πρώτης βίβλου τῶν Παραλειπομένων τὸ τέλος δηλοῖ ὅτι καὶ Σαμουὴλ ὁ ὁρῶν καὶ Νάθαν ὁ προφήτης καὶ Γὰδ ὁ ὁρῶν βίβλους εἶχον συγγεγραμμένας. ἰστέον ὅτι Ὀρνίας καὶ Ἀδωνίας ὁ αὐ- B
τὸς ἦν, υἱὸς δὲ Δαβίδ· διώνυμος γάρ. οὗτος δειπνοκλήτορας ἔχων τὸν Ἰωὰβ καὶ τὸν Ἀβιάθαρ περὶ τῆς βασιλείας ἐμελέτα. ὁ δὲ Νάθαν μηνύει τὰ περὶ τούτων τῇ Βερσαβεέ (οἶδε γὰρ τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ), αὕτη δὲ μηνύει τῷ Δαβίδ. ὁ μέντοι Δαβὶδ δι' ἑαυτοῦ μὲν τὸν Ἰωὰβ τιμωρῆσαι μὴ θελήσας ἅτε ὑπὲρ αὐτοῦ πολλὰ κοπιάσαντα, τῷ Σολομῶντι παραινεῖ ἀποκτεῖναι αὐτόν, ἵνα μὴ τῆς νεότητος αὐτοῦ καταφρονήσῃ. τὰ αὐτὰ δὲ συμβουλεύει αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ Σεμεὶ ὡς ἀρχηγοῦ ὄντος, εἰ καὶ αὐτὸς ἐκαρτέρει πολλὰ καὶ C
πολλάκις ὑβριζόμενος παρ' αὐτοῦ. κρατεῖ ὁ Σολομών, καὶ τηνικαῦτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὀρνίαν φονεύει. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ Ἰωὰβ ὡσαύτως ποιεῖ, κἂν τῷ θεῷ προσέφυγεν· ὁ γὰρ V. 140
θεῖος νόμος τὸν προσπεφευγότα τῷ ναῷ ἀνδροφόνον ἀναιρεῖσθαι προσέταξεν.

Ὁ Σολομὼν ἐν χιλιόμβοιν ἱερατεύσας ἱκέτευε τὸν θεόν, καὶ σοφίας τυχεῖν ᾔτησε καὶ συνέσεως. ὤφθη δὲ αὐτῷ κύριος ἐν ὕπνῳ καὶ εἶπεν „αἴτησαι τὸ αἴτημα σεαυτῷ." ὁ δὲ εἶπε „σὺ ἔδωκας τὸν δοῦλόν σου ἀντὶ Δαβὶδ τοῦ πατρός μου,

domini ad obtinendum regnum, hoc est in solium Davidi a domino tributum. in Omissorum primo libro perscriptum legimus Samuelum Nathanem Gademque vates commentariis res a Davide gestas complexos esse. sciendum eundem fuisse Orniam et Adoniam, ut qui duplex nomen habuerit. hic cum ad convivium invitasset Ioabum et Abiatharem, de occupando regno sollicite cogitabat. tum Nathan vates horum consilia Bersabeae aperit (norat enim dei mentem atque institutum), Bersabea rem ad Davidem defert. Davides, qui per se Ioabum adfici supplicio nollet, quod is multos labores ipsius causa pertulisset, Solomoni filio consuluit ut eum interficiat, ne iuventutem ipsius flocci faceret. idem ei dat consilii de Semeio plane seditioso homine; quem tamen ipse tulerat, licet multis ab eo fuisset aliquoties iniuriis adfectus. secundum haec regno potitur Solomo, et fratrem suum Orniam interficit. idem Ioabo accidit, quanquam is ad aram dei profugisset. lex enim divina homicidam, qui ad templum fugisset, interfici iubet.

Hinc Solomo cum mille aliquando victimas immolasset, deo supplicat, et sapientiam prudentiamque sibi ut largiatur orat. nam deus ipse per somnum ei se obtulerat et aliquid ab se uti postularet iusserat. ille vero respondens „tu me" inquit (3 Reg. 13 7) „in patris

καὶ ἐγώ εἰμι παιδάριον μικρόν, καὶ ἐγὼ οὐκ οἶδα τὴν εἴσο-
δόν μου καὶ τὴν ἔξοδόν μου, καὶ δώσεις τῷ δούλῳ σου καρ-
δίαν ἀκούειν καὶ διακρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ."
P. 181 καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτόν „ἀνθ' ὧν ᾐτήσω παρ' ἐμοῦ τὸ
ῥῆμα τοῦτο, καὶ οὐχ ἡμέρας πολλὰς οὐδὲ πλοῦτον οὐδὲ ψυ-
χὰς ἐχθρῶν σου, ἀλλ' ᾐτήσω σεαυτῷ σύνεσιν τοῦ εἰσακού-
ειν ῥῆμα, ἰδοὺ πεποίηκα κατὰ τὸ ῥῆμά σου. ἰδοὺ δέδωκά σοι
καρδίαν φρονίμην καὶ σοφήν, ὅση οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου,
καὶ μετὰ σὲ οὐ γενήσεται ὅμοιός σοι ἐν βασιλεῦσι. καὶ ἐὰν
πορευθῇς ἐν τῇ ὁδῷ μου ὡς Δαβὶδ ὁ πατήρ σου, πληθυνῶ
τὰς ἡμέρας σου." μετὰ ταῦτα οἰκοδομεῖ ναὸν τῷ θεῷ, καὶ
B αἰτεῖ εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνεῳγμένους ἐπὶ τὸν θεῖ-
ον οἶκον καὶ εἰσακούειν αὐτῶν. καὶ ὤφθη κύριος τῷ Σολο-
μῶντι δεύτερον, καθὼς ὤφθη ἐν Γαβαώ, καὶ εἶπεν „ἤκουσα
τῆς φωνῆς τῆς προσευχῆς σου, καὶ ἡγίασα τὸν ναὸν τοῦτον·
καὶ ἔσονται οἱ ὀφθαλμοί μου ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία μου πάσας
τὰς ἡμέρας. ἐὰν δὲ ἀποστραφῆτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐξαρῶ τὸν
Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης, καὶ τὸν οἶκον τοῦτον ὃν ἡγία-
σα τῷ ὀνόματι, ἀπορρίψω αὐτὸν ἐκ προσώπου μου." τοῦ
μέντοι Σολομῶντος προσευξαμένου πῦρ οὐρανόθεν κατηνέχθη
καὶ τὰς προσενεχθείσας θυσίας ἠνάλωσεν. ὅρα λοιπὸν ὅση
C πρότερον ἡ τοῦ Σολομῶντος εὐσέβεια, εἴγε καὶ πῦρ ἐπὶ ταῖς

mei Davidis locum suffecisti, famulum tuum. ego vero puer adhuc sum admodum, et per aetatem res necdum administrare possum. quamobrem famulo tuo da mentem docilem ad regendum populum tuum, utque ius ei dicere ex ipsa aequitate possim." tum deus „quando" ait „tu istud petiisti, non longam aetatem, non divitias, non hostium tuorum necem, sed prudentiam ad discernenda iura postulasti, scito me tibi quod in votis erat concessisse. en tantam mentis prudentiam atque sapientiam tibi largior, ut tibi par inter reges nemo neque ante te fuerit neque post te sit futurus. quodsi traditam a me vitae rationem patris tui Davidis exemplo secutus fueris, etiam tibi aetatem producam." secundum haec fanum exstruit, atque deum precatur ut apertis ac vigilantibus oculis divinam hanc aedem respiciat, et homines in ea supplicantes exaudiat. tum altera vice deus ei perinde se obtulit atque apud Gabaonem factum fuerat, et haec effatus est verba (2 Paral. 7 12) „ego tuas ad me preces et supplicationem exaudivi, et istam a te constructam aedem consecravi. tam oculos ibi quam mentem semper habebo. quodsi a me desciveritis, Israelicos ego de hac terra exstirpabo; et hoc templum, quod nomini meo consecravi, a conspectu meo repudiabo." eodem Solomone preces concipiente ignis de coelo lapsus est et hostias ob-

θυσίαις αὐτοῦ κατεφέρετο. καὶ τὸν μὲν ναὸν λίθοις ἀπελεκήτοις οἰκοδομεῖ (αὐτοφυεῖς γὰρ εὑρέθησαν θείᾳ προνοίᾳ, ὥστε μηδενὸς ἁρμονίαν δεηθῆναι σιδήρου, ὥς φησι Θεοδώρητος), τὸν δὲ τοῦ ἱεροῦ περίβολον τμητοῖς λίθοις ἐδομήσατο, κἀκεῖ καὶ λατόμων δέεται. τὸ μέντοι μῆκος τοῦ ναοῦ ἑξήκοντα πηχέων ἦν, καὶ εἴκοσι τὸ εὖρος. κύκλῳ τοῦ ναοῦ οἰκίσκοι ᾠκοδομήθηθησαν χάριν τῶν Λευιτῶν καὶ τῆς τῶν σκευῶν ἀποθέσεως· τὰ γὰρ ἅγια μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἦσαν βατά. τὸ δὲ τοῦ ναοῦ ὕψος ρκ´ πήχεων ἦν. πάντα δὲ τὸν ναὸν χρυσὸς συνεκάλυπτε. ταῦτα δὲ πάντα τὰ τοῦ ναοῦ ἡ μὲν D χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπέδειξε τῷ Δαβίδ, αὐτὸς δὲ τῷ Σολομῶντι. οἰκοδομεῖ δὲ τὸν θεῖον οἶκον ἐκεῖνον μετὰ τλ´ ἔτη τῆς ἐξόδου. παρῆλθον δὲ τοσαῦτα ἔτη, ὅπως ἀποκαμόντες τῇ εἰς τὰ ὄρη περιπλανήσει τὸν ἕνα τόπον τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγαπήσωσι.

Ταῦτα δὲ τὰ κατά γε τὸν παλαιὸν ναόν, ὃς εἰς τρία διήρηται, εἴς τε τὴν τῶν λαϊκῶν δηλαδὴ στάσιν, τὴν τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευιτῶν, ὃς δὴ καὶ τόπος ἅγιος ἐλέγετο, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄδυτα, ἃ δὴ καὶ ἅγια τῶν ἁγίων ἐκαλεῖτο, ἐν οἷς οὐδεὶς εἰσήρχετο εἰ μὴ μόνος ὁ ἀρχιερεύς, κἀκεῖνος ἅπαξ P. 182

12. τλ´] 480 numerari Reg. 3. 6 monet Labbeus, nec deesse qui 580 malint. 16. τὰ om P.

latas absumpsit. de quo licet animadvertas quanta Solomonis initio pietas et religio fuerit, quando impetrare potuit ut in victimas ipsius ignis e coelo delaberetur. templum autem de lapidibus exstruxit ascia nulla politis: nam divina providentia factum est ut sic per se nati reperirentur, nullo ut ferro quemadmodum Theodoritus memoriae prodidit, ad eos inter se compingendos et concinnandos opus esset. at vero templi munimentum exterius e caesis lapidibus aedificavit, ibique lapicidarum necessaria erat opera. templi longitudo fuit sexaginta cubitorum, latitudo viginti. in eiusdem circuitu passim aediculae quaedam ad Levitarum usus adstructae sunt, et ut vasa sacra in eis reponerentur: nam hoc sacrarium solis a sacerdotibus adiri fas erat. altitudo fani cubitorum erat centum viginti. et quidem fanum hoc universum auro integebatur. omnia vero istaec in templo construenda spiritus sanctus per gratiam suam Davidi demonstravit, Davides rursum Solomoni filio; qui divinam hanc aedem anno ab Israelicorum ex Aegypto migratione 320 aedificavit. tot autem intercesserunt anni, ut tandem pertaesi obvagationum illarum quosvis in montes locum unicum, videlicet Hierosolyma, diligerent.

Caeterum quae in hoc veteri fano fuerunt, diviso tres in partes, nimirum in locum ubi laici consisterent, et ubi versarentur sacerdotes ac Levitae, qui locus peculiare sacrarii nomen habebat, in Adyta denique sacrarium sanctissimum nuncupata, quae adire nemini prae-

τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ταῦτα οὐ χωρὶς αἵματος, καὶ ἐν αὐτοῖς
τοῖς οὐρανοῖς εὑρήσεις. ἐν γὰρ τῷ πρὸς ἡμᾶς οὐρανῷ, τῷ
V. 141 ἀέρι δηλονότι, πάντα δὴ τὰ ἀγελαῖα ζῶα, ἐσώτερον δὲ τοῦ
φαινομένου στερεώματος, ὥς φησιν ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀνα-
στάσιος, τὰς οὐρανίας διαγούσας δυνάμεις, ἴσως δὲ καὶ αὐ-
τὰς τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς. ἀνώτερον δὲ τοῦ δευτέρου καὶ
ἀοράτου οὐρανοῦ οὐδεὶς εἰσελήλυθεν εἰ μὴ μόνος ὁ ἀληθὴς
ἀρχιερεὺς Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν. ὅτι δὲ τὰ τοῦ
B ἐπιγείου τοῦδε ναοῦ κατ' εἰκόνα τῶν ἐπουρανίων ἔκτισται,
καὶ αὐτὸς ὁ πάμμεγας Παῦλος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „οὐδὲ
γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀλλ' εἰς αὐ-
τὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ
ὑπὲρ ἡμῶν." ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ
ναοῦ τοῦδε κάλλη τῆς ἀφανοῦς ἐκείνης εὐπρεπείας εἰσὶν ἀπει-
κονίσματα, αἱ δ' οὖν αἰσθηταὶ εὐωδίαι τῆς νοητῆς διαδόσε-
ως ἐκτυπώματα. τὰ δὲ ὑλικὰ φῶτα τῆς ἀΰλου φωτοδοσίας
εἰκόνες τυγχάνουσι· καὶ γὰρ διὰ τῶνδε τῶν ὑλαίων πρὸς
τὴν ἄρρητον ἐκείνην θεωρίαν, καθὰ δήπου καὶ τῷ μεγάλῳ
C δοκεῖ Διονυσίῳ, χειραγωγούμεθα.

Ὅτι δὲ πάντας ὑπερβαίνων ἦν ἐπὶ πᾶσιν ὁ Σολομών, ἡ γραφὴ διδασκέτω σε λέγουσα „καὶ ἐμεγαλύνθη Σολομὼν ὑπὲρ

ter summum pontificem fas erat, ac ne illi quidem aliter quam semel in annos singulos, nec sine sanguine: haec igitur etiam licet in coelis deprehendere. nam in coelo nobis proximo, nimirum in aëre, sunt animalia quaevis promiscue; in altero, quod intra firmamentum adspectabile continetur, ut Anastasius ille Sinaites ait, coelestes illae potestates degunt ac fortassis etiam sanctorum hominum animae; ultra vero illud alterum et inadspectabile coelum nemo pervenit unquam praeter verum illum Christum. et quidem fanum illud terrestre conditum fuisse ad imaginem rerum coelestium etiam maximus ille Paulus noster hisce verbis significavit (Hebr. 9 24) „non in manufactum sacrarium Christus ingressus est, quod veri sacrarii foret exemplar, sed in ipsum coelum, ut nunc deo coram pro nobis appareat." atque heic si diligenter animum advertas, videbis ornamenta fani sub oculos cadentia quasi quasdam expressas imagines esse pulcritudinis illius inadspectabilis. sensiles quidem suffituum fragrantiae repraesentant nobis halitum et suffitum illum intellectilem. facta de terrestri materie lumina sunt imagines lucis illius coelestis et materiei prorsus expertis. nimirum per hasce res materie constantes ac terrenas ad contemplationem illam ineffabilem, quemadmodum et magno illi Dionysio videtur, quasi manu ducimur.

Ut autem ad Solomonem revertamur, superasse illum omnes omnibus rebus sacris ex litteris cognoscas licet. tantum, inquiunt

πάντας τοὺς βασιλεῖς Αἰγύπτου πλούτῳ καὶ φρονήσει, καὶ
πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐζήτουν τὸ πρόσωπον Σολομῶντος
τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. ἐπληθύνθη γὰρ ἡ σοφία
αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα φρόνιμον Αἰγύπτου." τὰς τοῦ Σολομῶν-
τος βίβλους, ἀφ' ὧν καὶ οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες τὰς ἀφορμὰς
ἔλαβον. μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν ἐκ θεοῦ τὴν σοφίαν τρισχιλίας
μὲν παραβολὰς καὶ πεντακισχιλίας ᾠδὰς ἐλάλησε περὶ πάν- D
των τῶν τε ἐκ γῆς φυομένων καὶ πάντων τῶν ζώων. ἐπὶ
γὰρ τούτῳ καὶ ὁ συγγραφεύς φησιν ὅτι ἐλάλησεν περὶ τῶν
ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσσώ-
που τῆς ἐκπορευομένης ἐκ τοῦ τοίχου. παρὰ δὲ Ἐζεκίου κε-
καῦθαί φησιν ὁ πολυμαθὴς καὶ πολυΐστωρ Εὐσέβιος. ὅσα
καὶ γὰρ ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ, ἐν ἀέρι, ἀφορμαὶ τῆς ἐκείνου
φιλοσοφίας ἐγένοντο. οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἐζεκίας καὶ ἐπὶ τοῦ
Δαβὶδ ἐποίησε ψαλμοῖς. τούτων καὶ γὰρ ἐν ταῖς αἰχμαλωσίαις
ἀπολωλότων, Ἔσδρας τις ἀνὴρ εἰς ἄκρον τῆς Ἑβραΐδος δια-
λέκτου ἐληλακὼς τ' ὅλους ἀπηριθμήσατο ἢ καὶ πλείους συλλέξας.
ἀλλ' ὁ Ἐζεκίας τοὺς πλείους τῶν ψαλμῶν ἀθετήσας ὡς μὴ P. 183
τοῦ Δαβὶδ εἶναι ὡμολογημένους, τοὺς ρν' καὶ μόνους ἀπέ-
κρινεν, ὡς ὁ σοφώτατος Ψελλὸς ἱστορεῖ. ἐφυσιολόγησε δὲ
Σολομὼν καὶ περὶ λίθων, οὐχ ὅπως ἐχρώσθησαν μόνον ἢ

9. τοῦτο P.

(3 Reg. 4 34), divitiis et sapientia cunctos Aegypti reges excelluit Solomo, ut omnes orbis terrarum reges conspectum eius requirerent audiendae sapientiae causa, qua longe amplissima praeditus quosvis sapientes Aegyptios post se relinquebat. idem Solomo cum divinitus sapientiam tantam nactus fuisset, sententiarum tria milia protulit, et odarum quinque milia de omnibus e terra nascentibus et cunctis animalibus composuit. hoc enim indicare volens auctor historiae verbis huiusmodi usus est „disseruit de arboribus, a cedro Libani usque ad hysopum, in parietinis qui nascitur." ex his libris Solomonicis medicorum natio multa commentandi occasiones sumpsit: nam quaecunque in terra, in mari, in aëre existunt, Solomoni ad philosophandum materiem suppeditarunt. nonnulla tamen Solomonis praeseferentia fuisse ab Ezecia concremata, doctissimus ille plurimarumque rerum cognitione praeditus Eusebius memoriae prodidit. idem hic Ezecias in Davidicis etiam psalmis praestitit: nam cum in captivitatibus illi amissi forent, Esdras quidam, vir ad summum Hebraicae linguae peritus, trecentos, immo plures collectos recensuit: verum Ezecias compluribus ex hisce psalmis plane reiectis, ut qui citra controversiam Davidis appellari nequirent, solos 150 reliquos suffragio suo approbavit, quemadmodum Psellus ille doctissimus scripsit. praeterea Solomo de gemmis quoque disseruit earumque natura, non tantum quo illae pacto

συνεπάγησαν, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἑκάστη συντελεῖ. τὴν μὲν σω-
φροσύνης ἔφησε φυλακτήριον, τὴν δὲ πρὸς τὰ θειώδη ἀντέ-
χειν πυρσά, ἑτέραν δὲ φυγαδεύειν πνεύματα πονηρά. ἀλλὰ
καὶ περὶ δαιμόνων ἐτέθη βιβλίον αὐτοῦ, ὅπως τε κατάγονται
B καὶ ἐν οἵοις εἴδεσι φαίνονται. φύσεις δὲ τούτων καὶ ἰδιότη-
τας ἔγραψε, πῶς τε δεσμοῦνται καὶ πῶς ἐμφιλοχωροῦντες
ἀπολύονται. ὅθεν ἔργα τούτοις ἀχθοφόρα ἐπέταττεν, ὑλοτο-
μεῖν τε, ὡς λόγος, ἠνάγκαζε, καὶ κατωμαδὸν τὰ ἄχθη φέ-
V. 142 ρειν παρεβιάζετο. ᾠδηκότα τε σπλάγχνα ἢ ἐπῳδαῖς ἢ βοτά-
ναις περιτιθεὶς ἐθεράπευεν. ἀλλ' ὅ γε θεῖος Ἐζεκίας θεῷ
ἑαυτὸν ἀνατιθείς, καὶ πάντα τῆς ἐκεῖθεν προνοίας ἐξαρτή-
σας, τῶν ὑπὲρ φύσιν τῷ Σολομῶντι φιλοσοφηθέντων ὠλιγώ-
ρησεν. ὧν δὲ ἱστόρησεν ὁ Ψελλός, καὶ ὁ Ἰώσηπος μάρτυς
ἐστὶ λέγων „καὶ ἐπῳδὰς κατὰ δαιμόνων καὶ ἐξορκισμοὺς ἐπε-
C νόησεν, αἷς" φησὶν „οἶδα χρώμενον Ἐλεάζαρ τὸν Ἰουδαῖον,
δακτύλιον ἐντιθέντα τῇ ῥινὶ τοῦ πάσχοντος, καθὰ Σολομὼν
ὑπέδειξε· καὶ ὀσφραινόμενον τὸ δαιμόνιον εὐθέως ἐκεῖθεν
ἠλαύνετο. δῆλον δὲ τοῦτο γίνεσθαι διά τινος ὑποτεθέντος
ἀγγείου μεστοῦ ὕδατος· συνεταράσσετο γὰρ τὸ τοιοῦτον ὕδωρ
ἐκείνου ἐξερχομένου." ταῦτα δὲ πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος
ἱστορούμενα καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπιβεβαιοῖ ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ

9. ᾠδικώτατά P.

colores hos vel illos accipiant vel gignantur et coalescant, verum etiam quis uniuscuiusque sit usus: aliam enim pudicitiae custodem esse pronuntiavit, aliam sulfureis inflammationibus resistere, aliam malos genios abigere. quinetiam librum de geniis composuit, quo nimirum pacto e sublimi deducantur et qualibus formis appareant. eorundem naturas atque proprietates complexus est, tum quo pacto vinculis adstringantur et certis locis adsueti abigantur. hinc factum ut operas quasdam gestandorum onerum eis imponeret: nam et materiem, ceu perhibent, eos caedere cogebat, et humeris onera portare. idem hominum viscera exulcerata vel carminibus vel herbis adhibitis sanabat. verum divinus homo Ezecias, qui se totum deo consecrasset ac mancipasset eiusque ad providentiam cuncta referret, parvi ea fecit quae supra naturam Solomo philosophatus esset. haec autem a Psello tradita veritati consentanea esse Iosephus quoque verbis hisce testatur: etiam carmina quaedam adversus genios et eorundem adiurationes excogitavit; quibus, inquit, memini Iudaeum quendam Eleazarum utentem, annulum naribus hominis agitati malo a genio sic admovisse, quemadmodum indicavit Solomo; quem cum genius olfecisset, continuo ex eo migravit. et migrationem hanc fieri de vase quodam, aqua repleto, perspicue animadverti poterat: nam aqua genio exeunte turbabatur. atque haec omnia de Solomone com-

τῇ λεγομένῃ Σοφίᾳ Σολομῶντος, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιὼν „ὁ θεός ἔδωκέ μοι τῶν ὄντων γνῶσιν ἀψευδῆ, εἰδέναι τε σύστασιν κόσμου, θέσεις ἀστέρων καὶ φύσεις ζώων, διαφο- D ρὰς φυτῶν καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ γνῶσιν τὴν ἐν κρυπτῷ." οὐκοῦν ἀξιόπιστα πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος λεγόμενα.

Σοβὰ ἔθνος Αἰθιοπικόν. τούτων ἐβασίλευσεν ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη Σίβυλλα. μήτε γὰρ νόμον εἰδυῖα μήτε προφητῶν ἀκούσασα διὰ τοῦ Σολομῶντος τὸν τῆς σοφίας ὕμνησε χορηγόν· „γένοιτο" γὰρ ἔφη „κύριος ὁ θεός σου εὐλογημένος, ὃς ἠθέλησεν ἐν σοὶ δοῦναί σε ἐπὶ θρόνου Ἰσραήλ." ἐν οἷς δὲ τὸν Σολομῶντα ἐπείραζεν αὕτη, καὶ τοῦτο ἐπενόησεν. εὐόπτους παῖδας ἄρρενάς τε καὶ θηλείας ὁμοτρόπῳ στολῇ καὶ P. 184 κουρᾷ τῇ αὐτῇ καλλωπίσασα παρέστησεν αὐτῷ, ζητοῦσα ἑκατέρου γένους αὐτὴν διάκρισιν ποιήσασθαι. ὁ δὲ νίψασθαι τούτους προστάξας τὸ πρόσωπον, ἑκατέρων τὴν φύσιν διέγνωκε, τῶν μὲν ἀρρένων ἀνδρικῶς τὰς ὄψεις καταψώντων, τῶν δὲ θηλειῶν ἁπαλῶς. ἡ δὲ ἐκπλαγεῖσα εἶπεν ὅτι πλείονα ἑώρακα ὑπὲρ ὃ ἤκουσα. καὶ δοῦσα αὐτῷ χρυσίου τάλαντα ρκʹ καὶ ἡδύσματα καὶ λίθους τιμίους καὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ ὀποβαλσάμου ῥίζαν, ἀφ' οὗ ἡ Παλαιστίνη τοῦτο γεώργιον ἔσχεν, ὥς φησιν Ἰώσηπος, ὑπέστρεψε. τὸ δὲ τάλαντον ἔχει λίτρας

memorata confirmat ipse in eo libro qui Sapientia Solomonis appellatur (7 20), his ipsis verbis „deus mihi dedit rerum cognitionem verissimam ut mundi compagem perspectam habeam, siderumque situs et naturas animantium et stirpium differentias et radicum vires et abditorum cognitionem." quibus sane verbis ostenditur omnia de Solomone prodita fidem mereri.

Caeterum Sabaei natio sunt Aethiopica. eorum regina fuit admiranda illa Sibylla, quippe quae cum legem ignoraret nec vates audisset, per Solomonem sapientiae subministratorem deum praedicavit. celebretur, ait (3 Reg. 10 9), dominus deus ille tuus, qui tibi sic faverit ut te Israelicorum solio imponeret. haec inter alia quibus Solomonem tentavit, etiam huiusmodi quiddam excogitavit. formosos aliquot pueros, tam mares quam femellas, uniusmodi vestitu et eadem tonsura cum exornasset, Solomoni eos exhibuit, utriusque sexus discrimen in his ut indicaret postulans. tum ille iussis pueris facies suas abluere, naturam in utrisque suam deprehendit, cum mares quidem viriliter vultus suos fricarent, feminae vero molliter ac delicate. illa vero obstupescens inquit „maiora vidi quam auditu acceperim." simul ei largita centum viginti auri talenta, cum aromatibus gemmis et opobalsami radice, unde Palaestina deinceps hoc germen, Iosepho teste, habuit, ad suos est reversa. talentum vero libras 125

B ρκ' καὶ ε', ὡς ἐντεῦθεν λαβεῖν αὐτὸν ἐξ ἐκείνης χρυσίου ρ̄ ρ̄ ρ'.

Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἕως ηὐσέβει, πάντας τοὺς ἀπ' Εὐφράτου μέχρι Νείλου δασμοφοροῦντας εἶχεν. ἔκτοτε δὲ τοῖς δυσμενέσιν εὐεπεχείρητος γέγονε. καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Σολομὼν ἐθαυμάζετο, τὰς παροιμίας γράφων καὶ τὸν ναὸν ἀνιστῶν, ὥς φησιν ὁ μέγας Κύριλλος, ἡνίκα καὶ Ὅμηρος τὰς τῶν Τρώων ἐτραγῴδει συμφοράς, μετὰ ρξ' ἔτη τῆς Ἰλίου ἁλώσεως. ὕστερον δὲ ἀσεβείᾳ περιέπεσε. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ἡ θεία γραφὴ διέξεισι περὶ αὐτοῦ λέγουσα „καὶ
C ἐξέκλιναν αἱ ἀλλότριαι τὴν καρδίαν Σολομῶντος ὀπίσω θεῶν ἑτέρων." οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ προφήτης Ἀχίας ἔφη πρὸς τὸν ἐκείνου δοῦλον Ἱεροβοάμ, μανθάνομεν ὅτι τοῖς εἰδώλοις λελάτρευκεν ὁ Σολομών. ἔφη δὲ οὕτως „τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ ῥήσσω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς Σολομῶντος, καὶ δώσω σοι τὰ δέκα σκῆπτρα, καὶ δύο σκῆπτρα δώσω αὐτῷ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ
V. 143 τὴν πόλιν μου, ἀφ' ὧν ἐγκατέλιπέ με καὶ ἐδούλευσε τῇ Ἀστάρτῃ βδελύγματι Σιδωνίων, καὶ τῷ Χαμὼς εἰδώλῳ Μωάβ, καὶ
D τῷ Μελχὼ προσοχθίσματι υἱῶν Ἀμμών." καὶ Ἀστάρτην μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν Ἑωσφόρον μυθολογοῦσι, τὴν καὶ Ἀφρο-

continet. de quo colligi potest eum a regina centenarios auri nostros centum accepisse.

Neque vero tantum Solomo praestabat his rebus, verumetiam quamdiu religiosus in deum erat, omnes ab Euphrate ad Nilum usque nationes tributarias habebat. sed ab eo tempore suis inimicis male vivendo talem se praebuit ut eis resistere non posset. nimirum ab initio admirationi mortalibus erat, cum Proverbia litteris mandabat et exstruebat fanum, sicut eximius ille Cyrillus ait, eodem scilicet tempore quo Homerus Troianorum calamitates suis exponebat tragice versibus, annis ab urbe Troiana capta 160. verum deinceps ita se gessit ut in summam impietatem prolaberetur. licet id colligas ex huiusmodi verbis, quae sacris in litteris exstant „deflexa mens Solomonis est per exteras uxores ad alienos deos." quinetiam illustrius intelligi potest ex Achiae vatis ad famulum Solomonis Ieroboamum oratione Solomonem deastris religioso cultu honorem exhibuisse. sunt enim haec ipsius verba „significat haec tibi dominus. ego Solomoni regnum de manu extorquebo, et tibi decem scipiones dabo. unum illi scipionem relinquam propter Davidem famulum meum et propter Hierosolymam urbem meam, quandoquidem ille relicto me Astarten Sidoniorum piaculum et Chamosum Moabitarum deastrum et Melchomum Ammonitarum offendiculum coluit." Astarten sunt qui

δίτην. βδέλυγμα καὶ προσόχθισμα τὰ εἴδωλα καλεῖ ἡ γραφή. καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Σολομῶντα οὕτω φαίνεται λέγων ὁ θεός „ἀνθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν μου καὶ τὰ προστάγματά μου, ἃ ἐνετειλάμην σοι, διαρρήσσων διαρρήξω τὴν βασιλείαν σου ἐκ χειρός σου, καὶ δώσω ταύτην τῷ δούλῳ σου." ἐπειδὴ γάρ, φησί, τὴν πρέπουσαν ἐμοὶ τῷ κτίστῃ τιμὴν καὶ δόξαν τῇ δούλῃ κτίσει ἀπένειμας, δώσω κἀγὼ τὴν δόξαν σου τῷ δούλῳ σου. ὅθεν καὶ ἐπαρθεὶς ὁ Ἱεροβοὰμ ἤρξατο ἀπὸ Σολομῶντος τὸν λαὸν P. 185
ἀφιστᾶν. τοῦτο μαθὼν ὁ Σολομὼν ἐζήτει τὸν Ἱεροβοὰμ συλλαβεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ φεύγει πρὸς Αἴγυπτον, τὴν τελευτὴν Σολομῶντος καρτερῶν. καὶ κατὰ μὲν τὴν θείαν γραφὴν ἐβασίλευσε Σολομὼν ἔτη μ', κατὰ δὲ τὸν Ἰώσηπον ἔτη ὀγδοήκοντα. ἐτελεύτησε δέ, ὡς ἐκεῖνος ἔφησεν, ἐτῶν ἐνενήκοντα καὶ τεσσάρων.

Πλὴν ἡ γραφὴ καὶ τάδε περὶ αὐτοῦ διέξεισι. καὶ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἦν φιλογύναιος, καὶ ἔλαβε γυναῖκας ἀλλοτρίας πολλάς, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραώ, Μωαβίτιδας, Ἀμμα- B
νίτιδας, Σύρας καὶ Ἰδουμαίας, Χετταίας καὶ Ἀμορραίας· καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ψ' καὶ παλλακαὶ τ'. τότε ᾠκοδόμησεν ὑψηλὰ τοῖς εἰδώλοις πασῶν τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν παραβάτην Ἰουλιανὸν ὁρμηθῆναι

Luciferum esse tradunt, eandem scilicet deam cum Venere. piaculum et offendiculum appellant litterae sacrae deastros ac simulacra. quinetiam deus ipse Solomonem verbis hisce compellat (3 Reg. 11 11) „quoniam tu commisisti ut praecepto meo non obtemperares et mandata mea tibi praescripta non servares, eripiam ego tibi de manu tua regnum tuum, idque servo tuo dabo." nimirum hoc dicere vult: quia debitum mihi creatori honorem gloriamque creaturae servae detulisti, ego quoque gloriam maiestatemque tuam ad servum tuum transferam. quibus sane verbis elatus Ieroboamus populum a Solomone coepit abducere; quo ille cognito, quo pacto Ieroboamum comprehenderet, cogitabat. verum is fuga in Aegyptum evasit, ibique Solomonis exitum exspectavit; qui de sacrarum quidem litterarum auctoritate regnavit annos 40, sed iuxta Iosephum 80. idem tradit Solomonem mortuum esse cum natus esset annos 94.

Narrant etiam litterae sacrae Solomonem mulierum amori fuisse deditum et uxores exteras complures duxisse, nimirum filiam Pharaonis, Moabitides aliquot et Ammanitides et Syras et Idumaeas et Chettaeas et Amorraeas, ita ut principes uxores 700, concubinas 300 habuerit. ex eo tempore sublimibus in locis delubra simulacrorum cunctis uxoribus suis exstruxit. unde sumpsit occasionem desertor ille fi-

καὶ εἰπεῖν ὅτι τὸν Σολομῶντα σοφὸν μὴ λέγετε, καθάπερ ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος· εἰ δὲ πεπιστεύκατε εἶναι σοφόν, μήτοι παρὰ γυναικὸς ἐξηπατῆσθαι νομίζετε, κρίσει δὲ οἰκείᾳ καὶ παρὰ τοῦ φανέντος αὐτῷ θεοῦ πειθόμενον λελατρευκέναι τοῖς ἄλλοις θεοῖς. πρὸς οὖν ταῦτα ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀνταποκρινόμενος καὶ τάδε προστίθησιν „ἀπὸ μὲν ὧν ἔγραφε, C σοφὸς ἂν λέγοιτο παρ' ἡμῶν δὴ καὶ νοοῖτο κατὰ ἀλήθειαν ὁ Σολομών· ὅτι δὲ πεπλημμέληκεν ὁμολογουμένως τοῖς ψευδωνύμοις λατρεύσας θεοῖς, ἀρνήσαιτ' ἂν οὐδείς. ὅθεν οὔτε προφήταις ἁγίοις οὔτε μὴν ἀποστόλοις ποιοῦμεν αὐτὸν ἐναρίθμιον, εἴγε καὶ μᾶλλον κατὰ μὲν τὴν νεότητα τὰ πρὸς δόξαν θεοῦ πληροῦν ἠπείγετο, κατὰ δὲ τὸν τοῦ γήρους καιρὸν πάγην αὐτῷ τὴν ἀπὸ γυναικὸς ὁ Σατανᾶς κατεσκεύασε." τούτοις μὲν οὖν καὶ Ἰώσηπος συμφωνεῖ διεξιὼν οὑτωσί „ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ Σολομὼν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ γήρους, ὁποῖος ἄρα καὶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦν. προβαινούσης γὰρ τῆς ἥβης, καὶ τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸν χρόνον ἀσθενοῦντος ἀντέχειν πρὸς D τὴν μνήμην τῶν θείων ἐντολῶν, τοῦ ἰδίου τε θεοῦ κατωλιγώρησε καὶ εἰς γυναῖκας ἀλλοφύλους ἐξώκειλε, τοῖς θεοῖς αὐτῶν πρότερον καταθύσας. καὶ πρὸ τούτων δὲ εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων ἐξήμαρτεν, ὅτε τὰ τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατεσκεύασεν καὶ τῶν λεόντων τῶν περὶ τὸν θρό-

dei Iulianus, ut diceret Christianos Solomonem minime debere sapientem appellare. nam hoc eius verbum Cyrillus memoriae prodidit. quodsi omnino, inquit, sapientem fuisse persuasi estis, nolite putare deceptum a muliere fuisse, sed potius existimate certo iudicio et auctoritate illius dei fretum, qui ei semet videndum obtulerat, diis peregrinis serviisse. quibus verbis Cyrillus respondens, huiusmodi quaedam subiicit: „nos Solomonem propter ea quae scripsit, et dicere sapientem et reipsa statuere possumus. eundem colendis deastris haud dubie deliquisse, nemo certe negarit. qua de causa nec inter sacros eum vates nec inter apostolos numeramus. vel potius ita statuimus, in iuventute studiosissimum fuisse ut quae ad dei gloriam pertinerent efficeret, in senecta vero Satanam ei per mulieres insidias struxisse." quibus sane postremis Cyrilli verbis etiam hoc Iosephi testimonium consentit. nequaquam, ait, talis in senecta Solomo fuit, qualem in iuventute se gesserat. nam aetate iam provectiore, cum eius ratio paulatim debilitaretur in retinenda divinorum mandatorum memoria; deum suum non magnifecit, et exteras ad mulieres non solum deflexit, verumetiam diis earum sacra fecit. quinetiam antea deliquit in legis edicta, cum aheneorum boum simulacra leonumque circa solium suum fingeret, quantumvis ei bis deus in somno apparuisset. quam ob causam deus Aderem Idumaeum adversus eum concitavit. Solomonis autem solium

νον τὸν ἴδιον, καὶ ταῦτα δὶς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνους
φανέντος. ὅθεν καὶ Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον ἐγείρει κατ' αὐτοῦ
ὁ θεός." ὁ μέντοι θρόνος τοῦ Σολομῶντος ἐλεφάντινος ἦν,
ἀναβαθμίδας ἔχων ἕξ. καὶ ἐν μιᾷ ἑκάστῃ αὐτῶν λέοντες εἱ-
στήκεισαν ἑκατέρωθεν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁμοίωμα μόσχου
ἦν παρ' αὐτῷ. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καθὼς ἄνωθεν εἴ-
ρηται, προσέχειν ἄξιον, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζεσθαι P. 186
τοῖς λέγουσιν ὅτι μετανοίᾳ περὶ τὸ γῆρας ὁ Σολομὼν ἐχρή- V. 144
σατο. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, προφήταις ἂν ἁγίοις ἐναρίθμιος ἦν,
καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ θειότατος Κύριλλος τῆς τῶν προφητῶν
ἐποίει μερίδος ἀλλότριον.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Σολομῶντος υἱὸς Ῥοβοάμ,
ἐφ' οὗ καὶ διασχίζεται ὁ λαὸς ἅτε μὴ θελήσαντος ἀναπαῦσαι
αὐτοὺς βεβαρημένους ἤδη ὄντας τῷ τοῦ Σολομῶντος ζυγῷ,
καὶ δύο μὲν φυλαί, ἥ τε τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ τοῦ Βενιαμίν,
αὐτῷ ἐναπέμειναν, αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα ὑπετάγησαν τῷ Ἱερο- B
βοὰμ ἐν Σαμαρείᾳ διάγοντι. διὰ γὰρ τὸν φόβον τοῦ Σολο-
μῶντος ἐν Αἰγύπτῳ διέτριβεν, ἐκείνου δὲ παρελθόντος εἰς
Σαμάρειαν ἔρχεται. καὶ ὁ μὲν ὑπ' αὐτὸν λαὸς καὶ Ἰσραὴλ
ἐλέγετο· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἐφραῒμ υἱοῦ Ἰωσὴφ ὁ Ἱεροβοὰμ κα-
τήγετο. τοῦτον δὲ τὸν λαὸν ᾐχμαλώτευσεν ὁ πρὸ τοῦ Σεν-
ναχηρεὶμ κρατῶν τῶν Ἀσσυρίων Σαλμανασάρ, ἐν οἷς ἦν καὶ
ὁ δίκαιος Τωβήτ. ἀφ' ὧν πολλοὺς ἔργον φόνου πεποίηκεν ὁ

istud eboreum erat, et gradus sex habebat, in quorum graduum quolibet utrinque leones stabant, et praeter hos vituli quoque simulacrum habebat. quae hactenus indicata si vera sunt, caveto, dilecte fili, ne cui fidem habeas qui Solomonem in senectute poenitentia ductum fuisse dixerit. nam si hoc accidisset, omnino inter sacros vates referretur, nec vir ille divinus Cyrillus eum de vatum numero excluderet.

Post Solomonem Roboamus eius filius imperio potitus est, quo regnante populus duas in partes se disiunxit, quod Roboamus eos nimium a Solomone gravatos servitutis iugo tractare mitius nollet. tum duae tantum tribus, nimirum Iudaica et Beniaminea, reliquae ipsi manserunt, caeteris decem tribubus Hieroboami Samariae degentis imperio se subiicientibus. is metu Solomonis in Aegypto prius vixerat, verum eo rebus humanis exempto se Samariam contulerat. subiectus illius regno populus Israelici et Ephraemi appellationem habebat propterea quod ab Ephraemo Iosephi F. generis originem Ieroboamus traheret. eum populum Salamanassar rex Assyriorum, qui proxime Senacheribum antecessit, in captivitatem abduxit; quorum in numero fuit iustus ille Tobaeus. magna vero pars illorum a Senacheribo est

Σινναχηρείμ, ὅτε μετ' αἰσχύνης ἐξ Ἱερουσαλὴμ ὑποστρέφει, εἰ καὶ τὸ τέλος οὐκ εἰς καλὸν ἀπέβη αὐτῷ· εἰς γὰρ τὸν θεὸν βλασφημήσας ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων ἀνῄρητο τὴν ζωήν.

C Ὁ Ἱεροβοάμ, ἵνα μὴ ἀποσχίζηται ὁ λαὸς θέλων εἰς Ἱεροσόλυμα ἔρχεσθαι διὰ τὸν ναόν, τῆς ἀσεβείας κατάρχεται πρῶτος καὶ τὰς χρυσᾶς δαμάλεις ἵστησι. τηνικαῦτα καὶ ὁ προφήτης Ἰωήλ, ὁ καὶ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ, ἐξ Ἰούδα παρεγένετο εἰς Βαιθὴλ ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπε „θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, ἰδοὺ τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαβίδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων ἐπὶ σὲ κατακαύσει." τότε δὴ τότε καὶ τὴν χεῖρα τοῦ Ἱεροβοὰμ ξηρανθεῖσαν διὰ τὸ κινηθῆναι κατὰ τοῦ προφήτου αὐτὸς ὁ προφήτης ἰάσατο. προφήτης δέ τις ὢν ἐκεῖσε ἐβιάσατο τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ φαγεῖν ἄρτον μετ' αὐτοῦ, καὶ D ταῦτα τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰπόντος ἀπελθεῖν μὲν εἰς Βαιθήλ, καὶ μήτε ἄρτον φαγόντα μήτε ὕδωρ πιόντα ὑποστρέψαι. ἐφ' ᾧ καὶ καθημένων ἐπὶ τραπέζης λόγος κυρίου ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην ἐκεῖνον, ἵνα εἴπῃ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ „ἀνθ' ὧν ἐπέστρεψας καὶ ἔφαγες ἄρτον καὶ ἔπιες ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, οὐ μὴ εἰσέλθῃ τὸ σῶμά σου εἰς τὸν τάφον τῶν πατέρων σου." ἐφ' ᾧ καὶ ὑποστρέφων ὑπὸ λέοντος κατὰ τὴν ὁδὸν θανατοῦται. καὶ ὁ μὲν θὴρ

interfecta, cum ille singulari cum ignominia Hierosolymis reverteretur, tandem et ipse tristi fine vitam claudens. quia enim contumeliosis in deum verbis usus fuerat, a propriis filiis vita spoliatus est.

Ieroboamus autem, ne regnum amitteret populo Hierosolymam proficiscente fani gratia, primus impietatis cuiusdam auctor exstitit, iuvencasque aureas duobus in locis constituit. quo facto Ioelus vates et homo divinus e Iudaea Bethelem se confert, deque mandato dei verbis huiusmodi utitur (3 Reg. 13 2) „o ara, ara. en Davidis e familia quidam nascetur, cui nomen erit Iosias. is super te sacerdotes excelsorum mactabit et ossa humana in te comburet." quae verba cum pronuntiasset, etiam manum Ieroboami, quae propterea prorsus emarcuerat, quia sustulisset illam adversus vatem, vates ipse sanavit. tum vates quidam alius, qui iis in locis degeret, hominem illum divinum urget ut secum vesceretur, quanquam Ioelo mandasset deus ut Bethelem proficisceretur, non tamen ibi vel cibo vel potu sumpto reverteretur. itaque cum mensae adsiderent, deus alteri vati praecepit ut divinum hominem Ioelum verbis huiusmodi compellaret „quandoquidem in oppidum te contulisti, et cibo potuque te recreasti hoc in loco, corpus tuum sepulcro maiorum tuorum non inferetur." itaque deinceps factum est ut ad suos revertens in itinere a leone perime-

ἀπέπνιξε μόνον αὐτόν, ἐπὶ πλέον δὲ χωρῆσαι οὐκ ἐτόλμησε· τὸ γὰρ σῶμα τοῦ προφήτου δίκας εἰσπραχθὲν διὰ τὴν παρακοήν, αὐτὴν δηλαδὴ τὴν πνιγμονήν, ἐδικαιώθη ἔκτοτε, καὶ P. 187 οὐκέτι βορὰ τῷ λέοντι προὔκειτο. καὶ τὸν μὲν προφήτην ἐκεῖνον ψευδοπροφήτην εἶναι λέγει καὶ πονηρὸν καὶ ἀπατεῶνα τοῦ Ἱεροβοὰμ ὁ Ἰώσηπος. ὁ δὲ Θεοδώρητος ἀληθῆ προφήτην τὸν τοιοῦτον εἶναι λέγει, παράγων καὶ τὴν γραφὴν οὕτω λέγουσαν „διεσώθη τὰ ὀστᾶ τοῦ προφήτου τοῦ πρεσβύτου τοῦ κατοικοῦντος ἐν Βαιθήλ, μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ τοῦ ἥκοντος ἐξ Ἰούδα καὶ λελαληκότος πάντα τὰ ἔργα ἃ ἐποίησεν Ἰωσίας." ὡσαύτως καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ ὁ μὲν Ἰώσηπος Ἰαδὼν αὐτὸν ὀνομάζει, ἡ δὲ βίβλος τῶν Παραλειπομένων Ἰωὴλ αὐτὸν ἡμᾶς καλεῖσθαι B ἐδίδαξεν.

Ἐπαινεῖ ἡ γραφὴ καὶ τοῦ Ἀσᾶ τὴν προτέραν εὐσέβειαν· „ἐποίησε" γάρ φησιν „Ἀσᾶ τὸ εὐθὺ ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ." V. 145 ὅθεν καὶ τοὺς ὁμόρους πάντας ὑπέταξεν. ἀλλὰ καὶ ἑορτὴν ἐπινίκιον ἐκτελέσας ὀμόσαι παρεσκεύασεν ἅπαντας ὡς τῆς ἐννόμου πολιτείας οὐκ ἀποστήσονται. ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ τῇ Ἀστάρτῃ λατρεῦσαι προελομένην τῆς βασιλείας ἐγύμνωσεν. οὐκ ἐν πᾶσι δὲ τέλειος ἦν· οὐδὲ γὰρ ἐξῆρε τὰ ὑψηλά. καὶ τοῦ Βασᾶ δὲ στρατεύσαντος κατ' αὐ- C

12. γαδὼν F. 16. ἀσσᾶ F. 22. βασσᾶ F.

retur. ac interfecit ille quidem vatem, sed ulterius progredi non est ausus. quippe corpus vatis supplicio propter inobedientiam adfectum, quod supplicium erat ipsa necatio, deinceps immune factum, a leone devorari non poterat. caeterum vatem hunc alterum Iosephus tradit fuisse talem, qui falso nomen hoc mentiretur et improbus esset ac Ieroboami regis impostor. verum Theodoritus eum in verorum vatum numerum refert, atque id ut probet, litterarum sacrarum auctoritatem allegat, in quibus memoriae proditum sit vatis illius senis, qui habitaverit Bethele, ossa cum ossibus divini hominis, e Iudaea profecti, et omnia prolocuti quae Iosias deinceps exsecutus est, sepulta fuisse. itidem divinum hunc hominem Iosephus quidem Iadonem appellat, Omissorum vero liber docet ei nomen Ioeli fuisse.

Secundum haec praedicant litterae sacrae regis Asae pietatem, quam ab initio declaraverit. recte, inquiunt (3 Reg. 15 11), se gessit Asa erga dominum deum suum. quo factum ut finitimos omnes imperio suo subiiceret. quinetiam triumphali festo instituto cunctos sacramento devinxit se a praescripta in lege disciplina vivendique ratione non discessuros. praeterea matrem suam quae Astartae cultum probaret, regno abdicavit. non tamen in omnibus perfectum sese gessit. nec enim sacella editorum sustulit, ac deinceps Basa Israeli-

τοῦ, οὐ τὸν θεὸν εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσεν ἀλλὰ τὸν βασιλέα Συρίας. ἐφ' ᾧ καὶ δι' Ἀνανῆ τοῦ προφήτου τὴν ἀπιστίαν διήλεγξεν ὁ θεὸς εἰπὼν „ἐν τῷ πεποιθέναι σε βασιλεῖ Συρίας, καὶ μὴ ἐπὶ κύριον τὸν θεόν σου, ἤτοι ὁ Βασᾶν κατὰ σοῦ, διὰ τοῦτο ἐσώθη ἡ δύναμις βασιλείας Ἰσραήλ." ὁ δὲ Ἀσᾶ μὴ θρηνήσας ἐπὶ τούτοις, ὡς δέον ἦν, τὸν προφήτην ἐφυλάκισε, καὶ νοσήσας ὕστερον οὐ τὸν κύριον ἐζήτησεν ἀλλὰ τοὺς ἰατρούς, ἴσως δὲ τοὺς φαρμακούς.

D Ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν Ἰωσαφὰτ ὡς τὴν ἀρετὴν ἐζηλωκότα κατ' ἀρχὰς τοῦ Δαβίδ. τὸ γὰρ „ὑψώθη αὐτοῦ ἡ καρδία" οὐ κατηγορία ἀλλ' ἔπαινος· ἐπήγαγε γὰρ „ἐν ὁδοῖς κυρίου." ἐπιμέμφεται δὲ αὐτῷ τὴν γαμικὴν ἐπιμιξίαν ἣν πρὸς τὸν Ἀχαὰβ ἐποιήσατο· Γοθολίαν γὰρ τοῦ Ἀχαὰβ τὴν θυγατέρα κατεγγύησε τῷ παιδὶ αὐτοῦ. ὅπερ δὲ ἀφῆκεν ἡ τῶν βασιλειῶν ἱστορία, ἐνταῦθα ῥηθήσεται. ἐπανιόντι γὰρ αὐτῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀχαὰβ παρατάξεως τῷ Ἰωσαφὰτ ἀπήντησεν Ἰηοῦ προφήτης ὁ τοῦ Ἀνανῆ, καὶ εἶπεν αὐτῷ „βασιλεῦ Ἰωσαφάτ, εἰ ἁμαρτωλῷ σὺ βοηθεῖς; εἰ μισουμένῳ ὑπὸ κυρίου
P. 188 σὺ φιλιάζῃ; διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ σὲ ὀργὴ παρὰ κυρίου. ἀλλ' οἱ λόγοι ἀγαθοὶ εὑρέθησαν ἐν σοί, ὅτι ἐξῆρας τὰ ἄλση ἀπὸ τῆς γῆς Ἰούδα." ἐντεῦθεν οὖν μανθάνομεν ὡς ἐλαττοῖ τὰς

eorum rege cum exercitu adversus ipsum profecto auxilium opemque dei non imploravit, sed Syriae regem arcessiit. iccirco per Ananem vatem deus ipsius diffidentiam huiusmodi verbis obiurgavit (2 Paral. 16 7): „quoniam Syriae regi, non domino deo tuo innixus es, propterea manus tuas Israelici regis exercitus evasit." tum Asa nequaquam deplorato delicto suo, quemadmodum facere debuerat, etiam fatidicum in carcerem coniecit. deinde morbo correptus non ad opem domini confugit sed ad medicos; quorum appellatione fortassis venefici et excantores veniunt.

Laudant et litterae sacrae Iosaphatum, ut qui virtutem exemplo Davidis, unius ex maioribus suis, unice dilexerit. nam quod in eis perscriptum legimus (2 Paral. 17 6) „elatum est cor eius," id vero non ad vituperationem spectat sed ad laudem atque commendationem: subiiciuntur enim huiusmodi quaedam verba, „in praescriptis et institutis a domino." unum in eo reprehenditur, coniugalis videlicet vinculi et affinitatis coniunctio cum Achaabo instituta. quippe Gotholiam Achaabi filiam suo filio coniugem dedit. atque hoc loco recitandum est, quod scripta de regibus historia memoriae non prodidit. cum ex acie Iosaphatus reverteretur, qua suppetias Achaabo tulerat, Hieus vates Ananis F. occurrit, ac regem in hunc modum compellavit „tene, Iosaphate rex, homini scelerato ferre auxilium? tene cum exosis domino amicitiam colere? ergo istius rei domino

ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρίας τὰ πρῶτα κατορθώματα. ὁ τοίνυν Ἰωσαφὰτ δεξάμενος τὸν ἔλεγχον διωρθώσατο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κριτὰς τῇ πόλει ἐπέστησεν, ἵνα δικαίως πάντα πράττοιντο. ἀλλὰ καὶ πολεμίων ἐπιστάντων πρὸς θεὸν κατέφυγεν, ὃς καὶ παρεθάρρυνεν αὐτὸν διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ λέγων „μὴ φοβηθῆτε τὸ πολὺ πλῆθος, ἀλλ' αὔριον ἐξέλθετε." πρώτους δὲ τοὺς Λευίτας ὁ βασιλεὺς ἐξήγαγεν· ὅθεν καὶ οἱ πολέ- B
μιοι ἀλλήλους κατέκοψαν. ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν βίβλον προφητικήν· λέγει γὰρ ἡ ἱστορία „καὶ οἱ πολλοὶ λόγοι Ἰωσαφὰτ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ ἔσχατοι οὐκ ἰδοὺ γεγραμμένοι εἰσὶν ἐν λόγοις Ἰηοῦ υἱοῦ Ἀνανῆ."

Καλῶς δὲ ὁ θεῖος ψάλλει Δαβὶδ „λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων." „ηὐλόγησε" γάρ φησιν „Ναβουθαὶ θεὸν καὶ βασιλέα, τουτέστιν ἐβλασφήμησε, κατὰ τὸ ἐν Ἰὼβ γεγραμμένον „ἦ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει," ἐφ' ᾧ καὶ C
τὸν βίον ἐξέλιπεν, τῆς Ἰεζάβελ τοῦτο οἰκονομησάσης. ἐφ' ᾧ V. 146
καὶ παρρησιάζεται ὁ μέγας Ἠλίας πρὸς Ἀχαὰβ λέγων „τάδε λέγει κύριος· ὡς σὺ ἐφόνευσας καὶ ἐκληρονόμησας, διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἐν παντὶ τόπῳ ᾧ ἔλειξαν αἱ ὕες καὶ

irato poenas dares: sed exstiterunt in te laudabilia quaedam, quod lucos scilicet e solo ditioneque Iudaica exterminaveris." quibus ex verbis discere licet praeclara hominum facta, quae prius sint praestita, delictorum sequentium poenas imminuere. Iosaphatus quidem certe cum hanc reprehensionem benigne tulisset, cunctis in actionibus se deinceps egregie gessit, ac iudices reipublicae praefecit. eisdem imperans ut omnia de iuris et aequi praescripto facerent cumque hostes ipsum invasissent, ad deum confugit. is hominis animo robur addidit, huiusmodi verbis per Iezecielum vatem editis (3 Reg. 20 15) „nolite tantam istam multitudinem metuere, sed cras ad illam egredimini." quo facto rex primos omnium Levitas eduxit, nec multo post ipsimet hostes se mutuis vulneribus conciderunt. licet autem ex indiciis quibusdam colligere, quendam alium quoque librum de Iosaphato scriptum fuisse: nam huiusmodi verba exstant in historiae monumentis (2 Paral. 20 34) „an non multae Iosaphati orationes et facta tum ineuntis aetatis tum defectae in libris Hiei vatis, Ananis F. perscripta sunt?"

Caeterum praeclare divinus ille Davides canit (Psalm. 118 134) „libera me ab hominum calumnia." nam de Nabuthaeo perscriptum legimus, fuisse qui verbis huiusmodi hominem deferrent (3 Reg. 21 13) „Nabuthaeus deo et regi bene precatus est," hoc est maledixit. sic enim verbum istud hoc loco debet accipi, quemadmodum et in Iobo legimus (Iob. 1 11) „in os profecto bene tibi precabitur." hoc pacto delatus vitam amisit; Iezabele rem consilio et astu suo procurante

οἱ κύνες τὸ αἷμα Ναβουθαί, ἐκεῖ λείξουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου, καὶ αἱ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου." σφόδρα δὲ κατανυγεὶς ἐπὶ τούτοις ὁ Ἀχαὰβ οὐκ εὐθὺς ἐτιμωρήθη
D διὰ τὴν κατάνυξιν. ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν Ἀδὲρ τὴν Σαμάρειαν παρακαθίσαντα μετὰ τριάκοντα καὶ δύο βασιλέων εἰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ Ἀχαὰβ ἔδωκεν ὁ θεός. διότι δὲ ζωογονήσας αὐτὸν παρὰ τὴν κέλευσιν ἀπέστειλε μετὰ δορυφορίας, ὠργίσθη ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦ προφήτου (Μιχαίας δὲ οὗτος, ὥς φησιν Ἰώσηπος) τοῦ παταχθέντος τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὑπό τινος ὁδίτου εἶπε πρὸς αὐτὸν „διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχή σου ἀντὶ τῆς
P. 189 ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ." καὶ μετὰ τρία ἔτη λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰωσαφὰτ βασιλέα Ἰούδα, ἠρώτησε τετρακοσίους προφήτας αὐτοῦ λέγων „εἰ πορευθῶ εἰς Ῥεμὰ Γαλαὰδ εἰς πόλεμον ἢ ἐπίσχω." καὶ εἶπον „ἀνάβαινε" οἱ ψευδοπροφῆται τοῦ Βάαλ. ἐπὶ τούτοις τοῦ Ἰωσαφὰτ εἰπόντος, εἰ ἔστιν ἐνταῦθα προφήτης κυρίου, ἐρωτήσωμεν τὸν κύριον δι' αὐτοῦ, „ἔστι μὲν" ἔφη ὁ Ἀχαάβ, „καὶ Μιχαίας καλεῖται, οὔ ποτε δὲ προφητεύει τὰ θυμήρη." καλεῖται λοιπόν, καὶ πρῶτα μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτὸν „ἀνάβαινε, καὶ

5. περικαθίσαντα? 9. ὑπὸ] ἀπὸ P.

hinc factum ut magnus ille vates Elias verbis talibus Achaabum compellare non dubitaret (3 Reg. 21 19) „haec tibi dominus denuntiat. tune hominem occideris et eius bona possideas? atenim a domino sic habeto. quo in loco linxere porci et canes Nabuthaei sanguinem, ibidem canes tuum quoque cruorem lingent, seque scórta tuo sanguine abluent." quibus verbis Achaabus admodum contristatus non mox poenus luit propterea quod moerore adfectus fuisset. quinetiam deus Aderis filium, qui Samariam obsidebat, cum duobus et triginta regibus in potestatem ei dedit; quem ubi vita donatum praeter edictum divinum, satellitibus etiam adiunctis, dimisisset, iram dei adversus se concitavit. nam is continuo per vatem Michaeam (hoc enim ipsius nomen Iosephus memoriae prodidit) quodam a viatore laesum ac vulneratum in capite, verbis huiusmodi allocutus est (3 Reg. 20 42): „quoniam tu exitialem virum de manu emisisti, tam vita illius tua vita quam populus populo rependetur." post haec tribus elapsis annis, sumpto secum Iosaphato Iudaeae rege, vates suos quadringentos consulit, censerentne sibi cum exercitu pergendum adversus Rema Galaaditidis oppidum, an expeditionem potius omittendam. respondent Baalis vates omnino pergendum. at cum Iosaphatus quaereret ecquis praeterea domini vates adesset (eius enim opera dominum esse consulendum), „est" inquit Achaabus (3 Reg. 22 8) „adhuc quidam vates, cui Michaeae nomen. sed nunquam ille animo meo grata vaticinatur."

ος εὐοδώσει ἐν χειρὶ βασιλέως," εἶτα ὁρκωθεὶς τὰ θεῖα προεμήνυε. τοῦ γοῦν Ἀχαὰβ πρὸς τὸν Ἰωσαφὰτ εἰπόντος „οὐκ B εἰπόν σοι ὅτι οὐ προλέγει μοι καλὰ ἀλλ' ἢ κακά;" ὁ προφήτης ἔφη „οὐκ ἐγώ. ἄκουσον τὸν λόγον κυρίου. εἶδον κύριον τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ παρειστήκει αὐτῷ, καὶ εἶπε 'τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ἀναβήσεται εἰς Ῥεμὰ Γαλαάθ, καὶ πεσεῖται ἐκεῖ;' καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα, καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίου, καὶ εἶπεν 'ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν.' καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτό 'ἐν τίνι;' καὶ εἶπεν 'ἐξελεύσομαι, καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν τῷ στόματι πάντων τῶν προφητῶν C αὐτοῦ, καὶ ἀπατήσω αὐτόν.' καὶ εἶπε; 'δυνήσῃ ἐξελθεῖν, καὶ ποίησον.'" ταῦτα δὲ πάντα, καθά φησι Θεοδώρητος, προσωποποιία ἐστὶ διδάσκουσα ἡμᾶς τὴν θείαν συγχώρησιν. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰώβ, ἐν οἷς ἡ γραφή φησι τοὺς ἀγγέλους ἐνώπιον παραστῆναι τοῦ θεοῦ καὶ τὸν διάβολον ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὕτω διαλεχθῆναι πρὸς τὸν κύριον, προσωποποιίαν εἶναί φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. τὸν μέντοι Βάαλ θεὸν εἶναι λέγει Τυρίων ὁ Ἰώσηπος, τὴν δὲ Ἀστάρτην Σιδωνίων, Βααλὴμ δὲ τὸν τοῦ Βάαλ σηκόν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως, ὁ δὲ Ἰωσαφὰτ καὶ προφήτην ζητήσας καὶ D

hilominus arcessitur; et primo quidem respondet eundum esse, quod domino favente regi feliciter res omnes sint successurae. verum deinceps eum obtestante per sacramentum rege, divinam mentem aperit. tum Achaabo ad Iosaphatum dicente: „nonne praedixi vatem hunc mihi nihil boni denuntiare, sed tantum infausta?" subiecit Michaeas „videbam dominum, deum Israelitarum, in solio suo considentem, cumque universae copiae coelestes ipsi adstarent, haec fatus est: quis Achaabum regem Israelicum decipiet, ut cum exercitu Rema Galaaditidis oppidum proficiscatur atque ibi pereat? tum se spiritus quidam proripuit, et coram domino se sistens in hunc modum locutus est: „ego vero hominem decipiam." cui dominus „et quo tandem pacto?" „abibo" inquit „et ero spiritus mendax in ore cunctorum vatum eius, eoque modo ipsum fallam." tum dominus „abi ergo" ait, „quodque dixisti, facito." sunt autem haec omnia, quemadmodum Theodoritus scripsit, merae personarum fictiones, quae nos de permissione divina erudiunt. eodem modo cum in narratione de Iobo litterae sacrae referunt angelos coram domino adstitisse, ac inter eos ipsum quoque diabolum, qui deum compellaverit, divinus ille Chrysostomus personarum fictionem agnoscit. caeterum Baal Iosepho deus est Assyriorum, Astarte vero Sidoniorum, Baalim denique sacellum Baal interpretatur. ac de his quidem haec indicata sunto. Iosaphatus autem requisito vate ac huiusmodi rebus ex eo cognitis nihilo-

τοιαῦτα μαθὼν ὅμως συναπῆρεν εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Ἀχαάβ·
πλὴν διὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἀρετήν, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, διε-
φυλάχθη. ὁ μέντοι Μιχαίας φυλακῇ ἐμβληθεὶς παρὰ τοῦ
Ἀχαὰβ ἔλεγε μετὰ παρρησίας „ἐὰν ἐπιστρέφων ἐπιστρέψῃς
V. 147 ἐν εἰρήνῃ, οὐ λελάληκεν ἐν ἡμῖν ὁ κύριος." ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ
τοῦ Ἀχαὰβ διὰ τοῦ Ἠλίου θεία πρόρρησις πέρας ἔσχε.
τρωθεὶς ἐπὶ πολὺ τῷ ἅρματι ἵστατο, ἵνα μὴ τροπὴν ἐργα-
σηται τῇ φυγῇ. τὸ δὲ αἷμα φερόμενον ἐνεπάγη τῷ ἅρματι.
τοῦτο παρὰ κρήνῃ ὁ ἡνίοχος ἔπλυνεν, οἱ δὲ κύνες ἐξέλειχον.
P. 190 αἱ δὲ πόρναι περὶ τὴν ἕω κατὰ τὸ ἔθος ἐλούσαντο· πηγι-
μαῖον γὰρ ἦν τὸ ὕδωρ, κεχρωσμένον δὲ τῷ αἵματι.

Ἰωρὰμ δὲ τοῦ κηδεστοῦ Ἀχαὰβ ζηλώσας τὴν ἀσέβειαν ἀξίαν τὴν τιμωρίαν εὕρατο. ὁ γὰρ μέγας Ἠλίας διὰ γραμμάτων μεμήνυκε τὴν ἀπόφασιν „τάδε λέγει κύριος· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπορεύθης ἐν ὁδῷ Ἰωσαφὰτ τοῦ πατρός σου, ἀπέκτεινας δὲ τοὺς ἀδελφούς σου, ἰδοὺ κύριος πατάσσει πληγὴν μεγάλην ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ σὺ ἔσῃ ἐν ἀρρωστίαις πονηραῖς, ἐν ἀρρωστίᾳ κοιλίας, ἕως ἂν ἐξέλθῃ τὰ ἔντερά σου." ἐπεστράφησαν τοίνυν ἀλλόφυλοι κατ' αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐξην-
B δραπόδισαν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ πάντα κατέκτειναν ἄνευ
τοῦ Ὀχοζίου. ἐπέσκηψε καὶ ἡ νόσος, καὶ οὐδὲ μετὰ θανα-

minus cum Achaabo ad bellum profectus est. quia tamen alioqui vir magnae virtutis erat, ut supra quoque diximus, incolumis domum evasit. Michaeas in carcerem ab Achaabo coniectus magna cum oris libertate dixit „quodsi prospere domum reversus fueris, deum per me minime locutum esse fatebor." enimvero divinum illud oraculum de Achaabo, quod Elias edidit, eventus ipse comprobavit. nam cum vulnus accepisset, diu admodum in curru stetit, ne conspecta regis fuga milites hosti terga darent. ibi sanguis e vulnere profluens curru adhaesit; quem deinceps auriga ad fontem abluit et canes linxerunt. mane vero meretrices ad fontem Achaabi sanguine tinctum accedentes etiam in eo corpora sua pro more abluerunt.

Secundum haec rex Ioramus impietatem Achaabi soceri sui aemulatus meritas omnino poenas luit. nam magnus ille vates Elias huiusmodi verbis eum per litteras compellavit (2 Paral. 21 12): „haec tibi dominus significat. quoniam institutum paternae Iosaphati vitae non es sectatus, sed fratres tuos interfecisti, en magna calamitate dominus familiam tuam adficiet, ac tu gravibus admodum morbis laborabis, quos inter erunt viscerum tormina, tam diu durantia donec intestina egeras." non multo post exterae nationes in eum copias educunt, omnes e medio tollunt, liberos regios interficiunt, Ochozia solo excepto. simul et morbus hominem invadit, ac ne regiam quidem

του βασιλικῆς ἠξιώθη ταφῆς. ἀληθῶς φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.

Μετὰ τοῦτον Ὀχοζίας ζηλωτὴς καὶ αὐτὸς τῆς πατρικῆς ἀσεβείας. ἀποστέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν μέγαν Ἠλίαν δύο πεντηκόνταρχοι μετὰ σοβαρότητος καλοῦντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἐρωτηθῆναι τῆς νόσου τοῦ βασιλέως ἕνεκεν· ἐφ' ᾧ καὶ πῦρ καταγαγὼν ἄνωθεν κατέκαυσεν αὐτούς. ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ ὠμότητα τοῦ προφήτου κατηγοροῦντες αὐτοῦ κατηγοροῦσι τοῦ C θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα. στέλλεται οὖν τρίτος πεντηκόνταρχος, καὶ ἠπίοις λόγοις χρησάμενος τὴν τιμωρίαν διέφυγεν. κατερχόμενος οὖν καὶ συναντήσας τοῖς ἀποσταλεῖσιν ἐπὶ τὰ εἴδωλα εἶπε „παρὰ τὸ μὴ εἶναι θεὸν ἐν Ἰσραήλ, πορεύῃ ζητῆσαι μυῖαν θεὸν Ἀκαρῶν; ἡ κλίνη ἐφ' ἧς ἀνέβης, οὐ καταβήσῃ." ἴστωσαν οὖν ἐντεῦθεν οἵῳ κρίματι περιπίπτουσι, καὶ ὅπως ἀγανακτεῖν παρασκευάζουσι τὸν θεόν, οἱ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἀστρολόγοις καὶ μάντεσιν ἀναθέμενοι. D ἄξιον δὲ θρηνῆσαι τῶν δυσσεβῶν τὴν ἀλογίαν. οὐ γὰρ μόνον τὰ μέγιστα τῶν ζώων ἐθεοποίησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ σμικρότατα καὶ μύσους μεστά. τί γὰρ μυσαρώτερον μυίας; ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης θεὸν ἀνηγόρευσαν, καὶ ἣν ζῶσαν ταῖς ῥιπίσιν ἐλαύνουσι, ταύτης τὸν τύπον θεὸν ὠνομάκασιν.

sepulturam a morte consecutus est. nimirum reapse formidabile est in dei viventis manus incidere (Hebr. 10 31).

Successit in regno filius Ochozias, et ipse paternae impietatis aemulator. hoc tempore missi sunt ad magnum illum vatem Eliam duo quinquagenum militum praefecti, qui eum superbe arcessunt de regis morbo consulendum. tum ignem ille caelitus deducens universos concremavit. hoc loco qui crudelitatem vatis accusant, deum ipsum criminantur: nam per eum haec omnia facta sunt. tandem et tertius quidam militum quinquagenum praefectus ablegatur, qui vatem mitibus verbis allocutus supplicium quo priores adfecti fuerant evasit. quamobrem vates de monte descendens, cum incidisset in homines ablegatos a rege ad consulendos deastros, huiusmodi verba protulit (4 Reg. 1 16): „quandoquidem delinquere non dubitasti, et quasi deus apud Israelicos nullus foret, muscam Accaronis deum consuluisti, ex eo lecto, quem semel iam conscendisti, non evades." de quo licet aestiment quali iudicio et poena pereant, quantamque dei concitent in se iracundiam, qui spes suas in astrologos et vates collocant. estque adeo non abs re deploranda hominum impiorum bruta fatuitas. non enim tantum olim illi maxima quaevis animalia pro diis habuerunt, sed etiam minima, eaque piacularia. nam quid, obsecro, musca potest esse foedius et abominabilius? nihilominus illi muscae simulacro divinitatem tribuerunt; quamque vivam flabellis abigebant, eius imagini appellationem dei concesserunt.

Ὁ δέ γε τῶν προφητῶν κορυφαῖος Ἠλίας, ὁ παρρησίαν ἔχων τοσαύτην ὥστε καὶ πρὸς Ἀχαὰβ οὕτως εἰπεῖν „ζῇ κύριος ὁ θεός μου, εἰ ἔσται τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος ἢ ὑετὸς εἰ μὴ διὰ λόγου στόματός μου," ὁ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἐπὶ
P. 191 τοσοῦτον καταισχύνας ὥστε καὶ πάντας αὐτοὺς τῇ προτροπῇ αὐτοῦ παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποκτανθῆναι, ἵνα μήτι πάθῃ ὑπέρογκον, τοσοῦτον παρὰ τῆς Ἰεζάβελ συγχωρεῖται διώκεσθαι ὡς καὶ πρὸς τὸν θεὸν εἰπεῖν „ἱκανούσθω δή, λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ. μὴ κρείσσων ἐγὼ ὑπὲρ τοὺς πατέρας
V. 148 μου;" ἀπορήσειε δ' ἄν τις πῶς ἅγιος ὢν ὁ προφήτης καὶ κατὰ νόμον πολιτευόμενος ἤσθιε τὴν διὰ κοράκων τροφήν. αὐτὸς ὁ νομοθέτης ταύτην αὐτῷ διὰ τῶν κοράκων προσέφερε, καὶ
B ἄρτον μὲν ἕωθεν, δείλης δὲ κρέα. οἱ γὰρ νόμοι οὗτοι διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθένειαν ἐτέθησαν. καὶ γὰρ καὶ Σαμψὼν διὰ μὲν τὴν μέθην καὶ τὴν λαγνείαν ἐγυμνώθη τῆς χάριτος, φαγὼν δὲ τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος, ὃ ἐν νεκρῷ λέοντι ἐξύφαναν μέλισσαι, κατηγορίαν οὐδεμίαν ἐδέξατο.

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ. ἡνίκα προσῆλθε τῇ Σαραφθίᾳ ὁ προφήτης καὶ ἄρτῳ ἐδεξιώθη αὐτοσχεδίῳ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ λιμοῦ, τοῖς ἀγγείοις ἐκείνοις ἐπηύξατο οὕτως εἰπὼν „ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψει, καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ

20. ὑπηύξατο P.

Caeterum ille vatum princeps Elias, cui tanta libertas oris erat ut huiusmodi verbis Achaabum alloqueretur (3 Reg. 17 1) „ita vivat dominus deus ille meus, ut annis hisce nec rorem nec pluviam habituri sumus, nisi me iubente," qui praeterea Baalis sacrificos tanto pudore adfecit ut omnes etiam ipso exhortante ab Israelitis occiderentur, Elias ergo, ne quam in superbiam fastumque prolaberetur, tantum permittente deo persecutionis est a Iezabele perpessus, ut etiam deum his verbis appellaret (3 Reg. 19 4) „tandem satis hoc esto tibi, vitam quaeso meam mihi auferto. egone meis maioribus praesto?" possit autem mirum alicui fortasse videri, qui factum sit ut vates hic, vir omnino sanctus et legis e praescripto se gerens, cibum a corvis praebitum comederet. nimirum ipse legislator eum per corvos sic alebat, ut matutino quidem tempore panem, vespertino carnes acciperet. leges hae scilicet propter Iudaeorum imbecillitatem latae fuerunt. iccirco videmus Samsonem propter temulentiam lasciviamque divinitus sibi concesso beneficio fuisse spoliatum, cum nequaquam propterea culpetur quod favum mellis ab apibus in leonis cadavere congestum comederit.

Hoc etiam, dilecte fili, factum scito. cum Saraphtiam vates Elias pervenisset ac famis tempore qualicunque pane exciperetur, huiusmodi votum de vasis ipsis concepit (3 Reg. 17 14) „hydria qua farina continetur, ne deficiat, et cadus olei nunquam minus habeat." fue-

ἐλαττονήσει." ἀλλ' ἐνταῦθα ζητῆσαι ἄξιον εἴπερ ἀληθῶς ἐν τῷ καμψάκῃ ἐκείνῳ ἔλαιον ἦν. ἔγωγε γὰρ τοῦ προφήτου C ἀκούων λέγοντος „καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττονήσει, ἕως οὗ δώσει τὸν ὑετὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς" οὐκ οἶμαι τὸν προφήτην περὶ ἐλαίου εὔξασθαι. τοσούτου γὰρ ὄντος αὐχμοῦ, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκλειπόντων τηνικαῦτα τῇ ἀνυδρίᾳ, τίς ἡ ὠφέλεια εἴπερ ὁ καμψάκης ἐπήγαζεν ἔλαιον; οὐκ ἦν λοιπὸν ὁ καμψάκης ἐκεῖνος ἐλαίου καμψάκης, ὅτι μηδὲ χρεία ἐλαίου τοῖς ἕνεκεν ὕδατος κάμνουσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔλαιον ἀγαλλίασιν ὑπεμφαίνει παρὰ τῇ γραφῇ, διὰ τοῦτο καμψάκην ἐλαίου τὸν καμψάκην ἐκεῖνον ὁ προφήτης ἐκάλεσεν. D οὐδὲ γὰρ ἕτερον ἀγαλλίασιν ἐπὶ τοσοῦτον εἰσφέρει ὡς αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐν αὐχμώδει καιρῷ. καὶ πειθέτω σε ἡ ἁγία γραφὴ μέλι τὸ ὕδωρ καλέσασα. οἱ γὰρ Ἑβραῖοι δίψει συσχεθέντες ἀφορήτῳ κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ ὕδωρ εὑρόντες, μέλιτος ἐδόκουν ἐμπίμπλασθαι. πρὸς γοῦν τὴν διάθεσιν τῶν πινόντων ἀφορῶσα ἡ γραφὴ μέλι ὕδωρ ἐκάλεσεν.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ Ἰωᾶς, ὃς ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πάσας τὰς ἡμέρας Ἰωδάε τοῦ ἀρχιερέως. οὗτος ζήσας ἔτη ρλ' καὶ θανὼν θήκης ἠξιώθη βασιλικῆς. αὐ- P. 192 τοῦ δὲ θανόντος ἐξέκλινεν Ἰωᾶς εἰς ἀσέβειαν. ἐφ' ᾧ καὶ στέλλονται προφῆται πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰωᾶν, μεθ' ὧν καὶ ὁ

rit autem heic operaepretium quaerere num reapse in illo cado fuerit oleum. equidem cum vatem dicere audio „cadus olei nunquam minus habeat, donec huic regioni deus pluviam suam concesserit," nequaquam existimo vatem hoc de oleo votum concepisse. nam cum tantus esset aestus, hominesque propter aquae inopiam id temporis perirent, quid quaeso fructus attulisset, si cadus oleum de perpetuo quasi fonte quodam suppeditasset? de quo licet intelligere non fuisse cadum illum plenum oleo, quandoquidem oleo non indigebant qui aquae penuria graviter laborabant. verum certa quadam de causa cadum illum vates olei cadum appellavit. non enim quicquam esse potest quod homines tantopere possit exhilarare ut aqua magni alicuius aestus tempore. licet hoc de sacris literis intelligas, quae alicubi aquam mel nuncupant: nam cum Hebraei adfligerentur intolerabili quadam in solitudine siti, aqua reperta melle satiari se putabant. quo fit ut respicientes litterae sacrae ad illorum adfectionem qui aquam hauriebant, eam ipsam appellatione mellis dignatae sint.

Secundum haec imperio potitus est Ioas, qui erga deum se recte gessit, quamdiu pontifex maximus Ioiadas superstes fuit; qui cum annis centum et triginta vivendo expletis fato functus fuisset, tantum honoris est consecutus, ut regio sepulcro inferretur. cum autem rebus humanis exemptus esset, ad impietatem deinde rex Ioas deflexit.

τοῦ Ἰωδάε Ζαχαρίας, ὃν καὶ κατέλευσαν ἔνδον τοῦ ὑπαί-
θρου ἐν τῷ ναῷ. καὶ ἀποθνήσκων εἶπεν „ἴδε, κύριε, καὶ
κρῖνε." καὶ οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως· ἀρρωστίᾳ γὰρ πε-
ριπεσὼν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ἐσφάγη. ὁ δὲ τούτου υἱὸς Ἀμα-
σίας βασιλεύσας καὶ τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ τοὺς Ἰδουμαίους νι-
κήσας καὶ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἀνδραποδίσας ὕστερον ἱερούργει
αὐτοὺς ὁ ἀνόητος ἐτίμησε, τὴν νίκην αὐτοῖς λογισάμενος.
B πρὸς ὃν ὁ προφήτης „ἔγνων ὅτι ἐβουλεύσατο κύριος τοῦ δια-
φθεῖραί σε·" ὁμοίως γὰρ πατρὶ ἐτελειώθη.

Ἐπαινεῖ δὲ τὸν Ὀζίαν ἡ θεία γραφή· „ἦν" γάρ φησιν
„ἐκζητῶν τὸν κύριον ἐν φόβῳ κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου."
μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιθυμήσας εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἄδυτα καὶ θυμιᾶ-
σαι, καὶ ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὀγδοήκοντα
ἱερέων. εἶπον γὰρ πρὸς αὐτόν „οὐκ ἔξεστί σοι, Ὀζία, θυμιᾶν,
ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών·" ὁ δὲ „οὐχὶ βασι-
V. 149 λεύς εἰμι καὶ ἁλουργίδα βασιλικὴν περιβέβλημαι;" ἐλεπρώθη
C οὖν ἐπὶ τούτῳ. ἐντὸς δὲ τούτου καθημένου διὰ τὴν λέπραν,
ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωαθὰμ τὴν βασιλείαν διιθύνων ἦν. ἕτερος δὲ
Ζαχαρίας ἦν ὁ τοῦ Ἰωδάε, ὃν Ἰωᾶς κατέλευσε, καὶ ἕτερος
ὁ ἐπὶ τοῦ Ὀζίου. οἶμαι δὲ τοῦτον εἶναι, φησὶ Θεοδώρητος,
περὶ οὗ πρὸς Ἡσαΐαν ἔφη ὁ κύριος „ποίησόν μοι μάρτυρας

1. κατέλευσεν F, κατελίθωσαν margo P. 6. ἱερουργίᾳ? 19. κατέλευσε] κατελίθωσε P.

quam ob causam vates nonnulli ad eum ablegantur, quos inter et Ioiadae pontificis filius Zacharias fuit, quem Ioas rex in parte templi sub dio sita lapidibus adobruit. cum moreretur, huiusmodi verbis usus est (2 Paral. 24 22) „inspicito haec, domine, ac punito." neque petitio ipsius irrita fuit: nam rex in morbum cum incidisset, suis a subditis est interfectus. eius filius Amasias cum regnum occupasset et ope divina victoriam de Idumaeis reportasset eorumque divos evertisset, tandem fatuus homo consecratos religiose coluit et partam victoriam ipsis acceptam retulit. quapropter ei vates quidam denuntiavit statuisse deum Amasiam e medio tollere (2 Paral. 25 16). neque multo post consimili mortis genere quo pater extinctus est.

Celebrant deinde litterae sacrae regem Oziam, nimirum quod dei studiosus et metuens fuerit, quamdiu Zacharias fuerit superstes. ab eo tempore incensus est libidine quadam ingrediundi adyta et suffitum in eis faciendi; quo in conatu a pontifice ac sacerdotibus 80 reprehensus, qui dicerent nequaquam ipsi fas esse suffitum ut istic faceret, cuius rei posteris Aaronis sacerdotibus ius esset, lepra correptus est. cum autem leprae causa domi conclusus delitesceret, Ioathamus ipsius filius regnum administrabat. ac Zacharias hic, qui Ozia regnante vixit, alius fuit ab Ioiadae pontificis filio, quem Ioas rex lapidibus obruit. Theodoritus ait existimare se Zachariam hunc illum ipsum esse, de

πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου."

Ἄχαζ δὲ ὁ τοῦ Ἰωάθαμ πάντας ὑπερενίκησε τῇ ἀσεβείᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ πολλὰ κακὰ εὕρατο. καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκεν, ἀλλὰ „ζητήσω" ἔλεγεν „τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τοὺς τύπτοντάς με, καὶ θύσω αὐτοῖς, καὶ ἀντιλήψονταί μου." ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ διῆγεν ἐν πυρί. τί δὲ τοῦτό D ἐστιν; ὡς μὲν Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὡλοκαύτωσε τῷ Βαάλ. ἐγὼ οἶμαι, φησὶ Θεοδώρητος, τὸ μέχρις ἡμῶν φθάσαν τῆς πλάνης εἶδος ἐντεῦθεν αἰνίττεσθαι. ἅπαξ γὰρ τοῦ ἔτους πυρὰς ὁρῶμεν ἀναπτομένας, καὶ ταύταις τινὰς ὑπεραλλομένους παῖδάς τε καὶ ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ βρέφη παραφερόμενα διὰ τῆς φλογὸς ὑπὸ τῶν μητέρων αὐτῶν. ἐδόκει δὲ τοῦτο ἀποτροπιασμός τις εἶναι καὶ κάθαρσις. ταύτην οἶμαι κατὰ τοῦ Ἄχαζ γεγενῆσθαι τὴν κατηγορίαν, ὃν καὶ ἀποθανόντα τιμῆς βασιλικῆς οὐκ ἠξίωσαν.

Ἐζεκίας δὲ ὁ τούτου υἱὸς τὴν ἀκροτάτην κατώρθωσεν P. 193 ἀρετήν, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησε Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν συνέτριψεν, ὃν ἐποίησε Μωσῆς· ἕως γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ θυμιῶντες αὐτῷ. καὶ ἄλλην πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ

12. ὑπερβαλλομένους F.

quo dominus ad Esaiam verbis hisce mentionem fecerit (Is. 8 2) „adhibeto mihi testes, viros fide dignos, Uriam sacerdotem et Zachariam Barachiae filium."

Post hunc Achazus Ioathami filius impietate cunctos superavit. ac ne sic quidem prudentior factus „quaeram" inquit „deos gentiles, qui me flagellant, eisque sacra faciam, ac impetrabo tandem ut opem mihi ferant." quinetiam liberos suos per ignem traiecit. quid autem istuc verbum sibi quaeso vult? Iosephus tradit Achazum quendam suorum filiorum Baali calido sacrificio concremasse. verum Theodoritus aliter censet. „arbitror," inquit, „hisce verbis significari speciem quandam erroris, qui ad nostra usque tempora duravit. videmus enim semel in anno rogos accendi, quibus iniiciantur pueri quidam et viri. quinetiam infantes ab ipsis matribus per flammam transportantur. quae res videtur esse quasi quaedam averruncatio et lustratio. hanc ob causam Achazum ipse reprehendi putat, quem morte sublatum regio funere sui non cohonestarunt.

At filius ipsius Iezechias summa virtute praeditus fuit, omniaque praestitit quae olim Davides, unus ex maioribus ipsius, praestiterat. inter alia serpentem aheneum a Mose factum attrivit. nam ad illa usque tempora suffitum ei faciebant Israelitae. idem summam templi curam habuit cumque sacerdotes mactandis victimis non sufficerent,

ναοῦ. τότε δὴ τῶν ἱερέων μὴ ἐξαρκούντων εἰς τὰς θυσίας, ὡς ἡ τῶν Παραλειπομένων βίβλος φησί, συνεβοήθησαν καὶ οἱ Λευῖται. ὅπερ καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν· πρεσβυτέρου γὰρ μὴ παρόντος καὶ τῆς χρείας κατεπειγούσης ἀναγκάζεται καὶ διάκονος προσφέρειν τῷ δεομένῳ τὸ βάπτισμα. τοῦ Σεναχηρεὶμ
B στρατεύσαντος κατ' αὐτοῦ, ἀπέστειλε πρὸς Ἡσαΐαν λέγων „ἡμέρα θλίψεως καὶ ἐλεγμοῦ καὶ παροργισμοῦ ἡ ἡμέρα αὕτη, ὅτι ἦλθον οἱ υἱοὶ ἕως ὠδίνων, καὶ ἰσχὺς οὐκ ἔστι τῇ τικτούσῃ." ἐμπιπράμεθα, φησί, καὶ ἐξαπτόμεθα τῷ θυμῷ τῶν τοῦ Ῥαψάκου βλασφημιῶν ἀκούσαντες· κολάσαι δὲ τοὺς δυσσεβεῖς οὐ δυνάμεθα. ἔλεγε γὰρ ὁ Σεναχηρεὶμ διὰ τοῦ Ῥαψάκου „μὴ ἀπατάτω σε ὁ θεός σου ἐφ' ᾧ πέποιθας." ἀλλ' ὁ θεὸς ἀνελθόντι τῷ βασιλεῖ εἰς τὸν ναὸν καὶ εὐξαμένῳ αὐτίκα στέλλει τὸν Ἡσαΐαν, μηνύων τὰ ἐσόμενα αὐτῷ χρηστά. τηνικαῦτα
C καὶ γὰρ ἔλεγεν „ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου." ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ Ἐζεκίας ὅτι διὰ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἡ δέησις αὐτοῦ εἰσηκούσθη, ταῦτα λέγει κύριος. ἐμάθομεν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ τεθνηκότες οἱ δίκαιοι τῶν ζώντων προΐστανται. ὁ μέντοι Ἐζεκίας καὶ τῷ θεῷ ἐθάρρει καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισέφερε. καὶ πρῶτον τὰς πρὸ τῆς πόλεως πηγὰς ἐνέφραξεν, ἔπειτα τοὺς πύργους ἀνέστησεν εἰς ὕψος, καὶ προτείχισμα προσῳκοδόμησεν

ut in Omissorum libro narratur (2 Paral. 30 15), Levitas eis operas subsidiarias facere iussit, quod quidem nunc etiam fieri videmus: nam cum senior non adest atque usus ita postulat, etiam diaconus requirenti baptismum impertiri cogitur. cum autem Senacheribus expeditionem adversus ipsum suscepisset, ad Esaiam cum hisce verbis misit (4 Reg. 19 3) „dies angustiae et explorationis et iracundiae hodiernus dies est. nam partus quasi quidam instat, nec matri tantum est virium ut eniti possit." quibus verbis hoc scilicet voluit: ardent animi et ira succensi sunt, ex quo Rapsacis blasphemias audivimus; neque tamen impios homines poenis adficere possumus. iusserat enim Senacheribus ei per Rapsacem dici ne se decipi a deo suo pateretur, cuius ope fretus esset. verum deus progresso in templum regi atque ibi precato vatem Esaiam mox adesse iubet, ac futuram ipsi prosperitatem significat, huiusmodi usus inter alia verbis „propugnabo hanc urbem tam mea quam Davidis famuli mei causa." quae quidem ita divinitus prolata sunt, ne putaret Iezechias orationem suam iustitiae causa, qua praeditus erat, exauditam esse. praeterea licet hinc intelligere iustos homines etiam vita functos viventium patronos agere. caeterum Iezechias et fidebat deo et suam quoque diligentiam adhibebat. primum enim fontes, qui ante urbem erant, obstruxit; deinde turres in altum excitavit, itemque munitionem quandam aliam aedificavit. deinde ac-

ἕτερον. τότε συνέβη καὶ τὰ πρὸς θάνατον μαλακισθῆναι αὐ-
τόν, ὥστε ταπεινωθέντα ἐπιστρέψαι πρὸς κύριον, ὡς ἐν τῇ V. 150
βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων ἱστόρηται· „καὶ ἐταπεινώθη” D
γάρ φησιν „Ἐζεκίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ.” τοῦ
γὰρ πατρὸς αὐτοῦ Ἀχὰζ τὴν προφητείαν δεξαμένου „ἰδοὺ
ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει” αὐτός τε ἐνόμισεν εἶναι ὁ Ἐμμα-
νουήλ, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐκβήσεται· ἐφ’
ᾧ παρθενίαν ἀσκῶν γάμοις ὁμιλῆσαι οὐκ ἤθελεν. ἀλλὰ καὶ
τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἀπώλειαν (ὑπ’ ἀγγέλου καὶ γὰρ
ἐν μέσῃ νυκτὶ πέ χιλιάδες ἀνῃρέθησαν) ἐπηύξανε μᾶλλον τὴν
αὐτοῦ ἀπόνοιαν. ἐφ’ ᾧ συνετίζεται παρὰ κυρίου, σήψει πο-
δὸς ὑποβληθείς· σημεῖόν τε δίδωσιν αὐτῷ ὡς οὐκ ἀποθα-
νεῖται οὕτως ἔχων. „ἰδοὺ ἐγὼ στρέφω τὴν σκιὰν τῶν ἀνα- P. 194
βαθμῶν οὓς κατέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου
τοῦ πατρός σου.” φασὶ γὰρ τὸν Ἄχαζ ἐκ μηχανῆς τινὸς ἐν
τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀναβαθμοὺς κατασκευάσαι τινὰς οἷον ὡρολο-
γοῦντας καὶ τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον ἐκμετροῦντας. τότε λοι-
πὸν ὁ θεὸς εἰς πίστιν τῶν λεγομένων (προσετέθη γὰρ αὐτῷ
καὶ ἕτερα ζωῆς ἔτη πεντεκαίδεκα) ἀνόπιν ἰέναι ποιεῖ τὴν τοῦ
ἡλίου σκιάν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἐζεκίας ἀπὸ δυσμῶν τοῦ βίου ἐπὶ
δευτέραν ἀρχὴν ἐπαλινδρόμει ζωῆς· ἐφ’ ᾧ τὸ τοῦ ἡλίου B
σημεῖον, καὶ οὐχ ἕτερον, δίδωσιν ὁ θεός. γίνεται οὖν ἡ

10. πέ F, ρπέ Labbeus.

cidit ut cum praesenti mortis periculo langueret. quamobrem demisso animo semet ad dominum convertit, quemadmodum in Omissorum libro memoriae proditum est (2 Paral. 32 26). Iezechias, inquit, ex imo pectore se demisit. quia enim pater ipsius oraculum acceperat huiusmodi (Isaiae 7 14) „en virgo praegnans erit,” seipsum putarat illum Emmanuelum esse, ac promissionis eventum in se finem habiturum. quapropter virginitatem colens nullo coniugii studio tenebatur. praeterea cum extraneorum interitum conspexisset, ex quibus una nocte 185 milia sunt ab angelo interempta, magis etiam in opinione sua stolida confirmabatur. quapropter a domino ad frugem revocatur, pede sic adflicto ut iam putresceret. sed tamen ei deinde signum quoddam dedit, ex quo se mortem id temporis non obiturum intelligeret. „en” inquit, „ego convertam umbram graduum, quos iam decem sol descendit in iis qui sunt in domo tua paterna gradibus.” tradunt enim Achazum per machinam quandam in domo sua gradus quosdam effecisse, qui horas commonstrarent et solis cursum metirentur. itaque deus ut iis quae praedixerat fidem faceret (adiecturum enim se promittebat ipsius vitae quindecim annos), effecit ut umbra solis retro graderetur, quando etiam Iezechias ipse ab occasu vitae suae ad alterum quasi quoddam vitae principium revertebatur. qua-

ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὸν Ἱππόλυτον τριάκοντα καὶ δύο ὡρῶν·
τοὺς γὰρ δέκα ἀναβαθμοὺς διαδραμὼν ὁ ἥλιος τοὺς αὐτοὺς
πάλιν ἀνέδραμεν, εἶτα τῇ ἰδίᾳ διατάξει χρησάμενος ἐπὶ δυ-
σμὰς ἦλθε τοὺς δώδεκα πάλιν διαδραμών. καὶ οὕτω μὲν ὁ
Ἱππόλυτος, ὁ δὲ πατριάρχης Ἀντιοχείας Εὐστάθιος εἴκοσι
καὶ δύο λέγει γενέσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡρῶν· ἐν ῥιπῇ
γὰρ ὀφθαλμοῦ λέγειν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐν ὥραις δέκα τὸν τοῦ
C ἡλίου γενέσθαι ἀναποδισμόν. οὕτω μὲν οὖν κδ' ὡρῶν ἡ ἡμέ-
ρα ἐκείνη γέγονε, καθ' ἣν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἐν αὐτῷ τῷ
μεσουρανήματι τὸν ἥλιον ἔστησεν ἡμέρας ὅλης διάστημα·
διὰ γὰρ ἓξ ἀνῆλθεν ὡρῶν, καὶ δι' ὁμοίων αὖθις μέσον τοῦ
οὐρανοῦ. γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι οὔτε προηγουμένως ἔστη
ὁ ἥλιος, οὔτε τὸ θαῦμα περὶ μόνον τὸν ἥλιον γέγονεν ἀλλὰ
περὶ αὐτὸν τὸν πρῶτον οὐρανόν· αὐτοῦ γὰρ κωλυθέντος τῆς
πρόσω φορᾶς τῷ θείῳ προστάγματι,, ἀνάγκη πᾶσα στῆναι
καὶ τὸν αὐτῷ συγκινούμενον ἥλιον. καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ
D Μαξίμῳ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιόντι
περὶ τούτου. „ἡλίου δὲ καὶ σελήνης δρόμον ἀκώλυτον ἐπέ-
σχε παραδόξως ὁ θεός, τὴν ἀεικίνητον τοῦ παντὸς φύσιν
στήσας ἀκίνητον. ταῦτα δὲ ὁ τῶν ὅλων θαυματουργεῖ θεός,

14. γὰρ] καὶ P.

propter hoc ei de sole signum deus, non aliud dedit. ac diem quidem illum tradit Hippolytus triginta duas horas habuisse: sol enim gradus decem permensus deinceps per eosdem recurrebat, quo facto suum ad cursum ordinarium reversus 12 reliquis gradibus peragratis ad occasum pervenit. haec Hippolyti est sententia. verum Eustathius, Antiochenus ille patriarcha, vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. videtur enim ita sensisse, quasi solis retro facta regressio non horis decem sed oculi uno momento acciderit. eodem modo dies ille viginti quattuor horarum fuit, quo Iesus Navae filius in ipso meridie totum diei spatium solem subsistere iussit. nam sol id temporis intervallo sex horarum ad meridiem usque progressus erat, ac totidem horas habuit donec ad occasum perveniret; in ipso autem meridie, quemadmodum diximus, totius diei spatium in medio coeli substitit. debes vero scire hoc loco, dilecte fili, solem principaliter non institisse, nec prodigium ad unum solem referri debere, sed etiam ad primum illud coelum. nam illo per divinum mandatum impedito quominus in motu suo progrederetur, omnino necesse erat solem quoque subsistere, qui una cum ipso movetur. hoc verum esse, velim eximius ille Maximus tibi persuadeat; qui in eis ad Thalassium quae scripsit, hac de re verbis huiusmodi disseruit. deus solis et lunae cursum, qui alias impediri nequit, id temporis nova et inusitata ratione quadam inhibuit, cum naturam universi huius, nunquam non mobilem, motus expertem esse iussit. et fecit profecto deus ille re-

ἵν' ἐντεῦθεν δείξῃ σαφῶς ὡς οὔτε ὅρος οὔτε ἀνάγκη τοῖς
ἄστροις ἐπίκειται, καθάπερ ᾠήθησαν οἱ πολλοί, βλέποντες
ὡσαύτως ἀεὶ κινουμένους αὐτούς. ἵστησι λοιπὸν αὐτούς,
τὴν ἐπὶ πᾶσι προσοῦσαν αὐτῷ παριστῶν ἐξουσίαν, καὶ φέρε-
σθαι αὖθις ἐᾷ κατὰ τὸν ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἐπιτεθέντα θε-
σμόν."

Οὐκοῦν ἀποστέλλει πρὸς Ἐζεκίαν Μαροδὰχ ὁ βασιλεὺς P. 195
Βαβυλῶνος τῆς νόσου τε ἕνεκα καὶ τοῦ περὶ τὸν ἥλιον θαύ-
ματος. ἀλλ' ἐκεῖνος τἄλλα πάντα παρεάσας τὸν πλοῦτον αὐτοῦ V. 151
τοῖς πρέσβεσιν ἔδειξεν. ἐφ' ᾧ καὶ τάδε παρὰ Ἡσαΐου τοῦ
προφήτου πρὸς αὐτὸν ἐλαλήθη „ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι, καὶ
ληφθήσονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπε-
λεύσονται. καὶ οἱ υἱοί σου, οὓς γεννήσεις, ἔσονται εὐνοῦ-
χοι ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως Βαβυλῶνος." υἱοὺς δὲ λέγει τοὺς
τρεῖς παῖδας σὺν τῷ προφήτῃ Δανιήλ· ἀπόγονοι γὰρ οὗτοι
τοῦ Ἐζεκίου γεγόνασιν. εἴωθεν οὖν ἡ γραφὴ τοὺς ἀπογόνους
ἐπονομάζειν υἱούς, καθὰ δὴ καὶ τὸν Δαβὶδ πατέρα τοῦ Ἐζε- B
κίου καλεῖ· οὐδὲ γὰρ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ ὁ Ἐζεκίας, ἀλλ' ἀπό-
γονος πάντως αὐτοῦ. ὁ μέντοι Μαροδάχ, ὡς ἄνωθεν εἴρη-
ται, τοῦ περὶ τὸν ἥλιον χάριν θαύματος πρὸς Ἐζεκίαν ἀπέ-
στειλε· τὸν γὰρ ἀναποδισμὸν αὐτοῦ τοσοῦτον εἶναι λέγει

rum universitatis huiusmodi prodigium ea potissimum de causa, ut luculente declararet neque certae legi neque necessitati sidera esse obnoxia, quemadmodum plerique sunt arbitrati, cum cernerent semper eodem illa modo moveri. quamobrem aliquando ea subsistere iussit, ut potestatem suam in res universas ostenderet; ac deinde rursus eadem ferri motu suo permisit, quem ab initio rerum ipsis praescripserat.

Secundum haec Marodachus rex Babyloniorum ad Ezechiam legatos suos mittit, tum eius morbi causa ex quo convaluerat, tum prodigii quod in sole acciderat. tum caeteris rebus Ezechias omissis et neglectis opes suas legatis ostentat. quamobrem Esaias vates eum verbis huiusmodi compellavit (4 Reg. 20 17) „scito fore tempus cum omnia quae domi tuae sunt, auferentur et Babylonem transferentur. quin et de filiis tuis a te ortis atque genitis sumentur, qui in regis Babyloniorum domo sint eunuchi." quibus in verbis filiorum appellatione veniunt tres illi pueri, quibuscum et Danielus vates fuit: nam illi Ezechiae nepotes ac posteri exstiterunt; et frequens est litteris sacris posteros nepotesque vocare filios, sicut et Davidem Ezechiae patrem nuncupant: atqui non filius Davidis erat Ezechias, sed eius e posteris ortus. caeterum Marodachus alia nulla de causa legatos ad Ezechiam miserat, ut supra quoque indicatum est, quam quod miraculum illud in sole accidisset. nam solis illam regressionem tam

παραδοξότατον ὁ Ἀρεοπαγίτης θεῖος Διονύσιος, ὥστε καθ' ὑπερβολὴν ἐκπλῆξαι τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὡς ἰσοθέῳ τινὶ τῷ Ἐζεκίᾳ καθυποτάξαι αὐτούς.

Μετὰ δὲ Ἐζεκίαν κρατεῖ Μανασσῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ. οὗτος σὺν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ κακίαις προσεκύνησε καὶ πάσῃ
C τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι τοῖς ἀστράσι, καὶ ἐκληδονίζετο, ἤγουν διὰ λόγων παρετηρεῖτο τὰ ἐκβησόμενα, εἰ καί τινες ἕτεροι κληδόνα λέγουσι τὴν διά τινων ἐπῳδῶν ὁλκὴν τῶν δαιμόνων καὶ καταφοράν· ἐφ' ᾧ καὶ κληδὼν ἐτυμολογεῖται παρ' αὐτοῖς παρὰ τὸ κλῶ τὸ καλῶ. καὶ οἰωνίζετο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μανασσῆς, ἤγουν τὰς τῶν ὀρνέων πτήσεις παρετηρεῖτο κἀντεῦθεν τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενος ἦν. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος ἔλεγεν „ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα ἢ καὶ ὀνειροπόλον· καὶ
D γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν." πρόσεχε οὖν ὅτι καὶ διὰ τῆς τοιᾶσδε πτήσεως τῶν ὀρνέων καὶ δι' ἥπατος προβάτων καὶ δι' ὀνείρων αὐτῶν ἐδόκουν οἱ παλαιοὶ τὸ μέλλον προορᾶν. καὶ οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἐκεῖνοι, καθάπερ εἴρηται, καὶ πτήσεσιν ὀρνέων καὶ ἄλλοις τοιούτοις, κατά γε δοκοῦν αὐτοῖς, τοῦ μέλλοντος ἐστοχάζοντο.

Ὅτι δὲ τὸ παρατηρεῖσθαι τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε κεκώλυται, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ

novam prorsus et inusitatam fuisse tradit Areopagita Dionysius, ut Babyloniis stupori esset, eisque praeberet occasionem ultro se summittendi Ezechiae tanquam homini divino.

Post Ezechiam Manasses eius filius imperio potitur. hic inter alia facinora quae commisit, etiam copias coeli universas adorabat, hoc est sidera et hariolationibus utebatur, hoc est omina de futurorum eventu observabat, quod Graeci κληδονίζεσθαι dicunt. quanquam alii quidam volunt κληδόνα vocari geniorum per excantationes certas attractionem et e sublimi deductionem; qua de causa tradunt eius vocis originem esse a verbo κλῶ, quod idem sit cum καλῶ, significationem evocandi habente. praeterea Manasses auguriis utebatur, hoc est avium volatus observabat, deque illis coniecturas rerum futurarum sumebat. atque hoc illud ipsum est, cuius in hisce versibus mentionem Homerus fecit: „quin vel sacrificium vel vatem arcessimus ultro, vel coniectorem, faciat qui somnia plana. a Iove namque ipso proficisci somnia scimus." nimirum hinc animadvertere potes, existimasse priscos illos homines futurorum cognitionem percipi de tali vel tali avium volatu vel ex pecudum iecinoribus vel ipsis denique somniis.

At vero quod volatus avium, pecudum iecinora somniaque hoc

μέγας διείληφε Βασίλειος. ἐπεξηγούμενος γὰρ τὸ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰουδαίας δευτέρᾳ ὁράσει τοῦ προφήτου Ἠσαΐου ῥητὸν τὸ κατὰ λέξιν οὑτωσὶ διαλαμβάνον ὅτι ἐνεπλήσθη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων, P. 196 καὶ τάδε διέξεισιν. ὁρᾷς ἡλίκον κακὸν τὸ κληδονίζεσθαι. ἔξω τῆς παρὰ θεοῦ ἐπιμελείας ποιεῖ τὸν προσέχοντα αὐτῷ. πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἀδιαφόρως ὠτακουστοῦσι καὶ φήμας θηρῶνται καὶ συμβόλοις προσέχουσιν. ἀλλ' ἄκουε ὅτι ἀπερρίφη ὁ λαὸς ὁ ταῦτα περιεργαζόμενος. πολλαὶ γὰρ ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου μαντεῖαι καὶ κληδόνες καὶ οἰωνισμοὶ καὶ ὀρνιθοσκοπίαι διαβέβληνται ὡς δαιμόνων εὑρέματα. 'οὐκ οἰωνιεῖσθε' γάρ φησιν, 'οὐδὲ ὀρνιθοσκοπεῖσθε. τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς κύριος ὁ θεὸς ἐξολοθρεύει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, οὗτοι κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται. σοὶ δὲ οὐχ οὕτως δέ- B δωκε κύριος ὁ θεός σου.' ἄτοπον γὰρ τὸν ἔχοντα τὴν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τοῦ θεοῦ συμβουλὴν πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν πρα- V. 152 κτέων σκέψιν συμβούλους ἑαυτοῦ παραλαμβάνειν τὰ ἄλογα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ συμβούλους, ἀλλὰ διδασκάλοις χρῆσθαι καὶ νομοθέταις. καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῦ κίνδυνον παρακείμενον καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντα οὐκ οἶδεν ἡ ὄρνις, σοὶ δὲ τὸ μέλλον προαγορεύσει; εἰ δὲ ἀπὸ δαιμόνων ἐνεργείας ἀπατηλῶς περιπέτον-

illove modo observari nefas sit ac prohibitum, cum aliis ex argumentis et indiciis est perspicuum, iisque non paucis, tum ex illis quae magnus noster Basilius est complexus. declarans enim hoc in secunda visione adversus Iudaeos Esaiae (2 6) vatis dictum, cuius haec ipsa verba sunt „referta est regio ipsorum hariolationibus, sicut olim, cum eam extranei possiderent," huiusmodi quaedam subiicit. vides quantum malum sit hariolatio, quod scilicet faciat ut homo ipsi deditus dei cura prorsus excidat. at vero multi Christianorum citra ullum discrimen auribus ostenta captant, omina venantur, animum notis et signis advertunt. sed audi tu, quid hoc loco dicatur, nimirum populum illum reiectum esse qui haec curiose observaverit. etenim complures divinationes, ut hariolationes ominationes auguria, lege Mosaica tanquam malorum geniorum inventa prohibentur. nam exstant haec in ea verba (Deut. 18 10) „non ulla vel omina vel auguria captabitis. quippe nationes istae, quas dominus vestra causa de medio tollit, hariolationibus et aliis vaticiniis utuntur. vobis autem dominus deus ille vester id nequaquam permittit." absurdum enim fuerit, ut qui de praescriptis a deo consilium habere potest, ad considerationem rerum agendarum animalia bruta pro consiliariis adhibeat, immo eis ne pro consiliariis quidem sed magistris et legum quasi latoribus utatur. itidem propositum sibi periculum et ante oculos imminens ignorat avis: tibi vero quod futurum sit indicabit? quodsi

ται, μή μοι καθέζου δεσποτῶν ἀπάταις προσκεχηνώς, μηδὲ C γίνου διαβολικαῖς ἔκδοτος ἐνεργείαις, ὃς ἐπειδὰν ἅπαξ λάβῃ ψυχὴν εὐάγωγον εἰς ἀπώλειαν, πάντα τρόπον αὐτῇ καταχρώμενος οὐκ ἀνίησιν. ἀλλὰ καὶ κράζοντες κόρακες καὶ ἀετοὶ ἀλύοντες δι' ἀπορίαν θήρας τὴν δεισιδαίμονα καρδίαν πτήσσουσι. καὶ τοσαύτη τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὕβρις, ὥστε καὶ γαλῆ παραφανεῖσα καὶ κύων διακόψας καὶ ἄνθρωπος ἐπιφανεὶς ἕωθεν τοὺς ἐντυγχάνοντας πάντη ποιοῦσιν ἐκπλήττεσθαι. τί ἐλεεινότερον τοῦ τοιούτου βίου, πάντα ὑποπτεύειν, ὑπὸ πάντων ἐμποδίζεσθαι, δέον πανταχόθεν τὴν D ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν ἐπανάγειν; ὅταν ἴδῃς ὄρνιθας διαπετομένους τὸν ἀέρα, μὴ τὰ σχήματα τῶν πτήσεων περιεργάζου, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἐπ' αὐτοῖς σοφίαν καὶ διακόσμησιν θαύμαζε, πῶς βάρος τοσοῦτον δι' ἀέρος φέρεται, πῶς ἡ ἁπαλὴ τοῦ ἀέρος φύσις ὄχημα γίνεται τῷ πτερῷ, πῶς τῇ μὲν ἐκτάσει τῶν πτερῶν ἐπινήχονται τῷ ἀέρι, τῇ δὲ οὐρᾷ οἷον πηδαλίῳ τὴν πτῆσιν ἑαυτῶν ἀπευθύνουσι. καὶ τοιαύτη μὲν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ μικρόψυχος καὶ ταπεινὰ φρονῶν τὰς τῶν ἀλόγων κινήσεις τῷ ἰδίῳ σκοπῷ συναρμόζειν ἐπιχειρεῖ, καὶ καταλιπὼν τὸν θεὸν δαίμοσιν ἐπιβούλοις ἐκδέδωκεν ἑαυτόν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

1. δεσμωτῶν ?

aves malorum efficacitate fraudulenta geniorum hinc inde volant, noli horum dominorum, a quibus agitantur, fraudibus inhiando desidere, nec te diabolicis imposturis capi patitor. quippe diabolus ubi semel nactus est animum proclivem ad proprium interitum, omnibus eo modis abuti non desinit. videmus autem crocitantes corvos et aquilas propter inopiam cibi oberrantes cordi superstitioso pavorem incutere. tantaque adeo nostri hostis illius est in hominem petulantia, ut alicunde se offerens mustela vel prospectans canis vel ab ortu adventans homo magnam in eis formidinem excitent in quos forte inciderunt. quid eiusmodi vita miserabilius esse possit, in qua omnia suspecta sint et negotia quaevis ab omnibus impediantur? potius undiquaque noster animus ad deum revocandus est. cum aves aëra pervolantes intueris, noli figuram volatus curiose perscrutari, sed illis rebus omissis declaratam in eis sapientiam creatoris et ordinationem admirare, qui scilicet fiat ut tantum pondus aëre permeet, quo pacto tenera istaec aëris natura volucrum alis pro vehiculo sit, qui per alarum extensionem in aëre natent ac motu caudae ceu clavi cuiusdam volatum suum dirigant. in his enim dei sapientia conspicitur. at homo quispiam pusilli animi et humilia tantum respiciens animalium rationis expertium motus instituto suo accommodare nititur, deoque relicto malis se geniis dedit, qui reapse nihil aliud sunt quam insidiatores. ac de his quidem rebus in hunc modum dictum esto.

Ὁ δέ γε διαληφθεὶς βασιλεὺς καὶ ἐγγαστριμύθους ἐποίησε, P. 197 καὶ γνώστας ἤτοι μάντεις ἐπλήθυνε, καὶ τὸ πάντων ἀνοσιώτερον, ἐν τῷ θείῳ νεῷ τὸ τῆς ἀκολάστου δαίμονος ἔστησεν ἄγαλμα. οὐ μόνον δὲ εἰδώλοις ἐλάτρευεν ἐν ἔτεσι πεντήκοντα καὶ δύο, ἀλλὰ καὶ αἷμα ἀθῷον ἐξέχεεν, εἴτε προφητῶν εἴτε καὶ ἄλλων τινῶν εὐσεβῶν. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἠσαΐαν ξυλίνῳ λέγουσι πρῖσαι πρίονι. πλὴν ὥς φησι Γεώργιος, Μαροδὰχ βασιλεὺς Ἀσσυρίων δεσμώτην ἤγαγε τὸν Μανασσῆν, καὶ βαλὼν ἐν φυλακῇ ἄρτῳ πιτυρίνῳ καὶ ὕδατι σὺν ὄξει ἔτρεφεν. ὡς δὲ καὶ ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος ἐξ B ἱστορικῶν τινῶν τοῦτο μαθών, καὶ ζωδίῳ χαλκῷ παρὰ τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος ἐμβάλλεται· ἀλλ' ἔνδον τοῦ ζωδίου ὢν ἐπέγνω τε τὸν θεὸν καὶ τὴν ᾠδὴν ἔψαλλεν. ἐφ' ᾧ καὶ δυνάμει θείᾳ διερράγη τὸ εἴδωλον, καὶ ἄγγελος κυρίου κατήγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα. καὶ ἔζησε τὸ λοιπὸν ἐν μετανοίᾳ, καὶ τὰ προλαβόντα διωρθώσατο. τοσαῦτα δὲ εἰς θεὸν ἐπλημμέλησεν ὡς καὶ τὸν θειότατον Ἀναστάσιον οὕτως εἰπεῖν „εἰ Μανασσῆν ἔσωσεν ὁ θεός, τολμῶ εἰπεῖν ὡς καὶ τὸν διάβολον ἔσωσεν ἄν, εἴπερ ἐπιστρέψαι ἠθέλησεν."

Μετὰ δὲ Μανασσῆν ἐβασίλευσεν Ἀμμὼς ὁ υἱὸς αὐτοῦ. C οὗτος τὴν μὲν πατρικὴν ἀσέβειαν ἐμιμήσατο, οὐ μὴν δὲ τὴν

Caeterum hic ipse rex, quo de agimus, etiam ventriloquos instituit et gnostarum sive divinatorum numerum auxit; quodque omnium maxime impium erat, impudicae deae simulacrum divino in templo statuit. neque tantum deastros religiose coluit totos quinquaginta duos annos, verumetiam sanguinem innoxium tam vatum quam aliorum quorundam piorum hominum fudit. quin et ipsum Esaiam perhibent ab eo serra lignea dissectum esse. sed tandem, ut Georgius auctor est, Marodachus rex Assyriorum Manassem ab se captum et in vincula coniectum abduxit, ac pane de furfure confecto et aqua aceto permista aluit. praeterea divinus ille Anastasius commemorat, accepta haud dubie huiusmodi narratione quibusdam ex historicis, Manassem in animal quoddam aheneum a rege Babylonio conclusum fuisse; in quo deinceps deum agnovit et carmen illud suum cecinit. quapropter divina vi simulacro rupto angelus eum Hierosolyma reduxit, ubi deinceps in anteactorum poenitentia vixit et priora delicta emendavit. tot autem tantaque facinora Manasses patravit, ut divinus ille Anastasius dicere non dubitaverit „si Manassem deus servavit, equidem ausim dicere quod etiam diabolum ipsum servaturus fuerit, si reverti ad deum voluisset."

Post Manassem Amosus filius eius imperium obtinuit. is paternam quidem impietatem est aemulatus, at non poenitentiam. fuerit autem

μετάνοιαν. ἄξιον δὲ ζητῆσαι διὰ τί τοῦ μὲν Μανασσῆ τὴν
ἐπιστροφὴν ἀνέμεινεν ὁ θεός, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀμμὼς
V. 153 οὐχί, ἀλλ' ἐθέρισεν αὐτὸν ἔτη δύο βασιλεύσαντα. φησὶ γὰρ
ἡ γραφὴ „καὶ παρελογίσατο Ἀμμὼς λογισμὸν πονηρόν, καὶ
εἶπεν· ὁ πατήρ μου πολλὰ ἐκ νεότητος παρηνόμησε, καὶ ἐν
γήρει μετενόησε. καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὼς ἐπιθυμεῖ
ἡ ψυχή μου, καὶ ὕστερον ἐπιστρέψω πρὸς κύριον." διὰ
D τοῦτο οὐκ ἀνέμεινεν ὁ θεός, διότι οὐκ ἐσωφρονίσθη ἀφ' ὧν
ὁ πατὴρ αὐτοῦ πέπονθεν.

Μετὰ τοῦτον Ἰωσίας ὁ ἔγγονος αὐτοῦ. οὗτος τοῦ προγόνου Δαβὶδ ἐκτήσατο τὴν εὐσέβειαν. καὶ πρῶτον μὲν ἐπεμελήθη τοῦ ναοῦ, κατασκάψας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν οἶκον ὃν ᾠκοδόμησε Σολομὼν τῇ Ἀστάρτῃ προσοχθίσματι Σιδονίων· ἔπειτα δὲ τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ θείων λόγων ἀκούσας καὶ τὴν ἐσθῆτα διέρρηξε καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐθρήνησε. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ θεὸς κατὰ μὲν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ναοῦ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε, τῷ δὲ βασιλεῖ χρηστὰ προηγόρευσεν· „ἀνθ'
P. 198 ὧν" γάρ φησιν „ἤκουσας τῶν λόγων μου καὶ ἡπαλύνθη ἡ καρδία σου καὶ διέρρηξας τὰ ἱμάτιά σου καὶ ἔκλαυσας ἐνώπιόν μου, οὐκ ὄψονται οἱ ὀφθαλμοί σου πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦτον." καὶ τὰ μὲν σκεύη τῶν

pretium operae inquirere quamobrem deus Manassis quidem poenitentiam exspectaverit, sed non itidem filii quoque ipsius Amosi, quem annis duobus regno potitum, ut sacrae litterae loquuntur, instar maturae segetis demessuit. nimirum cogitationem quandam pravam apud animum instituit Amosus, cum secum ita loqueretur „pater meus a puero multa scelerate fecit, ac in senecta poenitentiam egit. quamobrem et ipse hac in aetate pro animi mei libidine me geram, et deinceps ad dominum me convertam." hac igitur de causa deus poenitentiam ipsius non exspectavit, quando paternis calamitatibus nullo modo factus erat melior.

Eum Iosias filius in regno secutus est. is Davidis, sui generis auctoris, pietate praeditus fuit. ac primum quidem templi curam habuit, everso inter alia etiam illo fano quod Solomo Sidoniorum piaculo Astartae condiderat. deinde cum perscripta in Deuteronomio divina oracula ipsi recitata fuissent, non solum vestem suam dilaceravit, sed etiam maximopere lacrymis suam miseriam deploravit. quamobrem deus adversus ipsum quidem fanum atque populum sententiam suam pronuntiavit, verum regi prospera quaeque praedixit. „quoniam" inquit „praeceptis meis auditis cor tuum se demisit, tuque vestimenta tua dilacerasti et coram me lamentatus es, oculi tui cuncta illa mala non adspicient, quibus ego familiam hanc adfecturus sum."

εἰδώλων ἐν τῷ χειμάῤῥῳ τῶν Κέδρων συνέτριψεν, ἐν δὲ τῇ Βαιθὴλ τοὺς τῶν εἰδώλων ἱερέας κατέκαυσε, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰωὴλ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ. ἐπὶ μέντοι τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Ἰωσίου, ὥς φησι Γεώργιος, ἐκτίσθη τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρᾴκης.

Ἰστέον ὅτι τρίτον ἐπόρθησε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐπὶ Ἰωακεὶμ Ἰεχονίου, καὶ ὕστερον ἐπὶ Σεδεκίου, B ὥς φησι Γεώργιος. ὁ δὲ Θεοδώρητος Ἰωακεὶμ καὶ Ἰεχονίαν τὸν αὐτὸν εἶναι λέγει, τῷ θειοτάτῳ Ἱερεμίᾳ ἑπόμενος. ὁ δὲ Σεδεκίας κατὰ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον τυφλωθεὶς καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπαχθεὶς ἐνεβλήθη μύλωνι ἐπὶ ἔτεσιν εἴκοσι καὶ ἕξ, εἰ καὶ ὕστερον ἐτιμήθη. γίνονται οὖν ὁμοῦ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ βασιλευσάντων ἀπὸ Δαβὶδ ἄχρι Σεδεκίου τὰ ἔτη υϟ᾽ καὶ η᾽, οἱ δὲ βασιλεῖς εἴκοσι καὶ δύο πάντες ἐξ ἑνὸς γένους τοῦ Δαβίδ. οἱ δὲ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύσαντες ιη᾽, ἀπὸ Ἱεροβοὰμ ἕως Ὠσηέ, ἐφ᾽ οὗ πέπαυται καὶ ἀπώλετο Σαμάρεια ὑπὸ Σαλμανασάρ. ἀντὶ δὲ τῶν Σαμαρειτῶν Ἀσσύριοι ἐκεῖ- C σε κατῴκησαν, ἐξ ὧν οἱ αἱρετικοὶ Σαμαρεῖται καὶ Σαδδουκαῖοι. οὗτοι μὲν οὖν ὑπὸ λεόντων βιβρωσκόμενοι ἐξαπίνης αὐτοῖς ἐμπιπτόντων, καὶ μαθόντες ἀπὸ γερόντων ἀρχαίων τὸν τιμώμενον ἐκεῖσε θεόν, καὶ ὅτι παρ᾽ ἐκείνου τὰ τοιαῦτα πάσχουσι, τὴν τοῦ Μωσέως ἐπικτῶνται πεντάτευχον· καὶ

idem rex simulacrorum vasa in torrentem Cedronem confracta deiecit, et Bethele deastrorum sacrificos concremavit, quemadmodum Ioelus homo divinus futurum vaticinatus fuerat. eiusdem Iosiae regis imperio, quemadmodum Georgius memoriae prodidit, urbs Byzantium a Byzo Thracum rege condita est.

Secundum haec sciendum Hierosolymam a Nabuchodonozore ter spoliatam esse, videlicet regnantibus Ioacimo Iechonia et Sedecia, quemadmodum Georgius scripsit. Theodoritus autem, divinissimum vatem Ieremiam secutus, ex Ioacimo et Iechonia facit unum eundemque regem. Sedecias vero, sicut Epiphanius meminit, effossis oculis Babylonem abductus et in pistrinum coniectus ibidem annos viginti sex contrivit, ac tandem honorifice vicissim est habitus. sunt igitur anni regum, quotquot a Davide ad Sedeciam usque Hierosolymis imperarunt, in unum collecti 498, et reges ipsi viginti duo, Davidici generis omnes. Samariae vero regnarunt 18, ab Hieroboamo usque ad Oseam, sub quo Salmanasar Samariam delevit ac regnum eius evertit, Samaritanorum loco deductis eo coloniis Assyriorum, a quibus ortae sunt Samaritanorum et Sadducaeorum haereses. cum autem a leonibus hi devorarentur subito in ipsos irruentibus, deque senioribus edocti fuissent quinam iis in locis deus antiquitus coli consuevisset, a quo malis eiusmodi adficerentur, quinque Mosis volumi-

*οὕτω τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἐπιγνόντες ἀβλαβεῖς τοῦ λοιποῦ διε-
τηρήθησαν, εἰ καὶ εἰς αἱρέσεις ἐντεῦθεν ἐξώκειλαν ἅτε μὴ
κατ' ὀρθὸν λόγον ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐγκύπτοντες. τὰ δὲ ἔτη
τῶν βασιλευσάντων ἐν Σαμαρείᾳ σν' καὶ γ', ἐκ διαφόρων μὲν
γεγονότων, πάντων δὲ πεποιηκότων τὸ πονηρὸν κατὰ τὴν
D ἁμαρτίαν Ἱεροβοάμ.*

*Τὴν μὲν οὖν ἀπὸ Περσίδος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον ἐξη-
γήσατό τε ὁ Ἔσδρας καὶ συνεγράψατο. ἡ δὲ πρόφασις τῆς
ἐπανόδου κατὰ τὸν Ἰώσηπον αὕτη. τρεῖς στρατιῶται φυ-
λάσσοντες τὸν βασιλέα, ἐν οἷς ἦν καὶ Ζοροβάβελ, ἤρισαν ἐν
προβλήματι τεθείσης συμφωνίας αἰτῆσαι τὸν νικῶντα ἅπερ
V. 154 ἂν ἐθελήσει παρὰ τοῦ βασιλέως. τοῦ τοίνυν ἑνὸς εἰπόντος
νικᾶν τὸν οἶνον, καὶ τοῦ ἑτέρου τὸν βασιλέα, ὁ Ζοροβάβελ
εἶπε νικᾶν τὰς γυναῖκας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν ἀλήθειαν. καὶ
ἐπεὶ ταῦτα εἰρηκὼς νενίκηκε, καὶ ἤκουσεν αἰτήσασθαι ἃ βού-
P. 199 λεται, ἠξίωσεν αὐτὸν ἀφεθῆναι τὴν αἰχμαλωσίαν. ὃ δὴ καὶ
γέγονε· τηνικαῦτα καὶ γὰρ ἐπληροῦντο τὰ ο' ἔτη τῆς θείας
ὀργῆς. καὶ οἱ μὲν οἰκοδομοῦντες τὸν ναὸν ἦσαν Ζοροβάβελ
καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, οἰκοδομηθῆναι δὲ ὁ τοιοῦτος
ἔφθασε ναὸς τὴν δευτέραν ταύτην οἰκοδομὴν ἐν χρόνοις μς'
διὰ τὸ παρὰ τῶν γειτονούντων ταύτην κωλύεσθαι· ἡ γὰρ
πρώτη ἐν χρόνοις εἴκοσι ἐγένετο παρὰ Σολομῶντος, ὡς Ἔσδρας*

8. τε] τότε P.

na receperunt, eoque modo agnito vero numine nihil ab eo tempore mali perpessi sunt, quanquam in sectas quasdam deinceps etiam exorbitarunt, ut qui recta ratione libros sacros non inspicerent ac pervolverent. anni autem illorum qui Samariae regnarunt sunt 253, ac fuerunt hi diversis orti familiis, et omnes ad exemplum Hieroboami se impie gesserunt.

Iudaeorum autem e Perside reditum scriptis libris Esdras est complexus. eius autem reversionis haec fuit occasio, sicuti Iosephus quidem memoriae prodidit. tres milites, satellites regii, quorum erat in numero Zorobabelus, contendebant inter sese per occasionem pacti conventi, ut qui vicisset, potestatem haberet a rege petendi quicquid vellet. cum igitur unus dixisset vincere vinum, alter regem, Zorobabelus feminas vincere statuit, ante omnia vero veritatem. quod verbum ubi protulisset, victoriam caeteris eripuit petereque iussus est quod lubuisset. tum ille nationem suam captivam in libertatem restitui postulavit, idque continuo factum est: quippe tum etiam 70 illi anni divinae irae completi erant. exstruebant autem deinceps Hierosolymitanum templum Zorobabelus et Iesus Iosedeci F. neque perfici secunda istaec structura potuit ante annum quadragesimum sextum, quod a finitimis nationibus impediretur. prior vero intra vigesimum

ἱστορεῖ. καὶ τὴν μέντοι ἀπὸ Βαβυλῶνος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον, καὶ μὴν καὶ τὴν τῶν νεκρῶν παγκόσμιον ἀνάστασιν αἰνιττό- B μενος ὁ θεὸς ὑπέδειξε τῷ Ἰεζεκιὴλ πεδίον πλῆρες ὀστῶν νεκρῶν, ἃ παραδόξως ἐζωογονήθησαν. ὁ μὲν οὖν Ἔσδρας εὐφυὴς ὢν προσεκόμισε τότε τὸν νόμον, καὶ ἀνέγνω, καὶ ὑπετύπωσε πάντα τὰ κατὰ τὸ ἱερόν, καὶ τοὺς λαβόντας ἀλλογενεῖς γυναῖκας ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκβαλεῖν πεποίηκε. καὶ οὕτω πάντες καθαρισθέντες ἐποίησαν τὸ πάσχα. ἀλλὰ καὶ αὖθις γυναῖκας ἑωρακὼς Ἀζωτίους Ἑβραίοις ἐπιμιγείσας, καὶ θρηνήσας, ἔπεισε τὸν λαὸν ταύτας ἐκβαλεῖν ὡς γάμον παράνομον. λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἰ μὴ ἦν ὁ Ἔσδρας, οὐκ C ἂν οὐδὲ ἓν βιβλίον διά γε τὴν τῶν Ἰουδαίων ῥαθυμίαν καὶ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν μέχρι τοῦ νῦν διεσώζετο. προσσχεῖν δὲ ἄξιον καὶ τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε περὶ τούτου διειληφότι. ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπεκομίζοντο οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως παιδαγωγεῖσθαι πάλιν ἐσπούδαζον, τότε δὴ τότε παρ' αὐτοῖς ἐδέχετο σκῆπτρον Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ὥστε εἰ καὶ καταλῆξαί φησιν ὁ παράφρων εἰς Σεδεκίαν τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν, ματαιάζειν ἔοικε προφανῶς, εἴγε μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν τοῖς τῆς βασι- D λείας θώκοις ὁ Ζοροβάβελ ἐνιδρυμένος ἐφαίνετο. οὗτος μὲν

annum a Solomone absoluta fuerat, ut Esdras commemorat. caeterum exemplo quodam declarare volens deus non modo Iudaeorum e Babylone reditum sed etiam universalem ex mortuis resurrectionem, Iezechielo campum ossibus cadaverum plenum ostendit, quae novo et inusitato modo vitam recuperabant. Esdras autem, vir praestantis ingenii, legem id temporis protulit, eaque recitata templi structuram universam lineis deformavit. effecit etiam ut quicunque peregrinas uxores durante captivitate duxissent, excluderentur; quo pacto lustratis omnibus pascha celebratum est. cumque rursum vidisset Ebraeos quosdam cum Azotiis mulieribus consuescentes, deplorato malo auctor populo fuit ut earum coniugio tanquam illegitimo valedicerent ipsasque feminas repudiarent. hoc quoque memoriae proditum est, quod absque hoc viro fuisset, ne unum quidem librum sacrum habituri essemus, ob Iudaeorum negligentiam diuturnamque captivitatem. animadvertendum hoc etiam, quod eximius ille Cyrillus in libris adversus Iulianum scriptis exposuit. posteaquam, ait, in patriam suam Iudaei reversi fuissent, seque rursus ad praescriptum legis a Mose traditae magno studio conformare coepissent, Zorobabelus Salathieli F. ex Iudaica tribu regnum apud eos occepit. quapropter cum vesanus ille Iulianus regnum Davidis in Sedecia finem habuisse dicit, palam delirat, quando post captivitatis tempus in regio solio Zorobabelus con-

οὖν παρέπεμψε τὸ σκῆπτρον διὰ τῶν ἐφεξῆς μέχρι τῆς Ἡρώ-
δου βασιλείας, ὃς μητρὸς μὲν γέγονεν Ἰουδαίας, ἀλλογενοῦς
δὲ πατρός. ἐκλελοιπότων γὰρ οὕτω τῶν ἐκ τῆς Ἰούδα φυ-
λῆς τὸ ἄρχειν λαχόντων ἐγεννήθη ὁ Χριστός· ὃς καὶ γέγο-
νεν ἐθνῶν προσδοκία. οὗτος μὲν οὖν, ὁ διαληφθεὶς δηλονό-
τι Ἡρώδης, τῷ Αὐγούστῳ συμμαχήσας Καίσαρι μετὰ τῶν
οἰκείων ἀναλωμάτων, ἡνίκα κατὰ Κλεοπάτρας ὥρμησε, τὸ
βασιλεύειν ἐν Ἰουδαίᾳ ὥσπερ τι παρ' ἐκείνου φιλοτίμημα
ἔλαβε. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

P. 200 Τοῦ Ναβουχοδονόσορ δὲ μεγαλαυχοῦντος καὶ μεγαλορ-
ρημονοῦντος ἐφ' ᾗ πόλει παγκάλῳ ἔκτισε, φωνὴ γέγονεν
ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα „Ναβουχοδονόσορ, ἡ βασιλεία σου
παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκδιώξου-
σί σε, καὶ μετὰ θηρίων ἡ κατοίκησίς σου, καὶ χόρτον
ἀγροῦ ψωμιοῦσί σε. καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγήσονται ἐπὶ σέ,
ἕως οὗ γνῷς ὅτι κυριεύει ὁ ὕψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀν-
θρώπων. καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ταῦτα συνετελέσθησαν, καὶ σὺν
τοῖς ἄλλοις ἐμεγαλύνθησαν αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λέοντος καὶ
B οἱ ὄνυχες ὡς ὀρνέου." ταῦτα δὲ πέπονθεν ἅτε μεγαλαυχή-
V. 155 σας ἐπὶ τῷ τῆς εἰκόνος ὁράματι· θεὸν γὰρ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν
ὑπέλαβεν. ὅθεν καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἵστησι τοῦ προσκυ-
νεῖσθαι ἕνεκεν, καὶ τὴν κάμινον ἐκείνην ἀνῆψεν. μετὰ δὲ

sedit. Idem ad posteros sceptrum transmisit usque ad Herodis imperium, qui matre quidem Iudaea prognatus fuit, patre vero extraneo. quippe cum defecissent ex tribu Iudaide principes, Christus exspectatio gentium natus est. Herodes autem, cuius mentionem modo faciebamus, cum opem Augusto Caesari suis impensis atque sumptibus id temporis tulisset, quo contra Cleopatram copias ducebat, regnum Iudaicum tanquam liberale navatae operae praemium ab eo consecutus est. ac de his quidem hactenus.

Caeterum cum Nabuchodonosor magnifice semet iactaret eius urbis nomine quam condendo ad elegantiam insignem perduxisset, vox quaedam de coelo est audita, quae huiusmodi verba pronuntiaret (Daniel. 4 22) „regnum tuum, Nabuchodonosor, iam tibi periit, adeoque abigeris a mortalium coetibus, inter feras belluas deges, agri gramine vesceris, anni denique septem hoc modo tibi peragentur, donec agnoveris esse quendam excelsissimum, cuius dominatu ac potestate regna mortalium contineantur." quae ubi dicta fuissent, eadem hora respondit eventus. nam inter alia crines eius excreverunt ad leoninorum crinium magnitudinem, itidemque consecutus est ungues qui volucrum ungues aequarent. haec autem propterea perpessus est quod inter alia nimis magnos sumpsisset animos ob conspectam in somno imaginem. nam deum se putabat esse. qua ductus opinione

ταῦτα ὁρᾷ δεύτερον ὄνειρον, δένδρον εἰς οὐρανὸν φθάνον παντοίως πετεινοῖς περιηχούμενον. φωνὴ ἄνωθεν τομὴν ἀπειλοῦσα τοῦ δένδρου, ἄνευ μέντοι τῆς ῥίζης. σαφηνίζει καὶ τοῦτο τὸ ὅραμα ὁ Δανιὴλ, καὶ ἑπταετίαν λέγει αὐτὸν συναγελάζεσθαι τοῖς ἐν ὄρεσι θηρίοις, εἶτα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐπανελθεῖν. ὅ τι δὴ καὶ γέγονε.

Μετὰ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα ὁ ἕτερος υἱὸς C
αὐτοῦ Βαλθάσαρ. οὗτος συμπόσιον ποιήσας καὶ τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ συγκαλεσάμενος ἐκάθητο μεθύων καὶ γαστριζόμενος, ὑπηρετούμενα ἔχων τῷ τοιούτῳ συμποσίῳ τὰ ἱερὰ σκεύη ἐκεῖνα ἅπερ ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀφείλετο τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις θείου ναοῦ. ἐπὶ τούτοις ὀργίζεται ὁ θεός. ἐφ' ᾧ καὶ παντελῆ καταψηφίζεται τῶν αὐτοῦ καταφρονούντων ἀπώλειαν. ὁρᾷ λοιπὸν ὁ Βαλθάσαρ ἐπὶ τῷ κονιάματι τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ ἐκάθητο, ἀστράγαλον χειρὸς καὶ γράμματα οὕτω διαγορεύοντα „μανὴ θεκὲλ φαρές." ὅθεν καὶ οὐ μικρῶς ὁ βασι- D
λεὺς ἐπὶ τούτοις ἀπορεῖ. ἐρωτᾷ περὶ τούτων τοὺς ἑαυτοῦ σοφούς· οἱ δὲ μηδὲν εἰδέναι ὄμνυνται. μετακαλεῖται καὶ ὁ προφήτης Δανιήλ· ἔφθασε γὰρ ἡ ἐν αὐτῷ προφητικὴ δύναμις γενέσθαι κατάδηλος, ἡνίκα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὅρασιν καὶ εἶπεν καὶ διεσάφησεν. εἰκόνα

simulacrum suum erexit, ut adoraretur, incensa etiam fornace, in quam praecipitarentur, si qui facere imperata renuissent. secundum haec alterum illud somnium habuit, in quo videbat arborem ad coelum usque pertingentem, in qua omnis generis volucres cantillarent. secuta est vox coelitus edita, quae resectionem arboris, radice tamen excepta, minitabatur. illud etiam somnium Danielus interpretatur, simulque futurum praedicit ut annos septem inter belluas montanas vagaretur; quo tempore exacto regnum, sicut etiam accidit, recuperaret.

Nabuchodonosoris in imperio successor fuit filius ipsius, ac post eum filius alter Balthasarus. hic instituto convivio, cum magnates suos invitasset, forte sedebat temulentiae gulaeque deditus, adhibitis illud ad convivium sacris etiam vasis quae Nabuchodonosor e divina Hierosolymorum aede secum abstulerat. hanc ob causam iratus deus adversarios invidentes sibi perdere in universum statuit. quapropter accidit ut rex Balthasarus in albario parietis opere domus illius, qua in domo sessitabat convivium celebrans, manus articulos cerneret atque litteras, quae huiusmodi quiddam indicarent „mane thecel phares." quibus verbis rex non mediocriter perturbatus suos de iis sapientes consulit. qui cum nihil eorum se intelligere sacramento confirmassent, Danielus vates arcessitur. nam vaticinandi vis in eo palam facta iam ante fuerat, cum visum illud nocturnum Nabuchodonosoris

γὰρ εἶδε κατ' ὄναρ πολύχρουν καὶ λίθον ἄνευ χειρὸς ἐξ ὄρους τμηθέντα καὶ τὴν εἰκόνα συντρίψαντα. ἀλλ' ἐπελάθετο τοῦ P. 201 ὁράματος. ἔξυπνος γεγονὼς μαθεῖν ἐζήτει τὴν ὅρασιν. καὶ πάντων ἀπορούντων τῶν αὐτοῦ σοφῶν τε καὶ ἐπαοιδῶν (θεοῦ γὰρ ἔλεγον τὰ τοιαῦτα πράγματα) ὁ προφήτης μετεκλήθη Δανιήλ, καὶ ὡς εἶχε τὰ τῆς ὁράσεως τῷ βασιλεῖ διεσάφησε. μανθάνει ταῦτα καὶ Βαλθάσαρ, καὶ τὸν προφήτην οὐ μικρῶς αἰτεῖ περὶ τῆς ἐπιλύσεως τῶν ὁραθέντων ἐκείνῳ γραμμάτων. πείθεται οὖν καί φησι πρὸς αὐτόν „μανή, ἠρίθμησεν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ ἐπλήρωσε· τοῦτο γὰρ ἑρμηνεύει ἡ Σύρα γλῶττα καὶ Ἑβραΐς. θεκέλ, ἐστάθμησεν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν B σου, καὶ εὑρέθη ὑστεροῦσα. φαρές, διῄρηται καὶ ἡ βασιλεία σου καὶ ἐδόθη Πέρσαις καὶ Μήδοις." τότε καὶ γὰρ μόνον ἦν ἡ βασιλεία τῶν Βαβυλωνίων. ὁ τοίνυν Βαλθάσαρ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ δεινὰ μεμαθηκὼς οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέρανε κατὰ τοῦ Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέσχετο, δωρεαῖς αὐτὸν μεγίσταις ἠμείψατο, πορφύραν ἐνδύσας καὶ χρυσοῦν μανιάκιον. ἀλλὰ καὶ ἐρωτήσας αὐτὸν ὅπως ἐξευμενίσαι δυνηθείη τὸ θεῖον, ἤκουσεν „ἐν ἐλεημοσύναις τὰς ἁμαρτίας σου λύτρωσαι, καὶ ἀσέβειάν σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων."

8. αἰτεῖ] κελεύει F.

sane admirandum et indicaret et declararet. quippe visus ille sibi fuerat videre per quietem statuam quandam ingentis magnitudinis, quam lapis absque manu revulsus a monte contriverit. verum ipsius somnii fuerat oblitus. quapropter experrectus quodnam fuisset nocturnum illud visum, cognoscere gestiebat. heic cum omnes ipsius sapientes ac magi de re desperassent, quod effari talia solius esse dei dicerent, tandem vates Danielus arcessitus regi somnium suum exposuit. haec ita tum fuisse gesta Balthasar cognoscit. quapropter vatem sollicite rogat ut quid eae sibi litterae vellent, quas conspexisset, declararet. cui Danielus acquiescens „verbum" inquit (Dan. 5 26) „Mane denotat deum annos regni tui numerasse ac complevisse: nam significationem numerandi tam Syra quam Hebraea in lingua habet. Thecel, appendit ad stateram deus regnum tuum, idque iusto pondere deficere deprehendit. Phares, divisum est regnum tuum ac Persis Medisque concessum." etenim id temporis soli Babylonii per orbem regnabant. has calamitates cum imminere sibi Balthasar de vatis indicatione cognovisset, non modo non succensuit Danielo, verumetiam, uti pollicitus fuerat, amplissimis eum muneribus ornavit, purpura videlicet aureoque torque donatum. cumque vatem interrogasset quo pacto numen divinum placare posset, responsum huiusmodi tulit „beneficentia redime delicta tua, et impietatem tuam commiseratione erga pauperes."

Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύει κατὰ Βαβυλωνίων ὁ Δαρεῖος
κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ πρόῤῥησιν, καὶ ἄγει σὺν τοῖς λοιποῖς G
αἰχμαλώτοις καὶ αὐτὸν τὸν Δανιήλ, ὃν καὶ διὰ τιμῆς εἶχε
πολλῆς. φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ σατράπαι. πείθουσι τὸν βασι-
λέα τοιάνδε θέσθαι κέλευσιν, ὃς ἂν εὑρεθείη εὐξάμενος εἰς V.156
θεόν, τῷ τῶν λεόντων ἐμβληθῆναι λάκκῳ. ὁ γοῦν Δανιὴλ
μηδὲν τούτων φροντίσας ηὔχετο εἰς θεόν. ἐφ' ᾧ καὶ τοῖς
λέουσι παραδίδοται. ἀλλὰ σῶος τῇ ἐπαύριον τοῦ λάκκου
ἐξέρχεται. τῶν δὲ εἰπόντων μὴ ἄλλως τὸν Δανιὴλ σωθῆναι,
εἰ μὴ κατακορεῖς ἦσαν οἱ λέοντες, τί γίνεται; τοῖς λέουσι καὶ
αὐτοὶ παρατίθενται, καὶ εὐθέως βορὰ τούτοις γίνονται. μετὰ
ταῦτα, ἤγουν μετὰ τοὺς λέοντας, τὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνερ-
χόμενα τέσσαρα θηρία ὁρᾷ· καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἐν πεδίῳ τινὶ D
διαλέγεται αὐτῷ καὶ τὰ μέλλοντα διδάσκει.

Μετὰ ταῦτα κρατεῖ Κῦρος ὁ Πέρσης τὸν τοῦ Ἀστυάγου
Δαρεῖον ἀνελὼν καὶ τὸν Κροῖσον ἀφανίσας. τότε δὴ τότε ὁ
Δανιὴλ καὶ τὸ τῶν Βαβυλωνίων εἴδωλον, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν
Βήλ, ἐκ μέσου πεποίηκε, καὶ τὴν τῶν ἱερέων κακουργίαν διὰ
τῆς αἰθάλης ἀπήλεγξεν. ἀναιρεῖ δὲ καὶ τὸν παρ' ἐκείνοις τι-
μώμενον δράκοντα. εἶτα τί; ἐπανίστανται κατὰ τοῦ Κύρου
ὡς δῆθεν ἰουδαΐζοντος οἱ ἱερεῖς, ἔκδοτον λαμβάνουσι τὸν
Δανιήλ, καὶ ἐν ἓξ ἡμέραις λάκκῳ κατακλείουσιν, ἑπτὰ λέου-
σι παραδόντες αὐτόν. ἀλλὰ βληθεὶς καὶ τότε ἀβλαβὴς δια- P.202

Secundum haec Darius exercitum in Babylonios ducit, quemadmodum Danielus futurum praedixerat. is inter captivos caeteros ipsum quoque Danielum abduxit, et magno deinceps in pretio habuit. hinc orta satraparum invidia: persuadent regi mandatum ut publicaret, quo significaretur leonum in foveam abiiciendum esse, qui a deo quicquam petere deprehenderetur. hoc edictum Danielus minime veritus, deum precibus implorabat. quamobrem leonibus obiicitur, sed altero mox die salvus e fovea progreditur. heic illi dicere Danielum alia nulla de causa incolumem evasisse quam quod leones saturi fuissent. quid inde factum? ipsi quoque leonibus obiiciuntur, et ab eis continuo devorantur. post id temporis Danielo visum offertur, quo e mari animalia quattuor egredi cernit; angelusque Gabrielus quodam in prato cum ipso colloquens futura declarat.

Deinceps imperio Cyrus Persa potitur, Dario Astyagis F. extincto sublatoque de medio rege Croeso. id temporis Danielus Belum simulacrum Babyloniorum abolevit, et improbitatem sacrificorum per cinerem coarguit. sustulit item draconem illum quem religiose venerabantur. hinc factum ut orta sacrificorum seditione adversus Cyrum, quasi iam aperte iudaissantem, Danielus eis dederetur et totos sex dies in ca-

μένει. τηνικαῦτα καὶ ὁ Ἀββακοὺμ ἐν ἀκαρεῖ τῷ Δανιὴλ ἐφίσταται, καὶ ταῦτα τοῦ λάκκου ἐσφραγισμένου ὄντος, τὸ τῶν θεριστῶν ἐξ Ἰουδαίας βρῶμα κομίζων αὐτῷ· τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ θαυμάσια. καὶ τῷ Δανιὴλ ἐπέστη, καὶ τῶν θεριστῶν οὐκ ἀπελιμπάνετο.

Μετὰ δὲ Κῦρον Καμβύσης ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Ναβουχοδονόσορ ἐπικληθείς, οὗ στρατηγὸς Ὀλοφέρνης, ὃν ἡ Ἰουδὴθ πανσόφως ἀποκτείνασα καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ λαβοῦσα B οὐχ ὑψώθη τὴν καρδίαν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα τῷ κυρίῳ ἀναθεμένη τῇ χηρείᾳ ἐδούλευσε μετὰ τῆς συνήθους ἐγκρατείας ζήσασα ἔτη ρε΄. μετὰ τοῦτον Σμέρδιος ὁ Μάγος, εἶτα Δαρεῖος ὁ τοῦ Ὑστάσπου, ἐφ' οὗ πάλιν ὁ Ζοροβάβελ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐτελείωσαν τὸν ναὸν ἀμεληθέντα ἔτη μ΄. μετὰ Δαρεῖον Ἀρταβάνης. μετὰ τοῦτον Ἀρταξέρξης ὁ μακρόχειρ, ἐφ' οὗ Σοφοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος, Ἀναξαγόρας καὶ Πυθαγόρας καὶ Θουκυδίδης καὶ Εὐριπίδης καὶ Ἡρόδοτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Διογένης καὶ Ἱπποκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐγνωρίζοντο. μετὰ δὲ Ἀρταξέρξην ἕτερος Ἀρταξέρξης, καὶ ἕως Δαρείου τοῦ Ἀρσάμου, ὃν καθελὼν Ἀλέξανδρος τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν κατέλυσε καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκράτησε.

dem cum septem leonibus fovea concluderetur. verum ne tum quidem aliquid detrimenti accepit. quinetiam vates Abbacumus in oculi momento ad Danielum pervenit, quanquam fovea ipsa obsignata foret, eique coctum messoribus in Iudaea cibum defert. eiusmodi sunt divina prodigia. vates idem et Danielo adest et a messoribus non desideratur.

Cyrum in regno Cambyses filius, qui et Nabuchodonosoris cognomentum habuit, secutus est. eius copiarum imperator fuit Holophernes ille, quem cum Iuditha prudenter necasset ac rebus ipsius omnibus potita fuisset, non tamen insolenter animos sumpsit, sed omnibus deo consecratis in viduitate solitaque continentia vixit ad annum usque 105. post Cambysem magus quidam Smerdis regnum occupavit. eum Darius Hystaspis F. est consecutus, sub quo Zorobabel et Iesus fanum, quod annos totos 40 neglectum iacuerat, rursum aedificando perfecerunt. post Darium regnavit Artabanes, quem Artaxerxes Longimanus excepit. eius aetate Sophocles, Heraclitus, Anaxagoras, Pythagoras, Thucydides, Euripides, Herodotus, Empedocles, Diogenes, Hippocrates, Plato, Aristoteles clari fuerunt. post Artaxerxem hunc et alius Artaxerxes exstitit, succedentibus ordine sibi Persarum regibus usque ad Darium Arsamis F. quo deiecto sublatoque regnum Persicum Alexander evertit et orbis imperio potitus est.

Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρώτη βασιλεία ἡ τῶν Ἀσ- C *συρίων ἤτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα ἡ τῶν Μήδων ὡς ἐκείνην καθελοῦσα, μετὰ ταῦτα ἡ τῶν Περσῶν ὡς ἐκείνην διαδεξαμένη, ἔπειτα ἡ τῶν Μακεδόνων ὡς καταγωνισαμένη τοὺς Πέρσας, καὶ τέλος ἡ τῶν Ῥωμαίων.*

Μετὰ μέντοι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ μεγιστᾶνες τὴν βασιλείαν διεῖλον, καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Λαγωὸς καὶ οἱ καθεξῆς Πτολεμαῖοι δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ τρεῖς ἕως Κλεοπάτρας, τῆς δὲ Ἀσίας Ἀντίγονος, τῆς δὲ Συρίας καὶ Παλαιστίνης Σέλευκος ὁ Νικάνωρ, ὃς καὶ πόλεις δύο κτίσας εἰς τὰ μέρη Κιλικίας καὶ ἑτέραν ἐν Συρίᾳ D *τὴν μὲν Σελεύκειαν ἐκάλεσε, τὴν δὲ Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ Λαοδίκειαν, εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. ἐφ' οὗ Ῥόδιοι θαλασσοκρατήσαντες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου, ὃν* V. 157 *διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν· ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ Κολοσσεῖς ὠνομάσθησαν. μετὰ δὲ Σέλευκον Ἀντίοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἕτεροι πέντε. εἶτα Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς υἱὸς Σελεύκου τοῦ φιλοπάτορος· ἐφ' οὗ ἡ δευτέρα ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. οὗτος γὰρ τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν χειρωσάμενος ὡς ἅρπαξ καὶ ἄδικος ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ θυμοῦ ὑπέστρε-*

14. οὗ] ᾧ P.

Hinc ergo discito primum omnium regnum fuisse Assyriorum sive Babyloniorum, alterum Medorum, a quibus illud primum sublatum fuit; tertium Persarum, quod Medorum imperio successit; quartum Macedonum, a quibus debellati sunt Persae; postremum Romanorum.

Post Alexandrum eius famuli atque proceres regnum diviserunt. Aegypto praefuit Ptolemaeus Lagi F. quem ordine Ptolemaei 13 subsecuti sunt usque ad Cleopatram. Asiam occupavit Antigonus, Syriam et Palaestinam Seleucus Nicanor, qui urbes duas in Cilicia condidit et unam in Syria. harum primam Seleuceam appellavit, alteram Antiocheam, tertiam Laodiceam, inditis nimirum huiusmodi nominibus a suo et filii filiaeque nomine. sub hoc Rhodii maris imperio potiti statuam solis ex aere sua in insula excitarunt, quam propter magnitudinem Colossum dixere, ac vocati sunt ipsi deinceps Colossenses. post Seleucum Antiochus filius regnavit, eiusdemque nominis alii quinque. deinde regnum obtinuit Antiochus illustris, Seleuci Philopatoris F. sub quo Hierosolyma secunda vice capta est: cum enim Aegyptum universam praedonis et iniusti hominis in morem cepisset, Hierosolymam iracundus se convertit, ibique 180 hominum milia necavit. elapso biennio rursus copiarum imperatorem

μένει. τηνικαῦτα καὶ ὁ Ἀββακοὺμ ἐν ἀκαρεῖ τῷ Δανιὴλ ἐφίσταται, καὶ ταῦτα τοῦ λάκκου ἐσφραγισμένου ὄντος, τὸ τῶν θεριστῶν ἐξ Ἰουδαίας βρῶμα κομίζων αὐτῷ· τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ θαυμάσια. καὶ τῷ Δανιὴλ ἐπέστη, καὶ τῶν θεριστῶν οὐκ ἀπελιμπάνετο.

Μετὰ δὲ Κῦρον Καμβύσης ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Ναβουχοδονόσορ ἐπικληθείς, οὗ στρατηγὸς Ὀλοφέρνης, ὃν ἡ Ἰουδὴθ πανσόφως ἀποκτείνασα καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ λαβοῦσα
B οὐχ ὑψώθη τὴν καρδίαν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα τῷ κυρίῳ ἀναθεμένη τῇ χηρείᾳ ἐδούλευσε μετὰ τῆς συνήθους ἐγκρατείας ζήσασα ἔτη ρε΄. μετὰ τοῦτον Σμέρδιος ὁ Μάγος, εἶτα Δαρεῖος ὁ τοῦ Ὑστάσπου, ἐφ' οὗ πάλιν ὁ Ζοροβάβελ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐτελείωσαν τὸν ναὸν ἀμεληθέντα ἔτη μ΄. μετὰ Δαρεῖον Ἀρταβάνης. μετὰ τοῦτον Ἀρταξέρξης ὁ μακρόχειρ, ἐφ' οὗ Σοφοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος, Ἀναξαγόρας καὶ Πυθαγόρας καὶ Θουκυδίδης καὶ Εὐριπίδης καὶ Ἡρόδοτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Διογένης καὶ Ἱπποκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐγνωρίζοντο. μετὰ δὲ Ἀρταξέρξην ἕτερος Ἀρταξέρξης, καὶ ἕως Δαρείου τοῦ Ἀρσάμου, ὃν καθελὼν Ἀλέξανδρος τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν κατέλυσε καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκράτησε.

dem cum septem leonibus fovea concluderetur. verum ne tum quidem aliquid detrimenti accepit. quinetiam vates Abbacumus in oculi momento ad Danielum pervenit, quanquam fovea ipsa obsignata foret, eique coctum messoribus in Iudaea cibum defert. eiusmodi sunt divina prodigia. vates idem et Danielo adest et a messoribus non desideratur.

Cyrum in regno Cambyses filius, qui et Nabuchodonosoris cognomentum habuit, secutus est. eius copiarum imperator fuit Holophernes ille, quem cum Iuditha prudenter necasset ac rebus ipsius omnibus potita fuisset, non tamen insolenter animos sumpsit, sed omnibus deo consecratis in viduitate solitaque continentia vixit ad annum usque 105. post Cambysem magus quidam Smerdis regnum occupavit. eum Darius Hystaspis F. est consecutus, sub quo Zorobabel et Iesus fanum, quod annos totos 40 neglectum iacuerat, rursum aedificando perfecerunt. post Darium regnavit Artabanes, quem Artaxerxes Longimanus excepit. eius aetate Sophocles, Heraclitus, Anaxagoras, Pythagoras, Thucydides, Euripides, Herodotus, Empedocles, Diogenes, Hippocrates, Plato, Aristoteles clari fuerunt. post Artaxerxem hunc et alius Artaxerxes exstitit, succedentibus ordine sibi Persarum regibus usque ad Darium Arsamis F. quo deiecto sublatoque regnum Persicum Alexander evertit et orbis imperio potitus est.

Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρώτη βασιλεία ἡ τῶν Ἀσ- C συρίων ἤτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα ἡ τῶν Μήδων ὡς ἐκείνην καθελοῦσα, μετὰ ταῦτα ἡ τῶν Περσῶν ὡς ἐκείνην διαδεξαμένη, ἔπειτα ἡ τῶν Μακεδόνων ὡς καταγωνισαμένη τοὺς Πέρσας, καὶ τέλος ἡ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ μέντοι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ μεγιστᾶνες τὴν βασιλείαν διεῖλον, καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Λαγωὸς καὶ οἱ καθεξῆς Πτολεμαῖοι δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ τρεῖς ἕως Κλεοπάτρας, τῆς δὲ Ἀσίας Ἀντίγονος, τῆς δὲ Συρίας καὶ Παλαιστίνης Σέλευκος ὁ Νικάνωρ, ὃς καὶ πόλεις δύο κτίσας εἰς τὰ μέρη Κιλικίας καὶ ἑτέραν ἐν Συρίᾳ D τὴν μὲν Σελεύκειαν ἐκάλεσε, τὴν δὲ Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ Λαοδίκειαν, εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. ἐφ' οὗ Ῥόδιοι θαλασσοκρατήσαντες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου, ὃν V. 157 διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ Κολοσσεῖς ὠνομάσθησαν. μετὰ δὲ Σέλευκον Ἀντίοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἕτεροι πέντε. εἶτα Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς υἱὸς Σελεύκου τοῦ φιλοπάτορος· ἐφ' οὗ ἡ δευτέρα ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. οὗτος γὰρ τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν χειρωσάμενος ὡς ἅρπαξ καὶ ἄδικος ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ θυμοῦ ὑπέστρε-

14. οὗ] ᾧ P.

Hinc ergo discito primum omnium regnum fuisse Assyriorum sive Babyloniorum, alterum Medorum, a quibus illud primum sublatum fuit; tertium Persarum, quod Medorum imperio successit; quartum Macedonum, a quibus debellati sunt Persae; postremum Romanorum.

Post Alexandrum eius famuli atque proceres regnum diviserunt. Aegypto praefuit Ptolemaeus Lagi F. quem ordine Ptolemaei 13 subsecuti sunt usque ad Cleopatram. Asiam occupavit Antigonus, Syriam et Palaestinam Seleucus Nicanor, qui urbes duas in Cilicia condidit et unam in Syria. harum primam Seleuceam appellavit, alteram Antiocheam, tertiam Laodiceam, inditis nimirum huiusmodi nominibus a suo et filii filiaeque nomine. sub hoc Rhodii maris imperio potiti statuam solis ex aere sua in insula excitarunt, quam propter magnitudinem Colossum dixere, ac vocati sunt ipsi deinceps Colossenses. post Seleucum Antiochus filius regnavit, eiusdemque nominis alii quinque. deinde regnum obtinuit Antiochus illustris, Seleuci Philopatoris F. sub quo Hierosolyma secunda vice capta est: cum enim Aegyptum universam praedonis et iniusti hominis in morem cepisset, Hierosolymam iracundus se convertit, ibique 180 hominum milia necavit. elapso biennio rursus copiarum imperatorem

P. 203 ψεν, ἔνθεν τοι καὶ ἀνῃρέθησαν μυριάδες ιη'. μετὰ δὲ δύο ἔτη ἀπέστειλε στρατηγόν, ὃς πολλὰ κακὰ τῇ πόλει τῇ ἁγίᾳ ἐνεδείξατο καὶ τὸν λαὸν ἑλληνίζειν ἠνάγκαζε. Ματθαῖος δέ τις ἔχων υἱοὺς πέντε, ἀφ' ὧν Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, ὃς ζήλῳ θείῳ κινηθεὶς τὸν στρατηγὸν ἀπέκτεινε τοῦ Ἀντιόχου καὶ μυρία ἄλλα εἰργάσατο. ὁ δὲ Ἀντίοχος κατὰ Περσίδος μὲν ὁρμήσας, ἀτίμως δὲ ὑποστρέφων μετὰ καὶ νόσου βαρυτάτης, συνῆκε καθ' ἑαυτὸν λέγων „ἄξια πάσχω ὧν εἰς τὴν B Ἱερουσαλὴμ πέπραχα." καὶ σκώληκας ἐκβράσας τὴν ψυχὴν ἀπερρήξατο. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντίοχος εὐπάτωρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐφ' οὗ Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος τοὺς φρουράρχους Ἀντιόχου τροπωσάμενος ἤγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀντίοχον μετὰ πλήθους ἀπείρου καὶ ἐλεφάντων ν' καὶ ε', ἐφ' ὧν πύργοι ξύλινοι, ἔχοντες ὁ καθ' ἕνα ἀνὰ στρατιώτας ἐνόπλους λβ'. τότε δὴ τότε μεγάλα εἰργάσατο ὁ Ἰούδας, ὡς καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην λαβεῖν παρὰ τοῦ λαοῦ. ἐφ' οὗ ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιρὰχ τὴν πανάρετον συντάξας Ἰουδαίοις ἐγνωρίζετο.

misit, qui multa mala urbi sacrae intulit, populumque coegit ut Graecam religionem ac mores amplecteretur. exstitit tum Matthias quidam, cui quinque filii erant, et inter alios Iudas ille Maccabaeus, qui divina quadam aemulatione commotus regium ducem interemit et egregia facinora vel sexcenta patravit. rex autem Antiochus suscepta in Persidem expeditione, cum et gravissimo correptus morbo nec sine singulari dedecore domum reverteretur, ipsemet scelera sua tandem agnovit, cum diceret se meritas eorum facinorum poenas pendere quae adversus Hierosolymam commisisset. atque hoc modo pediculis ex ipso largiter erumpentibus animam efflavit. successit ei filius Antiochus Eupator, quo regnante Iudas Maccabaeus in fugam coniectis Hierosolymitani praesidii ducibus Antiochum ipsum contra se cum infinitis copiis concitavit, quas inter et elephanti erant 55, quibus impositae turres spectabantur, quarum singulae milites armatos 32 continebant. in eo praelio tam insignia facinora Iudas edidit, ut etiam pontificatus ipsi a populo deferretur. eadem aetate Iesus, Sirachi F, qui librum de quovis virtutum genere composuit, celeber apud Iudaeos fuit.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων πράγματα διῳκεῖτο πρώην ὑπὸ ὑπά- P. 204 των ἐπὶ ἔτη τξ' καὶ δ' ἕως Ἰουλίου Καίσαρος τοῦ μὴ γεννη- V. 158 θέντος· τῆς γὰρ μητρὸς αὐτοῦ θανούσης ἐν τῷ ἐννάτῳ μηνὶ τῆς ἐγκυμονίας αὐτῆς, τὴν κοιλίαν αὐτῆς ἀνατέμνουσι καὶ σῶον αὐτὸν ἐκεῖθεν ἐκβάλλουσιν, ὅθεν Καῖσαρ ἐλέγετο, ἀφ' οὗ καὶ πάντες οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρες προσηγορεύθησαν· κατὰ γὰρ τὴν Ῥωμαίων γλῶτταν ἀνατομὴ τὸ Καῖσαρ λέγεται. οὗτος δ' Ἰούλιος Καῖσαρ δικτάτωρ ἐκαλεῖτο, τουτέστι μονάρχης· αὐτὸς γὰρ μόνος καὶ πρῶτος τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐκράτησε σκῆπτρον ἔτη ιη'. ὃς καὶ νόμους Ῥωμαίοις ἔδωκε, καὶ τὰς ἰνδίκτους καὶ τὸν βίσεκτον ἔφερε, καὶ τὸν μῆνα Ἰούλιον ὠνόμασε πρότερον Κιντίλιον λεγόμενον.

Μετὰ δὲ Ἰούλιον ἐβασίλευσεν ὁ ἐκ βρέφους μὲν Ὀκτάβι- P. 205 ος, Αὔγουστος δὲ διὰ τὴν λαμπρότητα ὕστερον, εἰ καί τινες αὐτὸν ἕτεροι λέγουσιν Ὀκταβίου υἱόν, ἔτη ν' καὶ ς'. ἀφ' οὗ καὶ σεβαστοὶ καὶ Αὔγουστοι οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς, καὶ ὁ

PARS III.

AB IMPERIO CAESARIS

USQUE AD CONSTANTINUM MAGNUM.

Res Romanae a consulibus administratae sunt 364 annis usque ad Iulium Caesarem, qui partu materno in lucem editus fuisse negatur. nam cum mater ipsius mense nono, ex quo praegnans fuerat, e vivis excessisset, utero secto vivus et incolumis inde sumptus esse perhibetur. atque hinc Caesaris ei nomen datum aiunt, quod deinceps omnes Romanorum imperatores usurparunt: nimirum lingua Romana factum est id vocabulum a caedendo, quod fuisset excisus ex alvo materna. Iulius autem Caesar dictatoris appellationem consecutus est, qua significatur is qui solus imperium obtinet. quippe primus omnium solus rem publicam romanam administravit annis 12. leges tulit, indictiones ac bissextos ordinavit. ab eodem mensis Iulius dictus, qui antea Quinctilis vocabatur.

Post Iulium imperio potitus est Octavius: hoc enim a puero nomen habuit, deinceps ob rerum gestarum splendorem atque gloriam nuncupatus Augustus, cum esset, ut plerique tradunt, Octavii filius. regnavit annos 56. ab eo Romanorum imperatores Augusti sunt ap-

μὴν Αὔγουστος ἐκλήθη ὁ καὶ πρότερον Σεκστίλιος. Αὔγουστος δὲ ὁ Καῖσαρ καλεῖται παρὰ Ῥωμαίοις ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὑπάρχων· πάντα γὰρ τὰ ἱερώτατα καὶ σεβάσμια Αὔγουστα προσαγορεύονται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σεβαστὸν εἶπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, ὥσπερ τινὰ σεπτόν. ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τοὺς ἀντικειμένους αὐτῷ νικῆσαι,
B καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἀντώνιον ναυμαχοῦντα, τὸ κράτος ἅπαν ἔσχε καὶ μονάρχης γέγονεν. ἐν δὲ τῷ τοῦ στρατοπεδίου τόπῳ κτίσας πόλιν Νικόπολιν ταύτην ὠνόμασεν. ἔστησε δὲ καὶ στήλας χαλκᾶς ἀνθρώπου καὶ ὄνου. λέγεται γὰρ νυκτὸς ἔτι οὔσης, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ναυμαχία συνέστη, ἀνθρώπῳ συναντῆσαι ὄνον ἐλαύνοντι· καὶ ὃς ἐρωτηθεὶς „ἐμοὶ μὲν" ἔφη „Εὐτυχὴς ὄνομα, τῷ δὲ ὄνῳ Νίκων." αἱ δὲ στῆλαι αὗται ὕστερον ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἔστησαν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ. ἀλλὰ καὶ Κλεοπάτραν χειρωσάμενος καὶ πᾶσαν
C τὴν Αἴγυπτον ὑποτάξας, καθεῖλε τὴν βασιλείαν Πτολεμαίων
V. 159 διαρκέσασαν ἔτεσι διακοσίοις καὶ ἐννενήκοντα. καὶ πάσης δὲ τῆς γῆς κυριεύσας καὶ τοὺς τοπάρχας καταλύσας, ἀνεῖλε τοὺς φονεύσαντας τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἰούλιον. τότε δὴ τότε καὶ τὰ τοῦ Ἡσαΐου πέρας εἴληφεν „μὴ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν." κατελύθησαν γὰρ αἱ κατὰ τόπους τοπαρχίαι καὶ

15. ἱπποδρόμῳ Meursius.

pellati, et mensis Augustus, qui antea Sextilis dicebatur. nimirum Caesar Romanorum Augusti nomen habet, ut qui supra sortem humanam positus sit: nam quae maxime sacra sunt et religiosa, dicuntur augusta. quo factum ut Graeci Sebastum vocent, a veneratione, quasi religiose colendum. caeterum Caesar hic posteaquam suos adversarios vicisset ac inter eos navali pugna ipsum etiam Antonium superasset, potestatem omnem in se transtulit, ac solus dominari coepit. cumque illo ipso in loco, ubi castrametatus fuerat, oppidum extruxisset, a victoria Nicopolis ei nomen dedit. eodem in loco hominis et asini statuas aheneas columnis imposuit. nam perhibetur ea nocte quae praelii navalis diem antecessit, in hominem quendam incidisse, qui asinum ageret. cumque illius de nomine sciscitatus fuisset, mihi quidem, respondit ille, nomen est Eutyches, hoc est felix, asino vero Nicon, hoc est victor. atque hae columnae deinceps Byzantium deportatae sunt et in Circo equestri collocatae. quinetiam victa Cleopatra et omni Aegypto in potestatem redacta Ptolemaeorum regnum sustulit, quod annis 290 duraverat. deinde terrarum orbem universum sibi subiiciens, et abrogato certorum quorundam locorum regulis imperio, interfectores Iulii, qui avunculus ei fuerat, necavit. id temporis oraculum Esaiae (2 4) comprobavit eventus, „gens una contra gentem aliam gladios non sumet." nam sublatis singula-

βασιλεῖαι καὶ οἱ ἀνὰ μέσον αὐτῶν πόλεμοι. ἢ οὐκ οἶδας; ὁπηνίκα ταῦτα ἐπροφητεύετο, ἄλλος μὲν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκράτει, ἄλλος δὲ τῆς Σαμαρείας, καὶ ἕτερος Μωαβιτῶν. D τοῦ δὲ Χριστοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν αἱ ἐθναρχίαι πᾶσαι γεγόνασιν. οὐκοῦν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Νεεμίου καὶ Ἔσδρα, μέχρις Ὑρκανοῦ τελευταίου ἀρχιερέως, ὃν Ἡρώδης ἀνεῖλεν, ὁ τῶν ξβ΄ ἐτῶν ἀριθμὸς συμπληροῦται. ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας τοῦ κυρίου αἱ λοιπαὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ πρόρρησιν τὴν οὕτω λέγουσαν „ο΄ ἑβδομάδες συνετμήθησαν τοῦ καταλῦσαι ὅρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ χρισθῆναι ἅγιον ἁγίων," τουτέστιν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεόν. μετὰ μέντοι τὴν P. 206 ἀναίρεσιν τοῦ Ὑρκανοῦ παρανόμως οἱ ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐκείνου κατήγοντο.

Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος, ὅτι ὀξύχολος μὲν ἦν, μετεβάλλετο δὲ τάχιστα. οὗτος κατὰ πολλῶν τε ἀνθρώπων ἀπεφήνατο θάνατον· σοφὸς δέ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ χάρτῃ γράψας ἐνώπιον ἀκοντίζει τοῦ Καίσαρος. τὰ δὲ γράμματα ἔλεγε „δήμιε, παῦσαι κρίνων." ταῦτα οὖν ὁ Καῖσαρ ἀναγνοὺς ἐξίσταται τοῦ θρόνου, καὶ ἀκύ-

8. ἐκπληροῦται M. 12. προφητείαν margo P. 18. τε] ποτὲ?

rum regionum principibus atque regibus etiam bella, quae inter se gerebant, extincta sunt. quis enim ignorat illo saeculo, quo vates oraculum hoc edebat, alium Hierosolymis regnasse, alium Samariae, alium apud Moabitas? at vero cum Christus, quod carnem attinet, natus est, omnes omnium nationum dominatus imperio Romano parebant. heic illud etiam animadvertendum, ab aedificatione Hierosolymae, quam Nehemias et Esdras instituerunt, usque ad Hyrcanum ultimum pontificem, quem Herodes interemit, numerum 62 annorum compleri. deinceps vero septem reliquae usque ad domini baptismum in Iordane recensentur, iuxta Danieli (9 24) vaticinium, cuius haec verba sunt „septuaginta septimanae abbreviatae sunt ad tollendam visionem ac vaticinationem et ad ungendum sanctorum sanctissimum," hoc est ipsum Christum dei filium et deum. post interfectum autem Hyrcanum pontifices contra legis praescriptum designabantur: non enim illi praeficiebantur qui ab ipso generis originem ducerent.

Ceterum de Augusto etiam hoc memoriae proditum accepimus, fuisse videlicet hominem pronum ad iram, sed qui facillime rursum placaretur. hinc factum ut cum aliquando multos mortales capitis damnasset, vir quidam sapiens eo tempore chartam litteris notatam versus Caesarem eiacularetur. ea in charta perscriptum erat „desine

ρωτα πάντα τὰ ψηφισθέντα τίθησιν. οὗτος πολὺς ἦν εἰς
B γυναῖκας, καὶ μάλιστα τὰς ὑπάνδρους· καὶ δὴ τὸ χεῖρον,
προσέταττε τοῖς ἀνδράσι καὶ μὴ βουλομένοις τοιούτου μύσους
ὑπηρέτας γίνεσθαι. σοφὸς δέ τις Ἀλεξανδρεὺς Ἀθηνόδωρος
τοὔνομα πολλὰ μὲν παρῄνει τῷ Καίσαρι τῶν τοιούτων ἕνε-
κα, πείθειν δὲ ὅλως μὴ ἔχων ἄλλην ὁδὸν μετέρχεται. ἄν-
θρωπον γάρ τινα τὰ πρῶτα ἐν τῇ συγκλήτῳ φέροντα ὀλοφυ-
ρόμενον ἰδὼν (ἠναγκάζετο γὰρ τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἐγκλεῖσαι
φορείῳ καταστέγῳ καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα πέμψαι) παρεγ-
γυᾶται αὐτῷ μηκέτι πενθεῖν, αὐτὸν δὲ τῷ φορείῳ ἐγκλεῖσαι
C ἀντὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ στεῖλαι πρὸς τὸν Καίσαρα.
πείθεται οὖν, εἰ καὶ μόλις, ὁ ἀνήρ. καὶ τίνα τὰ μετὰ ταῦ-
τα; εἴσεισιν ὁ Ἀθηνόδωρος ξίφος ἐπιφερόμενος, καὶ οὕτω
διὰ τοῦ φορείου πρὸς τὸν Καίσαρα πέμπεται. δέχεται ὁ
Καῖσαρ, ῥήγνυσι τὰς σφραγῖδας. ἔξεισιν ὁ Ἀθηνόδωρος,
ἐπισείϊι τὸ ξίφος. πτοεῖται ὁ Καῖσαρ, ὑπισχνεῖται δι' ὅρκων
μηκέτι κοίταις ἀλλοτρίαις χρανθῆναι. μετὰ ταῦτα ὁ Ἀθη-
νόδωρος πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην ἀπαίρων, καὶ εἰδὼς τὸν Καί-
σαρα ὀξὺ μὲν θυμούμενον ταχὺ δὲ μεταβαλλόμενον, κύπτει
πρὸς οὖς ὡς δῆθεν καταφιλήσων αὐτόν, καὶ οὕτως ἔφη „σε-
D βαστὲ Καῖσαρ, τοῦτό σοι λείπει μόνον, μὴ τὰς ψήφους ἐξε-
νεγκεῖν πρὶν ἂν ἐν ἑαυτῷ λαλήσῃς τὰ κδʹ γράμματα." το-

pro tribunali sedere, carnifex." quibus verbis lectis Caesar e tribunali se proripit, et quae prius statuerat, irrita esse iubet. idem mulierum cupidissimus erat, et praesertim earum quae maritis nupsissent; quodque peius erat, maritis imperabat vel invitissimis ut in eiusmodi piaculo sibi obsecundarent. forte quidam vir sapiens erat, Alexandrinus patria, nomine Athenodorus; qui cum horum facinorum causa saepenumero Caesarem summoneret neque tamen aliquid apud ipsum efficere persuadendo posset, alia via rem aggreditur. nam cum virum quendam, principem in senatu, plorantem conspexisset quod uxorem suam opertae lecticae includere ac Caesari mittere cogeretur, hortatur Athenodorus hominem, eo nomine amplius ne se affligtet, sed uxoris loco ipsum in lecticam includat ac Caesari mittat. vix ei, rem ut faceret, persuadet, sed persuadet tamen. quid inde factum? Athenodorus sumpto secum gladio lecticam intrat, et ad Caesarem in ea deportatur. Caesar lecticam excipere, signa reserare; Athenodorus exire, gladium vibrare; formidine Caesar corripi, tandem sacramento praestito polliceri nunquam se deinceps toros alienos contaminaturum. hoc facto rediturus in patriam Athenodorus, quod Caesarem nosset hominem esse praecipitis quidem irae, sed quae subito deflagraret, ad aurem eius se inflectit quasi videlicet ipsum deosculaturus, et „Caesar" inquit „Auguste, unum adhuc

σοῦτον δὲ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἀγαπώμενος ἦν ὥστε Ῥωμαῖ-
ος ἀνὴρ τὸν βίον ἐκλιπεῖν μέλλων ἐπέτρεπε τοῖς ἑαυτοῦ παισὶ V. 160
χαριστηρίους θυσίας ἐνεγκεῖν τοῖς θεοῖς, ὅτι ζῶντα κατα-
λιμπάνει τὸν σεβαστόν. ἐπεὶ δὲ ὁ Καῖσαρ ἐξίστατο τοῦ βί-
ου, „πηλίνην" ἔφησε „τὴν πόλιν εὑρὼν καλλίπυργον ταύτην
καὶ στερεμνίαν πεποίηκα. πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλοὺς ἐν τῇ
τελευτῇ μου βούλομαι κροτῆσαι χεῖρας, ὡς ἐπὶ μίμου τελευ-
τῇ καὶ παίκτου τινός." ταῦτα δὲ καταπαίζων τοῦ βίου πάν-
τως ἔλεγε. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἐν τῷ μβ' ἔτει τῆς βασιλείας P. 207
τοῦ μνημονευθέντος ἄνωθεν Καίσαρος γεννᾶται τὸ κατὰ σάρ-
κα ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μα-
ρίας. ἡ γὰρ ἄμωμος αὕτη γεννᾶται μὲν ἐξ ἐπαγγελίας, τριε-
τίζουσα δὲ προσάγεται τῷ ναῷ, καιρὸν ἱκανὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ
διάγει ἀδύτοις, ὑπ' ἀγγέλου κομίζεται τὴν τροφήν, ὡσεὶ δέ-
κα γίνεται καὶ τεσσάρων ἐτῶν. σκέπτονται περὶ τούτου οἱ
ἀρχιερεῖς, ὡς εἰκός· δεήσεις προσάγουσι τῷ θεῷ. μνηστεύε-
ται τηνικαῦτα τῷ Ἰωσήφ, τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτο διὰ τῆς βλα-
στησάσης ῥάβδου προτρέψαντος. τότε δὴ τότε καὶ πέρας
λαμβάνει προφητικὴ ῥῆσις ἡ λέγουσα „ἰδοὺ δίδοται βιβλίον B
ἐσφραγισμένον ἀνδρὶ εἰδότι γράμματα," τουτέστι γάμοις προσ-

quiddam tibi deest. noli de reis sententiam prius ferre quam apud te litteras viginti quattuor recitaveris." ceteroqui tanto erat apud subditos in amore Caesar, ut Romanus quidam civis e vita decessurus liberis suis praeceperit, gratiarum actionis ergo diis victimas immolarent, quod Augustum post se salvum relinqueret. Caesar ipse cum e vita migraret, „luteam" inquit „urbem inveni, quam ipse pulcris ornatam arcibus et marmoream effeci." praeterea dicebat velle se plurimos ipso moriente manibus plausum dare, quemadmodum mimo vel ludione desinente fieri consueverit. quae sane verba non spectabant alio quam quod vitam hanc rideret. ac de his quidem hactenus.

Scito autem, dilecte fili, anno imperii huius, de quo loquimur, Augusti Caesaris 42, quod carnem attinet, dominum nostrum Iesum Christum ex perpetua virgine Maria natum esse. quippe mulier haec inculpata ex divino promisso nata fuit, cumque tertium attigisset annum, ad templum deducta diu in penetralibus eius vixit, cum quidem ab angelo victus ei praeberetur, donec ad annum aetatis 14 pervenisset. hac de re pontifices, ut fieri par erat, inter se consultant et precibus deum implorant. inde Iosepho despondetur, deo per virgam quae germinaverat, ut omnino id fieret, monente. quapropter id temporis huic oraculo vatis (Is. 29 12) eventus respondit: „en liber obsignatus viro litterarum non ignaro datur" (hoc est ei qui in coniugio

ωμιληκότι, „καὶ ἐρεῖ, οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι αὐτό, ὅτι ἐσφραγισμένον ἐστίν." οὐ πολὺς παρῆλθε καιρός, καὶ θεῖος ἄγγελος πρὸς αὐτὴν καταπέμπεται, „χαῖρε κεχαριτωμένη" λέγων· „ὁ κύριος μετὰ σοῦ." ἔκθαμβος οὖν ἐπὶ τῷ ῥήματι γεγονυῖα, καὶ „πῶς ἔσται μοι τοῦτο" εἰποῦσα, „ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;" παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀκούει καὶ τάδε „πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι." πρόσεχε δὲ ὅτι πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν καὶ δύναμιν
C ὑψίστου, ὃ σημαίνει τὸν Χριστόν (Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις) ὅλην ἐν τούτῳ τὴν ἁγίαν τριάδα ἐνέφηνεν. εἰ γὰρ καὶ μόνος ὁ υἱὸς ἐσαρκώθη, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συμπαρῆσαν αὐτῷ σαρκουμένῳ κατὰ τὸ ἀδιαίρετον τῆς ὁμοουσιότητος, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τουτέστιν οὐσιωδῶς.

Ἐγκυμονεῖ τηνικαῦτα λοιπόν, ὀγκοῦται ἡ παρθενικὴ γα-
D στὴρ αὐτῆς. οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰωσὴφ ταράσσεται, λαθραίως ἀπολῦσαι τὴν ἐγκύμονα μελετᾷ. θεῖος αὐτῷ ἐφίσταται ἄγγελος κατ' ὄναρ, „μὴ φοβηθῇς" λέγων „παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου." ἔξυπνος οὖν γεγονὼς παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν,

vixerat), „atque is respondebit: equidem librum hunc legere nescio, quoniam obsignatus est." non longo interiecto tempore divinus angelus ad eam ablegatur, qui huiusmodi verbis eam compellat (Luc. 1 28) „salve accepta, cui dominus adest." his et aliis angeli verbis illa perturbata, cum rogasset quonam id pacto fieri posset, quando virum ipsa nesciat, vicissim a Gabrielo audit „te spiritus sanctus invadet, ac supremi potentia inumbrabit." quibus in verbis notato quod spiritus sancti mentione facta, itemque potentiae supremi, qua voce Christus indicatur (Christus enim dei potentia est), tota sacrosancta trinitas expressa sit. quanquam enim filius solus carnem adsumpsit, nihilo tamen minus pater atque spiritus sanctus carnem adsumenti aderant, quando identitas substantiae dividi nequit, ut eximius ille noster Athanasius loquitur. iccirco Paulus etiam dixit (Coloss. 2 9) in Christo totam divinitatis plenitudinem corporaliter habitare, id est essentialiter.

Hoc pacto illa utero concipit, virgineus venter intumescit: non parum Iosephus eo nomine perturbatur, praegnantem a se clam dimittere cogitat. verum divinus angelus ei per somnum adstat (Matth. 1 20) et „ne metuas" inquit „adsciscere Mariam uxorem tuam: nam quod in ea genitum est, ex sancto spiritu est." quapropter experrectus a somno coniugem suam adscivit; nec eam cognovit, donec ea

υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. ὁ μὲν οὖν μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι οὔτε πρὸ τοῦ τόκου οὔτε μετὰ τὸν τόκον ἔγνω τὴν πάναγνον ὁ Ἰωσήφ. τὸ γὰρ ἕως οὗ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς ἀόριστον εὕρηται, ὡς ὅταν λέγει „καὶ οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ·" καὶ γὰρ ὁ κόραξ οὐδὲ μετὰ τὸ ξηρανθῆναι τὴν γῆν ὑπέστρεψε. καὶ ἀλλαχοῦ „εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου P. 208 ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου." εἴπερ οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, ἐγερθῆναι λοιπὸν εἴπαμεν τὸν κύριον μετὰ τὸ τεθῆναι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὁ σωτὴρ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἔλεγε „καὶ ἔσομαι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας." εἰ οὖν οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, μετὰ τὴν συντέλειαν λοιπὸν οὐ συνέσεται τοῖς V. 161 μαθηταῖς ὁ Χριστός. καὶ μὴν ὁ Παῦλος οὕτω φησίν „ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα." καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιός φησιν ὅτι οὐκ B ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἀληθῶς ἕως οὗ ἔτεκε τὸν κύριον. οὐκ ᾔδει τί τὸ ἐν αὐτῇ. μόνον ὅτε ἔτεκε, τότε δὴ καὶ ἐγνώρισε. τότε ἔγνω ὁ Ἰωσὴφ τίς ἡ δύναμις τῆς παρθένου. τότε ἔγνω, ὅτε ἐξελόχευσε καὶ τὰ τῶν λεχῶν οὐ κατενόησεν, ὅτε γάλα

9. εἴπωμεν?

peperit filium suum primogenitum. atque hoc loco magnus ille Basilius ait Iosephum nec ante partum nec a partu castissimam hanc virginem cognovisse. nam vocabulum *donec*, ait, multis in locis sacrarum litterarum indefinite positum reperitur. verbi gratia cum dicitur (Gen. 8 7) „neque reversus est corvus, donec exsiccata est terra." nimirum ne postea quidem quam exsiccata terra foret, corvus ille reversus est. item in alio loco (Psalm. 109) „dixit dominus domino meo, sede ad meam dexteram, donec tuos hostes scabellum pedum tuorum effecero." quodsi *donec* indefinite non usurpatur, restat ut dicamus desinere dominum sedere, posteaquam hostes ipsius sub pedes eius subiecti fuerint. etiam discipulis suis servator dixit „adfuturus sum vobis perpetuo, donec saeculi finis appetat." si vox *donec* indefinita non est, sequitur Christum a mundi consummatione discipulis suis non adfuturum. atqui Paulus (1 Thess. 4 16) ait futurum ut in nubes abrepti et ipsum in aëra domino occurramus, atque ita perpetuo cum domino simus. haec a Basilio sic prodita sunt. at magnus ille Athanasius ait reapse Iosephum non cognovisse ipsam, donec dominum peperisset. ignorabat scilicet quid illud esset quod erat in ipsa. saltem ubi peperisset, agnovit. tunc nimirum intellexit Iosephus quae vis esset illius virginis. tunc cognovit eam partum edidisse nullas tori leges expertam, cum lac novo et inusitato modo manans suppeditavit et

παρεῖχε ξενορρυὲς καὶ θηλὴν τῆς φυσικῆς νομῆς ἀλλοτρίαν, ὅτε μαζὸν ἔδωκε καὶ φλεβοσυλίαν οὐχ ὑπέμεινεν. ἀλλὰ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. ἐπειδὴ γὰρ θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος τὸ τικτόμενον, ἐξ ἀνάγκης ἑαυτῷ συνέζευξε τά τε θεῖα τά τε ἀνθρώπινα. καὶ ἀνθρώπινα μὲν ὁ ὄγκος τῆς γαστρός, ὁ τῆς C κυοφορίας ἐνναμηνιαῖος καιρός, ἡ τοῦ τικτομένου συνήθης ἔξοδος, ἡ γαλακτοτροφία καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ ἐπὶ τὸ καθῆκον αὐτοῦ σώματος αὔξησις· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον πάντων πεπείραται τῶν ἡμετέρων ἄνευ μόνης τῆς ἁμαρτίας. θεῖα δὲ πάλιν ἡ ἄσπορος σύλληψις, ἡ παράδοξος κύησις καὶ ἀρρύπαντος γέννησις. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ θεολόγος ἔλεγε γλῶττα „νόμοι φύσεως καταλύονται." πρὸς τοῖς ἄλλοις γὰρ καὶ μητρικῶν ὠδίνων ἄνευθεν Χριστὸν ἡ πάναγνος ἔτεκε· κατὰ γὰρ τὸν Δαμασκηνόν, ἔνθα ἡδονὴ οὐ προηγήσατο, εἰκότως οὐδὲ ὀδύνη ἐπηκολούθησεν. ὅτι δὲ τὰ τῆς κυοφορίας παράδοξα ἦσαν, καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος D ἔδειξεν, οὕτως εἰπὼν περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὸ μὲν ἀνδρικῶς οὐσιωθῆναι αὐτὸν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐμάθομεν, ἀγνοοῦμεν δὲ ὅπως ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἑτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ διεπλάττετο. καλῶς οὖν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔφησεν „ὅτε ἐξελόχευσε, καὶ τὰ τῶν λεχῶν οὐ κατενόησεν·" εἰ μὴ

7. ἐξοδία F. 15. ὠδίνη P.

nutrimentum a naturali diversum; cum mammam praebuit, ac venis tamen ne quidquam decederet. nec abhorrere putabis haec a vero. nam quia pariter homo erat id quod gignebatur, et deus, necessario tam divina quaedam quam humana coniunxit. humana erant tumor alvi, tempus novem mensium, quo uterum mater gerebat, fetus in lucem editio pro more facta, lacteum nutrimentum, a parvo ad convenientem corporis staturam incrementum. nam uti beatus ille Paulus ait (Hebr. 14 15), expertus est omnia nostra, solo peccato excepto. rursum divina erant expers seminis conceptio, partus inusitatus, nulli foeditati nullisque sordibus obnoxia nativitas. atque hoc illud est quod Gregorius theologus dixit „leges naturae solvuntur." nam inter alia citra maternos etiam parturiginis dolores virgo purissima Christum peperit. quippe de Iohannis Damasceni sententia, ubi voluptas et delectatio nulla praecessit, ibi non abs re dicendum etiam dolorem nullum consequi. et vero fuisse factam conceptionem uterique gestationem prorsus inusitato modo, testatur ipse quoque Dionysius Areopagita verbis huiusmodi: „quod humano quidem more substantiam adsumpserit, de sacris oraculis percepimus: sed ignoramus tamen quo pacto de virgineo sanguine, prorsus abhorrenti a naturae lege, formatus sit." ideoque dictum ab Athanasio praeclare: „partum edidit nullas tori leges experta." etenim absque illo foret, non ea-

γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ αὐτὴ καὶ τίκτουσα καὶ σπαργανοῦσα καὶ τῇ φάτνῃ τὸ παιδίον ἐπανακλίνουσα. καὶ οὕτω μὲν οἱ διαληφθέντες θεῖοι πατέρες περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ τοῦ λέγοντος „καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον." οἱ δὲ τοῦ Μάνεντος κληρονόμοι P. 209 *Παυλικιανοὶ τὸ τοιοῦτον ῥητὸν πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνοντες θέλημα, τὴν ἄσπιλον τοῦ κυρίου μητέρα τερατολογοῦσι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἑτέρους υἱοὺς ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ παιδοποιῆσαι.*

Γεννᾶται οὖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ Μάγοι ἐκ Περσίδος ἐγείρονται τὸν καινότατον ἐκεῖνον ἀστέρα θεασάμενοι, καὶ εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ παραγίνονται, προηγούμενον ἔχοντες τὸν τοιοῦτον ἀστέρα καὶ τὴν ὁδὸν οἷον ὑποδεικνύοντα. πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ· διαφωνία γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ τοῖς ἁγίοις γίνεται τῆς παρὰ τῶν Μάγων ἕνεκα προσ- B *κυνήσεως. πρῶτον γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῇ βίβλῳ*

9. huc refer quae p. 211 ima post *ὑποκείμενον* habet F: *καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἐτέκετο τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. τέθεικεν οὖν ἐνταῦθα τὸ ἕως οὗ, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων ἀνέπαφος ἦν ἡ παρθένος ἐν ἀληθείᾳ· τὸ γὰρ μετὰ ταῦτα ἡμῖν κατέλιπε συλλογίζεσθαι, ὅτι τὴν οὕτω γενομένην μητέρα καὶ καινῶν ὠδίνων καὶ ξένων λοχευμάτων καταξιωθεῖσαν οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα δίκαιος ὢν ἐκεῖνος ὑπέμεινε γνῶναι λοιπόν. καὶ οὕτω μὲν ὁ τὰ θεῖα πολὺς Ἀθανάσιος ἐπὶ τῷδε τῷ εὐαγγελικῷ καὶ θείῳ ῥητῷ. οἱ δὲ τοῦ καταράτου Μανέντος κληρονόμοι Παυλικιανοὶ μηδέν τοι τοῦτο ἐννοῆσαι δυνηθέντες καὶ τοῦτο παρήχθησαν, ὡς προείρηται, εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἀσπίλῳ καὶ παναμώμῳ τοῦ κυρίου μητρί, ὅτι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἑτέρους υἱοὺς ἔσχεν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ. μετὰ μέντοι* et quae sequuntur initio pag. 212.

dem peperisset ac infantem fasciis involutum in praesepe reclinasset. hanc in sententiam divini patres, quos indicavimus, de isto evangelii dicto „non cognovit eam, donec filium suum primogenitum peperit" disseruerunt. at Manis heredes illi Pauliciani dictum hoc arbitratu suo torquentes, labis expertem domini matrem portentose fingunt post salutarem partum liberos alios ex Iosepho suscepisse.

Postquam hoc modo dominus noster Iesus Christus natus esset, Magi e Perside ad iter, conspecto sidere prorsus inusitato, se comparant, adorandique illius causa proficiscuntur, stellam ducem sequentes, quae viam iter ingressis commonstrabat. hoc loco, dilecte fili, diligenter iis animum advertito quae dicturi sumus. nam de Magorum adoratione contentio non exigua inter viros sanctos existit. nam primum eximius ille noster Epiphanius in libro quem Panaria vocavit, Christum iam bimum et quadam in domo tradit a Magis

Παναρίῳ διετῆ λέγει καὶ ἐν οἰκίᾳ παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν φανεὶς ἀστὴρ τὴν κατὰ σάρκα ἐμήνυσε τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, προέφθασε δὲ δι' ὀλίγου τοὺς Μάγους ἀγαγεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα (κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρώδης ἀπὸ διετοῦς ἀναι-
V. 162 ρεῖσθαι τὰ βρέφη προσέταξε, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν Μάγων), τούτου χάριν ἀναμνησθεὶς ὁ θεῖος ἀνὴρ διετῆ παρὰ τῶν Μάγων ἔφη προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν.
C ἀλλ' ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης οὐχ οὕτως· οὐδὲ γὰρ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸν Χριστὸν τηνικαῦτα καὶ τὸν ἀστέρα φησὶ τοῖς Μάγοις ὀφθῆναι. καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥῆμα διέξεισιν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἑρμηνείᾳ. „ὁ ἀστὴρ δὲ πρὸ πολλοῦ τῆς γεννήσεως ἐφάνη τοῖς Μάγοις, ἵν' ἐν σπαργάνοις τὸν Χριστὸν προσκυνήσωσι. πολὺν γὰρ ἔμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλίσκειν τὸν χρόνον. συνεμέτρησε γάρ" φησὶ „τὸν χρόνον ὁ θεός, ὃν ἔμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλῶσαι οἱ Μάγοι· καὶ οὕτω κατ' ἐκεῖνον προέφθασεν αὐτοῖς τὸν ἀστέρα, ὡς ἐντεῦθεν ἐν σπαργάνοις προσκυνῆσαι τὸν κύριον. ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας
D Ἀθανάσιος, αὐτός τε ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, ἐν σπηλαίῳ λέγοντες παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν, τὴν τοῦ χρυσορρήμονος ἐπιβεβαιοῦσι πάντως ἐξήγησιν.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ τοιού-

1. τῶν παναρίων M. 7. ὁ om P.

adoratum esse. quia enim conspectum in patria Magorum sidus carnalem Christi nativitatem significabat, neque Magos exiguo tempore Hierosolymam perducere poterat, qua quidem ipsa ratione motus Herodes iussit infantes bimulis maiores interfici, habita nimirum temporis eius ratione quod a Magis exacte cognoverat, iccirco divinus ille vir, cuius mentionem modo faciebamus, Christum bimulum a Magis adoratum esse prodidit. verum aliter Iohannes ille noster aureus orator sentit. non enim eodem tempore quo Christus est natus, etiam sidus illud a Magis conspectum esse dicit. in explicatione Matthaei ad verbum quae tradat audi. multo ante Christi nativitatem sidus illud Magis apparuit, ut Christum in ipsis cunarum fasciis adorarent: quippe non parum in itinere temporis absumpturi erant. nimirum hoc dicere vult, deum tempus certum Magis admensum esse, quod absumpturi essent in itinere; itaque de ipsius sententia stellam eius ante monstravit, ut hoc modo Christum in cunis repertum venerarentur. hanc Chrysostomi expositionem tum Athanasius tum Iohannes Damascenus confirmant, cum in antro et spelunca Christum a Magis adoratum perhibent.

Non autem ignoro, dilecte fili, te de quibusdam aliis quoque

τοῦ ἀστέρος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλεις, τῇ παραδόξῳ τε κινήσει, τῇ στάσει, τῇ ἀποκρυβῇ, τῇ ἀφ' ὕψους συγκαταβάσει, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς τοιούτοις. ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε· οὐδὲ γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀστὴρ εἷς ἐτύγχανε τῶν πολλῶν, οὓς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι κατ' ἀρχὰς ἔθετο, ἀλλὰ δύναμίς τις ἀόρατος ἦν, εἰς ταύτην μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. ἔδει γὰρ καὶ ἐπὶ παραδόξῳ τοιαύτῃ γεννήσει καὶ παράδοξον ἀστέρα γενέσθαι μηνυτὴν καὶ προάγγελον, ὡς ὁ θειότατός φησι Κύριλλος· εἰ μὴ γὰρ P. 210 τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἔφαινεν, οὐκ ἂν ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ὑπερηκόντιζεν. εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔπεισε τοὺς Μάγους ἐκεῖθεν ἐγερθῆναι καὶ τοσαύτην ὁδὸν στείλασθαι, οὐκ ἂν οὕτω θαυμασίως εἰς Ἱεροσόλυμα ἤγαγεν, οὐκ ἂν ἐξ ὕψους συγκαταβὰς ἐπάνω τοῦ τεχθέντος ἔστη παιδίου, οὐκ ἂν ἄφαντος μετὰ ταῦτα ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ ὁδηγούμενοι παρ' αὐτοῦ προσεληλύθασι τῷ Χριστῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀπλανεῖ πίστει γεγόνασι κάτοχοι, χειραγωγίας οὐκέτι τοιαύτης ἐδέοντο. ἔνθεν τοι καὶ κατ' ὄναρ χρηματισθέντες δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. B

Πρὸς τούτοις δέ, ἀγαπητέ, τὴν τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ ἀρχιεπισκόπου ἐξήγησιν ἐπὶ μέσου παράγεις, κἀντεῦθεν δισχυρίζῃ μὴ ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ γενέσθαι τινὶ τὴν

non parum ambigere, quae in hac stella consideranda veniunt; et imprimis admirari motum novum ac inusitatum, institutionem, occultationem, de sublimi descensum, aliaque talia. verum haec nolim tibi nimium negotii facessere. non enim haec stella de illorum siderum numero fuit, quae initio rerum deus in firmamento collocavit, sed potestas quaedam inadspectabilis, in huiusmodi speciem transformata, quemadmodum Iohannes Chrysostomus ait. oportebat enim in nativitate admirabili et inusitata etiam stellam novam ac inusitatam oriri, quae index esset ac praenuntia, sicuti divinus ille Cyrillus loquitur. nam absque illo foret, non tantum lucis et splendoris habuisset, non medio die radios solares superasset, non Magis persuasisset ut e patria profecti tantum itineris susciperent, non eos modo tam admirabili perduxisset Hierosolymam, non ex alto se demittens supra natum infantem constitisset, non deinceps conspici desiisset. posteaquam enim ab ea ducti ad Christum accesserant et vera illum fide amplexi fuerant, non iam amplius eiusmodi manuductionis egebant. ideoque oraculo per quietem admoniti alia via suam in patriam sunt reversi.

Fortassis autem, dilecte fili, Bulgariae pontificis enarrationem in medium prolatam nobis oppones, et ex ea probabis non in spe-

παρὰ τῶν Μάγων προσκύνησιν. ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ
ἐκ τῶν τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ὡς ἔοικεν, ὁρμώ-
μενος, τῶν οὕτω περὶ τῶν Μάγων λεγόντων „καὶ ἐλθόντες
εἰς τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς
αὐτοῦ," καὶ τάδε φησίν, ὅτι μετὰ τὸ γεννηθῆναι τὸν κύριον
καὶ ἐν τῇ φάτνῃ ἀνακλιθῆναι εἰκὸς ἦν εὑρεθῆναι καὶ οἰκίαν
τινά, ἐν ᾗ παρὰ τῶν Μάγων τὴν προσκύνησιν δέξασθαι. καὶ
C ὁ μὲν διαληφθεὶς ἀνὴρ ἔοικε προφανῶς λέγειν μὴ ἐν τῷ
σπηλαίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡ φάτνη, τοὺς Μάγους ἰδεῖν τὸν Χρι-
στόν· ὁ δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τά τε τῆς οἰκίας συμβι-
βάζων καὶ τὰ τῆς φάτνης αὐτῆς οὕτω φησίν, ὅτι τεκοῦσα
μὲν εὐθέως κατέκλινεν· ἐκεῖ πολλῶν καὶ γὰρ συνιόντων διὰ
τὴν ἀπογραφὴν οὐκ ἦν οἰκίαν εὑρεῖν. παράγει δὲ καὶ τὸν
θειότατον Λουκᾶν ἐπισημαίνοντα τοῦτο καὶ λέγοντα ὅτι
διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀνέκλινεν αὐτὸν
ἐν τῇ φάτνῃ, μετὰ δὲ τοῦτο ἀνείλετο καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων
εἶχεν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἕκτῃ ὁμιλίᾳ περὶ
V. 163 τῶν Μάγων οὕτω φησί „τί δὲ ὅλως καὶ βασιλείας σύμβολον
D εἶδον, καλύβην καὶ φάτνην καὶ παιδίον ἐν σπαργάνοις καὶ μη-
τέρα πτωχὴν ἰδόντες;" καὶ μετ' ὀλίγα „πῶς δὲ καὶ ὁ ἀστήρ,
εἰπέ μοι, τόπον οὕτω στενὸν φάτνης καὶ καλύβην ἐδείκνυεν,
εἰ μὴ τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο ἀφεὶς κάτω κατέβη καὶ ὑπὲρ αὐτῆς

lunca sed domo quadam Christum a Magis adoratum esse. nimirum divinus ille vir occasione de verbis evangelii per Matthaeum conscripti (Matth. 2 11) sumpta, quae de Magis ita loquuntur „ingressi domum ibidem cum matre Maria puerum viderunt," scribit consentaneum esse, post id temporis quo editus in lucem dominus in praesepi reclinatus fuerit, inventam fuisse domum quandam in qua Magi eum venerarentur. adeoque palam Theophylactus indicare videtur Magos Christum in antro illo non conspexisse quo praesepe continebatur. verum Chrysostomus inter se tam ea quae de domo dicuntur quam quae de praesepi concilians, ubi primum, inquit, mater eum peperisset, in praesepi reclinavit. quippe quod magnae hominum copiae census causa confluxissent, domum invenire non potuerant. eius rei testem citat Lucam, qui verbis hisce idem innuerit (2 7) „quia in diversorio locus non esset, in praesepi eum reclinavit." atque inde post eum sublatum in genua collocavit. idem in earum orationum sexta quibus evangelium Matthaei explanavit, in hunc modum de Magis loquitur „cum tugurium et praesepe et fasciis involutum puerum et matrem pauperem cernerent, quodnam, obsecro, regni signum videbant?" et paulo post „quonam" inquit „pacto (dic mihi) stella tam artum praesepis et tugurii locum indicabat, si non relicto sublimi se demisit et supra caput ipsius pueri constitit?"

ἔστη τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου;" καὶ μετὰ ταῦτα „ἐπεὶ οὖν ἤγαγε καὶ ἐχειραγώγησε, καὶ πρὸς τὴν φάτνην ἔστησεν, οὐκέτι δι' ἀστέρος ἀλλὰ δι' ἀγγέλου λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεται." καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ὁμιλίᾳ κατὰ λέξιν οὕτω φησὶ περὶ τῶν Μάγων „ἀλλὰ τί τὸ πεῖσαν αὐτοὺς προσκυνῆσαι; οὔτε γὰρ ἡ παρθένος ἐπίσημος ἦν οὔτε ἡ οἰκία περιφανής." καὶ μετ' ὀλίγα „οὐδέν τι τῶν αἰσθητῶν μέγα ἐκεῖ, ἀλλὰ φάτνη καὶ καλύβη καὶ μήτηρ πτωχή, ἵνα γυμνὴν τῶν Μάγων ἴδῃς τὴν P. 211
φιλοσοφίαν." μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ οἰκίαν καὶ καλύβην τὸ σπήλαιον ὁ χρυσορρήμων ἐκάλεσεν, ἔνθα καὶ ἡ φάτνη. μὴ οὖν ἔνθεν κἀκεῖθεν περιπλανάσθω σου ἡ διάνοια, τῷ χρυσορρήμονι δὲ πρόσεχε μᾶλλον, ὅτι καὶ σάλπιξ οὗτος χρυσήλατος τοῦ παναγίου κεχρημάτικε πνεύματος.

Γεννᾶται οὖν, ὡς εἴρηται, ὁ Χριστός, κἀντεῦθεν ὀκταήμερος περιτέμνεται, ἐν τῷ ναῷ προσάγεται μεθ' ἡμέρας μ'. „καὶ ἐπλήσθησαν" γάρ φησιν „αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, καὶ ἀνήγαγον τὸ παιδίον εἰς Ἱεροσόλυμα," κατὰ τὸν οὕτω λέγοντα νόμον „ἐὰν σπερματισθῇ B
γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς καὶ τέκῃ παιδίον ἄρρεν, ἀκάθαρτος αὕτη μενέτω ἡμέρας μ', ἐὰν δὲ θῆλυ τέκῃ παιδίον, ἡμέρας π'." διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα; ὁ ἐμπρόθεσμος οὗτος τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη τῇ μητρὶ τοῦ θήλεως;

rursum post haec „ubi iam adduxisset eos ac iuxta praesepe stitisset, non amplius per stellam sed per angelum eos deinceps alloquitur." itidem in oratione octava de Magis ad verbum haec tradit „quid tandem eis persuasit ut puerum summissime venerarentur? nec enim virgo speciem quandam illustrem prae se ferebat, nec domus erat splendida." et paulo post „nihil istic magnum et insigne conspiciebatur, ex iis quidem rebus quae sensu percipiebantur, sed tantum praesepe ac tugurium materque paupercula, ut nimirum hinc nudam Magorum philosophiam agnoscas." de quibus omnibus animadvertas licet, Chrysostomum id loci quo praesepe continebatur, et domum et tugurium et speluncam appellasse. quamobrem hinc inde mens tua non obvagetur, sed oratori huic aureo fidem habeat, qui tuba sancti spiritus fuit, ex auro solido ducta.

Postquam hoc quo diximus modo Christus natus fuisset, octavo deinceps die circumciditur, et post 40 dies in templum deportatur. sic enim perscriptum legimus (Luc. 2 22) „completis purificationis diebus, ex lege Mosis, puerum Hierosolymam tulerunt." lex autem illa huiusmodi est (Levit. 12) „si mulier e viro concepto semine marem pepererit, polluta esto 40 dies, sin feminam ediderit, dies 80." quamobrem quaeso ita sunt haec instituta? et cur tempus hoc pollutioni praescriptum matri femellae duplicatur? Theodoritus hac

ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος οὕτως εὕρηται περὶ τούτων διεξιών, ὅτι τὰ τῆς τοιαύτης ἀκαθαρσίας ἀναπαύσεως χάριν ἐνομοθετήθη ταῖς γυναιξί, βαρυνομέναις δῆθεν τῷ τῆς ἐγκυμονίας καιρῷ· διὰ γὰρ τοῦ φόβου τῆς ἀκαθαρσίας ἀναχαιτίζει τοὺς ὁμοζύγους ὁ νόμος, καὶ πείθει τηνικαῦτα ταῖς γαμεταῖς αὐτῶν μὴ προσέρχεσθαι. καὶ ἐπειδὴ τὸ θῆλυ μείζονι καθυπο-
C βάλλει ἀχθηδόνι τὴν αὐτὸ φέρουσαν (λέγεται γὰρ ὅτι τάχιον ἐν τῇ γαστρὶ σκαίρει τὸ τοιοῦτον ἢ τὸ ἄρρεν), τούτου χάριν ὁ τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη ταῖς τικτούσαις τὰ θήλεα, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὰς διπλασίω κεκτῆσθαι καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. καὶ τὰ μὲν τοῦ Θεοδωρήτου τοιαῦτα· ὁ δὲ θειότατος Κύριλλος ἐν ἡμέραις μὲν εἰδοποιεῖσθαι τὸ ἄρρεν φησὶ μ', τὸ θῆλυ δ' αὖ ἡμερῶν π' δέεσθαι πρός γε τὴν εἰς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον πάροδον. καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄρρεν καθαρισμοῦ χάριν ἐν ἡμέρᾳ τῇ τεσσαρακοστῇ τὸ δὲ θῆ-
D λυ τῇ ὀγδοηκοστῇ προσεφέρετο τῷ ναῷ, φαίνεται πάντως ὅτι καθάρσεως ἡ τοιαύτη πλάσις δέεται παρὰ θεοῦ. καὶ οὕτω μὲν οἱ θεῖοι περὶ τούτου πατέρες· ἡ δὲ λεγομένη Λεπτὴ Γένεσις, οὐκ οἶδ' ὅθεν συγγραφεῖσα καὶ ὅπως, φησὶν ὅτι μεθ' ἡμέρας μ' εἰσῆλθεν ὁ Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ Εὔα μεθ' ἡμέρας π', καὶ τούτου χάριν ἐν ἡμέραις τοσαύταις προσάγονται τῷ ναῷ τό τε ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ἀναλόγως τάχα τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ. ἀλλ' ἄφες αὐτήν· ἡ γὰρ

de re in hunc modum disserit, nimirum pollutionis hoc tempus requietis causa praescriptum esse mulieribus, uti quae magnopere graventur dum uterum gerunt. quippe metu inquinationis lex maritos retrahit, neve suas uxores id temporis adeant suadet. et quia feminea soboles matrem molestia maiori adficit (aiunt enim hanc citius in utero se movere quam marem), iccirco femellas parientibus duplum pollutionis templum est praescriptum, ut hac ratione duplo quoque longiorem requietem haberent. haec Theodoriti est sententia. divinus autem vir ille Cyrillus ait marem intra dies 40 formam suam consequi, femellam vero dies 80 ad humanae formae expressionem requirere. et quia mascula soboles purificationis causa die quadragesimo, femina vero octogesimo ad templum deferebatur, apparet omnino per haec significari quod huiusmodi formatio purgatione, quae divinitus fiat, indigeat. sic divini patres hac de re disseruerunt. caeterum liber ille qui parva Genesis dicitur, haud scio cuius auctoris, Adamum quidem ait post 40 dies paradisum esse ingressum, Evam vero post 80; eaque de causa post totidem dies tam mares quam femellas in templo sisti. verum tu mihi librum hunc missum facito. nam vera Mosis historia monstrat deum die sexto Adamum

τοῦ Μωσέως ἀληθὴς ἱστορία δείκνυσιν ὅτι τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν Ἀδὰμ ἔπλασεν ὁ θεός, καὶ ἔθετο αὐτὸν εὐθέως ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ τὴν Εὔαν ὡσαύτως ἐν αὐτῷ πλάττει τῷ παραδείσῳ ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, μίαν τῶν πλευρῶν λαβὼν τοῦ Ἀδάμ· μετὰ γὰρ τὴν ἕκτην ἐποίησεν οὐδέν.

Ἀνήγαγον οὖν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Ἰησοῦν, ὡς προείρηται, V. 164
τῷ Μωσαϊκῷ νομῷ καὶ αὐτὸν ὑποκείμενον. μετὰ μέντοι τὸ P. 212
ἀναχθῆναι τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, φεύγει πρὸς Αἴγυπτον. ἐκεῖθεν εἰς Ναζαρὲθ ἔρχεται, κἀκεῖ τὴν σωματικὴν αὔξησιν δέχεται. ὡσεὶ ἐτῶν λ' γίνεται, καθά φησιν ὁ θεηγόρος Λουκᾶς, πρὸς Ἰορδάνην πορεύεται, παρὰ Ἰωάννου τὸ βάπτισμα δέχεται. τότε δὴ τότε καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι γνώριμος γίνεται· εἰ μὴ γὰρ ἄγνωστος παντάπασιν ἦν, οὐκ ἂν ὁ πρόδρομος τοῖς ἀπεσταλμένοις πρὸς αὐτὸν ἱερεῦσι καὶ Λευίταις ἔλεγεν „ἰδοὺ μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.“ ὁ πατὴρ ἄνωθεν διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος αὐτὸν ὑποδείκνυσι. καὶ πρόσχες τῷ βαπτιστῇ λέγοντι B
„ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐκεῖνός μοι εἶπεν 'ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα κατερχόμενον, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός.'“ εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἐν Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας αὐτοῦ κατάδηλος οὐκ ἦν οὐδενί· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ πρόδρομος ἔλεγεν „ἐγὼ διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων ἐν ὕδασιν, ἵνα φανερωθῇ

finxisse, ac mox in paradisum collocasse. consimiliter Evam die sexto de Adami costa, quam sumpserat, formatam sexto item die in paradisum collocat. et quidem post sextum hunc diem nihil amplius condidit.

Igitur, ut diximus, Hierosolymam Iesus defertur tanquam et ipse Mosaicae legi subiectus. post id temporis vero, quemadmodum Chrysostomus censet, in Aegyptum fugit, ac inde Nazaretam revertitur, ubi corporis incrementum accipit. annos autem, ceu Lucas (3 23) indicat, triginta iam natus ad Iordanem se confert et a Iohanne baptissatur. atque hoc tempore cunctis innotescit, incognitus antea. nam nisi plane fuisset incognitus, non vates ille sacerdotibus ac Levitis ablegatis ad se dixisset „en medius inter vos versatur, quem vos ignoratis.“ deinde pater eum coelitus per spiritum sanctum commonstrat. atque heic mihi vide quid ipse Baptista dicat. „equidem“ ait „non noram ipsum; verum qui me ad baptissandum ablegavit, is mihi dixit: in quem spiritum sanctum descendere videris, ille mihi carissimus est filius.“ de quibus sane verbis admodum perspicuum est ante ipsius ad Iordanem adventum nemini Christum fuisse notum. quippe si notus fuisset, praecursor ille non dixisset se ve-

τῷ Ἰσραήλ," καὶ αὖθις „κἀγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ." ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀγαπητέ, διὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι χάριν τοῦ βαπτιστοῦ κατηνέ-
C χθη ἄνωθεν ἡ πατρικὴ καὶ θεία φωνή, εἴγε καὶ μᾶλλον ἐκεῖνος μείζων ἐδόκει τοῦ βαπτιζομένου· καὶ ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱὸς καὶ ἐκ στείρας γεγέννηται, καὶ μᾶλλον ὅτι τὸν Ἰησοῦν αὐτὸς ἐβάπτιζεν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν ἐκεῖσε παραγενόμενον. οὐδέπω καὶ γὰρ δῆλα γενέσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἔφθασεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησίν.

Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι παντάπασιν ἄγνωστος ἦν, τὰς εὑρισκομένας ὁπουδήποτε λοιπὸν ἱστορίας, περί τε τοῦ ὕδατος δηλαδὴ τοῦ ἐλεγμοῦ καὶ περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῆς, ἣν λέγουσι παρὰ τῶν Ἰουδαίων δέξασθαι τὸν Χριστόν, ὡς οὐδὲν ἡγοῦ καὶ ἀπόρριπτε. εἰ
D γὰρ τοιοῦτόν τι γενέσθαι προέφθασεν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγε „ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς αὐτόν." εἰ γὰρ καὶ περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς κατὰ σάρκα ἡλικίας αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐνεφάνισε δῆθεν ἑαυτόν, ἀλλ' οὐ τὴν

13. τὰς] εἰ τὰς P.

nisse propterea baptissatum aqua, ut Israelicis Christus innotesceret. idem rursus ait „vidi ego, veritatique testimonium perhibui, eum dei filium esse." spiritus etiam sanctus, dilecte fili, propterea descendit in Iesum, ne quis existimaret Baptistae causa paternam divinamque vocem illam coelitus auditam esse, quanquam is baptissato longe maior esse videretur. nam et patre pontifice natus fuerat, et matrem habuerat antea sterilem; denique maximum illud erat, quod Iesum ipse baptissaret, qui tanquam unus ex multis eo venerat. etenim necdum ipsius condicio et status mortalibus nota erant, quemadmodum Iohannes ille Chrysostomus ait in orationum illarum quibus Matthaei declaravit evangelium duodecima.

Quae cum ita sint, cumque prorsus ante baptismum ignotus fuerit, historias illas, ubicunque tandem eas repereris, nimirum de aqua explorationis deque pontificatu, quem a Iudaeis Christo delatum esse perhibent, flocci plane facito proque reiecticiis ducito. nam si quid eiusmodi ante contigisset, Iohannes evangelista non dixisset (2 11) „hoc miraculorum initium Canae in Galilaea Iesus praebuit, suamque maiestatem declaravit, et ipsius discipuli fidem ei habuerunt." etenim quanquam id quoque temporis, cum duodecim natus

οἰκείαν θεότητα κατάδηλον ἐντεῦθεν ἐποίησεν, ὅτι μηδὲ σημεῖον ἐκεῖσε τηνικαῦτα εἰργάσατο, μόνην δὲ τὴν ἐπικαθημένην τοῖς αὐτοῦ χείλεσι χάριν ὑπέδειξε καὶ ἔκτοτε πάλιν ἑαυτῷ συνεσκίασεν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ φησίν.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ ἐν P. 213
Κανᾷ σημεῖον, ἐκλέγεται μαθητὰς δυοκαίδεκα τὸν ἀριθμόν, ἀπόρους δὲ πάντας καὶ ἰδιώτας, ἁλιεῖς, ἀγραμμάτους καὶ τῆς μερίδος ὄντας τῶν ἀφανῶν. διὰ τί δὲ ταῦτα καὶ τίνος ἕνεκεν; ἵνα τὸ δι' αὐτῶν κατορθούμενον τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ λογίζηται. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἔλεγε πρὸς Παῦλον ὁ κύριος „ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται." καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος πτωχείαν καὶ ἰδιωτείαν λέγει προσεῖναι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ· Ἐπι-

8. πάντῃ FM. 14. post Χριστοῦ F: ὁ μέντοι καλοσκέπαστος ὁ μεταφραστὴς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συγγραφέντι μαρτυρίῳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Βαρτολομαίου καὶ Βαρνάβα φησὶ ταῦτα. ἄρτι δὲ τὸν παράλυτον ὁ σωτὴρ ἰασάμενος κατὰ τὴν προβατικὴν εἶχε θεατὴν τοῦ θαύματος τὸν Βαρνάβαν· διὸ καὶ πρὸς τὰ βάθη τῆς καρδίας ἀποβλεψάμενος καὶ λόγου μετέδωκε καὶ παρρησίας τῆς πρὸς αὐτόν. ὁ τοίνυν Βαρνάβας τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, ὃς Μάρκος ἐπελέγετο, καταλαβὼν (θείαν δὲ τούτου ταύτην εἶχεν ὁ λόγος) φησὶ πρὸς αὐτήν „ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, ὃν ἐπεθύμουν ἰδεῖν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἰδοὺ παραγέγονε." καὶ ἅμα καταλιποῦσα πάντα κατέλαβε τὸν ναόν, καὶ τῷ Χριστῷ προσπεσοῦσα πρὸς τὸν οἶκον αὐτῆς εἰσελθεῖν αὐτὸν παρεκάλει. καὶ δὴ καὶ ἀφίκετο. καὶ ἔστιν οὗτος ἐν ᾧ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν ἐπετέλεσε. λόγος δὲ ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς καταβέβηκεν ὡς κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος, ᾧ κατακολουθεῖν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἐπέτρεψε, Μάρκος ἦν ὁ σοφός, ὁ τῆς

esset annos, illa de aetate loquendo, ad carnem quae referenda est, in templum adscendit seque palam exhibuit, non tamen divinitatem suam istic hoc ipso patefecit, quando nullum Hierosolymis prodigium id temporis edidit, sed tantum insidentem labris suis gratiam commonstravit. et ab eo tempore rursum in umbra quasi quadam delituit, quemadmodum orator ille aureus in enarratione scripti per Iohannem evangelii loquitur.

Secundum haec, videlicet post baptismum ac editum Canae miraculum, 12 quidem numero discipulos eligit, at homines prorsus inopes et indoctos, nimirum piscatores, litterarum doctrinaeque rudes et plebeiae condicionis atque status. quibusnam, obsecro, de causis istud? ut quicquid ipsi praeclare dicerent atque facerent, id omne dei potestati sapientiaeque tribueretur. atque hoc illud ipsum est quod dominus ad Paulum pronuntiavit „satis esto tibi gratia mea: quippe mea vis et potestas in imbecillitate perficitur." non dubium est autem quin verum sit Christi discipulos pauperes ac rudes fuisse. nihilo

φάνιος δέ τις πρεσβύτερος ἐν λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐπὶ τῷ γενε-
V. 165 θλίῳ δῆθεν τῆς παναμώμου μητρὸς τοῦ κυρίου ἐξέδωκε, καὶ
B τάδε φησίν, ὅτι ὁ υἱὸς Ζεβεδαίου Ἰωάννης μετὰ τὸ ἀποθα-
νεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπώλησε πᾶσαν τὴν αὐτοῦ κτῆσιν
τὴν ἐν Ζεβεδῇ καὶ ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἠγόρασε τὴν ἁγίαν
Σιών· ὅθεν ὡς τοῦ Καϊάφα καταμένοντος ἐν τῇ ἀγορασίᾳ
Ἰωάννου, κατὰ τοῦτο λέγεται οὗτος εἶναι γνώριμος τῷ ἀρ-
χιερεῖ· καὶ τὰ μὲν ἡμίση ἔδωκε τῷ ἀρχιερεῖ, εἰς δὲ τὰ
λοιπὰ ἡμίση ἡτοίμασε τὸ πάσχα ἤγουν τὸ μυστικὸν δεῖπνον
τοῦ Χριστοῦ. ἡνίκα καὶ γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χρι-
στὸς „ὑπάγετε πρὸς τὸν δεῖνα," Ἰωάννην ἐδήλου τὸν θεολό-
γον. ἐκεῖ λοιπὸν ἐτέλεσαν τὸ μυστικὸν δεῖπνον, καὶ ἐκεῖ
ἔμειναν· καὶ ὡς οὐκ ἤμην ἐκεῖ, μηδὲ πιστεύσῃς μοι. ὁ γὰρ
C χρυσορρήμων Ἰωάννης τοσαύτην ἔλεγε πτωχείαν ἔχειν τόν
τε Ζεβεδαῖον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὥστε καθῆσθαι παρὰ τῷ
πλοίῳ καὶ δίκτυα ῥάπτειν διερρωγότα καὶ παλαιά. πῶς δὲ
καὶ παρὰ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου τὸ μυστικὸν δεῖπνον ὁ δια-
ληφθεὶς ἀνὴρ ἑτοιμασθῆναι λέγει, τὸν δεῖνά τε αὐτὸν εἶναι
πρὸς ὃν οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ κυρίου ἐστάλησαν; εἰ γὰρ
αὐτὸς ὁ Ἰωάννης συνάμα τῷ Πέτρῳ ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα
τῆς τοῦ πάσχα χάριν ἑτοιμασίας κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστο-

Μαρίας ταύτης υἱός. ἐν δὴ τῷ τοιούτῳ οἴκῳ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἀνῆλθον ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ Βαρνάβας καὶ Μάρκος. Ἐπιφάνιος δέ τις et reliqua.

tamen minus Epiphanius quidam presbyter in oratione sua, quam de impollutae domini matris nativitate dixit, Iohannem Zebedaei F. inquit post patris obitum possessiones universas quas Zebedae habuerit vendidisse, cumque se contulisset Hierosolymam, sanctam eum Sionem emisse. qua de causa factum sit ut quoniam Iohannis emptioni Caiaphas adfuisset, deinceps pontifici notus perhibeatur. quippe dimidium bonorum suorum pontifici dederat, reliquum dimidium in adornandum pascha impenderat, hoc est in coenam illam Christi mysticam. ideoque Christum, cum discipulis diceret „ad certum illum hominem divertite," Iohannem theologum intellexisse tradit, apud quem deinde coenam illam mysticam sumpserint atque permanserint. at vero Iohannes Chrysostomus adserit tanta Zebedaeum et filios ipsius inopia laborasse, ut etiam aliquando naviculae adsidentes vetera fractaque retia consuerint. et quanam, obsecro, fronte audet Epiphanius dicere coenam illam mysticam in Iohannis domo praeparatam fuisse, atque ipsum Iohannem esse ad quem discipulos dominus ablegaverit? nam si Iohannes cum Petro praeparandi paschatis causa certum quendam ad hominem missus fuit, quemadmo-

ρίαν, φαίνεται προφανῶς ὅτι ὁ πρεσβύτερος οὗτος εὐαγγέλιον οὐκ ἀνέγνω ποτέ. εἰ γὰρ ἀναγνῶναι ἔφθασεν, ἔγνω ἂν ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα, οὐ μὴν αὐτὸς ὁ D Ἰωάννης ἦν ὁ δεῖνα ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ κυρίου.

Περὶ δὲ τοῦ Παύλου τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴγε καὶ τοῦτον εἶναι νομίζεις ἕνα τῶν δώδεκα κατὰ τὴν πλειόνων ὑπόληψιν; ἄφες τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τοῖς ἱεροῖς πρόσεχε γράμμασι. δώδεκα μὲν οὖν ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Χριστός, οἷς οὐκ ἔστι συνηριθμημένος ὁ Παῦλος. πῶς καὶ γάρ, εἴγε μετὰ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος κάθοδον προσελήλυθε τῷ Χριστῷ; δώδεκα μὲν οὖν οἱ μαθηταί, ἐφ' ὧν ὁ Ἰούδας τῇ τῆς φιλαργυρίας νόσῳ κάτοχος γεγονὼς τοῦ τῶν μαθητῶν ἐκπίπτει χοροῦ. εἰσάγεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ μετὰ τὴν τοῦ κυ- P. 214 ρίου ἀνάληψιν ὁ Ματθίας, ὥς ἡ βίβλος διαγορεύει τῶν πράξεων. οὐκοῦν οἳ τὸν Παῦλον ἕνα λέγουσιν εἶναι τῶν δώδεκα, ἢ τὸν ἐκπεσόντα τοῦ χοροῦ δειξάτωσαν ἡμῖν (εἰ μὴ γὰρ ἐξέπεσέ τις, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος εἰσῆλθεν) ἢ τὸν Παῦλον ἕνα εἶναι τῶν δώδεκα μὴ λεγέτωσαν. πλὴν εἰ καὶ μὴ τῷ χορῷ τῶν ιβ' συνηριθμημένος ἐστίν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπάνω στήσεται Παύλου, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. εἰ γὰρ ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον κόπον καὶ τὸν μισθὸν λήψεται, Παύλου δὲ πλεῖον οὐδεὶς ἐκοπίασε, τί χρὴ καὶ λέγειν; εὔδηλον

dum evangelica historia narrat, manifesto paret Epiphanium hunc seniorem evangelium non legisse; quod sane si prius legisset, Iohannem ad alterum illum certum hominem ablegatum animadvertisset, nec illum fuisse ad quem a domino mittebantur.

Caeterum de Paulo nihil dicendum aliud quam quod in numero discipulorum illorum duodecim non fuerit, quod tamen vulgus hominum existimat. tu illis opinionibus omissis, quae sacris in litteris tradita sunt retineto. duodecim videlicet discipulos Christus selegit, quorum in numero Paulus nequaquam exstitit. nam qui referri possit inter eos, cum a sancti spiritus in apostolos descensu primum Christo accesserit? ex duodecim vero discipulis cum Iudas unus avaritiae morbo correptus hoc ordine ac coetu excidisset, post domini adscensionem in coelum Matthias in eius locum suffectus est, sicut Actorum liber (1 26) commemorat. itaque si qui Paulum in numerum illorum duodecim referre volunt, vel quis eo coetu exciderit demonstrent, in cuius ipse locum successerit (quippe ne quis exciderit, Paulus inter eos relatus fuisse dici non potest), vel Paulum facere de duodecim unum desinant. utut autem coetu illorum duodecim comprehensus non fuerit, nemo tamen alium quenquam apostolum supra Paulum collocabit, ut Io-

B γὰρ ἐντεῦθεν ὡς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ μείζων οὐδείς. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὸ βαπτισθῆναι καὶ τοῦ θαυματουργεῖν, ὡς προείρηται, καὶ τοῦ διδάσκειν ἀπάρχεται, ἐφ' ᾧ καὶ λαὸν οὐκ ὀλίγον ἐφέλκεται. ταύτῃ τοι καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς· ὅθεν ὕβρεσι πλύνουσι καὶ μώμους αὐτῷ προσεπιτρίβουσι, Σαμαρείτην ἀποκαλοῦντες καὶ δαιμονῶντα φάγον τε καὶ οἰνοπότην αὐτόν. ἀλλὰ καὶ λίθοις βάλλουσι, καὶ μᾶλλον ἡνίκα τετραήμερον ἤγειρε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν. οὐκέτι C λοιπὸν παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου εἰς Ἐφραῒμ λεγομένην πόλιν, V. 166 κἀκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης φησί. μεθ' ἡμέρας δέ τινας ἐκεῖθεν ἔρχεται, καὶ μετὰ βαΐων προσυπαντῶσιν αὐτῷ τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον ἕνεκα θαύματος. ἐν δέ γε τῇ μεγάλῃ τετράδι παρὰ Σίμωνι ἑστιᾶται τῷ πατρὶ τοῦ Λαζάρου, ὃν αὐτὸς τῆς λέπρας ἰάσατο. τότε δὴ τότε ἡ γυνὴ πόρνη τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ μύρον ἐπιχέει πολύτιμον. ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι αἱ γυναῖκες αἱ τὸ μύρον ἀλείψασαι τὸν κύριον τρεῖς αἱ πᾶσαι εἰσίν. ἄλλη μὲν γὰρ D ἐστιν ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· τιμία δὲ αὕτη, καὶ ἡ ἀδελφὴ

hannes ille Chrysostomus ait. quippe si pro laboris sui ratione merces etiam unicuique tribuetur, et si nullus illorum plus Paulo laboravit, quid, obsecro, dicendum? perspicuum hinc profecto est neminem eo maiorem esse. de his hactenus.

Dominus autem noster Iesus Christus posteaquam baptissatus esset, tum miracula quaedam edere, ceu prius indicabamus, coepit, tum docendi fecit initium. quo factum ut populum ad se non exiguum pertraheret, quam rem pontificum et scribarum invidia secuta est. hinc iniuriarum adspersiones et reprehensionum usurpationes, quibus eum exagitabant, Samaritanum appellantes et genio malo obnoxium et comedonem et temulentum. quinetiam lapidibus ipsum petebant, ac tum praesertim cum Lazarum toto triduo mortuum in vitam revocasset. quare non iam amplius audacter inter Iudaeos versabatur, sed in vicinam solitudini regionem, ubi oppidum erat quam Ephraemam dicebant, secedebat, ibique cum discipulis suis aliquandiu, ceu Iohannes (11 54) memoriae prodidit, degebat. post aliquot dies revertenti palmarum cum ramis occurrunt, eius miraculi causa quod in resuscitando Lazaro ediderat. inde magna illa quarta feria apud Simonem Lazari patrem, cuius lepram sanaverat, convivio excipitur; quo in convivio mulier quaedam, quae corpore suo meruisset, unguento maximi pretii caput eius perfundit. atque heic prudenter advertito quod mulieres quae Christum unguento perfude-

τοῦ Λαζάρου. ἄλλη δὲ ἡ παρὰ τῆς οἰκίας Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· πόρνη δὲ αὕτη προσελθοῦσα τῷ Χριστῷ, καθὼς ὁ Ματθαῖος ἱστορεῖ. καὶ ἑτέρα πόρνη πάλιν, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, ἡ προσελθοῦσα παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ Φαρισαίου, τοῦ καὶ σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ καὶ οὕτως εἰπόντος „εἰ προφήτης ἦν, ἔγνω ἂν ὁποία τίς ἐστιν ἡ ἁψαμένη αὐτοῦ."

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ μεγάλῃ τετράδι γενέσθαι τινὲς ἀπομάχονται. πλὴν ὁ λόγος αὐτῶν, ὥς ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ λίαν ἐστὶν ἀναπόδεικτος. εἰ γὰρ τὸ θαῦμα τοῦτο κατὰ P. 215
τὸ Θαβώριον ὄρος ἐγένετο, ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ ὁ κύριος κατά γε τὴν μεγάλην τετράδα παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ ἑστιώμενος ἦν, φαίνεται προφανῶς ὡς ἐν ἄλλῃ γέγονεν ἡμέρᾳ τὸ τῆς μεταμορφώσεως θαῦμα καὶ οὐ κατὰ τὴν τετράδα πάντως αὐτήν. εἰ γὰρ ἀναμέσον τοῦ τε Θαβὼρ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ὡσεὶ δύο ἡμερῶν ὑπάρχει τὸ διάστημα, πῶς λοιπὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ λέγουσιν ἔν τε Θαβὼρ εὑρεθῆναι καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Χριστόν; ἠδύνατο μὲν οὖν ὡς θεὸς ὧδε κἀκεῖσε κατ' αὐτὸν εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἵνα μὴ φαντασία νομισθείη τὸ πρᾶγμα, πρὸ τοῦ πάθους τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἤθελεν. ἔνθεν τοι καὶ κατὰ τὴν κοι- B

rint omnino tres fuerint. harum una erat illa cuius mentionem Iohannes fecit, mulier certe praeclara Lazarique soror. altera vero, quae cum antea se prostituisset, in domo Simonis leprosi ad Christum accessit, ut Matthaeus narrat. tertia vero et ipsa meretrix erat, ut Lucas (7 39) indicat, quae Christum in aedibus Simonis Pharisaei convenit, offensi ea de causa, secumque verba huiusmodi prolocuti „si vates hic foret, cognovisset quaenam haec sit, quae ipsum attrectavit.

Scio quoque, dilecte fili, quosdam contentiose disceptare ac adserere transformationem domini nostri Iesu Christi magna illa quarta feria factam esse: verum ea ratio qua nituntur, mihi quidem videtur parum esse probabilis. nam si prodigium quidem istud in monte Thabore accidit, at vero dominus Hierosolymis die magnae illius quartae feriae in Simonis leprosi domo conviva erat, manifesto patet miraculum hoc transformationis non ista quarta feria sed alio die quodam contigisse. quippe cum mons Thabor ab Hierosolymis intervallo duum dierum absit, quo tandem pacto dicent uno eodemque die Christum et in monte Thabore pariter et Hierosolymis fuisse? poterat ille quidem ceu deus efficere ut eodem tempore tam heic quam illic reperiretur: verum ne id pro re quadam imaginaria

νὴν τῶν σωμάτων φύσιν τὰς τοπικὰς αὐτοῦ μεταβάσεις ποιούμενος ἦν.

Μετὰ δὲ ταῦτα δύο τῶν μαθητῶν ἀποστέλλει πρὸς τὸν δεῖνα τῆς τοῦ νομικοῦ πάσχα χάριν ἑτοιμασίας· ὃ δὴ καὶ προλαβὼν ἔφαγε κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. εἶθ' οὕτως ἀναπεσὼν δι' ἄρτου καὶ οἴνου τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς παρέδωκε· „λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πίετε πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου.“ πρὸ μέντοι τῶν μαθητῶν
C *αὐτὸς τοῦ οἰκείου μετέλαβε σώματός τε καὶ αἵματος. τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ καὶ πάλιν οἱ μαθηταὶ θορυβηθῶσι, καθάπερ καὶ πρότερον. ἡνίκα καὶ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσαν „ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς,“ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκέτι περιεπάτουν μετ' αὐτοῦ, λέγοντες „ὁ λόγος οὗτος σκληρός ἐστι· τίς δύναται ἀκούειν αὐτοῦ;“ ἵνα γοῦν μὴ καὶ πάλιν τοιοῦτόν τι πάθωσιν ἅτε σάρκα ἐσθίειν καὶ αἷμα πίνειν μέλλοντες, πρῶτος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς ἀπεγεύσατο, θέλων ἀνενδοιάστως τῶν τοιούτων ἐμφορηθῆναι καὶ αὐτούς. τὸ δὲ τοιοῦτον ἑτοιμάζει δεῖπνον ὁ σωτὴρ εἰς*
D *παράκλησιν τῶν μαθητῶν· ἑώρα γὰρ αὐτοὺς οὐ μικρῶς*

duceretur, ante passionem tale quid facere noluit. quapropter etiam, pro communi corporum natura, localiter hinc inde proficiscebatur.

Secundum haec duos ex discipulis ad certum quendam hominem ablegat, qui pascha legale appararent, quod quidem ante passionem comedit, ipsa magnae quintae feriae vespera, quemadmodum Iohannes Chrysostomus inquit. deinde accubans pane ac vino pascha suum discipulis praebuit, cum his verbis uteretur „sumite, comedite: hoc est corpus meum.“ item „bibite omnes: hic meus est sanguis.“ (Matth. 26 26, Marc. 14 22, Luc. 22 19, 1 Cor. 11 24) et quidem ante discipulos ipse proprium corpus atque sanguinem participavit. quamobrem istuc? ne scilicet rursum discipuli perturbarentur, quemadmodum ante acciderat, cum Christum dicentem audivissent (Io. 6 54) „nisi comederitis carnem filii hominis et sanguinem eius biberitis, vitam in vobis nullam habetis;“ quo quidem tempore ab eo recedentes non amplius cum ipso ambulabant, quod dicerent verbum istuc durum esse, quod audire nemo facile possit. quamobrem ne rursum eiusmodi quiddam ipsis accideret, ut qui carnem comesturi et bibituri sanguinem essent, primus ipse carnem suam degustavit, ut qui citra omnem vacillationem et ipsos hisce rebus saturari vellet. atque hanc coenam dominus ad consolandos discipulos instituit. videbat enim illos non parum pavidis et fractis animis esse propter suam ab ipsis discessionem. itaque, ceu

ἀδημονοῦντας ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτοῦ. μεταδίδωσι λοιπὸν αὐτοῖς, ὡς προείρηται, τοῦ οἰκείου σώματος καὶ αἵματος, „τοῦτο ποιεῖτε" εἰπὼν „εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν." μεταλαμβάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Ἰούδας, καὶ τηνικαῦτα πρὸς V. 167 Ἰουδαίους ἀπέρχεται, τὰ πεπραγμένα παρὰ τοῦ κυρίου καταμηνύων αὐτοῖς. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν ὅτι καὶ λαβὼν τὸ ψωμίον ἐξῆλθεν, ἦν δὲ νύξ. ἀπέρχεται οὖν πρὸς οὓς συνεφώνησε παραδοῦναι τὸν κύριον.

Καὶ ὁ μὲν κύριος τὰ τελευταῖα τοῖς μαθηταῖς διατίθεται· εἶθ' οὕτως εἰς τόπον ἔρχεται ὃν ᾔδει καὶ ὁ προδότης, ὃς αὐτίκα καὶ λαβὼν τὴν σπεῖραν ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φα- P. 216 ρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων. ἐπερωτᾷ λοιπὸν αὐτούς· πίπτουσι χαμαί. ἀποκόπτει τὸ ὠτίον τοῦ Μάλχου ὁ Πέτρος, εἰ καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτεμεῖν οὐκ ἴσχυσε· τοῦτο καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον. τότε δὴ τότε καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ κύριος „ἢ δοκεῖ σοι ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕτως δεῖ γενέσθαι;" ταῦτα δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ σωτὴρ ἐκφοβῶν αὐτοὺς καὶ πείθων ἐντεῦθεν μηδέν τι τῶν γινομένων πολυπραγμονεῖν. εἰ B γὰρ ταῖς γραφαῖς, φησί, τοῦτο δοκεῖ, τὸ παθεῖν ἐμὲ δηλον-

dictum est, corpus et sanguinem proprium cum ipsis communicat, haec verba subiiciens „hoc in mei recordationem facite." inter alios et Iudas participat, eoque facto se ad Iudaeos confert, ut quae a domino acta fuissent ipsis indicaret. id enim significare volens auctor historiae evangelicae dixit „simulac sumpsit bucceam, exivit, quum quidem nox esset." abit igitur ad eos quibuscum pactus fuerat se dominum ipsis traditurum.

Interim dominus rebus suis postremum inter discipulos ordinatis atque dispositis, in locum quendam se recipit proditori non ignotum. is vero cohorte militum continuo secum sumpta cum pontificibus et Pharisaeis ministris, eo cum lucernis et facibus advolat. ibi Christo eos interrogante humi corruunt. Petrus Malcho auriculam abscindit, cum caput homini abscindere non posset, id quod studiose facere conabatur. tum his eum verbis dominus compellat. (Matth. 26 53) „an non existimas posse me patrem exorare modo ut plures mihi quam duodecim legiones angelorum suppeditet? at quonam pacto confierent quae fieri oportere sacris proditum est litteris?" quae sane dominus ad discipulos ita protulit, ut metum eis incuteret, ac persuaderet ne quid eorum quae acciderent curiosius scrutarentur. nam si sacris ita visum est litteris ut patiendum mihi sit, qui fit ut vos gladiis uten-

ὅτι, πῶς ὑμεῖς ἐναντιοῦσθε μαχαίραις χρώμενοι; τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίω αὐτό;

Δήσαντες οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον, κἀκεῖσε κρίνεται. περὶ τῆς αὐτοῦ διδαχῆς καὶ τῶν μαθητῶν ἐρωτᾶται. ἀποκρίνεται ὡς εἰκός. ῥάπισμα δέχεται, καί φησιν „εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα" καὶ τὰ ἑξῆς. ἐκεῖθεν οὖν ἄγεται πρὸς Καϊάφαν, ἔπειτα πρὸς Πιλᾶτον πρωΐας οὔσης· πρὶν ἢ μὲν ἀλέκτορα φωνῆσαι πρὸς Καϊάφαν ἄγεται, πρωῒ δὲ πρὸς Πιλᾶτον. δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς
C ἅπαν ὑπὸ Καϊάφᾳ ἐρωτώμενος οὐδὲν ἐξηλέγχετο, διὸ καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. καὶ ὁ μὲν Μάρκος περὶ τῆς ἀλεκτοροφωνίας διεξιὼν οὕτω φησίν „πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δίς, τρίς ἀπαρνήσῃ με" (ὅτε γὰρ ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν τὸ πρῶτον, ὅτε δὲ τρίτον ἠρνήσατο, τὸ δεύτερον ἐφώνησεν), ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τὴν τοῦ Πέτρου ἀσθένειαν παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθών, ὅτι καὶ φοιτητὴς ἐκείνου ἦν. ὁ δὲ Ματθαῖος εἰπὼν ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με, τὴν ὅλην ἀλεκτοροφωνίαν ἐνέφηνε, τοῦτ' ἔστι τὴν πρώτην, ἥτις διὰ διαφόρων ἐκφωνήσεων γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ δευτέρα ἀλεκτοροφωνία καὶ
D ἡ τρίτη. πρὶν οὖν ἀλέκτορα φωνῆσαι ὁ Ματθαῖος εἰπὼν τρὶς ἀπαρνήσῃ με, τοῦτο ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ

12. ἀλέκτωρ M.

tes adversari velitis? poculum illud, quod pater mihi dedit, non bibam?

Igitur colligatum vinculis Iesum ad Annam primum abducunt, ibique iudicio sistitur, de doctrina et discipulis interrogatur: respondet ut par erat. cum alapam accepisset, „si male locutus sum" inquit, „testificare de malo: sin bene, cur me caedis?" inde ad Caiapham ducitur, a Caiapha rursus ad Pilatum. atque heic ostendit evangelicae historiae scriptor tota dimidia nocte interrogatum a Caiapha nullius improbae rei convinci potuisse, ideoque ad Pilatum a Caiapha missum esse. caeterum de galli cantu Marcus (14 30) ita locutum esse dominum refert „priusquam bis gallus cantet, ter me negabis." quippe cum vice prima negaret, primum gallus cantavit: cum vero negaret tertium, gallus secundo cecinit. hoc modo accuratius ille imbecillitatem Petri exposuit, re tota de ipsius magistri sui narratione cognita; fuit enim Marcus Petri sectator et discipulus. Matthaeus autem (26 34) cum ait „priusquam gallus cantet, ter me negabis," totum galli cantum indicare voluit, videlicet primum, qui diversis editur vocibus, et secundum et tertium. quapropter cum Matthaeus inquit „priusquam gallus cantet, me ter negabis," huius-

φθάσαι τὴν πρώτην παρελθεῖν ἀλεκτοροφωνίαν τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

Μετὰ μέντοι τὸ κριθῆναι τὸν κύριον ὑπὸ τοῦ Πιλάτου μαστίζεται τὸν νῶτον λώροις πλεκτοῖς· τοιοῦτον καὶ γὰρ τὸ φραγγέλλιον. εἶθ' οὕτως εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδοται. ταῦτα δὲ πάντα πεποίηκεν ἡ ἄκαιρος ἀνανδρία τοῦ Πιλάτου· τοὺς γὰρ Ἰουδαίους δυσωπῆσαι θέλων ἐφ' οἷς ἐνεκάλουν, ἀντάρτην αὐτὸν ἀποδεικνύοντες, εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδωσι, φραγγελλίοις πρότερον μαστίξας αὐτόν. διὰ τοῦτο καὶ κολάσεως ὁ Πιλᾶτος ἄξιος, ὅτι καὶ δυνάμενος ἀπολῦσαι αὐτόν („ἐξουσίαν" γάρ φησιν „ἔχω ἀπολῦσαί σε, P. 217 καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε") τοῦτο οὐκ ἐποίησε, τοὺς Ἰουδαίους καὶ μάλιστα πτοούμενος λέγοντας „ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος." ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίνεται· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ κύριος ἔλεγε πρὸς αὐτὸν „ὁ παραδιδούς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει."

Τὸν μέντοι καιρὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παριστῶν, V. 168 ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον, ἵνα κρίνῃ τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἔλεγεν „ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη." διὰ τί δὲ ἡ ἕκτη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα παρασκευὴ τοῦ πάσχα λέγεται παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ; σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. καθάπερ B

modi quiddam dicere videtur, futurum scilicet ut Petrus eum ter prius negaret quam galli cantus finem haberet.

Posteaquam in dominum Pilatus inquisivisset, tergum ei loris implexis caeditur: hoc enim vocis flagelli est significatum. deinde ad crucifigendum traditur. atque haec omnia per importunam animi deiectionem in Pilato acciderunt, qui Iudaeos reverebatur accusantes dominum tanquam hominem seditiosum. ideoque suas etiam poenas ille commeruit. quippe cum potestatem eius absolvendi haberet, ut qui dicere non dubitaret (Io. 19 10) se habere potestatem ipsius vel dimittendi vel crucifigendi, quod facere poterat non praestitit. formidabat enim Iudaeos clamantes „si istum absolvis, non es Caesaris amicus." quare non dubium est eum condemnatum esse, de ipsis etiam domini verbis hoc ipso non obscure apparente, cum ait „qui me tibi tradidit, in maiore culpa est."

Caeterum Iohannes historiae scriptor evangelicae tempus indicare volens, quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur, ut Iesu causam cognosceret, ait factum hoc fuisse in praeparatione Paschae, hora fere sexta. cur sextus hic dies septimanae ab evangelista Paschae praeparatio dicitur? eius rei causam tibi perspicue subiiciam. quemadmodum sabbatum dies septimanae

γὰρ τὸ σάββατον ἑβδόμη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστί, λέγεται δὲ ὅμως σάββατον ἤτοι κατάπαυσις διὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων κατάπαυσιν (τότε γὰρ ἀργεῖ ὁ δοῦλος, τὸ κτῆνος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα), οὕτω καὶ ἡ παρασκευὴ ἕκτη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστί, λέγεται δὲ παρασκευὴ διὰ τὸ παρασκευάζειν καὶ οἷον εἰπεῖν ἑτοιμάζειν τοὺς Ἰουδαίους ἐν αὐτῇ τὰ τοῦ σαββάτου. ἐν αὐτῷ γὰρ οὔτε πῦρ ἅψαι συγχωροῦνται οὔτε ξύλα συνάξαι οὔτε τὰ πρὸς τροφὴν ἁπλῶς ἑτοιμάσαι. ταῦτα λοιπὸν ἡ ἕκτη παρασκευάζουσα παρασκευὴ κατωνόμασται. ὁ τοίνυν εὐαγ-
C γελιστὴς Ἰωάννης παρασκευὴν τοῦ πάσχα τὴν τοιαύτην ἡμέραν καλέσας ἔδειξε προφανῶς ὅτι πρώτην τοῦ πάσχα τηνικαῦτα παρεσκευάζοντο ἑορτὴν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν· ἀπὸ γὰρ ἕκτης ὥρας τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τῆς σελήνης ἡμέρας πᾶς μὲν ζυμωτὸς ἄρτος πυρὶ καιόμενος ἠφανίζετο, τὰ δέ γε ἄζυμα κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡτοίμαζον. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φαίνεται προφανῶς ὅτι τὸ δοθὲν δι' ἄρτου καὶ οἴνου παρὰ Χριστοῦ κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν ἔνζυμον ἦν, ὅτι μηδὲ καιρὸς ἀζύμων ἐτύγχανε τότε κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν. ἄφες λοιπὸν τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἱερῶν λογίων
D πρόσεχε. ὅτι μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης παρασκευῆς, οὐ μὴν ἐν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ τυθῆναι ὁ ἀμνὸς ἔμελλε,

septimus est, et nihilominus sabbatum vocatur, hoc est requies, propter requietem qua tunc a quibusvis operibus abstinebant, otium agentibus eo die mancipiis iumentis et caeteris omnibus, sic praeparatio dies est septimanae sextus, et praeparatio propterea nuncupatur, quod in eo Iudaei praepararent omnia quibus usuri per sabbatum erant; quo die nec ignem accendendi facultatem habebant nec congerendorum lignorum, nec cibos adeo coquere licebat. quae omnia quod die sexto appararentur, nomen ille praeparationis accepit. igitur cum Iohannes evangelista diem hunc praeparationem Paschae vocat, aperte ostendit Iudaeos eo tempore se ad Paschae festum ex praescripto legis praeparasse. quippe post horam sextam, die mensis quarto decimo, fermentati panes omnes igne concremati e medio tollebantur et infermentati de more praeparabantur. quae cum ita sint, manifesto licet intelligere, id quod Christus discipulis porrecto pane ac vino dederit ipsa magnae quintae feriae vespera, fermentatum fuisse: quippe necdum id tempus appetierat quo non fermentatis panibus utendum esset, ut hominum vulgus existimat. eorum tu sermonibus valere iussis, seriei sacrorum oraculorum inhaereto. nam quod magnae quidem praeparationis

δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἤδη ῥηθησομένων σοι. τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἧς τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἐθύετο, καὶ ἀζύμων ἡμέραν καὶ πάσχα ὁμοίως καλεῖν εἰώθασιν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας πάντως αὐτῆς· καὶ γὰρ διὰ τὸ τὸν ἀμνὸν θύεσθαι καὶ τὰ ἄζυμα ἐσθίεσθαι τῇ ἑσπέρᾳ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ ιδ΄ αὕτη καὶ πάσχα καὶ ἀζύμων ἡμέρα ἐλέγετο. ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν μεγάλην παρασκευὴν κεκτημένην εὑρίσκομεν. καὶ πρόσχες, P. 218
εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. πρώτη τῶν ἀζύμων λέγεται ἡ μεγάλη πέμπτη ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσα· καθάπερ γὰρ ὁ Μάρκος τὴν παρασκευὴν προσάββατον ἔλεγεν ὡς οὖσαν πρὸ τοῦ σαββάτου, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην πέμπτην πρώτην τῶν ἀζύμων λέγει ὁ Ματθαῖος ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσαν, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς „τὴν μεγάλην ἐνέφηνε πάντως παρασκευήν." ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς, ἐλθεῖν λέγων, τουτέστιν ἠγγικέναι, τὴν τῶν ἀζύμων ἡμέραν, τὰ αὐτὰ τῷ Ματθαίῳ ᾐνίξατο. ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα γενέσθαι λέγων τὸ δεῖπνον αὐτὴν εἶπε τὴν B
παρασκευήν, καὶ δηλοῦσι τὰ μετὰ ταῦτα· λέγει γὰρ „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα," καὶ αὖθις „ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν ἵνα ἕνα ὑμῖν

13. λέγεται P.

vespera, non autem magnae quintae feriae mactandus fuerit agnus, cum aliis multis ex argumentis colligi perspicue potest, tum vero in primis ex illis quae nunc indicaturi sumus. diem illum sub cuius vesperam Pascha mactabatur, et infermentatorum panum diem, et consimiliter etiam Paschae vocabulo appellare solebant, nimirum ab eius vespera. nam quia mactabatur agnus et infermentati panes comedebantur ipsa diei decimi quarti vespera; iccirco etiam dies hic quartus decimus tum Paschae tum azymorum nomen habebat. has autem appellationes et magnae praeparationis diei tribui solere deprehendimus. et animum, si lubet, iis advertito quae dicturi sumus. primus azymorum dies vocatur magna quinta feria, ut qui diem azymorum proxime antecederet. quemadmodum enim Marcus magnae praeparationis diem vocavit antesabbatum, uti quae sabbatum praecederet, sic et magnam illam quintam feriam Matthaeus primam azymorum dixit, uti quae azymorum dies proxime antecederet: sic enim aurea lingua praeditus orator colligit. eodem modo Lucas etiam dicens adventasse, hoc est appetiisse diem azymorum, significare prorsus idem quod Matthaeus voluit. denique Iohannes cum ante Paschae festum cenam peractam scribit, diem praeparationis hoc Paschae vocabulo denotat. licet hoc de verbis apud ipsum deinceps subiectis intelligere. sic enim ait „ipsi in praetorium non intrarunt, ne pollueren-

ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχατι," τῷ ἐνισταμένῳ δηλαδή. ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν παριστῶν ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον V. 169 τινὰ Λιθόστρωτον λεγόμενον οὕτω φησὶν „ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη." καὶ παρακατιὼν „ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου." μεγάλην δὲ αὐτὴν οὐκ ἂν ἄλλως ἐκάλεσεν εἰ μή που συνέπιπτε τῷ σαββάτῳ C ἐκείνῳ ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἡμέρα ἡ καὶ ἁγία παρὰ τῷ νόμῳ καλουμένη. ταῦτα δὲ πάντα σαφῶς ὑπεμφαίνουσιν ὅτι κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἑσπέρας ὁμολογουμένως τὸ πάσχα ἐθύετο· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρασκευὴν τοῦ πάσχα εἶπεν αὐτὴν ὡς παρασκευάζουσαν τὰ τοῦ ἐνισταμένου πάντως πάσχα. χωρὶς οὖν ἀντιλογίας ἐν τῇ ἑσπέρᾳ φαίνεται τῆς παρασκευῆς τὸ πάσχα γίνεσθαι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τοῦτο ἔλεγε, „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα." καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ μεγάλῳ Κυ- D ρίλλῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπισφραγίζοντι τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντι ὅτι τὸν τύπον τιμῶντες ἤτοι τὸ πρόβατον, κἀντεῦθεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ πραιτώριον οὐ προαιρούμενοι, τὴν ἀλήθειαν αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὕβριζον· ἔμελλον γὰρ θύειν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον τὸν μηδὲν παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντα. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ματαιάζουσι προφανῶς οἱ λέγοντες ὅτι κατὰ

tur, sed pascha vescerentur." et rursum „est vobis is mos ut unum vobis in Pascha condonem," videlicet nunc imminente. praeterea tempus indicans quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur, „erat" inquit „Paschae praeparatio, hora fere sexta." hinc ulterius progrediens „erat enim" ait „magnus atque celeber ille dies sabbati." at vero magnum et celebrem hunc diem non dixisset, si primus dies azymorum in sabbatum illud non incidisset, qui sane dies sanctus etiam in lege vocatur. haec autem omnia clare ostendunt in more fuisse ut ad praeparationis vesperam Pascha citra controversiam mactaretur. nam iccirco diem hunc evangelista praeparationem Paschae nuncupavit, uti quo res ad eminentem Paschae diem necessariae praeparentur. itaque citra omnem adversationem apparet mactari solitum fuisse agnum ipsa praeparationis vespera. nam ni res ita se haberet, Iohannes evangelista prius non dixisset „ipsi in praetorium non intrarunt, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." vide quid magnus ille Cyrillus dicat, cum huiusmodi verbis haec velut obsignando confirmat „cum figuram honorifice colerent, hoc est agnum, ideoque ingredi nollent in praetorium, veritatem ipsam, videlicet Christum, contumeliis adficiebant. nam ex lege Pascha mactari debebat, quae tamen lex parum apud ipsos habebat roboris et auctoritatis." quae cum ita sint, perspicuum est eos vana

τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης πέμπτης τὸ τυπικὸν ἐσθίεται πρόβατον· τὰ γὰρ ἄζυμα συστῆσαι φιλονεικοῦντες παραχαράττειν ἐπιχειροῦσι κακοθελῶς τὴν ἀλήθειαν. καὶ μή μοι τὸν χρυσορρήμονα παρείσαγε Ἰωάννην ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον πδʹ ὁμιλίᾳ λέγοντα ὅτι τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπροσ- P. 219 δοκήτως κρατήσαντες καὶ τὴν τοῦ πάσχα παριδεῖν εἵλοντο ἑορτὴν τηνικαῦτα συμπίπτουσαν. ἔχεις γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ, ἡνίκα λέγεται „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα," τέλεον ἀναιροῦντα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. ἔνθεν τοι καὶ τὰ τοῦ θείου κατεξετάζειν ἀνδρός, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα, μὴ πρὸς ἰσχύος ἔχοντες, σιωπῇ καὶ μάλιστα τιμᾶσθαι τὰ τοιαῦτα δέον κρίνομεν, εἴγε καὶ μᾶλλον εὔλογον τὰ ὕστατα κατέχειν, ὅτι καὶ σύμφωνα ταῦτα ταῖς τῶν λοιπῶν πατέρων ἐπεξηγήσεσι φαίνονται. λέγει καὶ γὰρ ὅτι ὁ B Χριστὸς πρὸ μιᾶς ἔφαγε τὸ πάσχα, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ νομικὸν πάσχα ἐθύετο. ὅτι δὲ τὸ παρὰ κυρίου τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ δείπνῳ δοθὲν ἔνζυμος ἄρτος ἦν, οὐ μὴν ἄζυμος, ὡς ἐκεῖνοι διισχυρίζονται, ὁ θειότατος οὗτος ἀνὴρ σαφέστατά σοι παρίστησι. περὶ γὰρ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε

14. τὰ om P.

dicere, qui ad vesperam magnae quintae feriae mactari solitum fuisse typicum illum agnum tradunt. dum enim panum infermentatorum usum probare insigni contentione nituntur, malevole veritatem depravare conantur. neque mihi hoc loco Iohannem Chrysostomum opposueris, qui in orationum illarum octogesima quarta, quibus orationibus evangelium Matthaei explanavit, Iudaeos ait Christo praeter exspectationem potitos etiam Paschae festum negligere non dubitasse, quod in illum diem incidisset. nimirum habes alia eiusdem verba in explicatione evangelii a Iohanne scripti, cum dictum hoc declarat „ipsi non intrabant, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." heic enim opinionem istam prorsus evertit. quapropter cum nos verba divini huius viri a se invicem non parum discrepantia satis examinare nequeamus, tacite venerari potius ea decrevimus. ac fortasse magis rationi consentaneum fuerit ultimo loco ab ipso perscripta retineri, quod ea cum reliquorum patrum enarrationibus consentire videantur. ait enim Christum Pascha comedendo diem unum anticipasse, mactationem suam ad diem praeparationis differentem, quo die Pascha legale mactari consueverit. fuisse autem illud quod in cena dominus apostolis praebuit panem fermentatum, non fermenti expertem, ut illi adserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. nam de veteri novoque foedere verba faciens „istic"

κατὰ ῥῆμα διέξεισιν „ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὧδε τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ ἡ κιβωτός, ὧδε ἡ παρθένος· ἐκεῖ ἡ ῥάβδος Ἀαρών, ὧδε ὁ σταυρός· ἐκεῖ ὁ ἀμνός, ὧδε ὁ Χριστός· ἐκεῖ τὰ ἄζυμα, C ὧδε ὁ ἄρτος." ταῦτα μὲν ἐνεχαράχθη σοι κατ' ἐπιτομήν, ὡς ὁρᾷς· οὐδὲ γὰρ ἐγχωρεῖ τὰ τοῦ καιροῦ πλεῖον ἐνδιατρῖψαι τοῖς περὶ τούτων λόγοις.

Ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδοται· καὶ ὅρα τὰ μετὰ ταῦτα. ἀπὸ γὰρ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης, ἀγανακτοῦντος ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις, οἷα εἰκός, τοῦ θεοῦ. ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἔκλειψις, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἀλλ' ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ δῆλον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν ἡ ἔκλειψις, ἥτις ἐν μιᾷ V. 170 γίνεται καιροῦ ῥοπῇ. καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα· D ὁ δὲ θειότατος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης οὐχ ἁπλῶς οὕτω, κατὰ δὲ ἀντίφραξιν τῆς σελήνης τὸ σκότος ἐκεῖνο λέγει γενέσθαι καινοπρεπῶς τὸ παγκόσμιον. ἐπιστέλλων γὰρ ἱεράρχῃ τῷ Πολυκάρπῳ διὰ τὸν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνην μὴ καταδεχόμενον τὰ Χριστιανῶν καὶ τάδε φησὶ κατὰ ῥῆμα πρὸς αὐτόν. „εἰπὲ δὲ αὐτῷ τῷ Ἀπολλοφάνει, τί λέγεις περὶ τῆς ἐν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ γεγονυίας ἐκλείψεως; ἀμφότεροι γὰρ τότε κατὰ τὴν Ἡλίου πόλιν ἅμα παρόντες καὶ συνεστῶτες

12. καὶ ἀπὸ] καὶ γὰρ ἀπὸ P.

ait „littera erat, heic spiritus." istic arca, heic virgo. istic Aaronis virga, heic crux. istic agnus, heic Christus. istic infermentata, heic panis." haec quodam in compendio, ceu vides, perscripta tibi sunto: tempus enim non patitur ut diutius de rebus hisce commentemur.

Deinceps dominus noster Iesus Christus ad crucifigendum traditur: tu quae consecuta sint, vide. nam ab hora diei sexta tenebrae terram universam occuparunt ad horam usque nonam, deo, ceu credi par est, propter ea quae designabantur indignante. non enim solis defectum accidisse, quemadmodum Chrysostomus ait, sed rem totam ab ira et indignatione divina profectam fuisse, licet ex ipso etiam tempore colligere. duravit enim haec caligo tres horas, quae caeteroqui fieri solet in uno temporis momento. haec Chrysostomi est ratio. divinus autem vir ille, Dionysius Areopagita, non ita simpliciter, sed per obiectionem corporis lunaris, solem velut obstruentis, universales hasce tenebras exstitisse novo quodam et inusitato modo tradit. nam ad Polycarpum hierarcham de eo perscribens quod Apollophanes sophista Christianam religionem non amplecteretur, ad verbum haec profert. „dicito autem ei," nimirum Apollophani, „quid de illa censes eclipsi, quae salutiferae passionis tempore accidit?

παραδόξως τῷ ἡλίῳ τὴν σελήνην ἐμπίπτουσαν ἑωρῶμεν (οὐ γὰρ ἦν συνόδου καιρὸς) αὖθίς τε αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐννάτης ὥρας ἄχρι τῆς ἑσπέρας εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ὑπερφυῶς P. 220 ἀντικαταστᾶσαν. τοσοῦτον δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεπλάγη τότε ὡς οὕτω πρός με εἰπεῖν 'ταῦτα, ὦ Διονύσιε, θείων ἀμοιβαὶ πραγμάτων εἰσί.'" καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, περὶ δὲ τοῦ σκοτασμοῦ ἐκείνου τοῦ κατὰ τὸ σωτήριον πάθος γεγονότος θαυμασίως πως καὶ τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ διείληπται· λέγει γὰρ „ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς" (ἡνίκα δηλαδὴ σταυρωθήσεται ὁ Χριστός), „ἀλλὰ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ." ἄνω γὰρ ἅπαντα προεγίνωσκεν ὁ θεός. καὶ γὰρ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ. οὔτε γὰρ ἡμέρα κυρίως ἦν διὰ τὸ τρίωρον ἐκεῖνο σκότος, οὔτε νὺξ ἀληθῶς διά τε τὸ μέχρις ἕκτης ὥρας καὶ B μετὰ τὴν ἐννάτην γενόμενον φῶς. ὃ δὴ καὶ δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγε „καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς." ταῦτα δέ, ἀγαπητέ, οὐ μόνον προφῆται προεῖπον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς Ἑλληνικοῖς ὑπομνήμασιν εὕρηνται· καὶ σεισμὸν γὰρ μέγαν τηνικαῦτα λέγουσι γενέσθαι, καὶ σκότος τοσοῦτον ὥστε ἀστέρας φανῆναι.

6. μὲν om P.

nos enim ambo id temporis Heliopoli una eramus, et eodem in loco consistentes lunam inusitato modo in solem incidere cernebamus: quippe non illud coitionis eorum siderum tempus erat. deinde rursus eam conspiciebamus ab hora nona usque ad vesperam ratione quadam ultranaturali eo reversam, ut oppositum sibi ex diametro solem haberet. quinetiam ipse adeo tum temporis perculsus metu quodam obstupuit, ut ad me conversus diceret: haec, Dionysi, rerum divinarum sunt vicissitudines." hunc in modum hac de re Dionysius. de iisdem tenebris salutiferae passionis tempore obortis etiam Zacharias vates (14 6) admiranda quadam ratione loquitur. „illo" inquit „die lux nulla existet," quo videlicet Christus in crucem agetur: „sed toto die frigus ac gelu durabit; quem quidem diem dominus novit." deus enim omnia prius cognita habet. non is dies erit, nec item nox. nimirum appellari dies proprie non poterat propter illas trium horarum tenebras; nec reapse nox erat propter eam lucem, quae sextam horam antecessit et nonam est subsecuta. quod ipsum quoque vates innuens subiicit „sub vesperam lux erit." neque tantum haec, dilecte fili, sic a vatibus exposita sunt, verumetiam in multis Graecorum monumentis et commentariis reperiuntur, qui eo tempore tradunt terrae motum ingentem accidisse, tantasque tenebras, ut ipsa quoque sidera conspicerentur.

Τότε δὴ τότε καὶ προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἐπὶ σταυροῦ τὴν οὕτω λέγουσαν „θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;" Ἑβραϊστὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν ἠλὶ ἠλί, λαμμᾶ σαβαχθανί. τίνος ἕνεκεν; ἵνα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ταῦτα κατάδηλα
C γένηται. ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀκόλαστοι καὶ ἀσελγεῖς ὄντες ἐκεῖνοι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἐνόμισαν Ἠλίαν καλεῖν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη καὶ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξεν. ἀλλ' οἱ μάταιοι καὶ τοιαῦτα βλέποντες συνιέναι ὅλως οὐκ ἤθελον. μᾶλλον μὲν οὖν „καταβάτω ἐκ τοῦ σταυροῦ" ἔλεγον „ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν." ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ὥς ὁ χρυσορρήμων φησίν, ἐν τοῖς τῶν δούλων σώμασιν ἐκ περιουσίας ἐδείκνυε τοῦτο πολλῆς· εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελθεῖν τὸν Λάζαρον μέγα, πολλῷ μᾶλλον τὸ πολλοὺς τῶν πάλαι κοιμη-
D θέντων φανῆναι ζῶντας ἀθρόον. καὶ πρόσχες τῷ θειοτάτῳ Ματθαίῳ περὶ τούτων οὕτω λέγοντι „πολλὰ δὲ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ." ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν σε ἄξιον. εἰ γὰρ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἐπὶ σταυροῦ ἔτι ὄντος τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα ἠγέρθησαν σώματα, πῶς ἐμφανισθῆναι ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ

Protulit tum Christus in cruce verbum istuc vatis (Psalm. 21 2) „mi deus, mi deus, cur me deseruisti"? protulit autem vocibus Hebraicis huiusmodi: „eli eli, lamasabachthani". cur istuc? ut Iudaei ea intelligerent. illi vero tanta furebant petulantia et procacitate, quemadmodum Chrysostomus ait, ut ipsum existimarent Eliam vocare. verum ea vox et templi velum diffidit et aperuit sepulcra; quae tametsi cernerent homines illi stolidi, prorsus tamen intelligere nolebant. immo etiam verbis huiusmodi obganniebant (Matth. 27 42): „Descendat de cruce, ut ea re visa fidem ipsi habeamus". verum ipse in cruce manens, ut Chrysostomus inquit, quod ab eo postulabatur, in suorum servorum corporibus excitatis a morte quadam velut ex abundantia declarabat. quanquam enim magnum aliquid fuit Lazarum toto iam quatriduo mortuum e sepulcro exire, longe tamen maius id erat quod multi iam olim vita functi subito vivi conspicerentur. factum autem hoc omnino esse, licet ex hisce Matthaei (27 52) verbis cognoscas: „multa corpora sanctorum, qui obdormiverant, suscitata sunt, et ipsi urbem sanctam ingressi, post resurrectionem eius a multis sunt conspecti". quibus verbis operae pretium fuerit te diligentius animum advertere. nam si de Iohannis Chrysostomi sententia Christo adhuc cruci suffixo corpora ista sunt resuscitata, qui fit ut evangelicae auctor historiae dicat ea post Christi e mortuis resurrectio-

Χριστοῦ ἔγερσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ; ἐγὼ δέδοικα μήποτε τὸ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὐτῶν ὀφείλει ἀναγινώσκεσθαι· τὰ γὰρ σώματα ἐκεῖνα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν αὐτῶν καὶ V. 171 εἰσήλθοσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. P. 221 τότε δὴ τότε καὶ ἡ προφητικὴ ῥῆσις ἔλαβε πέρας ἡ λέγουσα τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύπτεσθε. καὶ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην ὥραν, ὥς φασιν αἱ γραφαί, σταυροῦται ὁ κύριος, κατὰ δὲ τὴν ἐννάτην τὸ πνεῦμα ταῖς πατρικαῖς χερσὶ παρατίθησιν.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς ᾅδην ἀκούεις τὴν αὐτοῦ κατιέναι ἁγίαν ψυχήν, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, ἀδύνατον εἶναι λέγων καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν καὶ ταῖς τοῦ πατρὸς παρατεθῆναι χερσίν. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ χείρ, ἡ τὰ πάντα δηλαδὴ συγκρατοῦσα δύναμις, καὶ ἄνω ἐστὶν ἐν οὐρανῷ καὶ κάτω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν οὐ διαλείπει ποτέ. ὥστε B εἰ καὶ πρὸς ᾅδην ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τηνικαῦτα κατήρχετο, ἀλλὰ τῆς τὰ πάντα συγκρατούσης δυνάμεως, καθάπερ εἴπομεν, οὐ κατελιμπάνετο, εἴγε καὶ μᾶλλον δύναμις τοῦ πατρὸς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Παῦλός φησι. παρατίθησι μὲν οὖν ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὴν ψυχήν, ὥς ἐντεῦθεν καὶ πάσαις ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν χαρίσασθαι (οὐδὲ γὰρ ἀπέθανε δωρεὰν ὑπὲρ αὐτῶν),

2. τὸ αὐτῶν ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ Meursius.

nem apparuisse? vereor equidem ne pro vocabulo *eius* legendum sit *eorum*. nam illa corpora postquam a mortuis resuscitata erant, urbem sanctam ingressa sunt et multis apparuerunt. tunc et illud vatis (Is. 49 9) oraculum finem habuit, quod vinculis alligatos exire iubet, et in tenebris versantes lucem accipere. Fuit autem hora sexta, quemadmodum litterae sacrae significant, dominus crucifixus: nona vero spiritum suum in manus paternas deposuit.

Ad orcum descendisse cum sanctam ipsius audis animam, noli obstupescere, neque dicere fieri haud quaquam potuisse ut eadem anima migraret ad orcum et paternis in manibus deponeretur. quippe dei manus, videlicet illa continens omnia vis et potestas, tum in coelo est superne tum in terris deorsum, neque adeo ipsis ab orci angulis unquam abest. quo fit ut si maxime sancta Christi anima id temporis ad orcum sit profecta, minime tamen a vi potestateque illa, ceu diximus, omnia continente abfuerit. immo dicendum potius potentiam patris ipsum esse Christum, quemadmodum Paulus loquitur. deponit igitur animam suam paternas in manus, ut hoc modo cunctis iustorum animabus iter ad superna coelestiaque largiretur: non

κάτεισι δὲ πρὸς τὸν ᾅδην, ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖσε κατεχομένοις κηρύξῃ καὶ διδάξῃ πάντας ἣν ἠγνοήκασι θεοσέβειαν. καὶ πεί-
C θου τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ περὶ τούτων οὕτω διεξιόντι „καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε." ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐντεῦθεν ὁρμώμενος περὶ τούτων οὕτω φησίν „ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας;" μὴ οὖν ἀμφίβαλλε· καθάπερ γὰρ τοῖς ἐν γῇ εὐαγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονε πρόξενος τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ. μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴγε καὶ
D ψυχαί τινες ἐν ᾅδῃ κατεχόμεναι τὸ κατὰ Χριστὸν οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι κήρυγμα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, ἡνίκα τὰ τῆς φυλακῆς ἔσεισε θεμέλια, ὁ μὲν δεσμοφύλαξ εὐθέως ἐπίστευσεν, οἱ δὲ δεσμῶται τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέμειναν, καὶ ταῦτα τὰς σιδηρᾶς αὐτῷ χειροπέδας ἑωρακότες ἄφνω διαρραγείσας, οὕτω κἂν τοῖς ἐν ᾅδου γενήσεσθαι πίστευε.

Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν ἐκήρυξε καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς ὁ σωτήρ, αὕτη ἐστίν. ἐν τῷ εφ' ἔτει
P. 222 γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησις. τίνος ἕνεκεν;

13. καθάπερ] ἀλλὰ καθάπερ?

enim gratis et frustra pro nobis est mortuus. ad orcum vero descendit (1 Petr. 3 19), ut etiam iis qui istic detinerentur praedicaret, ac religiosam illam pietatem docendo commonstraret quam prius ignorassent. fidem hac in parte summo illi Petro habeto, qui de rebus hisce in hunc modum disserit „etiam spiritibus qui erant in carcere praedicatum ivit, qui antea fidem non habuerant". quae sane verba secutus Gregorius ille theologus, in hunc modum hac de re disputat: num quaeso conspectus in orco salvavit omnes dominus, an eos tantum qui crediderant? noli scilicet hac de re ambigere. quemadmodum enim hominibus in terra degentibus laetum pacis nuntium exposuit, et credentibus quidem salutis exstitit auctor, incredulis vero propriae incredulitatis index, ut Iohannes Damascenus loquitur, ita cum iis etiam egit qui erant in orco. nec mirum, dilecte fili, tibi videatur quasdam in orco detentas animas praedicationem Christi nequaquam admisisse. Sicut enim accidisse videmus ut deo Pauli causa succutiente ipsa carceris fundamenta custos quidem ipse carceris continuo fidem amplecteretur, at reliqui vinculis adstricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicas suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse qui orco detinebantur.

Quodsi causam quoque cupis cognoscere, qua de causa servator etiam iis animabus praedicaverit quae erant in orco, scito illam hanc esse. naturam nostram servator adsumpsit anno ab orbe condito 5500.

ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιρὸν προήχθη εἰς φῶς ἡ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίῳ ὑπηρετοῦσα, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ὅτι τῆς κακίας ἡ νόσος, ὡς ὁ Νυσσαεὺς ἔφη θεῖος Γρηγόριος, τηνικαῦτα παρήκμαζεν, ἡ ἀρχῆθεν ἐνσκήψασα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι τὰ ἔθνη καλούμενα τότε πείθεσθαι ἔμελλον· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καλῶς οὖν ἐν τῷ διαληφθέντι ἔτει σαρκοῦται ὁ κύριος, ὅτι καὶ κατὰ πάντα τὸ τοιοῦτον εὔθετον ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ καί τινες τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλυσάντων ἀγαθῆς τοσοῦτον ὑπῆρχον ψυχῆς ὥστε καὶ προσελθεῖν καλουμένους αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἑτοίμως εὐαγγέλιον δέ- B
ξασθαι, εἴπερ εἶδον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις μετὰ V. 172
σαρκὸς ἐπὶ γῆς διατρίβοντα, τούτου χάριν οὐ παραιτεῖται καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὸν κατελθεῖν καὶ ταῖς ἐκεῖσε κηρῦξαι ψυχαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἀναπολογήτους εἶναι ἅπαντας, καὶ μήτε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπολέσαι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα, μήτε τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς ἀντιλέγειν δύνασθαι ὡς εἴπερ εἴδομεν ἐπιστεύσαμεν ἄν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν (ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου), ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Quamobrem istuc? quod eo tempore ad lucem ea perduceretur quae mysterio Christi servitura erat, ut magnus ille Basilius inquit. etenim vitiositatis morbus, ceu Nyssensis ille Gregorius loquitur, qui ab initio naturam humanam invaserat, vigorem iam suum amiserat. quippe gentes nunc per vocationem crediturae erant, uti magnus etiam Paulus ille (Gal. 4 4) verbis hisce significat „posteaquam plenitudo temporis advenit, filium suum deus ablegavit." recte igitur anno iam indicato carnem dominus adsumit, quod esset is ad hanc rem omnino appositus atque commodus. quia vero nonnulli eorum qui vitam in pietatis ignoratione suam clauserant, tam egregiis erant animis praediti, ut vocati omnino accessuri fuissent et evangelium de Christo amplexuri, si quidem eum superioribus saeculis cum carne in terris degentem conspexissent, propterea non recusat etiam ad orcum descendere ac detentis istic animabus praedicare, ut hoc modo nemini ullus se purgandi locus relinqueretur, nec vel boni suam bonitatem perderent, vel mali respondere verbis huiusmodi possent „si vidissemus, omnino adhibuissemus fidem". haec de his dicta sunto.

Caeterum Iudaei ne in cruce corpora per sabbatum manerent, quando tum praeparationis dies erat, sabbati autem dies celebris atque magna, exorato precibus Pilato Iesum de ligno dimittunt, isque

C κατάγουσιν οὖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τὸν Ἰησοῦν, καὶ μνήματι καινῷ κατατίθενται. ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθ' τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητέ, ἵνα μὴ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ζημιωθῶμεν, ἵνα μὴ τὸ πανάγιον τοῦ κυρίου σῶμα πυρὸς ἢ θαλάσσης ἔργον ποιήσωσι, τῇ συνήθει κἂν τούτῳ μανίᾳ χρησάμενοι, τὸν Αὔγουστον ἤγειρε Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπογράψασθαι. γίνεται ταῦτα, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑποπίπτει ἀρχῇ. ταύτῃ τοι καὶ τῷ λαχόντι Πιλάτῳ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν παριστῶσι τὸν κύριον, μὴ συγχωρούμενοι τὸ βουλητὸν αὐτοῖς ἐπ' αὐτῷ διαπράξασθαι. καὶ γὰρ
D εἰ συνεχωρήθησαν, λίθοις ἂν τὸν Χριστὸν ἐθανάτωσαν ἢ ξυλίνῳ κατέπρισαν πρίονι, κἀντεῦθεν ἡμεῖς τὸν φύλακα ἡμῶν ἐζημιούμεθα σταυρόν. εἰ γὰρ τὸν φιλόθεον Ἱερεμίαν βορβόρου λάκκῳ ἐνέβαλον, τί οὐκ ἂν εἰς τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐποίησαν, εἰ μή γε τὸν Ῥωμαϊκὸν εἶχον νόμον αὐτοὺς ἀναστέλλοντα; γίνεται λοιπὸν ἡ ἀπογραφή, τὰ τῆς εὐταξίας εἰσάγεται, κἀντεῦθεν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα τελείᾳ ταφῇ παραδίδοται.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ περὶ τῆς τριημέρου ταφῆς τοῦ κυρίου πολλὴν ἐποιήσω συζήτησιν, ἡμέρας ἐκμετρῆσαι δῆθεν ἐπὶ ταύτης τρεῖς μὴ δυνάμενος. ἀλλ' ἄφες, εἰ βούλει, τῶν πολλῶν, ὅτι καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ἐφευρέ-
P. 223 ματα. πείθου δὲ μᾶλλον Ἰσιδώρῳ τῷ Πηλουσιώτῃ λέγοντι

13. φιλόθεον] φίλον αὐτοῖς MV.

novum in monumentum deponitur. heic quoque, dilecte fili, sapientiam mihi divinam intuere. quippe ne crucis beneficio spoliaremur, neve sacrosanctum illud domini corpus Iudaei vel igne vel mari perderent, furore videlicet consueto usi, Augustum Caesarem excitat ut mundum universum censeret. quo facto Hebraeorum natio Romanorum in potestatem devenit. propterea captum ab se dominum Pilato sistunt, qui praetoris apud ipsos munere fungebatur. ita potestas eis adempta est, quominus ex animi sui libidine cum ipso agerent. etenim si permissum hoc eis fuisset, vel lapidibus ad mortem usque Christum obruissent vel serra lignea dissecuissent, eoque pacto nobis custos illa nostra crux periisset. quippe si Dei amicum Ieremiam in voraginem lutosam abiecerunt, quid non in ipsum domini corpus designassent, ni lege Romana repressi fuissent? hac igitur de causa census institutus fuit et egregie ordinata res publica, ut domini quoque corpus expers sepulturae non foret.

Memini etiam, dilecte fili, te mecum multa de triduana domini sepultura contulisse, cum trium dierum heic spatium metiri non posses. velim te autem hac in parte opiniones plerorumque missas facere tanquam humanarum ratiocinationum inventa. potius Isidoro Pelusiotae fidem adhibeto, qui huiusmodi quaedam tradit. quod in

ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν τελευτώντων ποιεῖν εἰώθαμεν, ὁποίᾳ δ' ἂν ὥρᾳ τελευτήσῃ τις, τὴν ἑξῆς μόνην ὑπερτιθέμεθα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ἕωθεν τριταίαν ἄγομεν ἡμέραν αὐτοῦ· καὶ οὕτω καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διανοεῖσθαί σε χρή. καὶ γὰρ κατὰ τὴν παρασκευὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· τοῦτο μία ἡμέρα. τὸ σάββατον ὅλον ἐν τῷ τάφῳ ἐποίησεν· ἰδοὺ δύο ἡμέραι. μετὰ δὲ τοῦτο τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης ἐκ τάφου ἐγήγερται· ἰδοὺ καὶ τρίτην ἔχεις ἡμέραν. καὶ πείθου τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν οὕτω λέγουσι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν „ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο". εἰ δὲ καὶ τάχιον ἐκ τάφου ἐγήγερται, B οὐ κατὰ τοῦτο πάντως αἰτιασθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσκυνηθήσεται παρὰ πάντων, ὅτι μὲν τὴν ἐμπρόθεσμον καρτερήσας ὑπόσχεσιν τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ τάχιον ἐποιήσατο ἔγερσιν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνήρ, ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ὅτι καὶ λίαν ἐποίησε καλῶς ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ἡμερῶν συμπληρώσεως ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. εἰ μὴ γὰρ τότε ἀνέστη καθημένων αὐτόθι τῶν στρατιωτῶν καὶ φυλασσόντων, ἀλλ' ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ κάκιστοι. προέφθασε λοιπὸν ἀναστάς. ἔδει γὰρ παρα-

13. μὲν] μὴ?

iis facere consuevimus qui vita decesserunt, ut quacunque tandem hora quis moriatur, modo dies alter intercedat, eum summo tertii diei mane triduo iam mortuum perhibeamus, idem de Christo cogitare nos oportet. nam is ipso praeparationis die spiritum deo tradidit: dies igitur hic unus est. sabbatum totum in sepulcro mansit: en diem alterum habes. deinde cum iam dominicus dies diluxisset, e sepulcro resurgit: en diem tibi tertium. haec vera dabis, si Lucae (24 21) voles et Cleopae credere, qui ad ipsum Christum aiunt „accedit ad haec omnia, quod tertius hic dies agitur, ex quo haec facta sunt." citius autem aliquanto Christum e sepulcro resurrexisse, culpam omnino nullam meretur: sed potius hoc nomine magis etiam ab omnibus est adorandus, quod praestita toleranter promissione, certi temporis spatio definita, celerius resurrectionem ex mortuis suam maturaverit. in hunc modum divinus ille vir, quem diximus, hac de re disseruit. Iohannes autem Chrysostomus ait Christum etiam valde in eo praeclare fecisse, quod ante dies tres completos resurrexerit. etenim si eo ipso tempore non resurrexisset, commorantibus adhuc istic militibus sepulcrumque custodientibus, adeoque si milites illinc tertio die discessissent, homines improbissimi fortasse nonnihil habuissent quo se purgarent. quapropter resurgendo ipsos antevertit, quod oporteret omnino illis adhuc sepulcrum

C καθημένων αὐτῶν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. οὐκοῦν ἠναγκά-
V. 173 ζετο καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐντὸς ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι, ὡς
εἴγε παρελθουσῶν αὐτῶν κἀκείνων ἀναχωρησάντων ἡ ἀνά-
στασις γέγονεν, ὕποπτον ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἔμελλε· διὸ καὶ
σφραγίσαι τὸν τάφον, ὡς ἐβούλοντο, συνεχώρησεν ὁ Πιλᾶτος.
εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα περιεργάζου
ῥητά, μηδὲ ζήτει τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῇ ταφῇ
τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ὅπου γε καὶ ταύτας, εἰ βού-
λει, τὸν θειότατον ἔχεις Ἰσίδωρον ἐκμετροῦντά σοι. ἕκτῃ
ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἐσταυρώθη ὁ κύριος. ἀπὸ ταύτης ἕως
ὥρας ἐννάτης σκότος ἐγένετο· τοῦτό μοι νύκτα νόησον. πά-
D λιν ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας αὐτῆς φῶς· τοῦτο νόησον αὖ-
θις ἡμέραν. ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον ἕν. πάλιν ἡ νὺξ τῆς
παρασκευῆς καὶ ἡ τοῦ σαββάτου ἡμέρα νυχθήμερον· ἔχεις
ἰδοὺ νυχθήμερα δύο. πάλιν ἡ τοῦ σαββάτου νὺξ καὶ ὁ τῆς
κυριακῆς ὄρθρος νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον τρίτον,
ἐν ᾧ καὶ ἀνέστη ὁ κύριος, εἴγε καὶ ἄδηλος ἦν ἡ ὥρα τῆς
ἀναστάσεως, καθὰ δὴ καὶ ἡ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ.
P. 224 Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ζητοῦντά
σε, τίνος ἕνεκεν ἡ τοῦ κυρίου ταφὴ τριήμερος καὶ οὐ πλείων
ἢ ἐλάσσων αὕτη ἐγένετο. ὑπὲρ πάσης ἔπρεπε τῆς τῶν ἀν-

obsidentibus resurrectionem fieri. quod si accidere debebat, necessario intra diem tertium ipsi a mortuis resurgendum erat. quippe si facta resurrectio fuisset triduo iam praeterito et illis a sepulcro digressis, omnino res suspecta fuisset. hac ipsa de causa Pilatum concedere voluit deus ut sigillo sepulcrum obsignaretur. quae cum ita sint, cave in divinarum litterarum verba curiosius inquiras, neve tres integros dies cum tribus noctibus in sepultura Christi ac servatoris nostri desideres, praesertim cum Isidorum plane divinum hominem habeas, qui spatium hoc tibi metitur. sexta praeparatorii diei hora dominus est crucifixus. ab hac ad nonam usque horam caligo exstitit: eam tu mihi pro nocte ducito. rursus ab hora nona usque ad vesperam lux fuit: hic iterum tibi dies esto. quamobrem iam integrum diei noctisque spatium habes. secuta est diem praeparationis nox, indeque dies sabbati; quae duo rursum diei noctisque spatium integrum constituunt, ut iam dies duos totidemque noctes habeas. post haec sabbati nox et dominici diluculum noctem diemque similiter efficiunt; quod iam diurnum nocturnumque spatium tertium erit, quo dominus resurrexit, quanquam incerta fuerit hora resurrectionis eius, sicut et de alterius adventus hora nemo certus esse poterit.

Memini vero, dilecte fili, te inter alia de hoc etiam quaesivisse, quamobrem scilicet domini sepultura triduana fuerit, non maioris vel minoris intervalli. nimirum pro universa hominum natura Christum

θρώπων φύσεως ἀποθανεῖν τὸν Χριστόν, ὑπέρ τε δηλαδὴ τῶν προαποθανόντων τῶν τε περιόντων καὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τρεῖς εἰσὶ καιροί, παρεληλυθὼς ἐνεστὼς μέλλων. καὶ τοὺς μὲν προαποθανόντας ἔσωσε κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ, τοὺς δὲ τότε περιόντας ἔσωσεν ὡς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γενησομένους ὡς πιστεύσαντας εἰς τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα καὶ βαπτισθέντας. εἰ οὖν τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν ἔλαβε, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν B ἀνέπλασε. καλῶς οὖν ἡ τοῦ κυρίου ταφὴ τριήμερος γέγονεν.

Ἀνίσταται οὖν ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτίκα πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεται. κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίξαι βουλόμενος ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', ὀπτανόμενος αὐτοῖς ἔστιν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὠτειλὰς ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκείνῳ σώματι, συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τἄλλα πάντα ποιῶν ὅσαπερ εἴωθε τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι. καὶ πρῶτα μὲν ὤφθη δυσὶ γυναιξίν, ἡνίκα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κρατήσασαι κατησπάζοντο. ἔπειτα C τῇ Μαγδαληνῇ μόνῃ ὀπτάνεται, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ, καθὰ καὶ Παῦλος φησὶν „ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὤφθη πρῶτον Κηφᾷ". ὤφθη τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ

mori oportebat, pro iis scilicet qui iam ante in fata concesserant, pro vivis adhuc, et pro exstituris aliquando. quippe tria quoque tempora sunt, praeteritum, futurum, praesens. eos qui iam decesserant, servavit ad orcum descendens; superstites autem id temporis, ut qui credidissent in ipsum; exstituros denique aliquando, tanquam in apostolorum praedicationem credituros et baptismum consecuturos. si ergo totam naturam nostram adsumpsit, perspicuum est etiam totam naturam nostram ipsum refinxisse. quamobrem domini sepultura non abs re triduana fuit.

Hoc modo ex mortuis dominus resurgit, sed non statim ad coelos subvehitur. nam de magni Athanasii sententia propterea dies in terris 40 commoratus est dominus, quod discipulos confirmare vellet. iccirco se conspiciendum eis interdum praebet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino commonstrat, comedit atque bibit una, caetera denique facit omnia quae ad confirmandos imbecillos aliquid adferre momenti possent. primum omnium a duabus mulierculis conspectus est, quo tempore pedibus illae comprehensis eum amplectebantur. deinde soli Magdalenae apparet; hinc Petro Apostolorum principi, vel ipso Paulo teste, qui ait (1 Cor. 15 5) „resuscitatus ex mortuis dominus primo a Cepha conspectus est." secundum haec conspectus est a Luca et Cleopa, conspectus a discipulis decem,

Κλεόπαν, ὤφθη τοῖς δέκα, εἶτα τοῖς ἕνδεκα· ὤφθη κατὰ
τὴν Γαλιλαίαν αὐτοῖς, ὁμοίως ἐν τῇ Τιβεριάδι· ὤφθη Ἰα-
κώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ· ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίων ἀνδρῶν.
καὶ τελευταῖον ἐφάνη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ἐν ᾧ καὶ
τὴν χαμόθεν ἐποιήσατο ἔπαρσιν μεθ' ἡμέρας, ὡς εἴρηται, μ'.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν μετὰ τὴν
D ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν ἡμέρας ἐπὶ γῆς ἐποίησε μ' καὶ οὐ
V. 174 πλεῖον ἢ ἔλασσον, ὁ μέγας ἰδοὺ Ἐπιφάνιος δι' ὀλίγων ἐπιλύ-
σει σοι τὸ τοιοῦτον ἀπόρρητον. „ὃν γὰρ τρόπον" φησί „μετὰ
τὸ γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς ἀνεκλίθη ἐν φάτνῃ, ἐσπαργανώθη,
καὶ μεθ' ἡμέρας μ' προσήχθη τῷ θείῳ ναῷ καὶ κατὰ τὸν
τοῦ Μωσέως νόμον παρέστη τῷ θεῷ, οὕτω καὶ πρωτότοκος
ἐκ νεκρῶν γεγονὼς ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', εἶθ' οὕτως πρὸς
τὸ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐπανάγεται, τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ἐμφα-
νισθησόμενος ὑπὲρ ἡμῶν". καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ
λέγοντι „οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός,
ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν
ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν."

P. 225 Οὐκοῦν ἀνελήφθη ὁ κύριος. ἡμέραι μετὰ ταῦτα διέρ-
χονται δέκα, καὶ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος γίνεται κάθοδος.
μετὰ δέκα δὲ συμπλήρωσιν ἡμερῶν ἡ τοιαύτη γίνεται κάθο-
δος, διότι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμός. ἐπειδὴ τοίνυν, τὸ πνεῦ-

14. τὸ om P. 22. δέκα?

conspectus ab undecim; ab iisdem conspectus in Galilaea, consimiliter ad Tiberiadem; conspectus a Iacobo Christi dei fratre, conspectus a pluribus quam quingentis hominibus; conspectus postremum ab eis in olivarum monte, ubi etiam a terra sublatus est, post diem, ceu diximus, quadragesimum.

Quodsi iam illud quoque cognoscere cupis, quamobrem post excitationem de mortuis dies illos 40 in terris egerit, non plures vel pauciores, en magnus Epiphanius hanc tibi dubitationem paucis dissolvet. quo pacto, inquit, „Christus statim a nativitate sua reclinatus est in praesepi, fasciis involutus, post quadragesimum diem ad templum deportatus ac secundum Mosaicae legis praescriptum oblatus deo, sic etiam tum, cum primogenitus mortuorum factus esset, dies in terris 40 commoratur, atque ita deinde supernam Hierosolymam revertitur, coram vultu dei nostra causa compariturus. persuadeat hoc ipse tibi Paulus, cum ait (Hebr. 9 24) „non in sacraria manufacta Christus ingressus est, quae verorum sacrariorum simulacra sunt: sed in coelum ipsum, ut modo nostra causa coram dei facie compareat.

Posteaquam vero adsumptus fuisset dominus, decem elapsis diebus sanctus ille spiritus e coelo descendit. factum hoc est decimo post die propterea, quod numerus denarius sit perfectus. quoniam

μα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοῦτο κατερχόμενον, ἵνα καὶ τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς τελείους ἀπεργάσηται, τούτου χάριν ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, τουτέστιν ἐν ἡμέρᾳ δεκάτῃ, πρὸς αὐτοὺς ἐπεφοίτησεν. ὅτι δὲ τελείους ἔδειξε τοὺς ἀτελεῖς μαθητάς, ὁ κορυφαῖος Πέτρος τοῦτο παρέστησεν. ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι παιδίσκῃ τινὶ πρότερον οἰκτρᾷ θροηθεὶς τὸν διδάσκαλον τρίτον ἠρνήσατο, τῷ παναγίῳ δὲ πνεύματι στομωθεὶς ὕστερον μετὰ παρρησίας B *ὅτι πολλῆς ἐδημηγόρει μέσον λαοῦ κἀντεῦθεν ἔπειθεν ἅπαντας ἀνενδοιάστως προσέρχεσθαι τῷ Χριστῷ.*

Μεθ' ἡμέρας οὖν, ὡς εἴρηται, πεντήκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος γίνεται κάθοδος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ ὁ παλαιὸς νόμος ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῇ θεοῦ φανέντος ἐδίδοτο. κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν τοῦ θεόπτου Μωσέως ἱστορίαν, πεντήκοντα διῆλθον ἡμέραι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἔξοδον, καὶ τηνικαῦτα τὰς θεοχαράκτους ὁ Μωσῆς πλάκας ἔλαβεν. εἰ τοίνυν ἐν ἡμέραις πεν- C *τήκοντα ὁ παλαιὸς ἐδίδοτο νόμος, ἔδει πάντως κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος χάριν, ὡς ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, κατά γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν, ἀδιαίρετον δειχθῆναι τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνομοθέτει καὶ τότε καὶ νῦν.*

20. *γε*] *τε*?

igitur spiritus sanctus iccirco demittebatur, ut imperfectos adhuc discipulos perfectos efficeret, ea de causa in perfecto quoque numero, decimo nimirum die super eos descendit. quod autem ex imperfectis discipulis perfectos effecerit, summus ille Petrus satis ostendit. nam si hunc diligenter inspicere voles, videbis illum a misera territum ancillula magistrum suum ter negasse. deinceps vero confirmatus a sancto spiritu maxima cum fiducia et oris libertate medio in populo perorabat, omnibusque persuadebat ut ad Christum citra dubitationem omnem accederent.

Post diem ergo, ceu diximus, quinquagesimum a Christi de mortuis resurrectione, spiritus sancti descensus accidit. quamobrem illud? quia vetus etiam lex quinquagesimo die post dei patefactionem data fuerat. nam ut divinus ille vir Iohannes Chrysostomus scripsit, vel potius teste Mosis dei spectatoris historia, dies ab exitu Hebraeorum ex Aegypto 50 elapsi erant, cum perscriptas divinitus tabulas Moses accepit. quare si prisca lex illa data fuit intra diem quinquagesimum, oportebat omnino eadem die sancti etiam spiritus gratiam dari. de quo, fili dilecte, colligi potest tam in prisco quam novo foedere nobis ostendi, quod natura divinitatis indivisa sit, sanctusque spiritus tam id temporis quam modo legem promulget.

Τότε δὴ τότε καὶ προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἐπὶ σταυροῦ τὴν οὕτω λέγουσαν „θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;" Ἑβραϊστὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν ἠλὶ ἠλί, λαμμᾶ σαβαχθανί. τίνος ἕνεκεν; ἵνα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ταῦτα κατάδηλα C *γένηται. ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀκόλαστοι καὶ ἀσελγεῖς ὄντες ἐκεῖνοι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἐνόμισαν Ἠλίαν καλεῖν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη καὶ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξεν. ἀλλ' οἱ μάταιοι καὶ τοιαῦτα βλέποντες συνιέναι ὅλως οὐκ ἤθελον. μᾶλλον μὲν οὖν „καταβάτω ἐκ τοῦ σταυροῦ" ἔλεγον „ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν." ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ὥς ὁ χρυσορρήμων φησίν, ἐν τοῖς τῶν δούλων σώμασιν ἐκ περιουσίας ἐδείκνυε τοῦτο πολλῆς· εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελθεῖν τὸν Λάζαρον μέγα, πολλῷ μᾶλλον τὸ πολλοὺς τῶν πάλαι κοιμη*- D *θέντων φανῆναι ζῶντας ἀθρόον. καὶ πρόσχες τῷ θειοτάτῳ Ματθαίῳ περὶ τούτων οὕτω λέγοντι „πολλὰ δὲ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ." ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν σε ἄξιον. εἰ γὰρ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἐπὶ σταυροῦ ἔτι ὄντος τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα ἠγέρθησαν σώματα, πῶς ἐμφανισθῆναι ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ*

Protulit tum Christus in cruce verbum istuc vatis (Psalm. 21 2) „mi deus, mi deus, cur me deseruisti"? protulit autem vocibus Hebraicis huiusmodi: „eli eli, lamasabachthani". cur istuc? ut Iudaei ea intelligerent. illi vero tanta furebant petulantia et procacitate, quemadmodum Chrysostomus ait, ut ipsum existimarent Eliam vocare. verum ea vox et templi velum diffidit et aperuit sepulcra; quae tametsi cernerent homines illi stolidi, prorsus tamen intelligere nolebant. immo etiam verbis huiusmodi obganniebant (Matth. 27 42): „Descendat de cruce, ut ea re visa fidem ipsi habeamus". verum ipse in cruce manens, ut Chrysostomus inquit, quod ab eo postulabatur, in suorum servorum corporibus excitatis a morte quadam velut ex abundantia declarabat. quanquam enim magnum aliquid fuit Lazarum toto iam quatriduo mortuum e sepulcro exire, longe tamen maius id erat quod multi iam olim vita functi subito vivi conspicerentur. factum autem hoc omnino esse, licet ex hisce Matthaei (27 52) verbis cognoscas: „multa corpora sanctorum, qui obdormiverant, suscitata sunt, et ipsi urbem sanctam ingressi, post resurrectionem eius a multis sunt conspecti". quibus verbis operae pretium fuerit te diligentius animum advertere. nam si de Iohannis Chrysostomi sententia Christo adhuc cruci suffixo corpora ista sunt resuscitata, qui fit ut evangelicae auctor historiae dicat ea post Christi e mortuis resurrectio-

Χριστοῦ ἔγερσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ; ἐγὼ δέδοικα μήποτε τὸ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὐτῶν ὀφείλει ἀναγινώσκεσθαι· τὰ γὰρ σώματα ἐκεῖνα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν αὐτῶν καὶ V. 171 εἰσῆλθοσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. P. 221 τότε δὴ τότε καὶ ἡ προφητικὴ ῥῆσις ἔλαβε πέρας ἡ λέγουσα τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύπτεσθε. καὶ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην ὥραν, ὥς φασιν αἱ γραφαί, σταυροῦται ὁ κύριος, κατὰ δὲ τὴν ἐννάτην τὸ πνεῦμα ταῖς πατρικαῖς χερσὶ παρατίθησιν.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς ᾅδην ἀκούεις τὴν αὐτοῦ κατιέναι ἁγίαν ψυχήν, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, ἀδύνατον εἶναι λέγων καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν καὶ ταῖς τοῦ πατρὸς παρατεθῆναι χερσίν. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ χείρ, ἡ τὰ πάντα δηλαδὴ συγκρατοῦσα δύναμις, καὶ ἄνω ἐστὶν ἐν οὐρανῷ καὶ κάτω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν οὐ διαλείπει ποτέ. ὥστε B εἰ καὶ πρὸς ᾅδην ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τηνικαῦτα κατήρχετο, ἀλλὰ τῆς τὰ πάντα συγκρατούσης δυνάμεως, καθάπερ εἴπομεν, οὐ κατελιμπάνετο, εἴγε καὶ μᾶλλον δύναμις τοῦ πατρὸς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Παῦλός φησι. παρατίθησι μὲν οὖν ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὴν ψυχήν, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πάσαις ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν χαρίσασθαι (οὐδὲ γὰρ ἀπέθανε δωρεὰν ὑπὲρ αὐτῶν),

2. τὸ αὐτῶν ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ Meursius.

nem apparuisse? vereor equidem ne pro vocabulo *eius* legendum sit *eorum*. nam illa corpora postquam a mortuis resuscitata erant, urbem sanctam ingressa sunt et multis apparuerunt. tunc et illud vatis (Is. 49 9) oraculum finem habuit, quod vinculis alligatos exire iubet, et in tenebris versantes lucem accipere. Fuit autem hora sexta, quemadmodum litterae sacrae significant, dominus crucifixus: nona vero spiritum suum in manus paternas deposuit.

Ad orcum descendisse cum sanctam ipsius audis animam, noli obstupescere, neque dicere fieri haud quaquam potuisse ut eadem anima migraret ad orcum et paternis in manibus deponeretur. quippe dei manus, videlicet illa continens omnia vis et potestas, tum in coelo est superne tum in terris deorsum, neque adeo ipsis ab orci angulis unquam abest. quo fit ut si maxime sancta Christi anima id temporis ad orcum sit profecta, minime tamen a vi potestateque illa, ceu diximus, omnia continente abfuerit. immo dicendum potius potentiam patris ipsum esse Christum, quemadmodum Paulus loquitur. deponit igitur animam suam paternas in manus, ut hoc modo cunctis iustorum animabus iter ad superna coelestiaque largiretur: non

ὅτι, πῶς ὑμεῖς ἐναντιοῦσθε μαχαίραις χρώμενοι; τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίω αὐτό;

Δήσαντες οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον, κἀκεῖσε κρίνεται. περὶ τῆς αὐτοῦ διδαχῆς καὶ τῶν μαθητῶν ἐρωτᾶται. ἀποκρίνεται ὡς εἰκός. ῥάπισμα δέχεται, καί φησιν „εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα" καὶ τα ἑξῆς. ἐκεῖθεν οὖν ἄγεται πρὸς Καϊάφαν, ἔπειτα πρὸς Πιλᾶτον πρωΐας οὔσης· πρὶν ἢ μὲν ἀλέκτορα φωνῆσαι πρὸς Καϊάφαν ἄγεται, πρωῒ δὲ πρὸς Πιλᾶτον. δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς C ἅπαν ὑπὸ Καϊάφα ἐρωτώμενος οὐδὲν ἐξηλέγχετο, διὸ καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. καὶ ὁ μὲν Μάρκος περὶ τῆς ἀλεκτοροφωνίας διεξιὼν οὕτω φησὶν „πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δίς, τρίς ἀπαρνήσῃ με" (ὅτε γὰρ ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν τὸ πρῶτον, ὅτε δὲ τρίτον ἠρνήσατο, τὸ δεύτερον ἐφώνησεν), ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τὴν τοῦ Πέτρου ἀσθένειαν παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθών, ὅτι καὶ φοιτητὴς ἐκείνου ἦν. ὁ δὲ Ματθαῖος εἰπὼν ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με, τὴν ὅλην ἀλεκτοροφωνίαν ἐνέφηνε, τοῦτ' ἔστι τὴν πρώτην, ἥτις διὰ διαφόρων ἐκφωνήσεων γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ δευτέρα ἀλεκτοροφωνία καὶ D ἡ τρίτη. πρὶν οὖν ἀλέκτορα φωνῆσαι ὁ Ματθαῖος εἰπὼν τρὶς ἀπαρνήσῃ με, τοῦτο ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ

12. ἀλέκτωρ M.

tes adversari velitis? poculum illud, quod pater mihi dedit, non bibam?

Igitur colligatum vinculis Iesum ad Annam primum abducunt, ibique iudicio sistitur, de doctrina et discipulis interrogatur: respondet ut par erat. cum alapam accepisset, „si male locutus sum" inquit, „testificare de malo: sin bene, cur me caedis?" inde ad Caiapham ducitur, a Caiapha rursus ad Pilatum. atque heic ostendit evangelicae historiae scriptor tota dimidia nocte interrogatum a Caiapha nullius improbae rei convinci potuisse, ideoque ad Pilatum a Caiapha missum esse. caeterum de galli cantu Marcus (14 30) ita locutum esse dominum refert „priusquam bis gallus cantet, ter me negabis." quippe cum vice prima negaret, primum gallus cantavit: cum vero negaret tertium, gallus secundo cecinit. hoc modo accuratius ille imbecillitatem Petri exposuit, re tota de ipsius magistri sui narratione cognita; fuit enim Marcus Petri sectator et discipulus. Matthaeus autem (26 34) cum ait „priusquam gallus cantet, ter me negabis," totum galli cantum indicare voluit, videlicet primum, qui diversis editur vocibus, et secundum et tertium. quapropter cum Matthaeus inquit „priusquam gallus cantet, me ter negabis," huius-

φθάσαι τὴν πρώτην παρελθεῖν ἀλεκτοροφωνίαν τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

Μετὰ μέντοι τὸ κριθῆναι τὸν κύριον ὑπὸ τοῦ Πιλάτου μαστίζεται τὸν νῶτον λώροις πλεκτοῖς τοιοῦτον καὶ γάρ τὸ φραγγέλλιον. εἶθ' οὕτως εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδοται. ταῦτα δὲ πάντα πεποίηκεν ἡ ἄκαιρος ἀνανδρία τοῦ Πιλάτου· τοὺς γὰρ Ἰουδαίους δυσωπῆσαι θέλων ἐφ' οἷς ἐνεκάλουν, ἀντάρτην αὐτὸν ἀποδεικνύοντες, εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδωσι, φραγγελλίοις πρότερον μαστίξας αὐτόν. διὰ τοῦτο καὶ κολάσεως ὁ Πιλᾶτος ἄξιος, ὅτι καὶ δυνάμενος ἀπολῦσαι αὐτόν („ἐξουσίαν" γάρ φησιν „ἔχω ἀπολῦσαί σε, P. 217 καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε") τοῦτο οὐκ ἐποίησε, τοὺς Ἰουδαίους καὶ μάλιστα πτοούμενος λέγοντας „ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος." ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίνεται· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ κύριος ἔλεγε πρὸς αὐτόν „ὁ παραδιδοὺς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει."

Τὸν μέντοι καιρὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παριστῶν, V. 168 ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον, ἵνα κρίνῃ τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἔλεγεν „ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη." διὰ τί δὲ ἡ ἕκτη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα παρασκευὴ τοῦ πάσχα λέγεται παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ; σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. καθάπερ B

modi quiddam dicere videtur, futurum scilicet ut Petrus eum ter prius negaret quam galli cantus finem haberet.

Posteaquam in dominum Pilatus inquisivisset, tergum ei loris implexis caeditur: hoc enim vocis flagelli est significatum. deinde ad crucifigendum traditur. atque haec omnia per importunam animi deiectionem in Pilato acciderunt, qui Iudaeos reverebatur accusantes dominum tanquam hominem seditiosum. ideoque suas etiam poenas ille commeruit. quippe cum potestatem eius absolvendi haberet, ut qui dicere non dubitaret (Io. 19 10) se habere potestatem ipsius vel dimittendi vel crucifigendi, quod facere poterat non praestitit. formidabat enim Iudaeos clamantes „si istum absolvis, non es Caesaris amicus." quare non dubium est eum condemnatum esse, de ipsis etiam domini verbis hoc ipso non obscure apparente, cum ait „qui me tibi tradidit, in maiore culpa est."

Caeterum Iohannes historiae scriptor evangelicae tempus indicare volens, quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur, ut Iesu causam cognosceret, ait factum hoc fuisse in praeparatione Paschae, hora fere sexta. cur sextus hic dies septimanae ab evangelista Paschae praeparatio dicitur? eius rei causam tibi perspicue subiiciam. quemadmodum sabbatum dies septimanae

γὰρ τὸ σάββατον ἑβδόμη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστί, λέγεται δὲ ὅμως σάββατον ἤτοι κατάπαυσις διὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων κατάπαυσιν (τότε γὰρ ἀργεῖ ὁ δοῦλος, τὸ κτῆνος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα), οὕτω καὶ ἡ παρασκευὴ ἕκτη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστί, λέγεται δὲ παρασκευὴ διὰ τὸ παρασκευάζειν καὶ οἷον εἰπεῖν ἑτοιμάζειν τοὺς Ἰουδαίους ἐν αὐτῇ τὰ τοῦ σαββάτου. ἐν αὐτῷ γὰρ οὔτε πῦρ ἅψαι συγχωροῦνται οὔτε ξύλα συνάξαι οὔτε τὰ πρὸς τροφὴν ἁπλῶς ἑτοιμάσαι. ταῦτα λοιπὸν ἡ ἕκτη παρασκευάζουσα παρασκευὴ κατωνόμασται. ὁ τοίνυν εὐαγ-
C γελιστὴς Ἰωάννης παρασκευὴν τοῦ πάσχα τὴν τοιαύτην ἡμέραν καλέσας ἔδειξε προφανῶς ὅτι πρώτην τοῦ πάσχα τηνικαῦτα παρεσκευάζοντο ἑορτὴν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν· ἀπὸ γὰρ ἕκτης ὥρας τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τῆς σελήνης ἡμέρας πᾶς μὲν ζυμωτὸς ἄρτος πυρὶ καιόμενος ἠφανίζετο, τὰ δέ γε ἄζυμα κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡτοίμαζον. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φαίνεται προφανῶς ὅτι τὸ δοθὲν δι' ἄρτου καὶ οἴνου παρὰ Χριστοῦ κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν ἔνζυμον ἦν, ὅτι μηδὲ καιρὸς ἀζύμων ἐτύγχανε τότε κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν. ἄφες λοιπὸν τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἱερῶν λογίων
D πρόσεχε. ὅτι μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης παρασκευῆς, οὐ μὴν ἐν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ τυθῆναι ὁ ἀμνὸς ἔμελλε,

septimus est, et nihilominus sabbatum vocatur, hoc est requies, propter requietem qua tunc a quibusvis operibus abstinebant, otium agentibus eo die mancipiis iumentis et caeteris omnibus, sic praeparatio dies est septimanae sextus, et praeparatio propterea nuncupatur, quod in eo Iudaei praepararent omnia quibus usuri per sabbatum erant; quo die nec ignem accendendi facultatem habebant nec congerendorum lignorum, nec cibos adeo coquere licebat. quae omnia quod die sexto appararentur, nomen ille praeparationis accepit. igitur cum Iohannes evangelista diem hunc praeparationem Paschae vocat, aperte ostendit Iudaeos eo tempore se ad Paschae festum ex praescripto legis praeparasse. quippe post horam sextam, die mensis quarto decimo, fermentati panes omnes igne concremati e medio tollebantur et infermentati de more praeparabantur. quae cum ita sint, manifesto licet intelligere, id quod Christus discipulis porrecto pane ac vino dederit ipsa magnae quintae feriae vespera, fermentatum fuisse: quippe necdum id tempus appetierat quo non fermentatis panibus utendum esset, ut hominum vulgus existimat. eorum tu sermonibus valere iussis, seriei sacrorum oraculorum inhaereto. nam quod magnae quidem praeparationis

δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἤδη ῥηθησομένων σοι. τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἧς τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἐθύετο, καὶ ἀζύμων ἡμέραν καὶ πάσχα ὁμοίως καλεῖν εἰώθασιν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας πάντως αὐτῆς· καὶ γὰρ διὰ τὸ τὸν ἀμνὸν θύεσθαι καὶ τὰ ἄζυμα ἐσθίεσθαι τῇ ἑσπέρᾳ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ ιδ' αὕτη καὶ πάσχα καὶ ἀζύμων ἡμέρα ἐλέγετο. ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν μεγάλην παρασκευὴν κεκτημένην εὑρίσκομεν. καὶ πρόσχες, P. 218
εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. πρώτη τῶν ἀζύμων λέγεται ἡ μεγάλη πέμπτη ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσα· καθάπερ γὰρ ὁ Μάρκος τὴν παρασκευὴν προσάββατον ἔλεγεν ὡς οὖσαν πρὸ τοῦ σαββάτου, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην πέμπτην πρώτην τῶν ἀζύμων λέγει ὁ Ματθαῖος ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσαν, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς „τὴν μεγάλην ἐνέφηνε πάντως παρασκευήν." ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς, ἐλθεῖν λέγων, τουτέστιν ἠγγικέναι, τὴν τῶν ἀζύμων ἡμέραν, τὰ αὐτὰ τῷ Ματθαίῳ ᾐνίξατο. ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα γενέσθαι λέγων τὸ δεῖπνον αὐτὴν εἶπε τὴν B
παρασκευήν, καὶ δηλοῦσι τὰ μετὰ ταῦτα· λέγει γὰρ „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα," καὶ αὖθις „ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν ἵνα ἕνα ὑμῖν

13. λέγεται P.

vespera, non autem magnae quintae feriae mactandus fuerit agnus, cum aliis multis ex argumentis colligi perspicue potest, tum vero in primis ex illis quae nunc indicaturi sumus. diem illum sub cuius vesperam Pascha mactabatur, et infermentatorum panum diem, et consimiliter etiam Paschae vocabulo appellare solebant, nimirum ab eius vespera. nam quia mactabatur agnus et infermentati panes comedebantur ipsa diei decimi quarti vespera, iccirco etiam dies hic quartus decimus tum Paschae tum azymorum nomen habebat. has autem appellationes et magnae praeparationis diei tribui solere deprehendimus. et animum, si lubet, iis advertito quae dicturi sumus. primus azymorum dies vocatur magna quinta feria, ut qui diem azymorum proxime antecederet. quemadmodum enim Marcus magnae praeparationis diem vocavit antesabbatum, uti quae sabbatum praecederet, sic et magnam illam quintam feriam Matthaeus primam azymorum dixit, uti quae azymorum dies proxime antecederet: sic enim aurea lingua praeditus orator colligit. eodem modo Lucas etiam dicens adventasse, hoc est appetiisse diem azymorum, significare prorsus idem quod Matthaeus voluit. denique Iohannes cum ante Paschae festum cenam peractam scribit, diem praeparationis hoc Paschae vocabulo denotat. licet hoc de verbis apud ipsum deinceps subiectis intelligere. sic enim ait „ipsi in praetorium non intrarunt, ne pollueren-

ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχατι," τῷ ἐνισταμένῳ δηλαδή. ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν παριστῶν ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον V. 169 τινὰ Λιθόστρωτον λεγόμενον οὕτω φησὶν „ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη." καὶ παρακατιὼν „ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου." μεγάλην δὲ αὐτὴν οὐκ ἂν ἄλλως ἐκάλεσεν εἰ μή που συνέπιπτε τῷ σαββάτῳ C ἐκείνῳ ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἡμέρα ἡ καὶ ἁγία παρὰ τῷ νόμῳ καλουμένη. ταῦτα δὲ πάντα σαφῶς ὑπεμφαίνουσιν ὅτι κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἑσπέρας ὁμολογουμένως τὸ πάσχα ἐθύετο· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρασκευὴν τοῦ πάσχα εἶπεν αὐτὴν ὡς παρασκευάζουσαν τὰ τοῦ ἐνισταμένου πάντως πάσχα. χωρὶς οὖν ἀντιλογίας ἐν τῇ ἑσπέρᾳ φαίνεται τῆς παρασκευῆς τὸ πάσχα γίνεσθαι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τοῦτο ἔλεγε, „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα." καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ μεγάλῳ Κυ-
D ρίλλῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπισφραγίζοντι τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντι ὅτι τὸν τύπον τιμῶντες ἤτοι τὸ πρόβατον, κἀντεῦθεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ πραιτώριον οὐ προαιρούμενοι, τὴν ἀλήθειαν αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὕβριζον· ἔμελλον γὰρ θύειν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον τὸν μηδὲν παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντα. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ματαιάζουσι προφανῶς οἱ λέγοντες ὅτι κατὰ

tur, sed pascha vescerentur." et rursum „est vobis is mos ut unum vobis in Pascha condonem," videlicet nunc imminente. praeterea tempus indicans quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur, „erat" inquit „Paschae praeparatio, hora fere sexta." hinc ulterius progrediens „erat enim" ait „magnus atque celeber ille dies sabbati." at vero magnum et celebrem hunc diem non dixisset, si primus dies azymorum in sabbatum illud non incidisset, qui sane dies sanctus etiam in lege vocatur. haec autem omnia clare ostendunt in more fuisse ut ad praeparationis vesperam Pascha citra controversiam mactaretur. nam iccirco diem hunc evangelista praeparationem Paschae nuncupavit, uti quo res ad eminentem Paschae diem necessariae praeparentur. itaque citra omnem adversationem apparet mactari solitum fuisse agnum ipsa praeparationis vespera. nam ni res ita se haberet, Iohannes evangelista prius non dixisset „ipsi in praetorium non intrarunt, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." vide quid magnus ille Cyrillus dicat, cum huiusmodi verbis haec velut obsignando confirmat „cum figuram honorifice colerent, hoc est agnum, ideoque ingredi nollent in praetorium, veritatem ipsam, videlicet Christum, contumeliis adficiebant. nam ex lege Pascha mactari debebat, quae tamen lex parum apud ipsos habebat roboris et auctoritatis." quae cum ita sint, perspicuum est eos vana

τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης πέμπτης τὸ τυπικὸν ἐσθίεται πρόβατον· τὰ γὰρ ἄζυμα συστῆσαι φιλονεικοῦντες παραχαράττειν ἐπιχειροῦσι κακοθελῶς τὴν ἀλήθειαν. καὶ μή μοι τὸν χρυσορρήμονα παρείσαγε Ἰωάννην ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον πδʹ ὁμιλίᾳ λέγοντα ὅτι τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπροσδοκήτως P. 219 κρατήσαντες καὶ τὴν τοῦ πάσχα παριδεῖν εἵλοντο ἑορτὴν τηνικαῦτα συμπίπτουσαν. ἔχεις γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ, ἡνίκα λέγεται „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα," τέλεον ἀναιροῦντα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. ἔνθεν τοι καὶ τὰ τοῦ θείου κατεξετάζειν ἀνδρός, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα, , μὴ πρὸς ἰσχύος ἔχοντες, σιωπῇ καὶ μάλιστα τιμᾶσθαι τὰ τοιαῦτα δέον κρίνομεν, εἴγε καὶ μᾶλλον εὔλογον τὰ ὕστατα κατέχειν, ὅτι καὶ σύμφωνα ταῦτα ταῖς τῶν λοιπῶν πατέρων ἐπεξηγήσεσι φαίνονται. λέγει καὶ γὰρ ὅτι ὁ B Χριστὸς πρὸ μιᾶς ἔφαγε τὸ πάσχα, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ νομικὸν πάσχα ἐθύετο. ὅτι δὲ τὸ παρὰ κυρίου τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ δείπνῳ δοθὲν ἔνζυμος ἄρτος ἦν, οὐ μὴν ἄζυμος, ὡς ἐκεῖνοι διισχυρίζονται, ὁ θειότατος οὗτος ἀνὴρ σαφέστατά σοι παρίστησι. περὶ γὰρ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε

14. τὰ om P.

dicere, qui ad vesperam magnae quintae feriae mactari solitum fuisse typicum illum agnum tradunt. dum enim panum infermentatorum usum probare insigni contentione nituntur, malevole veritatem depravare conantur. neque mihi hoc loco Iohannem Chrysostomum opposueris, qui in orationum illarum octogesima quarta, quibus orationibus evangelium Matthaei explanavit, Iudaeos ait Christo praeter exspectationem potitos etiam Paschae festum negligere non dubitasse, quod in illum diem incidisset. nimirum habes alia eiusdem verba in explicatione evangelii a Iohanne scripti, cum dictum hoc declarat „ipsi non intrabant, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." heic enim opinionem istam prorsus evertit. quapropter cum nos verba divini huius viri a se invicem non parum discrepantia satis examinare nequeamus, tacite venerari potius ea decrevimus. ac fortasse magis rationi consentaneum fuerit ultimo loco ab ipso perscripta retineri, quod ea cum reliquorum patrum enarrationibus consentire videantur. ait enim Christum Pascha comedendo diem unum anticipasse, mactationem suam ad diem praeparationis differentem, quo die Pascha legale mactari consueverit. fuisse autem illud quod in cena dominus apostolis praebuit panem fermentatum, non fermenti expertem, ut illi adserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. nam de veteri novoque foedere verba faciens „istic"

ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχατι," τῷ ἐνισταμένῳ δηλαδή. ἀλλὰ καὶ
τὸν καιρὸν παριστῶν ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον
V. 169 τινὰ Λιθόστρωτον λεγόμενον οὕτω φησίν „ἦν δὲ παρασκευὴ
τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη." καὶ παρακατιὼν „ἦν γὰρ
μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου." μεγάλην δὲ αὐτὴν
οὐκ ἂν ἄλλως ἐκάλεσεν εἰ μή που συνέπιπτε τῷ σαββάτῳ
C ἐκείνῳ ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἡμέρα ἡ καὶ ἁγία παρὰ τῷ
νόμῳ καλουμένη. ταῦτα δὲ πάντα σαφῶς ὑπεμφαίνουσιν
ὅτι κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἑσπέρας ὁμολογουμένως τὸ
πάσχα ἐθύετο· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρασκευὴν τοῦ πάσχα
εἶπεν αὐτὴν ὡς παρασκευάζουσαν τὰ τοῦ ἐνισταμένου πάν-
τως πάσχα. χωρὶς οὖν ἀντιλογίας ἐν τῇ ἑσπέρᾳ φαίνεται
τῆς παρασκευῆς τὸ πάσχα γίνεσθαι. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν,
οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τοῦτο ἔλεγε, „καὶ αὐτοὶ οὐκ
εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φά-
γωσι τὸ πάσχα." καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ μεγάλῳ Κυ-
D ρίλλῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπισφραγίζοντι τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντι
ὅτι τὸν τύπον τιμῶντες ἤτοι τὸ πρόβατον, κἀντεῦθεν εἰσελ-
θεῖν εἰς τὸ πραιτώριον οὐ προαιρούμενοι, τὴν ἀλήθειαν αὐ-
τὸν τὸν Χριστὸν ὕβριζον· ἔμελλον γὰρ θύειν τὸ πάσχα
κατὰ τὸν νόμον τὸν μηδὲν παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντα. εἰ δὲ ταῦ-
τα οὕτως ἔχει, ματαιάζουσι προφανῶς οἱ λέγοντες ὅτι κατὰ

tur, sed pascha vescerentur." et rursum „est vobis is mos ut unum vobis in Pascha condonem," videlicet nunc imminente. praeterea tempus indicans quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur, „erat" inquit „Paschae praeparatio, hora fere sexta." hinc ulterius progrediens „erat enim" ait „magnus atque celeber ille dies sabbati." at vero magnum et celebrem hunc diem non dixisset, si primus dies azymorum in sabbatum illud non incidisset, qui sane dies sanctus etiam in lege vocatur. haec autem omnia clare ostendunt in more fuisse ut ad praeparationis vesperam Pascha citra controversiam mactaretur. nam iccirco diem hunc evangelista praeparationem Paschae nuncupavit, uti quo res ad eminentem Paschae diem necessariae praeparentur. itaque citra omnem adversationem apparet mactari solitum fuisse agnum ipsa praeparationis vespera. nam ni res ita se haberet, Iohannes evangelista prius non dixisset „ipsi in praetorium non intrarunt, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." vide quid magnus ille Cyrillus dicat, cum huiusmodi verbis haec velut obsignando confirmat „cum figuram honorifice colerent, hoc est agnum, ideoque ingredi nollent in praetorium, veritatem ipsam, videlicet Christum, contumeliis adficiebant. nam ex lege Pascha mactari debebat, quae tamen lex parum apud ipsos habebat roboris et auctoritatis." quae cum ita sint, perspicuum est eos vana

τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης πέμπτης τὸ τυπικὸν ἐσθίεται πρό-
βατον· τὰ γὰρ ἄζυμα συστῆσαι φιλονεικοῦντες παραχαράτ-
τειν ἐπιχειροῦσι κακοθελῶς τὴν ἀλήθειαν. καὶ μή μοι τὸν
χρυσορρήμονα παρείσαγε Ἰωάννην ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματ-
θαῖον πδ' ὁμιλίᾳ λέγοντα ὅτι τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπροσ- P. 219
δοκήτως κρατήσαντες καὶ τὴν τοῦ πάσχα παριδεῖν εἵλοντο
ἑορτὴν τηνικαῦτα συμπίπτουσαν. ἔχεις γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ
κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ, ἡνίκα λέγεται „καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλ-
θον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα," τέλεον
ἀναιροῦντα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. ἔνθεν τοι καὶ τὰ τοῦ
θείου κατεξετάζειν ἀνδρός, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἐναντιοῦται
πρὸς ἄλληλα, μὴ πρὸς ἰσχύος ἔχοντες, σιωπῇ καὶ μάλιστα
τιμᾶσθαι τὰ τοιαῦτα δέον κρίνομεν, εἴγε καὶ μᾶλλον εὔλογον
τὰ ὕστατα κατέχειν, ὅτι καὶ σύμφωνα ταῦτα ταῖς τῶν λοι-
πῶν πατέρων ἐπεξηγήσεσι φαίνονται. λέγει καὶ γὰρ ὅτι ὁ B
Χριστὸς πρὸ μιᾶς ἔφαγε τὸ πάσχα, τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφα-
γὴν τῇ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ νομικὸν πάσχα ἐθύετο. ὅτι
δὲ τὸ παρὰ κυρίου τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ δείπνῳ δοθὲν ἔνζυ-
μος ἄρτος ἦν, οὐ μὴν ἄζυμος, ὡς ἐκεῖνοι διισχυρίζονται,
ὁ θειότατος οὗτος ἀνὴρ σαφέστατά σοι παρίστησι. περὶ γὰρ
τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε

14. τὰ om P.

dicere, qui ad vesperam magnae quintae feriae mactari solitum fuisse typicum illum agnum tradunt. dum enim panum infermentatorum usum probare insigni contentione nituntur, malevole veritatem depravare conantur. neque mihi hoc loco Iohannem Chrysostomum opposueris, qui in orationum illarum octogesima quarta, quibus orationibus evangelium Matthaei explanavit, Iudaeos ait Christo praeter exspectationem potitos etiam Paschae festum negligere non dubitasse, quod in illum diem incidisset. nimirum habes alia eiusdem verba in explicatione evangelii a Iohanne scripti, cum dictum hoc declarat „ipsi non intrabant, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur." heic enim opinionem istam prorsus evertit. quapropter cum nos verba divini huius viri a se invicem non parum discrepantia satis examinare nequeamus, tacite venerari potius ea decrevimus. ac fortasse magis rationi consentaneum fuerit ultimo loco ab ipso perscripta retineri, quod ea cum reliquorum patrum enarrationibus consentire videantur. ait enim Christum Pascha comedendo diem unum anticipasse, mactationem suam ad diem praeparationis differentem, quo die Pascha legale mactari consueverit. fuisse autem illud quod in cena dominus apostolis praebuit panem fermentatum, non fermenti expertem, ut illi adserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. nam de veteri novoque foedere verba faciens „istic"

κατὰ ῥῆμα διέξεισιν „ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὧδε τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ
ἡ κιβωτός, ὧδε ἡ παρθένος· ἐκεῖ ἡ ῥάβδος Ἀαρών, ὧδε ὁ
σταυρός· ἐκεῖ ὁ ἀμνός, ὧδε ὁ Χριστός· ἐκεῖ τὰ ἄζυμα,
C ὧδε ὁ ἄρτος." ταῦτα μὲν ἐνεχαράχθη σοι κατ' ἐπιτομήν,
ὡς ὁρᾷς· οὐδὲ γὰρ ἐγχωρεῖ τὰ τοῦ καιροῦ πλεῖον ἐνδιατρῖ-
ψαι τοῖς περὶ τούτων λόγοις.

Ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ σταυρωθῆναι
παραδίδοται· καὶ ὅρα τὰ μετὰ ταῦτα. ἀπὸ γὰρ ἕκτης
ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης,
ἀγανακτοῦντος ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις, οἷα εἰκός, τοῦ θεοῦ.
ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἔκλειψις, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυ-
σοῦς, ἀλλ' ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ δῆ-
λον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν ἡ ἔκλειψις, ἥτις ἐν μιᾷ
V. 170 γίνεται καιροῦ ῥοπῇ. καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα·
D ὁ δὲ θειότατος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης οὐχ ἁπλῶς οὕτω,
κατὰ δὲ ἀντίφραξιν τῆς σελήνης τὸ σκότος ἐκεῖνο λέγει γενέ-
σθαι καινοπρεπῶς τὸ παγκόσμιον. ἐπιστέλλων γὰρ ἱεράρχῃ
τῷ Πολυκάρπῳ διὰ τὸν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνην μὴ καταδε-
χόμενον τὰ Χριστιανῶν καὶ τάδε φησὶ κατὰ ῥῆμα πρὸς αὐ-
τόν. „εἰπὲ δὲ αὐτῷ τῷ Ἀπολλοφάνει, τί λέγεις περὶ τῆς ἐν
τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ γεγονυίας ἐκλείψεως; ἀμφότεροι γὰρ
τότε κατὰ τὴν Ἡλίου πόλιν ἅμα παρόντες καὶ συνεστῶτες

12. καὶ ἀπὸ] καὶ γὰρ ἀπὸ P.

ait „littera erat, heic spiritus. istic arca, heic virgo. istic Aaronis virga, heic crux. istic agnus, heic Christus. istic infermentata, heic panis." haec quodam in compendio, ceu vides, perscripta tibi sunto: tempus enim non patitur ut diutius de rebus hisce commentemur.

Deinceps dominus noster Iesus Christus ad crucifigendum traditur: tu quae consecuta sint, vide. nam ab hora diei sexta tenebrae terram universam occuparunt ad horam usque nonam, deo, ceu credi par est, propter ea quae designabantur indignante. non enim solis defectum accidisse, quemadmodum Chrysostomus ait, sed rem totam ab ira et indignatione divina profectam fuisse, licet ex ipso etiam tempore colligere. duravit enim haec caligo tres horas, quae caeteroqui fieri solet in uno temporis momento. haec Chrysostomi est ratio. divinus autem vir ille, Dionysius Areopagita, non ita simpliciter, sed per obiectionem corporis lunaris, solem velut obstruentis, universales hasce tenebras exstitisse novo quodam et inusitato modo tradit. nam ad Polycarpum hierarcham de eo perscribens quod Apollophanes sophista Christianam religionem non amplecteretur, ad verbum haec profert. „dicito autem ei," nimirum Apollophani, „quid de illa censes eclipsi, quae salutiferae passionis tempore accidit?

παραδόξως τῷ ἡλίῳ τὴν σελήνην ἐμπίπτουσαν ἑωρῶμεν (οὐ γὰρ ἦν συνόδου καιρός) αὖθίς τε αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐννάτης ὥρας ἄχρι τῆς ἑσπέρας εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ὑπερ- P. 220 φυῶς ἀντικαταστᾶσαν. τοσοῦτον δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεπλάγη τότε ὡς οὕτω πρός με εἰπεῖν ‘ταῦτα, ὦ Διονύσιε, θείων ἀμοιβαὶ πραγμάτων εἰσί.’” καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, περὶ δὲ τοῦ σκοτασμοῦ ἐκείνου τοῦ κατὰ τὸ σωτήριον πάθος γεγονότος θαυμασίως πως καὶ τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ διείληπται· λέγει γάρ „ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς” (ἡνίκα δηλαδὴ σταυρωθήσεται ὁ Χριστός), „ἀλλὰ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ.” ἄνω γὰρ ἅπαντα προεγίνωσκεν ὁ θεός. καὶ γὰρ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ. οὔτε γὰρ ἡμέρα κυρίως ἦν διὰ τὸ τρίωρον ἐκεῖνο σκότος, οὔτε νὺξ ἀληθῶς διά τε τὸ μέχρις ἕκτης ὥρας καὶ B μετὰ τὴν ἐννάτην γενόμενον φῶς. ὃ δὴ καὶ δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγε „καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς.” ταῦτα δέ, ἀγαπητέ, οὐ μόνον προφῆται προεῖπον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς Ἑλληνικοῖς ὑπομνήμασιν εὕρηνται· καὶ σεισμὸν γὰρ μέγαν τηνικαῦτα λέγουσι γενέσθαι, καὶ σκότος τοσοῦτον ὥστε ἀστέρας φανῆναι.

6. μὲν om P.

nos enim ambo id temporis Heliopoli una eramus, et eodem in loco consistentes lunam inusitato modo in solem incidere cernebamus: quippe non illud coitionis eorum siderum tempus erat. deinde rursus eam conspiciebamus ab hora nona usque ad vesperam ratione quadam ultranaturali eo reversam, ut oppositum sibi ex diametro solem haberet. quinetiam ipse adeo tum temporis perculsus metu quodam obstupuit, ut ad me conversus diceret: haec, Dionysi, rerum divinarum sunt vicissitudines." hunc in modum hac de re Dionysius. de iisdem tenebris salutiferae passionis tempore obortis etiam Zacharias vates (14 6) admiranda quadam ratione loquitur. „illo" inquit „die lux nulla existet," quo videlicet Christus in crucem agetur: „sed toto die frigus ac gelu durabit; quem quidem diem dominus novit." deus enim omnia prius cognita habet. non is dies erit, nec item nox. nimirum appellari dies proprie non poterat propter illas trium horarum tenebras; nec reapse nox erat propter eam lucem, quae sextam horam antecessit et nonam est subsecuta. quod ipsum quoque vates innuens subiicit „sub vesperam lux erit." neque tantum haec, dilecte fili, sic a vatibus exposita sunt, verumetiam in multis Graecorum monumentis et commentariis reperiuntur, qui eo tempore tradunt terrae motum ingentem accidisse, tantasque tenebras, ut ipsa quoque sidera conspicerentur.

Τότε δὴ τότε καὶ προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἐπὶ σταυροῦ τὴν οὕτω λέγουσαν „θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;" Ἑβραϊστὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν ἠλὶ ἠλί, λαμμᾶ σαβαχθανί. τίνος ἕνεκεν; ἵνα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ταῦτα κατάδηλα
C γένηται. ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀκόλαστοι καὶ ἀσελγεῖς ὄντες ἐκεῖνοι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἐνόμισαν Ἠλίαν καλεῖν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη καὶ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξεν. ἀλλ' οἱ μάταιοι καὶ τοιαῦτα βλέποντες συνιέναι ὅλως οὐκ ἤθελον. μᾶλλον μὲν οὖν „καταβάτω ἐκ τοῦ σταυροῦ" ἔλεγον „ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν." ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ὡς ὁ χρυσορρήμων φησίν, ἐν τοῖς τῶν δούλων σώμασιν ἐκ περιουσίας ἐδείκνυε τοῦτο πολλῆς· εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελθεῖν τὸν Λάζαρον μέγα, πολλῷ μᾶλλον τὸ πολλοὺς τῶν πάλαι κοιμη-
D θέντων φανῆναι ζῶντας ἀθρόον. καὶ πρόσχες τῷ θειοτάτῳ Ματθαίῳ περὶ τούτων οὕτω λέγοντι „πολλὰ δὲ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ." ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν σε ἄξιον. εἰ γὰρ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἐπὶ σταυροῦ ἔτι ὄντος τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα ἠγέρθησαν σώματα, πῶς ἐμφανισθῆναι ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ

Protulit tum Christus in cruce verbum istuc vatis (Psalm. 21 2) „mi deus, mi deus, cur me deseruisti"? protulit autem vocibus Hebraicis huiusmodi: „eli eli, lamasabachthani". cur istuc? ut Iudaei ea intelligerent. illi vero tanta furebant petulantia et procacitate, quemadmodum Chrysostomus ait, ut ipsum existimarent Eliam vocare. verum ea vox et templi velum diffidit et aperuit sepulcra; quae tametsi cernerent homines illi stolidi, prorsus tamen intelligere nolebant. immo etiam verbis huiusmodi obganniebant (Matth. 27 42): „Descendat de cruce, ut ea re visa fidem ipsi habeamus". verum ipse in cruce manens, ut Chrysostomus inquit, quod ab eo postulabatur, in suorum servorum corporibus excitatis a morte quadam velut ex abundantia declarabat. quanquam enim magnum aliquid fuit Lazarum toto iam quatriduo mortuum e sepulcro exire, longe tamen maius id erat quod multi iam olim vita functi subito vivi conspicerentur. factum autem hoc omnino esse, licet ex hisce Matthaei (27 52) verbis cognoscas: „multa corpora sanctorum, qui obdormiverant, suscitata sunt, et ipsi urbem sanctam ingressi, post resurrectionem eius a multis sunt conspecti". quibus verbis operae pretium fuerit te diligentius animum advertere. nam si de Iohannis Chrysostomi sententia Christo adhuc cruci suffixo corpora ista sunt resuscitata, qui fit ut evangelicae auctor historiae dicat ea post Christi e mortuis resurrectio-

*Χριστοῦ ἔγερσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ; ἐγὼ δέδοικα μή-
ποτε τὸ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὐτῶν ὀφείλει ἀναγινώσκεσθαι· τὰ
γὰρ σώματα ἐκεῖνα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν αὐτῶν καὶ* V. 171
εἰσήλθοσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. P. 221
*τότε δὴ τότε καὶ ἡ προφητικὴ ῥῆσις ἔλαβε πέρας ἡ λέγουσα
τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύπτεσθε.
καὶ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην ὥραν, ὥς φασιν αἱ γραφαί, σταυ-
ροῦται ὁ κύριος, κατὰ δὲ τὴν ἐννάτην τὸ πνεῦμα ταῖς πατρι-
καῖς χερσὶ παρατίθησιν.*

*Εἰ δὲ καὶ πρὸς ᾅδην ἀκούεις τὴν αὐτοῦ κατιέναι ἁγίαν
ψυχήν, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, ἀδύνατον εἶναι λέγων καὶ
πρὸς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν καὶ ταῖς τοῦ πατρὸς παρατεθῆ-
ναι χερσίν. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ χείρ, ἡ τὰ πάντα δηλαδὴ συγ-
κρατοῦσα δύναμις, καὶ ἄνω ἐστὶν ἐν οὐρανῷ καὶ κάτω ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν οὐ διαλείπει ποτέ. ὥστε* B
*εἰ καὶ πρὸς ᾅδην ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τηνικαῦτα κα-
τήρχετο, ἀλλὰ τῆς τὰ πάντα συγκρατούσης δυνάμεως, κα-
θάπερ εἴπομεν, οὐ κατελιμπάνετο, εἴγε καὶ μᾶλλον δύναμις
τοῦ πατρὸς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Παῦλός φησι. πα-
ρατίθησι μὲν οὖν ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὴν ψυχήν, ὡς ἐν-
τεῦθεν καὶ πάσαις ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω
πορείαν χαρίσασθαι (οὐδὲ γὰρ ἀπέθανε δωρεὰν ὑπὲρ αὐτῶν),*

2. *τὸ αὐτῶν ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ* Meursius.

nem apparuisse? vereor equidem ne pro vocabulo *eius* legendum sit *eorum*. nam illa corpora postquam a mortuis resuscitata erant, urbem sanctam ingressa sunt et multis apparuerunt. tunc et illud vatis (Is. 49 9) oraculum finem habuit, quod vinculis alligatos exire iubet, et in tenebris versantes lucem accipere. Fuit autem hora sexta, quemadmodum litterae sacrae significant, dominus crucifixus: nona vero spiritum suum in manus paternas deposuit.

Ad orcum descendisse cum sanctam ipsius audis animam, noli obstupescere, neque dicere fieri haud quaquam potuisse ut eadem anima migraret ad orcum et paternis in manibus deponeretur. quippe dei manus, videlicet illa continens omnia vis et potestas, tum in coelo est superne tum in terris deorsum, neque adeo ipsis ab orci angulis unquam abest. quo fit ut si maxime sancta Christi anima id temporis ad orcum sit profecta, minime tamen a vi potestateque illa, ceu diximus, omnia continente abfuerit. immo dicendum potius potentiam patris ipsum esse Christum, quemadmodum Paulus loquitur. deponit igitur animam suam paternas in manus, ut hoc modo cunctis iustorum animabus iter ad superna coelestiaque largiretur: non

κάτεισι δὲ πρὸς τὸν ᾅδην, ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖσε κατεχομένοις
κηρύξῃ καὶ διδάξῃ πάντας ἣν ἠγνοήκασι θεοσέβειαν. καὶ πεί-
C θου τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ περὶ τούτων οὕτω διεξιόντι „καὶ
τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί
ποτε." ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐντεῦθεν ὁρμώμενος
περὶ τούτων οὕτω φησίν „ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ἐν
ᾅδῃ ὁ κύριος, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας;" μὴ οὖν ἀμφί-
βαλλε· καθάπερ γὰρ τοῖς ἐν γῇ εὐαγγελίσατο εἰρήνην, καὶ
τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονε πρόξενος τοῖς δὲ ἀπει-
θήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησίν,
οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ. μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴγε καὶ
D ψυχαί τινες [ἐν ᾅδῃ κατεχόμεναι τὸ κατὰ Χριστὸν οὐκ ἠθέ-
λησαν δέξασθαι κήρυγμα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύ-
λου, ἡνίκα τὰ τῆς φυλακῆς ἔσεισε θεμέλια, ὁ μὲν δεσμοφύ-
λαξ εὐθέως ἐπίστευσεν, οἱ δὲ δεσμῶται τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέ-
μειναν, καὶ ταῦτα τὰς σιδηρᾶς αὐτῷ χειροπέδας ἑωρακότες
ἄφνω διαρραγείσας, οὕτω κἂν τοῖς ἐν ᾅδου γενήσεσθαι πίστευε.

Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν ἐκήρυξε καὶ
ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς ὁ σωτήρ, αὕτη ἐστίν. ἐν τῷ ͵εφ' ἔτει
P. 222 γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησις. τίνος ἕνεκεν;

13. καθάπερ] ἀλλὰ καθάπερ?

enim gratis et frustra pro nobis est mortuus. ad orcum vero descendit (1 Petr. 3 19), ut etiam iis qui istic detinerentur praedicaret, ac religiosam illam pietatem docendo commonstraret quam prius ignorassent. fidem hac in parte summo illi Petro habeto, qui de rebus hisce in hunc modum disserit „etiam spiritibus qui erant in carcere praedicatum ivit, qui antea fidem non habuerant". quae sane verba secutus Gregorius ille theologus, in hunc modum hac de re disputat: num quaeso conspectus in orco salvavit omnes dominus, an eos tantum qui crediderant? noli scilicet hac de re ambigere. quemadmodum enim hominibus in terra degentibus laetum pacis nuntium exposuit, et credentibus quidem salutis exstitit auctor, incredulis vero propriae incredulitatis index, ut Iohannes Damascenus loquitur, ita cum iis etiam egit qui erant in orco. nec mirum, dilecte fili, tibi videatur quasdam in orco detentas animas praedicationem Christi nequaquam admisisse. Sicut enim accidisse videmus ut deo Pauli causa succutiente ipsa carceris fundamenta custos quidem ipse carceris continuo fidem amplecteretur, at reliqui vinculis adstricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicas suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse qui orco detinebantur.

Quodsi causam quoque cupis cognoscere, qua de causa servator etiam iis animabus praedicaverit quae erant in orco, scito illam hanc esse. naturam nostram servator adsumpsit anno ab orbe condito 5500.

ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιρὸν προήχθη εἰς φῶς ἡ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίῳ ὑπηρετοῦσα, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ὅτι τῆς κακίας ἡ νόσος, ὡς ὁ Νυσσαεὺς ἔφη θεῖος Γρηγόριος, τηνικαῦτα παρήκμαζεν, ἡ ἀρχῆθεν ἐνσκήψασα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι τὰ ἔθνη καλούμενα τότε πεῖθεσθαι ἔμελλον· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καλῶς οὖν ἐν τῷ διαληφθέντι ἔτει σαρκοῦται ὁ κύριος, ὅτι καὶ κατὰ πάντα τὸ τοιοῦτον εὔθετον ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ καί τινες τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλυσάντων ἀγαθῆς τοσοῦτον ὑπῆρχον ψυχῆς ὥστε καὶ προσελθεῖν καλουμένους αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἑτοίμως εὐαγγέλιον δέ- B
ξασθαι, εἴπερ εἶδον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις μετὰ V. 172
σαρκὸς ἐπὶ γῆς διατρίβοντα, τούτου χάριν οὐ παραιτεῖται καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὸν κατελθεῖν καὶ ταῖς ἐκεῖσε κηρῦξαι ψυχαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἀναπολογήτους εἶναι ἅπαντας, καὶ μήτε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπολέσαι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα, μήτε τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς ἀντιλέγειν δύνασθαι ὡς εἴπερ εἴδομεν ἐπιστεύσαμεν ἄν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν (ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου), ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Quamobrem istuc? quod eo tempore ad lucem ea perduceretur quae mysterio Christi servitura erat, ut magnus ille Basilius inquit. etenim vitiositatis morbus, ceu Nyssensis ille Gregorius loquitur, qui ab initio naturam humanam invaserat, vigorem iam suum amiserat. quippe gentes nunc per vocationem crediturae erant, uti magnus etiam Paulus ille (Gal. 4 4) verbis hisce significat „posteaquam plenitudo temporis advenit, filium suum deus ablegavit." recte igitur anno iam indicato carnem dominus adsumit, quod esset is ad hanc rem omnino appositus atque commodus. quia vero nonnulli eorum qui vitam in pietatis ignoratione suam clauserant, tam egregiis erant animis praediti, ut vocati omnino accessuri fuissent et evangelium de Christo amplexuri, si quidem eum superioribus saeculis cum carne in terris degentem conspexissent, propterea non recusat etiam ad orcum descendere ac detentis istic animabus praedicare, ut hoc modo nemini ullus se purgandi locus relinqueretur, nec vel boni suam bonitatem perderent, vel mali respondere verbis huiusmodi possent „si vidissemus, omnino adhibuissemus fidem". haec de his dicta sunto.

Caeterum Iudaei ne in cruce corpora per sabbatum manerent, quando tum praeparationis dies erat, sabbati autem dies celebris atque magna, exorato precibus Pilato Iesum de ligno dimittunt, isque

κάτεισι δὲ πρὸς τὸν ᾅδην, ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖσε κατεχομένοις κηρύξῃ καὶ διδάξῃ πάντας ἣν ἠγνοήκασι θεοσέβειαν. καὶ πεί- C θου τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ περὶ τούτων οὕτω διεξιόντι „καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε." ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐντεῦθεν ὁρμώμενος περὶ τούτων οὕτω φησίν „ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας;" μὴ οὖν ἀμφίβαλλε· καθάπερ γὰρ τοῖς ἐν γῇ εὐαγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονε πρόξενος τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ. μὴ θαύμαζε δέ, ἀγαπητέ, εἴγε καὶ D ψυχαί τινες ἐν ᾅδῃ κατεχόμεναι τὸ κατὰ Χριστὸν οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι κήρυγμα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, ἡνίκα τὰ τῆς φυλακῆς ἔσεισε θεμέλια, ὁ μὲν δεσμοφύλαξ εὐθέως ἐπίστευσεν, οἱ δὲ δεσμῶται τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέμειναν, καὶ ταῦτα τὰς σιδηρᾶς αὐτῷ χειροπέδας ἑωρακότες ἄφνω διαρραγείσας, οὕτω κἂν τοῖς ἐν ᾅδου γενήσεσθαι πίστευε.

Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν ἐκήρυξε καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς ὁ σωτήρ, αὕτη ἐστίν. ἐν τῷ ἐφ' ἔτει P. 222 γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησις. τίνος ἕνεκεν;

13. καθάπερ] ἀλλὰ καθάπερ?

enim gratis et frustra pro nobis est mortuus. ad orcum vero descendit (1 Petr. 3 19), ut etiam iis qui istic detinerentur praedicaret, ac religiosam illam pietatem docendo commonstraret quam prius ignorassent. fidem hac in parte summo illi Petro habeto, qui de rebus hisce in hunc modum disserit „etiam spiritibus qui erant in carcere praedicatum ivit, qui antea fidem non habuerant". quae sane verba secutus Gregorius ille theologus, in hunc modum hac de re disputat: num quaeso conspectus in orco salvavit omnes dominus, an eos tantum qui crediderant? noli scilicet hac de re ambigere. quemadmodum enim hominibus in terra degentibus laetum pacis nuntium exposuit, et credentibus quidem salutis exstitit auctor, incredulis vero propriae incredulitatis index, ut Iohannes Damascenus loquitur, ita cum iis etiam egit qui erant in orco. nec mirum, dilecte fili, tibi videatur quasdam in orco detentas animas praedicationem Christi nequaquam admisisse. Sicut enim accidisse videmus ut deo Pauli causa succutiente ipsa carceris fundamenta custos quidem ipse carceris continuo fidem amplecteretur, at reliqui vinculis adstricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicas suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse qui orco detinebantur.

Quodsi causam quoque cupis cognoscere, qua de causa servator etiam iis animabus praedicaverit quae erant in orco, scito illam hanc esse. naturam nostram servator adsumpsit anno ab orbe condito 5500.

ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιρὸν προήχθη εἰς φῶς ἡ τῷ κατὰ Χρι-
στὸν μυστηρίῳ ὑπηρετοῦσα, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ὅτι
τῆς κακίας ἡ νόσος, ὡς ὁ Νυσσαεὺς ἔφη θεῖος Γρηγόριος,
τηνικαῦτα παρήκμαζεν, ἡ ἀρχῆθεν ἐνσκήψασα τῇ φύσει τῆς
ἀνθρωπότητος, ὅτι τὰ ἔθνη καλούμενα τότε πείθεσθαι ἔμελ-
λον· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι
ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν
υἱὸν αὐτοῦ. καλῶς οὖν ἐν τῷ διαληφθέντι ἔτει σαρκοῦται ὁ
κύριος, ὅτι καὶ κατὰ πάντα τὸ τοιοῦτον εὔθετον ἦν. ἀλλ'
ἐπειδὴ καί τινες τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλυσάντων
ἀγαθῆς τοσοῦτον ὑπῆρχον ψυχῆς ὥστε καὶ προσελθεῖν καλου-
μένους αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἑτοίμως εὐαγγέλιον δέ- B
ξασθαι, εἴπερ εἶδον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις μετὰ V. 172
σαρκὸς ἐπὶ γῆς διατρίβοντα, τούτου χάριν οὐ παραιτεῖται
καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὸν κατελθεῖν καὶ ταῖς ἐκεῖσε κηρῦξαι ψυ-
χαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἀναπολογήτους εἶναι ἅπαντας, καὶ μήτε
τοὺς ἀγαθοὺς ἀπολέσαι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα, μήτε τοὺς
οὐκ ἀγαθοὺς ἀντιλέγειν δύνασθαι ὡς εἴπερ εἴδομεν ἐπιστεύ-
σαμεν ἄν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν (ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ σαββάτου), ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Quamobrem istuc? quod eo tempore ad lucem ea perduceretur quae mysterio Christi servitura erat, ut magnus ille Basilius inquit. etenim vitiositatis morbus, ceu Nyssensis ille Gregorius loquitur, qui ab initio naturam humanam invaserat, vigorem iam suum amiserat. quippe gentes nunc per vocationem crediturae erant, uti magnus etiam Paulus ille (Gal. 4 4) verbis hisce significat „posteaquam plenitudo temporis advenit, filium suum deus ablegavit." recte igitur anno iam indicato carnem dominus adsumit, quod esset is ad hanc rem omnino appositus atque commodus. quia vero nonnulli eorum qui vitam in pietatis ignoratione suam clauserant, tam egregiis erant animis praediti, ut vocati omnino accessuri fuissent et evangelium de Christo amplexuri, si quidem eum superioribus saeculis cum carne in terris degentem conspexissent, propterea non recusat etiam ad orcum descendere ac detentis istic animabus praedicare, ut hoc modo nemini ullus se purgandi locus relinqueretur, nec vel boni suam bonitatem perderent, vel mali respondere verbis huiusmodi possent „si vidissemus, omnino adhibuissemus fidem". haec de his dicta sunto.

Caeterum Iudaei ne in cruce corpora per sabbatum manerent, quando tum praeparationis dies erat, sabbati autem dies celebris atque magna, exorato precibus Pilato Iesum de ligno dimittunt, isque

C κατάγουσιν οὖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τὸν Ἰησοῦν, καὶ μνήματι καινῷ κατατίθενται. ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθ' τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητέ, ἵνα μὴ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ζημιωθῶμεν, ἵνα μὴ τὸ πανάγιον τοῦ κυρίου σῶμα πυρὸς ἢ θαλάσσης ἔργον ποιήσωσι, τῇ συνήθει κἂν τούτῳ μανίᾳ χρησάμενοι, τὸν Αὔγουστον ἤγειρε Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπογράψασθαι. γίνεται ταῦτα, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑποπίπτει ἀρχῇ. ταύτῃ τοι καὶ τῷ λαχόντι Πιλάτῳ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν παριστῶσι τὸν κύριον, μὴ συγχωρούμενοι τὸ βουλητὸν αὐτοῖς ἐπ' αὐτῷ διαπράξασθαι. καὶ γὰρ
D εἰ συνεχωρήθησαν, λίθοις ἂν τὸν Χριστὸν ἐθανάτωσαν ἢ ξυλίνῳ κατέπρισαν πρίονι, κἀντεῦθεν ἡμεῖς τὸν φύλακα ἡμῶν ἐζημιούμεθα σταυρόν. εἰ γὰρ τὸν φιλόθεον Ἱερεμίαν βορβόρου λάκκῳ ἐνέβαλον, τί οὐκ ἂν εἰς τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐποίησαν, εἰ μή γε τὸν Ῥωμαϊκὸν εἶχον νόμον αὐτοὺς ἀναστέλλοντα; γίνεται λοιπὸν ἡ ἀπογραφή, τὰ τῆς εὐταξίας εἰσάγεται, κἀντεῦθεν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα τελείᾳ ταφῇ παραδίδοται.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ περὶ τῆς τριημέρου ταφῆς τοῦ κυρίου πολλὴν ἐποιήσω συζήτησιν, ἡμέρας ἐκμετρῆσαι δῆθεν ἐπὶ ταύτης τρεῖς μὴ δυνάμενος. ἀλλ' ἄφες, εἰ βούλει, τῶν πολλῶν, ὅτι καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ἐφευρέ-
P. 223 ματα. πείθου δὲ μᾶλλον Ἰσιδώρῳ τῷ Πηλουσιώτῃ λέγοντι

13. φιλόθεον] φίλον αὐτοῖς MV.

novum in monumentum deponitur. heic quoque, dilecte fili, sapientiam mihi divinam intuere. quippe ne crucis beneficio spoliaremur, neve sacrosanctum illud domini corpus Iudaei vel igne vel mari perderent, furore videlicet consueto usi, Augustum Caesarem excitat ut mundum universum censeret. quo facto Hebraeorum natio Romanorum in potestatem devenit. propterea captum ab se dominum Pilato sistunt, qui praetoris apud ipsos munere fungebatur. ita potestas eis adempta est, quominus ex animi sui libidine cum ipso agerent. etenim si permissum hoc eis fuisset, vel lapidibus ad mortem usque Christum obruissent vel serra lignea dissecuissent, eoque pacto nobis custos illa nostra crux periisset. quippe si Dei amicum Ieremiam in voraginem lutosam abiecerunt, quid non in ipsum domini corpus designassent, ni lege Romana repressi fuissent? hac igitur de causa census institutus fuit et egregie ordinata res publica, ut domini quoque corpus expers sepulturae non foret.

Memini etiam, dilecte fili, te mecum multa de triduana domini sepultura contulisse, cum trium dierum heic spatium metiri non posses. velim te autem hac in parte opiniones plerorumque missas facere tanquam humanarum ratiocinationum inventa. potius Isidoro Pelusiotae fidem adhibeto, qui huiusmodi quaedam tradit. quod in

ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν τελευτώντων ποιεῖν εἰώθαμεν, ὁποίᾳ δ' ἂν ὥρᾳ τελευτήσῃ τις, τὴν ἑξῆς μόνην ὑπερτιθέμεθα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ἕωθεν τριταίαν ἄγομεν ἡμέραν αὐτοῦ· καὶ οὕτω καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διανοεῖσθαί σε χρή. καὶ γὰρ κατὰ τὴν παρασκευὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· τοῦτο μία ἡμέρα. τὸ σάββατον ὅλον ἐν τῷ τάφῳ ἐποίησεν· ἰδοὺ δύο ἡμέραι. μετὰ δὲ τοῦτο τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης ἐκ τάφου ἐγήγερται· ἰδοὺ καὶ τρίτην ἔχεις ἡμέραν. καὶ πείθου τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν οὕτω λέγουσι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν „ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο". εἰ δὲ καὶ τάχιον ἐκ τάφου ἐγήγερται, B
οὐ κατὰ τοῦτο πάντως αἰτιασθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσκυνηθήσεται παρὰ πάντων, ὅτι μὲν τὴν ἐμπρόθεσμον καρτερήσας ὑπόσχεσιν τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ τάχιον ἐποιήσατο ἔγερσιν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνήρ, ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ὅτι καὶ λίαν ἐποίησε καλῶς ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ἡμερῶν συμπληρώσεως ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. εἰ μὴ γὰρ τότε ἀνέστη καθημένων αὐτόθι τῶν στρατιωτῶν καὶ φυλασσόντων, ἀλλ' ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ κάκιστοι. προέφθασε λοιπὸν ἀναστάς. ἔδει γὰρ παρα-

13. μὲν] μὴ?

iis facere consuevimus qui vita decesserunt, ut quacunque tandem hora quis moriatur, modo dies alter intercedat, eum summo tertii diei mane triduo iam mortuum perhibeamus, idem de Christo cogitare nos oportet. nam is ipso praeparationis die spiritum deo tradidit: dies igitur hic unus est. sabbatum totum in sepulcro mansit: en diem alterum habes. deinde cum iam dominicus dies diluxisset, e sepulcro resurgit: en diem tibi tertium. haec vera dabis, si Lucae (24 21) voles et Cleopae credere, qui ad ipsum Christum aiunt „accedit ad haec omnia, quod tertius hic dies agitur, ex quo haec facta sunt." citius autem aliquanto Christum e sepulcro resurrexisse, culpam omnino nullam meretur: sed potius hoc nomine magis etiam ab omnibus est adorandus, quod praestita toleranter promissione, certi temporis spatio definita, celerius resurrectionem ex mortuis suam maturaverit. in hunc modum divinus ille vir, quem diximus, hac de re disseruit. Iohannes autem Chrysostomus ait Christum etiam valde in eo praeclare fecisse, quod ante dies tres completos resurrexerit. etenim si eo ipso tempore non resurrexisset, commorantibus adhuc istic militibus sepulcrumque custodientibus, adeoque si milites illinc tertio die discessissent, homines improbissimi fortasse nonnihil habuissent quo se purgarent. quapropter resurgendo ipsos antevertit, quod oporteret omnino illis adhuc sepulcrum

C καθημένων αὐτῶν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. οὐκοῦν ἠναγκά-
V. 173 ζετο καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐντὸς ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι, ὡς
εἴγε παρελθουσῶν αὐτῶν κἀκείνων ἀναχωρησάντων ἡ ἀνά-
στασις γέγονεν, ὕποπτον ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἔμελλε· διὸ καὶ
σφραγίσαι τὸν τάφον, ὡς ἐβούλοντο, συνεχώρησεν ὁ Πιλᾶτος.
εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα περιεργάζου
ῥητά, μηδὲ ζήτει τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῇ ταφῇ
τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ὅπου γε καὶ ταύτας, εἰ βού-
λει, τὸν θειότατον ἔχεις Ἰσίδωρον ἐκμετροῦντά σοι. ἕκτῃ
ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἐσταυρώθη ὁ κύριος. ἀπὸ ταύτης ἕως
ὥρας ἐννάτης σκότος ἐγένετο· τοῦτό μοι νύκτα νόησον. πά-
D λιν ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας αὐτῆς φῶς· τοῦτο νόησον αὖ-
θις ἡμέραν. ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον ἕν. πάλιν ἡ νὺξ τῆς
παρασκευῆς καὶ ἡ τοῦ σαββάτου ἡμέρα νυχθήμερον· ἔχεις
ἰδοὺ νυχθήμερα δύο. πάλιν ἡ τοῦ σαββάτου νὺξ καὶ ὁ τῆς
κυριακῆς ὄρθρος νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον τρίτον,
ἐν ᾧ καὶ ἀνέστη ὁ κύριος, εἴγε καὶ ἄδηλος ἦν ἡ ὥρα τῆς
ἀναστάσεως, καθὰ δὴ καὶ ἡ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ.

P. 224 Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ζητοῦντά
σε, τίνος ἕνεκεν ἡ τοῦ κυρίου ταφὴ τριήμερος καὶ οὐ πλείων
ἢ ἐλάσσων αὕτη ἐγένετο. ὑπὲρ πάσης ἔπρεπε τῆς τῶν ἀν-

obsidentibus resurrectionem fieri. quod si accidere debebat, necessario intra diem tertium ipsi a mortuis resurgendum erat. quippe si facta resurrectio fuisset triduo iam praeterito et illis a sepulcro digressis, omnino res suspecta fuisset. hac ipsa de causa Pilatum concedere voluit deus ut sigillo sepulcrum obsignaretur. quae cum ita sint, cave in divinarum litterarum verba curiosius inquiras, neve tres integros dies cum tribus noctibus in sepultura Christi ac servatoris nostri desideres, praesertim cum Isidorum plane divinum hominem habeas, qui spatium hoc tibi metitur. sexta praeparatorii diei hora dominus est crucifixus. ab hac ad nonam usque horam caligo exstitit: eam tu mihi pro nocte ducito. rursus ab hora nona usque ad vesperam lux fuit: hic iterum tibi dies esto. quamobrem iam integrum diei noctisque spatium habes. secuta est diem praeparationis nox, indeque dies sabbati; quae duo rursum diei noctisque spatium integrum constituunt, ut iam dies duos totidemque noctes habeas. post haec sabbati nox et dominici diluculum noctem diemque similiter efficiunt; quod iam diurnum nocturnumque spatium tertium erit, quo dominus resurrexit, quanquam incerta fuerit hora resurrectionis eius, sicut et de alterius adventus hora nemo certus esse poterit.

Memini vero, dilecte fili, te inter alia de hoc etiam quaesivisse, quamobrem scilicet domini sepultura triduana fuerit, non maioris vel minoris intervalli. nimirum pro universa hominum natura Christum

θρώπων φύσεως ἀποθανεῖν τὸν Χριστόν, ὑπέρ τε δηλαδὴ τῶν προαποθανόντων τῶν τε περιόντων καὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τρεῖς εἰσὶ καιροί, παρεληλυθὼς ἐνεστὼς μέλλων. καὶ τοὺς μὲν προαποθανόντας ἔσωσε κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ, τοὺς δὲ τότε περιόντας ἔσωσεν ὡς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γενησομένους ὡς πιστεύσαντας εἰς τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα καὶ βαπτισθέντας. εἰ οὖν τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν ἔλαβε, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν B ἀνέπλασε. καλῶς οὖν ἡ τοῦ κυρίου ταφὴ τριήμερος γέγονεν.

Ἀνίσταται οὖν ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτίκα πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεται. κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίξαι βουλόμενος ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', ὀπτανόμενος αὐτοῖς ἔστιν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὠτειλὰς ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκείνῳ σώματι, συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τἆλλα πάντα ποιῶν ὅσαπερ εἴωθε τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι. καὶ πρῶτα μὲν ὤφθη δυσὶ γυναιξίν, ἡνίκα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κρατήσασαι κατησπάζοντο. ἔπειτα C τῇ Μαγδαληνῇ μόνῃ ὀπτάνεται, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ, καθὰ καὶ Παῦλός φησιν „ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὤφθη πρῶτον Κηφᾷ". ὤφθη τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ

mori oportebat, pro iis scilicet qui iam ante in fata concesserant, pro vivis adhuc, et pro exstituris aliquando. quippe tria quoque tempora sunt, praeteritum, futurum, praesens. eos qui iam decesserant, servavit ad orcum descendens; superstites autem id temporis, ut qui credidissent in ipsum; exstituros denique aliquando, tanquam in apostolorum praedicationem credituros et baptismum consecuturos. si ergo totam naturam nostram adsumpsit, perspicuum est etiam totam naturam nostram ipsum refinxisse. quamobrem domini sepultura non abs re triduana fuit.

Hoc modo ex mortuis dominus resurgit, sed non statim ad coelos subvehitur. nam de magni Athanasii sententia propterea dies in terris 40 commoratus est dominus, quod discipulos confirmare vellet. iccirco se conspiciendum eis interdum praebet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino commonstrat, comedit atque bibit una, caetera denique facit omnia quae ad confirmandos imbecillos aliquid adferre momenti possent. primum omnium a duabus mulierculis conspectus est, quo tempore pedibus illae comprehensis eum amplectebantur. deinde soli Magdalenae apparet; hinc Petro Apostolorum principi, vel ipso Paulo teste, qui ait (1 Cor. 15 5) „resuscitatus ex mortuis dominus primo a Cepha conspectus est." secundum haec conspectus est a Luca et Cleopa, conspectus a discipulis decem,

Κλεόπαν, ὤφθη τοῖς δέκα, εἶτα τοῖς ἕνδεκα· ὤφθη κατὰ τὴν Γαλιλαίαν αὐτοῖς, ὁμοίως ἐν τῇ Τιβεριάδι· ὤφθη Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ· ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίων ἀνδρῶν. καὶ τελευταῖον ἐφάνη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ἐν ᾧ καὶ τὴν χαμόθεν ἐποιήσατο ἔπαρσιν μεθ' ἡμέρας, ὡς εἴρηται, μ΄.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν μετὰ τὴν
D ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν ἡμέρας ἐπὶ γῆς ἐποίησε μ΄ καὶ οὐ
V. 174 πλεῖον ἢ ἔλασσον, ὁ μέγας ἰδοὺ Ἐπιφάνιος δι' ὀλίγων ἐπιλύσει σοι τὸ τοιοῦτον ἀπόρρητον. „ὃν γὰρ τρόπον" φησί „μετὰ τὸ γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς ἀνεκλίθη ἐν φάτνῃ, ἐσπαργανώθη, καὶ μεθ' ἡμέρας μ΄ προσήχθη τῷ θείῳ ναῷ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον παρέστη τῷ θεῷ, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γεγονὼς ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ΄, εἶθ' οὕτως πρὸς τὸ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐπανάγεται, τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ἐμφανισθησόμενος ὑπὲρ ἡμῶν". καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι „οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια ἐσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν."

P. 225 Οὐκοῦν ἀνελήφθη ὁ κύριος. ἡμέραι μετὰ ταῦτα διέρχονται δέκα, καὶ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος γίνεται κάθοδος. μετὰ δέκα δὲ συμπλήρωσιν ἡμερῶν ἡ τοιαύτη γίνεται κάθοδος, διότι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμός. ἐπειδὴ τοίνυν, τὸ πνεῦ-

14. τὸ om P. 22. δέκα?

conspectus ab undecim; ab iisdem conspectus in Galilaea, consimiliter ad Tiberiadem; conspectus a Iacobo Christi dei fratre, conspectus a pluribus quam quingentis hominibus; conspectus postremum ab eis in olivarum monte, ubi etiam a terra sublatus est, post diem, ceu diximus, quadragesimum.

Quodsi iam illud quoque cognoscere cupis, quamobrem post excitationem de mortuis dies illos 40 in terris egerit, non plures vel pauciores, en magnus Epiphanius hanc tibi dubitationem paucis dissolvet. quo pacto, inquit, Christus statim a nativitate sua reclinatus est in praesepi, fasciis involutus, post quadragesimum diem ad templum deportatus ac secundum Mosaicae legis praescriptum oblatus deo, sic etiam tum, cum primogenitus mortuorum factus esset, dies in terris 40 commoratur, atque ita deinde supernam Hierosolymam revertitur, coram vultu dei nostra causa compariturus. persuadeat hoc ipse tibi Paulus, cum ait (Hebr. 9 24) „non in sacraria manufacta Christus ingressus est, quae verorum sacrariorum simulacra sunt: sed in coelum ipsum, ut modo nostra causa coram dei facie compareat.

Posteaquam vero adsumptus fuisset dominus, decem elapsis diebus sanctus ille spiritus e coelo descendit. factum hoc est decimo post die propterea, quod numerus denarius sit perfectus. quoniam

μα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοῦτο κατερχόμενον, ἵνα καὶ τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς τελείους ἀπεργάσηται, τούτου χάριν ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, τουτέστιν ἐν ἡμέρᾳ δεκάτῃ, πρὸς αὐτοὺς ἐπεφοίτησεν. ὅτι δὲ τελείους ἔδειξε τοὺς ἀτελεῖς μαθητάς, ὁ κορυφαῖος Πέτρος τοῦτο παρέστησεν. ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι παιδίσκῃ τινὶ πρότερον οἰκτρᾷ θροηθεὶς τὸν διδάσκαλον τρίτον ἠρνήσατο, τῷ παναγίῳ δὲ πνεύματι στομωθεὶς ὕστερον μετὰ παρ- B
ρησίας ὅτι πολλῆς ἐδημηγόρει μέσον λαοῦ κἀντεῦθεν ἔπειθεν ἅπαντας ἀνενδοιάστως προσέρχεσθαι τῷ Χριστῷ.

Μεθ' ἡμέρας οὖν, ὡς εἴρηται, πεντήκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος γίνεται κάθοδος. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ ὁ παλαιὸς νόμος ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῇ θεοῦ φανέντος ἐδίδοτο. κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν τοῦ θεόπτου Μωσέως ἱστορίαν, πεντήκοντα διῆλθον ἡμέραι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἔξοδον, καὶ τηνικαῦτα τὰς θεοχαράκτους ὁ Μωσῆς πλάκας ἔλαβεν. εἰ τοίνυν ἐν ἡμέραις πεν- C
τήκοντα ὁ παλαιὸς ἐδίδοτο νόμος, ἔδει πάντως κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος χάριν, ὡς ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, κατά γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν, ἀδιαίρετον δειχθῆναι τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνομοθέτει καὶ τότε καὶ νῦν.

20. γε] τε?

igitur spiritus sanctus iccirco demittebatur, ut imperfectos adhuc discipulos perfectos efficeret, ea de causa in perfecto quoque numero, decimo nimirum die super eos descendit. quod autem ex imperfectis discipulis perfectos effecerit, summus ille Petrus satis ostendit. nam si hunc diligenter inspicere voles, videbis illum a misera territum ancillula magistrum suum ter negasse. deinceps vero confirmatus a sancto spiritu maxima cum fiducia et oris libertate medio in populo perorabat, omnibusque persuadebat ut ad Christum citra dubitationem omnem accederent.

Post diem ergo, ceu diximus, quinquagesimum a Christi de mortuis resurrectione, spiritus sancti descensus accidit. quamobrem illud? quia vetus etiam lex quinquagesimo die post dei patefactionem data fuerat. nam ut divinus ille vir Iohannes Chrysostomus scripsit, vel potius teste Mosis dei spectatoris historia, dies ab exitu Hebraeorum ex Aegypto 50 elapsi erant, cum perscriptas divinitus tabulas Moses accepit. quare si prisca lex illa data fuit intra diem quinquagesimum, oportebat omnino eadem die sancti etiam spiritus gratiam dari. de quo, fili dilecte, colligi potest tam in prisco quam novo foedere nobis ostendi, quod natura divinitatis indivisa sit, sanctusque spiritus tam id temporis quam modo legem promulget.

Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός. διὰ τί γλῶσσαι; ἐπειδὴ κηρύγματος χρεία, καὶ ἵνα τὸ σχῆμα τὴν ἐνέργειαν ἑρμηνεύσῃ, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. ἁλιεῖς γὰρ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ πρὸς τὸ κήρυγμα λόγου ἐδέοντο. μεριζόμεναι δὲ εἶπεν, ὅτι πῦρ ἐφάνη
D κατερχόμενον μονοειδές, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις ἐμερίζετο. τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο οὐκ αὐτὸ ἦν τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ δύναμις πνεύματος. οὐκ ἐν τῷ στόματι δὲ αὐτῶν ἐβλήθησαν αἱ γλῶσσαι, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάθισαν· ἄρχοντες γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτονοῦντο καὶ κήρυκες. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἕως ἄρτι τοῦτο κρατεῖ· ἐπιτίθεται γὰρ τῇ κεφαλῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι ἀρχιερέως τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὅταν ἐπιτεθῇ, οὐδὲ ἄλλο ἔστιν ἰδεῖν ἢ γλῶσσαν προσεπικειμένην τῇ κεφαλῇ. ἐν εἴδει δὲ πυρὸς διὰ τὸν εἴποντα „πῦρ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον βαλεῖν" χάριν τῶν ὑλομανούντων παθῶν.

P. 226 Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. πᾶς οὖν ὁ διακονῶν τῷ θεῷ θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκάθισεν εἶπε.

Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο
V. 175 λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. ἐφ' ᾧ καὶ οἱ παρεστῶτες ἔλεγον οὐκ ἰδοὺ

Conspectae sunt autem in apostolis linguae velut igneae dispertitae (Act. 2 3). cur obsecro linguae conspectae sunt? quia praedicatione opus erat, et ut ipsa figura declararet effectionem, quemadmodum aureus ille noster orator inquit. quippe piscatores erant apostoli, et vi orationis ad praedicandum egebant. dispertitas autem fuisse dicit, quod ignis uniformis dividi videretur ac in apostolos distribui. et ignis ille non ipse spiritus erat, sed vis quaedam spiritus. atque hae linguae non in eorum ora fuerunt immissae, sed capitibus insidebant. nam hoc modo apostoli confirmabantur, et constituebantur quasi quidam mundi principes et praecones. nam vides hodieque morem illum obtinere, ut pontificis confirmandi capiti evangelium imponatur; quod ubi fuerit impositum, nihil est videre aliud quam capiti linguam talem incumbentem. in ignis autem forma conspectus est spiritus propter illum qui dixit „ignem in mundum immissurus veni," propter excrescentia scilicet quasique silvescentia nimium vitia.

Sedit autem in eorum quolibet. quisquis igitur dei ministerium obit, thronus atque solium dei est.

Nam ea de causa dicitur spiritum in eis consedisse. atque hoc modo repleti fuerunt omnes sancto spiritu, coeperuntque loqui linguis aliis, prout spiritus ille dabat eis loqui. propterea dicebant adstan-

πάντες οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι οὗτοί εἰσι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν διαλέκτῳ, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται καὶ οἱ λοιποί; ιε' δὲ γλωσσῶν τέως ἔλαβον χαρίσματα, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ὅσον πρὸς τοὺς παρόντας. τίς γὰρ ἦν ἡ χρεία Περσικῆς γλώττης μὴ B
παρόντων Περσῶν; δεκαπέντε δὲ γλῶσσαι ἐφάνησαν καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς τριάδος φανῇ καὶ ὑπηρέται οἱ δώδεκα. καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Γαλιλαῖον Πέτρον Ῥωμαϊστὶ λαλοῦντα, γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔμαθεν, ὥσπερ δὴ καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν λοιπῶν ἰδίαν γλῶσσαν λαλοῦντα. οἰκονομεῖ γὰρ τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ στάσις ᾖ ἐν τοῖς ἀποστόλοις. περὶ τοῦ ποῦ δεῖ ἕκαστον ἀπελθεῖν. ἐφ' ᾧ καὶ δίδοται ἑκάστῳ ἰδία γλῶσσα ὥσπερ κανών. ἤγουν, Ῥωμαϊστὶ λαλεῖς; ἄπελθε εἰς τὴν Ῥώμην. Περσιστὶ λαλεῖς; ἄπελθε εἰς τὴν Περσίαν. καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ μέν, ὡς εἴρηται, ἔλαβον C
τὸν κανόνα· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐχρῆν αὐτοὺς ἀπερχομένους εἰς Ῥώμην διέρχεσθαι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, ἐλάμβανον ὥσπερ παραβοηθοὺς ἑτέρας γλώσσας, τὴν πρώτην ἀντὶ χειροτονίας ἔχοντες. εὑρίσκεται γὰρ ἕκαστος τῶν ἀποστόλων καὶ διαφόροις γλώσσαις λαλῶν, ἐπειδὴ καὶ διὰ πολλῶν παρῄεσαν ἐθνῶν.

tes (Act. 2 8) „annon ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilaei sunt? quomodo igitur nos audimus eos sua quisque lingua, in qua nati sumus, Parthi et Medi et Elamitae et caeteri?" quindecim vero linguarum dona tunc acceperunt apostoli, quemadmodum Chrysostomus inquit, ad usum illorum qui praesentes erant. quid enim opus fuisset lingua Persica vel aliis, non praesentibus iis qui uterentur? et fuerunt omnino linguae quindecim propterea, ut hinc intelligeretur sacrosanctae trinitatis efficacitas cum ministris duodecim coniuncta. Videre tam erat Petrum, qui Galilaeus esset, Romana lingua utentem, quam nunquam antea discendo percepisset, itidemque singulos reliquorum peculiari quadam lingua loquentes. hoc enim spiritus sanctus singulari quodam consilio sic administravit, ne qua inter apostolos esset ea de re discordia, quo scilicet unicuique abeundum foret. ideoque singulis sua in lingua data est quaedam quasi norma et regula. verbi gratia, Romana uteris lingua: Romam igitur abito. Persice loqueris: ad Persas proficiscitor. hanc igitur in certa lingua regulam acceperunt. rursum vero, quia Romam profecturis per nationes multas iter faciundum erat, iccirco linguas alias tanquam opitulatrices prioris accipiebant, cum illam primam ordinationis quasi loco haberent. videmus enim singulos apostolos etiam diversis usos fuisse linguis, ut quibus variae nationes peragrandae fuerint. licet hoc de Pauli verbis (1 Cor. 14 18) hisce colligas „ago deo

δῆλον ἐξ ὧν ὁ Παῦλος φησὶν „εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, πάντων ὑμῶν γλώσσαις λαλῶ".

Τότε δὴ τότε καὶ ἡ τοῦ θειοτάτου Ἰωὴλ προφητεία πέρας ἐλάμβανεν ἡ οὕτω λέγουσα „ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου D ἐπὶ πᾶσαν σάρκα", πιστεύσασαν δηλαδή. οὐ μόνον γὰρ οἱ ἀπόστολοι γλώσσαις ἐλάλουν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτῶν βαπτιζόμενοι τὸ τοιοῦτον ἐδέχοντο χάρισμα. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ κύριος ἔλεγε „σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς." καὶ ὅρα δώδεκα ἐν Ἐφέσῳ ἄνδρας, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ, προβαπτισθέντας μὲν εἰς τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα, πνεῦμα δὲ μὴ εἰδέναι τί ποτέ ἐστι λέγοντας· ἀλλ' ἡνίκα τὰς χεῖρας ὁ Παῦλος ἐπέθηκε, τηνικαῦτα τὸ τῶν γλωσσῶν ἐδέχοντο χάρισμα. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον P. 227 ἀόρατον ἦν, ἔδει πάντως τῆς ἐκείνου παρουσίας αἰσθητόν τινα γίνεσθαι ἔλεγχον, ὡς ἐντεῦθεν ἀδιστάκτως ἐπὶ τὸ θεῖον λουτρὸν ἅπαντας ἔρχεσθαι. τοῦτο μέντοι τὸ χάρισμα ἠρέθισε καὶ τὸν Σίμωνα τοῖς ἀποστόλοις τε προσελθεῖν καὶ τὸ βάπτισμα αἰτήσασθαι· εἰ μὴ γὰρ αἰσθητὴν ἑώρα τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος τοῖς Χριστοῦ προσήρχετο μαθηταῖς, οὐκ ἂν ἐπιδεὴς αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφαίνετο. καὶ

16. ἀδιαστάτως M.

meo gratias, quod magis quam vestrum quisquam linguas teneo peregrinas."

Caeterum id temporis etiam divinissimi Ioelis (2 28) vaticinio respondit eventus, cuius quidem haec sunt verba „perfundam meo spiritu omnem carnem," videlicet credentem. non enim apostoli tantum linguis peregrinis loquebantur, sed etiam caeteri omnes, quotquot baptissabantur ab ipsis, donum eiusmodi consequebantur. atque hoc illud est quod dominus dixit (Marc. 16 17) „signa credentes haec comitabuntur. in nomine meo genios expellent, et linguis novis inusitatisque loquentur." vide quid viris illis duodecim acciderit, qui Ephesi degentes, ut Lucas commemorat, baptissati quidem erant in baptismum Iohannis, nondum tamen scire se profitebantur quid esset spiritus. verum posteaquam Paulus eis manus imposuisset, linguarum donum illud accipiebant. nam quia spiritus sanctus erat inadspectabilis, oportebat omnino sensile quoddam argumentum praesentiae ipsius edi, ut citra ullam haesitationem omnes divinum illud ad lavacrum accederent. hoc autem donum Simonem etiam incitavit ut ad apostolos accederet ac baptismum postularet: quippe nisi vim potestatemque spiritus adspectabilem vidisset, ad Christi discipulos non accessisset, nec se ipsorum indigere opera putasset. ac tunc sane qui

τότε μὲν οἱ βαπτιζόμενοι τῇ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπι-
φοιτήσει τὸ τῶν γλωσσῶν ἐδέχοντο χάρισμα· ἐπὶ δέ γε
τοὺς περὶ τὸν Κορνήλιον καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι ἐπέπεσε B
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις. διὰ τί δὲ καὶ
πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος ἐνέργειαν
ἐδέχοντο; διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων
διάκρισιν. διεκρίνοντο γὰρ οὗτοι μὴ θέλοντες καὶ βαπτιζο- V. 176
μένοις τοῖς ἐθνικοῖς ἀναμίγνυσθαι.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὸν καιρὸν ἐκβιάζῃ μαθεῖν καθ'
ὃν ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου γέγονε κλῆσις. καὶ κατά τινας
μὲν ἱστορικούς, καὶ μᾶλλον Ἱππόλυτον τὸν Θηβαῖον, ἐνιαυτοὶ
διῆλθον ζ μετὰ τὴν τοῦ κυρίου ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ὁ
πρωτομάρτυς Στέφανος τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο· μετὰ δὲ
ταῦτα ὡσεὶ μῆνες διῆλθον ἕξ, καὶ ἡ τοῦ Παύλου γέγονε κλῆ- C
σις. ἀλλ' ἡ Εὐσεβίου τοῦ Παμφύλου ἱστορία διέξεισιν ὡς
οὔπω εἷς ἐνιαυτὸς ἐπεπλήρωτο μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ κυ-
ρίου ἀνάστασιν, καὶ ταῦτα πάντα ἐγένετο, οἱ ἆθλοί τε τοῦ
πρωτομάρτυρος καὶ ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου προσέλευσις.
ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῷ τηνικαῦτα πληρούμενον τὸ λόγιον τὸ
λέγον „ποῦ ὑπάγεις, οἶδας· τί δὲ μέλλεις παθεῖν, οὐκ οἶ-
δας". ἐπιστολὰς γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων λαβὼν ὥστε ἀπελ-
θεῖν καὶ τοὺς ὁπουδήποτε παρευρισκομένους Χριστιανοὺς
ἀναιρεῖν, πηροῦται τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καθ' ὁδόν· πε-

20. *ἀπάγεις* M.

baptissabantur, donum linguarum accipiebant una cum spiritus sancti immissione. at in eos qui cum Cornelio erant, idem spiritus sanctus etiam decidit antequam baptissarentur, itidemque linguis ante baptismum diversis loquebantur. cur hi, quaeso, prius etiam sancti spiritus efficacitatem experiebantur quam baptissarentur? propter nimium superba scilicet eorum praeiudicia, qui antea circumcisi crediderant. etenim illi se ab aliis segregabant, et ne cum baptissatis quidem ethnicis quicquam habere commercii volebant.

Praeterea non ignoro, dilecte fili, cupere te illud etiam tempus nosse quo beatus ille Paulus vocatus fuerit. de nonnullorum quidem historicorum sententia, praesertim Hippolyti Thebani, post domini ex mortuis resurrectionem anni septem praeterierant, cum testium veritatis princeps ille Stephanus beatum vitae finem est consecutus; ab eius autem morte mensibus prope sex elapsis Pauli vocatio facta est. verum Eusebii Pamphili F. narrat historia nondum a Domini resurrectione annum unum exactum fuisse, cum haec omnia fierent, nimirum principis illius testis certamina beatique Pauli ad fidem accessio. erat autem in eo videre perfici tum temporis oraculum hoc, quo dicitur „nosti quo pergas, ad quid eventurum tibi sit, ignoras." et-

ῥιήστραψε γὰρ ἄνωθεν αὐτὸν ἄρρητον φῶς, καὶ οὕτως οἱ τοῦ σώματος αὐτοῦ λύχνοι παραχρῆμα ἐσβέσθησαν. ἀλλὰ
D καὶ φωνῆς ἄνωθεν ἤκουσε πρὸς αὐτὸν οὕτω λεγούσης „Σαοὺλ Σαούλ" (τουτέστιν ἀδελφὲ ἀδελφέ) „τί με διώκεις"; στέλλεται λοιπὸν πρὸς Ἀνανίαν, καὶ βάπτισμα δέχεται, κἀντεῦθεν φωτίζεται τούς τε ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς ὀφθαλμούς. κηρύσσει λοιπὸν ὁ πάμμεγας Παῦλος ἔτη λέ. ἐν γὰρ τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ ἔτει Τιβερίου Καίσαρος τὸ σωτήριον πάθος γέγονε τοῦ Χριστοῦ. οὔπω τὸ τοιοῦτον ιη΄ ἔτος πεπλήρωται, καὶ τὰ διαληφθέντα τηνικαῦτα γεγόνασι. τρέχειν ἤρξατο τὸ ιθ΄ ἔτος τῆς βασιλείας Τιβερίου Καίσαρος, καὶ κηρύσσειν ὁ Παῦλος ἄρχεται, ὡς ἱστορία φησί. διέρχονται τοίνυν ἔτη
P. 228 δ΄ τὰ ἐπίλοιπα τῆς βασιλείας Τιβερίου· καὶ γὰρ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη τὰ πάντα κρατήσας εὑρίσκεται. διέρχονται δὲ ὁμοίως καὶ τὰ τῆς βασιλείας Γαΐου ἔτη δ΄, καὶ Κλαυδίου δὲ ὁμοίως διέρχονται ἔτη ὡσεὶ ιδ΄. τοῦτον ὁ Νέρων διαδέχεται, καὶ τῷ ιγ΄ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀναιρεῖ τὸν ἀπόστολον. τριάκοντα λοιπὸν καὶ πέντε εὑρίσκονται τὰ ἔτη ἐν οἷς ὁ Παῦλος ἐκήρυξε. τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς αὐτοῦ μετεχειρίζετο διακονίας, ὡς καὶ πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον εἰσελθεῖν καὶ συμβουλὴν ἐξ ἐκείνου δέξασθαι ξυρηθῆναι καὶ ἁγνισθῆναι τῶν Ἰουδαίων ἕνεκεν.

nim cum litteras a pontificibus accepisset, ut profectus in alia loca ubivis gentium deprehensos Christianos e medio tolleret, ipso in itinere suos oculos amittit. nam lux quaedam inexplicabilis eum coelitus circumfulsit, quo factum ut corporis ipsius faces continuo extinguerentur. praeterea vocem e sublimi se compellantem his verbis audivit „Saule, Saule, quid me persequeris?" (Act. 9 4) hinc ad Ananiam remittitur, baptismum recipit; oculi eius tam animales quam corporales collustrantur; denique vir eximius ab eo tempore totis 35 annis praedicationis munere fungitur. nam decimo et octavo Tiberii Caesaris anno salutifera Christi passio contigit. is vero 18 annus nondum exactus erat, cum commemorata hactenus acciderunt. ubi 19 annus Tiberii Caesaris currere coepisset, Paulus initium praedicandi facit, quemadmodum ipsa historia demonstrat. praetereunt hinc imperii Tiberii Caesaris quattuor anni reliqui: nam 22 annos in universum Tiberius rerum potitus esse reperitur. consimiliter imperii Caii Caesaris quattuor anni elabuntur, itemque Claudii propemodum 14 anni. huic in imperio successit Nero, qui anno regni sui 13 Paulum interfecit. quapropter anni esse triginta quinque deprehenduntur, quos in praedicatione Paulus exegerit. Tam diligenter autem ministerium suum obibat, ut Iacobum quoque domini fratrem conveniret, eiusque consilium exploraret num se tondere ac lustrare Iudaeorum causa deberet.

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων πρῶτος ἐχρη-
μάτισε· προείλοντο γὰρ αὐτὸν ὥστε μὴ Πέτρον καὶ Ἰωάν-
νην καὶ Ἰάκωβον δόξης ἕνεκεν ἐπιδικάζεσθαι, καθὰ Κλήμης B
ὁ στρωματεὺς ἱστορεῖ. τοῦτον μέντοι τὸν Ἰάκωβον καὶ δί-
καιον ἐκάλουν διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετήν. οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ
τοῦ πτερυγίου βληθεὶς καὶ παρὰ τοῦ κναφέως ξύλῳ πληγεὶς
κατὰ κεφαλῆς εἰς θάνατον. Ἰουδαῖοι γὰρ τοῦ Παύλου Καί-
σαρα ἐπικαλουμένου καὶ ὑπὸ Φήστου πεμφθέντος, τῆς ἐλπί-
δος καθ' ἣν ἐξήρτυνον αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκπεσόντες, ἐπ'
αὐτὸν τρέπονται, καὶ λέγουσιν „ἐπίσχες τὸν λαόν, ἐπεὶ ἐπλα-
νήθη εἰς Ἰησοῦν· ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι, καὶ πᾶς ὁ
λαός, ὅτι δίκαιος εἶ". ἦν δὲ πάσχα. καὶ στήσαντες αὐτὸν
ἐπὶ τὸ πτερύγιον εἶπον „δίκαιε, σοὶ πάντες πειθόμεθα. ἐπεὶ
δὲ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγ- C
γειλον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ θεοῦ". ἐκείνου δὲ ἀποκριθέντος
ὅτι Ἰησοῦς κάθηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης
δυνάμεως, καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρα- V. 177
νοῦ, ἔκραξαν „ὢ ὤ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη". κατέβαλλον
οὖν αὐτὸν ἀναβάντες, καὶ ἔβαλλον λίθοις. καὶ εὐθὺς Οὐε-
σπασιανὸς πολιορκεῖ αὐτούς. τοσοῦτον δὲ ἦν δίκαιος ὡς
τοὺς ἔμφρονας τῶν Ἰουδαίων νομίζειν δι' αὐτὸν ταῦτα γε-
νέσθαι. γράφει δὲ καὶ Ἰώσηπος „ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰου- D

Hic Iacobus primus Hierosolymorum pontifex fuit, delectus ad hoc muneris, ne Petrus et Iohannes et Iacobus gloriae causa contenderent, quemadmodum Clemens ille Stromateus memoriae prodidit. eundem Iacobum et iustum virtutis causa nuncupabant. estque ille ipse qui de templi pinnis praecipitatus est, et a fullone ligno quodam ita percussus in caput ut moreretur. etenim Iudaei, cum ad Caesarem Paulus provocasset et ad Caesarem a Festo praetore missus esset, spe sua frustrati propter quam insidias ei struxerant, ad hunc se Iacobum conferunt, eumque sic compellant: „inhibeto populum hunc, quandoquidem errore quodam in Iesum propendet. nam tibi nos testimonio sumus, ac populus adeo universus, quod sis vir iustus." erat, cum haec agerentur, Paschae festum. quare cum in pinnas eum templi statuissent, aiebant „tibi, o iuste, cuncti fidem adhibemus. quia vero populus errore impulsus Iesum illum crucifixum sectatur, indicato nobis quodnam dei sit ostium." ibi cum ipse respondisset Iesum in coelo ad dexteram magnae illius potestatis considere ac in aëris nubibus aliquando reversurum, exclamarunt omnes „heu heu, iustus etiam in errorem perductus est." itaque ad templi pinnas adscendentes eum deiecerunt et lapidibus obruerunt. neque multo post Vespasianus eos obsedit. Iacobus ipse tam iustus erat, ut homines

D δαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελ-
φὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ". τὸν μὲν οὖν τρόπον
τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἤγουν τὸ κρημνισθῆναι καὶ λιθασθῆ-
ναι καὶ γονυπετῆσαι καὶ εὔξασθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ξύλῳ
πληγέντα τελειωθῆναι, ὁ Κλήμης ἱστόρησεν, ὁ δὲ Ἰώσηπος
ταῦτα· οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, ἔμψυχον οὐκ ἔφαγεν,
ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη, ἔλαιον οὐκ ἠλεί-
ψατο, καὶ βαλανείῳ οὐκ ἐχρήσατο. τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ
ἅγια εἰσιέναι καὶ δέεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐντεῦθεν ἀπε-
P. 229 σκληκέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίκην καμήλου, γονυπετοῦντος καὶ
δεομένου ἄφεσιν τῷ λαῷ. ἀπέκτειναν δὲ αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι
μετὰ τὴν τελευτὴν Φήστου ἀναρχίαν εὑρόντες.

Καὶ ὁ μὲν Ἰάκωβος οὗτος, ὁ ἀδελφόθεος δηλαδή, τῇ δω-
δεκάδι τῶν μαθητῶν οὐκ ἦν ἐναρίθμιος, τὰ πρῶτα δὲ ὅμως
παρ' αὐτοῖς ἔφερε. καὶ γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ὁ κύριος, ὡς
ὁ Κλήμης φησί, Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελ-
φοθέῳ τὴν γνῶσιν ἔδωκεν, οὗτοι δὲ τοῖς λοιποῖς. πρὸ γὰρ
τῆς ἀναστάσεως καὶ ἐνεκότουν τῷ κυρίῳ καὶ ἠπίστουν αὐτῷ
B οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησί. πρόσ-
εχε δέ, ἀγαπητέ. εἰ γὰρ καὶ πρώτους ἐκείνους ὁ κύριος

apud Iudaeos mente praediti existimarent obsideri urbem ipsius caedis causa. Iosephus quidem certe in haec verba scribit: „evenerunt haec Iudaeis, ut iusti illius Iacobi caedès vindicaretur, qui frater erat eius Iesu quem Christum nuncupant." quo pacto extinctus sit, nimirum quod praecipitatus, quod lapidibus obrutus, quod positis genibus pro adversariis deum precatus, quod ligno percussus tandem mortuus fuerit, Alexandrinus ille Clemens litteris consignavit. addit autem Iosephus huiusmodi „vinum et siceram non bibebat; animatum nihil comedebat; novaculam in caput nullam admiserat; oleo se non perungebat; balneo nullo utebatur. et quidem ei soli fas erat in adyta templi et penetralia ingredi, ut preces pro populo conciperet; qua sane de causa occalluerant instar cameli eius genua, dum perpetuo in iis procumberet ac deum exoraret ut Iudaico populo venia data ignosceret. interfectus a Iudaeis est post Festi praetoris mortem, quo tempore necdum alio praetore surrogato neminis imperio parebant.

Caeterum Iacobus hic, domini frater, non erat ille quidem unus ex duodecim illis discipulis, sed principe tamen apud eos loco habebatur. quippe cum primum ex mortuis dominus resurrexisset, uti Clemens narrat, Petro et Iohanni et Iacobo huic, domini fratri, primis id patefecit; qui deinde rem ad discipulos reliquos retulerunt. etenim ante resurrectionem fratres domini etiam indignabantur ei, nec fidem habebant, quemadmodum evangelicae scriptor historiae Iohannes meminit. hoc autem loco est, dilecte fili, quod animadvertas,

τοὺς δώδεκα ἐξελέξατο, εἰ καὶ τιμῆς ἠξίωσε πλείονος, εἰ καὶ ἐπὶ ιβ´ θρόνων ὑπέσχετο καθίσαι αὐτοὺς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ κρίνοντας, εἰ καὶ σύνδειπνοι αὐτῷ ἔσονται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ μεμενήκασι μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχομεν ἀλλαχοῦ τὸν κύριον αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐκ Ζεβεδαίου, ἡνίκα δεξιὰν ᾐτήσαντο καὶ ἀριστερὰν καθέδραν, οὕτω λέγοντα „οὐκ ἐμόν ἐστι τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ πατρός μου". οὐκοῦν εἰ τὰ τῆς τιμῆς ἐκείνης οὐ δίδοται κατὰ χάριν ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς ὁ καθ' ἕνα ἐνδείξεται, μὴ θαύμαζε εἴγε καὶ οἱ κατὰ τὸν Παῦλον, ναὶ μὴν καὶ Ἰάκωβον C τὸν ἀδελφόθεον ἀγωνισάμενοι κοινωνοὶ καὶ συμμέτοχοι τῆς τῶν δώδεκα τιμῆς εὑρεθήσονται. καὶ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἔλεγε, Παύλου μείζονα στῆναι τότε μηδέτερον.

Ὅτι δὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ οὐ πλείους ἢ ἐλάσσους εἶναι ἔμελλον, ἀρχῆθεν τοῦτο δεδήλωται. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. ὃν γὰρ τρόπον ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος· ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου ἀρξάμενος, καὶ διὰ τῶν ιβ´ ζωδίων τὴν αὐτοῦ ποιήσας περίοδον, κἀν τούτοις τὰ αὐτοῦ πάντα πληρώσας, ἐκεῖσε πάλιν ὑποστρέφει ὅθεν τοῦ δρόμου κατήρξατο, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς D ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεός, ἐξανατείλας τῷ κόσμῳ καθὼς αὐτὸς ηὐδό-

quanquam enim discipulos illos duodecim dominus primos elegit, quanquam honore maiori dignatus est, quanquam se illos promiserit supra duodecim solia collocaturum, ut duodecim tribus Israelicas iudicent, quanquam illo die convivae ipsius erunt propterea quod apud ipsum manendo perseveraverint, nihilo tamen minus alibi dominum ad Zebedaei filios, cum illi dexterum laevumque solium penes ipsum petiissent, his verbis uti videmus (Matth. 20 23) „eius rei concedendae facultas non me penes est, sed illis hoc obtinget quibus a patre paratum erit" quapropter si honos ille non tribuetur ex gratia, sed pro ratione certaminum quae quilibet exanclabit, desine mirari futurum ut quidam exemplo Pauli et Iacobi huius, domini fratris, certaminibus suis peractis eius participes honoris fiant, qui discipulis illis duodecim est promissus. hoc enim et Chrysostomus pronuntiavit, Paulo dicens illo tempore neminem appariturum maiorem.

Caeteroqui tantum duodecim Christi discipulos, non plures nec pauciores fuisse, iam ante demonstravimus. attende, obsecro, quae dicemus. quemadmodum sol hic sensilis a primo signo exorsus per signa duodecim cursu suo circulari absoluto, postquam in iis ipsis effectiones suas complevit, eo revertit, unde cursus initium fecerat,

κησε, καὶ διὰ τῶν ιβ' μαθητῶν τὴν ὑπ' οὐρανὸν διαδραμὼν,
V. 178 πᾶσαν τὴν αὐτοῦ βούλησιν δι' αὐτῶν ἐκτελέσας ἐκεῖσε πάλιν
ὅθεν ἦλθεν ὑπέστρεψεν. ὅτι δὲ οἱ παρὰ κυρίου ἐκλεγέντες
ιβ' μαθηταί, ναὶ μὴν καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς ἀγωνισάμενοι κρείτ-
τονα τόπον ἐσχήκασι τῶν προπατόρων ἐκείνων, ὁ χρυσορρή-
P. 230 μων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν. ἐπὶ ιβ' γὰρ ἔφη θρό-
νων καθίσαι αὐτούς, καὶ κρῖναι τὰς ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ,
ἣν δὴ τιμὴν οὐκ ἔδωκε τοῖς προπάτορσι. καὶ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ
ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐλεύσονται, καὶ μετὰ Ἀβραὰμ καὶ
Ἰσαὰκ ἀνακλιθήσονται· τοῖς δέ γε ἀποστόλοις οὐδεὶς ἕτερος
ἔσεται συγκάθεδρος. καὶ ὅτι ὑπὸ σκιὰν ἐκεῖνοι τότε φανέν-
τες ἐλάττονές εἰσι τῶν ἐνακμασάντων τῇ ἀληθείᾳ. καὶ ταῦτα
μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ὁ δὲ Θεοδώρητος σφάλλεσθαι
λέγει τοὺς οὕτω περὶ τῶν προπατόρων καὶ φρονοῦντας καὶ
λέγοντας. εἰ γὰρ καὶ μὴ αἰσθητῶς ἐκεῖνοι τὸν κύριον εἶδον,
B ἀλλὰ νοητῶς εἶδον αὐτόν. πῶς δὲ καὶ ἐλάσσων ὁ τοὺς ἁγί-
ους εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ δεχόμενος, καὶ ὁ τῇ τοῦ κυρίου
μεταμορφώσει συμμεταμορφωθεὶς Μωϋσῆς ἅμα τῷ Ἠλίᾳ
μετὰ τοσαύτης δόξης ὥστε συλλαβεῖν αὐτῷ περί τε σταυροῦ
καὶ θανάτου; καὶ ὁ μὲν Θεοδώρητος οὕτω· σὺ δέ, ἀγα-
πητέ, τοῖς τοῦ χρυσορρήμονος ἐπὶ πλέον πρόσκεισο. τίνος

sic etiam intellectilis ille sol iustitiae dominus noster Iesus Christus, dei filius et deus, mundo pro benignitate sua exortus, posteaquam orbem terrarum, quacunque coelo ille subiectus est, per duodecim discipulos suos percurrit, omneque institutum animi sui eorum opera perfecit, rursus eodem reversus est unde profectus fuerat. et vero duodecim illos discipulos a Domino selectos, itemque alios, quicunque praeclara ipsorum exemplo certamina obierunt, potiori loco futuros esse quam priscos illos patres, multo clarius orator ille noster aureus ostendit. promisit enim dominus illos se supra duodecim solia collocaturum, ut duodecim tribus Israelicas iudicent; quem sane honorem priscis illis patribus non concessit. praeterea multi ab ortu et occasu venient et cum Abrahamo ac Isaaco recumbent: at soliorum apostolicorum alius nemo particeps erit. itidem illi cum in umbra vixerint, omnino sunt iis inferiores qui in ipso vigore veritatis exstiterunt. haec Chrysostomus. Theodoritus autem errare dicit eos qui hoc modo de priscis illis patribus et sentiant et loquantur. quanquam enim illi dominum sensiliter non viderint, mentis tamen intelligentia conspectum ab iis esse. et qui aliis inferior atque minor sit is qui sinu suo sanctos excipit? qui Moses, qui transformato domino et ipse transformatus est, Elia quoque praesente, tanta cum maiestate ac gloria, ut etiam cum ipso tam de cruce quam morte secutura colloquerentur? haec Theodoriti est sententia. tu vero,

ἕνεκεν; ὅτι τοῖς τοῦ κυρίου λόγοις τὰ τοιαῦτα συνᾴδουσιν. ἐπὶ γὰρ τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ καὶ τάδε τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγε „μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, C καὶ οὐκ ἤκουσαν." τίνα δὲ ταῦτα; τὰ κατὰ τὴν ἔνσαρκον πάντως οἰκονομίαν, ὧν οἱ ἀπόστολοι μόνοι κατηξιώθησαν. κατὰ δύο λοιπὸν ὑπερέχουσι τῶν προφητῶν οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸ σωματικῶς ἰδεῖν καὶ κατὰ τὸ πνευματικῶς μυηθῆναι τὰ θεῖα.

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεις εἴγε μαθεῖν ἐπιζητεῖς, πόσαι εἰσὶν αὗται καὶ τίνων εἰσίν, ἰδού σοι ταύτας ἀπαριθμήσασθαι οὐκ ὀκνήσομεν. ὀκτὼ μὲν οὖν εἰσὶ τὸν ἀριθμόν, τοῦ τῆς Σαραφθίας υἱοῦ ὃν ὁ Ἠλίας ἤγειρε, τοῦ τῆς Σωμανίτιδος υἱοῦ ὃν ὁ Ἐλισσαῖος ἤγειρε, καὶ τοῦ στρατιώτου ἐκείνου ὃς ἐγγίσας τοῖς τοῦ Ἐλισσαίου λειψάνοις ὡς ἀπὸ πυρὸς D ἐξεπήδησε, τῆς τοῦ Ἀρχισυναγώγου θυγατρός, τοῦ τῆς χήρας υἱοῦ, τοῦ Λαζάρου, τῶν πολλῶν σωμάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ παναγίου καὶ κυριακοῦ σώματος, εἰ καὶ μανέντες οἱ Ἀπελλιανοὶ ἔλεγον ἐν τῷ τάφῳ διαλυθῆναι τὸ σῶμα τοῦ κυρίου εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν καὶ συνέστηκε. τὰ μέντοι

dilecte fili, potius oratoris illius aurei verbis accedito. et quanam de causa? quoniam ea cum domini verbis consentiunt, qui etiam in evangelio per Lucam litteris consignato (10 23) sic apostolos alloquitur. „felices oculi, quibus ea datum est intueri quae vos cernitis. hoc enim vobis confirmo, complures vates atque reges videre cupivisse quae vos videtis, nec tamen vidisse; ac audire cupivisse quae vos auditis, nec tamen audivisse." quaenam vero illa sunt? omnino scilicet ea quae a Christo administratione ipsius in carne durante gesta sunt, quorum spectandorum potestas solis apostolis contigit. quapropter apostoli duabus rebus vates superant, tum quod corporaliter Christum viderint, tum quod spiritualiter ab eodem rebus divinis fuerint initiati.

Quodsi etiam cognoscere tibi lubet quam multi ex mortuis sint resuscitati, et quinam illi fuerint, has ipsas excitationes recensendo commemorabimus. acciderunt igitur in universum octo numero mortuorum resuscitationes. prima, revixit Saraphthanae mulieris filius, quem Elias vates vitae restituit. altera, Somanitidis filius, quem Elissaeus excitavit. tertia, miles ille, qui cum reliquias Elissaei contigisset, tanquam ex igne prosiliit. quarta, collegii principis filia. quinta viduae mulieris filius. sexta, Lazarus. septima, multa sanctorum corpora. octava denique resuscitatum est sanctissimum illud corpus dominicum; quanquam haeretici quidam Apelliani fuere, qui furiose

πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησαν ὡς ἐντεῦ-
θεν θεὸν ἀνακηρυχθῆναι τὸν πάσχοντα, πιστωθῆναί τε τῆς
P. 231 τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον καὶ τῶν κα-
τεχομένων ἐν ᾅδου ψυχῶν τὴν ἐλευθερίαν ὁμοῦ καὶ ἐπάνο-
δον. καὶ γὰρ αἱ πιστεύσασαι ψυχαὶ τῷ Χριστῷ καταβάντι
πρὸς ᾅδην εὐθὺς ἀπελύθησαν. καὶ ἐπεὶ ἀδύνατον ἦν ψυχὰς
οὕτω γυμνὰς αἰσθητοῖς ὁραθῆναι ὀφθαλμοῖς, οἰκονομίᾳ θείᾳ
V. 179 πρὸς πίστιν μετὰ σωμάτων ἐφάνησαν αἱ τῶν κεκοιμημένων
ἁγίων ψυχαί, εἶθ' οὕτως εἰς τοὺς ἀνήκοντας αὐταῖς τόπους
ἀπέπτησαν.

Ὅρα δέ, ἀγαπητέ, μήτε τοῖς ὧδε κἀκεῖσε μυθολογουμέ-
νοις καὶ ἡ σὴ διάνοια περιτραπήσεται. ὅτι μὲν γὰρ φημί-
ζεται παρὰ τοῖς πολλοῖς τῇ Μαγδαληνῇ ἐκείνῃ ἐντυχεῖν τὸν
B Γαληνὸν ἰατρόν, καὶ ἀκοῦσαι παρ' αὐτῆς ὅτι τυφλὸν ἐκ γενε-
τῆς ὁ Χριστὸς ἰάσατο, κἀντεῦθεν εἰπεῖν πρὸς αὐτὴν καλῶς
ἐκεῖνον εἰδέναι τὰ τῆς γῆς μέταλλα (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν,
οὐκ ἂν τὸν τυφλὸν ἐκεῖνον ὠμμάτωσε), οἴδαμεν τοῦτο καὶ
ἡμεῖς, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην φήμην μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν.
ἀδύνατον γὰρ τῇ Μαγδαληνῇ ἐντυχόντα Γαληνόν, ὡς ἐκεῖ-

11. μήτι an μήπως?

aiebant domini corpus in sepulcro resolutum in elementa quattuor esse, de quibus et constitisset. caeterum multa illa sanctorum, qui obdormiverant, corpora potissimum iccirco resurrexerunt, ut per hoc ipsum prodigium publice declararetur deum illum esse qui tum patiebatur; ac eadem opera mysterio de postrema et communi resurrectione mortalium fides conciliaretur, ut manifesta denique fieret earum animarum liberatio simul et reditus, in orco detentae quae fuerant. etenim animae quae ad Christum ad orcum descendentem crediderunt, mox dimissae liberataeque sunt. et quoniam fieri non poterat ut animae nudae sensilibus oculis conspicerentur, divino quodam consilio sanctorum illorum hominum, qui obdormierant, animae cum ipsis corporibus apparuerunt, ut fides amplior esset; deindeque rursus ad loca sibi destinata convolarunt.

Cave autem, dilecte fili, ne forte per ea quae hinc inde fabulosa sparguntur, tua quoque mens pervertatur. famam enim apud multos obtinuisse, quod medicus ille Galenus in Magdalenam inciderit, et audiverit ex ea Christum quendam a nativitate caecum sanasse; cui Galenus responderit necesse fuisse ut Christus terrae metalla bene cognita habuerit, alioqui visum caeco restituere non potuisse. hoc igitur nos quoque novimus: verum eiusmodi rumorem fabularum in ordinem atque numerum referimus. nam fieri prorsus nequit ut ipsorum de sententia Galenus cum Magdalena sit collocutus, qui Marci imperatoris in iis meminerit quae ad Pisonem perscripsit, itemque

νοί φασι, Μάρκου μὲν βασιλέως ἐν τοῖς πρὸς Πίσωνα μεμνῆσθαι, Κομμόδου δὲ πάλιν ἐν τῷ περὶ ἠθῶν πρώτῳ βιβλίῳ αὐτοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως αὐτῆς τῆς βασιλείας Κομμόδου ὡσεὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη C εὑρίσκονται. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηκας, „ἵνα τί" λέγων „οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι τὰ λοιπὰ συγγραψάμενοι, τὰ κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς ἀειπαρθένου παντάπασι σεσιγήκασι;" καί ἐστιν εἰπεῖν ὅτι τὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας οἱ εὐαγγελισταὶ διηγούμενοι μέχρι καὶ αὐτῆς κατηντήκασι τῆς ἀπὸ γῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως. ἡ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πανάμωμος μήτηρ εἰς γῆρας λέγεται ἐφθακέναι βαθύ, καθά D φησιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. οὐκοῦν ἀδύνατον ἦν τῇ εὐαγγελικῇ παραμεμῖχθαι ἱστορίᾳ καὶ τῆς ἀειπαρθένου τὴν κοίμησιν, ἅτε πολλῷ τῷ χρόνῳ γεγονυῖαν, ὡς ἔφημεν, ὕστερον. ἰδίᾳ δὲ πάλιν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διαλαβέσθαι περὶ ταύτης οὐκ ἔφθασαν, ὅτι περὶ τὸν τῆς οἰκονομίας ἀσχολούμενοι λόγον, καὶ διὰ φροντίδος ἔχοντες ὅτι πολλῆς πῶς τε πιστοὺς τοὺς ἀπίστους ποιήσαιεν καὶ ὅπως τῇ κατὰ Χριστὸν ἀμωμήτῳ πίστει πάντες προσέλθοιεν, τὰ λοιπὰ παρεβλέποντο, καὶ μάλιστα ταῦτα τῷ θείῳ κηρύγματι μὴ συντεί-

Commodi mentionem imperatoris in primo de moribus libro fecerit. nam inter aetatem domini nostri Iesu Christi et imperium Commodi propemodum anni CL intercedunt. ac de his quidem hactenus.

Memini quoque, dilecte fili, te inter caetera huiusmodi dubitationem aliquando mihi proposuisse. quamobrem, aiebas, discipuli Christi et apostoli rebus aliis in commentarios et historias relatis, prorsus de obdormitione perpetuae virginis illius obticuerunt? hac de re satis est respondere, auctores evangeliorum Christi administrationem in carne commemorantes ad eius a terris in coelum adsumtionem pervenisse. at expers illa maculae domini nostri Iesu Christi mater provectam aetatem attigisse perhibetur, ut divinus ille vir, Andreas Cretensis antistes, auctor est. quapropter fieri non potuit ut virginis illius perpetuae obdormitio evangelicae historiae insereretur, uti quae longo deinceps tempore, ceu diximus, acciderit. praeterea seorsum peculiari quodam libro de ipsa nihil Christi discipuli memoriae prodiderunt, propterea quod in explicanda ipsius administratione occupati, magnopereque de una illa re solliciti, quo nimirum pacto incredulos fideles efficerent ac omnes ad puram sinceramque in Christum fidem perducerent, caetera negligebant, praesertim ea quae ad divinam illam praedicationem nihil facerent. non tamen omnino di-

P. 232 νοντα. πλὴν οὐ πάντη σεσίγηται τὰ τῆς θείας ἐκείνης κοιμήσεως· ὁ γὰρ θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος θαυμαστά τινα περὶ ταύτης ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον γράφων εὑρίσκεται. καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα περὶ τούτου διέξεισι „καὶ ἡμεῖς μὲν οὖν, ὡς οἶσθα, καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν, παρῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος καὶ Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης." πρὸς τούτους δὲ καὶ τὸν τοῦ θείου ἐκείνου ὕμνου παράγει προεξάρχοντα,
B θεόληπτον γεγονότα ἐξιστάμενον καὶ οἷον ἐκδημοῦντα πρὸς τὴν ὑμνῳδίαν μεταποιούμενον. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; δείκνυσι διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ θεσπέσιος Διονύσιος ὡς ἅπας σχεδὸν τῶν ἀποστόλων ὁ θίασος καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἑβδομήκοντα περὶ τὸ σεπτὸν ἐκεῖνο τῆς θεομήτορος συνήθροιστο θέατρον, καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν πάντες συνήλθοσαν οἱ ἀνὰ πᾶσαν ἐσκορπισμένοι τὴν γῆν μαθηταί, ὧν εἷς ἐτύγχανε καὶ αὐτὸς συνάμα Τιμοθέῳ καὶ Ἱεροθέῳ. καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγραφε πρὸς Τιμόθεον· „ἡνίκα" γάρ φησι „καὶ
V. 180 ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ σώματος συνεληλύθαμεν."
C καὶ οὕτω μὲν ὁ διαληφθεὶς θεῖος Διονύσιος.

16. κατὰ ταὐτὸν?

vina istaec obdormitio silentio est praeterita. Nam rerum ille divinarum interpres magnus Dionysius de hac admiranda quaedam in perscriptis ad Timotheum epistolis tradere deprehenditur. ac vide mihi, obsecro, quae dicturi simus ex illius narrationibus decerpta. „nos quidem" ait „una tecum multisque sacris fratribus, ceu meministi, ad spectandum corpus illud, quod vitae principium et ipsum deum aliquando continuerat, conveneramus. simul aderant frater domini Iacobus et Petrus, vertex apostolorum ille supremus." praeter haec et praecentorem divini illius hymni commemorat, qui divino quodam motu extra seipsum raptus et quasi traductus alio sacrum illum cantum occeperit. quid multa proferri necesse est? ostendit in hac narratione sacer ille Dionysius universum prope coetum apostolorum et ipsorum septuaginta discipulorum ad venerandum hoc spectaculum congregatum fuisse; tum quod eodem tempore discipuli omnes per universum terrarum orbem dispersi convenerint, quorum in numero et ipse fuerit una cum Timotheo et Hierotheo. audivisti enim haec ipsius ad Timotheum verba „nos quidem una tecum multisque sacris fratribus, ceu meministi, ad spectandum corpus illud, quod vitae principium aliquando continuerat, conveneramus." haec a praedicto Dionysio sunt tradita.

Πλὴν εἰ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ὑπέπεσεν, εἰ καὶ θάνατον ἐγεύσατο, εἰ καὶ μνήματι κατετέθη ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τοὺς ὅρους νενίκηκε τῆς φύσεως, ἀλλὰ τάφος καὶ νέκρωσις αὐτὴν οὐ κεκράτηκε· τοῦ γὰρ μνήματος ἐξανέστη καὶ αὕτη παραπλησίως τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ θεῷ, μόνα παρὰ τῷ τάφῳ καταλείψασα τὰ ἐντάφια. καὶ πιστοῦται τὸν λόγον Ἰουβενάλιος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων χρηματίσας θεῖος ἐπίσκοπος, τήν τε τοῦ Θωμᾶ διηγησάμενος ἀπόλειψιν, τὴν ἐσύστερον αὐτοῦ παρὰ τῷ τάφῳ προσέλευσιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ τάφῳ γεγο- D
νυῖαν παρ' αὐτοῦ κατεξέτασιν. οἱ γὰρ ἀπόστολοι τηνικαῦτα διανοιγῆναι τὸν τάφον κελεύουσιν ἅτε τὸν Θωμᾶν ὁρῶντες ἐπὶ τῇ ἀπολείψει πολλὰ δυσχεραίνοντα, καὶ ὁ μὲν τάφος ἠνοίγετο, ὁ δὲ θησαυρὸς ἐντὸς ἦν οὐδαμῶς, μόνα δὲ κείμενα, καθάπερ εἴρηται, τὰ ἐντάφια. ὅτι δὲ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς θεομήτορος ἔμελλε γενέσθαι ἀνάστασις, καὶ ταύτην ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι καθὰ δὴ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὁ μακάριος Δαβὶδ προφθάσας ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν „ἀνάστηθι, κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου." ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἐν γαστρὶ βαστάσασαν αὐτὸν P. 233
κἀντεῦθεν κιβωτὸν ἁγιάσματος χρηματίσασαν, οὕτως ἐγηγερμένην ἐκ τάφου προέγνωκεν ὁ Δαβὶδ καθὰ δὴ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεόν, εἰκό-

14. ὅτε P.

Caeterum tametsi virgo mater naturae legibus fuit obnoxia, tametsi mortem degustavit, tametsi ut homo in sepulcrum est deposita, naturae tamen fines atque terminos superavit et excessit, neque sepulcrum et mortalitas eam in potestate sua retinere potuit. nam et ipsa de sepulcro resurrexit, prorsus uti filius eius idemque deus fecerat, solis sepulcralibus exuviis in monumento relictis. huic narrationi fidem facit divinus ille Iuvenalis, qui Hierosolymorum antistes fuit. exponit ille quo pacto id temporis Thomas abfuerit, quo pacto deinceps ad sepulcrum accesserit, quo pacto illud ipsum perquisiverit. etenim apostoli Thomae gratia sepulcrum aperiri iusserunt, quod illum cernerent absentiam in morte virginis suam molestissimo ferre animo. itaque sepulcrum quidem aperitur, at ipse thesaurus in eo reconditus nusquam apparebat: solae, quod dictum est, sepulcrales exuviae reperiebantur. consimili nimirum modo et ipsam dei matrem ex mortuis resurrecturam fuisse, quo filius resurrexerat, multo ante beatus ille Davides huiusmodi verbis significaverat (Ps. 131 8): „surge, domine, in requietem tuam, tu inquam ipse, et arca sanctitatis tuae." nam quia norat Davides eam, quae Christum utero suo gestasset ac illam ipsam ob causam arca sanctitatis esset atque nuncuparetur, eodem

τως ἄρα καὶ ἐπὶ ταύτῃ τὴν ὁμοίαν προέγραψεν ἔγερσιν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος εἰπὼν „ἀνάστηθι κύριε σύ," τηνικαῦτα ἐπήγαγε „καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου." μὴ οὖν ἀμφίβαλλε. ἐπειδὴ γὰρ τὰ δύο τῶν πρωτοπλάστων σώ- B ματα τῇ λύμῃ τῆς φθορᾶς ὑπέπεσε διὰ τὴν παράβασιν, κἀντεῦθεν τὸ τοιοῦτον ὑφέρπον κακὸν διαδόσιμον ἐφ' ἅπαν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τοῦτο καὶ νῦν πρώτως δύο σώματα ἀποτιναξάμενα ἀπαρχὴ τοῖς ἐλπιζομένοις ἀφθαρσίας γεγόνασι. καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἁγιώτατος Γερμανὸς τὰς ἀφορμὰς ἐκεῖθεν λαβὼν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν ὅτι „ζῇ σου τὸ πνεῦμα διὰ παντός, καὶ ἡ σάρξ σου διαφθορὰν οὐχ ὑπέμεινε τάφου. πάντα ἐπισκέπτῃ, καὶ ἡ ἐπισκοπή σου πρὸς πάντα, ὥστε κἂν οἱ ὀφθαλμοὶ C ἡμῶν κεκράτηνται μὴ βλέπειν σε, ἀλλὰ σὺ παναγία τοῖς ἀξίοις ἑαυτὴν ἐμφανίζεις· ἡ γὰρ σάρξ οὐκ ἐμποδίζει τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματός σου." καὶ αὖθις „τὸ μὲν σῶμά σου τὸ παρθενικὸν ὅλον ἅγιόν ἐστιν, ἀλλαγὲν μὲν ὡς ἀνθρώπινον πρὸς ἄκραν ἀφθαρσίαν ζωῆς, σῶον δὲ ὁ τοῦτο

19. ὁ τοῦτο] ταὐτὸ?

pacto resurrecturam e sepulcro quo et natus ex ipsa Christus dei filius et deus resurrexit, iccirco non abs re consimilem utriusque resuscitationem ex mortuis multo ante quasi pictura quadam expressit. etenim ni res ita se haberet, non sane posteaquam dixerat „surge, domine," subiecisset „et arca sanctitatis tuae." quapropter hac quidem in parte amplius haesitare noli. nam quia duo illa primum omnium creatorum hominum corpora interitui facta sunt obnoxia propter inobedientiam, indeque porro subsecutum aliud, nimirum ut malum eiusmodi latius serpens in universam naturam humanam sese dideret, iccirco nunc quoque primum omnium duo corpora excusso depositoque interitu facta sunt primitiae quasi quaedam eius immortalitatis, quam spe certa nobis pollicemur. atque haec quae dicimus cave pro fabula duxeris. nam ecce sanctissimus ille patriarcha Germanus hinc occasione sumpta, sic ad verbum in oratione sua de obdormitione virginis loquitur: „semper vivit spiritus tuus, et caro tua sepulcralem corruptionem non est experta. omnia intueris, et inspectio tua versus cuncta dirigitur. quo fit ut quamvis oculi nostri praepediantur quominus te cernant, tu tamen, virgo sanctissima, dignis temet conspiciendam praebeas. nam caro vi et efficacitati spiritus tui nequit officere vel impedimento esse." ac rursum „corpus tuum virgineum omnino sanctum est, et humanum quidem, sed quod ad summam immortalitatis vitam pervenerit adeoque integrum sit et absolute vivum et obdormitioni non obnoxium, quippe quod vas

ζωοτελὲς καὶ ἀκοίμητον ὡς σκεῦος ὑπάρχον θεοδόχον. ἐρρέτω
τάφος, ἐρρέτω χοῦς ἐπὶ σοί, θεοτόκε." πρὸς τούτοις δὲ ὁ
ἁγιώτατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης αὐτὴν ταύτην εἰσάγει λέγου-
σαν ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ μεγαλύνω τὸν κύριον καὶ ἀγαλλιῶμαι V. 181
τῷ πνεύματι, τῷ σώματι δὲ μεταλλάττομαι καὶ μορφοῦμαι D
τὴν ἐν χάριτι θέωσιν. καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον.

Μετὰ δὲ Αὔγουστον Καίσαρα κρατεῖ Τιβέριος ὁ υἱὸς
αὐτοῦ ἔτη κγ'. οὗτος κτίσας πόλιν παρὰ τῇ λίμνῃ Τιβεριάδα
ταύτην ὠνόμασεν. ἐφ' οὗ σεισμὸς γεγονὼς ι' καὶ γ' πόλεις
κατέχωσεν. ὁ Τιβέριος οὗτος τοὺς βαρεῖς καὶ δεινοὺς φορο-
λόγους αἰκίζων δεινῶς ἔλεγε „κειρέσθωσαν μὲν τὰ πρόβατα,
πλὴν οὐ μέχρις αὐτῆς ἐπιδερμίδος." ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς εἰς
ἀξίαν παρ' αὐτοῦ προαγομένους θᾶττον οὐκ ἤμειβεν. ἐρω-
τηθεὶς πῶς τοῦτο ποιεῖ, ἔφη διὰ τὴν τῶν ἀγομένων ἀνάπαυ-
σιν. ἐπὶ τούτοις δ' ἔφερε καὶ παράδειγμα. τραυματίας τις P. 234
ἔκειτο, καὶ τὰ ἕλκη αὐτοῦ πλῆθος μυιῶν ἀνιμώμενον ἦν.
παριὼν δέ τις ἐπεχείρει ταύτας ἀποσοβεῖν. ὁ δὲ εἶπεν „ἄφες
αὐτάς. κορεσθεῖσαι γὰρ οὐ τοσοῦτον ὀδύνας μοι παρέχουσιν.
ἐὰν ἔλθωσιν ἄλλαι λιμώττουσαι, σφόδρα με ἐπιπλήξουσι."
λέγεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ ἡ Μαγδα-
ληνὴ Μαρία μέχρι καὶ Ῥώμης τρέχει, πολλὰ καταβοῶσα τῶν

14. ἀγομένων] ἀρχομένων?

dei capax fuerit. valeat, te quod attinet, sepulcrum; valeat pulvis, o deipara." quinetiam sanctissimus ille Cretensis praesul Andreas in hunc modum ipsam loquentem introducit: „animo quidem magnifice dominum celebro et spiritu exsulto, corpore vero immutor et ad divinitatem ex gratia profectam transformor." ac de his quidem hactenus.

Post Augustum vero Caesarem Tiberius ipsius filius annis 23 imperio praefuit. hic ad lacum urbe condita Tiberiadem appellavit. eodem regnante terrae motus exstitit, qui urbes tredecim subvertit. solebat Tiberius graves subditis et atroces publicorum vectigalium exactores acute verbis huiusmodi pungere, tondendas quidem esse pecudes, at non deglubendas. eadem de causa si quos ad magistratuum dignitates provexerat, non cito summotos cum aliis commutabat. cumque interrogatus esset quamobrem istuc faceret, propter subditorum, inquit, commodum et recreationem. simul rem exemplo declarabat. quidam, inquit, confectus vulneribus, humi iacebat, eiusque ulcera ingens muscarum multitudo sugebat. praeteriens vero alius eas abigere nitebatur. tum ille „missas" ait „has facito. nam satiatae cum sint, magno me dolore non adficiunt. at si aliae advolent esurientes, me diriter pungendo excruciabunt." caeterum nonnulli perhibent post adsumptionem Christi Mariam illam Magdalenam Romam pervenisse, graviterque accusasse omnes, quotquot in

παρηνομηκότων εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν. τοσοῦτον δὲ Τιβέριος τὸν θυμὸν ἀνῆψεν ὥστε θανάτῳ καταδικάσαι τοὺς ἱερεῖς B καὶ γραμματεῖς σὺν αὐτῷ τῷ Πιλάτῳ, εἰ καί τινες ἕτεροι αὐτόχειρα λέγουσι τὸν Πιλᾶτον ἑαυτοῦ γενέσθαι.

Μετὰ τοῦτον κρατεῖ Γάϊος ἔτη δ'. οὗτος πάμπολλα δεινὰ ποιήσας ἀναιρεῖται ὑπὸ στρατιωτῶν ἐν τῷ λουτρῷ· οὐ γὰρ ἔφερον αὐτὸν ὁρᾶν τὴν ἰδίαν θυγατέρα προσάγοντα τῷ εἰδώλῳ αὐτοῦ, καὶ λέγοντα „σὺ ταύτης πατήρ, καὶ σὺ ταύτην γεγένηκας." οὗτος ὁ Γάϊος ὁλονύκτως κυβεύειν ἤθελεν. ὅθεν ἐπὶ τούτῳ δυσθυμήσας ὁ βασιλεύς, ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐξεκεκένωτο τὸ χρυσίον ἅπαν, ὥστε καὶ τὸν θησαυροφύλακα C δυσθυμοῦντα ὁρῶν τοὺς ὁπουδήποτε πλουσίους ἀναιρεθῆναι κελεύει καὶ τὰς αὐτῶν περιουσίας λαβεῖν. οὗτος ἐν στενωπῷ τῆς Ῥώμης πηλὸν θεασάμενος κόλποις Οὐεσπασιανοῦ τοῦ στρατηγικωτάτου βληθῆναι προσέταξε.

Τότε δὴ τότε Φίλων ὁ σοφὸς καὶ Ἰώσηπος ἤκμαζον. οὗτος δὴ φιλαλήθης ἐλέγετο διά γε τὸ τὸν βαπτιστὴν τοῦ κυρίου ἐπαινεῖν, καὶ διὰ τὸ τὸν Χριστὸν ὁμοίως ἄνδρα σοφὸν μαρτυρεῖν καὶ μεγάλων σημείων ἐργάτην, σταυρωθέντα δὲ ζῶντα φανῆναι μετὰ τρίτην ἡμέραν. σὺ δὲ ἀγαπητέ, μὴ θαύμαζε εἴγε καὶ βάρβαροί τινες προείλοντο τὰ καλά· τὸν

Christum deliquerant. usque adeo illam denique Tiberii animum accendisse, ut et sacerdotes et scribas et ipsum quoque Pilatum capitis damnaret. sunt tamen alii qui Pilatum sibimet ipsi manus attulisse commemorant.

Post Tiberium Caius imperio 4 annos potitus est. is cum multa crudeliter admodum designasset, a militibus in balneo necatus est. nam moleste ferebant, quod eum vidissent propriam filiam ad simulacrum quoddam cum huiusmodi verbis adducere „tu pater huius es, tu hanc procreasti." solebat Caius totas noctes aleae lusu transigere. qua prodigalitate factum est ut tandem egens magnum in moerorem incideret. nam prorsus exhaustum erat aerarium. quapropter cum eius rei causa praefectum aerario tristem imperator aliquando cerneret, iussit ut omnes locupletes e medio tollerentur eorumque facultates diriperentur. idem cum Romae quodam in angiportu lutum videret, mandavit ut in sinum Vespasiani, viri bellicosissimi, coniiceretur.

Hoc tempore sapiens ille Philo et Iosephus claruerunt. Iosephus veritatis amans exstitit. nam et Baptistam domini laudat, et Christum consimiliter virum sapientem magnorumque prodigiorum effectorem appellat, ac posteaquam crucifixus fuisset, die tertio vivum conspectum esse tradit. caeterum, dilecte fili, mirari desine fuisse barbaros quosdam qui virtutis et honesti amore ducerentur. nam cum homi-

γὰρ ἄνθρωπον πλάττων ὁ θεὸς ἐντέθεικεν αὐτῷ τὴν τοῦ καλοῦ D καὶ κακοῦ διάγνωσιν. διόπερ οὐ μόνον οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα τὸν ἄδικον βίον ἐμίσησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν βαρβάρων οὐκ ὀλίγοι. καὶ γὰρ τοὺς ὑπερβορέους οἰκεῖν μὲν ὑπὲρ τὰ Ῥίπαια ὄρη φασίν, ἀσκεῖν δὲ δικαιοσύνην, ἀκροδρύοις καὶ ὕδασι ζῶντας. ἀλλὰ καὶ τοὺς Βραχμᾶνας ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀσκεῖν, φύλλοις τὸ σῶμα σκεπομένους καὶ ἐν ὕλαις διάγοντας. καὶ Ἀνάχαρσιν δὲ τὸν Σκύθην τοσοῦτον ὁ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀσκήσεως ἔρως κατέσχεν ὥς καὶ κοιμώμενον τὰ χείλη αὐτοῦ καὶ τὰ αἰδοῖα κρατεῖν δι' οἰκείων χειρῶν· οὐ μόνον γὰρ γρηγορῶν ἀλλὰ καὶ ὑπνώττων ἐδείκνυε πόσης ἀσφαλείας P. 235 τὰ τοιαῦτα δέονται μόρια.

Μετὰ δὲ Γαΐον κρατεῖ ὁ Κλαύδιος ἔτη ιγ'. οὗτος ὁ V. 182 Κλαύδιος τοσοῦτον λέγεται εἶναι δειλὸς ὥστε τοὺς παρισταμένους ἐρευνᾶν, μή ποτε ξίφος ἐν κόλποις φέροιεν. μετὰ δὲ τοῦτον Νέρων ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιδ'. οὗτος ὁ παμμίαρος ἐτῶν ὡσεὶ ι' καὶ ζ' ὢν πρῶτος τοῦ διωγμοῦ ἦρξατο, καὶ τοὺς κορυφαίους ἀναιρεῖ, ὡς μὲν ἱστορικοί τινες ἕτεροι λέγουσιν, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ, ἐν ἄλλῳ δὲ καὶ ἄλλῳ ἔτει, ὡς δὲ Εὐσέβιος ὁ τοῦ Παμφίλου, καὶ ἔτει τῷ αὐτῷ καὶ ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ. ἀλλὰ Τερτουλλιανός τις ἀνὴρ τῶν ἐπὶ B Ῥώμῃ λαμπρῶν καὶ Γαΐος ἀνὴρ ἐκκλησιαστικὸς καὶ Διονύσιος

nem fingeret deus, eidem honesti et pravi discrimen indidit. quo factum est ut non Platonis modo sectatores vitam iniustam et sceleratam odio prosecuti sint, verumetiam homines barbari non pauci. accepimus enim Hyperboreos quosdam ultra Riphaeos montes habitare, qui iustitiam studiose colant, arborumque fructibus et aqua victitent. itidem Brachmanas in virtute colenda supra modum humanum exercere se tradunt, cum foliis tantum corpora tegant et vitam in silvis agant. Anacharsis natione Scytha tanto castitatis et exercitiorum virtutis amore tenebatur, ut etiam cubans labra verendaque suis ipse manibus comprimeret. nimirum non vigilans modo, verumetiam dormiens ostendebat quam accurata custodia duo istaec corporis membra indigeant.

Post Caium Claudius imperium 13 annis obtinuit. perhibetur autem Claudius usque adeo formidolosus fuisse, ut adstantes sibi perquireret ac scrutaretur anne gladium in sinu gestarent. successorem habuit Neronem, qui annis 14 rebus praefuit. impurissimus hic princeps cum annos plus minus 17 natus esset, primus persequi Christianos coepit, et duos summos viros interfecit, ut nonnulli quidem historici volunt, uno ac eodem die, verum diversis annis ut Eusebius autem Pamphili memoriae prodidit, et anno eodem et ea-

ἐπίσκοπος Κορίνθου γράφουσι καθ' ἕνα καιρὸν καὶ ὁμοῦ μαρτυρῆσαι Πέτρον καὶ Παῦλον, τρισκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Νέρωνος. καὶ Πέτρον μὲν ἀναιρεῖ δι' αἰτίαν τοιαύτην. ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ὁ Σίμων ὁ μάγος ἦν, πρὸς ὃν ὁ κορυφαῖος ἐλθὼν εὗρε κύνα δεδεμένον ἁλύσει ἐν τῷ πυλῶνι αὐτοῦ, κατεσθίοντα τοὺς ἄνευ προτροπῆς ἐπιχειροῦντας εἰσελθεῖν ἐπὶ τὸν Σίμωνα. ᾧ δὴ καὶ ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν, καὶ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ περὶ Πέτρου ἀναγγεῖλαι. καὶ τηνικαῦτα τοῦτο
C ἐποίησε, καὶ πάντες οἱ ὄντες ἐντὸς ἐξεπλάγησαν. αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Σίμων ἐποίησε, καὶ τὸν Πέτρον ἐκάλεσεν. ὁ μέντοι Σίμων καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις τῷ κορυφαίῳ διαλεγόμενος ἔλεγεν." εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὴν τοῦ ὄφεως ἀπάτην;" καὶ ὁ Πέτρος „εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἁρμοδίας πράξεις ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηκεν ὀνόματα; τὸν μὲν γὰρ Κάϊν ὠνόμασεν, ὅ ἐστι ζῆλος· ζηλώσας γὰρ ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. τὸν δὲ Ἀβὲλ ἐκάλεσεν, ὅ ἐστι πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ φονευ-
D θέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ." εἰ δὲ τὸ πλάσμα προεγίνωσκε, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτός, εἰ καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὴν γραφὴν ὅτι ἐπείραζεν ὁ θεὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ ὅτι „καταβὰς ἐπὶ Σόδομα ὄψομαι" ἔλεγεν

dem die. quinetiam Tertullianus, vir apud Romanos illustris, et Caius scriptor ecclesiasticus, et Dionysius Corinthi episcopus simul et eodem tempore Petrum atque Paulum testimonio suo doctrinam Christianam obsignasse scribunt, anno videlicet imperii Neronis decimo tertio. Petrum quidem Nero huiusmodi quandam ob causam interfecit. imperante Nerone vixit Simo magus, ad quem ubi summus ille vir accessisset, canem alligatum catenae in eius limine reperit, devorantem eos quotquot iniussu ad Simonem ingredi conarentur. is vero Petrum intrare iussit, et humana voce Petrum adesse nuntiavit. quo facto cuncti qui erant in aedibus obstupuerunt. Simo idem facere quod canis antea factitarat, et ad se Petrum arcessere. deinceps cum summo viro colloquens inter alia quiddam huiusmodi obiecit. si futuri notitiam Adamus habuit, quamobrem serpentis fraudem non praecognovit? tum Petrus „si futuri" ait „nullam notitiam habuit, quo tandem modo filiis suis ipso nativitatis tempore nomina indidit, quae ipsorum factis essent accommodata? nam unum appellavit Cainum, quae vox aemulationem denotat; etenim impulsus aemulatione quadam fratrem suum occidit. alterum vocavit Abelum, quod nomen luctum significat: nam eius interfecti causa parentes in luctu fuerunt. quodsi Adamus, qui dei figmentum erat, futurorum habebat notitiam, multo magis ea debet opifici tribui." at insanus ille colligebat in deum quandam ignorationem propterea cadere, quod

ἄγνοιαν ἔχειν τὸν θεόν. πρὸς μέντοι ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ φαν-
τασίαις καὶ εἰς ἀέρα ἐπήρθη ὁ Σίμων, ἐπαγγειλάμενος ἐκεῖθεν
ἀγαθὰ καταβιβάσαι τῷ λαῷ. ἐγὼ δὲ ὁ Πέτρος ηὐχόμην καθ'
ἑαυτόν, καὶ εἶπον ἐνατενίσας αὐτῷ „εἰ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ εἰμὶ ἐγὼ καὶ οὐ πλάνος, ὥς φησι Σίμων, προστάσσω
ταῖς πονηραῖς δυνάμεσιν ἀφεῖναι τῆς κρατήσεως αὐτόν." καὶ P.236
παραχρῆμα εἰς γῆν κατηνέχθη καὶ συνετρίβη. διὸ δὴ καὶ
τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπίσημον ἄγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι· σάββα-
τον γὰρ ἦν, ἐν ᾧ καὶ προσευχὴ καὶ νηστεία τοῖς πιστοῖς,
καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. τοῦτο δὲ καὶ μέχρι τοῦ
νῦν ἐκεῖσε κρατεῖ. ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Νέρων τὸν Πέτρον
ἐσταύρωσε. τὸν δὲ Παῦλον, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν
χρυσοῦς ἐν τῷ πρὸς τοὺς κωλύοντας μονάζειν λόγῳ αὐτοῦ,
διὰ ξίφους ἐτελείωσεν ἅτε κατηχήσαντα Ἐπέραστον αὐτοῦ
παλλακήν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν διωγμὸν ἤγειρε· λάγνος
γὰρ ὢν οὐκ ἠνέσχετο τὰς αὐτοῦ παλλακὰς ἐπιστρέφειν πρὸς
κύριον. ὁ μέντοι θεῖος Ἰωάννης καὶ τάδε πρὸς Παῦλον εὕρη- B
ται λέγων „ποῖος τόπος τὸ σὸν ἐδέξατο αἷμα, τὸ γαλακτοει-
δὲς ὁραθὲν ἐν τῷ χιτῶνι τοῦ σε ἀνασκολοπίσαντος; ὃ δὴ καὶ V.183
τὴν βάρβαρον αὐτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ μέλι γλυκᾶναν πιστὸν ἐποίησε

14. ἐπέραστον Labbeus.

litterae sacrae dicant deum tentasse Abrahamum; item quod meminerint deum ita secum locutum esse „descendam et Sodoma inspiciam." deinde post alias praestigias in aëra Simo sublatus est, pollicitus inde se bona quaedam populo demissurum. ibi Petrus secum precari, et defixis in eum oculis dicere „si apostolus ego sum Iesu Christi, non hominum impostor, ut Simo praedicat; malis potestatibus impero ut eum dimittant nec amplius teneant." mox in terram ille delapsus minutas in partes atteritur. atque illum sane diem solenniter Romani celebrant. nam sabbato haec gerebantur, quo fideles magistri causa cibis abstinebant et precibus opem divinam implorabant; id quod etiam usu confirmatum, adhuc in hodiernum ibi diem servatur. Nero autem his cognitis Petrum in crucem egit; Paulum vero, quemadmodum aurea lingua praeditus orator meminit in oratione sua, quam ad vetantes solitariam vitam habuit, gladio propterea feriri iussit quod Epeiastum, amores deliciasque suas, ad religionem Christianam instituisset. qua ipsa de causa persecutionem quoque concitavit: nam quia lascivus erat, concubinos suos ad dominum se convertere graviter omnino ferebat. idem Iohannes Chrysostomus, vir plane divinus, etiam huiusmodi verbis alicubi Paulum compellat: „quinam, quaeso, locus lacteum illum sanguinem tuum excepit, conspectum in eius veste qui te in palum suffixit? quod ipsum sane barbarum eius animum maiore vi dulcem efficiens quam

τηνικαῦτα τὸν ἄπιστον." κεκοίμηνται δέ, ὡς ἐκεῖνοί φασι, καὶ ἀμφότεροι ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ', ἐπὶ Νέρωνος βασιλέως.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὴν τοῦ θεηγόρου Λουκᾶ περὶ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων ἐπελθὼν ἱστορίαν εὐλόγως ἠπόρηκας, εἴγε τὰ λοιπὰ Παύλου διηγησάμενος ὁ Λουκᾶς τὸ μακάριον αὐτοῦ τέλος σεσίγηκε. καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι μέ-
C χρι τῆς εἰς Ῥώμην πρώτης ἀφίξεως τοῦ μεγάλου Παύλου καταλύει τὴν ἱστορίαν ὁ Λουκᾶς. καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι διασχισθεὶς ὁ Λουκᾶς Παύλου τὸ τῶν πράξεων τηνικαῦτα συνεγράψατο βιβλίον, ὅθεν τὰ λοιπὰ μὲν Παύλου διηγήσατο, τὸ δὲ μαρτύριον ὡς μήπω γεγονὸς εἰκότως παρέδραμεν. ὁ γὰρ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν Ῥώμῃ ἄνετος ὢν ἐκήρυσσε· μέχρι γὰρ τοῦδε καὶ ὁ Λουκᾶς αὐτῷ συνῆν. εἶθ' οὕτως ἀπολογησάμενος εἰς τὸ κήρυγμα πάλιν ἐστέλλετο καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύσσων ἦν. ἐκ δευτέρου δὲ τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας, καὶ κατηχήσας τὸν οἰνοχόον Νέρωνος καὶ παλλακὴν
D αὐτοῦ Ἐπέραστον, τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. ὅτι δὲ οὐκ ἦν ὁ Λουκᾶς μετὰ Παύλου τὸ πρότερον, αὐτός φησι πρὸς Τιμόθεον ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν δευτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἣν ἔγραψε δέσμιος ὢν ὑπὸ Νέρωνος· „ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ πάντες με ἐγκατέλιπον. μὴ αὐτοῖς λογισθείη. ὁ δὲ κύριός μου

mel ipsum, infidelem antea fidelem effecit." uterque, ceu Chrysostomus idem testatur, obdormivit in urbe Roma, a. d. 3 Kal. Quinctiles, imperatore Nerone.

Caeterum memini, dilecte fili, te divini Lucae historiam de actis Apostolorum perlegentem, non abs re dubitasse num vero sit consentaneum, Lucam caeteris a Paulo gestis rebus omnibus expositis beatam eius ex hac vita migrationem praeterire silentio voluisse. licet ad eam quaestionem hoc modo respondere, Lucam librum actorum id temporis exarasse, cum Paulus prima vice Romam appulisset. ea de causa factum esse ut caetera quidem acta Pauli recenseret, perhibitum vero fidei testimonium, uti quod necdum accidisset, omitteret. Paulus enim, cum biennium totum Romae liber ageret, praedicationis munere fungebatur; ad quod usque tempus ei Lucas aderat. deinde Romam altera vice reversus, cum religionis Christianae rudimenta Eperasto, Neroni a poculis atque etiam concubino, tradidisset, beato illo exitu vitam clausit. Lucam ipsum prius cum Paulo non fuisse, fatetur in secunda ad Timotheum epistola Paulus, quam a Nerone coniectus in vincula scripsit. in prima,' inquit, defensione mea cuncti me deseruerunt. nolim hoc eis culpae detur. dominus

παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με." κατὰ δέ γε τὸ τέλος μόνος παρῆν ὁ Λουκᾶς.

Μετὰ μέντοι τὴν πρώτην ἀπολογίαν εἰς Ἱσπανίαν ὁ Παῦλος παραγίνεται. γύναιον οὖν τι τῶν ἐπισήμων ἐκ πρὸ πολλοῦ θέλον τὸν Παῦλον ἰδεῖν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐνηχηθῆναι, παρακύψαι λέγεται κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἰδεῖν αὐτὸν διερχόμενον, καὶ πεῖσαι τὸν αὐτῆς ἄνδρα Πρόβον ἐντὸς τοῦ οἴκου P. 237 δέξασθαι αὐτόν. εἰσελθόντος οὖν θαῦμα παράδοξον γίνεται· τὸ γὰρ γύναιον ἀνακαλυφθέντων τῶν τοῦ νοὸς ὀφθαλμῶν ἑώρα ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀποστόλου ἐπίχρυσα γράμματα „Παῦλος ὁ τοῦ Χριστοῦ κήρυξ" διαγορεύοντα. καὶ προσπεσοῦσα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἡ τοιαύτη γυνὴ κατηχήθη καὶ ἐβαπτίσθη. ὁμοίως καὶ Πρόβος ὁ ἀνὴρ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ καθεξῆς.

Τοῦ μέντοι Νέρωνος Ἀνίκητόν τινα στείλαντος ἐπὶ τῷ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἀγριππῖναν ἀποκτεῖναι, τί ποιεῖ αὕτη; B τὴν ἑαυτῆς γαστέρα γυμνώσασα „παῖε Ἀνίκητε" ἔφη, „παῖε, ὅτι Νέρωνα ἐγέννησεν." οὗτος ὁ Νέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ κακοῖς καὶ κιθαρῳδοῖς καὶ μίμοις ἐπέχαιρεν, ἀκρατοποτῶν ἐσαεὶ κἀντεῦθεν τοὺς ἀναιτίους ἀποστερῶν τῆς ζωῆς. τοσοῦτον δὲ Ῥωμαῖοι ἀπεστράφησαν αὐτὸν ὡς ἐπιστῆναι καί ποτε τοῦτον ἀναιρήσοντες. τοῦτο δὲ γνοὺς ὁ Νέρων ἑαυτὸν

autem adstitit mihi meque confirmavit. ad finem vero solus Lucas aderat.

Caeterum post defensionem hanc primam Paulus in Hispaniam pervenit, ubi muliercula quaedam illustri orta loco, quae multo ante Paulum videre cuperet deque veritate ab ipso viva voce erudiri, prospectasse in forum perhibetur, ibique conspecto Paulo, qui forum transiret, maritum suum Probum persuadendo impulisse ut hominem domo sua exciperet. ingresso in aedes Paulo prodigium quòddam novum et inusitatum accidisse: mulierem enim oculis suis adapertis in apostoli fronte litteras aureas vidisse, quarum huiusmodi sententia foret „Paulus Christi praeco." quapropter ad pedes ipsius provoluta doctrinam Christianam accepit, ipsaque cum Probo marito familiaque universa baptissata est.

Caeterum Nero cum Anicetum quendam ablegasset, qui matrem suam Agrippinam occideret, illa ventre suo denudato „hunc, Anicete, ferito" ait, „qui Neronem ediderit." inter alia vitia Neronis hoc etiam erat, quod citharoedis et mimis delectaretur, ac semper temulentus esset; quo fiebat ut innocentes vita spoliaret. hinc tantopere hominem aversati sunt Romani, ut motu concitato eum ad necem poscerent. qua re cognita Nero sibimet ipsi manus attulit, huiusmodi

διεχειρίσατο, μηδὲν ἄλλο εἰπὼν ἢ τοῦτο καὶ μόνον „οἷον, ὦ
Ζεῦ, κιθαρῳδὸν ὁ βίος ζημιοῦται." λέγεται δὲ καὶ τοῦτο,
ὅτι Λουκᾶς ὁ ἀπόστολος ἐπὶ καρποφόρου ἐλαίας ἐσταυρώθη.
C ἄδηλον δὲ ἦν τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον διὰ τὸ μέσον πολλῶν
σκηνωμάτων ῥιφῆναι· διὰ προσευχῆς δὲ ἔπεμψεν ὁ θεὸς
κουλούρια ἰατρικὰ σύμβολα τῆς τέχνης αὐτοῦ, καὶ οὕτω φα-
νερωθὲν ἐνταῦθα ἐπανεσώθη.

Οὐ πολὺς μετὰ ταῦτα παρεῤῥύη καιρός, καὶ ἡ τῶν Ἰου-
V. 184 δαίων ἔφθακεν ἀπώλεια. οὐκ ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ ἦλθεν, ἀλλ'
ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς. καὶ εἰκότως· ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς ἐν
αἷς εἰς τὸν κύριον ἐξήμαρτον, ἐν αὐταῖς καὶ τὰ ἐπίχειρα
εὑρεῖν, καίτοι γε πολλὰ τοῦ θεοῦ ποιήσαντος ἵνα διορθωθῶσι.
καὶ γὰρ ἄνθρωπός τις Ἰησοῦς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπη-
γίας ἐλθὼν ἐν τῷ ἱερῷ ἀνέκραξε φωνῇ ἀπὸ τῶν τεσσάρων
D μερῶν ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν
πᾶσαν περιερχόμενος καὶ τυπτόμενος ἔλεγεν „οὐαὶ οὐαί, Ἱε-
ροσόλυμα." δύο καὶ γὰρ ἔτη περικυκλωθέντες καὶ ἀπορή-
σαντες τοὺς ζωστῆρας καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἐμασῶντο.
γυνὴ δέ τις Μαρία τοὔνομα, πλουσία οὖσα σφόδρα, ἐκ
τῆς χώρας πρὸς τὴν πόλιν εἰσῆλθε, καὶ τὰ προσόντα αὐτῇ
σκυλευθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ἔχουσα ζῆσαι, ὑπομάζιον
αὐτῆς παῖδα ὀπτήσασα ἔφαγε. τοῦτο οὖν ἰδόντες ηὔχοντο τά-

7. διεσώθη M. 8. διεῤῥύη M.

quaedam fatus „qualem, o Iupiter, hominum vita citharoedum amittit." caeterum hoc quoque memoriae proditum est, Lucam auctorem evangelicae historiae in olea frugifera suffixum fuisse. cumque pretiosae ipsius reliquiae nusquam reperirentur, quod essent inter multa tuguria reiectae, precibus impetratum est a deo ut collyria quaedam medica demitteret, artis sancti viri symbola; quibus conspectis reliquiae ibidem repertae servataeque sunt.

Secundum haec non multo interiecto tempore, Iudaeorum excidium appetiit, idque non alio tempore quam festo, nec id abs re. nam par erat ut quibus illi diebus in dominum deliquissent, iisdem et praemia consequerentur. quanquam sane multis modis efficere conatus est deus ut emendarentur. etenim inter alia vir quidam, cui nomen esset Iesus, ipso tabernaculorum festo templum ingressus alta voce ab utraque parte Hierosolymam et populum lamentatus est. quinetiam urbem universam obibat, seque feriens aiebat „vae vae Hierosolymae." duobus elapsis annis cingula sua clypeorumque coria mandebant. forte mulier quaedam, quae Mariae nomen haberet, admodum opulenta, in urbem ex agro migraverat. eam cum populus commeatu facultatibusque suis spoliasset nec amplius ei quicquam

χιον ἀποθανεῖν. καὶ θύελλα τότε ἔπνευσε, καὶ τὰ μὲν βέλη τῶν πολεμίων ὄρθια ἔφερε, τὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων πλάγια, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν Ἱερεμίου προφητείαν πέρας λαβεῖν τὴν οὕτω λέγουσαν „καὶ καταβαλῶ αὐτοὺς ἐν μαχαίρᾳ ἐνώπιον τῶν P.238
ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ τάξω τὴν πόλιν ταύτην εἰς ἀφανισμὸν καὶ εἰς συρρηγμὸν αἰώνιον. καὶ ἔδονται τὰς σάρκας τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν. καὶ συντρίψω τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἄγγος ὀστράκινον; ὃ οὐ δυνήσεται ἰαθῆναι ἔτι." τί τούτου σαφέστερον; πάντα γὰρ πεπλήρωται κατὰ τὴν ἱστορίαν Ἰωσήπου. ἵνα γὰρ μηδεὶς Ἰουδαῖος ἀπιστήσειεν, οὐκ ἀλλόφυλόν τινα ἀλλ' ὁμόφυλον καὶ ζηλωτὴν παρεσκεύασεν ἡ ἀλήθεια τὰ δυσεξήγητα ἐκτραγῳδῆσαι πάθη αὐτῶν. τοιαύτην γὰρ θεήλατον ὀργὴν οὐδεὶς εἶδέ ποτε. ὁ μέντοι B
Ἰώσηπος ἐν Ἱερουσαλὴμ παρὼν τῷ πολέμῳ συνέγραψε τριακοσίας ἀνδρῶν μυριάδας ἀπολέσθαι λιμῷ μαχαίρᾳ πυρὶ καὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ μὴν καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην θηριομαχίᾳ. γέγονε δὲ ταῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ Τίτου μετὰ μ' ἢ καὶ πλείονα ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τρεῖς δουλείας ὑπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ λίαν δεινάς, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ, τὴν ἐν Βαβυ-

13. ταύτην P. οἰδέ P. 14. παρὰ F.

superaret unde viveret, filium suum lactentem assat et comedit. qua re conspecta cuncti quam primum emori cupiebant. eodem tempore ventus ingens hostium quidem tela directo in Iudaeos ferebat, Iudaeorum vero abripiebat in transversum. hoc modo Ieremiae vaticinio satisfecit eventus, id quod erat huiusmodi „gladio sternam eos in conspectu suorum hostium, et urbem hanc ad internecionem ruinamque perpetuam redigam. carnes etiam filiorum filiarumque suarum comedent. adeoque conteram hanc urbem instar vasis testacei, quod amplius redintegrari reficique nequit." hoc oraculo quidnam possit esse clarius et dilucidius? nam haec omnia sic prorsus evenerunt, id quod historia Iosephi testatur. quippe ne Iudaeorum quispiam historiae fidem derogaret, non aliquem extraneum, sed eadem natione prognatum et insignem aemulatorem veritas excitavit, qui Iudaeorum calamitates inexplicabiles tragice describeret. tale profecto exemplum irae divini numinis declaratae nemo potest aliud ex omni temporum memoria repetere. Iosephus quidem, Hierosolymae qui degebat durante bello, trecentas hominum myriades fame gladio igne aliisque talibus casibus periisse scripsit. plurimi etiam Romae bestiis obiecti sunt. gesta sunt omnia sub Tito, post Christi adsumptionem in coelum quadraginta et paulo amplius annis.

Velim autem scias, dilecte fili, Iudaeos ter servitutem duram perpessos esse, primam in Aegypto, alteram Babylone, tertiam sub

λῶνι καὶ τὴν ὑπ' Ἀντιόχου τοῦ ἐπιφανοῦς. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι προηγορεύοντο καὶ ἡ ἐπάνοδος, ἐπὶ δὲ τῆς ἐσχάτης αἰχμαλωσίας τοῦτο οὐ γέγονε. καὶ ὅρα τὸ τοῦ
C Ἰωσήπου φιλάληθες· ὅτι μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐρημωθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔγραφε, παράγων καὶ τὸν προφήτην Δανιὴλ μάρτυρα τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅτι δὲ στήσεται τῆς ἐρημώσεως, οὐκ ἔγραφεν, ἐπεὶ μηδὲ τὸν προφήτην εὗρε τοιοῦτόν τι προειπόντα. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ Νέρωνα κρατεῖ Γάλβας μῆνας ζ', μετὰ δὲ Γάλβαν Ὄθων μῆνας γ', μετὰ δὲ τοῦτον Βιτέλλιος μῆνας η'. οὗτος κηρύγματα τοῖς ἀστρολέσχαις προτέθεικε φεύγειν ἐξ
D Ἰταλίας. οἱ δ' ἀντιπροτεθείκασι „φεῦγε τοῦ βίου, Καῖσαρ," καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καθ' ἣν ἀποκτανθείη γράψαντες. μετὰ δὲ τοῦτον Οὐεσπασιανὸς ἔτη θ', καὶ μετὰ τοῦτον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος ἔτη β', ἐφ' οὗ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἅλωσις γέγονε. ταύτης μὲν πρῶτος Οὐεσπασιανὸς κατήρξατο· ἀλλ' ἐκεῖθεν
V. 185 ἀπάρας πρὸς Ῥώμην ἀφῆκε τὸν γενναιότατον Τίτον τὴν πόλιν πολιορκεῖν. οὗτος δὲ ὁ Τίτος τοσοῦτον ἦν θαυμαστὸς ὥστε καὶ θρηνῆσαι διὰ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων θεήλατον ὀργήν, καὶ μᾶλλον ἡνίκα τὸν ναὸν ἑώρα πυρπολούμενον. ἀλλὰ καὶ
P. 239 τοῦ θεοῦ δεόμενος ἔλεγεν „οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ σὺ τούτου αἴτιος."

Antiocho, cui cognomen Illustris erat. verum et captivitas et servitutes istae praedictae ipsis fuerant, promissusque reditus. at de captivitatis huius ultimae liberatione promissum nihil fuit. in Iosepho certe veritatis studium heic quoque considerandum est. nam quod Romani eversuri essent Hierosolymam scripsit, Danieli vatis ea de re testimonium proferens: quod autem illius desolationis aliquando finis futurus esset, non scripsit, quando vatem nihil eiusmodi praedixisse reperiebat. ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Post Neronem Galba rerum potitus est menses septem, post Galbam Otho menses tres, post Othonem Vitellius menses octo. hic edictis propositis Italia iussit excedere, quotquot ex astris futura se praedicturos garrirent. at illi vicissim haec verba legenda publice proposuerunt „excede vita Caesar," quinetiam diem ipsum, quo interficiendus esset, adscripserunt. successit ei Vespasianus, qui cum annis 9 regnasset, imperium Tito filio reliquit. is annos duos praefuit. sub eodem Iudaeorum natio in potestatem redacta est. coeperat eos Vespasianus obsidere, verum profectus inde cum copiis Romam Titum filium, virum fortissimum, ad urbis obsidionem reliquit. in eo tam admiranda virtus erat, ut propter Iudaeorum calamitates divinitus immissas etiam ploraret, praesertim id temporis cum ignem templo iniectum cerneret. praeterea deum obsecrans „non ego" in-

ἀλλὰ καὶ εἴ τις νικητὴν αὐτὸν ἀνηγόρευσεν, ὠργίζετο κατ' ἐκείνου. τοσοῦτον δὲ ἦν ὁ Τίτος οὗτος φιλότιμος ὥστε καὶ λέγειν „οὐ δεῖ τινὰ βλέποντα βασιλέα ὑποστρέφειν λυπούμενον.“ λέγεται δὲ καὶ τοῦτο τοῦτον εἰπεῖν „σήμερον οὐκ ἐβασιλεύσαμεν, ἐπειδή τινα οὐκ εὐεργετήσαμεν.“ ᾐχμαλώτευσεν δὲ οὗτος ὁ Τίτος μυριάδας ρ', καὶ ἀνεῖλε καὶ ο', ὥς φησι Γεώργιος. μετὰ δὲ ταῦτα ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δομετιανοῦ, λαγωὸν αὐτῷ παραθέντος θαλάσσιον.

Μετὰ δὲ Τίτον κρατεῖ Δομετιανὸς ἔτη ιε', ὑφ' οὗ ὁ θεολόγος εἰς Πάτμον ἐξορίζεται, ἔνθα καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἔγραψε. τότε δὴ καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς B ἁπανταχοῦ περιπατῶν καὶ εἰς Βυζάντιον ἔρχεται, ὅθεν καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐποίκων τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπίους ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγάδευσε, καὶ τῶν ἵππων τὴν ἀταξίαν ἐχαλίνωσε. καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ὡσαύτως ἐποίησεν ἐπί τε τοῖς σκορπίοις καὶ κώνωψι (πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐβλάπτοντο), χαλκοῦν μὲν σκορπίον χώσας ἐν γῇ, ὑπὸ καλάμων δὲ σειομένων διωχθῆναι παρασκευάσας τοὺς κώνωπας. ὁ μέντοι Δομετιανὸς Τίτου μὲν ἦν ἀδελφός, μηδὲν δὲ ἀδελφοῦ πρὸς αὐτὸν ἔχων, ὡς εἶναι τὸ θρυλλούμενον ἐκεῖνο πανάληθες „ἀμὶς καὶ ποτιστήριον ἐκ τῆς αὐτῆς ὑέλου.“ ἦν C γὰρ ἐρασιχρήματος, αἵμασι χαίρων ἀνθρώπων. τούτῳ προ-

quit, „sed tu harum rerum auctor es. quodsi quis etiam victorem appellasset, id ipsum indigne cum iracundia quadam ferebat. tam benignus erat et honestus, ut diceret neminem, qui adspexisset imperatorem, abire tristem debere. quinetiam saepenumero verbis usus huiusmodi perhibetur „hodie non imperavimus, quia neminem beneficio adfecimus." tandem a fratre Domitiano sublatus est, qui leporem ei marinum apposuerat.

Igitur post Titum Domitianus annis 15 rerum potitus est. is Iohannem theologum cognomento in Patmum insulam relegavit, ubi et evangelicam historiam suam et Revelationem conscripsit. eo tempore Tyanensis Apollonius, qui ubique terrarum obvagabatur, etiam Byzantium venit; ubi cum rogatus fuisset ab incolis, ex urbe serpentes atque scorpios abegit et equos indomitos fraenis coercuit. consimiliter Antiocheae scorpios et culices exegit, a quibus cives mirum in modum excruciabantur. effecit autem hoc aheneo scorpione in terram defosso, et instituto ut quassatis arundinibus culices abigerentur. caeterum Domitianus Titi quidem ille frater germanus erat, verum in eo nihil omnino fraternum conspiciebatur, ut verum adeo verbum illud vulgo iactatum foret, matula et poculum ex eodem vitro. nam et avarus erat, et humani sanguinis effusione gaudebat.

εἰπέ τις ἀστρονόμος καὶ τὸ τέλος καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ. ὁ δὲ ἐπήνεγκε πρὸς αὐτόν „ἡ δὲ σὴ ζωὴ πόση ἐστί, καὶ ποῖον τὸ τέλος αὐτῆς;" καὶ ὃς ἀπεκρίνατο φιλαλήθως κατὰ τοὺς δρόμους τῶν ἀστέρων. ὁ δὲ Δομετιανὸς θέλων ἀπελέγξαι φεναχιστὴν τὸν ἀστρονόμον, κελεύει πῦρ ἀναφθῆναι καὶ δεδεμένον αὐτὸν ἐμβληθῆναι τῇ πυρᾷ. γίνεται ταῦτα. ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο τέλος οὐ δέχεται· ὑετὸς γὰρ ἄνωθεν καταρρήγνυται, καὶ σβέννυται ἡ πυρά, λύεται ὁ δεσμώτης. καὶ ὁ βασιλεὺς ὄναρ ἑώρα. ἵππῳ μελαντέρῳ ἐπεκάθητο D κατάφρακτος ὅπλοις. τούτων γοῦν ἀπορρυέντων αὐτομάτως εἰς χάσμα γῆς ἐδόκει καταπίπτειν, καὶ σὺν ἵππῳ καὶ στολῇ ἄφαντος γέγονεν. ὅθεν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βιαίως ἐκρήξαντος εἰς Νερούαν τὸ σκῆπτρον ἔρχεται. κρατεῖ τοίνυν μετὰ Δομετιανὸν Νερούας ἔτος ἓν μῆνας δ΄. ἐφ' οὗ ἐπανεκλήθη τῆς ἐξορίας ὁ θεολόγος, ὥς φησιν Ἱππόλυτος. εἶτα τελευτᾷ, καὶ ζητηθείς, τὸ λείψανον αὐτοῦ οὐχ εὑρέθη.

Μετὰ δὲ Νερούαν κρατεῖ Τραϊανὸς ἔτη ιθ΄ μῆνας ζ΄, ὃς τοσοῦτον ἦν φιλοδίκαιος ὡς γυμνῶσαι σπάθην καὶ ἐπιδοῦναι τῷ P. 240 ἐπάρχῳ, καὶ οὕτως εἰπεῖν „εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ ἔσο κεχρημένος αὐτῇ, εἰ δὲ κακῶς ἄρχω, κατ' ἐμοῦ." οὗτος καὶ τὰς ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ γεφύρας ἐποίησεν, ὧν ἕνεκα καὶ σωτη-

5. πυρὰν V.

praedixit ei quidam astrologus tum vitae finem tum successorem. quo Caesar audito „tua vero" inquit, „vita quamdiu durabit, et quo fine claudetur?" respondet ille sic ut veritatem omnino indicaret, pro ratione cursus siderum. tum Domitianus, qui vellet hominem convincere tanquam impostorem, rogum accendi iubet eumque colligatum vinculis in illum abiici. fit quod imperaverat, sed conatui non respondit eventus: nam pluvia subito impetu coelitus delapsa rogus extinguitur et vinctus solvitur. deinde per quietem imperator huiusmodi somnium habuit. insidere sibi equo nigro videbatur, toto corpore armatus. illis autem rebus sponte sua evanescentibus, in quendam hiatum terrae delabi se putabat et una cum equo ipsoque ornatu ex hominum conspectu tolli. quapropter ipso rebus humanis per violentam mortem exempto ad Nervam imperium delatum est. is a morte Domitiani regnavit annum unum menses quattuor. revocatus est sub eo Iohannes theologus ab exsilio, quemadmodum Hippolytus memoriae prodidit. deinde moritur, quaesitaeque reliquiae eius non sunt inventae.

Post Nervam Traianus annis novem mensibusque septem imperavit. is iustitiae tam observans erat, ut ensem nudatum praefecto praetorio traderet cum huiusmodi verbis „siquidem recte imperavero, pro me, sin male, adversum me hoc utitor." pontes apud veterem

ρίας ἔτυχεν, εἰ καὶ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον κατέλυσεν. ὃ δὴ καὶ παράδοξον. ὁ γὰρ διάλογος μέγας Γρηγόριος, ὁ τῆς τοιαύτης Ῥώμης χρηματίσας ἐπίσκοπος, ἀνὰ τὴν λιθίνην πορείαν γενόμενος ἣν ὁ Τραϊανὸς οὗτος ᾠκοδόμησεν, εὐχὴν κραταιάν, ὡς ὁ θειότατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀφηγούμενος εὕρηται, πρὸς τὸν φιλόψυχον κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν V. 186
τοῦ τοιούτου βασιλέως πεποίηκε. καὶ ὃς αὐτίκα φωνῆς θεό- B
θεν ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπακήκοε τάδε φησάσης „τῆς εὐχῆς ὑπήκουσα, καὶ τῷ Τραϊανῷ συγγνώμην δίδωμι. σὺ δὲ μηκέτι προσθῇς ὑπὲρ ἀσεβῶν εὐχὰς προσενέγκαι μοι." ὁ μέντοι Τραϊανὸς μετὰ τοῦ συγκάμπτεσθαι ξένοις καὶ παραμυθεῖσθαι φίλους ἀνεξικάκως ἅπασαν ἔφερε λοιδορίαν, δεῖν ἐξισοῦσθαι τῷ θεῷ λέγων τὸν βασιλέα καὶ πάσης ἀνέχεσθαι ὕβρεως.

Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀδριανὸς ἔτη κδ΄, ὃς συγκροτήσας πόλεμον κατὰ Ἰουδαίων στασιασάντων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ἀνεῖλεν ἐξ αὐτῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ μυριάδας ἀνδρῶν νη΄· συστάντες καὶ γὰρ τηνικαῦτα ἐπὶ τὴν παλαιὰν C
ἐσπούδαζον πολιτείαν ἐπανελθεῖν. ἀλλ' αὐτὸς χειρωσάμενος αὐτοὺς κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ παντελῶς ἐξηδάφισε. τότε δὴ τότε πέρας ἐλάμβανε καὶ ἡ κυριακὴ φωνὴ „οὐ μὴ

2. διάλογος] ὃς διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα θεῖα ποιήματα διάλογος ἐκλήθη. Cedrenus apud Meursium. 18. παλαιὰν] πόλιν P.

Romam aedificavit, et per eos salutem consecutus est, quanquam in pietatis ignoratione vitam clausisset, admirabili sane modo. nam celeber ille magnusque Gregorius, Romanus antistes, cum ad viam istam lapideam pervenisset quam Traianus straverat, vehementi oratione, quemadmodum Iohannes Damascenus narrat, ad amantem animarum dominum usus est, ut huic imperatori delicta sua condonaret. moxque vocem divinitus ad ipsum perlatam audivit, qua haec ipsi significarentur „preces tuas exaudivi, et Traiano veniam delictorum facio: tu vero cave deinceps pro impiis mihi preces obtuleris." Traianus ipse praeterquam quod cum peregrinis ignotisque colloqueretur et amicos solaretur, etiam quaevis convicia toleranter ferebat, quod imperatorem diceret deo similem esse debere, et quasvis contumelias aequo animo pati.

Successit ei gener Adrianus, et annos 24 imperio potitus est. is bello adversus Iudaeos excitato, qui continuas seditiones movebant, ut supra quoque indicatum a nobis est, eorum uno die myriades 58 interfecit. nam hoc regnante coniunctis viribus ad statum rei publicae priorem reverti conabantur. verum Adrianus eis in potestatem suam redactis urbem rursus evertit et solo prorsus aequavit. quo fa-

μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται." καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις δὲ τοῦ ναοῦ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ ἔστησε, καὶ Αἴλιος χρηματίζων Αἰλίαν καὶ τὴν πόλιν καλεῖσθαι παρεσκεύασεν ἔκτοτε· ὁ μέντοι Ἀδριανὸς καὶ τοὺς θεραπευτὰς τοῦ λόγου μεγάλως ἐδεξιοῦτο, συνεπομένους ἔχων αὐτῷ καὶ οὓς ᾔδει ἄνδρας σοφούς. καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἐκστῆναι σπεύδοντας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰσχύος ἄρδην ἀπώλεσεν, αὐτὸς
D δὲ τὸν βίον ὑδέρῳ καταστρέφει. ἡ μέντοι πόλις Ἱεροσόλυμα Αἰλία κεχρημάτικε τρόπῳ τοιῷδε. ὁ Ἀδριανὸς οὗτος φιλίστωρ ἐγένετο, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἐπ' αὐτὸν ἐπικράτειαν ἰδεῖν ἐπεθύμησε. φθάσας οὖν ἕως Ἱεροσολύμων, καὶ τὴν πόλιν ἰδὼν εἰς τοσοῦτον ἠρημωμένην, κακῶς τοὺς Ἰουδαίους διέθετο· καταγαγὼν γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ πανηγύρει ἐκέλευσεν ἀπεμπολεῖσθαι τῷ θέλοντι τέσσαρας Ἰουδαίους ἑνὶ μοδίῳ τῆς κριθῆς· αὐτὸς δὲ ἤρξατο κτίζειν τὴν πόλιν καὶ τὰ τείχη, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ναὸν αὐτόν. καθίστησι δὲ τῷ ἔργῳ ἐπιστάτην τὸν Ἀκύλαν ἐκεῖνον Ἕλληνα ἔτι ὄντα. ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας
P. 241 θεωρῶν τοὺς Χριστιανοὺς προστρέχοντας καθ' ἑκάστην τῇ πίστει, καὶ τὸν θεὸν δὲ σημεῖα πολλὰ ποιοῦντα καὶ τέρατα. κατενύγη τηνικαῦτα, καὶ Χριστιανοῖς ἐναρίθμιος γέγονεν. ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας οὗτος ἀστρονόμος ἀκρότατος, ὅθεν καὶ Χριστιανὸς γεγονὼς τῶν προτέρων ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ παύσα-

ctum ut id temporis voci dominicae responderet eventus (Luc. 21 6) „ne lapis quidem supra lapidem relinquetur, qui non disiiciatur." praeterea in templi penetralibus imaginem suam statuit. cumque cognomentum Aelii haberet, urbem ex eo tempore iussit Aeliam vocari. magnopere Adrianus et doctrinae cultores amplectebatur, secumque semper habebat quos sapientes esse nosset homines. cumque Iudaeos funditus sustulisset, qui se de Romanorum eximere potestate conabantur, ipse tandem intercute morbo laborans rebus humanis exemptus est. urbs Hierosolyma nomen Aeliae ab ipso consecuta est modo quodam huiusmodi. cupidus erat Adrianus spectandi res varias. quapropter imperium, quod ipsi pareret, coram inspicere volebat. igitur Hierosolymam cum pervenisset, urbemque vidisset omnino in solitudinem redactam magis etiam Iudaeis succensebat. adeoque productos in forum sic vendi cuilibet emptori iussit, ut Iudaei quattuor uno hordei modio vaenirent. secundum haec urbem incipit instaurare ac moenia reficere, solo templo excepto. simul Aquilam operum praefectum constituit, qui tunc adhuc religioni Graecae addictus erat. hic autem Aquila cum quotidie Christianorum augeri numerum cerneret, deumque ostenta et prodigia per eos edere, stimulo quodam animi percitus se Christianis aggregavit. erat autem astrologiae peritissimus. quo factum ut posteaquam Chri-

σθαι οὐκ ἠθέλησεν. οἱ οὖν ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν ὡς ἑώρων αὐτὸν μετὰ πολλὰς παραινέσεις τοῦ ἀστρονομεῖσθαι μὴ παραιτούμενον παύσασθαι, τῆς ἐκκλησίας πόρρω που βάλλουσι, τοῖς ἐπιτιμίοις αὐτὸν διορθωθῆναι νομίζοντες. ἀλλὰ θυμοῦ μᾶλλον ἐκεῖνος ἐντεῦθεν πλησθεὶς τοῖς τῶν Ἰουδαίων B ἱερεῦσι προσέρχεται, καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀναθεματίσας περιτομὴν καταδέχεται. ταύτῃ τοι καὶ τὴν Ἑβραΐδα γλῶτταν ἐκπαιδευθεὶς δευτέραν ἔκδοσιν τῶν γραφῶν ἐποιήσατο, τὰς περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας ἐπικαλύψαι τέλεον μηχανώμενος. ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὴν αἰτίαν, ἀγαπητέ, δι' ἣν ὁ Ἀκύλας ἐκεῖνος ἐνόθευσε τὰς γραφάς.

Μετὰ δὲ Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνος ὁ διὰ χρηστὸν τρόπον λεγόμενος εὐσεβὴς ἔτη κβ', ἐφ' οὗ καὶ Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος Κορίνθου τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος ἐδέξαντο. μετὰ δὲ τοῦτον Μάρκος ὁ Ἀντωνῖνος μετὰ V. 187 Σεβήρου γαμβροῦ ἔτη ιθ', ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ φερόμενον C ὤφθη. οὗτος ὁ Μάρκος σοφίᾳ καὶ λόγοις ἐντεθραμμένος τοὺς μετόχους σοφίας καὶ γνώσεως διὰ τιμῆς εἶχεν ὅτι πολλῆς. οὗτος περιστάντων αὐτόν ποτε πολεμίων, ἐπειδὴ χρημάτων ἐσπάνιζεν εἰς τὸ συλλέξαι στρατόν, τὸν κόσμον, ὥς φασι, τὸν βασίλειον εἰς ἀγορὰν προέθετο, κηρύξας ἀνυποστό-

stianorum religione fuisset imbutus, priora studia deserere nollet. itaque Christiani sacerdotes, qui eum post multas admonitiones ab astrologicae disciplinae studio desistere nolle cernerent, hominem a coetu sacro prohibent, quod hisce poenis scilicet ipsum emendaturos se putarent. tum ille quadam iracundia magis etiam accensus ad Iudaeorum sacerdotes se confert, ac per exsecrationem christianismo eiurato circumcisionem recipit. atque hac ipsa de causa linguam Hebraicam edoctus novam quandam sacrarum litterarum interpretationem instituit, testimonia de Christo prorsus obscurare ac tegere summo studio conatus. hinc intelligere, dilecte fili, potes quamobrem iste Aquila divinas litteras adulterando quasi corruperit.

Post Adrianum Antoninus, cognomento Pius ob morum benignitatem, annos 22 imperavit; sub quo Iustinus philosophus et Dionysius Corinthi antistes, ut doctrinae Christianae testimonio essent, vitam amiserunt. successit huic Marcus Antoninus, qui collega Severo genero suo 19 annos imperavit. eius imperio ignis conspectus est, qui e coelo delaberetur. erat imperator Marcus sapientiae doctrinarumque studiis innutritus, ideoque homines sapientia litterarumque cognitione praeditos magno habebat in pretio. cum hostibus aliquando ingruentibus ad conscribendum militem pecunias nullas haberet, supellectilem, ut aiunt, ornamentaque imperatoria in foro proposuit,

λως τὸν βουλόμενον ἐξωνεῖσθαι λίθους μαργάρους καὶ ὅσα τοιαῦτα. γίνεται ταῦτα· συνῆκτο χρήματα. σκορπίζει ταῦτα τῷ στρατῷ, ὁρμᾷ κατὰ τῶν ἐναντίων, τροποῦται, σκυ-
D λεύει, νικητὴς ὑποστρέφει. τίθησι λοιπὸν χρήματα τῇ ἀγορᾷ. τίνος ἕνεκεν; ὥστε καὶ πάλιν τὸν θέλοντα τὰ ἐξωνηθέντα διδόναι καὶ τὸ τίμημα λαβεῖν.

Μετὰ τοῦτον Κόμμοδος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ'. οὗτος γυναιξὶ μὲν καὶ μίμοις συνέχαιρε, τοὺς δυνατοὺς καὶ προύχοντας διὰ ξίφους ἐθανάτου, ἐφ' ᾧ καὶ διὰ φαρμάκου τῆς ζωῆς ἐξίστατο. οὗτος ὁ Κόμμοδος θηλυμανὴς ἐγένετο τρόπῳ τοιούτῳ. κατ' ἐκεῖνο καιροῦ νόσημα τῇ πόλει λοιμῶδες ἐπέσκηψε. πτοηθεὶς οὖν μή ποτε καὶ αὐτὸς τῷ τοιούτῳ φθοροποιῷ διαφθαρείη νοσήματι, μύροις πολυτιμήτοις κατεχρίσατο.
P. 242 καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ νοσήματος βλάβην ἐξέφυγεν, ἀλλὰ κατωφερὴς ἐντεῦθεν εἰς ἀφροδίσια γέγονε.

Μετὰ τοῦτον Περτίναξ μῆνας β'. μετὰ τοῦτον Σεβῆρος ἔτη ιζ', ἐφ' οὗ Κλήμης ὁ στρωματεὺς καὶ Σύμμαχος καὶ Ὠριγένης. οὗτος τὸ Ζεύξιππον λουτρὸν ἔκτισεν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τὸ πρῶτον κτίσμα τῷ ἱπποδρομίῳ παρέδωκεν. ὁ μέντοι Ὠριγένης ἀκμάζων τότε τοῖς θείοις λόγοις πολλοὺς ἐχειραγώγει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πιστούς τε καὶ ἀπίστους· ἀφ' ὧν καὶ

perque praeconem proclamari iussit ut quicunque vellet, citra metum ullum gemmas uniones aliaque talia coemeret. hoc facto large pretium harum rerum in milites erogat, in hostem pergit, eum in fugam coniicit, spoliis potitur, victor revertitur inde pecunias e praeda partas in foro publice deponit. quamobrem istuc? ut rursum, qui sane vellet, accepto pretio coëmpta restitueret.

Post Marcum filius eius Commodus 12 annis imperio praefuit. is mulieribus et mimis in cottidiana consuetudine delectabatur. homines potentes et illustres gladio percussos e medio tollebat. quae causa fuit ut tandem veneno extingueretur. in muliebres libidines occasione quadam huiusmodi exarsit. morbus quidam id temporis omnino pestilens in urbe grassabatur. itaque veritus imperator ne et ipse correptus hoc exitiali morbo periret, unguentis magni pretii supra modum uti coepit. hoc modo consecutus ille quidem est ut morbi vim noxiam effugeret, verum ex eo tempore proclivior ad res venereas erat.

Post hunc Pertinax menses duos imperavit. eum secutus in imperio Severus idipsum annis 17 tenuit. vixere sub hoc Clemens, qui a librorum varietate Stromateus appellatur, et Symmachus et Origenes. Severus Byzantii balneum extruxit quod Zeuxippum nuncupant, et circum equestrem aedificare coepit. is autem, cuius modo mentionem faciebamus, Origenes id temporis propter doctrinae sacrae cognitio-

Ἀμβρόσιός τις ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ φιλολόγος ἐκ τῆς Οὐαλεν- B
τίνου αἱρέσεως ἐκστάς. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν μέγας ἐγνω-
ρίζετο, γεωμετρίας καὶ τὰ λοιπὰ παραδιδοὺς αὐτοῖς· εὐ-
φυὴς γὰρ ἦν ἐκ βρέφους, καὶ ἐπέπληττεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ὡς
παρ' ἡλικίαν τὰ θεῖα καὶ μεγάλα ζητοῦντα. πολλάκις δὲ καὶ
καθεύδοντος αὐτοῦ τὰ στέρνα τοῦ Ὠριγένους ὁ πατὴρ κατε-
φίλει ὡς θείου πνεύματος μεστά, καὶ τῆς εὐτεκνίας ἑαυτὸν
ἐμακάριζε· θεῖος γὰρ ὁ ἀνήρ, ἐπειδὴ καὶ μάρτυς γέγονεν.
ὁ δὲ Ὠριγένης τοσοῦτον ἦν ἐγκρατὴς ὡς ὀβολοῖς τέσσαρσι
καθ' ἑκάστην ἀρκεῖσθαι, οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπεχόμενος, κατε- C
σκληκώς τε ἦν καὶ ψιαθίῳ κείμενος, ἓν ἔργον ἔχων τὴν θείαν
μελέτην. ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς Ἕλληνας τοῦ μαρτυρίου στέφα-
νον ἀναδήσασθαι πεποίηκεν. ὁ μέντοι Ἀμβρόσιος τὰ πρὸς
χρείαν αὐτῷ παρέχων ἐν ἔτεσιν ιη' τὴν γραφὴν ἑρμηνεῦσαι
ἠνάγκασε. λέγεται δὲ ὅτι καὶ ͵ς βίβλους συνεγράψατο. τε-
λευτᾷ δὲ ἐτῶν ξθ', εἰ καὶ δι' αἰτίαν τινὰ τὸ κλέος αὐτοῦ
μέχρι τέλους οὐ διέμεινεν ἄσβεστον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ
Ἀρειανοὶ καὶ Ἀνόμοιοι τὰς ἀφορμὰς ἔσχον. τῶν σωμάτων ἀθε- V. 188
τεῖ τὴν ἀνάστασιν· τέλος δοξάζει τῆς κολάσεως καὶ τῶν δαι- D
μόνων ἀποκατάστασιν. τοσαύτην δὲ μετήρχετο ἄσκησιν ὡς καὶ

nem clarus complures tum fideles tum infideles ad veritatem manu quasi ducebat. inter eos fuit Ambrosius quidam, vir illustris et litterarum doctrinaeque studiosus, qui eius auctoritate motus sectam Valentini reliquit. idem Origenes ob externas etiam disciplinas magnus habebatur, ut qui geometriam artesque caeteras discipulis suis traderet. nam praeclara fuerat a primis annis indole praeditus, ipseque pater eum nonnunquam obiurgavit ut qui supra modum aetatis res divinas et magnas indagaret. saepe tamen ipso dorminente pectus eius exosculabatur pater tanquam sancti spiritus plenum, seque propter egregiam hanc sobolem beatum praedicabat. erat enim Leontius pater vir omnino divinus, ut qui testis etiam veritatis factus sit. adeo vero temperanter victitabat Origenes, ut in sumptum cottidianum quattuor obolis contentus esset. a vino et oleo prorsus abstinebat. corpus omnino propter labores exaruerat. in storea cubabat, uni modo rei intentus, ut divinas scilicet res meditaretur. quo ipso effecit ut multi Graeci corona testimonii cingerentur. praebebat Ambrosius ei cuncta quae ad usus necessarios requirerentur, ideoque perpulit hominem ut litteras sacras annorum 18 spatio interpretaretur. litteris etiam consignatum scimus Origenem sex librorum milia conscripsisse. mortuus est anno aetatis 69. unam tamen ob causam ipsius gloria usque ad finem non perduravit: nam Ariani et Anomoei suarum haeresium occasiones ab ipso hauserunt. praeterea corporum resurrectioni fidem negat, suppliciorum finem opinione sua statuit,

τὸν αὐτοῦ ἀνατραπῆναι θώρακα. καὶ φάρμακον δὲ λέγουσιν ἐπιθεῖναι τοῖς γεννητικοῖς αὐτοῦ μορίοις ὥστε καταξηρᾶναι αὐτά, καὶ βοτάνην δὲ εὑρεῖν μνήμης ἕνεκεν. μετὰ ταῦτα φθόνῳ διαβληθεὶς πρός γε τοὺς τῆς ἐξουσίας ἄρχοντας συνεργείᾳ Σατανικῇ τῆς πίστεως ἐξίσταται· ἐκεῖνοι γὰρ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ σωφροσύνην εἰδότες προσάγουσιν αὐτῷ Αἰθίοπα, καὶ
P. 243 ἢ πείθεται τοῖς λόγοις ἐκείνων ἢ τῷ Αἰθίοπι καταχραίνεται. ἐκεῖνος οὖν μηδὲ ἄκροις ὠσὶν ἀνεχόμενος τοιαύτην ἄθεσμον ἀκοὴν ἐνωτίσασθαι, αὐτοχείρῳ θυσίᾳ διὰ λιβανωτοῦ περιέπεσεν. ὅθεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοῦ μὴ ὀνειδίζεσθαι χάριν καταλιπὼν εἰς Ἱεροσόλυμα ἔρχεται. ἐφ' ᾧ καὶ ἀναγκασθεὶς ἐπ' ἐκκλησίας λόγον εἰπεῖν (πρεσβύτερος γὰρ ἦν) ἐκ τοῦ παρατυχόντος εἶπε καὶ τάδε „τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός ‘ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;’" καὶ πτύξας τὸ βιβλίον
B ἐδάκρυσε σὺν ἅπασι. μανεὶς οὖν ἔκτοτε τὴν ἁγίαν πᾶσαν γραφὴν ἀνατρέψαι ἐσπούδασεν, ὅθεν καὶ ἀναθεματίζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντωνῖνος ὁ Καράκαλλος ἔτη ϛʹ καὶ μῆνας βʹ. ἐφ' οὗ Σαραπίων τις μαθηματικὸς ἦν, ὃς ὑπέδει-

genios malos in integrum restitutum iri censet. interim tanto studio corporeis exercitiis deditus erat ut etiam pectus ipsius corrumperetur. perhibent item genitalibus eum quoddam imposuisse medicamentum quo illa exarescerent. herbam quoque reperit, cuius vis in iuvanda memoria permagna foret. verum deinceps invidia quadam ad magistratus, qui cum imperio erant ac potestate, delatus Satanae auxilio a fide descivit: nam cum illi castitatem in ipso insignem plane cognitam haberent, homini Aethiopem admovent: simul indicant ut vel ipsorum mandatis pareret vel cum Aethiope se pollueret. heic cum Origenes ne extremis quidem auribus tam nefandam rem audire sustineret, manu sua thure simulacris oblato lapsus est, quapropter Alexandrea relicta, ne illius rei causa quicquam audiret exprobrationis, Hierosolymam se confert. cumque coactus esset in coetu concioneque publica orationem habere (nam ex casu, qui acciderat ipsi, Petro scilicet similis erat) huiusmodi verba pronuntiavit (Psalm. 49 16) „peccatori dixit deus: qui fit ut tu iusta mea decreta enarres, et ore tuo foedus meum usurpes?" hinc libro complicato cum omnibus lacrymas profudit. eo modo factum ut deinceps ex quadam mentis insania litteras sacras universas perverteret, ideoque in hodiernum usque diem exsecrationi ecclesiasticae obnoxius est.

Severo mortuo Antoninus Caracallus annos 6 menses 2 imperium obtinuit. erat eo regnante Serapio quidam mathematicus, qui Antonino in senatu Macrinum quendam commonstravit, non multo post

ξεν Ἀντωνίνῳ Μακρῖνόν τινα τὸν μετ' οὐ πολὺ διαδεξόμενον αὐτὸν ἐπὶ συγκλήτου. καὶ ὁ Ἀντωνῖνος παριδὼν ἄλλον ἀντὶ Μακρίνου φονευθῆναι ἐκέλευσε· μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον Μακρῖ- C νος ἔτος ἓν καὶ μῆνας β'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντωνῖνος ὁ Ἡλιογάβαλος ἔτη γ' καὶ μῆνας θ', ὃς τοσοῦτον ἦν ἀσελγὴς ὡς καὶ τὸν Ἱεροκλέα ἔννομον αὐτοῦ ἄνδρα ποιῆσαι. ὡς δὲ λέγουσι, καί τινας τῶν ἰατρῶν ἠντιβόλει διφυῆ αὐτὸν δι' ἐντομῆς ἐμπροσθίου ποιῆσαι. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μαμαίας ἔτη ιγ' μῆνας η'. αὕτη θεοσεβὴς οὖσα τὸν Ὠριγένην ἐξ Ἀντιοχείας ἐκάλεσεν ὥστε τὸ κατὰ Χριστὸν διδαχθῆναι μυστήριον. μετὰ τοῦτον Μαξιμῖνος ἔτη ς'. μετὰ τοῦτον Μάξιμος καὶ Βαλβῖνος ἡμέρας κβ'. μετὰ τούτους Γορδιανός, εἶτα Φίλιπ- D πος ἔτη ε'. οὗτος σπονδὰς ἐποίησε μετὰ Σαβώρου βασιλέως Περσῶν, ὃς ἐθαυμάζετο ἐπὶ μεγέθει σώματος· μέχρι γὰρ ἐκείνου τοῦ χρόνου τηλικοῦτος οὐκ ὤφθη ἄνθρωπος. ἐπὶ τούτου τοῦ Φιλίππου δὲ καὶ Σαβέλλιος ἦν. τότε δὴ καὶ καθ' ὁδὸν Ἰουδαῖος ἔκειτο νοσῶν· ἀλλὰ βαπτισθεὶς ὑπὸ Χριστιανοῦ, καὶ ταῦτα λαϊκοῦ, ὑγιὴς αὐτίκα ἐγένετο. τούτου δὲ Διονυσίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἀνενεχθέντος τὸ θεῖον καὶ αὖθις ἐδέξατο φώτισμα· κατὰ γὰρ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας οὐκ ἔξεστι

14. ὑπὸ P.

in imperio successurum. qua in re negligentius se gerens Antoninus, alium quendam pro Macrino iussit interfici. post Antoninum igitur annum unum mensesque duos Macrinus imperavit. secutus est illum Antoninus Heliogabalus, imperioque potitus est annos 3 menses 9. is tam prodigiose lascivus erat ut Hieroclem sibi pro marito legitimo iungeret. praeterea, ceu perhibetur, medicos quosdam obsecrabat ut ab anteriore parte corporis sectione facta se utriusque naturae participem facerent. post hunc Alexander Mamaeae F. annis 13 et octo mensibus imperio praefuit. Mamaea, quae religioso cultu deum veneraretur, Antiochea Origenem ad se arcessivit, ut ab ipso de Christi mysterio erudiretur. post Alexandrum Maximinus sex annis regnavit, post Maximinum Maximus et Balbinus dies 22. excepit hos Gordianus. deinde Philippus annos 5 regnavit. is cum Sapore Persarum rege fecit inducias, qui propter magnitudinem proceritatemque corporis in omnium erat admiratione: nam ad illud usque tempus hominum nemo conspectus fuerat qui corpore tam vasto esset.

Sub Philippo Sabellius vixit, eodemque imperante Iudaeus quidam morbo laborans, in via publica cum iaceret, a Christiano, et laico quidem, baptissatus mox convaluit. quapropter ad Dionysium antistitem deductus, secunda vice lustrationem divinam accepit. quippe de canonum apostolorum praescripto nemini laico fas est, ut quicquam earum rerum peragat quae ad sacerdotum munus pertinent, etiamsi

τῷ λαϊκῷ μεταχειρίζεσθαί τι τῶν ἱερατικῶν, κἂν περίστασις ᾖ.
P. 244 καὶ οὗτοι μὲν οὕτω διετάξαντο, ὥστε μηδὲν τῆς τάξεως ἀνα-
V. 189 τραπῆναι. ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ μεγάλου
Ἀθανασίου τοιοῦτόν τι γέγραπται. ὁ μέγας Ἀθανάσιος οὗτος
ἔτι παιδίον ὢν ἔρχεταί ποτε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν ἐπί τινα
τῆς θαλάσσης ἀκτήν. καὶ συμπαίζειν μὲν αὐτοῖς παρὰ ταῖς
ὄχθαις ἐῴκει, τύπος δὲ τῶν μελλόντων τὸ πᾶν ἦν· ὑποκρι-
νάμενοι γὰρ ἐν τῇ παιδιᾷ τὰ τῶν ἱερέων οἱ παῖδες Ἀθανά-
σιον μὲν ἐπίσκοπον χειροτονοῦσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς πρεσβυτέρους
καὶ διακόνους ἀφορισθέντες προσῆγον ἑτέρους παῖδας αὐτῷ
B ἀσφραγίστους, κἀκεῖνος τῷ θαλαττίῳ ὕδατι τοὺς παῖδας ἐβά-
πτιζεν. ὁ γοῦν τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπίσκοπος Ἀλέξαν-
δρος παρ' αἰγιαλὸν παρερχόμενος, καὶ ταῦτα ἰδὼν καὶ θαυ-
μάσας, ἐπιχρίει αὐτοὺς καὶ τελειοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος.
ἀλλὰ καὶ ὁ να' κανὼν τοῦ ἐν πατριάρχαις Κωνσταντινουπό-
λεως ἁγιωτάτου Νικηφόρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων πατέ-
ρων τάδε διορίζεται „τὰ ἀβάπτιστα νήπια, μὴ ὄντος ἱερέως,
καὶ πατὴρ αὐτὰ βαπτίσει, καὶ οἷος ἕτερος τύχῃ, μόνον ἔστω
ὀρθόδοξος."

C Μετὰ τοῦτον Δέκιος ἔτη β', ἐφ' οὗ Ναυᾶτος. μετὰ
τοῦτον Γάλλος καὶ Βολουσιανὸς ἔτη β', μῆνας η'. μετὰ τοῦ-

12. ἐπίσκοπος] πρόεδρος FM.

maxime casus aliquis et necessitas urgeat. hoc nimirum illi sic constituerunt et decreverunt, ut ne qua in parte contra ordinem delinquatur. nam diligenter mihi, quaeso, adverte, quid in illius magni Athanasii vita sit perscriptum. cum puer adhuc esset Athanasius, forte suis cum aequalibus maris ad litus accessit. ac videbatur ille tum quidem in litore cum eis ludere, sed res tota quaedam erat imago eius quod aliquando futurum esset. nam pueri eo in lusu repraesentatis sacerdotum personis, eorumque muneribus sibi sumptis, Athanasium quidem episcopum collatis quasi suffragiis creabant, ipsi vero seniorum et ministrorum in ordinem adsciti, quosdam alios pueros ad ipsum perducebant, qui baptismo necdum obsignati forent. eos Athanasius aqua marina baptissabat. igitur Alexander antistes Alexandrinorum, cum in litore deambulans haec conspexisset et admiratus esset, pueros inungit et per baptismum perficit. canon autem 51 sanctissimi patriarchae Cpolitani Nicephori et aliorum sacrorum patrum, qui praesentes ipsi adfuerunt, haec determinat et decernit: „infantes non baptissatos, si sacerdos nullus adsit, et pater baptissare potest et quivis alius, modo recte Christiana de doctrina sentiat."

Post Philippum Decius annos 2 imperavit, sub quo Novatus vixit. Decio Gallus et Volusianus successerunt, imperioque biennium et menses 8 potiti sunt. post eos Aemilianus quattuor menses praefuit.

τον Αἰμιλιανὸς μῆνας δ'. μετὰ τοῦτον Οὐαλεριανὸς ἔτη ιέ, ἐφ' οὗ λιμὸς γέγονεν οἷος οὐ γέγονε πώποτε, καὶ φθορὰ ἀνθρώπων ἄρρητος· ἀπὸ γὰρ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἀτμοί τινες ἀνῄεσαν, ἐκ ποταμῶν τε καὶ λιμνῶν, τοσοῦτον φθοροποιοὶ ὥς νομίζειν ἰχῶρας νεκρῶν εἶναι τὰς δρόσους. ἐφ' ᾧ καὶ οὐκ ἦν οἰκία ἐν ᾗ οὐκ ἦν τεθνηκὼς καὶ ἀπόζων· ἀναρίθμητος γὰρ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ὁ ὄλεθρος.

Μετὰ τοῦτον Κλαύδιος ἔτος ἕν, ὁ καὶ πρόπαππος τοῦ D μεγάλου Κωνσταντίνου. μετὰ τοῦτον Κιντίλιος ὀλίγας ἡμέρας· τὸν γὰρ Αὐρηλιανὸν ὁρῶν τῆς βασιλείας κατεπεμβαίνοντα τὴν τῆς χειρὸς φλέβα τέμνει, καὶ ἀφίησιν αὐτὴν ἕως οὗ λειποψυχήσας ἀπέθανε. μετὰ τοῦτον Αὐρηλιανός, ἐφ' οὗ Μάνης ὁ κατάρατος ἦν, ὁ καὶ τὸ γένος Βραχμάν, καὶ ὁ Σαμοσατεὺς Παῦλος. ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς καὶ Ἀπολινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, ὃς τῶν Ἀρειανῶν λεγόντων ἄψυχον εἶναι τὴν τοῦ κυρίου σάρκα, ἔλεγε σάρκα μὲν ἐψυχωμένην λαβεῖν τὸν κύριον, οὐ μὴν δὲ καὶ νοῦν τὸν ἡμέτερον· ἤρκει γὰρ ἡ θεότης τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἡγεμονεύειν. μετὰ τούτους Θεόδω- P. 245 ρος ὁ Μοψουεστίας πόλεως οὔσης ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἡγεμονίαν λαχών, δυσφημῶν τὸν κύριον ἕνα τὸν καθ' ἡμᾶς καὶ κοινὸν εἶναι, κατὰ προκοπὴν τὴν χάριν δεχόμενον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ

hunc Valerianus excepit, et annos omnino 15 regnavit. sub eius imperio tanta fames exstitit quanta nunquam antea; secutusque mortalium interitus, cuius diritas explicari verbis nequeat. nam ex mari fluminibus atque stagnis vapores quidam exhalabant adeo pestilentes et letales, ut ipsi rores nihil esse viderentur aliud quam meri cadaverum succi ac humores. itaque nulla domus erat in qua non cadaver aliquod foeteret. peribant enim homines innumerabiles.

Delatum hinc est imperium Claudio, qui uno tantum anno regnavit, proavusque magni Constantini fuit. post eum paucos dies Quintillus rebus praefuit. cum enim animadverteret Aurelianum pro se imperium usurpare, vena quadam manus secta sanguinem tam diu misit, donec anima deficiente prorsus exspiraret. itaque successit Aurelianus, quo imperante Manes ille, vir exsecrabilis, natione Brachmanum ortus, vixit; itemque Paulus Samosatensis, quem deinceps Apollinarius antistes Laodiceae secutus, cum Ariani dicerent Christi carnem anima carere, contrariam in sententiam adseruit Christum quidem anima praeditam carnem adsumpsisse, non tamen mentem nostram. putabat enim divinitatem solam satis idoneam esse quae illi carni praeesset. post hos autem Theodorus antistes eius urbis in Cilicia, quae Mopsuestiae nomen habebat, summa dominum adficiebat ignominia, quem unum ex nobis ac similem paremque nobis fuisse diceret, ut qui non sine profectu quodam

βαπτίσματι τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος δωρεᾶς γενόμενον μέτοχον. ὁ δέ γε Νεστόριος ἀπὸ Γερμανικείας τῆς Συρίας ὥρμητο. ἦν δὲ καί τις Ἰουλιανὸς ἐπίσκοπος μὲν Ἁλικαρνασσοῦ τῆς Ἀσίας, αἱρεσιάρχης δέ· τὴν γὰρ ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ πρὸ τοῦ παθεῖν ἄφθαρτον ἔλεγεν εἶναι.

Μετὰ δὲ Αὐρηλιανὸν Τάκιτος ἔτη β'. μετὰ τοῦτον Πρό-
B βος καὶ Φλωριανὸς ἔτη β' μῆνας δ'. τοῦτον δὴ τὸν Φλωρια-
V. 190 νὸν ἀνεῖλεν ὁ Πρόβος, παράφρονα ποιήσας ἑαυτόν. τότε δὴ καὶ βροχῆς γεγονυίας σῖτος μεμιγμένος τῷ ὕδατι πολὺς ἄνωθεν κατηνέχθη. τοῦτον συνάγοντες σωροὺς μεγάλους ἐποίησαν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ ψεκάδας ἀργύρου κατενεχθῆναι φασί.

Μετὰ δὲ τούτους Κᾶρος καὶ Καρῖνος ἀνὰ ἔτη β'. μετὰ δὲ τούτους Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλιος ἔτη κβ'. οὗτοι τὴν βασιλείαν ἐξ ἀπονοίας ἀφέντες ἰδιωτικὸν ἀνελάβοντο σχῆμα. κατὰ γὰρ τὸν μεταφραστὴν κύριν Συμεὼν πολλὴν ἔθεντο σπουδὴν οὗτοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καταγωνίσα-
C σθαι, ἣν κραταιοτέραν μεῖναι καὶ ᾅδου πυλῶν αὐτὸς ἀπεφήνατο. ἀλλ' ἐπειδήπερ ἔγνωσαν ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες, ἑκάτερος αὐτῶν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τὴν βασιλείαν ἀπεσκευάσαντο, πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους κόρον τῆς τύχης καὶ μεταβολῆς ἔρωτα προφασισάμενοι· οἷς δὲ τῶν ἀπορρή-

gratiae dei particeps factus fuisset et in baptismo sancti spiritus donum accepisset. Nestorius inde Germanicea Syriae urbe fuit oriundus. denique Iulianus quidam antistes Halicarnassensis in Asia princeps fuit cuiusdam sectae peculiaris, ut qui sacrosanctam Christi carnem etiam ante passionem dixerit interitus expertem fuisse.

Post Aurelianum Tacitus biennium imperavit. post Tacitum Probus et Florianus annos duos menses quattuor. Florianum Probus interfecit, insania quadam simulata. sub horum imperio pluvia ex aëre delapsa, ingens tritici copia coelitus aquae permista decidit; qua congesta magnos acervos homines excitabant. itidem imperante Aureliano guttas argenteas pluisse traditum est.

Secutus est hos imperatores Carus cum Carino, quorum quisque biennium regnavit. hinc Diocletianus et Maximianus Herculeus 22 annis imperium administrarunt. cumque mentis vesania quadam imperio se abdicassent, habitum vitamque privatam amplexi sunt. nam ut Symeon ille cognomento Metaphrastes ait, imperatores hi magnopere conati sunt fidem Christianam expugnando quasi abolere, quam Christus ipse firmius perduraturam esse pronuntiavit quam ipsas Orci portas. verum posteaquam ea se moliri animadvertissent quae perfici omnino non possent, uterque reliquit imperium, inter alia cau-

των κοινωνεῖν εἶχον καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἐξεκάλυπτον, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἰσχὺν ἔλεγον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων πειθὼ καταναγκάσαι αὐτοὺς ἐκστῆναι τῆς βασιλείας. ἐφ' ᾧ κατέστησαν ἀνθ' ἑαυτῶν βασιλεῖς τῆς μὲν ἑῴας Γαλέριον Μαξιμιανόν, τῶν δὲ ἑσπερίων μερῶν Κώνσταντα τὸν πατέρα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, κρατήσαντα ἔτη δ'. οὗτος τελευτᾷ D ἐν Βρετανίαις καὶ πάνυ εὐσεβὴς ὤν, ἀναγορεύει δὲ ἀνθ' ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον υἱὸν αὐτοῦ. ὁ μέντοι Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος θείᾳ ψήφῳ λέγεται ἐξενεγκεῖν τραῦμα ἐν τοῖς γεννητικοῖς αὐτοῦ μορίοις δι' ἣν εἶχεν ἀσέλγειαν, καὶ οὕτω κατασκωληκιάσας τὴν δυσώδη αὐτοῦ παρέδωκε ψυχήν.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι, καθά φησιν ὁ χρονογράφος Ἰωάννης ὁ Σκυλίτζης, τῆς χρονογραφίας μὲν κατήρξατο Γεώργιος ὁ καὶ σύγκελλος χρηματίσας Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἀπὸ καταβολῆς δὲ κόσμου, καὶ μέχρις αὐ- P. 246 τῶν τῶν τυράννων κατέληξε, Μαξιμιανοῦ δηλονότι καὶ Μαξιμίνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. μετὰ δέ γε τὸν Γεώργιον ὁ ὁμολογητὴς Θεοφάνης, καὶ τοῦ Ἀγροῦ ἡγούμενος, τὰ ἐπίλοιπα συνετάξατο ἕως τελευτῆς βασιλέως Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγγαβὲ τῆς χρονογραφίας ὁ Σκυλίτζης κατήρξατο.

21. post κατήρξατο C: οἱ βασιλεῖς οἵτινες ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, F: σύνοψις ὡς ἐν πίνακι τῶν βασι-

sam instituti sui hanc adferentes, quod fortunae iam saturi essent commutandaeque vitae desiderio tenerentur. si quos autem habebant arcanorum participes, quibus animi sui cogitata libere possent patefacere, ad eos fatebantur Christi potentiam prodigiorumque vim ipsos eo perpulisse ut imperium resignarent. eaque de causa loco suo designarunt imperatores, Orientis quidem Galerium Maximianum, Occidentis vero Constantem, magni Constantini patrem, qui annos 4 rerum potitus est, inque Britannia diem supremum obiit, princeps omnino religiosus. cum moreretur, loco suo Constantinum filium constituit. Galerius Maximianus divino iudicio vulnus in genitalibus membris accepisse fertur propter singularem lasciviam; itaque pediculis scatens foetidam animam exhalavit.

Debes autem scire, dilecte fili, temporum annotationem inchoatam esse, Iohanne Scylitza chronographo auctore, ab Georgio sanctissimi patriarchae Tarasii syncello, qui a mundi exorsus initio in his ipsis tyrannis, Maximiano scilicet ac Maximino eius filio, desiit. deinde post Georgium Theophanes confessor et Agri praefectus, reliqua litteris est complexus usque ad Nicephori generis logothetae finem; qua de causa Scylitzes chronographiam suam a Michaelo Rangaba voluit auspicari.

λέων, V: βασιλεῖς Κωνσταντινουπόλεως ἐντεῦθεν ἐσχήκασι τὴν ἀρχήν. deinde omnes haec nomina:
ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἔτη λβ' μῆνας ια'.
Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κγ'.
ὁ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ἑπτά.
ὁ Ἰοβιανὸς ἔτος ἕν.
ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ'.
Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Γρατιανὸς ἔτη τρία.
ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιζ'.
Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Θεοδόσιος ὁ μικρὸς ἔτη μβ'.
Μαρκιανὸς ἔτη ς'.
Λέων ὁ μέγας ἔτη ιζ'.
Λέων ὁ υἱὸς τοῦ Ζήνωνος ἔτος ἕν.
Ζήνων ὁ καὶ Ἰσαύρων σὺν τῷ Βασιλισκῷ ἔτη ιζ'.
Ἀναστάσιος ὁ Δυρραχινὸς ἔτη κζ'.
Ἰουστῖνος ὁ γέρων ἔτη θ', ὁ καὶ ὁ Θρᾷξ λεγόμενος.
Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἔτη λθ'.
Ἰουστῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
ὁ Τιβέριος ὁ Θρᾷξ ἔτη δ'.
ὁ Μαυρίκιος ἔτη εἴκοσι.
Φωκᾶς ὁ Καππαδόκης ἔτη η'.
ὁ Ἡράκλειος ἔτη λ'.
Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἕν.
Ἡρακλεώνας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας ς'.
Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου ἔτη κζ'.
Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἔτη ιζ'.
Ἰουστινιανὸς ὁ ῥινότμητος ἔτη ιβ'.
Λεόντιος ἔτη τρία.
Ὀψίμαρος ὁ Τιβέριος ἔτη ζ'.
Ἰουστινιανὸς πάλιν ὁ ῥινότμητος ἔτη ς'.
Φιλιππικὸς ἔτη δύο.
Ἀρτέμιος ἔτη δύο.
Θεοδόσιος τῶν κάτω ἔτη δύο.
Λέων Ἰσαυρὸς ὁ Κώνων ὁ καὶ εἰκονομάχος ἔτη κγ'.
Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ'.
Λέων ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ε'.
Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔτη ιε'.
Νικηφόρος ὁ ἀπὸ γενικῶν ἔτη θ', σὺν Σταυρακίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ μῆνας β'.
Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβὲ ἔτη δ' μῆνας θ'.
Λέων ὁ Ἀρμένιος ἔτη ζ' καὶ ἥμισυ.
Μιχαὴλ ὁ τραυλὸς ἔτη η' μῆνας θ'.
Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ' μῆνας γ'.
Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ μέθυσος σὺν Θεοδώρᾳ τῇ μητρὶ αὐτοῦ ἔτη ιδ', καὶ μόνος ὁ Μιχαὴλ ἔτη ια'.
Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη θ'.
Λέων ὁ φιλόσοφος ἔτη κς'.
Ἀλέξανδρος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας ιγ'.
ὁ Κώνστας ὁ υἱὸς τοῦ φιλοσόφου ἔτη ε'.
Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ἔτη κς'.
Κωνσταντῖνος πάλιν ὁ τοῦ φιλοσόφου ἔτη ιδ'.
Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.

ὁ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἔτη ς'.
Ἰωάννης ὁ Τζιμισχὴς ἔτη ς'.
Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος ἔτη ν'.
Κώνστας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος ἔτη ιε' S'.
Μιχαὴλ ὁ Παφλαγὼν ἔτη ζ'.
ἡ Ζωὴ σὺν τῷ Μιχαὴλ τῷ καλαφάτῃ μῆνας δ'.
Κωνσταντῖνος ὁ μονομάχος σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ιβ' S'.
Θεόδωρος ὁ ἀδελφὸς τῆς Ζωῆς ἔτος ἕν.
Μιχαὴλ γέρων ὁ στρατιωτικὸς ἔτος ἕν.
Ἰσάκιος ὁ Κομνηνὸς ἔτη β'.
Κωνσταντῖνος ὁ Δοῦκας ἔτη ζ' S'.
Εὐδοκία σὺν τῷ Μιχαὴλ υἱῷ αὐτῆς μῆνας ζ', καὶ μετὰ Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἡ Εὐδοκία ἔτη γ' μῆνας η'.
Μιχαὴλ ὁ παραπινάκης ἔτη ς' S'.
Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ'.
Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἔτη λζ'.
Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κδ' καὶ ἥμισυ.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

P. 247 Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἡνίκα κατὰ Μαξεντίου ἐστράτευσε,
V. 191 τότε εἶδεν ἐν οὐρανῷ τὸν τίμιον σταυρόν, ἐφ' ᾧ νενίκηκεν.
εἶτα ῥαθυμήσας καὶ κατ' ἐχθρῶν ὁρμήσας ἡττᾶται, καὶ ἀθυ-
μήσας ὕπνωσε, καὶ κατ' ὄναρ ὑπὸ ῥάβδου πλήττεται τοὺς
μυκτῆρας, κἀκεῖθεν αἷμα ἐξιὸν τὸν σταυρὸν ἐν ὀθόνῃ ἐχάρα-
ξε. ταῦτα δὲ ἰδών, καὶ μετάμελος ἐπὶ τῷ πράγματι γεγο-
νώς, νικᾷ καὶ αὖθις τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα
ὑπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φαύστας εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνει.
ἀλλ' ὁ θεὸς ἕλκει πάλιν αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας· κατασχοῦσα
P. 248 γὰρ αὐτὸν μέγαν ἐστενοχώρει παντοίως καὶ ἔθλιβε. καθὰ
δὲ συνεβούλευσαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Καπετωλίου Διός, βρέφη
συνελέγησαν ὥστε σφαγιασθῆναι ταῦτα καὶ τῷ αἵματι αὐτῶν
ἐμβληθῆναι καὶ οὕτω δῆθεν αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου.
διερχόμενος οὖν καὶ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀκούσας θρηνουσῶν,
καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου μαθών, εἶπε „κρεῖσσον πάσχειν

4. ἀθυμ.] ῥαθυμήσας P.

PARS IV.

DE CONSTANTINOPOLITANIS IMPERATORIBUS

QUI DEINCEPS REGNARUNT.

Quo tempore Constantinus magnus copias contra Maxentium ducebat, signum venerandae crucis in aëre conspexit, indeque cum hoste congressus victor discessit. tum vero negligentior factus, ubi rursus in hostem prorupisset, victus est. quo detrimento accepto quendam in moerorem incidit et consopitus est. heic per quietem visus est sibi nares virga quadam verberari. moxque de naribus sanguis promanans in veste linea notam crucis expressit. qua re conspecta, poenitudine sui delicti ductus est, ideoque rursus hostibus suis superior evadit. secundum haec denuo per uxorem Faustam ad furiosum deastrorum cultum exorbitantem deus per lepram retraxit. nam ea cum magni huius viri corpus occupasset, omnibus hominem modis urgebat et excruciabat. ibi de Capitolini Iovis sacerdotum consilio colligi quidam infantes iussi sunt, in quorum occisorum sanguinem ipse mersus morbo isto liberaretur. cum autem alicubi transiens matres infantum lamentantes audivisset ploratusque causam cognovisset,

ἐμὲ ἢ τοσούτων βρεφῶν καταψηφίσασθαι θάνατον." ἐφ' ᾧ καὶ νυκτὸς ἐφίστανται αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι λέγοντες τὸν ἐπίσκοπον Σίλβεστρον καλέσαι. καλεῖται οὖν ὁ ἅγιος, καὶ βαπτίσας αὐτὸν τῆς λέπρας ἐλευθεροῖ. ὁ δὲ μέγας ὕστερον B τοσοῦτον ὑπὲρ πίστεως ἠγωνίσατο ὡς καὶ πάντα μεταποιῆσαι τὰ ἔθιμα, τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύειν καὶ κυριακὴν ἀργεῖν, τοὺς Ἰουδαίους οἰκέτας μὴ ὠνεῖσθαι, καὶ σταυρῷ μηκέτι καταδικάζεσθαί τινα διὰ τὸ πρὸς τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ σέβας. μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας μετονομάζει, ἀπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεος καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ὀνομαζομένας τὸ πρότερον.

Ἡ μέντοι τοῦ μεγάλου σύζυγος Φαῦστα θυγάτηρ Μαξιμιανοῦ, ἣν ἐν λουτρῷ πυρώδει τὴν ψυχὴν ἀπορρῆξαι ποιεῖ· C τὸ δὲ αἴτιον ὁ πρόγονος αὐτῆς Κρίσπος, ὃν ἐκ παλλακῆς ἔσχεν ὁ μέγας. τὸν μέντοι Κωνσταντῖνον Κώνσταντα καὶ V. 192 Κωνστάντιον ἐκ Μαξιμίνας ἔσχε θυγατρὸς Διοκλητιανοῦ. ἐν δέ γε τῷ Καπετωλίῳ Ῥώμης ἔν τινι καταδύσει βαθμοὺς ἐχούσῃ τξε' δράκων ἦν πολλοὺς βλάπτων τῷ φυσήματι, ὅτε τῆς καταδύσεως παρέκυπτεν· ὃν ὁ μέγας Σίλβεστρος ἔκλεισεν ἐκεῖσε παρακληθείς. μετὰ δέ γε τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐπὶ τῷ ἀγρίῳ ταύρῳ πεποίηκεν ὁ Σίλβεστρος, ἡνίκα μετὰ

14. Πρίσκος codices.

„praestat" inquit „me hoc modo excruciari quam tot infantes interfici." quapropter noctu sibi videre visus est adstantes apostolos, qui monerent ut Silvestrum antistitem arcesseret. is cum perductus ad Constantinum esset, baptissatum lepra liberavit. ex quo sane tempore magnus hic imperator tantopere fidem propugnavit, ut etiam ipse praestanda susciperet omnia quae in more Christianis est observare. nam et quarta feria et praeparationis die ieiunabat; omni opere die dominico vacabat; mancipia Iudaei ne deinceps emerent vetabat; ad crucem neminem amplius condemnabat, ut pretiosae cruci Christi religiosum hunc honorem deferret. inter alia diebus etiam septimanae, qui prius a Saturno, Marte, sideribus caeteris nuncuparentur, alias appellationes indidit.

Uxorem Faustam, quae Maximiani erat filia, in balneo supra modum calfacto necavit. eius causa fuit Priscus, Faustae privignus, ob novercae criminationes interfectus, quem Constantinus e concubina sustulerat. filios autem reliquos, Constantinum Constantem et Constantium, ex Maximina Diocletiani filia suscepit. caeterum hoc tempore Romano in Capitolio quidam erat draco, abditus in antro, cuius descensus 365 gradus habebat. is multos mortales laedebat adflatu suo, si quando extra illud antrum prospectaret. sed magnus ille Silvester eum rogatus ibidem occlusit. deinde post editum mira-

D τοῦ Ζαμβρῆ ἐκείνου τοῦ μάγου περί τε τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων διελέγετο ἐνώπιον τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἔτι τῷ Ἰουδαίων μέρει προσκειμένης, πόλιν εἰς ὄνομα αὐτοῦ κτίσαι βούλεται ὁ θειότατος βασιλεύς. καὶ δὴ προθυμούμενος τούτου χάριν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὰ ἑσπέρια, κατ' ὄναρ ἐπετράπη ὁδεῦσαι τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν. ὅθεν ἔσπευδε καὶ περὶ τὴν Χαλκηδόνα τὴν πόλιν οἰκοδομῆσαι. ἀλλ' ἐκωλύετο ἄνωθεν· ἀετοὺς γάρ φασι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἐργαλεῖα ἀφαρπάζειν ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ταῦτα διαπερᾶν, ὅπερ P. 249 ἐπισκοπὴ πρότερον ἦν τῆς κατὰ Θρᾴκην Ἡρακλείας. ὑπέπεσε δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ τὸ Βυζάντιον τρόπῳ τοιῷδε. ἀρχαία πόλις τὸ Βυζάντιον ἦν, καὶ καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον. ἐπὶ Σεβήρου δὲ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος πολιορκηθὲν παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς τὸν πόλεμον ὑποστὰν ὕστερον ἑάλω, τῶν ἀναγκαίων ἐπιλειψάντων τοῖς ἐποίκοις αὐτοῦ. καὶ καθῃρέθη μὲν καὶ τὰ τείχη αὐτοῦ, ἀφῃρέθη δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ δίκαια, καὶ οὕτως ὑπετέθη Πειρινθίοις· Πείρινθος δέ ἐστιν ἡ Ἡράκλεια. ὅθεν καὶ τῷ Ἡρακλείας ἡ χει- B ροτονία τοῦ πατριάρχου ἀπονενέμηται, ὡς παρ' αὐτοῦ χειροθετουμένου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου.

culum, quod in tauro immaniter saevo Silvester declaravit, cum de fide nostra et Iudaeorum adversus magnum illum Zambrem disputaret, ipso Constantino magno et sacrosancta ipsius matre Helena praesente, quae tum adhuc obnixe Iudaeorum partibus adhaerebat, imperator plane divinus urbem, quae ab ipsius nomine appellaretur, condere instituit. cumque decrevisset ipse secum hoc nomine versus Occidentem proficisci, per quietem impulsus est ut instituto priori relicto iter aliud ingrederetur, quod Byzantium scilicet duceret. quo factum est ut circa Chalcedonem magno studio condendae urbi operam daret: sed irrito conatu, quod nimirum coelitus impediretur. nam proditum est monumentis litterarum aquilas instrumenta artificum et fabrorum Chalcedone surrepta et trans fretum deportata Byzantii deposuisse. hoc oppidum quondam Heracleae sitae in Thracia praeferebatur, verum huiusmodi quadam ex causa Heracleae subiici coepit. erat sane Byzantium urbs perantiqua, et suis legibus administrabatur. sed regnante Severo imperatore Romano cincta obsidione a Romanis, cum totum triennium obsidionem tolerasset, tandem in deditionem venit, quod incolis commeatus plane defecisset. tum vero et moenia diruta sunt et iura ei civilia prorsus adempta, denique locus ipse iurisdictioni Perinthiorum adsignatus: nam Heracleam Perinthum olim vocabant. iccirco deinceps usus obtinuit ut patriarchae Cpolitani confirmatio ad Heracleae spectet antistitem; a quo scilicet olim quoque Byzantino antistiti manus imponebatur.

'Ανανεώσας οὖν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρᾴκης κτισθὲν τεῖχος προσέθετο καὶ ἕτερον διάστημα, καὶ νέαν οὕτω Ῥώμην τὴν πόλιν ταύτην ὠνόμασεν. ἀπαρτίζεται δέ, ναὶ μὴν καὶ ἐγκαινίζεται ἡ μεγαλόπολις αὕτη κατὰ τὴν ια' τοῦ Μαΐου μηνὸς ἔτους ἐνισταμένου ͵εωλη'. τηνικαῦτα κληθεὶς ὁ τῶν ἀστρονόμων δῆθεν ἀκριβέστατος Οὐάλης ποιεῖ θεμάτιον δι' οὗ εἰς χϟϛ' ἐνιαυτοὺς διαμεῖναι τὴν πόλιν ταύτην ἐφοίβασεν. ἐντεῦθεν οὖν διεψευμένη ἡ τοῦ Οὐάλεντος πρόρρησις καὶ διημαρτημένη προφανῶς ἡ C
τέχνη ἐλέγχεται.

'Ορῶν δὲ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὁ μέγας ὀλιγάνθρωπον, τοὺς ἀξιολογωτέρους Ῥώμης ἐκεῖθεν παρήγαγεν· ἀφ' ὧν εἰσὶ καὶ οὗτοι, Ὀλύβριος, Βῆρος, Οὐρβίκιος, Καλλίστρατος, Ζωτικός, Εὐγένειος, Εὔβουλος, Στούδιος, Φλωρέντιος, Μαυριανός, Σεβῆρος καὶ Ἰσίδωρος, οἵτινες οἴκους ναοὺς καὶ ξενῶνας ἀνήγειραν. τούτους μὲν τοὺς διαληφθέντας Ῥωμαίους ἄνδρας τοιουτοτρόπως ἐνταῦθα μετοικίζει ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. λαβὼν γὰρ τοὺς δακτυλίους αὐτῶν ἀποστέλλει αὐτοὺς εἰς τὸν D
βασιλέα Περσῶν Σάρβαρον, ὃν καὶ νικήσαντες ὑπέστρεψαν· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐκδημίας αὐτῶν ἀποστείλας τοὺς δακτυλίους εἰς Ῥώμην ἄγει τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐνταυθοῖ. κτίζει

4. μεγαλωτάτη F, μεγάλη πόλις ceteri.

Igitur magnus ille Constantinus instaurato castro, quod olim a Byzo Thracum rege fuerat extructum, magnum loci spatium adiecit, urbique cognomentum Novae Romae dedit. absoluta fuit urbs longe amplissima, celebrataque ipsius Renovalia a. d. 5 id. Maias, anno 5838. arcessitus est id temporis Valens astronomorum excellentissimus, qui collocatione siderum descripta 696 annos urbem duraturam vaticinatus est; quae sane Valentis praedictio deinceps falsitatis convicta est, arte nimirum ipsius palam a vero aberrante.

Cum autem magnus imperator urbem suam hominum exiguam habere copiam cerneret, quotquot Romae illustriores erant Cpolim transtulit; quorum in numero erant Olybrius, Verus, Urbicius, Zoticus, Eugenius, Eubulus, Studius, Florentius, Callistratus, Maurianus, Severus et Isidorus; qui Cpoli domos, templa, hospitum aedes extruxerunt. et quidem hos patricios Romanos, quos recensuimus, hoc quodam modo Constantinus eo migrare perpulit. cum annulos eorum ad se recepisset, contra Persarum regem Sarbarum ipsos cum copiis ablegavit; quo illi victo tandem reversi sunt. interea vero dum domo aberant, annulis Romam missis uxoribus eorum persuadet ut Cpolim se conferrent. secundum haec ipsis aedificia condit, prorsus eiusmodi tam amplitudine quam forma, qualia Romae habuerant. cum igitur

V. 193 δὲ καὶ οἴκους κατά γε τὸ μῆκος καὶ σχῆμα τοιούτους οἵους
εἶχον ἐν Ῥώμῃ. ὑποστρέψαντες οὖν ἐκεῖνοι καὶ τὸ δρᾶμα
μαθόντες ἐξέστησαν. τούτων οἱ μὲν τέσσαρες μάγιστροι, οἱ
δὲ ὀκτὼ πατρίκιοι.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τῆς πόλεως ἐξισουμένης καθ'
ὃν ἐκτίζετο καιρὸν λίθοι παρὰ λιθοξόων ἐτμήθησαν, οὓς προ-
P. 250 τείχισμα διὰ τὴν τῆς θαλάσσης βίαν ἔθεντο, ἀπὸ τῆς Βαρβά-
ρας σχεδὸν ἕως αὐτῆς τῆς χρυσῆς πόρτης ἐντὸς τὸ τεῖχος
φυλάσσοντας. ὁμοίως δὲ μετεκόμισεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν
τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον ὄντα, καὶ ἵδρυσεν ἐπάνω αὐτοῦ τὸν
ἀνδριάντα ἐκεῖνον ὃν ἤνεγκεν ἀπὸ Ἡλιουπόλεως τῆς Φρυγίας.
ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος ἔτη τρία διεπλωΐζετο, ἐνιαυτὸν δὲ ὅλον
ἀνεβιβάζετο ἔνθα καὶ ἵσταται. μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσας Καί-
σαρας Κώνσταντα μὲν ἐνταῦθα Λικίνιον δὲ τὸν γαμβρὸν αὐ-
τοῦ ἐν Νικομηδείᾳ, κατὰ Περσῶν ἐστράτευσεν. οὗτος δὲ ὁ
Λικίνιος κατὰ Χριστιανῶν ἤρξατο διωγμὸν κινεῖν. τότε δὴ
B τότε καὶ τὸν Ἀμασείας ἐπίσκοπον Βασιλέα οὕτω καλούμενον
ἀνεῖλε. τότε δὴ τότε καὶ ὄφεις ἐν Μελιτηνῇ τοσοῦτον ἐπολέ-
μησαν κατ' ἀλλήλων ὥστε καὶ τὴν χώραν ἐποζέσαι τῷ φόνῳ
αὐτῶν. τότε καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος γέγονεν, ἐν ᾗ τὸν
ἄμαχον Εὐλόγιον Ἕλληνα ὁ μέγας καὶ ἁπλοῦς τῷ λόγῳ Σπυ-
ρίδων ἐχειρώσατο. ἡ τοιαύτη σύνοδος καὶ τὸ πάσχα διωρί-

illi reversi fuissent, ac rem uti gesta fuerat, cognovissent: cum stupore quodam factum imperatoris admirati sunt. erant autem inter hos quattuor illi quidem magistri, octo vero posteriores patricii.

Et animadverte, dilecte fili, urbe id temporis, quo condebatur, exaequata et complanata, saxa quaedam a lapicidis exsecta fuisse, ac munimenti loco adversus maris impetum a Barbara propemodum ad Auream usque portam collocata, ut per ea murus interior expers detrimenti conservaretur. praeterea Cpolim Roma deportavit columnam illam ex uno confectam lapide, quae in Foro stabat; eique statuam illam imposuit, quam Heliopoli, urbe Phrygiae avexerat. hinc creatis Caesaribus, quorum alter Constans ageret Cpoli, alter Licinius sororis maritus Nicodemiae, adversus Persas exercitum duxit. Licinius autem per ipsius absentiam persecutionem adversus Christianos movere coepit, et antistitem Amasiae Basilem, hoc enim ei nomen erat, interfecit. eodem tempore serpentes in Melitena provincia tam acriter inter se depugnarunt ut propter cadavera necatorum passim regio foeteret. secutum est non multo post concilium ad urbem Nicaeam, in quo inexpugnabilem Graecae religionis propugnatorem Eulogium magnus ille verbisque simplex ac rudis Spyrido vicit et suam in sententiam perduxit. decretum inter alia est in hac

σατο ἑορτάζειν ἡμᾶς κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν συνήθειαν· πρότερον γὰρ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης ἐτελεῖτο τὸ πάσχα, ὅθεν καὶ τοὺς οὕτως ἑορτάζοντας ἡ C ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος ἐν τῷ ἑβδόμῳ κανόνι αὐτῆς τεσσαρεσκαιδεκατίτας καὶ τετραδίτας καλεῖ. οὐ γὰρ ἐν κυριακῇ τὸ πάσχα ἑώρταζον, ἀλλ' ὅτε τεσσαρεσκαιδεκαταία ἡ σελήνη γένηται, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ πλήρη ταύτην γενέσθαι. ἑορτάζουσι δὲ τότε νηστεύοντες καὶ ἀγρυπνοῦντες.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Κωνστάντιος ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀρειανίσας τὴν πρώτην ἀνατρέψαι σύνοδον ἔσπευδε. τοῦτο μαθὼν ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπας ἀνήνεγκε Κώνσταντι τῷ τοῦ Κωνσταντίου ἀδελφῷ, D καὶ ὃς πόλεμον ἠπείλησε τῷ ἀδελφῷ διὰ γραμμάτων, εἰ μὴ παύσαιτο τὴν ὀρθὴν πίστιν σαλεύων. ἐφ' ᾧ καὶ βουλῇ τῶν βασιλέων σύνοδος ἐν Σαρδικῇ συγκροτεῖται ὑπὸ πατέρων τμα', βεβαιοῦσα τὸ ἅγιον σύμβολον· Σαρδικὴ δέ ἐστιν ἡ νῦν λεγομένη Τριάδιτζα. ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέστειλε τὸν Ἄρειον ὕστερον πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὥστε συγκοινωνεῖν αὐτόν· διεβεβαιοῦτο γὰρ δι' ὅρκου φρονεῖν καλῶς. ὁ δὲ μέγας οὐκ ἐδέξατο αὐτόν· ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ θρόνου ἐξιστῶσιν αὐτόν· προκατέλαβον γὰρ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ πολλὰ τοῦ ἁγίου κατεῖπον. ὅσον οὖν κακὸν

synodo ut paschatis festum ita celebretur quemadmodum hodie mos obtinet. nam antea die mensis lunaris 14 pascha celebrabatur, quomodo quicunque festum hoc celebrant, eos sacrosanctum et universale secundum concilium canone 7 quartodecumanos et quartanos appellat. non enim die Dominico pascha celebrabant, sed ubi decimus quartus mensis lunaris dies appetiisset, quo nimirum die luna plena esset. et quidem ita festum hoc celebrabant ut in eo ieiunarent ac pervigiliis uterentur.

Etiam hoc scire te volo, magni Constantini filium Constantium, Arianorum partes secutum, magno studio primam synodum abolere voluisse. quod ubi veteris Romae papa cognovisset, ad Constantem Constantii fratrem detulit. is vero bellum fratri per litteras illaturum se minatus est, ni rectam fidem convellere succutereque desineret. itaque de imperatorum consilio synodus Sardicae coiit, in qua patres erant 341. hi sacrosanctum illud symbolum Nicaeae conditum confirmarunt. est autem Sardica illud oppidum quod modo Triaditzam nuncupant. deinceps magnus Constantinus, celebrata scilicet Nicaena synodo, Arium misit ad magnum illum Athanasium, ut ab eo ad communionem admitteretur. nam constanti iureiurando adfirmabat rectam se deinceps sententiam secuturum. cum autem vir eximius ipsum non admitteret, ab Arianis solio deturbatus est. nam

P. 251 τὸ ἀπεντεῦθεν τοὺς κατηγόρους παραδέχεσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις ποιεῖν κατὰ τῶν κατηγορουμένων, ἔδειξε τὰ μεταξύ τε τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου συμβάντα. V. 194 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου τὰ αὐτὰ πέπονθεν, ἐφ' ᾧ καὶ προσφυγὼν παρά τινα παρθένον διετέλεσε παρ' αὐτῇ κρυπτόμενος ἔτη ἕξ. μετὰ δὲ μόρον αὐτοῦ αὖθις ἐπανῆλθε. τοῦ δὲ κατὰ πόδας Ἰουλιανοῦ πάντα ταράξαντος πάλιν ὑπέδρα ὁ ἅγιος περὶ τὸν τοῦ Σαράπιδος ναόν. κορῶναι ἔκραζον. καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων „τί βοῶσιν αὗται, κακόγηρε;" εἶπε „τὸ κρᾶ τῇ Σύρων φωνῇ αὔριον δηλοῖ· αὔριον καὶ B γὰρ ὄψεσθε τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν." ἐφ' ᾧ καὶ ἠγγέλθη τοῦ ἀλιτηρίου ὁ θάνατος.

Ὁ μέντοι μέγας Κωνσταντῖνος ἐν Ῥώμῃ ἐκράτησεν ἔτη ιβ', ἐνταῦθα εἴκοσι, καὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἀπέθανε κατὰ Περσῶν ἀπαίρων. τελευτᾷ δὲ τὸν βίον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν ἑτεροθαλούντων αὐτῷ ἀδελφῶν, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον ἐγχεαμένων, ἀστέρος, ὥς φασι, κομήτου τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύσαντος· εἴωθε γὰρ ἐν τοιούτοις κομήτας ἐν οὐρανῷ πολλάκις φαίνεσθαι, καὶ τοῦτο C δηλῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε „συνίστανται δὲ κομῆται σημεῖα διαδοχῆς βασιλέων φέροντες." καὶ ὁ μὲν μοναχὸς Ἀλέξανδρος ἐν τῇ διὰ τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ εὕρεσιν ἱστο-

13. ιγ' F.

qui partes Arianas fovebant, imperatorias aures occupaverant, et multipliciter virum sanctum criminabantur. quantum certe malum sit accusatores admittere contraque delatos inaudita causa pronuntiare, licet ex his cognoscere quae inter magnum Athanasium et sanctum hunc imperatorem acciderunt. eadem Athanasius etiam imperante Constantio perpessus est, quo quidem tempore virginem ad quandam profugit, et occultatus ab ea totos ibidem sex continuos annos delituit. post imperatoris vero mortem ad suos reversus est. at cum Iulianus mox omnia de integro perturbasset, rursum fuga sibi consulere coactus est. forte tum temporis circa Serapidis fanum cornices crocitabant. heic ab ethnico quodam vir sanctus interrogatus quid illarum vociferatio sibi vellet, respondit „Syrorum, o improbe, lingua vox cra diem crastinum significat: cras enim dei providentiam videbitis." neque multo post hominis scelerati mors nuntiata est.

Ceterum Constantinus magnus Romae 12 annos imperavit, apud nos 20. cumque contra Persas cum copiis moveret, Nicomediae vita functus est, per insidias fratrum sublatus e medio, qui propter simultates quasdam, cum eo quas exercebant, letale venenum ei propinarunt. mortem eius cometes exortus, ut memoriae proditum est, portendit. magnus certe Basilius significare volens, huiusmodi vim cometarum esse „quoties" inquit „existunt cometae, signa sunt suc-

ρίᾳ λέγει μὲν ἐν Νικομηδείᾳ τελευτῆσαι τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον νόσῳ θανασίμῳ συσχεθέντα, τηνικαῦτα δὲ καὶ βαπτισθῆναι· ἀνεβάλλετο γάρ, ὡς ἐκεῖνός φησιν, ἕως θέλων ἐν Ἰορδάνῃ τυχεῖν τοῦ θείου λουτροῦ. ἀπίθανον δὲ τοῦτο τῷ ὄντι δοκεῖ. ἀληθέστερον γὰρ φαίνεται εἶναι τὸ ἐν Ῥώμῃ τῇ πρεσβυτέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου βεβαπτίσθαι αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ Ἀρειανοί τινες διισχυρίζονται ὅτι ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας ἐβαπτίσθη διὰ τὸ καὶ συμβῆναι αὐτὸν ἐκεῖσε D κοιμηθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ῥώμην βαπτιστὴρ τοῦ μεγάλου λαμπρῶς παριστᾷ τὴν ἀλήθειαν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον ἦν ἀκοινώνητον εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ· πῶς γὰρ ἠδύνατο ἢ συνεύχεσθαι ἢ συλλειτουργεῖν αὐτοῖς οὕτως ἔχων αὐτός; τὸ λέγειν οὖν καὶ φρονεῖν οὕτω περὶ τοῦ μεγάλου καὶ λίαν ἐστὶν ἀτοπώτατον.

Ὅσον δὲ ἡ ἁγία ψυχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου συγκαταβαίνουσά τε καὶ συγγνωμονοῦσα ταῖς τῶν πολλῶν ἀσθενείαις ἐτύγχανε, δῆλον κἀντεῦθεν. αἰτιάματα ἔγγραφα προσ- P. 252 εκομίσθησαν αὐτῷ κατ' ἐπισκόπων· καὶ ὃς τοὺς μὲν χάρτας αὐτίκα κατέκαυσεν, ἔλεγε δὲ „εἰ εἶδον ἁμαρτάνοντα ἱερέα, διὰ τῆς χλαμύδος ἐσκέπασα ἂν αὐτόν, ἵνα καὶ ὁ θεὸς σκεπάσῃ τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα." καὶ Σεβῆρος μέν, ὡς ἄνωθεν

cessionis regum." Alexander monachus in historia de pretiosae crucis inventione tradit magnum hunc principem Nicomediae fato functum, cum lethifero morbo laboraret. ibidem eum morbi tempore baptissatum esse: Constantinus enim, ut ipse quidem commemorat, ad illud usque temporis baptismum distulerat, quod divinum hoc lavacrum in Iordane consequi cuperet. verum haec narratio reapse parum vero consentanea videtur. nam plus meretur fidei quod alii tradunt, eum apud Romam veterem a sancto Silvestro baptissatum esse. quanquam enim Ariani quidam constanter adserunt eum ab Eusebio Nicomediae antistite baptissatum esse, ut qui Constantino illum ad locum usque comes fuerit, itaque deinceps obdormivisse, non tamen dubium est quin magni huius imperatoris baptisterium, quod adhuc Romae conspicitur, illustri ratione veritatem commonstret. immo fieri non potuit ut Nicaeno in concilio baptismi expers ipse foret: quo enim pacto vel preces una concipere vel sacris adesse rebus poterat nondum baptismi particeps? quapropter in hunc modum de viro maximo vel loqui vel sentire prorsus absurdum fuerit.

Quam insigniter autem sancta magni Constantini anima se demiserit ac multorum imbecillitatibus ignoverit, vel hinc colligi manifesto potest. erant ad ipsum allati libelli quibus antistitum accusationes scriptae continebantur. tum Constantinus chartas mox concremavit, et huiusmodi verba subiecit „si sacerdotem delinquentem viderem,

εἴρηται, τὸ πρῶτον κτίσμα δέδωκε τῷ ἱπποδρομίῳ, ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος τοὺς περιπάτους, τὰς βαθμίδας καὶ τὸν λοιπὸν αὐτῷ καλλωπισμὸν ἔφερεν. ἀπό τε Νικομηδείας Ἀντιοχείας καὶ λοιπῶν πόλεων τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἤχθησαν· τηνικαῦτα καὶ γὰρ τὸ σέβας αὐτῶν καταλέλυται. ἐν οἷς καὶ πολλὰ B περὶ τῶν μελλόντων ἐγγέγραπται. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Μάγγανα παρὰ τοῦ μεγάλου κτίζονται Κωνσταντίνου· ἀπέκειντο γὰρ ἐκεῖσε πάντα τὰ πολεμικὰ ὄργανα καὶ αἱ μηχανικαὶ βίβλοι. ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ στρατηγίῳ εὑρὼν τὰς φυλακὰς τοῦ Βυζαντίου ἐκεῖσε καὶ αὐτὸς ἐφυλάκιζε, καὶ διήρκεσε V. 195 τοῦτο ἄχρι Φωκᾶ. χήρα δέ τις πατρικία, Μάρη τοὔνομα, ἐλεήσασα τοὺς φυλακιζομένους δι' ἣν εἶχον δυσωδίαν, τὸν ἑαυτῆς οἶκον δέδωκε τῷ βασιλεῖ χάριν μισθοῦ, καὶ γέγονε τὸ νῦν καλούμενον Πραιτώριον. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

C Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα Κωνστάντιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κγ'. οὗτος ἠνάγκαζε τὸν πατριάρχην Ἀλέξανδρον δέξασθαι εἰς κοινωνίαν τὸν Ἄρειον. ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἄν, εἰ μὴ τὰ τῆς θείας δίκης προέφθασεν. ὄπισθεν γὰρ τοῦ φόρου τὸν βίον κατέστρεψεν· ἔνυξε γὰρ αὐτὸν ἡ γαστὴρ ἐκεῖσε διερχόμενον, ἐφ' ᾧ καὶ καθίσας τὰ ἔγκατα αὐτοῦ κάτω διεβίβα-

hac eum chlamyde tegerem, ut deus etiam mea peccata tegat." diximus autem supra Severum imperatorem primum condendi Circi equestris initium fecisse. post illum Constantinus magnus Circo peripatos gradus ornatumque reliquum addidit. nam quaecunque Nicomediae, Antiochiae, ceteris in urbibus erant simulacra, Cpolim allata sunt: quippe veneratio simulacrorum prisca iam obsoleverat. multa erat videre simulacris illis inscripta de rebus futuris. praeter haec ipsa quoque Mangana sunt a Constantino magno exstructa; quo in loco reposita erant omnia bellica instrumenta librique de rebus mechanicis. idem Constantinus cum in magistratuum domo sive curia Byzantii carceres invenisset, ipse etiam carceres eodem in loco reliquit. atque illi sane istic ad Phocae imperatoris usque tempora permanserunt. tum patricia quaedam mulier, eaque vidua, cui Mare nomen esset, sortem acerbam carceribus inclusorum miserata, quod foetoribus excruciarentur, accepto pretio suam ipsius domum imperatori concessit. quamobrem id temporis conditum est id quod Praetorium modo nuncupatur. et de his quidem hactenus.

Post Constantinum filius eius Constantius annos 23 rerum potitus est. is Alexandrum patriarcham coegit ut Arium ad communionem admitteret; idque factum omnino fuisset, nisi divina iustitia rem antevertisset, Ario rebus humanis a posteriore parte Fori exempto. cum enim istac praeteriret, forte alvus hominem pungendo urgebat. quapropter in cloaca considens ipsa intestina per anum deiecit. patrueles Constantii, Gallus et Iulianus, Antiochiae lectorum, quos ana-

σεν. οἱ μέντοι ἀνεψιοὶ τοῦ μεγάλου, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός, ἀναγνῶσται γεγόνασιν ἐν Ἀντιοχείᾳ. ἀλλὰ καὶ ἐκκλησίαν τῷ μάρτυρι Μάμαντι ἔκτιζον. τὸ μὲν παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ κτιζόμενον μέρος ἠδαφισμένον πρωΐας ηὑρίσκετο. ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ Κωνσταντίου Φλαβιανὸς Ἀντιοχείας διχῇ τοὺς ψάλλοντας D διελὼν τὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλειν ἐκ διαδοχῆς ἐνομοθέτησεν.

Ὁ Κωνστάντιος οὗτος παρὰ τῶν ἀσεβούντων ἀναγκαζόμενος μετακαλεῖται τοὺς ἐπισκόπους ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι κατὰ τῆς ὁμοουσίου τριάδος. ἀλλ' ἀργεῖ τὸ ἐγχείρημα· νόσῳ γὰρ περιπίπτει δεινῇ, καὶ τὸ ζῆν ἀπογνοὺς Εὐζώϊον μετακαλεῖται τὸν Ἀντιοχείας, καὶ διὰ τάχους τὸ θεῖον δεξάμενος φώτισμα, ὡς ὁ μεταφραστὴς ἱστορεῖ, τηνικαῦτα τοῦ ζῆν ἀπαλλάττεται. κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος ἦν, P. 253 ὃς δὴ καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὕρηται ὁ σταυρός, ἐπὶ δὲ σοῦ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται. κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθὰ τόπον περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστήν, ὤφθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρου κατεσκευασμένον. ὤφθη δὲ οὐχ ἑνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἱκανὰς καὶ πᾶσι.

Μετὰ δὲ Κωνστάντιον κρατεῖ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ζ'.

gnostas dicimus, munere aliquandiu functi sunt. cumque templum martyri Mamanti conderent, exstructa Iuliani sumptu pars mane reperta est solo aequata. sub eiusdem Constantii imperio Flavianus Antiochenus, duas in partes divisis qui psallerent, eos Davidis hymnos alternatim concinere iussit.

Secundum haec ab impiae sententiae sectatoribus impulsus hic Constantius antistites arcessivit, ut synodus coiret, per quam decerneretur Trinitatem unius et eiusdem essentiae non esse. verum conatus omnis irritus fuit: nam cum gravem in morbum incidisset deque vita iam desperasset, Euzoium Antiochenum antistitem ad se venire iussit, illustrationemque divinam celeriter consecutus vivendi finem fecit. ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat Cyrillus, vir eximius, qui ad Constantium in haec verba perscripsit „patre tuo regnante crux in terris reperta est. rursum te regnante crux de coelo est patefacta. nam in Golgothae loco, circiter horam diei tertiam, in ipso Quinquagesimae festo, signum crucis conspectum est, de luce quadam fulgentissima compactum. neque tantum ab uno conspectum est vel per imaginationem quandam, sed ab omnibus et multas quidem in horas.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

P. 247 Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἡνίκα κατὰ Μαξεντίου ἐστράτευσε,
V. 191 τότε εἶδεν ἐν οὐρανῷ τὸν τίμιον σταυρόν, ἐφ' ᾧ νενίκηκεν. εἶτα ῥαθυμήσας καὶ κατ' ἐχθρῶν ὁρμήσας ἡττᾶται, καὶ ἀθυμήσας ὕπνωσε, καὶ κατ' ὄναρ ὑπὸ ῥάβδου πλήττεται τοὺς μυκτῆρας, κἀκεῖθεν αἷμα ἐξιὸν τὸν σταυρὸν ἐν ὀθόνῃ ἐχάραξε. ταῦτα δὲ ἰδών, καὶ μεταμελος ἐπὶ τῷ πράγματι γεγονώς, νικᾷ καὶ αὖθις τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φαύστας εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνει. ἀλλ' ὁ θεὸς ἕλκει πάλιν αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας· κατασχοῦσα
P. 248 γὰρ αὐτὸν μέγαν ἐστενοχώρει παντοίως καὶ ἔθλιβε. καθὰ δὲ συνεβούλευσαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Καπετωλίου Διός, βρέφη συνελέγησαν ὥστε σφαγιασθῆναι ταῦτα καὶ τῷ αἵματι αὐτῶν ἐμβληθῆναι καὶ οὕτω δῆθεν αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου. διερχόμενος οὖν καὶ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀκούσας θρηνουσῶν, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου μαθών, εἶπε „κρεῖσσον πάσχειν

4. ἀθυμ.] ῥαθυμήσας P.

PARS IV.

DE CONSTANTINOPOLITANIS IMPERATORIBUS

QUI DEINCEPS REGNARUNT.

Quo tempore Constantinus magnus copias contra Maxentium ducebat, signum venerandae crucis in aëre conspexit, indeque cum hoste congressus victor discessit. tum vero negligentior factus, ubi rursus in hostem proruपisset, victus est. quo detrimento accepto quendam in moerorem incidit et consopitus est. heic per quietem visus est sibi nares virga quadam verberari. moxque de naribus sanguis promanans in veste linea notam crucis expressit. qua re conspecta, poenitudine sui delicti ductus est, ideoque rursus hostibus suis superior evadit. secundum haec denuo per uxorem Faustam ad furiosum deastrorum cultum exorbitantem deus per lepram retraxit. nam ea cum magni huius viri corpus occupasset, omnibus hominem modis urgebat et excruciabat. ibi de Capitolini Iovis sacerdotum consilio colligi quidam infantes iussi sunt, in quorum occisorum sanguinem ipse mersus morbo isto liberaretur. cum autem alicubi transiens matres infantum lamentantes audivisset ploratusque causam cognovisset,

ἐμὲ ἢ τοσούτων βρεφῶν καταψηφίσασθαι θάνατον." ἐφ' ᾧ καὶ νυκτὸς ἐφίστανται αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι λέγοντες τὸν ἐπίσκοπον Σίλβεστρον καλέσαι. καλεῖται οὖν ὁ ἅγιος, καὶ βαπτίσας αὐτὸν τῆς λέπρας ἐλευθεροῖ. ὁ δὲ μέγας ὕστερον B τοσοῦτον ὑπὲρ πίστεως ἠγωνίσατο ὡς καὶ πάντα μεταποιῆσαι τὰ ἔθιμα, τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύειν καὶ κυριακὴν ἀργεῖν, τοὺς Ἰουδαίους οἰκέτας μὴ ὠνεῖσθαι, καὶ σταυρῷ μηκέτι καταδικάζεσθαί τινα διὰ τὸ πρὸς τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ σέβας. μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας μετονομάζει, ἀπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεος καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ὀνομαζομένας τὸ πρότερον.

Ἡ μέντοι τοῦ μεγάλου σύζυγος Φαῦστα θυγάτηρ Μαξιμιανοῦ, ἣν ἐν λουτρῷ πυρώδει τὴν ψυχὴν ἀπορρῆξαι ποιεῖ· C τὸ δὲ αἴτιον ὁ πρόγονος αὐτῆς Κρίσπος, ὃν ἐκ παλλακῆς ἔσχεν ὁ μέγας. τὸν μέντοι Κωνσταντῖνον Κώνσταντα καὶ V. 192 Κωνστάντιον ἐκ Μαξιμίνας ἔσχε θυγατρὸς Διοκλητιανοῦ. ἐν δέ γε τῷ Καπετωλίῳ Ῥώμης ἔν τινι καταδύσει βαθμοὺς ἐχούσῃ τξε' δράκων ἦν πολλοὺς βλάπτων τῷ φυσήματι, ὅτε τῆς καταδύσεως παρέκυπτεν· ὃν ὁ μέγας Σίλβεστρος ἔκλεισεν ἐκεῖσε παρακληθείς. μετὰ δέ γε τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐπὶ τῷ ἀγρίῳ ταύρῳ πεποίηκεν ὁ Σίλβεστρος, ἡνίκα μετὰ

14. Πρίσκος codices.

„praestat" inquit „me hoc modo excruciari quam tot infantes interfici." quapropter noctu sibi videre visus est adstantes apostolos, qui monerent ut Silvestrum antistitem arcesseret. is cum perductus ad Constantinum esset, baptissatum lepra liberavit. ex quo sane tempore magnus hic imperator tantopere fidem propugnavit, ut etiam ipse praestanda susciperet omnia quae in more Christianis est observare. nam et quarta feria et praeparationis die ieiunabat; omni opere die dominico vacabat; mancipia Iudaei ne deinceps emerent vetabat; ad crucem neminem amplius condemnabat, ut pretiosae cruci Christi religiosum hunc honorem deferret. inter alia diebus etiam septimanae, qui prius a Saturno, Marte, sideribus caeteris nuncuparentur, alias appellationes indidit

Uxorem Faustam, quae Maximiani erat filia, in balneo supra modum calfacto necavit. eius causa fuit Priscus, Faustae privignus, ob novercae criminationes interfectus, quem Constantinus e concubina sustulerat. filios autem reliquos, Constantinum Constantem et Constantium, ex Maximina Diocletiani filia suscepit. caeterum hoc tempore Romano in Capitolio quidam erat draco, abditus in antro, cuius descensus 365 gradus habebat. is multos mortales laedebat adflatu suo, si quando extra illud antrum prospectaret. sed magnus ille Silvester eum rogatus ibidem occlusit. deinde post editum mira-

D τοῦ Ζαμβρῆ ἐκείνου τοῦ μάγου περί τε τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων διελέγετο ἐνώπιον τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἔτι τῷ Ἰουδαίων μέρει προσκειμένης, πόλιν εἰς ὄνομα αὐτοῦ κτίσαι βούλεται ὁ θειότατος βασιλεύς. καὶ δὴ προθυμούμενος τούτου χάριν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὰ ἑσπέρια, κατ' ὄναρ ἐπετράπη ὁδεῦσαι τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν. ὅθεν ἔσπευδε καὶ περὶ τὴν Χαλκηδόνα τὴν πόλιν οἰκοδομῆσαι. ἀλλ' ἐκωλύετο ἄνωθεν· ἀετοὺς γάρ φασι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἐργαλεῖα ἀφαρπάζειν ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ταῦτα διαπερᾶν, ὅπερ
P. 249 ἐπισκοπὴ πρότερον ἦν τῆς κατὰ Θρᾴκην Ἡρακλείας. ὑπέπεσε δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ τὸ Βυζάντιον τρόπῳ τοιῷδε. ἀρχαία πόλις τὸ Βυζάντιον ἦν, καὶ καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον. ἐπὶ Σεβήρου δὲ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος πολιορκηθὲν παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς τὸν πόλεμον ὑποστὰν ὕστερον ἑάλω, τῶν ἀναγκαίων ἐπιλειψάντων τοῖς ἐποίκοις αὐτοῦ. καὶ καθῃρέθη μὲν καὶ τὰ τείχη αὐτοῦ, ἀφῃρέθη δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ δίκαια, καὶ οὕτως ὑπετέθη Περινθίοις· Πέρινθος δέ ἐστιν ἡ Ἡράκλεια. ὅθεν καὶ τῷ Ἡρακλείας ἡ χει-
B ροτονία τοῦ πατριάρχου ἀπονενέμηται, ὡς παρ' αὐτοῦ χειροθετουμένου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου.

culum, quod in tauro immaniter saevo Silvester declaravit, cum de fide nostra et Iudaeorum adversus magnum illum Zambrem disputaret, ipso Constantino magno et sacrosancta ipsius matre Helena praesente, quae tum adhuc obnixe Iudaeorum partibus adhaerebat, imperator plane divinus urbem, quae ab ipsius nomine appellaretur, condere instituit. cumque decrevisset ipse secum hoc nomine versus Occidentem proficisci, per quietem impulsus est ut instituto priori relicto iter aliud ingrederetur, quod Byzantium scilicet duceret. quo factum est ut circa Chalcedonem magno studio condendae urbi operam daret: sed irrito conatu, quod nimirum coelitus impediretur. nam proditum est monumentis litterarum aquilas instrumenta artificum et fabrorum Chalcedone surrepta et trans fretum deportata Byzantii deposuisse. hoc oppidum quondam Heracleae sitae in Thracia praeferebatur, verum huiusmodi quadam ex causa Heracleae subilci coepit. erat sane Byzantium urbs perantiqua, et suis legibus administrabatur. sed regnante Severo imperatore Romano cincta obsidione a Romanis, cum totum triennium obsidionem tolerasset, tandem in deditionem venit, quod incolis commeatus plane defecisset. tum vero et moenia diruta sunt et iura ei civilia prorsus adempta, denique locus ipse iurisdictioni Perinthiorum adsignatus: nam Heracleam Perinthum olim vocabant. iccirco deinceps usus obtinuit ut patriarchae Cpolitani confirmatio ad Heracleae spectet antistitem; a quo scilicet olim quoque Byzantino antistiti manus imponebatur.

Ἀνανεώσας οὖν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρᾴκης κτισθὲν τεῖχος προσέθετο καὶ ἕτερον διάστημα, καὶ νέαν οὕτω Ῥώμην τὴν πόλιν ταύτην ὠνόμασεν. ἀπαρτίζεται δέ, ναὶ μὴν καὶ ἐγκαινίζεται ἡ μεγαλόπολις αὕτη κατὰ τὴν ια' τοῦ Μαΐου μηνὸς ἔτους ἐνισταμένου ͵εωλη'. τηνικαῦτα κληθεὶς ὁ τῶν ἀστρονόμων δῆθεν ἀκριβέστατος Οὐάλης ποιεῖ θεμάτιον δι' οὗ εἰς χϟϛ' ἐνιαυτοὺς διαμεῖναι τὴν πόλιν ταύτην ἐφοίβασεν. ἐντεῦθεν οὖν διεψευσμένη ἡ τοῦ Οὐάλεντος πρόρρησις καὶ διημαρτημένη προφανῶς ἡ C τέχνη ἐλέγχεται.

Ὁρῶν δὲ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὁ μέγας ὀλιγάνθρωπον, τοὺς ἀξιολογωτέρους Ῥώμης ἐκεῖθεν παρήγαγεν· ἀφ' ὧν εἰσὶ καὶ οὗτοι, Ὀλύβριος, Βῆρος, Οὐρβίκιος, Καλλίστρατος, Ζωτικός, Εὐγένειος, Εὔβουλος, Στούδιος, Φλωρέντιος, Μαυριανός, Σεβῆρος καὶ Ἰσίδωρος, οἵτινες οἴκους ναοὺς καὶ ξενῶνας ἀνήγειραν. τούτους μὲν τοὺς διαληφθέντας Ῥωμαίους ἄνδρας τοιουτοτρόπως ἐνταῦθα μετοικίζει ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. λαβὼν γὰρ τοὺς δακτυλίους αὐτῶν ἀποστέλλει αὐτοὺς εἰς τὸν D βασιλέα Περσῶν Σάρβαρον, ὃν καὶ νικήσαντες ὑπέστρεψαν· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐκδημίας αὐτῶν ἀποστείλας τοὺς δακτυλίους εἰς Ῥώμην ἄγει τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐνταυθοῖ. κτίζει

4. μεγαλωτάτη F, μεγάλη πόλις ceteri.

Igitur magnus ille Constantinus instaurato castro, quod olim a Byzo Thracum rege fuerat extructum, magnum loci spatium adiecit, urbique cognomentum Novae Romae dedit. absoluta fuit urbs longe amplissima, celebrataque ipsius Renovalia a. d. 5 id. Maias, anno 5838. arcessitus est id temporis Valens astronomorum excellentissimus, qui collocatione siderum descripta 696 annos urbem duraturam vaticinatus est; quae sane Valentis praedictio deinceps falsitatis convicta est, arte nimirum ipsius palam a vero aberrante.

Cum autem magnus imperator urbem suam hominum exiguam habere copiam cerneret, quotquot Romae illustriores erant Cpolim transtulit; quorum in numero erant Olybrius, Verus, Urbicius, Zoticus, Eugenius, Eubulus, Studius, Florentius, Callistratus, Maurianus, Severus et Isidorus; qui Cpoli domos, templa, hospitum aedes extruxerunt. et quidem hos patricios Romanos, quos recensuimus, hoc quodam modo Constantinus eo migrare perpulit. cum annulos eorum ad se recepisset, contra Persarum regem Sarbarum ipsos cum copiis ablegavit; quo illi victo tandem reversi sunt. interea vero dum domo aberant, annulis Romam missis uxoribus eorum persuadet ut Cpolim se conferrent. secundum haec ipsis aedificia condit, prorsus eiusmodi tam amplitudine quam forma, qualia Romae habuerant. cum igitur

V. 193 δὲ καὶ οἴκους κατά γε τὸ μῆκος καὶ σχῆμα τοιούτους οἵους
εἶχον ἐν Ῥώμῃ. ὑποστρέψαντες οὖν ἐκεῖνοι καὶ τὸ δρᾶμα
μαθόντες ἐξέστησαν. τούτων οἱ μὲν τέσσαρες μάγιστροι, οἱ
δὲ ὀκτὼ πατρίκιοι.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τῆς πόλεως ἐξισουμένης καθ'
ὃν ἐκτίζετο καιρὸν λίθοι παρὰ λιθοξόων ἐτμήθησαν, οὓς προ-
P. 250 τείχισμα διὰ τὴν τῆς θαλάσσης βίαν ἔθεντο, ἀπὸ τῆς Βαρβά-
ρας σχεδὸν ἕως αὐτῆς τῆς χρυσῆς πόρτης ἐντὸς τὸ τεῖχος
φυλάσσοντας. ὁμοίως δὲ μετεκόμισεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν
τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον ὄντα, καὶ ἵδρυσεν ἐπάνω αὐτοῦ τὸν
ἀνδριάντα ἐκεῖνον ὃν ἤνεγκεν ἀπὸ Ἡλιουπόλεως τῆς Φρυγίας.
ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος ἔτη τρία διεπλωΐζετο, ἐνιαυτὸν δὲ ὅλον
ἀνεβιβάζετο ἔνθα καὶ ἵσταται. μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσας Καί-
σαρας Κώνσταντα μὲν ἐνταῦθα Λικίνιον δὲ τὸν γαμβρὸν αὐ-
τοῦ ἐν Νικομηδείᾳ, κατὰ Περσῶν ἐστράτευσεν. οὗτος δὲ ὁ
Λικίνιος κατὰ Χριστιανῶν ἤρξατο διωγμὸν κινεῖν. τότε δὴ
B τότε καὶ τὸν Ἀμασείας ἐπίσκοπον Βασιλέα οὕτω καλούμενον
ἀνεῖλε. τότε δὴ τότε καὶ ὄφεις ἐν Μελιτηνῇ τοσοῦτον ἐπολέ-
μησαν κατ' ἀλλήλων ὥστε καὶ τὴν χώραν ἐποζέσαι τῷ φόνῳ
αὐτῶν. τότε καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος γέγονεν, ἐν ᾗ τὸν
ἄμαχον Εὐλόγιον Ἕλληνα ὁ μέγας καὶ ἁπλοῦς τῷ λόγῳ Σπυ-
ρίδων ἐχειρώσατο. ἡ τοιαύτη σύνοδος καὶ τὸ πάσχα διωρί-

illi reversi fuissent, ac rem uti gesta fuerat, cognovissent: cum stupore quodam factum imperatoris admirati sunt. erant autem inter hos quattuor illi quidem magistri, octo vero posteriores patricii.

Et animadverte, dilecte fili, urbe id temporis, quo condebatur, exaequata et complanata, saxa quaedam a lapicidis exsecta fuisse, ac munimenti loco adversus maris impetum a Barbara propemodum ad Auream usque portam collocata, ut per ea murus interior expers detrimenti conservaretur. praeterea Cpolim Roma deportavit columnam illam ex uno confectam lapide, quae in Foro stabat; eique statuam illam imposuit, quam Heliopoli, urbe Phrygiae avexerat. hinc creatis Caesaribus, quorum alter Constans ageret Cpoli, alter Licinius sororis maritus Nicodemiae, adversus Persas exercitum duxit. Licinius autem per ipsius absentiam persecutionem adversus Christianos movere coepit, et antistitem Amasiae Basilem, hoc enim ei nomen erat, interfecit. eodem tempore serpentes in Melitena provincia tam acriter inter se depugnarunt ut propter cadavera necatorum passim regio foeteret. secutum est non multo post concilium ad urbem Nicaeam, in quo inexpugnabilem Graecae religionis propugnatorem Eulogium magnus ille verbisque simplex ac rudis Spyrido vicit et suam in sententiam perduxit. decretum inter alia est in hac

πατο ἑορτάζειν ἡμᾶς κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν συνήθειαν· πρότερον γὰρ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης ἐτελεῖτο τὸ πάσχα, ὅθεν καὶ τοὺς οὕτως ἑορτάζοντας ἡ C
ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος ἐν τῷ ἑβδόμῳ κανόνι αὐτῆς τεσσαρεσκαιδεκατίτας καὶ τετραδίτας καλεῖ. οὐ γὰρ ἐν κυριακῇ τὸ πάσχα ἑώρταζον, ἀλλ' ὅτε τεσσαρεσκαιδεκαταία ἡ σελήνη γένηται, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ πλήρη ταύτην γενέσθαι. ἑορτάζουσι δὲ τότε νηστεύοντες καὶ ἀγρυπνοῦντες.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Κωνστάντιος ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀρειανίσας τὴν πρώτην ἀνατρέψαι σύνοδον ἔσπευδε. τοῦτο μαθὼν ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπας ἀνήνεγκε Κώνσταντι τῷ τοῦ Κωνσταντίου ἀδελφῷ, D
καὶ ὃς πόλεμον ἠπείλησε τῷ ἀδελφῷ διὰ γραμμάτων, εἰ μὴ παύσαιτο τὴν ὀρθὴν πίστιν σαλεύων. ἐφ' ᾧ καὶ βουλῇ τῶν βασιλέων σύνοδος ἐν Σαρδικῇ συγκροτεῖται ὑπὸ πατέρων τμα', βεβαιοῦσα τὸ ἅγιον σύμβολον· Σαρδικὴ δέ ἐστιν ἡ νῦν λεγομένη Τριάδιτζα. ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέστειλε τὸν Ἄρειον ὕστερον πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὥστε συγκοινωνεῖν αὐτόν· διεβεβαιοῦτο γὰρ δι' ὅρκου φρονεῖν καλῶς. ὁ δὲ μέγας οὐκ ἐδέξατο αὐτόν· ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ θρόνου ἐξιστῶσιν αὐτόν· προκατέλαβον γὰρ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ πολλὰ τοῦ ἁγίου κατεῖπον. ὅσον οὖν κακὸν

synodo ut paschatis festum ita celebretur quemadmodum hodie mos obtinet. nam antea die mensis lunaris 14 pascha celebrabatur, quomodo quicunque festum hoc celebrant, eos sacrosanctum et universale secundum concilium canone 7 quartodecumanos et quartanos appellat. non enim die Dominico pascha celebrabant, sed ubi decimus quartus mensis lunaris dies appetiisset, quo nimirum die luna plena esset. et quidem ita festum hoc celebrabant ut in eo ieiunarent ac pervigiliis uterentur.

Etiam hoc scire te volo, magni Constantini filium Constantium, Arianorum partes secutum, magno studio primam synodum abolere voluisse. quod ubi veteris Romae papa cognovisset, ad Constantem Constantii fratrem detulit. is vero bellum fratri per litteras illaturum se minatus est, ni rectam fidem convellere succutereque desineret. itaque de imperatorum consilio synodus Sardicae coiit, in qua patres erant 341. hi sacrosanctum illud symbolum Nicaeae conditum confirmarunt. est autem Sardica illud oppidum quod modo Triaditzam nuncupant. deinceps magnus Constantinus, celebrata scilicet Nicaena synodo, Arium misit ad magnum illum Athanasium, ut ab eo ad communionem admitteretur. nam constanti iureiurando adfirmabat rectam se deinceps sententiam secuturum. cum autem vir eximius ipsum non admitteret, ab Arianis solio deturbatus est. nam

P. 251 τὸ ἀπεντεῦθεν τοὺς κατηγόρους παραδέχεσθαι καὶ τὰς ἀπο-
φάσεις ποιεῖν κατὰ τῶν κατηγορουμένων, ἔδειξε τὰ μεταξύ
τε τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου συμβάντα.
V. 194 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου τὰ αὐτὰ πέπονθεν, ἐφ' ᾧ καὶ
προσφυγὼν παρά τινα παρθένον διετέλεσε παρ' αὐτῇ κρυπτό-
μενος ἔτη ἕξ. μετὰ δὲ μόρον αὐτοῦ αὖθις ἐπανῆλθε. τοῦ
δὲ κατὰ πόδας Ἰουλιανοῦ πάντα ταράξαντος πάλιν ὑπέδρα ὁ
ἅγιος περὶ τὸν τοῦ Σαράπιδος ναόν. κορῶναι ἔκραζον. καὶ
ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων „τί βοῶσιν αὗται, κακόγηρε;"
εἶπε „τὸ κρᾶ τῇ Σύρων φωνῇ αὔριον δηλοῖ· αὔριον καὶ
B γὰρ ὄψεσθε τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν." ἐφ' ᾧ καὶ ἠγγέλθη
τοῦ ἀλιτηρίου ὁ θάνατος.

Ὁ μέντοι μέγας Κωνσταντῖνος ἐν Ῥώμῃ ἐκράτησεν ἔτη ιβ',
ἐνταῦθα εἴκοσι, καὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἀπέθανε κατὰ Περσῶν ἀπαί-
ρων. τελευτᾷ δὲ τὸν βίον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν ἑτεροθαλούντων αὐτῷ
ἀδελφῶν, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον ἐγχεαμένων, ἀστέρος, ὥς
φασι, κομήτου τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύσαντος· εἴωθε γὰρ
ἐν τοιούτοις κομήτας ἐν οὐρανῷ πολλάκις φαίνεσθαι, καὶ τοῦτο
C δηλῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε „συνίστανται δὲ κομῆται
σημεῖα διαδοχῆς βασιλέων φέροντες." καὶ ὁ μὲν μοναχὸς
Ἀλέξανδρος ἐν τῇ διὰ τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ εὕρεσιν ἱστο-

13. ιγ' F.

qui partes Arianas fovebant, imperatorias aures occupaverant, et multipliciter virum sanctum criminabantur. quantum certe malum sit accusatores admittere contraque delatos inaudita causa pronuntiare, licet ex his cognoscere quae inter magnum Athanasium et sanctum hunc imperatorem acciderunt. eadem Athanasius etiam imperante Constantio perpessus est, quo quidem tempore virginem ad quandam profugit, et occultatus ab ea totos ibidem sex continuos annos delituit. post imperatoris vero mortem ad suos reversus est. at cum Iulianus mox omnia de integro perturbasset, rursum fuga sibi consulere coactus est. forte tum temporis circa Serapidis fanum cornices crocitabant. heic ab ethnico quodam vir sanctus interrogatus quid illarum vociferatio sibi vellet, respondit „Syrorum, o improbe, lingua vox cra diem crastinum significat: cras enim dei providentiam videbitis." neque multo post hominis scelerati mors nuntiata est.

Ceterum Constantinus magnus Romae 12 annos imperavit, apud nos 20. cumque contra Persas cum copiis moveret, Nicomediae vita functus est, per insidias fratrum sublatus e medio, qui propter simultates quasdam, cum eo quas exercebant, letale venenum ei propinarunt. mortem eius cometes exortus, ut memoriae proditum est, portendit. magnus certe Basilius significare volens, huiusmodi vim cometarum esse „quoties" inquit „existunt cometae, signa sunt suc-

ρίᾳ λέγει μὲν ἐν Νικομηδείᾳ τελευτῆσαι τὸν ἅγιον Κωνσταν-
τῖνον νόσῳ θανασίμῳ συσχεθέντα, τηνικαῦτα δὲ καὶ βαπτι-
σθῆναι· ἀνεβάλλετο γάρ, ὡς ἐκεῖνός φησιν, ἕως θέλων ἐν
Ἰορδάνῃ τυχεῖν τοῦ θείου λουτροῦ. ἀπίθανον δὲ τοῦτο τῷ
ὄντι δοκεῖ. ἀληθέστερον γὰρ φαίνεται εἶναι τὸ ἐν Ῥώμῃ τῇ
πρεσβυτέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου βεβαπτίσθαι αὐτόν.
εἰ γὰρ καὶ Ἀρειανοί τινες διισχυρίζονται ὅτι ὑπὸ Εὐσεβίου
τοῦ Νικομηδείας ἐβαπτίσθη διὰ τὸ καὶ συμβῆναι αὐτὸν ἐκεῖσε D
κοιμηθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ῥώμην βαπτιστὴρ τοῦ μεγάλου
λαμπρῶς παριστᾷ τὴν ἀλήθειαν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον
ἦν ἀκοινώνητον εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ·
πῶς γὰρ ἠδύνατο ἢ συνεύχεσθαι ἢ συλλειτουργεῖν αὐτοῖς
οὕτως ἔχων αὐτός; τὸ λέγειν οὖν καὶ φρονεῖν οὕτω περὶ τοῦ
μεγάλου καὶ λίαν ἐστὶν ἀτοπώτατον.

Ὅσον δὲ ἡ ἁγία ψυχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου συγκα-
ταβαίνουσά τε καὶ συγγνωμονοῦσα ταῖς τῶν πολλῶν ἀσθε-
νείαις ἐτύγχανε, δῆλον κἀντεῦθεν. αἰτιάματα ἔγγραφα προσ- P. 252
εκομίσθησαν αὐτῷ κατ' ἐπισκόπων· καὶ ὃς τοὺς μὲν χάρ-
τας αὐτίκα κατέκαυσεν, ἔλεγε δέ „εἰ εἶδον ἁμαρτάνοντα ἱερέα,
διὰ τῆς χλαμύδος ἐσκέπασα ἂν αὐτόν, ἵνα καὶ ὁ θεὸς σκε-
πάσῃ τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα." καὶ Σεβῆρος μέν, ὡς ἄνωθεν

cessionis regum." Alexander monachus in historia de pretiosae crucis inventione tradit magnum hunc principem Nicomediae fato functum, cum lethifero morbo laboraret. ibidem eum morbi tempore baptissatum esse: Constantinus enim, ut ipse quidem commemorat, ad illud usque temporis baptismum distulerat, quod divinum hoc lavacrum in Iordane consequi cuperet. verum haec narratio reapse parum vero consentanea videtur. nam plus meretur fidei quod alii tradunt, eum apud Romam veterem a sancto Silvestro baptissatum esse. quanquam enim Ariani quidam constanter adserunt eum ab Eusebio Nicomediae antistite baptissatum esse, ut qui Constantino illum ad locum usque comes fuerit, itaque deinceps obdormivisse, non tamen dubium est quin magni huius imperatoris baptisterium, quod adhuc Romae conspicitur, illustri ratione veritatem commonstret. immo fieri non potuit ut Nicaeno in concilio baptismi expers ipse foret: quo enim pacto vel preces una concipere vel sacris adesse rebus poterat nondum baptismi particeps? quapropter in hunc modum de viro maximo vel loqui vel sentire prorsus absurdum fuerit.

Quam insigniter autem sancta magni Constantini anima se demiserit ac multorum imbecillitatibus ignoverit, vel hinc colligi manifesto potest. erant ad ipsum allati libelli quibus antistitum accusationes scriptae continebantur. tum Constantinus chartas mox concremavit, et huiusmodi verba subiecit „si sacerdotem delinquentem viderem,

εἴρηται, τὸ πρῶτον κτίσμα δέδωκε τῷ ἱπποδρομίῳ, ὁ δὲ μέγας
Κωνσταντῖνος τοὺς περιπάτους, τὰς βαθμίδας καὶ τὸν λοιπὸν
αὐτῷ καλλωπισμὸν ἔφερεν. ἀπό τε Νικομηδείας Ἀντιοχείας
καὶ λοιπῶν πόλεων τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἤχθησαν· τηνι-
καῦτα καὶ γὰρ τὸ σέβας αὐτῶν καταλέλυται. ἐν οἷς καὶ πολλὰ
B περὶ τῶν μελλόντων ἐγγέγραπται. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Μάγγανα
παρὰ τοῦ μεγάλου κτίζονται Κωνσταντίνου· ἀπέκειντο γὰρ
ἐκεῖσε πάντα τὰ πολεμικὰ ὄργανα καὶ αἱ μηχανικαὶ βίβλοι.
ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ στρατηγίῳ εὑρὼν τὰς φυλακὰς
τοῦ Βυζαντίου ἐκεῖσε καὶ αὐτὸς ἐφυλάκιζε, καὶ διήρκεσε
V. 195 τοῦτο ἄχρι Φωκᾶ. χήρα δέ τις πατρικία, Μάρη τοὔνομα,
ἐλεήσασα τοὺς φυλακιζομένους δι' ἣν εἶχον δυσωδίαν, τὸν
ἑαυτῆς οἶκον δέδωκε τῷ βασιλεῖ χάριν μισθοῦ, καὶ γέγονε τὸ
νῦν καλούμενον Πραιτώριον. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

C Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα Κωνστάντιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη
κγ'. οὗτος ἠνάγκαζε τὸν πατριάρχην Ἀλέξανδρον δέξασθαι
εἰς κοινωνίαν τὸν Ἄρειον. ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἄν, εἰ μὴ τὰ
τῆς θείας δίκης προέφθασεν. ὄπισθεν γὰρ τοῦ φόρου τὸν
βίον κατέστρεψεν· ἔνυξε γὰρ αὐτὸν ἡ γαστὴρ ἐκεῖσε διερ-
χόμενον, ἐφ' ᾧ καὶ καθίσας τὰ ἔγκατα αὐτοῦ κάτω διεβίβα-

hac eum chlamyde tegerem, ut deus etiam mea peccata tegat." diximus autem supra Severum imperatorem primum condendi Circi equestris initium fecisse. post illum Constantinus magnus Circo peripatos gradus ornatumque reliquum addidit. nam quaecunque Nicomediae, Antiochiae, ceteris in urbibus erant simulacra, Cpolim allata sunt: quippe veneratio simulacrorum prisca iam obsoleverat. multa erat videre simulacris illis inscripta de rebus futuris. praeter haec ipsa quoque Mangana sunt a Constantino magno exstructa; quo in loco reposita erant omnia bellica instrumenta librique de rebus mechanicis. idem Constantinus cum in magistratuum domo sive curia Byzantii carceres invenisset, ipse etiam carceres eodem in loco reliquit. atque illi sane istic ad Phocae imperatoris usque tempora permanserunt. tum patricia quaedam mulier, eaque vidua, cui Mare nomen esset, sortem acerbam carceribus inclusorum miserata, quod foetoribus excruciarentur, accepto pretio suam ipsius domum imperatori concessit. quamobrem id temporis conditum est id quod Praetorium modo nuncupatur. et de his quidem hactenus.

Post Constantinum filius eius Constantius annos 23 rerum potitus est. is Alexandrum patriarcham coegit ut Arium ad communionem admitteret; idque factum omnino fuisset, nisi divina iustitia rem antevertisset, Ario rebus humanis a posteriore parte Fori exempto. cum enim istac praeteriret, forte alvus hominem pungendo urgebat. quapropter in cloaca considens ipsa intestina per anum deiecit. patrueles Constantii, Gallus et Iulianus, Antiochiae lectorum, quos ana-

σεν. οἱ μέντοι ἀνεψιοὶ τοῦ μεγάλου, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός, ἀναγνῶσται γεγόνασιν ἐν Ἀντιοχείᾳ. ἀλλὰ καὶ ἐκκλησίαν τῷ μάρτυρι Μάμαντι ἔκτιζον. τὸ μὲν παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ κτιζόμενον μέρος ἠδαφισμένον πρωΐας ηὑρίσκετο. ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ Κωνσταντίου Φλαβιανὸς Ἀντιοχείας διχῇ τοὺς ψάλ- D λοντας διελὼν τὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλειν ἐκ διαδοχῆς ἐνομοθέτησεν.

Ὁ Κωνστάντιος οὗτος παρὰ τῶν ἀσεβούντων ἀναγκαζόμενος μετακαλεῖται τοὺς ἐπισκόπους ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι κατὰ τῆς ὁμοουσίου τριάδος. ἀλλ' ἀργεῖ τὸ ἐγχείρημα· νόσῳ γὰρ περιπίπτει δεινῇ, καὶ τὸ ζῆν ἀπογνοὺς Εὐζώϊον μετακαλεῖται τὸν Ἀντιοχείας, καὶ διὰ τάχους τὸ θεῖον δεξάμενος φώτισμα, ὡς ὁ μεταφραστὴς ἱστορεῖ, τηνικαῦτα τοῦ ζῆν ἀπαλλάττεται. κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος ἦν, P. 253 ὃς δὴ καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὕρηται ὁ σταυρός, ἐπὶ δὲ σοῦ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται. κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθὰ τόπον περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστήν, ὤφθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρου κατεσκευασμένον. ὤφθη δὲ οὐχ ἑνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἱκανὰς καὶ πᾶσι.

Μετὰ δὲ Κωνστάντιον κρατεῖ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ζ.

gnostas dicimus, munere aliquandiu functi sunt. cumque templum martyri Mamanti conderent, exstructa Iuliani sumptu pars mane reperta est solo aequata. sub eiusdem Constantii imperio Flavianus Antiochenus, duas in partes divisis qui psallerent, eos Davidis hymnos alternatim concinere iussit.

Secundum haec ab impiae sententiae sectatoribus impulsus hic Constantius antistites arcessivit, ut synodus coiret, per quam decerneretur Trinitatem unius et eiusdem essentiae non esse. verum conatus omnis irritus fuit: nam cum gravem in morbum incidisset deque vita iam desperasset, Euzoium Antiochenum antistitem ad se venire iussit, illustrationemque divinam celeriter consecutus vivendi finem fecit. ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat Cyrillus, vir eximius, qui ad Constantium in haec verba perscripsit „patre tuo regnante crux in terris reperta est. rursum te regnante crux de coelo est patefacta. nam in Golgothae loco, circiter horam diei tertiam, in ipso Quinquagesimae festo, signum crucis conspectum est, de luce quadam fulgentissima compactum. neque tantum ab uno conspectum est vel per imaginationem quandam, sed ab omnibus et multas quidem in horas.

οὗτος ὁ κάκιστος πρό γε τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν, καθὼς
B ὁ μέγας διαλαμβάνει Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, τοῖς πιστεύ-
σασιν ἐναρίθμιος ἦν, ἠξιώθη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου βαπτί-
σματος, εἰ καὶ ὕστερον ἀπεδύσατο αὐτὸ δι' αἵματος μιαροῦ,
ἐνήσκητο δὲ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. ἀλλ' ἄνδρες ὕστερον αὐτὸν
δεισιδαίμονες γεγονότες γνώριμοι τοὺς ὑπέρ γε τῆς ἀποστα-
σίας καθῆκαν λόγους, καὶ λάτριν ἀπέφηναν δαιμονίων ἀκα-
θάρτων τὸν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντε-
θραμμένον. ἔχων τοίνυν εὐφυᾶ τὴν γλῶτταν κατέθηξεν αὐ-
τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὴ τρία συγγέ-
γραφε βιβλία κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας.
C τοσοῦτον δὲ μέμηνε κατὰ τῶν ἁγίων, ἡνίκα καὶ μάλιστα πῦρ
ἄνωθεν καταρραγὲν τὸ περικαλλὲς ἐκεῖνο προάστειον, τὴν
Δάφνην δηλονότι, σὺν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις κατέκαυσεν, ὡς
καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ χαλκοῦν ἀνδριάντα τὸν ἐν Καισαρείᾳ
τῆς Φιλίππου τῇ νῦν Πανεάδι, ὃν ἡ αἱμορροοῦσα ἤγειρεν,
ἀπανθρώπως συντρῖψαι, καὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κατα-
καῦσαι ἅγια λείψανα, ὀστέοις ἀλόγων παραμίξας αὐτά. ἀλλὰ
V. 196 καὶ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ Χριστιανῶν ὥπλιζε, συνήργει δὲ
αὐτοῖς εἰς τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν, εἰ καὶ ἐκωλύθησαν
ὑπὸ λαίλαπος σεισμοῦ καὶ τελευταίου πυρός· πῦρ γὰρ

Post Constantium successit in imperio Iulianus, annisque duobus et septem mensibus eo potitus est. princeps hic nequissimus ante initi regni tempora, quemadmodum magnus ille Cyrillus antistes Alexandrinus commemorat, in numero fidelium erat, ipsum quoque baptismum consecutus, utut deinceps illum per sanguinem impurum et exsecrandum deposuit, et egregie sacris erat in libris exercitatus. verum deinceps viri quidam superstitiosi cum familiares ei facti fuissent, habitis ad ipsum de fidei desertione sermonibus tandem perfecerunt ut qui sacrosanctis in ecclesiis et monasteriis educatus erat, impurorum geniorum cultor evaderet. cumque facundus esset a natura, linguam suam adversus servatorem nostrum Iesum Christum exacuit et libros adversus religiosum Christianorum cultum tres conscripsit. tanto furore sanctos oppugnabat, ac praesertim illo ipso tempore quo delapsus ignis e caelo pulcerrimum illud Antiochiae suburbium, quod Daphnen vocant, una cum ipsis simulacris exusserat, ut aheneam Christi statuam, a muliere sanguinis fluxum perpessa collocatam Caesareae Philippi, quam nunc Paneadem vocant, inhumaniter confregerit; et sacras Iohannis Baptistae reliquias brutorum ossibus permistas concremaverit. praeterea Iudaeos adversus Christianos armabat, eosdemque iuvabat in extructione templi sui, quanquam in hoc conatu sunt impediti a vento gravi, terrae motu, et igne denique.

ἐξ αὐτῶν ἐκπηδῆσαν τῶν θεμελίων τῆς ὁρμῆς αὐτοὺς ἀνεχαίτιζε.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ὁ ἀκοντίσας αὐτὸν ἐν Πέρσαις D διάγοντα μέχρι καὶ τήμερον οὐχ εὑρίσκεται. εἰ γὰρ καὶ κατὰ κέλευσιν τῆς ἀειπαρθένου θεοτόκου διὰ τοῦ ἁγίου Μερκουρίου, δεηθέντος τάχα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἀκοντισθῆναι τὸν παραβάτην εὑρίσκομεν ἐν τοῖς τοῦ ἁγίου Βασιλείου θαύμασιν, ἅπερ ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος γραφῇ παραδοῦναι λέγεται, ἀλλ' οὐκ εὐθέως πείθεσθαι ἄξιον. τίνος ἕνεκεν; ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης γραφῆς καὶ ἀρχιερέα τῆς Καισαρέων μανθάνομεν χρηματίζειν τὸν μέγαν Βασίλειον, ἡνίκα διερχόμενος ἦν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁ κάκιστος κατὰ Περσῶν P. 254 τὴν ἐκστρατείαν ποιούμενος. ἀλλ' οὐ δοκεῖ ταῦτα καὶ τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ· εἰ γὰρ ἐν τοῖς προοιμίοις, καθὼς οὗτός φησι, τοῦ μετὰ ταῦτα κρατήσαντος Οὐάλεντος εἰς Πόντον ἐκάθητο ὁ μέγας Βασίλειος, τοῦ Εὐσεβείου τηνικαῦτα τῆς Καισαρέων χρηματίζοντος ἀρχιερέως, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἦν ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ. φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὔτε τὸν μέγαν Βασίλειον εὗρεν ἀρχιερέα διερχόμενος ὁ Ἰουλιανός, οὔτε ἠπείλησεν αὐτῷ καὶ

nam ignis e fundamentis ipsis cum prosiliisset, eos ab opere instituto deterruit et detraxit.

Sciendum est autem tibi, dilecte fili, quod in hodiernum usque diem nomen illius, qui Iulianum in expeditione Persica iaculo confixit, ignoretur. quanquam enim perscriptum reperiamus in libro de sancti Basilii miraculis, quae magnus ille vir Amphiiochius litteris commendasse perhibetur, mandato perpetuae virginis deiparae per sanctum Mercurium magni Basilii precibus desertorem hunc traiectum fuisse, non tamen haec narratio meretur ut ei continuo fidem adhibeas. quamobrem istuc? quoniam in eodem scripto legimus magnum Basilium Caesareae pontificem id temporis fuisse, cum eas regiones imperator improbissimus contra Persas expeditione suscepta peragraret. at vero aliter eximius ille Gregorius cognomento theologus memoriae prodidit: nam si Basilius, hoc ita narrante, in Ponto degebat sub initium imperii Valentis, qui aliquanto post tempore regnavit, cum Caesareae pontifex esset Eusebius, multo minus Iuliano imperante Basilius antistitis munere fungebatur. de quo satis evidenter apparet Iulianum iter per Cappadociam facientem neque Basilium istic pontificem reperisse neque ipsius ecclesiae minatum esse. consimili modo nec precatus est hoc nomine deum Basilius pontifex, nec ad tollendum e medio desertorem Mercurius ille Christi testis fuit ablegatus. quippe si hoc pacto res gesta fuisset, obscurum non esset in hodiernum usque diem a quo Iulianus telo confixus fuerit. nam iaculo traiectum constat, auctore facti prorsus incognito. quin-

τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ. ἀλλ' οὔτε δέησιν ἐκεῖνος τούτου ἕνεκεν ἐποιήσατο, οὔτε μὴν εἰς ἀναίρεσιν ἀπεστάλη τοῦ πα- B ραβάτου ὁ Χριστοῦ μάρτυς Μερκούριος· εἰ γὰρ ταῦθ' οὕτω γέγονεν, οὐκ ἂν ὁ ἀκοντίσας αὐτὸν ἄδηλος ἦν μέχρι καὶ τήμερον. ἀκοντίῳ τοίνυν ὁ ἄθλιος βάλλεται, κἂν ὁ ἀκοντίσας ἄδηλος. ὡς δὲ ἐγώ τινος ἤκουσα, φησὶν ὁ θεόλογος, μηδὲ τῷ τάφῳ προσλαμβάνεσθαι αὐτόν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σεισθείσης δι' αὐτὸν γῆς ἀποσείεσθαί τε καὶ ἀναβράζεσθαι, προοίμιον, οἶμαι, τῆς ἐκεῖθεν κολάσεως. πολλὰ γὰρ μιαρὰ ποιήσας ὡσεὶ ἐτῶν λ' τελευτᾷ. ἀλλὰ καὶ ἐκ Περσίδος δαιμόνιον στείλας πρὸς δύσιν ἐπὶ τῷ ταχέως ἀγαγεῖν ἀπόκρισιν, C ἐσφάλλετο κἀνταῦθα τοῦ σκοποῦ· τὸ γὰρ δαιμόνιον ὃ στείλας ἐντυχὸν μοναχῷ τινὶ Πουπλίῳ τοὔνομα προσευχομένῳ ἡμέρας δέκα διελθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ ὑποστρέψαν ἄπρακτον τὴν αἰτίαν ἐβόα καὶ πόρρωθεν. καὶ γυναῖκας δὲ ἀνατέμνων ὁ ἄσπλαγχνος δι' αὐτῶν ἐμαντεύετο.

Μετὰ δὲ Ἰουλιανὸν ἐβασίλευσεν ἄριστα Ἰοβιανὸς ἔτος ἕν, ὃς ἐκλεγόμενος ὑπὸ πάντων εἶπεν „οὐ δύναμαι βασιλεὺς εἶναι προμεμολυσμένων ἀνθρώπων," ἐφ' ᾧ πάντες τὸ „Χριστιανοί ἐσμεν" ἔκραξαν. μετὰ μέντοι μῆνας η' τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν Κιλικίᾳ ἐτελεύτησεν, μέγα πένθος πᾶσιν ἀφείς. D μετὰ δὲ τοῦτον Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ', μισθὸν παρὰ θεοῦ τὴν βασιλείαν λαβὼν διὰ τὸ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἐκβληθῆναι

12. ὃ] ὃ ἦν?

etiam se audisse de quodam scribit Gregorius ille theologus ne sepulcri quidem participem factum fuisse Iulianum, sed a solo ipsius causa succusso absorptum; quae res, ait, credo suppliciorum alterius vitae quoddam prooemium et exordium erat. multis enim flagitiis exsecrandis designatis annos plus minus triginta natus periit. ante mortem e Perside genium quendam in occidentem ablegavit, ut eius opera celeriter responsum acciperet: sed quod cupiebat, non est adsecutus. nam cum genius in monachum quemdam, cui Publio nomen esset, totos 10 dies precantem incidisset, progredi ulterius non potuit. itaque re infecta reversus ad Iulianum causam ei longo etiam ex intervallo multoque clamore significabat. praeterea saevus homo, cuius viscera nulla commiserationis adfectione moverentur, mulierculas vivas vaticinandi causa dissecabat.

Postquam e vivis excessisset, praeclarissime Iovianus imperio praefuit, qui cunctis a militibus ad hoc delectus „equidem" ait „hominum pollutorum imperator esse nequeo." tum omnes exclamare „Christiani sumus." post octavum imperii mensem in Cilicia diem obiit, magno sui apud omnes desiderio relicto. post Iovianum Valentinianus annis 12 imperavit. is imperium praemii loco divinitus

παρὰ Ἰουλιανοῦ τῆς εἰς Χριστὸν ἕνεκεν ὁμολογίας. εἶχε δὲ συμβασιλεύοντα κατά γε τὴν ἀνατολὴν τὸν αἴσχιστον Οὐάλεντα. καὶ πῶς γὰρ οὐ κάκιστος, εἴ γε τοὺς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σταλέντας πρὸς αὐτὸν π' ἱερατικοὺς ἄνδρας πρεσβείας ἕνεκεν ἐπὶ πλοίου κατέκαυσεν; οὗτος ὑπὸ Γότθων πολεμού- V. 197 μενος ἐζήτησε τὸν θειότατον ἀδελφὸν αὐτοῦ συμμαχίαν. ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὠνείδισεν, οὕτως εἰπὼν P. 255 „οὐ χρὴ ἀνδρὶ βοηθεῖν πολεμοῦντι θεόν." καὶ ὁ μὲν Οὐάλης ἔτη ι' καὶ δ' βασιλεύσας ἀνοσίως ὑπὸ πολεμίων ἐν ἀχυρῶνι πυρὶ παραδίδοται· ὁ δὲ μοναχὸς ἐκεῖνος Ἰσαάκιος ἐλέγχων μὲν αὐτόν, δεσμωθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ εἱρκτῇ παραδοθείς, ὠσφράνθη ἐν τῇ φυλακῇ τῆς δυσωδίας ἐκκαυθέντος ἐκεῖσε, ὡς εἴρηται. ὁ μέντοι Οὐαλεντινιανὸς καὶ τὸν ἀγωγὸν ᾠκοδόμησε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν εἰσήγαγεν. οὗτος καὶ πραιπόσιτόν τινα διὰ τὴν τῆς γυναικὸς Βερονίκης ἀδικίαν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατέκαυσε. τηνικαῦτα ὁ μέγας B Μακάριος σκύλακας ὑαίνης τυφλοὺς ἐθεράπευσεν. ἡ γοῦν μήτηρ αὐτῶν δέρμα προβάτου ἤνεγκε τῷ ἁγίῳ δῶρον ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων ἰάσεως.

Μετὰ δὲ Οὐάλεντα Γρατιανὸς ὁ υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ ἔτη γ'. τηνικαῦτα καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρᾶγμα ἐξαίσιον γέγονεν· ἡ γὰρ θάλασσα ἐντὸς εἰσῆλθε τοσοῦτον ὡς καὶ τὰ

9. ιγ' F.

accepit propterea quod confessionis Christi causa fuisset a Iuliano exauctoratus. in oriente consortem imperii turpissimum illum Valentem habuit. cur enim hunc sceleratissimum non appellemus? quando missos ad se Cpoli 80 viros ex sacerdotum ordine legationis obeundae causa in navi combussit. cum a Gotthis ei bellum esset illatum, a fratre, viro plane divino, suppetias sibi ferri postulabat. is vero non tantum copias auxiliares denegavit, verumetiam cum exprobratione quadam respondit opem hominum cum deo bellum gerenti ferendam non esse. quapropter Valens, cum annos decem et quattuor impie regnasset, ab hostibus in palearum tugurio quodam igne concrematus est. accidit eo tempore ut Isaacius monachus, qui Valentem obiurgare solebat eaque de caussa vinctus in custodia detinebatur, foetorem exusti alio loco Valentis, ceu diximus, in carcere sentiret. Valentinianus aquaeductum Cpoli condidit et aquam in urbem introduxit. praepositum quendam ob Beronicae mulieri cuidam illatam iniuriam vivum in circo equestri combussit. id temporis magnus ille Macarius hyaenae catulis caecis visum restituit. tum hyaena catulorum mater pellem ovinam viro sancto pro sanata sobole loco muneris obtulit.

Post Valentem Gratianus Valentiniani filius annos tres imperavit. hoc regnante quiddam horrendum Alexandriae contigit. nam mare

πλοῖα μεῖναι ἐν ξηρᾷ. συρρευσάντος δὲ τοῦ λαοῦ τὸ θαῦμα ἰδεῖν, ἀνέδραμεν αὖθις ἡ θάλασσα καὶ τοῦ ὡρισμένου τότε
C ὕπερθεν, ὡς ἐντεῦθεν ὑποπνιγῆναι μυριάδας ε'. ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη Κρήτης καὶ Σικελίας πάντα σχεδὸν κατεκλύσθησαν, τῆς θαλάσσης ἐπαναδραμούσης καὶ ἐξελθούσης ὡσεὶ στάδια ρ'. καὶ πελάγη τὰ μεγάλα διχῇ τότε διέστησαν, ὡς ἐπὶ βυθοῦ τὰ πλοῖα καθίσαι καὶ αὖθις ἀνελθεῖν ἀποκαταστάντος τοῦ ὕδατος. μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ ἡ κατὰ Βιθυνίαν Νίκαια ὑπὸ σεισμοῦ κατέπεσεν ἅπασα. τοσοῦτος δὲ φόβος ἦν ὥστε τοὺς ἀνθρώπους ἐν ὄρεσι φεύγειν. τοσοῦτον δὲ ὁ Γρατιανὸς τοξότης εὔστοχος ἦν ὡς ᾄδεσθαι πανταχοῦ Γρατιανοῦ
D βέλη φρένας ἔχειν. οὗτος ὁ βασιλεὺς γυναικὸς αὐτῷ προσελθούσης ποτέ, καὶ τοῦ ὁμοζύγου καταβοώσης ὅτι πληγὰς ἐπάγει καὶ ῥαβδισμοὺς αὐτῇ, „οὐδὲν ὦ γύναι τοῦτο πρὸς με" ἔφησεν. ἀλλὰ καὶ τὸν ὁμόζυγον αὐτῆς βουλεύεσθαι κατ' αὐτοῦ προσεπειπούσης τοῦ Γρατιανοῦ, πάλιν ἀνταπεκρίνατο „τί σοι πρὸς τοῦτο, γύναι;"

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιζ'. ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι νικήσαντα τοὺς Γότθους θέλων ὁ Γρατιανὸς αὐτὸν ἐνδῦσαι πορφύραν, οὐχ εὕρισκεν ἰσομήκη αὐτοῦ διὰ
P. 256 τὸ ὑπερωμίαν εἶναι, εἰ μὴ τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου·

tanto spatio retrocessit ut etiam naves in sicco subsisterent. cum autem vulgus hominum confluxisset spectandi prodigii causa, rursum mare suum in locum recurrit, et quidem ultra litorum praescriptas metas. quo factum est ut aquis hominum quinquaginta milia extinguerentur. Praeter haec Cretae Siciliaeque regiones propemodum universae maris inundatione coopertae sunt, quod extra consueta litora plus minus 100 stadiis procurrebat. itidem alii magni maris sinus sic duas in partes divulsi recesserunt, ut naves in fundo subsiderent et aqua loco pristino restituta vicissim emergerent. recensendum inter alia, quod urbs Bithyniae Nicaea terrae motu subruta prorsus corruerit. tanta quidem mortalium erat trepidatio ut cuncti ad montes se fuga reciperent. Gratianus autem arte ac dexteritate feliciter sagittandi tantopere valebat ut ab omnibus vulgo decantaretur tela Gratiani mente intelligentiaque praedita esse. cum mulier quaedam aliquando ad imperatorem accessisset, quae maritum vociferando accusabat verberibus et flagris pessime ipsam tractantem, „nihil hoc, o mulier," ait „ad me pertinet." ibi cum ipsa subiecisset etiam maritum suum adversus ipsum Gratianum insidias moliri, denuo respondit „quid cum ea re tibi negotii est, mulier?"

Post Gratianum magnus ille Theodosius 17 annis imperio potitus est. hoc loco diligenter illud etiam observabis. cum Gotthis a Theodosio devictis Gratianus eum purpura vellet induere, nullam

οὗτος ἡνίκα τὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐνεχειρίσθη, ἠγά-
γετο Γάλλαν τὴν γυναῖκα τοῦ πρὸ αὐτοῦ βασιλέως, ἅτε Πλα-
κίλλης θανούσης, ἀφ' ἧς ἔτεκεν Ἀρκάδιον καὶ Ὁνώριον. θέ-
λων δὲ τὰ ἱερὰ τούτους διδάξαι γράμματα, καὶ μὴ εὑρίσκων
τινὰ φιλόσοφον ὁμοῦ καὶ φιλόθεον, πέμπει πρέσβεις πρός γε
τὸν ἐν Ῥώμῃ συμβασιλεύοντα, εἴ που τοιοῦτον ἔχει τινά. καὶ
ὃς συνάμα τῷ πάπᾳ πολλὴν περὶ τούτου ποιησάμενος ἔρευναν
οὐχ ἕτερον εὗρέ τινα εἰ μὴ τὸν μέγαν Ἀρσένιον διάκονον V. 198
τηνικαῦτα ὄντα. πέμπουσι λοιπὸν αὐτὸν πρὸς τὸν μέγαν B
Θεοδόσιον, εἰ καὶ πολλὰ δυσχεραίνων ἦν διὰ τὸ τὴν ἐγκύ-
κλιον παίδευσιν ἅμα τῷ χειροτονηθῆναι κατὰ τὸν νῶτον ποιή-
σασθαι. ὃν καὶ ἀσμένως ἐδέξατο, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ ὡς
τέκνα καὶ μαθητάς, οὐ μὴν ὡς βασιλεῖς, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ.
ποτὲ γοῦν ἑωρακὼς τοὺς μὲν παῖδας καθημένους μετὰ δια-
δημάτων, τὸν δὲ Ἀρσένιον ἱστάμενον καὶ διδάσκοντα, μετ'
ὀργῆς εἶπεν „οὕτω σοι παρήγγειλα; σὺ αὐτοὺς ποιεῖς βασι-
λεῖς. ὁ θεὸς ἔχει τὴν περὶ τούτων ἐξουσίαν." καὶ ῥίψας τὰ
διαδήματα εἶπε „κρεῖσσόν ἐστι τεθνάναι θεοσεβῶς ἢ βασι-
λεύειν ἀσεβῶς." μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Ἀρσενίου μελετῶντος C
ἀποδρᾶσαι, ἐπεὶ συνέβη καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ Ἀρκαδίου πληγὴ

omnino reperit quae ipsius proceritati responderet, praeter eam qua magnus ille Constantinus fuerat usus. Theodosius enim supra ceteros homines ipsis humeris eminebat. Posteaquam imperium divinitus ei traditum in manus fuerat, Gallam sui antecessoris uxorem sibi matrimonio iunxit. etenim Placilla iam obierat, ex qua filios Arcadium et Honorium sustulit. eos cum sacris erudiri litteris vellet, nec quenquam reperiret qui et philosophus (hoc est sapientiae doctrinaeque studiosus) et philotheus (hoc est studiosus dei rerumque divinarum) pariter esset, ad consortem imperii Romae degentem missis legatis interrogari iussit ecquem virum talem haberet. is vero cum papa sollicite huius rei causa quadam pervestigatione instituta, neminem alium magis idoneum reperit quam esset magnus ille Arsenius, qui tum diaconi munere fungebatur. quapropter hunc magno Theodosio mittunt, quamquam graviter id ipsum ferentem quod se disciplinas illas orbiculares ex eo tempore, quo muneri suo praefectus fuisset, neglexisse diceret. imperator hominem perbenigne ac hilariter excepit, eique filios suos commendavit et tradidit, non ut imperatores sed liberorum atque discipulorum loco habendos. cumque vidisset aliquando suos quidem filios sedentes, qui diademata gestarent, Arsenium vero stantem eosque docentem, excandescens ait „egone sic tibi mandavi? num tu eos imperatores facis? eius rei potestas in solius est dei manu posita." simul abiectis diadematis „praestat" inquit „pie mori quam impie regnare." secundum haec

καὶ ἡ διὰ ταῦτα ἐπιβουλή, φωνὴ πρὸς αὐτὸν γέγονεν „Ἀρσένιε, φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σώζῃ." φυγὼν δὲ καὶ ἀπελθὼν ἐν Σκήτει πάλιν ἤκουσε „φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε." οἱ γοῦν παῖδες βασιλεύσαντες ἔγραψαν αὐτῷ συγχωρῆσαι αὐτοῖς, καὶ μάλιστα τῷ Ἀρκαδίῳ, ὑπὲρ οὗ ἐβούλετο ἀποκτεῖναι διὰ σπαθαρίου αὐτόν. ὁ μέντοι μέγας ἀκούσας καὶ τοῦτο, „λάβε δημόσια Αἰγύπτου, καὶ διάνειμαι ὅπου θέλεις," εἶπεν „ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι ζῶ· πλὴν ὁ θεὸς συγχωρήσαι ὑμῖν."

D Ἡ δευτέρα σύνοδος καὶ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἐνίδρυσαν τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως τὸν μέγαν Γρηγόριον, κἂν ἐξ Αἰγύπτου τινὲς ὑπὸ φθόνου ἐταράχθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἑκὼν ἐξέστη. ἀντεισάγεται δὲ Νεκτάριος, τὸ μὲν γένος Ταρσεύς, τὴν δὲ τοῦ πραίτωρος ἀρχὴν διέπων, ὃς τὸν μὲν βίον θαυμαστός, ἀβάπτιστος δὲ μέχρι τότε. καὶ ὁ μὲν συγκλητικὸς Νεκτάριος προχειρίζετο, ὁ δὲ Μακεδόνιος ἀναθεματίζετο.

P. 257 Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἀπαίροντος ἐπὶ τὰ κάτω μέρη, στρατιῶται ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰσελθόντες διά τινα χρείαν ἀνταρσίαν ἐποίησαν, ἐφ' ᾧ ἀντέστησαν οἱ τῆς πόλεως καὶ λίθοις ἔβαλον. τοῦ γοῦν βασιλέως

14. βίον ἦν θ.?

Arsenio fugam cum animo suo propterea instituente, quod Arcadium forte verberaverat, isque propter hanc causam insidias ei strueret, vocem huiusmodi audivit „fuge mortales, Arseni, et salvus eris." hac de causa cum profugisset ac Scetam se contulisset, rursus aliam vocem audivit „fuge, sile, quiesce." deinceps ubi ad imperium Theodosii filii pervenissent, litteris ad eum perscriptis orarunt ut culpam eis condonaret, Arcadio praesertim, qui magistrum interficere per satellitem voluisset. cumque magno illi viro significatum hoc etiam ab ipsis foret, „accipe publicas in Aegypto pecunias, et eas arbitratu tuo distribuito," „equidem" respondit „huic mundo mortuus sum, nec amplius vivo: deus tamen vobis ignoscat."

Post haec secundum concilium et magnus ille Theodosius eximium virum, Gregorium cognomento theologum, in Cpolis solio collocarunt, tametsi quidam antistites Aegyptii nonnihil turbarum per invidiam darent, quae res Gregorium movit ut solio sponte sua cederet. successit in eius locum Nectarius, natione Tarsensis, dignitate praetor, vir admiranda quidem innocentia vitae praeditus, verum ad illud usque tempus nondum baptizatus. hic ergo Nectarius ex ordine senatorio delectus antistes designatur, Macedonius vero exsecrationis sententiae subiicitur.

Cum autem aliquando magnus ille Theodosius Cpoli discedens ad partes occiduas pergeret, accidit ut necessariae cuiusdam rei causa

ζέσαντος ἐπὶ τούτοις τῷ θυμῷ, καὶ τῷ ἐκεῖσε ἐπαρχεύοντι τὰ
περὶ τούτων ἐπιτρέψαντος, χιλιάδες ζ' ἀνῃρέθησαν. διερχό-
μενος δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μεδιολάνων (πόλις
δὲ Ἰταλίας τὰ Μεδιόλανα) οὐ συνεχωρήθη παρὰ τοῦ θειο-
τάτου Ἀμβροσίου τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπιβῆναι, ἀλλ' ἔμεινεν ἀφω-
ρισμένος μῆνας η', καὶ μόλις διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γένησιν B
ἐλύθη τε τῶν δεσμῶν καὶ εἰς κοινωνίαν ἐδέχθη, πρότερον τὰ
τοῦ λιβέλλου νομοθετήσας. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μετὰ
ταῦτα οὔμενουν εἰσελθεῖν ἐνεχωρεῖτο· „ἡ γὰρ ἀλουργίς"
ἔφη „βασιλεῖς, οὐ μὴν ἱερεῖς ποιεῖ." ὅθεν ἐπανελθὼν ὁ βασι-
λεὺς καὶ παρὰ τοῦ Νεκταρίου ἐρωτηθεὶς δι' ἣν αἰτίαν οὐκ
εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, εἶπεν „εἷς ἐπίσκοπος ὁ Ἀμ-
βρόσιος."

Ὅτε ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀνδριάντων καταστροφὴ γέγονε,
τότε οἱ τὰς ἀκρωρείας τῶν ὀρέων οἰκοῦντες μοναχοὶ τὴν V. 199
οἰκείαν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν. κατῆλθον γὰρ καὶ τοῦ θεοῦ C
ἀντελάβοντο, λέγοντες οὕτω. πρός γε τοὺς ὑπηρέτας τοῦ βασι-
λέως „εἴπατε τῷ κυρίῳ ἡμῶν βασιλεῖ. εἴπερ τοσοῦτον σὺ ἐπὶ
τῇ χαλκῇ εἰκόνι καταστραφείσῃ ἐδυσχέρανας, πῶς οἴει τὸν
θεὸν ἀρτίως ἔχειν τὴν αὐτοῦ ὁρῶντα εἰκόνα κακῶς οὕτω παρὰ
σοῦ πάσχουσαν;" τηνικαῦτα καὶ ἡ τιμία κεφαλὴ τοῦ βαπτι-

Thessalonicam ingressi milites seditionem concitarent, iis se cives opponebant, et lapidibus milites petebant. ob hanc causam cum imperator ira efferbuisset, connivente militum ad furorem loci praetore septem hominum milia sunt interfecta. hinc imperator itinere facto Mediolanum ut pervenit, urbem Italiae, divinissimus antistes eius urbis Ambrosius vetuit quo minus ecclesiam ingrederetur. itaque secretus a coetu Christianorum publico totos octo menses fuit, vixque propter Christi nativitatem sacris illis vinculis est solutus et in communionem admissus, libello primum de 30 diebus dictato et legis vim habere iusso. quinetiam prohibitus est eodem tempore ab eodem Ambrosio, quo minus in sacrarium ingrederetur, cum is diceret purpuram imperatores facere, non sacerdotes. quo factum est ut Cpolim reversus imperator, et a Nectario rogatus quam ob causam sacrarium non ingrederetur, his tantum verbis responderet „unus episcopus Ambrosius."

Ceterum quo tempore a populo Antiocheno imperatoriae statuae deturbatae ac eversae fuerant, homines solitariam vitam in iugis montium exercentes egregie philosophiam doctrinamque suam declararunt. nam deum precati descenderunt, et in haec verba ministros imperatoris compellarunt „haec imperatori domino vestro renuntiate. si tantopere tu propter eversam imaginem aeream indignaris, qui deum aequo laturum animo censes, si abs te suam imaginem indignum in

στοῦ Ἰωάννου ἐν Κωνσταντινουπόλει διεκομίσθη. ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτισθέντα ναὸν τοῦ Σαράπιδος καθεῖλε Θεόφιλος. ἐν τούτῳ δὲ τῷ ναῷ ξόανον ἦν ἀσχέτως ἀπῃωρη-
D μένον· διὰ γὰρ τοὺς κύκλῳ αὐτοῦ, τοῦ ξοάνου δηλαδή, πεπηγμένους σιδήρους καὶ τοὺς καταντικρὺ τούτων ἐγκεκολαμμένους μαγνῆτας μέσον ἐδάφους καὶ ὀρόφου ἐκρέματο. ἰσοδυνάμως γὰρ τετραμερόθεν ἑλκόμενον, καὶ μὴ ἔχον ὅπου καὶ νεύσειε, μέσον ἐξ ἀνάγκης ἀπῃώρητο.

Ἔθνη ποθὲν ἄπειρα κατὰ τοῦ μεγάλου ἐγείρονται Θεοδοσίου. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; γράφει τηνικαῦτα ὁ βασιλεὺς τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας προέδρῳ ἵνα τὸν κατ' Αἴγυπτον μέγαν Σενούφιον ποιήσῃ πρὸς συμμαχίαν τοῦ βασιλέως ἐλθεῖν. ὁ δ' οὐ πείθεται, στέλλει δὲ τῷ βασιλεῖ ῥάβδον καὶ μικρὸν
P. 258 αὐτοῦ τριβώνιον, οἷς δὴ καὶ χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἀντὶ κράνους καὶ δόρατος κατὰ τῶν πολεμίων ὁρμᾷ, καὶ διὰ χειρῶν αὐτοῦ κατατροποῦται αὐτούς· τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς εἰλικρινοῦς πίστεως κατορθώματα.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγʹ, ὃς τὸν κίονα τοῦ Ξηρολόφου στήσας ἐν αὐτῷ τὸν ἑαυτοῦ καθίδρυσεν ἀνδριάντα. ἐφ' οὗ ἡ γῆ ἐμυκήσατο ἡμέρας ζʹ, καὶ σεισμὸς γέγονε μέγας τε καὶ πάγκοσμος. μετὰ μέντοι τὸν

5. ἐγκεκολλημένους? 20. ἡμέρας] ἐπὶ μῆνας ζʹ F.

modum tractari videat?" eodem tempore pretiosum Iohannis Baptistae caput Cpolim perlatum est. praeterea Theophilus Alexandrinus antistes Serapidis templum, quod erat Alexandriae, demolitus est. in eo templo statua quaedam erat, quae ita sursum penderet ut nulli rei videretur adhaerere: nam quia statuae ferrum undique infixum erat et ferro magnes lapis ex adverso copiose oppositus, inter pavimentum et tecti laquearia pendebat. nimirum vi pari quattuor a partibus attrahebatur, cumque nullam in partem vergere posset, necessario harum in medio suspensa manebat.

Secundum haec gentes quaedam infinitae contra Theodosium hunc magnum se commovent. quid heic imperator? per litteras Alexandrino antistiti significat ut magnum illum Senuphium in Aegypto degentem auxilio sibi venire iuberet. appellatus hac de causa Senuphius ad imperatorem proficisci renuit: mittit autem ei baculum cum lacero suo et attrito palliolo. quibus sane tum galeae tum hastae loco imperator usus, in hostes copiis ductis, suismet eos manibus in fugam coniecit. tam egregia nimirum facinora pura sinceraque fides edere consuevit.

Postquam Theodosius rebus humanis excessisset, filius eius Arcadius 13 annis imperavit. is cum Xerolophi columnam erexisset, in ea statuam suam collocavit. eodem regnante septem totos dies terra

Νεκτάριον τοὺς τῆς ἐκκλησίας οἴακας ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης καὶ λίαν καλῶς ἀναδέχεται. οὗτος πολὺς ἦν περὶ τὸ λέγειν. ᾧ καὶ Λιβάνιος ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ προσεμαρτύρησεν· ἐρωτηθεὶς γὰρ ἀνθ' ἑαυτοῦ τίνα προβάλλεται διδάσκαλον, B Ἰωάννην εἶπεν, εἰ μή πως οἱ Χριστιανοὶ τοῦτον ἀφ' ἡμῶν ἀπεσύλησαν. ὀκτωκαιδέκατον γὰρ ἔτος ἄγων ἀφηνίασεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ Μελετίου βαπτισθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς ἀναγνώστης ἀνεχώρησε καὶ ἀπεκάρη, καὶ τὰ θεῖα διδαχθεὶς ἐκεῖσε πάλιν ὑπέστρεψε. γίνεται διάκονος, παρὰ δὲ Φλαβιανοῦ πρεσβύτερος. διεβάλλετο δὲ ὁ μέγας ὡς ὀφρύϊ κατὰ τῶν ὑπηκόων μείζονι χρώμενος. ὅθεν ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ ὑπεραπολογούμενος τοῦ μεγάλου, τὸν ἄρχοντα C ἔλεγεν ὅτι καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ φοβερόν. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ ἐν τοῖς ἀρχομένοις ὑπάρχουσι. μετὰ δὲ ταῦτα πρός γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται, καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάγεται. ἀνθίσταται τῇ βασιλίσσῃ Εὐδοξίᾳ, πάσχει πολλὰ διὰ τοῦτο δεινά. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἐλθὼν χειροτονίας καὶ συνάξεις παρὰ τὴν Ἰωάννου ἐποίησε γνώμην· καὶ οὗτος γὰρ ταῖς ὑπὸ Θεοφίλου κατὰ τοῦ ἁγίου μελετηθείσαις διαβολαῖς προκατείληπτο. ἡ μέντοι Εὐδοξία τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον ἠρέ- D

mugitum edidit, maximoque motu terrarum orbis universus concussus est. post Nectarium ecclesiae Cpolitanae gubernacula Iohanni aureo illi oratori magno cum bono publico sunt commissa. vir erat eloquentissimus, et ipsius etiam Libanii magistri sui testimonio commendatus: interrogatus enim quemnam suo loco doctorem discipulis praeficiendum iudicaret, „Iohannem" inquit, „nisi Christiani eo nos intercepto spoliassent." quippe cum annum aetatis octavum atque decimum ageret, Libanium magistrum reliquit, et a Meletio baptissatus lectorque designatus solitarios ad secessus sese coma tonsa recepit. In iis res divinas edoctus ad Meletium revertitur, et diaconi munus accepit. inde Flavianus sacerdotem creat. unum in eximio viro nonnulli criminabantur, quod in subditos graviore nonnihil supercilio uteretur. qua quidem de re magnum hunc virum Isidorus Pelusiensis, qui eo magistro fuit usus, purgans atque defendens, eum qui aliis praesit, et bonum esse debere pronuntiat et formidabilem. quamobrem istuc? quoniam tum boni tum mali sint inter eos qui ab aliis reguntur. secundum haec magnam ad urbem hanc venit, et in solium patriarchicum sublatus Eudoxiae imperatrici semet opponit, eaque de causa multa sane adversa perfert. nam cum Hebdomum magnus Epiphanius ille venisset, praeter Iohannis voluntatem multos sacris initiabat et conventus agebat: quippe criminationibus a Theo-

V. 200 θισε κατὰ τοῦ χρυσορρήμονος καὶ τάδε εἰποῦσα „πάντα μὲν
τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ἐστίν, ὁ δὲ
Ἰωάννης οὗτος δι' ἔχθρας τέ μοί ἐστι καὶ τὰ ἔσχατα εἰς
ἡμᾶς ἐξυβρίζει. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξαν τινὰ
πρεσβεύει τῆς ἐκκλησίας ἀπᾴδουσαν. ἐφ' ᾧ καὶ δίδωμί σοι
πᾶσαν ἐξουσίαν, ὥστε σύνοδον ἀθροῖσαι καὶ τοῦ θρόνου δι-
καίως αὐτὸν καθελεῖν.” τούτων ἀκούσας Ἐπιφάνιος εἶπεν
„εἰ μὲν οὖν αἵρεσιν ἔχει τινά, ἄλλου τοῦτο λόγου ἐστίν· εἰ
δὲ ὅτι κακῶς ὑμᾶς ἔλεξε, παρὰ ταύτην δὴ μόνον αἰτίαν
P. 259 Ἰωάννην ἐκκήρυκτον δέδοκται γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας, Ἐπιφά-
νιον ὑμῖν οὐχ ἕξετε συναινοῦντα.” ταῦτα δὲ ἡ Εὐδοξία πρὸς
τὸν διαληφθέντα ἔλεγεν ἅγιον, ἐπειδὴ διαφορὰν ἔμαθέ τινα
συμβῆναι ἀνὰ μέσον αὐτῶν. ὁ μέντοι θειότατος Ἰωάννης ἐκ
δευτέρου ἐξορισθεὶς καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κουκουσὸν κἀκεῖσε
τρία ἔτη καὶ μῆνας β' ποιήσας ἀπηνέχθη εἰς Ποτιούς, κἀκεῖ-
θεν ἀπαίρει πρὸς κύριον, ἐπισκοπεύσας ἐνταῦθα ἔτη ε' καὶ
μῆνας ς'. ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ πάπας Ῥώμης Ἰννοκέντιος γρά-
φει πρὸς Ἀρκάδιον καὶ τάδε. „φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ
B μου Ἰωάννου βοᾷ πρὸς τὸν θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὥς-
ποτε Ἄβελ τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάϊν, καὶ
παντὶ τρόπῳ ἐκδικηθήσεται. οὐ μόνον δὲ τοῦτο πέπραχας,

5. πρεσβεύειν P.

philo contra virum sanctum excogitatis praeoccupatus fuerat. et eundem magnum Epiphanium Eudoxia quoque contra Chrysostomum magis incitabat, cum diceret universum quidem Romanum imperium sua potestate contineri: solum hunc Iohannem simultates secum exercere, ac iniuriis imperatricem extremis adficere. nec in hoc tantum ab eo delinqui, verumetiam fovere hominem quandam opinionem ab ecclesiae doctrina prorsus abhorrentem. ea de causa se potestatem omnem Epiphanio concedere tum cogendi concilii, tum solio suo Iohannem aequissimo iure deiiciendi. quibus Epiphanius auditis respondit „si quam ille sectam peculiarem habet, alterius hoc loci rationisque fuerit. sin ea tantum de causa, quod convicium vobis dixerit, Iohannem decrevistis per praeconium publicum ecclesia pellere, nequaquam Epiphanium instituti vestri approbatorem habebitis.” haec autem illi, quem diximus, viro sancto Eudoxia sic proponebat, quod aliquid dissensionis exortum inter eos intellexisset. quibus actis Iohannes, vir divinissimus, secunda vice proscriptus et Cucusum exsulandi causa deportatus, cum istic annos tres duosque menses exegisset, Potios delatus est, ibique migravit ad dominum, Cpoli annos 5 menses 6 antistitis munere functus. secundum haec Innocentius papa Romanus litteras ad Arcadium dedit, in haec verba perscriptas. „vox sanguinis fratris mei Iohannis imperator, contra

*ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμὸν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλη-
σίας καὶ τῶν ἱερέων αὐτοῦ συνεστήσω, ἐξεώσας τὸν μέγαν
τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον τοῦ θώκου τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ
ἀκρίτως, συνδιώξας αὐτῷ τὸν Χριστόν. ἀλλ' ὁ μακάριος
Ἰωάννης τὸν βίον κατέλιπε, τὴν πίστιν τηρήσας καὶ στηρίξας
τοὺς σαλευομένους. ἀλλ' εἰς ἀλήκτους αἰῶνας τὴν ἀδάπανον
τρυφὴν καὶ ἀθάνατον ζωὴν ἐκληρονόμησεν. ἡ δὲ νέα Δαλι-* C
*λά, ἡ κατὰ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης δεσμεύσασα φορτίον
ἁμαρτημάτων βαρὺ καὶ δυσβάστακτον. διὸ ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος,
ὁ πιστευθεὶς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου,
ἀφορίζω σέ τε κἀκείνην τῆς μεταλήψεως τῶν ἀχράντων μυστη-
ρίων Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ἀλλὰ καὶ πάντα κληρικὸν τολ-
μήσαντα μεταδοῦναι ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἀναγνῶτέ μου τὸν πεμφθέν-
τα σύνδεσμον, ὑπὸ καθαίρεσιν εἶναι. Ἀρσάκιον δέ, ὃν εἰσά-
γετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάν-
νου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιροῦμεν σὺν πᾶσι τοῖς κοινωνήσα-* D
*σιν αὐτῷ. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τοῖς
ἱεροῖς διπτύχοις· ἀνάξιος γάρ ἐστιν ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπι-
σκοπήν. προστιθέαμεν δὲ τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου ἀφορισμὸν*

4. ὁ] ὁ μὲν? 6. ἀλλ'] ὥστε?

te deum appellat, quomodo Abeli iusti sanguis olim adversus Cainum fratricidam vociferabatur. dabis autem omnino poenas, qui non hoc tantum feceris, verumetiam ipso pacis tranquillitatisque tempore persecutionem adversus ecclesiam dei et sacerdotes ipsius molitus sis. magnum illum orbis terrarum doctorem episcopatus sui solio causa indicta expulisti, unaque cum eo Christum abegisti. ac beatus quidem ille Iohannes vitam hanc finiit, fide retenta et dubitationis quasi procella quadam vacillantibus stabilitis, sed idem saeculis nunquam finiendis deliciarum et voluptatis inexhaustae vitaeque perpetuae haereditatem adiit. e diverso nova ista Dalila, quae te paulatim novacula imposturae rasit, multorum ex ore profectam exsecrationem sibi arcessivit; fascem peccatorum gravem portatuque difficillimum colligavit, eumque pristinis suis atrocibus ac plurimis delictis adiecit. iccirco equidem minimus omnium, ut cui creditum commissumque sit solium illius magni apostoli Petri, teque illamque a participatione sacrorum Christi dei nostri mysteriorum secludo et arceo. praeterea clericos omnes, qui ea vobiscum ausi fuerint ab eo tempore communicare quo colligationem et vinculum hoc meum resciveritis, ordine moveo. consimiliter Arsacium, quem in solium episcopatus loco magni Iohannis illius substituistis, etiam post mortem cum omnibus qui cum ipso commercium habuerunt ordine movemus, neve perscribatur eius nomen sacris in tabulis vetamus. hoc enim indignus est honore, ut qui episcopatum adulterio quasi commisso polluerit. atque huic nostrae de his ordine movendis sententiae Theophili segregationem,

καὶ ἀναθεματισμὸν καὶ τελείαν ἀλλοτρίωσιν τοῦ χριστιανι-
σμοῦ." τούτων ἀκούσας Ἀρκάδιος ἀντιγράφει πρὸς Ἰννοκέν-
τιον „πάντες ἄνθρωποι ἴσασιν οἱ εὖ φρονοῦντες ὅτι περ τὰ
κατὰ ἄγνοιαν γινόμενα οὔτε θεὸς οὔτε νόμοι κολάζουσιν· ἀλλ'
P. 260 οὐδέ τις ὑπὲρ ἑτέρου δίκην εἰσπράττεται. ὅθεν ταῦτα γέ-
γραφα πληροφορῶν τὴν ὑμετέραν πραότητα ὡς ἐπιμαρτυροῦν-
V. 201 τος τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ οὐκ ἔγνων τι τῶν συμβάντων τοῖς
ἡμετέροις ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, ἀλλ' ἀθῷός εἰμι τοῦ
κρίματος αὐτῶν· εἰ γὰρ ἤμην συμμέτοχος αὐτῶν εἰς τοῦτο,
οὐκ εἶχον τούτους κακῶσαι. περὶ δὲ τῆς σῆς θυγατρὸς Εὐδο-
ξίας γνῶθι ὅτι καὶ αὐτῇ ἀνταπέδωκα κατὰ τὸ σφάλμα αὐτῆς
οὐ μετρίως, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης λύπης καὶ θλίψεως ἐν
ἀρρωστίᾳ βαρυτάτῃ κατακεῖσθαι αὐτήν. παρακαλῶ λοιπὸν
B ἵνα τοῦ ἀφορισμοῦ λύσῃς ἡμᾶς καὶ μὴ ἐκδικήσῃς πολλαχῶς·
οὐ γὰρ πατάξει κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό." πρὸς ταῦτα καὶ
πάλιν Ἰννοκέντιος „ἀπεδεξάμην ὑμῶν τὴν κατὰ θεὸν σπουδήν,
ἥνπερ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνεδείξασθε. ὅθεν τῶν ἱερῶν δεσ-
μῶν ἀνεθέντες ἐν τοῖς δεσποτικοῖς συμβόλοις προσέλθετε ἐρρω-
μένοι." ταύτῃ τοι καὶ διὰ φροντίδος ὁ Ἀρκάδιος ποιεῖται τὴν
τοῦ ἁγίου πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἐπάνοδον.

exsecrationem, absolutam denique Christianorum a coetu exclusionem adiungimus." quas litteras ubi recitari Arcadius audivisset, in haec verba Innocentio rescripsit. „norunt omnes homines mentis compotes commissa per ignorationem nec divinitus nec per leges puniri, neque adeo quenquam alterius nomine supplicium luere. quod quidem propterea scripsi, ut mansuetudinem tuam certam redderem nos nihil eorum cognitum habuisse quae nostris antistitibus et clericis acciderunt, cuius rei testem benignum illum deum imploramus. nimirum purus et innocens sum, quod ipsorum condemnationem attinet: quippe cum eorum communione sim usus, causae nihil erat quamobrem eos adfligerem. quod autem attinet filiam tuam Eudoxiam, scito me illi parum moderate pro ratione delicti mercedem retulisse. quo sane factum est ut ex eo moerore ac angustia difficili gravissimaque correpta aegritudine decumbat. igitur, quod superest, enixe te obsecro ut nos a segregatione liberes nec multipliciter punias: nec enim ipse dominus idem ob delictum bis hominem percutit." ad hasce litteras Innocentius in hunc modum respondit „studium diligentiamque vestram dei praescripto et voluntati consentaneam, quam propter ipsius nomen declarastis, accepimus et probavimus. quapropter sacris a vinculis soluti ad signa dominica confirmatis animis accedite." hanc ob causam sollicite cogitare coepit Arcadius quo pacto virum sanctum magnam hanc in urbem reduceret.

Μετὰ δὲ Ἀρκάδιον ἐβασίλευσε Θεοδόσιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, C ὁ καὶ καλλιγράφος, ἔτη μβ΄. οὗτος ἐξελθὼν ἱππασθῆναι καὶ συμπεσὼν τῷ ἵππῳ τὸν βίον τελευτᾷ. οὗτος τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις τῆς θεοτόκου ναὸν ἔκτισε, πρότερον ὄντα συναγωγὴν Ἰουδαίων. ἀλλὰ καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως παρεξέβαλεν. ἐφ' οὗ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥστε πεσεῖν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ πολὺ μέρος αὐτῆς. ἐπεκράτει δὲ ὁ σεισμὸς καὶ κατὰ πᾶσαν χώραν μῆνας τρεῖς. τότε δὴ τότε τοῦ πατριάρχου Πρόκλου καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀνυποδέτων λιτανευόντων, συνέβη παιδίον ἁρπαγῆναι καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον D μυηθῆναι, καὶ οὕτω τὴν θείαν στῆναι ὀργήν. τότε καὶ Ἰουδαῖος παράλυτος βαπτισθεὶς ὑγιὴς εὑρέθη. ὁ μέντοι διαληφθεὶς πατριάρχης Πρόκλος ἐν Κυζίκῳ χειροτονεῖται πρότερον καὶ μὴ δεχθεὶς παρὰ τῶν ἐκεῖσε χειροτονεῖται ἐνταῦθα. ὁ δὲ δυσσεβὴς Νεστόριος σὺν ἓξ ὁμόφροσιν αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι διμηναῖον καὶ τριμηναῖον οὐ δύναμαι λέγειν θεόν. Ἰωάννης δὲ ὁ Ἀντιοχείας μετὰ τὴν τοῦ Νεστορίου καθαίρεσιν καταλαβών, καὶ λυπηθεὶς ὅτι χωρὶς αὐτοῦ καθῃρέθη Νεστόριος, παραλαβὼν τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ Θεοδώ- P. 261 ρητος Κύρου καὶ Ἴβας ὁ Ἐδέσσης, καθαίρεσιν ὑπαγορεύει τοῦ μεγάλου Κυρίλλου.

Rebus autem humanis exempto Arcadio, filius eius Theodosius, qui ab elegantia scripturae, qua pulcherrime libros exarabat, Calligraphus nuncupatus fuit, annos 33 imperavit. cum equo conscenso profecturus aliquo foret, una cum ipso collapsus equo fatoque functus est. deiparae templum in Chalcopratiis exstruxit, quod antea collegium et conventiculum Iudaeorum erat. itidem urbis murum longius extendit. ingens sub ipso terrae motus exstitit, quo et muri et magna pars urbis corruerunt, durante per omnem vicinum agrum hac succussione soli totos tres menses. itaque patriarcha Proclo et imperatore discalceatis supplicationes instituentibus, accidit ut puer quidam abriperetur in aëra et rationem hymni sanctissimi concinendi edoceretur; quo facto ira divina sedata fuit. eodem tempore Iudaeus quidam paralyticus, cum baptissatus esset, sanitatem corporis recuperavit. Proclus ille patriarcha, cuius modo mentionem faciebamus, Cyzici primum episcopus erat designatus; cuius ab urbis civibus non admissus Cpolis factus est antistes. exstitit his ipsis annis impius ille Nestorius, quod cum aliis sex opinionis consortibus aiebat se duum triumve mensium deum probare non posse. hic Nestorius cum iam ordine sacro fuisset motus, Iohannes Antiochenus episcopus ad concilium venit, graviterque offensus quod absque auctoritate sua Nestorius ordine delectus fuisset, adiunctis sibi quibusdam episcopis, quos secum habebat, et in iis Theodorito Cyrensi, Edesseno Iba, magnum illum Cyrillum loco movendum pronuntiat.

Ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφὴ Πουλχερία λαβεῖν ἄνδρα οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῆς παρθενίαν τῇ θεοτόκῳ ἀνέθετο. αὕτη καὶ τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς θεοτόκου ἐδείματο. γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ τοῦ βασιλέως κυρὰ Εὐδοκία θυγάτηρ ἐγένετο φιλοσόφου τινὸς ἐξ Ἑλλάδος ὄντος. οὗτος δὲ τελευτῶν τοῖς μὲν τρισὶν υἱοῖς ἀφῆκε πᾶσαν τὴν περιουσίαν
B αὐτοῦ, περὶ δὲ ταύτης εἶπεν „Ἀθηναΐδι τῇ ποθεινοτάτῃ μου θυγατρὶ ἀφίημι νομίσματα ρʹ· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῇ ἡ τύχη αὐτῆς." ἡ μέντοι Ἀθηναῒς μηδὲ ταῦτα τὰ ρʹ λαμβάνουσα καταλαμβάνει τὴν μεγαλόπολιν, ἐκδίκησιν ὥστε λαβεῖν. καὶ
V. 202 οὕτω διὰ τὴν αὐτῇ παροῦσαν εὐπρέπειαν τοῦ βασιλέως γυνὴ ἐχρημάτισεν. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς, ἐλθόντας ὕστερον πρὸς αὐτήν, εἶπεν „εἰ μὴ ὑμεῖς ἠδικήσατέ με, οὐκ ἠναγκαζόμην ἐλθεῖν ἐνταῦθα καὶ βασιλεῦσαι." μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ βασιλέως σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῇ διὰ τὸν Παυλῖνον
C (ἑώρακε γὰρ εἰς αὐτὸν τὸ πάμμεγα μῆλον ἐκεῖνο, ὅπερ πένης μὲν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ δῶρον ἔφερεν, ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὴν δέσποιναν αὖ μετεκόμισεν) ἐξῄτησεν αὕτη ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα. καὶ δὴ καὶ ἀπῆλθε καὶ ἐξαίσιά τινα ἐποίησε καὶ τὰ ἐκεῖσε τείχη ἔκτισεν, ὡς ἐν αὐτῇ πέρας λαβεῖν τὸ Δαυιτικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν τὸ λέγον „ἀγάθυνον κύριε ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσα-

Habuit Theodosius imperator sororem Pulcheriam, quae nubere viro noluit, sed virginitatem suam deiparae consecravit. eadem Pulcheria deiparae templum in Blachernis condidit. scito autem, dilecte fili, dominam Eudociam, coniugem huius imperatoris, cuiusdam e Graecia philosophi filiam fuisse. cum is vita decederet, universas facultates tribus filiis legavit, de hac vero filia dixit „Athenaidi filiae meae dulcissimae 100 aureos relinquo: nam ei fortuna sua sufficiet." verum Athenais ne 100 quidem illis aureis acceptis, Cpolim se confert, ut adversus fratres hereditatis causa ius suum persequeretur. atque hac occasione tandem imperatori propter formae venustatem, qua insigni praestabat, nupsit. cumque deinceps fratres ad eam venissent, „nisi vos" inquit „iniuria me adfecissetis, non fuissem coacta me huc conferre ac imperio potiri." accidit deinde ut vir quidam pauper imperatori pomum insigni magnitudine loco muneris offerret. hoc imperator ad dominam cum detulisset eique donasset, non multo post oblatum ab ea Paulino conspexit. ea de causa cum imperatrici offensus esset, ea sibi fieri potestatem Hierosolyma proficiscendi petiit, et impetrata re discessit. fecit istic quaedam insignia et admiranda, moenibus urbis inter cetera extructis, adeoque in ipsa Davidicum illud oraculum finem habuit „benefac domine per Eudociam"

λήν." ἀλλὰ καὶ τελευτῶσα ἔλεγεν μηδὲν τῷ Παυλίνῳ συνιδεῖν, εἰ καὶ φιλοτίμως εἶχε πρὸς αὐτὸν οὐ μικρῶς ἅτε συνεργήσαντα, ἡνίκα Πουλχερία τῷ Θεοδοσίῳ δοῦναι ταύτην πρὸς λέχους κοινωνίαν ἐφρόντιζεν.

Ὅσην δὲ ὁ Θεοδόσιος οὗτος κεκρυμμένην ἀρετὴν ἐκέκτητο, D δῆλον ἐντεῦθεν. μοναχός τις ἔτη μʹ δουλεύσας ὡς δεῖ τῷ θεῷ ὑπέλαβέ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ζητεῖ μαθεῖν ἐν ποίᾳ τάξει κέκτηται αὐτὸν ὁ θεός, καὶ μανθάνει ὅμοιος εἶναι Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ. ἀπαίρει λοιπὸν πρὸς αὐτόν, καὶ ζητεῖ μαθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ μὲν αὐτῷ ἀπεκάλυψεν ἕτερα, οἷον ξηροκοιτίαν, ἐνδυμενίαν τρίχινον, ἀποχὴν γυναικός, νηστείαν, ἐλεημοσύνην, δικαιοπραγίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὁ δὲ μοναχὸς ἀπαρεσκόμενος δῆθεν τοῖς ἀπαριθμηθεῖσιν, ἐβιάζετο τὸν βασιλέα εἰπεῖν καὶ εἴπερ P. 262 τι ἕτερον μεῖζον τῶν εἰρημένων κέκτηται. καὶ ὃς ἔλεγεν ἐν ἡμέρᾳ ἱππικοῦ θεάτρου καθῆσθαι μὲν ἐν τῷ συνήθει τόπῳ αὐτοῦ, μὴ ἐνατενίζειν δὲ τῷ θεάτρῳ, καλλιγραφεῖν δὲ πρὸς τούτοις, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν αὐτοῦ ταῖς ἰδίαις χερσὶ συγκρατεῖν. τούτων ἀκούσας ὁ μοναχὸς τοσαύτην ἐδέξατο ἔκπληξιν

(Latine benignitatem dixeris) „tuam Sioni, et muri Hierosolymae instaurentur." cum moreretur, nihil se sibi de Paulino consciam esse dixit, nisi quod hominem magnifecerit et in prĕtio habuerit propterea quod non parum id temporis adiumenti attulisset, cum se Pulcheria Theodosio fratri dare tori consortem moliretur.

Ceterum in hoc Theodosio quantum latentis et occultae virtutis exstiterit, vel hinc colligi potest. erat quidam solitariae vitae sectator, qui cum deo 40 totos annos ita serviisset ut decet, magnam de se quandam opinionem conceperat. itaqŭe cognoscere cupiebat quonam se loco deus haberet. significatur ei divinitus imperatori Theodosio parem esse. quapropter ad imperatorem se confert, illius quanta virtus foret explorare nititur. ei permulta patefacit imperator, verbi gratia quod aridis tantum cibis degustatis cubaret *), quod aspera uteretur interula, quod abstineret ab uxoris amplexibus, quod ieiunaret, quod benignitatem exerceret in pauperes, quod iustitiae rationem in actionibus suis haberet, aliaque talia. cum haec enumerata parum monacho satisfacerent, imperatorem fateri coegit, num quid his maius ab ipso praestaretur. tum imperator „quibus" ait „diebus equestrium certaminum spectacula exhibentur, equidem consueto loco sedeo, verum oculos in ipsa spectacula defixos non habeo." praeterea fassus est se libros eleganter ac munde describere, atque hoc pacto suismet laborantem manibus vitam sustinere. quibus auditis tantopere mona-

*) quid si ad χαμευνίας potius respexerit, aut duram in assere storea matta aut nuda humo cubandi rationem? Lass.

ὡς καὶ ἑαυτὸν ἀγαπῆσαι ὅτι τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν ἀνθρώπῳ συντέτακται.

Ὁ μέντοι Θεοδόσιος οὗτος τοσοῦτον ἦν ἀπόνηρός τε καὶ ἄπλαστος, ὡς εἴ τις χάρτην αὐτῷ γεγραμμένον ἔφερε, γράμμασιν αὐτὸν ἐρυθροῖς εὐθέως ἐσημειοῦτο, μὴ κατεξετάζων
B ὁποῖα δὴ τὰ γεγραμμένα καὶ τίνος εἰσὶ δυνάμεως. ἡ οὖν θαυμαστὴ Πουλχερία θελήσασα κἀν τούτῳ διορθώσασθαι τὸν ἄνακτα, πλάττεται χάρτην ὡς αὐτοῦ δῆθεν βασιλέως οἰκέτιν αὐτῇ τὴν βασιλίδα χαριζομένου, εἶτα δίδωσιν αὐτὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ δέεται γράμμασιν ἐρυθροῖς τὸν τοιοῦτον ἐνσημανθῆναι. γίνεται ταῦτα· λαμβάνει τὸν χάρτην, κἀντεῦθεν ἕλκει τὴν βασιλίδα καθάπερ δούλην τινά. δυσχεράναντος οὖν ἐπὶ τούτῳ τοῦ βασιλέως ἐκείνη τὸ γράμμα προὔφερε τὸ βασίλειον, κἀκεῖθεν ἔλεγεν αὐτὴν ἐπὶ τούτῳ δικαιοῦσθαι.
C συνῆκε τὸ δρᾶμα ὁ βασιλεύς, κἀντεῦθεν οὐ μικρὰν ἐπὶ τῷ σφάλματι δέχεται τὴν διόρθωσιν.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον Μαρκιανὸς ἔτη ἕξ, οἰκονομίᾳ καὶ σπουδῇ Πουλχερίας τῆς ἀδελφῆς Θεοδοσίου· ἡ γὰρ θαυμαστὴ αὕτη γυνὴ τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα μετὰ τὸν τοῦ
V. 203 Θεοδοσίου θάνατον δεξαμένη, καὶ γνοῦσα ὅτι βασιλέως τὰ τῶν Ῥωμαίων χρῄζουσι πράγματα, τὸν εὐσεβῆ μετακαλεῖται

9. οἰκέτην P. 19. τὰ om P.

chus obstupuit, ut etiam multum sibi placeret, quod tantae virtutis homini comparatus fuisset.

Idem Theodosius usque adeo fraudis expers erat et simplex, ut si quis ad eum chartam detulisset in qua perscriptum aliquid esset, litteris ei rubris continuo subscriberet, nequaquam examinans quaenam essent in ea perscripta quidve sibi vellent. quapropter hac etiam in parte fratrem corrigere volens admirabili virtute praedita Pulcheria chartam conficit, et in ea perscribit eiusmodi quiddam, quasi videlicet imperator ei donet imperatricem ancillae mancipiique loco. deinde chartam imperatori porrigit, rogat eam rubris litteris subscriptis approbet. quod petit, impetrat: chartam recipit, tanquam mancipium aliquod imperatricem abducit. eam rem cum imperator aegerrime ferret, scripturam illa profert imperatoriam, cuius auctoritate se hoc in imperatricem iuris habere diceret. tum vero negotium intellexit imperator, et ex eo tempore suum in iis rebus erratum non parum emendavit.

Post Theodosium Marcianus annos sex imperavit, consilio studioque Pulcheriae Theodosii sororis ad imperium evectus. nam admiranda haec mulier cum imperii sceptra post Theodosii mortem ad se transtulisset et res Romanas imperatoris egere perspexisset, Marcia-

Μαρκιανὸν καὶ τὸ τῆς βασιλείας στέφος αὐτῷ περιτίθησι, φρικτοῖς αὐτὸν πρότερον ὅρκοις καταδεσμήσασα τοῦ φυλάξαι αὐτῇ τὴν ἁγνείαν ἀδιαλώβητον. οὗτος μὲν οὖν ὁ Μαρκιανὸς πένης ἦν, ἀλλὰ χρηστὸς τοὺς τρόπους. οὗτος στρατιώτης ὢν D εἰς ἐκστρατείαν ἀπῄρέ ποτε, καὶ καθ' ὁδὸν ὑπνώσαντα τοῦτον εἶδον οἱ συγκοιμώμενοι αὐτῷ πρότερον ἀναστάντες ὑπὸ πτερύγων ἀετοῦ σκεπόμενον. ἀλλὰ καὶ κατὰ Γιζερίχου τοῦ τῶν Λιβύων ἄρχοντος ἐκστρατεία γίνεται, ἐν ᾗ καὶ ὁ Μαρκιανὸς συνὼν αἰχμάλωτος ἄγεται. ὁ γοῦν Γιζερίχος ἰδεῖν τοὺς αἰχμαλώτους θελήσας ἀφ' ὑψηλοῦ τούτοις ἐπεσκόπηκε, καὶ δὴ τὸν Μαρκιανὸν ὑπνοῦντα ὁρᾷ καὶ σκιᾶς ὑπὸ ἀετοῦ ἀπολαύοντα. θαυμάζει τὸ πρᾶγμα, θεῖον εἶναι κρίνει τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων κράτους ἄξιον. ὅθεν καὶ οὐχ ὅσιον ἔκρινε τοιοῦτον ἄνδρα κτεῖναι, προβεβλημένον εἰς βασιλείας ὕψος ἄνωθεν, ἀλλὰ καὶ τιμᾷ καὶ ἱκετεύει, εἴγε κρατήσειε, P. 263 μὴ μάχην συγκροτῆσαι τοῖς Λίβυσιν. ἀπολύεται οὖν ἐκεῖθεν καὶ πρός γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται. τελευτᾷ τὸν βίον ὁ Θεοδόσιος, καὶ κρίσει τῆς Πουλχερίας βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. τότε δὴ τάχε καὶ λίθοι τρεῖς ἔπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ παμμεγέθεις. οὗτος ἐκέλευσε μὴ γίνεσθαι ἄρχοντας ἐπὶ δόσει νομισμάτων.

15. εἶτε P.

num arcessit, virum omnino religiosum, eique coronam imperatoriam imponit, horrendis primum sacramentis obstrictum, quibus se castitatem ipsius impollutam conservaturum polliceretur. fuerat olim pauper Marcianus, sed egregia praeditus indole ac moribus. cumque miles esset, forte quandam ad expeditionem se conferebat. in hoc itinere cum consopitus aliquando esset, ii qui cum eo cubabant, citius experrecti aquilam homini suis alis umbram praebere vident. itidem cum adversus Gizerichum Libyae principem expeditio susciperetur, accidit ut Marcianus inter alios hostium in potestatem veniret. itaque Gizerichus captivos inspicere volens ex sublimi quodam loco eos intuebatur. heic Marcianum consopitum cernens umbra frui, quam expansis alis ei suppeditaret aquila, rem pro miraculo habuit, eumque virum divinum esse iudicavit et imperio Romano dignum. quapropter impie se facturum arbitratus, si virum talem occideret, qui caelitus ad imperii sublimitatem destinatus esset, etiam honoribus adfectum rogavit ut si quando potiretur imperio, bellum adversus Libyas non susciperet. hoc modo libertate restituta magnam ad urbem hanc reversus est. inde Theodosio vita functo, Pulcheriae iudicio, ceu diximus, Romanorum imperator est appellatus. eo tempore tres ingentis magnitudinis lapides e caelo sunt delapsi. legem Marcianus tulit, qua edixit ne quis magistratum per largitionem consequi conetur.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ δ' σύνοδος ἐδέξατο Θεοδώρητον καὶ Ἴβαν ὡς ἀναθεματίσαντας Νεστόριον. ὁ μέντοι αἱρεσιάρχης Εὐτυχὴς ἀρχιμανδρίτης ἦν, ὁ δὲ Διόσκορος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. οὗτος ὁ Εὐτυχὴς μετὰ δέκα ἐνιαυ- B *τοὺς ἀνεφάνη τῆς τρίτης συνόδου. ἑτερούσιον ἡμῶν εἶναι ἔλεγεν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ μίαν φύσιν αὐτὸν ὅλον εἶναι. καθ' οὗ πεποίηκε τοπικὴν σύνοδον ὁ μακάριος Φλαβιανὸς ἐπίσκοπος ὢν Κωνσταντίνου πόλεως, καθελὼν αὐτὸν καὶ ὁρίσας ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. εἶτα δέησιν ὁ Εὐτυχὴς ἐπιδεδωκὼς τῷ βασιλεῖ μετέπεισεν αὐτόν, καὶ μεταστειλάμενος Διόσκορον τὸν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου διάδοχον ἐποίησε τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον σύνοδον κατὰ Φλαβιανοῦ τὴν λεγομένην ληστρικήν, ἐν ᾗ κυλλωθεὶς ἀπὸ πληγῶν ὁ Φλαβιανὸς ἀπέθανεν ἐξ αὐτῶν. ἐφ' ᾧ καὶ* C *γέγονεν ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη σύνοδος κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, εἰποῦσα καὶ τοῦτο „Κυρίλλου αἰωνία ἡ μνήμη." διὰ μέντοι τὸ καθαιρεθῆναι τὸν Διόσκορον διεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἥ τε Κωνσταντίνου πόλις καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια.*

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην τετάρτην σύνοδον ἔσπευδον αὖθίς τινες ἱερεῖς τε καὶ μοναχοὶ τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς δόγμα συνιστᾶν· ὅθεν ὁ τηνικαῦτα χρηματίζων πατριάρχης Ἀνατό-

In quarto concilio, dilecte fili, scito receptos esse Theodoritum et Ibam, posteaquam Nestorium exsecrati fuissent. erat tum princeps quidam sectae recentis Eutyches, qui archimandritae munere fungebatur. ei se Dioscorus adiunxerat, antistes Alexandrinus. Eutyches iste post 10 annos a tertia synodo Christi corpus alterius et diversae perhibebat a nostro esse substantiae, adeoque Christum totum unius esse naturae. coegit adversus eum localem synodum beatus ille Flavianus, Cpolis antistes, in quo Eutychem ordine movit et esse Christi corpus eiusdem cum nostro substantiae naturaeque decrevit. quibus actis, Eutyches supplici libello imperatori oblato in aliam eum sententiam perduxit. nam arcessito Dioscoro, magni Cyrilli successore, rursus aliam synodum Ephesi contra Flavianum instituit, quae latronum concilium appellatur. etenim istic Flavianus verberibus multatus mortem obiit. hanc ob causam Chalcedonensis quarta synodus adversus Eutychem et Dioscorum est convocata. in hac illa quoque verba sunt pronuntiata „aeterna recordatio Cyrilli esto." quia vero Dioscorus ibidem ordine sacro summovebatur, divulsae sunt a se invicem Cpolis et Alexandria.

Post habitam quartam synodum rursus quidam sacerdotes et monachi summo studio doctrinam Eutychis stabilire nitebantur. quamobrem Anatolius, qui tum patriarchae munere fungebatur, hoc con-

λιος συμβουλεύει γραφῆναι δυσὶ χάρταις καὶ ἀμφοτέρων
τῶν μερῶν τὰ δόγματα, καὶ τῇ λάρνακι τῆς μεγαλομάρτυρος
Εὐφημίας ἐμβληθῆναι, καὶ οὕτω δηλωθῆναι τὴν ἀλήθειαν.
γίνεται ταῦτα, καὶ θαῦμα παράδοξον ἦν ἰδεῖν· παρὰ γὰρ D
τοὺς πόδας τῆς ἁγίας ἐρριμμένος εὑρέθη ὁ τῶν ἀντιδι-
κούντων τῇ ἀληθείᾳ χάρτης, ὁ δὲ ἕτερος παρὰ τῇ χειρὶ
αὐτῆς.

Ἐπὶ μέντοι τούτου τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ Συμεὼν ὁ μέγας
ἐπέβη τοῦ στύλου· ἀκοινώνητος γὰρ μέχρι πολλοῦ ἔμενε V. 204
διὰ τὸ καταρχὴν τοιαύτην ἐνδεῖξασθαι· πολλοὶ γὰρ οἱ μεμ-
ψίμοιροι.

Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη' κρατήσας
τελευτᾷ δυσεντερικός· ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, P. 264
νεφέλη σαλπιγγοειδὴς ἐπὶ ἡμέρας μ', καὶ ἔβρεξε σποδὸν ἐν
Κωνσταντινουπόλει, σπιθαμὴν τὸ πάχος ἔχουσαν. καὶ πάν-
τες ἐλιτάνευον, λέγοντες ὅτι πῦρ ἦν καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
θεοῦ ἐσβέσθη. τότε καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἐπέβη τοῦ στύλου
ἐν τῷ Ἀνάπλῳ. τότε καὶ ἡ θεία ἐσθὴς τῆς τοῦ κυρίου
μητρὸς ἀνεκομίσθη. οὗτος ὁ μέγας Λέων ἐκέλευσε τὰς κυ-
ριακὰς ἀπράκτους εἶναι καὶ μήτε ἱππικὸν τελεῖσθαι μήτε
μουσικὰ ἠχεῖν ὄργανα, ἀλλὰ πάντας τοῖς θείοις ἐνασχολεῖ-

10. κατ' ἀρχὴν P. 12. ιζ' F.

silii dedit, ut duas in chartas utriusque partis dogmata perscriberentur et in urnam eximiae martyris Euphemiae coniicerentur, quo veritas hoc pacto elucesceret. huic consilio cum obtemperatum fuisset, prodigium quoddam novum et inopinatum erat cernere: nam adversariorum veritatis charta sic reperta est, ut ad sanctae martyris pedes abiecta iaceret, altera vero ad manum eius.

Marciano regnante Symeon ille magnus columnam adscendit. is longo tempore nihil omnino cum hominibus habuit commercii, propterea quod eiusmodi rem novam primus ostendisset. sic enim comparatum est in rebus humanis ut multi sint reprehensores.

Post Marcianum Leo magnus imperio per 18 annos potitus, ex intestinorum morbo vitam finiit. eo regnante prodigium in caelo quoddam apparuit, nimirum nubes tubae consimilis, quae totos 40 dies duravit. itidem Cpoli cinere pluit, cuius crassities palmum aequabat. iccirco supplicatum ab omnibus, quod dicerent ignem hunc fuisse, verum benignitate divina extinctum esse. tunc et magnus ille Danielus columnam in Anaplo conscendit, et matris domini sacra vestis Cpolim est allata. Leo magnus edicto cavit ne quid dominicis diebus operis fieret, neve ludi circenses peragerentur, neve musica instrumenta resonarent, sed omnes rebus divinis occupati essent. Romanum imperium id temporis prorsus extinctum et abolitum est.

B σθαι ναοῖς. τότε δὴ τότε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων παύεται βασιλεία. σημείωσαι δὲ ὅτι ἀπὸ Ῥωμύλου ἤρξατο αὕτη, καὶ μετὰ ͵ατ' καὶ γ' ἔτη ἐν Ῥωμύλῳ πάλιν πέπαυται, κρατούντων ἐκεῖσε μετὰ ταῦτα ῥηγῶν μεγιστάνων καὶ ὅσοι τοιοῦτοι χωράρχαι βάρβαροι.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Λέων ὁ ἔγγονος αὐτοῦ καὶ υἱὸς Ζήνωνος τοῦ ἐξ Ἰσαυρίας ἔτη β'· τὸν γὰρ ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ Ἀριάδνῃ γαμβρὸν Ζήνωνα παριδὼν ὁ μέγας Λέων τῷ ἐγγόνῳ αὐτοῦ τὰ τῆς βασιλείας ἐνεχείρισε σκῆπτρα. μετὰ δὲ τὸν τοιοῦτον Λέοντα Ζήνων ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Ἴσαυρος ἔτη ις'. οὗτος μετὰ τὸ βασιλεῦσαι ὑπὸ πενθερᾶς αὐτοῦ Βε- C ρίνης ἐπιβουλευθεὶς ὡς παρὰ γνώμην αὐτῆς βασιλεύσας, πρὸς τὴν αὐτοῦ φεύγει πατρίδα. κρατεῖ λοιπὸν ὁ τῆς Βερίνης ἀδελφὸς Βασιλίσκος ἔτη β'. οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίσας παλάτιον ἐκάλεσεν αὐτὸ τὰ Βασιλίσκου. ὁ μέντοι Βασιλίσκος οὗτος βραχὺ τοῦ κράτους γευσάμενος χειροῦται ὑπὸ Ζήνωνος ἐξ Ἰσαυρίας αὖ ὑποστρέψαντος, πυργίσκῳ δὲ στερρῷ σὺν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ κατακλεισθεὶς καὶ μείνας ἀπρόϊτος λιμῷ θανατοῦται. ὁ μέντοι Ζήνων ὑποστρέψας ἐκεῖθεν, ὡς εἴρηται, τὸν μὲν Ἁρμάτιον, ὃς αὐτῷ κατὰ Βασιλίσκου συνήργησε, θανάτῳ παραδίδωσιν ὡς τοῦ οἰκείου δεσπότου D προδότην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, καθὼς ὑπέσχετο, Καίσαρα

7. ἔτος ἓν F.

atque heic mihi notabis, illud ipsum imperium a Romulo initium habuisse ac post 1303 annos itidem sub Romulo principe defecisse. nam deinceps istic reges, principes aliique tales barbari certorum locorum domini rerum potiti sunt.

Post Leonem magnum eius e filia nepos, Zenonis oriundi ex Isauria filius Leo, duos annos imperium tenuit. quippe Leo magnus genero suo, Ariadnae filiae marito Zenone praeterito, nepoti tradere sceptra imperii maluit. sed hoc rebus humanis exempto, pater eius Zeno, qui et Isauri cognomentum habuit, 16 annis imperavit. posteaquam ad imperium pervenisset, insidiis a socru Verina petitus, ut qui non ex eius sententia imperium administraret, suam in patriam fuga se contulit. quamobrem Verinae frater Basiliscus duobus annis rebus praefuit. hic palatio Cpoli condito, id ipsum Basilisci palatium nuncupavit. verum imperio Basiliscus perexiguum ad tempus degustato, Zenonis in potestatem venit, qui iam reversus ex Isauria fuerat. itaque cum uxore quandam in turriculam sane munitam inclusus, ubi nemini pateret ad ipsum aditus, fame necatus est. Zeno reversus ex Isauria, ceu diximus, Harmatium, qui contra Basiliscum adiumento ipsi fuerat, morte multat tanquam heri sui proditorem;

προβάλλεται· μετὰ δὲ μικρὸν καὶ τὰς αὐτοῦ τρίχας ἐκκόψας ἀρχιερέα Κυζικηνοῖς καὶ ἄκοντα ἐφίστησι. τούτῳ ποτὲ τῷ βασιλεῖ προεῖπεν ἀστρονόμος τις ὅτι μετὰ βραχὺ τελευτᾷς, καὶ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ναὶ μὴν καὶ τὴν σύνοικον ἀνὴρ ἐκ τῆς συγκλήτου λήψεται. τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τοὺς πλείους ἀπώλεσεν, ὅσοι τε λαμπροὶ καὶ ὅσοι τὸν βίον εὐτυχέστεροι. ἀλλ' ἔλαθεν ἑαυτὸν τῷ θεῷ πάντων καὶ τῇ αὐτοῦ προνοίᾳ μαχόμενος· ὡς γὰρ ὁ Ζήνων ἔλιπε τὸν βίον καὶ τὸ κράτος, μεταπίπτει τὰ τῆς βασιλείας εἰς Ἀναστάσιον. κρατεῖ τοίνυν ὁ Δυρραχηνὸς Ἀναστάσιος οὗτος ἔτη κζ'. οὗτος μὲν οὖν καὶ δίκορος ἐλέγετο· τὴν γὰρ ἑτέραν κόρην ἔτυ- P. 265
χεν ἔχων μέλαιναν, γλαυκόχρουν δὲ τὴν ἄλλην. τότε δὴ τότε περὶ τὸ παλάτιον ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. καὶ ὁ βασιλεὺς ἔνθεν κἀκεῖθεν διὰ φόβον περιειλούμενος ἐν ἑνὶ τῶν κοιτωνίσκων τῇ θείᾳ περιπίπτει ὀργῇ· καταπεσὼν γὰρ οὗτος νεκρὸν ἐκεῖνον εἰργάσατο. ἐφ' οὗ πῦρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, σημαῖνον, ὡς ἔοικε, τὴν γεγονυῖαν ἀντίστασιν. ὁ γὰρ λογοθέτης καὶ ὁ ἔπαρχος ἀναβάντες ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης V. 205
ἐκκλησίας ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ ἐκφωνῆσαι τὸ τρισάγιον μετὰ τοῦ „ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς" ἔλεγον ἡμᾶς, B
ἀντιστῆναι κατ' αὐτῶν ἐποίησαν τὸν λαόν. καὶ τοσαύτη γέ-

Harmatii vero filium, quemadmodum se facturum receperat, Caesarem creat. sed non multo post crinibus tonsis eum vel invitum Cyzicenis pontificem dedit. praedixerat huic imperatori aliquando quidam astrologus futurum ut non multo post moreretur, et uxorem eius cum imperio senatorii quidam ordinis acciperet. hoc ille cognito complures nèci dedit, qui vel illustres vel opulentiores essent. verum ignorabat omnino se cum deo et providentia ipsius pugnare. quippe cum Zeno vitam cum morte commutasset imperiumque reliquisset, ad Anastasium illud recidit, qui patria Dyrrachenus erat et Bipupulus dicebatur: nam pupularum alteram nigram habebat alteram caeruleam. eo regnante circa palatium exsitere fulgura et tonitrua, quibus imperator consternatus, hinc inde formidinis causa cursitans, quodam in cubiculo tandem ex divina vindicta periit. nam cubiculum collapsum ruina sua imperatorem oppressit et extinxit. etiam ignis in caelo conspectus seditionem, uti quidem videtur, ortam sub ipso portendebat. etenim logotheta cum urbis praefecto iussu imperatoris conscenso magnae ecclesiae ambone sive suggestu, ut sanctissimum hymnum una cum hisce verbis pronuntiaret „qui crucifixus est propter nos," cum primum vocem Nos expressisset, populum universum adversus se concitavit. tantaque adeo tum temporis exstitit calamitas ac rerum perturbatio, ut aedificia subiectis flammis exurerentur; doctor quidam

γονεν ἀνάγκη ὡς καὶ οἴκους ἐμπρῆσαι, καὶ ἡγούμενόν τινα καὶ στυλίτην τῷ βασιλέως μέρει προσκειμένους φονεῦσαι, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν κατακαῦσαι· ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα εἰς πρόσωπον ὕβριζον. οὗτος ἄνθρωπον εἶδε κατ' ὄναρ κρατοῦντα κώδικα, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντα „ἰδοὺ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου ἀπαλείφω ἔτη ιδ' τῆς ζωῆς σου." ὃ δὴ καὶ γέγονε, καὶ ἀστραπόβλητος γεγονὼς θνήσκει, ἐτῶν ϟ' καὶ η'. οὗτος ἔκτισε τὴν κινστέρναν Μωκησίαν.

C Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τινὲς μὲν τουτονὶ τὸν Ἀναστάσιον, ἕτεροι δὲ Ζήνωνα κατόχῳ συσχεθῆναι νοσήματι λέγουσι, καὶ οὕτω ταφῆναι, καὶ μετὰ ταῦτα φωνὴν ἐκ τοῦ τάφου προϊέναι, εἶθ' οὕτως ἀνοιγέντος τοῦ μνήματος εὑρεθῆναι τοὺς βραχίονας αὐτοῦ βεβρωμένους ὑπὸ πείνης παρ' αὐτοῦ. ἐν τῷ κατ' ἀκρόπολιν ἁγίῳ Μηνᾷ εὑρέθη ὄρυγμα ἐν ᾧ ὀστᾶ γιγάντων πολλά· ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος χάριν θαύματος ἐν τῷ παλατίῳ κατέθετο. οὕτω μὲν οὖν κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα γέφυρα ἦν ἐπὶ μεγάλῳ ποταμῷ. ἐκεῖσε οὖν διὰ τὸ οἴεσθαι δράκοντα κατοικεῖν, ἐν τῇ γεφύρᾳ δηλονότι, παρ-
D θένους καὶ θυσίας προσέφερον. ταῦτα δὲ Ζήνων κατέστρεψε.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος καί τι κάλλιστον εἶχε τοῖς αὐτοῦ παραμεμιγμένον κακοῖς· καὶ εἰ μὴ περὶ τὸ

et alius, in columna qui stabat, quod imperatoris partes foverent, occiderentur, et quidem occisorum iam corpora concremarentur: imperatori denique convicia coram et in faciem ingererentur. vidit aliquando per quietem Anastasius virum quendam, qui codicem manu teneret ac huiusmodi verbis ipsum compellaret „en propter fidei tuae perversitatem annos de vita tua quattuordecim deleo." quod sane deinceps evenit: nam fulmine tactus moritur, annum aetatis 98 agens. cisternam Mocesiam condidit.

Ac observandum hoc loco nonnullos esse qui hunc Anastasium, alios qui Zenonem comitiali morbo correptum atque ita sepulcro mandatum fuisse tradant. inde vocem de sepulcro exauditam, quo recluso inventum cadaver, cui brachia deessent ab ipsomet nimirum prae fame devorata. apud sanctum Menam in arce, solo effosso, subterranea concavitas inventa est, qua multa gigantum ossa continebantur. ea iussit imperator Anastasius admirationis causa in palatio collocari. consimiliter apud sanctum Mamantem magni fluminis pons erat, sub quo ponte quod existimaretur draco quidam degere, virgines inter alias hostias immolabantur. haec sacra Zeno imperator prohibita sustulit.

Debes autem animadvertere quiddam longe pulcherrimum in hoc imperatore Anastasio, permistum vitiis eius, exstitisse; quod ipsum

θεῖον σέβας ἐσφάλλετο, ἴσχυσεν ἂν τὸ τοιοῦτον καλὸν πάντων περιγενέσθαι τῶν ἐκείνου κακῶν. πρόρριζον γὰρ ἀνέσπασε τὴν κακίστην ταύτην εἴσπραξιν, ἣν ἱστορῆσαι ὁ λόγος ἐπείγεται. ἅπας ἀνὴρ καὶ γυνή, κόρη παῖς καὶ βρέφος, πτωχὸς ἐλεύθερος καὶ δοῦλος ὑπὲρ σκυβάλων κοπρηνῶν, προσέτι δὲ καὶ οὔρων, ἀργυροῦν τῷ ταμείῳ προσέφερον νόμισμα. τουτὶ δὲ τὸ βάρος καὶ τοῖς κτήνεσιν αὐτοῖς ἐπέκειτο· P. 266
ὑπὲρ γὰρ ἑκάστου κτήνους φόλλεις ἓξ ὁ δεσπόζων κατεβάλλετο. ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος μοναχοὺς ἄνδρας εὐλαβηθεὶς ἐντευξεις ποιησαμένους πρὸς αὐτὸν τὸ βάρος τοῦτο παντάπασιν ἐντεῦθεν ἀπήλασε. Κοάδης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἔν τινι φρουρίῳ λίθους τιμίους μαθὼν ἀποκεῖσθαι, καὶ κωλυόμενος παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατοικούντων δαιμόνων ἀναλαβέσθαι αὐτούς, πάσῃ μαγγανείᾳ ἐχρήσατο, Ἰουδαίους τε καὶ πάντας ἄλλους προσκαλεσάμενος, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠδυνήθη ποιῆσαί τι, μόνος δὲ ὁ ἐκεῖσε ἐπισκοπεύων, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐκδιώξας αὐτούς. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰουστῖνος ὁ Θρᾷξ ἔτη θ'. ἐφ' B
οὗ ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπάνω τῆς χαλκῆς πύλης τοῦ παλατίου, ἐπὶ ἡμέρας κς', καὶ γέγονε σεισμὸς φοβερώτατος. καὶ ἡ μὲν Κωνσταντινούπολις ἐν διαφόροις τόποις συμπτώσεις ὑπέμεινεν, ἡ δὲ μεγάλη Ἀντιόχεια πᾶσα σχεδὸν κατε-

sane praeclarum facinus elevare mala cetera potuisset, si nihil in cultu religioneque divina erroris fovisset. nam tributum quoddam iniquissimum substulit, cuius rationem exponere lubet. singuli mortales, viri mulieres, puellae pueri, infantes mendici, ingenui servi, excrementorum stercoreorum et urinarum nomine numum argenteum aerario pendebant. atque idem hoc onus ipsis etiam iumentis impositum erat: nam cuiusque iumenti nomine sex oboli, quos folles appellant, a domino exigebantur. igitur Anastasius viros quosdam solitariae vitae deditos reveritus, qui apud ipsum hanc ob causam intercesserant, onus hoc in universum substulit. erat his temporibus rex Persarum Coades, qui cum in castello quodam gemmas esse magni pretii didicisset, ac quo minus eis potiretur ab incolis loci geniis impediretur, omni genere praestigiarum usus est. nam et Iudaeos et quosvis alios arcessitos adhibebat; neque tamen illorum quisquam aliquid efficere poterat. tandem antistes eius loci solo crucis signo genios expulit. ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Post Anastasium annos novem Iustinus oriundus e Thracia regnavit, sub quo sidus in caelo peculiare conspectum est, supra portam aeream palatii, totos 26 dies. simul terrae motus maxime formidabilis accidit. Cpoli quidem variis in locis aedificia corruerunt, urbs

πόθη καὶ τάφος τῶν οἰκητόρων ἐγένετο· τοὺς δὲ ἔτι ζῶντας πῦρ κάτωθεν ἀνερχόμενον κατέφλεγεν. ἡ δὲ Πομπηϊούπολις
V. 206 μέσον ἐρράγη, καὶ τὸ ἥμισυ αὐτῆς κατεπόθη μετὰ τῶν οἰκητόρων. ἐσείετο δὲ ἡ γῆ ἐνιαυτὸν ὅλον. καὶ γυνὴ δὲ ἐφάνη
C ἀπὸ Κιλικίας γιγαντογενής, ὑπερέχουσα πάντα ἄνθρωπον μακρὸν πῆχυν ἕνα· ἦν δὲ καὶ πλατεῖα σφόδρα.

Μετὰ δὲ τοῦτον Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἔτη λθ΄. οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ φιλίως διέκειτο πρὸς Ἰνδέριχον ῥῆγα τῶν Οὐανδάλων. βασιλεύσας οὖν, καὶ γράμματα δεξάμενος ὅτι κατ' αὐτοῦ ὁ Γελίμερ ἐπανέστη καὶ κατασχὼν αὐτὸν σὺν γαμετῇ καὶ τέκνοις ἐν φυλακῇ κατέκλεισε, πόλεμον συνεκρότησε κατὰ τῶν Οὐανδάλων καὶ τοῦ ῥηγὸς αὐτῶν Γελίμερος, στόλον ἐκπέμψας ἐκεῖσε μυριάνδρον, τῷ στρατηγικωτάτῳ Βελισαρίῳ
D παραδοὺς αὐτόν. ἀπέρχεται οὖν ἐκεῖσε, καὶ πᾶσαν Λιβύων φυλαρχίαν τροποῦται, καὶ τοὺς ὑψαύχενας Οὐανδάλους καὶ λίαν ἐπικλινεῖς δείκνυσιν. ἥ τε τῶν Καρχηδονίων πόλις τὰς πύλας αὐτῷ ἀνεπέτασεν· ὡς γὰρ πατέρα παῖδες, οὕτως ἐφίλουν ἅπαντες Βελισάριον. ἐν δέ γε τοῖς βασιλείοις Γελίμερος πλοῦτον εὑρὼν ὅτι πολὺν τῷ στρατῷ φιλοτίμως διένειμε. τὸν μέντοι Γελίμερα σὺν γαμετῇ καὶ τέκνοις λαβὼν δορυαλώτον μυριόνικος ὑποστρέφει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. ἔνθεν τοι καὶ

vero illa magna Antiochia propemodum tota terrae hiatu absorpta est et sepulcrum incolarum facta. si qui restabant vivi, eos e terra prorumpens ignis absumpsit. Pompeiopolis media divulsa est, parsque altera cum habitatoribus absorpta. duravit haec terrae succussio totum annum. ex Cilicia quoque mulier quaedam advenit, genere gigantum orta, quae virum quemvis, etiam maxime procerum, uno cubito superabat, cui longitudini crassities quoque respondebat.

Secutus est Iustinum in imperio magnus ille Iustinianus, eoque 39 annis est potitus. hic etiam ante quam regnaret, amore complectebatur Hinderichum Vandalorum regem. quapropter imperium adeptus, cum litteras accepisset quibus significaretur Gelimerem adversus illum seditionem concitasse comprehensumque cum uxore ac liberis in carcerem conclusisse, Vandalis bellum intulit, adversus Gelimerem ipsorum regem infinitis hominum copiis cum classe missis, quibus praestantissimum ducem Belisarium praefecit. is profectus in Africam Libyam universam subegit, et in sublime cervices attollentes Vandalos admodum demissos effecit: nam ipsa quoque Carthaginiensis urbs ei portas aperuit. nimirum ut liberi patrem, sic omnes Belisarium diligebant; qui magnis in regia Gelimeris opibus repertis eas liberalissime militibus distribuit. cumque Gelimerem et uxorem eius et liberos suam in potestatem redegisset, sexcentis victoriis in

ἀξίως αὐτὸν ἀμειβόμενος ὁ βασιλεὺς ἰδίοις ἐν νομίσμασι, χρυσέοις ἀργυρέοις, ὁπλίτην ἐνεχάραξε ῥομφαίαν ἐσπασμένον. ἀλλὰ καὶ θρίαμβον αὐτῷ λαμπρὸν ἡτοίμασεν, ἐν ᾧ προπορευόμενος ἦν αὐτοῦ καὶ Γελίμερ. ἔτι δὲ καὶ Ῥώμην τὴν P. 267 παλαιτάτην ὑπὸ Γότθων ἁλοῦσαν Ῥωμαίοις ἐπανεσώσατο. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα κινδυνεύοντα καθ' ἣν ἡμέραν ἱππικὸν ἐκτελεῖται θέατρον, ὁ Βελισάριος συνάμα τῷ Ναρσῇ τοῦ προκειμένου κινδύνου ἐξείλετο. καὶ οὕτω μὲν ὁ Βελισάριος. ἀλλ' οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τῷ φθόνῳ δοκεῖ τὰ κατ' ἐκεῖνον. ἐντεῦθεν ὁ τὸν Χοσρόην ἐκφοβῶν, ὁ τόσα Λιβύων ἔθνη χειρωσάμενος πτῶμα πέπτωκεν ἐλεεινόν, πολλῶν δακρύων ἄξιον· ἐκάθητο γὰρ ἀναμένων τὸν δήμιον ἀποκόψαι τὴν αὐτοῦ κεφαλήν.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τὴν τοῦ θεοῦ μεγάλην ἐκκλη- B σίαν, ξυλότρουλον καὶ δρομικὴν πρότερον κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἰς ὃ νῦν ἔχει κάλλος τε καὶ μέγεθος ἤγειρε. διηγέρθη δὲ εἰς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον διὰ τὸν πολυπληθῆ φόνον ἐκεῖνον, ὃν ἡ ἀντίστασις τοῦ Ὑπατίου προυξένησεν. εἰ γὰρ καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπη πρότερον ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἡνίκα οἱ τοῦ πρασίνου δήμου τὸν Ὑπάτιον ἀνηγόρευον, ἀλλ' ἡ γυνὴ αὐτοῦ Θεοδώρα

signis ad imperatorem est reversus. quo factum ut imperator eum meritis praemiis honestans propriis in numis, tam aureis quam argenteis, virum armatum insculperet cum gladio stricto. quinetiam triumphum ei splendidum apparavit, in quo Gelimer ante ipsum captivus incedebat. idem Belisarius Romam veterem a Gotthis captam Romanis recuperavit; et ipsum imperatorem eo die periclitantem quo equestre spectaculum edebatur, adiuvante Narse, praesenti mortis e periculo eripuit. hoc modo quanquam se Belisarius gesserit, non tamen eum tolerare poterat invidia, nec res ab eo praeclare gestas aequo animo pati. quamobrem is qui Chosroi terrori fuerat totque Libyae populos in ditionem redegerat, ruina miserabili multisque deploranda lacrymis est oppressus. nam coniectus in custodiam cottidie carnificem opperiebatur, qui cervicem ei praecideret.

Scito autem, dilecte fili, magnam dei ecclesiam, quae trullam ligneam et versatilem habebat, prius a Constantino conditam, imperatorem Iustinianum ad eam pulcritudinem et amplitudinem perduxisse qua nunc conspicitur. estque permotus ad opus hoc admirabile perficiundum propterea quod per Hypatii seditionem compulsus fuisset, ut maximam hominum multitudinem occideret. quanquam enim coniectus ab initio fuerat imperator in fugam, cum factio Prasinorum Hypatium imperatorem salutasset, ab uxore tamen Theodora vicissim

ἐκράτησεν αὐτόν, „καλὸν" εἰποῦσα „ἐντάφιον ἡ βασιλεία."
C ὅθεν καὶ πολέμου συγκροτηθέντος λ' καὶ ε' πίπτουσιν, ὥς φασι, χιλιάδες, καὶ αὐτὸς ὁ Ὑπάτιος, τοῦ Βελισαρίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναρσῆ, καθάπερ ἔφημεν, ἀριστευσάντων ἐπὶ τούτοις τὰ μέγιστα. ἔκτοτε γὰρ καὶ τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ ἱππικοῦ, τὸ καταντικρὺ τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος, νεκρὰ προσηγορεύθη διὰ τὸ τὰ νεκρὰ σώματα ἐκεῖσε κατατεθῆναι. ὅθεν καὶ τὸν θεὸν τούτου ἕνεκεν ἐξιλεούμενος ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον ἀνῳκοδόμησε, γράψας πανταχοῦ γῆς, ὅπου δ' ἂν εὑρεθῇ λίθος ἢ κίων ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον λαμπρόν,
D ἐνταῦθα μετακομίσεσθαι. ἑπτὰ ἔτη συνήγετο ἡ ὕλη ἀπὸ Κυ-
V. 207 ζίκου ἡ πλείων. ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκήματα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ πλησιάζοντα καὶ πάνυ δικαίως ἐπιπράσκετο. ἰδοὺ γὰρ γυνή τις Ἄννα τοὔνομα, οἴκημά τι ἔχουσα, οὐκ ἐβούλετο πωλῆσαι αὐτό, πρὸς ἣν ὁ βασιλεὺς ἀφικνεῖται αὐτός. ἥτις αὐτὸν ἰδοῦσα ἔφη „κατὰ δωρεὰν αὐτὸ βούλομαι δοῦναι μισθοῦ καὶ μνήμης ἕνεκεν, ἄλλως δὲ οὐχί." καὶ ἔστιν αὐτὸ τὸ σκευοφυλάκιον σὺν τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ· οἶκος ἕτερος Ἀντιόχου ὀστιαρίου ἀπετιμήθη λίτρας λη', ἀλλ' αὐτὸς οὐκ ἐβούλετο πωλῆσαι αὐτό. ἠθύμει ὁ βασιλεύς, ἐφ' ᾧ καὶ μάγιστρός τις τὸ
P. 268 πρᾶγμα μεταχειρίζεται. τελεῖται ἱππικόν, φρουρεῖται ὁ Ἀντίοχος· μέγα βοᾷ „εἰ θεάσομαι τὸ ἱππικὸν" (σφόδρα καὶ

confirmatus et erectus est, quae regnum diceret sepulturam sane praeclaram esse. quapropter pugna conserta hominum, ut aiunt, 35 milia cum ipso Hypatio caesa sunt, Belisario, ceu diximus, et Narse rem felicissime gerentibus. etenim ab eo tempore pars theatri equestris dimidia, sellae nimirum imperatoris opposita, mortua dici coepit, quod istic reposita cadavera fuerint. itaque Iustinianus dei placandi causa dignum hoc admiratione condidit opus, litteris in omnes orbis terrarum partes dimissis, quibus significabat Cpolim deportandum esse quidquid exstaret ubique gentium vel lapidum vel columnarum vel aliarum rerum splendidarum. materia totos septem annos congerebatur et Cyzico maiori ex parte advehebatur. praeterea si quae vicinae erant ecclesiae domus et aedificia, perquam aequo pretio vendebantur. forte mulier quaedam, cui nomen esset Annae, domum habebat quam recusabat vendere. hanc ubi rex ipse convenisset, illa rege conspecto „gratuito" inquit „domum meam concessura sum, non aliter quam mercedis et memoriae causa." quae quidem domus eo loco exstitit ubi nunc sacrorum vasorum penus est, cum S. Petro. erat alia quoque domus Antiochi ostiarii, quae pretio 38 librarum aestimabatur: verum et ille se venditurum negabat. ea res imperatori permolesta cum foret, magister quidam huiusmodi ratione cum Antiocho agere instituit. ludi equestres pera-

ἐφίλει αὐτό, καὶ ταῦτα φιλοβένετος ὤν), „τὸ τοῦ βασιλέως ποιήσω θέλημα." γίνεται ταῦτα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ καθίσματι τοῦ διαληφθέντος οἴκου ἡ διάπρασις γέγονεν. ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ βλασφημεῖν τοὺς ἐκεῖσε κάμνοντας νουμία πρὸς ἑσπέραν ἐμίγνυε τῷ χώματι, καὶ εὑρίσκοντες αὐτὰ μετὰ χαρᾶς ὑπεχώρουν.

Ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου πρὸς τὸ ἄριστον ἀπῆλθον διὰ τάχους οἱ κάμνοντες, τὸν τοῦ πρωτομαϊστόρου υἱὸν ἀφέντες εἰς φυλακὴν τὴν ἐργαλείων. εὐθὺς ἐφίσταται ἄγγελος, χολοῦται, B πέμπει πρὸς ἐκείνους αὐτόν· ὁ δ' οὐ πείθεται. ὄμνυσιν ὁ ἄγγελος „μὰ τὴν ἁγίαν σοφίαν τὴν νῦν κτιζομένην, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀφίσταμαι τῶν ὧδε, εἰ μὴ λαλήσας ἐκείνους ὑποστρέψεις." μηνύεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ. στέλλεται ἀλλαχοῦ ὁ τῶν ἐργαλείων φύλαξ χάριν τοῦ μὴ τὸν θεῖον ἐκεῖθεν ἀναχωρῆσαι ἄγγελον. καὶ αὖθις περὶ τὰ τέλη τοῦ κτίσματος, ἀθυμοῦντος τοῦ βασιλέως χρυσίου ἕνεκεν, ἐφίσταταί τις εὐνοῦχος λέγων αὐτῷ „δός μοι ἀνθρώπους, καὶ παρέξω σοι χρυσίον ἱκανόν." καὶ ὁ μὲν ἀπέρχεται, οἱ δὲ ἀκολουθοῦσιν. ὁρῶσιν οἰκήματα λαμπρά, χρυσίον ἐπ' ἔδα- C φος πολύ. λαμβάνουσιν ὡσεὶ κεντηνάρια π', καὶ ὑποστρέφον-

20. π'] ρϙ'' alii codices.

gebantur, cum Antiochum in custodiam dari praecipit. tum ille clamare, si potestas spectandi ludos equestres sibi fieret, voluntati se imperatoris obtemperaturum: nam iis mirifice oblectabatur, et Venetorum praesertim partibus addictissimus erat. impetrat ergo quod volebat, et ad ipsum adeo locum sellae imperatoriae domus indicata venditur. etiam aliud quiddam Iustinianus excogitabat. etenim ut operarii, qui laborabant in construendo templo, citra querelas et convicia facerent officium, numulos quosdam vespere spargebat in fossis, quibus illi repertis hilares discedebant.

Accidit aliquando ut die sabbati ad prandium citius operarii discederent, protomaistori filio ad instrumentorum custodiam relicto. mox angelus accedit, et indignabundus hominem ad operarios abire iubet. eo non obtemperante iusiurandum verbis huiusmodi concipit „per sacrosanctam iuro sapientiam, quae nunc extruitur, dei nimirum sermonem, hinc me prius non discessurum quam tu eos allocutus huc redieris." quae cum renuntiata imperatori essent, alio custodem instrumentorum ablegavit, ne divinus angelus illinc discederet. rursum ubi structura propemodum esset ad finem perducta, imperatore de auro sollicito, quidam eunuchus ad eum veniens viros aliquot adiungi sibi iubet: quippe satis auri se imperatori suppeditaturum. igitur illum abeuntem nonnulli comitati splendida quaedam aedificia conspiciunt, et eorum in pavimento vim auri maximam; unde cum

*σιν. ἀπαρτίζεται ὁ τροῦλος μετὰ βησάλων κούφων πάντῃ,
οὐ μὴν κισσηροειδῶν, καθά τινές φασι. τελεῖται τὸ ἔδαφος
διὰ μαργάρων ποικιλοχρόων, ὡς ὁρᾶσθαι θάλασσαν ἄντικρυς.
τὸν δέ γε βασιλέα βουλόμενον τὸ ἔδαφος, καὶ αὐτὰ τὰ πλά-
για καταχρυσῶσαι κωλύουσί τινες μαθηματικοί, λέγοντες ὅτι
ἐπ' ἐσχάτων βασιλεῖς ἐλεύσονται πένητες καὶ ἐκδαφιοῦσιν
αὐτά. ὁ δέ γε ἄμβων καὶ ἡ σωλαία πάνυ λαμπρῶς κατεσκεύα-
στο· χρόνου γὰρ πάκτον τῆς Αἰγύπτου εἰς αὐτὰ καταβάλ-
D λουσιν ἤγουν ρ΄ ρ΄ τ΄ ξ καὶ ε΄. ὁ δὲ ναὸς ἀπαρτίζεται ἅπας
ἐν χρόνοις ἑπτακαίδεκα. μετὰ δὲ ταῦτα λέγεται τὸν Ἰουστι-
νιανὸν ἀνελθεῖν ἀπὸ τοῦ παλατίου ἄχρι τοῦ Αὐγουστιῶνος ἐν
ἅρματι τεθρίππῳ καὶ εἰσοδεῦσαι μετὰ τοῦ πατριάρχου Εὐτυ-
χίου, καὶ εὐχαριστῆσαι τῷ θεῷ, δι' οὗ τὸ τοιοῦτον ἔργον
ἐτέλεσε πρὸς τοῖς ἄλλοις. εἶπεν δὲ καὶ τοῦτο „ἐνίκησά σε,
Σολομών." ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κινστέρνῃ τῇ λεγομένῃ βασιλικῇ
στήλην ἔστησε τοῦ Σολομῶντος ὁ διαληφθεὶς βασιλεὺς ἀφο-
ρῶσαν πρός γε τὴν οἰκοδομηθεῖσαν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ
P. 269 θεοῦ, καὶ κρατοῦσαν τὴν σιαγόνα αὐτῆς, ὡς δῆθεν ἡττηθέν-
τος τοῦ Σολομῶντος ἐπὶ τῷ κτίσματι τῆς νέας Ἱερουσαλήμ. καὶ
περὶ μὲν τοῦτο οὕτως.*

V. 208 *Ἡ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκκλησία δρομικὴ ξυλότρου-*

6. *ἐξεδαφιοῦσιν?* 20. *τούτων?* 21. *ξυλόλουτρος* F.

centenarios plus minus octoginta sumpsissent, revertuntur. hinc absoluta trulla cum besalis admodum levibus, non tamen pumiceis, uti quidam tradunt. itidem pavimentum ex diversi coloris unionibus perfectum, ut mare quoddam cerni omnino videretur. decreverat quidem imperator hoc pavimentum et ipsa latera deaurare, verum ab hoc instituto quibusdam a mathematicis est revocatus: nam postremis regni temporibus aiebant futuros imperatores admodum pauperes, qui auro pavimentum atque latera spoliaturi essent. suggestum cum solea splendidissime exstruxit, quippe totius anni ex Aegypto reditus in haec impendit, nimirum centenarios 365. templum universum annis 17 absolutum est. itaque Iustinianus venisse de Palatio perhibetur ad Augustionem usque (loci hoc nomen est) quadriga vectus; unaque cum Eutychio Patriarcha templum ingressus egisse deo gratias, cuius ope tam praeclarum opus inter caetera perfecisset, ac huiusmodi denique verba subiecisse „vici te, Solomo." praeterea collocavit idem imperator in cisterna, quae imperatoria dicitur, statuam Solomonis respicientem in exstructam ab se magnam ecclesiam dei maxillamque suam comprimentem; quo significaretur hoc aedificio novae Hierosolymae Solomonem esse superatum.

Caeterum ecclesiae sanctorum apostolorum trulla lignea versatilis a

λος ἐκτίσθη τὸ πρότερον παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐμεγαλύνθη δὲ καὶ ὡς ἔχει νῦν κατεσκευάσθη παρὰ Θεοδώρας, γυναικὸς Ἰουστινιανοῦ. τὸ δὲ ἅγιον βῆμα ἐκεῖσε ελάθη διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα τίμια λείψανα πατριαρχῶν τε καὶ ἀποστόλων.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡ ὑπαπαντὴ ἑορτάζεσθαι ἤρξατο, ἥτις κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην οὐκ ἔστιν ἐναρίθμιος ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς. ὡς B γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ πάντα ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐν ἓξ ἑορταῖς τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐπλήρωσε, τῇ γεννήσει, τῷ βαπτίσματι, τῷ σταυρῷ, τῇ ἀναστάσει, τῇ ἀναλήψει καὶ τῇ πεντηκοστῇ. λείπεται οὖν ἡ ἑβδόμη, ἐν ᾗ πᾶσα κατάπαυσις.

Τότε καὶ ἡ θάλασσα ἐξελθοῦσα τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐπὶ μίλια τρία πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης, καὶ πολλὰς χώρας καὶ ἀνθρώπους ἀποπνίξασα ὑπέστρεψε. τότε δὲ καὶ θανατικὸν ἀνθρώπων ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονε. τοσοῦτον δὲ ἦν ὥστε μένειν ἀτάφους τοὺς ἀποθνήσκοντας ἡμέρας γ'· οὐδὲ γὰρ ἦν ὁδὸς διὰ τὸ πλῆθος θάπτεσθαι. ἐπεκράτει δὲ C μῆνας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. ἐντεῦθεν καὶ πᾶσα ἡ γῆ ἐπώζεσε διὰ τὰ πτώματα. τοσοῦτον δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀποθνησκόντων ἦν ὥστε χιλίους κραββάτους τὸν βασιλέα ποιῆσαι

magno quidem Constantino primum est condita: verum et amplior facta et ita exstructa est uti modo conspicitur, a Theodora Iustiniani coniuge. sacra tamen ara propterea relicta fuit, quod istic venerabiles patriarcharum et apostolorum reliquiae sint conditae.

Scito etiam, dilecte fili, festum quod Hypapanta dicitur illis primum temporibus institutum fuisse, quod ceteroqui de Iohannis Chrysostomi sententia inter festa domini non recensetur. quemadmodum enim sex diebus omnia condidit, sic etiam sex festis ea complecti deus voluit, quae Christus per administrationem in carne sua effecit. ea vero sunt nativitas, baptismus, crux, resurrectio, adsumtio et quinquagesima. restat festum septimum, quod omnem requietem habebit.

His annis etiam mare suos egressum limites ad tria miliaria versus Thraciam, agris et hominibus multis oppressis, ad loca pristina rediit. secuta est Cpoli tanta tamque dira pestis ut mortui triduum insepulti manerent: nec enim ulla se via ratiove sepeliendi eos offerebat ob morientium multitudinem. grassata est continuis Iulio et Augusto mensibus. hinc factum ut propter cadavera tota regio foeteret. tam copiose autem homines passim extinguebantur, ut imperator mille grabatos ac feretra fieri curaret, quibus cadavera exportaren-

χάριν τοῦ ἀποκομίζεσθαι αὐτούς. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμάξας πλείστας καὶ ἡμιόνους ὡσαύτως ἐκέλευσεν ἐπὶ τῇ μετακομιδῇ αὐτῶν ὑπηρετεῖν. ἐπιτεινομένης δὲ τῆς θνήσεως εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοὺς πλείους ἔρριπτον. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τόπος οὐκ ἦν ἐν ᾧ οὐκ ἔκειντο νεκροὶ ἀπόζοντες. βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ τοσοῦτον γεγόνασι φοβεραὶ ὥστε D καὶ καθεύδοντάς τινας καυθῆναι. γέγονε καὶ σεισμὸς παγκόσμιος· πᾶσαι γὰρ πόλεις καὶ χῶραι καταποθῆναι ἐκινδύνευον. καὶ ἡ θάλασσα μίλια β' παρεξέβη. δεύτερος αὖθις σεισμὸς ἡμέρας δέκα, δι' ὅλου σείων, ὡς καὶ τὸν βασιλέα χωρὶς στέμματος διελθεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννων ἡμέραν. ἕτερον θανατικὸν ἐκ βουβῶνος διαφθεῖρον ἅπαντας, οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου, μῆνας δ'. καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σεισμὸς ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ χιλιάδες ε' συνεπόθησαν. καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸν ὄνειρον ὃν εἶδέ τις, ἔγραψαν ἐν τοῖς προθύροις „Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, στῆτε," πᾶσα ἡ πόλις συνεχώθη.

P. 270 Ἐφάνη καὶ κομήτης ἡμέρας κ', καὶ μετὰ χρόνον τινὰ γέγονεν ἀστέρων δρόμος ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωΐ, ὡς πάντας λέγειν ὅτι πίπτουσιν οἱ ἀστέρες. εἶτα ὁ ἥλιος ἔλαμψε χωρὶς ἀκτίνων, ὥσπερ καὶ ἡ σελήνη. τότε δὴ καὶ ἄνθρωπος ἦλθεν ἀπὸ δύσεως κωμοδρόμος, ἔχων κύνα ξανθὸν καὶ τυφλόν, ὃς

tur. praeterea mandavit ut plurimi currus ac muli cadaveribus iisdem efferendis servirent. verum peste magis etiam invalescente complures in littus eiiciebant. ut uno denique verbo rem complectamur, nullus restabat locus in quo cadavera tam foetentia non iacerent. simul exstitere tam horrenda tonitrua fulguraque, ut etiam nonnulli dormientes cremarentur. accessit terrae motus per omnes se partes orbis extendens; quo durante civitates omnes atque regiones in metu erant ne absorberentur. hinc rursum ad duo miliaria suos extra fines mare procurrit, alterque terrae motus urbem dies decem ita succussit ut imperator ipse nataliciis Christi sine corona per urbem incederet. secuta pestis alia, quae totis quattuor mensibus nihilo mitius per bubones passim universos perimebat ac prior illa fecerat. iterum quoque terrae motus Antiochiam corripuit ad unius horae spatium, quo quinque milia hominum una sunt absorpta. quodsi de somnii cuiusdam sententia, quod oblatum alicui per quietem fuerat, in aedium vestibulis haec verba non perscripsissent „Christus nobiscum, state," civitas universa ruinis oppressa fuisset.

Conspectus est et cometes ad vigesimum usque diem, neque magno temporis interiecto spatio sidera visa sunt a vespera usque ad matutinum tempus discursitare, ita ut omnes ea decidere dicerent. deinde sol absque radiis instar lunae fulsit. venit id temporis ab occidente vir quidam, qui passim pagos percursitabat et canem ful-

παρὰ τοῦ κωμοδρόμου κελευόμενος ἐποίει θαυμάσιά τινα. καὶ ἀθεσμοκοῖταί τινες εὑρεθέντες ἐθριαμβεύθησαν καυλοτομηθέντες, μεγιστᾶνες ὁμοῦ καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οὕτω περιαγόμενοι οἰκτρῶς ἐτελεύτησαν. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ μέγα κῆτος ἑάλω τὸ εἰς ἐνιαυτοὺς τὴν Βυζαντίδα κατατρῦχον B πεντήκοντα· τάς νῆάς τε γὰρ κατεβύθιζε καὶ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν, ᾧ ὄνομα Πορφύριος. ποτὲ γοῦν δελφῖνας διώκων ἐν παραλίῳ κατεσχέθη τέλματι, τῶν δελφίνων περὶ V. 209 τὴν γῆν ἐκπηδησάντων. καὶ οὕτως ἁλώσιμος γίνεται ὁ πάσης ἀνώτερος μηχανῆς ὁρώμενος τὸ πρὸ τοῦ. μῆκος μὲν πήχεις τριάκοντα, εὖρος δὲ πήχεις δέκα κατὰ τὸν Καισαρέα Προκόπιον.

Τότε δὴ καὶ τὰ τῶν Σηρῶν νήματα, τοῦτ' ἔστιν ἡ μετάξα, παρὰ Ῥωμαίοις ἤρξατο γίνεσθαι. κατὰ γὰρ τὸν διαληφθέντα Προκόπιον ἤγετο μὲν ἡ μετάξα δι' ἐμπόρων ἐνταῦ- C θα, οὐκ ἐγινώσκετο δὲ οὔθ' ὅπως γίνεται οὔθ' ὅτι Σηρῶν νήματά ἐστι. μοναχοὶ δὲ δύο τινὲς ἐξ Ἰνδίας ἐλθόντες τὴν γένεσιν αὐτῆς διηγήσαντο, καὶ ὑπισχνοῦντο κομίσαι τὸν τῶν σκωλήκων ἐκείνων γόνον, ᾠὰ ὄντα καὶ πάνυ σμικρά, δεῖξαί τε Ῥωμαίοις ὅπως ἐκεῖνα ζωογονοῦνται θαλπόμενα καὶ εἰς σκώληκας μεταβάλλονται, καὶ ὅπως δημιουργοῦσι τὴν με-

vum atque caecum habebat, qui iussus a circulatore quaedam prodigiosa faciebat. praeterea cum reperti quidam essent illicitis utentes amplexibus, tanquam in triumpho per urbem, veretris prius amputatis, ducti sunt. horum in numero quidam magnates et pontifices erant, qui hoc modo circumducti misere vitam finiebant. eodem tempore captus est ingens ille cetus, qui oram Byzantinam totos annos quinquaginta vexaverat: nam et naves demergere consueverat et homines perdere. datum ei nomen erat Porphyrii. cum autem delphinos aliquando persequeretur, in uligine mari vicina, delphinis se ad terram eiicientibus, haesit; quapropter captus est, quanquam ante id temporis visus fuisset omni conatu et machinatione superior esse. longitudinem habuit triginta cubitum, latitudinem decem, quemadmodum Procopius ille Caesariensis scripsit.

Tunc et Serum telae, nimirum metaxa, ceperunt apud Romanos elaborari. nam ut ille ipse, cuius mentionem faciebamus modo, Procopius indicat, advehebatur quidem metaxa per mercatores Cpolim, sed ignorabatur quomodo fieret, nemine praeterea sciente vermium illas telas esse. monachi autem duo ex India cum venissent, originem metaxae declararunt, polliciti se foetum illorum vermium, ova perexigua scilicet, allaturos, Romanisque monstraturos quemadmodum illa fovendo animata in vermes mutentur metaxamque texant.

τάξαν. ὃ δὴ καὶ πεποιήκασι, πολλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως εὐεργετηθέντες.

Ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας καὶ ἡ πέμπτη σύνοδος γέγονεν, ἀναθεματίσασα τὸν Ὠριγένην, εἰ καὶ πάλαι ἤκμαζε τὰ ἀσεβῆ τούτου δόγματα, προσέτι δὲ καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ Νε-
D στορίου τοῦ Θεοδωρήτου συνηγορίας, καὶ τὴν τοῦ Ἰβᾶ ἐπιστολήν, ἣν πρὸς Μάρην τὸν Πέρσην ἔγραψε λέγουσαν μὴ τὸν θεὸν λόγον ἐκ τῆς ἀειπαρθένου γεννηθῆναι.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη σύνοδος, ὑπὸ πατρῶν ἁγίων τιη′. ὑπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Σίλβεστρος πάπας Ῥώμης, Μητροφάνης Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μακάριος Ἱεροσολύμων. συνῆλθον δὲ κατὰ
P. 271 Ἀρείου βλασφημοῦντος τὸν θεὸν λόγον, καὶ κτίσμα λέγοντος αὐτὸν καὶ ἑτερούσιον τοῦ πατρός, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. ὃν καθελοῦσα ἡ ἁγία σύνοδος τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτυνεν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου γέγονεν ἡ δευτέρα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὸ πατρῶν ἁγίων ρν′, κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, ὅτε καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος τῆς ἐκκλησίας ἐξεβλήθη. ὑπῆρ-

hoc ubi praestitissent, magnis ab imperatore muneribus ac beneficiis adfecti sunt.

Eo regnante quintum quoque concilium coactum celebratumque fuit, in quo facta est Origenis exsecratio, quanquam impia illius dogmata iam olim vigerent. eodem modo damnatae sunt Theodoreti pro Nestorio defensiones, et Ibae ad Maren Persam scriptae litterae, quibus inter alia continebatur deum sermonem ex virgine perpetua natum non esse.

Volo te autem scire, dilecte fili, anno Constantini Magni vigesimo primam Nicaeae synodum coivisse, ad quam 318 sacri patres convenerint. et praefuere Silvester papa Romanus, Metrophanes Cpolitanus, Alexander Alexandrinus, Eustathius Antiochenus, et Macarius Hierosolymorum antistes. conventum fuit Arii causa, deum sermonem adficientis ignominia, quem creatum quoddam esse diceret, et a natura essentiaque patris alienum. addebat fuisse tempus cum ille non existeret. itaque sacrum hoc concilium Ario deiecto et abdicato rectam fidei sententiam confirmavit.

Rursus anno imperii Theodosii magni secundo synodus altera Cpoli a 150 sanctis patribus est celebrata, contra Macedonium sancti spiritus oppugnatorem. eo durante concilio Gregorius ille theologus

γον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξαν-
δρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Γρη-
γόριος ὁ θεολόγος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Δάμασος πάπας B
Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν Μακεδόνιον τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον βλασφημοῦντα, καὶ σὺν αὐτῷ Σαβέλλιον καὶ Ἀπολι-
νάριον τὸν τῆς Λαοδικείας πρόεδρον.

Ἐν δὲ τῷ ιγ´ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ
γέγονεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ τρίτη σύνοδος. ὑπῆρχον δὲ οἱ τῆς συνό-
δου ταύτης προκαθήμενοι Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Κελεστί-
νος πάπας Ῥώμης, Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων. συνῆλθον δὲ
κατὰ Νεστορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, παρόν-
τος καὶ αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ καὶ λέγοντος μὴ θεοτόκον ἀληθῶς
τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι. τότε
καὶ οἱ ζ´ παῖδες ἀνέστησαν οἱ ἐπὶ Δεκίου κοιμηθέντες. C

Ἐπὶ δὲ Μαρκιανοῦ βασιλέως γέγονεν ἡ τετάρτη ἐν Χαλ-
κηδόνι σύνοδος, ὑπὸ πατρῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, ἧς ἡγοῦν-
το Λέων πάπας Ῥώμης, Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως,
Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων. συνῆλθον δὲ κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ
Διοσκόρου, λεγόντων μὴ εἶναι τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ὁμού- V. 210
σιον ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἐκ δύο μὲν φύσεων τὴν ἕνωσιν γενέσθαι,
μίαν δὲ ἀποτελεσθῆναι μετὰ τὴν ἕνωσιν, μυθολογούντων δὲ
καὶ φαντασίᾳ φορῆσαι τὴν σάρκα τὸν κύριον, καὶ τῇ θεότητι

hac ecclesia spoliatus et electus est. praesidebant Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius theologus Cpolitanus, et Romanus papa Damasus; qui Macedonium exsecrati sunt, hominem adversus spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum, itemque Sabellium et Apolinarium Laodiceae antistitem.

Hinc anno imperii Theodosii minoris 13 concilium tertium Ephesi habitum est, quo in concilio praesidebant Cyrillus Alexandrinus, Coelestinus papa Romanus, Iuvenalis Hierosolymitanus. convenere patres adversus Nestorium Cpolis pontificem, qui Ephesi praesens aiebat sacrosanctam virginem Mariam vere deiparam nec esse nec dici posse. tunc et septem illi pueri sunt experrecti, qui sub Decio consopiti obdormierant.

Deinceps imperante Marciano quarta synodus 620 patrum Chalcedone coivit, cuius praesides erant Leo papa Romanus, Anatolius Cpolitanus, Iuvenalis Hierosolymorum antistites. collecta fuit adversus Eutychem et Dioscorum, qui domini carnem cum nostra negabant eiusdem esse tum essentiae tum naturae: nimirum volebant duabus quidem ex naturis unionem factam esse, verum deinceps post unionem naturam unam effectam fuisse. fabulose nugabantur

πάθημα προσνεμόντων. οὓς καθελόντες ὡς βλασφήμους ἀνε-
D θεμάτισαν, καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἀφθάρτους καὶ ἀτρέπτους σαφῶς ἐθεολόγησαν.

Ἐν δὲ τῷ ιδʹ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ μεγάλου ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονεν ἡ πέμπτη σύνοδος ὑπὸ πατρῶν ρξεʹ. ἡγοῦντο δὲ ταύτης Εὐτύχιος Κωνσταντινουπόλεως, Ἀπολινάριος Ἀλεξανδρείας, Δόμνος Ἀντιοχείας, Βιγίλιος πάπας Ῥώμης. συνῆλθον δὲ κατὰ Σεβήρου τοῦ ἀκεφάλου καὶ τοῦ ματαιόφρονος Ὠριγένους· ἐληρῴδει καὶ γὰρ τὰς ψυχὰς προϋπάρχειν τῶν σωμάτων, τήν τε μετεμψύχωσιν ἐδόξαζε, καὶ τέλος εἶναι τῆς κολάσεως ἔλεγε, καὶ τὴν τῶν
P. 272 δαιμόνων εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, καὶ τὰ σώματα δὲ ἡμῶν μὴ ἀνίστασθαι ταὐτὰ ἐν τῇ ἀναστάσει. τὸν παράδεισον ἠλληγόρει· μήτε γὰρ αἰσθητὸν αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι, μήτε μὴν ἐν σαρκὶ πλασθῆναι τὸν Ἀδάμ.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου γέγονε σύνοδος ἡ ϛʹ, ὑπὸ σπεʹ πατρῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαιωσάντων μὲν καὶ τὰ δόγματα τῶν προλαβουσῶν ἁγίων πέντε συνόδων, ἀναθεματισάντων δὲ καὶ τὴν τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσιν καὶ δύο θελήσεις φυσικὰς καὶ ἐνεργείας ἐν Χριστῷ βεβαιωσάντων, καὶ καθελόντων Σέργιον καὶ Πύρρον, ὡσαύτως δὲ καὶ Ὁνώριον Ῥώμης.

5. πέμπτη om P. 17. σπεʹ] ρσʹ C.

iidem dominum imaginarie carnem gestasse; ac praeterea passionem divinitati attribuebant. hos ergo tanquam blasphemos ordine motos exsecrati sunt, divinitusque censuerunt naturas duas in Christo incorruptibiles et immutabiles existere.

Secundum haec anno regni Iustiniani magni decimo quarto Cpoli quinta synodus a 165 patribus est celebrata, cui praeerant Eutychius Cpolitanus, Apolinarius Alexandrinus, Domnus Antiochenus, Vigilius Romanus papa. Severi causa conventus hic institutus fuit, qui Acephalus dicebatur, itemque prave sentientis Origenis. nam is nugaciter admodum tradidit animos ante corpora existere deque corporibus aliis in alia migrare; finem suppliciorum aliquem fore; malos genios in pristinum statum aliquando restitutum iri; corpora nostra non eadem resurrectura. paradisum quoque trahebat in allegoricum sensum, quippe quem sensilem fuisse negaret, adserendo etiam Adamum in carne formatum non esse.

Dehinc Pogonato Constantino imperante sexta synodus exstitit Cpoli, patrum omnino 285. confirmarunt isti hoc in concilio quinque celebratarum hactenus sacrarum synodorum decreta, sectamque Monotheletarum exsecrati sunt, duas esse voluntates naturales et operationes in Christo adserentes; Sergium denique ac Pyrrhum itemque Honorium Romanum antistitem sacris ordinibus summoverunt.

Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου ἐγγόνου Κωνσταντίνου τοῦ Κο- B προνύμου, καὶ Εἰρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ, γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον σύνοδος, ὑπὸ πατρῶν τη', ἐπὶ ἀναστηλώσει τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ καθαιρέσει τῶν Χριστιανοκατηγόρων, οἳ διέσυρον τοὺς Χριστιανοὺς ὡς εἴδωλα τάχα προσκυνοῦντας τὰς ἁγίας εἰκόνας. διωρίσαντο λοιπὸν οἱ πατέρες οὗτοι τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὰς σεπτὰς εἰκόνας προσκυνεῖσθαι, τοὺς δὲ εἰκονομάχους ἢ χριστομάχους ἐκ μέσου ποιήσαντες.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τὴν τοῦ θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεγείρας ἔστησε καὶ τὴν στήλην αὐτοῦ C ἐν ὑψηλῷ κίονι, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ κρατοῦσαν σφαῖραν μετὰ σταυροῦ, ἀφ' οὗ δηλοῦται ὅτι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐγκρατὴς γέγονε τῆς γῆς (σφαιροειδὴς καὶ γὰρ ἡ γῆ), τὴν δὲ δεξιὰν χεῖρα κατὰ ἀνατολὴν ἀνατεταμένην ἔχουσαν, καὶ ἐπαπειλοῦσαν ὥσπερ τοῖς Πέρσαις καὶ παρεγγυῶσαν ἡσυχῇ μένειν καὶ μὴ χωρεῖν ὅλως ἐνταῦθα· οὐδὲ γὰρ συμφέρει αὐτοῖς. ἐν δὲ τῷ λη' ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἄφθαρτον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἔλεγεν εἶναι καὶ τῶν φυσικῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον, καὶ οὕτως ἐσθίειν πρὸ τοῦ πάθους καὶ πίνειν καθὰ δὴ καὶ μετὰ τὸ πάθος. ἀλλὰ καὶ τὸν πατριάρχην Εὐτύχιον μὴ καταδεχόμενον ταῦτα ἐξο- D ρίζει ἐν Ἀμασείᾳ, ὅθεν καὶ ὥρμητο.

1. ἐγγ. Κωνστ.] υἱοῦ Λέοντος τοῦ υἱοῦ C. 3. τξζ' C.

Tandem sub Constantino Constantini Copronymi nepote, ac matre ipsius Irena, collecta fuit altera Nicaeae synodus, in qua patres comparuere 308, ut sacras imagines erigerent et Christianorum accusatores confutarent, qui propterea criminabantur eos tanquam simulacrorum adoratores, quod imagines sacras colerent. definiverunt autem venerandam crucem una cum religiosis imaginibus adorari debere, ac imaginum Christique oppugnatores compescendos esse.

Ceterum his cognitis illud etiam scito, dilecte fili, quod videlicet Iustinianus magna illa dei ecclesia condita suam quoque statuam columna sublimi collocaverit, laeva manu globum insignitum cruce continentem, quo significatur eum per fidem in Christum totius terrarum orbis imperio potitum esse, qui et ipse globi formam refert; dextram vero orientem versus extendentem, quasi Persis minitetur eosque iubeat esse tranquillos nec ad urbem propius accedere, quod illud ipsis detrimento sit futurum. cum autem imperator annos iam 38 rerum potitus fuisset, profiteri coepit domini corpus interitus ac naturalium adfectionum prorsus expers fuisse; itaque cibis ac potu ante resurrectionem usum, uti post ipsam quoque passionem vesci consueverit. cumque non probaret haec Eutychius patriarcha, Iustinianus eum Amasiam relegavit, unde Cpolim venerat.

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν Ἰουστῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ΄. οὗτος κτίσας παλάτιον ἔξω τῆς πόλεως καὶ λιμένα ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τὰ μὲν Σοφίας ἐκάλεσε τὰ δὲ Σοφιανάς, εἰς ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας. ἡ θαυμαστὴ αὐτὴ Σο- V. 211 φία ἐπισυνάξασα εἴπου ἦσαν ἐνέχυρα κείμενα τοῖς δεσπόταις ταῦτα δέδωκε, τὰ δὲ δάνεια τοῖς δανείσασιν ἐπανεσώσατο οἴκοθεν. κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνεφάνη καὶ ὁ ὑελεψὸς Ἰουδαῖος ὁ τὸ παιδίον αὐτοῦ διὰ τὸ ἑνωθῆναι Χριστιανοῖς παιδίοις καὶ φαγεῖν ἀπὸ τῆς μυστικῆς τραπέζης βαλὼν εἰς τὸν κάμινον, P. 273 εἰ καὶ οὐκ ἐφλέχθη τῆς θεοτόκου φυλαξάσης αὐτό, καθὰ δὴ τὸ παιδίον διεβεβαιοῦτο. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ τοιούτου θαύματος διὰ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ γνωρισθέντος τῷ βασιλεῖ, μετακαλεῖται ὁ Ἰουδαῖος. πολλὰ τοίνυν παραινεθεὶς καὶ μὴ πεισθεὶς τῆς οἰκείας ἀποστερεῖται ζωῆς ὡς φονεὺς τοῦ ἰδίου παιδός.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ διαληφθέντος βασιλέως Ἰουστίνου δὴ τοῦ Θρᾳκός, ἡμέρᾳ γ΄ ὥρᾳ ε΄, πίπτει ὁ τροῦλος τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ συνετρίβη ὁ ἀξιοθαύματος ἄμβων, ἡ πο- B λύτιμος σωλαία καὶ τὸ πολυποίκιλον ἔδαφος. ζητεῖ τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεύς. μανθάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τὸ ὑπερμήκη γενέσθαι τὸν τροῦλον ἐπὶ τὸ πανταχοῦ ὁρᾶ-

19. πολυτίμητος σωλεὰ F.

Post Iustinianum Iustinus, eius sorore natus, tredecim annos imperavit. is extra urbem palatio et ipsa in urbe portu condito, illud quidem Sophiana nuncupavit, hunc vero Sophiae portum, de Sophiae coniugis nomine; quae sane admirandae virtutis mulier coactis undecunque pignoribus, cum usuras de suo feneratoribus numerasset, dominis ea suis restituit. erat id temporis Iudaeus quidam vitri conflator, qui filium suum propterea quod Christianis se pueris coniunxisset deque mystica mensa comedisset, in fornacem coniecit. puer tamen haudquaquam flammis absumptus est, ipsa eum deipara conservante incolumem, uti quidem adfirmabat. itaque tanto prodigio per Menam patriarcham imperatori exposito, Iudaeus arcessitur; cumque multis exhortationibus factis ad meliorem mentem revocari non posset, tanquam suae sobolis interfector vita privatur.

Illud etiam velim animadvertas, anno secundo imperatoris, cuius nunc mentionem facimus, Iustini Thracis, die tertio, hora quinta, trullam magnae dei ecclesiae collapsam, quo casu attrita fuerint dignum illud admirationis suggestum, solea maximi pretii et varium denique pavimentum. eius rei causam cum imperator indagaret, hoc etiam inter cetera deprehendit, trullam propterea quod ingentis altitudinis esset, ut ubivis locorum conspiceretur, se ipsam gestare non

σθαι αὐτὸς ἑαυτὸν βαστάζειν οὐκ ἠδύνατο. ὅθεν ἀνεγείρεται αὖθις, πεδινὸς δὲ λειπόμενος πρὸς τὸ πρώην ὕψος, ὀργυιῶν ιε'.

Μετὰ δὲ Ἰουστῖνον Τιβέριος ὁ Θρᾷξ ἔτη δ', μετὰ δὲ τοῦτον Μαυρίκιος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ Καῖσαρ ἔτη κ'. οὗτος ἔκτισε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν ἁγίων μ'. ἐφ' οὗ παιδίον ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει χωρὶς ὀφθαλ- C μῶν καὶ χειρῶν· πρὸς δὲ τῷ ἰσχίῳ ἰχθύος οὐρὰ προσφυὴς αὐτῷ ὑπῆρχε. καὶ κύων ὡσαύτως ἑξάπους λεοντοκέφαλος. καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ δύο παιδία ἐγεννήθησαν, ὧν τὸ μὲν τετράπουν τὸ δὲ δικέφαλον. λέγουσι δὲ μὴ προσημαίνειν ἀγαθὰ ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα τίκτονται. ἐφάνησαν δὲ καὶ ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ, ἡλίου ἀνατέλλοντος, ἀνθρωπόμορφα δύο ζῶα, ἀνήρ τε καὶ γυνή, ἅπερ καὶ Σειρῆνες προσαγορεύονται, ἡδύφθογγα πάνυ καὶ θανατηφόρα, ἀνθρωποπετεινόμορφα. ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ ἐπάρχου θαυμάζοντες ὥρκιζον αὐτὰ μὴ ἀναχωρῆσαι, πρὶν ἂν ἅπαντες ἐμφορηθῶσι τῆς D παραδόξου θέας αὐτῶν. ὅθεν καὶ μείναντα μέχρις ὥρας θ' κατέδυσαν εἰς τὸν ποταμόν. ἐκεῖθεν δὲ κροκόδειλοι ἐξῆλθον, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διέφθειραν. ὁ δὲ κροκόδειλος

potuisse. quapropter operam dedit imperator ut de novo exstrueretur, ita tamen ut prioris sublimitatis respectu tantum non campestre solum aequare videretur, ad orgyas 15 excitata.

Post Iustinum Tiberius, Thracia et ipse oriundus, quattuor annis rebus praefuit. Tiberio Mauricius gener successit, Caesar aute declaratus, annisque viginti totis imperavit. is templum quadraginta sanctorum Cpoli condidit. natus est etiam ipso regnante puer Cpoli, qui oculis manibusque carebat, cauda piscina ad coxendices naturaliter adhaerente. praeterea canis sex pedes et leoninum caput habens. item duo in Thracia infantes, quorum unus quadrupes erat alter biceps. perhibent autem iis urbibus, in quibus huiusmodi foetus nascantur, minime fausta portendi. conspecta sunt etiam in amne Nilo sole primum oriente duo quaedam animalia, formam humanam referentia, viri unum, mulieris alterum: Sirenes appellari solent, blandis quidem illa vocibus utentia, sed plane letifera, speciem quandam humanae ac volucrum ex aequo consimilem praebentia. quae ubi conspici coepissent, populus una cum praefecto stupore quodam correpti per adiurationem adstrinxerunt, ne prius discederent quam universi tam raro se spectaculo exsaturassent. ita factum ut ad nonam usque horam commorata deinceps fluvio se mergerent. hinc crocodili egressi sunt, plurimosque mortales neci dederunt. est autem crocodilus bellua quaedam pisci consimilis, ingens, quadrupes, dorsi spinam nigram habens, albo ventre, diducto et hianti prorsus ore ad

ἰχθυόθηρ μέγας ἐστὶ τετράπους, τὴν μὲν ῥάχιν μέλας τὴν δὲ γαστέρα λευκός, τὸ στόμα φθάνον ἄχρι τῶν ὤμων, τὴν ἄνω γένυν κινῶν, καὶ τὴν οὐρὰν τραχύς. ἀναιρεῖ δὲ τοῦτον πολλάκις ἡ ἴδρυς λεγομένη, ἐν τῷ αὐτῷ ποταμῷ τυγχάνουσα καὶ μορφὴν ἔχουσα κυνός, τοιουτοτρόπως δέ. τὸ στόμα
P.274 διανοίγων ὁ κροκόδειλος οὕτω καθεύδει. ἡ γοῦν ἴδρυς ἐγκυλισαμένη πηλῷ καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ πρὸς τὴν γαστέρα χωρήσασα καὶ ταύτην διαρρήξασα διὰ τῆς ἕδρας ἐξέρχεται, νεκρὸν αὐτὸν ἐντεῦθεν καταλιμπάνουσα.

Οὗτος ὁ Μαυρίκιος διετάξατο τὴν Βλαχερνίτισσαν λιτανεύειν κατὰ παρασκευὴν καὶ εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα ἔρχεσθαι. ὁ τοῦ Μαυρικίου στρατηγὸς παρέδωκε τὸ Ῥωμαϊκὸν φοσσά-
V.212 τον τοῖς βαρβάροις διὰ τὴν ἀνταρσίαν δῆθεν αὐτῶν, ὡσεὶ χιλιάδας ιβ'· καὶ ζητηθεὶς ὁ Μαυρίκιος ὑπὲρ μιᾶς ἑκάστης
B ψυχῆς παρὰ Χαγάνου τοῦ τῶν προσακτίων Σκυθῶν βασιλέως ἀνὰ νομίσματος τὸ ἥμισυ, δοῦναι οὐκ ἐπείσθη, καὶ οὕτω πάντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπεκτάνθησαν. ἐφ' ᾧ τῶν κατὰ τόπους μοναχῶν ὁ βασιλεὺς ἐδέετο διὰ τὸ ἁμάρτημα. κἀκεῖθεν οὖν ἐλθόντος τοῦ Μαγιστριανοῦ ἔμαθεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ αὐτοῦ σώζεται, μετὰ πόνου δὲ καὶ θλίψεως τῆς βασιλείας ἐκπίπτει. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὄναρ ὁρᾷ φρίκης μεστόν.

humeros usque, maxilla superiore mobili, cauda insigniter aspera. non raro ab animali quodam interficitur, quod hidrym vocant et in eodem fluvio degit canisque formam repraesentat. in hunc autem modum hidrys exitium crocodilo adfert. ore crocodilus aperto consuevit dormire. quamobrem hidrys eo conspecto in coeno se volutat, ac per os crocodili ad ventrem usque progressa per anum eius, eroso ventre, rursus exit, et crocodilum mortuum relinquit.

Ceterum Mauricius hic imperator instituit ut die praeparationis supplicationes in Blachernis fiant et ad Chalcopratea usque procedatur. accidit deinceps ut dux Mauricii quidam castra Romana fossis munita barbaris proderet, in quibus erant ad duodecim milia militum, qui propterea sic multabantur quod seditionem concitassent. cum autem postularet a Mauricio Chaganus, Scytharum septemtrionalium rex, ut pro singulis redimendis ex aequo dimidium aureum penderet, ut hoc praestaret persuaderi non potuit. quapropter omnes a barbaris sunt interfecti. tum vero delictum suum imperator agnoscere, solitariaeque vitae deditos omnibus in locis orare ut eius veniam sibi precibus impetrarent. secundum haec profecto ad ipsum Magistriano, de illius indicatione cognoscit animam quidem salutem consecuturam, sed ipsum magna cum aerumna et afflictione imperium amissurum. neque temporis multum intercessit, cum per quietem ei somnium terroris plenum offertur. nam videre sibi videbatur ipsum

αὐτὸν ὁρᾷ τὸν κύριον ἐπὶ θρόνου καθήμενον, καὶ οὕτω λέγοντα πρὸς αὐτὸν „ποῦ θέλεις τιμωρηθῆναι, ὧδε ἢ ἐκεῖ;" καὶ ὃς „ὧδε βούλομαι τιμωρηθῆναι" εἰπὼν ἀκούει τηνικαῦτα C „παράδοτε αὐτὸν Φωκᾷ τῷ τυράννῳ." καὶ ὁ Μαυρίκιος ἀφυπνισθείς, καὶ μαθὼν εἶναι Φωκᾶν τὸν ἐν Δυρραχίῳ φυλάσσοντα, ἐλθόντα δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα χάριν τοῦ λαβεῖν τὰ μηναιορόγια τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ καὶ τυφθέντα δεινῶς καὶ οὕτως ὅθεν ἦλθεν ὑποστρέψαντα, ἀξίαν ἔγνω τηνικαῦτα τὴν δίκην δοῦναι, εἴγε τοιούτῳ ὑπὸ κυρίου παρεδόθη ἀνδρί. ἐπὶ τούτοις οὖν μεταστέλλεται διὰ τοῦ παρακοιμωμένου τὸν Φιλιππικόν· ἔφθασε γὰρ πολλῶν αὐτὸν ἀξιῶσαι δεινῶν. γυναικάδελφος ἦν τοῦ Μαυρικίου ὁ Φιλιππικὸς οὗτος εἰς ἐκστρατείαν ἐκπεμφθείς, καὶ νικητὴς D ἐπαναζεύξας φθόνου πυρκαϊὰν ἤγειρε καθ' ἑαυτοῦ, εἴγε καὶ μᾶλλον ἔφθασε μαθεῖν ὁ Μαυρίκιος ὅτι διαδέξεταί τις αὐτὸν ἔχων τὸ Φ στοιχεῖον ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοῦ κλήσεως, ὡς ἐντεῦθεν εἰπεῖν τὸν Μαυρίκιον, ὥς φασι, μετὰ τὸ ὅραμα, ὅτι καὶ τὸν Φιλιππικὸν ἀπεκτείναμεν, καὶ τὸν θεὸν Φ οὐκ ἔλειψε. μεταστελλόμενος οὖν ὁ Φιλιππικὸς τοσοῦτον ἐπτοήθη ὥστε καὶ κοινωνίας μετασχεῖν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου καθημένους καταλιπεῖν. καταλλάσσεται οὖν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ, καὶ συγγνώμην ἐφ' οἷς ἐκάκωσεν αὐτὸν ἐξαιτεῖ. τοῦ- P. 275

7. τὸ ναιορολόγιον F, τὰ μηναιοράγια P.

dominum in solio considentem et huiusmodi se verbis compellantem „ubinam poenas luere mavis, in hac an in altera vita?" cum respondisset in hac se puniri malle, vocem aliam audivit „tradite igitur eum Phocae tyranno." tum experrectus Mauricius, intellectoque Phocam illum ipsum esse qui Dyrrachii foret in praesidio, nec ita pridem ad imperatorem venisset ut menstrua congiaria commilitonibus suis impetraret, illaque de causa graviter vapulans eo reversus fuisset unde venerat, iusto dei se iudicio poenas luiturum agnovit, qui a domino tali viro traderetur. itaque continuo Philippicum per accubitorem suum arcessit, quem antea graviter laeserat. et uxoris Mauricii frater erat hic Philippicus, qui adversus hostes cum copiis ablegatus, ubi victoria potitus revertisset, contra se flammam invidiae concitaverat. praeterea quiddam aliud antecesserat. nam futurum Mauricius intellexerat ut in imperio quidam ei succederet cuius nomen primam Φ litteram haberet. iccirco post illud somnium quod narravimus, dixisse perhibetur „si maxime Philippicum occidissemus, deus tamen alio Φ non caruisset." quamobrem ubi Philippicus arcessebatur, tanto terrore perculsus est ut sacra symbola perciperet ac suos saccis indutos cinereque conspersos relinqueret. verum imperator cum eo rediit in gratiam, sibique condonari petiit quod eum tam indigne tractasset.

των οὕτως ἐχόντων ἐπανέρχεται ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου ὁ διαληφθεὶς Φωκᾶς, καὶ τῶν πολιτῶν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ συναχθέντων βασιλεὺς ἀναγορεύεται. κρατεῖ οὖν ὁ Καππαδόκης οὗτος Φωκᾶς ἔτη η΄. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν δήμων στασιασάντων καὶ λεγόντων ὅτι Μαυρίκιος οὐκ ἀπέθανεν, ἐπὶ τὸν αὐτοῦ φόνον ὁ Φωκᾶς κινεῖται. καὶ δὴ ἐν τῷ τοῦ Εὐτροπίου λιμένι πρῶτα μὲν ἀναιροῦσι τοὺς ε΄ παῖδας αὐτοῦ, μηδὲν ἄλλο τηνικαῦτα λέγοντος ἢ τοῦτο „δίκαιος εἶ, κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου," τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸν ἀναιροῦσι. τὴν μέντοι γυναῖκα
B αὐτοῦ σὺν ταῖς θυγατράσιν ἐν μοναστηρίῳ κατακλείει. καλλιγράφος οὖν ἀπὸ παννυχίδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ στρεφόμενος ἑσπέρας καθ' ἣν ἀνῃρέθη Μαυρίκιος, ἤκουσε τοὺς ἀνδριάντας ἐκ τῶν βωμῶν λέγοντας τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν, καὶ σημειωσάμενος τὸν καιρὸν εὑρίσκει τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχον. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ συγγενέσιν ὁ Φωκᾶς διεπράξατο.

Τότε τοίνυν Χοσρόης ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὥρμησε κατὰ Ῥωμαίων, ὁμοίως καὶ Ἄβαρες, διὰ τὸ τὸν ἀνόσιον προκρῖναι τοῦ ἐννόμου βασιλέως. ἔτι δὲ καὶ θνῆσις ἀνθρώπων καὶ
C κτηνῶν γέγονε καὶ ἀφορία γῆς καὶ χειμὼν βαρύτατος, ὡς
V. 213 καὶ παγῆναι τὴν θάλασσαν καὶ πολλοὺς ἰχθύας τεθνάναι. τότε καὶ ἐν ἡμέρᾳ τοῦ ἱππικοῦ ἀτακτήσας ὑβρίσθη παρὰ τῶν

17. τὸ om P.

in hoc rerum statu Phocas, de quo diximus, Dyrrachio revertitur, cumque cives in Hebdomo coivissent, imperator renuntiatur. regnavit autem Phocas hic, natione Cappadox, annos octo. cumque sub ipsum initium imperii factiones populi graviter tumultuarentur Mauriciumque necdum e vivis excessisse clamitarent, hac ipsa voce Phocas ad eius necem excitatus est. quapropter ablegati quidam eius rei perficiendae causa primum in portu Eutropo quinque filios eius trucidant, nihil tum aliud prolocuti quam haec verba „iustus es, domine, ac iudicium tuum iustum est." postremus autem ipse necatur. uxor cum filiabus in monasterium Phoca iubente concluditur. accidit eodem tempore ut quidam peritus elegantis ac purae librorum descriptionis, noctem in pervigiliis agens, eodem vespere quo Mauricius est interfectus, statuas in aris caedem illius nuntiantes audiret. quapropter hoc tempore notato rem ita gestam deinceps intellexit. cognatos etiam Mauricii Phocas eodem modo quo ipsum tractavit.

Sed enim continuo tum Chosroes Persarum rex, tum Avares Romanis bellum intulere propterea quod impium hominem legitimo imperatori praetulissent. praeterea pestis homines atque pecudes invasit, qua cum et terrae sterilitas et hiems adeo gravis coniuncta fuit, ut ipsum mare congelaret multique pisces morerentur. impera-

δημοτῶν, λεγόντων „πάλιν εἰς τὸν καῦκον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας," ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε. βλέποντες οὖν οἱ ἐν τέλει τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος πολλὰ πάσχον κακά· δημευόμενον, τὰς κεφαλὰς ἀφαιρούμενον, γράφουσι πρὸς τὸν τῆς Ἀφρικῆς στρατηγὸν Ἡράκλειον, καὶ ὃς αὐτίκα κινηθεὶς στόλον ἑτοιμάζει καὶ κατὰ τοῦ Φωκᾶ ἔρχεται, φέρων καὶ τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. ἐφ' ᾧ καὶ νενίκηκε τὸν Φωκᾶν. καὶ τούτου γεγονότος Φωτεινός τις ἐκ D
τῶν μεγιστάνων προεπιβουλευθεὶς παρὰ τοῦ Φωκᾶ εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ εἰσῆλθεν ἀθρόον εἰς τὸ παλάτιον, καὶ τὸν βασιλέα Φωκᾶν μέλανα χιτωνίσκον ἐνδύσας αὐτίκα τῷ Ἡρακλείῳ προσάγει. καὶ ὃς ἔφη πρὸς αὐτόν „οὕτως ἄθλιε τὴν πόλιν διῴκησας;" καὶ ὁ Φωκᾶς „σὺ κάλλιον διοικῆσαι ἔχεις." ἐφ' ᾧ καὶ χεῖρας εὐθέως τέμνεται καὶ πόδας, τὸ δέρμα τῆς ῥάχεως, τὰ αἰδοῖα, καὶ κοντῷ ἀναρτᾶται, καὶ τελευταῖον τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται μαχαίρᾳ. τὸ μέντοι σῶμα αὐτοῦ συρόμενον κατὰ τὴν τοῦ βοὸς ἀγορὰν πυρὶ παραδίδοται.

Κρατεῖ οὖν ὁ Ἡράκλειος μετὰ Φωκᾶν ἔτη λ'. οὗτος ὁ P. 276
Ἡράκλειος πρός γε τὸν τοῦ Φωκᾶ γαμβρὸν Κρίσπον, πρότερον μὲν τοῖς κατὰ τοῦ Φωκᾶ συνευδοκοῦντα ὕστερον δὲ Ἡρά-

5. τὸν om P.

tor cum eo die quo ludi equestres peragebantur, in edendo ac bibendo modum excessisset, a plebe per ignominiam verbis huiusmodi notatus „rursus e cauco bibisti, rursus mentem amisisti?" ob id convicium complures morte multavit. itaque cum viderent proceres ac magistratus rei publicae magnam hominum multitudinem multis adfici malis, bona per publicationem adimi, capita praecidi, ad Africae praetorem Heraclium litteras mittunt, qui precibus eorum motus continuo classem parat et contra Phocam proficiscitur, adferens secum illam imaginem Christi quae manibus facta non erat. hoc modo Phoca superato, Photinus quidam, unus ex magnatum numero, cuius uxoris pudicitiae Phocas antea struxerat insidias, subito in palatium irrupit et Phocam imperatorem pulla veste indutum mox ad Heraclium deducit. qui cum Phocam verbis hisce compellaret „itane miser rem publicam administrasti?" respondit Phocas „tibi vero per me licet ut rectius eam geras." hinc ei recta manus et pedes amputati, cutis dorso detracta, exsecta verenda et hastae adfixa, caput denique gladio recisum. reliquus corporis truncus in foro, quod Boarium nuncupant, per contumeliam hinc inde tractus tandem igni traditur.

Itaque post Phocam Heraclius annos 30 rerum potitur. hic ad generum Phocae Crispum, qui antea contra Phocam cum ipso conspiraverat, verum deinceps Heraclium maledicto laeserat, dixisse fertur „quae socero non praestitisti, qui amico praestares?" itaque

κλειον λοιδοροῦντα, εἶπεν „γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας, ταλαίπωρε, καὶ φίλον πῶς ἂν ποιήσῃς;" καὶ περιώρισεν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ. τότε ὁ Χοσρόης μετὰ πλήθους πολλοῦ τὸν Σαΐτὸν ἀπέστειλεν. ἐκάθισεν οὖν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ μεθ' ὑποκρίσεως εἰρηνεύσας μετὰ τοῦ Ἡρακλείου ἔλαβε πρέσβεις μεγιστᾶνας ο', καὶ ἀπῆλθεν. ὅτι δὲ τὸν Ἡράκλειον αὐτὸν οὐκ ἀπεκόμισε πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκεῖσε, τὴν αὐτοῦ δορὰν ἐκδύε-
B ται. οἱ δὲ πρέσβεις δειναῖς εἱρκταῖς ἀσφαλίζονται. τότε δὴ καὶ λοιμὸς μέγας καὶ θανατικόν, καὶ ὁ ἥλιος ἠμαυρώθη, καὶ κόνιν ἔβρεξεν. ὁ δὲ Χοσρόης τὸν Σάρβαρον ἀποστείλας τὰ τῆς ἀνατολῆς πάντα ἠφάνιζεν. ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ Περσίδος ἐκστρατεύει Ἡράκλειος, καὶ ἐν ἓξ ἔτεσι πᾶσαν καθελὼν τὴν Περσίδα καὶ αὐτὸν τὸν Χοσρόην, ὃς ἑαυτὸν ἀπεθέωσε, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ τίμιον ξύλον ἐπανασώσας (ἔτυχε γὰρ ἀπὸ Ἱεροσολύμων σκυλευθῆναι) λαμπρῶς ἐπανέζευξε. μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Σεργίου Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου ἀπατηθεὶς εἰς τὴν τῶν Μονο-
C θελητῶν ἐξεκυλίσθη αἵρεσιν. καὶ δὴ νόσῳ μετὰ ταῦτα περιπεσὼν (ὕδερος δὲ αὕτη) δι' ἧς καὶ τέθνηκε, δεινῶς ἐτιμωρεῖτο· ἡνίκα γὰρ οὐρῆσαι ἔμελλε, σανίδα κατὰ τοῦ ἦτρου ἐτίθει. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῦ αἰδοίου τηνικαῦτα στρεφομένου τὰ οὖρα κατὰ τοῦ προσώπου ἐφέροντο. ἔλεγχος δὲ τούτου

10. βάρβαρον P. 20. οἶστρου P, ἴτρου margo.

hominem in locum quendam relegavit. id temporis Chosroes magnis cum copiis Saitem contra Romanos misit, qui Chalcedone cum exercitu aliquandiu commoratus est, factaque per simulationem cum Heraclio pace, legatis ex optimatum numero 70 acceptis, discessit. ubi revertisset, a Chosroe propterea cutis ei detracta est, quod inter alios Heraclium ipsum Cpoli secum non adduxisset. legati quoque diros in carceres, ne possent evadere, coniecti sunt. ingens tum annonae caritas et pestis exorta est, solque splendorem suum amisit, et pulvere pluit. Chosroes quoque ablegato cum exercitu Salbaro passim omnia per orientem eversa delevit. qua iniuria motus Heraclius expeditionem adversus Persidem suscipit, eaque sex annis eversa, Chosroe de medio sublato, qui deum se fecerat, praetereaque venerando ligno recuperato, quod Persae captis Hierosolymis cum reliqua praeda secum avexerant, splendide Cpolim revertitur. secundum haec per Athanasium Iacobitarum et Sergium Cpolis patriarchas, dolo circumscriptus, in Monotheletarum sectam prolapsus est. denique morbo confectus (is erat ex aqua intercute) gravibus suppliciis adficiebatur. nam lotium redditurus inferiori ventri tabulam imponebat. cur istuc? quod veretrum eius inversum urinam sursum in

προφανὴς τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἦν, ἣν ἐποίει τῇ ἰδίᾳ συνευναζόμενος ἀνεψιᾷ.

Μετὰ δὲ τοῦτον Κωνσταντῖνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἕν· ἡ γὰρ αὐτοῦ μητρυιὰ Μαρτῖνα σὺν αὐτῷ τῷ Πύρρῳ θανατηφόρον αὐτῷ κεραννύουσι φάρμακον. ὅθεν τοῦ Κωνσταντίνου τὸν βίον, ὡς εἴρηται, καταλιμπάνοντος τῆς βασιλείας αὐτίκα ἡ Μαρτῖνα ἐπιδράσσεται, καὶ μετ' αὐτῆς Ἡρακλωνᾶς ὁ παῖς D αὐτῆς. ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον τοῦ κράτους ἀπογευσάμενοι τῇ θείᾳ V. 214 δίκῃ περιπίπτουσιν, ἄλλο κερδάναντες μηδὲν ἢ τὸ κακοὶ φανῆναι· ῥῖνα μὲν γὰρ Ἡρακλωνᾶς, ἡ δὲ Μαρτῖνα γλῶτταν ζημιωθέντες εἰς τὴν ὑπερορίαν ἤχθησαν. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐν Καθαργένῃ τῇ πόλει λοιμικῆς νόσου συμβάσης καὶ πολλῶν θνησκόντων, στρατιώτης τις ἄσωτος λαβὼν τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἐξῆλθεν ἐν προαστείῳ, κἀκεῖσε τῇ τοῦ γεωργοῦ γυνῇ περιπεσὼν ἐτελεύτησε. τῇ δὲ ἐπαύριον ψαλλόμενος φωνῇ μεγάλῃ ἔκραξεν „ἐλεήσατέ με," καὶ ἀναστὰς διηγήσατο πῶς τε ὑπ' ἀγγέλων μέχρι τοῦ τῆς πορνείας τελωνίου ἐφέρετο, P. 277 καὶ ὅπως ἐκεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων κατηνέχθη εἰς τὸν ᾅδην, καὶ τίνων ἐκεῖσε γέγονε θεατής. κἀντεῦθεν ἑαυτὸν καὶ πολλοὺς ὠφελήσας ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ Ἡρακλωνᾶν Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου καὶ ἔγγονος Ἡρακλείου ἔτη κζ'. τότε καὶ ὁ ψευδοπροφήτης Μωά-

faciem ipsam emitteret. hoc erat argumentum flagitii manifestum, quod fratris filia sibi iuncta perpetraverat.

Imperio post ipsum Constantinus filius anno saltem uno praefuit. etenim Martina noverca et Pyrrhus letale venenum ei propinarunt. quapropter Constantino rebus humanis exempto, Martina mox imperii procurationem suscipit, adiuncto sibi Heraclona filio. verum perexiguum ad tempus eo potiti iusto dei iudicio perierunt, nullum aliud consecuti lucrum quam quod improbos se declararunt. nam Heraclonas amissis naribus, Martina lingua praecisa in exsilium missi sunt. accidit his temporibus ut cum pestilens morbus Carthagine grassaretur ac multi homines morerentur, miles quidam parum continens sumpta secum uxore sua in suburbium se conferret. ibi cum in amplexus mulieris cuiusdam, quae agricolae coniux erat, venisset, mox vitam amisit. altero autem die psalmos concinens alta voce clamabat „miseremini mei." deinde surgens narrabat quo pacto ab angelis ad scortationis usque telonium delatus fuisset, ac rursus illinc a malis geniis ad orcum usque deportatus, quasque res istic conspexisset. hoc modo cum sibi ac multis aliis indicatione sua profuisset, naturae debitum persolvit.

Post Heraclonam Constans Constantini F. Heraclii N. annis 27 impe-

μεθ ἐφάνη. οἱ γὰρ Ἰσμαηλῖται μέχρις Ἡρακλείου εἰδωλολάτρουν, τὴν Ἀστάρτην ἤγουν τὴν σελήνην προσκυνοῦντες· ἣν καὶ Χαβὲρ ὠνόμαζον, τοῦτ' ἔστι μεγάλην. τηνικαῦτα δὲ
B ἀνέστη αὐτοῖς Μωάμεθ. οὗτος θητεύων γυναικί τινι πλουσίᾳ ὕστερον ἔλαβεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα. εἶχε δὲ καὶ ἐπίληψιν, καὶ θέλων κρύπτειν τὸ πάθος ἔλεγε τὸν Γαβριὴλ ὁρᾶν ἄγγελον καὶ μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν θέαν ὀλιγωρεῖν καὶ πίπτειν. ἀξιόπιστα δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ἔδοξεν ἀπὸ μοναχοῦ τινὸς Ἀρειανοῦ ψευδομαρτυροῦντος αὐτῷ δι' αἰσχροκέρδειαν. οὗτος ὁ Μωάμεθ εἰς Παλαιστίνην ἐλθών, καὶ ἐντυχὼν Ἰουδαίοις, Ἀρειανοῖς, πρὸς δὲ καὶ Νεστοριανοῖς, ἀπὸ πάντων ἠράνισε, καὶ θρησκείαν ἰδίαν παρέδωκεν. οὐ παντάπασι δὲ χρῦται τῷ νόμῳ· περιτομὴν γὰρ ἐδίδαξεν, οὐ μὴν δὲ καὶ σαββατίζειν. λέγει δὲ καὶ ἑαυτὸν κλειδοῦχον εἶναι τοῦ παραδείσου,
C τρεῖς δὲ ποταμοὺς φέρεσθαι ἐν αὐτῷ, μέλιτος οἴνου καὶ γάλακτος. λέγει καὶ αὐτὴν σκιὰν τοῦ Χριστοῦ σταυρωθῆναι διὰ φθόνον παρὰ τῶν Ἰουδαίων· αὐτὸν γὰρ ἀνελάβετο διὰ τὸ φιλεῖν ὁ θεός. οὗ καὶ εἰπόντος „σὺ ὁ Ἰησοῦς ἔλεγες ἑαυτὸν θεόν" ἀπεκρίνατο ὡς οὐκ αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμασε θεὸν ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι. ἐδίδαξε δὲ τὰ πάντα ὡρισμένα καὶ ἀπὸ θεοῦ γενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις. τὸν δὲ Μωσέα καὶ Ἀαρὼν

2. ἤγουν τὴν σελήνην om F. 11. ἐρρανίσατο F.

ravit. tunc et falsus ille vates Moamethus exstitit. nam Ismaelitae ad Heraclium usque simulacra colebant, Astarten (quae luna est) adorantes; quam et Chaberam nuncupabant, hoc est magnam. hoc vero tempore Moamethus apud ipsos exortus est, qui cum apud divitem quandam mulierem serviret, tandem eam uxorem accepit. laborabat is forte comitiali morbo, quem uti tegeret, angelum se Gabrielum conspicere dictitabat; cuius aspectum quia tolerare nequiret, fieri ut animo deiecto collaberetur. ea res fidem mereri visa fuit propter monachum quendam Arianum, qui lucri sui causa falsum ei testimonium perhibebat. idem Moamethus in Palaestinam profectus cum in Iudaeos Arianos et Nestorianos incidisset, quasi collectam quandam ab omnibus congessit, peculiaremque religionem suis tradidit. lege per omnia non utitur. circumcisionem retinendam tradit, sabbati observatione sublata. paradisi se clavigerum esse iactitat, in quo tres sint amnes, melle vino lacte fluentes. adserit umbram Christi tantum a Iudaeis per invidiam crucifixam esse, cum Christum ipsum deus ad se receperit, uti quem diligeret. rogatum id temporis Iesum a deo ipsene deum sese nuncupasset, respondisse nequaquam id se nominis usurpasse, verum homines illud sibi tribuisse. docet etiam sic evenire cuncta mortalibus ut definita sint divinitus. Mosem et Aaronem

παραστῆναι μὲν ἐν τῇ κρίσει τοῦ Χριστοῦ, παραπεμφθῆναι
δὲ τῇ κολάσει ὡς ἀνθρώπους ἀπατηλούς. ἔλεγε καὶ τὴν ζωὴν
ἔχειν ἐκεῖσε διὰ φθαρτῆς βρώσεώς τε καὶ πόσεως. ἀλλὰ
καὶ τὴν Ἀφροδίτην κεκρυμμένως σέβονται. καὶ δῆλον ἐκ D
τῆς προσευχῆς αὐτῶν· λέγουσι γὰρ οὕτως „ἀλὰ ἀλὰ οὐὰ
κουβὰρ ἀλά," τοῦτ' ἔστιν, ὁ θεὸς ὁ θεὸς μείζων, καὶ ἡ
μεγάλη, ἤτοι σελήνη, Ἀφροδίτη θεός.

Μετὰ μέντοι τοῦ θεηλάτου Μωάμεθ θάνατον ἐφάνη
ἀστὴρ ἐπὶ μεσημβρίαν δοκίτης, ἐπὶ ἡμέρας λ', σημαίνων τὴν
τῶν Ἀράβων ἔφοδον· τότε γὰρ κατέσχον τὴν Δαμασκὸν καὶ
ἄλλα πολλά. ἐπαινεῖται δὲ ἡ γῆ αὐτῶν· σφόδρα γὰρ πο-
λύκαρπός ἐστι δι' εὔκρατον ἀέρα. ἀλλὰ καὶ τὸ πήγανον οὐ-
δὲν διαφέρει τῆς συκῆς κατὰ τὸ μῆκος. καὶ ἐν Παλαιστίνῃ P. 278
δὲ πηγὴ ἰάσεις παρέχουσα, ἐν ᾗ τὸν κύριον ὁδοιποροῦντα
λέγουσι νίψασθαι. καὶ δένδρον ἵσταται πάσης ἀρρωστίας
ἀλεξίκακον, ὃ δένδρον εἰς γῆν ἐκλίθη καὶ προσεκύνησε δῆθεν V. 215
τὸν κύριον εἰς Αἴγυπτον φεύγοντα, σώζει δὲ καὶ εἰσέτι τὸ
σχῆμα τῆς προσκυνήσεως. ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ βαταρῖτις ῥίζα ἡ
φλογοειδής, ᾗ προσεγγίσαι τις οὐ τολμᾷ, ἀνασπᾶται δὲ κυνὸς
τῆς τοιαύτης ῥίζης πλησίον δεθέντος· ἡ μέντοι ῥίζα περια-
πτομένη δαιμονιζομένῳ φυγαδεύει τὸν δαίμονα. γεωργεῖται

adstituros quidem illos in Christi iudicio, verum deinde futurum ut tanquam praestigiatores ad poenas ablegentur. ait in secuturo quoque saeculo nos vitam potu ciboque corruptibili sustentaturos. Venerem sectatores eius occulte colunt. licet hoc ex ipsorum precatione deprehendere, cuius haec verba sunt „alla alla ua, cubar alla," hoc est, deus deus maior, et magna, nimirum luna, quae et Venus, dea.

Post huius reiecti punitique a deo Maomethi mortem sidus quoddam versus meridiem conspectum est, trabis figuram referens, ad trigesimum usque diem; quo Arabum in Romanum imperium invasio denuntiata fuit. nam et Damascum id temporis suam in potestatem redegerunt et alias multas urbes. atque horum sane Arabum regio magnopere praedicatur, uti quae copia fructuum adundet propter aëris temperationem valde commodam. ruta istic a ficu proceritate non superatur. itidem in Palaestina fons est, qui morbos sanat: in eo dominum iter aliquando facientem abluisse se perhibent. etiam arbor ibi quaedam est, quae quasvis infirmitates pellit. ea se ad terram usque inflexit dominumque summisse venerata est, cum in Aegyptum fugeret. eius inflexionis adorabundae formam hodieque retinet. istic et bataritis est; radix quaedam flammea, ad quam propius accedere nemo audet: sed per canem evellitur prope radicem alligatum. haec radix homini a malo genio vexato admota genium ipsum

δὲ καὶ ὀποβάλσαμον ἐκεῖσε πολύ. ταύτῃ τοι καὶ τὴν γῆν B ταύτην ὡς ἐξαίρετον τῷ ἠγαπημένῳ δέδωκεν ὁ θεὸς Ἰσραήλ. ἐν αὐτῇ καὶ ὁ κύριος τὰ πάντα εἰργάσατο. ταύτην οὖν καὶ οἱ ἐξηγηταὶ τῆς γῆς ὀφθαλμὸν προσηγόρευσαν.

Ὁ μέντοι Κώνστας θέλων συνάψαι ναυμαχικὸν πόλεμον μετὰ τῶν Ἀράβων ἔδοξε κατ' ὄναρ διάγειν ἐν Θεσσαλονίκῃ. ὅπερ ἀποκαλύψας τινὶ γνωστικῷ ἤκουσεν ὅτι κακὸν ἐνύπνιον· καὶ γὰρ „θὲς ἄλλῳ τὴν νίκην" σημαίνει. τῇ γοῦν ἐπαύριον συγκροτήσας πόλεμον καὶ ἡττηθεὶς ἐνέδυσε μὲν τὴν ἁλουργίδα τινὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ λάθρα ἔφυγεν. ἐπ' ἐκείνῳ λοιπὸν σφαγέντι κατὰ τὸν πόλεμον πεπλήρωται „μείC ζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θήσῃ ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ." ὁ δὲ Κώνστας κατῆλθεν εἰς Σικελίαν, βουλόμενος ἐν Ῥώμῃ καταστῆσαι τὸ βασίλειον· σφόδρα γὰρ ὑπὸ τῶν Βυζαντίων ἐμισεῖτο, ὅτι τε Μαρτῖνον τὸν Πάπαν Ῥώμης ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, χεῖράς τε καὶ γλῶτταν τοῦ μεγάλου Μαξίμου ἀπέτεμε μὴ συντιθεμένου τοῖς Μονοθελήταις. ἓξ οὖν ποιήσας ἔτη ἐν Σικελίᾳ (ἀνέμενε γὰρ τοὺς αὐτοῦ παῖδας ἐλθεῖν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως) ἀνῃρέθη ἐν βαλανείῳ. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐφάνη Κωνσταντῖνος ὁ καὶ Σιλουανὸς λεγό-

fugat et abigit. iisdem in locis et opobalsamum copiose admodum agricultione adhibita provenit. propterea deus hanc terram velut eximiam Israelo sibi carissimo donavit. in eadem et dominus omnia perfecit. ideoque doctores illam oculum orbis terrarum nuncuparunt.

Caeterum Constans imperator, cum navali praelio decernere vellet adversus Arabes, Thessalonicae sibi per quietem esse visus est. id somnium ubi cuidam interpreti rerum huiusmodi exposuisset, infelix esse didicit: nam eo significari Thes allo nicen, hoc est, alteri cede victoriam. altero die praelio cum hoste congressus et superatus cuidam suorum purpuram induit, sibique clanculum fuga consulit. is autem in pugna caesus reapse promeruit ut hoc de ipso verbum (Io. 15 13) praedicetur, „maior esse nequit amor in hominum ullo quam si animam suam quis amici causa ponat." secundum haec Constans in Siciliam sese contulit, imperii sedem Romam transferre cogitans. vehementer enim Byzantiis invisus erat, quod Martinum Romae papam contumeliose Cpolim perductum Chersonem in exsilium egisset, ac eximio viro Maximo manum cum lingua praecidisset, unam ob causam, quod Monotheletarum sectam non probaret. cum autem sex annos in Sicilia vixisset, ibique liberos suos Cpoli venturos expectasset, tandem in balneo necatus est. exstitit iis annis Con-

μενος, ὁ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως διάδοχος, ὃς ἐδίδασκε μόνοις τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τῷ ἀποστόλῳ προσέχειν, καὶ D τούτοις διεστραμμένως.

Μετὰ δὲ Κώνσταντα Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Πωγωνᾶτος ἔτη ιζ. Πωγωνᾶτος δὲ ἐλέγετο δι' αἰτίαν τοιαύτην. τὸν ἐν Σικελίᾳ μαθὼν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κώνσταντος ἐκεῖσε κατάγει. πάλιν οὖν ἀνέρχεται. ἐφ' ᾧ καὶ Πωγωνᾶτος λέγεται· ἀγένειος γὰρ ἐκεῖσε κατελθὼν τελειοπώγων ὑπέστρεψε. τελευτᾷ δὲ τὸν βίον δυσεντερικός.

Καὶ κρατεῖ μετὰ τοῦτον Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος ἔτη ις. P. 279 οὗτος ὁ βασιλεὺς καθ' ὑπερβολὴν ἐμισεῖτο παρὰ παντὸς λαοῦ, σκληρὸς ὢν καὶ ὑπερόπτης καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν ἔχειν δοκῶν. ὅθεν Λεόντιος πατρίκιος στασιάσας ἀναγορεύεται νυκτὸς ὑπὸ δήμου τῶν Βενέτων βασιλεύς, ἡμέρας δὲ γενομένης κρατεῖ τὸν Ἰουστινιανόν, καὶ ῥινοτομήσας αὐτὸν εἰς Χερσῶνα ἐξώρισε. κρατεῖ λοιπὸν ὁ Λεόντιος ἔτη τρία, καὶ πάσχει τηνικαῦτα τὰ ἴσα τῷ Ἰουστινιανῷ· ὁ γὰρ παρ' αὐτοῦ κατὰ Ἀράβων σταλεὶς μυρίανδρος στόλος καὶ ἅπαξ καὶ δὶς μὴ φέροντες τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, Ἀψίμαρόν τινα προϊ- B στῶσιν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τῆς Βυζαντίδος χωροῦσιν. Ἀψίμαρος οὖν ὁ καὶ Τιβέριος μετονομασθεὶς κρατεῖ Λεόντιον καὶ

stantinus, qui et Silvani nomen habuit, Pauli Samosateni successor. docuit ille solis evangelicae historiae scriptoribus et uni apostolo fidem habendam, idque ratione prorsus perversa.

Post Constantem imperio potitus est Constantinus ipsius filius, cognomento Pogonatus sive Barbatus, annos 17. is barbati appellationem ex causa quadam huiusmodi accepit. cum in Sicilia Constantem patrem mortuum accepisset, eo profectus est: inde reversus barbatus propterea dici coepit, quod expers barbae prius in reditu barbam integram iustaeque magnitudinis haberet. ex intestinorum dolore vitam cum morte commutavit.

Constantino mortuo Iustinianus annis 16 rerum potitus est, a naribus resectis deinceps Rhinotmeti nomen consecutus. hic imperator universo populo supra modum invisus erat, homo durus ac ferox, aliorum contemptor, omniaque se habere cognita putans. qua de causa factum ut Leontius patricius, seditione concitata noctu a Venetorum factione, imperator renuntiaretur. is ubi dies illuxisset Iustinianum cepit, eumque praeciso naso Chersonem exsulare iussit. hoc modo Leontius triennium regnavit, quo exacto idem ipsi quod Iustiniano accidit. nam missus ab ipso adversus Arabas exercitus sane maximus, cum semel atque iterum sinistram fortunam iniquo ferret animo, Apsimaro quodam sibi praefecto Byzantium recta contendit.

ῥινοτομεῖ αὐτὸν καὶ φρουρᾷ καθείργνυσι. κρατεῖ οὖν Ἀψί-
V. 216 μαρος μετ' αὐτὸν ἔτη ζ. τὸν μέντοι Λεόντιον αἱ τῶν ἀστρο-
λεσχούντων προρρήσεις ἐτάραττον. ὅθεν καὶ πᾶσαν ἐκίνει
κατὰ Ἰουστινιανοῦ μηχανήν. γράφει γὰρ Χαγάνῳ τῷ τῶν
Χαζάρων ἄρχοντι, χρήματα ὑπισχνεῖται εἰ τὸν Ἰουστινιανὸν
κρατήσας ἢ ὡς τρίδουλον ἀπεμπολήσει ἢ τὴν κεφαλὴν ἐκκό-
ψει αὐτοῦ. μανθάνει ταῦτα Ἰουστινιανός, δραπετεύει ἐκεῖ-
θεν, τοῖς Βουλγάροις προσέρχεται, ἁδραῖς αὐτοὺς ὑποσχέ-
C σεσι καταδεσμεῖ. ὅθεν καὶ μετὰ πλήθους ἀπείρου πρὸς τὴν
Βυζαντίδα ἔρχεται, καὶ διὰ σωλῆνος ὑδροφόρου κλέπτει τὴν
εἴσοδον, καὶ οὕτω τῆς βασιλείας αὖ ἐπιδράζεται, τοῦ Ἀψι-
μάρου εἰς Ἀπολλωνίδα φυγόντος. ἔτη οὖν ἑπτὰ κρατήσας
τὸν μὲν Ἀψίμαρον μέσῃ τῇ πόλει θριαμβεύσας ἀνεῖλεν, ὡσαύ-
τως καὶ Λεόντιον· τὸν δὲ πατριάρχην Καλλίνικον, ἐπειδή-
περ ἀντέστη προλαβὼν αὐτῷ πειρωμένῳ ἐκκλησίαν χαλάσαι,
τυφλώσας ἐξώριζεν ἐν Ῥώμῃ· καὶ ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται
Κυριακὸν τὸν ἐν τῇ νήσῳ Ἀμάστριδι ἔγκλειστον ὄντα· προη-
γόρευσε γὰρ αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας ἀποκατάστασιν. καὶ
ἁπλῶς εἰπεῖν, δίκην βοσκημάτων πάντας ἀπέκτεινε· μαινό-
D μενος γὰρ ἦν. ὅθεν καὶ διὰ μικροῦ σκάφους ἀπὸ Χερσῶνος
ἐπανερχόμενος καὶ κλύδωνι περιπεσὼν τὴν ἐνδομυχοῦσαν

quapropter Apsimarus, quem alio nomine Tiberium dixerunt, Leontio suam in potestatem redacto nares praecidit, hominemque carceribus inclusit. ipse regno ad se translato septem annis praefuit. Leontium mirifice perturbabant illorum praedictiones qui ex astris futura se habere cognita garrire consueverunt. itaque nihil non adversus Iustinianum moliebatur: litteras ad Chaganum Chazarorum principem, dabat; eidem magnas pecunias pollicebatur, si captum Iustinianum vel instar mancipii vilissimi venderet vel capite plecteret. iis cognitis Iustinianus in fugam se coniicit, ad Bulgaros proficiscitur, ingentibus eos promissis sibi devincit. quo facto tantum non infinitis cum copiis Byzantium contendit, per aquaeductum in urbem ingreditur, imperiumque recuperat. hinc Apsimarum per mediam urbem velut in triumpho et pompa circumductum una cum Leontio interficit; patriarcham Callinicum, quod olim ipsi contra ecclesiam aliquid molienti adversatus fuisset, oculis spoliatum Romam in exsilium mittit; eius loco Cyriacum patriarcham facit, qui in Amastride insula solitariam vitam inclusus agebat: nam is Iustiniano recuperationem imperii praedixerat. ut brevibus omnia denique complectar, quosvis pecudum instar iugulabat homo plane furens. atque hanc in imis animi latitantem angulis improbitatem iam antea quoque patefecerat, cum exigua navicula Chersone reverteretur et tempestate quadam exciperetur. nam

αὐτῷ κακίαν δήλην καθίστησιν. ἐπειδὴ γάρ τῶν οἰκείων τις αὐτῷ ἔλεγεν „ἰδοὺ ἀποθνήσκεις, δέσποτα, καὶ ὑπόσχου τῷ θεῷ, ἐάν σοι δώσῃ τὴν βασιλείαν, μηδένα τῶν ἐχθρῶν σου λυπῆσαι," ἔφη „ἐνταῦθά με καταποντισάτω κύριος, εἰ φείσομαί τινος ἐξ αὐτῶν." πρὸς τούτοις δὲ καὶ βαλὼν ὁ τύραννος οὗτος κατὰ νοῦν ὅσα οἱ Χερσωνῖται κατ' αὐτοῦ ἐμελέτων τῷ Ἀψιμάρῳ χαριζόμενοι, πέμπει στρατὸν κατ' αὐτῶν. καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν. πᾶσαν ἡλικίαν ἐκέλευσεν ἀνηλεῶς ἀποσφάττεσθαι. καὶ δὴ καὶ ἀποσφάττονται γέροντες P. 280 νέοι γυναῖκες παῖδες καὶ πάντες ἁπλῶς. εἶτά τι μαθὼν Ἰουστινιανὸς ὅτι τῶν νεογνῶν πάντῃ βρεφῶν οἱ σταλέντες ἐκεῖνοι ἐφείδοντο, καχλάζει ἐπὶ πλέον τῷ θυμῷ καὶ στόλον ἕτερον ἐκπέμπει, ὡς κολασθῆναι μὲν καὶ τοὺς προαποσταλέντας, ἀναιρεθῆναι δὲ καὶ πᾶσαν βρεφικὴν ἡλικίαν. καθίστησι δὲ τοῦ στόλου ἡγεμόνα Φιλιππικὸν τὸν καὶ Βαρδάνην λεγόμενον. ἀπῆλθον ἐκεῖσε λοιπόν, καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος μυσαχθέντες ἀπανθρωπίαν, καὶ μὴ φέροντες αἵμασιν ἀδίκοις καταχρανθῆναι, εἰς στάσιν χωροῦσιν, ἄνακτα δὲ καὶ κράτορα Φιλιππικὸν ποιοῦσι. καιρὸς διῆλθεν ἐπὶ τούτοις ἱκανός. θροεῖται B ὁ βασιλεύς, μανθάνει ἐκεῖθεν οὐδέν, ἐξέρχεται στρατὸν οὐκ ὀλίγον ἐπισυρόμενος. φθάνει ἕως Σινώπης αὐτῆς, ὁρᾷ διὰ θαλάττης ἐρχόμενα πλοῖα. εὐθὺς ἀνθυποστρέφει καὶ αὐτός.

cum ei familiarium aliquis diceret „en moreris, domine, quamobrem deo promitte, si restituerit imperium tibi, neminem te hostium tuorum laesurum," „immo vero" ait „hoc ipso in loco fluctibus me dominus obruat, si eorum ulli pepercero." praeterea cum ad animum revocasset hic tyrannus quae moliti fuissent adversus ipsum in Apsimari gratiam Chersonitae, copias in eos militum ablegavit. erat heic videre spectaculum perquam miserabile. iusserat aetatem quamvis absque ulla commiseratione trucidari; quo factum ut iugularentur senes, iuvenes, feminae, pueri, adeoque omnes promiscue. quinetiam cum accepisset Iustinianus quod ablegati milites mandato suo pepercissent omnino infantibus, vehementer excanduit, aliamque classem instruxit, per quam et prius missos eo nomine puniret et omnes Chersonitarum infantes necaret. ei classi ducem praefecit Philippicum cognomento Bardanem. qui cum iter Chersonem instituisset, milites inhumanitatem ac diritatem imperatoris exsecrati, cum se innoxio sanguine pollui nollent, seditionem excitant, et Philippicum regem principemque suum designant. interea non parum temporis intercedit: rebus suis imperator metuit; nihil inde locorum rei novae percipit; non exiguis contractis copiis egreditur: Sinopen usque pervenit: classem adventare mari cernit: eo mox animadverso Cpolim

ἀλλὰ πρῶτος ὁ Φιλιππικὸς τὰ βασίλεια καταλαμβάνει. ὅθεν καὶ ὑστερήσας ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς τοῦ Δαμάτρυος ὄρεσι σὺν αὐτῷ συνάγεται τῷ στρατῷ. ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν ὁ Φιλιππικὸς ἀντιπαράταξιν. πλανῶσιν αὐτόν, κρατοῦσι, καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτέμνουσι. κρατεῖ λοιπὸν ὁ Φιλιππι-
C κὸς ἔτη δύο. ἀλλὰ καὶ τοῦτον πάλιν εἰσελθόντες τινὲς ἀπὸ Θρᾴκης ἐκτυφλοῦσι.

Καὶ βασιλεύει Ἀρτέμιος ὁ καὶ Ἀναστάσιος ἔτη δύο, καὶ μετὰ τοῦτον Θεοδόσιος τῶν κάτω ἔτη δύο. οὗτος καὶ ἄκων ἐξέστη τῆς βασιλείας καὶ ἀντὶ πορφύρας τὸ μέλαν ἠμφιάσατο. ὁ γὰρ ἐξ Ἰσαυρίας Λέων, πατρίκιος τηνικαῦ-
V. 217 τα ὢν καὶ στρατάρχης τῆς ἕω, μελετᾷ κατὰ Θεοδοσίου ἀποστασίαν, ἔχων εἰς τοῦτο συμπράκτορα καὶ ἄνδρα τινὰ τῶν περιδόξων, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀρτάβασδος. ᾧ δὴ καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα χάριν ἀνταμοιβῆς μετὰ τὸ κρατῆσαι δίδωσιν, εἰ καὶ βάναυσος πρότερον ἦν. ἡνίκα γὰρ τοῖς Ἰου-
D δαίοις ἐκεῖνος ἐνέτυχε παρὰ πηγῇ, κατάφορτον ἐλαύνων ὀνάριον ἦν. ἀλλὰ τοῖς χωράρχαις γνωρισθείς, κἀντεῦθεν τὸ τολμηροκάρδιον ἐκφήνας, κατὰ μικρὸν πατρίκιος καθίσταται κἀντεῦθεν βασιλεὺς ἀναγορεύεται. κρατεῖ τοίνυν ὁ Λέων οὗτος ὁ καὶ Κόνων ἔτη κγ΄. οὗτος ἐξ Ἰσαυρίας μὲν ὥρμητο, τὸ ἐπιτήδευμα δὲ βάναυσος ἦν, Κόνων δὲ παρὰ τῆς μητρὸς

revertitur. verum Philippicus princeps regiam occupat, ideoque tardius adveniens Iustinianus in Damatryos montes suo se cum exercitu recipit. eo Philippicus adversas copias ablegat, quae Iustiniano fraude circumvento victoria potiuntur eique caput praecidunt. hoc facto biennium Philippicus imperat; ac vicissim a quibusdam, e Thracia qui venerant, oculis spoliatur.

Successit Artemius, cognomento Anastasius, et duobus annis imperavit. eum subsecutus est Theodosius, homo plebeius, qui et ipse biennium cum regnasset, invitus alteri cessit proque purpura pullam vestem induit. nam oriundus Isauria Leo, qui tum patricius erat et Orientis dux, defectionem moliebatur; quam ad rem virum illustrem habebat opitulatorem, cui nomen erat Artabasdo. illique deinceps cum adeptus esset imperium, remunerationis causa filiam suam matrimonio copulavit. ante occupatum imperium sordido quodam opificio se quondam aluerat; quo tempore quosdam in Iudaeos ad fontem sedentes incidit, asellum onustum agens. verum ubi deinde provinciarum principibus innotuisset ac singularem animi declarasset audaciam, paullatim patricius factus, imperator denique renuntiatur. igitur hic Leo, qui et Cononis nomen habuit, annos 23 imperavit. ex Isauria, ceu diximus, ortum habebat et artem olim sordidam tractabat. Cononis appellationem ei mater indiderat, quam semper a puero retinuit.

αὐτοῦ παιδόθεν ἐλέγετο. ὅθεν καὶ τοῦ ἁγίου τηνικαῦτα Γερμανοῦ πρὸς αὐτόν, ἡνίκα τὸν τῆς εἰκονομαχίας κόνιν εἰς ὕψος πάντων κατέχεεν, εἰπόντος „μὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· τὴν γὰρ εἰκονομαχίαν Κόνων ἐγεῖραι λέγεται," ἔφη „ἐγώ εἰμι ὁ Κόνων."

Τούτῳ τῷ βασιλεῖ πενιχρῷ ὄντι περὶ βασιλείας προεῖπον P. 281 Ἰουδαῖοι μάντεις τινὲς ἑνωθέντες αὐτῷ κατὰ τύχην ἔν τινι πηγῇ ἀναψύξεως χάριν· ἐφ' ᾧ καὶ ὑπέσχετο μεθ' ὅρκου ἀμείψασθαι αὐτούς. ὅθεν καὶ βασιλεύοντι αὐτῷ ἐπέστησαν οὗτοι, λέγοντες ὅτι ἐὰν τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐκ μέσου ποιήσῃ, ἔσται τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ διαρκοῦν κατὰ γενεὰν εἰς ἐνιαυτοὺς ρ'. οὗτος τοσοῦτον ἐμηχανήσατο κατὰ τῶν εἰκόνων, ὡς καὶ τὸν μέγαν Γερμανὸν πολλὰ διαλεξάμενον ἐκδιῶξαι τοῦ θρόνου. προὐβάλλετο δὲ ὁ πατριάρχης τὴν διὰ Θαδδαίου κυριακὴν ἐκτύπωσιν πρὸς Αὔγαρον B σταλεῖσαν καὶ τῇ Ἐδέσσῃ ἐναποκειμένην. εἰς μέσον δὲ ἔφερε καὶ τὴν παρὰ Λουκᾶ μὲν τοῦ ἀποστόλου ἱστορηθεῖσαν εἰκόνα, ἐν Ῥώμῃ δὲ πρὸς Θεόφιλον σταλεῖσαν, ὡσαύτως καὶ τὰ δύο χαλκᾶ ἐκτυπώματα, ἅπερ ἡ αἱμορροοῦσα ἐκ πόθου ἀνεστηλώσατο, ὧν τὸ ἓν ἐπικλινὲς πρὸς γῆν εἰς τύπον αὐτῆς καὶ τὴν εὐλογίαν παρὰ θατέρου δεχόμενον· τοῦ Χριστοῦ γὰρ

unde factum ut cum sanctus ille Germanus, Leone pulverem oppugnationis imaginum in altum concitante, moneret imperatorem his verbis „cave tu faxis haec, imperator, quando futurum perhibetur ut oppugnationem imaginum Cono quidam auspicetur," Leo vicissim se Cononem illum esse responderet.

Cum adhuc pauper esset, accidit ut Iudaei quidam, vaticinandi periti, futurum praedicerent ut ipse imperio potiretur. nam in eos forte quendam ad fontem inciderat, ubi se illi ex itinere recreabant cumque sacramento adhibito pollicitus fuisset se praedictionis huius nomine vicissim eis benefacturum, illi exspectato tempore, dum imperio potiretur, tandem eum convenerunt, ac si quidem tum dei tum aliorum sanctorum imagines e medio tolleret, posteritatem ipsius totos 100 annos imperio potituram monuerunt. itaque tanto studio quidvis adversus imagines molitus est, ut etiam magnum illum patriarcham Germanum, qui multis cum eo disceptaverat, solio deiectum expelleret. inter caetera Germanus in medium proferebat effigiem domini per Thaddaeum Augaro missam et Edessae conservatam, praeterea memoriae proditam ab apostolo Luca imaginem, quae Romam ad Theophilum missa fuit, item aheneas duas effigies, quas mulier illa sanguinis fluxum perpessa quodam ex singulari desiderio fieri curavit et erexit. earum altera, qua ipsa repraesentatur, ad ter-

ἦν. τότε καὶ Γρηγόριος ὁ πάπας Ῥώμης γράφει πρὸς τὸν
βασιλέα Λέοντα περὶ τῶν εἰκόνων. ἀλλὰ τὸν Αἰθίοπα σμῆ-
ξαι μὴ δυνηθεὶς τοὺς φόρους τῆς Ἰταλίας καὶ Ῥώμης ἐκώ-
C λυσε τελεῖσθαι πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὴν ὅλην δὲ χώραν
αὐτῶν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀπέστησε.

Δεῖγμα δὲ τῆς τοῦ Λέοντος κακοπραγίας πρὸς τοῖς ἄλλοις
καὶ τοῦτο. ἐγγὺς τοῦ τεμένους τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ σοφίας
οἶκος δεδόμητο λαμπρός, ἐν ᾧ βίβλοι τεθησαυρισμέναι ἦσαν,
τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ τρισμύριαι ἑξακισχίλιαι πρὸς ἄλλαις πεντακο-
σίαις, ἔχουσαι φύλακά τε καὶ προϊστάμενον ἄνδρα τίμιον καὶ
σοφόν. ἦσαν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἕτεροι ἄνδρες θαυμαστοί, ὡσεὶ
ιβ', ἀμισθὶ τοὺς θέλοντας ἐκπαιδεύοντες· τοσοῦτον δὲ τὴν
D ἀρετὴν ἦσαν περιώνυμοι ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖς μηδέν τι πράτ-
τειν ἄνευ αὐτῶν. ὁ γοῦν κάκιστος κοινοῦται καὶ τούτοις τὰ
τῆς ἀθέου γνώμης αὐτοῦ, καὶ μὴ ἔχων καταπειθεῖς εὑρεῖν
αὐτοὺς ὕλην περισωρεύει εὐέξαπτον κύκλῳ τοῦ θείου ναοῦ,
καὶ πῦρ ὑφάπτει λιπαρόν, καὶ πάντα ὁμοῦ καταφλέγει,
τούς τε θείους ἐκείνους ἄνδρας καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς βίβλους.

V. 218 Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ πλούσιός τις ἦν ἐλεημοσύναις
ἅμου καὶ πορνείαις συζῶν, καὶ οὕτω καταγηράσας ἀπέθανε.

ram se flectit et ab effigie Christi benedictionem accipit. eo tempore Gregorius quoque papa Romanus ad imperatorem Leonem de imaginibus scripsit. sed cum Aethiopem eluere non posset, Italiae Romaeque vectigalia imperatori amplius pendi vetuit, adeoque totam illam regionem ab hoc imperio prorsus avulsit.

Quam nequiter se Leo gesserit, inter alia vel unicum hoc exemplum demonstrare poterit. haud procul a fano sanctae dei sapientiae splendida domus erat exstructa, qua librorum thesaurus continebatur, numero triginta sex milium et quingentorum. haec domus custodem et praefectum quendam habebat, virum omnino venerabilem ac doctum; sub quo alii duodecim erant, admirabili virtute ac rerum cognitione praestantes, qui quosvis absque mercede ac praemio disciplinis optimis erudiebant. atque horum ob virtutem tanta celebritas erat, ut ne ipsi quidem imperatores aliquid iis non consultis agerent. cum his ergo vir improbissimus sententiam suam impiam communicat, cumque parum eos suis rationibus tribuere deprehenderet, undique divinam hanc aedem materie coacervata cingit, quae ignem facile conciperet. inde pingues ei faces subiicit, omniaque simul exurit, tam divinos istos homines quam libros.

Exstitit iisdem temporibus vir quidam opulentus, qui et beneficentiam in pauperes largiter exercebat et plus aequo deditus erat scortationibus. ubi consenuisset, tandem naturae debitum persolvit. ibi de hoc

γίνεται οὖν στάσις περὶ τοῦ ποῦ ὁ τοιοῦτος τέτακται· οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον ἄμωμον εἶναι δεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, οἱ δὲ ταύτῃ P. 282
καθαίρεσθαι τὰ ἁμαρτήματα διισχυρίζοντο. δεηθέντων οὖν τοῦ πατριάρχου τε Ῥωμανοῦ καὶ τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων τοῦ θεοῦ περὶ τούτου, ἀπεκαλύφθη τινὶ ἐγκλειστῳ. ἑώρα γὰρ ἐντεῦθεν μὲν παράδεισον, ἐκεῖθεν δὲ φλόγα πυρὸς μεγίστην, μέσον δὲ τὸν τελευτήσαντα ἑστῶτα καὶ μέγα στενάζοντα· πρὸς ὃν ἄγγελος ἐλθὼν εἶπε „τί μέγα στενάζεις; ἡ ἐλεημοσύνη σου ἐρρύσατό σε τῆς φλογός." μανθάνομεν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὐ τοσοῦτον ὠφελήσει τὸ ἀργύριον ἐκ ῥυπαρᾶς χειρὸς διδόμενον. ἀλλὰ καὶ Ζήνων ὁ βασιλεύς, ὥς πού φη- B
σιν, ἐμίγη γυναικὶ παρθένῳ, ἧς ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα τὸ συμβὰν τὴν ἀειπαρθένον ἱκέτευε θεοτόκον ἐκτενῶς ὥστε λαβεῖν ἐκδίκησιν. καὶ ἤκουσε θείας ἐκεῖθεν φωνῆς οὕτω λεγούσης πρὸς αὐτήν „θέλομεν ἐκδικῆσαί σε, ὦ γύναι· ἀλλ' ἡ δεξιὰ ἐκείνου ποιῆσαί με οὕτως οὐκ ἀφίησι." ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος πρὸς ἀκρίβειαν νομοθετῶν οὕτως εὕρηται λέγων „μίσθωμα πόρνης ἁγνὸς οὐ μερίζεται."

Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τοιοῦτόν τι. μοναχός τις C
ἀφορισθεὶς ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ πάπα, ὡς παρὰ γνώμην τοῦ

oriri dissensiones coeperunt, quonam referendus esset. quippe nonnulli aiebant beneficentiam in pauperes expertem labis et a vitiis immunem esse debere. alii contra purgari et expiari delicta per hanc beneficentiam adserebant. quare cum hanc ob causam Romanus patriarcha et religiosi antistites deum rogarent, tandem patefactio quaedam viro in solitudinem abdito contigit. etenim videbat ab una parte paradisum, ab altera flammam ignis maximam, in medio stantem ac valde ingemiscentem eum qui vitam reliquerat. hinc angelum accedentem, qui talibus ipsum verbis alloqueretur: „cur tantopere ingemiscis? beneficentia in pauperes tua te flammis hisce liberavit." de quo exemplo discimus pecuniam manu inquinata sordenteque donatam non usque adeo largientibus profuturam, ut nonnulli existimant. itidem accepimus Zenonem imperatorem virgini cuidam vitium obtulisse; cuius mater iniquo casum hunc animo ferens, continentibus perpetuae illi deiparaeque virgini precibus supplicaverit, ut facinus istuc impunitum non relinqueret. tandem ab ea divinam quandam vocem, huiusmodi verba proferentem, auditam esse „cupimus nos quidem iniuriam tibi factam ulcisci, mulier, verum Zenonis dextra nos id facere nequaquam sinit." Gregorius autem cognomento theologus, accuratas pietatis leges ferens, alicubi locutus in haec verba reperitur „deus, qui purus est, non vult scorti mercedis particeps esse."

Perhibent etiam Romae quiddam huiusmodi accidisse. quidam

ἡγουμένου αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν θεσμὸν τοῦ μοναστηρίου τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου ποιήσας τι, μετ' ὀλίγας ἐτελεύτησεν ἡμέρας. ὅπερ ἀκούσας ὁ πάπας μεγάλως ἐλυπήθη, διότι ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφὸς ἐξαίφνης δεδεμένος ὤν. καὶ γράψας ἐν χάρτῃ εὐχὴν λύουσαν τῶν δεσμῶν τὸν τεθνεῶτα ἔδωκέ τινι διακόνῳ εἰπὼν „ἄπελθε ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀνάγνωθι αὐτήν." καὶ τούτου γενομένου θεωρεῖ ὁ ἡγούμενος κατ' D ὄναρ τὸν ἀδελφόν, καὶ λέγει αὐτῷ „λύπην ἔχομεν, ἀδελφέ, περὶ σοῦ, ὅτι δεδεμένος ἐτελεύτησας· εἰπὲ οὖν ἡμῖν πῶς ἔχει τὰ κατά σε;" καὶ ὃς ἀποκριθεὶς εἶπεν „ὄντως, πάτερ, εἰς φυλακὴν ἤμην ἕως χθές· σήμερον δὲ ἀπολέλυμαι." καὶ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι καθ' ἣν ὥραν ἀνέγνω ὁ διάκονος τὴν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τάφου, τοῦ δεσμοῦ παραδόξως ὁ ἀδελφὸς ἠλευθέρωτο. ὅσα δὲ δύναται ὁ παρὰ τῶν ἱερέων ἐπαγόμενος δεσμός, δῆλον ἐντεῦθεν. ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ Φίλω- P.283 νος τοῦ φιλοσόφου εὕρηται ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν ἐπίσκοπός τις ἀφώρισε πρεσβύτερον, ὃς ἀπελθών που διά τινα χρείαν κρατεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ μαρτυρεῖ. ναὸς ἐκεῖσε αὐτῷ ἐγείρεται, τελεῖται τὰ ἐγκαίνια. καὶ ἅμα τῷ τὸν ἐπίσκοπον εἰπεῖν „εἰρήνη πᾶσι," τηνικαῦτα ἡ λάρναξ τοῦ

8. τὸν om P.

solitariae vitae sectator a Gregorio papa excommunicatus, ut qui contra voluntatem praesidis et praescriptas monasterio leges a Gregorio nonnihil deliquisset, paucis diebus interiectis vitam cum morte commutavit. ea re nuntiata magnopere Gregorius indoluit, fratrem illum e vita subito migrasse sacris adhuc vinculis constrictum. itaque scriptam in charta precationem, qua mortuum vinculis istis eximeret, ministro cuidam cum hisce verbis tradidit „abi ad sepulcrum fratris illius, et precationem hanc pellege." quod ubi factum fuisset, monasterii praeses per quietem fratrem hunc conspicit. mox eum compellans „tua causa moesti sumus, o frater" ait, „quod vinculis sacris ligatus obieris. quamobrem dic, obsecro, nobis quonam in statu et conditione sis." tum ille respondens „re vera" inquit „o pater, ad hesternum usque diem carcere quodam clausus fui: verum hodie solutus ac liber factus sum." hoc modo cunctis innotuit, eadem hora qua Diaconus precationem illam supra sepulcrum legerat, nova et admirabili ratione fratrem istum a sacro vinculo fuisse liberatum. de hoc quoque satis existimari potest quanta vis sit eius vinculi quo mortales a sacerdotibus ligantur. in historia ecclesiastica Philonis philosophi reperitur, quodam persecutionum priscarum tempore seniori ecclesiastico ab antistite sacris interdictum fuisse. cum autem senior ille quandam ob causam necessariam aliquo profectus esset, accidit ut ab ethnicis comprehensus testimonio suo veritatem obsignaret. hinc templum eo

ναοῦ ἐξεπορεύετο. γίνεται τοῦτο δὶς καὶ πολλάκις. ὀπτάνεται ὁ μάρτυρ τῷ ἐπισκόπῳ, λέγων „ἄπελθε, καὶ πεῖσον τὸν ἐπίσκοπόν μου ἐλθεῖν καὶ λῦσαί με. ἀφώρισέ με γὰρ τῆς V. 219 λειτουργίας, καὶ συλλειτουργῆσαι ὑμῖν οὐ δύναμαι. καὶ τὸν μὲν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἔλαβον, τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ θεοῦ οὐκ ἐθεασάμην. καὶ εἰ μὴ ὁ δήσας λύσει με, λῦσαι B ἄλλος οὐ δύναται." γίνεται ταῦτα, καὶ ἡ λάρναξ οὐκέτι τοῦ ναοῦ ἐξέρχεται. ὅθεν καὶ πάντες τῷ θεῷ δόξαν δεδώκασι τῷ διδόντι τοιαύτην ἐξουσίαν τοῖς δούλοις αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων οὕτω φησίν „ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν τὰ δεσμὰ περιβάλλομεν. εἰ δέ τις τούτων καταφρονεῖ, ἐπιστήσεται ὁ τοῦ θανάτου καὶ τῆς κρίσεως καιρός, διδάσκων αὐτὸν ὡς ἀψευδὴς ὁ λόγος τοῦ κυρίου καὶ ὁ νόμος τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ."

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖ- C νος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ', ἐκ δεινοτάτου λέοντος ποικιλότροπος πάρδαλις. οὗτος πᾶσαν κακίαν μετήρχετο, τοὺς ἁγίους τε μὴ λέγειν ἁγίους ἐθέσπιζε, τὰ λείψανα διαπτύειν αὐτῶν, καὶ πρεσβείαν ἐκεῖθεν μὴ ἐκκαλεῖσθαι· οὐ δύνανται γάρ. καὶ τὸ πάσης βλασφημίας μεῖζον, ὅτι τοιαῦτα καὶ περὶ τῆς θεομήτορος ἐφρόνει· ἔλεγε γὰρ ὅτι ἕως οὗ εἶχεν ἐν ἑαυτῇ

loco conditur et renovalia peraguntur; cumque antistes haec verba pronuntiaret „pax universis," sandapila templo excessit, idque non semel sed bis terve factum. hinc per quietem antistiti senior oblatus „abito" inquit, „et episcopo meo sis auctor ut huc veniat meque vinculis exsolvat. nam officio me sacro exclusit, ideoque sacris interesse vobiscum nequeo. testimonii quidem coronam consecutus sum, sed dei faciem necdum conspexi. quodsi me ipse profectus huc non exsolverit, alius exsolvere nemo poterit." cum igitur his obtemperatum esset, sandapila templo excedere desiit. atque hanc ob causam deo cuncti gloriam tribuebant, qui servis suis eiusmodi potestatem concessisset. Iohannes quidem orator ille aureus hac de re verbis huiusmodi disserit „nos secundum legem atque praescriptum ecclesiasticum vincula quibusdam iniicimus. ea si quis flocci pendit, is sciat mortis atque iudicii tempus appetiturum, quod ipsum doceat dei sermonem et eius ecclesiae leges minime falsas ac mendaciter excogitatas esse."

Post Leonem filius eius Constantinus, cognomento Copronymus, 34 annos imperium tenuit, ex saevissimo leone versuta pardalis. nihil non scelerum in eo fuit. sanctos hoc nomine appellari lege lata vetuit; reliquias eorum conspui iussit; ne quis eorum intercessionem imploret, edixit: nihil eos videlicet praestare posse; quod omni denique

τὸν Χριστόν, τετιμημένη ἐτύγχανε, ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπέ-
τεκεν, ὢ τῆς ἀνοχῆς σου Χριστέ! οὐδὲν τῶν λοιπῶν γυναι-
D κῶν διενήνοχε, κατὰ τὴν εἰκόνα δῆθεν τοῦ βαλαντίου· πλῆ-
ρες μὲν νομισμάτων ὂν διὰ τιμῆς ἐστί, κενωθὲν δὲ οὐδενὸς
λογίζεται ἄξιον. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἀνιέρους ἔσπευδε
ποιεῖν· τὰς γὰρ ἱερὰς μορφώσεις ἀπείληφεν, ἱππηλασίας δὲ
ἀντ' αὐτῶν ὑπεζωγράφει καὶ κυνηγέσια. καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἐδίωκε καὶ ὡς ἄρνας κατέσφαττε.

Ταῦτα δὲ βλέπων ὁ προρρηθεὶς Ἀρτάβασδος συνάπτει
πόλεμον αὐτῷ, καὶ τῆς βασιλείας ἐξώσας κράτωρ αὐτὸς ἀνα-
γορεύεται. ἐντεῦθεν ἀνθεῖται τὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰ
P. 284 τῶν ἐκκλησιῶν τὸ πρώην κάλλος ἐλάμβανον. ἀλλ' ὁ Βελίαρ
ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔφερεν. ὑπέρχεται τὸ στρατιωτικόν, κολα-
κείαις θερμαίνει. ἀθροίζει δύναμιν, τῷ Ἀρταβάσδῳ συνά-
πτει πόλεμον, νικᾷ κατὰ κράτος. χειροῦται αὐτὸν ζῶντα καὶ
ὀφθαλμοὺς ἐξορύττει, καὶ κράτωρ αὖθις ἀποκαθίσταται ὁ
δεύτερος ὄντως Ἰουλιανός· ἀνθρώπους καὶ γὰρ ἔθυε τῇ
Ἀφροδίτῃ. ὅθεν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ νοσήματα χα-
λεπὰ κατὰ θεομηνίαν συνέβαινον, κἀντεῦθεν θανατικὸν γέγο-
νεν ἄρρητον. φθορὰ γὰρ ἀνθρώπων τηνικαῦτα ἐπέπεσεν
ὁποία δὴ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουστινιανοῦ· ὁλόκληροι γὰρ
B ἐκλείσθησαν οἶκοι. ἀλλὰ καὶ δείματα φοβερὰ ἑώρων οἱ ἄν-

11. ἀνθεῖ τε τὰ?

blasphemia maius est, eadem de matre dei sentiebat. nam de hac aiebat, quam diu Christum intra se gestaverit, honorandam ac venerabilem fuisse: verum ex quo illum pepererit (pro quanta tua patientia est, Christe!) nihil eam ceteris a mulieribus differre. cuius rei simulacrum et imago peti de marsupio potest: cum aureis oppletum est, in pretio solet haberi, cum evacuatum, nihili penditur. praeterea sacras aedes magno studio profanare conabatur. nam religiosas effigies inductas delebat, earumque loco ludorum circensium venationumque picturas substituebat. neque tantum huiusmodi facinora designabat, verum etiam solitariae vitae sectatores persequebatur et tanquam agnos iugulabat.

Quae cum Artabasdus is cuius mentionem supra facimus cerneret, bellum Constantino intulit, eoque deiecto ipse renuntiatus est imperator. tum vero pietas reflorescere, pristinamque status ecclesiarum pulcritudinem recuperare. verum haec Beliar ille pati non poterat. nam Constantinus exercitibus semet insinuat, adulationibus eos inflammat, copias militares cogit. praelium cum Artabasdo conserit, victoria vi potitur, Artabasdum vivum capit, oculos eidem eruit, eoque pacto reapse Iulianus alter imperium recuperat. solebat enim et ipse Veneri victimis humanis litare. quapropter eo regnante diri

θρωποι· ὡς ἐν ἐκστάσει καὶ γὰρ γινόμενοι ἐδόκουν ἐντυγχάνειν ἀνδράσι τισὶ βριαροῖς. τότε καὶ ψῦχος γίνεται μέγα καὶ πικρόν, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτῴαν τοῦ Πόντου παράλιον ἐπὶ μίλια ρʹ ὑπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύους, εἰς δὲ βάθος ἐπὶ πήχεσι λʹ, ὃ καὶ ἐπιχιονισθὲν ηὐξήθη πήχεις ἑτέρους κʹ. κατὰ δὲ μῆνα Φευρουάριον εἰς διάφορα τμήματα διαιρεθὲν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς Ἀβύδου κατῆλθεν, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ ζῶα πάμπολλα πεπηγμένα. τότε ὁ θέλων πεζοπορῆσαι ἀπὸ ἀκροπόλεως εἰς Χρυσούπολιν οὐκ C ἐκωλύετο. τότε ὑπ' αὐτῶν συντριβόμενα τὰ τείχη μεγάλως V. 220 ἐδονήθησαν. τότε ιβʹ νομίσματα ἐπράθη ὁ μόδιος ἡ κριθή. τότε τῆς κατὰ Μεσοποταμίαν γῆς σχισθείσης ἡμίονος ἀνεδόθη πολεμίων ἔφοδον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προσημαίνουσα. καὶ τότε Νικήτας τις εὐνοῦχος, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τῷ Κοπρωνύμῳ, μηδὲν ἄλλο εἰδὼς ἢ ἐσθίειν καὶ πίνειν, χειροτονεῖται πατριάρχης. οὗτός ποτε τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον „ἐκ τοῦ κατὰ Ματθάϊον" ἐξεφώνησεν. ἐφ' ᾧ καί τις τῶν παρισταμένων εἶπε „μὴ διαίρει τὴν αι δίφθογγον." πρὸς ὃν D ἐκεῖνος ἔφη μετὰ θυμοῦ „φλυαρεῖς· τὰ γὰρ δίφθογγα καὶ

quidam morbi ex ira divina passim grassati sunt, adeoque pestis ineffabiles hominum copias sustulit, nequaquam illa minor quae Iustiniani temporibus exstitit: nam domus integrae prorsus occludebantur. praeterea se terriculamenta quaedam horrenda mortalibus offerebant, cum de potestate scilicet egressi et extra se rapti putarent in homines se terribili vultu praeditos incidere. tunc et ingens acerbumque adeo frigus exstitit, ut a ponti parte septentrionali prae frigore glacieque pelagus ad centum a littore miliaria lapidesceret, cuius glaciei crassities triginta cubitos aequabat. cumque larga deinceps nix supra glaciem hanc delapsa fuisset, ad alios viginti cubitos ea crassities excrevit. tandem Februario mense glacies diversa in fragmina divulsa usque ad urbem ipsam et Abydum delata est. in iis fragminibus erat videre complures gelu adstrictas bestias. quodsi quis ab arce Chrysopolim usque proficisci pedes volebat, omnino id facere nulla impeditus re poterat. atque haec fragmina in urbis muros impacta vehementer eos succusserunt. eodem Copronymo imperante modius hordei 12 aureis vaeniit. cumque terra dehisceret in Mesopotamia, mulus exiit, humanaque voce secuturos hostium incursus denuntiavit. tunc et Nicetas quidam eunuchus, principe apud Copronymum loco, qui nihil aliud sciret quam edere et bibere, patriarcha creatus est. cum aliquando evangelium in cellula sua recitaret, pro eo quod dicendum erat „ex evangelio secundum Matthaeum" pronuntiavit „ex evangelio secundum Matthaëum." ibi quodam ex

τρίφθογγα πολλὰ μισεῖ ἡ ψυχή μου." ὁ δὲ τύραννος ἀπὸ ἐκστρατείας ὑποστρέφων ἀνθρακοῦται τὰ σκέλη, καὶ περὶ τὸ στρογγύλον θνήσκει λάβρῳ πυρετῷ συσχεθείς, τοῦτο καὶ μόνον ἐπὶ τούτοις εἰπών, ὅτι ζῶν ἀσβέστῳ πυρὶ παραδίδομαι διὰ τὴν Μαρίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν τιμάσθω. γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι πολλὰ καὶ πολλάκις ζητήσαντες ὅθεν ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνυμος, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μόνον εὕρομεν. χώρα τίς ἐστι Κάβαλα οὕτω λεγομένη. οἱ οὖν ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι Καβαλῖ-
P. 285 νοι πάντως ἐλέγοντο. ἐκεῖθεν οὖν καὶ αὐτὸς τὴν γέννησιν ἔσχηκε, καὶ ἐπειδὴ κατά τινα συνήθειαν Καβαλίνα ἡ κοπρία λέγεται, δικαίως ὁ κάκιστος ἐκεῖνος ἐπεκλήθη Κοπρώνυμος, ὡς ὄνομα κοπρίας ἐν ἑαυτῷ δῆθεν ἐπιφερόμενος.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ Λέων ἔτη ε', εὐσεβὴς μὲν ὢν κατ' ἀρχάς. ἔπειτα δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας στέμμα φορεῖ, ὅθεν ἀπανθρακωθεὶς ὥσπερ ὑπὸ λαβροῦ πυρετοῦ τελευτᾷ. τότε καὶ ὁ κύων ἐκεῖνος ἦν ὁ τὸν φονέα
B τοῦ κυρίου αὐτοῦ γνωρίσας ἐν καπηλείῳ εἰσελθόντα τοῦ πιεῖν οἶνον. ὁ γὰρ κύων μετὰ τὸ φονευθῆναι τὸν κύριον συνοδεύοντά τινι κακούργῳ καθ' ὁδὸν προσήλυτος ἐν πανδοχείῳ γέγονεν. ἐκεῖσε γοῦν τυχαίως εἰσελθὼν ὁ φονεὺς ἐγνωρίσθη

8. καβαλία F. καβαληνοὶ F.

adstantibus subiiciente „noli ae diphthongum" (gemini soni vocem) „dividere," „nugaris" ait quadam cum iracundia: „nam quae geminos et trinos sonos habent, anima mea vehementer odit." tandem hic tyrannus ab expeditione quadam revertens carbunculi morbum in pedibus sensit, et vehementi febre circa strongylum correptus vitam finiit, quum solum hoc verbum pronuntiasset „propter insaniam furoremque meum vivus inextincto igni trador. deinceps vero quin ea quae prohibui cum honoris delatione fiant, minime veto." velim autem animadvertere te hoc loco, dilecte fili, nos multum et saepius inquisito cur hic imperator Copronymus vocaretur, hoc tantum reperisse, regionem quandam esse quae Caballa dicatur; ex ea quotquot oriundi sint, Caballinos fuisse vocatos. quamobrem cum Constantinus hic inde originem traxerit, ac more inoleverit ut stercus caballinum dicamus, non abs re vir sceleratissimus a stercoreo nomine Copronymus est nuncupatus, ut qui stercoreum nomen in se circumferret.

Post Copronymum eius ex coniuge Chazara filius Leo annis quinque imperavit, religiosus ac pius quidem ille ab initio, verum ubi coronam ecclesiae donatam gestasset, carbunculi morbo vexatus, ardenti febre tandem extinguitur. exstitit hisce temporibus canis ille qui heri sui interfectorem indicio suo prodidit, cum vini bibendi causa cauponam ingressus esset. nam domino suo necato, qui cum

παρὰ τοῦ κυνός, καὶ τοσοῦτον ἦν ἐκεῖνος ὑπ' αὐτῷ ὑλακτῶν ὥστε ὑποψίαν οὐκ ἀγαθὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ. κρατεῖται λοιπὸν ὁ φονεύς, προσάγεται τῷ ἄρχοντι, ἐτάζεται ἀκριβῶς, ὁμολογεῖ καὶ ἄκων, καὶ τελευταῖον ὡς κακοῦργος ἀναιρεῖται.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος σὺν
τῇ αὐτοῦ μητρὶ Εἰρήνῃ ἔτη ιζ', ὑφ' οὗ ἡ εὐσέβεια κρατύνε-
ται καὶ τὰ μοναστήρια πλατύνονται. τότε καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ
ὀρύσσων τις εὗρε λάρνακα ἐν ᾗ γεγραμμένον ἦν „Χριστὸς C
γεννᾶσθαι μέλλει ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς
αὐτόν. ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῶν εὐσεβῶν βασι-
λέων ὄψει με πάλιν, ὦ ἥλιε." ἡ Εἰρήνη αὕτη τῷ υἱῷ αὐτῆς
Κωνσταντίνῳ συμβασιλεύουσα, καὶ μὴ ἀνεχομένη τῶν παρὰ
αὐτοῦ γινομένων (αὐτήν τε γὰρ τῆς βασιλείας ἐποίησεν
ἔκπτωτον, εἰ καὶ μεταμεληθεὶς πάλιν ἐπὶ τὰ βασίλεια ταύτην
ἀνήγαγε, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ σώφρονα καὶ λίαν οὖσαν
ἐξάγει, μῖξιν δὲ γυναικὸς ἄλλης ἀντεισάγει), τούτου χάριν
ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὑπνώττοντα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ
πλείστας ἡμέρας μὴ δοῦναι καθαρὰς τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ. D
ἀλλ' ἡ βασιλὶς Εἰρήνη μετάμελον ἐφ' οἷς δέδρακε σχοῦσα, V. 221
καὶ θέλουσα τοῦ μίσους ἑαυτὴν ἀποπλῦναι, χρημάτων

1. ἐπ'? 7. ιβ' F.

homine malefico iter fecerat, quoddam in diversorium sese contulit; quo cum forte fortuna venisset homicida ille, mox a cane agnitus fuit. neque canis insigniter ipsius causa latrare desinebat, ita ut tandem infausta quaedam coniectura de latrone conciperetur. itaque carceri homicida mancipatur, ad praetorem deducitur, accurate quaestionibus subiicitur, vel invitus facinus suum fatetur, ac tandem malefici more necatur.

Leone mortuo filius eius Constantinus 17 annis rerum potitur, sub cuius imperio et dominatu religio radices agebat et monasteriorum multitudo adaugebatur. eodem imperante quidam in Thracia terram fodiens cistam invenit, in qua huiusmodi verba scripta reperiebantur „Christus e virgine Maria nascetur, in quem ego credo. Constantino et Irena religiose imperantibus rursum me sol videbis." caeterum haec Irena particeps erat imperii Constantini filii, nec quae ab ipso designabantur aequo pati animo poterat. nam et matrem aliquando summovit ab imperii gubernaculis, quanquam deinceps eam poenitudine ductus in aulam reduxit; et coniuge sua, femina valde casta, repudiata, quandam aliam eius loco uxorem accepit. itaque filium mater consopitum oculis spoliat, quo factum est ut sol complures dies radios suos pure non emitteret. sed enim Irena impe-

θησαυροὺς τῇ πόλει ἐκκενοῖ καὶ λύει τὰ χρέα. πλὴν οὐκ ἐπενύσταξεν ὁ παντεπόπτης ὀφθαλμός· πρὸς βραχὺ καὶ γὰρ τῆς ἡδονῆς τοῦ κράτους αὕτη γευσαμένη ἀψινθιάζοντα πίνει κρατῆρα. ἐπανέστη καὶ γάρ τις τῶν συγκλήτου, τοὔνομα Νικηφόρος, τὴν ἀξίαν πατρίκιος ἀπὸ γενικῶν, καὶ τῆς βασιλείας αὐτὴν ἀτίμως ἐξίστησι. κρατεῖ τοίνυν ὁ Νικηφόρος οὗτος ἔτη θ', ἄνθρωπος φονικώτατος, δοῦλος χρυσοῦ, Μίδας ἄλλος ἄντικρυς, P. 286 ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος. οὗτος πᾶσι μὲν ἐῴκει κατηφὴς εἶναι, τὸν δὲ χρυσὸν αὐτῷ προσάγουσι καὶ πάνυ χαρίεις ἐφαίνετο. ἀλλὰ καὶ βαρὺ τοῖς Βυζαντίοις ἄχθος ἐπέθηκε, χάριν τῶν γηρασάντων τειχῶν ἀπαιτεῖσθαι τὸ λεγόμενον δικέρατον ἐκέλευσε. πρὸς τούτοις δὲ ἐπεκράτει καὶ τὰ τῷ στρατῷ ἐποφειλόμενα.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Εὐφημίας λείψανον κατὰ θαλάττης ῥιφὲν παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου ἐν Λέσβῳ τῇ νήσῳ ἐπανεσώθη. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. ὁ δὲ Ζωναρᾶς B ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ συντάγματι καὶ τάδε περὶ τούτου φησί. δύο λόγοι φέρονται· ὁ μὲν γὰρ λέγει πυρὶ παραδοθῆναι παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν, εἰ καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκεῖνος διήμαρτεν (ἀντ' αὐτῆς γὰρ ἕτερον

5. γενικοῦ F.

ratrix facti sui poenitens, ut odium inde conceptum elueret, omnes opum thesauros exhauriebat et urbi largiebatur, persolutis obaeratorum debitis. verum oculus ille, qui cunctas res mortalium inspicit, nequaquam sopitus obdormiit. nam hac imperii voluptate perexiguum ad tempus degustata tandem Irena craterem absinthio dilutum bibit. etenim quidam ex ordine senatorio, cui nomen Nicephorus, dignitate patricius et unus ex generalibus, motu adversus eam concitato non sine dedecore regnum ipsi eripuit. quapropter imperio Nicephorus hic novem annis praefuit, homo caedium cupidissimus, auri mancipium, prorsus alter Midas. magistratus et praefecturas venales habebat, et tristior quidem vulgo videbatur: verum si qui aurum adferrent, valde se gratiosum atque comem praebebat. grave Byzantiis onus imposuit, sub praetextu instaurandorum veterum murorum exigi praecipiens id quod diceratum (a duobus ceratiis) nuncupatur. praeterea quae militibus debebantur, ipse sibi retinuit.

His annis etiam reliquiae S. Euphemiae, quas Copronymus in mare proiecerat, ad Lesbum insulam receptae servataeque sunt. sic enim nos factum accepimus. Zonaras in Annalium libris huiusmodi quaedam commemorat. duplex, inquit, hac de re rumor est. nam alii tradunt sanctam Euphemiam a Copronymo igni fuisse traditam, quanquam spe sua tyrannus excidit: quippe illius loco cadaver aliud

ἐκαύθη σῶμα), ὁ δὲ λέγει κατὰ βυθοῦ ῥιφῆναι αὐτήν, θείᾳ χάριτι περὶ τὴν Λέσβον νῆσον ἐπανασωθῆναι.

Τότε δὴ τότε κακῶς οὕτω τοῦ Νικηφόρου τὰ τῆς βασιλείας διέποντος θρόος ἄτακτος παρὰ τῷ λαῷ καὶ στάσις ὅτι πολλή. τότε καὶ Βαρδάνην τὸν στρατάρχην τὸ τῆς βασιλείας κράτος ἐκβιάζουσιν ἀναδήσασθαι. ὅθεν καὶ τὸ τῆς τύχης οὗτος ἄδηλον δεδιὼς διορατικῷ τινὶ προσέρχεται ἀνδρὶ τὰ C μέλλοντα μαθησόμενος, καὶ δὴ καὶ μεμάθηκεν ἀπλανῶς πάντα τὰ συμβησόμενα. τὸν μέντοι Νικηφόρον, διάγε τὸ τὸν μέγαν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ὑπερόριον ποιῆσαι τοῦ δικαίου καὶ τῶν κανόνων ὑπερλαλοῦντα, ἡ θεία δίκη μετέρχεται· κατὰ Βουλγάρων γὰρ ἐκστρατεύσας ἐν τῷ πολέμῳ πίπτει καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. τῷ παιδὶ Σταυρακίῳ τὰ σκῆπτρα καταλιμπάνει. ἀλλὰ καὶ Σταυράκιος ἐκ μέσου τάχιον γίνεται κατὰ ταύτην τὴν μάχην δορατότρωτος γεγονώς, κρατήσας μῆνας δύο.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβὲ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ Προκοπίᾳ τοῦ Νικηφόρου γαμβρός, ἔτη δ' μῆνας θ', ὁ καὶ βασιλείας ἄξιος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ D ὄντας ἁγίους ἐπανεσώσατο. τοῦτον μέντοι τὸν Μιχαὴλ ἀρχὴν ὁ Σκυλίτζης τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ ποιεῖται συντάγματος. ὁ

1. θείᾳ δὲ χ.?

crematum fuit. alii perhibent eam in mare proiectam divino beneficio circa Lesbum recuperatam fuisse.

Cum autem Nicephorus male imperium administraret, rumor in populo turbarum plenus est diditus excitataque seditio gravissima; cuius occasione quidam Bardanem copiarum ducem imperium sibi vindicare cogunt. ille vero fortunae reveritus inconstantiam, virum quendam adit futura prospiciendi vi praeditum, ut quid eventurum esset cognosceret; id quod citra omnem errorem consecutus fuit. deinceps Nicephorum imperatorem propterea quod eximium Studiano e collegio virum Theodorum in exsilium egisset, iustitiae sacrisque canonibus patrocinantem, vindicta divina persequi coepit. nam contra Bulgaros expeditione suscepta quodam in praelio cecidit, hostibus ei caput amputantibus. imperii gubernacula Stauracio filio reliquit. verum is quoque celeriter admodum e medio sublatus est, hac ipsa in pugna ictu hastae vulneratus.

Successit in imperio Michaelus Rangabes, Nicephori gener, ut cui nuptum ille filiam Procopiam dederat. rebus omnino per annos quattuor menses novem praefuit, vir plane dignus imperio. nam praeter alia quae praeclara fecit, etiam viros sanctos ab exsilio revocatos in integrum restituit. ab hoc Michaelo suorum annalium

διαληφθεὶς Βαρδάνης, ἡνίκα προσῆλθε τῷ κατά γε τὸ Φιλομίλιον διορατικῷ μοναχῷ, συνεφεπομένους εἶχε Λέοντα τὸν Ἀρμένιον, Μιχαὴλ τὸν τραυλὸν καὶ Θωμᾶν τινά. καὶ ὁ μὲν Βαρδάνης κατὰ τὴν τοῦ μοναχοῦ πρόρρησιν ἐκτυφλοῦται τυραννίδος ἐφιέμενος, ὁ δὲ Λέων ὕστερον καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐγκρατεῖς τῆς βασιλείας γίνονται. τῷ μέντοι Μιχαὴλ τῷ Ῥαγγαβὲ ἡ τῆς βασιλείας ἀποβολὴ καὶ οὕτω δεδήλωται. παιδίσκη τις οἰκογενὴς ἦν τῷ Μιχαήλ· αὕτη κατά γε τὰς σεληνιακὰς συνόδους πάθει μανίας ἡλίσκετο. ἡνίκα γοῦν τῷ πάθει
P. 287 (beside "νιακὰς συνόδους")
συνείχετο, κατά γε τὸν Βουκολέοντα ἤρχετο, καὶ γεγωνότερον ἐβόα πρὸς τὸν βασιλέα „κάτελθε, κάτελθε· ὑποχώρει τῶν ἀλλοτρίων." γίνεται τοῦτο πολλάκις.
V. 222 (beside "νότερον ἐβόα")
ἐκπλήττεται ὁ βασιλεύς. κοινολογεῖται τὰ περὶ τούτου οἰκείῳ τινὶ Θεοδότῳ τοὔνομα. καὶ ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι τὸ κοράσιον τῷ δαίμονι κάτοχον διερωτᾷ τε αὐτὸ καὶ μανθάνει τίνι προσήκει τὸ παλάτιον καὶ ὁποῖα τὰ τούτου γνωρίσματα. ὁ δὲ ἦν Λέων ὁ Ἀρμένιος. πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ παρὰ Μιχαὴλ πέμπεται πρὸς τῆς ἕω στρατηγὸς ὁ Ἀρμένιος. εἶτα μετέρχεται τὸ στρατιωτικόν, ἀνταίρει κατὰ Μιχαήλ. τρίχινον λοιπὸν οὗτος ἐνδύεται, καὶ τῆς βασιλείας ἑκὼν ὑπεξίσταται.

14. θεοδώρῳ F.

volumen Scylitzes orsus est. diximus antea de Bardane. quo tempore is monachum illum futura prospiciendi facultate praeditum, qui degebat in Philomilio, conveniebat, comites habebat secum Leonem Armenium, Michaelum Balbum et alium quendam cognomento Thomam. ex his quattuor primus Bardanes affectato imperio secundum monachi praedictionem oculos amisit, alter Leo idemque Michaelus imperio deinceps potiti sunt. etiam huic Michaelo Rangabi hoc quodam modo imperii denuntiata fuit amissio. vernam quandam ancillam habebat, quae sub lunae cum sole coitu furore corripiebatur. quoties igitur hoc malo vexabatur, ad Bucoleontem (loci hoc nomen est, a collocatis ibi bovis leonisque statuis) se conferebat, et ad imperatorem contentiori voce clamabat „descende, descende, atque alienis cede." cum id saepius accideret, imperator metu perculsus rem totam cum familiari quodam suo, cui nomen esset Theodoti, communicat. is cum primum puella malo a genio corriperetur, quibus ex indiciis agnosci posset imperatoris successor, interrogat. animadvertit illis expositis Leonem Armenium significari; qui ex eo tempore sibi conciliatis exercitibus contra Michaelum arma sumit. eo Rangabes cognito asperam vestem induit, et imperio sponte sua cedit.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Ῥαγγαβὲ ὁ Ἀρμένιος, ἔτη ζ΄ μῆ- B νας ε΄. καὶ τηνικαῦτα τὸ γένος φιλονεικῶν ἐκτρῖψαι τοῦ Μιχαὴλ, τὰ παιδογόνα τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μόρια, ᾧ ὄνομα Νικήτας, ἐκτέμνει, μή ποτε τεκνώσας ἀμύνηται αὐτόν. εἰς ἄνδρας οὖν ὁ παῖς οὗτος ἔρχεται, καὶ τῆς νέας ταυτησὶ Ῥώμης ἀρχιερεὺς χρηματίζει, μετακληθεὶς Ἰγνάτιος ἐν μεταθέσει βίου. ὁ δὲ Λέων κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὁπλίζεται. ἡ δὲ αἰτία τοιαύτη. ὁ προορατικὸς ἐκεῖνος τελευτᾷ μοναχός. διαδέχεται τὸ κελλίον αὐτοῦ μοναχὸς ἄλλος, Σαββάτιος τοὔνομα, ὃς καὶ πείθει τὸν Λέοντα ἐκ μέσου ποιῆσαι τὰς ἁγίας C εἰκόνας. ὁ γὰρ Λέων τῆς βασιλείας ἐπιβὰς καὶ τῆς τοῦ μοναχοῦ προρρήσεως ἐπιμνησθεὶς στέλλει τάχα πρὸς ἐκεῖνόν τινας ἀμοιβάς· εὑρεθεὶς δὲ ὁ Σαββάτιος οὗτος καταπλήττει τε διὰ γραφῆς, καὶ ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας ἀπειλεῖ εἰ μὴ τὰς εἰκόνας αὐτὰς καταστρέψειεν. ἐντεῦθεν ἡ τῆς εἰκονομαχίας πυρκαϊὰ τῷ βασιλεῖ Λέοντι ὑπανάπτεται. τηνικαῦτα καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμος Νικηφόρος μὴ πεισθεὶς τῇ εἰκονομαχίᾳ συνθέσθαι ἐξόριστος εἰς Προικόνησον γίνεται, καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο εἰδώς, καὶ ὅτι ταράξει τὴν ἐκκλησίαν D ὁ Λέων· ἔδοξε γὰρ τῷ μακαρίτῃ, ὁπηνίκα τὸ διάδημα τῇ τοῦ Λέοντος ἐπέθη κεφαλῇ, ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις τὴν χεῖρα περιπαρῆναι. οὗτος οὖν ὁ μακάριος διὰ νηὸς εἰς τὴν

Hoc modo post Rangabem Armenius hic septem annos quinque menses rerum potitus est. ante omnia studiose dedit operam ut Michaeli genus exscinderet. quapropter genitalia filii eius, qui Nicetae nomen habebat, resecuit, ne forte procreatis aliquando liberis vindictam de Leone sumeret. is puer ubi virilem ad aetatem pervenisset, urbis huius Novae Romae pontifex creatus est, cum ipsa vitae mutatione diverso etiam a priori nomine adscito: nam pro Niceta Ignatius appellatus est. secundum haec Leo se contra sacras imagines armat huiusmodi causa impulsus. mortuo monacho qui futura prospiciebat, in eius cella quidam alius monachus successit, qui Sabbatius dicebatur. is Leoni persuasit ut sacras imagines e medio tolleret. quippe Leo consecutus imperium, ubi praedictionem illius Monachi ad animum revocasset, quaedam ad illum munera misit declarandi animi grati causa. cum autem ipsius loco Sabbatius inventus esset, perscriptis ille litteris imperatori terrorem iniicit et amissionem imperii minatur, ni sacras imagines everteret. hinc illa simulacrorum excidii flamma in Leone accensa est. eodem tempore clarissimus ille patriarcha Nicephorus, cum adduci non posset ut imaginum oppugnationem probaret, solum vertere iussus est ac in Proeconesum deportatus, cum quidem id eventurum sibi multo ante cognovisset, ac Leo-

τὸν Χριστόν, τετιμημένη ἐτύγχανε, ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπέτεκεν, ὦ τῆς ἀνοχῆς σου Χριστέ! οὐδὲν τῶν λοιπῶν γυναι- D κῶν διενήνοχε, κατὰ τὴν εἰκόνα δῆθεν τοῦ βαλαντίου· πλήρες μὲν νομισμάτων ὂν διὰ τιμῆς ἐστί, κενωθὲν δὲ οὐδενὸς λογίζεται ἄξιον. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἀνιέρους ἔσπευδε ποιεῖν· τὰς γὰρ ἱερὰς μορφώσεις ἀπείληφεν, ἱππηλασίας δὲ ἀντ' αὐτῶν ὑπεζωγράφει καὶ κυνηγέσια. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἐδίωκε καὶ ὡς ἄρνας κατέσφαττε.

Ταῦτα δὲ βλέπων ὁ προῤῥηθεὶς Ἀρτάβασδος συνάπτει πόλεμον αὐτῷ, καὶ τῆς βασιλείας ἐξώσας κράτωρ αὐτὸς ἀναγορεύεται. ἐντεῦθεν ἀνθεῖται τὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰ P. 284 τῶν ἐκκλησιῶν τὸ πρώην κάλλος ἐλάμβανον. ἀλλ' ὁ Βελίαρ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔφερεν. ὑπέρχεται τὸ στρατιωτικόν, κολακείαις θερμαίνει. ἀθροίζει δύναμιν, τῷ Ἀρταβάσδῳ συνάπτει πόλεμον, νικᾷ κατὰ κράτος. χειροῦται αὐτὸν ζῶντα καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξορύττει, καὶ κράτωρ αὖθις ἀποκαθίσταται ὁ δεύτερος ὄντως Ἰουλιανός· ἀνθρώπους καὶ γὰρ ἔθυε τῇ Ἀφροδίτῃ. ὅθεν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ νοσήματα χαλεπὰ κατὰ θεομηνίαν συνέβαινον, κἀντεῦθεν θανατικὸν γέγονεν ἄρρητον. φθορὰ γὰρ ἀνθρώπων τηνικαῦτα ἐπέπεσεν ὁποία δὴ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουστινιανοῦ· ὁλόκληροι γὰρ B ἐκλείσθησαν οἶκοι. ἀλλὰ καὶ δείματα φοβερὰ ἑώρων οἱ ἄν-

11. ἀνθεῖ τε τά?

blasphemia maius est, eadem de matre dei sentiebat. nam de hac aiebat, quam diu Christum intra se gestaverit, honorandam ac venerabilem fuisse: verum ex quo illum pepererit (pro quanta tua patientia est, Christe!) nihil eam ceteris a mulieribus differre. cuius rei simulacrum et imago peti de marsupio potest: cum aureis oppletum est, in pretio solet haberi, cum evacuatum, nihili penditur. praeterea sacras aedes magno studio profanare conabatur. nam religiosas effigies inductas delebat, earumque loco ludorum circensium venationumque picturas substituebat. neque tantum huiusmodi facinora designabat, verum etiam solitariae vitae sectatores persequebatur et tanquam agnos iugulabat.

Quae cum Artabasdus is cuius mentionem supra facimus cerneret, bellum Constantino intulit, eoque deiecto ipse renuntiatus est imperator. tum vero pietas reflorescere, pristinamque status ecclesiarum pulcritudinem recuperare. verum haec Beliar ille pati non poterat. nam Constantinus exercitibus semet insinuat, adulationibus eos inflammat, copias militares cogit. praelium cum Artabasdo conserit, victoria vi potitur, Artabasdum vivum capit, oculos eidem eruit, eoque pacto reapse Iulianus alter imperium recuperat. solebat enim et ipse Veneri victimis humanis litare. quapropter eo regnante diri

θρωποι· ὡς ἐν ἐκστάσει καὶ γὰρ γινόμενοι ἐδόκουν ἐντυγ-
χάνειν ἀνδράσι τισὶ βριαροῖς. τότε καὶ ψῦχος γίνεται μέγα
καὶ πικρόν, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτώαν τοῦ Πόντου παράλιον ἐπὶ
μίλια ρ' ἀπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύους, εἰς δὲ
βάθος ἐπὶ πήχεσι λ', ὃ καὶ ἐπιχιονωθὲν ηὐξήθη πήχεις ἑτέ-
ρους κ'. κατὰ δὲ μῆνα Φευρουάριον εἰς διάφορα τμήματα
διαιρεθὲν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς Ἀβύδου κατῆλ-
θεν, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ ζῶα πάμπολλα πεπηγμένα. τότε ὁ
θέλων πεζοπορῆσαι ἀπὸ ἀκροπόλεως εἰς Χρυσούπολιν οὐκ C
ἐκωλύετο. τότε ὑπ' αὐτῶν συντριβόμενα τὰ τείχη μεγάλως V. 220
ἐδονήθησαν. τότε ιβ' νομίσματα ἐπράθη ὁ μόδιος ἡ κριθή. τότε
τῆς κατὰ Μεσοποταμίαν γῆς σχισθείσης ἡμίονος ἀνεδόθη πο-
λεμίων ἔφοδον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προσημαίνουσα. καὶ τότε
Νικήτας τις εὐνοῦχος, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τῷ Κοπρωνύ-
μῳ, μηδὲν ἄλλο εἰδὼς ἢ ἐσθίειν καὶ πίνειν, χειροτονεῖται
πατριάρχης. οὗτός ποτε τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων ἐν τῷ
κελλίῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον „ἐκ
τοῦ κατὰ Ματθάϊον" ἐξεφώνησεν. ἐφ' ᾧ καί τις τῶν παρι-
σταμένων εἶπε „μὴ διαίρει τὴν αι δίφθογγον." πρὸς ὃν D
ἐκεῖνος ἔφη μετὰ θυμοῦ „φλυαρεῖς· τὰ γὰρ δίφθογγα καὶ

quidam morbi ex ira divina passim grassati sunt, adeoque pestis ineffabiles hominum copias sustulit, nequaquam illa minor quae Iustiniani temporibus exstitit: nam domus integrae prorsus occludebantur. praeterea se terriculamenta quaedam horrenda mortalibus offerebant, cum de potestate scilicet egressi et extra se rapti putarent in homines se terribili vultu praeditos incidere. tunc et ingens acerbumque adeo frigus exstitit, ut a ponti parte septentrionali prae frigore glacieque pelagus ad centum a littore miliaria lapidesceret, cuius glaciei crassities triginta cubitos aequabat. cumque larga deinceps nix supra glaciem hanc delapsa fuisset, ad alios viginti cubitos ea crassities excrevit. tandem Februario mense glacies diversa in fragmina divulsa usque ad urbem ipsam et Abydum delata est. in iis fragminibus erat videre complures gelu adstrictas bestias. quodsi quis ab arce Chrysopolim usque proficisci pedes volebat, omnino id facere nulla impeditus re poterat. atque haec fragmina in urbis muros impacta vehementer eos succusserunt. eodem Copronymo imperante modius hordei 12 aureis vaeniit. cumque terra dehisceret in Mesopotamia, mulus exiit, humanaque voce secuturos hostium incursus denuntiavit. tunc et Nicetas quidam eunuchus, principe apud Copronymum loco, qui nihil aliud sciret quam edere et bibere, patriarcha creatus est. cum aliquando evangelium in cellula sua recitaret, pro eo quod dicendum erat „ex evangelio secundum Matthaeum" pronuntiavit „ex evangelio secundum Matthaëum." ibi quodam ex

τρίφθογγα πολλὰ μισεῖ ἡ ψυχή μου." ὁ δὲ τύραννος ἀπὸ ἐκστρατείας ὑποστρέφων ἀνθρακοῦται τὰ σκέλη, καὶ περὶ τὸ στρογγύλον θνήσκει λάβρῳ πυρετῷ συσχεθείς, τοῦτο καὶ μόνον ἐπὶ τούτοις εἰπών, ὅτι ζῶν ἀσβέστῳ πυρὶ παραδίδομαι διὰ τὴν Μαρίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν τιμάσθω. γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι πολλὰ καὶ πολλάκις ζητήσαντες ὅθεν ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνυμος, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μόνον εὕρομεν. χώρα τίς ἐστι Κάβαλα οὕτω λεγομένη. οἱ οὖν ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι Καβαλῖνοι P. 285 πάντως ἐλέγοντο. ἐκεῖθεν οὖν καὶ αὐτὸς τὴν γέννησιν ἔσχηκε, καὶ ἐπειδὴ κατά τινα συνήθειαν Καβαλίνα ἡ κοπρία λέγεται, δικαίως ὁ κάκιστος ἐκεῖνος ἐπεκλήθη Κοπρώνυμος, ὡς ὄνομα κοπρίας ἐν ἑαυτῷ δῆθεν ἐπιφερόμενος.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ Λέων ἔτη ε', εὐσεβὴς μὲν ὢν κατ' ἀρχάς. ἔπειτα δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας στέμμα φορεῖ, ὅθεν ἀπανθρακωθεὶς ὥσπερ ὑπὸ λάβρου πυρετοῦ τελευτᾷ. τότε καὶ ὁ κύων ἐκεῖνος ἦν ὁ τὸν φονέα B τοῦ κυρίου αὐτοῦ γνωρίσας ἐν καπηλείῳ εἰσελθόντα τοῦ πιεῖν οἶνον. ὁ γὰρ κύων μετὰ τὸ φονευθῆναι τὸν κύριον συνοδεύοντά τινι κακούργῳ καθ' ὁδὸν προσήλυτος ἐν πανδοχείῳ γέγονεν. ἐκεῖσε γοῦν τυχαίως εἰσελθὼν ὁ φονεὺς ἐγνωρίσθη

8. καβαλία F. καβαληνοὶ F.

adstantibus subiiciente „noli ae diphthongum" (gemini soni vocem) „dividere," „nugaris" ait quadam cum iracundia: „nam quae geminos et trinos sonos habent, anima mea vehementer odit." tandem hic tyrannus ab expeditione quadam revertens carbunculi morbum in pedibus sensit, et vehementi febre circa strongylum correptus vitam finiit, quum solum hoc verbum pronuntiasset „propter insaniam furoremque meum vivus inextincto igni trador. deinceps vero quin ea quae prohibui cum honoris delatione fiant, minime veto." velim autem animadvertere te hoc loco, dilecte fili, nos multum et saepius inquisito cur hic imperator Copronymus vocaretur, hoc tantum reperisse, regionem quandam esse quae Caballa dicatur; ex ea quotquot oriundi sint, Caballinos fuisse vocatos. quamobrem cum Constantinus hic inde originem traxerit, ac more inoleverit ut stercus caballinum dicamus, non abs re vir sceleratissimus a stercoreo nomine Copronymus est nuncupatus, ut qui stercoreum nomen in se circumferret.

Post Copronymum eius ex coniuge Chazara filius Leo annis quinque imperavit, religiosus ac pius quidem ille ab initio, verum ubi coronam ecclesiae donatam gestasset, carbunculi morbo vexatus, ardenti febre tandem extinguitur. exstitit hisce temporibus canis ille qui heri sui interfectorem indicio suo prodidit, cum vini bibendi causa cauponam ingressus esset. nam domino suo necato, qui cum

παρὰ τοῦ κυνός, καὶ τοσοῦτον ἦν ἐκεῖνος ὑπ' αὐτῷ ὑλακτῶν
ὥστε ὑποψίαν οὐκ ἀγαθὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ. κρατεῖται
λοιπὸν ὁ φονεύς, προσάγεται τῷ ἄρχοντι, ἐτάζεται ἀκριβῶς,
ὁμολογεῖ καὶ ἄκων, καὶ τελευταῖον ὡς κακοῦργος ἀναι-
ρεῖται.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος σὺν
τῇ αὐτοῦ μητρὶ Εἰρήνῃ ἔτη ιζ, ὑφ' οὗ ἡ εὐσέβεια κρατύνε-
ται καὶ τὰ μοναστήρια πλατύνονται. τότε καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ
ὀρύσσων τις εὗρε λάρνακα ἐν ᾗ γεγραμμένον ἦν „Χριστὸς C
γεννᾶσθαι μέλλει ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς
αὐτόν. ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῶν εὐσεβῶν βασι-
λέων ὄψει με πάλιν, ὦ ἥλιε." ἡ Εἰρήνη αὕτη τῷ υἱῷ αὐτῆς
Κωνσταντίνῳ συμβασιλεύουσα, καὶ μὴ ἀνεχομένη τῶν παρὰ
αὐτοῦ γινομένων (αὐτήν τε γὰρ τῆς βασιλείας ἐποίησεν
ἔκπτωτον, εἰ καὶ μεταμεληθεὶς πάλιν ἐπὶ τὰ βασίλεια ταύτην
ἀνήγαγε, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ σώφρονα καὶ λίαν οὖσαν
ἐξάγει, μῖξιν δὲ γυναικὸς ἄλλης ἀντεισάγει), τούτου χάριν
ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὑπνώττοντα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ
πλείστας ἡμέρας μὴ δοῦναι καθαρὰς τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ. D
ἀλλ' ἡ βασιλὶς Εἰρήνη μετάμελον ἐφ' οἷς δέδρακε σχοῦσα, V. 221
καὶ θέλουσα τοῦ μίσους ἑαυτὴν ἀποπλῦναι, χρημάτων

1. ἐπ'? 7. ιβ' F.

homine malefico iter fecerat, quoddam in diversorium sese contulit; quo cum forte fortuna venisset homicida ille, mox a cane agnitus fuit. neque canis insigniter ipsius causa latrare desinebat, ita ut tandem infausta quaedam coniectura de latrone conciperetur. itaque carceri homicida mancipatur, ad praetorem deducitur, accurate quaestionibus subiicitur, vel invitus facinus suum fatetur, ac tandem malefici more necatur.

Leone mortuo filius eius Constantinus 17 annis rerum potitur, sub cuius imperio et dominatu religio radices agebat et monasteriorum multitudo adaugebatur. eodem imperante quidam in Thracia terram fodiens cistam invenit, in qua huiusmodi verba scripta reperiebantur „Christus e virgine Maria nascetur, in quem ego credo. Constantino et Irena religiose imperantibus rursum me sol videbis." caeterum haec Irena particeps erat imperii Constantini filii, nec quae ab ipsó designabantur aequo pati animo poterat. nam et matrem aliquando summovit ab imperii gubernaculis, quanquam deinceps eam poenitudine ductus in aulam reduxit; et coniuge sua, femina valde casta, repudiata, quandam aliam eius loco uxorem accepit. itaque filium mater consopitum oculis spoliat, quo factum est ut sol complures dies radios suos pure non emitteret. sed enim Irena impe-

θησαυροὺς τῇ πόλει ἐκκενοῖ καὶ λύει τὰ χρέα. πλὴν οὐκ ἐπενύσταξεν ὁ παντεπόπτης ὀφθαλμός· πρὸς βραχὺ καὶ γὰρ τῆς ἡδονῆς τοῦ κράτους αὕτη γευσαμένη ἀψινθιάζοντα πίνει κρατῆρα. ἐπανέστη καὶ γάρ τις τῶν συγκλήτου, τοὔνομα Νικηφόρος, τὴν ἀξίαν πατρίκιος ἀπὸ γενικῶν, καὶ τῆς βασιλείας αὐτὴν ἀτίμως ἐξίστησι. κρατεῖ τοίνυν ὁ Νικηφόρος οὗτος ἔτη θ', ἄνθρωπος φονικώτατος, δοῦλος χρυσοῦ, Μίδας ἄλλος ἄντικρυς, P. 286 ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος. οὗτος πᾶσι μὲν ἐῴκει κατηφὴς εἶναι, τὸν δὲ χρυσὸν αὐτῷ προσάγουσι καὶ πάνυ χαρίεις ἐφαίνετο. ἀλλὰ καὶ βαρὺ τοῖς Βυζαντίοις ἄχθος ἐπέθηκε, χάριν τῶν γηρασάντων τειχῶν ἀπαιτεῖσθαι τὸ λεγόμενον δικέρατον ἐκέλευσε. πρὸς τούτοις δὲ ἐπεκράτει καὶ τὰ τῷ στρατῷ ἐποφειλόμενα.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Εὐφημίας λείψανον κατὰ θαλάττης ῥιφὲν παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου ἐν Λέσβῳ τῇ νήσῳ ἐπανεσώθη. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. ὁ δὲ Ζω- B ναρᾶς ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ συντάγματι καὶ τάδε περὶ τούτου φησί. δύο λόγοι φέρονται· ὁ μὲν γὰρ λέγει πυρὶ παραδοθῆναι παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν, εἰ καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκεῖνος διήμαρτεν (ἀντ' αὐτῆς γὰρ ἕτερον

5. γενικοῦ F.

ratrix facti sui poenitens, ut odium inde conceptum elueret, omnes opum thesauros exhauriebat et urbi largiebatur, persolutis obaeratorum debitis. verum oculus ille, qui cunctas res mortalium inspicit, nequaquam sopitus obdormiit. nam hac imperii voluptate perexiguum ad tempus degustata tandem Irena craterem absinthio dilutum bibit. etenim quidam ex ordine senatorio, cui nomen Nicephorus, dignitate patricius et unus ex generalibus, motu adversus eam concitato non sine dedecore regnum ipsi eripuit. quapropter imperio Nicephorus hic novem annis praefuit, homo caedium cupidissimus, auri mancipium, prorsus alter Midas. magistratus et praefecturas venales habebat, et tristior quidem vulgo videbatur: verum si qui aurum adferrent, valde se gratiosum atque comem praebebat. grave Byzantiis onus imposuit, sub praetextu instaurandorum veterum murorum exigi praecipiens id quod diceratum (a duobus ceratiis) nuncupatur. praeterea quae militibus debebantur, ipse sibi retinuit.

His annis etiam reliquiae S. Euphemiae, quas Copronymus in mare proiecerat, ad Lesbum insulam receptae servataeque sunt. sic enim nos factum accepimus. Zonaras in Annalium libris huiusmodi quaedam commemorat. duplex, inquit, hac de re rumor est. nam alii tradunt sanctam Euphemiam a Copronymo igni fuisse traditam, quanquam spe sua tyrannus excidit: quippe illius loco cadaver aliud

ἐκαύθη σῶμα), ὁ δὲ λέγει κατὰ βυθοῦ ῥιφῆναι αὐτήν, θείᾳ χάριτι περὶ τὴν Λέσβον νῆσον ἐπανασωθῆναι.

Τότε δὴ τότε κακῶς οὕτω τοῦ Νικηφόρου τὰ τῆς βασιλείας διέποντος θρόος ἄτακτος παρὰ τῷ λαῷ καὶ στάσις ὅτι πολλή. τότε καὶ Βαρδάνην τὸν στρατάρχην τὸ τῆς βασιλείας κράτος ἐκβιάζουσιν ἀναδήσασθαι. ὅθεν καὶ τὸ τῆς τύχης οὗτος ἄδηλον δεδιὼς διορατικῷ τινὶ προσέρχεται ἀνδρὶ τὰ C μέλλοντα μαθησόμενος, καὶ δὴ καὶ μεμάθηκεν ἀπλανῶς πάντα τὰ συμβησόμενα. τὸν μέντοι Νικηφόρον, διάγε τὸ τὸν μέγαν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ὑπερόριον ποιῆσαι τοῦ δικαίου καὶ τῶν κανόνων ὑπερλαλοῦντα, ἡ θεία δίκη μετέρχεται· κατὰ Βουλγάρων γὰρ ἐκστρατεύσας ἐν τῷ πολέμῳ πίπτει καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. τῷ παιδὶ Σταυρακίῳ τὰ σκῆπτρα καταλιμπάνει. ἀλλὰ καὶ Σταυράκιος ἐκ μέσου τάχιον γίνεται κατὰ ταύτην τὴν μάχην δορατότρωτος γεγονώς, κρατήσας μῆνας δύο.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβὲ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ Προκοπίᾳ τοῦ Νικηφόρου γαμβρός, ἔτη δ' μῆνας θ', ὁ καὶ βασιλείας ἄξιος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ D ὄντας ἁγίους ἐπανεσώσατο. τοῦτον μέντοι τὸν Μιχαὴλ ἀρχὴν ὁ Σκυλίτζης τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ ποιεῖται συντάγματος. ὁ

1. θείᾳ δὲ χ.?

crematum fuit. alii perhibent eam in mare proiectam divino beneficio circa Lesbum recuperatam fuisse.

Cum autem Nicephorus male imperium administraret, rumor in populo turbarum plenus est diditus excitataque seditio gravissima; cuius occasione quidam Bardanem copiarum ducem imperium sibi vindicare cogunt. ille vero fortunae reveritus inconstantiam, virum quendam adit futura prospiciendi vi praeditum, ut quid eventurum esset cognosceret; id quod citra omnem errorem consecutus fuit. deinceps Nicephorum imperatorem propterea quod eximium Studiano e collegio virum Theodorum in exsilium egisset, iustitiae sacrisque canonibus patrocinantem, vindicta divina persequi coepit. nam contra Bulgaros expeditione suscepta quodam in praelio cecidit, hostibus ei caput amputantibus. imperii gubernacula Stauracio filio reliquit. verum is quoque celeriter admodum e medio sublatus est, hac ipsa in pugna ictu hastae vulneratus.

Successit in imperio Michaelus Rangabes, Nicephori gener, ut cui nuptum ille filiam Procopiam dederat. rebus omnino per annos quattuor menses novem praefuit, vir plane dignus imperio. nam praeter alia quae praeclara fecit, etiam viros sanctos ab exsilio revocatos in integrum restituit. ab hoc Michaelo suorum annalium

διαληφθεὶς Βαρδάνης, ἡνίκα προσῆλθε τῷ κατά γε τὸ Φιλο-
μίλιον διορατικῷ μοναχῷ, συνεφεπομένους εἶχε Λέοντα τὸν
Ἀρμένιον, Μιχαὴλ τὸν τραυλὸν καὶ Θωμᾶν τινά. καὶ ὁ
μὲν Βαρδάνης κατὰ τὴν τοῦ μοναχοῦ πρόρρησιν ἐκτυφλοῦται
τυραννίδος ἐφιέμενος, ὁ δὲ Λέων ὕστερον καὶ ὁ Μιχαὴλ
ἐγκρατεῖς τῆς βασιλείας γίνονται. τῷ μέντοι Μιχαὴλ τῷ
Ῥαγγαβὲ ἡ τῆς βασιλείας ἀποβολὴ καὶ οὕτω δεδήλωται. παι-
δίσκη τις οἰκογενὴς ἦν τῷ Μιχαήλ· αὕτη κατά γε τὰς σελη-
P. 287 νιακὰς συνόδους πάθει μανίας ἡλίσκετο. ἡνίκα γοῦν τῷ πά-
θει συνείχετο, κατά γε τὸν Βουκολέοντα ἤρχετο, καὶ γεγω-
V. 222 νότερον ἐβόα πρὸς τὸν βασιλέα „κάτελθε, κάτελθε· ὑποχώ-
ρει τῶν ἀλλοτρίων." γίνεται τοῦτο πολλάκις. ἐκπλήττε-
ται ὁ βασιλεύς. κοινολογεῖται τὰ περὶ τούτου οἰκείῳ τινὶ
Θεοδότῳ τοὔνομα. καὶ ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι τὸ κορά-
σιον τῷ δαίμονι κάτοχον διερωτᾷ τε αὐτὸ καὶ μανθάνει
τίνι προσήκει τὸ παλάτιον καὶ ὁποῖα τὰ τούτου γνωρί-
σματα. ὁ δὲ ἦν Λέων ὁ Ἀρμένιος. πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ
παρὰ Μιχαὴλ πέμπεται πρὸς τῆς ἕω στρατηγὸς ὁ Ἀρμένιος.
εἶτα μετέρχεται τὸ στρατιωτικόν, ἀνταίρει κατὰ Μιχαήλ.
τρίχινον λοιπὸν οὗτος ἐνδύεται, καὶ τῆς βασιλείας ἑκὼν ὑπ-
εξίσταται.

14. Θεοδώρῳ F.

volumen Scylitzes orsus est. diximus antea de Bardane. quo tempore is monachum illum futura prospiciendi facultate praeditum, qui degebat in Philomilio, conveniebat, comites habebat secum Leonem Armenium, Michaelum Balbum et alium quendam cognomento Thomam. ex his quattuor primus Bardanes affectato imperio secundum monachi praedictionem oculos amisit, alter Leo idemque Michaelus imperio deinceps potiti sunt. etiam huic Michaelo Rangabi hoc quodam modo imperii denuntiata fuit amissio. vernam quandam ancillam habebat, quae sub lunae cum sole coitu furore corripiebatur. quoties igitur hoc malo vexabatur, ad Bucoleontem (loci hoc nomen est, a collocatis ibi bovis leonisque statuis) se conferebat, et ad imperatorem contentiori voce clamabat „descende, descende, atque alienis cede." cum id saepius accideret, imperator metu perculsus rem totam cum familiari quodam suo, cui nomen esset Theodoti, communicat. is cum primum puella malo a genio corriperetur, quibus ex indiciis agnosci posset imperatoris successor, interrogat. animadvertit illis expositis Leonem Armenium significari; qui ex eo tempore sibi conciliatis exercitibus contra Michaelum arma sumit. eo Rangabes cognito asperam vestem induit, et imperio sponte sua cedit.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Ῥαγγαβὲ ὁ Ἀρμένιος, ἔτη ζ' μῆ- B
νας ε'. καὶ τηνικαῦτα τὸ γένος φιλονεικῶν ἐκτρῖψαι τοῦ
Μιχαὴλ, τὰ παιδογόνα τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μόρια, ᾧ ὄνομα
Νικήτας, ἐκτέμνει, μή ποτε τεκνώσας ἀμύνηται αὐτόν. εἰς
ἄνδρας οὖν ὁ παῖς οὗτος ἔρχεται, καὶ τῆς νέας ταυτησὶ
Ῥώμης ἀρχιερεὺς χρηματίζει, μετακληθεὶς Ἰγνάτιος ἐν μετα-
θέσει βίου. ὁ δὲ Λέων κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὁπλίζεται.
ἡ δὲ αἰτία τοιαύτη. ὁ προορατικὸς ἐκεῖνος τελευτᾷ μοναχός.
διαδέχεται τὸ κελλίον αὐτοῦ μοναχὸς ἄλλος, Σαββάτιος τοὔ-
νομα, ὃς καὶ πείθει τὸν Λέοντα ἐκ μέσου ποιῆσαι τὰς ἁγίας C
εἰκόνας. ὁ γὰρ Λέων τῆς βασιλείας ἐπιβὰς καὶ τῆς τοῦ
μοναχοῦ προρρήσεως ἐπιμνησθεὶς στέλλει τάχα πρὸς ἐκεῖνόν
τινας ἀμοιβάς· εὑρεθεὶς δὲ ὁ Σαββάτιος οὗτος καταπλήττει
τε διὰ γραφῆς, καὶ ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας ἀπειλεῖ εἰ μὴ
τὰς εἰκόνας αὐτὰς καταστρέψειεν. ἐντεῦθεν ἡ τῆς εἰκονομα-
χίας πυρκαϊὰ τῷ βασιλεῖ Λέοντι ὑπανάπτεται. τηνικαῦτα
καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμος Νικηφόρος μὴ πεισθεὶς τῇ
εἰκονομαχίᾳ συνθέσθαι ἐξόριστος εἰς Προικόνησον γίνεται,
καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο εἰδὼς, καὶ ὅτι ταράξει τὴν ἐκκλησίαν D
ὁ Λέων· ἔδοξε γὰρ τῷ μακαρίτῃ, ὁπηνίκα τὸ διάδημα τῇ
τοῦ Λέοντος ἐπέθη κεφαλῇ, ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις τὴν
χεῖρα περιπαρῆναι. οὗτος οὖν ὁ μακάριος διὰ νηὸς εἰς τὴν

Hoc modo post Rangabem Armenius hic septem annos quinque menses rerum potitus est. ante omnia studiose dedit operam ut Michaeli genus exscinderet. quapropter genitalia filii eius, qui Nicetae nomen habebat, resecuit, ne forte procreatis aliquando liberis vindictam de Leone sumeret. is puer ubi virilem ad aetatem pervenisset, urbis huius Novae Romae pontifex creatus est, cum ipsa vitae mutatione diverso etiam a priori nomine adscito: nam pro Niceta Ignatius appellatus est. secundum haec Leo se contra sacras imagines armat huiusmodi causa impulsus. mortuo monacho qui futura prospiciebat, in eius cella quidam alius monachus successit, qui Sabbatius dicebatur. is Leoni persuasit ut sacras imagines e medio tolleret. quippe Leo consecutus imperium, ubi praedictionem illius Monachi ad animum revocasset, quaedam ad illum munera misit declarandi animi grati causa. cum autem ipsius loco Sabbatius inventus esset, perscriptis ille litteris imperatori terrorem iniicit et amissionem imperii minatur, ni sacras imagines everteret. hinc illa simulacrorum excidii flamma in Leone accensa est. eodem tempore clarissimus ille patriarcha Nicephorus, cum adduci non posset ut imaginum oppugnationem probaret, solum vertere iussus est ac in Proeconesum deportatus, cum quidem id eventurum sibi multo ante cognovisset, ac Leo-

ὑπερορίαν στελλόμενος ὄρθιος ἵστατο καὶ πρός τινα τὸν ἀσπα-
σμὸν ἐποιεῖτο. καὶ τί τοῦτο ἐρωτηθείς, καὶ πρὸς τίνα ποιεῖ-
ται τὸν ἀσπασμόν, πρὸς Θεοφάνην τὸν ὁμολογητὴν ἔλεγε,
τὸν τοῦ Ἀγροῦ καθηγητήν, ἅτε κηροῖς καὶ θυμιάμασιν ἡμᾶς
δεξιούμενον. ἐπὶ τούτοις ὁ Λέων τὴν τοῦ μοναχοῦ καθ'
ἑαυτὸν στρέφων πρόρρησιν δέσμιον εἶχε τὸν Μιχαήλ, εἴγε
P. 288 καὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος θρασὺς καὶ ἀναίσχυντος ἦν. ἐφ' ᾧ
καὶ παρὰ τῇ συγκλήτῳ ψῆφος γίνεται πυρὸς γενέσθαι τὸν
Μιχαὴλ παρανάλωμα. ὃ καὶ γενέσθαι ἔφθασεν ἄν, εἰ μή
πως ἡ δέσποινα τὸ τοιοῦτον ἐκώλυσεν, εἰς μεσιτείαν τάχα
προβαλλομένη τὴν ἐνεστῶσαν ἁγίαν τηνικαῦτα Χριστοῦ γέν-
νησιν. ὁ μέντοι Λέων ἀπό τε ὀνειράτων καὶ χρησμῳδημά-
των καὶ ἑτέρων τοιούτων τινῶν ἔντρομος ὢν τὴν ἀναίρεσιν
ἐκείνου κατέσπευδεν· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ
ἔλεγεν „ὁ μὲν Μιχαὴλ ἤδη ἀνίεται διὰ σέ, σὺ δὲ καὶ οἱ
ἐκ σου μετ' ὀλίγον μαθήσεσθε." οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ
B ὁ Μιχαὴλ τῇ τοῦ προρρηθέντος μοναχοῦ προρρήσει θαρρῶν
κατὰ Λέοντος μελετᾷ τὴν ἐπιβουλήν, ταύτην καὶ τῷ κατέ-
χοντι αὐτὸν ἀποκαλύψας παππίᾳ. ταύτῃ τοι καὶ νυκτὸς
εἰσάγεται σὺν τοῖς ψαλμῳδοῦσι στρατιώτας ἐνόπλους. καὶ ὁ
V. 223 μὲν Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλικὸν ἀνάγεται θρόνον, δεσμῷ τοὺς

15. ἀνίεται] ἀφίεται?

nem ecclesiam perturbaturum. nam cum beatus antistes diadema capiti Leonis imponeret, visus sibi fuerat spinis ac tribulis manum compungi. cum autem navigio in exsilium aveheretur, forte rectus aliquando stabat et quendam salutabat. interrogatus quidnam hoc sibi vellet quemve salutaret, „Theophanem" inquit „confessorem et Agri praefectum, qui cereis et suffitu nos excipit." hinc Leo secum expensa monachi praedictione, Michaelum (Balbum) in vinculis detinebat. vel potius ipse Michaelus, qui homo esset audax et impudens, hoc sibi mali arcessiverat; tandemque decretum senatus publicatum fuit, quo Michaelus igni concremari iubebatur. id omnino ei usuvenisset, si non imperatrix ipsa facinus impedivisset. nam illa pro Michaelo deprecans inter alia proferebat in medium instantem sacrosanctae Christi nativitatis diem. nihilominus Leo per insomnia, per oracula, per alia quaedam eiusmodi territus caedem eius maturabat. ad suam quoque coniugem dixisse perhibetur „tua quidem opera Michaelus iam dimittitur: verum quid secuturum sit, tu tuique liberi paulo post cognoscetis." non magno temporis interiecto spatio Michaelus oraculo fretus monachi, cuius mentionem aliquoties fecimus, eas ipsas insidias, de quibus locuti sumus Leoni struxit; totamque rem illi patefecit qui eum vinculis constrictum custodiebat. hoc modo factum ut Michaelus imperatorium in solium collocaretur, cum quidem adhuc

πόδας κατεχόμενος σιδηρῷ· τὸν δὲ Λέοντα καὶ προσπεφυγότα τῷ θείῳ ναῷ ἀνηλεῶς ἐκτέμνει τοῖς ξίφεσι.

Κρατεῖ τοίνυν μετὰ τὸν Λέοντα ὁ τραυλὸς Μιχαὴλ, ἔτη η', ὁ καὶ ἐξ Ἀμορίου ὁρμώμενος, δυσσεβὴς μὲν ὢν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀσεβεῖν ἀναγκάζων τοὺς εὐσεβεῖς. ἐφ' ᾧ καὶ ἀνίενται τηνικαῦτα οἱ ἅγιοι, ὁ μέγας τε Θεόδωρος ἀπὸ τῆς C ὑπερορίας ἀνάγεται· προέφθασε γὰρ αὐτὸν ἐξορίσας ὁ Ἀρμένιος καὶ πολλὰ κακὰ ποιήσας ἅτε τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπερμαχόμενον. τούτου μέντοι τοῦ Μιχαὴλ βασιλεύοντος Θωμᾶς τις χεῖρα βαρεῖαν συλλέξας ἐξ ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, τριήρεις τε οὐκ ὀλίγας ποιήσας, κατὰ τῆς βασιλίδος ἐκστρατεύει τῶν πόλεων. τοσαύτη δὲ δύναμις ἦν ὥστε καὶ τὴν ἀπαιωρηθεῖσαν ἐν ἀκροπόλει ἅλυσιν διακλάσαι καὶ πρὸς Βλαχέρνας ἀπελθεῖν. ἐν ὅλοις λοιπὸν τρισὶν ἔτεσι τὰ τοῦ πολέμου κεκρότηται. εἶτα ὁ Θωμᾶς ἡττᾶται, φεύγει, εἰς Ἀδριανούπολιν ἔρχεται. καιρὸν ἱκανὸν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ Μιχαὴλ κύκλῳ D κετήρηται. προδίδωσι καὶ ἄκων, κρατεῖται, χεῖρας καὶ πόδας τέμνεται, ἐπ' ὄνου κάθηται, τοῦτο καὶ μόνον λέγων „ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ."

Μετὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιβ' μῆνας γ'. καὶ τηνικαῦτα ἐκλογὴν ποιεῖται κορασίων, ὧν μία

compedes gestaret, Leo sine ulla commiseratione gladiis configeretur, in ipsa divina aede quo se receperat.

Igitur post Leonem Michaelus cognomento Balbus, oriundus Amorio, rebus annos octo cum imperio praefuit. erat ille quidem minime religiosus, non tamen homines pios ad impietatem cogebat. quapropter id temporis viri sancti carceribus liberati sunt, et magnus ille Theodorus ab exsilio revocatus, quem sacras imagines propugnantem multaque perpessum Leo Armenius solum vertere coegerat. hoc Michaelo imperante Thomas quidam maximis ex oriente collectis copiis, nec paucis triremibus instructis, adversus reginam urbium expeditionem suscepit. tantas autem vires habebat, ut suspensam ex arce catenam perfringeret ac Blachernas usque contenderet. itaque deinceps totis tribus annis bellum geritur, quo exacto Thomas vincitur, in fugam se coniicit, Adrianopolim pervenit, non exiguo tempore istic obsidione a Michaelo cingitur, ab incolis oppidi deditur, invitus in hostis potestatem venit, manibus atque pedibus truncatur, asino contumeliae causa imponitur, haec tantum verba proferens „miserere mei, qui reapse imperator es."

Post Michaelum Theophilus filius eius annos duodecim menses tres imperavit. mox ab inito imperio delectum puellarum haberi iussit, inter quas etiam Cassia comparuit. eam propter responsum

καὶ ἡ Κασία, ἣν δὴ καὶ ἀποπέμπεται διὰ τὴν πλήρη συνέσεως ἀπόκρισιν αὐτῆς· μῆλον γὰρ ἐπιδεδωκὼς αὐτῇ ὡς ἐρασθεὶς δῆθεν ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῆς, καὶ εἰπὼν „ἐκ γυναικὸς ἐρρύη τὰ φαῦλα," ἤκουσεν ἐξ αὐτῆς ὅτι καὶ ἀπὸ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα. ἐφ' ᾧ καὶ τὴν Παφλαγόνα Θεο-
P. 289 δώραν ἠγάγετο. οὗτος καθ' ἑκάστην ἑβδομάδαν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἔφιππος εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν ἀπήρχετο· εἰ γὰρ καὶ τιμὴν ταῖς ἁγίαις εἰκόσιν οὐκ ἔνεμεν, ἀλλὰ τῷ σωτῆρι καὶ αὐτῇ τῇ θεομήτορι πίστιν ἐτήρει, ὡς ἔλεγεν. οὗτος καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ προκειμένων ὠνίων ἠρώτα, καὶ εἰ πολλοῦ ἐπιπράσκοντο, κατὰ τοῦ ἐπάρχου ὠργίζετο. τούτῳ προσῆλθέ τις γυνὴ παρὰ τοῦ τῆς Αὐγούστας συγγόνου Πετρωνᾶ ἀδικουμένη· οἴκημα καὶ γάρ τι ὑψώσας ἔβλαπτε γειτονοῦσαν αὐτήν. ὁ γοῦν Πετρωνᾶς ἐπεφωνήθη μέν, οὐ διωρθώσατο δέ. ἐφ' ᾧ αἰκίζεται δεινῶς, καὶ τοῦ οἰκήματος ἀνα-
B τραπέντος ἡ ὕλη πᾶσα τῇ γυναικὶ δίδοται. ἡνίκα δὲ καὶ προκύψας τὸ τῆς δεσποίνης εἶδεν ἔγγομον πλοῖον, πυρίκαυστον κελεύει γενέσθαι, λέγων „βασιλέα με τοῦ θεοῦ ἀναδείξαντος, σὺ βιάζεις ποιῆσαί με ναύκληρον. ἄλλως τε εἰ μετὰ τῆς βασιλικῆς εὐετηρίας καὶ τὰ ἐξ ἐμπορίας ἑαυτοῖς περιποιεῖσθαι σπεύδομεν, πόθεν ἂν τὰ πρὸς ζωὴν οἱ ἰδιῶ-

prudentiae plenam missam fecit ac repudiavit. nam cum ei malum tradidisset, uti qui propter insignem ipsius pulchritudinem amore correptus esset, simulque dixisset: „a muliere mala promanarunt," vicissim illa respondit „a muliere bona quoque proveniunt." itaque mutata sententia Theodoram Paphlagoniam matrimonio sibi iunxit. habebat in more Theophilus, ut singulis septimanae diebus per forum eques in Blachernium templum iret. quanquam enim sacris imaginibus honorem nullum deferebat, salvatori tamen ac deiparae fidem servabat, ut ipsemet profitebatur. praeterea de rerum in foro venum expositarum pretiis inquirere solebat, et si magno eas vendi deprehenderet, praefecto succensebat. accidit aliquando ut femina quaedam ipsum conveniret, ab Augustae fratre Petrona per iniuriam laesa. nam cum is aedificium in altum eduxisset, domus vicinae, quae mulieris erat, luminibus obstruxerat. hanc ob causam Petronas obiurgatus nihilo magis id corrigebat in quo deliquerat. itaque gravi eum contumelia imperator adfecit, aedibusque deiectis omnem materiem mulieri attribuit. itidem cum e palatio prospectans dominae navim portum ingressam vidisset, ut igni ea concremaretur mandavit, huiusmodi verba subiiciens „tu cum imperatorem me deus designarit, naucierum esse coges? quod si nos praeter uberes imperii fructus etiam mercaturae emolumenta conabimur intercipere, undenam pri-

ται πορίζοιντο;" τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπὴς βασιλεὺς ὁ Θεό-
φιλος ἦν ὥστε καὶ θαυμαστά τινα φιλοτεχνήσασθαι ὄργανα.
πνεῦμα καὶ γὰρ ἐκεῖθεν ἐν μηχανῇ τινὶ ἀναπεμπόμενον μελῳ-
δίαν ἀπήχει τερπνὴν καὶ εὐκέλαδον. ἀλλὰ καὶ χρυσᾶ κατε- C
σκεύασε δένδρα, ἐν οἷς παντοδαποὶ στρουθοὶ καθήμενοι με-
λῴδημα μελιτόεν ἐξέχεον.

Ἀνθρώπιόν τι ἐν ἀνακτόροις περιεστρέφετο, παρακοπὴν
φρενῶν ἔχον, Δένδερις καλούμενον. ποτὲ γοῦν ὁ βασιλεὺς V. 224
ἐρωτήσας αὐτὸ πόθεν ἥκει, παρὰ τῇ Μάννᾳ πορευθῆναι ἔλε-
γεν· οὕτω γὰρ ἐκάλει τὴν δέσποιναν. ἀλλὰ καὶ νινία καλὰ
διεβεβαιοῦτο ἔχειν αὐτήν. εἰκόνας οὖν ὁ βασιλεὺς ὑποτοπά-
σας εἶναι τὰ νινία κατὰ τῆς βασιλίδος ἐξώργιστο. ἡ δὲ σο-
φῶς τὸν ἄνδρα κατεσοφίσατο· „οὐδὲ γὰρ εἰκόνας εἶδεν ὁ
Δένδερις" ἔλεγεν, „ἀλλ' ἐνατενιζούσης μου τῷ κατόπτρῳ τὰς
ἐκεῖθεν ἀντανακλωμένας ἑώρα μορφάς, ἃς δὴ καὶ νινία ὠνό- D
μασεν." ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀπεστρέφετο τὰς εἰκόνας ὁ Θεόφι-
λος ὥστε καὶ τὸν ἱερὸν Μεθόδιον, ἅτε τῶν εἰκόνων ὑπερμα-
χόμενον, ἐν σπηλαίῳ τινὶ κατέκλεισεν ὥσπερ νεκρὸν ἐν μνη-
μείῳ. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο λῃστὰς σὺν αὐτῷ.
τότε δὴ τότε καὶ τελευτήσας ὁ εἷς πόσης δυσοσμίας αἴτιον
τῷ μακαρίῳ γέγονε; τηνικαῦτα καὶ οἱ κεντηθέντες τὰ μέτωπα

vatae fortunae homines ad vitam sustinendam sibi necessaria comparabunt?" praeter haec tam magnificus erat imperator hic Theophilus, ut etiam admirabilia quaedam instrumenta studiose excogitaret, de quibus machina quadam emissus spiritus iucundam suaviterque resonantem melodiam efficit. itidem arbores aureas parabat, in quibus omnis generis aviculae considentes melleum quendam cantum effundebant.

Ceterum in aula quidam versabatur homuncio parum mentis compos. eum cum aliquando interrogasset imperator unde veniret, a Manna se digressum respondit: hoc enim nomine dominam appellabat. deinde adfirmavit illam perbellas pupas habere. qua voce imperator audita, suspicatus pupas esse imagines, contra imperatricem excanduit. illa vero maritum solerter decepit. „non enim" ait „imagines Denderis vidit" (hoc illi deliro nomen erat), „sed cum speculum intuerer, formas in eo per reflexionem repraesentatas conspexit, easque pupas nuncupavit." usque adeo certe Theophilus imagines aversabatur, ut etiam religiosum illum virum Methodium, qui earum patronus erat, in spelunca quadam perinde concluderet uti cadavera sepulcris abduntur. neque tantum hoc modo eum vexavit, sed etiam ipsi latrones duos adiunxit, quorum unus ibidem extinctus est. eius cadaver quantum obsecro molestiae foetore suo putas viro beato attulisse? id temporis etiam ii quorum facies notis erant compunctae, in exsilium acti,

πρὸς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενοι γραφὴν ἐγχαράττουσι τῷ Μεθοδίῳ διά τινος ἰχθυοθήρα ἐν μέτρῳ ἰαμβείῳ κατὰ λέξιν ἔχουσαν οὑτωσί.

P. 290 τῷ ζῶντι νεκρῷ καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ,
ναίοντι τὴν γῆν καὶ πολοῦντι τὸν πόλον,
γραπτοὶ γράφουσι δέσμιοι τῷ δεσμίῳ.

ἀντιγράφει δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτούς

τοὺς ταῖς βίβλοισιν οὐρανῶν κλησιγράφους
καὶ πρὸς μέτωπα σωφρόνως ἐστιγμένους
προσεῖπεν ὁ ζώθαπτος ὡς συνδεσμίους.

τὸν μέντοι Μεθόδιον παραδόξως ὁ θεὸς ἐκεῖθεν ἐξήγαγεν. ὁ γὰρ Θεόφιλος φιλολόγος ὢν γραφαῖς τισὶ δυσνοήτοις ἐνέτυχεν, ὧν τὴν λέξιν οὐχ εὕρισκεν. ἀκούσας οὖν παρά τινος ὡς
B οὐδεὶς ἕτερος τὰς τοιαύτας σαφηνίσει γραφὰς εἰ μὴ ὁ ἐν μνήματι Μεθόδιος, ἐκεῖθεν αὐτὸν αὐτίκα μετεκαλέσατο καὶ διὰ τιμῆς εἶχεν ὅτι πολλῆς. αἱ μέντοι σιαγόνες αὐτοῦ παραλυθεῖσαι ὑπὸ Θεοφίλου διὰ τὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπερλαλεῖν (μετὰ γὰρ τὴν ζ΄ σύνοδον ὁ βασιλεὺς οὗτος τὴν εἰκονομαχίαν ἀνενέωσεν) ὀθόνῃ λεπτῇ ἐδέδεντο. ταύτῃ τοι καὶ συνήθεια μέχρι τοῦ νῦν, ὡς οἶμαι, κεκράτηκεν ἐν ἀρχιερεῦσι τὸ καὶ τοῖς ἐμπροσθίοις μέρεσι δεδεμένας ἔχειν ὀθόνας.

piscatoris cuiusdam opera Methodio scripserunt in haec verba, iambicis versibus inclusa:

vivo perempto vivificoque mortuo,
terram incolenti ac pariter calcanti polum,
scripsere vincto vincti et inscripti notis.

iis Methodius in hanc sententiam rescripsit:

libris vicissim descriptos caelestibus,
faciesque non sine laude compunctos notis,
secum salutat vinctos vivus obrutus.

hunc autem Methodium novo et admirabili quodam modo deus ex eo specu eduxit. nam cum Theophilus doctrinae litterarum studiosus in scripta quaedam intellectu difficilia incidisset, nec qui se de illis explicaret invenire posset, intellecto de quodam neminem mortalium esse qui felicius ea declarare posset quam inclusus ille sepulcro Methodius, hominem inde statim revocavit, magnoque in pretio deinceps habuit. et quia Methodii malae propter sacrarum imaginum propugnationem contundendo laesae solutaeque fuerant a Theophilo post 7 synodum simulacrorum eversionem renovante, necesse habebat ut eas tenui quadam fascia linea obligaret. unde mea quidem sententia mos inolevit, hodieque durans, ut pontifices ab anteriori parte lineas fascias alligatas habeant.

Ἀλλὰ καὶ τελευτῶν ὁ Θεόφιλος ἠξίου μήτε τὰς ἁγίας
εἰκόνας ἀναστηλωθῆναι μήτε τὸν πατριάρχην Ἰωάννην τὸν
καὶ γόητα καθελεῖν. ἀλλὰ μετὰ θάνατον ἐκείνου καθελοῦσα
τοῦτον ἡ Θεοδώρα τὸν ἱερὸν ἀντεισῆξε Μεθόδιον, εἰ καὶ C
γύναιόν τι πορνίδιον οἱ ἐξ ἐναντίας ὑπελθόντες διαβάλλουσι
τὸν Μεθόδιον. κρίσις οὖν ἐπὶ τούτοις προβαίνει, καὶ τὸ
κράσπεδον ἄρας ἀπογυμνοῖ τὴν αἰδῶ. ἡ δὲ ἦν κατεψυγμένη
πάντῃ καὶ μεμαρασμένη. καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς δι' ἣν ὁ
τοσοῦτος γέγονε μαρασμός, ἔλεγεν ὅτι ποτὲ κατὰ χρείαν εἰς
Ῥώμην σταλείς, κἀκεῖσε πύρωσιν παθὼν σαρκικήν, δέομαι
τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. ἐφ' ᾧ καὶ δοκῶ κατ' ὄναρ ἰδεῖν
τὸν κορυφαῖον Πέτρον, καὶ οὗ τῆς αἰδοῦς ἁψαμένου μου
πῦρ ἐδόκουν αὐτὴν περιβόσκεσθαι. ἔκτοτε οὖν τὰ μόρια
ταῦτα νενέκρωται, καὶ πύρωσις οὐκέτι μοι παρηνώχλησε. D
καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνὴ τὸν Ἀδὰμ ἐξάγει τοῦ παραδείσου, ἡ
δὲ κυρὰ Θεοδώρα εἰσάγει τὸν ὁμόζυγον αὐτῆς εἰς τὸν παρά-
δεισον. ὡς οὖν ἔλαβε πληροφορίαν τοῦ πράγματος, φιλοφρο-
νεῖται τοὺς ἁγίους τούτους πατέρας, δι' ὧν ἄρα καὶ ἡ πρὸς
θεὸν γέγονε δέησις. ἡνίκα γοῦν ἐφιλοφρόνει αὐτούς, συμπαρ-
ῆν καὶ ὁ γραπτὸς Θεοφάνης Νικαίας. ταύτης οὖν ἐνατενι- V. 225
ζούσης αὐτῷ καὶ τὰ στίγματα θαυμαζούσης ἔλεγε „τί με

Denique Theophilus moriturus petebat ut imagines sacrae rursum non erigerentur, neque Iohannes patriarcha, praestigiator insignis, loco moveretur. verum ipso vita functo, Theodora Iohanne deiecto et abdicato sanctum virum Methodium pro eo substituit. tum vero meretricula quadam subornata Methodium adversarii criminati sunt; quae res in iudicium cum deducta foret, Methodius fimbria vestis sublata genitalia denudavit. ea prorsus frigebant et emarcuerant. rogatus autem quanam de causa tantopere virilia ipsius emarcuissent, respondit se aliquando quadam de causa Romam missum, et carnalis libidinis inflammatione correptum, Christi discipulorum opem implorasse; ideoque per quietem vidisse summum illum Petrum apostolum, qui verendis suis attactis effecerit ut ignis ea depascere videretur. ex eo tempore membra istaec sua mortua sibi fuisse, neque libidinis inflammationem quidquam attulisse molestiae. caeterum ut omnium prima mulier Adamum paradiso eduxit, ita domina Theodora coniugem suum in paradisum introduxit. ea de re cum certior facta fuisset, benigne sanctos hosce patres excepit, qui etiam pro Theophilo deum precati sunt. cum autem illos exciperet, aderat inter alios Theophanes Nicaenus pontifex, cuius faciei notae impressae erant. is imperatrice defixis oculis se intuente, ac notas impressas admirante „cur" inquit „tam crebro me adspicis? in altera vita cum ma-

συχνῶς ὁρᾷς; τότε διαδικάσομαι περὶ τούτου τῷ ἀνδρί σου." ἣν δὴ καὶ πολλὰ δυσχεράνασαν τούτου ἕνεκεν ὁ πατριάρχης παρεμυθεῖτο Μεθόδιος.

P. 291 Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοφίλου βασιλείας Λέων ὁ φιλόσοφος ἦν, κεκρυμμένος μὲν τοῦ πρώτου καὶ πάντη ἄγνωστος ὤν, τούτῳ δὲ γεγονὼς τῷ τρόπῳ κατάδηλος. νεανίας τις γεωμετρικῆς ἐπιστήμης ἔμπειρος ὢν αἰχμάλωτος ἄγεται. εἶτα παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὸν Ἀρμεμουμνῇ ζήτησις γίνεται γεωμετρικῶν θεωρημάτων. παρίσταται καὶ ὁ νεανίας, τὴν αὐτοῦ σοφίαν δείκνυσι, θαυμάζεται. ἐρωτᾶται εἰ καί τινες ἕτεροι τοιοῦτοι παρὰ τῇ βασιλευούσῃ εὑρίσκονται. καὶ ὁ Ἀρμεμούμνης μαθὼν περὶ τοῦ σοφοῦ
B Λέοντος, τίς τε ἦν καὶ ὅπως εἰς ἄκρον ἐληλάκει πάσης σοφίας καὶ ἐπιστήμης, γράφει πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον ὡς ἂν ἀποστελεῖ τὸν φιλόσοφον πρὸς αὐτόν· ἀντὶ δὲ τούτου δοθήσεται χάρις χρυσίου κεντηνάρια ρ' καὶ φιλία αἰώνιος. καὶ ὁ Θεόφιλος ἄτοπον κρίνας εἰ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν, δι' ἣν τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος θαυμάζεται, ἔκδοτον ποιήσει τοῖς ἔθνεσι, πρὸς τὰ αἰτηθέντα οὐκ ἐπένευσε. γνωρίζεται οὖν ἐντεῦθεν ὁ τὰ πάντα σοφώτατος Λέων, διδάσκαλος προχειρίζεται, τελευταῖον εἰς τὸν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον ἀνάγε-

rito tuo disceptaturus sum." hoc verbum imperatricem graviter admodum pupugit, quam tamen deinde Methodius patriarcha consolatus est.

Scito autem, dilecte fili, Theophilo imperante Leonem philosophum extitisse, qui prorsus antea latitabat et ignotus erat: sed hoc modo nomen aliquod est consecutus. quidam adolescens geometricae scientiae peritus in hostium potestatem venerat. accidit autem ut Armemumnes, qui eum captivum habebat, aliquando de geometricis theorematis disputaret. ibi iuvenis ille praesens doctrinae suae specimen edit, et apud homines admirationem sui concitat. quamobrem interrogatur an alii quoque Cpoli reperiantur qui artem hanc teneant. cum respondente iuvene cognovisset Armemumnes de Leone viro sapienti ac docto, quisnam foret, et quod summam omnis doctrinae scientiaeque peritiam consecutus esset, litteris ad imperatorem Theophilum datis petit ut ad se Leonem mittat, pro quo declarandi animi grati causa vicissim ei daturus sit centum auri centenarios aeternamque pacem concessurus. Theophilus autem, qui absurdum quiddam se facturum duceret, si rerum cognitionem, propter quam natio Romanorum in admiratione sit, populis exteris proderet, postulatis Armemumnae adsentiri noluit. ex eo tempore Leo doctissimus in universis disciplinis clarescere coepit. cumque doctoris munus aliquandiu ei mandatum fuisset, tandem opera magni patriarchae Iohannis ad Thes-

ται παρὰ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ μεγάλου. τῶν εἰκονομάχων τηνικαῦτα καθαιρεθέντων συγκαθῃρέθη καὶ αὐτός. μεγίστην δὲ τιμὴν παρά γε τοῖς Θεσσαλονικεῦσιν ἔφερε καὶ δι' C ἄλλα μὲν πολλά, μάλιστα δὲ δι' ἣν ἐπήνεγκε τοῦ λιμοῦ λύσιν, τὴν τῶν ἀστέρων ἐπιτολὴν διασκεψάμενος κἀκείνους ἀναπείσας τὰ σπέρματα τηνικαῦτα καταβαλεῖν.

Ὁ μέντοι Θεόφιλος γαμβρὸν εἶχεν Ἀλέξιον, οὗ Μωσηλὲ τὸ ἐπώνυμον· καὶ Μανουήλ τις ἐν αὐτῷ παραδυναστεύων ἦν. ὁμοίως καὶ Θεόφοβός τις, ὃν δὴ καὶ θανάτῳ καθυποβληθῆναι κελεύει, μή ποτε νεώτερόν τι εἰργάσηται. ἀφαιρεῖται οὖν ἡ ἐκείνου κεφαλὴ καὶ τῷ Θεοφίλῳ προσάγεται. τῶν οὖν τριχῶν αὐτῆς ἀψάμενος ἔφη „οὔτ' ἐγὼ Θεόφιλος οὔτε σὺ Θεόφοβος." ἐπὶ τούτοις οὖν ἐξηρεύξατο τὴν D ψυχὴν δυσεντερίᾳ πρότερον συσχεθείς· τὸ δὲ ταύτης αἴτιον ψυχροποσία.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ μεθυστὴς σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Θεοδώρᾳ ἔτη ιδ', καὶ μόνος ἔτη ια'. κατάγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀποκείρει· μόνος γὰρ ἤθελε σκῆπτρα τὰ Ῥωμαίων ἰθύνειν, εἰ καὶ μὴ πρὸς καλὸν ἀπέβλεπε τὰ ἐκείνου. τί γὰρ οὐκ ἔλεγε; τί δὲ οὐκ ἔπραττε; πολλάκις καὶ μηδέ τινος χρείας κατεπειγούσης, χωρὶς φυλάκων καὶ φρουρᾶς, ἄτερ δορυφορούντων, ἐπὶ μέσων ἐκεῖνος τριόδων παρώδευε. καὶ τί χρὴ

salonicense solium evectus est. inde cum oppugnatores imaginum loco moverentur, etiam ipse solio suo deiectus est. apud Thessalonicenses in honore maximo fuit cum alias plures ob causas, tum maxime propterea quod eos annonae penuria sublevasset, siderum quorundam ortu considerato: persuaserat enim ipsis ut indicato ab se tempore semina terrae crederent.

Ad Theophilum ut redeamus, habebat is generum Alexium, cognomento Moselem. praeterea Manuelus quidam apud ipsum potestatis imperatoriae particeps erat, itemque Theophobus, quem morte adfici iussit, ne quando res novas moliretur; estque caput ei praecisum et ad Theophilum allatum. cuius ille crinibus attrectatis „nec ego sum Theophilus" inquit, „nec tu Theophobus." haud multo post animam exhalavit, cum prius intestinorum morbo laborasset, quem ex haustu frigidae aquae sibi arcessiverat.

Theophilo extincto, Michaelus cum Theodora matre 14 annis imperavit, eamque tandem ab imperii gubernaculis removit et rasit; quod solus Romanam rem publicam administrare vellet. non tamen ad utilitatem publicam ea quae gerebat spectabant. quid enim non ille dicere, quid non ausus est facere? saepenumero nulla urgente necessitate absque custodibus, praesidio, satellitum comitatu, in

πολλὰ λέγειν; ἐπὶ χείρονα καθ' ἑκάστην προκόπτων ζωήν,
P. 292 καὶ κατ' αὐτῶν ἐλύττησε τῶν μυστηρίων ὁ κάκιστος. βαλὼν
γὰρ εἰς κρατῆρα δριμύτατον σίνηπι τὴν ἁγιστείαν ἐκεῖθεν
ἐτέλει τὴν μυστικήν, παίζων ὁ τάλας ἐν οὐ παικτοῖς καὶ
γελῶν ἐν ἀγελάστοις ὁ δείλαιος. ἡ μέντοι Θεοδώρα παραδί-
δωσι πρὸς αὐτὸν χρυσοῦ κεντηνάρια Ϛ' καὶ ἀργυρίου ὡσεὶ γ'.
ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ τρία καὶ μόνα τελευτῶν ἀφῆκε, κρατήσας
ἔτη ια' μετὰ τὴν Θεοδώρας διάζευξιν· περὶ γὰρ μέθας καὶ
V. 226 ἱπποδρομίας κατήγετο. τοσοῦτον δὲ τῶν τοιούτων ἐξείχετο
θεάτρων ὡς αὐτὸς μὲν φορεῖν τὸ Βένετον καὶ ἱππηλατεῖν, ὁ
δὲ λογοθέτης τὸ Πράσινον. καί ποτε γοῦν τοῦ ἱππικοῦ ἐν-
B στάντος ἀγῶνος ὁ τοῦ δρόμου πρωτονοτάριος ἐφίσταται λέγων
ὅτι ἐν τοῖς Μελαγγείοις, ἅτινα Μελάγγινα ἰδιωτικῶς λέγον-
ται, Σαρακηνοὶ προσέβαλον· καὶ ὁ βασιλεὺς „ἐν τοιούτῳ
μοι" ἔφη „ἀγῶνι, καὶ τὸν μέσον εὐώνυμον καταστῆσαι σπεύ-
δοντι, αὐτός, μάταιε, περὶ Σαρακηνῶν ἐπιδρομῆς ἀγγελίαν
ἐπάγεις μοι;" τοιούτοις οὖν ὁ Μιχαὴλ ἐνασχολούμενος τοὺς
βασιλικοὺς ἐκένωσεν, ὡς εἴρηται, θησαυρούς· καὶ αὐτοὺς
γὰρ τοὺς ἡνιόχων παῖδας ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἀναλαμ-
βανόμενος ἐδίδου ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνὰ χρυσίου λίτρας ρ'.
C Πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὴν τοῦ Μιχαὴλ ἀβελτηρίαν

3. δριμυτάτην F.

ipsa se trivia conferebat. quid multa proferri opus est? cum cottidie deteriorem ad vitam prolaberetur, tandem vir sceleratissimus adversus ipsa quoque mysteria furiose debacchari coepit. nam in craterem indito sinapi acerbissimo mysticum inde sacrum peragebat, ludens miser in iis quae ludos nullos admittunt, et ridens infelix in minime ridiculis. tradiderat ei Theodora mater auri MXC centenarios, argenti ad tria milia. ex iis Michaelus moriens tria tantum reliquit, imperio post discessionem ex aula Theodorae annis undecim potitus. solis compotationibus et circensibus ludis operam dabat, quibus sane spectaculis tam impense delectabatur ut ipsemet extrinsecus amictum Venetum gestans equos agitaret, logotheta Prasino habitu induto. accidit aliquando ut equestri certamine iam imminente protonotarius dromi accedens diceret in Melangeis, quae Melagina vulgo nuncupantur, Saracenos adesse. tum imperator „tene vero" inquit, „hominem stolidissimum audere mihi tali occupato certamine, ac in hoc unum incumbenti ut in laevam partem medium avertam, de Saracenorum incursu nuntium adferre?" rebus igitur huiusmodi Michaelus occupatus imperatorios, ceu diximus, thesauros exhauriebat. nam quoties ipsorum etiam aurigarum filios ex sacro fonte suscipiebat, singulis auri libras centum donabat.

Licet hinc etiam, ut omittamus alia, Michaeli vecordiam agno-

παρίστησιν. ἀπὸ Ταρσοῦ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ παλατίου φρυκτοὶ κατά τινας τόπους ἀνεφλέγοντο κατὰ διάδοσιν τὰς τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομὰς προμηνύοντες. ἡνιοχείας οὖν τελουμένης κατά γε τὸν ἐν τῷ στενῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος ναὸν Μάμαντος, καὶ τὸ Βένετον ἐνδεδυμένου τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἀγγελία γέγονεν ἀπό γε τοῦ κατὰ τὸν Φάρον φρυκτοῦ. ἀνίᾳ γοῦν ἐπὶ τούτῳ συσχεθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκ μέσου ποιεῖ τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους φρυκτούς, ὡς μηκέτι τοιαύταις ἀγγελίαις οἱ θεαταὶ δειλαινόμενοι τὸ θέατρον καταλύωσιν.

Οὗτος ὁ Μιχαὴλ χρημάτων ἀπορήσας καὶ τὰς χρυσᾶς ἐκείνας πλατάνους, ἃς ὁ φιλόσοφος κατεσκεύασε Λέων, ὡς D' ἄνωθεν ἔφημεν, ἐν αἷς στρουθοὶ καθήμενοι διὰ μηχανῆς ἐκελάδουν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς λέοντας, ἃ πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐθνῶν μεμηχάνηται (καὶ οὗτοι γάρ ἐστιν ὅτε βρυχώμενοι ἐθαυμάζοντο), κατακόψας ἀνάλωσεν.

Ἐπὶ τούτοις οὖν ἡ Θεοδώρα πολλὰ παραινοῦσα τὸν Μιχαὴλ τῶν βασιλείων ἔκπτωτος γίνεται· ὁ γὰρ ἐκ μητρὸς αὐτῷ θεῖος, ᾧ Βάρδας ὄνομα, πάντα κάλων κινήσας καὶ παντοίως ὑπελθὼν αὐτόν, τὴν μὲν βασίλισσαν πόρρω γενέσθαι τῶν βασιλείων οἰκονομεῖ, ἑαυτὸν δὲ προχειρισθῆναι Καίσαρα. ἔκτοτε οὖν πάντα ποιῶν ὡς ἀντάναξ οὐ διέλιπε. P. 293

scere. a Tarso ad Palatium usque certis in locis ignes succendi consueverant, quibus aliis alios excipientibus Saracenorum incursus denuntiabantur. cum igitur aliquando currus agerentur ad eximii martyris Mamantis aedem, quae in Steno est, habituque Veneto imperator ipse ornatus esset, signum adventus hostilis editum est per ignem de Pharo. quae res permolesta cum imperatori accideret, ignes illos admirabili consilio excogitatos sustulit, ne deinceps unquam per eiusmodi nuntios animis terrore perculsis theatrum spectatores desererent.

Idem Michaelus cum forte pecuniis indigeret, etiam platanos illas aureas, factas a Leone philosopho, de quo supra locuti sumus, in quibus aviculae sedentes per machinam quandam cantillabant, itemque leones aureos, qui et ipsi cum hominum admiratione maxima nonnunquam rugitum edebant, opera certe praeclara et unam ob causam facta, ut exterae nationes ad eorum conspectum obstupescerent, minutas in partes concidit et aurum expendit.

Quas ob res Theodora Michaelum crebris admonitionibus castigans et erudiens e regia tandem expellitur. etenim Michaeli avunculus, cui Bardae nomen erat, nulla non machinatione usus et omnibus hominem modis aggressus, ut imperatrix quidem longe a regia summoveretur effecit, ipse vero Caesar ab imperatore designaretur.

πρὸς τούτοις δὲ καὶ παρανομίαν ἐτόλμα, υἱοῦ γνησίου γαμετῇ
συνεφθείρετο. μανθάνει ταῦτα καὶ ὁ τότε πατριάρχης Ἰγνά-
τιος· ἐφ' ᾧ νουθετεῖ, παραινεῖ, καὶ τελευταῖον ἐκδιώκει
τῶν ἁγιασμάτων αὐτόν. μαίνεται ὁ Βάρδας, καὶ τὸν μὲν
Ἰγνάτιον τῆς ποίμνης ἐξίστησιν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ προχειρίζεται
Φώτιον. ἀλλ' ἐντεῦθεν οἵοις καὶ ὅσοις ἐβλήθη δεινοῖς παρὰ
Φωτίου ὁ Ἰγνάτιος, ἵν' ἑκὼν φανείη παραιτούμενος, οὐκ
ἔστιν εἰπεῖν. ἀπορριζοῦσι γὰρ αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας, προσε-
B φαπλοῦσι γυμνὸν κοπροφέρτῳ τινὶ λάρνακι τὸν τοῦ κατα πτύ-
στου Κοπρωνύμου φερούσῃ νεκρόν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πλέον ἀνέ-
χεται ὁ θεός· ὁ μὲν γὰρ Φώτιος αὐτίκα τοῦ θρόνου ἐκβάλ-
λεται, ὁ δὲ Βάρδας κακῶς τῶν ὧδε μεθίσταται. κατὰ γὰρ
τοῦτο καὶ σημεῖά τινα τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ κατεμήνυον, ἐπιτο-
λαὶ κομητῶν, ὄψεις ὀνειράτων ἀλλόκοτοι. ἐδόκει γὰρ ὁ Βάρ-
δας πρὸς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἀπελθεῖν, καὶ τῷ τοῦ πα-
τριάρχου θρόνῳ τὸν κορυφαῖον Πέτρον ἰδεῖν ἐγκαθήμενον,
καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τὸν ἁγιώτατον Ἰγνάτιον ἐγκυλινδούμε-
V. 227 νον, κἀκεῖθεν ὧν ἔπαθε παρὰ τοῦ Καίσαρος αἰτοῦντα ἐκδί-
C κησιν. καὶ ὁ Βάρδας εὐθέως ἑώρα ῥομφαίαν διδομένην ὡς ὑπ'
αὐτῆς αὐτὸν μεληδὸν διατμηθῆναι. οὐ πολὺς διῆλθε καιρός,
καὶ κατὰ τοῦ Βάρδα θάνατος μελετᾶται παρὰ Μιχαὴλ τὴν

itaque ab illo tempore cuncta sic agere, quasi si imperator ipse foret, non destitit. praeterea facinus improbissimum committere ausus est, genuini filii coniuge vitiata. quod ubi rescivisset Ignatius patriarcha, hominem semel atque iterum frustra monitum tandem adhibita commonefactione postrema sacris excludit. tum vero Bardas furere, Ignatium gregi adimere, Photium eius loco substituere. qualibus autem quantisque calamitatibus Ignatius opera Photii fuerit exagitatus, ut tandem sponte sua solium detrectare ac resignare videretur, verbis explicari omnino non potest. quippe radicitus ei dentes effracti sunt, ipse nudus in longum exporrectus et sandapilae cuidam luto commaculatae inclusus, quae abominabilis istius Copronymi cadaver continebat. verum deus haec non admodum diu toleravit. quippe Photius ille mox solio deiectus est, Bardas misere vitam in terris suam clausit. etenim cum moriturus esset, prodigia quaedam et ostenta perniciem hominis portenderunt, nimirum ortus cometarum et inusitata somniorum visa. nam per quietem Bardas ire sibi magnam ad ecclesiam videbatur, ubi principem apostolorum Petrum in solio patriarchae sedentem cerneret, ad cuius pedes sanctissimus ille patriarcha Ignatius provolutus iaceret, ac vindictam eorum postularet facinorum quae a Caesare designata in se fuissent; mox alicui gladium porrigi, quo Bardas membratim dissecaretur. neque multum temporis

ἐκείνου δυναστείαν δεδοικότος. ξιφήρεις οὖν τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπιόντας ὁ Βάρδας ἰδὼν τοῖς τοῦ βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει ποσίν. ἀλλ' ἀποσπῶσι τοῦτον ἐκεῖθεν καὶ μεληδὸν κατατέμνουσι. τὰ δὲ παιδογόνα αὐτοῦ μόρια κοντῷ ἀπαιωροῦσι καὶ τῷ λαῷ παραδειγματίζουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα φυσικῆς γονῆς ὁ Μιχαὴλ ἀπορῶν, ὥς φησιν ὁ Σκυλίτζης, καὶ τὰ κοινὰ διεξάγειν οὐχ οἷός τε ὢν ἅτε τοῦ Βάρδα ἐξ ἀνθρώπων γενομένου, εἰσποιεῖται τὸν D Βασίλειον εἰς υἱόν, καὶ τῇ τῶν μαγίστρων ἀξίᾳ τιμήσας διάδημα μετὰ μικρὸν αὐτῷ παρατίθησιν. εἶθ' οὗτος ὁ Μιχαὴλ παρὰ Βασιλείου ἐλεγχόμενος ἐφ' οἷς ἔπραττε, ποιῆσαι τοῦτον ἐκ μέσου ἐφρόντιζε. τί γοῦν ποιεῖ; Βασιλίσκον τινὰ (φιλοτιμήσασθαι γὰρ ἤθελεν αὐτόν, ὅτι προφθάσας ὕμνησε τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ τὸ καλῶς δῆθεν ἡνιοστροφῆσαι) εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν πορφύραν αὐτὸν ἐνδύει καὶ τὸ διάδημα, πρὸς τὴν γερουσίαν εἰπὼν „πάλαι μὲν οὖν ἔδει τουτονὶ τὸν ἄνδρα, ὦ φίλοι, εἰς τὸν περίβλεπτον κόσμον τῆς βασιλείας P. 294 ἀναγαγεῖν, ἢ τὸν Βασίλειον ἐφ' ᾧ καὶ μεταμεμέλημαι." ἀλλ' ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Μιχαὴλ κατάλυσις λαμβάνει ἀρχήν, εἰ καὶ μᾶλλον ἀκρατοποτῶν οὐ διέλιπε τοῖς ὑπ' αὐτὸν πολλὰ κακὰ προξενῶν, ἄλλου μὲν ὦτα κελεύων ἀφαιρεῖσθαι, ἑτέρου δὲ

intercessit, cum Michaelus Bardae potentiam reveritus hominem morte multatum e medio tollere cogitat. itaque Bardas homines gladiis instructos contra se pergentes intuitus ad imperatoris se pedes abiicit. verum per eosdem inde abreptus membratim in frusta conciditur, genitalibus hastae suffixis et publice populo spectaculi causa exhibitis.

Secundum haec Michaelus, quod sobolem ex se naturaliter procreatam nullam haberet, uti Scylitzes memoriae prodidit, nec publicam rem administrare per se satis idonee posset, Barda iam rebus humanis exempto, Basilium filii loco adoptat, et magistrorum dignitate ornatum paullo post etiam diademate cingit. cum autem a Basilio quoque Michaelus ob ea reprehenderetur quae nefarie patrabat, quo pacto et illum e medio tolleret, sollicite cogitabat. quid ergo rei molitur? hominem quendam nomine Basiliscum, quem adficere honore propterea cuperet quod aliquando maiestatem ipsius insigniter praedicasset ob quadrigarum sollertem inflexionem, in medium productum purpura induit ac diademate ornat, huiusmodi ad senatum verbis usus „iampridem, amici, oportebat hunc virum a nobis ad honorem imperii splendidissimum potius evehi, quam Basilium. iccirco mei me consilii factique poenitet." quod quidem ubi fecisset, mox initium interitus Michaeli appetiit, praesertim cum intemperanter admodum potare non desineret,

ῥῖνα καὶ κεφαλὴν ἄλλου. ἀλλ' ἐν τούτοις ἐμποδίζοντα τὸν Βασίλειον εἶχεν. ἐφ' ᾧ δόλον μελετᾷ κατ' αὐτοῦ· ἐνέσκηψε γάρ τινι βέλος ἀφιέναι τῷ δοκεῖν μὲν κατὰ θηρίου τῇ δὲ ἀληθείᾳ κατὰ Βασιλείου. καὶ ὃς πάντα ἐννοήσας ἔδρασε μᾶλλον ἐπὶ Μιχαὴλ ὅπερ αὐτὸς ἔμελλε ἀπ' αὐτοῦ παθεῖν·
B ἐφ' ᾧ καὶ φονεύει αὐτὸν κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα.

Κρατεῖ οὖν μετὰ Μιχαὴλ τὸν μεθυστὴν Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη κ'. οὗτος βρεφύλλιον ὤν, καθά φησι Ζωναρᾶς, ἔκειτο τῷ ἡλίῳ θαλπόμενος ἅτε δὴ τῶν αὐτοῦ γονέων περὶ τὸ θέρος ἀσχολουμένων· πάνυ καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοί. ἀετὸς δὲ τηνικαῦτα καταπτὰς ἐσκίαζεν αὐτὸν ταῖς πτέρυξιν. ἡ γοῦν μήτηρ αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἀποσοβῆσαι ἐπιχειρήσασα τοῦτον, καὶ μὴ δυνηθεῖσα, ἀγαθὸν οἰώνισμα τὸ τοιοῦτον ἔκρινε δρᾶμα. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κώμης ὁ Βασίλειος οὗτος ὥρμητο γειτονούσης τῇ μεγαλοπόλει Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἀν-
C δράποδον δὲ τοῖς Βουλγάροις συναπήχθη ποτέ. φυγὼν οὖν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Βυζαντίδα ἔρχεται, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου Διομήδους προσπελάζει ναῷ, κἀκεῖσε ὑπνώττει ἐν κλίνῃ λιθοπλινθίνῃ. τηνικαῦτα ὁ ἐκεῖσε νεωκόρος τρίτον ἀφυπνίζεται δι' ἀγγέλου λέγοντος „ἔσω τὸν βασιλέα εἰσάγαγε." πείθεται ὁ νεωκόρος, θεραπείας ἀξιοῖ τὸν βασιλέα. εἶτα τί; διὰ τὴν

21. δεξιοῖ F.

ac subditis crebra mala moliri. nam praecipiebat his aures, illis nares, nonnullis capita praecidi. cum autem Basilius impediret quominus ea perficerentur, fraude circumvenire Michaelus ipsum instituit. nam cuidam mandabat ut in speciem quidem adversus feram telum emitteret, reapse vero Basilium peteret. qua re Basilius animadversa in ipsum Michaelum id patrandum esse statuit quod imminere sibi ab eo videbat. itaque hominem ad D. Mamantis interficit.

Hoc modo post Michaelum cognomine Temulentum Basilius Macedo 20 annis imperium obtinuit. is cum adhuc infans admodum esset, uti Zonaras commemorat, forte soli expositus in aestu iacebat, messe occupatis parentibus, qui valde pauperes erant. tum vero aquila de sublimi advolans expansis alis umbram ei praebebat. cum autem mater aliquoties aquilam abigere conata nihil efficere se videret, tandem hanc rem boni augurii loco duxit. praeterea Basilius hic e pago quodam originem habuit, qui magnae urbi Adrianopoli vicinus erat. etiam aliquando ceu mancipium a Bulgaris avectus fuit. unde cum evasisset, Byzantium sese contulit, ac propius ad sancti Diomedis aedem accedens ibidem in latericio pavimento fessus obdormivit. ea nocte templi eius aedituus ab angelo ter excitatus est ac imperatorem introducere iussus. paret aedituus angelo, et Basilium velut imperatorem humanissime tractat atque reficit. quid ex eo tempore de ipso factum? propter insignem

αὐτοῦ ἀνδρείαν τῷ Μιχαὴλ γνωρίζεται, τῶν ἵππων φροντιστὴς καθίσταται, μετὰ ταῦτα παράκοιτος καὶ τελευταῖον κράτωρ ἀναγορεύεται, τοῦ θεοῦ τὰ τοιαῦτα καὶ πρὸ πολλοῦ πάντως δεικνύοντος. ὅρα γὰρ ὅτι καί ποτε μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ τοῦ Θεοφιλίτζη ἔν τινι τόπῳ ἀπῆλθεν ἔνθα διορατικός D τις ἐτύγχανε μοναχός, ὃς τὸν μὲν Θεοφιλίτζην παρεώρα, τὸν δὲ Βασίλειον διὰ τιμῆς ἐποιεῖτο πολλῆς, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρω- V.228 τηθεὶς ὑπό τινος ἔλεγε βασιλέα ἰδεῖν αὐτὸν ἄντικρυς. κρατεῖ οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν Μιχαὴλ ὁ Βασίλειος. καὶ τῆς ἐκκλησίας εὐθέως τὸν Φώτιον ἐξωθεῖ, καὶ πάλιν Ἰγνατίῳ τὸν θρόνον ἀποδίδωσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν γερουσίαν τηνικαῦτα μετακαλεσάμενος τοὺς βασιλικοὺς ὑπανοίγει θησαυρούς, ὥς φησιν ὁ Σκυλίτζης· καὶ ἀπό γε τῶν τοσούτων χρημάτων οὐδὲν ἄλλο εὕρηται ἢ χρυσοῦ κεντηνάρια τρία. ποῦ δὲ ταῦτα κενοτομηθῆναι ἔφθασε μαθὼν Βασίλειος οἰκονομεῖ καὶ πάλιν P.295 πρὸς τὸν δημόσιον ἀντιστραφῆναι. τὰ ἡμίση λοιπὸν ἀφ' ὧν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἕκαστος ἀφαιρούμενος ἐπισυνάγει χρυσοῦ κεντηνάρια τ'.

Τοσοῦτον δὲ καλῶς ὁ Βασίλειος ἦρχε καὶ τοσοῦτον δικαιότατος ἦν, ὡς καὶ δικαστὰς τάξαι καὶ τὰς ὑποθέσεις ποιεῖν ἔν τε τῇ Μαννaύρᾳ καθημένους καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ.

15. καινοτομηθῆναι?

animi fortitudinem in Michaeli notitiam pervenit: primum equorum ei cura committitur, deinde fit cubicularius, tandem imperator renuntiatur, cum quidem huiusmodi eventa deus multo ante significasset. nam vide, obsecro, quid aliquando ipsi acciderit. forte cum hero id temporis suo Theophilitze quendam ad locum profectus fuerat. eo in loco solitariae vitae sectator degebat, homo futura prospiciendi facultate praeditus. negligebat ille Theophilitzem, cum magnum honorem Basilio deferret. quaesitus ab aliquo cur id fecisset, imperatorem in eo se palam conspexisse respondit. hac igitur ratione Basilius imperio, ceu diximus, post Michaelum potitus est; moxque Photium ex ecclesia pepulit ac solium Ignatio restituit. praeterea sub initium imperii patribus conscriptis ad se venire iussis thesauros imperatorios aperuit, ut Scylitzes commemorat, deque pecuniis aerarii maximis, praeter auri tres centenarios, nihil omnino reperit. quo autem illae modis ac rationibus novis inusitatisque prius devenissent, ubi certior factus fuit, apud senatum obtinuit ut publicum in aerarium referrentur. ipse tamen mitius agens, et cuilibet illorum qui aliquid a Michaelo acceperant, partem dimidiam auferens, auri 300 omnino centenarios confecit.

Tam praeclare vero Basilius imperium administrabat, tamque observans erat iustitiae, ut ipsemet iudices ordinaret, eosque causas

ἐτύπωσε δὲ καὶ σιτηρέσια λαμβάνειν αὐτούς, ὥστε μὴ τῶν ὑποθέσεων καταφρονεῖν. ἔταξε δὲ καὶ τροφὴν τοῖς πενεστέ-
B ροις τῶν τὰς δίκας ἐχόντων, ὡς μὴ τῷ λιμῷ τηκόμενοι τὰς δίκας ἀπαγορεύοιεν. λέγεται δὲ ὅτι καὶ κατιὼν ἐνταῦθά ποτε ὁ βασιλεὺς καὶ μηδέ τινα εὑρὼν ἐγκαλοῦντα, καὶ ὑποπτεύσας μή πως ἐμποδίζονται τοῦ πρὸς αὐτὸν εἰσέρχεσθαι οἱ ἀδικούμενοι, δορυφόρους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔπεμψε, ὧν δὴ καὶ ὑποστρεψάντων, καὶ μηδέ τινα τοιοῦτον λεγόντων εὑρεῖν, μεθ' ἡδονῆς ἀπέσταξε δάκρυον καὶ τῷ θεῷ χάριτας ὡμολόγει, εἴγε κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν οὐκ ἔστιν ὁ ἀδικούμενος.

C Ὁ εἰς ἀδοξίαν ἀπὸ δόξης περιπεσὼν παραμυθίας ἀπολαυέτω, τὴν ἄνω καὶ κάτω φορὰν τῶν τῆς ἁμάξης τροχῶν συστρέφων καθ' ἑαυτόν· τῆς γὰρ ἀστάτου τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας εἰκὼν αὕτη ἐστὶ προφανής. ὁποῖον δὴ πάλαι πεποίηκε καὶ ὁ σουλδάνος ἐκεῖνος ὁ βάρβαρος. οὗτος γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς Φραγγίας ἄρχοντος κατασχεθεὶς καὶ διετίαν ἐν τῇ φρουρᾷ ποιήσας οὐκ ὤφθη γελάσας ποτέ. μετὰ δὲ ταῦτα γελάσαι τοῦτον ὁ Φράγγος μεμαθηκὼς ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν. καὶ

cognoscere iuberet attente, tam in Magnaura pro tribunali sedentes quam in Circo. edictis quoque propositis instituit ut hi iudices acciperent e publico salaria, ne agitatas pro tribunali causas parvi facerent obiterque tractarent. itidem pauperioribus iure adversus alios experiuntibus alimenta decrevit, ne fame contabescentes litibus renuntiarent. praeterea proditum memoriae scimus, imperatorem ad haec loca quodam tempore de regia progressum, cum neminem repperisset de alio conquerentem, ideoque suspicatus esset forte homines iniuriis adfectos aliquo modo impediri quo minus ad ipsum accederent, satellites per orbem dimisisse, qui ubi reversi fuissent, neque se quemquam invenisse dicerent qui querelarum aliquid haberet, prae gaudio lacrymas fudisse, deoque gratias egisse quod se imperante accidisset ut nemo se iniuste tractatum oppressumque diceret.

Ceterum si quis est qui ex ingenti gloria per casum aliquem adversum ad conditionem obscuram ignominiosamque pervenit, is cum animo suo perpendens quo pacto rotae curules sursum deorsumque ferantur, se ipsum consoletur. nam ea volutatio perquam illustri declarat imagine quam instabilis sit humana felicitas. tali certe superioribus hisce temporibus exemplo barbarus ille Suldanus aliquando est usus. nam cum a Francorum principe captivus detineretur, totumque biennium in vinculis exegisset, nunquam eum ridentem aliquis conspexit. tandem Francus intellecto Suldanum risisse, de ipsomet risus illius causam quaerit. tum ille se plaustri rotam intuitum respondet, quae modo sursum modo deor-

ὃς ἔλεγε τροχὸν ἰδεῖν ἁμάξης ποτὲ ἄνω ποτὲ δὲ κάτω φερό- D μενον, καὶ τούτῳ τὰ κατ' αὐτὸν παρεικάσας τὸ τοῦ βίου γελάσαι ἀνώμαλον. τῷ Φράγγῳ λοιπὸν ᾠκείωτο ἔκτοτε, καὶ σύμβουλος ἦν ἐκείνῳ διὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν.

Ὁ Βασίλειος δὲ μετὰ τὸ κρατῆσαι κατὰ Συρίας ὥρμησε· καὶ Γερμανικόπολιν δέ τινα λεγομένην Ἄδατα πολιορκῶν, καὶ ταύτην ὁρῶν τῆς πολιορκίας ὀλιγωροῦσαν ἔφη „ἐφ' ὅτῳ πεποιθότες ἀμερίμνως οὕτως ἔχουσι;" γέρων δέ τις ἐκεῖθεν ἀπεκρίνατο „οὐ παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἡ πόλις ἡμῶν ἁλῶναι νυνὶ πέπρωται, παρὰ δέ του τῶν σῶν ᾧ Κωνσταντῖνος P. 296 ὄνομα." καὶ ὃς ὑποδείξας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, V. 229 ἤκουσεν ὡς οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ' ἕτερός τις μετὰ χρόνον συχνὸν ἐκ σου ἀναφύς. καὶ ὁ Βασίλειος ἵνα τὴν πρόρρησιν διημαρτημένην ἐλέγξῃ, ἐπὶ πλέον τῇ πολιορκίᾳ προσέκειτο. ἀλλὰ μηδὲν ἀνύσας κενὸς ἐκεῖθεν ὑπέστρεψεν.

Οὗτος ὁ Βασίλειος, ὅτι Μιχαὴλ ἀνεῖλε τὸν μεθυστήν, οἷον ἐξιλασκόμενος τὸν θεόν, πολλαχοῦ τῆς πόλεως τῷ ἀρχιστρατήγῳ Μιχαὴλ ναοὺς ἐδείματο ἐκ καινῆς, ὧν εἷς καὶ ἡ ἐν τῷ παλατίῳ λεγομένη νέα. ἐδείματο δὲ κἂν τῷ φόρῳ B ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς θεοτόκου, ὡς ἂν ἔχοιεν οἱ πραγματευό-

13. ἀναφανεὶς F.

sum ferretur. ei se casus suos accommodantem, non potuisse non inaequabiles rerum humanarum vices ridere. quo verbo motus Francus Suldanum ab eo tempore suam in familiaritatem admisit, hominisque prudentiam admiratus eum in consiliariorum suorum numerum retulit.

Cum primum autem Basilius imperium occepisset, in Syriam expeditionem suscepit; cumque oppidum quoddam Germanicopolim, quod alio nomine Adata nuncuparetur, obsidione cingeret, ac homines obsessos imperatoris conatum flocci facere videret, quaeri iussit quonam praesidio freti tam secure degerent. tum quidam ex oppidanis senex „nequaquam" ait „in fatis est, imperator, ut abs te nostrum hoc oppidum capiatur: sed in alicuius tuorum, qui Constantini nomen habebit, potestatem aliquando veniet." iis auditis imperatore filium suum Constantinum ipsis commonstrante responsum est non hunc Constantinum illum esse, sed alium quendam ex ipsius posteris hoc nomine, multis annis intercedentibus, exstiturum. hoc vaticinium Basilius ut falsum irritumque declararet, maiore studio quam prius intentus oppugnationi erat. verum infecta re suaque spe frustratus obsidionem solvit.

Quoniam vero Basilius Michaelum illum temulentum interfecerat, placandi dei causa multis per urbem locis novas aedes Michaelo principi copiarum caelestium duci exstruxit. ex iis una est in pala-

μενοι οἶκον προσευχῆς. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα καινουργήσας ὁ Βασίλειος καὶ κινστέρναν ἀπεκάθηρέ τινα, ἣν ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἀπέχωσε, κῆπον αὐτὴν ποιήσας λαχάνων. τοῦτο δὲ ἐποίησε καὶ ἐν ταῖς οὔσαις ἐντὸς τοῦ παλατίου, τῇ τε πρὸς τῆς Μανναύρας καὶ τῇ μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Λαυσακοῦ. ὁ γὰρ Ἡράκλειος παρὰ Στεφάνου τοῦ φιλοσόφου τὴν γένεσιν αὐτοῦ πολυπραγμονήσαντος μαθὼν ὡς ἐξ ὕδατος C αὐτὸν ἀνάγκη τελευτᾶν, τὰς τῶν κινστερνῶν, ὡς εἴρηται, προσχώσεις ἐποίησεν.

Ὁ μέντοι τοῦ βασιλέως υἱὸς Κωνσταντῖνος νοσήσας ἀπέθανε. καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν αὐτοῦ θάνατον οὐ φέρων ἐζήτει ζῶντα τοῦτον ἐμφανισθῆναι αὐτῷ. μοναχὸς δέ τις Εὐχαϊτῶν πρόεδρος, ᾧ Σανταβαρηνὸς τὸ ἐπώνυμον, δεῖξαι λέγεται τῷ βασιλεῖ τεθνηκότα υἱὸν αὐτοῦ καθάπερ ζῶντά τινα· κατὰ γὰρ λόχμην τινὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἔφιππον συναντῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ κατὰ φαντασίαν ἐποίησεν, ᾧ δὴ καὶ περιπλακῆναι δόξας ὁ βασιλεὺς καὶ καταφιλήσας οὐκέτι τοῦτον ἑώρα. D καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς μεγάλως περὶ τὸν μοναχὸν ἐφαντάζετο, ὁ δὲ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ φιλόσοφος φαρμακὸν ἐκάλει τὸν μοναχὸν καὶ ἀπατῶντα τὸν αὐτοκράτορα. πληγεὶς οὖν

5. τε] δὲ P. 6. λαύσακος F. 13. σαβαταρηνὸς F.

tio, quam Novam appellant. itidem in foro templum nomini deiparae dicatum condidit, ut aedes istic aliqua foret in qua mercatores precarentur. praeterea reparatis instauratisque multis operibus etiam quandam cisternam expurgavit, quam Heraclius imperator humo ingesta oppleverat eiusque loco hortum olerum effecerat. idem praestitit in iis cisternis quae sunt intra palatium, et in ea quae est ad Mannaram, et in alia quae inter Iustinianeum ac Lausacum sita est. nam cum Heraclius ex Stephano philosopho, qui nativitatem eius curiose perscrutatus fuerat, per aquam sibi moriendum esse cognovisset, cisternas, ut diximus, passim obstruxerat.

Secundum haec evenit ut Constantinus imperatoris Basilii filius morbo correptus tandem moreretur. eam filii mortem cum imperator admodum aegro dolentique ferret animo, percupiebat eum sibi viva specie offerri. tum vero monachus quidam, Euchaitarum praeses, cui cognomen Santabareni erat, imperatori filium vita functum ita commonstrasse fertur ac si vivus quispiam foret. effecit enim ut specie imaginaria Constantinus eques patri quadam in silva obviam fieret; quem ubi visus sibi fuisset imperator et complexus et osculatus esset, mox evanescentem ex oculis amisit. hinc imperator magnam de hoc monacho concepit opinionem, quum interim alter filiorum Leo philosophus eum veneficum appellaret, a quo per imposturas imperator deciperetur. ea verba cum animum Santabareni vulnerassent, huiusmodi

ἐπὶ τούτοις τὴν ψυχὴν ὁ Σανταβαρηνὸς τοιοῦτόν τι ἐπινοεῖται. πείθει τὸν Λέοντα, καὶ ξιφίδιον ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος φέρειν παρασκευάζει ὁπηνίκα τῷ πατρὶ συνθηρεύων ἦν. οὐδὲ γὰρ τὸν δόλον ἐνόησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἐπίβουλον προσαγγέλλει αὐτόν. δεσμεῖται λοιπόν, καὶ ἐν ἑνὶ τῶν βασιλικῶν κατακλείεται θαλάμων, καὶ τὰ τοῦ κράτους ἀφαιρεῖται παράσημα. μετὰ δὲ ταῦτα συμπόσιον μετὰ τῶν ἐν τέλει ποιεῖται ὁ κρατῶν κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. ψιττακὸς οὖν ἐκεῖσε ἀπῃωρημένος Λέον Λέον ἐβόα πυκνά· ὀδυρομένου καὶ γὰρ P. 297
τινος τὸν Λέοντα τὴν φωνὴν ἐμιμήσατο. ἀφορμῆς οὖν ἐντεῦθεν δραξάμενοι δέονται τοῦ βασιλέως περὶ τοῦ Λέοντος, λέγοντες ὡς εἰς κατηγορίαν ἡμῶν ἔσται τουτὶ τὸ ζῶον, εἴπερ αὐτὸ μὲν τὸν οἰκεῖον ἀνεκαλεῖτο δεσπότην, ἡμεῖς δὲ ἀμνημονοῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ. ταύτῃ τοι καὶ οὐκ ἀποτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ.

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι διαφωνοῦσιν ἐνταῦθα πρὸς ἀλλήλους οἱ χρονογράφοι. ὁ γὰρ Σκυλίτζης φησὶν ὅτι γονῆς ἠπόρει φυσικῆς ὁ Μιχαήλ· οἱ γὰρ μέθαις ἀεὶ ἐνασχολού- B
μενοι, καθά φασιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί, γόνιμον οὐμενουν ἔχουσι τὸ σπέρμα πρός γε τὰ τῆς Ἀφροδίτης μυστή- V. 230
ρια. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς λοιπὸν ὁ Λέων υἱὸς τοῦ Μιχαήλ; ὁ δὲ Ζωναρᾶς φησὶν ὅτι τῇ μὲν ἀληθείᾳ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ

quiddam excogitavit. auctor Leoni fuit, adeoque persuasit, ut cum patre venaturus secum gladiolum sub veste gestaret. eum Leo dolum non intelligebat. quapropter a Santabareno ad patrem velut insidiator defertur, mox vinculis constringitur, quodam in thalamo regio concluditur; imperatoria signa ei adimuntur. secundum haec usuvenit ut pro more veteri convivium imperator cum magistratibus celebraret. ibi suspensus quidam psitacus, frequenter Leonis nomen repetitum ingeminabat. quippe consuefactus fuerat ut vocem cuiusdam Leonem deplorantis imitando exprimeret. hac patres conscripti occasione arrepta pro Leone apud imperatorem deprecantur et intercedunt. aiebant enim hoc ipsum animal negligentiam suam videri accusare, quod heri sui nomen toties inclamaret, cuius ipsi tam longo iam tempore mentionem nullam fecissent. quam intercessionem imperator cum audivisset, voti eos sui compotes fecit.

Ceterum hoc loco velim animadvertas, dilecte fili, scriptores annalium inter se dissentire. nam Scylitzes tradit Michaelum imperatorem sobole naturali caruisse. qui enim ebrietati perpetuo dediti sunt, quemadmodum perhibent homines harum rerum periti, nequaquam semen ad arcana Veneris idoneum habent. hoc si verum est, qui consentaneum putabimus, quod aiunt aliqui, Leonem Michaeli fuisse

ἦν, τοῦ Βασιλείου δὲ τῷ δοκεῖν· ἡ γὰρ μήτηρ τοῦ Λέοντος (Εὐδοκία δὲ ἦν αὕτη, τοῦ Ἴγκηρος θυγάτηρ) συμφθειρομένη πρότερον τῷ Μιχαήλ, ἔγκυος τῷ Βασιλείῳ παρ' αὐτοῦ συνεζεύγνυτο. τοσοῦτον γὰρ αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ ᾠκειώσατο ὥστε C καὶ διάδημα περιθεῖναι, τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ θρασέος ἵππου λαβών, ᾧ οὐδεὶς ἐπιβῆναι ἐτόλμα· θαυμαστὸς γὰρ ἦν Βασίλειος κατά γε εἶδος καὶ τόλμαν.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος Βασίλειός ποτε κυνηγετῶν εὐμεγέθει ἐντυγχάνει ἐλάφῳ. ἡνίκα γοῦν χεῖρα ξιφήρη κατὰ τῆς ἐλάφου ἦρεν, ἀντέστη τὸ ζῶον καὶ τοῖς κέρασιν ἠμύνατο τὸν διώκοντα. καὶ τῇ ζώνῃ δὲ τοῦ βασιλέως ἐμπαρέντος τινὸς τῶν παραφυομένων κεράτων μετέωρος ἐκεῖνος τοῖς κέρασιν ἐφέρετο· καὶ τάχα ἂν ἠνάλωτο εἰ μή τις ξίφει τεμὼν τὴν D ζώνην αὐτὸν διεσώσατο. ᾧ δὴ καὶ σῶστρα καλὰ δέδωκεν ὁ ὑπ' ἐκείνου σωθείς, τὴν τῆς κεφαλῆς ἐκτομήν, λέγων ὅτι κατὰ βασιλέως ξίφος ἐγύμνωσεν.

Ἐπὶ τούτοις οὖν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος τῶν ὧδε μεθίσταται. ὁ μέντοι Φώτιος ἀεὶ διψῶν τοῦ θρόνου, καὶ σπουδεύων ἐπιτεύξασθαι πάλιν τῆς ἐκκλησίας, τοιόνδε τι βαθύτροπον καὶ σκολιὸν τεχνᾶται. τῶν ὀνομάτων τὰς ἀρχὰς ἀπολαμβάνει

2. Ἴγγηρος F.

filium? Zonaras quidem memoriae prodidit Leonem reapse Michaeli filium fuisse, hominum autem opinione Basilii. quippe Leonis mater, cui nomen erat Eudocia, Ingeris filia, cum prius arcano concubitu cum imperatore Michaelo consuevisset, praegnans Basilio nuptum data est, quem adeo sibi familiarem Michaelus fecerat, ut etiam capiti eius diadema imponeret per occasionem equi ferocis a Basilio domiti, quem conscendere nullus aliorum audebat: erat enim Basilius admirabili formae venustate audaciaque singulari praeditus.

Accidit autem aliquando ut hic ipse imperator Basilius in venatione quadam obvium haberet insigni proceritate cervum. ibi cum manum armatam gladio contra feram sustulisset, cervus restitit et insequentem propulsare cornibus conatus est. hoc modo factum ut quodam cornuum ramo in zonam imperatoris defixo, ipse cornibus sublimis adhaerens a cervo abriperetur; vitamque fortassis amisisset, ni quidam ipsum dissecta gladio zona servasset. ei deinde praeclara scilicet a servato imperatore data sunt conservationis praemia: nam caput homini praecidi iussit, allata causa, quod adversus imperatorem gladium nudasset.

His temporibus divinus ille Ignatius hasce res inferas reliquit. cum autem Photius perpetuo solii recuperandi desiderio teneretur, ecclesiamque recuperare conaretur, huiusmodi quiddam ab occulta profectum versutia vafritieque comminiscitur. primas de appellationi-

μόνας τοῦ βασιλέως, τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Αὐγούστας, καὶ τὸ Βεκλᾶς συντίθησι. καὶ τοῦτο σαφηνίσας ἔδοξεν εἶναι βασιλεῖ μέγας ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ πάλιν τὸν πολύζηλον κατακλη- Γ. 298 ροῦται θρόνον. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως, οἱ δὲ Ῥωσοὶ ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἀπλανῆ θρησκείαν ἦλθον. τηνικαῦτα καὶ ἀρχιερέα δέχονται, θεοσημίας πρότερον γεγονυίας· τὸ γὰρ ἅγιον εὐαγγέλιον πυρὶ μὲν παραδίδοται, οὐ κατακαίεται δέ. μετὰ ταῦτα διαρροίᾳ νόσῳ συσχεθεὶς ὁ Βασίλειος τελευτᾷ τὸν βίον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα τὸν σοφὸν διάδοχον καταλιπών.

Κρατεῖ οὖν ὁ Λέων μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἔτη κς'. θέλων οὖν ἀμύνασθαι τὸν Σανταβαρηνὸν βουλεύεται πρότερον τὸν Φώτιον καθελεῖν, οἰόμενος αὐτὸν μεγάλως προστήσασθαι τοῦ Σανταβαρηνοῦ· λόγος γὰρ ἐφέρετο ὡς ὁ Φώτιός B τινι τῶν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν μνηστευόμενος κοινολογεῖται τῷ Σανταβαρηνῷ περὶ τούτου καὶ οὕτως τὸν δόλον κατὰ τοῦ Λέοντος ῥάπτουσι. καὶ πρῶτα μὲν ὑπερόριον αὐτὸν ὁ Λέων ποιεῖ, εἶθ' οὕτως αἰκίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐκκόπτει. κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν γέγονεν ἡλίου ἔκλειψις περὶ ὥραν ἕκτην, ὡς καὶ ἄστρα φανῆναι, ἀνέμων τε βιαία πνοή, ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φρικώδεις, σκηπτοὶ καυσώδεις, ὑφ' ὧν

21. φρικ.] φοβεραὶ F.

bus imperatoris, filiorum Augustaeque litteras sumit, indeque suum illud Beclas componit; quo declarato visus est imperatori vir apprime sapiens esse. hac ratione solium illud excellentissimum recepit. ac de his quidem hactenus dictum esto. sub hoc imperatore Rossi ad religionem erroris expertem accesserunt et pontificem acceperunt, cum divinum quoddam prodigium antecessisset: nam sacrosanctum evangelium in ignem coniectum cremari non potuit. tandem Basilius ex alvi profluvio vitam finiit, filio Leone, viro sapiente ac docto, successore post se relicto.

Itaque Leo patre rebus humanis exemto, 26 annis imperavit. cum Santabarenum ulcisci vellet, prius de Photio loco movendo consilium iniit, quod illum Santabareni patrocinium studiose suscepturum putaret. nam rumor diditus erat, Photium cuidam suorum imperium tantum non despondentem hac ipsa de causa cum Santabareno consilia communicasse, contraque Leonem aliquid fraudis fuisse machinatum. igitur eum Leo primum in exilium agit, deinde contumeliis adfectum aliis, tandem oculis spoliat. exstitit iis temporibus tanta solis sub horam diei sextam eclipsis, ut ipsa etiam sidera conspicerentur. accedebant violentissimi ventorum flatus, fulgura tonitruaque valde horrenda, et ardentia fulmina, quibus in foro septem

ἄνδρες ἑπτὰ κατά γε τὸν φόρον ἐνεκρώθησαν. ὁ μέντοι Λέων
ἀνεγείρας ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Λαζάρου, μετακομίζει
C ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ ἁγίου τε λείψανον καὶ τῆς Μαγδαληνῆς Μα-
ρίας. συνήθους προελεύσεως γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν
τῆς πεντηκοστῆς ἐν τῷ ἁγίου Μωκίου ναῷ, ἐπῆλθε μετὰ
προόδου καὶ Λέων ὁ βασιλεύς· ἐν δὲ τῷ μέλλειν εἰσαδεύειν
V. 231 καὶ πλησίον γενέσθαι τῶν ἁγίων θυρῶν ἄνθρωπός τις ἐκ τοῦ
ἄμβωνος ἐκπεπηδηκὼς ῥάβδῳ βαρείᾳ καὶ ἰσχυρᾷ κατὰ κεφα-
λῆς αὐτὸν ἔπαισε, καὶ ἐθανάτωσεν ἂν αὐτὸν αὐτίκα, εἰ μὴ
τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τῷ ἀπῃωρημένῳ λύχνῳ τῆς ἡμισείας
ἀνεσχέθη φορᾶς. αἵματος οὖν σφοδροῦ τῆς ἐκείνου κεφα-
λῆς καταρρεύσαντος φυγὴ κατέσχεν τοὺς ἄρχοντας. ὁ δὲ
τὸν βασιλέα πλήξας κατασχεθεὶς καὶ πολλὰς βασάνους ὑπο-
D μείνας, ὡς μηδένα ἔλεγεν εἶναι τῆς τόλμης ἐκείνης συμμέτο-
χον, κἂν ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος μὴ παρατυ-
χὼν ἐκεῖσε διὰ τὸ νόσῳ συσχεθῆναι ὑπόνοιαν ἔδωκε, πόδας
ὁμοῦ καὶ χεῖρας ἐκεῖνος ἐκτέμνεται, καὶ τῇ τοῦ ἱππικοῦ σφεν-
δόνῃ πυρὸς ἔργον γίνεται. σχολάζει τηνικαῦτα καὶ ἡ τοιαύτη
προέλευσις, κἂν ὁ σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος καὶ τῆς τοι-
αύτης μονῆς οἰκονόμος, ὁ καὶ τὸ τετρᾳῴδιον πληρώσας τοῦ
μεγάλου Κοσμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως, λέγων „μὴ
ὀργίζου μηδὲ χαλέπαινε, ὦ βασιλεῦ· προγεγραμμένον γὰρ
ἦν σοι παθεῖν παρὰ τοῦ καὶ Δαβίδ, εἰρηκότος ὅσα ἐπονη-

viri sunt extincti. ceterum Leo, cum templum exstruxisset in honorem nominis sancti Lazari, tam ipsius quam Mariae Magdalenae reliquias eo transtulit. ubi deinde in ipso die quinquagesimae processus de more publicus institueretur ad sancti Mocii fanum, etiam ipse imperator una cum ceteris incedebat. cumque templum iamiam, sacris ianuis vicinus, ingredi vellet, quidam ex ambone sive suggesto prosiliens gravi ac valida clava caput eius verberavit; adeoque subito ipsum interfecisset, ni pars extrema clavae in suspensum candelabrum impacta vel dimidiam impetus vim amisisset. tum de Leonis capite profluere sanguis copiosus, et viri principes in fugam sese coniicere. qui ceciderat imperatorem, captus est, multisque tormentis subiectus, cum facinoris illius nullum se habere socium profiteretur, quanquam frater imperatoris Alexander, qui sub morbi praetextu non aderat, quandam de se suspicionem praeberet, tandem manibus ac pedibus amputatis in circi Funda crematur. eo tempore desiit et processus iste, quanquam hoc nomine sanctissimus ille Marcus, solitariae vitae sectator, apud imperatorem verbis huiusmodi deprecaretur „noli tantopere, imperator, irasci et succensere: nam hoc eventurum tibi vates etiam Davides praedixerat, cum ait 'quam

ρεύσατο ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ ἁγίῳ σου καὶ ἐνεκαυχήσαντο οἱ μισοῦντές σε ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς σου. δεῖ οὖν σε, δέσποτα, ἐπ' ἄλλα ι' ἔτη κρατεῖν τῆς βασιλείας." ὃ δὴ καὶ γέγονεν· P. 299
ἀπέθανε γὰρ μετὰ δέκα χρόνους, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ἐπλήγη. ἡ μέντοι τοῦ Λέοντος γυνὴ Θεοφανὼ μὴ ζηλοτυπήσασα ὅτι γυναῖκα ἑτέραν ὁ Λέων ἠγάγετο, θαυματουργὸς ὕστερον ἀναδείκνυται. ἠγάγετο δὲ τὴν τετάρτην γυναῖκα Ζωὴν τὴν Καρβωνοψίαν, ἥτις ἐβίω χρόνον συχνὸν μετ' αὐτοῦ ἀστεφής. ἀπὸ γοῦν ταύτης ἐτέχθη τῷ βασιλεῖ παιδίον ἄρρεν. οὗπερ ἐν τῇ γεννήσει κομήτης ἐφάνη, τὰς ἀκτῖνας ἀπ' ἀνατολῆς ἀφιεὶς καὶ λάμπων ἄχρις ἡμερῶν μ'. τηνικαῦτα δὲ καὶ Λέων εὐλογεῖται μετὰ Ζωῆς παρὰ Θωμᾶ B
τοῦ πρεσβυτέρου τινός, ὃς δὴ καὶ καθαιρέσει ὑπέπεσεν. ὁ δὲ πατρίκιος Σαμωνᾶς προεβλήθη παρακοιμώμενος, συνεργὸς ὢν Λέοντος εἰς πᾶσαν κακίαν. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πατριάρχην οἰκονομεῖ ἐξορισθῆναι, ἅτε τῆς ἐκκλησίας ἐπιβαίνειν παρ' αὐτοῦ κωλυόμενος. ἀνάγεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Εὐθύμιος ἀνὴρ θαυμαστός. ὁ μέντοι βασιλεὺς πολλὰ σπουδάσας νόμον τεθῆναι ὥστε τὸν ἄνδρα τρίτην λαμβάνειν ἢ καὶ τετάρτην γυναῖκα τὸ σπουδαζόμενον ἀνύσαι οὐκ ἴσχυσε, τοῦ τοιούτου

15. F patriarcham appellat Nicolaum.

multa hostis improbe designavit in sanctum tuum. qui te oderunt, in ipso tibi festo insultarunt.' quapropter, imperator, aliis adhuc decem annis imperio te potiri oportet." hoc vaticinium exitus verum comprobavit: nam post decem annos eo ipso mortuus est die quo plagam hanc accepit. Leonis huius uxor Theophano, cum citra aemulationem perpessa fuisset ut alteram ille coniugem duceret, deinceps consecuta est ut palam prodigia quaedam ederet. neque tantum has uxores habuit Leo, sed etiam Zoen Carbonopsiam numero quartam duxit; quae sine augustali corona satis longo temporis spatio cum eo vixit. tandem ex ea natus est imperatori filius; in cuius ortu cometes conspectus est, qui radios suos orientem versus proiiciebat et ad quadragesimum diem usque lucebat. hoc filio nato Thomas quidam munere senioris fungens Leoni et Zoae fausta precatus est tanquam coniugibus. atque is senior loco summotus deinceps fuit. hinc Samonas patricius a Leone officio cubicularii ornatur, quod ei ad omnem improbitatem opitularetur. is praeter alia facinora curavit ut patriarcha solum vertere cogeretur, quem scilicet ipse solium sibi vindicare vetuisset. substitutus fuit eius loco vir admirandus Euthymius. cumque multum operae impendisset Leo, quo efficeret ut lex promulgaretur, cuius permissu ius viro foret uxorem tertiam quartamve ducendi, non tamen id consequi potuit, quod tantopere cupiebat, hoc ipso patriarcha conatum imperatoris impediente. qua

C πατριάρχου τοῦτο παρεμποδίζοντος· ὅθεν καὶ στάσις ἐν τοῖς
ἀρχιερεῦσιν οὐ μικρὰ γίνεται. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν
ἡ περὶ ἑνώσεως ἐκγέγονε σύνοδος.

Κωνσταντῖνον τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου υἱὸν εἰς ἐκστρατείαν
ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλων, καὶ διὰ τοῦ τρικλίνου ἐξάγων αὐτόν,
ἀτενίζει πρὸς τὰς ἄνωθεν τῆς πύλης ἐστηλωμένας εἰκόνας
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς θεομήτορος. καὶ ἀτενίσας οὕτως ἔλεγε
πρὸς αὐτὸν „μή σε πλανάτω ὦ Κωνσταντῖνε τὸ ὄνομα, μηδὲ
διὰ τοῦτο κατάρξαι Ῥωμαίων νόμιζε. ἡ βασιλεία γὰρ τῷ
ἐμῷ Κωνσταντίνῳ υἱῷ παρὰ θεοῦ τεταμίευται· καὶ δῆλον
καὶ τοῦτό μοι γέγονεν ἀπὸ θείων ἀνδρῶν, προορᾶν δεδυνη-
D μένων τὰ ἔμπροσθεν. γίνωσκε οὖν ὅτι τυραννήσαντός σου ἡ
κεφαλὴ ἄτερ τοῦ σώματος διὰ τῆσδε τῆς πύλης εἰσελεύσεται."
ὃ δὴ καὶ γέγονε· μετὰ θάνατον γὰρ τοῦ Λέοντος τυραννίδι
ἐπιθέμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἀνῃρέθη, καὶ τηνικαῦτα τὴν
αὐτοῦ κεφαλὴν διὰ τῆσδε τῆς πύλης ἦν ἰδεῖν εἰσαγομένην πε-
ριρρεομένην αἵμασι· τοιαῦτα καὶ γὰρ οἱ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα
πηδῶντες πάσχουσι.

V. 232 Κατ' ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν ἔκλειψις ἡλίου μεγίστη γέγο-
νεν· οὗ χάριν ὁ βασιλεὺς τὸν ἀρχιερέα Συνάδων Πατα-
λέοντα μετεκαλέσατο, ἔμπειρον ἀστρονομίας ὑπάρχοντα. καὶ
τί τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλείψεως ἐρωτηθεὶς εἰς τὸ δεύτερον

ex causa non parum exstitit inter antistites dissidii, cuius nomine postea de revocandis ad unionem et concordiam animis synodus habita fuit.

Cum autem Constantinum Andronici filium quandam ad expeditionem imperator cum copiis ablegaret, per triclinium hominem educens, oculis in Christi ac deiparae imagines defixis, quae supra portam erant collocatae, his verbis usus est: „caveto, Constantine, nomen ne tibi tuum imponat, neve fretus illo potiturum te Romanorum imperio putes. nam meo filio Constantino divinitus imperium reservatum est, quod equidem perspectum habeo, significatum mihi divinis ab hominibus futura prospiciendi vi praeditis. quapropter scire debes eventurum ut ubi tyrannidem ad te rapere conatus fueris, caput tuum absque corpore per hanc ipsam portam ingrediatur." huic vaticinio deinceps eventus respondit. nam post Leonis obitum Constantinus tyrannidem adfectans occisus est, ac deinceps erat videre cruentum caput eius per illam portam inferri. nimirum accidere talia solent iis qui ultra septa transiliunt.

Accidit id temporis maximus solis defectus, cuius causa Pantaleontem Synadensem pontificem ad se imperator arcessivit, hominem astronomiae peritum. is rogatus quem illius eclipsis effectum fore sta-

ἔλεγε πρόσωπον τὴν κάκωσιν ἐπελθεῖν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ P. 300 Σαμωνᾶς ἰδίᾳ τὸν σοφὸν παραλαβὼν καὶ ἐρωτήσας ἔμαθεν ὡς αὐτὸς κακωθήσεται· πλὴν εἰ τὴν τρίτην τοῦ Ἰουνίου παρελεύσεται ἀβλαβής, δεινὸν ἔκτοτε πάθοι οὐδέν. οὔπω ἡ προθεσμία ἐφέστηκεν αὕτη, καὶ κατάγουσι τὸν Σαμωνᾶν καὶ ἀποκείρουσι· διαβολεὺς γὰρ ἐλέγετο εἶναι τοῦ βασιλέως καὶ ὑβριστής.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔτη ε'. καὶ τηνικαῦτα φαίνεται κομήτης ἐκ δύσεως, ὃν ξιφίαν καλοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί· ὃν ἔλεγον αἱμάτων χύσιν προσημαίνειν τῇ βασιλίδι. οὗτος πλάνοις καὶ B γόησιν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ θέλων ἐντεῦθεν χρόνους φυλαχθῆναι μακρούς. οὗτος ὁ μάταιος ἱππικὸν ἐκτελέσας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἱερὰ κειμήλια καὶ πάντα κόσμον αὐτῆς ἀγαγὼν τὸν ἱππικὸν κατεκόσμησεν. οὗτος μετὰ θάνατον τοῦ θείου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου νέος ὤν, καὶ τὴν βασιλείαν ὕποπτον ἔχων, τὸν Ῥωμανὸν διὰ χρυσοβούλλου φύλακα ἑαυτοῦ ποιεῖ καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐκεῖνον ἑαυτῷ καθίστησι, μήπω τινὸς ἑτέρου τούτῳ τιμηθέντος τῷ ἀξιώματι. μετ' οὐ πολὺ

3. εἰ] εἰς P. 7. post ὑβριστής F: κοιλιακῷ δὲ νοσήματι — τῷ οἰκείῳ ἀνεψιῷ, transcripta illa, paucis omissis, e Cedreno p. ed. Par. 606 C — 608 D. 8. Μετὰ — μάταιος] κρατεῖ οὖν ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔτη ε'. οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος F.

tueret, respondit alteri ab imperatore personae casum adversum portendi. quinetiam Samonas ipse sapientem hunc virum peculiariter abductum de re tota consulit, et futurum cognoscit ut ipsi calamitas accideret: verum omnino Iunii tertio die salvum evasurum, nec ab eo tempore quidquam illi rei molestae eventurum. nondum praestitutum hoc tempus advenerat, cum Samonas e loco suo deturbatur atque raditur. nam et calumniis imperatorem circumvenire ferebatur et insolenter semet gerere.

Secundum haec Constantinus Leonis F. annos quinque rerum potitur. apparuit tum cometa quidam ab occidente, quem periti rerum illarum a gladii similitudine Xiphiam nuncupant. existimabatur is profusionem sanguinis imperatrici urbi denuntiare. Constantinus se totum impostoribus et praestigiarum peritis dabat, et eorum opera multos ad annos imperium sibi conservare studebat. cum homo stolidus aliquando ludos equestres exhiberet, sacra ecclesiae ornamenta cuncta sumens, iis ipsis theatrum eleganter instruxit. post Alexandri patrui mortem, quod iuvenis admodum esset imperioque metueret, per auream bullam Romanum custodem suum fecit patrisque loco sibi constituit. ea dignitate necdum antea quisquam ornatus fuerat. neque

δὲ Καῖσαρ ἀναγορεύεται καὶ διαδήματι στέφεται. ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς κρατεῖ ἔτη κέ.

C Πολλὰ καὶ πολλάκις οἱ Βούλγαροι τὸν Συμεὼν ἔχοντες ἀρχηγὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων χώρας κατέδραμον. εἶτα πρὸς καταλλαγὰς ἔρχεται. καὶ κατά γε τὸν τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλὸν ὅ τε διαληφθεὶς Συμεὼν καὶ ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς προπροσώπως ἀλλήλους τεθέανται, καὶ ὁμιλοῦσι τὰ φίλια, καὶ οὕτως οἴκαδε πάλιν ὑπονοστοῦσι. τηνικαῦτα καὶ τέρας τι συμβαίνει γραφῆς ἄξιον. δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτῆναι κλάγξαι τε καὶ ἀλλήλοις συμμῖξαι καὶ παραυτίκα διαζευχθῆναι, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θρᾴκην ἀποπτῆναι. τοῦτο
D δὲ οἱ περὶ τὰς ὀρνιθοσκοπίας ἐπτοημένοι οὐκ αἴσιον ἔκριναν οἰωνόν· διαλυθῆναι γὰρ καὶ αὖθις τὴν αὐτῶν εἰρήνην ἔφησαν. ἐγένετο δὲ καὶ τηνικαῦτα σεισμὸς ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων καὶ χάσματα γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλὰ χωρία καὶ ἐκκλησίας αὐτάνδρους καταποθῆναι. τί τὸ μετὰ ταῦτα; καὶ ποῦ τὰ τῶν ἀετῶν καταντᾷ καὶ ἡ ἐκείνων διαμάχη; Ἰωάννης τις ἀστρονόμος προσελθὼν τῷ βασιλεῖ ἔφη ὡς εἰ πέμψας ἀποκόψεις τὴν κεφαλὴν τῆς ἱσταμένης στήλης ἄνωθεν τῆς ἐν Ξηρολόφῳ ἀψῖδος καὶ πρὸς δύσιν βλεπούσης,

multo post idem Romanus renuntiatur Caesar et diademate cingitur. potitus est autem Romanus hic Lacapenus imperio 25 annis.

Hoc tempore multum ac saepe Bulgari, quorum princeps erat Symeon, praedabundi Romanorum fines percurrebant. tandem ad reconciliationem foederaque ventum est. nam ad Cosmidii litus imperator Romanus et is de quo diximus Symeon coram sese spectarunt, deque constituenda amicitia mutua collocuti domum reverterunt. accidit tum portentum quoddam, omnino dignum litteris quod consignetur. quo tempore principes inter se colloquebantur, aquilae duae supra ipsos volasse traduntur; cumque non sine clangore alarum congressae fuissent, mox alteram ab altera discessisse, cum una se ad urbem conferret, altera Thraciam versus avolaret. hoc autem prodigium augures disciplinae suae periti minime faustum esse iudicabant: nam significari perhibebant futurum ut haec inter utrosque pax rescinderetur. tunc et terrae motus in regione Thracensium exstitit et hiatus quidam soli, iique tanti ut multa praedia cum ecclesiis et ipsis hominibus absorberentur. quid inde secutum? et quem exitum habuerunt illi aquilarum congressus atque praelia? forte Iohannes quidam astronomus Romanum accessit, eumque monuit uti mitteret aliquem, qui eius columnae caput amputaret, quae supra

ἀποθανεῖται ὁ Συμεὼν τηνικαῦτα· αὐτῷ γὰρ ἐστοιχειῶσθαι τὴν τοιαύτην στήλην ἔλεγεν. ὁ δὲ τοῖς ἐκείνου λόγοις πει- P. 301
σθεὶς τὴν κεφαλὴν αὐτίκα τῆς στήλης ἀπέτεμε. καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καθὼς ἐπέγνω σημειωσάμενος ὁ βασιλεύς, ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Συμεὼν τέθνηκε, νόσῳ κατὰ καρδίας ἁλούς. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ λίθος ἔπεσεν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ φόρῳ ἁψῖδος, ὃν κομήτην καλεῖν εἰώθασι, καὶ ἀπέκτεινεν ἄνδρας ξ.

Ῥωμανῷ τῷ γέροντι καὶ ἕτερος ἦν υἱός, Θεοφύλακτος τοὔνομα, διάκονος. καὶ ἐπεὶ νέος ὢν οὐ συνεχωρεῖτο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναχθῆναι θρόνον, χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ B
Τρύφων τις ὥστε διέπειν τὸν θρόνον ἕως ἂν ἡλικίας δεούσης V. 233
ὁ Θεοφύλακτος γένηται. τοῦ ῥητοῦ δὲ χρόνου τελεσθέντος ὃν ἔθετο, Τρύφων ὁ πατριάρχης οὐκ ἤθελεν ἐκστῆναι τοῦ θρόνου, ὡς ὑπέσχετο, εἰ μὴ καὶ αἰτία τις ἀναφανῇ δικαίως τοῦτον κατάγουσα. ἀθυμεῖ ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεύς. προσέρχεται αὐτῷ Θεοφάνης ὁ Καισάρειος, ὃν δὴ καὶ χοίρινον ἐκάλουν. ὑπισχνεῖται τὴν τοῦ Τρύφωνος κατάβασιν. ὑπέρχεται τὸν πατριάρχην. λέγει „πολλὴ μέν, ὦ δέσποτα, κατά σου ἡ τοῦ βασιλέως ἐπίθεσις· πλὴν μηδὲν εὑρίσκοντες αἰτίαμα ἕτερον, μὴ εἰδέναι σε λέγουσι γράμματα. πληροφόρησον οὖν C

7. κοσμήτην E.

Xerolophi fornicem collocata occidentem respiciebat: nam ita Symeonem, cui fatalis illa foret, statim moriturum. imperator hominis obsecutus consilio mox columnae caput avulsit. eadem hora, quam quidem iccirco annotarat, Symeonem in Bulgaria mortem obiisse deinceps comperit, cordis morbo quodam confectum. tunc et lapis de fornice in foro (Comatum appellare consueverunt) decidit, hominesque 60 neci dedit.

Habebat Romanus senior alterum filium cognomento Theophylactum, diaconi munere fungentem. is quia per aetatem admodum iuvenilem ad solium patriarchicum pervenire non poterat, forte Trypho quidam eius loco per suffragationes constituitur, qui solium administraret ad illud usque temporis, donec ad iustam aetatem Theophylactus pervenisset. cum autem praestitutum a Romano tempus effluxisset, negavit se Trypho patriarcha solio cessurum, quemadmodum promiserat, nisi causa manifesta proferretur in medium, quam ob causam iure loco moveri posset. eam rem imperatore permoleste ferente, Theophanes eum Caesareae pontifex accedit, quem et Porcinum appellabant; effecturumque se pollicetur ut Tryphoni solium adimeretur. deinde apud patriarcham insinuans sese fraudulenter „multa" inquit „o here, contra te molitur imperator. verum ipse cum suis causam in te querelae criminationisque nullam aliam reperientes, litterarum te rudem esse dictitant. quapropter recte feceris, si

αὐτοὺς δι' ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματός σου, καὶ οὕτως αὐτῶν ἀποφράξεις τὰ στόματα." πείθεται ὁ πατριάρχης, καὶ γραμματεῖον ἄγραφον εἰληφώς, ἐπ' ὄψει πάσης τῆς συνόδου ὑπέγραψεν οὕτως „Τρύφων ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης." καὶ γράψας ἐκπέμπει διὰ τοῦ πρωτοθρόνου τῷ βασιλεῖ. ὅπερ λαβὼν ἀνὰ χεῖρας οὗτος, καὶ ἄγραφον ἕτερον χάρτην ἄνωθεν προανυφάνας, παραίτησιν ἔγραψεν, ὡς ἀνάξιος ὢν ἀφίσταται τῷ βουλομένῳ τοῦ θρόνου παραχωρῶν. οὗτος ὁ τρόπος δι' οὗ καθεῖλον τὸν Τρύφωνα.

D Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐξ Ἀρμενίας ἐφοίτησε τέρας ἐν τῇ βασιλευούσῃ, παῖδες ἄρρενες συμφυεῖς ἐκ μιᾶς προσελθόντες γαστρός. ἐξηλάθησαν δὲ τῆς πόλεως ὡς πονηρὸς οἰωνός, ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου πάλιν εἰσῆλθον. ἐπεὶ δὲ συνέβη τὸν ἕνα τελευτῆσαι, ἐπειράσθησαν οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ἰατρῶν τὸ νεκρωθὲν ἀποτεμεῖν μέρος· οὗ τμηθέντος τὸ ζῶν ἐπιβεβιωκὸς ἐτελεύτησεν.

Ὁ μέντοι Ῥωμανὸς φρικωδεστάτοις ὅρκοις ἑαυτὸν καταδεσμήσας ὡς φύλαξ μὲν ἐσεῖται τοῦ πορφυρογεννήτου Κωνσταντίνου, βασιλείας δὲ οὐκ ἂν ἐρασθείη ποτέ, οὐκ ἐνέμεινε
P. 302 τούτοις, ἀλλὰ πάντα κατὰ νώτου θέμενος βασιλέα ἑαυτὸν

per inscriptionem tui nominis ipsos hac de re certiores feceris, oraque tuorum adversariorum ea ratione obturaveris." adhibet homini fidem patriarcha, sumptaque charta pura, in qua nihil perscriptum erat, in conspectu totius synodi huiusmodi verba subscripsit „Trypho per dei misericordiam archiepiscopus Cpolis, Novae Romae, patriarcha universalis." eas ab se perscriptas litteras ad imperatorem opera illius quem protothronum (a sede principe) nuncupant mittit, quibus ille acceptis chartam aliam necdum litteris exaratam praefigit, et in ea nomine Thryphonis abdicationem perscribit: nimirum fateri Tryphonem se, quod indignus esset, alii de throno cuivis cedere. hoc modo Tryphonem loco moverunt.

Per eos dies ex Armenia monstrum quoddam ad urbem imperatoriam venit, duo masculi a natura cohaerentes, qui unum modo ventrem habebant. cumque velut omen infaustum urbe tum fuissent eiecti, sub Constantino rursus eam ingressi sunt. cum autem accidisset ut unus vitam amitteret, experientissimi quique medici partem mortuam abscindere conati sunt a viva; qua resecta, cum aliquantulum altera superstes fuisset, ipsa quoque vivendi finem fecit.

Ceterum tametsi Romanus horrendis maxime sacramentis se ipsum obstrinxerat, pollicitusque fuerat Constantini se Purpurigenae custodem futurum, nec unquam imperium appetiturum, non tamen promissa praestitit, sed posthabitis omnibus imperatorem se renuntiavit

ἀνηγόρευσεν, εἶτα τὸν πορφυρογέννητον. ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ῥωμανὸς τὸ τέλος ἄξιον εὕρατο· κατάγεται γὰρ τῆς βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν νῆσον Πρώτην ἀχθεὶς ἀποκείρεται, δρουγγάριος πρότερον τῶν πλωΐμων ὤν.

Ὁ μέντοι υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Λέοντος Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος κρατήσας ἔτη ιδʹ ἀναξίως ἴθυνε τὴν ἀρχήν· χαῦνός τε γὰρ ἐφαίνετο, οἴνου ἥττητο, ἀσυμπαθὴς τοῖς πταίουσιν ἦν, χυδαίοις τισὶ τὰς ἀρχὰς ἐνεπίστευσε, τῆς γαμετῆς αὐτοῦ Ἑλένης καὶ Βασιλείου παρακοιμωμένου τὰς ἀρχὰς ὠνίους παρασκευαζόντων ποιεῖν. οὗτος μὲν οὖν ὁ Βασίλειος ἐκ παλλακῆς γεννᾶται Ῥωμανῷ τῷ Λακαπηνῷ, ὃν δὴ B
καὶ πατρίκιον παρακοιμώμενον ἐτίμησεν ὁ διαληφθεὶς οὗτος Κωνσταντῖνος, ὃς δὴ καὶ πράξεων ἀγαθῶν οὐ παντάπασιν ἄμοιρος ἦν· τὰς γὰρ ἐπιστήμας, ἀριθμητικὴν μουσικὴν ἀστρονομίαν γεωμετρίαν καὶ πᾶσαν ἁπλῶς φιλοσοφίαν, ἐκ μακροῦ χρόνου τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρατούντων ἀπολωλυίας οἰκείᾳ σπουδῇ ἀνεκτήσατο. οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ῥωμανῷ νυμφεύεται γυναῖκα δευτέραν, ἅτε τῆς πρώτης ἀποθανούσης, οὔ τινα τῶν ἐπιφανῶν, ἐκ χυδαίων δὲ φυεῖσαν καὶ τὴν τέχνην καπήλων, Ἀναστασὼ καλουμένην, εἰς Θεοφανὼ δὲ τηνικαῦτα μετονομασθεῖσαν.

Τοῦ ἀμηρᾶ τῆς Ταρσοῦ ἐκστρατείαν κατὰ Ῥωμαίων C

principem, Purpurigena secundum ad locum detruso. quapropter dignum factis suis exitum invenit: nam imperio deiectus et in Protam insulam deportatus raditur. antequam imperio potiretur, rei navalis Drungarius fuerat.

Deinceps Constantinus Leonis F. imperavit annos 14, seque in administratione parum digne gessit. nam mollem se declarabat, temulentiae deditus erat, delinquentes citra commiserationem tractabat duriter, plebeis quibusdam magistratus credebat, cum quidem uxor Helena Basiliusque cubicularius apud ipsum efficerent ut publica munera venalia fierent. Basilium autem illum Romano Lacapeno ex concubina natum, Constantinus patricii et cubicularii dignitate ornaverat. erat tamen Constantinus hic non prorsus expers praeclarorum facinorum. disciplinas enim, videlicet arithmeticam musicam astronomiam geometriam et universam simpliciter philosophiam, quae multis annis superiorum imperatorum inscitia negligentiaque perierant, studio suo restituit. filio suo Romano, coniuge priore mortua, dedit alteram, non illustri natam familia sed plebeis ortam parentibus, qui quaestum in caupona faciebant. ei cum nomen esset Anastaso, id ipsum cum Theophanone mox commutatum fuit.

His temporibus, cum Ameras Tarsi bello Romanos petens exer-

V. 234 ποιησαμένου, καὶ ἐν τῇ κώμῃ τῇ Ἡρακλέους λαὸν πεπομφότος εἰς προνομήν, πρεσβύτερος [γάρ] τις, ᾧ Θέμελος ὄνομα, τὴν ἀναίμακτον ἐπιτελῶν λειτουργίαν, ὡς ἔγνω τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἔφοδον, λιπὼν τὴν ἱερουργίαν καὶ ὡς εἶχε στολῆς ἐξελθών, λαβόμενός τε ταῖς χερσὶ τοῦ σημαντῆρος τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἐπιόντας διὰ τούτου ἠμύνατο, καὶ πολλοὺς μὲν ἐτραυμάτισεν ἱκανοὺς δὲ ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ἔτρεψε. παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λοιπὸν τῆς λειτουργίας τούτου χάριν ἀποκλεισθείς, ἐπεὶ μὴ ἔπειθε συγχωρηθῆναι, D τοῖς Ἀγαρηνοῖς προσελήλυθε καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐξωμόσατο, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐξιὼν οὐ μόνον Καππαδοκίαν καὶ τὰ ἔγγιστα ταύτης ἠφάνιζε θέματα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς μικρᾶς λεγομένης Ἀσίας ἔφθασεν.

Ὁ μέντοι τοῦ γέροντος Ῥωμανοῦ υἱὸς Θεοφύλακτος ἓξ καὶ δέκα ἐτῶν ὤν, ἡνίκα τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀκανονίστως παρειλήφει οἴακας, οὐδὲν ἐνέλιπεν ὃ μὴ μετεχειρίζετο χείριστον. ἔρως δὲ ἵππων τοσοῦτον κατέσχεν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ β αὐτοὺς κεκτῆσθαι. τῆς μέντοι κομιδῆς φροντίζων αὐτῶν οὐ χόρτον παρετίθη ἀλλὰ κόναρα πιστάκια φοίνικας σταφίδας καὶ ὅσα τοιαῦτα, παραμιγνὺς αὐτοῖς καὶ οἶνον εὐώδη βάλσαμόν τε καὶ κινάμωμον. φασὶ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι λειτουρ-

19. κώναρα Labbeus, κώνων καρποὺς Cedrenus.

citus partem in Herculis pagum praedatum emisisset, ecclesiae quidam senior, nomine Themelus, incruentum deo cultum exhibens, Saracenorum adventu cognito, sacris omissis, ita ut indutus erat exiit, manibusque correpto ecclesiae patrono *) irruentes adversarios eo ipso propulsavit, adeoque multos vulneravit, complures interfecit, reliquos terga dare coegit. deinde propter hoc facinus ab episcopo sacris exclusus, cum veniam non impetraret, ad Agarenos se contulit, religionem Christianam eiuravit, cum Saracenis profectus non Cappadociam modo vicinasque regiones est populatus, sed etiam in Asiam, quae minor appellatur, pervenit.

Ceterum filius ille senioris Romani Theophylactus, ubi sedecim natus annos contra sacrorum canonum praescriptum ecclesiae gubernacula usurpare cepisset, nihil eorum quae pessima sunt intentatum reliquit. tanto certe desiderio equorum tenebatur, ut eorum ultra duo milia possideret. iis alendis perpetuo erat intentus, neque foenum ipsis proponebat, sed pinorum fructus, pistacia, palmulas, uvas passas aliaque talia; quibus etiam vinum fragrans cum balsamo et cinamomo admiscebat. hoc quoque memoriae de ipso proditum accepimus.

*) immo *campanae bacillo sive malleolo*. Labb.

γοῦντί ποτε κατὰ τὴν μεγάλην πέμπτην ὁ ἱπποκόμος ἐπιστὰς P. 303 ἔλεγεν ὡς ἄρα τετοκυῖα εἴη ἐπίσημος φορβάς. ὁ δ' ὑπὸ περιχαρείας τὸ τῆς θείας λειτουργίας ὑπόλοιπον ὡς ἔτυχεν ἀποπληρώσας, δρομαῖος ἀφικνεῖται πρὸς τὸ Κοσμίδιον, καὶ τὸν τεχθέντα πῶλον ἑωρακὼς πάλιν ὑπέστρεψε, τὴν τῶν ἁγίων παθῶν ἐκτελέσων ὑμνῳδίαν. βιοτεύων οὖν ἀτάκτως καταστρέφει τὸν βίον ἔν τινι τείχει τῶν παραθαλαττίων, θραυσθεὶς ἱππαζόμενος καὶ αἷμα διὰ τοῦ στόματος ἀναγαγών· ἐντεῦθεν γὰρ δυσὶν ἔτεσι νοσηλευόμενος καὶ ὑδέρῳ περιπεσὼν ἐτελεύτησεν, εὐνοῦχος ὢν καὶ τὰς Ῥουφινιανὰς B οἰκοδομήσας, ὡς γέγραπται. προχειρίζεται γοῦν ἀντ' αὐτοῦ τίμιος ἀνήρ, Πολύευκτος τοὔνομα, μοναχὸς ὢν καὶ παιδόθεν ὑπὸ γονέων εὐνουχισθείς, οὐ τοῦ Ἡρακλείας, ὡς ἔθος, ἀλλὰ Βασιλείου τοῦ Καισαρείας τὴν χειροθεσίαν πεπληρωκότος· Νικηφόρος γὰρ ὁ τῆς Ἡρακλείας πρόεδρος, τῷ βασιλεῖ κατά τι προσκεκρουκώς, οὐ συνεχωρήθη τὴν χειροθεσίαν ποιήσασθαι. ὅθεν καὶ ψόγος οὐχ ὁ τυχὼν προσετρίβη οὐ τῷ προτρέψαντι καὶ χειροτονήσαντι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ χειροτονηθέντι ὡς καταδεξαμένῳ τὴν ἀκανόνιστον χειροθεσίαν.

Ῥωμανὸς δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου υἱὸς τελεω- C

nimirum eo sacra peragente aliquando magnae quintae feriae die, curatorem equorum accessisse, ac significasse nobilissimam equarum peperisse. tum illum prae nimio gaudio re sacra utcunque peracta ad Cosmidium cucurrisse, visoque pullo recens edito, mox reversum esse, ut de servatoris nostri pro nobis tolerato supplicio hymnorum recitationem ad finem perduceret. itaque vitam insolentem agens tandem mortuus est in castello quodam maritimo, cum inter equitandum aliquid damni accepisset ac per os sanguinem eiiceret. nam ubi hoc ipsi accidisset, totum biennium cum morbo conflictatus et aqua intercute correptus vivendi finem fecit. erat autem eunuchus, et Rufinianas, ceu memoriae proditum legimus, condiderat. substitutus fuit in ipsius locum vir omnino venerandus, nomine Polyeuctus, solitariae vitae sectator et inde usque a puero de parentum voluntate castratus. neque vero antistes Heracliensis ipsum pro more maiorum inaugurabat, sed Caesareae pontifex Basilius: nam praeses Heracleae Nicephorus quadam in causa imperatorem offenderat, ideoque manus imponere Polyeucto vetabatur. hinc factum ut non tantum imperator, qui facti huius auctor fuerat, et Basilius, qui obtemperans imperatori patriarcham consecraverat, sed etiam is qui consecrabatur, valde vituperaretur, quod modo et ratione a sacrorum canonum institutis abhorrenti manuum impositionem consecutus fuisset.

Cum autem Romanus Constantini imperatoris filius aetatem per-

τέρας ἤδη ἁψάμενος ἡλικίας, καὶ μὴ φέρων ὁρᾶν τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διοικούμενα, φαρμάκῳ τοῦτον ἐκποδὼν ποιήσασθαι ἐβουλεύσατο, κἂν τὸ ἐγχείρημα πέρας οὐκ ἔλαβε· τὸ γὰρ δηλητηριῶδες φάρμακον περιτραπὲν καὶ τύχῃ τινὶ χυθὲν διὰ τὴν ὀλιγότητα θανατῶσαι τοῦτον οὐκ ἴσχυσεν. ἐγκοτῶν μὲν οὖν τῷ πατριάρχῃ καὶ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν φανταζόμενος τελευτᾷ. πρὸ δέ τινων ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐπί τινα χρόνον συχνὸν ἑσπέρας καταλαμβα-
V. 235 νούσης λίθοι ἄνωθεν καταφερόμενοι καὶ ἐντὸς τῶν αὐτοῦ
D διαιτημάτων σὺν πολλῷ ῥοίζῳ πίπτοντες ἐξαισίους ἀπετέλουν κτύπους. πολλὰ δὲ συντηρήσας οὐκ ἐπέγνω πόθεν οἱ λίθοι καὶ παρά τινος ἐβάλλοντο· ἐκ θείας γάρ, ὡς ἔοικεν, οὗτοι ὀργῆς.

Διαδέχεται τοίνυν αὐτὸν Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, κρατήσας ἔτη τρία. καὶ τὴν μὲν ἐξουσίαν πᾶσαν Ἰωσὴφ ἀνατίθησι τῷ πραιποσίτῳ, αὐτὸς δὲ μετὰ βεβήλων ἀνδραρίων συνδιῆγε καὶ τὰ χείριστα συνεπράττετο. τοίνυν καὶ κληρικόν τινα ἐκτομίαν ὄντα, διά τινας ἀσέμνους πράξεις ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀπειληθέντα καὶ μοναχικὸν ἀμφια-
P. 304 σάμενον σχῆμα κἀντεῦθεν κρυπτόμενον, ὡς ἤδη ἐπελάβετο τῆς ἀρχῆς, τὸ μοναχικὸν μὲν αὐτὸν ἐκδιδύσκει ἀμφίον, καὶ

fectiorem attigisset, nec patris imperium et administrationem rerum aequo ferre animo posset, consilium iniit de patre per venenum e medio tollendo, quanquam hic conatus successu caruit: nam venenum, quod exitium imperatori allaturum fuerat, fortuito casu quodam inversum et effusum propter exiguitatem reliquiarum imperatorem extinguere non potuit. mortuus est autem imperator patriarchae graviter iratus, secumque cogitans quo illum pacto removeret. paucis ante diebus quam vivendi finem faceret, appetente vespera, satis longo temporis intervallo saxa de sublimi lapsa et ingenti cum strepitu in aedes delata, quibus in aedibus ipse degebat, horrendos et diros sonos excitabant. ac tametsi magnam ipse operam impenderet observarique rem iuberet, non tamen cognoscere potuit unde saxa illa et a quo coniicerentur. nimirum haec ab ira divina profecta fuisse consentaneum est.

Successit in imperio patri filius Romanus idque triennium obtinuit. is Iosepho praeposito potestatem in omnia committens inter homunciones profanos versabatur, eosque iuvabat in maximis flagitiis designandis. erat clericus quidam, homo castratus, qui quod ipsi propter facinora quaedam foeda graviter Constantinus imperator minatus esset, habitu solitario sumpto sese clanculum alicubi abdiderat. hunc Romanus initio sui imperii monachicis exutum vestibus, et clericorum habitu rursus ornatum, inter cubicularios suos retulit. tum Polyeu-

τὸ τῶν κληρικῶν σχῆμα μετενδύσας τοῖς ἑαυτοῦ θαλαμηπόλοις κατέταξεν. ὁ μέντοι Πολύευκτος ζήλου πλησθεὶς ἠνάγκαζε τὸν βασιλέα τοῦτον ἀπώσασθαι. ὡς δὲ ἐκεῖνος ἀνθίστατο μὴ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα μετ' εὐχῆς δέξασθαι, διὰ φόβον δὲ τοῦ βασιλέως, τούτου χάριν ἀφίεται.

Νικηφόρον μὲν οὖν τὸν Φωκᾶν, δομέστικον τηνικαῦτα ὄντα τῶν σχολῶν καὶ πολλὰ τρόπαια στησάμενον κατὰ τῶν ἑώων Σαρακηνῶν, καὶ κατ' αὐτῶν δὴ τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν ἐκπέμπει· καὶ ὃς πολλὰ μὲν εἰπὼν πλείω δὲ οἰκονο- B μήσας, καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν πολιορκῶν καὶ εἰς χεῖρας ἤδη ἔχων ἔμελλεν ἂν ἐπὶ πλέον αὐτὴν καταδουλῶσαί τε καὶ καταχειρώσασθαι. φήμης δὲ κρατούσης ὅτι ὁ κατασχὼν αὐτὴν Ῥωμαῖος ἐξ ἀνάγκης βασιλεύσει Ῥωμαίων, ἅμα τῷ γνωσθῆναι τὴν τῆς νήσου κατάσχεσιν, ταῖς τοῦ Ἰωσὴφ ὑποθήκαις ἀποστείλας ὁ Ῥωμανὸς τὸν Νικηφόρον ἐκεῖθεν μετεκαλέσατο. τηνικαῦτα καὶ Λέοντα Φωκᾶν τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸν ἐξαπέστειλεν εἰς ἀνατολήν, καὶ ὃς τοσαύτην καταδρομὴν ἐποιήσατο τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοσαύτας ἀριστείας κατ' ἐκείνων ἔστησεν ὡς μηδὲ λόγῳ δύνασθαι ταύτας διαλαβεῖν· πᾶσαν C γὰρ τὴν ἀνατολὴν σχεδὸν ἐχειρώσατο. ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ θριάμβου λαμπροῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ὑποδέχεται.

5. post ἀφίεται F, quae leguntur apud Cedrenum p. 640 C et 627 C: ἤχθη δὲ — ἤγαγεν et γέγονε χειμὼν — παντοδαπῶν.

ctus aemulationis plenus imperatorem adigere coepit ut ab se hominem illum abigeret. imperatore vero vicissim obsistente, neganteque clericum istum solitariae vitae professionem cum voto amplexum fuisse, sed tantum imperatoris metu, Polyeuctus hac causa cognita missum eum fecit.

Hic imperator Nicephorum Phocam, qui tum temporis scholarum domesticus erat multaque tropaea contra Saracenos orientales statuerat, etiam adversus Cretenses Saracenos cum copiis ablegavit. Nicephorus multis rebus indicatis, pluribus consilio suo administratis, cum expugnatam insulam tantum non suis in manibus haberet, ulterius in ea subigenda domandaque progressurus erat. verum quod obtineret fama futurum ut homo Romanus, qui eam occupasset, haud dubie Romanorum imperio potiretur, statim occupatione insulae cognita, Iosepho monente misit imperator qui Nicephorum inde revocarent. tunc et Leo Phocas, Nicephori frater, ab imperatore versus orientem ablegatus est. is tanto cum impetu Saracenos invasit ac vexavit, tamque praeclara in ipsos facinora edidit, ut ne verbis quidem ea satis exponi possint: nam orientem prope universum in potestatem redegit. quapropter imperator hominem deinceps redeuntem splendido cum triumpho excepit.

Κατὰ ταύτας δὲ τὰς ἡμέρας ἀνήρ τις ἀνεφάνη Φιλώραιος καλούμενος, ὑπασπιστὴς ὢν Ῥωμανοῦ μαγίστρου του Μωσηλὲ τοῦ ἐγγόνου Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. οὗτος ἄνωθεν ἵππου ὠκυτάτου ἐπὶ τῆς ἐφεστρίδος ἱστάμενος ὄρθιος, τοῦ ἵππου τρέχοντος ὅσον ἠδύνατο, κατὰ τὴν ἱπποδρομίαν ἄνω καὶ κάτω ἐφέρετο. τότε δὴ τότε καὶ τὸ λοιμικὸν ἐπέδωκε πάθος, ἐπιόν τε αὖθις καὶ διαφθεῖρον τοὺς βόας· ὃ Κράβα κατονομάζεται. φασὶ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦτο λαβεῖν ἐπὶ τῶν
D ἡμερῶν Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. ἔγγιστα γὰρ τῆς Βόνου κινστέρνης ἀναψυχὴν ἑαυτῷ τῆς θερινῆς θέρμης παλάτιον τοῦ Ῥωμανοῦ ἀναγείραντος, καὶ τῶν θεμελίων καταβαλλομένων, βοός φασιν εὑρεθῆναι μαρμαρίνου κεφαλήν, ἣν εὑρόντες καὶ συντρίψαντες εἰς τὴν τοῦ τιτάνου κάμινον βάλλουσιν. ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ μέχρι τῶν τῇδε χρόνων οὐκ ἐπαύσατο πανταχοῦ τῆς γῆς, ὁπόσην ἡ τῶν Ῥωμαίων περιέχει δυναστεία, τὰ τῶν βοῶν διαφθείρεσθαι γένη.

Ὁ μέντοι Φωκᾶς Νικήφορος, ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, προσταχθεὶς ἀπὸ Κρήτης ἐπανελθεῖν οὐ συνεχωρήθη πρός γε τὴν βασιλεύουσαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐκελεύσθη παραγενέσθαι μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν Ἀποχανδᾶν καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ ἧτταν ὥσπερ ἀνακαλούμενον. πάλιν
P.305 οὖν κατὰ Συρίας ὁρμήσας ὁ Φωκᾶς κατὰ κράτος τε αὐτὸν

9. βώνου F.

Per idem tempus vir quidam exstitit Philoraeus nomine, stipator Romani Moselis magistri, a Romano seniore prognati. is veste stragula in equum velocissimum iniecta rectus in ea stabat, equo interim totis viribus currente, atque ita Circum equestrem sursum deorsumque obibat. tunc et pestis illa de integro saevire coepit ac boves extinguere, quae Craba nuncupatur. eam perhibent initium habuisse sub Romani senioris imperio. cum enim proxime Boni cisternam Romanus palatium conderet, in quo se ab ardore solis aestivo refrigeraret, dum fundamenta iaciuntur, effossum ferunt bovis marmorei caput, quod ii qui repererant, confractum attritumque calcariam in fornacem coniecerint. ex eo tempore in hunc usque diem pestis armenta boum per universos imperii Romani fines infestare nunquam desiit.

Nicephorus autem Phocas, uti diximus, sic Creta iussus est decedere, ut inde ad imperatoriam urbem redeundi potestas ei non fieret, sed mandatum est ut cum omnibus copiis in orientem traiiceret propter Apochaudam, qui semet ab accepta clade magis ac magis recolligebat. itaque Phocas iterum Syriam versus ductis copiis, ingenti strage adfectum Apochaudam superavit, magnamque praedam

ἥττησε, καὶ λείαν πολλὴν ἐκεῖθεν ἀφείλετο, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἠλευθέρωσε Χριστιανῶν ὅτι πολλούς.

Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τελευτᾷ Ῥωμανός, ἐτῶν κδ', V. 236 καὶ διαδέχονται τὴν αὐτοῦ βασιλείαν Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος οἱ παῖδες αὐτοῦ σὺν Θεοφανῷ τῇ μητρὶ αὐτῶν, καὶ κρατοῦσιν ὡσεὶ μῆνας ε'. ὁ δὲ Φωκᾶς εἰσέρχεται ἐν Κωνσταντινουπόλει κελεύσει τῆς βασιλίσσης, εἰ καὶ τὰ τοιαῦτα κωλύων ἦν ὁ τὰ πρῶτα τηνικαῦτα παρὰ τοῖς κρατοῦσι φέρων Ἰωσήφ. δεδιὼς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Φωκᾶς εἰσέρχεται λάθρα πρὸς τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνύει αὐτῷ ὅπερ ἐντὸς ἐνεδέδυτο τρίχινον, πληροφορῶν αὐτόν, καὶ λέγων ὡς πάλαι ἂν B ἐξέστη τῶν βιωτικῶν συρφετῶν δι' ἔρωτα μοναχικόν, εἰ μήγε τὸ τῶν κρατούντων φίλτρον συνεκράτει αὐτόν. τοῦτον οὖν ὁ Βρύγγας ἰδὼν Ἰωσὴφ πίπτει παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγων ὡς οὐκ ἄν ποτε πιστεύσειέ τινι κατ' αὐτοῦ λέγοντι. ἔξεισιν οὖν ἐκεῖθεν ὁ Φωκᾶς. καὶ τηνικαῦτα τὸν Ἰωσὴφ μεταμέλος ἔσχηκεν, ὅτι τὸ θήραμα ἐντὸς ἔχων ἀρκύων ἀπώλεσε. γράφει λοιπὸν πρὸς τὸν Τζιμισχῆν Ἰωάννην, στρατηγὸν τηνικαῦτα τῶν ἀνατολῶν ὑπάρχοντα, ἄνδρα θυμώδη καὶ δραστήριον καὶ μετὰ τὸν Φωκᾶν ἐν στρατηγοῖς ἐπισημότατον. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους ἔγραψεν, ὡς εἴγε διαναστάντες C τὸν Φωκᾶν καθαιρήσουσι καὶ μοναχὸν ἀποκείρουσι, τὸν μὲν Ἰωάννην δομέστικον τῆς ἀνατολῆς, ὁ δὲ αὖθίς τινα προβα-

11. ὡς om P.

secum inde abstulit, plurimis etiam Christianis, qui captivi detinebantur, liberatis.

Secundum haec Romanus imperator naturae debitum persolvit, annos 24 natus. successerunt in imperio Basilius et Constantinus Romani FF, et cum matre Theophanone 5 propemodum mensibus eo potiti sunt. Phocas autem imperatricis iussu Cpolim hoc tempore ingressus est, quanquam Iosephus, qui principem apud imperatores locum obtinebat, ne id fieret enixe vetabat. in urbem ubi venisset, ad Iosephum se clanculum confert, eique vestem ex pilis contextam, qua interius indutus erat, ostendit; simulque fidem ei certam facit iamdudum se faeces et quisquilias huius vitae relicturum fuisse propter amorem solitariae vitae, ni studium erga imperatores sibi ab hoc instituto revocato aliud suasisset. Bringas (hoc Iosepho cognomen erat) ubi Nicephorum hoc modo indutum vidisset, ad pedes ipsius provolutus nunquam se cuiquam ipsum accusanti fidem habiturum dixit. hac ratione salvus inde Phocas digressus est, moxque Iosephum facti sui poenitere coepit, quod praedam in ipsa delatam retia tam negligenter amisisset. quapropter ad Iohannem Zimischem Orientis ducem id temporis, hominem animosum ac rebus gerendis

λεῖται τῆς δύσεως. ἀλλὰ πάντες οὗτοι σχετικῶς ἔχοντες πρὸς τὸν Νικηφόρον ὑποδεικνύουσιν αὐτῷ τὰ γράμματα καὶ διεγερθῆναι πρὸς ἀλκὴν ἀναπείθουσιν. ἔκτοτε λοιπὸν ὑπὸ τῶν τῆς ἀνατολῆς στρατευμάτων ἁπάντων παρακεκινημένων ὑπὸ τοῦ Τζιμισχῆ βασιλεὺς ἀναγορεύεται ὁ Φωκᾶς, ἔρωτα δὴ καὶ πάλαι τῆς βασιλείας ἔχων μάλιστα τῆς βασιλίσσης Θεοφανοῦς. ἔρχεται οὖν οὕτως ἔχων πρὸς Χρυσόπολιν, κἀκεῖθεν διαπεραιοῦται πρὸς τὸ Ἕβδομον, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ διὰ τῆς χρυσῆς πόρτης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεται, D καὶ παρὰ τοῦ Πολυεύκτου τῷ διαδήματι στέφεται, καὶ κρατεῖ ἔτη ς'. τὴν μέντοι Θεοφανὼ πρῶτα μὲν τῶν βασιλικῶν κατάγει ὁ Φωκᾶς καὶ ἐξόριστον τίθησιν, ὥσπερ δὴ καὶ τὸν Ἰωσήφ, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ προχειρίζεται Καίσαρα. μετὰ δὲ ταῦτα τὸ προσωπεῖον καὶ τὴν σκηνὴν ἀποθέμενος ἄγεται νόμιμον γυναῖκα τὴν Θεοφανώ. τότε δὴ καὶ κρεῶν ἀπεγεύσατο, πρότερον ἀπεχόμενος κρεωδαισίας, ἐξ ὅτου Βάρδος ὁ ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γαμετῆς ἀποτεχθεὶς υἱός, ἱππαζόμενος ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τῷ οἰκείῳ προσπαίζων ἀνεψιῷ τῷ Πλεύσῃ, μετὰ δόρατος βληθεὶς ἀκουσίως τέθνηκε. τοῦ γάμου δὲ τε- P. 306 λεσθέντος ἐν τῇ κατὰ τὸ παλάτιον νέᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐπείπερ ἔμελλεν εἴσοδος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ γενέσθαι, τῆς χειρὸς κα-

6. ἔχων καὶ μ.?

idoneum postque Phocam inter duces ceteros illustrissimum, et ad alios itidem perscriptis litteris futurum indicat ut si discessione a Nicephoro facta eum loco suo deiicerent vitaeque solitariae rasum addicerent, Zimisches munus domestici Orientis acciperet, quemque vellet ipse, domesticum Occidentis constitueret. verum hi omnes erga Nicephorum benevole adfecti litteras ei Iosephi commonstrant, utque se ad defensionem animo forti compareret hortantur. hoc modo per Orientis exercitus Phocas imperator renuntiatur, iampridem amore tam imperii quam Theophanonis imperatricis potiundae flagrans. deinde cum copiis Chrysopolim se confert, Chrysopoli versus Hebdomum traiicit, et universo cum populo per auream portam ad ecclesiam pergit, ibique a Polyeucto diademate cingitur. imperio sex annis praefuit. initio Theophanonem eiectam e regia solum vertere iussit, eadem poena Iosepho multato; simulque patrem suum Caesarem creavit. deinde larva scenaque deposita Theophanonem legitimo sibi matrimonio copulat, et carnibus rursum vescitur, a quibus abstinuerat, ex quo Bardas ipsius ex coniuge priore filius, quodam in campo equestribus intentus exercitiis et cum suo consobrino Pleusa ludens, hasta ictus a nolente perierat. peractis nuptiis in novo ad palatium templo, cum in sanctuarium esset intrandum, manu Pho-

τέχνων αὐτὸν ὁ Πολύευκτος καὶ ταῖς ἱεραῖς ἐγκύρσας κιγκλίσιν εἴσεισι μὲν ἐκεῖνος εἰς τὰ ἄδυτα, τὸν δὲ Φωκᾶν ὄπισθεν ἐξωθεῖ εἰπὼν ὅτι οὐκ ἔξεστί σοι εἰσελθεῖν, εἰ μὴ ἐπιτίμια δέξῃ δευτερογαμοῦντος. διεδίδοτο δὲ καὶ λόγος ἁπανταχοῦ, ὃς οὐ μικρῶς διετάραξε τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι περ ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνάδοχος ἐγένετο τῶν τῆς Θεοφανοῦς ἑνὸς παιδίου. ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ πατριάρχης ἐπὶ πλέον ἀνέτεινεν. ἔτι δὲ ἀναβαλλόμενον τὸν Πολύευκτον κοινωνῆσαι τῷ βασιλεῖ ὁ Καῖσαρ ἐπληροφόρησεν. ἀλλὰ καὶ Στυλιανὸς B
ὁ πρωτοπαπᾶς τοῦ μεγάλου παλατίου, ἀφ' οὗ καὶ μᾶλλον ἡ τοιαύτη φήμη κατέσχεν ἅπαντας, δι' ὅρκων ἐβεβαιοῦτο μηδέν τι τοιοῦτον ἐπισυμβῆναι τῷ Φωκᾷ. ὁ μέντοι Πολύευκτος, καίπερ φανερῶς ἐπιορκοῦντα εἰδὼς τὸν Στυλιανόν, τὸ τῆς συντεκνίας ἔγκλημα συγκεχώρηκε, καὶ ὁ πάλαι ἐνιστάμενος δευτερογαμίας ἐπιτίμια θεῖναι καὶ τὸ μέγα τοῦτο παρῆκεν ἁμάρτημα.

Ὁ μέντοι Φωκᾶς καὶ βασιλεύων κατὰ Συρίας ὁρμᾷ, καὶ V.237
πόλεις πολλὰς καταστρέψας ἐκεῖθεν ὑπέστρεψε, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἔχοντα ἀχειρότευκτον ἐκτύπωμα τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἅγιον κέραμον, ὃν εὗρεν ἐν C
Ἱεραπόλει, ταύτην πεπορθηκώς, καὶ τῶν τριχῶν τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου βόστρυχον ἐμπεπιλημένον αἵματι. τοιοῦτος δὲ

cam tenens Polyeuctus, ut ad sacros cancellos accesserat, ipse in adytum introiit, repulsoque imperatore dixit non intromissum iri prius quam poenas progredientum ad secundas nuptias luisset. praeterea diditus erat passim rumor, qui non exiguas in ecclesia turbas dedit, unum videlicet ex Theophanonis liberis fuisse a Nicephoro de sacro baptismo susceptum. atque haec ipsa non dubitabat amplificare patriarcha. verum Caesar Polyeuctum tergiversantem et res sacras cum imperatore communes habere recusantem de re tota certiorem reddidit. Stylianus quoque magni palatii papa princeps, a quo emanasse rumor iste ferebatur ad omnes, iureiurando praestito confirmabat nihil eiusmodi Phocam fecisse. Polyectus ergo, quanquam peierare Stylianum certo ac manifesto sciret, compaternitatis imperatori culpam condonavit; et qui ante urgebat ut ob secundas nuptias ei poena infligeretur, etiam magnum hoc delictum impunitum reliquit.

Posteaquam ad imperium Phocas pervenisset, expeditionem in Syriam instituit; cumque multas urbes evertisset, rediit inde, secum et laterem illum sacrum adferens, quo continebatur expressa formae Christi dei nostri pictura, nullius hominis manu elaborata (eum Hierapoli repererat, in eius urbis direptione), et cincinnum Johannis Baptistae sanguine condensatum. quanquam vero talis vir esset Nice-

ὁ Νικηφόρος ὢν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ Ῥωμαίων αὐξήσας πράγματα (κατέσχε γὰρ πόλεις πλέον τῶν ρʹ καὶ φρούρια Κιλικίας Συρίας καὶ Φοινίκης, ὧν μέγιστα καὶ ἐπίσημα ἡ Ἀνάβαρζα, ἡ Ἄδανα, καὶ τὰ λοιπὰ ἡ Μάμιστα ἡ καὶ Μόψου ἑστία λεγομένη, ἡ Ταρσός, τὸ Παγρά, τὸ Συνέφιον, τὸ Χάλεπ, ἡ Λαοδίκεια, ἔθετό τε ὑποφόρους τὴν ἐν Φοινίκῃ τε Τρίπολιν καὶ τὴν Δαμασκόν) ἀλλ' ὅμως μισητὸς παντὶ ἀνθρώπῳ γέγονε, καὶ πάντες τὴν αὐτοῦ καταστροφὴν ἐδίψων ἰδεῖν· εἰ γὰρ καὶ πλεῖστα ἐπέλαμπον αὐτῷ τὰ κάλ-
D λιστα, ἀλλὰ καὶ δύο κακὰ κατεσπίλουν αὐτόν, ἥ τε τῆς Θεοφανοῦς ἀθέμιτος μῖξις καὶ τὸ πρὸς πάντας αὐτοῦ μικρολόγον καὶ ἀφιλότιμον. λιμὸς καὶ γὰρ τὴν πόλιν κατέσχε ποτέ, ὡς ἕνα μέδιμνον χρυσέῳ πωλεῖσθαι νομίσματι. μανθάνει τοῦτο Φωκᾶς, καὶ μικροπρεπῶς τὸ πάθος ἰᾶται· τὰς δημοσίας καὶ γὰρ σιτοθήκας ἀνοίξας δύο μεδίμνους τῷ νομίσματι πωλεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὐ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον ἐν τούτῳ μιμησάμενος· οὗτος γὰρ τοὺς Βυζαντίους πενθοῦντας ἰδών, καὶ μαθὼν ὡς ὁ λιμὸς αἴτιος τοῦ πενθεῖν αὐτούς, δώδεκα μεδίμνους κελεύει πωλεῖσθαι τῷ νομίσματι. ἀλλὰ καὶ τοῦ
P. 307 βασιλέως Φωκᾶ κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ ἐξελθόντος ὥστε γυμνάσαι τὸν στρατόν, ἐπεί τις ἦλθε πολιὸς τὴν τρίχα καὶ ἐπειρᾶτο συναριθμηθῆναι τοῖς στρατιώταις, φησὶ πρὸς αὐτὸν

phorus ac tantopere rem Romanam auxisset, occupatis amplius centum urbibus et variis Ciliciae Syriae Phoenicesque castellis, quorum erant maxima et ceteris illustriora Anabarza, Adana, Mamista, et quae Mopsi Vesta nuncupatur, Tarsus, Pagra, Synephium, Chalepus, Laodicea; licet item tributarias fecisset in Phoenice Tripolim, in Syria Damascum, nihilominus universis mortalibus invisus erat, qui quidem exitium ipsius videndi longe cupidissimi erant. tametsi enim plurima in eo multo praeclarissima elucebant, duo tamen erant vitia potissimum, quae ipsius famae labem aspergerent, nimirum consuetudo nefanda legibus vetita cum Theophanone, ac sordes erga quosvis foedaque tenacitas. accidit aliquando, tanta ut in urbe foret annonae caritas, ut aureo numo medimnus unus veniret. eo cognito Phocas miseriam publicam illiberali ac sordido remedio sublevat: apertis enim publicis horreis medimnos duos uno vendi aureo numo iussit; qua quidem in re Macedonem illum Basilium non est imitatus. nam cum is cives Byzantios lugere cerneret, simulque didicisset eius tristitiae causam esse penuriam annonae, uno vendi aureo duodecim medimnos praecepit. quinetiam evenit ut cum eo ipso penuriae tempore Phocas imperator aliquando militum exercendorum causa in campum progressus esset, cano cuidam, qui inter milites adscribi se

„σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε, γέρων ὢν πῶς τοῖς ἐμοῖς στρατιώταις ἐπείγῃ συναριθμηθῆναι;" ὁ δ' εὐστόχως ὑπολαβὼν „πολλῷ δυνατώτερός εἰμι νῦν" ἔφη „ἢ ὅτε ἤκμαζον." ὁ αὐτὸς δὲ „καὶ πῶς τοῦτο" ἐρόμενος, ἔφη ὅτι τὸν τοῦ νομίσματος σῖτον πρότερον δυσὶν ἡμιόνοις ἐπεφόρτιζον, ἐπὶ δὲ τῆς σῆς βασιλείας δύο νομισμάτων σῖτον ἐπὶ τῶν ὤμων φέρω. συνεὶς οὖν τὴν εἰρωνείαν ἀνεχώρησε, μηδὲν ταραχθείς.

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἀριθμηθείσας ἄνωθεν πόλεις καθελών, τὴν B Ἀντιόχειαν μόνην ἀφῆκε παρελθών, καὶ ταῦτα δυνάμενος αὐτὴν καθελεῖν. ἐξεπίτηδες δὲ πάντως ἀφῆκε, δεδιὼς τὸν φημιζόμενον λόγον· ἐλέγετο γὰρ ὡς ἅμα τῇ ἁλώσει τῆς πόλεως Ἀντιοχείας καὶ ὁ βασιλεὺς τεθνήξεται. ὅθεν καὶ περὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην ἀφεὶς φύλακα καὶ Πέτρον τινὰ εὐνοῦχον στρατοπεδάρχην, καὶ ἐνσκήψας αὐτοῖς μηδαμοῦ τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβαλεῖν, πρός γε τὴν βασιλεύουσαν ἔρχεται. ἀλλ' ὁ Βούρτζης θέλων αὑτῷ περιποιήσασθαι ὄνομα τῶν μὲν ἐκείνου λόγων καταφρονεῖ, παντοίως δὲ τὴν πόλιν πολιορκήσας κατέσχεν αὐτήν. ταῦτα πυθόμενος ὁ Φω- C κᾶς, καὶ οὐκ ὀλίγα δυσχεράνας, ὕβρεσί τε πλύνει τὸν Βούρτζην καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύει. ἐντεῦθεν οὖν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος λαμβάνει ἀρχήν. πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα τοῖς συχνοῖς ἐκάκου ταξειδίοις, κατὰ μηδὲν αὐτοὺς παραμυ-

petebat, diceret ecquid homo canus et senio confectus in militiam cuperet allegi. ad ea senex ille aptissime respondit multo se nunc validiorem esse quam adolescens aetate vegeta fuisset. tum imperatore quaerente quonam id pacto verum esset „quoniam olim" ait „frumento unius aurei pretio coempto duos asinos onerabam: te autem imperante, quantum frumenti duobus aureis emitur, humeris ipse meis gestare possum." id dicterium satis intelligens imperator nihil omnino motus abiit.

Cum eas urbes quas supra recensuimus in potestatem redigeret, Antiochiam solam cum copiis praetergressus intactam reliquit, cum quidem ea potiri ex animi sententia posset. verum hoc omnino data fecit opera, rumorem publice diditum veritus: ferebatur enim futurum ut illa urbe capta, mox imperatore vivis excederet. quapropter in iis locis atque regionibus Michaelo Burza et Petro quodam eunucho copiarum duce relictis cum mandato peculiari, ne ullo pacto Antiochiam invaderent, ad urbem imperatoriam reversus fuerat. Burza vero nomen aliquod sibi parare cupiens imperatoris verba flocci fecit, et urbe omni arte oppugnata tandem est potitus. earum fama rerum ad Phocam perlata non parum ille indignari, Burzamque notatum contumeliis ab officio removere. hinc concitata sunt hominum in Pho-

θούμενος. ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ βασιλέων τινῶν εἰς εὐαγεῖς
ναοὺς τυπωθέντα δίδοσθαι τέλεον ἔκοψε, προφάσει τοῦ τὸ
V.238 δημόσιον σπανίζειν. χωρὶς αὐτοῦ ἐπίσκοπος οὐκ ἐψηφίζετο.
ἀλλὰ καὶ θανόντων ἐπισκόπων βασιλικὸς ἄνθρωπος ἐκεῖσε
ἐστέλλετο. ἐσπούδαζε δὲ καὶ νόμον θεῖναι τοὺς ἐν πολέμοις
θνήσκοντας τιμᾶσθαι ὡς μάρτυρας, τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν
D ἐν μόνῳ πολέμῳ θέμενος καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινί. πρὸς ὅπερ
ἡ σύνοδος ἀντέστη, τὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανόνα σύμ-
μαχον ἔχουσα τὸν ἐκτεθέντα διά γε τοὺς ἐν πολέμῳ θνή-
σκοντας. πολλὰ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἐκάκωσε, τὸ τεῖχος κτίζων
τῶν παλατίων. τοῦτο δὲ ἐποίει δεδιὼς τὰ τηνικαῦτα λεγό-
μενα· τοῦ παλατίου καὶ γὰρ ἐντὸς θανεῖν αὐτὸν προαντεθέ-
σπιστο. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ἡλίου ἔκλειψις γέγονε περὶ
τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ὥστε καὶ ἄστρα φανῆναι. ἡ μέν-
τοι Θεοφανὼ τὴν τοῦ Νικηφόρου συνουσίαν ἀπεστρέφετο.
τίνος ἕνεκεν; ὅτι βίον ἐκεῖνος εἶχε σώφρονα, σαρκικῶν ἀπεί-
P.308 χετο μίξεων, χαμευνίαις ἔχαιρεν. ὅθεν οὐκ ἀρεσκομένη τού-
τοις ἡ Θεοφανὼ τὸν Τζιμισχῆν μεταπέμπεται, κατά γε τὴν
ἑαυτοῦ καθήμενον οἶκον· ἔφθασε γὰρ ὁ Φωκᾶς διά τινα
ὑποψίαν παραλύσας αὐτὸν τῆς τοῦ δομεστίκου ἀρχῆς. νυ-

2. τὸ] τὸν P.

cam odia, quibus accedebat et aliud, quod nimirum crebris exactionibus subditos vexabat nec ulla eos re sublevabat. praeterea quae nonnulli imperatores per instrumenta litterasque sacras religiosis templis donari iusserant, sub hoc praetextu prorsus iis praecidit, quod aerarium publicum exhauriretur. nullus antistes citra ipsius auctoritatem approbabatur. quodsi etiam antistites alicubi morerentur, ex suis aliquem eo mittebat. legem magno studio ferre conabatur, qua statueretur omnes in praeliis occumbentes martyrum honoribus ornandos esse: ponebat enim animae salutem in alia re nulla quam in bello. verum hac in parte synodus ipsius voluntati est adversata, Basilii magni canone pro se citato, qui de occumbentibus in praeliis est latus. idem Phocas urbem quoque mirifice adfligebat, dum palatiorum moenia substruebat. id autem propterea faciebat, quod ea quae vulgo ferebantur metueret: nam oraculo proditum erat futurum ut in palatio moreretur. accidit tunc temporis circa tertiam horam diei tantus solis defectus, ut ipsa etiam sidera conspicerentur. iam vero Nicephori consuetudinem Theophano aversabatur. quamobrem istuc? quod castam ille vitam ageret, a corporeis amplexibus abstineret, humi cubaret eaque dormitione delectaretur. quapropter his marito moribus illi displicente, Zimischem arcessit, qui domi suae tum temporis degebat: nam aliquanto ante Phocas propter suspicionem quandam ei munus domestici scholarum ademerat. noctu igitur 12

κτὸς οὖν ιαʹ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, λόγου ιγʹ, ἔτει ͵ϛυοηʹ ἀποστείλασα ἄγει τοῦτον πρὸς τὸν χειροποίητον κάτωθεν τοῦ παλατίου λιμένα, κἀκεῖθεν ἀνάγει τοῦτον διὰ κοφίνου σὺν πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτόν, Μιχαὴλ τῷ Βούρτζῃ, Λέοντι ταξιάρχῃ τῷ Ἀβαλάντῃ, τῷ τοῦ Τζιμισχῆ Ἀτζιποθεοδώρῳ καὶ ἑτέροις τισί. καταλαμβάνουσιν οὖν αὐτὸν ἐπ' ἐδάφους κοιμώμενον. ἔνυξεν ὁ Τζιμισχῆς τὸν πόδα αὐτοῦ, καὶ δὴ μικρὸν ἀνεκάθισε. B καὶ τηνικαῦτα κατὰ τοῦ κρανίου αὐτοῦ κατάγει ὁ Ἀβαλάντης τὴν σπάθην. εἶτα πρὸς τὸν Τζιμισχῆν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς κλίνης καθίσαντα φέρουσιν αὐτὸν ἐμπαροινοῦντες καὶ βλασφημοῦντες εἰς αὐτόν, μηδὲν ἄλλο λέγοντα ἢ „κύριε ἐλέησον" καὶ „θεοτόκε βοήθησον." ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τῶν παρακοίτων ἤδη κατεφωράθησαν καὶ πολλοὺς ἑώρων βοηθήσαντας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτέμνουσι καὶ διὰ θυρίδος αὐτὴν ὑποδεικνύουσιν. ὅθεν καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν διεσκεδάσθησαν.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Φωκᾶν ὁ Τζιμισχῆς ἔτη ἕξ, συμβασιλεύοντας ἔχων αὐτῷ τοὺς υἱοὺς Ῥωμανοῦ Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον. μεταπέμπεται δὲ Βασίλειον παρακοιμώμενον C ἅτε δραστήριον ὄντα παντάπασιν καὶ ἱκανόν, ὃν δὴ καὶ ὁ Φωκᾶς πρόεδρον ἐτίμησε. τότε δὴ τότε τοῦ ἀξιώματος παρ' αὐτοῦ εὑρεθέντος, ἔρχεται τηνικαῦτα πρὸς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. ἀλλ' οὐ προσδέχεται αὐτὸν ὁ Πολύευκτος, λέγων

Decembris, indictione 13, anno mundi 6478, missis Theophano suis hominibus Zimischem ad portum manu confectum, qui est infra palatium, deduci curat, et impositum corbi cum universis, quos sibi obnoxios habebat, nimirum Michaelo Burza, Leone Abalante Duce, familiari Zimischis Azipotheodoro et aliis quibusdam in palatium attrahit. hi Phocam humi cubantem inveniunt. eius pedem ubi Zimisches pupugisset, paullum erectus consedit; mox Abalantes gladio cranium eius transadigit. inde ipsum ad Zimischem in lectulo imperatorio collocatum adducunt, multisque contumeliis et conviciis exagitant, nullum aliud verbum proferentem quam „domine miserere" vel „opitulare deipara." tandem ubi res cubiculariis innotuisset, iamque multos accurrere cernerent latum opem imperatori, caput ei praecidunt, idque resectum defensoribus per fenestram ostendunt. quo facto hinc inde illi dissipati aufugerunt.

Hoc modo post Phocam Zimisches imperio sex annos potitus est, participes regni Basilium et Constantinum Romani FF. habens. arcessivit et Basilium cubicularium tanquam hominem plane gerendis rebus natum et idoneum, quem et Phocas honore praesidis ornaverat, hoc nomine dignitatis ab eo primum invento. posteaquam imperium accepisset, ad magnam ecclesiam se contulit: sed a Polyeucto non est

„εἰ μὴ ἄξια ποιήσεις μετανοίας, οὐκ ἐπιβήσῃ τοῦ θείου ναοῦ." ἔνθεν τοι καὶ πάντα ὑπέσχετο ποιῆσαι. εἶπε δὲ μὴ αὐτόχειρα γενέσθαι αὐτὸν τοῦ Φωκᾶ, Ἀβαλάντην δὲ καὶ Ἀτζιποθεόδωρον κελεύσει τῆς δεσποίνης. ἣν δὴ καὶ ἐξορισθῆναι συναινεῖ ὁ πατριάρχης. γίνεται ταῦτα, καὶ οὐ μόνον ἡ μοιχαλὶς ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτόχειρες τοῦ Φωκᾶ τῆς πόλεως
D ἐκδιώκονται. ῥήγνυσι δὲ καὶ τὸν τόμον ὁ Τζιμισχῆς, ὃν ἐπὶ συγχύσει τῆς ἐκκλησίας ὁ Φωκᾶς ἔθετο. ταύτῃ τοι καὶ τῷ διαδήματι παρὰ τοῦ Πολυεύκτου στέφεται. μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Βουλγάρους καταγωνισάμενος χαριστήρια τῶν τροπαίων ἀποδίδωσι τῷ θεῷ. ἐφ' ᾧ καὶ ἄνωθεν τῆς ἀψῖδος τῆς χαλκῆς ναὸν ἀνοικοδομεῖ ἐκ καινῆς. προστάσσει δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος τῷ νομίσματι ἐγγράφεσθαι, μὴ πρότερον τού-
V. 239 του γενομένου. τηνικαῦτα καὶ κομήτης ἐφάνη ὁ καλούμενος πωγωνίας, κατὰ μῆνα Αὔγουστον, καὶ ἐφαίνετο ἄχρις Ὀκτω-
P. 309 βρίου, σημαίνων τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον καὶ τὰς ἐπελευσομένας τοῖς Ῥωμαίοις συμφοράς. τινὲς μὲν οὖν τῶν πόλεων, ἃς ὁ Φωκᾶς προλαβὼν ἐπεκτήσατο, τὴν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ἀπεσείσαντο. ἔξεισι λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν, καὶ ἄπεισι μέχρι Δαμασκοῦ, καὶ πάντα καλῶς πειθοῖ τε καὶ πολέμῳ ἀποκαταστήσας πρὸς τὴν βασιλίδα ὑπέστρεψε. διερ-

admissus, qui diceret se minime concessurum ut divinam aedem ingrederetur, ni ea prius faceret quae poenitentiae convenirent. Zimisches illa se praestiturum omnia pollicetur. simul indicat Phocam ab se minime trucidatum esse, sed Augustae iussu Abalantem et Azipotheodorum ei manus attulisse. quo cognito, patriarcha monet ut ipsam in exsilium abire iubeat. paret monenti Zimisches, neque tantum adultera verumetiam interfectores Phocae mox urbe pelluntur. praeter haec Zimisches etiam libellum illum dilacerat, quem Phocas ad perturbandam ecclesiam conscribi curaverat. has ob res a Polyeucto diademate cingitur. deinde Bulgaris debellatis, ut pro victoriae tropaeis deo gratias referret: templum supra fornicem Chalces novum exstruit. mandat etiam ut imago servatoris numismatis insculperetur, quod antea factum non fuerat. conspectus est id temporis etiam cometa mense Augusto, quem barbatum appellant, ad ipsum Octobrem usque mortem imperatoris denuntians easque calamitates quae Romanis imminerent. cum autem urbium nonnullae, quas Phocas antea recuperaverat, Romanorum se potestati excusso iugo subtraxissent, imperator ad eas domandas cum copiis exiit, ad Damascum usque profectus, omnibus partim suadendo partim vi bellica pristinum ad statum praeclare revocatis imperatoriam ad urbem reversus est. in hoc itinere propter Anabarzum et Podandum transiens, cum istic posses-

χόμενος οὖν κατά γε τὴν Ἀνάβαρζαν καὶ τὸν Πονδαδόν, κἀκεῖσε κτήσεις ἰδὼν πολυτελεῖς καὶ χωρία πάμφορα, ἠρώτα τοὺς παρευρημένους τίνος ἂν εἶεν αὗται. ὡς οὖν ἐμάνθανεν ὅτι Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου εἰσὶ πᾶσαι, ἀφ' ὧν αἱ μὲν τῇ Ῥωμαίων προσεκτήθησαν παρὰ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, B αἱ δὲ τοῦ δομεστίκου καὶ αὗται παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἐντεῦθεν περιαλγὴς γενόμενος (τὰ γὰρ καταλειφθέντα τῷ δημοσίῳ οὐδενὸς ἄξια λόγου ἐτύγχανε) καὶ βύθιον στενάξας „δεινὸν ὦ παρόντες" ἔφη, „εἰ τὰ δημόσια καταναλίσκονται χρήματα καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ ταλαιπωροῦνται στρατεύματα καὶ οἱ βασιλεῖς ὑπερορίους ἀναδέχονται κόπους, τὰ δ' ἐκ τοσούτων προσκτώμενα μόχθων ἑνὸς εὐνούχου γίνονται κτῆμα." καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα, τὶς δὲ τῶν παρόντων τῷ Βασιλείῳ τηνικαῦτα τὸν τοῦ βασιλέως λόγον διαπορθμεύσας ἠρέθισε πρὸς ὀργήν. ὑπέρχεται οὖν τὸν οἰνοχοοῦντα τῷ βασι- C λεῖ, δηλητήριον κίρνησι. πλὴν οὐ τῶν δραστικωτέρων ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ κατ' ὀλίγον νοσηλευόμενος ὁ βασιλεύς, καὶ τοὺς ὤμους ἀνθρακιάσας, αἵματος αὐτοῦ πολλοῦ ῥυέντος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κατέλυσε τὴν ζωήν.

Κρατεῖ μετ' αὐτὸν Βασίλειος ὁ πορφυρογέννητος ἔτη ν', εἰ καὶ τὸ πᾶν τηνικαῦτα παρὰ Βασιλείου προέδρου ἐνεργούμενον ἦν διά γε τὸ ἁπαλὸν τῆς τοῦ βασιλέως νεότητος. ἔκτοτε

1. ποιδαδὸν F.

siones et praedia maximi pretii longeque fertilissima rerum omnium conspiceret, homines quos istic vicinos offendebat, cuiusnam illa forent, interrogat. deinde cognito Basilii cubicularii esse universa, partim a Nicephoro Phoca Romanis finibus adiecta, partim ab hoc vel illo domestico, partim ipsiusmet imperatoris opera, gravi dolore correptus est, quod rei publicae relicta nullius esse pretii videret. itaque gemitu ex imo pectore ducto „proh indignam" ait „, rem, comites, publicas insumi pecunias, Romanos exercitus aerumnas exantlare, imperatores extra fines imperii labores tolerare; quidquid autem tot laboribus atque molestiis adquiratur, in unius eunuchi commodum cedere." hunc imperatoris sermonem quidam ad Basilium detulit, eumque contra Zimischem ad iram concitavit. quapropter hominem Basilius, qui erat imperatori a poculis, corrumpit; venenumque letale temperat et imperatori propinat, non tamen efficacissimum. iccirco lento morbo confectus, carbunculis per humeros exortis, magna sanguinis copia per oculos excreta vitam cum morte commutavit.

Imperium ipsius morte ad Basilium Purpurigenam devenit, qui ei totos annos quinquaginta praefuit, tametsi ab initio cuncta Basilii praesidis arbitratu propter aetatem imperatoris teneram gererentur.

οὖν τὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τὸν προφανέντα κομήτην λαμβάνει ἀρχήν. κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ ἔκλειψις ἡλίου γέγονεν, ὥστε καὶ ἄστρα φανῆναι. πρόσεχε δέ, D ἀγαπητέ, ὅτι τῶν Βουλγάρων ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀποστατησάντων ἄρχειν αὐτῶν προχειρίζονται τέσσαρες ἀδελφοί, Δαβὶδ Μωσῆς Ἀαρὼν καὶ Σαμουήλ, καὶ οὐ διέλιπον ἔκτοτε πόλεμοί τε πανταχοῦ καὶ σφαγαί. ἐν ἔτει ,ϛυϟδʹ, Ὀκτωβρίῳ μηνί, ἐγένετο κλόνος μέγας, καὶ κατέπεσον οἰκίαι καὶ ναοὶ πολλοί, καὶ μέρος τῆς σφαίρας τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ βασιλεὺς φιλοτίμως ἐπανωρθώσατο, δαπανήσας εἰς μόνας τὰς μηχανὰς τῆς ἀνόδου, δι' ὧν οἱ τεχνῖται ἱστάμενοι καὶ τὰς ὕλας ἀναγομένας δεχόμενοι ᾠκοδόμουν τὸ πεπτωκός, κεντηνάρια ιʹ.

P. 310 Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Βοδενὰ φρούριόν ἐστιν ἐπὶ πέτρας ἀποτόμου κείμενον, δι' ἧς κατέρρει τὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀστροβοῦ ὕδωρ ὑπὸ γῆς κάτωθεν ῥέον ἀφανῶς, κἀκεῖσε πάλιν ἀναδυόμενον. ὁ μέντοι Βασίλειος συχνοὺς πολέμους κατὰ Βουλγάρων στησάμενος καὶ διαφόρως αὐτοῖς συμπλακείς, καὶ τρόπαια στήσας κρείττονα λόγου, καὶ τὸν Σαμουὴλ πολλάκις καταλύσας, ἐπὶ τὴν βασιλίδα ἔρχεται. καὶ δόγμα τηνικαῦτα ἐξέθετο τὰς τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν συντελείας τελεῖσθαι

mox et intestina bella, quae conspectus antea cometes portenderat, exorta sunt. itidem solis quoque tantus accidit defectus ut ipsa sidera conspicerentur. scito autem, fili, Bulgaris statim a Iohannis imperatoris morte defectionem molitis, quattuor fratribus delatum esse in ipsos imperium, videlicet Davidi, Mosi, Aaroni et Samuelo. nec ex eo tempore bellorum et caedium ubique locorum finis fuit. anno mundi 6494, mense Octobri, succussio terrae ingens extitit, cuius vi complura aedificia templaque deiecta corruerunt, et inter alia pars sphaerae magnae illius dei ecclesiae, quam imperator studiose refecit; cum in solas machinas adscensus, quibus artifices insistentes ac materiam sursum vectam excipientes collapsam partem exaedificabant, centenarios decem impendisset.

Illud etiam animadvertito, esse castellum quoddam Bodena dictum, in praerupto situm scopulo, per quem stagni Ostrobi aqua inadspectabiliter sub terra manabat et alio in loco rursus ex imo prodibat. imperator cum frequenter bella Bulgaris intulisset, varie cum eis manum conseruisset, tropaea statuisset insignia, quae vix oratione satis exponi possunt, Samuelo multoties fracto imperatoriam ad urbem est reversus. edictum inde promulgat, quo sancitum ut exigendas a plebeis hominibus, qui fortunarum detrimentum fecissent, publicas contributiones opulenti ac facultatibus pollentes

παρὰ τῶν δυνατῶν. κατωνομάσθη δὲ ἡ τοιαύτη σύνταξις
ἀλληλέγγυον. τοῦ πατριάρχου Σεργίου, τῶν μητροπολιτῶν
καὶ πολλῶν ἄλλων ἀσκητῶν δεηθέντων ἐκκοπῆναι τουτὶ πα- V. 240
ράλογον ἄχθος, ὁ βασιλεὺς οὐχ ὑπήκουσε. B

Κατ' ἐκεῖνον δὲ καιρὸν χειμὼν γέγονεν ἐπαχθέστατος,
ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι πάντα ποταμὸν καὶ λίμνην καὶ αὐτὴν
τὴν θάλασσαν. ἀλλὰ καὶ κατὰ Ἰανουάριον μῆνα γέγονε σει-
σμὸς φρικωδέστατος, καὶ διεκράτησε κλονουμένη ἡ γῆ μέχρι
τῆς θ' τοῦ Μαρτίου μηνός. ἐν ταύτῃ δὲ περὶ δεκάτην ὥραν
τῆς ἡμέρας γέγονε βρασμὸς καὶ κλόνος φρικτὸς κατά γε τὴν
βασιλίδα καὶ τὰ λοιπὰ θέματα, καὶ πεπτώκασιν αἱ σφαῖραι
τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα καὶ τῶν ἁγίων πάντων,
ἃς ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ἀνεκτίσατο. ταῦτα δὲ προεμήνυσε τὴν C
γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ στάσιν· ἠγέρθησαν γὰρ καὶ οὗτοι σὺν
Λογγιβάρδοις κατὰ Ῥωμαίων. καθ' ὧν ὁ Μέλης παρὰ τοῦ
βασιλέως ἐκπέμπεται, καὶ λαμπρὸν ἵστησι τρόπαιον. ὁ μέν-
τοι βασιλεὺς οὐ διέλιπε καθ' ἕκαστον ἔτος εἰσιὼν ἐν Βουλ-
γάροις. ὁ δὲ Σαμουὴλ μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ ἐμφανὲς ἀντι-
τάσσεσθαι, ἔγνω δὲ τάφροις καὶ θριγγίοις τὴν Βουλγάρων
κατοχυρῶσαι, κἂν διὰ κενῆς αὐτῷ ἀπέβαινε τὰ τεχνάσματα.
συνάπτει οὖν μετὰ ταῦτα καὶ τῷ Σαμουήλ, καὶ τοῦτον κατα-

persolverent: haec exactio nominata est Allelengyum, a sponsione ac fideiussione mutua. cumque patriarcha Sergius, metropolitani antistites, et alii multi religiosis exercitationibus dediti apud imperatorem de onere tam absurdo tollendo et abolendo intercederent, non tamen eis obtemperare voluit.

Secuta est id temporis hiems saevissima, qua durante cuncta flumina stagna ipsumque adeo mare per glaciem constrictum fuit. praeterea mense Ianuario terrae motus maxime horrendus exstitit, neque desiit ea succussio ante nonum Martii diem; quo die circiter horam decimam tam horribiliter commotum est solum urbis imperatoriae vicinarumque regionum, ut globi aedis sanctorum quadraginta, itemque sanctorum omnium collaberentur; quos imperator mox refici curavit. haec autem portendebant eam seditionem quae in Italia fuit excitata. quippe coniuncti Longibardis Itali contra Romanos (quo nomine Graeci sunt accipiendi) se commoverunt. adversus eos Meles ab imperatore missus tropaeum sane splendidum victoria potitus statuit. interim non desinebat imperator singulis annis in Bulgariam irrumpere; cui cum Samuelus aperta vi se non posset opponere, fossis ac septis Bulgarorum fines munire decrevit, quanquam irrito conatu molitiones hasce occiperet. tandem imperator cum Samuelo praelio congreditur, eumque Marte aperto vincit, vix saluti suae in

κράτος ἡττᾷ, μόλις μόνον διασωθέντα εἴς τι φρούριον τὸν D Πρίλαπον. ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἑαλωκότας τῶν Βουλγάρων ὡσεὶ ιε΄, ὥς φασιν, ὄντας χιλιάδας ἀποτυφλώσας, καὶ ἑκάστην ἑκατοντάδα πεπηρωμένην ὑφ' ἑνὸς μονοφθάλμου ὁδηγεῖσθαι κελεύσας, πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐκπέμπει. οὓς ἐκεῖνος ἰδών, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκών, λειποθυμίᾳ καὶ σκότει βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει. ὕδατι οὖν καὶ μύροις οἱ παρόντες τὴν πνοὴν αὐτοῦ ἀνακαλεσάμενοι ἀνενεγκεῖν μικρὸν πεποιήκασιν. ἀνενεγκὼν δὲ ὕδωρ πιεῖν ἐπεζήτησε ψυχρόν. λαβὼν δὲ καὶ πιὼν ἐλήφθη καρδιωγμῷ, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας θνήσκει. ἔνθεν τοι καὶ παραλαμβάνει τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαβριήλ, ὁ καὶ Ῥωμανός, ῥώμῃ μὲν P. 311 καὶ ἰσχύϊ τοῦ πατρὸς ὑπερέχων, φρονήσει δὲ καὶ διανοίᾳ πολλῷ λειπόμενος. οὕτω μὲν οὖν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν κατέλυσεν ἅπασαν, ὧν μὲν κτανθέντων ὧν δὲ ἄλλων χειρωθέντων, καὶ ἑτέρων αὖθις τῶν ὁπωσδήποτε καταληφθέντων καὶ μὴ βουλομένων αὐτῷ προσελθόντων. καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀχρίδα, καθ' ἣν τὰ βασίλεια τῶν Βουλγάρων ἐτύγχανε, κατέσχεν· ἀφ' ἧς καὶ χρήματα πολλά, λίθους δηλαδὴ καὶ μαργάρους καὶ χρυσοῦ κεντηνάρια ρ΄, ἀφείλετο. μετὰ ταῦτα δὲ πάντα ἐν Ἀθήναις γενόμενος, καὶ τὰ τῆς νίκης εὐχαρι- B στήρια τῇ θεοτόκῳ ἀποδούς, καὶ ἀναθήμασι πολλοῖς λαμ-

eo consulentem, ut fuga Prilapum (castelli hoc nomen) evaderet. capta erant ab imperatore Bulgarorum ad quindecim milia (tot enim fuisse perhibentur): quos ubi spoliasset oculis, et singulis centuriis monoculum unum attribui iussisset, qui viae dux ceteris foret, ita deinde ad Samuelem ablegavit. Samuelus iis conspectis tantae calamitatis magnitudine victus animo deficit, et vertigine correptus in terram prolabitur. mox ii qui aderant aqua et unguentis spiritum ei revocantes, ut nonnihil ad se rediret, effecerunt. ubi respirasset, haustum frigidae postulavit, qua epota cardiogmo correptus est, et post biduum rebus humanis excessit. eius loco regnum apud Chagaros filius ipsius Gabrielus, qui et Romanus dicebatur, obtinuit, viribus ille quidem ac robore patrem superans, sed vicissim prudentia mentisque vi multis modis impar. ita factum ut Basilius imperator Bulgarorum imperium in universum tolleret, aliis eorum caesis, aliis in potestatem redactis, aliis, qui quocunque tandem modo superstites remanserant, vel invite ipsi se dedentibus. quin et Acridem ipsam, quo in oppido regia Bulgarorum erat, occupavit; indeque magnas opes, gemmas nimirum et uniones aurique centenarios centum abstulit. secundum haec Athenas profectus, cum munera gratiarum actionis ergo deiparae vota reddidisset, ac illius templum multis iisque

προῖς καὶ πολυτελέσι κοσμήσας τὸν ναόν, ὑπέστρεψεν εἰς
Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τῶν μεγάλων πυλῶν χρυσῷ στε-
φάνῳ λόφον ἐφύπερθεν ἔχοντι ἐθριάμβευσεν ἐστεφανωμένος,
προηγουμένης Μαρίας τῆς τοῦ Βλαδισθλάβου γυναικὸς καὶ
τῶν τοῦ Σαμουὴλ θυγατέρων καὶ τῶν λοιπῶν Βουλγάρων,
καὶ οὕτω μετὰ τροπαίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσῆλθεν. ὃν δὴ
καὶ πολλὰ τηνικαῦτα κατελιπάρει ὁ πατριάρχης Σέργιος σβέ-
σαι τὸ ἀλληλέγγυον· ἦν γὰρ ὑποσχόμενος ποιῆσαι τοῦτο, εἰ
τῶν Βουλγάρων ὑπερισχύσειεν. ἀλλ' οὐκ ἔπεισε. ταῦτα μὲν
οὖν πάντα τελέσας ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρα- C
τεῦσαι ἐβούλετο. ἀλλ' ἐκωλύθη· νόσῳ γὰρ αἰφνιδίῳ συσχε-
θεὶς ἀπεβίω, καὶ θάπτεται ἐν τῷ κατὰ Ἕβδομον ναῷ τοῦ
θεολόγου, Ἀλέξιον μοναχὸν ἀπὸ μονῆς τοῦ Στουδίου πατρι- V.241
άρχην ἐνθρονιάσας. ἔτυχε γὰρ εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐλθεῖν
μετὰ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ προδρόμου· τοῦτον καὶ γὰρ
εἶχε σύμβουλον πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ διοίκησιν.

Μετὰ δὲ Βασίλειον τὴν ἅπασαν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν ὁ
ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος διαδέχεται, κρατήσας ἔτη γ', εἰ
μὴ καὶ κατ' ἐκεῖνον ταύτην ἐκόσμησε, γυναιξὶ χαίρων ὀρχη- D
στρίαις καὶ φιλοπαίγμοσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἱπποδρομίας ὡς
οὐδεὶς ἕτερος κεχηνὼς τὴν τοῦ κοινοῦ φροντίδα ὡς οὐδὲν ἡγού-
μενος ἦν. καὶ οὓς μὲν εὗρεν ἄνδρας ἀξιολόγους, κατήγαγε καὶ

splendidis et magnificis donariis ornasset, Cpolim reversus est, aureaque corona redimitus, quae cristam et apicem in parte superiore habebat, per portas magnas ingressus triumphum egit, praecedente Maria Vladislavi uxore cum Samueli filiabus reliquisque Bulgaris. hoc modo cum victoriae signis in ecclesiam delatum obnixe patriarcha Sergius obsecrabat, ut tributum illud quod Allelengyum dicebatur aboleret: nam id se facturum promiserat, si Bulgaros superasset. verum ea res frustra fuit, imperatore ut id faceret, persuaderi sibi non ferente. his rebus gestis etiam cogitabat in Siciliam Basilius expeditionem suscipere, quo in conatu fuit impeditus. quippe repentino correptus morbo vivendi finem fecit, in templo Iohannis Theologi, quod est iuxta Hebdomum, sepultus. Alexium solitarium e mansione Studiana translatum in solium patriarchae collocavit: nam ille cum venerabili capite praecursoris imperatorem decumbentem inviserat, qui eodem consiliario in administranda re publica uti consueverat.

Post Basilii mortem universa imperii potestas ad successorem et fratrem ipsius Constantinum delata fuit, qui biennium rebus praefuit. Basilii fratris exemplo nequaquam imperium ornavit, homo saltatriculis et ludionibus deditus. praeterea ludis equestribus, ut mortalium alius nemo, perpetuum occupatus, omnem de re publica

ἀπετύφλωσε, πρὸς δὲ τὰς ἀρχὰς ἑτέρους ἀνεβίβαζεν ἀφελεῖς
καὶ ἀξίους γέλωτος. συνέτριψε δὲ οὐ μόνον πένητας ἀλλὰ καὶ
πλουσίους. ἐν τρισὶ γὰρ ἔτεσιν, ἐν οἷς καὶ τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ
βασιλείας, πέντε δασμοφορίας ἀπῄτησε· τὰς γὰρ δύο ἔτυχεν
ἀφεὶς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα αἰφνιδίῳ νόσῳ συ-
σχεθεὶς σκέπτεται τίνα καταλείψει διάδοχον. πρός τινων οὖν
ἐκδιδαχθεὶς ὡς εἰς Ῥωμανὸν τὸ κράτος μετ' αὐτὸν φοιτή-
σειεν, ἕνα μὲν ὄντα τῶν τῆς συγκλήτου, λεγόμενον δὲ Ἀργυ-
P. 312 ρόπουλον, ἐξ ἀνάγκης τὸν τοιοῦτον μεταπέμπεται, ᾧ καὶ
ἀνάγκη ἐπέκειτο ἢ διαζυγῆναι τῆς νομίμου γυναικὸς καὶ τῇ
τοῦ βασιλέως θυγατρὶ συναφθῆναι καὶ οὕτω βασιλεὺς ἀναγο-
ρευθῆναι, ἢ πηρωθῆναι τοὺς ὀφθαλμούς. τοῦ δὲ ἰλιγγιῶντος
καὶ ἀναδυομένου πρὸς αὐτῶν ἑκάτερον, ἡ σύνοικος δείσασα
περὶ τοῦ ἀνδρός, μή τι καὶ πάθῃ δεινόν, τὴν κοσμικὴν ἑκου-
σίως ἀπέθετο τρίχα, καὶ οὕτως τῷ συζύγῳ πρὸς τῇ ὄψει καὶ
τὴν βασιλείαν ἐχαρίσατο. τριῶν θυγατέρων οὐσῶν τῷ βασι-
λεῖ Κωνσταντίνῳ ἡ μὲν πρώτη ἀπεκείρατο, ἡ δὲ τρίτη ἀπη-
νήνατο. συνάπτεται οὖν τῇ δευτέρᾳ, ἥτις Ζωὴ ἐκαλεῖτο,
B καὶ οὕτως αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται, κρατήσας ἔτη ε'. καὶ
τηνικαῦτα προοιμίων ἀγαθῶν ἄρχεται· τῇ γὰρ θεοῦ με-
γάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσε δίδοσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν βασιλι-

sollicitudinem atque curam flocci pendebat. si quos homines alicuius pretii reperiebat, eos statu suo deiectos excaecabat, illorumque loco magistratus aliis plane stolidis ridiculisque mandabat. neque pauperum modo fortunas sed etiam locupletum attrivit. nam triennio, quo tempus imperii eius continetur, quinquies a subditis exactiones postulavit; quarum duas frater ipsius antea subiectis condonaverat. secundum haec morbo subito correptus, quem successorem imperii relinqueret, secum ipse deliberare coepit. cumque de nonnullis accepisset omnino futurum ut post ipsum Romanus imperio potiretur, qui esset ordinis senatorii et Argyropuli cognomentum haberet, necessitate quadam urgente virum arcessi iubet, optionemque vel invito dat, ut aut legitima cum uxore divortio facto filiam imperatoris matrimonio sibi iungeret ac imperator hoc pacto renuntiaretur, aut oculos per excaecationem amitteret. cum in utramque partem Romanus animi dubius et anxius haereret, uxor ipsius verita ne quid crudele viro accideret, sponte sua mundanos capillos deponit, eaque ratione marito non oculos solum conservavit verumetiam imperium est largita. Constantinus autem imperator tres cum filias haberet, prima quidem tonso capillo se mundo abdicaverat, tertia vero Argyropuli nuptias aspernabatur. quapropter alteri iungitur, cui Zoe nomen erat; eoque facto imperator designatur. obtinuit imperium annis quinque. fuerunt eius initia praeclara et laudabilia. nam magnae

κῶν ταμείων χρυσοῦ λίτρας π'. κόψας καὶ τὸ ἀλληλέγγυον,
ἐκκενοῖ τε καὶ τὰς φυλακάς, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ.
Ὀκτωβρίῳ δὲ μηνί, κατὰ τὴν λα', χύσις ἀστέρος ἐγένετο ἐκ
δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιοῦντος, καθ' ἣν ἡμέ-
ραν καὶ πτῶσις οὐ μικρὰ γέγονε τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ,
στρατηγοῦντος τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας Μιχαὴλ τοῦ Σπονδύ-
λου. ἐγένετο δὲ καὶ ὄμβρων ἐπίκλυσις, κρατήσασα ἕως αὐτοῦ
τοῦ Μαρτίου μηνός, τῶν ποταμῶν ἐκχυθέντων καὶ τῶν κοί- C
λων πελαγισάντων, ὡς ἀποπνιγῆναι σχεδὸν πάντα τε τὰ ζῶα
καὶ τοὺς καταβληθέντας καρποὺς τῇ γῇ, κἀντεῦθεν ἐπακο-
λουθῆσαι λιμὸν κατὰ τὸν ἐπιόντα χρόνον δεινόν. τὸ μέντοι
τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀτύχημα κατὰ Συρίαν ἐγένετο. κατ'
ἐκεῖνο δὴ καιροῦ καὶ τεράστιόν τι γέγονεν ἐν τῷ θέματι τῶν
Θρᾳκησίων περὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους τοῦ Κουζινᾶ, ἐν ᾧ
πηγή ἐστι διειδοῦς ὕδατος, καθ' ἣν ἤκουστο φωνή τις οἰκτρὰ
μετὰ ὀδυρμῶν καὶ οὐαὶ καὶ θρῆνος παρεμφερὴς ὀλοφυρμῷ
γυναικῶν. καὶ οὐχ ἅπαξ ἢ δὶς τοῦτο γινόμενον ἦν, ἀλλ'
ἀπὸ Μαρτίου μηνὸς ἕως Ἰουνίου αὐτοῦ, καθ' ἡμέραν καὶ D
νύκτα. ἀπιόντων δέ τινων ἐπὶ τῷ κατασκοπῆσαι τὸν τόπον
ἐν ᾧ ἡ φωνὴ ἐξηχεῖτο, ἀλλαχοῦ μετέπιπτεν ἡ ὀλολυγή.
τοῦτο δέ, ὡς ἔοικε, προεμήνυε τὴν φθάσασαν γενέσθαι τοῖς V. 243

14. ὑπωρείας] ὑπερορίας P. κοζινᾶ F. 20. ἐξήρχετο F.

dei ecclesiae sancivit, in annos singulos dari debere de thesauris imperatoriis auri libras octoginta. Allelengyo quoque sublato et abolito, praesidia deminuit, aliaque talia non pauca praestitit. die mensis Octobris 31 sideris cuiusdam ab occasu versus orientem pergentis conspecta est diffusio, prorsus illo ipso die quo Romanus exercitus cladem non exiguam accepit, duce Michaelo Spondyle, magnae illius Antiochiae praefecto. praeterea largi terram imbres diluvio quodam operuerunt, qui ad Martium usque mensem perdurarunt, amnibus passim extra suas ripas effusis, et concavis locis per aquas restagnantes sic obrutis ut omnia propemodum animalia cum fructibus terrae creditis perirent. unde proximo anno fames gravis est consecuta, simulque Romano, ceu dictum est, exercitui adversus ille casus in Syria contigit. eodem tempore prodigium quoddam in solo Thracensium accidit, propter radices Cuzinae montis, ubi fons est aquae limpidae ac pellucidae. iuxta hunc fontem vox quaedam miserabilis exaudiebatur, eiulatibus et lamentis permista, quae vae saepius repeteret ac ploratum ederet lamentationi muliebri consimilem. neque semel hoc aut iterum accidit, sed continuos dies et noctes a Martio mense ad Iunium usque duravit. cumque nonnulli speculatum accessissent eum locum, unde vox edebatur, alio eiulatus isti migrarunt,

Ῥωμαίοις ἀτυχίαν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ. τοῦ γὰρ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ τὰς πλείστας τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης πόλεις τῇ Ῥωμαίων ἀποκαταστησαμένου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν Ἰωάννου τὰ ἑαλωκότα κρατυναμένου καὶ μέχρι γε Δαμασκοῦ τὴν ἐπικράτειαν παρατείναντος, ἐπείπερ ὁ μετ' αὐτοὺς βασιλεὺς ἐμποδιζόμενος μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, κατατρέχων δὲ καὶ τῶν Βουλγάρων δι' ὅλου, τὰ τῆς ἕω καλῶς ἀσφαλίσασθαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐν φαντασίᾳ γὰρ καὶ μόνῃ P. 313 παραγενόμενος ἐκεῖσε τηνικαῦτα ὑπέστρεψεν, ἀσχολίαν ἔχων ἔμμονον τὸ τῶν Βουλγάρων καθυποτάξαι γένος. ἐντεῦθεν οὖν ἀδείας οἱ περὶ τὴν ἕω δραξάμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀναζητῆσαι διενοήσαντο. ταύτῃ τοι καὶ ἐμελετᾶτο μὲν ἡ ἀποστασία ἐπὶ τοῦ Βασιλείου, ἐκρύπτετο δέ. ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τὴν βασιλείαν ἀμελῶς ἰθύνοντος οἱ Σαρακηνοί, μηδενὸς ὄντος τοῦ κωλύοντος, ἐπόρθουν ἀδεῶς τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φρούρια, πολλὴν ἁπανταχοῦ καταδρομὴν ποιησάμενοι. B οὕτω μὲν οὖν τῶν πραγμάτων ἐχόντων ὁρμᾷ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ὁ βασιλεύς. πρὸς τὸ Φιλομίλιον ἔρχεται. πέμπονται πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἀπὸ Βερροίας, συμπάθειαν ἐξαιτούμενοι καὶ τὴν προτέραν δούλωσιν καὶ δασμοφορίαν καταδεχόμενοι. ὁ δὲ Ῥωμανὸς θέλων ἐνδείξασθαί τι γενναῖον

4. γε] τε P.

significabat autem, ceu credi par est, portentum hoc cladem Romanorum in Coelesyria non ita pridem acceptam. etenim Nicephorus imperator urbes Syriae Phoeniciaeque plurimas imperio Romano recuperaverat, et ab eo parta successor ipsius Iohannes Zimisches confirmarat, imperio Damascum usque prolatato. Basilius autem, qui post utrumque potitus est imperio, partim a bellis intestinis impeditus, partim vexandis Bulgaris occupatus, res orientis nullo modo recte munire poterat, sed quasi per imaginationem solam eo traiecerat animum, moxque suo ab instituto resilierat, studio tantum uno eoque perpetuo intentus, ut Bulgarorum nationem sub iugum mitteret. hoc modo metu soluti prorsus orientales, quibus viis libertatem pristinam recuperarent, secum ipsi dispiciebant. atque hanc defectionem sub Basilio quidem illi moliebantur, licet occulte rem tractarent: verum Constantino rem publicam negligenter administrante, Saraceni nemine prohibente citra metum omnem urbium praesidia oppugnabant, et longe lateque cuncta percurrendo populabantur. hoc ergo res in statu cum forent, Romanus imperator adversus Saracenos copias educit; cumque iam Philomilium usque pervenisset, legati Berrhoea missi accesserunt, qui peterent ut eorum misereretur, paratorum ad subeundam servitutem pristinam tributaque pendenda. verum Romanus, quod nobile facinus aliquod in hac contra Syriam

κατὰ Συρίας, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, τοὺς πρέσβεις οὐ δέχεται, ἀλλ' ὁρμᾷ κατ' αὐτῶν, μήτε τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν ἀναλογισάμενος, μήτε τοὺς Σαρακηνοὺς αὐτοὺς ὡς ἀκάθεκτοι μᾶλλον ἐν θερινῷ καιρῷ διὰ τὸ ἔθος τυγχάνουσι. συνάπτεται τοιούτοις, καὶ ἧτταν ἡττᾶται οἵαν ὁ λόγος παραστῆσαι οὐ δύναται. ὑποστρέφει πρὸς Ἀντιόχειαν, τοῦ στρατοῦ κοιλιακῷ συσχεθέντος νοσήματι καὶ τῷ δίψει κακωθέντος. C ἐπιτίθενται καὶ αὖθις αὐτοῖς οἱ Σαρακηνοί, καὶ τοσοῦτον φθόρον ἐποίησαν ὥστε καὶ τὸν βασιλέα μόλις διασωθῆναι.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου ἐξωνησάμενος εἰς μοναστήριον μετεσκεύασεν ἐπ' ὀνόματι τῆς θεοτόκου, συντρίψας τῇ προφάσει ταύτῃ τὸ ὑπήκοον καὶ κακώσας ἐν ταῖς τῶν ὑλῶν μετακομιδαῖς. καταλαμπρύνει δὲ καὶ τὰ κιονάκρανα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τῶν Βλαχερνῶν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν μετὰ δώρων πολλῶν ὁ τοῦ Χαλεπίτου υἱὸς Ἄμερ, ἐξαιτῶν ἀνανεῶσαι τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς πρόσθεν παρέχειν φόρους. καὶ D δὴ στέλλεται Θεοφύλακτος πρωτοσπαθάριος ὁ Ἀθηναῖος, καὶ τὰς σπονδὰς ἐβεβαίωσε. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ περὶ δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς χύσις ἐγένετο ἀστέρος ἀπὸ μεσημβρίας

17. χαλεπίου F.

expeditione superiorum imperatorum exemplo cogitaret edere, non admissis legatis adversus eos recta perrexit, cum quidem secum nequaquam expendisset aquae illis in locis penuriam, quodque Saraceni propemodum aestivo tempore minus inhiberi se patiantur, corporibus utentes ad perferendos calores adsuefactis. itaque manus cum eis conserit, tantaque strage caeditur imperator quanta vix dicendo possit exponi. accepta clade Antiochiam revertitur, exercitu graviter ex intestinorum morbo laborante ac siti misere vexato. nec his contenti Saraceni Romanos iterum aggrediuntur, tantaque caede grassantur in eos vix ut imperator ipse salvus evaderet.

Secundum haec Romanus emptam Triacontaphylli domum in monasterium, cui a deipara nomen inditum, commutavit; atque sub hoc praetextu non parum subditos adflixit et vexavit, materiem convehere coactos. praeterea columnarum magnae ecclesiae ac Blachernarum capita splendide argento et auro exornavit.

Venit ad imperatorem Romanum magnis cum muneribus etiam Amer Chalepitae filius, pacem renovari petens, simulque pristinorum tributorum persolutionem promittens. eius rei conficiundae causa Theophylactus protospatharius est ablegatus, Atheniensis patria, qui foedus ictum confirmavit. eodem tempore circa secundam noctis horam traiectio sideris a meridie versus septemtriones accidit, quo

πρὸς ἄρκτον πᾶσαν τὴν γῆν περιαστράψαντος. ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ μικρὸν ἀγγέλλονται τὰ κατασχόντα τὴν Ῥωμαίων ἀτυχήματα, Ἄραβες ληϊσάμενοι τὴν Μεσοποταμίαν ἄχρι Μελιτηνῆς, Πατζινάκαι δὲ τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τὴν Μυσίαν κακῶς διαθέμενοι. τηνικαῦτα δὲ καὶ ἡ ἰδιόγραφος
P.314 ἐπιστολὴ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ πρὸς Αὔγαρον πεμφθεῖσα τὸν τοπάρχην, ἐστάλη πρὸς τὸν βασιλέα. οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς πάντων ἐπεμελεῖτο τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὑπὸ σεισμοῦ κακῶς παθόντα πτωχοτροφεῖα παντάπασιν ἀνανεού-
V.243 μενος. εἶτα νόσῳ χρονίᾳ βάλλεται καὶ τριχορρυεῖ γένυν τε καὶ τὴν κόμην, κατεργασθείς, ὥς φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ τηνικαῦτα ὀρφανοτρόφου. οὗτος γὰρ ὁ Ἰωάννης καὶ πρὸ τῆς βασιλείας ὑπηρέτει τῷ Ῥωμανῷ. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ κράτους ἐπιβάντος αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν ἔσχεν. ἦσαν δὲ τῷ
B Ἰωάννῃ καὶ ἕτεροι ἀδελφοί, Μιχαὴλ Νικήτας Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος. ἀλλ' ὁ μὲν Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος σὺν τῷ Ἰωάννῃ εὐνοῦχοι ὄντες ἀγυρτικὴν μετῄεσαν τέχνην, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰωάννου πάντες οὗτοι τῷ βασιλεῖ ᾠκειώθησαν. ἡ μέντοι Ζωὴ τὸν Ῥωμανὸν ὁρῶσα βίον ὑπερχόμενον σώφρονα, καὶ ἀπαρεσκομένη τῷ πράγματι σφαδασμοῖς ἅτε σαρκικοῖς ὑποθερμαινομένη, ἐρωτικὸν ἐνορᾷ πρὸς τὸν διαληφθέντα Μι-

tellus universa fuit collustrata. neque magno temporis interiecto spatio, quae Romanis calamitates adversaeque res contigissent, imperatori nuntiatum fuit. Arabes enim Mesopotamiam depopulati sunt ad ipsam usque Melitenam; et Patzinacae traiecto Istro Mysiam inclementer omnino tractarunt. allata quoque tunc est domini nostri Iesu Christi epistola, manu ipsiusmet scripta et ad Augarum loci cuiusdam dominum missa. erat autem imperator hic imprimis omnium bonorum operum studiosus. aedificia pauperibus alendis destinata, quae a terrae motu succussa graviterque laesa fuerant, prorsus instauravit. tandem morbo lento corripitur, quo durante capilli capitis eius et barbae defluxerunt, petitus, uti quidem ferebatur, veneno ab Iohanne, qui tum pupillorum alumni munere fungebatur. nam Iohannes ille quia prius etiam quam Romanus imperio potiretur minister ipsius fuerat, magnam apud eum potentiam et auctoritatem habebat, ex quo imperare coeperat. erant illi fratres aliquot, nimirum Michaelus, Nicetas, Constantinus et Georgius. ex iis Constantinus ac Georgius itidem, ut et Iohannes, castrati circulatoriam artem exercebant. sed deinceps omnes in familiaritatem imperatoris opera Iohannis fratris pervenerunt. cum autem Zoe videret Romanum se pro homine casto gerere, moleste studium hoc illius institutumque ferens, ut quae carneis pruritibus incalesceret, in Michaelum Iohannis fratrem,

χαὴλ, εὐπρεπέστατον τὴν ὄψιν ὑπάρχοντα, καὶ οὕτω κρυφίως αὐτῷ ἐπεμίγνυτο. ἐφ' ᾧ καὶ κατεργάζεται ὁ βασιλεὺς ἅτε τῆς βασιλίδος τὸν Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον σπευδούσης ἀναγαγεῖν. βραδυθανάτοις δὲ φαρμάκοις κατερ- C γασθείς, καὶ χρόνον συχνὸν κείμενος κλινοπετής, ὅλῃ ψυχῇ ἐπεκαλεῖτο τὸν θάνατον. κατὰ δέ γε τὴν μεγάλην πέμπτην τὰς ῥόγας τῶν συγκλητικῶν ποιησάμενος, καὶ ἐπιθυμήσας λούσασθαι κατὰ τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλανεῖον, καὶ εἰσελθὼν οἰκτρῶς ἀποπνίγεται ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ. κατὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα μηνύεται ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ὑπὸ τοῦ βασιλέως δῆθεν Ῥωμανοῦ. ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἐλθὼν αὐτὸν μὲν εὑρίσκει νεκρόν, ἡ δὲ βασιλὶς Ζωὴ ἐν τῷ χρυσοτρικλινίῳ προκαθίσασα ἐξάγει τὸν Μιχαήλ, καὶ καταναγκάζει τὸν πατριάρ- D χην ἱερολογῆσαι τοῦτον αὐτῇ. ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ πράγματι ἐκπλαγεὶς τὴν ἱερολογίαν, ὡς εἰκός, ἐνεδοίαζεν. ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ἰωάννης σὺν τῇ Ζωῇ ν' μὲν χρυσοῦ λίτρας τῷ πατριάρχῃ ν' δὲ ὁμοίως τῷ κλήρῳ ἐπιδοὺς ἔπεισε ἱερολογίας ἀξιῶσαι αὐτούς. καὶ ὁ μὲν Ῥωμανὸς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ ἐκκλησίᾳ θάπτεται τῆς περιβλέπτου.

Κρατεῖ δὲ ὁ Μιχαὴλ σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ζ'. ἀλλ' ἡ Ζωὴ

de quo diximus, non sine amoris adfectione oculos coniicere coepit, quod esset is facie venustissima praeditus. cumque clandestinam cum eo consuetudinem habuisset, operam dedit ut imperator e medio tolleretur, in hoc solum intenta, ut Michaelum ad imperatoriam dignitatem eveheret. Romanus venenis lentum exitium adferentibus confectus, ubi diuturno tempore in lectulo decubuisset, toto pectore nihil expetebat aliud quam ut hac vita fungeretur. denique magna quinta feria distributis in patres conscriptos muneribus, quas rogas vocant, cum magni Palatii balneum lavandi causa ingressus fuisset, a Michaeli sociis in balnei labro miserabiliter suffocatur. eadem nocte Alexius patriarcha Romani imperatoris nomine in regiam arcessitur, quam ingressus imperatorem extinctum invenit: Zoe vero imperatrix in aureo triclinio sedens Michaelum producit, et patriarcham adigit ut eum sibi maritum sacris precibus conceptis iungeret. patriarcha rei novitate perculsus, sacrasne preces illas eis impertiretur, non abs re dubitabat. quapropter Iohannes et Zoe quinquaginta libris auri patriarchae totidemque clero donatis persuaserunt homini ut matrimonium ipsorum consecraret. Romanus in dedicata ab se spectatissimae ecclesia sepelitur.

Eius loco Michaelus imperare coepit cum coniuge Zoe annis septem, quae cum se Michaelo mancipii loco speraret usuram, insti-

αὕτη ἐλπίζουσα τῷ Μιχαὴλ ἀντὶ δούλου κεχρῆσθαι ἀστοχεῖ τοῦ σκοποῦ. ὁ γὰρ Ἰωάννης δραστήριος ὤν, καὶ δεδιὼς περὶ
P. 315 τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, πάντας μὲν τοὺς προσόντας αὐτῇ θαλαμηπόλους, ναὶ μὴν καὶ τὰς οἰκειοτάτας θεραπαινίδας ἐξ αὐτῆς ἀποσπᾷ, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν παρ' αὐτῆς ἐνεργεῖται εἴ μήγε κατὰ γνώμην Ἰωάννου. οὗτος μὲν οὖν καὶ τὸ ὑπήκοον ἐξημέρου παντοίως καὶ πάντα μετεχειρίζετο. ὅτι δὲ τὰ γεγονότα οὐκ ἀρεστὰ ἦν τῷ θεῷ, δέδεικται καὶ ἐκ προοιμίων αὐτῶν· κατὰ γὰρ τὴν ια' ὥραν τῆς ἁγίας μεγάλης κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ γενναία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνα τὰ δένδρα, τά τε κάρπιμα καὶ τὰ ἄκαρπα, ἀλλὰ δὴ καὶ οἰκίας καταπεσεῖν καὶ ναούς. γέγονε δὲ καὶ χύσις ἀστέρος κατὰ τὴν μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν, περὶ ὥραν τρί-
B την τῆς νυκτός, τῇ ὑπερβολῇ τῆς λαμπρότητος τοὺς ἀστέρας πάντας ἀποκαλύψαντος ὡς καὶ ἥλιον ἀνατεῖλαι δοκεῖν· ὁ μέντοι βασιλεὺς ἐλήφθη δαιμονίῳ, ὃ καὶ σεμνολογοῦντες οἱ περὶ τοῦτον μανικὸν ἀπεκάλουν νόσημα. καὶ παρέμεινε τὸ τοιοῦτον ἄχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς.

V. 244 Κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ καὶ τοιοῦτόν τι συνέβη ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων. Βαράγγων διεσπαρμένων γυναῖκά τις ἐγχωρίαν εὑρὼν ἐπ' ἐρημίας ἐπειρᾶτο τῆς σωφροσύνης αὐτῆς,

tuto ac spe sua frustrata est. Iohannes enim Michaeli frater, vir industrius et rerum gerendarum peritus, qui fratris incolumitati metueret, omnes Zoae cubicularios una cum ancillis ipsi maxime familiaribus ab ea removit, ne minimum quidem aliquid, citra voluntatem et arbitrium suum ab ea geri permittens. idem subditorum animos variis modis blande tractando fratri conciliabat, et omnium administrationem in se suscipiebat. non tamen ea quae in Romanum commissa fuerant, grata deo fuisse, de ipsis initiis imperii Michaeli certis argumentis colligi poterat. nam hora undecima sacrosanctae magnae dominicae grandine tam intolerabili pluit, ut non arbores tantum frugiferae sterilesque confringerentur, sed domus etiam cum templis deiectae corruerent. praeterea sideris traiectio, dominica post Paschatis festum, hora tertia noctis accidit; cum quidem id sidus amplitudine fulgoris sui cunctorum aliorum siderum luminibus officeret ac sol ipse oriri videretur. itidem imperator malo correptus est genio, quam rem familiares ipsius honestiore vocabulo tegentes insaniam quandam animi vocabant. neque malum hoc ipsum ante finem vitae missum fecit.

Accidit eo imperante Thracensium in finibus huiusmodi quiddam. dispersis per illam regionem in hiberna Barangis, forte quidam mulierem indigenam in solitudine nactus ei stuprum inferre conatus

ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε, καὶ βίαν ἤδη ἐπῆγεν. ἡ δὲ τὸν ἀκινάκην σπασαμένη τοῦ ἀνδρὸς παίει κατὰ καρδίαν τὸν Βάραγγον, καὶ εὐθὺς ἀναιρεῖ. τοῦ δὲ ἔργου διαδοθέντος ἐν τῇ περιχώρῳ, C συναθροισθέντες οἱ Βάραγγοι τήν τε γυναῖκα στεφανοῦσι καὶ τὴν ἅπασαν οὐσίαν τοῦ βιαστοῦ ταύτῃ διδόασι, κἀκεῖνον ἄταφον ῥίπτουσι.

Τότε δὴ καὶ σεισμοῦ γενομένου κακῶς ἔπαθε τὰ Ἱεροσόλυμα, τεθνηκότων ἀνθρώπων πολλῶν ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἰκιῶν συμπτώμασι, σειομένης τῆς γῆς ἄχρις ἡμερῶν μ΄. τῷ δέ γε Σεπτεμβρίῳ μηνί, ͵ϛφμγ΄ ἔτει, ἰνδικτιῶνος τρίτης, πυρὸς ἐφαίνετο στῦλος κατὰ τὴν ἑῴαν, τὴν κορυφὴν κεκολλημένην φέρων πρὸς μεσημβρίαν· καθ' ἣν ἡμέραν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἦραν τὰ Μύρα, καὶ ἄλλα δὲ δεινὰ πολλὰ συνέβησαν. ὁ μέντοι βασιλεὺς Μιχαὴλ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν D ἀποκλαιόμενος ἣν τὴν εἰς τὸν Ῥωμανὸν ἁμαρτάδα, τὸν θεὸν ἱλασκόμενος δι' ἀγαθοεργιῶν καὶ κτίσεως μοναστηρίων, καὶ ἄλλας δὲ πρὸς τούτοις πράξεις ἐτέλει χρηστάς. αὗται δὲ ἀνύσιμοι ἂν ἦσαν, εἰ τὴν βασιλειάν τε ἀπέρριψε δι' ἣν τὰ τοιαῦτα κακά, καὶ εἰ τὴν μοιχάδα ἀπώσατο καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπεκλαίετο τὴν ἁμαρτίαν. τούτων δὲ μηδὲν πεπραχώς, ἀλλ' ἐκείνῃ συνὼν καὶ τῆς βασιλείας ἀντεχόμενος, κἂν τῶν δημοσίων καὶ κοινῶν τὰς δοκούσας εὐποιίας ἀποπληρῶν, κἀντεῦθεν νομίζων τυχεῖν συγχωρήσεως, ἀνόητον διελογίζετο τὸ

est. ea vero ipsiusmet acinace correpto in cor Barangum ferit ac statim interficit. quod factum ubi per viciniam innotuisset, coivere Barangi ceteri, mulierique coronatae facultates illius omnes, qui pudicitiae ipsius adferre vim voluerat, donarunt, cadavere militis citra sepulturae honorem abiecto.

Tunc et Hierosolyma terrae motu misere adflicta fuit, quod in ipsis templorum aediumque ruinis ingens hominum multitudo opprimeretur, terra diem ad quadragesimum usque succussa. anno mundi 6543, indictione tertia, columna ignea versus ortum conspecta est, vertice ad meridiem inclinante; quo ipso die Saraceni Myra ceperunt, aliaeque nonnullae calamitates Romanis acciderunt. ceterum Michaelus imperator delictum in Romanum suum per omnem vitam deplorare non desinebat, ac deum bonis operibus, monasteriis condendis, benignitate in egentes placabat. ea vero profuissent illi, si quidem abiecisset imperium, cuius gratia molitus ea facinora fuerat, et adultera repudiata privatus peccatum suum deplorasset. nunc ille nihil horum agens, sed Zoae consuetudine utens, imperium mordicus retinens, de publicis bonis in speciem beneficia quaedam praestans, eoque pacto veniam se consecuturum sperans, numen divi-

θεῖον καὶ ἄδικον, ἀλλοτρίοις χρήμασιν ὠνούμενος τὴν μετάνοιαν.

P. 316 Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ σεισμοῦ γεγονότος χάσματα γεγόνασιν ἐν Βουκελλαρίοις, καὶ κατεπόθησαν χωρία πέντε. ἔνθα καὶ Νικηφόρον πρόεδρον τὸν Κωνσταντίνου βασιλέως εὐνοῦχον διατρίβοντα μικροῦ δεῖν κινδυνεῦσαι συνέβαινεν ἄν, διαφυγόντα δὲ παρ' ἐλπίδα τὸν κίνδυνον ἀποκαρῆναι μοναχόν. τηνικαῦτα δὲ καὶ αὐχμοῦ γεγονότος ὡς ἐπὶ μῆνας ἓξ μὴ καταρραγῆναι ὑετόν, λιτανείας ἐποίησαν οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοί, καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης τὸ ἅγιον ἐβάσταζε μανδήλιον, ὁ δὲ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἅγια σπάργανα. καὶ πεζοὶ ὁδεύσαντες ἀπὸ τοῦ
B μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο μέχρι τῶν Βλαχερνῶν. οὐ μόνον δὲ οὐκ ἔβρεξεν, ἀλλὰ καὶ χάλαζαι παμμεγέθεις καταρραγεῖσαι συνέτριψαν τά τε δένδρα καὶ τοὺς κεράμους τῆς πόλεως. ὁ μὲν οὖν βασιλεύς, κατατεινόμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐπὶ πλέον, ἔπεμψεν ἐν τοῖς θέμασι καὶ ταῖς νήσοις τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἀνὰ νομίσματα β', τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀνὰ νομίσματα ἕν· ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ἐπετείνετο, συνεπιλαβομένης καὶ νόσου ὑδρωπικῆς. κατὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς διέτριβε τῇ Θεσσαλονίκῃ ὡς τὰ πολλά, προσλιπαρῶν τῷ τάφῳ τοῦ καλλινίκου Δημητρίου τοῦ
C πάθους ἕνεκεν· τῶν γὰρ κοσμικῶν πραγμάτων οὐδαμῶς

num et mentis expers et iniustum esse putabat, quod alienis opibus redimi poenitentiam pateretur.

Eodem tempore terrae motum in Bucellariis hiatus subsecuti sunt, quibus integrae quinque villae sunt absorptae. parum etiam abfuit quin eo Nicephorus praeses, imperatoris Constantini eunuchus, illis in locis degens periret: verum praeter spem evitato periculo, rasus vitae solitariae se dedit. cum autem magna quoque siccitas incidisset ac totis sex mensibus non pluisset, supplicatum est a fratribus imperatoris, Iohanne sacrum mantile, magno domestico scriptam ad Augarum Christi epistolam sacrasque cunarum fascias gestantibus; peditesque a magno palatio usque ad Blachernas processêrunt. sed tantum abfuit ut plueret, ut etiam ingens grando delata vehementi cum impetu tam arbores quam tegulas urbis comminueret. Michaelus ubi malo a genio peius in dies exagitaretur, in quasvis regiones et insulas presbyteris quidem singulis numos aureos binos, monachis vero unum misit, licet irrito studio, quod malum augesceret ac morbus aquae intercutis accederet. quamobrem Thessalonicam profectus imperator ibidem degebat, et ad egregii martyris victorisque certaminum Demetrii sepulcrum adsiduo versabatur, ut eo malo liberaretur: quippe de mundanis rebus omnino sollicitus non

ἐφρόντιζεν, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τούτων διοικουμένων. ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ συνεχῶς τὴν οἰκουμένην ὁ θεὸς ἔσειε, καὶ δείματα κατεῖχον αὐτήν, ἐν οὐρανῷ μὲν κομητῶν ἐπιτολαί, ἄνεμοι ἐναέριοι καὶ ὄμβροι ῥαγδαῖοι, ἐν γῇ δὲ βρασμοὶ καὶ κλόνοι· ἃ δὴ καὶ προεμήνυον τὴν μετ' οὐ πολὺ γενησομένην τῶν κρατούντων καταστροφήν. ὁ τοιοῦτος δὲ Ἰωάννης ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος μυρίων κακῶν τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς Βουλγάρους ἀντιστῆναι πεποίηκε· τοῦ γὰρ Βασιλείου ἐν εἴδεσί τισι τὴν ἀπαίτησιν V.245
ποιουμένου καθὰ δὴ καὶ ὁ Σαμουήλ, ὁ Ἰωάννης οὗτος διὰ νομισμάτων ἐδασμοφόρει αὐτούς, ὅθεν καὶ εἰς ἀποστασίαν D
ἐχώρησαν.

Τοιούτῳ δὲ τέλει χρησαμένου Μιχαήλ, τὸ πᾶν περιέστη κράτος ὡς εἰς κληρονόμον τὴν βασιλίδα Ζωήν. αὕτη δὲ διαλογισαμένη ὡς οὐκ ἄν ποτε τὰ κοινὰ διεξάγειν μόνη δύναιτο, τὸν τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ὁμώνυμον ἀνεψιόν, Καίσαρα ὄντα, πρὸς δὲ καὶ δραστήριον εἶναι δοκοῦντα, εἰσποιητὸν προσλαμβάνει υἱόν, καὶ βασιλέα τοῦτον ἀναγορεύει, κρατήσαντα δὲ ὡσεὶ μῆνας δ', ὅρκοις πρότερον αὐτὸν καταδεσμήσασα ὡς κυρίαν ἔχειν αὐτὴν καὶ μητέρα καὶ μὴ παρεμποδίζειν ἐφ'

18. κρατ. — δ'] κρατεῖ τοίνυν σὺν τῇ Ζωῇ Μιχαὴλ ὁ λεγόμενος καλαφάτης μῆνας δ' F.

erat, quod eas Iohannes ipsius frater administraret. interea continuo deus orbem universum quassabat, quem alia quoque terriculamenta formidolosum reddebant, in caelo cometarum exortus, in aëre venti et impetuosae pluviae, in terra successiones gravesque commotiones; quae omnia portendebant non multo post eorum finem appetiturum qui tum rerum potiebantur. imperatoris quidem frater Iohannes magistratus venales habebat, et malis infinitis orbem terrarum implebat. nam ipsius quoque culpa factum est ut Bulgari a Romanis deficerent: quippe Basilius imperator species quasdam fructuum a Bulgaris exigi debere tributi nomine voluerat, quem morem et Samuelus ipsorum rex observaverat: Iohannes autem hac exactione in aurum commutata Bulgaris occasionem defectionis praebuit.

Tandem Michaelo vita functo, tanquam hereditario iure universa potestas ad Zoen imperatricem rediit. ea vero cum deliberatione secum habita non posse se solam administrare rem publicam animadverteret, imperatoris Michaeli cognominem et sororis filium, qui Caesar designatus erat et industrius aptusque rebus gerendis esse videbatur, adoptatum sibi adiungit, ac filium imperatoremque renuntiari curat. praefuit rebus menses ad quattuor. prius quam imperio potiretur, Zoe sacramentis eum obstrinxit, ut polliceretur se loco dominae ac matris eam habiturum, nec ulla re futurum impedimento

P. 317 οἷς ἂν καὶ ὅπως διαπράττεσθαι βούλοιτο. καὶ αὐτὸν δὲ πρότερον ὀρφανοτρόφον ἐκποδὼν ἐποιήσατο, καὶ Κωνσταντῖνον ὡσαύτως τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀρχῆς ἀπεστέρησε. κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν καθ' ἣν ἀνεδεῖτο τῷ διαδήματι ὁ Μιχαὴλ, σκοτώσει καὶ ἰλίγγῳ ληφθεὶς ἐγγὺς ἦλθέ που πεσεῖν, μόλις δὲ ἀνακαλεῖται μύροις καὶ ἀρώμασι. καὶ ὃς αὐτίκα δωρεαῖς περιποιεῖται τὴν σύγκλητον. μεταπέμπεται δὲ τῆς ἐξορίας καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δομέστικον, καὶ οὕτω δῆθεν ἐν βεβαίῳ δόξας ἑστάναι παρευθὺς πίπτει. γράμμασι γὰρ
B τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ βουλαῖς τοῦ δομεστίκου, λεγόντων μὴ πιστεύειν τῇ βασιλίδι, ὡς ἂν μὴ πάθοι ὅσα δὴ καὶ Μιχαὴλ καὶ Ῥωμανὸς γοητείαις ἅτε παρ' αὐτῆς κατεργασθέντες, διεγείρεται καὶ ἐπιβουλὴν κατ' αὐτῆς μελετᾷ. θέλων δὲ καὶ τὸν λαὸν ἰδεῖν, εἴπερ εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται, καὶ οὕτως ἐπιχειρῆσαι τῇ ἐπιβουλῇ, κελεύει γενέσθαι προέλευσιν. ἐφ' ᾗ καὶ πάντας ἰδὼν ὡς εἰ δυνατὸν καὶ τὰς ψυχὰς προϊέναι χάριν τιμῆς αὐτοῦ καὶ λαμπρότητος, ἅπτεται τῆς ἐπιβουλῆς. νυκτὸς οὖν κατασπᾷ τοῦ θρόνου καὶ ἐξορίζει αὐτὴν εἰς Πρίγκιπον, κελεύσας τοῖς ἀποκομίζουσι καὶ τὰς τρίχας
C αὐτῆς ἀποκεῖραι καὶ πρὸς αὐτὸν αὐτὰς ἀγαγεῖν. γίνεται ταῦτα, καὶ ἀναφορὰ διὰ τοῦ ἐπάρχου τῷ λαῷ ἀναγινώσκε-

21. ὑπάρχου P.

quo minus illa quae vellet, quoque pacto collibitum esset, omnia gereret. praeterea Iohannem pupillorum alumnum ab administratione mox ab initio removit, Constantino quoque domestico scholarum magistratu abrogato. Michaelus ea ipsa, qua diademate cingebatur, hora oculorum caligatione ac vertigine correptus parum abfuit quin collaberetur, vixque tandem unguentis et aromatibus refectus est. Corona potitus mox largitionibus sibi senatum conciliat. cumque Constantinum domesticum ab exsilio revocasset, seque iam in tuto consistere putaret, subito corruit. persuasus enim Iohannis pupillorum alumni litteris et domestici consiliis, qui dicerent fidem imperatrici non habendam, ne usuvenirent eadem ipsi quae Michaelus et Romanus perpessi fuissent, quos illa veneficiis sustulisset, excitari se contra illam passus est, ut eius vitae insidiaretur. cumque populi quoque tentare vellet animos, ut cognosceret an illius aliqua foret in se benevolentia, qua perspecta struere pergeret insidias, processum publicum institui iubet, in quo cum eam in omnibus alacritatem cerneret, ut si fieri posset, etiam animas ac vitam pro ipsius honore dignitateque profunderent, ad moliendas insidias sese comparat. itaque noctu solio deiectam principum ablegat, ubi exsularet, imperato deportantibus ut capillos ei raderent et eosdem ad se deferrent. his ita gestis, praefectus urbis actorum relationem ad popu-

ται ἐν τῷ τοῦ Κωνσταντίνου φόρῳ, περιέχουσα ὅτι κακό-
νους ἡ Ζωὴ περὶ τὴν βασιλείαν μου εὑρεθεῖσα ἐξορίζεται
παρ' ἐμοῦ· ὑμεῖς δὲ εἴπερ εὐνοϊκῶς διάκεισθε πρός με,
μᾶλλον ἀξιωθῆτε τιμῶν. καὶ παραχρῆμα φωνὴ ἐξακούεται
οὕτω λέγουσα „ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλέα οὐ
θέλομεν, ἀλλὰ τὴν κληρονόμον καὶ μητέρα ἡμῶν Ζωήν."
ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐβόων „ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ
τοῦ Καλαφάτου." καὶ λαβόντες τὰ παρατυχόντα ξύλα παρὰ
τοῦ ἐπάρχου φέρονται· καὶ ὃς φυγῇ χρησάμενος μόλις διε-
σώζετο. ὁ δὲ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καταλαβὼν ἐδυσφήμει D
καὶ μάλα τὸν βασιλέα, ἀνεκαλεῖτο δὲ τὴν Ζωὴν ὅλῃ ψυχῇ.
μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ παλάτιον ἔρχονται, καταγαγεῖν τὸν
βασιλέα βουλόμενοι. ὃς καὶ πτοηθεὶς ἤγαγε τὴν Ζωήν, καὶ
ἀποδύσας αὐτὴν τὰ μοναχικὰ βασιλικοῖς ἐκόσμησε περιβλή-
μασιν. εἶθ' οὕτως τῷ λαῷ δημηγορήσας καὶ μηδὲν ἀνύσας
(ὕβρεσι γὰρ μᾶλλον ἐπλύνετο καὶ λίθοις καὶ τόξοις ἐβάλλετο)
ἔγνω δεῖν ἐν τῇ μονῇ Στουδίου ἀπελθεῖν. ὁ δὲ δομέστικος V. 246
οὐκ ἀφῆκεν αὐτόν, ἀλλὰ γενναίως ἀντιστῆναι παρέπεισε καὶ
ἢ ὑπερισχῦσαι ἢ βασιλικῶς ἀποθανεῖν. ἑτοιμάζονται ὡς P. 318
εἶχον δυνάμεως. τριχῇ οὖν οἱ τοῦ δήμου διαιρεθέντες,
ὥσπερ δὴ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιχαήλ, κατ' ἀλλήλων ἐχώρουν.

lum de scripto nomine imperatoris in Constantini foro verbis huiusmodi recitat „Zoen, quod eam imperio meo malitiose insidiatam esse deprehenderem, solum vertere iussi. vos, siquidem in benevolentia erga me perstiteritis, honores consequemini." tum vero vox quaedam huiusmodi subito exaudita est „nos proculcatorem crucis Calaphatem imperatorem habere nolumus, sed Zoen matrem nostram et imperii heredem." clamatum etiam inter alia „evertantur ossa Calaphatae." mox correptis saxis et quibusvis lignis praefectum urbis petunt; qui arrepta fuga vix saluti suae consulere potuit. inde occupato templo conviciis populus imperatorem gravissimis proscindebat, totoque animi studio Zoae nomen inclamabat. utque deturbarent imperatorem, ad palatium contendebant. is vero metu perculsus Zoen in populi conspectum adductam et monastico habitu exutam imperatorio rursus amictu exornavit. deinde ad populum concione habita, cum nihil obtinuisset (magis enim quam antea contumeliosis eum dictis aspergebant et saxis sagittisque petebant) in Studii mansionem cedendum statuit. at vero Constantinus scholarum domesticus id eum facere non sinebat, sed hortabatur ut animo forti et generoso semet opponeret, ac vel obtinendam esse victoriam statueret vel imperatorie occumbendum. hoc modo pro viribus utrimque instructi, tripertitis agminibus tam populares quam Michaeli defensores contra se invicem tende-

ἔνθεν τοι καὶ ἐκ τοῦ δήμου πίπτει λαὸς οὐκ ὀλίγος, ἄοπλοι ὄντες καὶ πρὸς ξίφη παρατασσόμενοι. πίπτουσιν οὖν ὡσεὶ χιλιάδες τρεῖς. οἱ μέντοι πολῖται διὰ τὸ πλῆθος ὑπερισχύσαντες καὶ τὰς πύλας τοῦ παλατίου ἐκρήξαντες ἐντὸς εἰσέρχονται, καὶ αὐτίκα τὸ ἐν σεκρέτοις χρυσίον ἁρπάσαντες καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὁρμῶσιν. ὃς δὴ καὶ ἀπογνοὺς φυγὰς
B πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου ἔρχεται, καὶ σὺν τῷ θείῳ αὐτοῦ ἀποκείρεται.

Προκάθηται οὖν καὶ αὖθις ἡ βασιλὶς Ζωὴ σὺν τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς Θεοδώρᾳ. καὶ πρῶτα μὲν εὐχαριστεῖ τῷ λαῷ δι' ἣν ἐνεδείξαντο πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν, ἔπειτα δὲ καὶ σκέψις περὶ τοῦ Μιχαὴλ γίνεται. τοῦ δὲ λαοῦ „σταυρωθήτω τυφλωθήτω" ἀναβοῶντος ἡ μὲν Ζωὴ συμπαθὴς αὐτῷ κατεφαίνετο, ἡ δὲ Θεοδώρα τὸν ἔπαρχον καὶ τὸ πλῆθος πρὸς αὐτοὺς πείθει δραμεῖν. ὡς οὖν ἐκεῖνοι τῆς παρουσίας ᾔσθοντο τοῦ λαοῦ, εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ καταφεύγουσιν. ἀλλ' ἐκεῖθεν ἁρπάζονται καὶ διὰ τῶν ποδῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ σύρονται, κατὰ δέ γε τὸ Σίγμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκτυφλοῦνται, ὡς ἡ Θεο-
C δώρα ἐνέσκηψεν. ἔκτοτε οὖν κρατεῖ ἡ Ζωὴ σὺν τῇ αὐταδέλφῃ αὐτῆς Θεοδώρᾳ ὡσεὶ μῆνα ἕνα. κἀντεῦθεν ἡ σύγκλητός τε καὶ τὸ κοινὸν διῃτᾶτο καλῶς, ἀπριάτων τῶν ἀρχῶν ἁπανταχοῦ τελουμένων καὶ μὴ ὠνίων, ὡς πρίν.

bant. itaque de populo numerus haud exiguus caesus est, nimirum ad milia tria; quod inermes ipsi armatis opponerentur. ad extremum tamen cives ob multitudinem superiores facti palatiumque perfractis foribus ingressi sunt. cumque mox aurum in Secretis repositum diripuissent, adversus imperatorem perrexerunt; qui rebus omnino desperatis ad Studii mansionem fuga se contulit et cum avunculo suo rasus est.

Ita rursus imperatrix Zoe cum sorore Theodora praeficitur, quae ubi populo gratias initio egisset eius benevolentiae nomine quam erga se declarassent, continuo Michaelum inquiri debere visum fuit. populo autem voces huiusmodi magnis clamoribus ingeminante „in crucem agatur, oculis spolietur," Zoe quidem miseratione commoveri erga ipsum videbatur, Theodora vero praefectum urbis ac vulgus hominum concitabat ut ad quaerendum utrumque cursim pergerent. eos illi cum adesse persentiscerent, in adyta templi confugere, sed irrito conatu: nam inde abrepti pedibusque per forum tracti, iussu Theodorae in loco qui Sigma dicitur excaecati sunt. ab eo tempore cum germana sorore Theodora Zoe propemodum uno mense rem publicam et senatum administrabat magna cum laude; cum efficeret ut more pristino abolito magistratus ubique sine pretio concederentur, qui venales antea fuerant.

Γίνεται σκέψις ὥστε βασιλεῖ νομίμως τὴν Ζωὴν συζευχθῆναι. καὶ ἡ μὲν ἀγαγέσθαι ἤθελε Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον Ἀρτοκλίνην· ἦν γὰρ καὶ τὸ εἶδος εὐπρεπής, ἐλέγετο δὲ καὶ πλησιάζειν αὐτῇ. ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἡ σύνοικος, οὐχὶ μισοῦσα μέλλουσα δὲ αὐτοῦ στερεῖσθαι, τοῦ βίου ἐξάγει φαρμάκοις. ἔνθεν τοι καὶ τὸν Μονομάχον ἀπὸ τῆς ἐξορίας μεταπέμπεται, παρὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου τὴν Μιτυλήνην κα- D ταχριθέντα οἰκεῖν· ἐφημίζετο γὰρ παρὰ πάντων ὡς ἐγκρατὴς ἔσται τῆς βασιλείας. καὶ οὕτω μὲν τῷ Σκυλίτζῃ περὶ τοῦ Μονομάχου διείληπται, λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τῶν κρατούντων ἤδη παρελθόντων Λεσβόθεν τῇ βασιλίδι μεταπέμπεται· ἐξώριστο γὰρ ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἅτε τῇ βασιλίδι συμφθείρεσθαι λεγόμενος. ἐπανακέκληται οὖν, εἰ καὶ σβεσθῆναι παρὰ μικρὸν τὰς κόρας ἐκινδύνευε. συνάπτεται οὖν τῷ Μονομάχῳ νομίμως ἡ Ζωή, τῆς ἱερολογίας γενομένης παρὰ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων τῆς νέας, ἐν ἔτει P. 319 ,ςφν΄. καὶ τηνικαῦτα προοιμίων ἀγαθῶν ἀπάρχεται, κρατήσας ἔτη ιβ΄. ἦν μὲν γὰρ ἀδαής, ὥς φασι, τὰ πολεμικά, τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπὴς καὶ μεγαλόδωρος ὡς πάντας ἐπαπολαῦσαι τῶν χαρίτων αὐτοῦ. κατ' ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν ἐφάνη κομήτης ἀπὸ τῆς ἑώας πρὸς τὴν δύσιν τὴν πορείαν ποιού-

Hinc deliberatum quo pacto Zoe cuidam matrimonio legitimo iungeretur, qui per id coniugium ad culmen imperatorium perveniret. cogitabat autem illa Constantino nubere, qui Artoclines vocabatur: erat enim is formae venustate praestans, et cum Zoe clanculum consuescere perhibebatur. sed Constantinum uxor legitima veneno propinato de medio sustulit, non quod maritum odisset, sed quod eius consuetudine se deinceps carituram videret. hoc ubi accidisset, Monomachum imperatrix ab exilio revocat, quem Iohannes Orphanotrophus exilio multaverat et Mitylenae se continere iusserat: nam vulgo rumor diditus fuerat, futurum ut aliquando ille imperaret. id Scylitzes de Monomacho memoriae prodidit. ab aliis hoc quoque perscriptum est, summotis a gubernatione qui rerum antea potiebantur, imperatricem e Lesbo Monomachum arcessivisse, relegatum eo iussu Michaeli, quod cum imperatrice rem habere diceretur. et quanquam prius a periculo amittendi oculos parum abfuerat, tamen nunc revocatus matrimonio Zoae legitimo copulatur, sacras preces ac vota concipiente novae Romae presbyterorum principe, anno mundi 6550. exordium imperii praeclarum edidit, quod annis duodecim administravit. rerum quidem bellicarum prorsus ignarum fuisse perhibent, sed tam liberalem ut omnes benignitatis ipsius fructum perciperent. conspectus est id temporis cometa, qui ab oriente versus oc-

μενος, καὶ ὡρᾶτο μῆκα ὅλον λάμπων. προεμήνυε δὲ οὗτος μετὰ ἔτος ἓν τῆς αὐτοῦ βασιλείας φανεὶς τὰς μελλούσας γενέσθαι κοσμικὰς συμφοράς. ὅρα γὰρ ὅτι μετ' οὐ πολὺ στάσις ἐν Σερβίᾳ γέγονε. γράφει οὖν ὁ βασιλεὺς τῷ ἄρχοντι V. 247 Δυρραχίου, καὶ ὃς ἐπισυνάξας ὡσεὶ χιλιάδας ξ' εἰς Τριβα- B λλῶν ἔρχεται, καὶ ἀνεπιστημόνως πάνυ τοῖς Σέρβοις προσβαλὼν ὡσεὶ χιλιάδας μ' ποιεῖ ἐκεῖσε πεσεῖν καὶ στρατηγοὺς ζ'. ἀλλὰ καὶ ὁ Μανιάκης Γεώργιος ἐν Ἰταλίᾳ διάγων (παρὰ γὰρ τοῦ Βασιλείου ἐκεῖσε προπεμφθεὶς ἔτυχεν) εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ καὶ τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἐνδύεται καὶ εἰς Σερβίαν ἔρχεται. μανθάνει περὶ τούτου ὁ βασιλεύς, καὶ μὴ δυνηθεὶς διὰ γραμμάτων μεταποιῆσαι αὐτὸν χεῖρα βαρεῖαν ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ· ποδάγρᾳ γὰρ ὁ βασιλεὺς συνεχόμενος καὶ παρὰ δεμνίοις ἀπαλοῖς κείμενος δι' ἑαυτοῦ τοῖς τοιού- C τοις ἐφίστασθαι οὐκ ἠδύνατο. πόλεμος οὖν ἐν τῷ Ὀστροβῷ συγκροτεῖται, καὶ αἰφνίδιον πίπτει τοῦ ἵππου ὁ Μανιάκης, πολλὰ πρότερον τοῦ στρατοῦ κατατρέχων. τέμνεται τὴν κεφαλήν. τῷ βασιλεῖ στέλλεται, καὶ μέγας ἐπὶ τούτῳ θρίαμβος γίνεται.

Ἀλλὰ καὶ Θεόφιλος ὁ Ἐρωτικὸς στρατηγῶν ἐν Κύπρῳ, καὶ μαθὼν τὰ περὶ τὸν Καλαφάτην καὶ ὅτι σύγχυσιν ἔχει τὰ πράγματα, τοὺς Κυπρίους ὑπανάπτει καὶ εἰς ἀποστασίαν

5. τρικαλὸν F.

cidentem motu suo ferebatur totoque mense lucebat, altero post initum a Monomacho imperium anno. portendebat autem calamitates illas mundi, quae tunc imminebant. quippe non ita multo post in Servia seditio concitata fuit, cuius componendae gratia litteras imperator ad Dyrrhachii praesidem dedit. iis acceptis ille militum ad sexaginta milia cogit, et cum illis Triballorum regionem ingressus Serviosque parum prudenter adortus quadraginta hominum milia cum septem ducibus amittit. praeterea Georgius Maniaces, qui degebat in Italia, missus eo iampridem ab imperatore Basilio, defectionem molitus est; ac sumptis insignibus imperii ad Servios sese contulit. his rebus cognitis imperator, qui litteris ad Maniacem perscriptis ab instituto non posset hominem avertere, validam manum adversus eum misit. etenim imperator podagrae morbo praepeditus et lecto adfixus rebus hisce gerendis ipsemet adesse non poterat. conserto autem ad Strobum praelio Maniaces ex equo subito lapsus est, et qui antea copias hostiles pervaserat, capite truncatus; quod imperatori cum missum fuisset, magnus eo nuntio triumphus institutus est.

Itidem Theophilus Eroticus, praetor Cypri, cum ea didicisset quae Calaphatae acciderant, resque Cpoli non parum habere turbarum

χωρεῖ. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀποστείλας χειροῦται αὐτόν, καὶ ἐν ἱπποδρομίᾳ θριαμβεύσας στολὴν ἐνδεδυμένον θήλειαν, καὶ πάντων ψιλώσας, ἀπέλυσε. τότε δὴ τότε καὶ ὁ πατριάρχης D Ἀλέξιος καταλύει τὸν βίον, ἀναβιβάζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάρης, μοναχὸς ὤν.

Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν καὶ οἱ Σκύθαι, τοῦτ' ἔστιν οἱ Ῥωσοί, διά τινα μικρὰν πρόφασιν κατὰ τῆς βασιλίδος ὁρμῶσι στόλῳ βαρεῖ. καὶ ὁ βασιλεὺς ὑπαντιάζει αὐτοῖς ἔν γε τῷ φόρῳ, καὶ οἱ τραπέντες ἐπαλινόστησαν, συμβολῆς γενομένης πλοίων κατεαγέντων καὶ ὡσεὶ χιλιάδες δεκαπέντε περὶ τὴν γῆν ἐκβρασθέντων, εἰ καὶ κατά τινα κόλπον τριήρεις Ῥωμαϊκαὶ διώκουσαι τὰ αὐτὰ πεπόνθασι, τὸν ἀριθμὸν κ' καὶ δ' οὖσαι.

Ἐν ἔτει ͵ϛφνβ', μηνὶ Μαρτίῳ θ', βουλεύεται ὁ βασι- P. 320 λεὺς ἀπελθεῖν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων μ'. γίνεται οὖν δημοσίᾳ προπομπή, ἔρχεται περὶ τὸν Χριστὸν τὸν χαλκοῦν. καὶ τηνικαῦτα τὸ πλῆθος εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ· φωνὴ γὰρ ἐκ μέσου αὐτοῦ ἐξεχύθη λέγουσα „ἡμεῖς τὴν Σκλήραιναν βασίλισσαν οὐ θέλομεν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάνναι ἡμῶν αἱ πορφυρογέννητοι Ζωὴ καὶ ἡ Θεοδώρα θανοῦνται.“ ταραχθὲν οὖν ἐπὶ πλέον τὸ πλῆθος ἐζήτει τὸν βασιλέα διαχειρίσασθαι,

5. κουρουλάρης F.

cognovisset, ad seditionem Cyprios defectionemque sollicitando perpulit. adversus eum misso imperator exercitu vivum hominem cepit, et sub triumphi specie in Circo ductum, muliebri amictu indutum, omnibus denique facultatibus nudatum dimisit. hoc tempore Alexius patriarcha naturae debitum persolvit, in cuius locum Michaelus cognomento Cerularius, solitariae vitae sectator, est substitutus.

Sub eodem imperatore Scythae quoque, qui Rossi sunt, de perexigua sane occasione magna classe urbem imperatoriam adorti sunt. eis imperator in foro cum occurrisset, in fugam coniecti Rossi suam in patriam reverterunt. etenim in conflictu eorum cum Romanis naves fractas haud paucas una cum quindecim fere milibus hominum amiserant. idem tamen incommodi Romanis etiam triremibus, numero viginti quattuor, in sinu quodam maris accidit, dum navigia Rossorum incantius persequuntur.

Anno mundi 6552, ad diem septimum id. Mart. imperator suo quodam consilio supplicationis causa ire decrevit ad sanctorum quadraginta martyrum aedem. eo nomine publica processione instituta, cum ad Christi templum, quod est in Chalce, pervenisset, populus seditionem concitare coepit, auditaque vox est de media plebe quae huiusmodi verba proferret „nos Sclerenam imperatricem non tolerabimus, neque matres nostras purpurigenas, Zoen ac Theodoram, eius

καὶ φθόρος ἂν εὐθέως οὐκ ὀλίγος ἐγεγόνει, εἰ μήγε προκύ-
ψασαι ἄνωθεν αἱ βασίλισσαι τὴν τοῦ πλήθους ὀργὴν κατεστό-
B ρεσαν. ἐφ' ᾧ καὶ ἄκων ὁ βασιλεὺς ἐν βασιλείοις ὑποστρέφει.
μετὰ δὲ ταῦτα φροντίσι κοσμικαῖς ὑποπίπτει. καὶ ἄλλαι μὲν
ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ἕω συμβαίνουσιν ἀντιστασίαι, καὶ Λέων
δὲ Τορνίκιος πατρίκιος, ὁ στρατηγῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, ἐπὶ τυραν-
νίδι διαβάλλεται. παραλύεται οὖν τῆς ἀρχῆς καὶ ἀποκείρε-
ται. ὁ δὲ μὴ εὐψύχως ταῦτα ὑπενεγκών, τοὺς ἐν Ἀδρια-
νουπόλει καὶ μᾶλλον ὅσοι παρεωραμένοι καὶ ἄλλους τινὰς
C νεωτερισμοῖς χαίροντας οὐκ ὀλίγους ἐπισυνάξας, βασιλεὺς
ἀναγορεύεται καὶ κατὰ τῆς βασιλίδος χωρεῖ. ὁ δὲ βασιλεὺς
V. 248 μὴ ἔχων ἀντιστῆναι ἅτε δυνάμεως ἱκανῆς ἀπορῶν, γράφει
τῷ ἐν Ἰβηρίᾳ προβληθέντι Κωνσταντίνῳ, ὅτι μηδὲ τοῖς πολί-
ταις ἐθάρρει ἅτε μὴ διακειμένοις εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτόν, τὰ
ἐν χερσὶ πάντα καταλιπεῖν καὶ μετὰ δυνάμεως ὅτι πολλῆς
εἰς τὴν βασιλίδα καταλαβεῖν. ὃ δὴ καὶ γέγονε. πρὸ δέ γε
τοῦ ἐλθεῖν αὐτοὺς οὐ μικρῶς ὁ Τορνίκιος τὴν βασιλείαν διε-
τάραξε, τοσοῦτον καταπολεμήσας ἐκ τῶν ἐκτὸς τοὺς ἐντὸς ὡς
καὶ τὸν βασιλέα τόξου γενέσθαι παρὰ μικρὸν παρανάλωμα.
D ἔκτοτε οὖν πρὸς Ἀρκαδίου πόλιν ἔρχεται. οὐ πολὺ τὸ ἐν

causa necari patiemur." hoc modo tumultu in plebe maximo concitato, ad necem imperator deposcebatur. et secuta sane mox fuisset hominum caedes haud exigua, ni de loco sublimi prospectassent imperatrices ac multitudinis iracundiam blande compescuissent. hoc modo factum ut praeter animi sententiam et invitus imperator in regiam reverteretur. secundum haec eum quaedam aliae curae mundanae excipiunt, atque inter motus et seditiones ceteras in Oriente coortas Leo quoque Tornicius, dignitate patricius Iberiaeque praetor, tyrannidis adfectatae crimen subiit. quapropter magistratu locoque suo motus raditur. eam rem Leo parum aequo animo ferens, militibus Adrianopolitanis, praesertim iis qui ab imperatore contemptim habiti fuerant, aliisque nonnullis qui rerum novarum erant avidi, magno numero collectis, imperator renuntiatur, et mox suis cum copiis urbem imperatoriam versus properat. ei cum imperator opponere non posset exercitum, quem satis magnum non habebat, nec civibus urbanis fideret, quos animo erga se parum benevolo esse nosset, litteris ad Constantinum, quem rebus in Iberia gerendis praefecerat, datis imperat ut relictis rebus omnibus quas istic in manibus habebat, quanto cum exercitu posset maximo, Cpolim sese conferret. atque hoc quidem ille fecit: verum prius quam copiae ad urbem accessissent, non parum Tornicius turbarum dedit, tantopere conclusos in urbe de castris suis oppugnans ut imperator ipse propemodum sagitta configeretur. deinceps Arcadiopolim Tornicius cum suis est

μέσῳ, καὶ ἐξ ἑῴας τὰ στρατεύματα παρεγένετο. στρατηγὸς οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰασίτης προβάλλεται. ⸌ κατὰ τοῦ ἀποστάτου χωρεῖ, χειροῦται αὐτόν· καὶ παρευθὺς αὐτὸν μὲν ἐκτυφλοῦσι καὶ Βατάτζην τινά, τοὺς δὲ λοιποὺς δημεύουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ διέλιπον κατά γε ἀνατολὰς παρὰ Τούρκων καὶ κατὰ δύσιν παρὰ Πατζινακῶν λεηλασίαι καὶ πόλεμοι. τότε καὶ Ῥωμανὸς ὁ Βοΐλος ὑψοῦται τὰ μέγιστα· ἀστεῖος γὰρ περὶ τὴν γλῶτταν ὢν καὶ εὐτράπελος γνωρίζεται τῷ βασιλεῖ, τιμᾶται, σύμβουλος καθίσταται. εἶτα τυραννίδος ἐπιθυμεῖ, ὑπέρχεται καί τινας, ὅσους ἠδύνατο. ἀλλ' P. 321 ἐφωράθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ οἱ μὲν συνωμόται πάσχουσι κακῶς, αὐτὸς δὲ πρὸς μικρὸν ὑποκατιὼν πάλιν ἐπανάγεται. τότε δὴ καὶ παρὰ τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος στέλλεται πρὸς τὸν βασιλέα ἐλέφας ζῶν καὶ καμηλοπάρδαλις. τότε καὶ σπουδὴν ἔθετο τοὺς Πατζινάκας τέλεον ἀναλῶσαι. στρατὸν οὖν πανταχόθεν ἐπισυνάξας ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν. ἀλλὰ μέγα συμβαίνει κατὰ Ῥωμαίων ἐκεῖθεν τὸ ἀτύχημα. ὅθεν καὶ ἕτερον αὖθις συλλέγει στρατόν. πλὴν σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους τίθενται καὶ τὰ τοῦ πολέμου λύονται μέχρι τριακονταετίας. πρὸς τούτοις δὲ μοναστήριον τὰ Μάγγανα οἰκοδομῶν, καὶ B ἀφειδῶς τοῖς χρήμασι χρώμενος, εἰς τοσαύτην ἤλασεν ἔνδειαν

2. ἀσίτης F.

profectus, nec magno temporis interiecto spatio exercitus orientales adfuerunt. eis Iasita dux cum imperio praeficitur, qui adversus auctorem defectionis movens suam illum in potestatem redigit. hoc facto mox Leoni et Batazae cuidam oculi eruuntur, reliquorum bona publicantur.

Ab eo tempore non desierunt in oriente Turci, ad occidentem Patzinacae praedas agere ac Romanos bello petere. tunc et Romanus Boilus sublimem ad dignitatis gradum subito fuit evectus. nam cum festivus et urbanus esset, in notitiam imperatoris pervenit, et ab eo in pretio habitus consiliariis accensetur. hinc tyrannidem adfectans, caute adiungit sibi quoscunque poterat. sed his conatibus imperatori detectis, socii quidem coniurationis male accepti sunt, ipse vero exiguum ad tempus nonnihil statu suo deturbatus ad altiora rursum rediit. hoc tempore princeps Aegypti elephantum et camelopardalim ad imperatorem misit. conatus est etiam Monomachus Patzinacas prorsus e medio tollere. quapropter copias undecunque contractas adversus illos misit. verum ingenti a barbaris clade accepta rursus alium imperator exercitum collegit. non tamen ad pugnam ventum, sed ictum utrimque foedus in annos 30, quibus a bello abstineretur. cum autem monasterium imperator, quod Mangana vocant, exstrueret et absque ulla parsimonia pecunias publicas expenderet, tantam ad egestatem

ὥστε καὶ πᾶσαν ἐπινοῆσαι διὰ τοῦτο καπηλείαν καὶ ἀτόπους εἰσπράξεις ἐφευρηκέναι. φροντιστὰς οὖν ἀδίκους τοῦ δημοσίου ἐπιστήσας ἐξ ἀδίκων πόρων συνέλεγε χρήματα. καταλύει δὲ καὶ τὸν Ἰβηρικὸν στρατόν, ἀμφὶ τὰς ν' χιλιάδας ἀριθμούμενον, καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν φόρους πολλοὺς ἀπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων πορίζεται. ἔνθεν τοι καὶ διὰ τὰς ἐκείνου κακίας καὶ ἀσωτίας τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα εἰς τὸ κατόπιν χωροῦσιν, εἰ καί τινα τῶν αὐτοῦ μνήμης ὑπάρχουσιν ἄξια. ἡ γὰρ τῶν Μαγγάνων μονὴ καὶ οἱ ξενῶνες καὶ τὸ ἐπὶ
C τῇ μεγάλῃ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ παρ' αὐτοῦ γεγονὸς ἐπαίνων οὐκ ἀμοιροῦσι. δι' ἔνδειαν γὰρ μὴ δυναμένης ἱερουργεῖσθαι ἐν σαββατοκυριάκοις γὰρ καὶ ταῖς ἐπισήμοις τῶν ἑορτῶν, τοῦτο οὖν ἰδὼν αὐτὸς καθ' ἑκάστην τοῦτο διὰ προσόδων γίνεσθαι ᾠκονόμησε, φαιδρύνας αὐτὴν καὶ λαμπροῖς ἀναθήμασι.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ λοιμικὴ νόσος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνέσκηψεν ὥστε τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεῶτας μὴ δύνασθαι. ἀλλὰ καὶ χάλαζα ῥήγνυται, μὴ ζῶα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀποκτείνουσα. ὁ μέντοι βασιλεὺς τῇ
D συνήθει κακίστῃ νόσῳ, τῇ ποδάγρᾳ δηλονότι, κακουχούμενος ἔκειτο ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ δομηθείσῃ μονῇ. ὡς δὲ καὶ δι' ἑτε-

6. ἐκείνου] ἐκείνων P.

pervenit ut nullam non cauponandi rationem excogitaret et exactiones absurdas inquireret. itaque nonnullos homines iniustos aerario rei publicae praefecit, qui curam eius gererent; eoque pacto pecunias iniquis redituum accessionibus amplas congessit. praeterea copiis Ibericis, quae quinquaginta milibus hominum constabant, exauctoratis, militum loco de regionibus illis magna vectigalia collegit. milites ubi dimissi fuissent, improbe nequiterque sese gerentes rem Romanam tanto detrimento adfecerunt ut eae pessum irent. quaedam tamen a Monomacho facta sunt digna quae litterarum monumentis memoriae prodantur. nam illud, de quo diximus, monasterium, et excipiendis hospitibus exstructae aedes, et quod in magna dei ecclesia instituit, laudem merentur. cum enim istic res sacra peragi propter inopiam redituum non posset extra quam singulis sabbatis, diebus dominicis aliisque festis insignibus, imperator hoc animadverso proventibus certis constitutis effecit ut sacrum ibi singulis diebus perficeretur, ipsa etiam ecclesia splendidis donariis exornata.

Exstitit hoc ipso Monomacho imperante tanta in urbe pestis, ut mortuis efferendis vivi non sufficerent. grando quoque delapsa magno cum impetu non animalia modo sed homines etiam interfecit. at imperator morbo sibi familiari, podagra nimirum, adflictus in exstructo ab se monasterio decumbebat. cumque propter malum aliud quo-

ρὸν τι σύμπτωμα ὁ θάνατος ἤγγισεν, ὅ τε λογοθέτης, ὁ πρω- V.249
τονοτάριος καὶ ὁ κανικλείου, σκεψάμενοι περὶ τούτου, στέλλουσιν ἀγαγεῖν Νικηφόρον τὸν πρωτεύοντα· ἔτυχε γὰρ τότε τὴν τῶν Βουλγάρων ἐζωσμένος ἀρχήν. ἀλλὰ τοῦτο γνόντες οἱ τῇ Θεοδώρᾳ ὑπηρετούμενοι (ἡ γὰρ Ζωὴ προκατέλυσε τὸν βίον) εἰς τὸ παλάτιον αὐτὴν ἄγουσι καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκρατόρισσαν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀποστείλαντες κατέσχον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν πρωτεύοντα. κἀκεῖθεν εἰς τὸ Θρακήσιον ἄγουσι, καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κουζινᾶ περιορίζουσιν. ὁ μέντοι Μονομάχος θνήσκει καὶ παρὰ τῇ διαληφθείσῃ μονῇ θάπτεται. P.322

Κρατεῖ λοιπὸν ἡ Θεοδώρα ἔτος ἕν, καὶ τηνικαῦτα προβάλλεται δομέστικον τῶν σχολῶν ἕνα τῶν εὐνούχων αὐτῆς ἐπὶ τῷ ἀναστέλλειν τῶν Τούρκων τὴν καταδρομήν, παραλύσασα τῆς στρατοπεδαρχίας Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. ἔφθασε γὰρ ὁ Μονομάχος ἐκεῖσε διαπεράσας τὰς Μακεδονικὰς δυνάμεις. ἐν οἷς ἦν στρατηγὸς καὶ Βρυέννιος· λόγος γὰρ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐφέρετο ὡς ὑπ' ἐκείνων καταλυθήσονται μεθ' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς Πέρσας κατέλυσεν. ὅλην τὴν ἰνδικτιῶνα θ' τοῦ ͵ςφξδ' ἔτους βιώσασα ἡ βασιλὶς ἀπέθανεν, B
εἰλεοῦ νοσήματι περιπεσοῦσα. οἱ δὲ ταύτης εὐνοῦχοι ἀναβιβάζουσι Μιχαὴλ γέροντα τὸν στρατιωτικόν, ἀφιλῆ ἄνδρα ὄντα.

13. παραλύσασθαι P. 17. ἐπ' P. 20. νοσήματος P.

que mors appeteret, Logotheta cum Protonotario et Canicleí praefecto re deliberata, qui Nicephorum primatem arcesseret, mittit. is Bulgaris cum imperio potestateque praeerat. verum famuli Theodorae de hoc certiores facti (nam Zoe iampridem vita functa fuerat) eam in Palatium deductam imperatricem renuntiarunt; missisque certis hominibus primatem Thessalonicae interceptum abduci Thracesium curant et in Cuzinae monasterium includi. Monomachus autem mortuus in monasterio, quod ab ipso conditum fuisse diximus, sepelitur.

Imperium Theodora tenuit anno saltem uno; quod ubi occepisset, ex eunuchis suis quendam domesticum scholarum constituit, qui Turcorum incursiones cohiberet, Isaacio Comneno, qui copiarum imperator erat, loco dignitateque sua summoto. Macedonicas quidem legiones iam ante Monomachus in Asiam traiecerat, quae praeter Comnenum etiam Bryennium praetorem habebant. eius rei causa fuerat, quod apud Turcos obtineret fama futurum ut ab iis everterentur, cum quibus Alexander Persas superasset. imperatrix Theodora quum nonam indictionem anni 6564 totam in imperio exegisset, intestini tenuis morbo correpta vivendi finem fecit.

Κρατεῖ οὖν ὁ στρατιωτικὸς Μιχαὴλ ἔτος ἕν. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν οἱ εὐνοῦχοι ὡς ἄνευ αὐτῶν μηδέν τι γίνεσθαι. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκ Βυζαντίου μὲν ὥρμητο, στρατιωτικὰ δὲ μόνα μεταχειριζόμενος ἀφυὴς ἦν παντάπασι καταθωπεύειν λαόν. τότε δὴ τότε συνήθως ἔρχονται οἱ ἐξ ἑώας μεγιστᾶ- C νες, ὅ τε μάγιστρος Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, ὁ κεκαυμένος Κατακαλὼν καὶ ἕτεροι, ἐπὶ τῷ καὶ τιμῶν καὶ ἀξιωμάτων καὶ τῶν συνήθων δωρεῶν παρὰ τοῦ βασιλέως τυχεῖν. ἀλλ' αὐτοὺς κενοὺς ἐκπέμπει, πλύνας μᾶλλον ὕβρεσιν αὐτούς. ἐφ' ᾧ δόντες καὶ λαβόντες ὅρκους ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ συμφωνήσαντες τὸν Κομνηνὸν ἀναγορεῦσαι βασιλέα οἴκαδε ἀπῄεσαν. διὰ γοῦν ταῦτα ὁ βασιλεὺς δωρεαῖς μεγίσταις τοὺς πολίτας ἐμπεδοῖ, καὶ ἀραῖς βαρείαις συμφωνοῦντας μὴ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον, τῇ βουλῇ ταύτῃ καὶ ὁμολογίᾳ καὶ D αὐτῆς συγκλήτου κατατιθεμένης· τῇ γὰρ ἐξουσίᾳ πειθαρχοῦντες καὶ γραμματείῳ ταῦτα βεβαιοῦσιν. ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὤνησε ταῦτα· τοῦ γὰρ Ἰσαακίου ἐπιθεμένου, καὶ τοῦ πατριάρχου συμβουλεύσαντος δῆθεν τῷ βασιλεῖ, αὐτὸς μὲν ἐξίσταται τῆς βασιλείας, ἀναγορεύεται δὲ ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, καὶ κρατεῖ ἔτη β΄.

Mox eius eunuchi Michaelum, provectae aetatis hominem, cognomento Militarem, ad dignitatem imperatoriam evehunt, qui uno tantum anno rebus praefuit. factum est autem hoc ab eunuchis eo consilio potissimum, ut citra ipsorum auctoritatem nihil in republica gereretur. originem generis imperator ex urbe Byzantio ducebat, et rebus tantum militaribus deditus prorsus ad demulcendos populi animos ineptus erat. sub initium imperii Michaeli proceres orientales, in quibus erant Isaacius Comnenus, dignitate magister, Catacalo Ambustus et alii, pro more prisco imperatorem adibant, ut ab ipso honores dignitates consuetaque congiaria impetrarent. eos imperator potius contumeliis adfectos quam ornatos ab se munerum vacuos dimisit. quapropter in magno dei templo sub iurisiurandi religione data et accepta fide, communique consensu et suffragatione Comneno imperatore designato, domum quisque suam discesserunt. his rebus cognitis, imperator maximis largitionibus sibi civium animos itemque gravissimis exsecrationibus obstringit, ut uno consensu pollicerentur nunquam se Comnenum admissuros, ipso etiam senatu consilium hoc unanimemque consensum approbante, ac scripto rem totam confirmante, quod imperium Michaeli propter eius potentiam detrectare non auderent. verum nihil haec profuere: cum enim urbem Isaacius invaderet, imperator audito consilio patriarchae imperio sponte sua cessit; quo facto Comnenus imperator est renunciatus. is duobus annis rem publicam administravit.

Τούτῳ μὲν οὖν τῷ τρόπῳ τὴν βασιλείαν ἀναζωσάμενος, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀνδρείᾳ τὰ πάντα λογισάμενος, αὐτίκα τῷ βασιλικῷ νομίσματι σπαθηφόρος διαχαράττεται, μὴ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράψας. τὸν πατριάρχην τὰ μέγιστα τιμᾷ καὶ τοὺς συναραμένους αὐτῷ. ἀλλὰ φειδωλίας κατάρχεται, τὰ τῶν P. 323
φροντιστηρίων περιττὰ ἀποκόπτει, μόνα τὰ ἐπαρκοῦντα τούτοις ἀφείς, ἀκτημοσύνην δῆθεν αὐτοὺς ἐκδιδάσκων, καὶ μὴ βίον εὐλακεσμένον ζῆν. ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὰ V. 250
πλεῖστα θαρρῶν οὐκ εἶχεν ἐπικλινῆ ταῖς αὐτοῦ ἔστιν ὅτε αἰτήσεσι φορτικαῖς ἅτε πολλάκις οὔσαις· οὐκοῦν ἐπιτιμίοις ἀποτροπαίοις ὑποβάλλει αὐτόν, καὶ μὴν καὶ ἀπειλαῖς, τὸ δημοκοπούμενον τοῦτο λέγων „ἐγώ σε ἔκτισα, φοῦρνε· ἐγώ σε καὶ καταλύσω." βουλεύεται δὲ κοκκοβαφῆ περιβαλεῖν πέδιλα, τῆς παλαιᾶς ἱερωσύνης φάσκων εἶναι τὸ τοιοῦτον B
ἔθος, καὶ δεῖν τούτοις κἂν τῇ νέᾳ κεχρῆσθαι τὸν ἀρχιερέα· ἱερωσύνης γὰρ καὶ βασιλείας τὸ διαφέρον οὐδέν. ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεύς, καὶ δέον κρίνας δρᾶσαι μᾶλλον ἢ παθεῖν, ἐξορίζει τὸν πατριάρχην. ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν μελετῶντος ἐκείνου ὁ πατριάρχης τελευτᾷ. ταύτῃ τοι καὶ μετανοίᾳ χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἐντίμως ἐπανάγει αὐτόν,

8. ἐβλακευμένον?

Cumque consecutus imperium eo fuisset modo quo diximus, omnia fortitudini suae accepta retulit, continuoque se imperatorio numismati sic insculpi curavit ut ensem manu teneret, nequaquam totius rei gloria deo adscripta. patriarcham una cum iis quos conspirationis socios habuerat, plurimum honorabat. sed paullatim parcior esse coepit, et superfluos aedium religiosis exercitationibus destinatarum reditus praecidit, relictis tantum iis quae usibus hominum illorum sufficerent; quo facto docebat eos vitam inopem agendam esse, non deliciis adfluentem. ceterum patriarcha nimirum erga imperatorem confidens et audax, nonnunquam illum ad postulata quaedam aliquanto duriora gravioraque parum propitium et facilem habebat. quapropter eum poenis diris subiecit, additis etiam comminationibus, haec vulgo iactata verba proferens: „ego te, Furne, condidi, ego te destruam." cepit etiam consilium induendi tinctos coccineo colore calceos, cum diceret ita pontifices priscos factitare solitos, adeoque confirmaret idem iuris in usurpandis illis sibi pontificem novi quoque sacerdotii non abs re vir dicare posse: nihil enim esse discriminis inter regnum et sacerdotium volebat. haec ubi cognovisset imperator, potius aliquid in illum agendum quam exspectandum ab eo statuens, hominem exsilio multat; dumque moliretur amplius ut solio prorsus deturbaretur, diem suum patriarcha obiit. quapropter imperator poenitentia ductus honorifice illum in urbem deportari curavit; cum quidem universi vehementer ob prodigium

πάντων ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι τότε θαύματι· ἡ C γὰρ τοῦ πατριάρχου δεξιὰ χεὶρ σταυροειδῶς σχηματισθεῖσα, ὡς ἡνίκα τὴν εἰρήνην ἐπεφώνει τῷ λαῷ, μεμένηκεν ἄτρεπτος, μὴ συναλλοιωθεῖσα τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος. προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης Κωνσταντῖνος πρόεδρος ὁ Λειχούδης, πρωτοβεστιάριος ὤν· οὗ τῆς μεγαλοδώρου χειρὸς καὶ ἱκανῆς προνοίας οὐδεὶς ἔξω μεμένηκε.

Μετὰ δὲ ταῦτα ταράσσεται τὸ Οὐγγρικόν. ἐξέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεύς, καὶ πάντες μὲν σπένδονται, μέρος δέ τι Πατζινακικὸν χεῖρας δοῦναι οὐκ ἤθελεν, ἐφ' ᾧ καὶ D ἄρδην ἀπόλλυται. ὑπὸ τὸν Λιβιτζὸν δὲ σκηνοῖ ὁ βασιλεύς, καὶ ὑετοῦ καὶ νιφετοῦ πολλοῦ καταρραγέντος μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης, πολὺς τοῦ στρατοῦ γέγονε φθόρος. ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ δρῦν ἔστη τινὰ σκέπης ἕνεκεν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠχῆς γενομένης ἐκ τῆς δρυὸς πρόεισι μικρὸν ὁ βασιλεὺς ὡς μὴ τῷ μήκει ταύτης καταλαμβάνεσθαι, καὶ ῥιζόθεν αὐτὴ ἀνασπασθεῖσα ὑπτία τῇ γῇ καταπίπτει. ὅθεν ἐννεὸς ὁ βασιλεὺς γέγονεν, ἰδὼν ὅθεν ἐρρύσθη. ἦν δὲ οὐκ ἀγαθὸς οἰωνὸς τὸ συμβάν, προοίμιον δὲ τῶν ἐπισυμβησομένων αὐτῷ.

P. 324 Μετὰ δὲ ταῦτα κυνηγεσίοις ἐψυχαγωγεῖτο περὶ αὐτὴν

quoddam obstupescerent. nam dextra patriarchae manus crucis in modum sic conformata, ut esse solebat id temporis quo pacem populo clara voce denuntiabat, immobilis mansit, per mortem corporis minime mutata. suffectus est in eius locum alius patriarcha, nimirum Constantinus praeses et protovestiarius, cognomento Lichudes; cuius liberalem ac munificam manum sollertemque providentiam nemo non expertus fuit.

Secundum haec Ungricae Patzinacarumque nationes turbas dedere, contra quas egresso cum copiis imperatore, cunctisque pacem expetentibus, pars quaedam Patzinacicae gentis manus dare noluit, eaque pertinacia sua consecuta fuit ut prorsus exscinderetur. hinc imperatore sub Libitzo castra locante, cum pluviae nivesque delaberentur inexplicabili cum impetu, idque Septembri mense, die Theclae martyrum principis, ingens exercitui clades et interitus accidit. cumque tegendi sui causa sub quercu imperator subsisteret, non multo post vox quaedam e quercu fuit exaudita; qua percepta tantum inde fuit digressus, quantum satis esset ad evitandam illius longitudinem, ne ab ea contingeretur. eo facto radicitus evulsa in terram supina corruit. imperator videns quanto periculo liberatus esset, rei novitate perculsus obmutuit; et revera portendebat infaustum aliquid hoc ipsum quod acciderat, initium scilicet eorum existens quae ipsi eventura erant.

Recreabat autem ab eo tempore se venationibus circa Neapolim,

τὴν Νεάπολιν. περὶ δὲ ὥραν ἀρίστου φῶς ἀστραπηβόλον τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐνέσκηψε. χοῖρος δέ ποθεν φανεὶς ἐφ' ἑαυτὸν τὸν βασιλέα ἐπεκαλέσατο· ὃν ἐπιδιώκων ὁ βασιλεὺς ἄχρι καὶ θαλάσσης ἐξήλαυνεν. ὡς οὖν ὁ χοῖρος τὴν θάλασσαν εἰσδὺς ἀφανὴς ἐγένετο, ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ ἀστραπηβόλῳ φωτὶ ληφθεὶς τοῦ ἵππου τε ἀπεσφαιρίσθη καὶ ἀφρίζων κατὰ γῆν ἐκυλίετο· ἐμβληθεὶς οὖν ἀκατίῳ πρὸς τὰ βασίλεια διεσώζετο. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ κακουχούμενος ἐπὶ πολὺ μετανοίᾳ χρᾶται, καὶ τῆς βασιλείας, ἧς ἀδίκως ἐπελάβετο, B ἑκὼν ἐξίσταται, καὶ ταύτην ἑτέρῳ δίδωσι, ῥάκια ἀμφιέννυται καὶ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι. τοσαύτῃ ταπεινώσει καὶ πρός γε τὸν προεστῶτα ὑποταγῇ ἐχρᾶτο ὡς καὶ θυρωρὸν αὐτὸν γενέσθαι. λέγεται δὲ σωφρονέστατον αὐτὸν εἶναι. στρατοπεδάρχου γὰρ ὄντος αὐτοῦ καὶ νεφρίτιδι συσχεθέντος ὡς καὶ πάρετον πάντῃ γενέσθαι, συνεβούλευον V. 251 οἱ ἰατροὶ μετὰ μυρίας ἄλλας ἐπαγωγὰς καὶ γυναικὶ χρήσασθαι. ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. εἰπόντων δὲ „εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, ἀνάγκη σοι καυτηρίᾳ χρήσασθαι κἀντεῦθεν ἀπαιδίᾳ συσχεθῆναι," „ἀρκοῦσί μοι" ἔλεγεν „ὁ Μανουὴλ καὶ ἡ Μαρία, C οἱ ἤδη μοι χάριτι θεοῦ γενόμενοι· τούτων μὲν γὰρ ἄνευ τυχεῖν ἔστι τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, σωφροσύνης δὲ δίχα

4. θεσσαλονίκης F.

cumque prandii adesset hora, fulgetra locis iis exstitit, et aper alicunde prorumpens imperatorem contra se provocavit. eum ille persequens ad ipsum usque mare pervenit. apro autem mare ingresso et evanescente, mox imperator luce quadam perfusus, quae fulguri consimilis esset, ex equo corruit et ore spumam reiiciens humi iacuit. inde coniectus in piscatoriam quamdam naviculam salvus in regiam delatus fuit; atque hoc modo graviter afflictus, et ante actorum poenitentia ductus, imperio, quod iniuste occupaverat, sponte sua cessit, alterum sibi substituit, lacernam induit, in Studii monasterium se contulit. ibi tam submisse ac obedienter erga monasterii praefectum se gerebat, ut etiam ostiarii munus sibi mandatum obire non detrectaret. perhibetur etiam castissimus fuisse. nam cum adhuc copiarum ducis munere fungeretur, et renum doloribus tantopere cruciaretur ut omnino viribus amissis langueesceret, post adhibita infinita remedia consulebant ei medici ut mulieris amplexibus uteretur, quo ipso consecuturus esset ut etiam orbitas liberum minus ei pertimescenda foret. tum ille „sufficiunt" inquit „mihi Manuelus et Maria, quos dei gratia procreatos habeo. nam absque liberis dei regnum adipisci licet: at sine castitate nemo deum conspecturus est." posteaquam Isaacius monasterium ingressus fuisset, etiam impe-

οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεόν." ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἡ βασιλὶς Αἰκα-
τερῖνα καὶ ἡ θυγάτηρ Μαρία παρὰ τῇ μονῇ τοῦ Μυλαίου
διῆγον ἀσκητικὸν βίον βιοῦσαι. θνήσκει ὁ βασιλεύς. σορῷ
κατατίθεται, ἥτις καὶ πλησθεῖσα ὕδατος ὑπονοεῖν ἅπασι δέ-
δωκεν ὅτι δίκην ἐνταῦθα ἔτισε διά γε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον,
τὰς τῆς συγκλήτου ἀποστερήσεις, τὰς τῶν μοναστηρίων, ὡς
ἄνωθεν εἴρηται, καθαρπαγάς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. θά-
D πτεται δὲ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, καὶ Αἰκατερῖνα μετονομα-
σθεῖσα Ξένη.

Κρατεῖ δὲ μετὰ τὸν Κομνηνὸν Κωνσταντῖνος πρόεδρος ὁ
Δούκας ἔτη ζ´, ἐπιεικὴς ἀνὴρ καὶ μέτριος, τὴν σύγκλητόν τε
καὶ τὸ δημοτικὸν τιμῶν ἀξιώσας. ἐπανορθοῖ δὲ καὶ τοὺς ἐκπε-
σόντας τῶν οἰκείων τιμῶν παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ. ἀπῆλθέ ποτε
κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῇ μονῇ
τῶν Μαγγάνων, αἰδοῖ τοῦ ἁγίου. καὶ τηνικαῦτα βουλὴ κατ'
αὐτοῦ· διὰ θαλάττης γὰρ ἐπανελθεῖν πρὸς τὰ βασίλεια μέλλοντα
ἀποπνῖξαι αὐτὸν ἐμελέτων οἱ προύχοντες. ἀλλ' οὐδὲν ἤνυ-
σαν· ἐγνώσθη γὰρ ἐκείνων τὸ βούλευμα. ὁ δὲ Δούκας
P. 325 οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζεν ἢ λόγων σεκρετικῶν δικανικῶν συ-
κοφαντικῶν, ἐφ' ᾧ κἂν ταῖς δίκαις προσεδρεύων ἦν ἐπὶ το-
σοῦτον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας τὰ στρατιωτικὰ κα-

ratrix Haecaterina cum Maria filia se in mansionem Myrelaei contulerunt, ibique vitam religiosis exercitiis deditam exegerunt. cum autem naturae debitum persolvisset imperator et in sepulcrum fuisset conditus, accidit ut illud aqua deinceps repletum suspicionem mortalibus praeberet eum poenas in hac vita luisse propter susceptum bellum intestinum, ademptionem munerum senatui debitorum, monasteriorum, ut supra indicatum est, direptorum spoliationes aliaque talia facinora. sepultus est in mansione Studiana, uxor autem Haecaterina in ea quae mutato nomine dicta est Xene.

Post Comnenum Constantinus praeses, cognomento Dux, annis septem imperio potitus est, vir aequitatis studiosus et moderatus, qui tam senatorios quam plebeios homines ad honores provexit. idem restituit eos in integrum qui dignitatibus suis a Comneno spoliati fuerant. accidit aliquando ut ad celebrandam magni martyris Georgii memoriam se conferret ad Manganorum monasterium. eo tempore sunt agitata quaedam in ipsum consilia: nam viri principes statuerant illum mari reversurum in regiam aquis submergere ac suffocare; quae tamen insidiae prorsus irritae fuerunt, consiliis eorum detectis. erat autem hic Ducas alia nulla re magis occupatus quam ut semet exerceret in orationibus eius generis, quibus utuntur secretarii principum, itemque forensibus et sycophanticis. quo fiebat ut tam fre-

ταλεῖψαι καὶ λόγους δικανικοὺς ἐκπαιδεύεσθαι, ὃ δὴ καὶ τοὺς Τούρκους ἠρέθισε κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν καὶ ἀδεῶς τὰ ἐκείνων ληΐζεσθαι. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν ἀνατολὴν οὕτως εἶχε, κατὰ δέ γε τὴν δύσιν ἔθνος Οὐζικὸν (Σκύθαι δὲ οὗτοι) καὶ τῶν Πατζινακῶν οἱ εὐγενέστεροι τὸν Ἴστρον διαπεραιώσαντες, ὡσεὶ μυριάδες ξ, καταδρομὴν ὅτι πολλὴν τῶν Ῥωμαίων B ἠπείλουν. μανθάνει ταῦτα ὁ βασιλεύς, καὶ οἷα φιλοχρήματος καὶ τὸν ὀβολὸν παντὸς προτιμῶν, κἀντεῦθεν μηδὲ στρατὸν ἀξιόλογον ἔχων, ἐξέρχεται εἰς Χοιροβάκχους, μεθ' ἑαυτοῦ φέρων οὐχὶ πλείους ἢ ρν' στρατιώτας. πλὴν κελεύσει αὐτοῦ νηστείαις καὶ προσευχαῖς καὶ λιτανείαις πρὸς θεὸν πάντες ἐχρήσαντο, ἐφ' ᾧ καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ τῶν βαρβάρων μηνύεται ὄλεθρος, λοιμῷ καὶ λιμῷ θείᾳ προμηθείᾳ κατεργασθέντων αὐτῶν. ταῦτα δὲ συνέβη ἔτος ἕκτον τοῦ Κωνσταντίνου βασιλεύοντος, πρὸ δέ γε τοῦ ἔτους τούτου κατὰ Σεπτέμβριον μῆνα περὶ δευτέραν νυκτὸς φυλακὴν σεισμὸς ἐξαίσιος γέγονεν, τῶν πώ- C ποτε γενομένων ἐκπληκτικώτερος, ὡς καὶ οἰκίας καὶ ναοὺς ἀνατρέψαι. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ Ῥαιδεστὸν Πάνιόν τε καὶ τὸ Μυριόφυτον τὰ αὐτὰ γεγόνασιν, ὡς καὶ φόνον ἀνθρώπων πολὺν γενέσθαι. καὶ ἐν Κυζίκῳ δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο καὶ θαυμάσιον ἵδρυμα κατεσείσθη τε καὶ

8. μηδὲν P.

quenter adsideret in iudiciis ubi causae agebantur, ut ipsi etiam milites imperatoris exemplum imitati deserto rerum bellicarum studio perdiscendis orationibus iudicialibus incumberent. ea res Turcos incitavit ut Romanorum fines invaderent, citraque periculum omnia passim agerent ferrent. in hoc statu rerum orientis Uzica natio versus occidentem, quae inter Scythas numeratur et Patzinacarum facile nobilissima est, cum hominum ad sexcenta milia Istrum traiecit, incursionem hostilem Romanis longe gravissimam minitata. cum ea de re certior factus fuisset imperator, homo pecuniarum avidissimus, qui vel obolum quantivis aestimaret, exercitu satis amplo nequaquam instructus Choerobacchos proficiscitur, non plures secum adducens quam centum quinquaginta milites. attamen ipsius mandato cuncti ieiuniis precibus supplicationibus deum placare iussi sunt. quae res effecit ut non multo post de barbarorum exitio, qui fame ac peste beneficio divinae providentiae confecti perierant, nuntius adferretur. acciderunt haec anno imperii Constantini sexto, quo ipso itidem anno, Septembri mense, secunda noctis vigilia, terrae motus ingens exstitit multoque maxime terribilis omnium qui unquam fuissent, ita ut aedes ac templa subverterentur, neque tantum in urbe Cpoli hoc usuveniret, sed etiam apud Raedestum, Panium, Myriophytum, magna hominum multitudine per hanc succussionem oppressa. Cyzici

πλεῖον μέρος κατέπεσε, καὶ ταῦτα ὀχυρώτατον ὄν. τὰ αὐτὰ
V. 252 τούτοις καὶ κατὰ Νίκαιαν γέγονε· κατεσείσθησαν γὰρ ὅ τε τῶν ἁγίων πατέρων ναὸς καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ αὐτὰ τὰ τείχη ἐκ βαράθρων αὐτῶν καταπεπτώκασι. καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἁμαρτημάτων εἴσπραξις καὶ θεῖος
D χόλος ἐτύγχανεν, ᾐνίττοντο δὲ καὶ τὴν τοῦ ῥηθέντος ἔθνους ἐπέλευσιν καὶ κατάλυσιν· ἐν γὰρ ταῖς θεοσημείαις οὐ τὸ ἐνεστὼς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον προθεωρεῖται καὶ προσημαίνεται. κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν καὶ κομήτης ἐφάνη κατόπιν ἡλίου δύνοντος, τὸ μέγεθος σεληναῖον φέρων, καὶ ἐδόκει μὲν τηνικαῦτα καπνὸν καὶ ὁμίχλην ἐκπέμπειν, ἐν δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἤρξατο προδεικνύειν βοστρύχους τινάς, τὰς δὲ ἀκτῖνας πρὸς ἕω ἀπέτεινε, μέχρις ἡμερῶν μ' φαίνων.

Κωνσταντίνου δὲ πατριάρχου τελευτήσαντος Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ξιφιλῖνος προχειρίζεται, τὰ πάντα θαυμαστός, λόγῳ
P. 328 σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ, ἐκ Τραπεζοῦντος μὲν ὡρμημένος, ἀσκητικῶς δὲ κατ' Ὄλυμπον ζῶν, ἐφ' ᾧ καὶ βίᾳ πρὸς τὴν ἀξίαν ἕλκεται ἅτε τῶν ἄλλων ἔκκριτος ὤν. ὁ δὲ βασιλεὺς νόσῳ τηνικαῦτα περιπίπτει καὶ τὸν βίον ἐξάγεται, τῆς ὁσίας αὐτοῦ γενομένης ἐν τῇ μονῇ ἣ καλεῖται Μολιβωτόν. ἦσαν δὲ αὐτῷ παῖδες ἐξ Εὐδοκίας τῆς βασιλίδος, ἣν ἰδιωτεύων ἠγάγετο, Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντῖνος, ὃς

quoque fanum illud gentile, dignum admiratione, quassatum magna ex parte corruit, quanquam longe firmissimos muros haberet. consimilia quaedam acciderunt Nicaeae, succussis sanctorum patrum et sanctae Sapientiae templis. ibidem moenia de fundamentis ipsis mota corruerunt. erant hae peccatorum poenae iraeque divinae indicia; quibus indicatae nationis incursio et clades portendebatur: nam per prodigia divinitus profecta non praesentia modo sed etiam futura declarantur atque praedicuntur. eodem hoc tempore cometa quoque post solis occasum conspectus est, qui magnitudine sua lunam aequabat, ac initio quidem fumum et fuliginem emittere videbatur, sequenti vero die capillos quasi quosdam ostentare coepit, radiisque versus orientem directis ad quadraginta dies apparuit.

Constantino patriarcha mortuo Iohannes Xiphilinus monachus in eius locum suffectus est, vir omnino propter eloquentiam doctrinam prudentiam virtutem admirandus. Trapezunte oriundus vitam in Olympo religiosis exercitiis deditam agebat; unde vi pertractus est ad hanc dignitatem, tanquam inter alios eximius. imperator autem morbo correptus vitaque functus in eo monasterio religiose mandatus humo fuit, quod Molibotum nuncupant. liberos ex imperatrice Eudocia, quam privatus duxerat, hos habuit, Michaelum, Andronicum et Con-

καὶ πορφυρογέννητος ἦν, πρὸς τούτοις δὲ Ἄννα Θεοδώρα καὶ Ζωή.

Τελευτῶν δὲ πάντας ἀπήτησεν ἔγγραφον ὡς οὐκ ἄν ποτε παρὰ τοὺς αὐτοῦ παῖδας βασιλέα ἕτερον διαδέξονται, καὶ B αὐτὴν δὲ τὴν βασίλισσαν Εὐδοκίαν ὡς οὐκ ἂν πρὸς δεύτερον ἀπίδοι συνοικέσιον, ἐφ' ᾧ κρατεῖ σὺν τοῖς παισὶν αὐτοῦ μῆνας ζ, καὶ τοῦ ἐγγράφου ἀπαρτισθέντος, καὶ εἰς φυλακὴν τῷ πατριάρχῃ δοθέντος. εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα, καὶ οἱ Τοῦρκοι πάλιν πᾶσά τε ἡ ἀνατολὴ ἐκυμαίνετο. δέονται λοιπὸν βασιλέως τὰ πράγματα, ἐφ' ᾧ καὶ ψηφίζεται μὲν Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης καὶ ἕτεροι πολλοί, νικᾷ δὲ ὅμως ἡ θεία βουλή, καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται ὁ Βεστάρχης Ῥωμανὸς ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Διογένους υἱός, εἰ καὶ πρότερον ἐπιβουλεύσας τῷ βασιλεῖ κἀντεῦθεν δεσμηθεὶς καὶ ἐλεγχθείς, εἶτα C παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ κινδύνου λυτρωθείς.

Κρατεῖ ὁ τοιοῦτος Ῥωμανὸς ἔτη γ' μῆνας η'. ἡ μέντοι βασιλὶς θέλουσα μὲν συζευχθῆναί τινι τῶν ἐπιφανῶν, δεδοικυῖα δὲ διά γε τὸ ἔγγραφον καὶ τοὺς ἐνυπογράψαντας αὐτῷ, ἔγνω δεῖν ὑπὲρ γυναῖκα φρονῆσαι καὶ δόλῳ τὸν πατριάρχην ὑπελθεῖν. κοινοῦται τὸ πρᾶγμά τινι τῶν πρὸς τὰ τοιαῦτα

3. πάντως P.

stantinum purpurigenam, itemque praeter hos Annam, Theodoram et Zoen.

Cum spiritum extremum duceret, ab omnibus scriptam cautionem exegit, qua pollicerentur nunquam se imperatorem ullum admissuros extraquam filios suos; et imperatricem ipsam promittere coegit nunquam se respecturam ad alteras nuptias. hoc modo illa cum filiis imperium septem mensibus administravit. scripta cautio fidei patriarchae credita, eiusdem studio custodiebatur. eo rerum statu rursum Turci et oriens universus tempestates ingentes concitabant; de quo intelligi poterat imperatoris opera rei publicae opus esse. quapropter nonnulla quidem nactus est suffragia Nicephorus Botaniates aliique complures: sed vicit tamen vis divini consilii, cuius impulsu renuntiatus est imperator Romanus Vestarches, Constantini Diogenis filius; quanquam antehac imperatori fuisset insidiatus, eaque de causa vinculis constrictus, quaestionibus subditus, convictus, et praeter omnem denique spem periculo liberatus.

Imperio triennium cum mensibus octo potitus est. imperatrix autem nubere cuidam ex viris illustribus volens, cum ob scriptam cautionem et illos qui cautioni subscripserant in metu versaretur, tandem aliquid supra naturam muliebrem audendum et dolo patriarcham circumveniendum esse decrevit. itaque rem cum quodam ad huiusmodi molitiones idoneo communicat. quid inde factum? erat

ἐπιτηδείων. τί γοῦν; ἀδελφὸς ἦν τῷ πατριάρχῃ Βάρδας τοὔνομα. πρόσεισι γοῦν τῷ πατριάρχῃ ὁ τομίας, ἀπαγγέλλει αὐτῷ μυστικῶς τὰ τοῦ πράγματος· „εἴγε οἰκονομία τις γέ-
D νηται περὶ τοῦ ἐγγράφου, ὁ σὸς ἀδελφὸς τῇ βασιλίδι μίγνυται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται." κατέχεται οὖν ἐντεῦθεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἕνα καθ' ἕνα τῆς συγκλήτου μετακαλούμενος ἔπειθε πάντας ὡς παράνομον τὸ ἔγγραφον, καὶ διὰ ζῆλον ἑνὸς ἀνδρὸς τὰ Ῥωμαίων οὐ χρὴ καταβλάπτεσθαι· ἀναγκαῖον οὖν τὴν βασιλίδα ζευχθῆναι ἀνδρὶ ὡς ἀναθηλῆσαι καὶ αὖθις τὰ πράγματα. ὡς οὖν ἔσχε πάντας συμψήφους ὁ πα-
V. 253 τριάρχης, ἔνοπλος ὁ Διογένης εἰς τὰ βασίλεια ἔρχεται καὶ
P. 327 τῇ βασιλίδι συζεύγνυται, καὶ οὕτω τῶν σκήπτρων ἐγκρατὴς γίνεται. εἶχεν ἐφέδρους τούς τε προγόνους αὐτοῦ καὶ Καίσαρα τὸν τοῦ προβεβασιλευκότος ἀδελφόν. καὶ τηνικαῦτα τὰ κατὰ τὴν ἑώαν μανθάνει, καὶ κατὰ τῶν Τούρκων χωρεῖ, καὶ εἰς Σεβάστειαν ἐλθὼν καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν παραγενόμενος μεγάλα κατὰ τῶν Τούρκων ἔστησε τρόπαια. ὑποστρέφει πρὸς τὴν βασιλίδα. καὶ τὰς συνήθεις ῥόγας τῇ συγκλήτῳ καὶ τῷ λαῷ ποιησάμενος ἐκστρατείας καὶ αὖθις ἐφάπτεται, μηδὲ αὐτὰς τὰς πασχαλίας ἡμέρας καρτερήσας. καὶ τοῖς Τούρκοις ἔνθεν κἀκεῖθεν πολλὰ συμπλακείς, καὶ ποῦ μὲν εὐτυχῶν ποῦ δὲ

13. ἐφέδρας P.

patriarchae frater, nomine Bardas. hoc cum sciret ille spado cum quo communicasse consilia sua imperatricem diximus, patriarcham accedit, secreto rem totam ei renuntiat, fieri nimirum posse ut si quidem aliqua dispensatio nomine cautionis intercederet, frater eius in complexum imperatricis perveniret ac deinde imperator designaretur. hac arte captus patriarcha singillatim senatoribus ad se vocatis persuadet scriptam illam cautionem ab aequitatis ratione prorsus alienam esse, nec ob unius hominis aemulationem concedi debere ut Romana res publica detrimentum caperet, sed potius ità poscente necessitate tradendam in matrimonium alicui viro imperatricem, ut hoc modo res publica pristino statui restituta vicissim floresceret. his verbis cum omnes patriarcha suam in sententiam perduxisset, Diogenes armatus regiam ingressus est, ac imperatrice sibi copulata sceptris potitus. in nuptiis adsessores habebat privignos suos et Caesarem, eius fratrem qui ante ipsum regnaverat. mox autem ubi de statu orientis accepisset, exercitum contra Turcos duxit. cumque Sebasteam pervenisset ac hinc inde cum copiis itaret, magna de Turcis tropaea statuit, indeque reversus ad urbem imperatoriam, usitatis largitionibus, quas rogas vocant, in senatum populumque factis, rursus ad expeditionem se comparavit, ne paschalibus quidem diebus in urbe moratus. ubi frequenter et variis in locis manus cum Turcis

ἀτυχῶν, τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει, τὸν Κομνηνὸν δὲ Μανουὴλ κουροπαλάτην τιμήσας μετὰ καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ B κατὰ τῶν Τούρκων ἐκπέμπει. πολλὰ λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συμβαίνει· πολέμου γάρ που συγκροτηθέντος καὶ αὐτὸς ὁ Μανουὴλ κρατεῖται καὶ τοῦ στρατοῦ παντὸς ἀπώλεια γίνεται, εἰ καὶ ὁ κατασχὼν αὐτὸν Τοῦρκος διά φόβον τινὰ καὶ ἀποστροφὴν τοῦ σουλτάνου αὐτόμολος μετὰ καὶ Μανουὴλ προσῆλθε τῷ βασιλεῖ. διὰ γοῦν ταῦτα πάντα πρὸς ἐκστρατείαν ὁ βασιλεὺς καὶ αὖθις χωρεῖ. διεπεραιοῦτο λοιπὸν εἰς τὰ τῶν ἱερείων παλάτια. καὶ τηνικαῦτα περιστερά C ποθεν ἀναφανεῖσα οὐ πάντη λευκή, τὸ πλεῖον δὲ μελάντερος, καὶ τῇ τριήρει τοῦ βασιλέως περιπταμένη, ταῖς αὐτοῦ χερσὶ περιπίπτει. ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὴν βασιλίδα ἐκπέμπει αὐτήν. οὐ χρηστῆς δὲ ἀποβάσεως ἔδοξεν αὕτη. ἀπαίρει δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔν τινι τόπῳ διαφανεῖ, Ἑλενόλει δέ τινι, ἣν οἱ ἀγροικότεροι Ἐλεεινοῦ πόλιν καλοῦσιν, οἰωνὸς δὲ καὶ τοῦτο ἀπαίσιος. πρὸς τούτοις καὶ ἕτερόν τι τοιοῦτον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐπέχον τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ξύλον κατεαγὲν καταπεσεῖν ταύτην πεποίηκεν. χωρεῖ περαιτέρω τῆς ἔσω· καὶ δειλιώμενος τοῖς σημείοις ἐν ὑψηλοτέροις δώμασι τὴν ἀνάπαυσιν ἐποιεῖτο. D

conseruisset, ac partim fortuna fuisset usus prospera partim adversa, in urbem rediit, et Manuelum Comnenum dignitate Curopalatis ornatum universis cum copiis adversus Turcos emisit. ex eo tempore multae calamitates Romanis acciderunt. nam cum forte manus utrinque consererentur, Manuelus ipse captus est et universus exercitus ad internecionem caesus, sed tamen Turcus ille qui Manuelum ceperat, metu quodam perculsus ideoque partibus Sultani desertis, sponte sua cum Manuelo ad imperatorem transfugit. has ob causas imperator iterum expeditionem instituit; cumque traiecisset ad Hiereorum palatia, columba quaedam alicunde subito apparuit, non illa quidem prorsus alba sed ad nigredinem vergens. ea triremem imperatoris circumvolans ab eo manibus capta est, et ad imperatricem missa. parum haec belli felicem exitum imperatori portendere visa fuit ubi solvisset hinc imperator, non ad clarum aliquem locum pervenit, sed ad eum qui Helepolis dicitur. rusticiores Eleinopolim vocant, quasi dicas oppidum miserabile. hoc quoque pro omine infausto habitum. praeter haec aliud quiddam huiusmodi accidit. lignum illud quod imperatoris tabernaculum sustinebat, fractum effecit ut ipsum quoque tabernaculum collaberetur. hinc ulterius imperator Orientem versus progrediens, quod prodigiis hisce territus nonnihil sibi metueret, in regionibus sublimioribus cum copiis stationes habebat. enimvero ne illis quidem in locis omina concurrere desinebant. quippe domunou-

ἀλλὰ κἀκεῖ τὰ σημεῖα συντρέχουσι· δωμάτιον γάρ τι, ἐν ᾧ ἀνεπαύετο, πῦρ ἔνθεν κἀκεῖθεν περιέλαβεν, ἵππους τε καὶ βασιλικὰς ἐφεστρίδας κατέκαυσε. διαπεραιοῦται τὸν Ἅλυν, ἐνδότερον γίνεται. προβαίνουσι πολέμιοι. ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος κατὰ τοῦ βασιλέως χωρεῖ. καὶ ὃς ἑτοιμασθείς, ὡς εἰκός, τοῦ σουλτάνου κατόπιν διώκει· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἐπέλευσιν ἔφερεν. ἐπὶ πολὺ οὖν διώξας ὁ βασιλεὺς ἔστη τῆς πρόσω φορᾶς, μή πως συμβῇ
P. 328 καί τι τῶν ἀδοκήτων. ὀπισθόπους λοιπὸν καὶ ἡ τοῦ βασιλέως σημασία χωρεῖ. ὃ δὴ καὶ ἰδόντα τὰ τάγματα, καὶ ἧτταν εἶναι τοῦ βασιλέως τὸ πρᾶγμα λογισάμενα, ἔνθεν κἀκεῖθεν διασκεδάζονται. ἀνηνέχθη τῷ σουλτάνῳ τὰ περὶ τούτου, καὶ τηνικαῦτα διώκων ὁ διωκόμενος γίνεται. εἶτα τί; συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτίθενται καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ· καὶ ὃς τὰ πολεμικὰ γενναῖος ὢν ἀνθίσταται τοῖς ἐχθροῖς καὶ διὰ χειρῶν πολλοὺς ἀναιρεῖ. εἶτα τὴν χεῖρα βάλλεται, ὁ ἵππος αὐτοῦ κατακοντίζεται. ἀλλὰ καὶ πεζεύσας γενναίως ἵσταται.
V. 254 ἀλλ' ὢ τοῦ πτώματος! μετὰ γὰρ ταῦτα πάντα τοῖς ἐχθροῖς
B ἁλώσιμος γίνεται, τῷ σουλτάνῳ δέσμιος ἄγεται. καὶ ὃς τοῦ θρόνου ἀνέθορε, καὶ πατήσας τὸν αὐχένα συνήθως αὐτοῦ τῆς γῆς τοῦτον ἀνίστησι, καὶ περιπτυξάμενος „μὴ δέδιθι,"

10. σημαία?

lam quandam, in qua se quieti dederat, ignis hinc inde corripuit, et equos armisque tegendis factas vestes exussit. post haec amnem Halym traiiciens ad interiora progreditur. ibi vero in eum hostes castra movent, quos ipse Sultanus consecutus a tergo recta in imperatorem duxit. cum autem in eum paratum, ceu credi par est, incideret, ac deinde fugam faceret, quod imperatoris impetum sustinere non posset, cum suis imperator Sultanum persequebatur, eumque satis diu consectatus tandem subsistens ulterius progredi desinebat, ne forte quid inopinatum ipsi accideret. quapropter etiam imperatoris vexillum recedebat. legiones eo discessu conspecto, cum victum esse cogitarent imperatorem, hinc inde dissipabantur. hac re Sultano significata factum est ut prius in fugam acti iam vicissim persequentes se persequerentur. quid inde? manus utrimque conseruntur, et imperatorem ipsum Sultanici aggrediuntur. ille vero tanquam vir bellicis in rebus animosus, hostibus egregie semet opponit manibusque suis complures interficit. inde pugnanti manus vulneratur et equus iaculo configitur, nihilominus etiam pedes animose fortiterque resistit. sed o casum infelicem! in hostium denique potestatem venit, et vinctus ad Sultanum deducitur. ille vero solio suo desiliens, pro more calcata Diogenis cervice, mox eum de terra erigit, et amanter complexus „formidinis" inquit „expers esto, imperator. non enim corpori

ἔφη „ὦ βασιλεῦ· οὐδὲ γὰρ ἐγκύρσεις κινδύνῳ σωματικῷ, ἀξίως δὲ τιμηθεὶς τῆς τοῦ κράτους ὑπεροχῆς· ἄλογος γὰρ ἐμοὶ λογίζεται ἐκεῖνος ὁ μὴ τὰς ἀπροόπτους τύχας λογιζόμενός τε καὶ εὐλαβούμενος." σύνθρονον οὖν αὐτὸν εἶχε καὶ ὁμοδίαιτον καὶ ὁμόδοξον, παντοίως αὐτὸν παρακαλῶν μέχρις ἡμερῶν η'. ἐρωτήσαντος δέ ποτε τοῦ σουλτάνου τὸν βασιλέα „τί ἂν ἔδρασας εἰ ἔσχες ἐμὲ ὑποχείριον," ἀνυποκρίτως καὶ ἀθωπεύτως C ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο ὅτι πολλαῖς ταῖς πληγαῖς κατεδαπάνησα ἂν σου τὸ σῶμα. „ἀλλ' ἐγὼ" φησιν ὁ σουλτάνος „οὐ μιμήσομαί σου τὸ αὐστηρὸν καὶ ἀπότομον. πλὴν ἀκούω ὅτι καὶ ὁ ὑμέτερος Χριστὸς εἰρήνην νομοθετεῖ καὶ ἀμνηστίαν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφάνοις ἀντικαθίσταται." μετὰ δὲ ταῦτα σπονδὴν ποιησάμενοι καὶ συνθήκας εἰρηνικὰς διηνεκεῖς, καὶ κῆδος ἐπὶ τοῖς παισὶ συστησάμενοι, διίστανται ἀπ' ἀλλήλων σὺν πολλῇ περιπλοκῇ καὶ εὐκτηρίῳ τιμῇ. ἐπανέρχεται ὁ βασιλεύς. γίνεται τοῦτο καὶ τοῖς ἐνταῦθα, Ἰωάννῃ τε τῷ Καίσαρι καὶ τοῖς τούτου υἱοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς, ὅσοι D τὰ αὐτὰ ἐφρόνησαν. καὶ τηνικαῦτα μὲν τὴν βασιλίδα καὶ μὴ βουλομένην ὑπερόριον τίθενται, ἀποκείραντες αὐτήν, τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα. ἔνθεν τοι καὶ γράφουσιν ἁπανταχοῦ τὸν Διογένην ἐπανιόντα μὴ ὑποδέξασθαι. ἤρξατο

2. τιμηθῇς? ἄλογος] ἄφρων A.

vitaeque tuae periculum ullum creabitur, sed ex dignitate maiestatis tuae praestantissimae a nobis honorabere. nam stultum equidem esse arbitror eum qui fortunae casus improvisos secum ipse non expendit ac reveretur." his dictis solii sui, mensae gloriaeque participem Diogenem facit, eumque ad octavum usque diem apud se retentum varie recreat et consolatur. cumque Sultanus imperatorem interrogaret aliquando „quid, obsecro, facturus de me fueras, si me tuam in potestatem redactum habuisses?" imperator sine fuco et adulatione respondit „multis equidem flagris corpus tuum cecidissem." ad quae vicissim Sultanus „ego vero" inquit „saevitiam rigoremque tuum nequaquam imitabor. quinetiam audio Christum illum vestrum pacem inter homines et oblivionem iniuriarum sancire ac praecipere, superbisque resistere." secundum haec foederibus initis, pace perpetua constituta, inter liberos adfinitate contracta, discessum utrinque non sine multis complexibus et honoris exhibitione, qua alter alteri faustissima quaeque precaretur. hoc pacto revertitur intra fines Romanos imperator. quae res ubi primum illis innotuisset qui iam ad urbem venerant, nimirum Iohanni Caesari eiusque filiis, ac reliquis omnibus, quotquot inter se conspiraverant, mox imperatricem invitam radunt et in exsilium agunt, Michaelo eius filio imperatore creato. deinde quovis locorum litteras mittunt, iisque mandant ne quis revertentem

δὲ τῆς τοιαύτης ἀποκηρύξεως ὁ ὑπέρτιμος πρῶτον Ψελλός. ταῦτα δὲ ὁ Διογένης μαθών, καὶ ὅτι κοινῶς ἀποκεκήρυκται, φρούριόν τι κατασχὼν ἐκεῖσε Δόκειαν λεγόμενον στρατοπεδεύειν ἤρξατο. ἀλλ' ὁ Καῖσαρ τὸν βραχύτατον υἱὸν κατὰ Διογένους ἐκπέμπει. συνάπτεται πόλεμος. φυγὰς ὁ Διογέ-
P. 329 νης οἴχεται. ἔνθεν κἀκεῖθεν περινοστῶν πρὸς Κιλικίαν παραγίνεται. ὑποστρέφει ὁ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τούτοις. στέλλεται ἀντ' αὐτοῦ κατὰ Διογένους ὁ τοῦ Καίσαρος υἱὸς Ἀνδρόνικος, πολιορκεῖ τὸν Ἄδανον, συνθῆκαι γίνονται. καὶ κείρεται τὴν τρίχα ὁ Διογένης, ἔξεισί τε τοῦ κάστρου μελανειμονῶν. λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτὸν τὸν Διογένη ὁ Ἀνδρόνικος νόστου μέμνηται, ἕλκων αὐτὸν ἐν εὐτελεῖ ὑποζυγίῳ διὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων αἷς ἰσόθεος ἐγνωρίζετο. μέχρις οὖν τοῦ Κοτυαίου τὴν ὁδοιπορίαν ὀδυνηρὰν ποιησάμενος (ἦν γὰρ νοσηλευόμενος ἐκ κοιλιακοῦ ἐκ κωνείου προποθέντος αὐτῷ) ἐκεῖσε κατεσχέθη, ἕως οὗ τὸ ποιητέον ὁρισθῇ ἐπ' αὐτῷ. καταλαμ-
B βάνει ἡ ἀπόφασις. καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐπὶ τῷ δοθῆναι λόγον συμπαθείας ἐπαρῆξαι μὴ δυνηθέντων (ὠμησταὶ γὰρ καὶ ἀπηνεῖς ἄνδρες ἀφήρπαξαν αὐτόν) ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. προαχθεὶς ἐν ὑποζυγίῳ μέχρι τῆς Προποντίδος, καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων ἐξῳδηκυῖαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὥσπερ σῶμα σεσηπός, κἀντεῦθεν σκωλήκων καὶ δυσωδίας πλησθείς, ἐκω-

Diogenem exciperet, cuius exauctorationis primus auctor fuit Psellus. quae cum fieret, imperator castello quodam occupato, cui Docea nomen esset, metari castra coeperat. ad eum opprimendum Caesar filium suum natu minimum cum copiis ablegavit. conserto praelio, fuga saluti suae Diogenes consulit, et hinc inde vagatus in Ciliciam pervenit. interea Constantinus ad urbem revertitur, eiusque loco filius alter Caesaris Andronicus persequendi Diogenis causa mittitur. is cum Adanam obsideret, de pace tractatum est, et tonso capillo Diogenes e castro pulla veste amictus prodiit. eum Andronicus secum reduxit, vilique iumento impositum per ea loca traxit in quibus antea ceu deo par cognitus habitusque fuerat. hoc modo cum Cotyaium usque non sine maximis doloribus (nam intestinorum morbo laborabat, quem e propinata cicuta conceperat) delatus fuisset, tantisper ibi detentus est, donec in urbe quid de ipso faciundum esset decerneretur. ubi latam in ipsum sententiam Andronicus accepisset, nec opem ei pontifices ferre potuissent, ut misericordiam impetraret (a crudelibus enim saevisque hominibus abripiebatur), oculis effossis excaecatur. deinde ad Propontidem iumento vectus, cum caput e tumore corruptum haberet, oculisque cum toto corpore putrefactis vermibus et foetore scateret, misere vitam finiit, in Prote insula pulvere

δύνως καταστρέφει τὸν βίον, τῇ νήσῳ Πρώτῃ τὸν χοῦν ἀποθέμενος, ἔνθα νέον ἐκεῖνος ἐδείματο φροντιστήριον.

Κρατεῖ μετὰ τοῦτον Μιχαὴλ ὁ Παραπινάκης, ἔτη ς'. V. 255
χαῦνος πάντῃ ὁ ἀνὴρ καὶ οἷον εἰπεῖν θῆλυς πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ διοίκησιν, ἐφ' ᾧ καὶ Ἰωάννῃ τῷ μητροπολίτῃ Σίδης C τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνατίθησι. καὶ καλῶς μὲν τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ οἰκονομοῦνται, ἀνδρὸς ἅτε ὄντος ἀγαθοῦ καὶ περιδεξίου τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τούτῳ σίτῳ παραμιγνύεται καί τι ζιζάνιον. Νικηφόρος γάρ τις εὐνοῦχος, ὁ καὶ Νικηφορίτζης λεγόμενος, ὁ ἐπὶ κακίαις μυρίαις πρὸ τοῦ Μιχαὴλ διαβληθεὶς κἀντεῦθεν ἐξόριστος ὤν, μεταπέμπεται παρὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν ἐνδύεται, ἀνὴρ μὲν εὐνοῦχος, δεινὸς συγχέειν πράγματα καὶ ἄνω τὰ κάτω ποιῆσαι. κατηγορίαι γὰρ πανταχοῦ, δημεύσεις καὶ ἀπαιτήσεις ἄδικοι, θρῆνος λοιπὸν καὶ οὐαὶ πανταχοῦ. κἀντεῦθεν ὀργὴ καταλαμβάνει θεήλατος. οἱ γὰρ Τοῦρκοι ἰδόντες ὡς ἄπρακτοι μεμενήκασιν D αἱ πρὸς Διογένην συνθῆκαι, καὶ ὅτι ὃν αὐτοὶ τετιμήκασιν ὑπὸ χεῖρα λαβόντες, οὕτω κακῶς οἱ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν διετέθησαν, κἀντεῦθεν θυμοῦ πλησθέντες, ἄραντες ἐκ Περσίδος παμπληθεῖς τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐπιστρατεύουσι θέμασι. συλλέγει λοιπὸν κἀνταῦθα στρατὸν ὁ Μιχαήλ, καὶ στρατηγὸν αὐτοῦ

7. οἰκονομοῦντος P.

corporis deposito, ubi novas aedes exstruxerat religiosis exercitiis destinatas.

Imperavit post ipsum Michaelus cognomento Parapinaces annos sex, homo plane mollis et ad rei publicae gubernationem, ut ita dixerim, femina. rerum administrandarum potestatem Iohanni Sidae antistiti commisit, a quo praeclare omnia gerebantur, ut qui vir egregius et industrius esset: verum huic bono tritico tandem etiam malarum herbarum aliquid admistum fuit. Nicephorus enim eunuchus, qui diminuto vocabulo Nicephoritzes appellabatur, ante imperium Michaeli huius accusatus ob sexcenta flagitia solumque vertere iussus, nunc a Michaelo revocatus omnem potestatem accepit, spado quidem ille, sed rerum perturbandarum et ima sursum vertendi peritissimus. posteaquam is ad gubernationem accessit, ubique sunt auditae querelae, bonorum publicationes, exactiones iniustae; quas consecuti sunt publici gemitus et eiulationes cum irae divinae declaratione. cum enim Turci viderent foedera pacis inita cum Diogene prorsus in irritum recidisse, quemque suam in potestatem redactum magno in honore habuissent, eum a Romanis crudeliter interfectum esse, magnis cum copiis a Perside profecti provincias Romanas invaserunt. ea re motus Michaelus etiam ipse conscribit exercitum, cui praetorem dat Isaacium Comnenum, qui profectus in hostem ad Cae-

τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον τίθησι· καὶ ὃς ἀπελθὼν καὶ κατὰ Καισάρειαν τοῖς Τούρκοις συμπλακεὶς αἰχμάλωτος αὐτίκα γίνεται, καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν ἀπόλλυται. μανθάνει ταῦτα ὁ βασιλεὺς καὶ σκυθρωπάζει, ἀλλ' ὃ μὲν οὐ διορθοῦ-
P. 330 ται τέλεον, ἅτε ταῖς Νικηφόρου ὑποθήκαις ἀγόμενος ὡς ἀνδράποδον. ὤνιος ὁ Ἰσαάκιος γίνεται. ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται στρατοπεδάρχης Ἰωάννης ὁ Καῖσαρ. ὅσα μὲν οὖν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συνήντησεν ἐκ τῆς Τούρκων καταδρομῆς, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Καῖσαρ δεσμηθείς, εἶθ' οὕτως ἀπολυθεὶς καὶ ὕποπτος δῆθεν τῷ βασιλεῖ γεγονὼς τὴν τρίχα κείρεται, καὶ οὕτω τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει.

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ Νικηφορίτζη ἀνδραγαθήματα.
B οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κακιῶν καὶ τοῦ κερδαλέου φροντίζων ἅτε ποριμώτατος ὢν εἰς κακίαν καὶ λιμὸν πραγματεύεται. τοὺς μὲν οὖν πωλοῦντας κωλύσας ἁπανταχοῦ ὁ Νικηφορίτζης εὐνοῦχος, αὐτὸς δὲ μόνος περὶ τὴν Ῥαιδεστὸν φούνδακα καὶ μονοπωλεῖον στησάμενος, ὡς ἐντεῦθεν καὶ ἐπώνυμον τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ περιποιήσασθαι τὸ Παραπινάκης λέγεται διὰ τὸ τηνικαῦτα τὸν μόδιον παρὰ πινάκιον πιπράσκεσθαι τῷ νομίσματι.

Χαύνως οὖν καὶ παιδαριωδῶς τὴν βασιλείαν ἰθύνοντος

17. παρὰ F. 20. πίνακι P.

saream commisso cum Turcis praelio captivus abducitur, omnesque copias amittit. imperator accepto infelicis pugnae nuntio, non poterat non ille quidem moerere, totus tamen non emendabatur, ut qui tamquam mancipium aliquod Nicephori consiliis et auctoritate duceretur. cum Isaacius pretio numerato redemptus (emptioni expositus Labb.) fuisset, Iohannes Caesar eius loco dux copiarum est delectus. neque vero verbis exponi potest quantae Romanis in hac Turcorum incursione calamitates acciderint. nam ipse quoque Caesar in hostium potestatem venit, cumque iam vinculis solutus imperatori suspicionis aliquid de se praebuisset, rasis crinibus in regiam sese contulit.

Atque haec erant illa praeclara Nicephoritzae facinora, qui reliquas inter improbitates etiam singulari sollicitudine lucris inhians, ut in excogitandis malis fecundissimus, quo annonae caritas existeret procuravit. etenim ubique locorum prohibebat ne qui mercatores annonam venderent; atque interim ipse solus iuxta Rhaedestum fundacem monopoliumque constituerat. unde factum est ut imperator Michaelus cognomentum quoddam acciperet, ac Parapinaces nuncuparetur propterea quod eo tempore modius, pinacio dempto et detracto, aureo numo venderetur.

Cum autem Michaelus imperium negligenter admodum et pueri-

τοῦ Μιχαὴλ καὶ Σερβικαὶ χῶραι κατεξανέστησαν καὶ Φραγκικαὶ ὡσαύτως ἀφηνίασαν καὶ ἰδιόρυθμοι γεγόνασιν. ἐπὶ τούτοις ἐτέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τρίπους ὄρνις καὶ παι- C δίον ἔχον κατὰ μέτωπον ὀφθαλμὸν ἕνα, τραγοσκελὲς τοὺς πόδας. κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ λοιμὸς ἐγένετο βαρύς, ὡς μηδὲ τοὺς θνήσκοντας δυνατὸν θάπτεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα τὴν τῶν κρατούντων ἀπληστίαν καὶ ἀδικίαν τὴν μέχρις αὐτῶν τῶν θείων σηκῶν (ἔπιπλα γὰρ καὶ σκεύη τίμια κἀκεῖθεν ἀφῄρητο ὃ μόνον ἰαμβίζειν ἐθέλων, καὶ ταῦτα μηδὲ τῆς τέχνης V. 256 γευσάμενος, κἂν τῷ Ψελλῷ ἐνεπαίζετο) ἀναστεῖλαι ἴσχυεν.

Οὕτω μὲν οὖν ἐχόντων τῶν πραγμάτων στρατηγοὶ τῆς ἀνατολῆς, ὅ τε Ἀλέξανδρος, ὁ Καβάσιλυς καὶ ὁ Βοτανειά- D της, ἣν ἀποστασίαν ὤδινον εἰς φῶς ἐξάγουσι, καὶ τὸν Βοτανειάτην Νικηφόρον βασιλέα ἀναγορεύουσι. καὶ τῷ βασιλεῖ οὐ μικρὰν ἀθυμίαν ἐνέσταξεν· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ λεγόμενον ὅτι τὸ τεσσαρακοστὸν νικηθήσεται ὑπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ. καὶ οὐ μέχρι τούτου ἡ κατὰ Μιχαὴλ ἀποστασία, ἀλλὰ καὶ μείζων ἄλλη κατὰ δύσιν ἐγένετο· ὁ γὰρ Βρυέννιος ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου διεγερθεὶς καὶ συνάξας στρατὸν περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔρχεται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται, προσβάλλει δὲ καὶ Κωνσταντινουπόλει. ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν· ἡ γὰρ βασι-

8. σηκῶν] προβαίνουσαν addit Labbeus.

liter administraret, Serviorum quoque regiones molitae defectionem adversus ipsum insurrexerunt; itidem Francicae imperium detrectarunt suique iuris factae sunt. secundum haec Cpoli nata est avis tripes, et puer qui unum in fronte oculum et crura pedesque hircinos habebat. eodem tempore pestis adeo gravis exstitit ut mortuorum cadavera sepeliri non possent. verum ne haec quidem eorum qui rebus praeerant iniustitiam et rapacitatem inexplebilem compescere potuerunt, extendentem porro se ad ipsas etiam sacras aedes. nam ab hoc tempore supellectilem sacram pretiosaque vasa tolerare non poterat homo, qui scribere iambos cuperet aeternum duraturos, quum artem ipsam ne primoribus quidem labris degustasset; utut ei Psellus illuderet, a quo rationem scribendi poemata percipiebat.

In hoc rerum statu duces orientis, nimirum Alexander, Cabasilas, Botaniates, ceteri, quam defectionem parturiebant hactenus, in lucem edidere, Botaniata imperatore designato. magnum ea res imperatori moerorem attulit. etenim iam antea quoque vulgo ferebatur futurum ut numeri quadragesimi nota vinceretur a nota numeri quinquagesimi. neque tantum adversus Michaelum istic tumultuatum, sed alia quoque defectio in occidente multo maior exstitit. nam Bryennius Dyrrhachio profectus exercituque collecto Adrianopolim sese contulit, et oblatum sibi a suis imperatorium nomen accepit. quo facto Cpolim adoritur,

P. 331 λεύουσα σχεδὸν ἅπασα τῷ Βοτανειάτῃ προσέθετο, καὶ τὴν αὐτοῦ δὲ παρουσίαν ἐτάχυνε, καὶ τὰ βασίλεια καταλαβεῖν αὐτὸν ἐπέσπευδε. τὸν δὲ Μιχαὴλ καθαιροῦσι σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, καὶ ἀποκείραντες τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἐνιᾶσιν.

Εἰσέρχεται οὖν ὁ Βοτανειάτης, καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου στέφεται, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Ξιφιλῖνον Κοσμᾶ. καὶ κρατεῖ ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ΄. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Βρυέννιος τὰ B κατὰ δύσιν ἐτάρασσε, πέμπει πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρίς, τῆς μὲν ἀλόγου ὀρέξεως ἐκστῆναι, εἰς Καίσαρα δὲ τιμηθῆναι. ὁ δ' οὐκ ἀνέχεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; ἡ σκηνὴ αὐτοῦ πίπτει τοῦ ὀρόφου παραλυθέντος ἀοράτοις χερσί. τηνικαῦτα καὶ σελήνης ἔκλειψις γίνεται εἰς αὐτὸν ἐπισκήψασα· τὰ γὰρ τοιαῦτα, ὡς οἱ ἀστρολόγοι τερατεύονται, τυραννούντων δηλοῦσι καθαιρέσεις. ἐπεὶ γοῦν ὁ Στραβορώμανος πρέσβυς ἀτίμως ὑπέστρεψε, διεγείρεται ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τοῦ Βρυεννίου πέμπει στρατόπεδα, στρατηγὸν ἔχοντα τὸν νωβελίσιμον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν καὶ τιμηθέντα C μέγαν δομέστικον, ἄνδρα συνέσει καὶ δυνάμει τότε διαφέροντα. συνάπτεται τῷ Βρυεννίῳ, καὶ κατὰ πρόσωπον ἀντι-

sed irrito conatu: quippe tota propemodum urbs imperatoria Botaniatae rebus studens eum exhortabatur ut quam primum veniret, simulque summa festinatione regiam ipsius nomine occupabat. nec hoc contenti Michaelum ipsum cum uxore Constantinoque filio purpurigena, deiectum imperio radebant ac Studianum in monasterium concludebant.

Hoc modo Botaniates urbem ingressus a Cosma, qui Xiphilino in Patriarchatu successerat, insignibus imperii redimitur, cui triennium praefuit. quia vero Bryennius occidentem perturbabat, semel iterumque ac tertium quoque legatos ad eum mittit, postulans ut ab insana cupiditate desisteret honoremque Caesaris ad se delatum acciperet; cui tamen ille postulato non adquievit. quid ergo deinceps consecutum? tabernaculum Bryennii, tecto eius per inadspectabiles manus soluto, corruit. praeterea lunae defectus accidit, qui omnino Bryennium respiciebat: nam huiusmodi signa, quemadmodum astrologi de prodigiis disserunt, eorum portendunt eversiones qui tyrannidem adfectant. cum igitur legatus imperatoris ad Bryennium Straboromanus contumeliis adfectus revertisset, imperator commotus collectos exercitus contra Bryennium misit, praefecto eis duce Alexio Comneno, quem et nobilissimi et magni scholarum domestici dignitatibus ornaverat, virum prudentia potestateque supra ceteros eius aetatis duces praestantem. is bello contra Bryennium suscepto, cum ventum ad manus esset adversaeque concurrissent acies, Bryennium suam in potestatem redegit,

σπάντων χειροῦται ὁ Βρυέννιος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. ὁ μέντοι Βοτανειάτης, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τελευτησάσης, ἑτέραν ἠγάγετο τὴν τοῦ προβεβασιλευκότος Μαρίαν. καθαιρεῖται δὲ ὁ τὴν ἱερολογίαν δοὺς ἱερεὺς ἅτε μοιχείας ἐπὶ τούτῳ τολμηθείσης· ὁ δὲ Μιχαὴλ ψήφῳ κοινῇ ἀρχιερεὺς Ἐφέσου προβάλλεται. ἅπαξ οὖν ἐκεῖσε φοιτήσας ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μανουὴλ διέτριβεν ἐργαζόμενος.

Τὰ αὐτὰ δὲ τῷ Βρυεννίῳ καὶ ὁ Βασιλάκης φρονεῖ, λαὸν D
οὐκ ὀλίγον ἐγείρας ἐπὶ Θεσσαλονίκης ἔρχεται. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; ἐκπέμπεται τῶν ὧδε ὁ νωβελίσιμος Ἀλέξιος καὶ σεβαστός, τὰς στρατικὰς δυνάμεις λαβών. μάχη οὖν ἰσχυρὰ V.257
γίνεται παρὰ τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τῶν ἐκεῖσε πάντων φρονούντων τῷ Βασιλάκῃ. ἀλλὰ χειροῦται αὐτὸν καὶ δέσμιον ὁ Ἀλέξιος ἐκπέμπει τῷ βασιλεῖ. καὶ ὃς ταῦτα μαθὼν ἀποστέλλει, κατ' αὐτὴν τὴν Χρυσούπολιν ἐκτυφλοῦσιν αὐτόν, ὡς ἔκτοτε τὸν τόπον ἐκεῖνον τὴν βρύσιν τοῦ Βασιλάκου λέγεσθαι. P.332
κατὰ τοῦτον δὴ καιρὸν κεραυνὸς ἐνσκήψας τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι οὗ ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἵστατο τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἀφίδρυμα, εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τούτου διέτεμε καὶ ζωστῆρας τρεῖς.

18. οὗ] τοῦ P.

et oculos capto eruit. cum autem uxor Botaniatae naturae debitum persolvisset, alteram ille coniugem duxit, Mariam nimirum, quae nupta cum Michaelo fuerat eo qui rerum potitus ante ipsum erat. verum is sacerdos qui nuptias illas precibus conceptis consecraverat, loco motus fuit, quod adulterium commissum esse censeretur. Michaelus autem communibus suffragiis Ephesi pontifex designatus est, quo tantum semel profectus reliquum vitae tempus religiosis exercitiis in Manueli monasterio deditus exegit.

Fuerat in eadem cum Bryennio conspiratione Basilaces, qui coactis non exiguis hominum copiis Thessalonicam accessit. quid inde factum? missus est adversus eum ab urbe Alexius, qui praeter nobilissimi dignitatem Augusti quoque nomen iam consequutus fuerat et exercitus in sua potestate habebat. ad Thessalonicam ubi ventum fuisset, acre commissum est proelium, quod eorum locorum homines universi a partibus Basilacis starent. victus tamen ab Alexio Basilaces et captus ad imperatorem ablegatur. quo cognito mittit quosdam imperator, qui Basilacem apud Christopolim oculis effossis caecarunt. ex quo casu contigit ut ab eo die locus ille Scaturigo Basilacis nuncupetur. hoc tempore fulmen delatum in Constantini columnam, cui statua erat imposita, prius quidem Apollinis simulacrum sed deinceps Constantini nomen adepta, partem eius cum tribus cingulis discecuit.

Τότε δὴ τότε τὴν τῶν Κομνηνῶν εἰσέλευσιν Βοτανειάτης μαθὼν τῶν βασιλείων μὲν ἄπεισι, παρὰ δὲ τῇ τῆς περιβλέπτου μονῇ ἐπικείρεται καὶ ἄκων. βασιλεύσας γὰρ πάντας σχεδὸν ἀγοραίους τε καὶ χυδαίους λαμπρῶν ἀξιωμάτων ἐτίμησεν, αὐτὸς δὲ πρὸς ἀνέσεις τραπεὶς τὴν τῆς βασιλείας B φροντίδα τοῖς αὐτοῦ δούλοις ἀνέθετο, ὅπερ πάντας ἐξέμηνε, καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς τότε πρωτεύοντας ἐπί τε γένει καὶ πλούτῳ, τοὺς ἀδελφόπαιδας τοῦ προβεβασιλευκότος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλέξιον καὶ Ἰσαάκιον· ἔνθεν τοι καὶ ἀποσχισθεὶς ὁ Ἀλέξιος καὶ λαὸν οὐκ ὀλίγον ἑλκύσας μεθ' ἑαυτοῦ τὴν βασιλίδα παρέλαβε προδοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Χαρσίου πόρτῃ φυλασσόντων Νεμίτζων.

Κρατεῖ λοιπὸν μετὰ τὸν Βοτανειάτην ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἔτη λζ' καὶ τῷ διαδήματι στέφεται, ὁ δὲ Ἰσαάκιος τὰ C δεύτερα τῆς τιμῆς εἶχε καινῷ ὀνόματι ἐπιφημισθεὶς αὐτῷ· σεβαστοκράτωρ γὰρ ἐπεκλήθη καὶ ὑπερεῖχε τοῦ Καίσαρος. παρ' αὐτοῖς οὖν ἡ βασιλεία καὶ τῇ μητρὶ αὐτῶν. ἦσαν δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ἕτεροι αὐτάδελφοι δύο νεώτεροι, ὧν τὸν μὲν Ἀνδριανὸν δηλαδὴ πρωτοσέβαστον καὶ μεγαδομέστικον, τὸν δὲ Νικηφόρον σέβαστον καὶ τοῦ στόλου δρουγγάριον. ἀλλὰ

3. ἀποκείρεται? 4. ἐτίμησεν] ἠξίωσεν B.. an τιμῶν ἠξίωσεν?
20. δρουγγάριον ἐτίμησεν?

Secutus est Comnenorum in urbem ingressus, quo cognito Botaniates e regia discedens apud Spectatissimae monasterium invitissimus raditur. nam posteaquam imperium nactus fuerat, propemodum quosvis circumforaneos et ex infimae plebis faece delectos illustribus officiis praefecerat: interim ipse conversus ad quaslibet animi relaxationes atque voluptates, omnem de imperio curam sollicitudinemque depositam mancipiis suis commiserat. quae res effecit ut omnes in eum saevius insurgerent, praesertim ex illius genere qui rem publicam ante ipsum gesserat, Isaacii nimirum Comneni, Alexius et Isaacius. horum alter Alexius imperatore deserto contractisque non parvis copiis urbem imperatoriam occupavit, intromissus a Nemitzis, qui ad Charsiae portam excubias agebant.

Itaque deinceps Alexius imperio potitus est post Botaniatem, idque per septemdecim annos obtinuit. seipsum diademate cingi curavit, Isaacio secundum ab se locum dignitatis attribuens, indito eidem novo prorsus nomine: Sebastocratorem namque vocavit, quasi dicas Augusti imperatorem, inventa dignitate, quae maior esset quam Caesaris. apud hos duos imperium erat, qui matrem in eius societatem admiserant. habebat autem imperator alios quoque duos germanos fratres, se iuniores. ex iis unum, videlicet Adrianum, Protosebastum (hoc est Augustum principem) appellavit, alterum, qui Nicephorus

καὶ κηδεστὰς εἶχεν ἐπ' ἀδελφαῖς τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον καὶ Μιχαὴλ τὸν Ταρωνᾶν. ὁ μέντοι κρατῶν ἐπειδήπερ ἐσπάνιζε χρημάτων, τὰς ἐτησίους δόσεις ἐνέκοψε τὰς ἀνηκούσας δηλονότι τοῖς ἀξιώμασι, προσαφῃρεῖτο δὲ καὶ τὰς περιουσίας τῶν συγκλητικῶν. ὁ μέντοι ἁγιώτατος πατριάρχης Κο- D σμᾶς τῇ τῶν κοινῶν πραγμάτων μεταχειρίσει ἀπαρεσκόμενος καὶ ἀπεγνωκὼς τὴν διόρθωσιν, τῷ ὑπηρέτῃ „ἆρον" εἰπὼν „τὸ ψαλτήριον καὶ ἀκολούθει μοι," τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρεῖ. προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐκτομίας τις Εὐστράτιος, ἀφελὴς ἀνὴρ καὶ γωνίᾳ τὰ μάλιστα προσήκων. μετὰ δὲ ἔτη γ' κατάγεται καὶ ἄκων. ἡ δὲ αἰτία οὐκ ἔγνωσται. ἀντ' αὐτοῦ δὲ ὁ γραμματικὸς ἀνάγεται Νικόλαος. μετὰ δὲ ταῦτα ἠγγέλθη Φραγγὸς Ῥομπέρτος ἐπὶ τὸν δάμνον διαπεραιούμενος. P. 333 αὐτίκα τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε, καὶ ἡττηθεὶς ἀκλεῶς ἔφυγε, πολλῶν ἐκεῖσε πεσόντων, οὐ τῶν τυχόντων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν μεγιστάνων καὶ ἐξ αἱμάτων ὄντων βασιλικῶν. ἡττημένος οὖν ὑποστρέφει ὁ βασιλεύς. γαυριῶσιν ἐπὶ τού- V. 258 τοις οἱ βάρβαροι τινὰ τῶν πολισμάτων κατέχοντες. ἐκστρατεύει καὶ αὖθις βασιλεύς, καὶ τὸν Ἀνδριανὸν τὴν βασιλικὴν ἀμφιάσας ἐσθῆτα καὶ στήσας ἀπέναντι τοῦ Ῥομπέρτου πα-

1. ἀδελφῆς P. 13. εἰς Ἐπίδαμνον?

erat, Augustum classisque Drungarium. praeterea sororum maritos, adfines suos, Nicephorum Melissenum et Michaelum Taroniten, certis honoribus atque titulis ornavit. cum secundum haec imperator pecuniis egeret, donationes annuas et munera dari consueta magistratibus praecidit ac sibi retinuit, senatoribus etiam locupletioribus opes eripuit. hanc administrationem rei publicae cum sanctissimus ille patriarcha Cosmas probare non posset, nec emendationem, de qua desperaverat, ullam exspectaret amplius, „tolle" inquit ministro suo „librum hunc Psalmorum, et me sequere." his dictis ex ecclesia discessit. eius in locum suffectus est Eustratius spado, simplici vir ingenio, et dignus in angulo qui degeret. verum et ille post triennium administrati pontificatus contra voluntatem suam eo propter ignotam quamdam causam deturbatur, evecto vicissim ad patriarchici solii sublimitatem Nicolao Grammatico. secundum haec nuntius ad imperatorem allatus est, quo significabatur Rupertum Francum traiecto mari Epidamnum venisse. quapropter illico suas copias educit, Dyrrhachiumque profectus manum cum hostibus conseruit. victus autem proelio fuga sibi consuluit inglorius, multis suorum amissis, non vulgaris modo sortis hominibus verumetiam magnatibus et imperatorio sanguine procreatis. hoc modo victus imperator ad urbem revertitur. interea barbari prosperis fortunae successibus elati superbire ac oppidula quaedam occupare. imperator vicissim eductis denuo copiis Adrianum imperatorio habitu ornare,

B ρήγγειλε νῶτα δοῦναι, εἴγε διώξει ὁ βάρβαρος. ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τόπων δυσβάτων κυκλώσας, καὶ τὴν παρεμβολὴν αὐτῶν καταλαβὼν ὑπὸ χεῖρα πάντα ποιεῖται. τοῦτο μαθὼν ὁ βάρβαρος ἀόρατος γίνεται. καὶ ἡ μὲν ἐπίθεσις αὐτοῦ πέπαυται, οἱ δὲ Τοῦρκοι καὶ αὖθις τῶν Ῥωμαίων κατέτρεχον. ἀλλὰ καὶ Τοῦρκός τις λεγόμενος Τζακατζᾶς τὰς νήσους Χίον Σάμον καὶ Ῥόδον κατέσχε. τότε δὴ τότε καὶ Κύπρος σὺν αὐτῇ Κρήτῃ ἀποστασίαν μὲν ἐνόσησαν, διὰ τάχους δὲ τῇ βασιλευούσῃ ὑπανασώζονται, ἐν μὲν τῇ Κύπρῳ τοῦ Καρύκου ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τοῦ Ῥαψαμάτου αὐτάραντος. ἐντεῦθεν ὁ
C βασιλεὺς ἀναλωμάτων δεόμενος τρόπους ἀπαισίους συλλογῆς χρημάτων ἐφεύρισκεν. ἐντεῦθεν ἀπογραφαὶ τῶν ἁπανταχοῦ κτήσεων, καὶ τὰ καινὰ τῶν ὀνομάτων ἐπινενόηται, τὰ ὑπέρτιμα δηλαδὴ καὶ τὰ ὑπέρπλεα, καὶ ἄλλοι τρόποι ἐπηρειῶν κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐπεισήγοντο. γέγονε δὲ τηνικαῦτα καὶ κλόνος τῆς γῆς ἐξ ἡμέρας ἐν αὐτῇ τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὑφ' οὗ πολλαὶ οἰκίαι καὶ στοαὶ καὶ ναοὶ κατέπεσον, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πολλοὺς συγχωσθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. τηνικαῦτα καὶ Πατζινακῶν πλῆθος πολὺ τὴν Θρᾳκίαν καὶ Μακε-
D δονίαν ἐλήϊζεν. ἐκστρατεύει κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεύς, καὶ

13. καινὰ Labbeus, κοινὰ codices. 16. ἐξ ἀέρος AB. an ἐξαίσιος?

contraque Rupertum collocato praecipere ut si barbarus in ipsum impetum faceret, terga daret: interim ipse per invia loca facto itinere hostem a tergo circumdare. hac fraude circumventus adversarius in iis deinceps locis, conatu suo fracto, conspici desiit. compresso Franco Turci rursum fines Romanos invaserunt; quorum e natione quidam, cui Zachatzae nomen erat, Chium Samum et Rhodum insulas occupavit. tunc et Cyprus atque Creta, defectionis illae quidem morbo infectae, ab imperatore desciscere cogitabant: verum anteverso celeriter ipsarum conatu imperio recuperatae conservataeque fuerunt. in Cypro Caryces, in Creta Rapsommates imperatori se opposuere. cum autem ille bellis exhaustus impensarum egeret, pecuniae colligendae rationes ab aequitatis legibus abhorrentes excogitavit. hinc secutae possessionum ubivis sitarum descriptiones: hinc novae illae appellationes hypertimorum et hyperpleorum excogitatae, quasi supercensa et redundantia dicas. alias alii denique vexationum modi subditorum exhauriendorum causa reperiebantur. accidit et terrae motus id temporis horrendus ac vehemens, illo ipso die quo sancti Nicolai memoria celebrabatur. is multa aedificia porticus et sacras aedes humi stravit; quorum ruinis oppressi complures mortalium vivendi finem fecerunt. tunc et Patzinacarum ingens multitudo Thraciam Macedoniamque depopulata est. adversus eos imperatore cum copiis egresso primum quidem vincuntur Romani milites, deinde vero stragem illorum ingentem

πρῶτα μὲν ἡττῶνται οἱ στρατιῶται, εἶθ' οὕτως ἡττῶσι κατὰ κράτος αὐτοὺς ἅτε τῇ θείᾳ δυνάμει τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες. ἅπαξ καὶ δὶς ἐπιβουλαὶ κατ' αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως δηλαδή· πέρας δὲ ταύταις οὐκ ἦν.

Τότε δὴ καὶ τὸ τῶν Φράγγων ἔθνος ἐκ τῶν ἑσπερίων τὴν βασιλείαν καταλαμβάνει ὡς ἐκεῖθεν πρὸς ἕω διαπεραιώσασθαι. ὧν τὴν συγκίνησιν θεόσημόν τι προεμήνυσεν· ἀκρίδων γὰρ ἄπειρον πλῆθος ἐκ τῆς ἑσπέρας τὴν γένεσιν ἐσχηκὸς καὶ ὡς νέφος ἱππαζόμενον ἀπεικάζεσθαι καὶ σκιάζειν τὸν ἥλιον διὰ τῆς μεγίστης τῶν πόλεων καὶ τῶν ταύτης ὁρίων τὴν πτῆσιν ποιούμενον πρὸς τὴν ἑῴαν ὥρμητο, κἀκεῖ κατέ- P. 334
παυσε. διαπεραιοῦνται οὖν οἱ Φράγγοι, καὶ τὴν Νίκαιαν παρὰ τῶν Τούρκων κατεχόμενοι ἀφαιροῦσι, καὶ τῷ βασιλεῖ ταύτην ὤνιον διδόασι. τότε ἡ τῶν Βογομίλων ἀνεφάνη αἵρεσις, ἧς κατῆρχε Βασίλειος ὁ λεγόμενος ἰατρός. ἑτέρα δὲ πάλιν ἐπανάστασις παρά τινος γέγονε, Κομάνους μὲν ἐφεπομένους ἔχοντος καὶ εἶναι λέγοντος τοῦ προβεβασιλευκότος Διογένους. ἀναγορεύεται οὖν κατὰ τὴν Θρᾳκίαν ἀπατώμενος, ἀλλὰ κατέχεται καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. τὸ δὲ ὀρφανοτροφεῖον ἤδη ἐσχολακὸς ἀνακαινίζει ὁ διαληφθεὶς βασιλεύς. προσφο- B
ρεῖ καὶ οἴκοθεν κτήματα, τὰ μέντοι φροντιστήρια καὶ τὸ τῶν

7. τις P.

edunt, cum rem totam divinae potestati commisissent. sunt et insidiae contra imperatorem semel atque iterum structae, sed successum non habuerunt.

Eodem imperante Francorum natio de partibus hesperiis profecta Cpolim venit, ut versus Orientem ibi traiiceret. eorum adventum indicatio quaedam divina praecessit: nam infinita locustarum vis, quarum erat ex Occidente origo, tantis cum copiis volantum ut nubem repraesentare viderentur et solem ipsum obnuberent, per maximam hanc urbium eiusque fines in Orientem perrexit, ibique considens ulterius volare desiit. cum autem Franci traiecissent in Asiam, Nicaeam Bithyniae Turcis, qui eam obtinebant, ademptam imperatori pro certo pretio vendiderunt. tunc et Bogomilorum exorta fuit haeresis, auctore Basilio, qui Medicus usurpabatur. rursus item alia contra imperatorem excitata fuit a quodam conspiratio, qui Comanorum societate comitatuque fretus Diogenis se filium perhibebat, eius qui ante hoc tempus imperaverat. in Thraciam ubi venisset, per fraudem a quibusdam imperator renuntiatus capitur et oculos amittit. imperator autem Alexius domum alendis pupillis adsignatam, quae dudum iam alumnis caruerat, instauravit, attributis ei quibusdam de suo quoque facultatibus. adiecit et religiosarum exercitationum aedes, ludumque litterarium erudiendis pueris. hinc nova contra ipsum oritur seditio, cuius

παίδων διδασκαλεῖον αὐτὸς προσεπιτίθησιν. ἑτέρα κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή, ἧς κατῆρχεν ὁ Ἀνεμᾶς Μιχαήλ. ἀλλ' αὐτίκα διαμηνυθέντες παιδεύονται, ἁλωθέντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς οὐ ξυρῷ ἀλλὰ δρώπακι.

V. 259 Ἡ μέντοι τοῦ βασιλέως μήτηρ τὴν βασιλείαν ἅπασαν οἰκονομοῦσα ἦν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ κρατῶν ἠνιᾶτο ὡς ἔχων μόνον τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. τοῦτο οὖν ἡ μήτηρ γνοῦσα ἑκοῦσα ἐξέστη,
C καὶ εἰς τὴν τοῦ παντεπόπτου μονήν, ἣν αὕτη ἐδείματο, κατοικεῖ. πρὸς μέντοι τὴν κοινωνὸν τοῦ βίου ὁ κρατῶν οὔτε ἀποστόργως εἶχε πρὶν οὔτε παντοίως ταύτῃ προσέκειτο· ἀφροδισίων γὰρ ἡττώμενος οὐ πάνυ τὰ εἰς εὐνὴν ἐτύγχανε δίκαιος. ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος προήκων τῷ αὐτοκράτορι τὰ ὑποφόρα βέλη τοῦ ἔρωτος ἤμβλυνε, τότε τῇ Αὐγούστῃ πρόσκειται τέλεον καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν οὐσίαν ἀνατίθησι, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ποδαλγῶν κλινοπετὴς ἦν. αὕτη δὲ τῷ μὲν υἱῷ καὶ βασιλεῖ Ἰωάννῃ μὴ φιλίως προσκειμένη, τὴν διάθεσιν πᾶσαν
D ἐπὶ τῇ πρώτῃ θυγατρὶ καὶ τῷ ἐπ' αὐτῆς κηδεστῇ Βρυεννίῳ ἐκέκτητο. ταύτῃ τοι καὶ τὸ συγκλητικὸν ἅπαν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ἐπιτηδείως ὁ Ἰωάννης μετήρχετο.

Εἷς μέντοι τῶν πρὸς ἑώαν διαβάντων Λατίνων ὁ Βαιμοῦνδος συνθήκας μετὰ τοῦ κρατοῦντος ποιήσας μυρία τε

6. ᾧ] ὧν P. 8. κατοικεῖ B, κατακρατεῖ P. 12. πυρφόρα?

erat auctor eius consobrinus Michaelus: sed quotquot in hanc societatem venerant, mox indicio facto ad imperatorem delati castigantur, ademtis capillis non novacula sed dropace.

Caeterum mater imperatoris universum administrabat imperium, quam rem ipse dolenter ac moleste ferebat, ut qui videret solum sibi nomen imperii reliquum esse. mater hoc animadverso sponte sua cessit, et in monasterium inspectoris omnium, quod ipsamet exstruxerat, commigravit. iam quod imperatoris coniugem vitaeque sociam attinet, eam ille quidem antea nec aversatus plane fuerat, nec omnino, ut par fuisset, dilexerat: nam rebus Venereis deditus iura matrimonii parum sancte servabat. postquam vero grandior aetas ignita libidinis in imperatore tela nonnihil hebetarat, tunc in Augustam converso amore totus in eius caritate acquiescebat, omnem potestatem gerendarum rerum ei permittebat, praesertim cum iam pedibus aeger in lecto decumberet. erat autem imperatrix animo erga Iohannem filium et imperatorem designatum nonnihil alieno, et omnem benevolentiam in filiam natu maiorem eiusque maritum, generum suum Bryennium, transtulerat. hanc ob causam Iohannes senatum et ordines ceteros studiose colebat.

Ceterum unus ex iis Latinis qui versus orientem profecti fuerant, cui Baimundi nomen esset, icto cum imperatore foedere maximis-

χρήματα λαβών, καὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβαλών, τῇ πολιορκίᾳ τε ταύτην ἑλὼν τῶν συνθηκῶν ἐπιλανθάνεται, καὶ χεῖρα μᾶλλον αἴρει κατὰ Ῥωμαίων. μέλλων δὲ πρὸς ἑσπέραν ἔρχεσθαι καὶ μήπω κατασχεθῇ πτοηθείς, θάνατον ἑαυτοῦ καταψεύδεται, κἂν ὕστερον σπένδεται τῷ βασιλεῖ. μετὰ δὲ ταῦτα νοσεῖ ὁ κρατῶν τοσοῦτον ὡς ἐκλελοιπέναι δοκεῖν. προσ- P. 335 κομίζεται αὐτῷ τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐκτύπωμα τοῦ κατὰ τὴν Χαλκῆν ἀνεστηλωμένου, ὅπερ ἦν ἐν πέπλῳ τινὶ πρὸ τῆς εἰκόνος ἀπῃωρημένον. ὑφαπλοῦται τῇ κλίνῃ, καὶ ὁ κάμνων ἀνέρρωται. ἐπὶ τούτῳ φόβος ὑποσείει οὐ μόνον τὸ δημοτικὸν ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τέλει· φήμη γὰρ αὐτοὺς κατεκράτει ὡς ὁ κρατῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέγα τεθνήξεται σάββατον. ἀλλ' ἡ τοιαύτη φήμη καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως κατέσεισε ψυχήν. ψευδὴς δὲ ὅμως ἠλέγχετο. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔκτοτε περὶ Φιλιππούπολιν διέτριβεν ἔαρ ὅλον καὶ θέρος. τὸ δὲ αἴτιον ἡ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὓς Παυλικιάνους B ἡ δημώδης ὀνομάζει φωνή. πολὺ δὲ τὸ γένος τοῦτο ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατῴκισται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμισχῆ ἐκ τῆς ἑῴας καταγαγόντος αὐτὸ κἂν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος· οἷς δὴ καὶ διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκε. κατ' ἐκεῖνο καὶ πολλοὶ γεγόνασιν ἐμπρη-

4. κατεσχέθη P. 9. ἐφαπλοῦται?

que pecuniis acceptis Antiochiam nomine imperatoris adortus est; quam ubi per vim expugnatam cepisset, initorum foederum oblitus Romanos ipsos invadere non dubitavit. deinde versus occidentem facturus iter, quod vereretur ne alicubi a Romanis interciperetur, falso de morte sua rumore didito, quod volebat adsequitur. sed tamen deinde rursus in gratiam cum imperatore rediit. is vero secundum haec tam gravi correptus est morbo, ut animo defecto extinctus esse videretur. quapropter ad ipsum allata est effigies servatoris nostri ad Chalcem erecti, quae in peplo quodam ante imaginem ipsam suspensa conspicitur. haec quum in aegrotantis lectum expansa fuisset, vires omnino recuperavit. ea res non modo plebem sed ipsos etiam proceres atque magistratus metu quodam perculit. nam vulgo rumor obtinebat futurum ut imperator illo ipso magno sabbato naturae debitum persolveret; qui quidem ad imperatorem delatus non parum eius animum cruciaverat, quanquam eventus ipse falsum fuisse docuit. ab hoc morbo iuxta Philippopolim vernum aestivumque tempus exegit imperator, ob unam hanc causam, quod cum Manichaeis de religione dissereret, quos vulgus hominum Paulicianos appellat. ea natio sane perampla in hisce finibus habitabat, ex Oriente per Iohannem Zimischem huc translata et in colonias quasi quasdam de-

σμοί. κατὰ δὲ τὸ ἔαρ ἔπνευσεν ἄνεμος τοσοῦτον βιαῖος ὡς καὶ ἄλλα μὲν συμβῆναι συμπτώματα, καταπεσεῖν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ τὸ πλακωτὸν κίονι ἱδρυμένην στήλην καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε παρατυχόντων ἀνελεῖν, καὶ ὄμβρον δὲ ῥαγδαῖον C ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοσοῦτον καταρραγῆναι ὡς καὶ οἰκίας καταπεσεῖν ἀνθρώπους τε καὶ ζῶα ἀποπνιγῆναι. ἐν τούτοις ἐπιδρομὴν Τούρκων κατὰ Ῥωμαίων. ὁ δὲ κρατῶν μὴ ἰσχύων δι' ἑαυτοῦ ἐκστρατεῦσαι ἅτε κλινοπετὴς ὢν, στρατὸν ἐκπέμπει οὗ ἀρχηγὸς ὁ Καμύτζης Εὐστάθιος, ὃς δὴ καὶ προσβαλὼν τοῖς Τούρκοις αἰχμάλωτος ἄγεται καὶ τὸν στρατὸν ἀπόλλυσιν. οὐκέτι οὖν ἀνέχεται ὁ κρατῶν, ἀλλ' V. 260 ἐκεῖσε καταλαμβάνει καὶ τοὺς Τούρκους ὡσεὶ καπνὸν διαλύει. καὶ οἱ τὸν Καμύτζην κατέχοντες αὐτόμολοι σὺν αὐτῷ προσέρχονται τῷ βασιλεῖ. μετὰ ταῦτα ὁ τῶν Τούρκων ἄρχων σπένδεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ καθ' ἕνα οἴκαδε ἄπεισιν. ἐπεὶ D δὲ μετὰ ταῦτα τὰ τῆς νόσου ηὔξανε, κοινῇ γνώμῃ τῶν ἰατρῶν σίδηρον κατὰ στομάχου φλογόεντα δέχεται. ἐπεὶ δὲ ὁ ἀὴρ ὁ ἐν ἀνακτόροις ἀὴρ οὐκ εὔκρατος ἐδόκει ἅτε νοτιώτερος ὤν, εἰς τὰ τῶν Μαγγάνων ἀποκεκόμισται ἀνάκτορα τοῦ χρεὼν,

3. πλοκωτὸν F.

ducta. cum his ergo disputans Alexius, multos ad rectam de religione sententiam revocabat. exstitere tum frequentia passim incendia. cumque ver appetiisset, tam vehementes ventorum flatus exorti sunt, ut inter aliorum operum casus atque ruinas etiam statua columnae imposita in foro Placoto, sic ab incrustatione dicto, delapsa multos istic forte praesentes oppprimeret. praeterea litteris proditum est ex aëre tam impetuosum imbrem die, quo sanctorum apostolorum Petri et Pauli memoria celebratur, erupisse, ut aedificia prosternerentur et in eis mortales una cum animantibus aquis obruerentur. secutae sunt Turcorum in provincias Romanas excursiones, contra quos imperator quum ducere copias adfixus lecto non posset, Eustathium Camytzem exercitibus praefectum adversus eos mittit. is conserta cum Turcis manu non copias modo caesas amittit, verumetiam ab hoste captivus abducitur. eo casu imperator cognito teneri non potuit, quin ipse ad ea loca proficisceretur. quo facto instar fumi Turcos dissipavit, tanto eis terrore iniecto ut etiam ii qui Camytzem captivum detinebant sponte sua cum ipso ad imperatorem accederent. secundum haec princeps Turcorum foedus cum imperatore feriit; quo inito domum utrinque discessum. cum autem morbus imperatoris in dies ingravesceret, de communi medicorum sententia candens ferrum eius stomacho impressum est. et quia parum temperatus aër regiae videretur, ut qui esset australior aliquanto, in Manganorum palatium fuit deportatus, fato illum, ceu credi par est, eo pertrahente. nam vulgo iacta-

ὡς ἔοικε, καθέλκοντος· τὸ γὰρ „ἐν ἀκεσωδύνοις πεσεῖται" περὶ αὐτοῦ γεγράφθαι φασὶν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί. θνήσκει οὖν ἐκεῖσε τῆς βασιλείας διάδοχον καταλιπὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κωμνηνὸν Ἰωάννην.

4. post Ἰωάννην F: ἕως ὧδε τὸ πέρας τῆς κατὰ χρονικὰ διηγήσεως.

tum illud „in Acesodynis cadet" de ipso perscriptum esse perhibent, qui plurimum eiusmodi oraculis interpretandis valent. istic ergo diem in terris supremum, Iohanne Comneno filio successore imperii relicto, clausit.

INDEX GRAMMATICUS.

INDEX HISTORICUS.

BONNAE,
TYPIS CAROLI GEORGII.